

تصویر ابو عبد الرحمن الکردي

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ژياننامه‌ی پیغه مبر

خستنه پووی پووداوه کان و
شیکردنه وهی به سه رهاته کات

نوسینی

علی محمد محمد الصلابی

وه رگی پراف

احسان برهات الدین

نارین

دارالمعرفة
به یروت

تريانسامه‌ي پيغه مبر

خستنه رووي پروداوه كان و
شيكردنه وهي به سه رهاته كان

ماقی لہ چاپدانی پاریزراوہ بؤ کتیبخانہ ی
 نارین

ناوی کتیب: ژیاننامہ ی پیغہ مبرر ﷺ خستنه پووی پووداره کان و
 شیکردنه وه ی به سهر هاته کان
 نویسنده: دکتور علی محمد محمد الصلابی
 وه رگتیران: إحسان برهان الدین
 نه خشه سازی ناوه وه: شفق حمدامین
 توبی چاپ: به کم - ۲۰۰۹
 ژماره ی سپاردن: (۱۲۹۴) ی سالی (۲۰۰۹) ی پن دراوہ.

کتیبخانہ ی نارین

معاونیر - جوارپانی شیخ محمودی حبیلا

بازاری زانست بؤ کتیب و چاپه مهنی

تله فون: 66.2511982 (00964)
 E-mail: nareen_1@yahoo.com

صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
ثریاننامہ کی پیغمبرِ مہر

خستندہ رووی پرووداوه کان و
شیکردنه وهی به سه رهاتہ کانت

نوسینی

عَلِيٍّ مُحَمَّدٍ مُحَمَّدٍ الصَّلَاوِيِّ

وه رگیرافی

إِحْسَانِ بَرَهَاتِ الدِّينِ

به رگ یه که م

نارین

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
والصلاة والسلام على رسول الله

اما بعد، إن ترجمة الكتب العربية الى لغات أخرى ساهم ويساهم في نشر الفكر و التاريخ الإسلامي و يعزز التواصل بين الشعوب و إن اختلفت السننتها.

و إنه من دواعي سروري أن تكون كتبي قد طبعت في عدة لغات و منها الكردية- بإذن مني - حيث تم الإعتناء و التدقيق بالترجمة و الطباعة الراقية من خلال : مكتبة نارين - في أربيل - العراق، فصدرت الكتب بحلة تستأهل منا الشكر و التقدير.
وفقكم الله و سدد خطاكم، و أحر دعوانا أن الحمد لله رب العالمين.

د.علي محمد الصلابي

الدوحة 1 / 6 / 2009

پیشہ کی وەرگیږ

الحمد لله رب العلمين والصلاة والسلام على خاتم الانبياء والمرسلين سيدنا محمد وعلى آله واصحابه واتباعه واحبابه الى يوم الدين.

کارکردن له بواری ژیاننامہ پیغمبر ﷺ، له هیچ بواریکی تر ناچیت، له پووی نوسین و خویندنه وه وەرگیږان و تیږامان، چونکه باسه کانی دل و دهر وون و هسته کان به جاری، پاده کیشی، چی پږگره له وهی و ابیت، له کاتیکیدا نه وکسه سی باسی ده کریت موحه ممدی کوری عه بدوللایه، هه زاران درودو سلأوی خوا له سهر بیت، که هه رگیز میژووی مرؤفایه تی، له سهره تایی بوونه وهرو، تا کو کۆتایی ژیانی سهرزه مین که سی وه های تیا دوویاره نه بووه ته وه و نابیته وه.

ئیمه سی مسولمانان سهر به رزو خو شبه ختین، به وهی له ئوممه تی ئه وین، چه ندیش سهر به رزین تا کو په یوه ست بین به ئاینه که یه وه، چه ندیش له و اتایه لابه دین، نه وه نده له ناو تاریکی نه فامیدا قوول ده بینه وه و پږ ده چین، ئیمه له م سهرده مه دا - له وانیه - له هه موو سهرده میک زیاتر پږویستیمان هه بیت به خویندنه وه یه کی چر بۆ ژیاننامہ پیغمبر ﷺ، چونکه پووی پووی به ره نگارییه کی سهخت بووینه ته وه له شیوهی تاقیکردنه وه دا، ئینجا هۆکاره کانی له پږی دهر چوون و له خسته بردن زۆدن و زۆتر دهن له گه ل تیپه رپوونی پۆزه کاند، ئیمه ش مه زنتین سهرمایه مان بریتی نییه له مال و سامانه کانمان، یان ژن و مناله کانمان، یان هه ر شتیکی تر ناوی ده نئیت له م گهردوونه فراوان و جیهانه ئالۆزه دا، به لکو ئایینمان سهرمایه و پږگای پزگار بوونمانه، نه و ئاینه ییش پووی پووی سهختترین هیژش بووه ته وه له لایه ن عه وله مه وه، که دوژمنیکه نه ک ناوی هه یه وه هزار ده مامک، هه ر بۆیه ئیمه له هه موو سهرده میکی تر زیاتر پږویستمان به وه هه یه ژیاننامه و فه رمووده کانی پیغمبر ﷺ بکه یینه مه شخه لیک پږگای خو منای پږ بدۆزینه وه، چونکه بریقہی شارستانیته - که زیاتر نییه له تراویلکه یه ک - چاوو دلله کانمانی پاکیشاوه و، خه لکی خستووه ته خه و نیکی قورسه وه و، سهرقالی کردوون له پاستیه گه وره که ی پاش مردن، ئه م خه و نه ییش -

مہخابن - ئەوہندە قورسە، ئەگەر یارمەتی خوای گەورە نەبێت، مەگەر مەرگ بپروینێتەو، مەرگیش راچە لە کێنەرێکی ترسناک و بێ سوودە بۆ کە سێک چاوە پروانی بێت بە بێ کردەوہی چاکە، لەوہش چاکتر پەیرەوکردنە لە پێبازی پیغمبەر ﷺ و ھاوہلانی.

ئیمە لە ئەو پەری پێویستی داین بۆ شارەزا بوون لە دیدی پیغمبەر ﷺ بۆ مەرۆڤ و جیہان، بۆ ئەوہی خۆمان بناسینەوہو، راستی ژیانیش بەتەوای شارەزابین، ئەمەیش لە کتیبەکانی ژیاننامە پیغمبەر ﷺ و فەرموودە راستەکان دەستدەگەون.

منیش زۆر خۆم بەبەختەوہر دەزانم، کە ئەم نووسینە پیغمبەر ﷺ (علی محمد الصلابی) مەرگێراوہتە سەر زمانی کوردی، چونکە بە شێوازیکی ووردو جوان باسی لە پروداوہکانی ژیان پیغمبەر ﷺ کردوہ، ھەر وہا پەندو نامۆزگاری گرنگی ئی ھەلێنجاوہ، بایەخی نووسینە کەشی لەوہ سەرچاوە دەگریت، کە ئاراستە پیغمبەر ﷺ کردوہ بە شێوہیەکی راستەوخۆ بە مسوڵمانانی ئەم سەردەمەو، ھاوکات پەچاوی ئەو نەخۆشین و گرفتە گەورانە پیغمبەر ﷺ کردوہ، کە وەکو کۆسپێکی نا لە بار پێگای مسوڵمان دەگرن، ھەر وہا لەم سەردەمەدا دەربارە پیغمبەر ﷺ نوسراون لە ھەموو پوانگە یەکەوہ، بۆیە ئەو کەسە پیغمبەر ﷺ خویندبیتەوہ، چەندین کتیبی دەربارە پیغمبەر ﷺ خویندبیتەوہ.

لە کۆتاییدا داواکارم لە خوینەرێ ئەم کتیبە ئیمەش بێ بەش نەکات لە نزاو پارانەوہی چاک لە لای خوای پەروەردگار.

وسبحانک اللہم وبحمدک اشہد الا الہ الا انت استغفرک واتوب الیک.

وہرگێر

إحسان برهان الدین

کەلار ۱۴ / ۴ / ۲۰۰۹

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

پيشه‌کی

إن الحمد لله نحمده، ونستعينه ونستغفره، ونعوذ بالله من شرور أنفسنا ومن سيئات أعمالنا، من يهده الله فلا مضل، ومن يضلل فلا هادي له وأشهد أن لا إله الا الله وحده لا شريك له، وأن محمداً عبده ورسوله.

﴿يٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِۦ وَلَا تَمُوْنۡٓ اِلَّا وَاَنْتُمْ مُّسْلِمُوْنَ﴾ (آل عمران ۱۰۲)
 ﴿يٰٓأَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَوَحَدٍ وَّخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيْرًا وَّرِسَالًا وَاَتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُوْنَ بِهِ وَاَلْاَرْحَامَ اِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُم رَقِيْبًا﴾ (النساء ۱۱) ﴿يٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُوْلُوْا قَوْلًا سَدِيْدًا ﴿۷۰﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ اَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوْبَكُمْ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُوْلَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيْمًا ﴿۷۱﴾﴾ (النساء: الآية/ ۱)

يارب لك الحمد حتى ترضى، ولك الحمد بعد الرضا.

ليکولینه‌وه‌ی پریبازی پیغهمبه‌رایه‌تی کاریکی گرنکه بۆ هه‌موو موسلمانیک، چه‌ندین نامانجیش به‌دی ده‌هیتنی، له‌وانه:

په‌یره‌وکردنی پریبازی پیغهمبه‌رﷺ له‌ پێگه‌ی ناشنابون به‌که‌سایه‌تی و کردارو گوفتار وده‌رخستنه‌گانی، هه‌روه‌ها خۆشه‌ویستی پیغهمبه‌ری خوارﷺ ده‌به‌خشنی به‌ موسلمان و په‌ره‌ی پیده‌داو، ناشنای ده‌کات به‌ ژیاننامه‌ی هاوه‌له‌ به‌ریزه‌گان، که‌جیهادیان کردوه‌ له‌گه‌ل پیغهمبه‌ردا ﷺ ئه‌ولیکولینه‌وه‌ بانگه‌شه‌یان ده‌کات بۆ خۆشویستیان و پیکردن له‌ سه‌ر پریبازه‌کیان و شوینکه‌وتنیان، هه‌روه‌ها ژیاننامه‌ی پیغهمبه‌رایه‌تی هه‌موو ورده‌کاری ژیبانی پیغهمبه‌رﷺ پوونده‌کاته‌وه‌ له‌ سه‌ره‌تای له‌ دایک بوونه‌وه‌ تا کۆچی دوابی، به‌ تیبه‌ر بوون به‌سه‌ر قۆناغی مندالی و لاوی وبانگه‌واز وجیهادو نارامگرتن و سه‌رکه‌وتن به‌سه‌ر دوژمنانی، به‌ ناشکرش درده‌که‌ویت، که‌ پیغهمبه‌ر ﷺ می‌ردو باوک و سه‌رکرده‌و جه‌نگاوه‌رو فه‌رمانه‌روا و

سیاسه تمه دارو بانگخواز و دادوهرو دنیا به که م زان بووه، بویه هموو موسلمانیک نیازو پیزیستی خوی تیا ده بینیته وه، بانگهواز له ژیاننامہی پیغمبردا ﷺ فیبری شیوازه کانی بانگهواز و قوناغه یه که به دوی یه که کانیدا ده بییت، ههروه ها ناشنا ده بییت به هۆکاری شیواو بۆ هه ر قوناغیک، سویدیان لیوه رده گریت، سه بارهت به په یوهندی کردن به خه لک و بانگکردنیان بۆ نیسلام، هاوکات ههست دهکات به کوششی مه زنی پیغمبره ی خوا ﷺ له پیناو به رزکردنوهی ئاینی خوا، ههروه ها په یبردن به پنگاچاره ی راست له کاتی پیشهاتنی هه ر گرفتاری و په ژاره یه که، په روه رشیارش (المربی) له ژیاننامہی پیغمبردا ﷺ وانه ی پیغمبره رایه تی وهرده گریت له په روه رده کردندا و کاریگری له سه ر خه لکی به شیوه یه کی گشتی و له سه ر نه و هاوه لانه ی له سه ردهستی پیروزی پیغمبر ﷺ په روه رده بوون و نه وه یه کی بی وینه ی قورئانی لیدروستکردن، به په روه ده ی نه و پیغمبره مه زنه چاکترین نه وه کانی سه ر زه ویان لیده رچوه فه رمانیان ده کرد به چاکه و خراپه یان قه ده غه ده کرد و باوه رپیان به خوا قایم بووه، پیغمبره ی خوا ﷺ به و که سانه ده ولته تی دروست کرد و داد په روه ری بلاوکرده وه له سه رتاسه ری زه میندا.

به هه مان شیوه سه رکرده ی جه نگاوه له ژیاننامہی پیغمبر ﷺ دا سیسته منکی پته و پبازیکی وردکاری به ر چاوی ده که ویت، سه بارهت به هونه ره کانی سه رکرده یه تی سوپاو گه ل و نه وه، نمونه ی پونی به رچاو ده که ویت له پلان دانان و کارامه یی له جیبه جیکردنیان و په رۆشبوون له سه ر به رجهسته کردنی دادپه روه ری و پاگرتنی بنه ماکانی پاویژکرن له نیوان سه رباز و سه رکرده کان، هاوالاتی و فه رمانپه واکان. سیاسه تمه داریش فیبری نه وه ده بییت، پیغمبره ی خوا ﷺ چون مامه له ی ده کرد له گه ل سه ر سه خترین ناحه زه چه په له کانی وه که عه بدولای کورپی ئوبه ی کورپی سه لول، که سه رکرده ی مونا فیکه کان بوو، نه و به پوهالت ئیسلامی پیشان ده داو له ناخیشه وه بی باوه رو کینه له دل بوو به رامه به ر پیغمبر ﷺ و پیلانی ده گپراو پروپاگهنده ی بلاوده کرده وه دژ به پیغمبره ی

خوای ﷺ بۆ ناشیرن کردن و لاوازکردنہوی و بلاوہ پیگردنی خہ لک لہ دەورو بہری، ئینجا چۆن پیغمبەر ﷺ دانی بہخویدا گرت و ئارامی گرت بہرامبەر ئیبینو ئوبہی تاکو راستیتی بۆ ھەموان دەرکەوت و ئی دورکەوتنەو، تەنانەت نزیکترین کەسەکانی خویشی رقیان ئی ھەلگرت و لہ دەوری پیغمبەر ﷺ کۆبونەو.

سەبارەت بە زانیانیش کە لک لہ ژیاننامە پیغمبەر ﷺ وەر دەگرن بۆ تیگە یشتنی قورئانی پیروژ، چونکە پافە کردنە بۆ قسەکانی خوای گەورە، زۆرئیکیشی ئیادیە لہ ھۆی دابەزینی ئایەتەکان و لیک دانەوہیان، بۆیە یارمەتیدەرئیکی چاکە بۆتیگە یانیدیان لہ وئایەتەنەو ھەلئینجانی فەرمانە شەرعییەکان و ژیان لہ گەل پروداوہ کانیدا، ھەل دەستن بەدەرھینانی ئەو حوکمە شەرعیانەو بەمانای سیاسەتی شەرعی و زانیاری راستیشیان دەستدەکەوئیت، ھەر وہا بەھۆی ژیاننامە پیغمبەر ﷺ فیئری زانستی (ناسخ منسوخ) و زانستەکانی تردەبین، بەم شیوہیەش دەتوانن حالی بن لہ ئیسلامی راستەقینەو ئامانجە بەرزەکانی، بەھەمان شیوہ خواپەرستان و دونیا بەکەمگرتوان فیئری ماناکانی خواناسی و راستی و ئامانجەکانی دەبن، بازرگانیش ئامانجەکانی بازرگانی و سیستەم و پێبازەکانی لیوہر دەگرن، گرفتارانیش بەرزترین پلە ی خوڤاگری و ئارام دەبن و توانایان بەھیز دەبیت لہ سەر بەردەوامی وابەستە بوونی پێگای بانگەوازی ئیسلامی و متمانەشیان بە خوای خوایان بەھیز دەبیت، چونکە دُنیا دەبن، کە دوا پۆژ بۆ کەسانی لہ خواترسە^۱

ئوممەتیش بەجاری فیئری پەوشتی جوان و ئاکاری پەسەندو بیروباوەری راست و خواپەرستی دروست و دلپاکی و جیھاد و خۆبەختکردن لہ پێناوی خوا دەبن لہ ژیاننامە پیغمبەر ﷺ، بۆیە عەلی کورپی حەسەن ﷺ دەیفەرموو: ئیمە ئاشنایان کردین بەغەزاکانی پیغمبەر ﷺ ھەر وہو چۆن فیئری سوپەر تیکیان دەکردین لہ قورئان.

واقیدیش ده لیت: گویم له محمدی کوپی عبدالآ بوو ده یووت: گویم له زوهری مامم بوو ده یفه رموو: غه زاکانی پیغمبر ﷺ زانستی دونیاو پوژی دواپی تیدایه.^۱
 نیسماعیلی کوپی موحه ممدی کوپی سه عدی کوپی ئه بی وه قاص ده یفه رموو: باو کم فیبری غه زاکانی پیغمبر ﷺ بی ده کردین و بوی ده ژماردین، ده یووت: له راستیدا ئه مه شانازی باو باپیرانتانه لیتی بیئاگا مه بن.^۲

له راستیدا لیکنولینه وهی ژیاننامی پیغمبر رایه تی سه بارهت به په روه رده کردنی نوممهت و دامه زارندنی ده ولت یارمه تی زاناوسه رکرده و فه رمانپه واکان ده دات بو دوزینه وهی ریگای سه ربه رزی نیسلام و موسلمانان، له ریگه ی ناسینی هوکاره کانی هه لسانه وه و دواکه وتن، هه روه ها ناشنا ده بن به شیوازی په روه رده کردنی پیغمبر ﷺ بو تاکه که سه کان و دروست کردنی کومه لی موسلمانان و زیندو کردنه وهی کومه لگا و به رپا کردنی ده ولت، هه روه ها موسلمان بزوتنه وهی پیغمبره که ی ده بینی له بانگه وزداو ئه و قوناغش، که پیاندا تیپه ریوه و توای پوبه پوو بونه وهی شیوازی به رهنکاری بته رستانیان بو ئاینی نیسلام وه پلان دانانی وردی پیغمبر ﷺ له کوچ کردن به ره و حه به شه و هه ولدانی بو قایل کردنی خه لکی تاییف به بانگه وازی نیسلامی و هه روه ها خسته پرووی بو هوژه کان له کاتی کو بونه وه کانیان له مه ککه و پله به پله بانگه واز کردنی نه نصاره کان و دواتر کوچی پیروزی بو شاری مه دینه.

ئه و که سه ی، که وردببیته وه له پروو دواپی هیجرهت و ورده کاری پلان دان و جیبه جیکردنی سرنج بدات له سه ره تابه وه تا کو کوتایی، بوی ورده که ویت، که پلان دانی پیغمبر ﷺ هیزی له وه حییه وه وه رگرتوو، ئه وه شی بو ورده که ویت، که پلان دان به شیکه له سوننهت، به شیکه شه له داوا کاری خوا ی گه وره له موسلمانان بو ئه وهی ره چاوی بکن.

۱- البداية والنهاية ابن كثير (۲/۲۵۶، ۲۵۷) ط/ دارالمعرفة، (۲/۲۴۲) ط (۱۹۷۸) مكتبة المعارف لبنان، مكتبة

النصر الرياض.

۲- بروانه: البداية والنهاية (۲/۲۴۲).

موسلمانان له به‌نامه و پئیازی پیغمبر ﷺ فیری هه‌موو هونه‌ره‌کانی به پیویردنی ململانی و لیها تووی ده‌بن، که مامه‌له‌کردن له هه‌موو قوناغه‌کاندا و هه‌روه‌ها له گوێزانه‌وه‌ی له ئاستیکی ترو، هه‌روه‌ها ئه‌وه فیترده‌کات، که پیغمبر ﷺ چون پوو به‌پووی هیزی دووژمنه‌کانی بوویه‌وه له جوله‌که و مونا فیق و بیباوه‌پو گاوره‌کان و چونیش سه‌رکه‌وته سه‌ر هه‌موویاندا به پشتیوانی خوی گه‌وره و به هۆی وابسته‌بوونی به مه‌رجه‌کانی سه‌رکه‌وتن و هۆکاره‌کانی، که خوی گه‌وره باسیکردون له قورئانی پیروزدا.

سه‌ر که‌وتنی نه‌ته‌وه‌ی ئیسلام و گێرانه‌وه‌ی سه‌روه‌ریه‌کانی وشه‌ری خوی گه‌وره، هه‌موو ئه‌وانه به سراون به شوینکه‌وتنی پئیازی پیغمبر ﷺ خوی گه‌وره ده‌فه‌رمویت: ﴿قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ فَإِن تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ وَعَلَيْكُمْ مَا حُمِّلْتُمْ وَإِن تُطِيعُوهُ تَهْتَدُوا وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلْغُ الْمُبِينُ﴾ (النور: ۵۴) ئه‌م نایه‌ته پیروزه ئه‌وه‌ی پونکردوته‌وه، که پئیگی به هیز بوون له شوینکه‌وه‌تنی پیغمبر ﷺ، چونکه نایه‌ته‌کانی پاش ئه‌م نایه‌ته هه‌ر باسی به هیزیبون ده‌کات و مه‌رجه‌کانی پوون ده‌کاته‌وه، خوی گه‌وره ده‌فه‌رمویت: ﴿وَعَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّن بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَن كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفٰسِقُونَ﴾ (النور: ۵۵ - ۵۶)

پیغمبر ﷺ و هاوه‌له‌کانی هه‌لسان به جیبه‌جیگردنی مه‌رجه‌کانی به هیزیبون، بۆیه توانیان ئیمان به‌ر جه‌سته بکه‌ن له خویاندا به هه‌موو مانا و بنه‌ماکانی یه‌وه، هه‌روه‌ها کاری چاکه‌یان به هه‌موو شیوازه‌کانی ئه‌نجامداو سوور بوون له سه‌ر هه‌لسان به هه‌موو جووره‌کانی خێرو چاکه و خوا په‌رستی له هه‌موو شیوازو جوورو شاره‌ویه‌کانییه‌وه، هۆکاره‌کانی به هیزیبونیان هه‌مووی به ده‌سته‌ئینا له پووی

مادی و معنویہ وہ لہ سہر ہردو ئاستی تاک و کومہل، تا ئو کاتہی
دہولہ تیان دامہ ززاند لہ مہ دینہ، ئا لیرہ ئاینی بۆ نیو گہ لانی سہر زہ ویدا
بلاو کردہ وہ.

دواکہ و تنی موسلمانانی ئہم سہر دہمہ لہ سہر کردایہ تی جیہانی بۆ گہ لانی
سہر زہوی، دہر ئہ نجامیکی سروشتی یہ بۆ کہ سانیک، کہ پہ یامہ کہی خویانیان
پشت گۆی خستووہ و، کار بہ یاسا خواہیہ کان ناکہن و وادہ زانن بہ ہیژبوون بہ ئاوات و
خۆزگہ دیتہ دی.

ئوہی، کہ لہ پۆژگاری ئہ مرؤدا تووشی موسلمانان بووہ لہ لاوازی بیروباوہ پ و
بیسہروبہری فکری و دلہ پاوکیی دہروونی و پہرتہ وازہیی و ناشیرینی پہوشت،
ہم مووی دہگہر پتہ وہ بۆ ئہم کہ لینہ گہ وری دروستبووہ لہ نیوان موسلمانان و
قورئان و سوننہ تی پیغہ مبر ﷺ و سہر دہمی خلیفہ کانی راشیدیین و ئو لاپہرہ
پرشنگدارانہی میژووی ئیسلامی.

بیگومان ئیوہش و ہکو من تیبینی دہکەن، کہ سانیکی زۆر پەیدا بوون بہ ناوی
ئیسلاموہ قسہ دہکەن، لہ کاتی کدا خویان زۆر دوون لہ قورئان و سوننہت و
ژیاننامہی خلیفہ راشیدہ کان، ہندی زاراوہی نوئی و واتای لاوازیان خستووہ تہ
نیو گوفتاری خویان، ئوہش لہ ئاکامی ئو و شکانہ دہروونیہ یہ، کہ تووشی بوونہ
بہ رامبہر شارستانی پۆژئاوا، بہ لکو وایان بہ سہر ہاتووہ یاری بہ ووہشہ کان دہکەن و
ملیان بادہ دہن، بہ چہ ندین کاتژمیر قسہ دہکەن و چہ ندان وتار و کتیب دہنووسن
دہربارہی فہلسفہی ژیان و بوونہ و ہرو مرؤف و پئیازہ کانی گۆراندن، بہ لام ئیمہ لہ
قسہی ئو و جۆرہ کہ سانہ دا، یان لہ نوسینہ کان ہست ناکہین بہ قولی تیگہ یشتن
لہ چۆنیتی بہ ہیژبوون و سوننہ تہ کانی خوای گہ وری لہ گۆرینی گہ لان و
دروستکردنی دہولہت لہ ریگہی ئا پاراستہ کانی قورئانی پیروؤو بہرنامہی پیغہ مبرہی
خوای ﷺ بانگہ وازی پیغہ مبران بۆ نہ تہ و کانیان بہ دوا داچوونی میژووی پپر لہ
سہر و ہریمان، تا کو بتوانن بۆ نمونہ فاکتہرہ کانی ہلسانہ و ہمان بۆ باس بکەن لہ
لای نورہ دین محمود، یان صہلاحہ ددینی ئہییوبی، یان یوسفی کورپی تاشفینی، یان

مه‌حموودی غزنه‌وی، یان موحه‌مه‌دی فاتح، له‌و‌که‌سانه‌ی پښگای پیغمبر ﷺ یان هه‌لبژاردووه له‌په‌روه‌رده‌کردنی نوم‌ت و ده‌ولت، به‌لکو‌ئو‌که‌سانه به‌لگه ده‌هیننه‌وه له‌قسه‌ی هه‌ندیك سیاسته‌مه‌دارو بیریار و پۆشنبیری پۆژئاواو پۆژه‌لات، که دور‌ترین که‌سانیکن له‌سروش‌ت و به‌رنامه‌ی خوای په‌روه‌دگار، ئه‌لبه‌ته‌من یه‌کیک نیم له‌و‌که‌سانه‌ی، که دژ به‌هه‌موو وه‌رگرنتیکن له‌ئهموونی گه‌لان، چونکه دانایی ویستی ئیمانداره‌و ئه‌ویش مافداتره‌ پیی له‌هه‌ر کوپیه‌ک ده‌ستی که‌وت، به‌لام من دژ به‌و‌که‌سانه‌م، که خۆیان له‌پیبازی خوای گه‌وره‌گیل ده‌کن و بیره‌وه‌ری میژوی پر له‌په‌ندو‌وانه‌ پشت‌گویی ده‌خن، له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا ده‌یانه‌ویت پی‌ش‌ه‌وایه‌تی موسلمانان بکه‌ن له‌سه‌ر هه‌واو ئاره‌زوی خۆیان و بیرو بۆ‌چونه‌ دوره‌کانیان له‌پۆشنایی قورئانی پیرۆزو پیتوینی پیغمبرایه‌تی.

به‌پاستی ئیبنولقه‌ییم جوانی ووتوه، که ده‌فه‌رموویت:

والله ما خوفي من الذنوب فإنها لعلی طریق العفو والغفران.
 لكنما أخشى إنسلاخ القلب عن تحکیم هذا الوحي والقرآن
 ورضا براء الرجال وخرصها لا كان ذاك بمنة الرحمن.

واته: سویند به‌خوا ترسم نییه له‌گونا‌هان، چونکه دور نییه به‌ر لیخۆشبوونی خوا بکه‌ن، به‌لام له‌وه‌ده‌ترسم دل هه‌لگه‌پیته‌وه‌و قورئان نه‌کاته‌فه‌رمان‌په‌وای خوی، یان به‌پاوبۆ‌چوون و درۆی مرۆقه‌گان پازی بیت.

ئیمه‌نۆد پتویستمان هه‌یه به‌ناسینی به‌رنامه‌ی پیغمبرایه‌تی له‌په‌روه‌رده‌کردنی نوم‌ت و به‌رپا‌کردنی ده‌ولت و ناشنا‌بوون به‌سوننه‌ته‌کانی خوای گه‌وره له‌گه‌ل و نه‌ته‌وه‌و ده‌وله‌تدا، چۆنیتی مامه‌له‌کردنی پیغمبر ﷺ له‌گه‌ل ئه‌وانه‌دا، کاتیک که ده‌ستی کرده‌ناشکرکردنی بانگه‌وازی ئیسلام له‌نیو خه‌لکید، به‌لکو له‌پیتوینی پیغمبر ﷺ پښگای پاستی بانگه‌واز بدۆزینه‌وه‌و به‌هیزبوون بۆ ئایینه‌که‌مان ده‌سته‌به‌ر بکه‌ین له‌سه‌ر بنه‌مایه‌کی پته‌وو پاست، پشت

ئه‌ستور بین له هه‌موو شتی‌کدا به‌قورئان وسوننه‌تی پیغمه‌مبه‌ر ﷺ، خوی گه‌وره ده‌فه‌رمویت: ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ
الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَذِكْرًا﴾ (الأحزاب: ۲۱) تیگه‌یشتنی پیغمه‌مبه‌ر ﷺ له په‌روه‌ده‌کردن و دامه‌زاردن ده‌وله‌ت، گشتگیرو بی که‌م و کورتی و هاوسه‌نگ و، هه‌روه‌ها ملکه‌چ بوو بۆ یاسا‌کانی خوی گه‌وره له کۆمه‌لگا‌کان و بوژاندنه‌وه‌ی گه‌لان و بنیاتنانی ده‌وله‌ت، پیغمه‌مبه‌ر ﷺ مامه‌له‌ی له‌گه‌ل ئه‌و یاسایانه ده‌کرد به‌ئه‌و په‌ری دانایی و ژیری‌ه‌وه، وه‌کو یاسای په‌له‌وه، پالپئوه‌نان و، تاقیکردنه‌وه، وه‌رگرتنی هۆکاره‌کان و گزینی ده‌روونه‌کان.

پیغمه‌مبه‌ری خوار ﷺ هه‌لسا به‌چاندنی رێبازی خویی به‌هه‌موو واتاو به‌هاو بیروباوه‌ره‌و بیر لیکردنه‌وه‌ی دروست ده‌رباره‌ی په‌روه‌ردگارو مرۆڤ و بونه‌هر و ژیان و به‌هشت و دۆزه‌خ و قه‌زاو قه‌ده‌ر، ئه‌و شیوازه له په‌روه‌ده‌کردندا کاریگه‌ریی زۆری هه‌بوو له‌سه‌ر هاوه‌لان، ئه‌وان سووربوون له‌سه‌ر په‌یوه‌ست بوون به‌ ئارپاسته‌کانی یه‌وه، ته‌نانه‌ت ئه‌و که‌سه‌ی، که بۆ ماوه‌یه‌ک دوور ده‌که‌وته‌وه و ده‌گه‌پایه‌وه، یه‌کسه‌ر پرسیاری ده‌کرد له هاو‌پیکانی ئایا چیان دیبی له‌حاله‌ته‌کانی پیغمه‌مبه‌ر ﷺ و فیرکردنی و نامۆژگارییه‌کانی، هه‌روه‌ها پرسیاری ده‌کرد ده‌رباره‌ی دابه‌زینی قورئان له‌و ماوه‌ی، که له‌وی نه‌بووه، ئه‌وان په‌یره‌وییان ده‌کرد له پیغمه‌مبه‌ر ﷺ له‌هه‌موو گه‌وره‌و بچوکیکدا، ئه‌م په‌رۆشییه و به‌دوادا‌چونه‌یان شتی‌ک نه‌بوو تایبه‌ت به‌خۆیان به‌ته‌نها، به‌لکو ده‌شیانگه‌یانده‌ مناله‌کانیان و ده‌روبه‌ریان.

ئه‌م کتیبه‌ به‌دوادا‌چوونی پروداوه‌کانی ژیانامه‌ی پیغمه‌مبه‌ری ﷺ له‌خۆ گرتوه، زانیاری تێدایه‌ ده‌رباره‌ی بارودۆخی جیهان پیش په‌وانه‌کردنی پیغمه‌مبه‌ر ﷺ و، ژیاره‌ جیا جیا‌کان و بارو دۆخی سیاسی وئابوری و کۆمه‌لایه‌تی و ئاکاری له‌سه‌رده‌می پیغمه‌مبه‌رایه‌تیدا، هه‌روه‌ها ده‌رباره‌ی ئه‌و پروداوه‌ گرنگانه‌ی پیش له‌دایک بوونی پیغمه‌مبه‌ر ﷺ پویاندواوه و به‌هه‌مان شیوه‌ ده‌رباره‌ی دابه‌زینی وه‌حی و قۆناغه‌کانی بانگه‌واز و دامه‌زراندنی بیروپاو په‌وشت و خواپه‌رستن له‌سه‌رده‌می مه‌که‌و، ئه‌و شیوازه‌ی بته‌په‌رسته‌کان دژایه‌تی بانگه‌وازی ئیسلامیان پێده‌کرد،

جگه له‌وانه‌ش زانیاری تیدایه ده‌ریاره‌ی کۆچکردن بۆ چه‌به‌شه‌و دهرده‌سه‌ری تاییف و به‌خشنده‌یی ئیسراو میعراج و گه‌پانه‌وه به‌نیو هۆزه‌کانداو که ژاوه‌کانی چاکه‌و پیشه‌نگه‌کانی پۆشنایی له‌خه‌لگی یه‌سریب و کۆچی پیغمبر ﷺ، هاوکات ئه‌م کتیبه‌ خوینهر ئاگادار ده‌کاته‌وه له‌ پوداوه‌کان و په‌ندوانه‌ی پرسیودیان تیا دهرده‌هینئ، بۆ ئه‌وه‌ی موسلمانان له‌ جیهانی هاوچه‌رخدا به‌هرمه‌ند بن له‌ سووده‌کانی.

تویژه‌ر له‌م کتیبه‌یدا باسی ژیانی پیغمبر ﷺ کردووه، هه‌ر له‌سه‌ره‌تای گه‌یشتنی به‌مه‌دینه‌ تاوه‌کو له‌ دنیا دهرچوونی، هه‌روه‌ها هه‌لساوه‌ به‌ پونکردنه‌وه‌ی فیهقی پیغمبر ﷺ له‌ گیرسانه‌وه‌ی کۆله‌که‌کانی گۆمه‌لگا و په‌روه‌رده‌کردنی هۆکاره‌کانی بۆ بنیاتنانی ده‌وله‌ت و به‌ره‌نگاریکردنی دوزمه‌کانی له‌ ناوه‌وه‌و وله‌دهره‌وه‌یش، تویژه‌ر پاده‌وه‌ستیت له‌ سه‌ر فیهقی پیغمبر ﷺ له‌ به‌پویردنی کۆمه‌لگا و ڕیکه‌وتننامه‌کانی له‌ گه‌ل ئه‌هلی کیتابدا، که تۆمارکراوه‌ له‌ به‌لگه‌ نامه‌که‌دا، هه‌روه‌ها باس له‌ بزوتنه‌وه‌ی جیهادی و چاره‌سه‌رکردنه‌کانی پیغمبر ﷺ بۆ کیشه‌ ئابووریه‌کان و به‌رزبونه‌وه‌ به‌ موسلمان به‌ره‌و واتا‌کانی ئه‌م ئایینه‌، که خوای گه‌وره‌ ناردوویه‌تی بۆ قوتارکردنی مرۆفایه‌تی له‌ تاریکی نه‌فامیی و بته‌رستی و لادانیان له‌ شه‌ریعه‌تی خوای بالاده‌ست.

تویژه‌ر هه‌ولئ داوه‌ کیشه‌ی هه‌لپاچینی ژیاننانه‌ی پیغمبر ﷺ، له‌ بیرو هۆشی زۆریک له‌ پۆله‌کانی ئه‌م نه‌ته‌وه‌یه‌ چاره‌سه‌ر بکات، له‌م سالانه‌ی دووایشدا هه‌ندیک لیکۆلینه‌وه‌ی ناوازه‌ نووسرا سه‌باره‌ت به‌ ژیاننامه‌ی پیغمبر ﷺ خوای گه‌وره‌یش وه‌رگرتنی به‌و نوسینانه‌ به‌خشی له‌لای موسلمانان، وه‌ک: (الرحیق المختوم) ی موباره‌ک فوری و (فقه‌ السیره) ی غه‌زالی (فقه‌ السیره) ی (البوطی) و (السیره‌ النبویه) ی ئه‌بو حه‌سه‌نی نه‌ده‌وی، ئه‌م نوسینانه‌ له‌ راستیدا کورت و پوخته‌کراو بوون و گشتگیر نه‌بوو بۆ هه‌موو پوداوه‌کانی ئه‌و سه‌رده‌مه‌، هه‌ندئ له‌ زانکۆکانیش ئه‌و کتیبانه‌یان خسته‌ نیو پڕۆگرامی وانه‌کانیانه‌وه‌، زۆریک له‌ قوتابیه‌کانیشیان وایانزانی هه‌رکه‌سیک ئه‌و کتیبانه‌ وه‌ربگریت و له‌به‌ری بکات هه‌موو سیره‌ی پیغمبر ﷺ رایه‌تی

زانیه، ئەمەش بە بۆچونی من هەلەیهکی ترسناکه ئەنجام دەدریت بەرامبەر
ژیاننامی پیرۆزی پیغمبەر ﷺ، هەمان ئەم هەلەیه گەیشته هەندیک لە پیش نوێزی
مزگەوتەکان و سەرکردهکانی بزوتنەوه ئیسلامی یەکان، بئێ گومان لە لای
شوینکەوتوانیش ڕهنگدانەوهی هەبوو، بوو بە مایه تیگە یشتنیکی ناتەواو، شیخ
موحه مەد غەزالیش وریاکردنەوهی ڕاگەیاندمبوو دەرپارەهی مەترسی یەکانی ئەم
جۆره بۆچوونه لە کتیبی (فقه السیره) داو دەبیوت: لەوانەیه وابزانیت ئەگەر میژووی
پیغمبەر ﷺ بخوینتەوه لە لە دایک بوونەوه تاوه کو لە دنیا دەرچوونی ئەوا
هەموو شتیکی تیگە یشتوی، ئەمەش هەلەیهکی گەرەیه.

تۆ ناتوانیت لە ژیاننامی پیغمبەر ﷺ بگەیت، تاوه کو بە تەواوی لیکۆلینەوه
نەکی لە قورئان و سونەتی پیرۆز، تا زۆریش لەو سەرچاوانە تیگەیت، ئەوەندە
پەیوه ندیت پتەو دەبیت لە گەڵ پیغمبەری ئیسلام،

بۆیه لەم کتیبەدا خوینەر دەبینیت، که نوسەر هەلساوه بە ڕۆشنایی خستنه
سەر غەزای بەدرو ئوحد و ئەحزاب و (بنی النضیر) و صولحی خودەبیبه و غەزای
تەبوک، ئینجا هەلساوه بە دەرخیستنی پەندو وانەکانیان، هەرۆک یاسای خوای
گەرە لەسەرکەوتن و تیگشکاندا، قورئانی پیرۆزیش بەچ شتێوه یەکه هەلساوه بە
چارەسەرکردنی نەخۆشییە دەروو نییه کان لە کاتی رووداوه کاندا.

لە پاستیدا ژیاننامی پیغمبەر ﷺ بەهەموو نەوه یەکه شتانیک دەبەخە شیت،
که سوودی لێوه رگرن لە کاروانی ژیاندا، چونکه گونجاوه بۆ هەموو کات و ساتیک،
هەمیشە چاککەرو چارهسەرکەریشه.

من سالانیکم لە گەڵ توێژینهوهی قورئان و ژیاننامی پیغمبەر ﷺ لە تەمەن
بەسەر بردووه، لە پاستیدا ئەوانە چاکترین پۆزانی ژیانم بوون، لە کاتی توێژینهوهدا
نامۆیی و کۆچکردنی خۆم لە یاد دەکرد، کار لیکردنم بوو لە گەڵ ئەو گەوهەر
گەنجینانە، که لە دووتوی ئەو کتیب و سەرچاوانە بە دەستم کەوت، ئیتر منیش
کۆششم کرد بۆ کۆکردنەوه و ڕیخستن و ئامادەکردنیا بۆ نەتەوه مەزنەکه م، ئینجا
من دەرکم بەوه کرد، که جیاوازییهکی بەرچاوه یە لە باسی پەندو وانە

وه‌رگراوه‌کان له نیوان نوسه‌رانی ئەم بابەتە له کۆن و نویدا، جاری وا هه‌یه‌ (الذهبی) باسی شتیك ده‌کات، که ئیبنو هیشام باسی نه‌کردوه، یان (ابن کثیر) باسی پوداویکی کردوه، کۆکه‌ره‌وانی سونه‌ته‌کانی پیغمبر ﷺ باسیان نه‌کردوه، ئەمه سه‌باره‌ت به‌ دێزینه‌کان، له‌ هاوچه‌رخانیش له‌ وانه‌یه‌ زانیاریه‌ک له‌ لای سیبای بخوینیه‌وه له‌ لای غه‌زالی نه‌بیته‌، یان (البوطی) شتیکی باس کرد بیته‌، که (الغضبان) باسی نه‌کرد بیته‌، به‌م شیوه‌یه‌ش هه‌ندێ شتم به‌رچاو که‌وت له‌ کتێبه‌کانی ته‌فسیر و پافه‌کانی فه‌رمووده‌ وه‌کو (الفتح الباری) و (شرح صحیح مسلم) ی نه‌وه‌وی و کتیبی زانیان، که نووسه‌رانی ژیانامه‌ی پیغمبر ﷺ باسیان نه‌کردوه نه‌ له‌ کۆن و نه‌ له‌م سه‌رده‌مه‌دا، خوای گه‌وره‌ به‌ به‌خشنده‌یی خۆی بواری بۆ په‌خساندم ئەو په‌ندو و سوودانه‌ کۆبکه‌مه‌وه و پێکیان به‌خه‌م له‌ زنجیره‌یه‌کی دره‌خشاوه‌دا، که سوود لێوه‌رگرتنیان ئاسان بیته‌ و، یارمه‌تی ده‌ریش بیته‌ بۆ به‌ده‌ست هینانی به‌رو بومه‌کانی به‌ ئاسانی.

ئەم کتیبه‌ بریتی یه‌ له‌ به‌رهمه‌یکی زانستی و چه‌ندان هزری کرده‌یی، له‌ سه‌دان سه‌رچاوه‌ کۆکراوته‌وه، زۆر که‌سیش ئەم هه‌وله‌یان ده‌وله‌مه‌ند کرد به‌ وتوێژو کۆپ، هه‌ندیکیان سوودیان گه‌یانده‌ له‌ پێگه‌ی ئاماژه‌کردن به‌ هه‌ندێ کتیب و سه‌رچاوه‌ی ناوازه‌ و کاریشیان کرد بۆ ده‌ست خستنیان، هه‌ندیکی تریشیان پێنمایان وابوو جه‌خت بکریته‌ سه‌ر ئەو یاساو سونه‌تانه‌ی پیغمبر ﷺ مامه‌له‌ی پێکردوه له‌ بزوتنه‌وه‌ پێرۆزه‌که‌یدا، وه‌کو یاسای هه‌ل له‌ فه‌تح کردنی خه‌بهر و مه‌که‌دا، چه‌ند که‌سیکی تریش ئاماژه‌یان کرد به‌ گرنگی به‌ستنه‌وه‌ی پووداوه‌ میژووویه‌کان به‌ لایه‌نی په‌وه‌شتی یه‌وه، یان ئەو پوداوه‌ی، که به‌ فه‌رمووده‌یه‌ک ده‌رپڕینی لێده‌کریته‌، یان به‌ کرداریکی پیغمه‌رانه‌، ئینجا ئەو به‌سه‌ره‌اتانه‌ی قورئان باسیان لێوه‌ ده‌کات، کاتیک به‌ شیوه‌یه‌کی زانستی و پێک و پێک به‌خێته‌ پوو زانستیکی پڕ و عاتیفه‌یه‌کی گه‌رم و گوپ ده‌به‌خشیه‌ته‌ نه‌وه‌کانی موسلمانان، چونکه‌ بریتی یه‌ له‌ خۆراکی گیان و پۆشه‌نبیری میشک و ژیانی دل و پاک و بیگه‌ردی بۆ هه‌ر که‌سیک، که وه‌ریبگریته‌.

بئ گومان ژیانامی پیغمبر ﷺ، که لیک ده‌وله‌مهنده له هه‌موو ئه‌و لایه‌نانه‌ی بانگه‌وازی ئیسلامی پئویستی پئی هیه، چونکه پیغمبهری خوا ﷺ له دنیا دهرنه‌چووہ تاکو سامانیکی گه‌وره‌ی به‌جینه‌هیشت بۆ هه‌ر که‌سیک، که بیه‌وئیت په‌یره‌ویی بکات له پیغمبر ﷺ له بانگه‌وازو په‌روه‌ده‌کردن و پۆشنبیری و فیکردن و جیهاد و هه‌موو کاروباره‌کانی ژیان، له‌لایه‌کی تریشه‌وه پۆچوون له ژیاننامی پیغمبر ﷺ یارمه‌تی خوینهر دهدات بۆ ناشنا بوون به‌ ئه‌و په‌وشته‌مه‌زنه‌ی پیغمبر ﷺ ی جیاکرده‌وه‌ته‌وه له مرۆفه‌کان به‌گشتی، هه‌روه‌ها ناشناش ده‌بیئت به‌ خه‌سله‌ته‌ جوانه‌کانی، که له سه‌ریان ده‌ژیا له نئو خه‌لکی دا، ئه‌وجا له ژیانامه‌که‌یدا پاستگزی حه‌سسانی کوپی سابیتی بۆ دهرده‌که‌وئیت، که ده‌فه‌رموئیت:

وأحسن منك قط لم تر عینی وأجمل منك لم تلد النساء
خلقت مبرء من كل عیب كأنك خلقت كما تشاء

ئه‌مه‌و من له کتیبه‌که‌مدا شتیکم کردووہ ئه‌وانه‌ی پئیش من نه‌یان‌توانیوه بیکه‌ن، چونکه گرنگی پیغمبر ﷺ سنوردار نیه‌و، پوونکردنه‌وه‌ی لایه‌نه‌کانی ژیاننامه‌په‌رۆزه‌که‌ی پئویستی هیه به‌ که‌سیکی هه‌ستیار‌ترو زانستیکی ورد‌ترو پیروباو‌ه‌پئیکی پته‌وتر، هه‌روه‌ها من بانگه‌شه‌ی ئه‌وه‌ش ناکه‌م، که ئه‌م کاره‌م بئ که‌م و‌کوپی، ئه‌و قسه‌ له پاستیدا ته‌نها لایه‌قی پیغمبرانه، هه‌ر که‌سیکیش وابزانئیت له زانستدا گه‌یشتۆته‌ چله‌پۆبه‌ ئه‌وه‌ خۆی نه‌ناسیوه، خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموئیت:

﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا﴾ (الإسراء: ۸۵)

زانست ده‌ریایه‌کی بئقه‌راغه، شاعیریش پاستی کردووہ، که ووتویه‌تی:

وقل لمن يدعى في العلم معرفة حفظت شيئاً وغابت عنك أشياء.

واته: به‌و که‌سه‌ بلئ: که واده‌زانی زانایه‌و شارازیه، شتیکت له‌به‌ر کردو چه‌ندین

شنت لی‌هه‌تبووہ.

سه‌عالی‌بی ده‌لئیت: که‌سیک کتیبیک بنوسی و یه‌ک شه‌و له لای بمینیتته‌وه، ئیتیر
حه‌ز ده‌کات بۆی زیاد بکات، یان ئی ی که‌م بکاته‌وه، ئەمه له یه‌ک شه‌ودا، ئه‌ی
چۆن ئە‌گەر چه‌ند سالتیک له‌لای بمینیتته‌وه؟

عیمادی ئە‌صبه‌هانی ده‌لئیت: من بۆم ده‌رکه‌وتوو هه‌یچ که‌سیک نییه‌ کتیبیک
بنوسی تا‌کو رۆژیک دوا‌ی ئە‌وه نه‌لئیت: ئە‌گەر ئە‌وه‌م بگۆر‌با با‌شتر بوو، ئە‌گەر ئە‌مه‌م
زیاد کرد‌با چاک‌تر بوو، ئە‌مه‌ پێ‌شخرایه‌ ریک‌تر ده‌بوو، ئە‌وه دوا‌ خرایه‌ جوان‌تر ده‌بوو،
ئە‌مه‌ش په‌ندیکی زۆر گه‌وره‌یه‌و به‌لگه‌شه‌ له‌سه‌ر زالبوونی که‌م و کورتی به‌سه‌ر
هه‌موو مرۆ‌قه‌کاندا.

له‌ کۆ‌تایشدا ده‌پارێمه‌وه له‌ خوا‌ی په‌روه‌ردگار، ئە‌م کاره‌ ته‌نها له‌ به‌ر خاتری
خۆ‌ی کرد‌بیتم و به‌سوودیش بیت بۆ موسلمانان، داوا‌کارم پادا‌شتم بداته‌وه له‌ سه‌ر
هه‌موو پیتیک، که‌ نوسیومه‌و بیخاته‌ ته‌رازووی چاکه‌کانمه‌وه، پادا‌شتی برا‌کانیشم
بداته‌وه، که‌ یارمه‌تیان داوم به‌ هه‌موو توانایه‌کیانه‌وه له‌ پیناو‌ته‌واوبوونی ئە‌م
کتیبه‌، شاعیر ده‌لئیت:

أسیر خلف ركب القوم ذا عرج مؤملاً جبر ما لاقیت من عوج
فان لحقت بهم من بعد ما سبقوا فكم لرب السما فی الناس من فرج
وان ظللت بقفر الأرض منقطعاً فما علی عرج فی ذاک من حرج

واته‌: له‌ دوا‌ی کاراوانه‌وه پێ‌ده‌که‌م به‌ ئومیدی پاستکردنه‌وه‌ی لاریانه‌کانم، ئە‌گەر
فریایان که‌وتم ئە‌وه ده‌روویه‌که‌ و خوا‌ لیم ده‌کاته‌وه، ئە‌گه‌ریش رینگام ون کرد‌و
دابڕام ئە‌وه له‌به‌ر ئە‌وه‌یه‌ من شه‌لم و شه‌لیش ته‌نگی له‌سه‌ر هه‌لگیراوه.

سبحانک اللهم، وبحمدک أشهد أن لا إله إلا أنت، أستغفرک وأتوب إليك.

تاکا‌ری په‌زامه‌ندی خوا‌و لی‌خۆ‌شبوونی

علي محمد محمد الصلابي

۲۰۰۰/۱۶

۱۸/ رجب/ ۱۴۲۱

بہشی یہ کہم

گرنترین روداوہ میژووئیہکانی پیش ناردنی پیغمبر ﷺ و دابہزینی وەحیی خوا.

باسی یہ کہم: ژیارو ئاینہکانی پیش ہاتنی پیغمبر ﷺ:

یہ کہم: ئیمپراتوریہ تی رۆمانی.

پۆژمہلات بہ ئیمپراتوریہ تی بیژہنتہ دہناسرا، فہرمانرہوایی ہہبوو بہسہر دہولہتہکانی یۆنان و بہلقان ئاسیاو سوریاو فہلہستین و حەوزی دہریای ناوہ پاست ہہمووی و، میصرو ہہموو ئہفریقیای باکور، پایتہختی ئہو ئیمپراتوریہ تہ قوسہنتیتنیہ بوو، دہولتیکی ستہمکار بوو، ہہلدہستا بہ ئہجامدانی زہبرو زہنگ و ستہم لہ گہل ئہو گہ لانہی، کہ فہرمانرہوایی دہکردن و باجہکانی لہ سہریان زیاد دہکرد، بۆیہ بشیویی و شۆرش بہرپاکردن ہہمیشہ ہەر ہہبوو، ئہوان ژیانیان بہگشتی پریوو لہ جۆرہہا یاری و پارباردن و خۆشگوزہرانی.

سہبارہت بہ میصریش، پووبہرووی چہوساندنہوہی ئاینی و ستہمی سیاسی دہبوونہوہ، بیژہنتہکان مامہلہی مہرپکی شیرداریان لہ گہل دہکرد، کہ بہ باشی دہیاندۆشی و بہ خراپی خۆراکیان دہدایہ.

سوریاش بہہمان شیوہ چہوساندنہوہ و کۆیلہی تیادا زۆر بوو، لہ سہرکردایہ تی گہلدا تہنہا پشت بہ ہیژو دامرکاندن دہبہسترا، ئہوانہش، کہ حوکمیان دہکرد خہلکی بیگانہ بوون و بہزہبیان بہ خہلکدا نەدہہاتہوہ، تہنانت زۆر جار سوریہکان منالہکانی خۆیان دہفرۆشت لہ پیناو گپرانہوہی قہرزہکانیان.^۱

کۆمه‌لگای پۆمانی پر بوو له جیاوازی و بشیوی، له کتیبی (الحضارة ماضيها و حاضرها) به‌م شیوه‌یه باسکراوه:

(جیاوازییه‌کی یه‌کجار زۆر هه‌بوو له ژبانی کۆمه‌لایه‌تی بیزه‌نته‌کان، په‌وت و بیروباوه‌پی ئاینی چه‌سپابوو له بیرو هۆشیاندا، قه‌شه‌ییش به‌شیوه‌یه‌کی فراوان به‌ر بلاویوه‌وه، تا گه‌یشتبوو هه‌وه‌ی، که هه‌رکه‌سیک هه‌لده‌ستاو خۆی هه‌لده‌قورتان له باسه‌کانی ئاین و مشتومپی بیزه‌نتی و خۆی پێ سه‌رقال ده‌کرد، هه‌روه‌ها ژبانی پۆژانه به‌مۆرکی پێره‌وی(باطنی)، مۆر کرابوو به‌لام له لایه‌کی تریشه‌وه ده‌بینین ئه‌وان به‌په‌رۆش بوون بۆ ئه‌نجامدانی جۆره‌کانی راپواردن و که‌یف و خۆشی، هه‌ندێ گۆره‌پان هه‌بوو جیگای هه‌شتا هه‌زار که‌سی تیا ده‌بوویه‌وه بۆ سه‌یرکردنی زۆرانباژی ی پیاوان و جاروبار له نیوان پیاوان و دپنده‌کان، چه‌ماوه‌ریانیش له‌سه‌ر دوو په‌نگ دابه‌ش ده‌کرد: په‌نگی شین و په‌نگی سه‌وز، ئه‌وان جوانییان خۆشده‌ویست و عیشقیانیش هه‌بوو بۆ توندو تیژی دپنده‌یی، یارییه‌کانیشیان زۆر جار توندو خۆیناوی بوو، سزاکانیشیان به‌هه‌مان شیوه‌ موچرکه‌ی به‌له‌شدا ده‌هینا، ژبانی سه‌رگه‌وره‌و سه‌رکرده‌کانیان بریتی بوو له‌خرابه‌کاری و خۆش‌گۆزه‌رانی و پیلانگێرپان و خۆش‌دویی ناگونجاوو خه‌سله‌تی ناشیرین و نابه‌جی.

دووهم: ئیمپراتۆریه‌تی فارسی

ئیمپراتۆریه‌تی فارسی به‌ ئیمپراتۆریه‌تی کیسپایی ده‌ناسرا، زۆریش زه‌به‌لاختر بوو له ئیمپراتۆریه‌تی پۆمانی پۆژه‌لات، ئاینی شیواو لاری زۆر تیا‌دا بوو، وه‌کو زه‌راده‌شتی و مانی، که‌له‌سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی سییه‌می زاینی دامه‌زرا له سه‌رده‌ستی مانی، دواتر موزه‌گی سه‌ری هه‌لدا له سه‌ره‌تا‌کانی سه‌ده‌ی پینجه‌می زاینی، که بانگه‌شه‌ی ده‌کرد بۆ به‌په‌لایی له هه‌موو شتی‌کدا، ئه‌ویش بوو به‌مایه‌یی بلاویونه‌وه‌ی شوپشی جوتیاره‌کان زۆر بوونی دزو چه‌ته‌ی ته‌لاره‌کان، ئیتیر هه‌لده‌ستان به‌دیل گرتنی ئافره‌تان و ده‌ستگرتنه‌ سه‌ر خانوبه‌ره‌و مولکه‌کاندا،

ته‌نانه‌ت زه‌وی وزارو و کیلگه و مالّه‌کان، وه‌کو چۆن پیشتر که‌سی تیا‌دا نیشته جیّ نه‌بووی.

پادشاکانیا‌ن له‌ ریگه‌ی میراته‌وه‌ حوکمیا‌ن ده‌کرد و خۆیا‌ن له‌ سه‌روی ئاده‌میزاده‌وه‌ ده‌ژمارد، چونکه‌ خۆیا‌ن به‌نه‌وه‌ی خوداکان ده‌زانی، داهاتی ولّات هه‌مووی بریتی بوو له‌ مولکی ئه‌وان، ده‌ستکارییا‌ن ده‌کرد به‌ لوت به‌رزیه‌کی بیّ ئه‌ندازه‌وه‌، هه‌روه‌کو ئازهلّیش ده‌ژیا‌ن، ته‌نانه‌ت زۆریک له‌ جوتیاره‌کان ده‌ستیا‌ن له‌ کاره‌کانیا‌ن هه‌لگرت و پویان کرده‌ کلّیساو په‌رستگا‌کان له‌ ترسی ئه‌و با‌جانه‌ی ده‌سه‌پینرا به‌سه‌ریاندا، هه‌روه‌ها له‌ ترسی خزمه‌تی سه‌ریازی، چونکه‌ ئه‌وان سوته‌مه‌نییه‌که‌ی بی‌به‌هابوون بوّ ئه‌و شه‌ره‌ ویرانه‌که‌رانه‌ی له‌وه‌ سه‌رده‌مانه‌دا هه‌لده‌گیرساو سالانیکی خایاند له‌ نیوان فارس و پرۆمه‌کاندا، هیچ په‌یوه‌ندییه‌کی ئه‌و که‌لانه‌ی تیا‌دا نه‌بوو، ئه‌وه‌ نه‌بیّت، که‌ جیبه‌جیکردنی ئاره‌زوی پادشاکانی تیا‌دا‌بوو.

سئیه‌م: هیندستان

میژوونوسان له‌سه‌ر ئه‌وه‌ یه‌کده‌نگن، که‌ ناله‌بارترین کاته‌کانی له‌ پووی ئاینی و په‌وشتی و کۆمه‌لایه‌تی و سیاسی، ئه‌و سه‌رده‌مه‌ بوو که‌ له‌ سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی شه‌شهمی زاینیه‌وه‌ ده‌ست پیده‌کات، بی‌ئا‌پرویی له‌هه‌موو شوینیکی‌دا بلا‌وبویه‌وه‌، ته‌نانه‌ت له‌ په‌رستگا‌کانیشدا، چونکه‌ ئایین جۆریکی له‌ بت‌په‌رستن پیا‌ن به‌خشیبوو، ئافره‌تیش هیچ به‌هاو‌ پرّیزیکی نه‌بوو، سوتاندنی ئه‌و ئافره‌ته‌ی پیا‌وه‌که‌ی ده‌مرد با‌وبوو، هیندستان له‌هه‌موو ولّاته‌کانی جیهان جیا‌ده‌بوویه‌وه‌ به‌جیا‌وازییه‌کی یه‌ک‌جار زۆر له‌نیوان چینه‌کانی خه‌لکدا، ئه‌وه‌ش سه‌رچاوه‌ی ده‌گرت له‌ یاسایه‌کی سیاسی ئایین، یاسا‌دانه‌ره‌ هیندییه‌کان دایاننا‌بوو، که‌ سیفه‌تیکی ئایینییا‌ن هه‌بوو، ئیتر ئه‌وه‌ بووه‌ یاسایه‌کی گشتی له‌ کۆمه‌لگا‌و ده‌ستوریکی بوّ ژیا‌نیا‌ن، ئه‌و ولّاته‌ له‌ حالته‌ی بشیوی و شه‌ردابوو، چونکه‌ میرنشینه‌کانیش له‌ نیوان خۆیا‌ندا له‌ جه‌نگیکی ناله‌باردا‌بوون ئه‌و ولّاته‌ دووره‌ په‌ریز بوو له‌ پوودا‌وه‌کانی جیهان، هه‌روه‌ها شیوازی

به توندگرتن و زیاده‌په‌وی له داب و نه‌ریت و چینایه‌تی و ده‌مارگیری بۆ په‌گه‌ز و نه‌ژاد به‌ناشکرا زالبوو بوو به‌سهری‌اندا.

میژوونووسیتی هیندۆکی - که ئیستا مامۆستایه له یه‌کێک له زانکۆکانی هیند - باسی ئه‌و سه‌رده‌مه‌ی پیش‌گه‌یشتنی ئیسلام ده‌کات بۆ ئه‌و ولاته‌و ده‌لێت: خه‌لکی هیندستان له‌جیهان دابرابوون، نوشتابوونه‌ سه‌رخۆیان و هیچ شاره‌زاییه‌کیان نه‌بوو ده‌رباره‌ی بارودۆخی جیهان، ئه‌م بێناگابوونه‌یان هه‌لوێستیانی لاواز کردبوو، بۆیه‌ بێ‌جۆله‌یی سه‌ری هه‌لدا له‌ ناویاندا نیشانه‌کانی پووخان و ئالۆزبوونیان تیا‌دا ده‌رکه‌وت، وێژه‌ له‌ سه‌رده‌مه‌دا بێ‌گیان بوو، به‌هه‌مان شیوه‌ هونه‌ری بیناسازی و هونه‌رجوانه‌کانی تر.^۱

کۆمه‌لگای هیندی کۆمه‌لگایه‌کی وه‌ستاو نه‌بزیو بوو، جیاوازییه‌کی ناشیرین هه‌بوو له‌ نیوان چینه‌کاندا، به‌لکو له‌ نیوان خیزانه‌کانیشدا جیاوازییه‌کی ناشیرین هه‌بوو، پێگه‌ نه‌ده‌درا بۆه‌ژن شوپکات، سه‌باره‌ت به‌ خواردن و خواردنه‌وه‌ش له‌ دژی خۆیاندا زۆر توندبوون، به‌لام ده‌رکراوه‌کان ناچاربوون له‌ ده‌ره‌وه‌ی شاره‌کانیان بژین.^۲

دانیشتوانی هیندستان دابه‌شده‌کرانه‌ چوار به‌شه‌وه‌:

- ۱- چینی قه‌شه‌و پیاوانی ئایینی (به‌راهمه‌)
- ۲- پیاوانی جه‌نگ و سه‌ربازان (شه‌ترا)
- ۳- جوتیاران و بازرگانان (ویش)
- ۴- خزمه‌تکاران، که (شوده‌ر)یان پێده‌وترا، ئه‌وانه‌ نزم‌ترین چین‌بوون، چونکه‌ دروستکه‌ری گه‌ردوون - له‌ باوه‌پری نه‌فامانه‌یاندا - له‌ قاچی خۆی دروستیانی کردووه‌، ئه‌وانه‌ش هیچ مافیکیان نییه‌، جگه‌ له‌ خزمه‌تکاری سێ‌چینه‌که‌ی تر نه‌بێت.

۱- به‌وانه‌: (السيرة النبوية)ی نه‌ده‌وی ل ۲۸.

۲- هه‌مان سه‌رچاوه‌، ل ۳۹.

ئەم یاسایه پله و پایه یه کی باشی به خشی به به پراهیمه کان، که که سی تر به شدار نه بوو له گه لیاندا، به ره می پیاوئیکی لیخوشبو بوو نه گه ر سئ جیهانه که شی به گوناوه کانی له ناو ببردایه، هیچ باجیکیشی له سهر نه ده سه پینرا، سزای کوشتنی شی به سهردا نه ده درا له هیچ حاله تیکدا، به لام چینی شۆده ر بۆیان نه بوو بینه خاوه نی هیچ مالیک، یان پاشه که وت بکه ن، یان له گه ل به هه رمیبه که دانیشن، یان دهستی پیوه بده ن، یا فییری کتیبه پیروژه کان بن.^۱

چواره م: بارودۆخی ئایینی جیهان پیش ناردنی پیغه مبه ر ﷺ:

مرۆفایه تی له پیش هاتنی ئایینی پیروزی ئیسلامدا، له یه کیک له نزمترین قوناغه کانی میژوودا ده ژیان، سه باره ت به کارو باری ئایینی و ئابوری و سیاسی و کۆمه لایه تی ده یاننا لاند به ده ست نازاوه یه کی گشتی یه وه له هه موو لایه نه کانی ژیاندا، پێبازی نه فامیش زالبوو به سهر هه موو بیروباوه ره کاندا، به لکو نه فامی و ئاره زوو به ده ره وه شتی و سته م و زۆر، دیارترین پوخساری ئه و پێره وه نه فامانه بوو، که زالبوو به سهر دونیا.^۲

ئایینه ئاسمانی یه کانیش کاریگه ری ئه و تۆیان نه بوو له سهر ژیان به هۆی ئه و گۆرپن و لارییه ی تووشیان بوو، به و شیوه یه ش به های خۆی له ده ستدا بوو، وه کو ئاینیکی ئاسمانی، خه لکیش سه رقالبوون به مملانیی بیروباوه ری تیوری، که به هۆی کاریگه ری پیروکه ی مرۆفه کان و تیروانینه کانیا بۆ ئه و ئایینه نه دروست بوو، تا له سهر نه نجامدا بوو به مایه ی دروستبوونی چه ندین شه پی سه خت له نێوانیاندا، که سانیکیش له وانه مابوون له سهر ئایینه که یان بئ لادان و گۆرپانکاریکردن زۆر که م بوون و خۆیشیان دوورگرتبوو له خه لکی، چوو بوونه نێو خه لوه تگاوه به ئومیدی قوتار بوونیا ن له ئه و بارودۆخه، چونکه ئه وانه بئ ئومید بوو بوون له چاکسازی.

۱- بهوانه: (القانون المدني الإجتماعي) که پێیده و ترتیب منوشاسنزه شه کهانی ۱- ۲- ۸- ۹- ۱۰ له کتیبی (السيرة النبوية) ی نه دی ل ۲۸.

۲- بهوانه: (الغریاء الأولون) سلمان العوده ل ۵۷.

خرابی گه یشتبوووه هه موو چین و تو یژو ره گه زه کان، هه موو بواریکیشی گرتبوووه بئ جیاوازی، له بواری ناینیدا خه لکیان هه لگه رابوونه وه له ناین، یان لئی ده رچوو بوون، یان هه ر له بنچینه وه نه چوبوونه هیچ ناینیکه وه، یان که وتبوونه نیو شیواندنی ناینه ئاسمانیه کان و گوپینیان.

سه بارهت به لایه نی شه ریه تیش خه لکی شه ریه تی خویان فریدابوووه پشتی خویان، له لای خوشیانه وه هه ندیک یاسایان دروستکردبوو، دوور له ره زامه ندی خواو نه گونجان له گه ل بیرو هۆش و فیتره تدا.

ئه م خراپه کارییه رابه رایه تی ده کرا له لایه ن سهرکرده ی گه ل و نه ته وه کانه وه، له لایه ن سهرکرده و قه شه و بازرگان و پادشاکانه وه، جیهان هه مووی له تاریکیه کی ره ش و شه ویکی تاریکدا ده ژیا، هه روه ها له لادانیکی ئاشکرا له په یژوه و پرۆگرامی خوی گه وره.

یه هودییه ت: بوو بوویه کومه لیک پی و په سم و داب و نه ریتی بئ گیان، کاریگه ری بیروباوه پی نه ته وه کانی تریشی له سهربوو، که بهرکه وتن هه بوو له نیوانیاندا، یان نه وانیه که له ژیر ده سه لاتیاندا بوون، بویه هه لسا به وه رگرتنی زۆرک له نه و پی و په سمه بتپه رستیه نه فامانه، میژوونوسانی جوله که ش دانیان به و پاستیه داناه.

له (دائرة المعارف اليهودية) دا هاتوه:

خه شم و توپه یی پیغه مبه ران له بتپه رستی به لگه یه له سهر نه وه ی، که په رستنی بت و نه و خودایانه ته شه نه ی کردبوو بۆ ده روونی ئیسرا ئیلییه کان، بنه بریش نه کرا له ده رو نیاندا تا کو پرۆگاری گه رانه وه یان له دورخستنه وه که یان له بابل، نه وان باوه ریان هه بوو به هه ندی بیروباوه پی نه فسانه یی و هاوتا بۆ خوا بریاردان، ته لمودیش شایه تی نه وه ده دات، که ئاره زوی جوله که کان به زۆری له گه ل بتپه رستیدا بوو.^۲

۱- بیوانه: (السيرة النبوية) ی نه ده وی (ل ۲۰)

۲- هه مان سه رچاوه: (ل ۲۰).

کومه لگای جوله که پیش نارډنی پښتانه مبر ﷺ گه یشتبوهه ئاستیکې به کجار نزم له بواری بیرو هوشی ئاینی، نه گهر پروانیته ته لمودی بابل، که جوله که گان زیاده په وی تیدا ده کهن له پیروز سه یرکردنیدا، که ده ستاو دهستی پیده کرا له نیو جوله که کانداه له سده وی شه شمی مه سیحی، هندی نمونه ی سه یرو سه مه ره ی تیادا ده بینیت له سوکی نه قل و قسه ی پوچه ل و بی شهرمی به رانبر خوی گه ووه و گالته و گپ به پاستیه گان ویاری کردن به ئاین وهوش.^۱

سه باره ت به مه سیحیه تیش: تووشی تاقیکردنه وه بو له پښتانه تیگدی توندپه وه گان و گوراندنی نه فامه کانه وه، هه ووه په شه گانی نه فامی پوشنای په کتاپه رستی و دلسوزی بو خوی گه ووه ی شار دبوویه وه^۲ شهریش هه لگیرسا له نیوان گاوره گانی شام و عراق و گاوره گانی میصردا، سه باره ت به پاستی مه سیح و سروشته که ی، مال و قوتا بخانه و کلیسا گان بوونه سه ربا ز گه لیک بو مملانی.

بتپه رستیش له چنډین پوالت خوی پیشان ده دا، له کتیبی (تاریخ المسیحیه فی ضوء العلم المعاصر) هاتوه:

پاسته بتپه رستی نه ما، به لام له هه مان کاتدا به ته واری له ناو نه چو، به لکو پوچوونی کرد له ناو دهر ونه کانداه موو شتیکیش هر به رده وام بوو، به لام به ناوی مه سیحیه ته وه و له ژیر په رده ی نه وه وه بو نمونه نه وانه ی، که وازیان له خوداگان و پاله وانه گانیان هیئا، هه لسان به ناوانی شه هیدیک له شه هیده گانیان و هه مان سیفته تی خوداگانیان پیدا، ئینجا په یکه ریان بو دروست کرد، به م شیوازه ش شیرک و بتپه رستی گوئزایه وه بو نه و شه هیده ناو خویانه، نه م سده یه تیغه په پری تا کو په رستی شه هیدان و پیاوچاگان بلاوه ی نه کرد، ئینجا بیروباوه پیک دروست بوو، نه ووه ش نه ویه، که نه ولیاگان خه سلته تی خوداگانیان هیه، ئیتر بوونه هوکار له نیوان خواو مروفه کانداه، له هه مان کاتدا خه سلته ته گانی خویان تیادایه به پی ی بیروباوه پری نه ریه گان، بوونه سمبولی پیروزی سده گانی ناوه پاست، له پووی پاک و بیگه ردی هه، ناوی جه ژنه بتپه رستیته کانیش گوردران به چنډ ناویکی نوئ،

۱- پروانه: (السیره النبویه) ی نه ده وی (ل ۲۱).

۲- هه مان سرچاوه: (ل ۲۱).

ته‌نانه‌ت له سالی (۴۰۰)ی زایینی جه‌ژنی خوری کون کرا به جه‌ژنی له دایک بوونی مه‌سیح.^۱

له کتیبی (دائرة المعارف الكاثولوكية الجديدة) دا هاتووه:

په‌له‌اویشتنی ئه‌و بیروباوه‌په‌ی، که ده‌لئیت: خوی تاک و ته‌ننا پیکهاتووه له‌سی کس له هزری مه‌سیحیدا، هر له کوتایی سه‌ده‌ی چواره‌می کۆتاییه‌وه و به‌رده‌وامیش بوو وه‌کو بیروباوه‌پیکي باوه‌پیکراو له هه‌موو جیهانی مه‌سیحی، په‌رده‌ش له سه‌ر ئه‌م بیروباوه‌په‌و نه‌پینی په‌رستنی سی‌خوا لا نه‌برا تا‌کو ناوه‌پاستی سه‌ده‌ی تۆزده‌هه‌می زایینی.^۲

جه‌نگ هه‌لگیرسا له نیوان خودی نه‌صرانییه‌کانداو په‌کتریشیان به‌بباوه‌پ ده‌زانی و سه‌رقالی په‌کتر بوون له نیوخویانداو دژایه‌تی خراپه‌و چاکسازییان له بیرکرد.^۳

مه‌جوسه‌کانیش هر له دیرزه‌مانه‌وه به‌په‌رستنی په‌گه‌سروشستی په‌کان ده‌ناسران، که له هه‌موویان مه‌زنتر ئاگر بوو، په‌رستگاکانی ئاگر له هه‌موو لایه‌کی ولاتدا باله‌وه‌ی کردبوو، خه‌لکه‌که‌ش خه‌ریکی په‌رستنی ئاگر بوون و هه‌میشه په‌رستگاوی پئی و شوینی تاییه‌تیان بۆ دروست ده‌کرد له نیو ئه‌و په‌رستگایانه‌شدا داب و نه‌ریتی وردیان هه‌بوو، به‌لام له ده‌ره‌وه ئازاد بوون چی بکه‌ن، هه‌یج جیاوازیه‌کیش نه‌بوو له نیوان ئه‌وان و هه‌رکه‌سیکی بئ‌ئاین.

میژوونوسیکی ده‌نیمارکی باسی چینی سه‌رۆکه ئایینه‌کان و ئه‌رکه‌کانیان ده‌کات له لای ئاگر په‌رسته‌کان له کتیبی (ایران فی عهد الساسانیین) و ده‌لئیت:

ئهرکی ئه‌و فه‌رمانبه‌رانه ئه‌وه‌بوو چوار جار له پۆژیکدا خۆر په‌رستن، جگه له‌وه‌ش پتویست بوو مانگ و ئاگر ئاویش په‌رستن، هه‌ندی پاران‌ه‌وه‌ی تاییه‌تیشیان لی داوا ده‌کرا له‌کاتی خه‌وتن و هه‌لساندا، یان له‌کاتی خۆشۆردن و

۱- هه‌مان سه‌رچاوه: (۲۲)

۲- دائرة المعارف الكاثولوكية الجديدة، مقال التثلیث (۱۴ / ۲۹۵)

۳- بروانه: فتح العرب لمصر و ره‌گێڕانی محمد أبو حدید (ل ۳۷، ۳۸، ۴۸).

پشتوین له پشت کردن و نان خوارن و پڑمین و تهر اشکردن و نینۆکردن و چوونه سهر ناوو چرا هه لگردن ، فه رمانیشیان پیکرابوو، که پریگه نه دهن ئاگر خاموش ببیت و، ئاگرو ئاویش له یه که نه دهن و، نه هیلن ئاسن ژهنگ بگریت، چونکه هه موو کانزاکان پیروژن به لایانه وه.^۱

خه لکی ئیران له نویژه کانیاندا پرویان ده کرده ئاگر، جاریکیش (یه زده جهرد) که دواترین پادشای ساسانییه کان بوو سویندی به خۆر خواردو ووتی: سویند به خۆر، که ئو خوی گه وره یه، ئاگر په رسته کان باوه پریان به سه نه ویه ت بوو له هه موو سه رده میکدا، ئه وه ش بووه دروشمیک بۆیان و باوه پریان به دوو خوا بوو، یه کیکیان پۆشناییه، یان خوی چاکه، ئه وی تریشیان تاریکیه، یان خوی خراپه.^۲

سه بارهت به بوزییه تیش: له هندستان و ئاسیایی بچوک بتپه رستییه کی په تی بوو، بۆ کوئ بچونایه بته کانیاان له گه لّ خۆ ده بردو، په یکه ریان دروست ده کرد بۆ (بوذا) له هه موو شوینیکدا.^۳

سه بارهت به به ره میهت: ئایینی په سه نی هندیه کان، تاییه تمه ندی له زۆری په رستراو و خودا کانیاان بووه له سه ده ی شه شه می زاینیشدا گه یشته چله پۆپه، بئ گومان ئایینی هیندۆکی و بوزی وه کو یه ک بتپه رستن، جیهانی ئاوه دان له ده ریایی ئه تلّ سی یه وه بۆ زه ریایی ئارام نگرۆ بوون له بتپه رستیدا، وه کو چۆن گاوو جووله که و بوزی و به ره می له کیپرکیدا بوون بۆ مه زن پراگرتنی بتپه رستی و به پیروژ زانیی، هه مووشیان وه کو ئه سپی پیشبرکۆ له یه ک گۆپه پاندا غاریان ده دا.

پیغمبه ری خواش ﷺ ئاماژه ی کردوو به گشتی بۆ ئه م گه نده لیه له هه موو په گه ز و هه موو بواره کان به بئ جیاوازی، جاریکیان له وتاریکدا فه رمووی: ((ألا إن ربی أمرنی أن أعلمکم ما جهلتم مما علمنی یومی هذا، کل ما نحلته عبداً حلال، وإنی خلقت عبادی حنفاء کلهم، وإنهم أتتهم الشیاطین فاجتالهم عن دینهم، وحرمت علیهم

۱- ایران فی عهد الساسانیین (ل ۱۵۵) له کتیبی (السیره النبویه) نه ده وی (ل ۲۷).

۲- هه مان سه رچاوه (ل ۲۷)

۳- بروهانه: (السیره النبویه) نه ده وی (ل ۲۷).

ما حلت لهم، و أمرتهم أن يشركو بي ما لم أنزل به سلطاناً، وأن الله نظر إلى أهل الأرض فمقتهم: عربهم، و عجمهم، إلا بقايا من أهل الكتاب)).^۱

واته: خوای گه‌وره فه‌رمانی پیکردووم ئه‌وه‌ی، که نایزانن فیرتانی بکه‌م له‌و شتانه‌ی له‌م پوژده‌دا فیترکراوم، هه‌رچ شتیکم داوه‌ته به‌نده‌یه‌کم هه‌لااله، ئینجا من به‌نده‌کانم به‌ پاکی دروست کردوون، به‌لام شه‌یتان هات و له‌ نایینه‌که‌یانی دوورخسته‌نه‌وه، ئه‌وه‌ی من بۆم هه‌لاکرده‌بوون قه‌ده‌غه‌یانکرد له‌سه‌ریان وئه‌وه‌ش که‌من هه‌رامم کردبوو له‌سه‌ریان هه‌لاکیانکرد بۆیان، فه‌رمانیشی پیکردن، که‌هاوتا بۆ من بپریار بده‌ن به‌بێ ئه‌وه‌ی به‌لگه‌یه‌کم له‌سه‌ری دابه‌زاندبیت، خوای گه‌وره‌ش ته‌ماشایه‌کی سه‌رتاپای خه‌لکی سه‌رزه‌وی کردو پقی له‌هه‌موویان هه‌لگرت به‌عه‌ره‌ب و عه‌جه‌مه‌وه، ته‌نها هه‌ندی پاشماوه‌ی ئه‌هلی کتاب نه‌بیت.

ئهم فه‌رموده‌یه‌ ئاماژه‌ ده‌کات بۆ لادانی مرقفایه‌تی له‌چهند بواریکی جیاجیا، وه‌کو هاوتا بۆ خوا بپریاردان و فریدانی شه‌ریعه‌ته‌که‌ی و گه‌نده‌ل بوونی چاکسازه‌کان له‌وانه‌ی سه‌ر به‌ ئاینیکی ئاسمانی بوون و شلییان ده‌نواند به‌رامبه‌ر گوهرایی خه‌لکه‌که‌.^۲

۱- مسلم، کتاب الجنة، باب الصفات التي يعرف بها في الدنيا اهل الجنة واهل النار (٤/٢١٩٧، رقم ٢٨٦٥)

۲- پروانه: الغرباء الأولون (ل ٥٩).

باسی دووهم: بنچینه و شارستانی عه‌ره‌ب.

یه‌که‌م: بنچینه‌ی عه‌ره‌ب: میژوونوسان بنچینه‌ی عه‌ره‌بیان کردوته سی به‌شه‌وه به‌پی‌ی نه‌وه‌چانه‌ی، که لیوه‌ی هاتوون.^۱

۱- عه‌ره‌بی له نیوچوو(العرب البانده):

بریتی یه له‌هؤزه‌کانی عادو، سه‌موودو، ته‌سه‌م و، جه‌دیس و، نومیم و، جرهم و، چه‌زده‌موت و نه‌وانه‌ی، که پیانده‌گه‌یشتن، نه‌م هؤزانه هیچ شوینه‌وارتکیان نه‌ماوه و له پتیش نیسلام له ناوچوون، هه‌ندی‌ک پادشایانیش هه‌بوو، که مولکه‌کانیان تاکو شام و میصری ده‌گرته‌وه.^۲

۲- عه‌ره‌بی عارییه(العرب العاریه):

نه‌وانه‌ش بریتین له‌وه‌ره‌بان‌ه‌ی، که له پشتی یه‌عروبی کورپی یه‌شجویی کورپی قه‌حخانه‌وه هاتوون، به‌عه‌ره‌بی قه‌حخانه‌ی دهناسرین^۳، هه‌روه‌ها به‌عه‌ره‌بی باشوریش دهناسرین^۴، له‌وانه پادشاکانی یه‌مه‌ن و شانشیني معین و سه‌به‌ه و جیمیه‌ر.^۵

عه‌ره‌بی عه‌دنانی(العرب العدنانیه):

په‌چه‌له‌کیان ده‌گه‌رپته‌وه بو نیسماعیلی کورپی نیبراهیم عليه السلام، هه‌ر نه‌مانه‌شن به په‌چه‌له‌ک ده‌گه‌رپته‌وه بو نیسماعیلی کورپی نیبراهیم سه‌لامی خویان لیبت هه‌ر نه‌مانه‌شن به‌عه‌ره‌بی موسته‌عه‌ره‌به دهناسرین، اته: نه‌وانه‌ی، که خویندیکی نا عه‌ره‌بی هاتوته گیانیا‌نه‌وه و دواتر یه‌کگرتن پوویداوه له نیوان عه‌ره‌ب و نه‌وه‌خوینه، زمانی عه‌ره‌بیش بوو به زمانی نوئی ی نه‌م ناویته‌یه.

۱- بروانه: السیره النبویه، منیر الغضبان(ل ۴۵)

۲- بروانه: السیره النبویه، ابن شیبیه(۴۶/۱)

۳- فقه السیره النبویه، الغضبان(ل ۴۵).

۴- مدخل لفهم السیره (ل ۹۸)

۵- السیره النبویه، ابن شیبیه(۴۷/۱)

ئه وانه عه ره بی باکوربوون، که پئی و شوینی په سه نیان مه ککه بوو، وه کو ئیسماعیل عليه السلام، کوپه کانی و ههروه ها جه راهیمه کان، که ئیسماعیل له وانه وه فیبری عه ره بی بووخزمایه تی له گه لدا کردن، نه وه کانیشی له نیوان ئه وانداهه ره کو ئه وان په روه ده بوون، یه کئی له گزرتین نه وکانی ئیسماعیلیش عه دنانه، که باپیره گه وره ی پیغمبره ﷺ، هه ره له عه دنانیسه وه هۆزو تیره کانی عه ره ب په یدا بوون، له پاش عه دنان مه عه دی کوپی هات و ئینجا نیزارو ئینجا موزه ر و په بیعه .

سه باره ت به په بیعه ی کوپی نیزار، نه وه کانی به ره و لای پۆژه له لات پۆیشتن، ئیتر عه بدولقه یسیش له به حرین جیگیر بوون و، حه نیفه له یه مامه وه، به نو به کری کوپی وائیل له نیوان به حرین و یه مامه و، ته غلیبیش له پوواری فورات په پینه وه و له خاکی جه زیره نیشته جئ بوون له نیوان دیجله و فوراتدا، ته میمیش له بیابانی به صره نیشته جئ بوون.

سه باره ت به لقی موزه ر: سه لیم له نزیکي مه دینه جیگیر بوون و سه قیفیش له تایف، ئه وانی تر له هه وازین له پۆژه له لاتي مه ککه جیگیربوون، ئه سه دیش له پۆژه له لاتي ته یمائی پۆژه له لاتي کووفه نیشته جئ بوون، به لام زوبیان و عه بس له حۆران گیرسانه وه.^۲

ئه وه ی، که یه ک دهنگی له سه ره ئه وه یه، که عه ره ب دابه ش ده بن بۆ عه دنانی و قه حتانی، به بۆچوونی زۆربه ی زانایانی په چه له ک ناس و زانایانی تریش، به لام هه ندیکی تر له زانایان پییان وایه، که عه ره بی عه دنانی و قه حتانی ده گه پینه وه سه ر ئیسماعیل عليه السلام.

ئیمامی بوخاری له سه حیه که یدا سه رباسیکی داناوه به ناوی (باب نسبة الیمن إلى إسماعيل عليه السلام) فه رموده یه کیشی گنپراوه ته وه له ئومموسه له مه وه، که فه رموویه تی: پیغمبره ﷺ ده رچوو بۆ لای که سانیک له هۆزی ئه سه له تیربازیان

۱- مدخل لفهم السيرة (ل ۹۸، ۹۹)

۲- بروانه: الطريق إلى المدائن، عادل کمال (ل ۴۰)

۳- بروانه: السيرة النبوية، ابن شهبة (۱/ ۴۸)

دہ کرد له بازاردا، نیتر فہرموی: ((إرموا بني إسماعيل، فإن أباكم كان رامياً، وأنا مع بني فلان - لأحد الفريقين - فامسكوا بأيديهم، فقال: ما لهم؟ قالوا وكيف نرمي وأنت مع بني فلان؟ فقال: إرموا، وأنا معكم كلکم))^۱

واتہ: تیر بہاویشن نہی نہوہی ئیسماعیل، چونکہ باوکتان تیر ہاویژ بوو، منیش لہ گہل فلانہ بہ شتان دہبم، ئہ وانیش دہ سستیان ہ لگرت پیغہ مبر ﷺ فہرموی: چییانہ؟ ئہ وانیش ووتیان چون تیر بہاویشین و توش لہ گہل فلانہ کہ سیت، پیغہ مبر ﷺ فہرموی: تیر بہاویژن لہ گہل ہ مووتانم.

بوخاری دہ فہرمویت: ئہ سلہ می کوپی ئہ فسای کوپی حاریسہی کوپی عہمری کوپی عامیری خوزاعہ، واتہ: خوزاعہ بہ شیک بوو لہ ہوزہ کانی سہ بہ ئ، کہ پرتہ وازہ بوون، پاش لافاری عہریم.^۲

پیغہ مبر ﷺ لہ ہوزی موزہر لہ دایک بووہ، بوخاری پیوایہ تی کردووہ لہ کولہ ییبی کوپی وائیل، کہ وتوویہ تی: بہ ختیو کراوی لای پیغہ مبر ﷺ زہینہ بی کچی ئہ بو سہ لہ مہ وتوویہ تی: پیم وت: ئایہ پیغہ مبر ﷺ لہ مووزہر نییہ لہ کئیہ؟ بہ لئ لہ موزہری کوپی کینانہ یہ.^۳

قورہیش خوی لہ کینانہ وہ ہاتووہ، کہ بریتین لہ کوپانی فیہری کوپی مالیکی کوپی نہ زری کوپی کینانہ، ئینجا قورہیش دابہش بوون بؤ چہ ند ہوزیکی جیا جیا، بہ ناوبانگترینیان: جومح، سہم، مہ خزوم، تمیم، زوہرہ، ہر وہ ہا تیرہ کانی قوصہی کوپی کیلاب، عہ بدو مہ نافی کوپی قوصہی، ئہ سہ دی کوپی عبدالعوززای کوپی عہ بدوشہ مس، نہ وفہل، موتہ لیب، ہاشم، بنہ مالہ ی ہاشمیش ئہ و بنہ مالہ یہ، کہ پیغہ مبر ﷺ موحہ ممہ دی کوپی عہ بدوللای کوپی عہ بدولموتہ لییبی کوپی کوپی ہاشیمی تیا لہ دایک بوو.^۴

۱- البخاری کتاب المناقب (۷، ۲۵)

۲- بروانہ: السیرة النبویة، ابن شہبہ (۱/ ۴۸)

۳- البخاری کتاب المناقب (۲۴۹۱).

۴- أنظر فقه السیرة، الغضبان (ل ۴۷)

پیغمبری خوار ﷺ ده فهرمویت: ((إن الله اصطفى كنانة من ولد اسماعيل، واصطفى قريشاً من كنانة، واصطفى من قريش بني هاشم، واصطفاني من بني هاشم))^۱

واته: خوی گوره کینانهی له نهوهی ئیسماعیل هه لَبْزاردوه و قورپهیشی له نهوهی کینانه هه لَبْزاردوه، ئینجا بهنی هاشمی له قورپهیش هه لَبْزاردوه، منیشی له بهنی هاشم هه لَبْزاردوه.

دووه م: ژیاره کانی دوورگهی عه ره ب

هر له سه رده مانی دیرینه وه چه ند ژیاریکی ره سه ن و شارستانیه کی به ناویانگ دروست بوونه، له وانه:

۱- شارستانیته سه به نه له یه مهن:

قورنانی پیروز نامازهی کردوه بوی، له یه مهن سوودیان له ئاوه کانی باران ده بیینی، هه روه ها له نه و لا فاوانه ی له ناو خۆلدا ونده بوون و لیژ ده بوونه وه به ره و ده ریاکان، نه وانیش به نداوو عه مباره ئاویان دروست ده کرد به شیوازیکی نه ندازیاری پیشکه وتو، به ناویانگترینی نه و به نداوانهش به نداوی مه ئریبه، که سویدیان له ئاوه که ی وهرده گرت بۆ کشتوکالی جۆراو جۆرو باخچه ی پر له دارو دره ختی جوان و به روبومی به تام، خوی گوره ده فهرمویت: ﴿لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكِنِهِمْ آيَةٌ جَنَّتَانِ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ. بَلَدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبُّ غَفُورٌ ﴿۱۵﴾ فَأَعْرَضُوا فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتِ أُكُلٍ خَمْطٍ وَأَثَلٍ وَشِقَءٍ مِنْ سِدْرٍ قَلِيلٍ ﴿۱۶﴾ ذَلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِمَا كَفَرُوا وَهَلْ نُجَزِي إِلَّا

الْكَفُورَ﴾ (سبا ۱۵- ۱۷) هه روه ها قورنانی پیروز نامازه به وه ده کات، که هه ندی ناوایی یه ک به داوی یه کدا له سه رده می کوندا له نیوان یه مهن تا کو ولاتی حیجاز

۱- رواه مسلم، باب فضل نسب النبي ﷺ (۱۷۸۲/۴ ژماره ۲۲۷۶).

وولاتی شام، کاروانی بازرگان و گه‌شتیاره‌کانیش له یه‌مه‌نه‌وه دهرده‌چوون بو‌شام و له ریگادا هه‌میشه سنبه‌رو ئاوو خواردنیان لیته‌بپرا، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت:

﴿وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَىٰ الَّتِي بَرَكْنَا فِيهَا قُرَىٰ ظَلْهَرَةَ وَقَدَرْنَا فِيهَا السَّيْرَ سِيرُوا فِيهَا لِيَالِي وَأَيَّامًا ءَامِنِينَ ﴿١١٨﴾ فَقَالُوا رَبَّنَا بَعُدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا وَظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ وَمَزَقْنَاهُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ﴾ (سبأ: ۱۸-۱۹).

۲- شارستانی‌تی عاد له نه‌حقاف:

ئه‌وان له باکووری دوور گه‌دا بوون، هه‌ر ئه‌وانیش بوون، که خوای گه‌وره هودی عليه السلام بو په‌وانه کردن، ئه‌وان خاوه‌نی خانوو مالی قه‌شه‌نگ و کارگه‌ی زۆد و باخچه‌و کشتوکال و کانی زۆد بوون،^۱ خوای گه‌وره له ده‌رباره‌یان ده‌فه‌رمویت:

﴿كَذَّبَتْ عَادُ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٢٢﴾ إِذْ قَالَ لَهُمُ أَخُوهُمْ هُودٌ أَلَا نُنْفِقُونَ ﴿١٢٤﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٢٥﴾ فَانْقُوا لِلَّهِ وَأَطِيعُوا ﴿١٢٦﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجِرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْمَالِمِينَ ﴿١٢٧﴾ أَتَبْنُونَ بِكُلِّ رِيعٍ ءَايَةً تَعْبَثُونَ ﴿١٢٨﴾ وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ ﴿١٢٩﴾ وَإِذَا بَطَشْتُمْ بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ ﴿١٣٠﴾ فَانْقُوا لِلَّهِ وَأَطِيعُوا ﴿١٣١﴾ وَأَنْقُوا الَّذِي أَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْلَمُونَ ﴿١٣٢﴾ أَمَدَّكُمْ بِأَنْعَامٍ وَبَيْنَ ﴿١٣٣﴾ وَحَنَّتْ وَعَمِيُونَ﴾ (الشعراء ۱۲۳-۱۳۴)

۳- شارستانی‌تی سه‌موود له حیجاز:

قورنایی پیروز ناماژه به بوونی شارستانی‌ت له ولاتی حیجازدا ده‌کات، باسی توانایی ئه‌وان ده‌کات له تاشینی خانوو له چیاکان، هه‌روه‌ها باسی کردوو له ئه‌و کانی و باخ و کیلگانه‌ی تیایدا بوونه، خوای په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رمویت: ﴿كَذَّبَتْ ثَمُودُ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٤١﴾ إِذْ قَالَ لَهُمُ أَخُوهُمْ صَالِحٌ أَلَا تَنْفِقُونَ ﴿١٤٢﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٤٣﴾

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا ۝۱۴۴ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجِرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝۱۴۵
 أَتَذَرُونَ فِي مَا هَاهُنَا ءَامِنِينَ ۝۱۴۶ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ۝۱۴۷ وَزُرُوعٍ وَنَخْلٍ طَلْمَأْهُا هَضِيمٌ
 ۝۱۴۸ وَتَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا فَرِهِينَ ۝۱۴۹ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا ﴿ (الشعراء: ۱۴۱-
 ۱۵۰) مه‌روه‌ها خوی پ‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموویت: ﴿وَأَذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ
 بَعْدِ عَادٍ وَبَوَّأَكُمْ فِي الْأَرْضِ تَتَّخِذُونَ مِنْ سُهولِهَا قُصُورًا وَتَنْحِتُونَ الْجِبَالَ
 بُيُوتًا فَأَذْكُرُوا ءَالَاءَ اللَّهِ وَلَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ﴾ (الأعراف: ۷۴) مه‌موو
 نه‌وشتانه له سه‌رده‌میکی زووه‌وه له‌ناچوون، خانوو ته‌لاره‌کانیان ویران بووه، کانی
 ناوه‌کانیان وشك بوویه‌وهو درخت و باخه‌کانیان مه‌مووی له‌گه‌ل زه‌ویدا ته‌خت
 بوون!

باسى سى يه م: باروډوڅى ئاينى وسياسى و كوومه لايه تى و رهوشتى له لاي عه رهب.

يه كه م: بارى ئاينى

نه ته وهى عه رهب ده ياننالا ند به ده ست دوا كه وتن يكي كوشنده و بتپه رستيه كى چه پهلئ بى وينه و لادان يكي رهوشتى و كوومه لايه تى و ئازاوه يه كى سياسى و ياساى زور سهخت و ناله بار، ئاليره وه پله و پايه يان كه م و بى به ها بوو، له قه راغى ميژووه وه ده ژيان، له چا كترين حاله ته كانياندا پاشكووى ده وله تى فارسى يان پومانى بوون، دلله كانيان پر له مه زنپراگرتنى باو ويا پيرانيانبوو، هه ميشه شوينى ئه وانيش ده كه وتن، با هه رچه نده نوقمى گومرايى و لادانيش بوونايه، هه مان هوكاريش ريگاي خو شكرد بو بتپه رستى، بويه هه ر هوزيك بتى خو ي هه بوو، هوزى هوزه يلى كورپى مودريكه سواعيان هه بووه، كه لبيش وه ددو وه زحج يه غوس و خه يوان يه عوق حيمه ر نه سر، به لام هوزه كانى خوزاعه و قورپه يش ئيساف و نائيله يان ده په رست، مه ناتيش له پوڅى ده ريا بوو، عه رهب تيكرپا ده يانپه رست و به تاييه تى هه ردوو هوزى ئه وس و خه زه ج، بتى لاتيش له لاي هوزى سه قيف بوو، هاوكات عوه ززاييش له سه ر (ذات عرق) دانرابوو، كه به مه زنترين بته كانى قوره يش ده هاته ئه ژمار.^۱

بيجگه له م بته سه ره كيانه ش ژماره يه كى بى ئه ندازه هه بوو له بتى بچكوله، كه به ئاسانى ده گويزرانه وه له كاتى گه شته كان و دانانيان له نئو ماله كانياندا. پيشه وا بوخارى له سه حيحه كه يدا ده گيترته وه له ئه بى په جائى عوتاريدي، ووتويه تى: ئيمه به ردمان ده په رست، جا ئه گه ر به رديكى چا كترمان ده ست كه وتبا كوئه كه مان فرپئ ده دا و تازه كه مان هه لده گرت، خو ئه گه ر به رديشمان ده ست نه كه وتبا، مشتئ خو لمان كو ده كرده وه و مه ريكمان ده رده هيناو ده مان دوشيه سه ري داو ئينجا ده سوپاينه وه به ده وريدا.^۲

۱- بيوانه: الغرياء الأولون: (ل ۶۰)

۲- البخارى كتاب المغازى - وفد بني حنيفه (۱۱۹/۵)، رقم: (۴۲۷۷)

ئەم بتپەرستیه ناماقولە بوو بە پەرژینیک لە نیوان عەرەب و ناسینی خوای گەرە و باوەر پتھینانی و باوەر بوون بە پۆژی دواپی، ئەگەر چی ئەوان بانگەشە ی ئەو هیان دەکرد کە ئەم بتانە هۆکارگە لیکن لە نیوان ئەوان و خودا، ئەو خودا درۆینانە یان بە تەواوی زالبوو بوویە سەر دلەکانیان و هەموو کاروبارو لایەنەکانی ژیانیاندا.

مەزنی خوای گەرەش لە دەروونیاندا پتر لاواز دەبوو، خوای بالادەست دەفرمویت: ﴿إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ وَالْمَوْتَىٰ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ ثُمَّ إِلَيْهِ يُرْجَعُونَ﴾ (الأنعام: ۳۶).

سەبارەت بەو پاشماوێهەش، کە مابوو لە ئایینی ئیبراھیم عليه السلام، ئەویش گۆرپان و تیکدانانی بە سەردا هاتبوو، حەجیش بوو بوویە وەرژیک بۆ شانازی کردن و خۆهەلتان و ئەو دوا ی بیرو باوەرپە پاکەکانیش هەر لایان دابوو لە پراستەقینە ی خۆیان و ئەفسانە و درۆی زۆریان پتۆه لکابوو.

کەسانیک مابوون لە حەنیفیەکان پازی نەبوون بە بتپەرستی و ئەو پت و پەسمانە ی لە دەوریان دەکرا، وەکو ئازەل سەرپرین و شتی تر، یەکی لەو کەسانە زەیدی کورپی عەمری کورپی نوفەیل بوو، ئەو بۆ ئەنصاب سەرپرینی ئەنجام نەدەدا، گۆشتی مردارەو هەبوو و خۆینی نەدەخوارد، دەشی ووت:

أربأً واحداً أم ألف رباً	أدين إذا تقسّمت الأمور؟
عزلت اللات والعزى جميعاً	كذلك يفعل الجلد الصبور
فلا العزى أدين ولا بنتيها	ولا صنمي بنى عمرو أזור
ولاغنياً أدين وكان رباً	لنا في الدهر إذحلمي يسير

تاكو ئەگاتە ئەوێ دەلیت:

ولكن أعبد الرحمن ربي ليغفر ذنبي الرب الغفور^۲

واتە: ئایە یەك خوا، یان هەزار خوام هەبیت؟ من وەكو کەسیکی خۆ پراگر دوورم

۱- لە کتیبی (الأصنام) ی ابن الکلبی بە (حبلا) هاتوو: السيرة النبوية لابن هشام (ق/ ۱/ ۲۲۶)

۲- بېوانە: السيرة النبوية، ابن کثیر (۱/ ۱۶۲).

گرتوو له لات و عوززا و بته‌کانی تریش هه‌موویان، خۆیشم کاتیك ئه‌قلم نه‌بوو بیتیكم ده‌په‌رست ناوی غه‌نه‌م بوو.

یه‌کێك له‌وانه‌ش، که باوه‌ریان هه‌بوو به‌شهریعتی ئیبراهیم و ئیسماعیل علیهم‌السلام قوصه‌ی کورپی ساعیده‌بوو، ئه‌و وتارییژ و داناو هۆشمه‌ند بوو، وریاو پیاو چاک بوو، بانگه‌وازیشی ده‌کرد بۆ یه‌ک خوا په‌رستی و دوورکه‌وتنه‌وه له‌ بته‌رستی، هه‌روه‌ها باوه‌ری هه‌بوو به‌زیندوو‌بوونه‌وه‌ی پاش مردن، مژده‌شی ده‌دایه‌ خه‌لکی به‌هاتنی محمد صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم، ئه‌بو‌نوعه‌یم له‌ (دلایل النبوة) له‌ ئیبنو‌عه‌باس ده‌گێرێته‌وه صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم، که ووتویه‌تی: جارێك قوصه‌ی کورپی ساعیدی ئیادی وتاری ده‌خوینده‌وه له‌ بازاری (عکاظ) دا ووتی: هه‌قێك سه‌ره‌له‌ده‌دا له‌و ئاراسته‌وه‌و ده‌ستی بۆ لای مه‌ککه‌ درێژکرد، وتیان کام حه‌ق؟ وتی: پیاویك له‌ نه‌وه‌ی لوئه‌ی کورپی غالیب بانگتان ده‌کات بۆ وته‌یه‌کی دلسۆزی و ژیانی هه‌میشه‌یی و خۆشیه‌کی نه‌بپاوه، هه‌رکاتیك بانگی کردن بچن به‌ ده‌نگیه‌وه، ئه‌گه‌ر بمزاننیا ده‌ژیم تا‌کو ئه‌و کاته‌ من یه‌که‌م که‌س ده‌بووم له‌ پیشوازیدا، ئه‌م پیاوه‌ ژیا تا پیغه‌مبه‌ری صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم ببینی، به‌لام پیش نه‌وه‌ی بییت به‌ پیغه‌مبه‌ر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم وه‌فاتی کرد.^۱

ئه‌مه‌ش یه‌کێکه‌ له‌ هۆنراوه‌کانی:

فی الذاهبین الأولی	ن من القرون لنا بصائر
لما رأیت موارداً	للموت لیس لها مصادر
ورأیت قومي نحوها	یمضي الأكابر والاصغر
لا یرجع الماضي إلی	و لا من الباقین غابر
أیقنت أني لا محالة	حیث صار القوم صائر ^۲

هه‌ندیك له‌ عه‌ره‌به‌کان بوون به‌نه‌صرانی و هه‌ندیکیشیان بوون به‌ جووله‌که، به‌لام زۆبه‌یان بته‌رست بوون.

۱- السیره النبویه فی ضوء القرآن والسنة (۸۰/۱).

۲- السیره النبویه، لأبي شهبة (۸۱/۱) دلائل النبوة للبيهقي تحقيق د عبدالمعطي قلعجي (۱۰۲/۲، ۱۰۳).

دووم: باری سیاسی

دانیشتونانی دورگہی عہرب دہبوون بہ دوو بہ شہوہ: بیابان نشین و شار نشین، سیستمی باویش لہ نیوانیاندا سیستمی ہؤزایہ تی بوو، تہ نانہت لہ و شانشینہ پیشکہ وتوانہیش، کہ لہ دورگہ کہدا دروست بوون، و ہکو شانشینہ یہ مہن لہ باشوور و شانشین حیرہ لہ باکوری پوژہ لات، شانشینہ غہ ساسینہ لہ باکوری پوژٹاوا، کومہ ل نہ دہ تویاہوہ لہ گہ لیدا، بہ لکو ہؤزہ کان ہر وہ کو یہ کہ یہ کی یہ کگرتو ہر مانہوہ.

ہؤزی عہربیش کومہ لیکہ لہ خہ لکی، یہ کہی خوین (نہ زاد) و یہ کہی کومہ ک دہ یانہ سیٹ بہ یہ کہوہ، لہ سایہی ئەم پە یوندیہ دا یاسایہ کی نہ ریتی دروست بوو، کہ ئەرکی پیکخستنی پە یوہندی نیوان تاک و کومہ لی لہ ئەستوگرت، لہ سہر بنہ مای ہاوکاری لہ ماف و ئەرکہ کاند، ئەم یاسا نہ ریتی یہ ہؤز پە یوہست بوو پیئہوہ لہ بواری سیاسی و کومہ لایہ تیدا.^۱

ئہ و خہ صلہ تانہش سہر کردہ دہ پالٹیوی بؤ سہر کردایہ تی ہؤز برتین لہ: پلہ و پایہی لہ ناو کومہ لگاداو، سیفہ تہ کانی و، تاییہ تہ ندیہ کانی و ہکو نازایہ تی و جوامیری و بہ خشندهی و، سہرؤکی ہؤز مافی ئەدہ بی ہہیہ، و ہکو پیزلینانی و بہ قسہ کردنی و پازی بوون بہ فہرمانی، ہہندی مافی داراییشی ہہیہ، و ہکو (المربع)، کہ چوارہ یہ کی دہستکہ وتہ کانہ (الصفايا) ئەویش بریتی بوو لہ دہست کہ وتہ کانی مالی دوژمن پیش یہ کگرتن لہ مہیدانی شہرداو، (الفضول)، کہ دابہشی قبول نہ دہ کردو لہ زیادہ دہمایہوہ، شاعیریکیش ئەم مافانہی ہؤنیوہ تہوہ لہ ہؤنراویہ کداو دہ لیت:

لک المربع فینا والصفايا وحکمک والنشيطۃ والفضول^۲

بہ لام لہ بہ رامبہر ئەم مافانہ دا ئەرک و لپیپرسراویتی ہہبوو، لہ کاتی ناشتی دا بہ خشنده و چاو تیہرہ، لہ کاتی جہ نگیشدا پیش پیزہ کان دہ کہ ویت، پیککہ وتن

۱- السيرة النبوية، لأبي شهبه (۲۰ / ۱).

۲- أنظر: مكة والمدینة فی الجاهلیة وعصر الرسول (۱۳).

نامه و گړيېه ستي ناشتي نه نجامده دا.

سيستمى هؤزايه تى نازادى تيا به ديده كړيټ، چونكه مروځى عه رب له كهش و هه وايه كى نازادا په روه رده بوو، بويه نازادى يه كيك بوو له ديارترين سيفه ته كانى عه رب، نه وان شهيدى نازادى بوون و پقيان له سته م و سر شوپى بوو، هه موو كه سيكيش له ناو هؤزدا بهر گريده كات له هؤزه كهى و شانازى ده كات به سه روه ريه كانيه وهو، بهر گريده كات له هه ركه سيك له نه ندامانى هؤز، چى سته م لى كراوبيت، يان سته م كار، يه كيك له بنه ماكانيشيان نه وه يه، كه ده لئين: (أنصر أخاك ظالماً أو مظلوماً) واته: پشگيرى براكه ت بكه له براكه ت سته مكاربيت، يان سته مليكراو.

دوروشميانيش له م هؤنراويه دا خوځى ده بينيه وه:

لا يسألون أخاهم حين يندبهم في النابات على ما قال برهانا

واته: كاتى براكه يان هانا يان بؤ ده هينى له كاتى ناره حتي دا، نيت پرسيارى لى ناكه ن مه سه له كه چيه و چونه.

تاك له هؤزدا شوينكه وتووى كومه له، نه وه ندهش شانازيان ده كرد به كومه له وه تا نه و راده ي، كه كه سايه تيان تي دا ده توايه وه، دوره يدى كورى صيممه ده لئيت:

وهل أنا من غزية ان غوت غويت وأن ترشد غزية أُرشد^١

واته: نايا من كه سيك نيم له هؤزى غه زيبه، نه گه ر گومرا بن گومرا ده بم، پنگايى راست بگرن له گه ليان ده بم.

هه موو هؤزيك له هؤزه عه ربه كان كه سايه تى سياسى خو يان بوو، به هه مان نه و كه سايه تيشه وه پي كه وتن نامه و هاوپه يمانيتى ده به ست له گه ل هؤزه كانى تر، به هه مان شيوه شه ريشيان راده گه ياند، يه كيك له به ناوبانگترين نه و هاوپه يمانيتيانه ي كرا له نيوان هؤزه عه ربه كان هاوپه يمانى (الفضول) بوو، كه به (حلف المطيبين) ناسرا.^٢

١- برواته: السيرة النبوية، لأبي شهبه (٦١ / ١)

٢- برواته: دراسة تحليلية لشخصية الرسول محمد ﷺ، د. محمد قلعي (ص - ١٢)

جه ننگ هه ميشه به رده وام بوو له نيوان هۆزه كاندا، جه نگی (الفجار)^۱ بريتي به له به ناوبانگترين جه ننگه كانيان، جگه له شه پره گه وره كانيش، هه ندى هيرش و په لامارى ناوبه ناو هه ر هه بوو له نيوان هۆزه كاندا، هۆكاره كانى كه سيى بوو هه ندى جار يان له پيناو بژوييدا ده بوو، چونكه هه ندى له و هۆزانه پۆزييان به سهر شمشيره كانيانه وه بوو، هه ر بويه هۆزيك متمانه ي نه بوو، كه هۆزه كه ي تر هيرشى نه هينتيته سهر له هه ركاتيكا له شه و يان له پۆژ، مال و مولكيان به تالانى نه بات و ويژراني نه كات.^۲

سى يه م : باري نابوورى

دورگه ي عه رهب به زورى بيابانى بهر بلاوه، ئه ويش بووه به هوى نه بوونى كشتوكال له و دورگه يه، ته نها له قه راغه كانيدا نه بيىت، به تاييه ت له يه مهن و شام و هه ندى ميگره كانى دورگه ي عه رهب، له بياباندا زياتر خه ريكي حوشترو مه پو مالات به خيوكردن بوون، هۆزه كانيش جيگوپكئيان ده كرد به مه به ستي گه پان به دواى له وه ردا، سه قامگيريش نه ده بوون له جيگايه كدا، مه گه ر له و شه وينه ي، كه خيوه تيان هه لده دا.

ئينجا دورترين كه سانتيك بوون له پيشه سازى و به كارىكى گونجاويان نه ده زانى بوخويان، به لكو ئه وكاره يان ده سپارده عه جه مه كان و ئه وانه ي كه ده هاتن بو كار كردن له لاين، ته نانه ت كاتيكا نيازبان كرد، كه عبه دروست بكهن، په ناين برده بهر پياويكى قيبتي قوتارى بوو بوو له و كه شتى يه ي كه نقوم بوو له لاي جوده، دواتر له مه ككه جيگير بوو.^۳

ئه گه ر چى دورگه ي عه رهب بئ به ش بوو له نيعمه تي كشتوكال و پيشه سازى، به لام جيگا ئيستراتيزيه كه ي له نيوان ئه فريقاو پۆژه لاتي ئاسيا، بوارى بو ره خساندبوو، كه ببىت به ناوه نديكى پيشكه وتوو له بازرگاني نيوده وله تييدا له و سهر ده مه .

۱- هه مان سه رچاوه (۲۲- ۲۵)

۲- سه رچاوه ي پيشوو (ل ۲۵)

۳- بروانه : فقه السيرة النبوية، منير الغضبان (ل ۶۰)

ئه‌وانه‌ش، که هه‌لده‌ستان به کاروباری بازرگانی له دانیشتوانی دورگه خه‌لکی
 شاره‌کان بوون، به تایبه‌تی شاری مه‌ککه، چونکه ناوه‌ندیکی بازرگانی نایاب بوو،
 ئینجا له بهر ئه‌وه‌ی ئه‌وان خه‌لکی حه‌ره‌م بوون پله‌وپایه‌یه‌کی به‌رزیان هه‌بوو له
 لای هه‌موو عه‌ره‌ب، بۆیه هیچ زیانیک نه‌به خۆیان ونه‌له بازرگانیه‌کانیان
 نه‌ده‌که‌وت، خوای گه‌وره‌ش ده‌فه‌رموویت: ﴿أَوْلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا آمِنًا
 وَيَنْخَظُفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ أَفِئَابِلِطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَكْفُرُونَ﴾ (العنكبوت: ۶۷)
 هۆزی قورده‌یش دوو گه‌شتی گه‌وره‌یان هه‌بوو: یه‌کیکیان له زستاندا بۆ یه‌مه‌ن،
 ئه‌و ویتریشان له هاویندا بۆ شام، به ئاسووده‌یی ئه‌و دوو کۆچه‌یان ئه‌نجام ده‌دا، له
 کاتیکی خه‌لکی له ده‌وروبه‌ریاندا له تنگ و چه‌له‌مه‌و نا‌په‌حه‌تیدا بوون، ئه‌مه‌ جگه
 له گه‌شته‌کانی تر، که ئه‌نجامیان ده‌دا له دریی‌زای سالدای، خوای گه‌وره‌ش
 ده‌فه‌رموویت: ﴿لَا يَلْفُ قَرَيْشٍ ۝١﴾ ۱ ﴿إِلَيْهِمْ رِحْلَةَ الْبِشَاءِ وَالصَّيْفِ ۝٢﴾ ۲
 ﴿فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ ۝٣﴾ ۳ ﴿الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ ۝٤﴾ ۴
 (قورده‌یش: ۱ - ۴).

باری کاروانه‌کان بریتی بوون له گولاو و دارعوود و که‌تیره‌و بنیشت و به‌هارات و
 خورماو بۆنی خۆش و که‌لبه‌ی فیل و دره‌ختی ئه‌به‌نوس و موورو و پۆشاک‌ی یه‌مه‌نی و
 ئاوریشمی چنراو و چه‌ک و چه‌ندین کالای تر که له نێو دورگه‌ی عه‌ره‌ب هه‌یه، یان
 له ده‌ره‌وه‌ی ده‌هینران و ده‌پران بۆ شام و شوینی تر، له و لاشه‌وه ده‌گه‌پانه‌وه به
 باری گه‌نم و دانه‌ویله‌و میوژو زه‌یتون و جل و به‌رگی شامی و شتی تر.

یه‌مه‌نی یه‌کانیش ناویانگیان هه‌بوو له بازرگانیدا، چالاکیان له وشکانی و ده‌ریادا
 هه‌بوو، گه‌شتیان ده‌کرد بۆ پۆخه‌کانی ئه‌فریقا و بۆ هیندستان و ئه‌نده‌نوسیاو
 سوومه‌تره‌و چه‌ندین شوینی تر له ولاتی ئاسیاو دورگه‌کانی زه‌ریای هیندی، یان
 ده‌ریای عه‌ره‌بی و هه‌کو پێی ده‌گوتریت، ئه‌وان پاش موسلمان بوونیان چاکه‌یه‌کی
 گه‌وره‌یان کرد به بلاوکردنه‌وه‌ی له‌و شوینانه.

مامه‌له‌ کردن به سوو باو بوو له دورگه‌ی عه‌ره‌ب، له‌وانه‌شه ئه‌م

ده‌رده‌کوشنده‌یه له‌جوله‌که‌کانه‌وه^۱ گه‌یشتبیتته‌ عه‌ره‌به‌کان، سه‌ره‌گه‌وره‌کان و که‌سانی‌ تریش‌ مامه‌له‌یان‌ پی‌وه‌ی‌ ده‌کرد، پی‌ژه‌ی‌ سه‌ه‌که‌ش‌ جاری‌ وابوو‌ ده‌گه‌یشته‌ سه‌د‌ له‌ سه‌د.^۲

ئینجا‌ عه‌ره‌ب‌ چهند‌ بازارپیک‌ی‌ به‌ناو‌ بانگیان‌ هه‌بوو‌ وه‌کو: (عکاظ‌و)، (مجنة‌و)، (ذوالمجان‌) هه‌ندی‌ له‌ نووسه‌ره‌کانیش‌ ده‌گپ‌نه‌وه‌ له‌ هه‌واله‌کانی‌ مه‌ککه‌، که‌ عه‌ره‌ب‌ ده‌مانه‌وه‌ له‌ (عکاظ‌) له‌ مانگی‌ (ذی‌ العقدة‌)، دواتر‌ که‌ ده‌چوون‌ بو‌ (مجنة‌) پاش‌ تپه‌په‌بوونی‌ بیست‌ پۆژ‌ له‌ و‌ مانگه‌ ئینجا‌ مانگی‌ (ذی‌ الحجة‌) یان‌ ده‌بینی‌، ده‌چوون‌ بو‌ (ذی‌ المجان‌) و‌ هه‌شت‌ پۆژ‌ له‌ وئی‌ ده‌مانه‌وه‌، دوا‌ی‌ ئه‌وه‌ ده‌چوون‌ بو‌ عه‌ره‌فه‌، ئیتر‌ له‌ وئی‌ و‌ له‌ مینا‌ ده‌ستیان‌ له‌ کپین‌ و‌ فروشتن‌ هه‌لده‌گرت‌، تا‌کو‌ ئیسلام‌ هات‌ و‌ ئه‌وه‌ی‌ بو‌ حه‌لال‌ کردن‌، خوا‌ی‌ گه‌وره‌ش‌ ده‌فه‌رموویت‌: ﴿لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ فَإِذَا أَفَضْتُمْ مِّنْ عَرَفَاتٍ فَأَذْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدَانَكُمْ وَإِنْ كُنْتُمْ مِّن قَبْلِهِ لَمَنِ الضَّالِّينَ﴾ (البقرة: ۱۹۸) ئه‌م‌ بازارانه‌ له‌ سه‌رده‌می‌ ئیسلامیش‌ تا‌کو‌ ماوه‌یه‌ک‌ هه‌ر‌ مانه‌وه‌و‌ دوا‌یی‌ له‌ ناو‌ چوون‌، ئه‌و‌ بازارانه‌ ته‌نها‌ بو‌ بازرگانی‌ نه‌بوون‌، به‌لکو‌ بازار‌ گه‌لێک‌ بوون‌ بو‌ وێژه‌و‌ هۆنراوه‌ و‌ وتار‌ بیژیش‌، گه‌وره‌ شاعیرانی‌ تیادا‌ کۆ‌ ده‌بوویه‌وه‌، له‌ گه‌ل‌ وتاریژه‌ به‌ توانا‌کانداو‌، کتێپ‌رکێتیان‌ ده‌کرد‌ له‌ باسکردنی‌ په‌چه‌له‌که‌کان‌ و‌ شانازییه‌کانیان‌، بو‌یه‌ بووه‌ سامانیکی‌ گه‌وره‌ بو‌زمان‌ و‌ وێژه‌و‌، بیجگه‌ له‌وه‌ی‌، که‌ سامانیکی‌ بازرگانی‌ بوو.^۳

۱- بروهانه: السیرة النبویة، لأبی شهبة (۱/ ۶۰)

۲- بروهانه: دراسة تحليلية لشخصية الرسول ﷺ (ل/ ۱۹)

۳- بروهانه: السیرة النبویة، لأبی شهبة (۱/ ۱۰۲)

چوارم: باری کۆمه لایه تی

داب و نه ریت زال بوو به سهر ژيانی عه ره بدا، هه ندیک یاساو داب و نه ریتیان هه بوو سه بارهت به نه ژادو په چه له ک و په یوه ندی نئوان هۆزه کان و که سه کان، ده کریت پوخته ی باری کۆمه لایه تی به م شیوه ی لای خواره وه کورت بکریتته وه:

۱- شانازی کردنی بی نه ندازه به په چه له ک و نه ژاد:

ئه وان سوور بوون له سهر پاریزگاری کردن له په چه له کیان، هه ر بویه خزمایه تیان نه ده کرد له گه ل په گه زه کانی تر، به لام ئیسلام کاتی هات ئه وه ی له ناو برد، پوونیشی کرده وه بۆیان، که پئوه ری چاکی له ته قواو کرداری چا کدایه.

۲- شانازی کردن به وشه، به تاییهت هۆنراوه:

قدر ئاره زوویان هه بوو له وشه ی پاراوو شیوازی پیگه یشتوو، هۆنراوه کانیان تۆمارگه یه ک بوو بۆ شانازی و نه ژادو په چه له ک و زانست و سۆزه کانیان، بویه سه یر نییه، که ووتاریژی به تواناو شاعیری بلیمه تیان تیا دا هه لکه وتوو، جاری وابوو کۆپله شیعریک پله وپایه ی هۆزه که ی به رزکردۆته و، کۆپله یه کی تریش داییه زاندوو، بویه ئه وان به هیچ دلخۆش نه ده بوون ئه وه ندی به هه لکه وتنی شاعیریک دلخۆش ده بوون له ناویاندا.

۳- ئافرهت له کۆمه لگای عه ره بدا:

ئافرهت به لای زۆریک له هۆزه کانه وه وه کو کالایه کی بی که لک ته مه شا ده کرا، مالی ئافرهت به میراتی وه رده گرا، کوپی گه وه ی پیاوه که شی له ژنیکی تر بوی هه بوو ماره ی بکات پاش مردنی باوکی، یان هه ر پیگه ی نه دایه شوو بکات، تا کو ئاینی ئیسلام ئه وه ی قه ده غه کرد، کوپیش مافی ئه وه ی بوو خیزانی باوکی ماره بکات، تا کو خوای گه وه ئه م ئایه ته ی دابه زان: ﴿وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ

ءَابَاؤُكُمْ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّهُ كَانَ فَحِشَةً وَمَقْتًا وَسَاءَ سَكِيلًا ﴿ (النساء: ۲۲)

ع‌ره‌ب به لایانه‌وه قه‌دغه بوو ماره‌کردنی که‌سی بنچینه‌یی وه‌کو دایک، یان لقه‌کان وه‌ک کچ، یانه لقه‌کانی باوک وه‌کو خوشک، چینی به‌که‌میش له لقه‌کانی باپیر، وه‌کو خوشکانی باوک و دایک.^۱

ئینجا له میراتی هه‌ندی که‌سیان بی به‌ش ده‌کرد وه‌کو کچ و خیزان و منداڵ، میراتیان نه‌ده‌دا به که‌سیک نه‌بیّت توانای تالانی هه‌بیّت، یان توانای شه‌پی هه‌بیّت به‌سه‌ر نه‌سه‌پوه، بی به‌شکردنی ژن و منالّ له میراتی نه‌ریتیکی کار پیکراو بوو له لایان، تا نه‌و کاته‌ی نه‌وسی کوپی سابیت کۆچی دوایی کرد له سه‌رده‌می پیغه‌مبه‌ر ﷺ و دووکچی به‌ جی هیشت له دوی خۆی، هه‌ندی ناشیرین بوون، له گه‌ل کوپکی منداڵدا، له‌و کاته‌هه‌ردوو نامۆزاکه‌ی نه‌وس هاتن و هه‌موو میراته‌که‌یان بۆ خۆیان برد، خیزانه‌که‌ی پیی وتن: دوو که‌که‌ ماره‌ بکه‌ن، نه‌وانیش پازی نه‌بوون، چونکه‌ ناشیرین بوون، ئیتر ئافرته‌که‌ هاته‌ لای پیغه‌مبه‌ر ﷺ ووتی: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا نه‌وس له‌ دنیا ده‌رچوو و کوپکی منالّ و دوو کچی به‌ جیه‌یشتوو، عه‌رفه‌ته‌و سوهدی نامۆزای می‌رده‌که‌م هاتن و هه‌موو میراتییه‌که‌یان بۆ خۆیان برد و پازیش نه‌بوون که‌ه‌کان ماره‌ بکه‌ن پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ده‌ستکاری میراته‌که‌ مه‌که‌ن^۲، ئیتر نه‌م نایه‌ته‌ دابه‌زی: ﴿لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا﴾ (النساء: ۷).

ع‌ره‌ب تانه‌یانه‌ده‌دا له که‌سیک کچی هه‌بویه، چونکه‌ کچ ناتوانیّت به‌شدارى شه‌پو تالانی بکات و پاره‌ ده‌ریه‌ینئ، وه‌کو کوپان، نه‌گه‌ریش له‌ کاتی جه‌نگدا ده‌ستی دوژمن بکه‌ویّت ده‌ست به‌ ده‌ستی پیده‌کریّت و ده‌بیته‌ نامرازیک بۆ

۱- بپوانه: دراسة تحليلية لشخصية الرسول ﷺ (ل ۲۲- ۲۴)

۲- تفسیر القرطبي (۵/ ۴۵).

پابواردن، به‌لگو جاری و ابویه زوری لی‌کراوه بۆ نه‌وی هه‌لسیت به‌کاری داوین پیسی وه‌کو پیشه، بۆ نه‌وی سه‌رگه‌وره‌که‌ی سوود له‌ نه‌و پارانه وه‌ریگریت، که ده‌ریده‌کات له‌ ریگه‌ی داوین پیسی یه‌وه، عه‌ره‌ب نه‌م کاره‌یان به‌لاوه په‌وا بوو، نه‌م کاره‌ش ده‌بووه مایه‌ی خه‌م و خه‌فته و سه‌ر شوپری بۆ باوکه‌که کاتی‌ک کچی‌کی له‌ دایک ببوایه، قورئانی پی‌رویش باسی حاله‌تی نه‌و باوکه‌ی بۆ کردوین، که کچی‌کی ده‌بی‌ت و ده‌فه‌رمویت: ﴿وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِالْأُنثَىٰ ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿٥٨﴾

يُنَوِّرِي مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهِ أَيَسِيكُهُ عَلَىٰ هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ أَلَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ﴾ (النحل: ٥٨ - ٥٩)

نۆدر جاران زینده به‌چالی‌شیان ده‌کرد، به‌بی نه‌وی هیه تاوانی‌کی نه‌نجام دابی‌ت، نه‌وه نه‌بی‌ت، که کچه، بۆیه قورئان سه‌رزه‌نشتی نه‌وانی کردووه له‌سه‌ر نه‌و کاره‌ ناشیره‌یان و فه‌رمویه‌تی: ﴿وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ ﴿٨﴾ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ﴾ (التكوير: ٩-٨).

هه‌ندی له‌ عه‌ره‌به‌کان کوره‌کانی‌شیان ده‌کوشت له‌ مه‌ترسی هه‌ژاریدا، تا‌کو ئیسلام هات و نه‌وی قه‌ده‌غه‌ کرد، خوی گه‌وره ده‌فه‌رمویت: ﴿قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبِّيَ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِمَّنْ إِمْلَأْتُمْ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَٰلِكُمْ وَصَنَّمُ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ﴾ (الأنعام: ١٥١)

هه‌روه‌ها خوی گه‌وره ده‌فه‌رمویت: ﴿وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشِيَةَ إِمْلَأْتُمْ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا﴾ (الإسراء: ٣١).

به‌لام هه‌ندی‌ک له‌ هۆزه‌کان کچه‌کانیان زینده به‌چال ده‌کرد، به‌لگو هه‌ندی‌کیان نه‌و کاره‌شیان به‌ تاوانی‌کی گه‌وره ده‌زانی، وه‌کو زه‌یدی کوپی نوه‌یل.

هه‌ندی له هۆزه‌کانیش پِزی ئافره‌تیاں ده‌گرت و پرس و پايان پيڤده‌کردن له‌کاتی به‌شوداندا، ئافره‌تی عه‌ره‌بی ئازادیش ته‌نها بۆمێرده‌که‌ی نه‌بیته‌هیچ که‌سیک بۆی نه‌بوو پێوه‌ی پابوێری، هه‌روه‌ها به‌وه‌ش ده‌ناسرا، که ئازایه‌و به‌دوای جه‌نگاوه‌ره‌کاندا ده‌رواوانیاں ده‌دا، به‌لکو له‌کاتی پيوسیتیدا به‌شداري جه‌نگیشیاں ده‌کرد، ئینجا ئافره‌تی بیایان نشین هاوکاری مێرده‌که‌ی ده‌کرد له‌به‌خێوکردنی ئاژهل و پستنی خوری و چینی پۆشاک و عه‌باو له‌ئو په‌ری خۆپارستن و داوین پاکیدا بوو.

۴- هاوسه‌رگیری:

له‌نیو عه‌ره‌به‌کاندا چه‌ندین هاوسه‌رگیری باو بوو، که‌سیشیاں په‌خه‌یاں له‌که‌سیان نه‌ده‌گرت، نه‌گه‌ر هه‌لسابا به‌ئه‌نجامدانی جوړیک له‌هاوسه‌رگیریانه، عایشه رضی اللہ عنہا بۆمان ده‌گێرته‌وه‌و ده‌فه‌رمویت: هاوسه‌رگیری له‌سه‌رده‌می نه‌فامیدا به‌چوار شیواز ئه‌نجام ده‌دا، یه‌کێکیان وه‌کو هاوسه‌رگیری ئه‌مۆی خه‌لکی بوو: که‌سیک ده‌هاته‌ ده‌یخواست بۆلای که‌سیکی تر، ئه‌ویش خوشکه‌که‌ی یان که‌چه‌که‌ی لی‌ماره‌ ده‌کرد و پیاوه‌که‌شی ماره‌یی ده‌داو ده‌یخواست، شیوه‌یه‌کی تر هه‌بوو پیاوه‌که‌ به‌ژنه‌که‌ی خۆی ده‌ووت کاتیك پاك ده‌بوویه‌وه له‌سوپاوی مانگانه، بۆ بۆ لای فلانه پیاو با له‌گه‌لت جوت بیته، دوای ئه‌وه پیاوه‌که‌ی لی‌دوور ده‌که‌وته‌وه و له‌گه‌لی نه‌ده‌خه‌وت تاكو ده‌رده‌که‌وت، که باردار بووه له‌پیاوه‌که‌ی تر، دوای ئه‌وه پیاوه‌که‌ی خۆی نه‌گه‌ر بیوستبا دچووه‌لای، ئه‌م کاره‌شیاں بۆ ئه‌وه ئه‌نجام ده‌دا کوپه‌که‌ په‌سه‌ن ده‌ربچیت، ئه‌م جوړه‌هاوسه‌رگیرییه‌ پێی ده‌وترا (نکاح الاستبضاع) شیوه‌یه‌کی تریش هه‌بوو: کۆمه‌لیک له‌ده‌که‌س که‌متر کۆده‌بوونه‌وه‌و هه‌موویان ده‌چوونه‌لای ئافره‌تیک، جا که‌ منالی ده‌بوو، چه‌ند شه‌ویکی به‌سه‌ردا تیپه‌ر ده‌بوو، ده‌ینارد به‌دوایاندا که‌سیان بۆی نه‌بوو نه‌یه‌ت، پێیانی ده‌وت: چاک ده‌زانن چیتان ئه‌نجامداوه‌و ئیستاش من منداڵم بووه، ئیتر ئاره‌زووی له‌هه‌ر کامیکیان بووایه‌ پێی

دهوت: منالّه که منالی تویه، ئه ویش نکۆلی نه ده کرد، جوریکی تریش هه بوو له هاوسه رگیری، که سانیکی زۆر له سه ر ئافره تیک کۆده بوونه وه و ئه ویش دهستی به پښکای کهس نه ده هینا، ئه و جوره ئافره تانه پیشه یان داوین پیسی بوو، له ده رگای مالّه که شیان ئالایه کیان هه لده دا، هه ر که سی بیویستبا ده چوه ژورئ بۆ لایان، جا ئه گه ر له یه کتیکیان سکی پرپوویه و منالّه که ی ببوایه، هه موویان کۆده کرانه وه لای ئه و ئافره ته و (قافه) بانگ ده کرا، واته: ئه و که سه ی شاره زایه له له یه کچوونی کوپو باوک، ئیتر ئه و منالّه ده کرا به کوپی یه کتیکیان و ئه و که سه ده بووه باوکی و نارازیش نه ده بوو، جا که خوای گه وره پیغه مبه ری ﷺ نارد به په یامی پاستی ئه و جوره هاوسه رگیرانه ی لابرده، ته نها ئه وه ی ئه مرۆ نه بیّت، که خه لکی ئه نجامی ده دن.

هه ندئ له زانایان شیوازگه لی تریشیان باس کردوه، وه کو (نکاح الخدن)، که خوای گه وره باسی کردوه: ﴿وَلَا تُتَّخَذَاتِ أَخْدَانٍ﴾ (النساء: ۲۵) ده یان ووت: ئه وه ی شاره وه بیّت زبانی نییه، ئه وه ش ئاشکرا بیّت جیگای لۆمه یه، نزیک تریشه له زینا کردن، تا هاوسه رگیری، هه روه ها (نکاح المتعة)، که بریتی بوو له هاوسه رگیری به سراو به کاتی دیاریکراو، ئینجا (نکاح البدل)، پیاویک به پیاویکی تری ده ووت: واز له ژنه که ی خۆت بهینه بۆ من، منیش ژنه که ی خۆمت پیده ده م و سه ریشته ده ده مه وه.^۱

جوریکی تری هاوسه رگیری به تال هه بوو ناوی (نکاح الشغار)، واته: که سییک کچه که ی خۆی له وی تر ماره ده کرد به مرچیک ئه ویش کچه که ی خۆی له ئه م ماره بکات، به بی ماره یی.^۲

ئینجا کۆکردنه وه ی دوو خوشکیان به په وا ده زانی له لای میردیک، یان پیاو هه ر چه ند ئاره زووی هه بیّت ژن بهیّنیت، ئه وانه ش که زیاتر له چوار خیزانانیان هه بووه

۱- فتح الباری (۱۵۰/۹) ذکره ابن حجر عن ابي هريرة)

۲- بروهانه: السيرة النبوية، لأبي شهبه (۱/۹)

له ژماردن نايه ن، نه و کاته ش ئيسلام هات که سې وايان هه بوو ده هاوسه ريان زياتري هه بوو، يان که متر، به لام دواتر نه وه کورت کرايه وه سر چوار له حالې توانيني خه رجيدان و يه کسانې کرن له نيوا نياندا، نه گه ر نا ته نها خيزانېک پراگريټ، له سهرده مې نه فاميدا په يوه ست نه دبوون به دادگري لې له نيوان هاوسه ره کانينان، خراپيش مامه له يان له گه ل ده کردن و مافه کانينان ده خواردن، تا نه و کاته ي ئيسلام هات و مافه کاني بؤ گه پاننده وه و پراسپارده ي کرد چا که يان له گه ل بکريټ، هه نديک مافيشي بؤ ده سته به رک کردن، که خه ونيان پيويه ي نه ده بيني.^۲

۵- جيا بوونه وه:

له و سهرده مانه ته لاقيان نه نجام ددها، به بئ سنووريکي دياریکراو، بؤ نمونه پياويک هاوسه ره که ي خوي ته لاق ددهاو ده يگيرايه وه، ته لاقې ددها و ده يگيرايه وه و به بهر ده وامي نه م شيوازه ئيشي پيده کرا، تا هاتني ئيسلام^۲ کاتيک خواي گوره نه م نايه ته ي دابه زانند: ﴿الطَّلُقُ مَرَّتَانٍ فَإِمْسَاكٌ مِّمَّعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ﴾ (البقرة: ۲۲۹).

ئيسلام ژماره ي ته لاق داني ديارې کرد، هه ليشي دايه مي رد بؤ نه وه ي فريايي خوي بکه ويټ، دوو جار ده توانيټ هاو سهره که ي بگيريته وه، به لام پاش ته لاقې سييم په يوندييه که به جاريک: ده بريټ و، بؤي نييه بيگيريته وه تا کو شوو به پياويکي تر نه کات، خواي گوره ده فهرمويټ: ﴿فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدِ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾ (البقرة: ۲۳۰).

۱- بړوانه: دراسة تحليلية لشخصية الرسول ﷺ (ل ۲۴- ۲۵)

۲- بړوانه: السيرة النبوية، لأبي شهبه (۱/ ۸۸)

۳- بړوانه: دراسة تحليلية لشخصية الرسول ﷺ (ل ۲۵)

(ظهار) یش هر حیسابی ته لاقی بؤ ده کرا، واته: که سیک به خیزانه ی بلیت: تو بؤ من وه کو پشتی دایکم بیت، نه مه ش ده بووه قه دهغه کردنیکی هه تا هه تایی، تا نه و کاته ی نیسلام هات ناوی نه و کاره ی نا به کاریکی ناشیرین ووته یه کی درو، پینکا چاره شی بؤ میرد ده ستنیشان کرد، له پینگی که ففاره تدان، خوی گه وره ده فه رمویت: ﴿وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَّ ذَلِكُمْ تُوعَظُونَ بِهِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿۳﴾ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَّ فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فإِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِينًا ذَلِكَ لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿المجادلة: ۳-۴﴾.

۶- جهنگ و په لامارو به سره دادان:

جهنگیان له نیوان بهرپا ده بوو له بهر بچوکتین هوکار، باکیان نه بوو له گیرسانی شهرو کوژرانی خه لک له پیناو بهرگریکن له بهها کومه لایه تیه کان، که خوویان پیوه گرتبوو، با چه ندیش بیبایه خ بوونایه، میژوو باسی هندیکی زور له و شه پانه مان بؤ ده کات، وه کو به لگه یه ک له سهر سوربوونی عه رب له سهر نه و جهنگانه، بؤ نمونه یه کیک له و جهنگانه جهنگی به سوس بوو له نیوان هردوو هوژی به کر و ته غلیب، به بونه ی ووشتریکی جهرمی، که دراوسی ی سوسی کچی مونقیزی پوری جه ساسی کوپی موپره، بوو نیجا کوله یب سه روکی هوژی ته غلیب بوو جینگیه کی بؤ ووشتره کانی ته رخان کردبوو تیایدا بله وپین، نیتر پوژیک نه و ووشتره ی تیادا بینی وتیریکی تیاویشته، جهرمی نارامی لیپراو به سوسیش به هه مان شیوه، کاتیک جه سسا نه مه ی بینی له هه لیک ده گه را بؤ کوشتنی کوله یب و نه و هه له ی بؤ په خساو کوشتی، به م شیوه یه ش شه پیک له نیوان هردوو هوژکه دا بهرپابوو بوماوه ی چل سال.^۲

۱- بېوانه: السیره النبویه، لأبی شهبة (۹۱/۱/۱)

۲- الكامل فی التاریخ لابن الأثیر (۳۱۲/۱)

به هه‌مان شیوه جه‌نگی داحیس و غه‌برا، هۆکاره‌کشی پیش‌پرکئی یه‌ک بوو له نیوان داحیس و غه‌برا، که دوو نه‌سپی قه‌یسی کوپی زوه‌یر و حوزه‌یفه‌ی کوپی به‌دربوون، حوزه‌یفه‌ی ئاماژه‌ی کرد بۆ پیاویک له دۆلئیک پاره‌سستیت، نه‌گه‌ر بینی داحیس پیش که‌وت رینگای لیبگریت، نه‌و پیاوه‌ش له ناوچاوی نه‌سپه‌که‌ی دا تاکو خستیه‌ی ناو‌ئاوه‌که‌وه به‌م شیوه‌ی غه‌برا برديه‌وه، دواي نه‌وه ئیتر کوشتن و تۆله‌سه‌ندنه‌وه ده‌ستی پیکرد و شه‌ر هه‌لگیرسا له‌نیوان هه‌ردوو هۆزی عه‌بس و زوبیان.^۱ هه‌روه‌ها نه‌و شه‌پانه‌ی به‌ر پا ده‌بوون له‌نیوان هۆزه‌کانی نه‌وس و خه‌زده‌ج له‌سه‌رده‌می جاهیلیه‌تدا، که نه‌وان ئامۆزش بوون، هه‌میشه‌ شه‌پ به‌رده‌وام بوو له‌نیوانیاندا، دواترین شه‌په‌کانیش ناوی بو‌عاس بوو، سه‌رکرده‌کانی جوله‌که‌ش به‌لئینیان بۆ نوئێ کردنه‌وه، که پشتگیریان لیبکه‌ن، به‌م شیوه‌ش نه‌و شه‌پانه‌هه‌میشه به‌ ئاژاوه‌ گێپی جوله‌که‌کان گه‌رم ده‌بوو، نه‌وه‌ش به‌ ئامانجی نه‌وه‌ی نه‌وان لاواز بکه‌ن و سه‌رگه‌وره‌یی به‌رده‌وام هه‌ر بۆ نه‌وان بیت، هه‌ر هۆزیکیش له‌و دوو هۆزه‌ په‌نایان ده‌برده‌ به‌ر هۆزه‌ هاوپه‌یمانه‌کانیان، له‌ پاش شه‌په‌کوشتاریکی زۆر سه‌ر که‌وتن بۆ هۆزی نه‌وس بوو.^۲

ئینجا هه‌ندی له‌و هۆزانه‌ خه‌ریکی هێرش و په‌لاماردان دبوون، به‌مه‌به‌ستی تالانی و ئازاد به‌ کۆیله‌کردن و فرۆشتنیان، به‌لام ئیسلام هات و نه‌و دیارده‌ی له‌ ناوبرد، تاکو وایلیهات پیاو وژن له‌ نیوان سه‌نعاو حه‌زه‌ موتدا به‌ پیاده‌ ده‌په‌وێشتن، ترسی هه‌یچیان نه‌بوو، مه‌گه‌ر ترسی خواو، گورگ له‌ سه‌ر مه‌په‌کانیان.^۳

۷- زانست و خویندنه‌وه‌و نووسین:

عه‌ره‌ب خاوه‌نی نووسین و زانست نه‌بوون وه‌کو جوله‌که‌و گاوره‌کان، به‌لگو نه‌فام و نه‌خویندنه‌واربوون به‌زۆری، هه‌میشه‌ لاسایی باو باپیرانیان ده‌کردو پی‌په‌وییان لێده‌کردن، نه‌گه‌ر له‌سه‌ر هه‌له‌ش بووایه‌ن، نه‌ته‌وه‌ی عه‌ره‌ب نه‌نووسین و

۱- هه‌مان سه‌رچاوه‌ (۲۴۲/۱)

۲- التاریخ الإسلامی، د. عبدالعزیز الحمیدی (۵۵/۱)

۳- به‌وانه: السیره النبویه، لأبی شه‌بهة (۹۱/۱)

نه ژماردنیان نه ده‌زانی، نه وه‌ش خه‌سله‌تیکی زالبوو به‌سهریاندای، که سانیکی که م نه‌وان نووسینو خوینده‌نه‌وه‌یان ده‌زانی، به‌لام سه‌ره‌پای نه‌وه‌ش نه‌وان بانگی ژیری و هوشمندی و هست جوانی و ناماده‌باشی وه‌رگرتنی زانستیان هه‌بوو، بویه کاتیکی ئیسلام هات نه‌وان بوونه‌ زاناو دانا، قوتاریان بوو له‌ نه‌خوینده‌واری، زانست و زانیاری بوو به‌ دیارترین تاییه‌تمه‌ندییه‌کانیان، نه‌وان هه‌ندیکیان لیته‌لکه‌وتبوو له‌ زانستی شوین پی‌هه‌لگرتندا، هه‌ندیکیشیان پزیشک بوون وه‌کو حاریسی کوپی که‌عب، پزیشکییان له‌سه‌ر بنه‌مای تاقیرکردنه‌وه‌کانی ژیان وژینگه‌ دامه‌زراندبوو.^۱

پینجه‌م: باری ره‌وشتی

له‌ راستیدا عه‌ره‌ب له‌ پرووی ره‌وشته‌وه‌ خراپ بوون، شه‌یدای مه‌ی و قومار بوون، زۆرکاتیش خه‌ریکی په‌لاماردان و پیگه‌ به‌کاروان گرتن و وه‌مارگیری و سته‌م و خوین پشتن و تۆله‌ سه‌ندنه‌وه‌ و مالی خه‌لک زه‌وت کردن و مالی هه‌تیو خواردن و مامه‌له‌کردن به‌ سوو و دزی و داوین پیسی بوون، پیویسته‌ نه‌وه‌ش بزانیته‌، که زینا له‌گه‌ل که‌نیزه‌ک و ئافه‌رته‌ داوین پیسه‌کان، که ئالایان هه‌بوو، به‌ ده‌گه‌من نه‌وه‌کاره له‌ گه‌ل ئافه‌رته‌ی ئازاددا نه‌نجام ده‌درا، به‌لگه‌یه‌کی پوونیش له‌سه‌ر نه‌وه‌، کاتیکی پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌یعه‌تی له‌ ژنان وه‌رگرت له‌ پاش فه‌تی مه‌که‌که له‌ سه‌ر نه‌وه‌ی، که هاوبه‌ش بۆ خوا بریار نه‌ده‌ن و، دزی و داوین پیسی نه‌که‌ن، هیندی کچی عوتبه‌ی خیزانی نه‌بو سوفیان ووتی: ئایا ئافه‌رته‌ی ئازاد چۆن زینا ده‌کات؟^۲

نه‌مه‌ش مانای نه‌وه‌ نیه‌، که هه‌موویان به‌وشیوه‌ بوونه‌، نه‌خیر زۆریک له‌ نه‌وان دوور بوون له‌ داوین پیسی و مه‌ی خواردنه‌وه‌ و خوین پشتن و سته‌م و مالی هه‌تیو خواردن و مامه‌له‌کردن به‌ سوو^۳، هه‌ندی خه‌سله‌تی چاکیشیان هه‌بوو، که ناماده‌ی کردن بۆ هه‌لگرتنی ئالای ئیسلام، له‌وان:

۱- ژیری و زرنگی:

دله‌کانیان پاک و پاراو بوو، فه‌لسه‌فه‌و نه‌فسانه‌ و قسه‌ی پرپوچ داگیری نه‌کرد

۱- هه‌مان سه‌رچاوه‌ (۹۲/۱).

۲- هه‌مان سه‌رچاوه‌ (۹۴/۱).

۳- بروه‌انه: السیره‌ النبویه، لابی شه‌به‌ة (۹۲/۱)

بوو، وه‌کو گه‌لانی هیندو پۆمان و یۆنان و فارس، وه‌کو چۆن ئه‌و دلانه ئاماده بکرین بۆ هه‌لگرتنی مه‌زنترین په‌یام له‌ بوونه‌وه‌ردا، که بانگه‌وازی پیروزی ئیسلام بوو، بۆیه ئه‌وان له‌ و سه‌رده‌مه‌ چالاکترین گه‌ل بوون له‌ به‌رکردندا، ئیسلامیش ئاراسته‌ی به‌هره‌ی ژیری و له‌ به‌رکردنی تیاندا کرد، به‌ره‌و پاراستنی ئایین، بۆیه ئه‌وان توانا هزی و به‌هره‌ شارواه‌کانیان کول نه‌بوو بوو له‌ فه‌لسه‌فه‌و ئه‌فسانه‌و مشتومپی بیزه‌نتی بۆ سوود.^۱

به‌رفراوانی زمانه‌که‌یان به‌لگه‌یه‌ له‌سه‌ر به‌ هیزی له‌ به‌رکردن و بیریان، جا ئه‌گه‌ر هه‌نگوین هه‌شتا ناوی هه‌ بیته‌ و پۆی دوو سه‌د ناو و شیر پینچ سه‌د ناو و شتر هه‌زار ناو هه‌روه‌ها شمشیر... بیگومان له‌ به‌رکردنی ئه‌م ناوانه‌ پێویستی هه‌یه‌ به‌ بیرکی به‌هیزوتیز.^۲

ته‌نانه‌ت ئه‌وه‌نده‌ ژیریوون هه‌ر به‌ ئاماژه‌تیده‌گه‌یشتن سه‌ره‌پای قسه‌کردن، نمونه‌ش له‌م باره‌وه‌ ژۆرن.^۳

۲- خه‌لکیکی به‌خشنده‌ و ده‌ست بلاو بوون:

ئه‌م په‌وه‌شته‌ په‌گ و پیشه‌ی هه‌بوو له‌ نیو عه‌ره‌به‌کان، که‌سی وایان هه‌بوو ته‌نها ئه‌سه‌په‌که‌ی ژیر خۆی هه‌بوو، یان ووشره‌که‌ی که‌ میوانی ده‌هات به‌ په‌له‌ هه‌لده‌ستا به‌ سه‌ر بپینی بۆ میوانه‌که‌ی، به‌لکو هه‌ندیکیان نه‌کو ته‌نها مروّفه‌کان، به‌لکو خۆراکی ده‌دایه‌ دپنده‌و په‌له‌وه‌ره‌کانیش، به‌خشنده‌یی حاتیمی تائیش بۆته‌ په‌ندو وه‌کونموونه‌باس ده‌کریت.^۴

۳- خه‌لکیکی نه‌به‌ردو خاوه‌ن پیاوه‌تی و فریاکه‌وتن بوون:

وه‌سفی ئه‌وه‌که‌سه‌یان ده‌کرد، که‌ به‌کوشتن گیان له‌ ده‌ست ده‌دا، زه‌می ئه‌و که‌سه‌شیان ده‌کرد، که‌ له‌ سه‌ر جیگایی خۆی ده‌مریت، یه‌کیکیان کاتیک هه‌والی

۱- بپوانه: السیره النبویه، الندوی (ل ۱۲)

۲- بلوغ الأدب (۳۹/۱ - ۴۰)

۳- بپوانه: مدخل لفقه السیره (ل ۷۹ - ۸۰)

۴- بپوانه: السیره النبویه، لابی شهبة (۹۵/۱)

کوژرانی براهی پیگه یشت ووتی: نه گهر نه و کوژراوه، پیش نه و باوک و براو مامی کوژراوه، سویند به خوا ئیمه له سر جیگا نامرین، به لکو به نووکی ږم له ژیر سیبه ری شمشیر ده مرین:

وما مات منا سید حتف أنفه ولاطلّ منا حیث کان قتیل
تسیل علی حد الطبّاة نفوسنا ولیست علی غیر الطبّاة تسیل

عرب هیچ شتیکیان له سر سه روه ری پیش نه ده خست، یان له سر پاراستنی ناموس و پاریزگاریکرن له نافرته، له پیناو نه وه شدا هموو شتیکیان به لاوه ناسان بوو، عه نتره ده لیت:

بکرت تخوفنی الخوف کأنی أصبحت عن غرض الحتوف بمعزل
فأجبتها أن المنيّة منهل لا بد أن أسقى بكأس المنهل
فأقنى حياءك لا أبالك واعلمي أني أمرؤ سأموت أن لم أقتل. ۱

هروه ها عه نتره و توویه تی:

لا تسقني ماء الحياة بذلة بل فاسقني بالعز كأس الحنظل.
ماء الحياة كجـنهم وجهنم بالعز أطيّب منزل. ۲

عرب هر به سروشتیان خاوهن غیرهت و پیاوه تی بوون، جا پیدان نا خوش بوو به هیز زیان بگه ینیت به لاواز، یان بی ده سلات، یان نافرته، یان پیر، هرکه سیکیش په نای بو بهینایه ن فریای ده که وتن، به ریسوایی و سووکی ده یان پروانیه که سیک، که دالدهی نه و که سه نه دات، که په نای بو هیناوه.

۱- دیوان عنتره، د. فاروق الطباغ (ل ۲۵۲).

۲- هه مان سرچاوه.

۴- شه‌یدای نازادی بوون، سته‌م وسهر شوژیان قبول نه‌ده‌کرد:

مرۆفی عه‌ره‌ب به‌ فیتره‌تی‌ حه‌زی‌ له‌ نازادی‌ ده‌کرد، له‌ پیناوی‌ ده‌ژیاو‌ له‌ ریگه‌شیدا‌ ده‌مرد، چونکه‌ هه‌ر به‌ نازادی‌ په‌روه‌ده‌ بوو‌ بی‌ ئه‌وه‌ی‌ که‌س‌ توانه‌یه‌کی‌ هه‌بیت‌ به‌ سه‌ریدا، بۆیه‌ به‌سه‌ر‌ شوپی‌ پازی‌ نه‌ده‌بوو، ئاماده‌ش‌ بوو‌ ژیا‌نی‌ دابنیت‌ له‌ ریگایی‌ پاراستنی‌ شه‌ره‌ف‌ و‌ ئابروو،^۱ بۆ‌ نمونه‌:

شا‌عه‌مری‌ کوپی‌ هیند‌ له‌ گه‌ل‌ هاوده‌مه‌کانی‌ دانیش‌ت‌ و‌ پرس‌یاری‌ لی‌کردن: ئایا‌ ئیوه‌ له‌ نیو‌ عه‌ره‌ب‌ شاره‌زای‌ که‌س‌ین‌ک‌ن‌ دایکی‌ له‌ خو‌ی‌ نه‌گریت‌ خزمه‌تی‌ دایکم‌ بکات‌؟ ووتیان: به‌ئێ‌ دایکی‌ عه‌مری‌ کوپی‌ که‌لسوومی‌ شاعیر.

ئینجا‌ عه‌مر‌ ناردی‌ به‌دوای‌ عه‌مری‌ کوپی‌ که‌لسووم‌ و‌ دایکیدا‌ به‌ مه‌به‌ستی‌ سه‌ردانی‌ کردن، له‌گه‌ل‌ دایکیشی‌ ری‌ککه‌وت، که‌ له‌ پاش‌ نانخواردن‌ به‌ دایکی‌ عه‌مری‌ شاعیر‌ بلیت: ئه‌و‌ قابله‌مه‌ی‌ لای‌ خوتم‌ بده‌ ده‌ست، جا‌ کاتیک‌ هاتن‌ ئه‌وه‌ی‌ پی‌ووت، ئه‌ویش‌ ووتی: ئه‌و‌ که‌سه‌ی‌ کاریک‌ی‌ هه‌یه‌ با‌ خو‌ی‌ هه‌لسیت‌ بیکات، به‌لام‌ ئه‌و‌ جاریک‌ی‌ تر‌ هه‌مان‌ داوای‌ دووباره‌کرده‌وه‌و‌ سو‌ریوو‌ له‌ سه‌ری، به‌لام‌ له‌ یلای‌ دایکی‌ عه‌مر‌ نه‌مجاره‌ هاواری‌کرد‌ ووتی: ئای‌ له‌م‌ سه‌ر‌ شو‌ریه‌هاوار‌ له‌ هۆزی‌ ته‌غلیب‌... عه‌مری‌ کوپی‌ گوئی‌ به‌ دایکیه‌وه‌ بوو‌ زۆر‌ تو‌په‌ بوو، شمشیریک‌ی‌ مه‌لیکی‌ بینی‌ هه‌لواسرابوو، په‌لاماریداو‌ له‌ گه‌ردنی‌ مه‌لیکی‌ دا، ئینجا‌ هاواری‌ کرد‌ له‌ هۆزه‌که‌ی‌ خو‌ی، هاتن‌ هه‌موو‌ ئه‌وه‌ی‌ له‌ هه‌یوانه‌که‌دا‌ بوو‌ تالانیان‌ کرد، ئینجا‌ هۆنراوه‌یه‌کی‌ هه‌لبه‌ست‌ ووتی:

بأی مشیئة عمرو بن هند	نكون لقیلکم فیها قطینا
بأی مشیئة عمرو بن هند	تطیع بنا الوشاة و تذرینا
تهددنا و توعدنا رویدا	متی کنا لامک مقتوینا
إذا ما الملك سام الناس خسفاً	أبینا أن نقرّ الذلّ فینا. ^۲

۱- به‌وانه: السیرة النبویة، لابی‌ شه‌به‌(۹۵/۱)

۲- به‌وانه: شرح‌ المعلقات‌ للحسین‌ الزوزنی‌(ل ۱۹۶، ۲۰۴).

۵- به ئەمه کبوون بۆ په یمان و خوشه ویستیان بۆراشکاوی و راستگویی:

ئەوان خۆیان لە درۆ بە دور دەگرت و بە عەیبەیان دەزانی، خەلکیکی بە ئەمە کیش بوون، بۆیە تەنھا شایەتەمانیان بە زمان بەس بوو بۆ هاتنە نیو ئیسلامەوه، بەلگەش لە سەرخۆ بە دورگرتنیان لە درۆکردن، بەسەرھاتی ئەبو سوفیان لەگەڵ ھیرەقل کاتیکی پرسیاری لێدەکرد دەربارە ی پیغمبەری خواﷺ، لە کاتیکیدا ھیشتا شەپ لە نیوانیاندا بەردەوام بوو، ووتی: ئەگەر لە شەرمی ئەو نەبیت، کە درۆیەکم لێ ببیسریت درۆم دەکرد لەو ئەمەکاندا.^۱

سەبارەت بە نوعمانی کۆپی موزیر بە کیسپای وت دەربارە ی ئەمەکی عەرەب: کەسێک لە ئەوان نیگایەک دەکات، یان ھێمایەک دەکات ئەو بە لێنیکی لاوازەو گرێبە کە نایکاتەو مەگەر بە دەرچوونی گیانی نەبیت لە جەستە ی، کەسێکیش لە ئەوان دارێک لە زەوی بەرز بکاتەو دەبیتە بارمتە بە دەستیەو، ئیتر نە بارمتە کە ی دادەخریت و نە گەردنیشی نازاد دەکرت، یان کەسێکیان ھەوایی ئەو ی پێدەگات، کە پیاویک ھانای بۆ ھیناوە، لەوانەشە دور بێت لە مال و حاالی خۆی و تووش بێت، ئیتر پازی نەبیت تانەو ھۆزە ی لێیان داوہ لە ناویان نەبات، یان ھۆزە کە ی خۆی لە ناو نەبات لەو پیناوەدا، جاری واش ھەبە تاوانبارێک، کە ناشیناسن ھاواریان بۆ دەھینن بە مال و گیانیان بەرگری لێدەکەن.^۲

ئەمە ک (وہفا) پەوشتیکی پەگدارە لە نیو عەرەبدا، کاتیکی ئیسلام ھات بە شینوہیەکی دروست ئاراستە ی کرد، توند بوو لەگەڵ ئەو کەسە ی دال دە ی تاوانبار دەدا، ئیتر با خاوەنی ھەر پلەو پایە یە ک بێت، پیغمبەری خواﷺ دەفرموویت: ((لعن الله من أوی محدثاً))^۳ لەعنتی خوا لەو کەسە بێت، کە دال دە ی تاوانبارێکی کە تنکەر دەدات، یەکن لەو بەسەر ھاتانەش ئاماژە دەکات بۆ ئەمەکیان.^۴

حاریسی کۆپی عەبباد سەرکردایەتی ھۆزەکانی بەکری دەکرد بۆ جەنگی ھۆزی تەغلیب و سەرکردەکیان کە ناوی موھلھیل بوو، بکوژی کۆپی حارسیش بوو، لەو

۱- البخاری بدء الوحي (رقم ۷)

۲- بلوغ الارباب (۱/ ۱۵۰، ۱۴۹)

۳- رواه مسلم كتاب الأضاحي (۱۹۷۸)

۴- بیوانہ: مدخل لفہم السیرة (۹۰)

جه‌نگه دا حاریس موه‌له‌لیلی به‌دیل گرت بی ئه‌وه‌ی بزانییت کی یه، پی‌ی وت: موه‌له‌لیلی کوپی په‌بیعه‌م پی نیشان بده و به‌رت ده‌ده‌م، وتی به‌لئیم پی‌ده‌دیت ئه‌گه‌ر پی‌ت نیشانده‌م ئازادم بکه‌یت؟ وتی: به‌لئ، وتی: ده‌ی من موه‌له‌لیم، ئه‌ویش قژی توئیلی بپی و ئازادی کرد، ئه‌مه‌ش ئه‌مه‌کیکی زۆر که‌م وینه‌یه، پیاوه‌تیه‌کیشه شایسته‌ی باسکردنه.^۱

هه‌روه‌ها نوعمانی کوپی مونزیر له‌ کیسرا ده‌ترسا، چونکه‌ رازی نه‌بوو کچکه‌ی خۆی لی‌ماره‌ بکات، چه‌ک و خیزانه‌کانی سپارد به‌هانیی کوپی مه‌سعودی شه‌بیانی و خۆی چوو بۆ لای کیسراو ئه‌ویش نوعمانی کوشت و ئینجا ناردی بۆ لای (هانی) داوای سپارده‌کانی نوعمانی لی‌کرد، ئه‌ویش رازی نه‌بوو، جا کیسرا سوپایه‌کی به‌پرخست، بۆیه‌ هانی هۆزه‌که‌ی کۆکرده‌وه‌و ووتاریکی‌دا بۆیان ووتی: ئه‌ی کۆمه‌لانی هۆزی به‌کر، تیاچووه‌ یه‌کی خاوه‌ن پاساو چاک‌تره‌ له‌ قوتاربوویه‌کی هه‌لاتوو، خۆپاراستن که‌س له‌ قه‌ده‌ر ناپاریزی‌ت، ئارامگرتن هۆکاریکه‌ بۆ سه‌رکه‌وتن، مه‌رگ چه‌شتن نه‌ک سه‌ر شوپی، پویه‌پووی مردن بچیت له‌وه‌ چاک‌تره‌ پشنتی لی‌هه‌لکه‌یت، لی‌دان له‌ گه‌ردن چاک‌تره‌ له‌ لی‌دانی پشنت و له‌دواوه‌، ئه‌ی هۆزی به‌کر، بجه‌نگن، که‌س نیه‌ بتوانی‌ت له‌ مردن هه‌لئیت.^۲

ئه‌و هۆزه‌ توانیان فارسه‌کان ببه‌زینن له‌ جه‌نگی (ذی قار) به‌ بۆنه‌ی ئه‌م پیاوه‌، که‌ ژیا‌نی سه‌ر شوپی پی قبول نه‌بوو، هیچ باکیشی نه‌بوو له‌ مردن له‌ پیناو به‌سه‌ر بردنی په‌یمان‌ه‌کانی.

۶- ئارام گرتن له‌سه‌ر ناره‌حه‌تی و خۆپا‌گری و پارزییوون به‌که‌م:

که‌ له‌سه‌ر خواردن هه‌ل‌ده‌ستان ده‌یانووت: زۆرخۆری ژیری ناهێلی، پیاوی زۆرخۆریشیان به‌لاوه‌ عه‌بیدار بوو، شاعیره‌که‌یان ده‌لئیت:

إذا مدت الأيدي إلى الزاد لم اكن بأعجلهم إذا اجتمع القوم أجمع.^۳

۱- هه‌مان سه‌رچاوه‌ (۹۱).

۲- تاریخ الطبری، یوم ذی قار (۲/۲۰۷).

۳- بلوغ الأرب (۱/۲۷۷).

واته: که دست دریز ده کرا بۆ نان خواردن پیشیان نه ده که وتم، که زورخویشیان کردبا په له م ده کرد له دست هه لگرتن.

توانایه کی سه رسوپهینه ریشیان هه بوو به رامبه ر ناپه حه تی و خو پراگر بوون له پروی ته نگ و چه له مه، له وانه ش نه وه له سروشتی و لاته که یانه وه سه رچاوه ی گرتبیت، که ناوچه یه کی بیابانی وشک و که م ناوو پوهه که، جا نه که رماو نه سه رماو نه سه ختی پزگاوبان و دووری ماوه و، برسیتی و تینویتی، کار تینه کردن، نه کاته ش هاتنه ئاینی ئیسلامه وه بوون به نمونه ی خو پراگرتن و ئارامی، چونکه به که م پازی ده بوون، که سی وایان هه بوو چه ندین پوژ پزگای ده بری به تویشووی چند دانه خورمایه ک و چند دلۆپه ناویک جه رگی خو ی پی ته ر ده کرد.^۱

۷- هیزی لاشه و گه وره یی دهروون و دلخوشبوون له کاتی به هیزیداو پاراستنی دراوسی:

ئه وان به توکمه یی لاشه و مه زنی دل و دهروون ده ناسران، خو نه گه ر پاله وانیتی دهروونی و لاشه یی له که سیکدا کو بیته وه شتی سه بری لیده رده که ویت، له پاستیدا نه وه بوو، که پوویدا پاش موسلمان بوونیان، هه روه ها ئه وان شه ریان ده کرد له گه ل ناچه زانیاندا، به لام کاتیک ده سه لاتیان ده بوو به سه ریاندا، لییان خوش ده بوون، ئینجا نه ده چوونه سه ر که سی بریندار له شه ردا، مافی هاوسیتیشیان ده زانی، به تایبته چاودیری کردنی ئافره تان و، پاریزگاریکردن له ئابوو، شاعیره که یان ده لیت:

واغض طرفی أن بدت لی جارتی حتی یواری جارتی ماواها

واته: پوو وهرده گتپم، که که چه دراوسی که م ده ریچیت، تا نه و کاته ی ده گه ریته وه ناو ماله که ی خو ی و دیار نامینیت، نه گه ر که سیک هانای بۆ به ئنایان دالده یان ده دا، له وانه شه گیان و کوپ و مالیشیان به قوربان بگردایه.

ئاینی ئیسلام هات ئه م واتا مه زنا نه ی له دهروونی عه ره به کانداه شه پیداو ئاراسته ی کرد به ره و هه ق و چاکه، بۆیه هه روه کو فریشته ی پاراو دهرپه رین و سه ر

زہویان فہتہ کرد و پریانکرد لہ باوہ پ، پاش ئہوہی، کہ پپوولہ بیبابہوہ پ، پریشیان کرد لہ دادگہری و چاکہ دوی ئہوہی، کہ پپکراہوولہ ستم و خراپہ^۱.

ئہمانہ ہندیک بوون لہ ناکارہکانی ئہ و کومہ لگاہی مروقی عہرہ بی تیا پەرہردہ بوو، بیگومان ئہوہ چاکترین کومہ لگا بوو، بویہ ہہ لبژیردرا و ہکو ژینگہ یہ کی ناوازہ و ناوہندیکی ناست بہرز۔ بہ بہراورد لہ گہل فارس و پوم و ہیندو یونان۔ بؤ ئہوہی پیغمبرہری خوی ﷺ تیا پەرہردہ بیت، نہ کو لہ ہیچ کومہ لگاہی کی و ہکو فارہسہکان، کہ خاوہنی زانست و زانیاری ژود بوون، یان ہنودہکان، کہ خاوہن فہلسفہ بوون، یان لہ پومانییہکان، سہرہ پایی ہونہرہکانیان نہ لہ یونانی خاوہن بلیمہتی ہونراوہ و فہلسفہش، بہ لکو لہ کومہ لگای عہرب ہہ لبژیردرا، چونکہ ئہو گہلانہ و پپرای ئہو شتانہی کہ ہہ یان بوو لہ زانست و ہونہر، بہ لام نہ گہیشتہ ناستی فیترہت پاکی عہرب و نازادی ویژدان و بہرزی گیانی ئہوان^۲.

۱۔ سہرچاوی پیشوو (۹۷/۱)

۲۔ بہوانہ: نظرات فی السیرة لحسن البنا (ل ۴۱)

باسی چوارهم: گرنگترین پووداوه کانی پیش له دایک بوونی پیغمبر ﷺ.

خوا ویستی به زه بیه کی به مرؤفایه تیدا بیته وه و خه لاتیکیان بکات، ئیتر کاتی سرفراز بوون هات به ناردنی پیغمبر ﷺ، پیش ئه وه ی دهست بکهین به باسی له دایک بوونی پیغمبره ی مه زنمان و پهروه رده ی سهروه رمان و چاودیژی خوی گه وره، بۆ ئه و پیش دابه زینی وه حی به سه ریدا، پیش ئه وه ی بچینه نیو ئه و باسه خوشانه ی پیغمبره ی خوشه ویستمان ﷺ ده مانه ویت باسی هه ندی به لگه ی مه زن و به سه رهاتی گه وره بکهین، که پیش له دایک بوونی پیغمبر ﷺ پویانداه، له راستیدا پیش له دایک بوون هه ندیک پوودا و که وتنه وه ئاماژه یان ده کرد بۆ نزیکه به ره به یان.

یه کیک له یاسا کانی خوی گه وره بریتی یه له کرانه وه له دوی ته نگه ژه و پۆشنایی دوی تاریکی و خوشی دوی ناخوشی.^١

یه کهم: به سه رهاتی عه بدولموت ته لیبی باپیری پیغمبر ﷺ سه باره ت به هه لکه ندنی بیری زه مزهم.

ماموستا ئیبراهیم عه لی له کتیبی (صحیح السیره النبویه) پویایه تیکی راست ده گێرته وه سه باره ت به هه لکه ندنی بیری زه مزهم، له فه رموده یه کی علی ﷺ، که ده فه رمویت: عه بدولموت ته لیب وتی: من له حیجردا خه وم لیکه وتبوو، کاتیک که سیك هات و پئی ووت ته بیه^٢ هه لکه نه، ووت: ته بیه چیه؟ ئیتر به ئاگا هاتمه وه، ده لیت: پۆژی دوی ئه وه له هه مان جیگادا خه وتم، هه مان که س هات و وتی: به پره^٣ هه لکه نه، ووت: به پره چیه؟ ده لیت: دیسان به ئاگا هاتمه وه، ده لیت: پۆژی دوی ئه وه گه پامه وه بۆ هه مان جیگا و خه وتم، که سه که هاته وه و وتی: مه زنونه^٤ هه لکه نه

١- بروهانه: هذا الحبيب، الجزائري (ل ١٥).

٢- (طیبة) له (طیب) ه وه هاتوه شاری مه دینه ش هه ر به وه ئاو نراوه.

٣- (بره) له (بر) وه وه رگه راره، واته: چاکه و پاراوی.

٤- (المضنونة) واته: گران به ما، که کهس له دئی نایه ت بیادت به کهس.

وتم: مه زنونه چیه؟ ده لیت دیسان به ناگا بوومه وه ده لیت پوژی دواتر گه پامه وه جیگا که م و خوتم و نه مجاره که سه که وتی: زه مزه م هه لکه نه وتی: وتم: زه مزه م چیه؟ وتی: هه رگیز ناوی نه وشک ده کات و نه کو تایی پیدیت، حاجیانی ژماره زود ناوی لیده خو نه وه، ده شک و یتته نیوان پیسایی و گوشته وه، له لای ده نوکی قه له پشی پان سپی، له لای شاری میرووله، ئیبنو ئیسحاق ده لیت: کاتیک باسه که ی بو ناشکراکراو جیگا که ی پیشاندر دانیاش بوو که نه وه پاسته، به پاچیکه وه له گه ل حاریسی کوپی، که تاقانه بوو ده ستیان کرد به هه لکه نندن، کاتیک لیواری بیره که وه ده رکوت عه بدولموتته لیب وتی: (الله اکبر) نه وسا هوزی قوره یش بویان ده رکوت، عه بدولموتته لیب به مرامی خو ی گه یشت، نه وان هه ش هاتنه لای و وتیان: نه ی عه بدولموتته لیب نه وه بیره که ی ئیسماعیلی با پیرمانه ئیمه ش مافمانی تیدایه، جا هاوبه شمان بکه له گه ل خوت، وتی: کاری واکه م، نه مه شتیکه تهنه من تاییه ت کراوم پیوه ی له نیوان هه مووتاندا، وتیان باشه ئیمه سکالات لیده که ین، نه ویش وتی: کیتان بی چاکه بچینه لای؟ وتیان ده چینه لای قه شه ی به نی سه عدی کوپی هوزه یم، وتی: باشه نه و قه شه یه له به رزایه کانی شام بوو، عه بدولموتته لیب و هه ندیک له خزمانی له گه ل چه ند که سیک له هوزه که یدا به ریکه وتن به بیاباندا، له ریگه عه بدولموتته لیب و خزمانی ناویان لیبرا، نه وه ننده تینویان بوو تا گه یشتنه حاله تی خنکان، داوای ناویان کرد، به لام رازی نه بوون، وتیان ئیمه له بیاباندا ین ده ترسین ئیمه ش وه کو ئیوه مان به سه رییت، عه بدولموتته لیب وتی: وا به باش ده زانم هه ر که سیک چالیک بو خو ی هه لکه نییت، تا هیژتان تیا ماوه، ئینجا هه رکه سیکتان مرد نه وه کانی تر ده خه ینه ناو چاله که ی و دوا یی دای ده پو شن، تا ده گاته دوا که س، تا که که سیکی ش بفه وتی له وه چاکتره لاشه ی کاروانیک به جار ی له نیو بچیت، ووتیان به راستی فه رمانیکی چاکت پیمان کرد.

ئیتر هه رکه سیک له وان چالیکیان بوخویان هه لکه ند و دانیشتن چاوه ریی مردنیان ده کرد له تینوان، ئینجا عه بدولموتته لیب به هاوړیکانی وت: سویند به خوا نه م خو دانه ده سته وه مان به ده سستی مردنه وه بیده سه لاتیه، هه لسن به ریکه وین، به لکو له لایه که وه ناومان ده ست بکه ویت، که عه بدولموتته لیب وشتره که ی هه لسا له ژیر قاچه کانیه وه کانیه کی ناو هه لقولا و هه موویان ده ستیان کرد به (الله اکبر) و له نه و

ئاوه یان خواریده وه و لیثیان پرکرد، ئینجا بانگی هۆزه کانی قورپه یشی کرد — که ئه وان ناگاداری هه موو ئه م پروو داوانه بوون — ئه وانیش هه موو ئاویان خواردو وتیان: خوای گوره حوکمی بۆ تو سه پانده سه رماندا، سویند به خوا تازه ناچینه لای که س سکالات لیبه که یان ده رباره ی زه مزه م ئه و که سه ی له م بیابانه ئه م ئاوه ی بۆ هه لقولانی، هه ر ئه و که سه یه زه مزه می پیدای بۆیه به سه ربه رزی بگه رپۆه بۆ لای ئاوی خۆت و گه رانه وه بۆ مه که که .

ئیبینو ئیسحاق ده لیت: ئه م هه وئه له م پێگه یشتوو له عه لی کوپی ئه بو تالیب ده رباره ی زه مزه م^۱، فه رموده ی زۆریش هاتوو ده رباره ی فه زلی ئاوی زه مزه م، له وانه ئه و فه رموده ی، که له سه حیحی موسلمدا هاتوو له به سه رهاتی موسلمان بوونی ئه بو زه پ، پیغمه ر ﷺ فه رمویه تی: ((إنها مبارکة، إنها طعام طعم)) واته: ئه وه ئاویکی پیروژه و بخۆریشی تیر ده بیته، وه کو چۆن خۆراکی خواریته^۲.

هه روه ها داره قوتنی و حاکیم ریوایه تیان کردوو له ئیبینو عه بیاسه وه پیغمه ر ﷺ فه رمویه تی: ((ماء زمزم لما شرب له ان شربته لتستشفى شفاك الله وان شربته ليشبعك اشبعك الله، وان شربته لقطع ظمئك قطعه الله، وهي هزمة جبريل، وسقيا الله إسماعيل)) شیخ موحه ممه د ئه بو شه هبه ﷺ ده فه رمویت: هه رچۆن ئیکیش بیته (حافظ) ی دیمیاتی، که زانیه کی هه ره به رزه له دواینه کان له فه رموده ی (ماء زمزم لما شرب له) ی به سه حیح زانیوه و (حافظ) ی عیراقیش پازی بووه له سه ر ئه و به راست دانانه^۳.

واتای فه رموده که: ئاوی زه مزه م بۆ هه ر مه به ستیکه له پێتاویدا بخۆریته وه، ئه گه ر بیخۆریته وه بۆ چاکبوونه وه چاک ده بیته وه، هه روه ها بۆ تیربوون تیر ده بیته،

۱- السيرة النبوية: ابن هشام (۱/ ۱۴۲- ۱۴۵) السير والمغازي لابن إسحاق (۲۴- ۲۵) تحقيق سهل زكار، البيهقي في الدلائل (۱/ ۹۲- ۹۵)، وصرح ابن إسحاق بالتحديث فسنده صحيح، وله شاهد من مرسل الزهري، فالحديث صحيح من طريق البيهقي وابن هشام.

۲- مسلم فضائل الصحابة، باب من فضائل أبي نر، ورحمة (۲۳- ۲۴۷۳).

۳- برونه: السيرة النبوية الصحيحة (۱/ ۱۵۸).

۴- مقدمة ابن الصلاح وشرحها للحافظ العراقي (ل ۱۲).

یان بۆ لای بردنی تینویتی لاده‌چیت، هه‌روه‌ها زه‌مزهم جیگای لیدانی جبریله له زه‌ویداو خواردنه‌وه‌ی خواجه بۆ ئیسماعیل.

دووم: به‌سهرهاتی (أصحاب الفیل) :

ئهم به‌سهراته له قورئان و فه‌رمووده‌دا باسکراوه، به‌شیکراوه‌یش له کتیبه‌کانی میژوو لیکده‌ره‌وانی قورئاندا هاتوه:

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: ﴿أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ ﴿١﴾ أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضَلُّلٍ ﴿٢﴾ وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ﴿٣﴾ تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِّن سِجِّيلٍ ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَّأْكُولٍ ﴿٥﴾﴾ (الفیل)

سه‌بارهت به‌ ئاماژه‌کانی پیغمه‌بری خوا ﷺ بۆ پروداوه‌که:

کاتیك پیغمه‌بری خوا ﷺ له حوده‌ی بیبه‌ ده‌رچوو تاكو گه‌یشته جیگایه‌ك، وشتره‌كه‌ی به‌ چۆكدا هات و خه‌لكه‌ وتیان: حال‌ حال، واته: پێكه‌ پێكه، به‌لام وشتره‌كه‌ هه‌ر خۆی به‌زه‌ویدا و پێی نه‌کرد، وتیان: وشتری قه‌صوا په‌کی كه‌وت: پیغمه‌بر ﷺ فه‌رمووی: ((ما خلأت القصواء، وما ذاك لها بخلق، ولكن حبسها حابس الفیل)) واته: نه‌خێر قه‌صوا په‌کی نه‌كه‌وت و نه‌ئه‌وه‌ش په‌وشتی ئه‌وه، به‌لكو ئه‌وه‌ی فیله‌کانی به‌ند کرد ئه‌میشی به‌ندکرد.

له کتیبی (السيرة النبوية) ی ئیبنو ئه‌بی حاتم داها‌توه:

سه‌بارهت به‌ به‌سهرهاتی فیله‌ پادشایه‌ك بوو له یه‌مه‌ن، له بنچینه‌ دا‌حه‌به‌شی بوو، ئه‌بره‌هه‌ی پێده‌ه‌وترا، کلیسایه‌کی دروست کردو ناوی لێنا قولله‌یس، بانگه‌شه‌ی ئه‌وه‌ی ده‌کرد و ابکات خه‌لكی ئیتر بۆ ئه‌و شوینه‌ هه‌ج بکه‌ن له جیاتی مالی‌ خوا، بریاریشی دا به‌ پێکه‌وێت بۆ پوخانی که‌عه‌، له‌و کاته‌ یه‌کێک له‌ پادشاکانی حیمیه‌ر له‌وانه‌ی پێشتر له‌ ژێر ده‌سه‌لاتیدا بوون هاته‌ جه‌نگ له‌ گه‌لیدا، به‌لام ئه‌بره‌هه‌ توانی

بیبەزینیت، کاتیك هینایانە پیش دەستی پێی وت: ئەى پادشا مەمکوژە مانەوهم بۆ تۆ چاکترە، ئیتەر ئەبرەهە نەیکوشت و کوۆتى کرد، ئینجا دریزەى دا بە بەرپیکردنەکەى بەرەو کەعبە، کاتیك لە ولاتى خەسەم نزیک بوویەو، نوفەیلی کوپى حەبیبی خەسەمى و ئەو هۆزانەى لەگەڵیدا بوون شەریان لەگەڵ ئەبرەهە کرد، بەلام ئەبرەهە توانی بیانشکینن و نوفەیلیشى دیل کرد، نوفەیل وتی: ئەى پادشا مەمکوژە، من شارەزای خاکی عەرەبم و هۆزەکەشم بەقسەم دەکەن، بۆیە نەیکوشت و لەگەڵیدا هات بۆ ئەوێ بێت بە چاوساگیان، کاتیك گەیشتنە تانیف، مەسعودی کوپى موعەتتیب هات ووتی: ئەى پاشا ئیمە کوۆیلەى تۆین و ناکوۆکی نیه لە نۆوانماندا، نە لاریشمان هەیه لەوێ بتى لات برۆخینن، بەلام تۆ مەبەستت ئەو مالەیه، کە لەمەککەیه، ئیمە چاوساگیکت لەگەڵ پەوانە دەکەین، ئیتەر هەلسان بە ناردنی ئەبو روغال لەگەڵ سوپاکەیدا، کە گەیشتنە ناوچەى موغەممەس^١ ئەبو روغال مردو گوۆرەکەى بەردبارانکرا، ئینجا ئەبرەهە کەسیکی لە موغەممەس نارد وەکو سەرکردەى سوارەکانى و خەلکانى حەرەمى کوۆکردەو و دوو سەد و شترى عەبدولموتتەلیب لە عەیرولنەراک هینا، ئینجا ئەبرەهە حوناتەى حیمیهى نارد بۆ لای خەلکی مەککە و چاوی بە عەبدولموتتەلیبى کەوت و پاسپاردەکەى پێى وت، عەبدولموتتەلیب وتی: ئیمەش شەپى لەگەڵ ناکەین، ئەو پادشایەش، کە دیل بوو لای ئەبرەهە بە ناوی (نو نفر) عەبدولموتتەلیبى دەناسى، بەلام وتی: من کابرایەکی دیلم هیچم پیناکریت بۆت، بەلام ئونەیسى لیخووپى فیلهکەت لەگەڵ دەنیرم بۆلای ئەبرەهە باست بکات، ئونەیس وتی: ئەو سەرگەرەى قوۆرەیشە و خاوەنى مەککەیه، ناندەرى خەلکە لە دەشتایى و درپندەکانە لە چیاکان دووسەد و شترى گیراوه لای پاشامان، جا ئەگەر بکریت بیاندهیتەو و داواى مۆلەت دەکات بتبینیت، عەبدولموتتەلیب پیاویکی بالابەرزى کەتەى پوخسار جوان بوو، کە ئەبرەهە ریزی لیگرت و لە سەرچینگاکەى خۆى دابەزى لەگەلى دانیشت عەبدولموتتەلیب پێى ووت: مالتیکی زۆرم لاتان گیراوه و داوا دەکەم بیگۆرەو و بۆم، ئەبرەهە وتی: کە چاوم پیت کەوت سەرسام بووم پیت، بەلام لە بەر چاوم کەوتى، وتی: لە بەر چى؟ وتی: من

هاتوم بؤ پوخاندنی مالیک، که ئابنی خۆت و با پیرانته، باسی ئه وه م له گه ل ناکه یت، باسی دوو سه د و شتر م له گه ل ده که یت، وتی: من خاوه نی و شتره کانم و ئه و مال ه ش خاوه نی خۆی هه یه پاریزگاری لیبکات، وتی: هه رگیز ناتوانی ده ست به یئنیته پتگام، وتی: باشه ئه وه تو و ئه وه که عبه، وتی: و شتره کانی بؤ بگپنه و، عه بدو لموتته لیب که پاپه وه و قورپه یشی ئاگادار کرده وه له به سرهاته که، داواشی لیگردن بلاوه بکن به چیاکاندا، ئه بره هه ش ته واو ئاماده بوو بؤ ئه نجامدانی پوخانی مالی خوا، به لام فیله کان ده هاتن به چۆکدا و توانای پیکردنیان نه ده ما، هه رچه نده به پاچ لییان دا هه ر نه جولایه وه، که به ره و یه مه ن ده کرایه وه گورج ده که و ته پئی، پویان ده کرده حه رم له شوین خۆی پاده وه ستا، فیله که به ره و شاخیک پویشت و خوای گه وره بالداری زوری له ده ریاوه نارد به شیوه ی ریشۆله، هه موو بالداریک سی به ردی پیبوو، دوو به رد له پیکانی و یه کیک له دنوکی، که به قه د نوک و نیسک ده بوون، ئه و به ردانه له هه رکه سیکی بدایه ده یکوشت، سوپاکه ش هه موویان به ریان نه که وت، خوای گه وره ده فه رمویت: ﴿الْمَرَّتْ رَكْبَفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ ۝۱﴾ **۱** **الْمَرَّتْ** بَجَعَلْ كِدْهُ فِي تَضَلِيلٍ **۲** **وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ۝۲** **تَرْمِيهِمْ بِحِجَارٍ مِّن سِجِيلٍ** **۴** **فَجَعَلَهُمْ كَعَصِفٍ أَلْعُوبِ ۝۵** **﴿الفيل﴾** خوای گه وره به لایه کیشی نارد بؤ لاشه ی نه بره هه، ئیتر به تیکشکاو ی گه رانه وه و هه ر لییان ده که وت، ئه بره هه ش په نجه کانی به دوا ی یه کدا ده وه رین، کاتیک گه یشته وه یه مه ن، وه کو به چکه چۆله که ی به سه ر هاتبوو، پاش ماوه یه ک مرد.

ئیبنو ئیسحاق رحمته الله ده گپرتته وه، وه کو ئیبنو هیشام لیوه ی ده گپرتته وه عه بدو لموتته لیب کردی به قولفی ده رگای که عبه دا، که سانیکیش له قورپه یش له گه لیدا له خوا ده پارانه وه داوا ی سه رکه وتنیان ده کرده سه ر نه بره هه و سه ر یازه کانیدا، عه بدو لموتته لیب ده بیوت:

لاهم ان العبد يمنع رحله فامنع حلالک

لا یغلبن صلیبهم ومحالهم غدراً محالک
 إن كنت تارکهم وقب — لتنا فامر ما بدا لک

ئینجا ده‌ستی به‌ردا له قوفله‌که‌ی و له‌گه‌لّ خزمه‌کانیدا ده‌رچوون بۆ چیاکان، له‌ویشه‌وه سه‌یریان ده‌کرد، نه‌بره‌هه چی ده‌کات له‌که‌عبه، ئینجا باسی له‌ ناوچوونی نه‌بره‌هه و سوپاکه‌ی کرد.^۱

چهند په‌ندو سوودیك له‌ پروداوی فیل:

۱- ده‌رکه‌وتنی مه‌زینی که‌عبه، یه‌که‌مین مائی خوا، که‌ بته‌رستانی عه‌ره‌ب مه‌زن رایانده‌گرت، به‌په‌رۆزیان ده‌زانی و هیچیان پی‌شی نه‌ده‌خست، نه‌م پله‌و پایه‌ش ده‌گه‌رپته‌وه بۆ پاشماوه‌ی ئاینی ئیبراهیم و اسماعیل ﷺ.

۲- چاوتی‌پینی گه‌وره‌کان و کینه‌یان دژ به‌مه‌که‌ و عه‌ره‌به‌کان، که‌ نه‌و ماله‌یان مه‌زن پاده‌گرت، بۆیه‌ نه‌بره‌هه ویستی نه‌وان دوورخاته‌وه له‌و کاره‌و کلێسای قولله‌یسی دروست کرد، نه‌و سه‌ره‌پای به‌کاره‌ینانی شیوازی شیرین کردن و ترساندن، به‌لام عه‌ره‌به‌کان هر ملیان نه‌دا، به‌لکو کارگه‌یشته‌ نه‌وه‌ی، که‌ یه‌کێک له‌

بیابانشینه‌کان پیسی بکاته‌ ناو نه‌و کلێسایه، پازی ﷺ ده‌رباره‌ی ئایه‌تی: ﴿الَّذِي جَعَلَ كِدْمَهُ فِي تَضْلِيلٍ﴾ فه‌رموویه‌تی: ﴿کید﴾ ویستی زیان گه‌یاندنه‌ به‌که‌سانی تر، به‌ شیوه‌یه‌کی شاراوه، نه‌گه‌ر بوتریت: بۆچی ناوی به‌ ﴿کید﴾ بر دووه‌ له‌ کاتی‌کدا نه‌وه‌ کاریکی ناشکرا بوو، نه‌گه‌ر نه‌و به‌پاشکاوێ ده‌یویست که‌عبه‌ بپوخینی لێین: به‌لێ، نه‌و خراپه‌ی له‌ دلا ساردبویه‌وه و چاوی بریپوویه‌ عه‌ره‌ب له‌ دلی خۆیدا، هه‌روه‌ها ده‌یویست بیبه‌شیان بکات له‌ پله‌وپایه‌ی که‌ هه‌یان بوو به‌ بۆنه‌ی که‌عبه‌وه‌و، بۆخۆی و ولاته‌که‌ی راییکشیت.^۲

۳- خۆبه‌خت کردن له‌ پێناو شته‌ په‌رۆزه‌کاندا: یه‌کێک له‌ پادشاکانی حیمیه‌ر هه‌لسا له‌ دژ نه‌بره‌هه‌و به‌دیلی گیرا، ئینجا نوفه‌یلی کورپی حه‌بیبی خه‌سه‌می و نه‌وانه‌ی له‌گه‌لی کۆبوونه‌وه‌ له‌ هۆزه‌کانی یه‌مه‌ن، شه‌ریان کرد له‌گه‌لّ نه‌بره‌هه‌،

۱- السيرة النبوية ، ابن هشام مع شرح أبي نر الخشنی(۱/ ۸۴ - ۹۱).

۲- پروانه: تفسیرالرازی(۲۴ - ۹۴).

به لام شکستیان هینا به رامبر سوپای گورهی نه برهه، خوینی خویشیان پشت له پیناو پیروزه کاناندا.

به رگریکردن له شتی پیروز و قوریانی دان له پیناویدا کاریکی فتریه له ناخی مرؤفا رهگی داکوتاه.

۴- ناپاکان پیسوا ده بن: نهو به کریگرتانهی هاوکارییان ده کرد له گه ل نه برهه، بوونه چاوساغ و سیخور بوی، پنگه یان پی پیشان دها بۆ مالی خوا بۆ نهوهی بیپوختینی، له دنیاو پوژی دوایدا نه فرینیان لیگراوه، خوی گوره و خه لکیش له عنه تیان لیده کهن، گوپی نه بو پوغالیش بوو به هیمای ناپاکی و نه لقه له گوئی کردن، نهو که سه بوو به که سیکی قیزه ون له دلی خه لکید، هر که سیکیش به لای گوپه کهیدا تیده په پی به ردبارانی ده کرد.

۵- راستی جهنگی نیوان خواو دوژمنانی: عه بدولموتته لیب وتی: نهوه توو نهوه مالی خوا، نیمه توانای به رگریمان نیه، پوونکردنه وه یه کی ورد بۆ راستی نهو جهنگی له نیوان خواو دوژمنه کانی به رپایه، هر چه ند بیت هیزی دوژمن، بۆ ماوهی چرکه یه ک ناتواتن خوین پاگرن به رامبر تواناو خه شمی خوا، خوی گوره خوی خواهنی ژیانوه هر خویشی وه ریده گپرتته وه، هر کاتیک بیه ویت.^۱

قاسمی رضی الله عنه ده لیت: قاشانی رضی الله عنه و تویه تی: به سهراتی (أصحاب الفیل) به ناوبانگه، پووداوه که ش نزیک بووه له سهردهمی پیغمبر رضی الله عنه، یه کیکیشه له نیشانه کانی توانای خوی گوره، شوینه واریکیشه بۆ توپه بوونی خوا له نهوانه ی که مله پوری ده کهن و هه لده کوتنه سهر قه دغه کراوه کانی.

۶- مه زنپاگرتنی خه لکی بۆ مالی خوا و دانیشتوانی حه ره م: مه زن پاگرتنی عه رب زیادی کرد بۆ مالی خوی گوره، که پاراستنی که عبه ی خسته سهر نه ستوی خوی،^۲ ئینجا عه رب قورپهیشیان به ه مان شیوه به مه زن ده زانی و ده یانوت: نهوانه نه هلی خان، خوی گوره له جیاتی نهوان شه پیکردو دوژمنیانی

۱- بیوانه: السیرة النبویة ابن فارس (۱۱۲)

۲- بیوانه: محاسن التأویل للقاسمی (۲۶۲/۱۷)

سهرکوت کرده وه، نه وهش به لگه یه ک بوو له به لگه کانی خوا، پی شه کیه کیش بوو بو هاتنی پیغمبریک له مه ککه، که عبه له بته کان پاک ده کاته وه، پله و پایه به رزه یه که ی خوی بو ده گیتته وه.^١

٧- به سهراتی فیل به لگه یه که له به لگه کانی پیغمبرایه تی: هه ندی له زانایان به لایانه وه وایه، که نه م به سهراته له به لگه کانی پیغمبرایه تی، له وانه: ماوه ردی ﷺ، که ده لیت: به لگه کانی پیغمبرایه تی تیادا ناشکرا سهره تایه کانی شایه تی ده دن بو دره نه نجامه کانی، ئیتر راست و دروی تیا تیکه ل نابیت، چه ندیش به هیزیت و بلاویته وه نه ونده ده بیت مزده وئاگادار کردنه وه کانی، کاتیک له دایک بوونی پیغمبرایه نازادار نزیک بوویه وه، به لگه کانی وه کو گولاو به هه موو لایه کدا بلاو بوویه وه، له هه مووشیان دیار ترو شکو دارتر به سهراتی (أصحاب الفیل) ه تا کو ده لیت: نیشانه ی پیغمبریش له و به سهراته وه یه، که له و سهرده مه پیغمبرایه خوا له سکی دایکیدا بوو له مه ککه، چونکه له دایک بوونی پیروزی له پاش په نجا پوژ بوو له و پوداوه له پاش مردنی باوکی له پوژی دووشه ممه (١٢) ربیع الأول، بویه نیشانه یه ک بوو له دوو پوه وه:

یه که م: نه گهر نه وان سهرکه وتبان، نافره تیان به کویله ده برد، بویه خوی گه وره له ناوی بردن، وه کو پاریزگاریه ک بو پیغمبره که ی، که هیشتا له سکی دایکیدا بوو.

دووه م: قورپه یش خوا په رستیکیان نه بوو به بونه یه وه خوا قوتاریان بکات، نه هلی کتابیش نه بوون، چونکه نه وان یان بته رست بوون، یان زندیق و بیباوه پوون، به لام له بهر نه وه ی ویستی خوا له سهر ه لسانی نیسلام دامه زانندی پیغمبرایه تی و مه زن پاگرتنی که عبه بوو، کاتیکیش له ناو عه ره بدا بلاو بوویه وه خوی گه وره چی به سهر سوپایی فیلدا هیناوه، حه رهم نه ونده ی تر شکو دارتر بوو له ده کانداه خه لکی گوپراه لیبیان زیاد ی کرد بو هوژی قورپه یش و تیان: نه وانه خه لکی خوان و دوژمنه کانی له کولکردونه ته وه، قورپه یشیش هه لده ستا به دروستکردنی خواردن بو حاجیانی مالی خوا و ئاو پیدانیان له پوژانی مینا، بویه

ئەوان بوونە پێشه‌واو سەرکرده، (أصحاب الفيل) یش بووه په‌ندیکی هه‌میشه باسکراو.^۱

إبن تیمیة رحمته‌الله ده‌فه‌رمویت: ئەو پروداوه له سالی له دایکبوونی پیغمبر رحمته‌الله بوو، دراوسێکانی مالی خوا بته‌پرست بوون ئایینی نه‌صرانیه‌کان له ئەوان چاکتر بوون، بۆیه ده‌رکه‌وت، که ئەو نیشانه بو دراوسێکانی مالی خوا نه‌بوو، به‌لکو له‌به‌ر خودی ئەو ماله‌ بوو، یان له‌به‌ر پیغمبر رحمته‌الله، که له‌و ساله‌دا له پال مالی خوا له دایک بوو، یان له‌به‌ر هه‌ردوو هۆکاره‌که هه‌رچۆنیکیش بی‌ت به‌لگه‌یه‌که له به‌لگه‌کانی پیغمبرایه‌تی.^۲

إبن کثیر رحمته‌الله ده‌رباره‌ی به‌سهراته‌ی فیل ده‌لێت: ئەو پروداوه وه‌کو پێشه‌کی یه‌ک بوو بۆ پیغمبرایه‌تی پیغمبر رحمته‌الله، چونکه له ئەو ساله‌دا له دایک بووه، له سه‌ر په‌سه‌ندترین بۆچونه‌کان، وه‌کو چۆن خوای گه‌وره پێی وتن: ئەی هۆزی قوپه‌یش خوای گه‌وره ئیوه‌ی سه‌رنه‌خسته سه‌ر حه‌به‌شه‌کان له‌به‌ر ئەوه‌ی ئیوه‌ باشترن له ئەوان، به‌لکو له به‌ر پاراستنی ماله‌که‌ی، له پله‌و پایه‌ی به‌رز ده‌کاته‌وه به‌ ناردنی پیغمبرایه‌تی نه‌خوینده‌وار موحه‌مه‌د رحمته‌الله، که دوا پیغمبر رحمته‌الله.^۳

۸- پارێزگاری خوای گه‌وره له ماله‌که‌ی خۆی: خوای گه‌وره بواری نه‌دایه ئەه‌لی کیتاب (ئه‌به‌ره‌هه‌و سوپاکه‌ی)، که ماله‌که‌ی به‌روختن، یان ئەو خاکه پیرۆزه داگیر بکه‌ن، له کاتی‌کدا که بته‌پرستی گلای کرابوو، بۆ ئەوه‌ی ئەو ماله هه‌میشه پارێزراو بی‌ت له پیلانی پیلان گێره‌کان و به‌ ئازادی بمی‌نیت تا‌کو بیروباوه‌ری تازه‌ی لێده‌پویت، بۆ ئەوه‌ی هه‌چ سه‌تمکاریکیشی تیا‌دا بالاده‌ست نه‌بی‌ت به‌سه‌ر ئایین و به‌نده‌کانی خوای گه‌وره، ئەمه‌ش به‌پێوه‌بردنی‌ک بوو بۆ مالی خواو ئایینه‌که‌ی، پێش ئەوه‌ی که‌س بزانی‌ت، پیغمبرایه‌تی ئەم ئوممه‌ته له‌م ساله‌ له‌دایک بووه.^۴

۱- بیوانه: السیره النبویه للندوی (۹۲).

۲- بیوانه: اعلام النبوة للماوردي (۸۵- ۱۸۹)

۳- بیوانه: تفسیر ابن کثیر (۴/ ۵۴۸- ۵۴۹)

۴- بیوانه: السیره النبویه ابن فارس (۱۱۲)

ئیمه‌ش ئه‌مپۆ له‌م سه‌رده‌مه‌دا دلخۆش ده‌بین به‌ ئه‌م ئاماژه‌یه، کاتیک که ئاگادار ده‌بین له‌و ته‌ماعه‌ چه‌په‌لانه‌ی ئه‌مپۆ له‌ لایه‌ن خاچه‌پرستان و جووله‌کانی جیهانه‌وه له‌ ده‌وری ئه‌و شوینه‌ پیرۆزانه‌دا هه‌یه‌ وکاریش ده‌که‌ن بۆ ئه‌و ویست و نیازه خراپه‌یان، خوای گه‌وره‌ش له‌هه‌موو سه‌رده‌می‌کدا مائی خو‌ی ده‌پاریزی‌ت و شاری پیغه‌مبه‌ره‌که‌شی به‌ هه‌مان شیوه‌ پاریزی‌گاری ده‌کات.^۱

۹- ئه‌م پووداوه‌ بوو به‌ میژوویه‌ک بۆ عه‌ره‌ب: له‌ به‌رگه‌وره‌یی ئه‌و پووداوه‌ی پوویدا له‌و ساڵه‌دا عه‌ره‌ب ئه‌وه‌ی کرد به‌ میژوو، ده‌یان ووت: فلانه‌ پووداو له‌ سالی فیل پوویدا، یان فلانه‌ که‌س له‌ سالی فیل دا له‌ دایکبوو، یان ئه‌وه‌ی له‌ پاش ئه‌و ساڵه‌دا پووی دا به‌ ئه‌وه‌نده‌ ساڵ، سالی پوداوی فیل له‌ (۵۷۰)ی زاینی بوو.^۲

۱- فی ظلال القرآن (۶/ ۲۹۸۰)

۲- به‌وانه: السیره النبویه للندوی (۸۲)

باسی پینجه‌م: له له دایکبوونه‌وه تاکو(حلف الفضول)

یه‌که‌م: ره‌چه‌له‌کی پیغه‌مبه‌ر ﷺ:

پیغه‌مبه‌ری خواهر ﷺ خاوه‌نی به‌رزترین ره‌چه‌له‌ک و جوانترین پوخسار وئاکاره، ده‌رباره‌ی گرنگی ره‌چه‌له‌کی هه‌ندئێ فه‌رمووده‌ی سه‌حیح هاتوو، له‌وانه: ئه‌وه فه‌رمووده‌ی، که موسلیم ریوایه‌تی کردوو له پیغه‌مبه‌ری خواهر ﷺ، که ده‌فه‌رموئیت: ((إن الله اصطفى كنانة من ولد اسماعيل، واصطفى قريشاً من كنانة، واصطفى من قريش بني هاشم، واصطفاني من بني هاشم))^۱ پيشه‌وا بوخاری باسی ره‌چه‌لکی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌کات وده‌فه‌رموئیت: موحه‌مه‌دی کوپی عه‌بدو‌ل‌لای، کوپی عه‌بدو‌لموتته‌لیب، کوپی هیشام، کوپی عه‌بدو‌مه‌ناف، کوپی قوصه‌ی، کوپی کیلاب، کوپی موپره، کوپی که‌عب، کوپی لوئه‌ی، کوپی غالب، کوپی فیه‌ر، کوپی مالیک، کوپی نه‌رز، کوپی کینانه، کوپی حوزه‌یفه، کوپی مودریکه، کوپی ئیلیاس، کوپی موزه‌ر، کوپی نيزار، کوپی مه‌عه‌د، کوپی عه‌دنان.^۲

هه‌روه‌ها به‌غه‌وی له لی‌کدانه‌وه‌ی کتیبی(السنة) له باسی عه‌دنان ده‌لئیت: ئه‌وه‌ی، که باسکراوه پاش عه‌دنان جی‌گئیر نه‌بووه.^۳

ئیب‌ن‌لوقه‌ییم ده‌فه‌رموئیت: دوا‌ی ئه‌وه‌ی، که باسی ره‌چه‌له‌کی عه‌دنان ده‌کات: تائیره‌ ته‌واوه به‌دل‌نیا‌یی، ره‌چه‌له‌کناسان پیکه‌اتوونه له سه‌ری و هیچ نا‌کوکیه‌کیشی له سه‌ر نیه، به‌لام له دوا‌ی عه‌دنان نا‌کوکی له سه‌ره، له سه‌ر ئه‌وه‌ش پیکه‌اتوون، که عه‌دنان له نه‌وه‌ی ئیسماعیله ﷺ.^۴

له عه‌روه‌ی کوپی زوبه‌یری‌شه‌وه هاتوو، که فه‌رموویه‌تی: عه‌دنان نه‌وه‌ی ئیسماعیلی کوپی ئیبراهیمه به‌کوژی‌را، به‌لام جیاوازی له نیوان عه‌دنان و ئیسماعیل دروست بووه.

۱- رواه مسلم، باب فضل نسب النبي ﷺ (۱۷۸۲/۴ ژماره ۲۲۷۶).

۲- البخاري، كتاب مناقب الأنصار، باب مبعث النبي.

۳- شرح السنة (۱۲/۱۹۲)

۴- ابن سعد (۸۵/۱).

۵- السيرة النبوية للذهبي (ل ۹۶)

((به زنی ره چه لك هه رده م پله و پایه ی خوی هه بووه و - هه یه تی - له دله كاندا، چونکه خاوه نی ره چه له کی بهرز نکۆلی لیتا کریت، که له پیشه وه بیت، ئیتر پیغه مبرایه تی بیت یان پادشایی، به لام نکۆلی ده کریت له سه رکه سی ره چه له ک نه ناسراو، زۆر که س پییان ناخۆشه بچنه ژیر نالایه وه، بۆیه له بهر نه وه ی موحه ممه د ﷺ بۆ پیغه مبرایه تی ناماده کرا، خوی گه وره ره چه له کی مه زنی بۆ ناماده کرد، بۆ نه وه ی یارمه تی نه وه بدات خه لکی له ده ور کۆکاته وه))^۱

سه رچاوه ی پیغه مبر ﷺ سه رچاوه یه کی پاکوبه به هایه، چونکه له نه وه ی ئیسماعیل و ئیبراهیمه، وه لامدانه وه یه کیشه بۆ نزای ئیبراهیم و مژده ی عیسی ﷺ، هه روه کو خوی فه رموویه تی: من نزای پارانه وه ی - ئیبراهیمی باوکم و مژده ی عیسام.^۲

سه رچاوه ی پاک و پره چه له کی بهرز خاوه نه که ی بهرز ده کاته وه و دووری ده خاته وه له هه موو کاریکی نزم، پیغه مبران و بانگخوازان مه به ستیان بووه، که پاراوی ره چه له کیان ده ربخه ن و به وهش له لای خه لکی بناسرین، بۆ نه وه ی بناسرین و ستایش بکرین^۳، به م شیوهش بۆمان ده رکه وت له پێگه ی ره چه له کی پیروزی پیغه مبر ﷺ، که خوی گه وره عه ره بی جیا کردۆته وه له هه موو خه لکانی تر، فه زلی قوره یشیشی داوه ته سه ره هه موو هۆزه کانی تر دا، خۆشه ویستی پیغه مبریش نه وه نه سه پینن، که نه وه ته وه یه شمان خۆشبویت، که تیا یاندا په روه رده بووه، نه وه ک له پووی تاکه ره گه زه وه، به لکو له پینا و پاستی په تی، چونکه عه ره ب و قوره یشیش شه ره فمه ند بوون به هه لکه وتنی پیغه مبر ﷺ له ناویاندا، نه م پاستیهش نا کۆک نیه له گه ل لادانی نه وه عه ره بانه، یان نه و قوره یشیانه له پێگایی پاستی خوی په روه ردگار و ناستی خۆیانیا ن داگرت بۆ خواره وه ی نه و ناسته پێزداره ی خوی گه وره ده ستنیشانی کردوه بۆ به نده کانی.

۱- بپوانه: دراسة تحليلية لشخصية الرسول محمد ﷺ (ل ۹۶)

۲- بپوانه: الحاكم (۲/۶۰۰)، و صححه الحاكم و الذهبي.

۳- بپوانه: السيرة النبوية ابن فارس (ل ۱۰۲).

دووم: هاوسه گیری عه بدوللا کوری عه بدولموتته لیب و نامینهی کچی وه هب و خه و بینینی نامینهی دایکی پیغمبر ﷺ:

عه بدوللا کوری عه بدولموتته لیب به کیک بوو له خو شه ویستری براکانی له لای باوکی، جا کاتیک قوتاری بوو له سه برین، باوکی سه د حوشتری بوی سه بری وه کو قوربانی، پاشان هاوسه ریکی بۆ هینا له شکو دارترین خیزانه کانی مه ککه، که نه ویش نامینهی کچی وه هبی کوری عه بدومه نافی کوری زوهری کوری کیلاب بوو.

پاش ماوهیه کی کهم عه بدوللا وه فاتی کرد و هیشتا پیغمبر ﷺ له سکی دایکیدا بوو، هر له مه دینه ش نیژرا له لای بهنی عه دی کوری نه ججار له مه دینه، چونکه نه و چوو بوو بۆ بازرگانی له شام، ئیتر له گه رانه وه دا له لای مه دینه، گیانی له ده ستداو، نه م زاته پیروزی له پاش خو ی به جی پشست، وه کو چون قه ده ری خوی گه وره به دانایی و به زهی و په روه رده کردن و ناماده کردنی خو ی ده یکاته هۆکاریک بۆ ده رکردنی مرۆقاییه تی له تاریکییه وه بۆ روناکی.

هاوسه رگیری عه بدوللا و نامینه سه ره تای مه سه له ی پیغمبر ﷺ نه بوو، به پیغمبر ﷺ و ترا چون بوو مه سه له ی پیغمبرایه تیه که ت^۱، فه رموی: ((دعوة ابي ابراهيم، وبشرى عيسى، و رأت أمي أنه يخرج منها نور أضاعت منه قصور الشام))^۲ واته: نزای ئیبراهیمی باو کم و مژده دانی عیساو، دایکی شم خه ونیکی بینی، که پو شنایه کی لی دیته ده ره وه ته لاره کانی شامی پی روناک ده بیته وه، مه به ست له نزای ئیبراهیم نه وه یه، که له م نایه ته دا هاتووه: ﴿رَبَّنَا وَأَبْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ (البقرة: ۱۲۹)

۱- بروانه: وقفات تربوية مع السيرة أحمد فريد (ل ۴۶)

۲- هه مان سه رچاوه (ل ۴۶)

۳- رواه أحمد (۵/ ۲۶۲) ورقمه (۲۲۲۶)، وقال محققوا طبعة مؤسسة الرسالة: صحيح لغيره، الحاكم (۲/ ۶۰۰) وقال الحاكم: صحيح الإسناد، ولم يخرجاه، ووافقه الذهبي، مجمع الزوائد (۸/ ۲۲۲)، وقال إسناد أحمد حسن، وله شواهد تقويه.

مژده‌دانی عیسا ش له م نایه‌ته‌دا ناماژه‌ی بؤ کراوه ﴿وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَبْنِي
إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ
أَحْمَدُ﴾ (الصف: ۶).

ه‌روه‌ها فه‌رموده‌ی پیغمبر ﷺ، که باسی خه‌ونه‌که‌ی دایکی ده‌کات، ئیینو
په‌جه‌بی حه‌مه‌لی ده‌فه‌رموئیت: ده‌رچوونی ئه‌و پۆشناییه له کاتی له دایکبوونیدا
ناماژه‌یه بؤ ئه‌و پۆشناییه‌ی هیئای بؤ سه‌ر زه‌وی پینموئینی خه‌لکی کرد و تاریکی
بتپه‌رستی پی لایرد، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموئیت: ﴿يَكَاهِلَ الْكِتَابِ قَدْ
جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ
الْكِتَابِ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ
مُبِينٌ ﴿۱۵﴾ يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ
وَيُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ وَيَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ
مُسْتَقِيمٍ﴾ (المائدة: ۱۵-۱۶). (ابن کثیر) ده‌فه‌رموئیت: تاییه‌ت کردنی شام به
ده‌رکه‌وتنی ئه‌و پۆشناییه، ناماژه‌یه‌که بؤ جیگیر بوونی ئاینه‌که‌ی و به‌رقه‌راربوونی
ئاینه‌که‌ی له ولاتی شام، بۆیه شام له کوتایی دنیا دا ده‌بیته قه‌لای ئیسلام و
موسلمانان، ه‌ر له ویش له دیمه‌شق عیسا‌ی کوپی مه‌ریه‌م داده‌به‌زیت، له مناره
سپییه‌که‌ی لای پۆژهلآت، بۆیه له‌ه‌ردوو سه‌حیحی بوخاری و موسلیم دا هاتووه:
(لا تزال طائفة من أمتي ظاهرين على الحق، لا يضرهم من خذلهم، ولا من خالفهم
حتى يأتي أمر الله وهم كذلك)) له سه‌حیحی بوخاریدا هاتووه (وهم بالشام).^۱

واته: ده‌سته‌یه‌ک هه‌یه له ئومه‌تی من ه‌ر له‌سه‌ر هه‌ق ده‌میتنه‌وه، ه‌ر که‌سی‌ک
جیاوازیان له‌گه‌ل بکات، یان پشتیان به‌ربدات زیانیان پی ناگه‌یه‌نیته‌ت تاکو فه‌رمانی
خوادیت و ئه‌وان ه‌ر له‌سه‌ر ئه‌و حاله‌ن له بوخاریدا هاتووه، که ئه‌و که‌سانه له
شامن.

سئ يه‌م؛ له دايك بوونی خوشه‌ويستمان موحه‌مه‌ده ﷺ:

پيغمبر ﷺ له پۆژی دوو شه‌مه له دايكبووه به يه‌كده‌نگی هه‌موو ئه‌وانه‌ی ژياننامه‌يان نووسيوه، زۆر به‌شيان له سه‌ر ئه‌وه‌ن، له ۱۲ی ربيع الأول دا‌بووه.^۱
هه‌روه‌ها يه‌كده‌نگی هه‌يه له سه‌ر ئه‌وه‌ی له‌سالی به‌سه‌رهاتی فيل^۲ دا له دايك بووه، له مالى ئه‌بو تاليبي مامی له (شعب بني هاشم)^۳.
ئه‌حمده‌ شه‌وقی به‌ بۆنه‌ی له دايك بوونی پيغمبر ﷺ ده‌لێت:

ولد الهدى فالكائنات ضياء	وفم الزمان تبسم وثناء
والروح والملائك حوله	للدين والدينا به بشراء
والعرش يزهو والحضيرة تزدهي	والمنتهى والسدره العصماء
بك بشرالله السماء فزينت	و تضوعت مسكاً بك الغبراء

ذعرت عروش الظالمين فزلزت	وعلت على تيجانهم أصداء
والنار خاوية الجوانب حولهم	خدمت ذوائبها وغاز الماء
والآي تنرى والخوارق جمّة	جبريل رواح بها غداء ^۴

هه‌روه‌ها شاعیری لیبی مامۆستا موحه‌مه‌ده به‌شیر موغه‌یربی له یادی دايكبوونی پيغمبر ﷺ ئه‌م هۆنراوه‌ی نووسيووه له سالی ۱۹۴۷ له پۆژنامه‌ی (الوطن)، كه له به‌ نغازی ده‌رده‌چيێت:

بلغ الزمان من الحياة عتيّاً	لكن يوماً لا يزال فتياً
يمشي على الأحقاب مشي فاتح	في موكب جعل السنين مطياً

۱- بېوانه: صحيح السيرة النبوية، إبراهيم العلي (ل ۴۷).

۲- بېوانه: السيرة النبوية، ابن كثير (۱/ ۲۰۳).

۳- بېوانه: وقفات تربوية مع السيرة النبوية (ل ۱۴۷).

۴- بېوانه: ديوان أحمد شوقي (۱/ ۲۴، ۲۵).

تخذت له الأعوام في أيامها	عرشاً فأصبح تاجها الابدياً
ومضت به الأجيال خطوات من	بلغ الرشاد وكان قبل صبياً
أعظم بيوم جاء يحمل لرحمة	للعالمين وعزة ورقياً
ولدت به للكائنات حقيقة	أضحى بها سر الحياة جلياً
وأنا في الأولى الطريق إلى الوري	ليسير للآخرى الأنام تقياً
كادت به الدنيا تقول لشمسها	عنى فقد رجع الضياء إلياً

هروه ما له (نادي طرابلس الغرب) له قاهره له سالى ۱۹۴۹ نه مهى خواره وهى

خويندوته وه:

مالي ومابي من شمول	أشدو على رغم العذول
إنى أطالع في السماء	كأنها سفر جليل
وأرى النجوم تمثلت	لي كالملائك في مثول
والبدر خلعت شعاعه	وحى الرسالة في نزول
وإذا بصوت من ضمير	الكون مبتهجاً يقول
في مثل هذي الليلة	الغراء قد ولد الرسول
واشع نور محمد	فوق الروابي والسهول
ملاً الزمان وكان قبل	يهيم في ليل طويل

چواره م: شیردهره کانی پیغمبر ﷺ:

دایه نی پیغمبر ﷺ نومو نه یمن به ره که ی حه به شی بو، که نیزه کی باو کی بو،
یه که مین که سیش که شیرى پيدا سو هیبه بو که که نیزه کی نه بو له ه بی مامی
بو.

له فرمووده‌ی زهینه‌بی کچی نه بو سه‌له‌مه‌وه هاتووه، که نوممو حه‌بیبه ﷺ و توویه‌تی: نه‌ی پیغمه‌مبه‌ری خوا خوشکه که م ماره بکه، نه‌ویش فرمووی: نایا پیئت خوْشه؟ وتم به‌لئی من واز له تو ناهینم، چاکترین که سیش حه‌ز بکه م به‌شدارم بیئت خوشکه، پیغمه‌مبه‌ر ﷺ فرمووی: نه‌وه بو من په‌وا نییه، وتم: نه‌ی ئیمه ده‌بیسین، که ده‌ته‌وی کچی نه بو سه‌له‌مه ماره بکه‌یت، فرمووی: کچی نه بو سه‌له‌مه؟ و وتم: به‌لئی، فرمووی: نه‌گه‌ر په‌روه‌رده‌ی باوه‌شی خوْم نه‌بوایه په‌وانه نه‌ده‌بوو بۆم، نه‌وه برزای شیریمه، چونکه سه‌ویه شیری من و نه بو سه‌له‌مه‌ی داوه، ئیتر ئیوه‌ش کچه‌کان و خوشکه کانتان پیشنیار مه‌که‌ن بۆم.^۱

نومموئه‌یمه‌نیش، که دایکی نوسامه‌ی کوپی زه‌ید بووه، که‌نیزه‌کی عه‌بدوللای کوپی عه‌بدولموت‌ته‌لیب یش بووه، ئافره‌تییکی حه‌به‌شی بوو، جا کاتیک پیغمه‌مبه‌ر ﷺ گه‌وره‌بوو ئیتر نازادی کرد، ئینجا ماره‌ی بری له زه‌یدی کوپی حاریسه، به‌ پینج مانگ له پاش له دونیا ده‌رچونی پیغمه‌مبه‌ر ﷺ نه‌ویش وه‌فاتی کرد.^۲

حه‌لیمه‌ی سه‌عدیه، شیرده‌ری پیغمه‌مبه‌ر ﷺ بوو له هۆزی به‌نی سه‌عد، نه‌م حه‌لیمه‌یه به‌ سه‌ره‌اتیکی سه‌یرمان بوو ده‌گێرته‌وه ده‌ریاره‌ی به‌ره‌که‌تی پیغمه‌مبه‌ر ﷺ، که به‌ چاوی خو‌ی بینی له مال و منالیدا.

عه‌بدوللای کوپی جه‌غه‌ر ﷺ فرمووی: کاتیک پیغمه‌مبه‌ر ﷺ له دایک بوو، حه‌لیمه و چه‌ند ئافره‌تیک له هۆزی سه‌عدی کوپی به‌کره‌وه هاتن بۆ مه‌ککه، به‌دوای مندا‌لدا ده‌گه‌ران، که شیریان بدن، حه‌لیمه ده‌لئیت: منیش له‌سه‌ره‌تای نه‌و ئافره‌تانه‌وه به‌ سواری گویدریژ هاتم له گه‌ل حاریسی کوپی عه‌بدولعوززای می‌ردم، قاچه‌کانی گویدریژ که مان خویناوی بوو بوو، له کاروانه‌که وشتره پیریکشیمان له‌گه‌لدا بوو، سویند به‌خوا دلۆپه‌یه شیریه‌ نه‌ده‌دا، نه‌وساله‌ش سالیکی وشک و گرانی بوو، خه‌لکی دووچاری برسیتی بوون و ته‌واو ماندوو بوون، منالیکی خویشم

۱- البخاری، کتاب النکاح، باب: ((و أمهاتکم التي أرضعنکم)) رقم (۵۱۰۱).

۲- مسلم کتاب الجهاد، باب رد المهاجرین إلى الأنصار، رقم (۱۷۷۱).

له فرموده‌ی زهینه‌بی کچی نه بو سه‌له‌مه‌وه هاتووه، که نوممو حه‌ببیه ﷺ و توویه‌تی: نه‌ی پیغمبره‌ری خوا خوشکه که م ماره بکه، نه‌ویش فرمووی: نایا پیت خۆشه؟ وتم به‌لئ من واز له تو ناهینم، چاکترین که سیش حه‌ز بکه م به‌شدارم بیت خوشکه، پیغمبره ﷺ فرمووی: نه‌وه بو من په‌وا نییه، وتم: نه‌ی نیمه ده‌بیسین، که ده‌ته‌وی کچی نه‌بو سه‌له‌مه ماره بکه‌یت، فرمووی: کچی نه‌بو سه‌له‌مه؟ وتم: به‌لئ، فرمووی: نه‌گه‌ر په‌روه‌رده‌ی باوه‌شی خۆم نه‌بوایه په‌وانه نه‌ده‌بوو بۆم، نه‌وه برزای شیریمه، چونکه سوه‌بیه شیري من و نه‌بو سه‌له‌مه‌ی داوه، نیتر ئیوه‌ش کچه‌کان و خوشکه کانتان پیشنیار مه‌که‌ن بۆم.^۱

نومموئه‌یمه‌نیش، که دایکی نوسامه‌ی کوپی زهید بووه، که نیشه‌کی عه‌بدوللای کوپی عه‌بدولموتته‌لیب یش بووه، نافرته‌تیکي حه‌به‌شی بوو، جا کاتیک پیغمبره ﷺ گه‌وره‌بوو نیتر نازادی کرد، نینجا ماره‌ی بری له زهیدی کوپی حاریسه، به پینچ مانگ له پاش له دونیا ده‌رچونی پیغمبره ﷺ نه‌ویش وه‌فاتی کرد.^۲

حه‌لیمه‌ی سه‌عدیه، شیرده‌ری پیغمبره ﷺ بوو له هۆزی به‌نی سه‌عد، نه‌م حه‌لیمه‌یه به سه‌ره‌اتیکي سه‌یرمان بۆ ده‌گیرته‌وه ده‌ریاره‌ی به‌ره‌که‌تی پیغمبره ﷺ، که به چاوی خۆی بینی له مال و منالیدا.

عه‌بدوللای کوپی جه‌غه‌ره ﷺ فرمووی: کاتیک پیغمبره ﷺ له دایک بوو، حه‌لیمه و چند نافرته‌تیک له هۆزی سه‌عدی کوپی به‌کره‌وه هاتن بۆ مه‌ککه، به‌دوای مندالدا ده‌گه‌ران، که شیریان بدن، حه‌لیمه ده‌لئیت: منیش له سه‌ره‌تای نه‌و نافرته‌تانه‌وه به سواری گویدریژ هاتم له گه‌ل حاریسی کوپی عه‌بدولعوززای می‌ردم، قاچه‌کانی گویدریژ که مان خویناوی بوو بوو، له کاروانه‌که وشتره پیریکشیمان له‌گه‌لدا بوو، سویند به‌خوا دلۆپه‌یه شیري نه‌ده‌دا، نه‌وساله‌ش سالتیکي وشک و گرانی بوو، خه‌لکی دووچاری برسیتی بوون و ته‌واو ماندوو بوون، منالیکي خویشم

۱- البخاری، کتاب النکاح، باب: ((و أمهاتکم التي أرضعنکم)) رقم (۵۱۰۱).

۲- مسلم کتاب الجهاد، باب رد المهاجرین إلى الأنصار، رقم (۱۷۷۱).

پی‌بوو شه‌وانه نه ده‌خه‌وت، منیش هیچم به ده‌سته‌وه نه‌بوو بیخلافینم، به‌لام
 ئومیده‌واری باران بوین، چونکه هه‌ندی مه‌پمان هه‌بوو.

کاتیک گه‌یشتینه مه‌ککه پیغهمبری خوار ﷺ پیشنیار کرایه سهر هه‌موو ئه‌و
 ئافره‌تانه، به‌لام که‌سیان وه‌ریان نه‌گرت، وتمان: منالیکى بی باوکه، دایه‌نیش له
 لایه‌ن باوکی مناله‌که‌وه به‌خشیش وه‌رده‌گریت، وتمان: ئه‌بیت دایکی، یان مامه‌ی،
 یان باپیری چیمان بۆ بکه‌ن، هاوپی‌کانم هه‌ر یه‌که‌و منالیکیان به‌ده‌ست که‌وت،
 به‌لام من له‌و زیاترم ده‌ست نه‌که‌وت، بۆیه وه‌رمگرت و له‌گه‌ل خۆم هینام، سویند
 به‌خوا له‌ به‌ر ئه‌وه‌ش هینام که‌سم ده‌ست نه‌که‌وت، به‌هاوپی‌که‌م وت: به‌خوا ئه‌بیت
 ئه‌م هه‌تیوه‌ی عه‌بدولموتته‌لیب به‌ینم، به‌لکو خوای گه‌وره سوودمان پی بگه‌ینیت
 به‌هۆی ئه‌و مناله‌و، ناشکه‌رپمه‌وه له‌نیو هاوپی‌کانمدا به‌بی منال، ئه‌ویش وتی:
 پی‌کات.

وتی: هینام بۆلای بارو تفاقه‌کان، سویند به‌خوا هه‌ر ئه‌و پۆژه مه‌مکم پڕ له
 شیربوو، تاکو تیرم کرد، له‌گه‌ل براکه‌شی، ئینجا می‌رده‌که‌م هه‌لسا بۆلای و شتر
 پیره‌که‌مان بینی گوانی له‌ شیر پڕبووه، ئه‌ویش دۆشی و لی‌مان خوارده‌وه، وتی:
 ئه‌ی حه‌لیمه، وا دیاره به‌خوا منالیکى موباره‌کمان ده‌ست که‌وت، خوای گه‌وره
 شتیکی پیمان داوه، چاوه‌پوانی نه‌بووین، وتی: ئیتر شه‌ویکی خۆشمان به‌سهر برد
 به‌ تیری، پیش ئه‌وه‌ش به‌ بۆنه‌ی مناله‌که‌مانه‌وه شه‌و نه‌ده‌خه‌وتین.

پۆژی دواى ئه‌وه له‌گه‌ل هاوپی‌کانم گه‌پاینه‌وه، سواری گویدرپۆژه‌که‌ بووم و
 مناله‌که‌شم پی‌بوو، سویند به‌و که‌سه‌ی گیانی حه‌لیمه‌ی به‌ده‌سته، پیشی
 هه‌موویانی دایه‌وه، ته‌نانه‌ت ئافره‌ته‌کان ده‌یانوت: چاوه‌پوانمان بکه‌ن، ئایا ئه‌مه
 هه‌ر ئه‌و گویدرپۆژه‌یه، که‌ له‌ سه‌ری هاتیت؟ وتم: به‌لێ، وتیان: چی به‌سهر هاتوه؟
 وتم منالێ پیرۆزم له‌ سهر هه‌لگرتوه.

ده‌لێت: خوای گه‌وره هه‌موو پۆژیک تووشی چاکه‌یه‌کی ده‌کردین، تا گه‌پاینه‌وه
 هه‌واری خۆمان و وشکه‌ سالی بوو، شوانه‌کانمان مه‌رپه‌کانیان ده‌بردو ده‌یانگێرپایه‌وه
 هه‌ر به‌ برسیتی، به‌لام مه‌رپه‌کانی من به‌ تیری ده‌گه‌رپانه‌وه، گوانیان پڕبوون له‌ شیر،

ئیمه‌ش شیرمان ده‌دۆشی و ده‌مان خوارده‌وه، خه‌لکی ده‌یانووت: ئه‌وه چی به‌سه‌ر مه‌ره‌کانی حاریسی کوپی عه‌بدولعوززا دا هاتووه؟ بۆ چی ئه‌وان به‌ تیری ده‌گه‌رپنه‌وه و ئه‌وانه‌ی ئیمه‌ش به‌برسیتی، به‌لاتان لیکه‌وێت بیان به‌ن بۆ ئه‌و جیگای مه‌ره‌کانی ئه‌وان تیایدا ده‌له‌وه‌رپین، به‌لام سه‌ره‌ پای ئه‌وه‌ش مه‌ره‌کانمان هه‌ر به‌ تیری ده‌گه‌رانه‌وه.

کاتیك دوو سالی پڕکرده‌وه، گه‌رپانه‌وه بۆ مه‌ککه، من و باوکی وتان: به‌ خوا منالی وا پێ به‌ خیرمان نه‌بینیوه، ئینجا ئیمه‌ ده‌ترسین توشی نه‌خۆشیه‌ک بی‌ت له‌ نه‌خۆشیه‌کانی مه‌ککه، بۆیه‌ رێگه‌مان بده‌ بیبه‌ینه‌وه تاکو چاک ده‌بیته‌وه له‌ نه‌خۆشیه‌که‌ت، هه‌ر لینه‌گه‌رپاین تا پاریمان کرد، ئیتر پیتی گه‌رپینه‌وه، سێ چوار مانگیکی پێچوو، پۆژیکیان له‌ پشت ماله‌که‌مانه‌وه یاری ده‌کرد له‌گه‌ڵ براکه‌ی له‌ نزیک هه‌ندی له‌کار و به‌رخه‌کان، ئه‌وه‌نده‌مان زانی براکه‌ی به‌ شپه‌زه‌یی هات و وتی: دوو پیاوی پۆشاک سپی هاتن و برا قوریشیه‌که‌ میان بردو ناو سکیان هه‌لدی، ئیتر من و باوکی به‌هه‌لداوان ده‌رچووین، بینیمان په‌نگی گۆپاوه، کاتیك ئیمه‌ی بینی ده‌ستی کرد به‌گریان، وتی: ئیمه‌ش باوه‌شمان پیا کرد، وتی: دوو پیاو هاتن و پرایانکشاندم، ئینجا سکیان دریم و شتیکیان خسته‌ ناوی، دوا‌یی ده‌ریان کرد وه‌کو خۆی، باوکی وتی: سویند به‌ خوا وا ئه‌زانم کوپه‌که‌م تووش بوو، بیگه‌رپنه‌وه بۆ لای که‌س و کاری، پیش ئه‌وه‌ی شتیکی خراپی به‌سه‌ر بی‌ت، وتی: ئیمه‌ش هه‌لمانگرت و گێرپانه‌وه بۆ لای دایکی، که‌ بینیمانی به‌ لایه‌وه‌ سه‌یر بوو، وتی: ئه‌وه‌ چۆن گه‌رپانه‌وه له‌ کاتی‌کدا ئیوه‌ سوڤوون له‌ سه‌ر گلدانه‌وه‌ی، وتیان: هیچ نیه‌، به‌لام کاتی شیردانی ته‌واو بوو، ئیمه‌ش پیمان خۆش بوو بیگه‌رپنینه‌وه، وتی: نه‌ خیر ئیوه‌ شتیکتان شار‌دووه‌ته‌وه، وازینه‌هینا تا ناگادارمان کرده‌وه، ئینجا وتی: نه‌خیر هه‌رگیز خوای گه‌وره‌ خراپه‌ تووشی کوپه‌که‌م ناکات، ئه‌م کوپه‌ی من پله‌و پایه‌یه‌کی ده‌بی‌ت، نایا ناگادارتان نه‌که‌مه‌وه له‌ مه‌سه‌له‌که‌ی، به‌ ناسانترین شیوه‌ من به‌وکوپه‌وه‌ بارداربووم، کاتی‌کیش هه‌شتا له‌ سکدا بوو، خه‌ونم بینی، که‌ رۆشنایه‌که‌م لیوه‌ ده‌رچوو، ته‌لاره‌کانی بوصرای پێ روناک بوویه‌وه، کاتی‌کیش، که‌

له دایکبوو سویند به خوا وه‌کو منالانی تر له دایک نه‌بوو هر دوو دهستی خسته سهر زه‌وی، سهریشی بۆ ئاسمان به‌رزکرده‌وه، جا ئیوه‌لیتی گه‌پژین، ئینجا لیتی وهر گرتنه‌وه و ئیمه‌ش گه‌پاینه‌وه.^۱

وانه‌وپه‌نده‌کان:

ا- پیروزی پیغمبر ﷺ له سهر خاتوو حه‌لیمه: ئه‌و پیروزییه له هه‌موو شتی‌کدا دهرکه‌وت، له زۆر بوونی شیر له مه‌که‌کانی، که پێشتر به‌شی مناله‌که‌ی خۆی نه‌ده‌کرد، ههر له‌بێ دهنگ بوونی مناله‌که‌ی که پێشتر نه‌یده‌ه‌یشت بخه‌ون و جاپسی کردبوون، به‌لام به‌ به‌ره‌که‌تی پیغمبر ﷺ تیر و بێ دهنگ بوو، ههر وه‌ها پیروزییه‌که‌ی دهرکه‌وت له‌وه‌ی، که ئه‌و مه‌رو مالاتانه‌ی هه‌یان بوو هه‌مووی شیر زایه‌ ناو گوانه‌کانیان.

ب- ئه‌م پیروزیانه دیارترین دیارده‌کانی به‌خشنده‌یی خوای گه‌وره‌بوو له‌گه‌ڵ پیغمبره‌که‌ی له‌و ته‌مه‌نه‌دا، نه‌کو ته‌نها بۆ حه‌لیمه‌که شیرده‌ری بوو، ئه‌ویش هه‌یچ سه‌یر نه‌بوو، چونکه‌حیکمه‌تیکی تێدا‌بوو ئه‌م خه‌یزانه به‌م شتیه‌یه ئه‌و مناله‌یان خۆش بویت و چاکه‌ی له‌گه‌ڵ بکه‌ن، له‌ په‌روه‌رده‌کردن و به‌خێوکردنیدا، به‌پراستی ئه‌وان له‌ مناله‌کانی خۆیان زیاتر به‌ به‌زه‌یی بوون بۆی.^۲

ج- هه‌لبژاردنی خوا بۆ به‌نده‌کانی پیروزترو چاکتره: خوای گه‌وره ئه‌و مناله‌ی هه‌لبژارد بۆ حه‌لیمه، له‌ ناخیشیدا پازی نه‌بوو به‌ بردنی، به‌لام که‌سی تری ده‌ست نه‌که‌وت، به‌لام هه‌موو خه‌یروو چاکه‌یه‌ک له‌وه‌دا بوو، که خوای گه‌وره هه‌لبژارد، ههر له‌ سه‌ره‌تایشه‌وه نیشانه‌کانی ئه‌و چاکیه‌ی دیاریدا، ئه‌مه‌ش وانیه‌که بۆ هه‌موو موسلمانیک بۆ ئه‌وه‌ی دلی به‌هه‌لبژاردنی خوا پازی بیت، په‌شیمانیش نه‌بیت له‌و شته‌ی که تێپه‌رپه‌وه‌و خوا به‌به‌شی ئه‌وی نه‌کردوه.

۱- مسند أبي يعلى (۱۲/ ۹۲ ورقمه: ۷۱۶۲) والطبراني في الكبير (۲۴/ ۲۱۲، و رقمه: ۵۴۵) وذكره الهيثمي في الجمع (۸/ ۲۲۱)، وقال: رواه أبو يعلى، والطبراني بنحوه ورجاله ثقات، ورواه الذهبي (ص ۲۱) في السيرة النبوية له، وقال: هذا حديث جيد الإسناد، وانظر السيرة النبوية بشرح الحشني (۱/ ۲۱۴) من طريق ابن إسحاق وقد صرح ابن إسحاق بالسماح في رواية السيرة.

۲- فقه السيرة النبوية للبوطي (ل ۴۴)

د - کاریگری بیابان له ساغبوونی لاشه و پاروی دل و ژیری میشک:
 شیخ موحه‌مه‌دی غه‌زالی ده‌فرمویت: په‌روه‌رده‌کردنی منال له بیابان بو
 نه‌وه‌ی گروگال بکن له سروشتدا و پابوین له و که‌ش و ه‌واو تیشکی سروشته
 خو‌شه، هؤکاریکیشه بو پاک بوونه‌وه‌ی فیتره‌ت و گه‌شه‌کردنی ه‌ست و
 نه‌ندامه‌کان و به‌ربه‌ست لادان له به‌ر ده‌م بیرو عاتیفه.
 به‌دبختی یه مناله‌کانمان له شوقه‌یه‌کی ته‌نگدا بژین، له چند مالیکی یه‌ک به
 یه‌که‌وه لکاو، وه‌کو مؤمی داخراو، بیبه‌شیش بن له ه‌ناسه ه‌لمژینی قول و بای
 دل پفین.

بیگومان نه‌م گرژی و بی‌تاقه‌تیه، که له‌گه‌ل شارستانی نوی دا هات، یه‌کی له
 هؤکاره‌کانی دوریبه له سروشت و پوچوون له زور له خو‌کردنه، نیمه‌ش تیده‌گه‌ین
 بو خه‌لکی مه‌که‌که مناله‌کانیان بو بیابانه‌کان ناردووه بوی نه‌وه‌ی بیته‌گوره‌پانیک
 بو مناله‌کانیان، زوریکیش له زانیانی په‌روه‌رده‌نومیده‌وارن، که سروشت بیته
 یه‌که‌مین په‌یمانگا بو منال، بو نه‌وه‌ی زانیاریه‌کانی بگونجین له‌گه‌ل راستیه‌کانی
 بوونه‌وه‌ردا، واشده‌رکه‌وت نه‌وه‌خه‌ونیکی گرانه بیته دی.^۱

پیغمبره‌ی خوار ﷺ له بیابانی به‌نی سه‌عد فی‌ری زمانی عه‌ره‌بی پاراوبوو،
 دواتریش بوو به زمانپاراوترین که‌س، کاتیک نه‌بو به‌کر ﷺ پی‌ی فرموو: نه‌ی
 پیغمبره‌ی خوا که‌سم نه‌بینیوه له تو زمانپاراوتر بیت، پیغمبره‌ی ﷺ فرمووی: چی
 پیگام لیده‌گری‌ت وایم، که من له قوره‌یشم، شیریشم له به‌نی سه‌عد خواردوو.^۲

۲- سووده‌کانی پروداوه‌کانی له تکرندی سنگی پیغمبره‌ی ﷺ:

پروداوه‌کانی له تکرندی سنگی پیغمبره‌ی ﷺ له سه‌رده‌می مندالی له ه‌واری
 به‌نی سه‌عد، یه‌کیک له نیشانه‌کانی پیغمبره‌ی ته‌ی ده‌ژمیردیت.^۳

۱- فقه السیره عمدا‌لغزالی (ل ۶۰، ۶۱)

۲- الروض الأنف للسویلی (۸۸/۱)

۳- به‌وانه: فقه السیره للبو‌طی (ل ۴۷)

له‌م باره‌یه‌وه ئیمامی موسلیم له‌صه‌حیحه‌که‌یدا له‌ئه‌نه‌سی کوپی مالیک ده‌گیژیتیه‌وه، که جیبریل هاته‌لای پیغمبر ﷺ له‌کاتی یاریکردنی له‌گه‌ل مناله‌کان، گرتی و دایبه‌زه‌ویدا، دلای له‌تکردو ده‌ریکرده‌ده‌ری، ئینجا پارچه‌گوشتیکی لی‌ده‌ره‌یناو، وتی: ئه‌مه‌به‌شی شه‌یتان بوو، ئینجا له‌له‌گه‌نیکدا دلای شورد به‌ئوای زه‌مزهم و کوئی کرده‌وه‌و خسته‌یه‌جیگاکه‌ی خوئی، مناله‌کان شپه‌زه‌بوون و چون بۆ لای حه‌لیمه‌ی دایه‌نی، وتیان: موحه‌مه‌د کوژرا، دوای ئه‌وه‌گه‌رایه‌وه‌لایان و په‌نگی گوژرا بوو، ئه‌نه‌س ده‌فه‌رمویت: من شوینه‌واری دوورینه‌وه‌که‌ی سنگیم ده‌بینی.^۱

بیگومان لابرندی به‌شی شه‌یتان له‌دلای پیغمبر ﷺ سه‌ره‌تایه‌کی پیشوه‌خته‌بوو بۆ پیغمبرایه‌تی، ئاماده‌کردنیش بۆ پارێزگاریکردنی له‌هر خراپه‌یه‌ک و، په‌رستنی جگه‌له‌خوا، بۆئه‌وه‌ی دلای جگه‌له‌یه‌کتا په‌رستی په‌تی هیچی تری تیا نه‌بیئت.

پروداوه‌کانی سه‌ره‌تای لاویتیشی ئاماژه‌ده‌کات بۆ به‌دیه‌ینانی ئه‌و پاستیانه، چونکه‌هیچ گوناھیکی ئه‌نجام نه‌داوه‌وه‌رگیز کړنوشی بۆ به‌ته‌کان نه‌بردوه‌^۲، سه‌ره‌رای ته‌شه‌نه‌کردنی ئه‌و بته‌رسته‌یه‌له‌نیو قوپه‌یشدا.^۳

دکتۆر (بوطی) باسی حکمه‌ت ده‌کات له‌و پروداوه‌ده‌لیت: وا ده‌رده‌که‌ویت حکمه‌ت له‌و پروداوه‌راگه‌یاندنی فه‌رمانی پیغمبر ﷺ و ئاماده‌کردنیتی بۆ هه‌له‌نه‌کردن و پیشوازیکردنی وه‌حییی خوا، به‌هۆکارگه‌لیکی هه‌ستپیکراوه‌هر

۱- مسلم کتاب الإیمان (۱/ ۴۵ رقم ۲۶۱-۱۶۲)

۲- پۆژه‌لاتناس نیکلسۆن بانگه‌شه‌ی ئه‌وه‌ده‌کات، که فه‌رمووده‌ی له‌تکردنی سنگی پیغمبر ﷺ ته‌فسانه‌ی دروستبوونی به‌بۆنه‌ی ئه‌م ئایه‌ته‌وه‌بوو: ﴿أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ﴾ ئینجا ده‌لیت: ئه‌گه‌ر ئه‌و پروداوه‌هیچ بنه‌مایه‌کی هه‌بوایه‌پتووستی ده‌کرد مه‌زنده‌ی ئه‌وه‌بکی، که ئه‌وه‌ئاماژه‌یه‌بۆ جوژیک له‌په‌رکه‌م، ئه‌م په‌لکوتانه‌نیکلسۆنی تیکه‌وتوو، به‌هه‌مان شیوه‌به‌سه‌ر بته‌رستانێ قوپه‌یشیدا هاتوو، کاتیک پیغمبر ﷺ یان به‌شیتی تۆمه‌تبار ده‌کرد، خوای گه‌وره‌ش ئه‌وه‌ی به‌ر په‌رچ داوه‌ته‌وه‌فه‌رموویه‌تی: ﴿وَمَا صَاحِبُكَ بِمَجْنُونٍ﴾

۳- بیروانه: السیره النبویه الصحیحة للعمری (۱/ ۱۰۴).

له سهرده می منالییوه، بؤ نه وهی نه وه بیټه په یامه کی، که واته نه وه پاککردنه ویکی واتایی یه، به لام به م شیوازه کرده ییبه نه جامدرا، دهرکردنی نه و پارچه گوشته پاککردنه وه یه ک بوو بؤ پیغه مبر ی خوا له نه و حالته منالانه، که له و سهر دمه دا له گه ل مندالدا ده بیټ، وه کو گالته و گه پ وشتی پړوپوچ، بؤ نه وهی له جیگایی نه وانه خسلته تی کوشش و راستی و ته قه لای تیا دروست بیټ، هه روه ها نامازه به کیش بوو بؤ پاراستن و چاودیری خوی گوره بؤ پیغه مبره کی و سه لماندنی نه وه ش که شه یتان هیچ ده سه لاتیکی نیه له سهری.^۲

پینجه م: مردنی دایکی و له نه ستوگرتنی له لایه ن باپیرو مامی.

پیغه مبر ﷺ له ته منی شه ش سالیدا دایکی وه فاتی کرد، له ناوچه ی (الأبواء) له نیوان مه ککه و مه دینه، له رینگه ی گه پانه وه یان له لای مالی خالوانی له به نی عه دی کورپی نه ججار^۳، هر له ویش نیزرا، له پاش کؤچی دواپی دایکی عه بدولموتته لیب باپیروی هه لسا به له نه ستوگرتنی، فه زلیشی ده دایه سهر کوره کانیدا، باپیروی پیاوکی سامدار بوو، کاتیک له سهر جیگا که ی داده نیشست، ئیتر هیچ که س له مناله کانی دانه ده نیشستن، مامه کانی پیغه مبر ﷺ که سیان زاتیان نه ده کرد له سهر جیگای باوکیان دانیشن، به لام پیغه مبر ﷺ داده نیشست، مامه کانی هه ولیان ده دا دوریخه نه وه له جیگا که، عه بدولموتته لیب پازی ده بوو له وی دانیشی، ده شیووت: نه م کوره م پله و پایه یه کی مه زنی ده بیټ.^۴

باپیروی زوری خو شده ویست، که ده شی نارد بؤ کاریک نه جامی ده دا، جاریک ناردی بؤ دوزینه وهی هه ندی ووشر و دواکه وت، ئیتر عه بدولموتته لیب ده سستی کرد

۱- بړوانه: فقه السیره للبوطي (ل ۴۷)

۲- السیره النبویه لاین فارس (ل ۱۰۶، ۱۰۷)

۳- ابن هشام فی السیره (۱/۶۸)، وقد صرح ابن إسحاق بالتحديث.

۴- بړوانه: السیره النبویه لاین فارس (ل ۱۱۰)

۵- صحیح السیره النبویه للعلي (۵۶)، وقال: أخرجه الحاكم (۲/۶۰۲، ۶۰۴)، وصححه ووافقه الذهبي، وقال:

الهيثمی فی المجمع (۸/۲۲۴): رواه أبو يعلى والطبراني وإسناده حسن.

به سورانه‌وه به دوری که عبو ده‌یوت:

رب رد راکبی محمدا رده لی واصنع عندي یدا

واته: ئە‌ی خوایه موحه‌مه‌دم بۆ بگێره‌وه، بۆم بگێره‌وه چاکه‌م له‌ گه‌ڵ بکه‌ .
جا کاتیک گه‌رایه‌وه و وشتره‌کانی هیناوه پێی وت: بۆ‌له‌که‌م وه‌کو ئافره‌ت به‌
شیوه‌یه‌ک غه‌مگین بووم تا ماوم هه‌ر له‌گه‌لم ده‌بیته‌^۱.

پیغه‌مبه‌ر ﷺ ته‌مه‌نی هه‌شت ساڵ^۲ بوو کاتیک باپیری کۆچی دوا‌یی کرد،
پاسپارده‌شی کرد بۆ ئە‌بو تالیبی کۆپی، که‌ هه‌لسیته‌ به‌ ئە‌رکی له‌ نه‌ستوگرته‌نی،
ئه‌ویش چاودێری ده‌کردو سۆزیکێ زۆری هه‌بوو بۆی.^۳

ویستی خوای گه‌وره‌ له‌ سه‌ر ئە‌وه‌ بوو پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی به‌ هه‌تیوی
په‌روه‌رده‌بیته‌، بۆ ئە‌وه‌ی ته‌نها چاودێری خوای گه‌وره‌ی له‌ سه‌ر بیته‌، دوور له‌و
باله‌ی که‌ نازی پێبدات، یان ئە‌و پاره‌ی که‌ بیخاته به‌ خته‌ورییه‌وه، بۆ ئە‌وه‌ی دلی
به‌ لای پاره‌و پله‌و پایه‌دا نه‌خوڕی، بۆ ئە‌مه‌ش کاریگه‌ری ده‌وروپه‌ری له‌ سه‌ر
نه‌بیته‌ سه‌باره‌ت به‌ سه‌رکرده‌یی و ده‌م سه‌پیتی، لای خه‌لکیش په‌ڕۆزی
پیغه‌مبه‌رایه‌تی له‌گه‌ڵ پله‌وپایه‌ی دونیا تیکه‌ڵ نه‌بیته‌، هه‌روه‌ها بۆ ئە‌وه‌ی وا نه‌زانن
یه‌که‌م له‌ خۆی دروست ده‌کات بۆ ئە‌وه‌ی بگات به‌ دوومه‌^۴ ! ئە‌و کاره‌ساتانه‌ش، که‌
به‌سه‌ر پیغه‌مبه‌ردا هاتن هه‌ر له‌ سه‌رده‌می منالیه‌وه، وه‌کو مردنی دایکی و باپیری،
دوای ئە‌وه‌ی که‌ بی به‌ش بوو له‌ سۆزی باوکی، په‌رداخێ تالیشی یه‌ک به‌ دوای
یه‌کدا ده‌چه‌شت، ئە‌وه‌موو کاره‌ساتانه‌ دل و هه‌ستی ناسک کردبوو، چونکه‌
خه‌مه‌کان دل ده‌توینتیته‌وه‌و پاکیشی ده‌که‌نه‌وه‌ له‌ پیسی توندی و له‌ خۆبایی
بوون.

۱- صحیح السیره النبویه للع‌لی (۵۶)، و‌قال: أخرجه‌ الحاکم (۲/ ۶۰۲، ۶۰۴)، و‌صححه‌ و‌افقه‌ الذه‌بی، و‌قال:
اله‌یثمی فی‌ الم‌جم‌ع (۸/ ۲۲۴): رواه‌ أبو یعلی‌ و‌الطبرانی و‌إسناده‌ حسن.

۲- السیره النبویه لإبن‌ فارس (ل ۱۰۱).

۳- ب‌روانه‌: مدخل لفه‌م السیره د. الی‌حی (ل ۱۱۹)

۴- ب‌روانه‌: فقه‌ السیره للبو‌طی (ل ۴۶).

شه‌شهم: کارکردنی پیغمبر ﷺ له شوانی

ئه‌بو تالیب ده‌ست کورت بوو، بۆیه وه‌کو یارمه‌تییه‌ک پیغمبر ﷺ هه‌لده‌سا به‌ کاری شوانی، هه‌ر خۆیشی باسی خۆی و برا پیغمبره‌کانی کردووه، که ئه‌وانیش شوانییان کردووه، به‌لام خۆی مه‌پری ده‌له‌وه‌پان بۆ خه‌لکی مه‌ککه، که هه‌یشتا لا‌بوو، کریشی وه‌رده‌گرت به‌رامبه‌ر کاره‌که‌ی، له‌ فه‌رمووده‌یه‌کی سه‌حیح داها‌تووه‌که پیغمبر ﷺ فه‌رموویه‌تی: ((ما بعث الله نبياً إلا رعى الغنم)) واته: خ‌وای گه‌وره هه‌یج پیغمبره‌ریکی په‌وانه نه‌ کردووه شوانی نه‌کردبیت، هاوه‌له‌کانی فه‌رموویان تۆیش، فه‌رمووی: ((نعم كنت أرها على قراريط لأهل مكة)) واته: به‌لێ من شوانیم ده‌کرد به‌رامبه‌ر چه‌ند دره‌مه‌مێک بۆ خه‌لکی مه‌ککه.

له‌وه‌پاندنی مه‌پرو مال‌ات سوکنایه‌کی بۆ پیغمبر ﷺ ده‌سته‌به‌ر ده‌کرد، که ده‌روونه بیگه‌رده‌که‌ی پتویستی پتیبوو، هه‌روه‌ها بوواری بۆ ده‌په‌رخساند، که رابووتیریت به‌ جوانی بیابان و نوارین بۆ دیارده‌کانی مه‌زنی له‌ دروستکراوه‌کانی خ‌وای مه‌زن، هه‌روه‌ها رێگای بۆ هه‌موار ده‌کرد له‌ کچی شه‌وو، سیبه‌ره‌کانی مانگ و شنه‌ی ده‌مه‌و به‌یان، که هه‌لده‌ستیت به‌ ئه‌نجامدانی چه‌ندین جۆر له‌ په‌روه‌رده‌ی ده‌روونی، وه‌کو نارام گرتن و له‌ سه‌ر خۆیی و به‌زه‌یی و چاودتیرکردنی لاواز تا‌کو به‌هه‌یز ده‌بیت و، به‌سه‌رکردنه‌وه‌ی رێگا‌کانی چاکه‌و خۆپاراستن له‌ خۆتیا‌بردن و جیگا‌کانی مه‌ترسی و جۆره‌کانی به‌پێوه‌بردنی ئه‌و ئاژه‌له‌ لاوازه.^۲

چاودتیری کردنی پیغمبر ﷺ بۆ ئه‌و مه‌پانه، ئه‌و فه‌رموودانه‌مان به‌ یاد ده‌هه‌ینیته‌وه، که ئا‌راسته‌ی موس‌لمانان ده‌کات چاکه‌ بکه‌ن له‌ گه‌ل ئاژه‌ل^۳، بۆیه شوانیکردن بۆ پیغمبر ﷺ راهه‌ینانێکی چاک بوو له‌ سه‌ر به‌پێوه‌بردنی ئوممه‌تیک.

۱- البخاری، کتاب الإجارة باب رعي الغنم على قراريط (رقم ۲۲۶۲) القراريط: مه‌به‌ستی به‌شیکه له‌ دیناریک، یان چه‌ن دره‌مه‌مێک.

۲- بپوانه: محمد رسول الله، الصادق عرجون (۱/ ۱۷۷)

۳- بپوانه: السيرة النبوية الصحيحة للعمري (۱/ ۱۰۶).

هه‌روه‌ها شوانی چه‌ند خه‌سه‌له‌تیکی په‌روه‌ده‌یی بو‌خاوه‌نه‌که‌ی هه‌موارده‌کات

۱- نارامگرتن له‌سه‌ر شوانی هه‌ر له‌هه‌لاتنی خۆر تا‌کو ئا‌وابوونی، به‌بۆنه‌ی خاوی مه‌ر له‌له‌وه‌رینیدا، بۆیه‌شوانه‌که‌پێویسته‌خۆی برا‌زینیت‌ه‌وه‌به‌ئارم و خۆراگرتن، به‌هه‌مان شپۆه‌په‌روه‌ده‌کردنی مرۆفیش.^۱

له‌پاستیدا شوان له‌ته‌لاریکدا ناژیت، یان له‌نازو نیعه‌مه‌تی‌کدا، به‌لگو له‌که‌ش و هه‌وایه‌کی گه‌رم و سه‌خت، به‌تایبه‌تی له‌دوورگی عه‌ره‌ب، پێویستی به‌ئای زۆر هه‌یه‌بو‌ئه‌وه‌ی تینویتی خۆی پێ‌بشکینێ، ئینجا له‌خواردنی زبرو ژبانی وشک زیاتر نابینیت، بۆیه‌پێویسته‌له‌سه‌ری خۆی رابه‌ینێ له‌گه‌ڵ ئه‌و بارو دۆخه‌سه‌خته‌داو ئارامیش بگریت له‌سه‌ری.^۲

۲- بێ‌فیزی: سه‌روشتی کاری شوان خزمه‌تکردنی مه‌رکه‌نیه‌تی، له‌سه‌ر په‌رشتی زاوژبیا‌ن و پاسه‌وانیکردنیا‌ن و خه‌وتن به‌ته‌نیشتیانه‌وه‌، جاری واش هه‌یه‌په‌رش میزه‌که‌یان ده‌یگریت‌ه‌وه‌، یان په‌شقله‌که‌یان، ئه‌وه‌ش قه‌لسی ناکات، له‌گه‌ڵ تپه‌رپوونی کات، له‌و کاره‌دا، ده‌روونی به‌ته‌واوی دوورده‌که‌وێته‌وه‌له‌خۆ به‌زلزاین و فیز، ئینجا په‌وشتی بێ‌فیزی تیا‌ده‌چه‌سپێ.^۳

له‌سه‌حیحی موسلیما هاتوه‌، که‌پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموویه‌تی: ((لا یدخل الجنة من كان في قلبه مثقال ذرة من كبر)) واته‌: که‌سێک ئه‌وه‌نده‌ی گه‌ردیله‌خۆلێک فیزی هه‌بیت ناچیت به‌هه‌شته‌وه‌، پیاویک وتی: باشه‌که‌سی وا هه‌یه‌حه‌زده‌کات جله‌که‌ی جوان بێت، نه‌عه‌که‌ی جوان بێت، فه‌رمووی: ((إن الله جميل يحب الجمال، الکبر بطر الحق وغمط الناس))^۴ واته‌: خاوی گه‌وره‌جوانه‌جوانیشی خوش ده‌وێت، فیز ئه‌وه‌یه‌له‌هه‌ق لاده‌یت و چاکه‌ی که‌س له‌به‌ر چاوت نه‌بیت.

۱- بېروانه: مدخل لفهم السيرة د. الیحیی (ل ۱۲۴)

۲- بېروانه: السيرة النبوية لابن فارس (ل ۱۱۴، ۱۱۵)

۳- هه‌مان سه‌رچاوه‌ (ل ۱۱۴)

۴- مسلم (رقم ۱۴۷- ۲۹۱)

۳- نازایی: سروشتی کاری شوان پیکدادانه له‌گه‌ل دپنده‌ی په‌لامارده‌ردا، بۆیه پنیوسته نازاییه‌کی زۆری تیا‌دا بیت، تا‌کو بتوانیت ئه‌و دپدانه له‌ ناو بیات، که ده‌یانه‌ویت مه‌په‌کانی بخۆن.^۱

۴- به‌زه‌یی و سۆز: شوان به‌ پپی کاره‌که‌ی هه‌لده‌ستیت به‌ یارمه‌تی مه‌په‌کان، که نه‌خۆش ده‌که‌وتن، یان جیگایه‌کیان ده‌شکیت، حاله‌تی نه‌خۆشی و نازاریش وا له‌و شوانه‌ ده‌کات به‌زه‌یی بجولیت بۆ ئه‌و نازه‌له‌و، چاره‌سه‌ری بکات و له‌ نازاره‌کانی که‌م بکاته‌وه، ئه‌و که‌سه‌ش، که به‌زه‌ی به‌ نازه‌ل بیته‌وه، به‌زه‌ی به‌ مرۆفدا زیاتر دیته‌وه، به‌ تاییه‌ت نه‌گه‌ر پيغه‌مبه‌ریک بیت خوای گه‌وره‌ په‌وانه‌ی کردبیت بۆ فیکردنی مرۆف و پینگه‌پیشاندانی و قوتارکردنی له‌ ئاگرو به‌خته‌وه‌رکردنی له‌ دونیاو دواپۆژ.^۲

۵- ده‌ستکه‌وتن له‌ ئاره‌قی نیوچاوان: خوای گه‌وره‌ ده‌یتوانی پيغه‌مبه‌ره‌که‌ی ﷺ به‌ دوور بگریت له‌ شوانی، به‌لام ئه‌وه‌ په‌روه‌ده‌بوونیک بوو بۆ خۆی و نه‌ته‌وه‌که‌ی، که له‌ ده‌ستکه‌وتی خۆیان و ئاره‌قی نیوچاوانیان بژین، شوانیش جوړیکه‌ له‌ جوړه‌کانی ده‌ستکه‌وت.

پیشه‌وا بوخاری له‌ میقداده‌وه‌ ده‌گپیته‌وه، که پيغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموویه‌تی: ((ما أكل أحد طعاماً خيراً من أنه يأكل من عمل يده، وأن نبي الله داود كان يأكل من عمل يده))^۳ واته: که‌س خواردنیکي نه‌خواردوه، چاکتر له‌وه‌ی به‌ده‌ستی خۆی ده‌ریده‌هینن پيغه‌مبه‌ری خوا داودیش له‌ داها‌تی ده‌ستی خۆی ده‌یخوارد. بئگومان پشت به‌ستن به‌ داها‌تی هه‌لال نازادییه‌کی ته‌واو ده‌به‌خشیت به‌ مرۆف، هه‌روه‌ها توانایشی ده‌بیت، که قسه‌ی راست و په‌وا له‌ جیگای خۆی بکات.^۴ چه‌ندین که‌سه‌یش سه‌ری خۆیان شوپ ده‌که‌ن بۆ زۆرداران و بیده‌نگ ده‌بن له‌ ئاستی نا‌په‌واییان، له‌ ترسی کارو‌په‌وپایه‌یان لای ئه‌وان.^۵

۱- بېروانه: السيرة النبوية لابن فارس (ل ۱۱۴)

۲- بېروانه: مدخل لفهم السيرة. (ل ۱۲۴)

۳- البخاری: كتاب البيوع (رقم ۲۰۷۲).

۴- بېروانه: مدخل لفهم السيرة. (ل ۱۲۸)

۵- بېروانه: فقه السيرة للغضبان.

له راستیدا هه لسانی پیغمبر ﷺ به کاری شوانی به مه بهستی به دهستهینانی پۆزی و بیژوی، ناماژه دهکات بۆ هه ندی هیمای گرنگ له که سایه تی پیروزی ئه و، له وانه چه شتنی به رزو ههستی ورد، که خوی گه وره پیغمبره که ی پی پازانده وه .
خۆ نه بو تالیبی مامی نۆر به باشی بایه خی پیده دا، هه روه کو باوکیش سوژی بۆی هه بو و خووشی ده ویست، به لام هه رکه ههستی کرد توانای ئه وه ی هه یه کاسبی بکات دهستی دایه کارکردن، خۆی ماندوو ده کرد بۆ یارمه تی دانی مامه ی بۆ دابین کردنی نازوقه و خه رجی، ئه مه ش بیگومان ناماژه دهکات بۆ جوامیری له که سایه تی و، چاکه له مامه له و، هه ولدان و نه وه ستان^۱، ناماژه یه کی تریش په یوه ندی هه یه به به پروخستنی جوژی ئه و ژیا نه ی خوی گه وره به باشی ده زانیت یۆ پیاو چاکان له دونیادا، ئاسان بو له لای خوی گه وره هه موو هوکاره کانی خو شگوزه رانی بره خستیئ بۆ پیغمبره که ی، به شیوه یه ک ئیتر پیویستی به کارکردن هه ر نه بیئت، نه خوازه لا شوانی بکات.

به لام دانایی خوی گه وره ویستی ئه وه بزانی، که باشترین مال ئه وه یه، ئاده میزاد به دهستی خۆی ده ربیه ئینی، به رامبه ر ئه و خزمه ته ی پیشکه شی دهکات بۆ کۆمه ل و هاو په گه زه کانی.^۲

جهوته م: پاراستنی خوی گه وره بۆ پیغمبره که ی پیش ئه وه ی بیکات به پیغمبر.

خوی گه وره پاریزگاری کرد له پیغمبره که ی، که بکه ویته نیو هاوتا بۆ خوا بریاردانی نه فامی و بتپه رستی، پیشه وا ئه حمه د له موسنه ده که ی ده گێریته وه له هیشامی کوپی عوده له باوکی یه وه ده گێریته وه و توویه تی: دراوسییه کی خه دیجه بۆی گێرامه وه، که گوئی لیبووه پیغمبر ﷺ به خه دیجه ی فه رموو: ((أي خديجة والله لا أعبد اللات والله لا أعبد العزی))^۳ واته: ئه ی خه دیجه سویند به خوا لات

۱- بپوانه: فقه السیره للبو طی (ل ۵۰)

۲- هه مان سه رچاوه .

۳- المسند، ورقمه (۷/ ۱۷۹)، وقال: محققوا طبعه الرسالة: إسناده صحيح، وانظر: وقفات تربوية، أحمد

ناپه‌رستم، سویند به خوا عوززا ناپه‌رستم، ئینجا پیغمبر ﷺ له و سهر برپاوانه‌ی نه‌ده‌خوارد که بته‌رستان له‌سهر بته‌کانیان سه‌ریان ده‌بپی، هه‌روه‌ها عه‌مری کورپی نوفه‌یلش له‌م مه‌سه‌له‌ها و هه‌لو‌یست بوو له‌گه‌ل پیغمبر ﷺ خوی گه‌وره‌ش له‌سهردمی لاویدا پاراستی ته‌نانه‌ت له‌و‌حه‌زو ئاره‌زوانه‌ی که هه‌ر گه‌نجیک به‌سروشته‌ی له‌ی لیده‌کات، به‌لام ناگونجیت له‌گه‌ل مه‌زنی و شکررداری نه‌وانه‌ی ریئوینی خه‌لگی ده‌که‌ن.^۱

عه‌لی کورپی نه‌بو تالیب ده‌گنریتته‌وه ﷺ گویم لیبوو پیغمبر ﷺ ده‌یفه‌رموو: ((ما هممت بقبیح مما كان اهل الجاهلية يهمون به، الامرتين من الدهر كلتاهما يعصمني الله منهما، قلت ليلة لفتى كان معي من قريش بأعلى مكة في أغنام لأهله يرعاها أبصر لي غنمي حتى أسمر هذه الليلة بمكة، كما يسهر الفتیان، قال: نعم، فخرجت، فجنث أدنى دار من دور مكة، سمعت غناء، وضرب دفوف، ومزامير، فقلت: ما هذا؟ قالوا: فلان تزوج فلانة، لرجل من قريش تزوج امرأة من قريش، فلهوت بذلك الغناء وبذلك الصوت حتى غلبتني عيني، فما أيقظني إلا حر الشمس، فرجعت، فقال: ما فعلت؟ فأخبرته ثم قلت له ليلة أخرى مثل ذلك، ففعل، فخرجت فسمعت مثل ذلك، فقيل مثل ما قيل لي، فلهوت بما سمعت حتى غلبتني عيني، فما أيقظني إلا مس الشمس، ثم رجعت إلى صاحبي فقال: ما فعلت؟ فقلت: ما فعلت شيئاً قال رسول الله ﷺ: فوالله ما هممت بعدها بسوء مما يعمل أهل الجاهلية حتى أكرمني الله بنبوته))^۲ واته: توخنی نه‌و خراپانه نه‌ده‌که‌وتمه‌وه له‌سه‌رده‌می نه‌فامیدا دووجار نه‌بیئت، جاریک به‌هاورئ شوانه‌که‌م وت: چاوت به‌پانه‌که‌مه‌وه بیئت تاکو نه‌مشه‌وه له‌گه‌ل گه‌نجه‌کانی ناو مه‌ککه به‌سه‌رده‌به‌م، ئیتر له‌ناو مه‌ککه‌وه هه‌ندی گویم گرت و خه‌و دایگرتمه‌وه و سبه‌ینئ به‌گه‌رمی خوژ ناگام بوویه‌وه ... شه‌ویکی تریش به‌هه‌مان شیوه هاتمه‌خواره‌وه بو ناو مه‌ککه و هه‌مان به‌زم و شای تیا بوو، به‌لام دووباره‌ه‌ه‌وم لیکه‌وت و خوژی سبه‌ینان هه‌لیساندم ... ده‌فه‌رموئیت:

دوای نه‌وه من هه‌رگیز توخنی هه‌چ خراپه‌یه‌ک نه‌که‌وتمه‌وه تاکو نه‌وکاته‌ی

۱- بیروانه: محمد رسول الله لمحمدالصادق عرجون(۱/ ۱۹۲)

۲- بیروانه: صحیح السیره النبویه، إبراهیم العلی(ل ۵۷)

خوای‌گه‌وره پیغمبه‌رایه‌تی پیبیه‌خشیم.

ئه‌م فره‌موده‌یه دوو‌پاستیمان بۆ پرونده‌کاته‌وه، هه‌ردووکیان یه‌کجار گرنگن:
پیغمبه‌ری خوای ﷺ هه‌موو تاییه‌تمه‌ندییه‌کانی ئاده‌میزادی هه‌بوو، وه‌کو
هه‌رلاویک هه‌ستی به‌ئه‌وحه‌زو ئاره‌زووانه‌ده‌کرد، که ویستی خوا وایه هه‌موان
هه‌ستی پیبکه‌ن، بۆیه هه‌ستی ده‌کرد به‌واتای شه‌و به‌خۆشی به‌سه‌ر بردن و
کاله‌ته‌و که‌پ و دلێشی داوای لێده‌کرد، ئه‌ویش وه‌کو ئه‌وانی تر پابویریت.

۲- خوای‌گه‌وره پیغمبه‌ره‌که‌ی پاراستوو هه‌موو دیارده‌کانی له‌رێگه‌ی
لادان، هه‌روه‌ها له هه‌موو شتیکیش، که له‌گه‌ڵ پیویستییه‌کانی بانگه‌واز ناگونجیت،
که خوای‌گه‌وره پیغمبه‌ره‌که‌ی بۆ ئاماده‌ده‌کات.

هه‌شته‌م: چاوپێکه‌وتنی به‌حیرای قه‌شه‌ به‌ پیغمبه‌ر ﷺ له تافی لاویدا.

ئه‌بو تالیب ده‌رچوو به‌ره‌و شام، پیغمبه‌ری خواش ﷺ له‌گه‌ڵ هه‌ندی له‌ریش
سپییانی قورپه‌یش بوو، کاتیکی گه‌یشتنه‌ لای به‌حیرا، دابه‌زین باره‌کانیان کرده‌وه،
ئیترا قه‌شه‌که ده‌رچوو بۆ لایان، پێشتر به‌ویدا رێیان بکردایه‌ ده‌رنه‌ده‌چوو بۆ لایان و
ئاویری لێنه‌ئه‌دانه‌وه.

ده‌لێت: له‌ کاتیکیدا باره‌کانیان ده‌کرده‌وه به‌حیرا له‌ نیوانیاندا په‌تده‌بوو، تا‌کو
گه‌یشته پیغمبه‌ر ﷺ و ده‌ستی گرت، وتی: ئه‌مه سه‌رگه‌روه‌ری هه‌موو دونیایه،
ئه‌مه پیغمبه‌ری خوایه، خوای‌گه‌وره وه‌کو په‌حمه‌تیکی ده‌ینیتر بۆ هه‌مووان، ریش
سپییانی قورپه‌یش پێیان وت: تۆ چوزانی؟ وتی: ئێوه کاتیکی نزیک بونه‌وه هه‌چ
دره‌خت و به‌ردیکی نه‌ما کړنوش نه‌بات، ئه‌وانه‌ش بۆ پیغمبه‌ر نه‌بیته‌ بۆ که‌س ناچنه
کړنوشک، ئینجا منیش ئه‌و ده‌ناسم به‌ مۆری پیغمبه‌رایه‌تی له‌ سه‌ر شانی ده‌لێتی
سێوه.

ئینجا گه‌رایه‌وه خواردنیکی بۆیان دروست کرد، کاتیکی ئاماده‌ی کردو هه‌تیایه
لایان، له‌و کاته پیغمبه‌ر ﷺ سه‌رقالی بایه‌خدان بوو به‌ وشتره‌کان، وتی: بنێرن به‌

دوایدا، ئیتر پیغمبر ﷺ هات و په له هه وریک سیبهری بۆ ده کرد، کاتیك نزیكبوویه وه له خه لکه که، بینی ئه وان پیشی که وتن به پویشتن بۆ سیبهری داره که، به لام کاتیك دانیشتن سیبهری داره که لار بویه وه به لایدا، وتی: برهوان چۆن سیبهری داره که لار بوویه وه به لایدا.

ده لیت: هیشتا به حیرا پاره ستابوو، سویندی ده دان، که موحه ممه د ﷺ نه به نه لای پومه کان، چونکه پومه کان نه گه ر بیناسن ده یکوژن، پروی وه رگپرا بینی هه وت که س له و پومیانه به ره و لای هاتن و نه ویش پیشوازی لیکردن، وتی: چۆن هاتن؟ وتیان: زانیومانه نه و پیغمبره له م مانگه دا سه ره له ده دا، ئیتر ریگه نه ماوه چهند که سیکی بۆ ره وان نه کرابیت، ئیمه ش له هه والی ناگادار بوینه ته وه، نیتر دراوین بۆ نه م ریگه یه، وتی: ئایا که س له دواتانه وه هه یه، له ئیو باشتی بیت؟ وتیان: به لکو ئیمه چاکه که مان هه لبارد بۆ نه م ریگایه ی تۆ، وتی: ئایا نه گه ر خوای گه وه به ویت کاریک نه نجام بدات، که س ده توانیت ریگای لیبرگیت؟ وتیان نه خیر، وتی سویندتان ده ده م به خوا کامتان خاوه نی نه و کوره یه؟ وتیان نه بو تالیب، ئیتر هه ر سویندی ده دا و قسه ی له گه ل ده کرد تا کو نه بو تالیب گه پانديه وه.

له به سه رهاتی به حیرا نه م سو دانه وه رده گرین:

- ۱- راستگوییانی خواناسان له نه هلی کتاب ده زانن، که موحه ممه د ﷺ په وانه کراوه بۆ مرو فایه تی، نه وه یان زانیوه به و به لگانه ی له کتیبه کانیا ندا بووه.
- ۲- جیگیری بونی نه وه ی، که داروبه رد کرنوشیان بر دووه بۆ پیغمبر ﷺ، هه وریش سیبهری کردوه، سیبهری دره ختیش به لایدا کشاوه ته وه.
- ۳- پیغمبر ﷺ سوودی له گه شت و گوزاره که ی کردوه له گه ل مامی به تایبه تی و له گه ل ریش سپیانی قوریشدا، چونکه چاوی که وتوو به تاقیکردنه وه و زانیاری که سانی ترو سوودی له بۆ چونه کانیا ن وه رگرتوو، چونکه نه وان شاره زایی و زانستیک بوون پیغمبر ﷺ نه بیینی بوو له ته مه نی خۆیدا.

۴- مهترسی بهحیرا له گاورهکانی پۆم، داواشی کردووه له ئەبو تالیب و ئەوانی تر، که نهیبه بۆ ئەوئ، ئەگەر پۆمهکان بیناسنهوه دهیکوژن، دیاره پۆمهکان دهیانزانی به هاتنی پیغمبر ﷺ، که دهسهلاتی داگیرکاریانهیان له ناو دهبات له ناوچهکه دا، بۆیه ئەوه ئەو دوژمنهیان بووه، که بهرژهوهندییهکانی دهولهتی پۆمان ناهیلیت و دهیگێریتتهوه بۆ خاوهنهکانیان، ئەمهش جینگای مهترسی ئەوان بوو.

نۆیهم: جهنگی فیجار.

ئەم جهنگه مهلگیرسا له نیوان قورپهیش و هاوپهیمانان له کینانهو، هۆزی ههوازین، هۆکاریشی ئەوهبوو، که عوروهی پهحالی کوپی عوتبهی ههوازین پهناي ئەو وشترانهی نوعمانی کوپی مونزیری دابوو بۆ بازاری عوکاز، که بارکرابوو له گولوا ئاورپیشم و کالای بازرگانی، ئیتر بهپازی کوپی قهیسی کوپی کینانه وتی: ئایا دالدهی دهدهیته سهر هۆزی کینانه؟ وتی: بهئێ لهسهر ههموو خهلکیش، ئیتر عوروه پیتی دهرحووه، بهپازیش به دوایدا دهرحووه، ئیتر کۆچیان کرد بۆ ئەوهی ههوازین ههستیان پێکهان، دواي ئەوه ئاگاداری بوونهوهو بهدوايان کهوتن و فریایان کهوتن پیش ئەوهی بگه نه حهرهه، لهوئ به شهپر کهوتن تاکو شهو، ئینجا چوونه نیو حهرههوه، ئیتر ههوازین وازیان لییان هینا، بهلام له پاش ئەم شهپر چهندین جار یهکیان گرتوه له شهری تردا، قورپهیشیش له م شهپانهدا پشتیوانی هۆزی کینانهیان کرد، پیغمبر ﷺ خواش ئامادهی ههندی له و جهنگانه بوو، چونکه مامهکانی له گهڵ خۆیان دهیانبرد.

بهناو فیجاریش ناو برا بههۆی ئەوهی شهپیان بهرپهوا بینی له نیو حهرهه می مهکهکه دا که پیرۆز بوو بهلای ههموو عهره بهوه.

لهو سهردهمه پیغمبر ﷺ ته مهنی چوارده سال بوو، یان پانزه سال، ده شلین: بیست سالن بووه، بهلام پهسهند ئەوهیه، که چوارده سالن بووه، تیری تیایدا کۆکردهوهو دهیدایه دهستی مامهکانی، ئەوهش بهلگهیه له سهر ئەوهی هیشتا منال بووه.

پیغمبر ﷺ ده‌فهرمویت: ((كنت أنبل على أعمامي)) واته: تیری دوزمنه‌کانم کۆده‌کرده‌وه، که تییان ده‌هاویشتین.^۱

به‌م شیوه‌یه‌ش پیغمبر ﷺ بویری و نازای و چاونه‌ترسی په‌یدا کردو، خویشی راهیتنا له‌گه‌ل شه‌پرکردن هر له‌سهره‌تای گه‌نجیه‌وه، ئەم شه‌په‌دواتر کۆتایی پیتهات، که زۆر له‌شه‌په‌کانی تری عه‌ره‌ب ده‌چوو، تا خوای گه‌وره‌دل‌کانیانی به‌کخست و قوتاری کردن له‌ئه‌و گومرپایانه به‌هاتنی ئیسلام.^۲

ده‌یه‌م: (حلف الفضول)

هاو په‌یمانیتی (حلف الفضول) له‌پاش گه‌پانه‌وه‌ی قوره‌یش بوو، له‌شه‌پی فیجار، هۆکشی ئه‌وه بوو، پیاویک له‌به‌نی زه‌ید له‌یه‌مه‌ن، هاته‌مه‌ککه به‌ه‌ندی شتومه‌ک، که فروشتی به‌عاصی کورپی وائیل، به‌لام ئەو پاره‌که‌ی پینه‌دا و کابرای یه‌مه‌نیش داوای مافی خوئی ده‌کرد له‌سهرانی قوره‌یش، ئەوانیش یارمه‌تیان نه‌دا به‌هۆی پله‌و پایه‌ی عاصه‌وه له‌نیوانیاندا، ئەویش چوو له‌ای که‌عبه‌و هاواری کرد له‌ئالی فیهره‌خواه‌ن غیره‌تان به‌ده‌نگیکی به‌رزووتی:

بطن مكة نائي الدار والنفر	يا آل فهر لمظلوم بضاعته
يا للرجال وبين الحجر والحجر ^۳	ومحرم أشعث لم يقض عمرته
ولا حرام لثوب الفاجر الفدر	ان الحرام لمن تمت كرامته

ئیتر زوبه‌یری کوری عه‌بدولموتته‌لیب هه‌ئساو ووتی: نابیت واز له‌م کابرایه به‌یتن، بۆیه به‌نو هاشیم کۆبوونه‌وه له‌گه‌ل زوهره‌و نه‌عیمی کورپی موپره له‌مالی عه‌بدوللای کورپی جودعان، ئەویش خواردنیکی بۆ دروست کردن، هه‌موویان

۱- السيرة النبوية لابن هشام (۱/۱۲۷- ۲۲۴) السيرة الحلبية (۱/۱۲۹- ۱۲۹).

۲- بپوانه: وقفات تربوية، أحمد فريد (ل/ ۲۵)

۳- الروض الأنف للسهبلي (۱۵۵، ۱۵۶)

هاوپه یمانیتی یان کرد له (شهر الحرام) دا، له (ذوالعقدة) بوو، له نیو خویندا سویندیان خوارد به خوا، که یه ک دهست بن له گه لّ سته م لیگراودا دژ به سته مکار، تا مافه که ی بۆ ده گپنه وه، هه تا هه تایه هه ر واش بن.

ئینجا پیکه وه چوون بۆ لای عاصی کوپی وائیل و مالی کابرایان لیوه رگرته وه و بۆیان گه پانده وه.

قوره ییش ئەمە ی ناونا به هاوپه یمانیتی (الفضول) چونکه وتیان ئەمە کاریکی فه زلّ و چاکه یه، له م باره شه وه زویه یری کوپی عه بدولموتته لیب ده لیت:

أن الفضول تعاقدوا وتحالفوا الا یقیم ببطن مکه ظالم
أمر علیه تعاقدوا و توائقوا فالجار والمعتر فیهم سالم.

پیغمبهری خوا ﷺ ناماده ی ئەو هاوپه یمانیتی یه بوو، که ته لاری سته میان پی پوخاند، مناره ی هه قیانش پی به رزکرده وه، له پاستیدا ئەوه یه کیک بوو له شانازییه کانی عه ره ب و دان نانیان به مانی مروّف،^۱ پیغمبهر ﷺ ده فه رمویت: ((شهدت حلف المطیبین مع عمومتي وأنا غلام، فما أحب أن لي حمر النعم، وأني أنكثه))^۲ واته: ناماده ی هاوپه یمانیتی موته ییین بووم، که هیشتا مندالّ بووم، حزم نه ده کرد بيم به خاوه نی په شه و لاخی زۆر به رانبر ئەوه ی ئەو په یمانه م به سه ر نه بردبا هه روه ها پیغمبهری خوا ﷺ فه رمویه تی: ((لقد شهدت في دار عبدالله بن جدعان حلفاً ما أحب أن لي به حمر النعم، ولو دعيت به في الإسلام لأجبت))^۳.

۱- بپروانه: السيرة النبوية لأبي شهبه (۱/ ۲۱۴)

۲- بپروانه: صحيح السيرة النبوية، إبراهيم العلي (ل ۵۹) وذكر تصحيح الهيتمي له في المجمع، و تصحيح الساعاتي له في الفتوح الرباني.

۳- السيرة النبوية لابن هشام (۱/ ۱۲۴) فقه السيرة للفضبان. ل (۱۰۲).

په ندو وانه کان:

۱- دادگه ری به هایه کی په هایه نه ک پښه یی، پیغمبری خواش ﷺ شانازی خوی دهرده بریت به به شداری کردن له به هیزکردنی بنه مای دادگه ری، پیش پیغمبرایه تیه که ی به بیست سال، چونکه به ها چاکه کان شایسته ی پیاوه لدانن با له سرده می نه فامیشدا پرویان دابیت.^۱

۲- هاوپه یمانیتی (حلف الفضول) میز گیک بوو له بیابانی نه فامیدا، ناماژه یه کی ناشکرایشی تیایه، که بلاو بوونه وه ی گنده لی و خراپه له کومه لگه یه کدا نه وه ناگه یه نیت، که نه و کومه لگایه چاکه ی تیادا نه ماوه، مه ککه کومه لگایه کی جاهیلی بوو بتپه رستی تیادا بالا دست بوو، هه روه ها ستم و په وشتی ناشیرین، وه کو داوین پیسی و سوو، له گه ل هه موو نه وانه شدا که سانیک هه بوون خاوه ن جوامیری و پیاوه تی، که پقیان له ستم بوو، پی پازی نه ده بوون، نه مه ش وانه یه کی مه زنه بو بانگخوازه کان له کومه لگا کانیان، که کار به نیسلام ناکه ن، یان داژایه تیشی ده که ن.^۲

۳- ستم قه ده غه یه به هه ر شیوازیک بیت وه له سه ره ر که سیک بیت^۳، نیسلام دژایه تی ستم ده کات، له گه ل ستم لیکراویشدا ده وه ستن، به بین هیچ بایه خدانیک به په نگ و نایین ونیشتمان و په گه ن.^۴

۴- بوار کردنه وه بو هاوپه یمانیتی و پیکه وتن له سه رکرداری چاکه، وه کو چون خوی گه وره له قورئان ده فه رموی: ﴿وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ اَنْ صَدُّوْكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اَنْ تَعْتَدُوْا وَتَعَاوَنُوْا عَلٰى الْاَلْبِ وَالنَّقْوٰى وَلَا تَعَاوَنُوْا عَلٰى الْاِثْمِ وَالْعُدُوْنِ وَاَتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ﴾ (المائدة: ۲) له نه م حاله ته دا بوار دراوه

۱- بیوانه: السيرة النبوية صحيحة للعمرى (۱/ ۱۱۲).

۲- بیوانه: فقه السيرة النبوية للغضبان. (ل ۱۱)

۳- هه مان سه رچاوه.

۴- بیوانه: السيرة النبوية لابن ابن فارس (ل ۱۲۱)

هاوپه‌یمانیتی بکریت، چونکه دوپاتکردنه‌ویه بۆ کاریکی شرعی، به مهرجیک نه‌وه کاریک نه‌بیټ له مزگه‌وتی زیرار بچیت، به شیوه‌یه‌ک، که بیټته جوریک له پیککه‌وتن و حیزبایه‌تی ناراسته‌کراو دژ هندی موسلمانان تر به ستم و زیاده‌په‌وی، سه‌بارت به پیککه‌وتنی موسلمان له‌گه‌ل نه‌وانه‌ی موسلمانان به مه‌به‌ستی لابردنی ستم، یان پوو به‌پووبونه‌وی ستمکار، نه‌وه په‌واپه، به‌لام له‌گه‌ل په‌چاوکردنی به‌رژه‌وندی نیسلاام و موسلمانان، له نه‌مړووداها‌توودا، نه‌م فرموده‌یه‌ش به‌لگه‌یه^۱ له سهر نه‌وه، که پیغمبر ﷺ ده‌فرمویت: ((ما أحب أن لي به حمر النعم))^۲ ((لو دعیت فی الإسلام لأجبت)).^۳

مادام ده‌بیټه مایه‌ی به‌رپه‌رچدانه‌وی ستمکارو ستمه‌که‌ی، پیغمبره‌ی خواش ﷺ ناماده‌ی خوی دهرپری بۆ به‌شداری کردن له ناو‌ها‌هاوپه‌یمانیه‌تیه‌کدا، پاش هاتنی نیسلاامیش.^۴

۵- پیوسته موسلمان له کۆمه‌لگای خۆیدا که‌سیکی گورج و لیها‌تو بیټ، نه‌وه‌ک ژماره‌یه‌ک بیټ له ژماره‌کان، له په‌راویزی پووداوه‌کانه‌وه‌وه‌له ده‌وربه‌ری خۆیدا، پیغمبره‌ی خوا مایه‌ی پوانینی هه‌موو لایه‌ک بوو، نمونه‌شیان پیده‌هیتایه‌وه، که ناو‌نرا به ده‌ستپاک، دل‌ه‌کان به‌ره‌و لای ده‌چوون به‌گشتی، به بۆنه‌ی نه‌و کاره‌ جوانه‌ی، که خوای گه‌وره‌ پیتی به‌خشیبوو، هه‌ر له‌سه‌ر نه‌و کارانه‌ش به‌رده‌وام بوو، تا‌کو دل‌ه‌کان هه‌موویان پتیه‌ی به‌سترانه‌وه، نه‌وه‌ش وینه‌یه‌کی راسته‌قینه‌مان بۆ دروست ده‌کات دهریاره‌ی به‌های په‌وشت له کۆمه‌لگادا، هه‌روه‌ها دهریاره‌ی پیزی مروّفی خاوه‌ن په‌وشت، نه‌گه‌ر چی له کۆمه‌لگایه‌کی لاده‌ریشدا بیټ.^۵

۱- بروهانه: الأساس فی السنة و فقهها - السیرة النبویة - (۱/ ۱۷۱، ۱۷۲)

۲- السیرة النبویة لابن هشام (۱/ ۱۲۴)

۳- هه‌مان سه‌چاوه.

۴- بروهانه: الأساس فی السنة (۱/ ۱۷۲).

۵- بروهانه: فقه السیرة النبویة للفضبان. (ل ۱۱۰ - ۱۱۱)

باسی شه‌شهم: بازرگانی کردنی وهاوسه‌ریتی له‌گه‌ل خه‌دیجه و، گرنگترین رووداوه‌کان تاکاتی پیغه‌مبه‌رایه‌تی.

یه‌که‌م: بازرگانی کردنی له‌گه‌ل خه‌دیجه و ئینجا هاوسه‌رگیریان.

خه‌دیجه‌ی کچی خوه‌یلید بئوه‌ژن بوو،^۱ خاوه‌ن پله و پایه و سامان بوو، پیاوانی ده‌گرت به‌کری بۆ ئه‌وه‌ی به‌پاره‌که‌ی بازرگانی بۆ بکه‌ن، کاتیك هه‌والی پیغه‌مبه‌ری ﷺ پیگه‌یشت چه‌ند راستگو و ده‌ست پاک و پره‌وشت جوانه، داوی لیکرد ده‌ریچیت بۆ شام و بازرگانی بۆ بکات، کری ی باشتیشی بۆ ته‌رخان ده‌کات له‌که‌سانی تر، ئه‌ویش پازی بوو، ئینجا له‌گه‌ل مه‌یسه‌ره‌ی خولامی خه‌دیجه ده‌رچوون بۆ شام، موحه‌مه‌د ﷺ کالاکانی خو‌ی فروشت، که له‌مه‌که‌وه هینابووی، ئه‌و شتومه‌کانه‌ش که ده‌یویست له‌وی کچی و گه‌پایه‌وه بۆ مه‌که‌که، نیتر خه‌دیجه ئه‌وه‌نده قازانجی کرد تا پاره‌که‌ی دووبه‌رامبه‌ر بوویه‌وه.

پیغه‌مبه‌ری خاوان ﷺ له‌م گه‌شته‌یدا ده‌ستکه‌وتی مه‌زنی ده‌ست که‌وت، جگه له قازانجی ئه‌و به‌شه‌ی که به‌ریکه‌وت له بازرگانیه‌که، له‌وانه تپه‌پوونی به‌ناو مه‌دینه‌دا، که دواتر بووه مه‌لبه‌ندی بانگه‌وازه‌که‌ی، به‌ئو ولاتانه‌یش که دواتر فه‌تح کرا و ئایینی ئیسلامی تیادا بلأوبووویه‌وه، هه‌روه‌ها گه‌شته‌که‌ی هۆکاریک بوو بۆ هاوسه‌ریتی له‌گه‌ل خه‌دیجه‌دا، داوی ئه‌وه‌ی که مه‌یسه‌ره باسی لیبوورده‌یی و راستگویی و پره‌وشت جوانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ بۆکرد،^۲ ئینجا خه‌دیجه قازانجیکی چاکی کرد له‌وبازرگانیه‌دا، که له‌چاره‌کانی تر دا نه‌یکردبوو، داوی ئه‌وه‌ی ئه‌و خه‌سله‌تانه‌ی به‌دیکرد له پیغه‌مبه‌ردا ﷺ، خه‌دیجه چوو له‌ئو نه‌فیه‌سه‌ی کچی مونه‌ببیه‌ی هاوپی و باسی بۆ کرد، که له‌دایدا هه‌ستی پیده‌کات به‌رامبه‌ر محمد ﷺ، نه‌فیه‌سه‌ش چوو له‌ئو پیغه‌مبه‌ر ﷺ باسی ئه‌وه‌ی له‌گه‌ل کرده‌وه که خه‌دیجه ماره‌بکات،^۳ ئه‌ویش پازی بوو و مه‌سه‌له‌که‌ی لای مامه‌کانی باسکرد،

۱- خیزانی عه‌تیقی کچی عاثیزبوو، له‌پاش مردنی شوی کرد به‌ئو هاله‌و ئه‌ویش هه‌رکۆچی داوی کرد.

۲- به‌روانه: رساله‌ الانبیاء، عمر أحمد عمر (۲/۲۷)

۳- به‌روانه: وقفات تربویه (ل ۲۰۶)

نه وانیش لای خویناوه پازی بوون، ئینجا حه مزه‌ی مامی له گه‌لی چوو بۆ خوازبینی خه‌دیجه، ئیتر پیغمبر ﷺ به ماره‌بییه‌ک، که بریتی بوو له بیست ووشتر خه‌دیجه‌ی ماره‌کرد، که یه‌که‌مین ئافره‌تیک بوو بوو به هاوسه‌ری پیغمبر ﷺ، ژنی تریشی نه‌هیناوه سه‌ری تا نه‌و کاته‌ی کۆچی دوا‌ی کرد.^۱

دوو کوپو چوار کچیشی بوو له لای پیغمبره‌ری خوار ﷺ، کوپه‌کانیشی ناویان (القاسم) که پیغمبر ﷺ به نه‌و ناسرا، له‌گه‌ل (عبدالله)، که به (الطاهر) (الطیب) ده‌ناسرا (القاسم) کۆچی دوا‌ی کرد کاتیک گه‌یشته ته‌مه‌نیک ده‌یتوانی سواری ولاغ بیئت، (عبدالله) ش هه‌ر له‌منالی کۆچی دوا‌یی کرد، پیش پیغمبره‌رایه‌تی، سه‌باره‌ت به کچه‌کانیشی بریتی بوون له: زه‌ینه‌ب و، روقیه‌و، ئوممو کولسوم و، فاتیمه، هه‌مووشیان موسلمان بوون و کۆچیان کرد بۆ مه‌دینه و شویانیش کرد،^۲ نه‌مه‌و ته‌مه‌نی پیغمبر ﷺ بیست و پینج سال بوو کاتیک خه‌دیجه‌ی ماره‌ کرد، به‌لام خه‌دیجه ته‌مه‌نی چل سال بوو.^۲

په‌ندو وانه‌کان:

۱- ده‌ست پاک‌ی و پاستگۆی سیفه‌تی بازرگانی سه‌رکه‌وتوه، هه‌ر نه‌م دوو سیفه‌ته‌ش بوو، که وایکرد خه‌دیجه هه‌لسیت به سپاردنی بازرگانی یه‌که‌ی به پیغمبر ﷺ و سه‌فه‌رکردنی بۆ شام.

بازرگانی سه‌رچاوه‌یه‌که له سه‌رچاوه‌کانی پۆزی، که خوا‌ی گه‌وره هه‌مواری کرد بۆ پیغمبره‌که‌ی ﷺ پیش نه‌وه‌ی بیئت به پیغمبره‌، ئینجا راهینانی باشیشی کرد له‌سه‌ر هونه‌ره‌کانی، پیغمبره‌ری خوار ﷺ پوونیکردووته‌وه، که بازرگانی پاستگۆ و ده‌ست پاک له نایینی ئیسلام له‌گه‌ل پاستگۆیان و شه‌هیدان و پیغمبره‌ران هه‌شر ده‌کریت، نه‌م کاره‌ش گرنگه بۆ موسلمانان، نه‌نجامده‌ریشی ناکه‌وئیه ژیر پکیف و ده‌سه‌لاتی که‌سانی دیکه‌وه، چونکه بی‌نیازه لێیان، به‌لکو نه‌وان پێویستیان پێیه‌تی.

۱- بپوانه: السیره النبویه لابن ابن فارس (ل ۱۲۴)

۲- بپوانه: رساله‌ الإسلام (۲- ۲۸)

۳- بپوانه: السیره النبویه لابن ابن فارس (ل ۱۲۲)

۲- هاوسه‌ریتی پیغمبر ﷺ له‌گه‌ل خه‌دیجه، به‌قه‌ده‌ری خوای گه‌وره‌بوو، چونکه خوای گه‌وره هاوسه‌ریکی شایسته‌ی بۆ پیغمبره‌که‌ی هه‌لبژارد، بۆ ئه‌وه‌ی پشتگیری لیبکات و باری سووک بکات و هاوکاری بکات له‌سه‌ر هه‌لگرتنی ئه‌رکه‌کانی په‌یام و بژیت له‌گه‌ل خه‌م نازاره‌کانی.^۱

شیخ موحه‌مه‌دی غه‌زالی ده‌فه‌رمویت: خه‌دیجه نمونه‌یه‌کی زۆر چاکه بۆ ئه‌و ئافره‌ته‌ی ته‌واو که‌ری ژیا‌نی می‌دیکی مه‌زنه، خاوه‌ن په‌یامه‌کان خاوه‌ن دلانیکی یه‌کجار هه‌ستیاری، تووشی چه‌رمه‌سه‌ری زۆریش ده‌بن له‌ئهو ده‌وره‌به‌ری ده‌یانه‌وێت بیگۆرن، ناخۆشی زۆریش دیته‌ پنگه‌یان له‌ پیناو بلاوکردنه‌وه‌ی ئه‌و خیره‌پۆشناییه‌ی که‌ پینانه، له‌ راستیدا ئه‌وان پتویستیاری هه‌یه‌ به‌ که‌سانیک که‌ خۆشی بخه‌نه ده‌ورونیا‌نه‌وه، خه‌دیجه‌ش خاوه‌نی ئه‌و خه‌سله‌تانه‌ بوو، بۆیه‌ له‌ ژیا‌نی پیغمبر ﷺ کاریگه‌ری زۆری هه‌بوو.^۲

۳- بینیمان، که پیغمبر ﷺ تالی منالی چه‌شت، پشتریش تالی باوک و دایک مردنی چه‌شتبوو، ویستی خوای گه‌وره‌ش له‌سه‌ر ئه‌وه‌بوو، که‌ کوپی نه‌می‌نی، بۆ ئه‌وه‌ی نه‌بنه‌ هۆکاریک بۆ شه‌یدا‌بوونی خه‌لکی پینانه‌وه، یان ئه‌وه‌ی بانگه‌شه‌ی پیغمبره‌رایه‌تی بکه‌ن، جا کوپی پینه‌خشی بۆ ته‌واکردنی فیره‌تی وه‌کو ئاده‌میزاد، وه‌کو تیرکردنیکیش بۆ پتویستیه‌کانی ده‌روونی مرۆف، ئینجا هه‌ر له‌ منالیه‌وه‌ بردنییه‌وه، هه‌روه‌ها بۆ ئه‌وه‌ی پیغمبر ﷺ هۆکاریک بی‌ت بۆ ئارامگرتن بۆ ئه‌وانه‌ی تر، که‌ خوای گه‌وره منالی پینه‌به‌خشیون، یان منالیان ده‌بی‌ت، به‌لام ده‌مرن، هه‌روه‌ها شیوه‌یه‌کیشه‌ له‌ شیوه‌کانی به‌لاو ناخۆشی، پیغمبره‌رانیش له‌ هه‌موو که‌سێک به‌لایان سه‌ختره، وه‌کو چۆن خوای گه‌وره ویستبیتی ناسکی هه‌ست به‌شێک بی‌ت له‌ ژیا‌نی، چونکه ئه‌و پیاوانه‌ی که‌لان به‌ریوه ده‌بن چه‌ز له‌ جه‌ورو سته‌م ناکه‌ن، ئه‌گه‌ر دله‌کان له‌سه‌ر توندو تیزی مۆر کراییت، یان هه‌میشه‌ له‌ خۆشگوزه‌رانییه‌کدا بووبی‌تن هیه‌ج ناخۆشیه‌ک لی‌لی نه‌کردی‌ت، به‌لام ئه‌وانه‌ی نازارو

۱- بھوانه: السیرة لأبي شهبه (۱/ ۱۲۲- ۱۲۳)

۲- فقه السیرة عمداً لغزالی (ل ۷۵)

ناره‌حتیان چه شتووه، خیرترین که سانیکن بۆ دلنه‌وایی غه مباران و ساریژکردنی برینی برینداران.^۱

۴- له به سه‌راهاتی پیغمبر ﷺ و خاتوو خه‌دیجه ئه‌وه دهرده که ویت بۆ موسلمانان، که پیغمبر ﷺ بایه‌خی نه‌ده‌دا به هۆکاره‌کانی رابواردنی لاشه‌ی و ته‌واو که ره‌کانی، ئه‌گه‌ر وابوایه‌وه‌کو لاوانی تر، دیاره ته‌ماعی کچیکی ده‌کرد له خۆی منالتر، یان که سیک، که هیچ نه‌بیته له خۆی گه‌وره‌تر نه‌بیته، به‌لام پیغمبری ﷺ له پینا و پله‌وپایه‌و پیزی له ناو خزمه‌کانی ماره‌ی کرد، چونکه خه‌دیجه له سه‌رده‌می نه‌فامیدا به داوینپانکی پاراو ده‌ناسرا.

۵- هاوسه‌ریتی پیغمبر ﷺ و خاتوو خه‌دیجه، به‌لگه‌یه‌کی بئ چه‌ندوچۆنه له سه‌ر ناراستی زمان و پینووسی ئه‌وانه‌ی دلیان پرله‌کینه‌یه به‌رامبه‌رئیسلاام، له پۆژه لاتناس و کۆیله عه‌لمانی یه‌کان، که گومانیان ده‌برد که لیتیک بدۆزنه‌وه له مه‌سه‌له‌ی ژيانی پیغمبر ﷺ، چونکه ئه‌وان پیغمبه‌ریان وا ده‌رخستبوو، که پیاویکی وابه‌سته‌یه به‌ه‌زو ئاره‌زووه‌کانیه‌وه، به‌لام ئیمه‌ ده‌بینین، که پیغمبه‌ری ﷺ تا‌کو ته‌مه‌نی گه‌یشته ته‌مه‌نی بیست و پینچ سال ژنی نه‌هینابوو، بئ ئه‌وه‌ی ئه‌و هه‌موو دیارده نه‌فامانه‌ی ده‌ورو به‌ری کاریگه‌رییان هه‌بیته له سه‌ری، ئینجا کاتیکیش ژنی هینا ئافره‌تیکی نزیکه‌ی دوو به‌رامبه‌ری ته‌مه‌نی خۆی هینا، له گه‌لیشی ژیا بئ ئه‌وه‌ی ئاو‌پیداته‌وه له هه‌موو ئه‌و شتانه‌ی ده‌ورو به‌ری، رینگاشی زۆربوو تا‌کو گه‌یشته ته‌مه‌نی گه‌نجی و کامل بوون و چوه ئاو‌پیریشه‌وه، ئه‌م هاوسه‌ریتی یه‌ به‌رده‌وام بوو تا‌کو خه‌دیجه کۆچی دوا‌ی کرد له ته‌مه‌نی شه‌ست و پینچ سالیدا، که له‌و کاته ته‌مه‌نی پیغمبر ﷺ گه‌یشتبووه په‌نجا سال، بئ ئه‌وه‌ی له‌و ماوه‌ بیر بکاته‌وه له‌وه‌ی ژنیکی تر به‌ینیت، مرۆفیش ئاره‌زووی و چه‌زی پیاوه‌تی زیاتر له‌ نیوان بیست تا په‌نجا سالیدا ده‌بزویت. به‌لام پیغمبه‌ری ﷺ له‌و ماوه‌ درۆژه بیری نه‌کرده‌وه ژنیکی تر به‌ینیته پال خه‌دیجه وه‌کو خیزان، یان

که‌نیزه‌ک، نه‌گەر بشیویستایه به‌ئاسانی ده‌ستی ده‌که‌وت، سه‌بارت به‌هاوسه‌ریتی پیغه‌مبه‌ریش ﷺ له‌گه‌ل خاتوو‌خه‌دیجه و دایکانی تری موسلمانان، هه‌ریه‌کیک له‌وانه به‌سهرات و حکمه‌ت و هۆکاری خۆی بووه، هۆکاریکیشه‌ بۆ‌بته‌بوونی باوه‌پی موسلمانان به‌مه‌زنی پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی ﷺ.

دووهم به‌شداریکردنی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌دروستکردنی که‌عبه.

کاتیکی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ته‌مەنی گه‌یشته‌سی و پینج‌سالی، قورپه‌یش کۆبونه‌وه به‌مه‌به‌ستی نۆژه‌نکردنه‌وه‌ی که‌عبه، دوا‌ی نه‌وه‌ی که‌توشی سوتان و لافاوێکی به‌هه‌یزبوو، تا‌کو نه‌و کاته‌هه‌ر به‌و شپوه‌یه‌بوو، که‌ئیبراهیم دروستی کردبوو، به‌رد له‌سه‌ر به‌ردبوو بۆ نه‌وه‌ی قورپی له‌نیواندا‌هه‌بیت، له‌بالای پیاویکی به‌رتربوو، بۆیه‌ویستیان بیروخینن و ئینجا به‌رزبیکه‌نه‌وه‌و سابیته‌ی بۆ دروست بکه‌ن، به‌لام ده‌ترسان بیروخینن و، زاتیان نه‌کرد، وه‌لیدی کورپی موغیره‌وتی: من ده‌ست نه‌که‌م به‌پوخاندنی، پاچیکی هه‌لگرت و ده‌ستی به‌لیدانی کردوو ده‌یوت: خواجه‌له‌پینگا لامان نه‌داوه، چاکه‌نه‌بیت هیچمان ناویت.

له‌لای هه‌ردوو سوچه‌که‌وه‌ده‌ستکرا به‌پوخان، ئینجا نه‌وشه‌و چاوه‌پوانیان کرد، وتیان: ته‌ماشاه‌که‌ین، نه‌گه‌ر نه‌مشه‌و شتیکی به‌سهرات، وه‌کو خۆی ده‌یگه‌رتنینه‌وه، نه‌گه‌ریش هیچی به‌سه‌ر نه‌یه‌ت مانای وایه‌خوا‌پازی بووه‌له‌هه‌موو کرداره‌که‌مان، ئیتر وه‌لید ده‌ستی کرده‌پوخاندن، خه‌لکیش به‌داویدا، تا‌گه‌یشتنه‌هه‌ندی به‌رد وه‌کو کۆپاره‌ووشتریه‌کیان گرتوو.

نه‌وان کاره‌که‌یان دابه‌ش کردبوو، هه‌ر گۆشه‌یه‌ک سپێردرا بوو به‌هۆزیک، سه‌ران و ریش‌سپیان قورپه‌یش به‌شداریان کرد له‌هه‌لگرتنی به‌رددا، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و عه‌باسی مامیشی به‌شدارییان کرد له‌تازه‌کردنه‌وه‌ی که‌عبه‌دا، هه‌ردووکیان خه‌ریکی به‌رد گواستنه‌وه‌بوون، عه‌باس به‌پیغه‌مبه‌ر ﷺ وت: پۆشاکه‌که‌ت بخه‌ره‌سه‌ر گه‌ردنت با له‌به‌رده‌کان بته‌پاریزیت، نه‌ویش وایکرد و که‌وته‌سه‌ر زه‌وی و چاوه‌کانی

پوو له ناسمان بوون، که ناگای بوویه‌وه وتی: پۆشاکه‌که‌م پۆشاکه‌که‌م ئینجا خۆی داپۆشی.^۱

کاتیك گه‌یشتنه به‌رده په‌شه‌که ناکوکی دروست بوو له نیوانیاندا، هه‌موو هۆزیک ده‌یان ویست خۆیان بیخه‌نه جیگا‌گه‌ی خۆی، خه‌ریکش بوو شه‌ر دروست بی‌ت له نیوانیاندا، نه‌وه نه‌بی‌ت، که نه‌بو ئومه‌ییه‌ی کوپی موغیره وتی: نه‌ی کۆمه‌لی قورپه‌یش له نیوان خۆتاندا پیککه‌ون، که یه‌که‌مین که‌س له ده‌رگای مزگه‌وته‌که‌وه هاته ژورئ دادوه‌ری له نیوانتان بکات، کاتیك له‌سه‌ر نه‌وه پیکهاتن، یه‌که‌م که‌س له ده‌رگاکه‌وه هاته ژوره‌وه موحه‌مه‌د بوو ﷺ، کاتیك که بینیان وتیان: نه‌مه نه‌مینه، ئیمه پیی پازین، کاتیك ناگاداریان کرده‌وه، فه‌رمووی: پۆشاکیکم بۆ به‌ینن، نه‌وانیش هی‌نایان، ئینجا فه‌رمووی: با هه‌ر هۆزیک گۆشه‌یه‌که‌ له‌م پۆشاکه بگری‌ت، ئینجا هه‌ مووتان به‌رزبیکه‌نه‌وه، نه‌وانیش به‌رزیان کرده‌وه، تا‌کو گه‌یشته جیگا‌گه‌ی خۆی و به‌ده‌ستی خۆی به‌رده‌که‌ی خسته جیگایی خۆی، دوا‌ی نه‌وه به‌رزئی که‌عبه گه‌یشته هه‌ژده بال، ده‌رگاکه‌شی له زه‌وی نه‌وه‌نده به‌رزکرایه‌وه، که پیوستی ده‌کرد به‌ په‌یژه بۆی سه‌رکه‌وی، بۆ نه‌وه‌ی هه‌موو که‌سیک نه‌توانی‌ت سه‌رکه‌وی‌ت و بجیته ژوره‌وه، هه‌روه‌ها بۆ به‌ر به‌ستکردنی چوونه ژوره‌وه‌ی ئاو بۆ ناوه‌وی که‌عبه، ساپیته‌که‌شیان له‌سه‌ر شه‌ش کۆله‌گه دروستکرد، به‌لام نه‌وه پاره‌پاکه‌ی قورپه‌یش ته‌رخانیان کردبوو به‌شی نه‌کرد، که ته‌واوی‌ت له‌سه‌ر بنچینه‌ی ئیسماعیل، بۆیه حیجریان لێ ده‌رکرد و دیواریکی نزیمان به‌ ده‌وریدا دروست کرد، وه‌کو ئاماژه‌یه‌که‌، که نه‌مه پاشکۆی ماله‌که‌یه، چونکه نه‌وان مه‌رجیان له‌سه‌ر خۆیان کردبوو، که خه‌رجی پاک نه‌بی‌ت به‌کار نه‌یه‌ت له دروستکردنه‌وه‌که، نه‌که له‌ ده‌ست که‌وتی ئافره‌تی داوین پیس و فروشتنی سوو، یان هه‌رکاریکی نا‌په‌وا‌ی تر.^۲

۱- رواه البخاری، کتاب الحج (رقم ۱۵۸۲).

۲- بېروانه: وقفات تریبویه (ل ۵۷) بېروانه: رسالة الأنبياء، عمر احمد عمر (۲/ ۲۹، ۳۰)

په ندو وانه کان:

مائی خوا به درژایی میژوو چوار جار دروست کراوه:

یه که م: جا نه وه بوو که ئیبراهیم علیه السلام، هلسا به دروستکردنی، به یارمه تی ئیسماعیلی کوپی علیه السلام.

دووه م جار: قورده ییش پیش پیغمبرایه تی پیغمبر ﷺ دروستیان کرد، خودی پیغمبریش به شدار بوو له تازه کردنه وهی.

سئ یه م جار: له و کاته بوو، که مائی خوا سووتا به کاریگری تیهاویشتنی مه نجه نیق له سرده می یه زیدی کوپی موعاویه له کاتی که مارۆکه دا، که حوصه ینی سکونی خستبویه سر عبدالله کوپی زوبه یر بۆ نه وهی خۆی بدات به دهسه ته وه، بۆیه عبدالله کوپی زوبه یر جاریکی تر دروستی کرده وه.

چواره م جار: له سرده می عبدالملیکی کوپی مه روان بوو له پاش کوژانی عه بدوللای کوپی زوبه یر، بیناکه ی وه کو سرده می پیغمبر ﷺ دروستیکرده وه،^۱ چونکه عه بدوللای کوپی زوبه یر دروستی کردبویه وه و نه ویش نه و شهش باله شی زیاد کردبوو که لئی ده رکرابوو، ده بالیشی خستبویه سر به رزایه که ی، دوو ده رگاشی بۆ دروست کردبوو، یه کیکیان بۆ چۆنه ژورده وه و نه ویتیشیان بۆ ده رچوون، نه وه شی که بویری نه وه ی پیدا هلسئ به و کاره، نه و فرموده ی عائیشه بوو له پیغمبر ﷺ، که فرمویه تی: ((یا عائشة، لولا أن قومك حديث عهد بالجاهلية لأمرت بالبیت، فهدم فأدخلت فيه ما أخرج منه، والزقته بالأرض، وجعلت له بايين، باباً شرقياً، و باباً غربياً فبلغت به أساس إبراهيم))^۲ واته: نه ی عائیشه له ترسی نه وه نه بیته که سوکاره که ت تازه له سرده می نه قامی ده رچونه، فرمانم ده کرد، که مائی خوا جاریکی تر برپو خینریت، ئینجا نه وه ی لئی ده رکرابوو، ده مخسته وه ساری و ده ملکاند به زه و بییه وه، دوو ده رگاشم بۆ ده کرد، ده رگایه کی له پرژه لاته وه یه کیکیش له پرژئاواوه ده شمکه یانده هه مان بنچینه ی ئیبراهیم.

۱- فقه السيرة النبوية البوطي (ل ۵۷- ۵۸) و صحيح مسلم (۴۰۲- ۱۲۲).

۲- البخاري، كتاب الحج (رقم ۱۵۸۶)

۲- ده‌سپاکی پیغمبر ﷺ نه‌و په‌وشته‌ بوو، که قوره‌یشی پاراست له کاره‌ساتی شه‌ر له‌ناو حه‌ره‌مدا، چونکه هم‌موانی پازیکرد، له‌ به‌ر نه‌وه‌ی نه‌و که‌سه‌ نه‌مین بوو، که سته‌م ناکات، لایه‌نگیری ناکات، خراپه‌ ناکات، ده‌سپاک بوو له‌ سهر مالی خواو گیانی خه‌لکی.^۱

۳- پروداوی نۆزه‌نکردنه‌وه‌ی که‌عبه، که‌سایه‌تی و پله‌و پایه‌ی پیغمبر ﷺ ده‌رخست^۲، له‌م پروداوه‌دا دوو پایه‌داری بنه‌پرکردنی ناکۆکی و پاگرتنی شه‌پی چاوه‌پوانکراو له‌ نیوان تیره‌کانی قوره‌یش، هه‌روه‌ها پایه‌داری کی‌برکی‌یه‌ک، که‌ له‌ نیوان تیره‌کاندا دروست بوو، به‌لام خوا به‌خشی به‌ پیغمبره‌که‌ی، نه‌ویش نه‌وه‌بوو، که‌ به‌ ده‌ستی پیروزی خۆی به‌رده‌که‌ی خسته‌ جیگایی خۆی.^۳

۴- موسلمان له‌ تازه‌کردنه‌وه‌ی مالی خوا پاریزگاری ته‌واوی خوا ده‌بینی بۆ پیغمبره‌که‌ی، هه‌روه‌ها تی‌بینی نه‌وه‌ ده‌کات، که‌ چون‌ خوای گه‌وره‌ توانای چاره‌سهرکردنی کیشه‌کانی به‌خشیوه‌ به‌ پیغمبر ﷺ، به‌ ئاسانه‌ترین پینگا، نه‌وه‌ش راستیه‌که‌ له‌ هه‌موو زیاندا تی‌بینی ده‌کریت، یه‌کی‌کیشه‌ له‌ مه‌سخه‌لانی په‌یامه‌که‌ی، که‌ بریتی یه‌ له‌ گه‌یاندنی راستیه‌کان و چاره‌سهرکردنی کیشه‌کان به‌ ئاسانه‌ترین شیواز.^۴

سئ‌یه‌م: ئاماده‌کردنی خه‌لکی بۆ پیشوازیکردنی پیغمبره‌رایه‌تی موحه‌مه‌د ﷺ.

۱- مژده‌دانی پیغمبره‌ران به‌هاتنی پیغمبر ﷺ:

ویستی خوای گه‌وره‌ هاته‌ سهر نه‌وه‌ی، که‌ ئاماده‌ بکرین بۆ پیشوازیکردن له‌ پیغمبره‌رایه‌تی موحه‌مه‌د ﷺ، به‌ چهند مه‌سه‌له‌یه‌ک، له‌وانه‌:

ئیه‌براهیم عليه‌السلام له‌ خواپاراپه‌وه‌، که‌ پیغمبره‌رێک له‌ خودی عه‌ره‌به‌کانه‌وه‌ بنی‌ریت

۱- به‌وانه‌: السیره‌ النبویه‌ لابن‌ فارس (ل ۱۲۵)
 ۲- به‌وانه‌: السیره‌ النبویه‌ الصحیحه‌ للعمری (۱/۱۱۶).
 ۳- به‌وانه‌: السیره‌ النبویه‌ لابن‌ فارس (ل ۱۲۵-۱۲۶)
 ۴- به‌وانه‌: الأساس فی السنة‌ وفقها‌ السیره‌ النبویه‌ (۱/ ۱۷۵)

بویان، خوی په روه دگاریش پارانه وه که ی وه رگرت و موحه ممدی ﷺ په وانه کرد،
 خوی گه وره ده فهرمویت: ﴿رَبَّنَا وَأَبْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْنَا آيَاتِكَ
 وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ (البقرة: ۱۲۹)

له قورناني پیروژیشدا، که خوی گه وره مژدهی دابه زاندوه به ناردنی
 پیغه مبه رﷺ، له کتبه ناسمانیه کان، که دایبه زاندوته سر پیغه مبه راندا، خوی
 بالاده ست ده فهرمویت: ﴿الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ
 مَكْنُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ
 الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ
 وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ﴾ (الأعراف: ۱۵۷)

عیسا ﷺ به هه مان شیوهی مژدهی داوه به هاتنی، خوی گه وره ده فهرمویت:
 ﴿وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ بَنِيَّ ابْنِ مَرْيَمَ يَا بَنِيَّ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَةِ وَمُبَشِّرًا
 بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدٌ﴾ (الصف: ۶)

خوی گه وره هه موو پیغه مبه رانیشی به هاتنی ناگادار کردووه ته وه، فهرمانیشی
 پیکردوه نه ته وه کانیا ن ناگادار بکه نه وه، که پیویسته باوه پی پیبهینن، نه گه ر
 فریای هاتنی که وتن، ﴿وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ
 وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ قَالَ أَأَقْرَرْتُمْ
 وَأَخَذْتُمْ عَلَىٰ ذَلِكُمْ إِصْرِي قَالُوا أَقْرَرْنَا قَالَ فَاشْهَدُوا وَأَنَا مَعَكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ﴾ (آل
 عمران: ۸۱).

شیواندنیش له نوسخه کانی ته ورات و نینجیلدا پویدا، نه و نامازانه ی لی لابراره،
 که به راشکاو ی باسی پیغه مبه رﷺ ده کات، ته نها ته وراتی سامیره و نینجیلی به رنابا
 نه بیټ، که له پیش نیسلا میشدا بونیان هه بووه، کلیساش قه ده غه ی کردبوو

ده ستاو دهستی پیبکرد، له کۆتایی سه دهی پینجه می زاینی، ئه و دهست نوسانهش، که دۆزرانه ته وه له ناوچهی ده ریای مردوو له م دواییه دا پشتگیری له وه ده که ن له ئینجیلی به پنا با هندی پسته هاتوو به پاشکاو ی ناوی پیغمبر ﷺ ده هینی، وه کو ئه وه ی له ئیصحا حی چل ویه کدا هاتوو، ده قی پسته که ش ئه مه یه: (۲۹) فاحتب الله وطردهما الملاك میخائیل من الفردوس ۳۰ فلما التفت آدم رأی مكتوباً فوق الباب لا إله إلا الله محمد رسول الله^۱ واته: خوا خۆی لی شاردنه وه و میخائیلی فریشته ده ریانی کرد له به ههشت، کاتیک که ئاده م ئاوپی دایه وه بین ی له سه ر ده رگا که ی نوسراوه (لا إله إلا الله محمد رسول الله)

ئیبنو ته یمیه ده لیت: ئه و هه والانه ی باس له ئاگا دار بوونی ئه هلی کتاب ده که ن له سیفته ی پیغمبر ﷺ له کتیبه کاند ا گه یشتونته (تواتر) هه روه ها ووتیه تی: زاینی ئه وه ی، که پیغمبرانی پیش موحه ممه د ﷺ موزده یان داوه به هاتنی له چه ند ریگه یه که وه ده زانین:

یه که م: ئه وه ی، که ئیمرو له کتیبه کان ماوه ته وه، که له به رده ستاندا یه .

دووه م: باسکردنی ئه وانیه ی، که ئه و کتیبانه یان خویندوو ته وه، له وانیه ی که موسلمان بوونه، یان ئه وانیه ی که هیشتا گاورن، وه کو ئه وه ی له ئه نصاره کانه وه هاتوو به ریگه ی (تواتر)، که دراوسیکانیان له ئه هلی کتاب باسی هاتنی پیغمبریان ﷺ ده کرد، که خوای گه وره په وانیه ی ده کات، ئه وان خویشیان هه ر چاوه پوان بوون، ئه وه ش یه کیک بوو له هۆکاره کانی موسلمان بوونی ئه نصاره کان و به یعه تدان به پیغمبر ﷺ.^۲

فه رمووده یه کمان پیگه یشتوو له سه له مه ی کوپی سه لامه ی کوپی وه قه ش ﷺ، که یه کیک بوو له به شدار بوانی به در ده فه رمویت: دراوسییه کمان هه بوو له جوله که کانی عه بدولئه شهه ل، ده لیت: رۆژیکیان له ماله که ی خۆی ده رچوو، پیش ئه وه ی موحه ممه د ﷺ ببیته پیغمبر ﷺ به ماوه یه کی که م، ئینجا هاته ناو کوپی

۱- بروهانه: السیره النبویه الصحیحه للعمری (۱-۱۱۸)

۲- بروهانه: الجواب الصحیح لابن تیمیه (۱/ ۲۴۰)

عبداللہ شہل، سہلہ مہ دلئت: من له و پوژہ دا له هه موویان مندالتر بوون، پوژاکیکم له سر شان بوو، پاکشابووم له ناو حوشی مالہ که ماندا، نیتر نه وانیش باسی زیندووبوونه‌وه و قیامت و حیساب و ترازوو به هه شت و دوزخه‌خی ده‌کرد، نه و قسانه‌ی بؤ که سانیک ده‌کرد، که بتپه‌رست بوون، باوه‌پشیان نه‌بوو به زیندووبونه‌وی پاش مردن، پیمان وت: به لات لیکه‌ویت نه‌ی فلانه‌که‌س، پیت وایه، که خه‌لکی زیندوو ده‌کرینه‌وه و ده‌برینه جیگایه که له پاش مردنیان، یان به هه شته، یان دوزخ، پاداشتیش ده‌درینه‌وه به‌کرده‌وه‌کانیان، وتی: به‌لی، سویند به‌و که‌سه‌ی سویندی پی ده‌خوریت، ناواتیش ده‌خوازیت له‌جیاتی نه‌و دوزخه‌خی له‌دوا پوژدا ته‌نوریکي هره‌گوره‌ی، که دنیا بؤ گرم بکرایه و بخرایه‌ته‌ناوییه‌وه و ده‌مه‌که‌ی له سر بکرایه، به‌لام سبه‌یني قوتاری بوايه له‌دوزخ، وتیان: به‌لگی نه‌وه چی یه؟ وتی: پیغمبریک له‌لاوه دیت.

وتیان: جا که‌ی نه‌وه ده‌بینین؟ وتی: نه‌ویش ته‌مه‌شای منی کرد — منیش له هه‌موویان منالتر بووک — ووتی: له‌وانه‌یه نه‌م مناله، نه‌گر بژیت فریای بکه‌ویت. سہلہ مہ دلئت: سویند به‌خوا زوری نه‌برد، تاکو خوای گوره پيغمبره‌که‌ی خوی نارد، که نه‌و کابراش هیشا هه‌ر زیندوو بووه، نيمه باوه‌پمان پيھینا، به‌لام نه‌و باوه‌پی پيھینا، وتمان: نه‌ی قورپه‌سر، تو نه‌بووی ده‌رباره‌ی نه‌و قسست بؤ ده‌کردین؟ وتی: به‌لی.

ئینو ته‌یمیه ﷺ: باس ده‌کات و دلئت: من بؤ خؤم چند نوسخه‌یه‌کی ته‌وراتم بینيوه به‌راشکاوای ناوی موحه‌مه‌د ﷺ ی تیا‌دایه‌و ناماژه‌ی بؤ ده‌کات وه‌کو پيغمبر ﷺ نوسخه‌ی ترم بیني له‌زه‌بوور نه‌وه‌م تیا نه‌بیني، له‌و حاله‌تیشه له‌وانه‌یه سیفته‌ی پيغمبر ﷺ له‌هنديکیانا هه‌بیټ و له‌وانی تر نه‌بیټ.^۲ عه‌بدوللای کورپی عه‌بباس ﷺ باسی سیفته‌ی پيغمبر ﷺ کردووه له‌ته‌ورات ووتیه‌تی: سویند به‌خوا له‌ته‌ورات وه‌سف کراوه به‌هندي له‌وه‌سفانه‌ی له

۱- صحیح السیره النبویه، ابراهیم العلی (ل ۲۱)

۲- به‌وانه: الجواب الصحیح لابن تیمیة (۱/ ۲۴۰)

قورئاندا هاتوه: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَهِيدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا﴾ (الأحزاب: ۴۵)
 تو پاریزه‌ری بۆ نه‌خوینده‌واره‌کان، تو به‌نده‌و نئیراوی منی، ناوتم ناوه به‌ پشت
 نه‌ستور به‌ خوی خوت، نه‌ گرزی نه‌توندی نه‌ ده‌نگ به‌ زرده‌که‌یت‌وه له
 بازاره‌کاندا، خراپه به‌ خراپه وه‌لام ناداته‌وه، به‌لکو ده‌بورئ و خوش ده‌بیت، خوی
 گوره‌ش تا بییاته‌وه بۆ لای خوی تا نه‌ته‌وه‌ی لاره‌ی پی‌ پاست نه‌کاته‌وه،
 به‌وه‌ی بلین: (لاإله إلا الله) چاوانئکی نابینا، گوئیانیکی که‌ر، دلانئکی داخراوی پی
 ده‌کاته‌وه.^۱

له‌ فرموده‌یه‌کی که‌عبی ئه‌حباریشدا هاتوه، که‌ وتویه‌تی:

من له‌ ته‌وراتدا ده‌بینم نووسراوه: (محمد رسول الله) نه‌ توپه‌یه‌و نه‌تونده، نه
 ده‌نگیش به‌رز ده‌کاته‌وه له‌ بازاره‌کاندا، خراپه‌ش به‌ خراپ وه‌لام ناداته‌وه، به‌لکو
 ده‌بوریت و خوشده‌بیت، نه‌ته‌وه‌که‌ی سوپاس گوزارن، سوپاسی خوا ده‌که‌ن له
 ه‌موو جیگایه‌کدا، (الله اکبر) ده‌که‌ن له‌سه‌ر ه‌موو به‌رزاییه‌ک، جل و به‌رگیان تاکو
 نیوه‌ی قاچیانه، ده‌ستنوئژ به‌ نه‌ندامه‌کانیان ده‌گرن، ریزه‌کانی نوئژ و شه‌ریان
 وه‌کو به‌که.

بانگده‌ریان بانگ ده‌کات له‌ که‌شتی ئاسماندا، له‌ ناو جه‌رگه‌ی شه‌ودا ده‌نگیان
 دئ، وه‌کو ده‌نگی می‌شه‌نگ، له‌ مه‌ککه له‌ دایک ده‌بیت و به‌روه‌تابه‌ کۆچ ده‌کات و
 مولکی له‌ شامه.^۲

۲- مژده‌ی زانایانی نه‌هلی کیتاب به‌ هاتنی پیغمبر ﷺ:

له‌ سه‌لمانی فارسی له‌ به‌سره‌هاتی به‌ناوبانگی موسلمان بوونی ده‌گئیرتته‌وه له
 قه‌شه‌ی عه‌مورییه‌ کاتیک هاتوته سه‌ره‌مه‌رگ به‌ سه‌لمانی وتوه: سه‌رده‌می
 پیغمبه‌ریک نزیك بووته‌وه، ده‌نئیردریت به‌ ئاینی ئیبراهیم له‌ خاکی عه‌ره‌ب
 سه‌ره‌لده‌دا، کۆچیش ده‌کات بۆ خاکیک له‌ نیوان ه‌ردوو چه‌په‌دا دارخورمایان
 له‌ نئواندایه، ه‌ندی نیشانه‌ی تیادایه‌ شاراه‌ نییه، له‌ دیاری ده‌خوات، به‌لام

۱- البخاری کتاب البیوع (رقم: ۲۱۲۵)، هذا لفظ کتاب البیوع، وأخرجه أيضاً في کتاب التفسیر برقم: (۴۸۲۸)

۲- صحیح السیره النبویه (ل: ۳)

صہدہ قہش ناخوات، لہ نیوان ہہردووشانی مؤری پیغہمبہرایہتی ہہیہ، ئہگہر پیٹ کرا خۆتی پی بگہینیت لہو ولاتہ دوا مہکہوہ.^۱

دوایی سہلمان باسی ہاتنی خۆی بۆکردووہ بۆ مہدینہ چۆن کرا بہ کۆیلہ، ئینجا چاوی کہوت بہ پیغہمبہر ﷺ لہ کاتی ہيجرہتدا، خواردنہکەشی داوہ بہ پیغہمبہر ﷺ لہ کاتی ہيجرہتدا، خواردنہکەشی داوہ بہ پیغہمبہر ﷺ گوايہ صہدہ قہیہ نہ یخواردووہ، دواي ئہوہ خواردنیکي پيیداوہ وەکو دیاری خواردووپیہتی، ئہنجا تہمہشای مؤری پیغہمبہرایہتی کردووہ لہ نیو شانی پیغہمبہر ﷺ، دواي راگہ یاندنی موسلمان بوونی.^۲

ہہروہا قہشہو پیاوانی جولہ کہ شایہتی نزیک بوونہوہی پەوانہ کردنی ئہو پیغہمبہرہیان داوہ بۆ نمونہ بہ سہرہاتی ئہبو تہیہان، کہ لہ ولاتی شامہوہ دەرچوو، لہ لای بہنو قورہیزہ لہ مہدینہ جیگیر بو، پیش پیغہمبہرایہتی پیغہمبہر ﷺ بہ دوو سال کۆچی دواي کردووہ، ئہو پیاوہ لہ کاتی سہرہمہرگا بہ بہنی قورہیزہی وتووہ: ئہی کۆمہ لانی جولہ کہ، وا دہزانن بۆچی لہ خاکی مہی و خۆراکی خۆش دەرچووم بۆ خاکی بہدبختی و برسیتی (حیجان)؟ وتیان: خۆت ئہزانیت، وتی: من ہاتم بۆ ئہو شارہ چاوہ پووانی سہرہ لہدانی پیغہمبہر ﷺ دہکہم، کہ کاتی ہاتنی نزیکبووتہوہ، ئومیدہواریش بووم، کہ پەوانہ بکرا باو من شوینی بکہ وتبام.

ئہم باسہش بلآوہی کرد لہ ناو جولہ کہگان و خہلکی دیکہش، خودی جولہ کہکانیش بہ خہلکی مہدینہیان دہووت: سہردہمی ہاتنی پیغہمبہر ﷺ نزیک بووتہوہ، ئہوو ئیوہش دہکوژی وەکو کوشتنی عاد و ئیرہم،^۳ ئہم باسہ بوو بہ ہۆکاریک بۆ موسلمان بوونی زۆریک لہ پیاوانی ئہنصار، دہشیان وت: ئہوہی، کہ وای لیکردین موسلمان بین، پاش بہزہیی خواو پینیشاندانی ئہو قسانہ بوو، کہ دہمان بیست لہ زاری پیاوانی جوولہ کہ، دہلایت: ئیمہ ئہہلی ہاوبہش بۆ خوا پیراردان، بتپہرستی، ئہوانیش ہندی شتیان لابوو، کہ لای ئیمہ نہبوو، ہیشتا

۱- بروانہ: السیرة النبویة لابن کثیر (۱/ ۳۰۰).

۲- بروانہ: السیرة النبویة الصحیحة للعمری (۱- ۱۲۲)

۳- بروانہ: دراسة تحليلیة، د. محمد قلعجی.

شه‌پوش‌پیمان هر له نیوان مابوو، هر کاتیکیش قسه‌یان بگردایه ئه‌وان ده‌یان وت: کاتی هاتنی پیغمبریک هاتوو له‌گه‌ل ئه‌و پیکه‌وه ده‌تانکوژین. پادشای رومی‌ش هیره‌قل کاتی نامه‌که‌ی پیغمبر ﷺ وه‌رگرت، وتی: من ده‌مزانی له‌ناو ئیوه ده‌رده‌چیت، به‌لام نه‌مده‌زانی هر له خوتانه.

۲- حاله‌تی خه‌لکی به‌گشتی له‌وه‌س‌رده‌مه‌دا:

ماموستا ئه‌بو حه‌سه‌نی نه‌ده‌وی حاله‌تی عه‌ره‌ب و خه‌لکی به‌گشتی پوخته ده‌کاته‌وه‌و ده‌لئیت: بارود‌خه‌کان ئه‌وه‌نده خراب بوون له ناوه‌پاستی سه‌ده‌ی شه‌شه‌می زاینیدا، که‌له توانای چاکسازو ماموستایان گه‌وره‌تر بوون، مه‌سه‌له‌که ئه‌وه‌نه‌بوو بیروباوه‌پیک چاکبکریت، یان عاده‌تیک لابریت، یان خواپه‌رسته‌یک ئه‌نجام بدریت، یان چاکسازی له کومه‌لگایه‌کدا بکریت، ئه‌گه‌ر هر ئه‌وه‌نده بووایه له‌وانه‌یه ماموستاو چاکخوازن، که هه‌میشه هر بونیان هه‌بووه، هه‌لسان پیی، به‌لام مه‌سه‌له‌که بریتی بوو له لابردنی پاش ماوه‌ی نه‌فامی و بته‌رستی و ویرانکاری، که‌له‌که‌ی کردبوو به‌دریژای چهندین سه‌ده‌و نه‌وه، پینمای پیغمبرانیش شارابوویه‌وه له ژیر ئه‌و هه‌موو که‌له‌که‌یه‌دا، ئینجا دروست کردنی ته‌لاریکی به‌رزی به‌رفراوان، جیگای هه‌موو نه‌ته‌وه‌کانی تیدا بیته‌وه، ئه‌و مه‌سه‌له‌ی دروستکردنی مروفتیکی تازه‌بوو، جیاکار له مروفته‌که‌ی تر له هه‌موو شتیکدا، وه‌کو چۆن تازه له دایک بویت، یان تازه زیندو بووبیته‌وه، خوی گه‌وره ده‌فه‌رمویت:

﴿أَوَمَنْ كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَنْ مَثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْكَافِرِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ (الأنعام: ۱۲۲).

مه‌سه‌له‌ی بنه‌بکردنی میکروبی گه‌نده‌لی و له په‌گه‌وه‌و ده‌رکردنی بته‌رستی به‌ه‌کجاری و جیگیرکردنی بیروباوه‌پی به‌کناپه‌رستی له ناخی ده‌رونی مروفتایه‌تیدا به‌چاکترین شیوه، ئینجا ئاراسته‌کردنی حه‌زه‌کانی به‌ره‌و لای په‌زانه‌ندی خواو و خزمه‌تی مروفت و پشتگیری کردنی پاستی، به‌کورتی به‌ربه‌ستبوون له پیش ئه‌و مروفتایه‌تی، که ده‌یویست خوی به‌اویته‌ نیو دۆزه‌خه‌وه، چاکترین باسکردنیش له‌م راستیه قسه‌ی خوی گه‌وره‌یه، که ده‌فه‌رمویت: ﴿وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا

وَلَا تَفْرُقُوا وَأَذْكُرُوا يَمَمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءَ فَأَلْفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَى شَفَا حُفْرٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿آل عمران: ۱۰۲﴾

۴- سه رته تاو دهست نیشانه کانی پیغه مبه رایه تی:

یه کیکی له وانه نه وه بوو، به رده کان سه لامیان له پیغه مبه ری خواړو ﷺ ده کرد، پیش په وانه کردنی له لایه ن خوی گه وره وه، له فهدمووده ی جابیری کوپی سه مورده دا هاتووه ﷺ، پیغه مبه ری ﷺ فه موویه تی: ((انی لأعرف بمكة حجراً كانه یسلم علی قبل أن أبعث، أني لا أعرفه الان))^۱ واته: من له مه ککه شاره زای به ردیکم سلوی لی ده کردم پیش نه وه ی بیم به پیغه مبه ر، ئیستاش ده یناسمه وه.

یه کیکی تریش له و پیشه کی و نیشانه خه ونی راست بوو، یه که مین جاریش سروشی خوابه وه دهستی پیکرد، هیچ خه ونیکی نه ده بیننی تاکو وه کوگزنگی به ره به یان به دینه هاتایه،^۲ ئینجا ته نهایی به لای پیغه مبه ر ﷺ خوشه ویست بوویه وه، بویه به ته نیا خه ریکی خوا په رستی بوو له نه شکه وتی حیرا، که ده که ویته چیا که وه له لای باوکوری مه ککه وه، چه ندین شه و له وی ده مایه وه، جاری و ابوو ده شه و، جاری بوو زیاتر، تا ده گه یشته یه ک مانگ، ئینجا ده گه رایه وه مالی خویان له مه ککه و که میک ده مایه وه و دیسان خواردنی له گه ل خوی ده بردو ده گه رایه وه خه لوه تگه که ی خوی له نیو نه شکه وته که، به م شیوه یه هر به رده وام بوو تاکو خوی گه وره وه حی بو نارد له یه کی له و خه لوه تانه یدا.^۳

۱- مسلم فی صحیحه، کتاب فضائل النبی، و تسلیم الحجر علیه قبل النبوة (رقم: ۲۲۷۷)

۲- البخاری، کتاب بدء الوحي (رقم: ۲۰)

۳- فقه السیره النبویه البوطی (ل: ۶۰)

به‌ششی دووهم

دابه‌زینی وه‌حیی خواو بانگه‌وازی نه‌ینی

باسی یه‌که‌م: دابه‌زینی وه‌حیی خوا له‌سه‌رگه‌وره‌ی هه‌موان موچه‌مه‌دروسیه.

پیغه‌مبیری خوا ﷺ ته‌مەنی گه‌یشته‌ چل سال، که به‌ته‌نیا ده‌مایه‌وه‌ له‌ نه‌شکه‌وتی حیرا بیری ده‌کرده‌وه‌ له‌ گه‌ردوون و خوا‌ی په‌روه‌ردگار، په‌رسته‌نکانی له‌ نه‌شکه‌وت چه‌ندین شه‌وی ده‌خایاند، که تویشووی ته‌واو ده‌بوو ده‌گه‌پایه‌وه‌ بۆ ماله‌که‌ی وتویشووی چه‌ند شه‌ویکی تری له‌گه‌ل خۆی ده‌هیتنا،^۱ به‌لام له‌ پۆژی دووشه‌می مانگی په‌مه‌زان دا، له‌ نا‌کاو جیبریل بۆ یه‌که‌مین جار له‌ نێو نه‌شکه‌وت هاته‌ لای پیغه‌مبیری خوا ﷺ.^۲

پیشه‌وا بوخاری له‌ سه‌حیحه‌که‌یدا، که‌گرنترین کتێبه‌کانی فه‌رموده‌یه‌به‌ په‌هایی له‌ عانیشه‌ ﷺ ده‌گێرته‌وه‌، که‌ فه‌رموویه‌تی یه‌که‌م جار وه‌حیی خوا بۆ پیغه‌مبەر ﷺ به‌ خو‌و بینینی راست ده‌ستی پیکرد، خه‌ونیکی نه‌ده‌بینی تاوه‌کو به‌ره‌به‌یان به‌دی نه‌هاتایه‌، دوا‌ی ئه‌وی خه‌لوه‌تی به‌لاوه‌ دلگیر بوو، له‌ نه‌شکه‌وتی حیرا ده‌مایه‌وه‌ به‌ چه‌ندین شه‌و، خوا‌ی تێدا ده‌په‌رست ، پیش ئه‌وه‌ی بگه‌رپته‌وه‌ بۆ لای مال و مناله‌که‌ی و تویشویتیر بباته‌وه‌، دیسان ده‌گه‌پایه‌وه‌ لای خه‌دیجه‌ و خواردنی ده‌بردو ده‌گه‌پایه‌وه‌ نه‌شکه‌وته‌که‌، ئیتر فریشته‌که‌ هاته‌ لای، وتی: بخوینه، پیغه‌مبەر ﷺ فه‌رموی: ((ما أنا بقاری)) واته‌: خوینده‌وار نیم فه‌رمووی ((فأخذني فغطني حتى بلغ مني الجهد، ثم أرسلني، فقال: ...))^۳ واته‌ گرتمی و

۱- صحیح السیره للعلی (ل ۶۷)

۲- به‌وانه‌: السیره النبویه الصحیحه للعمری (۱/ ۱۲۵)

۳- به‌وانه‌: ده‌قی فه‌رموده‌که‌ له‌ بوخاری کتاب بده‌الو‌هی (رقم: ۲)

گوشیمی تاکو ته‌واو نارپه‌حەت بووم وئینجا به‌ریدام و وتی بخوئینه، و تم من خوئنده‌وار نیم، ئینجا به‌ریدام، وتی: بخوئینه، و تم: خوئنده‌وار نیم، بۆ جاری سییه‌م به‌هامان شیوه وایکرد و به‌ریدام و وتی: ﴿أَقْرَأْ بِأَسْرِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ① خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ②﴾ (العلق: ۱-۳)

پیغه‌مبەری خوا ﷺ گه‌رپایه‌وه مالّ و دلّی له‌و قسانه‌ ده‌له‌رزنی، هاته‌ لای خه‌دیجە‌ی کچی خوه‌یلید، فه‌رموی: دامپۆشن، دامپۆشن، ئه‌ویش دایپۆشی تاکو هاته‌وه‌ سه‌رخۆی، ئیتر روداوه‌که‌ی بۆ خه‌دیجە‌ باسکردو وتی: من له‌ خۆم ده‌ترسام شتیکم به‌سه‌ر بیّت، خه‌دیجە‌ فه‌رموی: نه‌خێر، به‌خوا خوای گه‌وره‌ هه‌رگیز شه‌رمه‌زارت ناکات، تۆ په‌یوه‌ندی خزمايه‌تی به‌جێده‌هینیت و مائیش خه‌ج ده‌که‌یتسه‌ر لاوازو نه‌داره‌داو، نانی میوان ده‌ده‌یت و، کۆمه‌کی خه‌لکی ده‌که‌یت له‌ پرودانی کاره‌ساتدا، ئینجا خه‌دیجە‌ له‌گه‌ڵ پیغه‌مبەری ﷺ رۆیشت تاکو چوونه‌ لای وه‌ره‌قه‌ی کوپی نه‌وفه‌لی کوپی ئوسه‌یدی کوپی عه‌بدولعوززا، که‌ ئامۆزای خه‌دیجە‌ بوو، ئه‌و له‌سه‌رده‌می جاهیلیه‌تدا بوو به‌گاور، ده‌شیزانی به‌زمانی عیبری بنوسیت، ئیتر له‌ ئینجیله‌وه‌ تاکو توانای بوایه‌ به‌ عیبری لێی ده‌نوسیه‌وه‌، که‌ سه‌یکی به‌سال‌چووی نابیناش بوو، خه‌دیجە‌ پێی ووت: ئه‌ی ئامۆزا، گوێ له‌ برازا که‌ت بگره‌، وه‌ره‌قه‌ پێی ووت: ئه‌ی برازا که‌م چی ده‌بینیت؟ پیغه‌مبەری ﷺ روداوه‌که‌ی بۆ گێرپایه‌وه‌، وه‌ره‌قه‌ وتی: خۆزگه‌ زیندوو بوایه‌م، که‌ که‌س و خزه‌کانت ده‌رت ده‌که‌ن له‌ مه‌که‌، پیغه‌مبەری خوا ﷺ فه‌رموی: بۆ ئه‌وان ده‌ریشم ده‌که‌ن؟ وتی: به‌لێ، هه‌رکه‌ سه‌یک وه‌کو ئه‌م قسانه‌ی تۆی کردبیّت دژایه‌تی ده‌کریت، ئه‌گه‌ر فریای ئه‌و کاره‌ت بکه‌وم به‌باشی پشتگیریت لێ ده‌که‌م، به‌لام ماوه‌یه‌کی پێنه‌چوو وه‌ره‌قه‌ وه‌فاتای کرد، وه‌حیش لاواز بویه‌وه‌.

یه‌که‌م: خه‌ونی راست.

له‌فه‌رمووده‌که‌ی عایشه‌ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا هاتوه‌، که‌ سه‌رتای وه‌حیی به‌ خه‌ونی راست ده‌ستی پێکرد، مه‌به‌ستیش ئه‌وه‌یه‌ پیغه‌مبەری خوا ﷺ هه‌رخه‌ونیکی ده‌بینی دلّی

پئی دهگه شایه وه، گیانیسی پئی ناسوده ده بوو،^۱ پئده چیتیش حکمت له دهسپیکردنی وه حیسی به خه ون ئه وه بیئت، نه گهر فریشته که له ناکار بهاتبایه پیغمبر ﷺ توشی ترس و په شیوی ده بوو، نهیده توانی هیچی لیوه رگریت، بویه ویستی خوی گه وره له سهر ئه وه بوو سهره تا به و شیوه بیئت، بۆ ئه وهی بیئته پراهاتن و پراهینانیک بوی،^۲ خه ونی راستیش به شیکه له چل وشهش به شی پیغمبر رایه تی، وه کو له فرموده یه کدا هاتوه،^۳ زانایانیش فرمویانه: ماوهی خه ونی راست شهش مانگ بوو، به یه قی باسی ئه مهی کردوه، قورئانی پیروزیس هیچی له خه وندا دانه به زیوه، به لگو هه مووی له ناگابوندا دابه زیوه.

خه ونی راست مژده یه له دنیا دا، له پیغمبره وه ﷺ هاتوه، که فرمویه تی: ((أیها الناس، أنه لم یبق من مبشرات النبوة الا الرؤيا الصالحة یراها المسلم أو ترى له)).^۴

پیغمبر ﷺ پیش دابه زینی جبریل علیه السلام وه حیسی له نه شکه وتی حیرا، خه ونی خوئی ده بینی، که به ناگا ده بویه وه دلی دهگه شایه وه، دهرونیسی ده کرایه وه به هه موو شتیکی جوان له زیاندا.^۵

پیوایه ته کانی ئه م فرموده یه کوکن له سهر ئه وهی، که سهره تای وه حی بۆ پیغمبر ﷺ به خه ونی راست دهستی پیکرد، که دواپی وه کو خوئی ده هاته دی، هه ره کو چۆن له خه ونه کدا ده بینی هیچیسی لی له بیر نه ده چوو، وه کو نه خش له سهر دل و دهرونی ده مایه وه، خاتو عایشه ش رضی الله عنها، که یه کیکه له زمانپاراوه کانی عه رب خه ونه کانی پیغمبر ﷺ به دره چونی گزنگی به ره به یان ناوبردوه کاتیک تاریکی راده مالی، ئه وهش شوبه اندنیکی زۆر به هیزه، گه وره زمانپاراوانی عه رب ناتوانن له وه چاکتر ده ربړینی لیبکن.^۶

۱- بروهان: طریق النبوة والرسالة، د. حسین مؤنيس (ل: ۲۱)

۲- بروهان: مقامات الرسول ﷺ، عبدالقادر شیخ إبراهيم (ل: ۵۷)

۳- بروهان: الرؤيا ضوابطها وتفسیرها، هشام الحمص (ل: ۷)

۴- ابن ماجه، تعبير الرؤيا (رقم: ۲۸۹۹) حسن الإسناد، وصححه الألبانی فی صحیح سنن ابن ماجه (۲۱۶۱-۲۹۶۸)

۵- بروهان: طریق النبوة والرسالة (ل: ۲۲)

۶- بروهان: محمدرسول الله، لمحمدالصادق عرجون.

دووم: خه‌له‌وه‌تی به‌لاوه دلگیربوو، به‌ته‌نه‌اش له‌ئه‌شکه‌وتی حیرا خه‌ریکی خوا په‌رستن بوو.

پیش پیغمبرایه‌تیه‌که‌ی خه‌له‌وه‌تی به‌لاوه دلگیربوو، بۆ‌ئه‌وه‌ی دل و هوش و گیانی یه‌کلا بیته‌وه بۆ‌ئه‌وه‌ی به‌سه‌ریدا ده‌دریټ له‌ باره‌ی پیغمبرایه‌ته‌وه، بۆ‌یه‌ئه‌شکه‌وتی حیرای کرد به‌ په‌رستگایه‌ک بۆ‌ئه‌وه‌ی دایپرټ له‌ سه‌رقالیه‌کانی زیان و تیکه‌لبونی خه‌لکی، وه‌کو کۆکردنه‌وه‌یه‌کیش بۆ‌توانا هزری وه‌سته‌گیانی و ده‌رونی و زانینه‌کانی، ده‌ست به‌تال بوون بۆ‌نزاو پارانه‌وه له‌گه‌ل دروستکه‌ری بونه‌وه‌رو په‌روه‌ردگاری دونیا^۱ ئه‌و ئه‌شکه‌وته‌ش، که پیغمبر ﷺ هاموشوی ده‌کرد، خۆی له‌ خۆیدا مایه‌ی تیپرامان و تیپکران بوو، به‌ولادا سه‌یر ده‌که‌یت هه‌تا چاو بریکات هه‌رچیا ده‌بینی و به‌دوای یه‌کدا ده‌لټیت کړنوشیان برده‌وه بۆ‌خوای گه‌وره، یان ئاسمانټیکی بټ‌گه‌ردی به‌ر فراوان، یان ئه‌و که‌سه‌ی که‌تیا‌یدا‌بټت، پی‌ده‌چټت بتوانټت مه‌که‌که به‌دی بکات.^۲

ئه‌م خه‌له‌وه‌تگایه‌ جوړټیک بوو له‌ ئاماده‌کردنی تایبته‌ت و، پالاوټنی ده‌روون له‌وه په‌یوندییه‌ مادیانه، ئه‌مه‌ جگه له‌وه‌ی، که په‌روه‌رده‌بونټیکی خوایی بوو به‌هه‌موو شیوه‌یه‌ک، په‌رسته‌که‌شی درودو سلأوی خوای لی‌بټت بریتی بوو له‌ تیپرامان له‌ ده‌سه‌لاتی خوای گه‌وره له‌ ئاسمانه‌کان و، ته‌مه‌شاکردنی به‌لگه‌کانی گه‌ردوون، که ئامازه‌ ده‌که‌ن بۆ‌مه‌زنی تواناوگه‌وره‌یی دروستکردنی ده‌سه‌لاتی و دانایی و داهټنانی خوای گه‌وره.^۳

بۆ‌یه‌ هه‌ندی‌ک له‌وانه‌ی به‌ئه‌هلی (سلوک) ده‌ناسرټین، واته‌: پټگه‌ی خوا گرتن و خواپه‌رستن، له‌ قو‌ناغټیک له‌ قو‌ناغه‌کانی ئه‌و به‌ره‌و خوا چونه‌دا، کارده‌که‌ن به‌ بیرۆکه‌ی خه‌له‌وت، بۆ‌پۆشناکردنه‌وه‌ی دل و لابردنی تاریکی و ده‌ره‌یتنانی له‌ بیئاگایی و چه‌زو ئاره‌زه‌کان، یه‌کټیک له‌ سونه‌ته‌کانی پیغمبر ﷺ سونه‌تی

۱- هه‌مان سه‌رچاوه (۱/ ۲۵۴)

۲- به‌روانه: السیره النبویه، لأبی شه‌بهة (۱/ ۲۵۶)

۳- به‌روانه: محمدرسول الله، محمدالص‌ادق عرجون (۱/ ۴۶۹)

ئیعتیکافه له ره‌مه‌زان^۱، که گرنگی هه‌یه بۆ هه‌موو موسلمانیک چی فه‌رمانپه‌وا بیئت، یان زانا و سه‌رکرده‌و بازرگان، به‌مه‌به‌ستی پاکردنه‌وی دل و ده‌روون له‌و پیسی و خه‌لته‌کانه‌ی، که پیوه‌ی ده‌لکین، هه‌روه‌ها بۆ نه‌وه‌ش به‌سه‌ره‌اتی خۆمان پاست بکه‌ینه‌وه له‌ پۆشنایی قورئان و سوننه‌تداو، لیپرسینه‌وه له‌گه‌ل خۆمان بکه‌ین پیش نه‌وه‌ی لیپرسینه‌وه‌مان له‌گه‌ل بکریت^۲.

ئه‌وانه‌ش، که خه‌ریکی فیه‌قی بانگه‌وازن ده‌توانن ماوه‌یه‌ک بۆ خۆیان ته‌رخان بکه‌ن بۆ پیداجونه‌وه‌ی گشتی و گه‌رانه‌وه‌و، تیپامان له‌ پاستی بانگه‌وازنکردن تا چ پاده‌یه‌ک به‌هیزه، یان لاوازه، هه‌روه‌ها دۆزینه‌وه‌ی خاله‌کانی شکست و زانیسی روداوگان هه‌مووی به‌چاک و خراب.

شیخ (محمد عبدالله الدران) ده‌رباره‌ی وته‌ی خاتوو عایشه رضی الله عنها ((فیتحنث فیہ اللیالی ذوات العدد)) وتویه‌تی: ئه‌مه ئاماژه‌یه بۆ نه‌وه‌ی، که ژماره‌ی ئه‌و شه‌وانه نه‌گه‌یشتونه‌ته ئه‌م سه‌ری که‌م، یان ئه‌و سه‌ری زۆر، تاکو ئه‌مه‌پۆش ئه‌و پینمونی هه‌ر به‌رده‌وامه، که پیغه‌مبه‌ر صلی الله علیه و آله هه‌ر له‌پیش پیغه‌مبه‌ر بوونی په‌چاری کردوه له‌ ناوه‌پاست گرتن له‌ هه‌موو کاروباریکدا وه‌کو دروشمیک بۆ میلیله‌تی ئیسلام، هیمایه‌کیشه بۆ پینمونی پیغه‌مبه‌ر صلی الله علیه و آله، دوا‌ی نه‌وه‌ی، که خوا وه‌کو په‌حمه‌ت ناردی بۆ سه‌رجه‌م مرۆفایه‌تی^۳.

سۆیه‌م: تا نه‌وکاته‌ی راستی و دنیایی بۆهات له‌ نه‌شکه‌وتی حیرا ئیتر فریشته‌که‌هات و پیی ووت بخوینه.

ئه‌و نایه‌تانه‌ی له‌ نه‌شکه‌وت دابه‌زبینه سه‌ر پیغه‌مبه‌ر صلی الله علیه و آله، یه‌که‌مین نایه‌ته‌کانی قورئان بوون، که وریایی نه‌وه‌ی تیادراوه مرۆف له‌پارچه‌ خوینیکی پیس دروست بووه، له‌ به‌خشنده‌یی خوای گه‌وره‌شه، که مرۆفی فی‌ری ئه‌وشتانه‌کردوه، که نایزانیئت، ئینجا پایه‌دارو سه‌ربه‌زی کردوه به‌زانست، هه‌روه‌ها زانست ئه‌و

۱- به‌وانه: الأساس فی السنة و فقهها - السیره النبویه سعید حوی (۱/۱۹۵)

۲- به‌وانه: فقه السیره للغضبان.

۳-المختار من کنوزالسنة(ل ۱۹) ط ۲ / ۱۹۷۸ دار الأنصار القايرة.

تایبہ تمہندیہ بو، کہ خوی گہورہ دایہ مروؤف و فہ زلی دابہ سر فریشہ تہکان بہ ہویہ وہ، زانست جاری واہیہ لہ زہیندایہ، یان لہ زمان، جاری واش ہیہ لہ نوسیندا ہیہ بہ پہنجہ، بہم نایہ تانہ سہرہ تایی پیغہ مبرایہ تی موحمہ مدو ﷺ دہستی پیکرد، لہ راستید نہوہ پروداویکی ہرہ گہورہ بو، شہید سہید قوتب ﷺ، لہ تہفسیرہ کہیدا بہ جوانی باسیکردوہ، بہ لگو چہ ندین لایہ نیشی ہر دہ مینیتہ وہ لہ سہرووی توانا و زانینی ٹیمہ وہ، بہ راستی پروداویکی گہورہ بو، لہ نامازہکانی و شوینہ واری لہ زینانی مروقیایہ تی بہ گشتی، نہو ساتھ ش، کہ نہو پروداوہی لہ خوگرت مہ زنتین ساتھ لہ میژووی سہرزہوی ہمووی.

بہ لام راستی نہو پروداوہ چی یہ، کہ پرویدا؟

راستیہ کہی نہوہیہ، کہ خوی مہزن و بالادہست — بہ بہ خشندهی خوی — ویستی بہزہی بہ مروقیایہ تیدا بیتہ وہ، کہ لہ گوشہ یہ کی بوونہ و ہردا کہ وتبون، لہ ہموو نہو مروقیایہ تیدہ شدا تاکہ کہ سیکی لییان ہلبرارد بو نہوہی بیتہ جیگای پویشنایی ودانایی و وشہکانی خوی گہورہ.^۲

سہرہ تایی وہ حیسی ستایش بوو بو پینوس و زانست و پلہ و پایہی لہ دروستکردنی گہلان و نہتہ وہ کاند، ہندی نامازہی پوونیشی تیدایہ، کہ زانست یہ کیکہ لہ تایبہ تمہندیترین تایبہ تہکانی نادمہ میزاد.^۳

لہم پروداوہ مہزنہ شدا گہورہی و پلہ و پایہی زانست ناشکرا دہ بیت، یہ کہ مین وشہ لہ پیغہ مبرایہ تی دہ گاتہ پیغہ مبر ﷺ فرمانیکہ بہ خویندنہ وہ: ﴿أَقْرَأْ بِأَسْرِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ﴾ (العلق: ۱)

بہردہ وام ناینی نیسلام ہانی زانستی داوہ و فرمانی پیکردوہ، پلہی ہلگرانہ بہرزدہ کاتہ وہ، لہ کہسانی تریش جیایان دہ کاتہ وہ، خوی گہورہ دہ فہرمویت: ﴿يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَأَفْسَحُوا يَفْسَحَ اللَّهُ لَكُمْ وَإِذَا

۱- بیوانہ: تفسیر ابن کثیر (۴/ ۵۲۸).

۲- فی ظلال القرآن (۶/ ۲۹۲۶، ۲۹۲۷).

۳- بیوانہ: السیرۃ النبویہ، لأبی شہبہ (۱/ ۲۶۰).

قِيلَ أَنْشُرُوا فَأَنْشُرُوا يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿المجادلة: ۱۱﴾ هه‌روه‌ها خوی په‌روه‌ردگار فه‌مویه‌تی: ﴿أَمَّنْ هُوَ فَنَنْتِ ءَانَاءَ الْبَيْتِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّهِ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْمَلُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْمَلُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ﴾ (الزمر: ۹).

سه‌رچاوه‌ی زانستی به‌سود له لایه‌ن خواوه‌یه، چونکه هه‌رخوی به‌پینوس فی‌ری کردووه، مروفیشی فی‌رکردووه له هیچ نه‌زانین، هه‌رکاتیکیش مروفایه‌تی له و پربازه لایدابیت زانسته‌کشی جیا بووبیته‌وه له ریگای خوی گه‌وره، نه‌و زانسته‌ی ده‌بیته به‌لایه‌ک و هۆکاریک بۆ له ناوبردن.

چوارهم: نه‌و نا ره‌حه‌تیه‌ی تووشی پیغه‌مبه‌ر ﷺ بوو، هه‌روه‌ها وه‌سفی دیارده‌ی وه‌حیی.

پیغه‌مبه‌ر ﷺ تووشی ماندووبون وناپه‌حه‌تی بوو کاتیک جبریل علیه‌السلام ده‌یگوشی و فشاری بۆ ده‌هینا، ماوه‌یه‌کیش هه‌ر له‌و حاله‌دا مایه‌وه، وه‌کو خوی گه‌وره ده‌فه‌رمویت: ﴿إِنَّا سَأَلْنَا عَلِيَّكَ قَوْلًا ثَقِيلًا﴾ (المزمل: ۵) داناییه‌کی گه‌وره‌ش له‌وه‌دا هه‌بوو، وه‌کو پونکردنه‌وه‌ی گرنکی نه‌م ناینه به‌توندی گرتنی و بایه‌خ پیدانی، ناگادارکردنه‌وه‌یه‌کیش بوو بۆ ئومه‌ت، که نه‌م ناینه‌ی پیی شادبووه، به‌ناسانی نه‌گه‌یشتوووه پیی.^۲

دیارده‌ی وه‌حیی دیارده‌یه‌کی له ناسابه‌ره بۆ هه‌موو یاساگان‌ی سروشت، چونکه پیغه‌مبه‌ر ﷺ قسه‌ی خوی گه‌وره‌ی وه‌رگرت — که قورئان بوو — له ریگه‌ی جبریل علیه‌السلام، نا لی‌ره‌شه‌وه ده‌وتریت هیچ په‌یوه‌ندیه‌ک نییه له نیتوان (وحی) خوی گه‌ره له نیتوان (إلهام)، که قسه‌ی دل و ده‌روونه، یان تی‌پامان و هه‌ستکردن، که سه‌رچاوه‌که‌ی ناخی مروفه، به‌لکو وه‌حیی (وحی) شتیک بوو ده‌رباره‌ی خودی

۱- پروانه: الوحي و تبليغ الرسالة. د. يحيى اليعقوبي (ل ۲۴)

۲- هه‌مان سه‌ر چاوه‌ (ل ۳۱، ۳۰)

پيغمبر ﷺ خويوه دهات نه رکه که شی ته نها بریتیبوو له که سی وه حیی بوهاتووو
 ناگادارکردنه وهی، به لام پوونکردنه وه و پرافه کردنی، نه وه له ریگه ی پيغمبر ﷺ
 خويوه ده بیت، وه کو درده که ویت له فرموده کانی.^۱

راسته قینه یی وه حی نه و بنه مایه یه، که هه موو راستیه کانی ثابنی له سر بنیات
 ده کړیت، به بیروباوه پو شریعت و پوهشت، هر بویه پوژه لاتناسه کان و
 مولحیده کان له پیش نه وان، گرنگیان دا به نه مه سه له و

له هه ولی نه وه دابوون، که په خنه بگرن و نکولی بکن له راستی وه حی به
 لایتردا بیبه ن و دووری بخه نه وه له واتای خوی، که له فرموده کانی پيغمبر ﷺ
 وه سف کراوه، میژوونوسه کان بویان گپراوینه ته وه، هندیکیان ده لاین:
 موحه ممه د ﷺ قورئان و بنه ماکانی نیسلام له به حیرا فیربووه، هندیکیشان ده لاین:
 موحه ممه د ﷺ که سیکي تورپه و نه خووش بووه به په رکه م.^۲

به لام راستی نه وه یه، که پيغمبر ﷺ له وکاته ی له نه شکه وتی حیرابووه له
 نا کاو به چاوی خوی جبریلی بینی پییده وت: بخوینه، بۆ نه وه ی بزانییت، که وه حی
 کاریکی ناوخوی نیه دروون دروستی بکات، به لکو نه وه و هرگرتنه بۆ راستیه ک له
 دره وه ی خويوه، هیچ په یوه ندی کی نییه به دروونه وه، هه روه ها گوشینی
 فریشته که بۆ موحه ممه د ﷺ سی جار و له هه موو جاریکیش پییده وت: بخوینه،
 نه و دووپا تکر د نه وه جه خته له سر نه و هرگرتنه دره کیه، پتکردنه وه یه کیشه به
 توندی بۆ هرکه سیک و ابزانییت نه و مه سه له یه خه یال و قسه ی دروونه .

پيغمبر ﷺ خوا ﷺ توشی ترس و بیمیکی ندربوو له وه ی که بینی و بیستی، به
 په له ش گه رایه وه بۆ مال و دلی ده لرزی، نه وه ش واده گه ی نییت، که پيغمبر ﷺ به
 په رووش نه بوو بۆ نه و په یامه ی ده دریتته سه ریدا بۆ پاگه یان دنی.^۳

۱- بروانه: السیرة النبویة الصحیحة للمعری (۱/ ۱۲۹)

۲- فقه السیرة النبویة البوطی.

۳- هه مان سر چاوه (ل ۶۴)

خوای گوره ده فہرمویت: ﴿وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ وَلَكِن جَعَلْنَاهُ نُورًا نَّهْدِي بِهِ مَن نَّشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٥٢﴾ صِرَاطِ اللَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۗ أَلَا إِلَى اللَّهِ تَصِيرُ الْأُمُورُ ﴿﴾ (الشوری: ۵۲-۵۳).

مہرودہ ما خوای گوره ده فہرمویت: ﴿وَإِذَا تُخَلِّيٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا إِنَّتِ بِضِرَّانٍ غَيْرِ هَذَا أَوْ بَدَّلَهُ ۗ قُلْ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقَآئِي نَفْسِي ۗ إِنْ أَتَيْتُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ ۗ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥﴾ قُلْ لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلَا أَدْرَاكُمْ بِهِ ۗ فَقَدْ لِينتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِّن قَبْلِهِ ۗ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿﴾ (یونس: ۱۵-۱۶)

بۆچوونی گومان بہران لہوہی مہمووی کہوت و بہرگی نہ کرد بہ رامبہرئو فہرمودہ پاستہی کہ عائیشہ رضی اللہ عنہا دہیگیریتہوہ، دکتور بوطی دہربارہی ناماژہی وہی دلئت:

۱- جیاکردنہوہی ناشکرا لہ نیوان قورئان و فہرمودہ دا، چونکہ پیغمبہر ﷺ فہرمانی دہ کرد بہ نوسینی قورئان لہ ساتی دابہ زینیدا، بہ لام قسہکانی خوئی نہدہنوسرا، بہ لکوہر لہ یادی ہاوہ لانیدا بوو، نہک تہنہا لہ بہرئوہی، کہ فہرمودہ قسہیہ کہ لہ لاین خوئیہوہو پہیوہندی بہ پیغمبہراپہ تیہوہ نیہ، بہ لکو لہ بہرئوہی قورئان لہ پیگہی وہی یہوہ بہ ہمان وشہکانی خوئی دابہ زیوہ لہ پیگہی جبریل علیہ السلام، بہ لام فہرمودہ کان واتاکانی وہچیہ لہ لاین خواوہ، بہ لام وشہکان و پیکخستنی دہرپینہ کہ لہ لاین خوئیہتی، بۆیہ نۆد وریابوو بۆ تیکہل نہبوونی قسہی خواو قسہی خوئی.

۲- پیغمبہری خوا ﷺ پرسیاری لیدہ کرا دہربارہی ہندی مہسہلہ، بہ لام وہلامی نہدہ دایہوہ، جاری واشبووماوہیہ کی نۆری دہبرد بیدہنگیہ کہی تائہوکاتہی قورئان دہربارہی دادہبہزی، یان جاری وابوو پیغمبہر ﷺ

به‌شپوه‌یه‌کی دیاریکراو له‌گه‌ل‌ باب‌ه‌تیکدا مامه‌له‌ی ده‌کرد، به‌لام‌ نایه‌ته‌کانی قورئان به‌لایه‌کی تردا ناراسته‌یان ده‌کرد به‌ شیوازیکی تر، به‌لکو جاری وابوو نایه‌ته‌کانی قورئان گله‌ییشی تیا‌دابوو له‌لیی.

۳- پیغه‌مبه‌ری خوار ﷺ نه‌خوینده‌واربوو، ناشگونجی که‌سیکی وا له‌ ریگه‌ی ناشکرابوونی ده‌روونی راستی یه‌کانی میژوو بزانییت، وه‌کو به‌سهراته‌ی یوسف ﷺ و دایکی موسا کاتیک کۆرپه‌که‌ی خوی فرهدایه‌ نیو ده‌ریاوه، به‌سهراته‌ی فیرعه‌ون،: خوای گه‌وره‌ فرمویه‌تی: ﴿وَمَا كُنْتَ تَتْلُو مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ، بِيَمِينِكَ إِذَا لَا زَنَابَ الْمُبْتَطِلُونَ﴾ (العنکبوت: ۴۸)

۴- راستگویی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌گه‌ل‌ خه‌لکی بۆماوه‌ی چل سال، به‌ناوبانگبوونیسی له‌ نیوانیاندا، نه‌وه‌ ده‌گه‌ینی، که‌ پیش نه‌وه‌ له‌گه‌ل‌ خۆیدا راستگو بووه، بۆیه‌ نه‌بییت سه‌رکه‌وتوو بیته‌ سه‌ر هه‌رگومانیک بۆ چاوی، یان بۆ میشکی دروست بووبییت ده‌رباره‌ی وه‌حی، وه‌کو چۆن نه‌م نایه‌ته‌ش وه‌لامیک بییت بۆ نه‌و قسه‌کردنه‌ی له‌گه‌ل‌ خۆیدا ده‌رباره‌ی وه‌حی: ﴿فَإِنْ كُنْتَ فِي شكٍ مِمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ فَسْئَلِ الَّذِينَ يَفْقَهُونَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ لَقَدْ جَاءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ﴾ (یونس: ۹۴).

بۆیه‌ له‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ هاتوو، که‌ فرمویه‌تی: ((لا أشك ولا أسئل))، واته‌: نه‌گومان ده‌که‌م و نه‌پرسیاریش ده‌که‌م.

پیجهم: جۆره‌کانی وه‌حی.

زانایان ده‌رباره‌ی چه‌ند جۆریک له‌ جۆره‌کانی وه‌حی قسه‌یان کردوه، له‌وانه‌:

۱- خه‌ونی راستی:

نه‌وه‌ سه‌ره‌تای وه‌حی بوو بۆ پیغه‌مبه‌ر ﷺ، هه‌رچ خه‌ونیکی ببینایا، وه‌کو بۆژی بووناک به‌دیده‌هات، له‌ فرموده‌شدا هاتوو: ((رؤيا الانبياء حق)) واته‌: خه‌ونی

پیغمبه‌ران راسته، خوای گه‌وره دهر باره‌ی ئیبراهیم ده‌فه‌رمویت: ﴿يَبْنِيْ اِيَّ اَرَى فِي الْمَنَارِ اِيَّ اَذْبَحَكَ﴾ (الصافات: ۱۰۲)

۲- ئیلهاام:

واته: فریشته‌یه‌ک قسه بخاته سهر دلّی بئ پیغمبه‌ر ﷺ فریشته‌که بیبینیت، وه‌کو فه‌رموویه‌تی: ((أَنْ رُوحَ الْقُدْسِ نَفَثَ فِي رُوعِي))^۱ واته: جبریل علیه‌السلام، فووی کرد به‌دلّما، که که‌س نامریت تارپۆزی خۆی به‌ته‌واوی پینه‌گات، بۆیه له‌خوا بترسن و به‌جوانی داوا بکن.^۲

۳- وه‌کوزهره‌ی زنجیر:

واته: له‌توندی و ده‌نگدانه‌وه‌دا، وه‌کو له‌فه‌رمووده‌که‌ی عائیشه‌داها‌تووه: حارسیش ﷺ پرسیا‌ری کرد له‌پیغمبه‌ر ﷺ چۆن وه‌حیت بۆ دئ؟ پیغمبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((أحياناً يأتيني مثل صلصل الجرس و شواده علي فيفصم عني وقد وعيت ما قال، وأحياناً يتمثل لي الملك رجلاً فيكلمني، فاعني يقول))^۳ واته: جاروبار وه‌کو ده‌نگدانه‌وه‌ی ئاسن دیت بۆم، ئه‌وه‌یان قورسه له‌سهرم، که‌ته‌واو ده‌بیت ئیتر تیده‌گه‌م چی ووتوه، جاری واش هه‌یه فریشته‌که له‌شیوه‌ی پیاویکدا دیت و قسه‌م له‌گه‌ل ده‌کات و منیش لئی تیده‌گه‌م.

۴- ئه‌وه‌ی خوای گه‌وره راسته‌وخۆ وه‌حی بۆ کردووه به‌بئ ئه‌وه‌ی له‌پێگه‌ی فریشته‌یکه‌وه‌ بیت، وه‌کو چۆن خوای په‌روه‌ردگار له‌گه‌ل موسای کوپی عمران علیه‌السلام کردی، ئه‌م پله‌وپایه‌ش جیگیر بووه بۆ موسا به‌ده‌قی قوربان، بۆ پیغمبه‌ری خۆمانیش هه‌رجیگیر بووه له‌پروودای ئیسراء دا.^۴

۱- حدیث صحیح بشواهد (زادالمعاده / ۱ / ۷۸) مؤسسة الرسالة

۲- هه‌مان سه‌رچاوه (زادالمعاده / ۱ / ۷۹)

۳- البخاري بدء الوحي (رقم: ۷)

۴- به‌وانه: الرؤى والأحلام في النصوص الشرعية، أسامة عبدالقادر (ل ۱۰۸)

۵- یان نه وهی که فریشته که ده بینیت له و شیوهی که له سهری دروستکراوه،
نیتر خوی گوره نه وهی بیهویت له ریگه یه وه دهینیریت.

۶- فریشته که وه کو پیاویک ده هاته لای پیغمبر ﷺ قسهی له گه ل ده کرد،
تا کو لئی تیده گه یشت، له م جوره یاندا، جاری وا هه بو هاوه لانیس ده یانبینی،
نه مانه بوون، که ئینو لقهیم ده باره ی جوره کانی وهی باسیکرده.

له راستیدا دابه زینی وهی به سهر پیغمبر ﷺ سهره تای سهرده میکی نوئی بوو
له ژیا نی مرقایه تیدا، که ریگه ی ونکرد بوو له تاریکی نه فامیدا.

ئینجا دابه زینی وه حیش قورس بووه له سهر پیغمبر ﷺ وه کو له م فرموده دا
ده رده که ویت: ((لقد خشیت علی نفسي)) هه روه ها فرموده که ی عائشه رضی الله عنها، که
باسی له وه کرده پیغمبر دئی ده له رزی کاتیک له نه شکوت گه رایه وه لای
خه دیجه ووتی: ((زملونی زملونی)) نیتر دایپوشی تا به هوشی خوی هاته وه،
هه روه ها وه کو به لگه له سهر سهختی دابه زینی وهی به سهر پیغمبر ﷺ.

هه روو پیشه وا بوخاری و موسلیم ره حه ته ی خویان لیبنی، له عائشه رضی الله عنها
ده گپرنه وه که فرموویه تی: من نه وم ده بینی - مه بهستی پیغمبر ﷺ - له پوژی
زور ساردا وهی له سهر دابه زنی، که ته واو ده بوو ده مبینی ناره ق له نیو چاوانی
دهاته خوری،^۲ هه روه ها فرموده که ی عوباده ی کوری صامت رضی الله عنه، که فرموویه تی:
پیغمبر ی خوار رضی الله عنه، که وهی بو دابه زنی، تووشی نار هحتی ده بوو، ره نگیشی
ده گپرا.^۳

شه شه م: کاریگه ری نافرته تی چاک له خزمه تگردنی بانگه وا زدا.

هه لوئیستی خه دیجه له کاتی گه پانه وهی پیغمبر ﷺ له نه شکوته که، به لگه یه
له سهر دلقایمی و دامه زراوی، چونکه شپرزه نه بوو به بیستنی نه وه واله، به لگو به

۱- بروه: زاد المعاد (۱/۲۳-۲۴)

۲- البخاری، کتاب بده الوحی (رقم: ۲) مسلم کتاب الفضائل (رقم: ۲۲۲۲)

۳- مسلم کتاب الفضائل (رقم: ۲۲۲)

لہ سر خوی و نارامیشہ وہ پیشوازی لیکرد، بہ لگش ئوہ بوو، کہ یہ کسہ رچوو بؤ لای وەرہ قہی کوی نوفل و مہ سہ لہ کھی لا باسکرد.^۱

ہہ لویستی خدیجہ رضی اللہ عنہا ناماژہی دہ کرد بہ بیر بلاوی و ہوشی ئو، لہ بہر ئوہی ہہ لسا بہ ئہ نجامدانی بہ راوردیک لہ نیوان پوداوه کہو ئو کارانہی پیغمبر ﷺ ہہ بیوون بہ و ہش گیشٹ، کہ کہ سیٹک ئوہ پڑوشتی بیت خوی گورہ پستی بہرنادات و شہرمہ زاری ناکات، بہ و ہ وہ سفی موہ مہدی میردی کرد رضی اللہ عنہ، کہ پہیوہندی خزمایہ تی بہ جیدہ ہینئ و ئوہش بہ لگیہ لہ سر نامادہ بوونی بؤ ئہ نجامدانی چاکہ بؤ خہ لکی، خزمانی مروؤ ئو ناوینہن، کہ کارہ کانی خوی تیااندا دہ بینیتہ وہ، جا ئہ گہر ئو کہ سہ سہرکہ وتوو بیت لہ پاکیشانیان بؤ لای خوی بہ کاری چاکہ، ئوہ پاکیشانی خہ لکانی تر ناسان تر دہ بیت بؤی.^۲

دایکی نیمانداران رضی اللہ عنہم بہ پہ لہ ہانای بردہ بہر باوہرہ فیتریہ کھی خوی شارہ زای بہ یاسای خوا لہ بوونہ و ہردا، ہہ روہا بہ دلنیایی تہ وای خوی بہ و ہی موہ مہدی رضی اللہ عنہ خواہنی ہندی پڑوشتی مہزنہ، ئینجا بہ و ہش، کہ دہیزانی دہ بارہی چاودیری خوی گورہ بؤ پیغمبرہ کھی لہ چہ ندین ہہ لویستدا، کہ پہیوہندی نہ بوو بہ پیغمبرہ رایہ تی یان سہرہ تاو مو عجیزہ کانی، بہ لکو ہر لہ و ہہ لویستہ چاکانہی، کہ لہ ژیانی خواہن چاکہ و جوامیریدا پوودہ دات.^۳

خدیجہ دلنیابوو لہ محمد رضی اللہ عنہ، کہ ناکارہ جوانہ کانی سہرکہ وتنی بؤ بہ دیدہ ہینیت، بہ ہندی وشہی بہ ہیزو پیز دہر پرنی کرد لہ کامل بوونی^۴، خدیجہ بہ و ہش گیشٹ، کہ ہہ لگری و ہا پڑوشتی ہہر گیز پوہ پروی شہرمہ زاری نابیتہ وہ، چونکہ خوی گورہ لہ سر ئو شتوازہ چاکہ کارہ دروستی کردوہ.

۱- پروانہ: التاریخ الإسلامی للحمیدی (۱/ ۶۱)

۲- ہمان سہرچاوہ (۱/ ۲۰۷، ۲۰۸)

۳- پروانہ: محمد رسول اللہ الصادق عرجون.

۴- ہمان سہرچاوہ (۱/ ۲۰۷-۲۰۸)

یاساکانی گه ردونیش له بواری کۆمه لایه تیدا هیچ کاتیك له سهر ئه وه نین، که که سیك خوی گه وره جوانی بکاته وه به وشئوه له نیو بهنده کانیدا، دوایش شه رمه زاری بچیژیت، پیغمبریش ﷺ گه یشته چله پۆپه ی ئاکار، هر وه کو فیتره ت خوی گه وره تیایدا دروستی کردبوو به ئه ندازه یه ک، که که سی پیا نه گات .

به لام ئه وه شی به لاوه به س نه بوو، تا کو خۆی گه یانده وه ره قه ی ئامۆزای، ئه وه زانا پایه په رزه، که چاوه پروانی سهر ه لدانى پیغمبره ی کۆتایی بوو، ئه وه قسانه ی وه ره قه ش کاریگه ری زۆری هه بوو له سهر به هیزکردنی پیغمبره ﷺ و دلدامه زرانندی، چونکه ئه وه موحه ممه دی ﷺ ئاگادار کرده وه، که خاوه نی نه ینی مه زنه، که دبیته نێردراوی خوی گه وره بۆ لای بهنده کانی، ئه مه ش هۆنراوه یه کی وه ره قه یه، که به لگه یه له سهر چاوه پروانکردنی بۆ هاتنی پیغمبره ﷺ:

لججت و كنت فى الذكري لجوجاً	لهم طالماً بعث النشيجا
ووصف من خديجة بعد وصف	فقد طال إنتظاري يا خديجا
ببطن المكتين على رجائي	حديثك أن أرى منه خروجاً
بما خبرتنا من قول قس	من الرهبان أكره أن يعوجاً
بان محمداً سيسود فينا	ويخصم من يكون لة حيجا

وه ره قه باوه پى هینا به پیغمبره ﷺ و ئه ویش شایه تی به هه شتی پیدایا، له ریوایه تیکا هاتوو، که که کیم به ئیسنادی خۆی له عایشه ده گپرتیه وه رضی الله عنها، پیغمبره ﷺ فه رموویه تی: ((لا تسبوا ورقة فإني رأيت له جنة أو جنتين))^۲ واته: جنیو به وه ره قه مه دن، چونکه من به هه شتیك یان دووانم بینى بۆ ئه وه بوو.

هه روه ها له عایشه وه هاتوو، که که خدیجه پرسیا ری کردوو له پیغمبره ﷺ ده رباره ی وه ره قه، ئه ویش فه رموویه تی: ((قد رأيت له ثياباً بيضاً،

۱- بروانه: محمد رسول الله لمحمد الصادق عرجون. (۲۲۲/۱)

۲- بروانه: سيرة ابن هشام (۱/ ۱۹۱-۱۹۲)

فأحسبه لو كان من أهل النار لم يكن عليه ثياب بيض)) واته: من ثموم بيني
پۆشاکیکی سپی له بهر بوو، پیم وایه نه گهر دۆزه خیی بوایه پۆشاکی سپی له بهر
نه ده بوو،

هه یسه می ده لیت: نه بو یه علا ریوایه تی کردوو به سه نه دیک (حسن) له جابیری
کوری عه بدوللوه، که پیغه مبهری خوار ﷺ فه رموویه تی: ((أبصرته في بطنان الجنة
وعليه السندس)) واته: من وهره قه م بینی له ناوه پاستی به هه شتدا، ناوریشمی
پۆشیبوو.

به پاستی خه دیجه ﷺ پۆلی مه زنی بینی له ژیان پیغه مبهردا ﷺ، به هوی نه و
که سائیه به هیزه، که هه بیوو له کۆمه لگادا، هه روه ها به و لیها تووی و توانایه ی
که هه بیوو له بواری ده روئیدا، له سه ر په وشتی به رزو به زی و دانایی بنیاتنرابوو،
خوای گهره ش پشتیوانی پیغه مبهره که ی بوو بۆ دۆزینه وه ی نه و ئافره ته، چونکه
خوی پیشه نگیك بوو بۆ هه موو که سیک به تایبه تی بۆ نه وانیه بانگه واز ده که ن
بۆلای خوا، جا هه لسانی خه دیجه به نه و پۆله مه زنه، ناگادار کردنیکه له خوای
په روه ردگاره وه بۆ هه لگرانی ئالای بانگه واز، که چی پهبازیک گونجاوه بیگره به ر له
بواری په پیره وی کردن له پیغه مبهر ﷺ، تاکو بگه نه نه و ئامانجانیه هه ول ده دن
بیانگه نی.^۲

خاتوو خه دیجه ﷺ نمونه و پیشه نگیکی هه ره به رزه بۆ خیزانی بانگه وازان،
چونکه که سی بانگه واز نابیت وه کو خه لکانی تربیت، چونکه نه و خاوه ن
په یامیکه، غه می نه وه ی هه لگرتوه، که نه ته وه که ی گومرا نه بیت، گه نده لی
بلاونه بیته وه، میله ته که ی به هیزتربیت، غه می هه موو نه و نا په حتیانه ش
هه لده گریت، که به سه ر موسلمانان دیت له سه رتاسه ری دونیا، له پیلان و سته م و
برسیتی و چه وساندنه وه، پاش هه موو نه مانه ش نه و پبویسته نه و کاتانه له کاتی
حه سانه وه ی خووی و مال و منالی وه برگریت، هه روه ها پبویستی به وه هه یه

۱- المستدرک (۲/ ۶۰۹)، وقال: صحیح علی شرط الشیخین، وأقره الذهبی.

۲- بروهانه: التاریخ الإسلامی للحمیدی (۱/ ۶۹)

قوربانی بدات به مال و کات و هموو دونیا، نه‌گه‌ر پیویست بکات، مادام نه‌و شته له پیناو خودایه، بویه پیویستی به نافرته‌تیکه گرنکی نه‌و هموو نه‌رکانه بزانتیت، له‌گه‌ل می‌رده‌ک‌هی پاره‌ستیت نه‌و نه‌رک‌هی له سهر شان سووک بکاته‌وه، نه‌ک بییت به ته‌گه‌ره‌یه‌ک له ریگه‌ی.^۱

که‌واته نافرته‌ی چاک کاریگه‌ری ه‌یه له‌سهرخستنی بانگه‌واز، نه‌وش له‌ه‌لو‌یستی خه‌دیجه‌دا رضی الله عنه پوون بوویه‌وه، کاتیک له‌گه‌ل پیغمبر ﷺ پاره‌ستا و ه‌لو‌یستی نواند، بیگومان نافرته‌ی چاک ده‌توانی پۆلی به‌رچاو ببینی له‌سهرخستنی نه‌رکی می‌رده‌ک‌هی، چونکه کاری بانگه‌واز گرنکترین کاریکه مرو‌فه‌کان پیی ه‌لسن، جا نه‌گه‌ر خوای گه‌وره یارمه‌تی بانگه‌وازیکی ریگای نیسلام بدات به‌خیزانیتکی باش و کارامه، نه‌وه نیشانه‌ی سهرکه‌وتنیتتی له‌کاره‌کانیدا،^۲ راستیشی کردوو پیغمبره‌ری خوا کاتیک فه‌رموویه‌تی: ((الدنيا متاع، و خیر متاع الدنيا المرأة الصالحة))^۳ واته: دنیا پابواردنه چاکترین پابواردنه‌کانیش نافرته‌تیکه چاکه.

حه‌وته‌م: به‌نه‌مه‌ک بوونی پیغمبر ﷺ به‌رامبه‌ر خاتوو خه‌دیجه رضی الله عنها

پیغمبری خوار رضی الله عنه نمونه‌یه‌کی زۆر به‌رز بوو بۆ نه‌مه‌ک و گیترا‌نه‌وه‌ی چاکه، چونکه زۆر به‌نه‌مه‌ک بو به‌رامبه‌ر نه‌م خیزانه دلسۆزه‌ی له‌ژیانیداو له‌پاش کۆچی دوایشی، مژده‌ی پیدایه‌ مالتیک له‌ناو به‌ه‌شتدا، سلّوی خوای گه‌وره‌شی پیگه‌یاند، له‌گه‌ل سلّوی جبریل رضی الله عنه، له‌نه‌بو هوره‌یره‌وه رضی الله عنه فه‌رموویه‌تی: جبریل هاته‌لای پیغمبره‌ری رضی الله عنه وتی: نه‌ی پیغمبره‌ری خوا نه‌وه خه‌دیجه‌یه نیستا دیته‌ لات قاپیتکی پییه، خواردنیک، یان خواردنه‌وه‌یه‌کی تیاپه، جا که گه‌یشه‌ لات، سلّوی خوای گه‌وره‌و سلّوی منیشی پیبگه‌یه‌نه، مژده‌شی پیبده به‌ مالتیک له‌به‌ه‌شتدا له‌ مرواری دروستکراوه، نه‌ه‌راو هوریاو نه‌ماندوویه‌تی تیاپه.

۱- بروهانه: وقفات تربویة مع السیرة النبویة للبلالی (ل ۴)

۲- بروهانه: التأریخ الإسلامی للحمیدی (۱/ ۶۸)

۳- رواه مسلم کتاب الرضاح (رقم: ۱۱۶۶۷ ال ۱۰۹۰)

۴- مسلم کتاب فضائل الصحابة (ل ۱۱۸۸۷ رقم: ۲۴۳۲)

ه‌روه‌ها عائیشه رضی الله عنها باسی نه‌مه‌کی پیغمبر ﷺ ده‌کات بۆ خه‌دیجه پاش مردنی و ده‌لئیت: جارو غیره‌م به‌رام‌به‌ر هیچ کام له خیزانه‌کانی پیغمبر ﷺ نه‌بوو، نه‌ونده‌ی که هه‌م‌بوو به‌رام‌به‌ر خه‌دیجه، خو من نه‌ویشم نه‌دیبوو، به‌لام پیغمه‌م‌به‌ری خوا ﷺ زۆر جار باسی نه‌وی ده‌کرد، جاری واش بوو مه‌پئکی سه‌رده‌پری و به‌ش به‌شی ده‌کرده سه‌ر هاو‌پئکانی خه‌دیجه، جاری وابوو منیش پیم ده‌ووت: ده‌لئ ی ئافره‌تی تر له دونیادا نه‌ بوو خه‌دیجه نه‌بیت؟ نه‌ویش ده‌یفه‌رموو: ((إنها كانت وکانت، وکان لی منها ولد))^۱ واته: خه‌دیجه ئاوهاو ئاوها‌بوو، منالیشم لئی بوو. کاتیک خوشکه‌که‌ی خه‌دیجه هاته‌ لای و خه‌دیجه‌ی وه‌بیری هینایه‌وه، به‌پروویه‌کی گه‌شه‌وه پئیش‌وازی لیکرد، عائیشه رضی الله عنها ده‌فه‌رمویت: هاله‌ی کچی خوه‌یلیدی خوشکی خه‌دیجه داوای ریگه‌ پیدانی کرد بچیته‌ لای پیغمه‌م‌به‌ر ﷺ ئیت‌ر به‌ ده‌نگی و شیوه‌ی قسه‌کردنی خه‌دیجه‌ی هاته‌وه‌یاد، به‌وه دل خوش بوو، وتی: یاخوا هاله‌ی کچی خوه‌لید بیت، منیش(واته: عائیشه) پیم ناخوش بوو، وتم: بۆچی وا یادی پیره‌ژنیک له پیره‌ژنه‌کانی قوره‌یش ده‌که‌یت ددانی له ده‌مدا نه‌ما‌بوو، نه‌و مردو‌خوا‌ی گه‌وره‌ له‌و چاکتری پیدای^۲، جاریکیش پئیزی نواند بۆ ئافره‌تیک، که پیشتر له کاتی خه‌دیجه دا سه‌ردانی ده‌کردن و نه‌وه‌ی پوونکرده‌وه، که پاراستنی به‌لئین له ئیمان‌ه‌وه‌یه.^۳

هه‌شته‌م: به‌درو‌خسته‌نه‌وه‌ی پیغمه‌م‌به‌ران

(یالیتنی فیها جذعا، لیتنی اکون حیاً إذ یخرجک قومک قال رسول الله ﷺ: أومخرجی هم؟ قال: نعم، لم یأت رجل قط بمثل ما جئت به‌ إلا عودی، وإن یدرکنی یومک أنصرک نصرأ مؤزراً).^۴

۱- البخاری، (۲۸۱۶) و مسلم (۲۴۳۵)

۲- مسلم کتاب فضائل الصحابة (۱۸۸۹) رقم: (۲۴۳۷).

۳- بروهانه: التاریخ الإسلامی للحمیدی (۱/ ۷۱)

۴- البخاری، کتاب بدء الوحي (ج: ۲) واللفظ له مسلم کتاب الايمان (رقم: ۱۹۷/۲ - ۲۰۴) ح (۲۵۲ - ۱۶۰)

ئەم فەرموودە باسی سوننەتیک لە سوننەکانی نەتەوہ کان دەکات لە گەڵ
 پیغەمبەرانیان کاتیک بانگراون بۆ لای خوا، ئەویش بە درۆخستنەوہی
 پیغەمبەرانیان بوو، وەکو خۆی گەرە باسی قەومی (لوط) دەکات و دەفەرمویت:
 ﴿فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوا آلَ لُوطٍ مِّنْ قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أَنَاسٌ
 يُّنَظَّهُرُونَ﴾ (النمل: ۵۶)

هەر وەها دەربارە‌ی قەومی شوەیب فەرموویەتی: ﴿قَالَ أَلَمْأَلَا الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِن
 قَوْمِهِ لَنُخْرِجَنَّكَ يَشْعِيبُ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا مَعَكَ مِن قَرْيِنَا أَوْ لَنَعُودَنَّ فِي مِلَّتِنَا قَالَ أَوْلَوْكُمَا
 كَدْرِهِنَّ﴾ (الأعراف: ۸۸)

هەر وەها فەرموویەتی: ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُمْ مِّنْ
 أَرْضِنَا أَوْ لَنَعُودَنَّ فِي مِلَّتِنَا فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ الظَّالِمِينَ﴾ (إبراهيم: ۱۳)

نۆیەم: (وفاقر الوحي) خاوبوونەوہی وەحیی.

زانایانی سیرە لە کۆن و هاوچەرخەکاندا باسیان کردووە لەم مەسەلە، ئیبنو
 حەجەری عەسقەلانی فەرموویەتی: مەبەست ئەوہیە، کە ماوہیەکی دیاری کراو
 وەحیی دوا کەوت، ئەوہش بۆ ئەوہ بوو کاریگەرییە پیغەمبەر ﷺ لە بینینی
 جبریل بەسەریدا هات لاجییت، هەر وەها بۆ ئەوہی پەرۆشی پەیدا بکات بۆ
 گەرانیوہی. ١ لە جابیرەوہ ﷺ هاتووہ، کە باسی ئەو ماوہ دەکات و دەگێرێتەوہ لە
 پیغەمبەری خوا ﷺ، کە فەرموویەتی: ((بينا أنا أمشي، إذ سمعت صوتاً من السماء
 فرفعت بصري، فإذا الملك الذي جاءني بحراء جالس على كرسي بين السماء
 والأرض، فرعبت منه، فرجعت فقلت: زملوني زملوني، فأنزل الله تعالى ﴿تَأْتِيهَا الْمَدَائِرُ
 ١ ﴿قُرْآنِذِرٌ ٢﴾ وَرَبِّكَ فَكَبِّرُ ٣﴾ وَتِيَابِكَ فَطَهِّرُ ٤﴾ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرُ ٥﴾ (المدثر: ١-٥))

مخمي الوحى وتتابع^۱ واته: له‌کاتیکدا پرئمه‌کرد، ده‌نگیکم بیست له‌نیوان ئاسمان و زه‌ویدا، منیش زۆر لئی ترسام و گه‌پامه‌وه مالّ وتم: دامبپۆشن، ئیتر خوای گه‌وره ئه‌م ئایه‌تانه‌ی دابه‌زاند ﴿بِأَيِّهَا الْمُدِيرُ ۱﴾ ﴿قُرْآنَدِرَ ۲﴾ ﴿وَرَبِّكَ فَكَبِّرَ ۳﴾ ﴿وَيَا بَكَ فَطَهِّرَ ۴﴾ وَالرَّجْزَ فَهَجُرْ ﴿(المدثر: ۱-۵) له‌ دواى ئه‌وه دابه‌زینی وحی خیرابوویه‌وه.

(صلى الرحمن المبارك الفوري) ده‌لئیت: سه‌باره‌ت به‌و ماوه‌ی، که وه‌حی دانه‌ده‌به‌زی، زانایان هه‌ندێ جیاوازیان له‌ نیوان ناده‌یه، بۆچوونی په‌سه‌ندیش ئه‌وه‌یه‌که بۆ ماوه‌ی چه‌ند پۆژیک بووه، پڕوایه‌تیش له‌ ئیبنو عه‌باسه‌وه هاتوووه ئه‌و واتایه ده‌گه‌یه‌نئ، به‌لام ئه‌و بۆچوونه‌ی که ده‌لئیت: دووسالّ و نیویان سئ سالی خایاندوووه ئه‌وه راست نیه،^۲ سه‌باره‌ت به‌وه‌والانه‌ش، که باسی خه‌م و خه‌فته‌ی پیغمه‌بر ﷺ ده‌کات، که ویستوویه‌تی له‌ چیا به‌رزه‌کانه‌وه خۆی بخاته خواره‌وه، به‌لام جارێک جبریل خۆی پئ پیشان داوه و مژده‌ی پیداووه، که ئه‌و پیغمه‌به‌ری خوایه، ئه‌وه‌وه‌والانه‌ لاوازن، هه‌روه‌ها نه‌گونج‌اویشن له‌گه‌لّ پارێزراوی پیغمه‌بر ﷺ.^۳

۱- البخاري، كتاب بدء الوحى (رقم: ۴)

۲- بېوانه: الرحيق المختوم (ل ۷۹- ۸۰)

۳- بېوانه: الروض الأنف للسهيلى (۲/ ۴۲۲- ۴۳۴)

۴- له‌ سه‌ر پۆششتن: ئه‌و هه‌والانه‌ که باس کراوه ده‌رباره‌ی په‌ژاره‌ی پیغمه‌بر ﷺ گوايه ویستویه‌تی خۆی بخاته خواره‌وه له‌ چیا به‌رزه‌کانه‌وه ده‌کرئت بگه‌رئیه‌وه بۆ (فتح الباري) بۆ نمونه (ج ۱/ ۲۷، ج ۱۲- ۳۵۲، ۲۵۹، ۳۶۱) هه‌روه‌ها بۆ ئه‌و باسکرده‌ی مامۆستای زانا: (الصادق عرجون) له‌ کتێبه‌که‌یدا (محمد رسول الله ﷺ) ج ۱/ ۲۸۵- ۴۵۸ بۆ ئه‌وه‌ی ئاگادار بێت له‌و پاو بۆچونه‌ چاکانه، که مه‌به‌ستی ته‌نها گه‌یشتنه‌ به‌وه‌ی، که پێکه له‌گه‌لّ مه‌زنی ئه‌م ئایینه‌و پوکنه به‌هێزه‌کانی، په‌حمه‌تی خوا له‌ زانایان و پێشه‌وايانی ئه‌م ئایینه‌ (پیداجوه‌وه)

باسی دووہم : بانگہ وازی نہینی.

یہ کہم : فرمانی خوایی بہ گہ یاندنی پہ یام.

پیغمبر ﷺ تہ او دلنیابوو لہ وہی، کہ بوو بہ پیغمبر بوخوای بہ بہ زہی و بہ خشنده، جبریلیش بو جاری دووہم ہاتوہ لای، خوی گہ ورہش نم نایہ تانہی دابہ زاند: ﴿يَا أَيُّهَا الْمَدِينُ ﴿١﴾ قُرْآنِزَر ﴿٢﴾ وَرَبِّكَ فَكَبِّرْ ﴿٣﴾ وَيَا بَكَ فَطَهِّرْ ﴿٤﴾﴾ (المدثر: ۱-۴)

نم نایہ تانہ ناگادارکردنہ وہ بوو بو پیغمبر ﷺ کہ رابردوو تہ او بوو، نم نیستا کاریکی مہ زنی لہ پیشہ، پیویستی بہ وریایی و قول ہ لمانین و ناگادارکردنہ وہی، پیویستہ پہ یامہ کہی ہ لبرگیت و خہ لکی رینمونی بکات و، دل بہ وہی خوا خوش بکات و بہ ہیژییت لہ سر نارہ چہ تہیہ کانی، چونکہ نم وہ سرچاوی پہ یامہ کہی و یارمہ تیدہری بانگہ وازہ کہی تہی.^۱

نم نایہ تانہ بہ یہ کہمین فرمان دہ ژمیردرین بو گہ یاندنی بانگہ وازو ہ لسان بہ ٹرکہ کان، نم نایہ تانہش نامازہ یان تیا بوو بو چہ ند مہ سہ لہ یہ ک، کہ پوختہی بانگہ وازی پیغمبرو راستیہ نیسلامیہ کان و، نہ ہیشتنی خرابیہ لہ سر کژمہ ل و بہ دہستہینانی سوودو بہ رژوہ وندی تیا بوو.^۲

نم نایہ تانہ وروژاندنیک بوو بو پیغمبر ﷺ، بو ٹوہی ہ لسیت بہ ہموو ٹو ٹرکانہی پیی سپیردراوہ، ہروہا بو ٹوہی ٹیتر گوئی نہ دات بہ تہ گہرہ بہ ربہ ست، نم بانگہ نہرم نیانانہ ﴿يَا أَيُّهَا الْمَدِينُ﴾ ٹی داپوشراو، بو ٹوہی بییتہ ہوکاریک بو بہ رزکردنہ وہی ہیممہ ت، مالٹاواپی لہ خوو حہ سانہ وہ بکات، ٹینجا لہ پاش ٹوہ فرمانی توند بہ ہ لسان ﴿قُرْ﴾ بہ توانایہ کی رپاہریو، ہیزو وزہ یہ کیش کہ بیژویت پوہو بہ دیہینانی ٹرکہ کانی گہ یاندن، ٹویش کہ فرمانہ کہ بو تہ نہا کہ سیک ہاتوہ لہ یہ کہمین گوتاری دا دوی پاوہ ستانی وہی، ناگادارییہ ک بوو،

۱- بروانہ: فقہ السیرة للغزالی (ل ۹۰)

۲- بروانہ: دولة الرسول من التكوين إلى التمكن، (د. کامل سلامہ ل ۱۸۱)

که نه‌م ناینه پشت ده‌به‌ستیت به‌خه‌باتی دوورو دریزو کوششی تال، دوی نه‌وه نایه‌ته‌کان توندتر بوونه‌وه له‌به‌هیزکردنی پیغمبر ﷺ و دل‌به‌هیزکردنی، به‌مه‌به‌ستی به‌رده‌وام بوونی له‌سهر پئگایی نیسلام گه‌یاندنی، بۆ نه‌وه‌ی گوئی نه‌دات به‌هیچ کۆسپیک، که پئی لیده‌گریت، بۆیه‌خوا پئی فهرموو: ﴿وَرَبِّكَ فَكِّرْ﴾ واته: هیچ شتیکی به‌نده‌کانت به‌لاوه مه‌زن و ترسناک نه‌بیته‌ خوی خوت نه‌بیته، نه‌و که‌سه‌ی که تۆی له‌نه‌ستو گرتووه پیش نه‌وه‌ی له‌دایک بیته، په‌روه‌ردشتی کردووه به‌چاکه‌و فه‌زلی خۆی، تا نه‌و کاته‌ی تۆی کرد به‌پیغمبرو په‌وانه‌کراو، پاش نه‌وه‌ی که ناماده‌ی کرد له‌هموو پووینه‌که‌وه بۆ هه‌لگرتنی نه‌و باره ﴿وَرَبِّكَ فَكِّرْ﴾ هه‌موو مه‌زن پراگرتنیک مافی خوی، که سیشی له‌گه‌لی هاویه‌ش نییه^۱

دوی نه‌وه ده‌فه‌رمویت: ﴿وَبَابِكَ فَطَمَّرْ﴾ وه‌کو چۆن به‌پیغمبر ﷺ و ترابیت، تۆ سه‌ره‌پای پاراویت، خۆپاراوکردنه‌وه‌ت به‌فیتره‌ت، به‌وه‌ی که خوی گه‌وره‌تیاتدا دروستی کردوه له‌په‌وشتی جوان و نه‌و ئاکاران‌ه‌ی که به‌تایبه‌ت پئی دوی بۆ نه‌م پۆژه، سه‌ره‌پای هه‌موو نه‌وه‌ش هه‌ر داوای لیک‌ردوی ده‌روونی خوت پاراو بکه‌یته‌وه، بۆ نه‌وه‌ی هینده‌ی تر پاراو تر بیته‌وه، له‌ژیانی پۆژانه‌نتدا له‌گه‌ل خه‌لگی دا، تۆ نه‌مپۆ پیغمبر‌ه‌ری خوی بۆ هه‌موو جیهان، ته‌واو بوونی په‌یامیش له‌ته‌واو بوونی ئاکاری کۆمه‌لایه‌تیدایه له‌پووی ئارامی وله‌سه‌رخۆیی ولپورده‌یی و چاکه‌کردن و لپپراوی، له‌گه‌ل که‌یاندنی بانگه‌واز بۆلای خوا، هیچ نازاریکیش ساردت نه‌کاته‌وه، هیچ به‌لایه‌کی سه‌ختیش کۆلت پینه‌دات له‌پۆیشتنن به‌ره‌و نامانجته^۲.

دوی نه‌وه‌خوی گه‌وره ده‌فه‌رمویت: ﴿وَالرُّجُفَ فَهَجِّرْ﴾ وه‌کو چۆن پیغمبر ﷺ بلیته: بامه‌به‌ستت له‌وازهینان له‌وه‌ی وازت لیپیناوه فیتره‌ت و سروشت بیت، با تۆ پیشه‌نگیک بیت بۆ ئومه‌ته‌که‌ت، ناوینشانیکیش بیت بۆ پاکبوونه‌ویان له‌پئگی په‌یامه‌که‌ت.^۳

۱- برونه: محمد رسول الله ﷺ الصادق عرجون (۵۸۹/۱، ۵۹۱، ۵۹۰) به‌ده‌ستکاری زۆره‌وه.

۲- هه‌مان سه‌رچاوه (۵۹۲/۱، ۵۹۲) به‌ده‌ستکاری زۆره‌وه.

۳- هه‌مان سه‌رچاوه (۵۹۲/۱، ۵۹۲) به‌ده‌ستکاری زۆره‌وه.

دووم : ده‌ست‌پیکردنی بانگه‌وازی نهینی.

دوای دابه‌زینی نایه‌ته‌کانی سورپه‌تی ﴿الْمَدْرُ﴾ پیغمبر ﷺ ده‌ستی کرد به بانگه‌واز کردن بؤ نیسلام به شیوه‌یه‌کی نهینی، بیگومان له خیزان و هاوپئ نزدیکه‌کانی یه‌وه ده‌ستی پیکرد.

۱- **موسلمان بوونی خاتوو خه‌دیجه** رضی الله عنها.

یه‌که‌م که‌س له نافرته‌تان باوه‌پی هینا به پیغمبر ﷺ خه‌دیجه بوو، به‌لکو یه‌که‌مین که‌سه له ئیمانداران به‌په‌هایی په‌زای خوای لیبت.

یه‌که‌م که‌س بوو گوئ بیستی وه‌حی بوو له‌زاری پیغمبر ﷺ و، یه‌که‌م که‌س‌یش بوو، که‌ قورئانی خوینده‌وه و یه‌که‌م که‌س بوو فی‌ری نویژبوو، چونکه‌ مال‌که‌ی یه‌که‌مین مال بوو قورئانی تیا خویندرایه‌وه، دوای نه‌وه‌ی دابه‌زیه‌سه‌ر پیغمبر ﷺ له شه‌شکه‌وتی حیرا.^۱

یه‌که‌مین شت خوای گه‌وره‌ فه‌رزی کرد له پاش دانپیانانی یه‌کخوایه‌رستی، نه‌نجامدانی نویژ بوو، هه‌ندی پویایه‌تیش هاتوو باس له‌وه ده‌کات پیغمبر ﷺ خه‌دیجه‌ی خیزانی فی‌ری ده‌ست‌نویژو نویژ کردوو، نه‌وکاته‌ی فه‌رزکرایه‌سه‌ر پیغمبر ﷺ، جبریل هاته‌ لای له‌وکاته‌ی که‌ له سه‌رووی مه‌که‌وه بوو له لای دۆله‌که‌وه، ئیتر کانیه‌ک هه‌لقولا، جبریل ده‌ست‌نویژی گرت، پیغمبر ﷺ ته‌مه‌شای ده‌کرد، دوای نه‌وه پیغمبر ﷺ ده‌ست‌نویژی گرت وه‌کو جبریل، دوای نه‌وه جبریل هه‌لسا نویژی کرد، پیغمبر ﷺ به‌ نویژه‌که‌ی نه‌وه نویژی کرد، دوایی جبریل پویشت و پیغمبر ﷺ گه‌رایه‌وه و ده‌ست نویژی گرت بؤ نه‌وه‌ی خه‌دیجه‌ فی‌ربیت و دواتر نویژی کرد به هه‌مان مه‌به‌ست.^۲

۱- بپوانه : المرأة في العهد النبوي، د. عصمت الدين كركر (۲۶)

۲- بپوانه : ابن هشام (۲۴۴/۱)، من معین السيرة، صالح الشامی (ل ۴۱)

۲- موسلمان بوونی علی کوری ئہ بی تالیب ﷺ:

لہ پاش موسلمان بوونی خاتوو خہدیجہ علی کوری ئہ بو تالیب موسلمان بوو، ئوہ یہ کہمین کہس بوولہ منالان، کہ ئیمانی هیئا، ئو کاتہ علی تہمہنی دہ سالان بوو، لہ سہرپہ سہ ندرتین بۆچوونہ کان، کہ ئوہ بۆچونی ئیبنو ئیسحاق، خوی گہورہش نیعمہ مہتی خوی بہ سہریدا پرشت کاتیک لہ مالی پیغمبر ﷺ پەرورده بوو پیش ئیسلام، چونکہ پیغمبر ﷺ لہ مامی وەرگرتبو و خستبوویہ لای خوی، علی ﷺ یہمین کہس بوو نوژی کرد لہ پاش پیغمبر ﷺ و پاش خہدیجہ رضی اللہ عنہا.

ہندی لہ زانایانیش باسیان کردوہ، کہ کاتیک کاتی نوژی دہات پیغمبر ﷺ دہرئو چوو بۆ ریگوزاری نیو شاخہ کان بۆ نوژی کردن، لہ گہل علی کوری ئہ بو تالیب بی ئاگاداری باوکی و مامہ کانی و خہ لگانی تر، ئیتر لہ وی نوژی کانیان دہ کرد، کہ دہ بوہ ئیوارہ دہ گہ پانہ وہ بۆ ئو مالہ پر لہ ئیمان و راستی و ئہ مہ کہ.

۳- موسلمان بوونی زہیدی کوری حاریسہ ﷺ:

یہ کہمین کہس بوو موسلمان بوو لہ مہ والیہ کان، واتہ: کویلہ ئازاد کراوہ کان، خوشہ ویستی پیغمبر ﷺ بوو، کردبووشی بہ کوری خوی، ناوی زہیدی کوری حاریسہ کہ لبیہ، کاتیک کہس و کاری ہاتن بۆ ئوہی بیکرن و ببیہ نہ وہ بۆلای خویان، پیغمبر ﷺ ئوہی سہریشک کردلہ ہہ لہ بژاردن لہ نیوان خوی و ئو واندا، زہیدی کوری حاریس و تی: تو بۆ من لہ جیگہی باوک و دایک و مامہی، لہ و کاتہ دا باوکی و مامہی وتیان: بہ لات لیکہ ویت کویلیہ تی ہہ لہ بژیریتہ سہر ئازادیداو، بہ سہر باوک و مامہ و کہس کارتدا؟ تی: بہ لئی، من شتی وام لہ م پیاوہ ببینیوہ بہ خوا کہس بہ سہر ئو دا ہہ لہ بژیرم.

۱- السیرة النبویة لأبي شہبہ (۲۸۴/۱)

۲- ابن ہشام (۲۸۴/۱)

۳- عیون الأثر، ابن سید الناس (۱/۱۱۵)

۴- بیوانہ: المرأة فی العہد النبوی، د. عصمت الدین (۴۲)

۴- موسلمان بوونی کچه کانی پیغمبر ﷺ :

به هه مان شیوه کچه کانی پیغمبر ﷺ هر يك له زهینه ب و نومو کولسوم و فاتیمه و روقه ییبه هه موویان موسلمان بوون، چونکه ئه وان پیش پیغمبرایه تی له ژیر کاریگری په وشته جوانه کانی باوکیاندا بوون، له پک وپیکي و خو به دوور گرتن له خرابه کانی سرده می جاهیلی، وه کو بته رستن و گونا مه کانی تر، هه روه ها کاریگری دایکیشیان له سر بوو، بویه هر زوو ئیمانان هینا، به م شیوه یه ش مالی پیغمبر ﷺ بوو به یه که مین مالیک ئیمانی به خوی گوره هینا، پابه ندی فرمانه کانی خوا بوون، نه م خیزانه له ئیسلام دا خاوه نی پله و پایه ی گوره یه، به هوی نه و هه مو ئاکارو خه سله تانه ی پییان به خشراوه، هه روه ها به هوی نه و یه که مین خیزان بوو باوه رپیان هینا و قورئانان خویندو نوئیزان کرد، یه که مین خیزانیش بوون، که سئ پیشکه وتوه کانی ئیسلامیان تیا کوبویه وه، خه دیجه و علی و زهیدی کوری حاریسه، یه که مین خیزانیش، که به ئینی پشتگیریان داو هه رگیز که سیکیان — گوره و بچوک — سستیان نه نواند به رامبر پالپشتی کردن له بانگه وازی ئیسلامی،^۲ جیکای خویه تی نه و خیزانه بینه پیشه ننگ، هه روه ها نه و دایکه ش ببیته نمونه یه کی زیندوو بۆ ماله موسلمانان کان به زن و پیاوه وه، چونکه که سیکی باوه پپته و دلسوزو راستگو وده ستپاک بوو، نه و ناموزایه ش که له نه ستو گیرابوو، هاوده ننگ و پالپشت و هاوپئ بوو، نه و که سه ش کرابوو به کوپی نه و ماله ئیماندار و راستگو و یارمه تیده ر بوو، کچه کانیش باوه ردارو به ده ننگه وه هاتووی گوپراهی ل بوون.^۳

راستییه کی دیار هه یه له رپیازی خوی گوره نامازه ده کات بۆ گرنگی دروستکردنی تاکی باش و خیزانی باش، وه کو یه که مین نه لقه کانی چاکسازي و بنیاتنان، دواتر کومه لگای باش، بایه خدانی ئیسلام به تاکی موسلمان به ناشکرا

۱- بیوانه: السیرة النبویة لأبی شهبه (۲۸۴/۱)

۲- بیوانه: المرأة فی العهد النبوی، د. عصمت الدین (۴۲)

۳- بیوانه: المرأة فی العهد النبوی، د. عصمت الدین (۴۵)

دیاره، که پیویسته بکه ویتته پیش هه موو کاریکی تر، چونکه تاکی موسلمان بهردی بناغیه له هه موو بنیاتیکی کۆمه لایه تیدا، بۆیه خیزانی موسلمان، که پیشوازی تاک دهکات هه ر له کاتی له دایک بوونه وه، بهرده وامیش ده بیئت له گه لی بۆ ماوه یه کی دریز له ژیاندا، به لکو تاکوتایی ژیانی، هه ر ئه وه ئه و باوه شه یه، که نیشانه کانی که سایه تی و تاییه تمه ندیه کان و خهسله ته کانی دیاری دهکات، ههروه ها خیزان هۆکاره له نیوان تاک و کۆمه لدا، جا ئه گه ر ئه م هۆکاره ساغ و سه لامه ت بیئت، یارمه تی هه ردوولا ده دات به هه مان ئه و هیزو سه لامه تیه.^۱

بۆیه ئیسلام بایه خی داوه به خیزان و پووی تیکردووه، ئه و بنچینه نه ی بۆ دانه مه زینی، که دروست بون و گه شه کردن و ئاراسته کردنی به ره وچا که دابین دهکات، بۆ ئه وه ی ببیئت به خشتیکی به هیز له دروستکردنی کۆمه لگای موسلمان و دهوله تی ئیسلامی، که هه ولده دات شارستانیه تی خوایه تی دروست بکات له دونیای خه لکیدا.^۲

ه- موسلمان بوونی ئه بو به کر ﷺ :

ئه بو به کر ﷺ یه که مین کهس بوو، که موسلمان بوو له نیو پیاوه نازاده کان و خه لکه خاوه ن پله وپایه کاندا، ئه و نزیکترین هاوه لی پیغه مبه ربوو ﷺ پیش پیغه مبه رایه تی پیغه مبه ری خوا ﷺ ده باره ی فه رموویه تی: ((ما دعوت أحداً إلى الإسلام، إلا كانت عنده كبوة، و تردد و نظر، إلا أبا بكر، ما عكم حين دعوته، ولا تردد فيه))^۳ واته بانگی هه رکه سیکم کرد بیئت بۆ ئیسلام، بیرکردن وه یه ک، یان دوو دلیه کی تیا بووه، ته نها ئه بو به کر نه بیئت هیچی پی نه چوو، که بانگم کرد، بی هیچ دوو دلیه ک موسلمان بوو.

که واته ئه بو به کر هاوه لی پیغه مبه ره ﷺ، چا که یه کیشه له چا که کانی، موسلمان بوونی ئه بو به کر وه کو موسلمان بوونی ته نها پیاویک نه بوو، به لکو وه کوچۆن

۱- بپوانه: دولة الرسول من التكوين إلى التمكن، د. کامل سلامت (ل ۲۸۴)

۲- هه مان سه رچاوه (ل ۲۰۸)

۳- بپوانه: السيرة النبوية لأبي شهبه (۱/۲۸۴)

ئوممہ تیک موسلمان بوبیت، وەکو ئیبنو ئیسحاق دەگیژیتەوہ:

ئەبو بەکر پیاویکی پوح سووک و خۆشەویست بوو بۆ خەلکی، پەچەلکناس و شارەزابوو لە ھەموو چاکە و خراپەیی ھۆزی قورەیش، بازگان و خاوەن ئاکاری جوان و بەرزبوو، خەلکی زۆرجار دەھاتنە لای بۆ ئیش و کار، چونکە زاناو بازرگان و قەسە خۆش بوو.^۱

ئەبو بەکر بەپراستی گەنجینە یەک بوو، خوای گەورە ھەلیگرتبوو بۆ پیغەمبەرە کەیی، خۆشەویستەترین کەسیش بوو بەلای قورەیشەوہ، ئەو پەوشتە بەرزەیی خوای گەورە پیی بەخشیبوو، وایکردبوو، کە خەلکی خۆشیان بویت، پەوشتی جوانیش بەسە بۆ پاکیشانی دلەکان، ھەرئەبو بەکریشە، کە پیغەمبەر ﷺ دەربارەیی فەرموویەتی: ((أرحم أمتی أبو بکر)) واتە: بە بەزەیی ترین کەس لە ئوممەتە کەمدا بە ئوممەتە کەم ئەبو بەکرە.^۲

پەچەلەکناسی و زانستی میژوو بەلای عەرەبەوہ گرنگترین زانستەکان بوو، ئەبو بەکریش پشکی باشی ھەبوو لە دوو زانستەدا، قورەیش دانیان بەوہ دەنا، کە ئەبو بەکر لە ھەموویان شارەزاترە لە نەسەب ناسیدا، ھەرەھا لە زانینی بەسەرھاتەکاندا، چینی پۆشنبیرەکان ھاتوچۆی کۆپی ئەبو بەکریان دەکرد بۆ سوود وەرگرتن لە زانستی فراوانی، بۆیە لاوہ وریاکان و گەنجە زیرەکەکان سەردانیان دەکرد بە بەردەوامی، ئەوان بژاردەیی خاوەن ھزرو پۆشنبیری بوون، کە دەیان ویست سوومەند بن لە زانستەکانی، ھەرەھا چینی بازرگان و خاوەن پارەکان لە مەککە ئەوانیش ھەر ئامادەییان ھەبوو لە کۆپی ئەبو بەکرەدا، چونکە ئەگەر یەکەمین بازرگان نەبیت، ئەوا یەکیکە لە بەناوبانگترینیان، بۆیە خاوەن بەرزەوئندیەکان بەسەریان دەکردەوہ، ئینجا ئەبو بەکر میوانداریتی چاکی بۆ دەکردن، دلخۆشیی دەبوو بە ھاتینان، پوختەیی قسە ئەو یە ھەموو چین و توێژەکانی کۆمەلگا لە مەککە بەشیکیان ھەبوو لەلای ئەبو بەکر ﷺ، چونکە

۱- بپوانە: السیرة النبویة: ابن هشام (۳۷۱/۱)

۲- الالبانی: صحیح الجامع الصغیر (ج۱/ ۲۰۸، ورقم: ۱۰۸)

۳- التریبە القیادیة للفضبان (۱/ ۱۱۵)

توانایه کی چاکی هه بوو له بواری زانستی کۆمه لایه تی له کۆمه لگای مه زنی مه ککه، بۆیه کاتیک دهستی کرد به جولان له پیناو بانگه وازه کهیدا بژارده ی خه لکی مه ککه به ده مه یه وه هاتن، وه کو:

عوسمانی کوپی عه فغان له ته مه نی سی وچوار سالییدا، عه بدو پرپه حمانی کوپی عه وف له ته مه نی سی سالییدا، سه عدی کوپی نه بو وه قاص له ته مه نی چه فده سالییدا، زوبهیری کوپی عه وام له دو انزه سالییدا، هه روه ها ته لحه ی کوپی عوبه یدولا، که سیانزه سالان بوو.^۱

نه و پینچ پاله وانه یه که مین به رو بوومی نه بو به کر بوون، بانگی کردن بۆ ئیسلام و نه وانیش به ده نگیه وه هاتن، یه ک یه ک هیئانی بۆ لای پیغمبر ﷺ، له بهر دهستی موباره کیدا موسلمان بوون، نه وانه کۆله که سه رتایه کان بوون بۆ به هیژ کدرنی پیغمبر ﷺ، هه ر به هۆی نه وانیش وه خوای گه وره سه رکه وتن و پشتگیری خۆی پیبه خشی، نیتر خه لکی کۆمه ل کۆمه ل ده هاتنه ناو ئیسلامه وه، به پیاوو به ژنه وه، هه ریه کئ له و پییشه نگانه بانگخواری ئیسلام بوون، ئینجای نه وانیه ی دوای نه وان هاتن، که به (السابقین) ناسران، به یه ک و به دوو وبه سی که س و کۆمه لی که م، نه وان له گه ل نه وه ش، که که م بوون، به لام قه لایه کی قایم بوون، بۆ پارێزگاری له په یامی ئیسلام، که سیش به هیچ شیوه یه ک ناتوانیت پیشی نه وان بداته وه، یان پینانبات.^۲

له راستیدا بزوتنه وه ی نه بو به کر له بانگه واز کردن بۆ لای خوا وینه ک له وینه کانی ئیمان بوون ده کاته وه به ئیسلام و گوێرایه لی بۆ خواو پیغمبر ﷺ، وینه ی خاوه ن باوه رتیک که ناسره وی وچان نادات تا نه وه ی که باوه ری پیهینا نه یهینیته دی له ده وره یه ری خۆیدا، بی نه وه ی که ده رپرینه که ی به شیوه یه کی عاتیفی و کاتی بیّت، که به په له دابمرکیته وه، گورجی و توندو تۆلی نه بو به کر ﷺ هه رمایه وه، تا نه و کاته ی چوه لای خوای خۆی.

۱- بپوانه: التربية القيادية (۱/ ۱۱۶)

۲- بپوانه: التربية القيادية (۱/ ۱۱۶)

تییینی ئه‌وه ده‌کریت خاوه‌ن پله‌و پایه کۆمه‌لایه‌تیه‌کان کاریگه‌ری چاکیان بووه له‌پیداکردنی لایه‌نگران بۆ بانگه‌وازی ئیسلامی، هه‌ربۆیه‌ ئه‌بو به‌کر ﷺ شوینه‌واری له‌ وانی تر زیاتر دیاریوو.^۱

دوای ئه‌وه‌ی هاورییه‌تی ئه‌بو به‌کر بۆ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، ته‌نها له‌ سه‌ر پراهاتنی ده‌روونی و په‌وشتی بنیاتنرابوو، بوو به‌پراهاتن بۆ خو‌شه‌ویستی خوای گه‌وره‌به‌ته‌نها، پشتگرتن له‌کاتی نا‌په‌حتیدا، ئینجا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ سوودی وه‌رگرت له‌ پله‌و‌پایه‌ی خو‌شه‌ویستی خه‌لکی بۆ ئه‌بو به‌کر بۆ به‌هیزکردنی بانگه‌واز، جگه‌ له‌ پله‌و‌پایه‌ی خۆی درودو سلّوی خوای لیبت له‌لای خه‌لک^۲ بانگه‌وازی ئیسلامی هه‌ر به‌رده‌وام بوو به‌ شیوه‌یه‌کی نه‌ینی و تاك و هه‌لبژاردنی كه‌سه‌كان، له‌و په‌گه‌زانه‌ی ده‌کریت کۆمه‌لیان لیپیک به‌ینریت، ئه‌و کۆمه‌له‌ بپرواداره‌ی كه‌ هه‌ولیان ده‌دا بۆ دروستکردنی ده‌وله‌تی ئیسلامی و بانگه‌وازی خه‌لکی بۆ ئاینی خوای گه‌وره‌و دامه‌زراندنی شارستانییه‌کی بی وینه.^۳

۶- کۆمه‌لی دووه‌م:

له‌پاش موسلمان بوونی ئه‌بو به‌کر ﷺ، کومه‌لیك كه‌سی ئازاد هاتنه‌ ناو ئاینی ئیسلامه‌وه، له‌وانه: ئه‌بو عوبه‌یده‌ی کورپی جه‌رپاح، ئه‌بو سه‌له‌مه‌ی پورزای پیغه‌مبه‌ر ﷺ، به‌پره‌ی کچی عه‌بدولموته‌لیب و براشیره‌که‌ی، ئه‌رقه‌می کورپی ئه‌رقه‌می مه‌خزوومی، عوسمانی کورپی مه‌زعونی جومه‌حی، عوبه‌یدی کورپی حاریسی کورپی عه‌بدولموته‌لیب، سه‌عیدی کورپی زه‌یدی کورپی عه‌مری کورپی نوفه‌یل، قودامه‌و عب‌دولای کورپانی مه‌زعون، فاتیمه‌ی کچی خه‌تابی کچی نوفه‌یلی خوشکی عومه‌ری کورپی خه‌تاب و خیزانی سه‌عیدی کورپی زه‌ید، ئه‌سمای کچی ئه‌بو به‌کر، خه‌تبابی کورپی ئه‌ره‌تتی هاوپه‌یمانی به‌نی زه‌هره.^۴

۱- بپوانه: محمد رسول الله الصادق عرجون (۵۲۲/۱)

۲- بپوانه: الوحي و تبليغ الرسالة. د. يحيى اليجي (۶۲)

۳- بپوانه: خام النبيين لأبي زهرة (۲۹۸)

۴- بپوانه: دولة الرسول من التكوين إلى التمكن، (د. كامل سلامة ل ۲۱۲)

۷- کۆمه‌لی سییه‌م:

بریتی بوون له عومه‌یری کوپری ئه‌بی وه‌قاصی برای سه‌عد، عه‌بدولای کوپری مه‌سعودی کوپری حاریس، ئیبنو شه‌مخی کوپری مه‌خزوم، مه‌سعودی کوپری قاری، سوئه‌یتی کوپری عه‌مر، حاتبی کوپری عه‌مر، عه‌ییاشی کوپری ئه‌بی ره‌بیعه و خیزانه‌که‌ی، ئه‌سمای کچی سه‌لامه، خونه‌یسی کوپری حوزافه‌ی سه‌همی، عامیری کوپری په‌بیعه‌ی هاوپه‌یمانی ئالی خه‌تتاب، ئه‌سمای کچی عومه‌یسی خیزانی حاتیبی کوپری حاریس و فاتیمه‌ی کچی موجه‌للیلی خیزانی و خه‌تتابی کوپری حاریسی برای فوکه‌یه‌ی کچی یه‌ساری خیزانی، مه‌عمه‌ری کوپری حاریس و سانیبی کوپری عوسمانی کوری مه‌زعون، موته‌لیبی کوپری ئه‌زه‌رو په‌مله‌ی کچی عه‌وفی خیزانی، نه‌حامی کوپری عه‌بدولای کوپری ئوسه‌ید، عامیری کوپری فوه‌یره‌ی مه‌ولای ئه‌بو به‌کر، فوه‌یره‌و دایکی، که‌ کۆیله‌یه‌کی نوفه‌یلی کوپری حاریسی کوپری سه‌خه‌ره‌بوو، ئیتر ئه‌بو به‌کر کچی و ئازادی کرد، خالیدی کوپری سه‌عدی کوپری عاصی کوپری ئومه‌یه‌ی کچی خه‌له‌فی خیزانی و ئه‌بو حوزه‌یفه‌ی کوپری عوتبه‌ی کوپری عه‌بدوشه‌مس، واقیدی کوپری عه‌بدوناف، خالید و عامیرو عاقیل و ئیاس به‌نولبوکه‌یری کوپری عه‌بدویالیل و، عه‌ماری کوپری یاسری هاوپه‌یمانی به‌نی مه‌خزومی کوپری یه‌قزه، ئیبنو هی‌شامیش وتویه‌تی: عه‌نسی له مه‌زحه‌جه‌ (مذحج)یه‌کانه.

هه‌روه‌ها صوه‌یه‌یی کوپری سینان، که‌ پئیده‌وترا (سابق الروم).

واته: پیشکه‌وتوی پۆم.

هه‌روه‌ها پیشکه‌وتوان بۆ ئیسلام: ئه‌بو زه‌ری غیفاری و ئونه‌یسی برای و دایکی و^۱، بیلالی کوپری ره‌باحی حه‌به‌شی، ئه‌مانه‌ن، که‌ (السابقون) یان پئ ده‌وتریت له‌ هه‌موو تیره‌کانی قوره‌یش، ئیبنو هی‌شام ژماردونی، که‌ زیاتر له‌ چل که‌س ده‌بن^۲.
ئیبنو ئیسحاق ده‌لایت: له‌ دوا‌ی ئه‌وان خه‌لگی پۆل پۆل به‌دوا‌ی یه‌کدا موسلمان

۱- به‌وانه: السیره النبویه لأبی شیبه (۲۸۷/۱)

۲- به‌وانه: سیره ابن هشام (۲۴۵/۱-۲۶۲)

دہبوون له ژنان و پیاوان، تاکو وایلیہات له ناو مہککہ باسی ئیسلام دہکرا.^۱
 له ناوہ کان دہردہ کہویت، کہ ئہوانہی ہاتنہ ئاینی ئیسلاموہ بژاردہی ناو
 قہومہکانی خویان بوون، نہوہک کہسانیک بن له کویلو و خہلکی بی پلو پایہ، وہکو
 ہندی له توپژرہ کان دہلین، ئہو کہسہ راستی نہ پیکاوہ، کہ دہربارہی
 پیشکہ وتوانی ئیسلام وتوویہ تی: کہ زوربہیان تیکہ لہیک بوون له ہہ ژارو کویلو ...
 یان ہندیک له و نوسہرانہ وتویانہ: دہستمایہی بانگہوازی ئیسلامی له پاش سئ
 سال له دہستپیکردنی چل پیاو وژن بوو، زوربہیان له ہہ ژارو بی نہوایان بوون، یان
 کویلو مہوالی، له سہرووی ہہ مووشیانہوہ ہندی بوون له عہجہ مہکان وہکو
 صوہیبی پومی و بیلالی حہبہشی، لیکوئینہوہی ورد ئہوہ دہردہخات، کہ ئہو
 کہسانہی نامازہیان پیدہ کریت له ہہ ژارو کویلو کان سیانزہ کہس بوونہ، ئہم
 ژمارہیہش بہرامبہر ئہوانہی، کہ ہاتنہ ناو ئاینی ئیسلاموہ لہو سہردہمہ پی
 ناوتریت زوریہ.

ئہوانہی موسلمان دہبوون لہو پوژگارہ بہ پالئہریکی دونیایہوہ نہدہہاتن،
 بہلکو ئیمان پالی پیوہ دہنان بہو پہیامہ راستہی، کہ دلیان بو کرایہوہ
 پشتگیریان لیکرد، بہسہرگہورہو کویلو یانہوہ، دہولہ مہندو ہہ ژاریانہوہ، ہہ موویان
 یہکسان بوون پیکہوہ ئہبو بہکر و بیلال و عوسمان و صوہیب.^۲

ماموستا (صالح الشامی) دہلئت: ئیمہ نامانہویت نکولی بکہین له بوونی کویلو و
 لاوازہکان، بہلام ئہوہ پرت دہکہینہوہ کہ زورینہ بویتن، چونکہ ئہوہ پیچہوانہی
 راستیہکانہ، ئہگہر و ابوونایہ ئہوہ دہبووہ بانگہوازیکی چینایہتی، کہ کویلو و
 لاوازہکان پاپہرنہ سہر دہسہ لاتداراندا، وہکو ہر بزوتنہوہیہکی بہرپوہ براو، ئہمہ
 بہ زہینی کہسیک لہو موسلمانہدا نہہاتوہ کاتیک موسلمان بوونی خوئی ناشکرا
 کردوہ، ئہوانہ موسلمان دہبوون لہسہر بنہمای برایتی لہ سایہی بیروباوہ پدا،
 وہکو بہندہ بو خوا، بہراستی جیگای شانازیشہ، کہ بانگہوازیک سہرہتاکہی بہ

۱- بروانہ: سیرۃ ابن ہشام (۱/۲۶۲)

۲- بروانہ: من معین السیرۃ صالح الشامی (ل ۴۰)

پیوا ماقولان دەست پئبکات، ئەوان لە پیناوی پروباوہ پە کہ یاندا خۆیان پاگرت بە رامبەر ھەموو ناخۆشی و دەردە سەریەک، کہ پیشتر تووشی نەبوو بوون، بە لکو بیریشیان لێنە کردبوویەوہ.^۱

ئیسلام تەشەنە ی دە کرد لە ناو دڵە پاک و ئەقلە پۆشناکان، کہ خوای گەورە نامادە ی کردبوون بۆ ئەم کارە مەزنە، لە سەرەتای ئەوانە شەوہ خەدیجە و ئەبو بەکر و عەلی و عوسمان و زوبەیر و عەبدپەرەحمان و ئەبو عوبەیدە و ئەبو سەلەمە و ئەرقەم و عوسمانی کوپری مەزەن و سەعدی کوپری زەیدو عەبدولای کوپری جەحش و جەعفەر و سەعدی کوپری وە قاص و فاتیمە ی کچی خەتتاب و خالیدی کوپری سەعیدو ئەبو حوزەیفە ی کوپری عوتبە و کەسانی تر پەزای خویان لیبیت، ئەوانە لە سەر گەورەکانی ناو قەومەکانیان بوون.^۲

سێ یەم: بەردەوام بوونی پیغمبەر ﷺ لە بانگەوازدا.

پیغمبەر ﷺ ھەر بەردەوام بوو لە سەر بانگەوازی نھینی، بە مەبەستی زیادکردنی شوینکەوتوو و پشتیوان لە خزم و دۆستان، بە تاییەتی ئەوانە کہ دەگونجان بە نھینی ببنە موسلمان لە راستیشدا چاکترین پالپشتیک بوون بۆ پیغمبەری خوا ﷺ بۆ بلاوکردنەوہی بازنە ی بانگەوازی نھینی، ئەم قۆناغە سەختە لە ژیا نی بانگەوازی پیغمبەر ﷺ ناپەرەحتی زۆری تیا بوو لە جولانەوہ و پیغمبەر ﷺ و شوینکەوتوانی، چونکہ ئەوان قەسیان تەنھا لە گەڵ کەسیک دە کرد، کہ متمانە یان پێی بووایە، ئەمەش وادە گە یەنی، کہ ھەنگاوەکان بە خاوی و وریایی ھەل دەنران، ئەو قۆناغەش وایدە خواست، کہ پتویستیەکانی بانگەوازی لە سەرچاوەوہ وەر بگێردریت و جیبە جیکردنیشی ھەر گران بوو، چونکہ ئەو کەسە ی تازە موسلمان دە بوو یە کسەر داوای نوێژی لیدە کرا، لە گەڵ خویندەنەوہ ئەو نەندە ی پێی دە کریت لە قورئان بخوینی، بۆیە موسلمانان خۆیان دەشاردەوہ و لە دۆل و پێگوزارە شاخاویەکان

۱- بېوانه: من معین السیرة صالح الشامی (ل: ۴۰)

۲- ھەمان سەرچاوە (ل: ۴۰)

۱. مہرکات بیانویستایہ نویژ بکن.

۱- ہستی پاراستن:

پہنہانی و نہینی ہیما ی ئەم قوناغہ بوونہ، تہنانت لہ گەل نزیکتین کە سدا، فەرمانی پیغەمبەر ﷺ لہ سەر ئەوہ بوو، کە پاریزگاری بکریت لہ نہینی پە یوہندیہ کان، ئینجا پیغەمبەری خوا ﷺ ھەل دەستا بە دروستکردنی خیزان (أسرة) لہ وانہی کە موسلمان دە بوون، ئەو خیزانەش خویان دەشاردەوہ بۆ ئامادەیی و پراھاتن نە ک لہ ترس و ھەلاتندا، بۆیہ پیغەمبەر ﷺ دەستی کرد بە پیکخستنی ھاوہ لہ کانی لہ شیوہی چەند پۆلکی بچوک، ئیتەر کە سیک کە توانای دارایی باش بوایہ دوو کەسی تری لادە بوو کە موسلمان دە بوون، لہ گەلی نانیان دەخوارد، ئینجا دەیانکرد بە بازنہ بازنہ، ھەرکە سیکیش ھەندی قورئانی لہ بەر بوایہ ئەوہی فیردە کرد کە لہ بەری نییہ ئیتەر لہ م کۆمە لانہ خیزانی برابەتی و بازنہی فیکردن پیکدەھات.

ئەو ریبازەیی، کە پیغەمبەر ﷺ کاری دە کرد لہ پەرور دە کردنی شوینکە و توانی بریتی بوو لہ قورئانی پیروز، پیغەمبەری خواش ﷺ ھاوہ لانی خوی بە شیوہیەکی گشتگیر پەرور دە کرد، لہ بیروباوہ پرو عیبادەت و پەروشت و ھستی پاریزگاری و ھتد....

بۆیہ دەبینین لہ قورئانی پیروزدا ھەندی ئایەت باس لہ ھستی ھیمنی دە کەن، چونکە ئەوہ پیویست بوو دروست بوایہ لای ھەموو کەسەکان، بە تاییەت لہ لای ئەوانہی لہ ریزی پیشەوہ، کە بەرگری دە کەن لہ ئیسلام ھەل دەدەن بۆ چەسپاندنی، بۆیہ دەبینی ئەوانہی سەرھتا ئیسلامیان پیکھیتنا لہ مەککە، ھەر لہ ئەوانہوہ بلاوہی کرد وگە یشتە دروستکردنی دەوالت.

بیگومان موسلمانان زانیاریان کۆ کردووە تەوہ دەربارەیی ئەو کەسانہی ویستویانہ بانگیان بکن بۆ ئیسلام، سەر کردەکانیش سەرپەرشتی ئەوہیان کردووە، بۆیہ پیغەمبەر ﷺ دەزگایەکی پاراستنی بەرزی پیکھیتنا، کە ھەل دەستا بە

سهرپه‌ريشتی کردنه سهر په‌يوه‌ندی ريکخراو له نيوان سهرکردايه‌تی و بنچينه‌دا، بؤ دابین کردنی بنه‌مای نهینی پاراستن.

ژياننامه‌ی پيغمبر ﷺ زورده‌وله‌مه‌نده‌لو واتايانه‌ی ده‌يانبه‌خشيت، هر له په‌روه‌رده‌کردنی که سه‌کانه‌وه تاكو دامه‌زاندنی ده‌ولت، له سهرده‌می خويشماندا، پيويستی زوره بؤ بزوتنه‌وه‌ی ئيسلامی و ده‌وله‌تی موسلمان بؤ دروستکردنی ده‌زگای پيش که وتوو بؤ پاراستن، بؤ نه‌وه‌ی ئيسلام و موسلمانان پاريزن له دوزمنه‌جوله‌که و گاوه بيباوه‌په‌کان، هر وه‌ها کار بکن بؤ پاريزگاری له پيزی موسلمانان له‌ناو خووه، که سه‌نه‌توانيت خوی بخاته نيوانيانه‌وه له دوزمنانان، هر وه‌ها کار بکات بؤ ده‌سنيشان کردنی کاری نه‌ياره‌کان، بؤ نه‌وه‌ی سهرکردايه‌تی سوود له و زانياريانه وه‌برگييت، که بؤی ديت له و ده‌زگايانه، پيويستيشه نه‌وجوره ده‌زگايانه دابه‌زريت له سهر بنچينه‌ی قورئانی پيرؤزو سوننه‌تی پيغمبر ﷺ، په‌وشتی پياوونيشی چله‌پوپه بيت له ناکارو خه‌سله‌تی پياوانی پاراستن له ئيسلامدا.

بايه‌خدانی موسلمان به‌م لايه‌نه ده‌يانپاريزيت له دوزمنايه‌تی کتوپر، نه‌گه‌ر تؤ دوزمنت ناسی خوتت ناسی، ئيت پيويست ناکات بترسيت له ناکامی سه‌د جه‌نگ، نه‌گه‌ر خوت بناسيت و دوزمنه‌کته نه‌ناسی، نه‌وا له هه‌موو جه‌نگيک شکست ده‌خوی.

نه‌گه‌ر خوت بناسيت و دوزمنه‌کته نه‌ناسی نه‌وا له هه‌موو جه‌نگيکدا شکست ده‌خوی، پيغمبه‌ری خوا ﷺ به‌خوی هه‌لده‌ستا به سهرپه‌رشتی په‌روه‌ده‌ی هاوه‌له‌کانی له چه‌ندین لايه‌نه‌وه، دابه‌شيشی ده‌کردن به‌شيوه‌ی خيزان و پؤل، بؤ نمونه فاتيمه‌ی کچی خه‌تتاب و سه‌عیدی کورپی زه‌یدی ميژدی، که ئامؤزای عومه‌ری کورپی خه‌تتابه ﷺ، له يه‌ک پؤلدا بوون له‌گه‌ل نوعه‌یمی کورپی عه‌بدوللای نه‌حامی عه‌ده‌وی، مامؤستا که شيان خه‌تتابی کورپی نه‌رته بوو، قورئانخويندنيشيان بريتی نه‌بوو له چاکخويندنه‌وه و ده‌رکردنی پيته‌کانی له جيگانی خويانه‌وه، يان

زورخویندنه‌وی و په‌له کردن به‌ته‌نھا، به‌آکو له خه‌می لی‌کۆلینه‌وه و تی‌گه‌یشتنیدا بوون، هه‌روه‌ھا زانینی فه‌رمان و نه‌هیه‌کانی و کارپی‌کردنیان بوون.^۱

پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ زور بایه‌خی ده‌دا به پلاندانانی ورد، هه‌ژماریشی ده‌کرد بۆ هه‌موو هه‌نگاوێک، ئه‌وه‌شی به‌باشی ده‌زانی، که پۆژێک دیت بانگه‌واز ئاشکرا بکریت و ئه‌وه قۆناغیکی سه‌خت ده‌بی‌ت، بۆیه پی‌ویستی زور هه‌بوو به چاوپێکه‌وتنی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌گه‌ڵ هاوه‌لانیدا، هه‌روه‌ھا پی‌ویستیان به باره‌گایه‌کیش هه‌بوو بۆ ئه‌و مه‌به‌سته، چونکه ماله‌که‌ی خه‌دیجه به‌شی ئه‌و ژماره‌ی نه‌ده‌کرد له‌شوینکه‌وتووان، بۆیه پیغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌لسابه هه‌لبژاردنی مالی ئه‌رقه‌می کوپی ئه‌بی ئه‌رقه‌م، چونکه به‌رده‌وامی یه‌کبینینی سه‌رکردایه‌تی و بنچینه، باشترین هۆکاره بۆ په‌روه‌رده‌ی کرده‌یی و بیردۆزه‌یی و دروستکردنی که‌سایه‌تی سه‌رکردایه‌تی بۆ بانگه‌واز.

به‌لگه‌ش له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ شوینکه‌وتوانی ئاماده ده‌کرد بۆ سازدانی ده‌ولت و هه‌لگرنتی بانگه‌واز، په‌رۆشی زۆری له‌سه‌ر پێکخستنیکی نه‌ینی ورد بوو، خو ئه‌گه‌ر مه‌سه‌له بانگه‌وازیکی ئاسایی بووایه پی‌وستی نه‌ده‌بوو به‌ئه‌و پێکخسته‌نه‌. ديسان ئه‌گه‌ر مه‌سه‌له که ته‌نھا گه‌یاندن بووایه ئه‌وا که‌عبه چاکترین جی‌گابوو، به‌لام مه‌سه‌له که وانه‌بوو، بۆیه نیاز هه‌بوو به‌پێکخستنیکی نه‌ینی، له‌جی‌گایه‌ک له‌گه‌ڵ هاوه‌لانی یه‌کبگرن، که هه‌موویان به‌شێوه‌یه‌کی نه‌ینی ئاماده ده‌بوون.^۲

۲- مالی ئه‌رقه‌می کوپی ئه‌بی ئه‌رقه‌م (باره‌گای سه‌رکردایه‌تی).

کتیبه‌کانی سیره پونیده‌که‌نه‌وه، که راگرنتی مالی ئه‌رقه‌م وه‌کو سه‌رکردایه‌تی، دوا‌ی ئه‌و په‌وه‌په‌وه‌بوونه‌وه‌یه‌بوو، که سه‌عد تیایدا ده‌رکه‌وت ﷺ، ئیبنو ئیسحاق ده‌لیت: هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ، که نوێژیان بکردایه ده‌چوونه رێگوزاری شاخه‌کان له مه‌که‌ه، چاریکیان سه‌عدی کوپی ئه‌بی وه‌قاص ﷺ له‌گه‌ڵ چه‌ند که‌سیک له هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌وشاخانه بوون نوێژیان ده‌کرد، له‌و کاته چه‌ند که‌سیک له موشریکه‌کان ئه‌وانه‌یان بینی، ئیتر نکۆلیان لی‌کردن و کاره‌که‌یانیان به‌شتیکی خراب

۱- بپوانه: الدعوة الإسلامية، د. عبدالغفار محمد عزیز.

۲- دولة الرسول من التكوين إلى التمكن، (د. کامل سلامة ل ۲۸۱)

زانی، جا له و پۆژدها سه عد به پارچه ئیسقانی حوشریک له یه کئی له و بته رستانه ی داو برینداری کرد، نه وه یه که م خوین بوو له پیناو خوی گه ورده دا پۆژینرا.^۱

چوارهم: گرتین تاییه تمه ندیه کانی کۆمه ئی یه که م، که له سه رده ستی پیغه مبه ر ﷺ په روه رده بوون.

نه وان به هۆی هه ندی تاییه تمه ندیه وه پیشکه وتن به ره و ئاستی نه و که سایه تیه موسلمانه ی، که ده وله تی ئیماندارو شارستانی پرشنگذار داده مزینن، دیارترین نه و تاییه تمه ندیا نه یانه ش:

۱- گویرایه ئی ته واو بو قورئان:

زانست و شاره زایی ته واو له بیروباوه ر و شه ریه ت و ئادابه کان، به ده ست نایه ن له ڕیگه ی وه حی یه وه نه بیته، هه روه ها له ڕیگه ی خو به ستنه وه به ڕیگه ی شه رعی، نه وه ڕیبازی ئیماندار ی راسته قینه یه،^۲ خوی گه وره ده فه رمویت: ﴿وَمَنْ خَلَقْنَا أُمَّةً يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ﴾ (الأعراف: ۱۸۱).

هاوه لان له هه موو که سیك زیاتر سو دیان وه رگرت له وه حی، له به ره هه ندی هۆ: **أ** - پاکی دله کانیان و خالی بوونیان له هه موو ئاره زو و چه زینکی تر، جگه له وه ی له ده قه کانداهه بووه، هه روه ها ئاماده یی نه و دلانه بو ملکه چی ته واو بو نه وه ی لای خواو پیغه مبه ره که یه وه دین، به بی هیچ ترسان و یاخود دوو دلایه ک.

ب - هاوچه رخ بوونیان له گه ل دابه زینی وه حی و، هاوه ئیتیان بو پیغه مبه ر ﷺ بو یه نه وان شاره زاترین که س بوون له و بارودۆخانه ی قورئانیان تیا دا دابه زی، شاره زا بوونیش به و بارودۆخانه گه وره ترین هۆکاره بو تیگه یشتنی مه به سه کانیان.

ج - ده قه کان قورئان و سوننه ت بوون، زۆرجاریش هاتنیان په یوه ندی هه بوو به خویانه وه - چ به شیوه یه کی تاک بیته یان کۆمه ل - راسته وخۆش گوته ی بو

۱- بیوانه: ابن هشام (۱/ ۲۳۶)

۲- بیوانه: التربية القيادية

ناراسته‌ده‌کردن و کاریگه‌ری زوری ده‌بوو له سهریان، چونکه چاره‌سهری هه‌ندی پوداوی واقعی ده‌کرد، که جارئ دله‌کان کاریگه‌ری نه و پوداوه‌یان له‌سهریوو، ناماده‌ی زوریشیان تیا‌دابوو بۆ وه‌لامدانه‌وه‌ی هه‌رفه‌رمانیک، که گوئیان لیده‌بوو که‌سیک بیوتبا: (قال رسول الله) هه‌موویان تییان ده‌پوانی، وه‌کو ئیبنو عه‌باس ده‌فه‌رمویت.

۲- کاریگه‌ر بوون له ناخه‌وه به‌وه‌هی و ئیمان:

هاوه‌لان په‌زای خویان لیبتت مامه‌له‌یان ده‌کرد له‌گه‌ل زانستی پاست، نه‌ک وه‌کو پاستی زانستی په‌تی، که بیرو هۆش مامه‌له‌ی له‌گه‌ل بکات به‌ته‌نها بی نه‌وه‌ی په‌یوه‌ندی هه‌بیت به‌ دل و نه‌ندامه‌کانه‌وه نه‌وان شاره‌زاییان به‌ خوی گه‌وره ناوه‌کانی و سیفه‌ته‌کانی و خۆشه‌ویستی و په‌رۆش بوون بۆ چاوپیکه‌وتنی و ته‌ماشاکردنی پوو مه‌تی پیروزی له به‌هه‌شتدا، هه‌موو نه‌وانه بووه مایه‌ی مه‌زن ته‌ماشاکردنی خاوا لیترسانی و وریابوون له سزاو تو له‌ی، هه‌روه‌ها وایلیکردن داوی نه‌وه بکه‌ن، که له‌لای خویه و ئومیدیان هه‌بیت بچه به‌هه‌شت و گومانی باش نه‌بیت به‌ خوا نه‌یبه‌ن، به‌م شیوه‌یه‌ش شوینه‌واری زانستییان ته‌واو بوو به‌ خوی گه‌وره، ئه‌م واتا ویزدانیه‌ش مه‌به‌سته به‌ شیوه‌یه‌کی گه‌وره له‌وه‌رگرتنی زانست، نه‌گه‌ر واش نه‌بیت زانست سو دی نابیت، به‌لکو زیانیشی ده‌بیت.

هاوه‌لان به‌پۆژ سوارو جوامیز بوون، به‌ شه‌ویش دابراو بوون بۆ خوابه‌رستن، ترس و ملکه‌چی بۆخواو، زانست و باوه‌ریان، پێگای لینه‌ده‌گرتن، که هه‌لسن به‌ نه‌جامدانی کرپن و فرۆشتن و کیلان و هاوسه‌رگیری و چاودێریکردنی مال و سامان.

پینجه‌م: که‌سایه‌تی پیغمبر ﷺ و کاریگه‌ری له‌سه‌ر دروستکردنی سه‌رکرده.

مالی نه‌په‌قم گه‌وره‌ترین قوتا‌بخانه بوو بۆ په‌روه‌رده‌کردن و فیکردن له‌ میژوی مرۆفایه‌تیدا، چون وا نابیت، که مامۆستا‌که‌ی پیغمبر ﷺ بیت، که مامۆستای

۱- هه‌مان سه‌رچاوه (۹۴)

۲- هه‌مان سه‌رچاوه (ل ۹۴)

ہم مو مروفاہ تہ، قوتابہ کانیشی بانگخوازن و پینیشاندہ ران و خواناسانن، کہ مروفاہ تیان پژگار کرد له کوتی کویلاہ تی و له تاریکی دہریان کردن بؤ روشنائی، دوائی نہوی خوائی گہورہ خوی پەروردهی کرد بہ شیوہ یہ کہ کہ میژوو ہرگیز نمونہی وای نہ بینوہ۔^۱

له مالی نہرقم دا خوائی گہورہ پیغمبرہ کہی رینوینی کرد بؤ پیکہ پینانی یہ کہم کومہ ل له ماوہ لان، نہوانیش ہہ لسان بہ بلاوکردنہوی مہزنترین بانگہ واز۔ پیغمبر ﷺ توانایہ کی زوری ہہ بوو له ہہ لہ بژاردنی پەرگہزہ سہرہ تاکانی بانگہ واز، له ماوہی نہوی سالی سالہی یہ کہم له تہ مہنی بانگہ وازو پەرورده کرنیان بؤ وەرگرتنی سہرکردایہ تی و ہہ لگرتنی پہ یام، پہ یام و نامانجہ مروییہ مہزنہ کان بؤ پیوانی مہزن نہ بیت ہہ لئاگیریت۔

چاوپیکہ وتنی پیغمبر ﷺ بہ نہو کومہ لہ بژاردہیہ له مالی نہرقم راہینانیکہ کردہی بوو سہربازانی نہو قوتابخانہیہ له سہر گوپراہ لئی و سہرکردایہ تی و بنچینہ کانی، سہرکردہی گشتی ہہ لہ دستا بہ پتہ وہ کردنی متمانہی شوینکہ وتوان بہ خوائی گہورہ و فیبری خوپاراوکردنہو و پەروردهی دہ کردن، ہہ روہا فیبری بہ خشین و فیداکاری دہ کردن۔^۲

خالئی سہرہ تا له پەرورده بریتی بوو له چاوپیکہ وتنی بانگکراو بہ پیغمبر ﷺ، نہو سا کاریگہ ریبہ کی زور سہیر دروست دہ بوو له سہر نہو کہ سہ، بہ تہنہا نہو چاوپیکہ وتنہ کہ سہ کہ له تاریکاییہوہ دہردہ چوو بؤ روشنائی، پردہ بوو له نیمان و بیتاوہ پی فریدہ داو، تواناشی پہیدا دہ کرد بؤ خوپراگرتن و نارامگرتن له پیناو باوہ پی تازہ۔

کہ سایہ تی پیغمبر ﷺ بزوینہری یہ کہم بوو بؤ نیسلام، چونکہ خالہ کانی پاکیشانی تیادابوو، خوائی گہورہ له بہ رچاوی خویدا پەروردهی کرد، بہ تہ واترین نمونہ بؤ مروفاہ له میژووی زہویدا، مہزنیش ہہ میشہ خوشہ ویستہ و سہرنجی خہ لکی

۱- دولة الرسول من التكوين إلى التمكن، (د. کامل سلامه ل ۲۱۹)

۲- ہہ مان سہرچاوہ (۲۲۰)

پاده کیشی و به ده وریدا کۆده بنه وه، به لام پیغه مبهری خوا ﷺ جگه له و مه زنیه ش، پیغه مبهری خوابوو، وه حی بۆ ده هات و ده یگه یانده خه لکی، که واته نه وکه سه ته نها له بهر خۆی خۆشی ناویت، به لکو له بهر خۆای گه وره ش، که کردوویه تی به پیغه مبهر، بۆیه له کۆتاییدا له که سایه تی پیغه مبهر ﷺ مروّشی مه زن و پیغه مبهری مه زن به کده گرنه وه و ده بنه یه ک واتا له کۆتاییدا، نه و خۆشه ویستیه ده بیته خالیکی گرنگ له هه موو هه ست و نهستی نه و که سه ی بانگ ده کریت، به و شیوه یه ش خۆشه ویستی خوا پیغه مبهر ﷺ یه کده گرن، هه ر نه و خۆشه ویستیه ش بوو، که نه یجولاندن.^۱

شه شه م: بابته تی خویندن له مالی نه رقه م.

بابته تی خویندن بریتی بوو له قورئان، که تاکه سه رچاوه ی وه رگرتن بوو، چونکه پیغه مبهر ﷺ سو ربوو له سه ر به کخستنی نه و سه رچاوه و، قورئان ببیته تاکه به رنامه، که هاوه لانی له سه ر په روه رده بیته، به تاک و خیزان و کۆمه له وه، ئینجا جبریل ﷺ، به رده وام نایه ته کانی داده به زانه سه ر پیغه مبهر ﷺ وه ریانده گرت و، دله کانی پیده گه شایه وه و، ده توت له گیان و په نگی خویندایدا ته شه نه ی ده کرد، نه وانه ش وه کو چۆن نوێ ببه وه ده بن به که سیکێ تر جیاواز له که سه که ی پیشوو له هه موو پروویه که وه، پیغه مبهر ﷺ گه لیک سو ربوو له سه ر نه وه ی جگه له قورئان شتیکی تر تیکه ل نه بیته به و سه رچاوه یه.^۲

له مالی نه رقه م فییری نه وه بوون، که قورئان و ئاراسته کانی پیغه مبهری خۆشه ویست ﷺ ده ستوری هه ره به رزی بانگه واز و ژیان و ده ولت و شارستانییه ته، قورئان تاکه سه رچاوه بوو، که له سه رده ستی مه زنتین مامۆستا وه رده گهرا، نه و نه وه بئ وینه یه ش له سه رده ستی نه و په روه رده بوون وانه کانیان وه رگرت، هاوه لان قورئانیان به توندوتۆلی وه رگرت، به تیگه یشتن و په روّشی زۆر بۆ ئاراسته کانی و

۱- بېوانه: منهج التربية الإسلامية (ل ۲۴ - ۲۵)

۲- بېوانه: دولة الرسول من التكوين إلى التمكن، (ل ۲۲۵)

کارکردن بہ فرمانہ کانی، ہمہ مو ئایہ تیکیش فیبری زانست دہ بوون بۆ ژیانہ
 پوژانہ یان، بۆیہ ئہ وان بوون بہ وینہ یہ کی کردہ یی بۆ ئہ و ناراستہ خوا بیانہ، قورئان
 ئہ و قوتابخانہ یہ خوا بیہ بوو، کہ بانگہ وازو سہر کردہ خوا بیہ کانی تیا دہرچوون،
 نہ و یہ ک بوون مروفا یہ تی ہاوشیوہی نہ بینیوہ، خوی گہ ورہ قورئانی لہ سہر دلی
 پیغہ مبرہ کہی دابہ زاند، بۆ ئہ و ی نہ تہ و یہ کی پی پەرودہ بکات و کۆمہ لگاہ کی
 پی پیکبخت، ئہ و ی ہلسی بہ دروست کردنی ویزدانہ کان و پەرہشت و ئہ قل و
 بیروباوہ پرو ناکاری پی دروست کرد، بہوشیوہی کۆمہ لی یہ کہ م لہ و قوتابخانہ یہ
 دہرچوون، کہ ئہ وان پیشی ہمہ مو کۆمہ لگا کان بدہ نہ و لہ ہمہ مو ہوارہ کانی
 بیروباوہ پرو دہروونی و ناکاری و کۆمہ لایہ تی و سیاسی و جہنگ دا.

جہوتہم: ہوکارہ کانی ہلہبژاردنی مالی ئہرقہم.

ہلہبژاردنی مالی ئہرقہم لہ بہر چہ ند ہویہ ک بوو، لہ وانہ:

۱- ئہرقہم بہ وہ نہ ناسرا بوو کہ موسلمانہ، بۆیہ بہ زہینی کہ سدا نہ دہہات، کہ
 ہاوہ لانی پیغہ مبر ﷺ لہ وی یہ کبگرن لہ و مالہ.

۲- ئہرقہم ﷺ لہ بہنی مہخزومہ، کہ ئالای دژایہ تیان بہر زکردوہ تہ وہ دژی بہنی
 ہاشم، جا نگہر ئہرقہم بہ موسلمانیش بناسرایہ، ہر پیشبینی نہ دہ کرا، کہ
 کۆبوونہ وہ کان لہ مالی ئہ و بکریت، چونکہ لہ و حالہ تہ ئہ وہ دہ گہینی، کہ لہ ناو
 مالی دوژمندا کۆدہ بنہ وہ.

۳- ئہرقہم لاویکی شانزہ سالی بوو، قورہ شیبہ کانیش ہرکاتیک بیرکہ نہ وہ بۆ
 گہ پان بہ دوا ی مہلبندی کۆبوونہ و ی ئیسلامی، بۆ ئہ وی ناچن، کہ لہ مالی یہ کی کدا
 بیت لہ ہرزہ کارانی ہاوہ لی مو حہ مہ د ﷺ، بہ لکو بیردہ کہ نہ وہ لہ گہ ورہ ہاوہ لان،
 یان مالی خودی پیغہ مبر ﷺ.

یان زیاتر ئہ وہ پەسەند بکەن، کہ لہ مالی یہ کی لہ بہنی ہاشم دابیت، یان مالی
 ئہ بو بکر ﷺ، بۆیہ ہلہبژاردنی ئہ و مالہ لہ ئہ و پەری داناییدایہ لہ پوی

ناساییشه‌وه، هرگیز نه‌شزانراوه، که قورپه‌یش هه‌لیکوتابیتته سه‌ر نه‌و ماله‌و پئیانی زانیییت.^۱

هه‌شته‌م: خاسیه‌ته‌کانی کۆمه‌لی یه‌که‌م.

هه‌موان پۆلی خۆیان ده‌زانن، هه‌موانیش سروشتی بانگه‌واز و قۆناغه‌که ده‌زانن، که پئییدا تیپه‌پرده‌بین و ناگاداری و نهیینی پئیویستیان به‌کاره‌یناوه.^۲

دروستکردنی کۆمه‌لی ئیماندار له‌قوناغی مه‌که‌که به‌ئوپه‌پری بئیده‌نگی و نهیینی به‌پرتوه ده‌چوو، دروشمی ئه‌م قۆناغه‌ش بریتی بوو له‌ئاراسته‌کردنی خوای گه‌وره

کاتیک ده‌فه‌رومییت: ﴿وَأَصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ، وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الدُّنْيَا وَلَا تُطِيعَ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ، عَن ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا﴾ (الکھف: ۲۸)

ئه‌م نایه‌ته پیرۆزه فه‌رمان ده‌کات به‌ پیغمبر ﷺ، که ئارام بگرییت له‌سه‌ر که‌م و کورتی و هه‌له‌ی ئه‌وانه‌ی هاتوون به‌ده‌می بانگه‌وازه‌که‌وه، هه‌روه‌ها ئارام بگرییت له‌سه‌ر زۆریک له‌پرسیاره‌کانیان، به‌تایبه‌ت ئه‌گه‌ر هه‌له‌بییت و، دیسان به‌ئارام بییت به‌رامبه‌ر دوو دلی ئه‌وان له‌وه‌رگرتنی پئینامه‌یه‌کانی، کۆشش بکات له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی وا له‌شوینکه‌وتوانی بکات، خۆپاگرین به‌رامبه‌ر ئاشوبی دوژمنانی بانگه‌وازه‌که‌، هه‌روه‌ها سروشتی بانگه‌وازیان بۆ پونده‌کاته‌وه، که سه‌خته‌و، که سه‌یش پئیگای بۆ خۆش نه‌کات له‌وانه‌ دور بکه‌ویته‌وه‌و، گوئی بۆ هیچ که‌سیکیش نه‌گرییت، که خراپه‌یان باس بکات و گوئیپایه‌لی هیچ له‌خۆبایی یه‌کیان نه‌بییت، که خوای گه‌وره دلی ئه‌وانی بی ناگا کردوو له‌پاستی مه‌سه‌له‌کان^۳ ئه‌م چه‌ند نایه‌ته‌ی سوپه‌تی که‌هف باسی هه‌ندی له‌خاسیه‌ته‌کانی کۆمه‌لی یه‌که‌می موسلمانانمان بۆ ده‌کات، که

۱- بېروانه: المنهج الحركي للغضبان (۱/ ۴۹)

۲- بېروانه: دولة الرسول من التكوين إلى التمكين، (ل: ۲۲۷)

۳- الطريق إلى جماعة المسلمين.

گرنگترین:

۱- نارامگرتن ﴿وَأَصْبِرْ نَفْسَكَ﴾

وشه‌ی (صبر) زور جار له قورئان و فهرمووده دا دوباره دبیته وه، خه لکیش له نیوخویاندا یه کتری نامۆژگاری ده کن، که نارام بن، نه وه ندهش گرنکه که بووه ته چواریه کی خاسیه ته کانی کۆمه له قوتار بووه له خه ساره تمه ندی.

خوای گه وره ده فه رمویت: ﴿وَالْعَصْرِ ۝۱﴾ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ ﴿۲﴾ إِلَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَّصُوا بِالحَقِّ وَتَوَّصُوا بِالصَّبْرِ ﴿العصر﴾
خوای گه وره و بالا ده ست فه رمانی خه ساره تمه ندی دا وه ته سه ره موو خه لکیدا، مه گه ر که سانتیک نه بیته ته م چوار خاسیه ته بیان تیدا بیته:

۱- باوه پبوون به خوای په روه دگار

۲- کرداری چاکه

۳- یه کتر پاسپاردن به هه ق پاستی.

۴- یه کتر پاسپاردن به نارامگرتن.

چونکه مروژ قوتاری نابیت تا کو خۆی به ئیمان و کرداری چاکه ته واو نه کات، هه روه ها که سانی تریش ته واو نه کات به نامۆژگاری و پینموونی، به و شیوهش کۆده کاته وه له نیوان مافی خواو مافی خه لکدا، هه روه ها یه کتر پاسپاردن به نارامگرتن، به هه مان شیوه پتویسته، هه لسان به باوه په ئیمان و کاری چاکه و پاریزگاری کردن له پاستی و داد گه ری له گرانترین نه و شتانه یه دینه پینگای تا ک و کۆمه ل، پینگا چاره یه کیش نییه، جگه له نارامگرتن له سه ر کۆشش کردن له گه ل ده روون و که سانی ترو، خۆراگری له سه ر ئازارو نه شه که نجه و خۆ هه لکیشانی پروو پوچان و سینگ ده رخستنی خراپه کاران، هه روه ها نارامگرتن له سه ر درییژی پینگا خوای قۆناغه کان و پوکانه وه ی مه شخه لان و دووری شوینی گه یشتن.^۱

ب — زور پارانده‌وو جه ختکردن له‌سهر خوای گه‌وره:

ئه‌مه له وه‌رمووده‌ی خوای گه‌وره دهرده‌که‌ویت، که ده‌فهرموویت ﴿يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدْوَةِ وَالْعَسَى﴾ چونکه پارانده‌وه دهرده‌یه‌کی هه‌ره‌گه‌وره‌یه، نه‌گه‌ر بکریته‌وه به‌پروری به‌نده‌دا، چونکه په‌یتا په‌یتا خیری ده‌سته‌که‌ویت و به‌ره‌که‌تی به‌سهر داده‌باری، بویه پیویسته که‌سه‌کان به شیوازیک په‌روه‌ده بکرین، که په‌یام هه‌لبگرن، نه‌سپه‌رده‌گی‌په‌وه‌بن، په‌یوه‌ندی پته‌ویان له‌گه‌ل خویان هه‌بیت، پیداکرین له پارانده‌وو نزیاندا، چونکه نه‌وه به‌هی‌زترین هۆکاره‌کانی سه‌ره‌که‌وتنه.^۱

ج — دلسۆزی:

ئه‌وه‌ش له‌فهرمووده‌ی خوای گه‌وره دهرده‌که‌ویت، که ده‌فهرموویت: ﴿يُرِيدُونَ وَجْهَهُ﴾ پیویسته له‌کاتی په‌روه‌ده‌کردنی که‌سه‌کاندا په‌روه‌ده‌یه‌کی خوایی په‌روه‌ده بکرین، به‌شیوه‌یه‌که که وتاروکردار و جیهادیان هه‌ر هه‌مووی ته‌نها بو‌خوای گه‌وره‌بیت و به‌ده‌سته‌هینانی په‌زاهه‌ندی وپاداشتی به‌بی سه‌یرکردنی هیچ ده‌سه‌که‌وتیک، یان پله‌وپایه و، نازناو و، پیشکه‌وتن و، دواکه‌وتنیک، تا‌کو بی‌ته سه‌ریازیک له پیناوی بیروباوه‌پدا، خوای گه‌وره ده‌فهرموویت: ﴿قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٣﴾ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ﴾ (الأنعام: ۱۶۲-۱۶۳)

بیگومان به‌بی دلسۆزی و نیازپاکی هیچ کرداریک وه‌رنا‌گیردیت، هاوکات له ژیرسایه‌ی فرمانه‌کانی سوننه‌ت وشه‌رعیشدا.

د — جیگیری و به‌رده‌وامی:

خوای گه‌وره ده‌فهرموویت: ﴿مَنْ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَىٰ نَجْبَهُ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْظُرُ، وَمَا بَدَلُوا تَبْدِيلًا﴾ (الأحزاب: ۲۳) وَمِنْهُمْ

له م ئایه ته پیرۆزانه دا سی خاسیه ت باسکراوه: باوه پوون و پیاوه تی و جوامیری و، پاستگویی.

ئه م سی بنه په ته گرنگن بۆجیگیرپوون له سه ر پیبازی پاست، چونکه ئیمان ده بیته مایه ی ده ست پیوه گرتنی به ها به رزه کان، هه روه ها ده بیته مایه ی خو به قوربانی کردن له پیناو بنه مای په وادا، جوامیریش دل ده جولئینی به ره و ئه م ئامانجه، بی ئه وه ی ئاوړ له شتی بچوک بداته وه، پاستگویییش پئگره له نیتوان که سه که و گۆرپینیدا، ئه مانه ش پئکه وه جیگیری ده به خشنه مرۆف، ئه گه ر بریقه ی شمشیریش ببینی له سه ر گه ردنی، یان په تی سی داره چاوه پروانی بکات، یان ده سته وتیکی له دنیا ده سته ویت، یان ئافره تیک ماره بکات.^۱

نۆیه م: بلاوبونه وه ی بانگه واز له تیره کانی قوره ییش و ئینجا به جیهانی بوونی.

بلاوبونه وه ی ئیسلام له قوناغی نه ئینی دا، له نێو هه موو تیره کانی هۆزی قوره ییش به شیوه یه کی هاوتابوو، بی ئه وه ی قورسایی بکه ویته سه ر عه شیره تیک جگه له عه شیره ته کانی تر، ئه م دیارده یه ش به پئچه وانه ی سروشتی ژیا نی هۆزایه تی یه ئه و سه رده مه دا، ئه گه ر چی ئه مه سوود وه رگرتنی ته واوی له ده ست ئیسلام دا له پئکها ته ی هۆزایه تی و ده ماگیری بۆ پاراستنی بانگه وازی تازو و بلاوکردنه وی، به لام له هه مان کاتدا هۆزه کانی تری له دژی نه ورۆژاند، له وانه شه ئه م کرانه وه هاوتایه ییش له سه ر هه مووان یارمه تیدا له بلاوبونه وه ی ئیسلام له هۆزه جیا جیا کانی قوره ییشدا، چونکه - بۆ نمونه - ئه بوبه کر له ته یمه، عوسمانی کوپی عه ففان له به نی ئوممه ییه، یه زوبه یری کوپی عه وام له به نی ئه سه ده، موسعه بی کوپی عومه یر له به نی عه بدوداره، علی کوپی ئه بو تالییب له به نی هاشمه، عه بدو پرحمانی کوپی عه وف له به نی زوه ره یه، سه عدی کوپی زه ید له به نی عه دیه، عوسمانی کوپی مه زعون له به نی جومه حه، به لکو هه ندی موسلمانان له م سه رده مه دا هه

۱- بروه: دعوة الله بين التكوين والتمكين، علي جريشة (۹۱-۹۲)

قوره‌یش نه‌بوون، بۆ نمونه:

عه‌بدو‌لای کورپی مه‌سعود له هوزه‌یل بوو، عوتبه‌ی کورپی غه‌زوان له مازین بوو،
عه‌بدو‌لای کورپی قه‌یس له‌ئه‌شه‌ریبه‌کان بوو، عه‌مما‌ری کورپی یاسیر له‌عه‌نسی
مه‌زحج بوو، زه‌یدی کورپی حاریسه و توفه‌یلی کورپی عمر له‌ده‌وس بوون، عه‌مری
کورپی عه‌به‌سه له سوله‌یم بوو، صوه‌ییبی نه‌مری له به‌نی (النمر بن قاسط) بوو، له
پاستیدا شتیکی زۆر ئاشکرا بوو که ئیسلام تایبه‌ت نه‌بوو ته‌نها به مه‌که‌وه.^۱

پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ږنگای خۆی ده‌بپی به پلاندان و به‌وردی، هۆکاره‌کانی‌شی
وه‌رگرت و پشت نه‌ستور بوو به‌خوای خۆی، بۆیه بایه‌خی دایه داد په‌روه‌ری به
پینو پیکه‌اتنی ورد و فیرکردنی به‌ر بلاو دوربیینی له پروی ئه‌منیه‌وه و بلاوه‌کردنی
ئاسایی له کۆمه‌لدا، هه‌روه‌ها ئاماده‌کردنی پشتگیری بۆ قوناغی دوا‌ی نه‌ینینی،
چونکه درودوسلوی خوای لیبیت چاک ده‌یزانی ئیسلام دانه‌به‌زیوه بۆ ئه‌وه‌ی له
نه‌ینی دابمینیته‌وه، به‌لگه‌بۆیه دابه‌زیوه بۆ ئه‌وه‌ی ببیته به‌لگه‌یه‌ک له‌سه‌ر هه‌موو
جیهان، فریاکه‌وتنی ئه‌وانه‌ی ویستی خوای له‌سه‌ره فریایان بکه‌ویت و ده‌ریان
به‌ینئ له تاریکی بته‌رستی و نه‌فامی، بۆ پوناکی ئیسلام و یه‌کته‌په‌رستی، بۆیه
خوای گه‌وره هه‌ر له سه‌ره‌تاوه پاستی ئه‌م بانگه‌وازه و گۆره‌پانه‌که‌ی ئاشکرا کردو
ئه‌وه‌ی ده‌رخست که ئه‌م بانگه‌وازه بۆ هه‌موو جیهانه.

خوای گه‌وره ده‌فه‌رموویت ﴿إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ﴾ (یوسف: ۱۰۴) هه‌روه‌ها
ده‌فه‌رموویت: ﴿وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ﴾ (القلم: ۱۵۲).

بانگه‌واز گوتار ئاراسته‌ی هه‌موو ئاده‌میزاده‌کان ده‌کات، بۆ ئه‌وه‌ی فریای ئه‌وانه
بکه‌ویت، که خوای گه‌وره ویستی له‌سه‌ره، هه‌ندی له تایبه‌تمه‌ندییه‌کانی‌شی ئه‌وه‌یه،
که پینو پیکه‌اتنی و ئاشکرا بکریت و وریایی پی بدریت، له پیناویشیدا هه‌موو
ناره‌حه‌تیه‌ک به‌ئاسان بزانیت له‌لای گه‌یه‌نه‌ره‌که‌ی.

۱- پروانه: السيرة النبوية الصحيحة للعمری (للعمری) (۱۳۲)

له راستیدا نه‌ئینی نه‌نجامدانی پیغمبر ﷺ بۆ بانگه‌واز له سهره‌تادا هه‌لاویژتن بوو له بارودۆخیکی تایبه‌تدا، که بریتی بوو له لاوازی و نامۆیی بانگه‌واز له و سهرده‌مه‌دا.

نه‌گه‌ر مه‌سه‌له‌ی نه‌ئینی بوون به‌رژوه‌ندیه‌که وه‌کو سیاست به‌کار دیت له ئیسلامدا، له کاتی ناشتی و جه‌نگدا، ئه‌وه به‌هه‌مان شیوه‌یه له کاتی بانگه‌وازییدا، به‌لام بۆ پێویستیه‌که بوو، که پروداوه‌کان ده‌یانسه‌پاند، چونکه له بنچینه‌وه ئاینی خوا پێویسته نه‌نجام بدریت، واتای ئه‌وه‌ش ناگه‌ینیت، که ئاین بشراردریته‌وه، یا قسه‌ی په‌وانه‌کریت، بۆ نمونه ژماره‌ی شوینکه‌وتوانی بانگه‌واز ئه‌مه مه‌سه‌له‌یه‌که په‌یوه‌ندی هه‌یه به‌به‌رژه‌وه‌ندییه‌وه، نا‌کۆک نییه له‌گه‌ڵ گه‌یاندنی بانگه‌واز، که فه‌رمانیه‌که له کتێبه‌کانی خوا دا هاتوه، ده‌کریت ئه‌وه به‌نه‌ئینی بمینیته‌وه، بۆیه ته‌نانه‌ت دوا‌ی پاگه‌یاندنی بانگه‌واز و پیغمه‌رایه‌تیش، زۆر شتی هه‌ر ده‌شارده‌وه، که کاریگه‌ری نه‌ده‌کرده سهر شوینکه‌وتوان و جیگای کۆبوونه‌وه و ئه‌و پلانه‌ی که کاری پێده‌کرد به‌رامبه‌ر ته‌له‌که‌ی نه‌فامه‌کان.^۱

باسی سییہم: بنیاتانی بیروباوه له سہردہمی مہککەدا.

یہ کہم: تیگہ یشتنی پیغہ مبر ﷺ له مامہ له کردن له گەل سوننہ تہ کاندایا: له راستیدا دروستکردنی دەولت و پەرورده کردنی نەتەوہو، ھەلسان پییان، ئەوہ کارئیکە ملکہ چی ھەندی یاسا و سوننەتی گەردوونی دەبن له کاتی سرنجدانیش له ژیاننامە ی خۆشەو یستمان پیغہ مبر ﷺ، دەبینین، کہ ھەندی مامە لەی له گەل ئەو یاسایانە کردوہ بہو ئەوپەری دانایی و تواناوە.

ئەو یاسایانە یشت بریتین لە حوکمە جیگیرەکانی خۆای گەرە لە گەردوندا و، لەسەر مرقوفیش لە ھەموو شوین و ساتیکدا، ژمارەشیان زۆرن، بەلام ئەوہی بەلامانەوہ گرنگە ئەوہی، کہ پەپوہندی ھەبە بە بزوتنەوہی ھەلسانەوہ. ئەو کەسە ی کە وردەبیتەوہ لەئایەتەکانی خۆای گەرە دەبینیت بە زۆری باس لەسوننەتەکانی خوا دەکات لە گەردوندا، کە قاییلی گۆران نین، ھەر وہا بایە خدانئیک ی زۆر دەبینی لە دەر خستنی ئەو سوننەتانە و سەرنج پاکیشان بۆلایان و پەند لێدەرھینانیان و پەچاوە کردنیان، بۆ پیکھینانی ئەو کۆمەلگایە ی ئەو یاسا و سوننەتانە پیکدەکن، چونکہ ئەم ژیانە ھەر وای بۆ خۆی پئی ناکات، بە لکو بە پئی ئەو یاسایانە ی خۆای گەرە بە پوہ دەچیت، ئەگەریش موسلمان لییان وردبیتەوہ حکمەت و ئامانجەکانی بۆدەر دەکەویت، راستی پووداوە کانیشتی بۆ ناشکرا دەبیت و دانیایا دەبیت بۆ جیگیری ئەو سیستمە ی کە پووداوە کان دروست دەکات...

یہ کہم: مەرجه کانی مامە ئە کردنی راست لە گەل سوننەتە خۆاییە کاندایا.

سەبارەت بە خەلکی و کۆمەلگاگان و نەتەوہکان، ئەوہی کە زۆر بە باشی لەو سوننەتانە حالی بین و شیوازی کار کردنیشیان بزانی، ھەر وہا بتوانین، کە یاسا کۆمەلایەتی ھاوکیشە شارستانیەکانی لێ دەر بھینن^۲ سەبارەت بە مامە ئە کردن لە گەل ئەو سوننەتانە بە شیوہیەکی بەرنامەیی ماموستا

۱ - بروانہ: فی خلال القرآن (۱ / ۷۸).

۲ - بروانہ: المشروع الاسلامی لنهضة الامة - قراءة فی فکر البنا (ص ۵۸).

(حسن البنا) ده‌لئیت: ((پيکدادان مه‌کن له‌گه‌ل سوننه‌ته گه‌ردوونيبه‌کان، چونکه به‌زينه‌رن، به‌لگو به‌کاريان به‌ينن و بيان‌کن به‌ته‌وژميک به‌هه‌نديکيان کومه‌کی خوتان بکن له‌سهر نه‌نجامدانی ئه‌وانی تر، چاوه‌پروانی ساتی سه‌رکه‌وتنیش بن، چونکه دور نيه ليټانه‌وه)) ليټره‌دا چەند تيبينيه‌کی گرنگ هه‌يه:

- ۱- نه‌نجامنه‌دانی پيکدادان.
- ۲- هه‌ولدان له‌گه‌لياندا.
- ۳- به‌کار هيتانيان.
- ۴- گورپينيان.
- ۵- په‌ناگرتن به‌هه‌نديکيان له‌سه ره‌نديکی تريان .
- ۶- چاوه‌پروانکردنی ساتی سه‌رکه‌وتن.

ئه‌مانه‌ی (حسن البنا) پييان گه‌يشتووه نيشانه‌ی ته‌واو تيگه‌يشتنيه‌تی له‌ژيانامه‌ی پيغمبر ﷺ وميژووی ئيسلامی و، ميژووی گه‌لان و ميژووی نه‌ته‌وه‌کان، بزوتنه‌وه‌ی يه‌که‌می ئيسلامی که پيغمبه‌ری خوا ﷺ سه‌رکردايه‌تی ده‌کرد، بۆ پيکخستنی هه‌وله‌کانی بانگه‌وازو دامه‌زاندنی ده‌وله‌ت و دروستکردنی مروؤفی نمونه‌یی، هه‌مووی به‌پي ئی نه‌و ياساو سوننه‌ته بونه‌وه‌ريانه بوو، که هه‌نديکيانمان باسکرد.

سه‌ره‌تایش پيويسه نه‌وه بزانيت، که نه‌مه پيگايه‌کی دريژه، به‌تاييه‌تی له‌م سه‌رده‌مه‌دا، که نه‌فامی جاريکی تر تييدا بالا ده‌ست بووه، ئاماده‌یی خوی وه‌رگرتووه، هه‌روه‌ها خراپه‌ په‌گی په‌يدا کردووه له‌نيو گه‌له‌کاندا، بنه‌برکردنی پيويستی هه‌يه به‌شيوازی کارکردنی يه‌ک به‌دواي يه‌کدا.

کاری ئيسلاميش سه‌ره‌تا به‌و شيوه ده‌ستی پيکرد، هه‌نگاو له‌دواي هه‌نگاو، سه‌ره‌تا به‌هه‌لبژاردن و دامه‌زاندن، ئينجا پووبه‌پوو بوونه‌وه‌و به‌رگری، ئينجا سه‌رکه‌وتن و ده‌سه‌لات، نه‌شده‌کرا هه‌موو ئه‌مانه پيکه‌وه بوونايه ، نه‌گينا سه‌ختی

و په ککه وتن دروست ده بوو، یان هه نگاویکی پیش هه نگاویکی بخرابایه، که مو کورتی و شپړزه یی دروست ده بوو.

په چا و کړدنې نه م پاستیه له نه و په پری گرنګیدانه، چونکه هه ندی له بانگخوازن، وا ده زانن ده سه لات له یه ک دوو پوژنکدا له وانه یه ده ست بخړیت، ده یانه ویت نوممه ت به پوژنیک بگوږن، به بی لیکدانه وه ی دهر نه نجامه کان، یان تیگه یشتنی بارو دوخه کان، به بی ناماده کاری و پیشه کی، یان شیواز و هوکاري...))^۱.

((نومه نه گه ر به باشی وردبینه وه له قورئان و سوننه تی پیغمبر ﷺ ناشکرا ده بیت بومان و پروون ده بیت وه، که به وورده وردو پیکوپیکي گورپانکاری نیسلا می دروست بووه له ولاتی عه ره بداو له ویشه وه بو ه موو جیهان له سرده سستی پیغمبر ﷺ کاره کان هه نگاویه هه نگاوه به پیوه ده چوون، له پیره وی سروشتی خو یاندا بو نه و جیگایه ی که خوی گه ووه ویستی له سره بوو...))^۲.

نه م سوننه ته خواییه له شیوازی ورده ورده کارکردن، پیویسته خه لکی کاری پییکن، بویه نه گه ر بمانه ویت کومه لگای نیسلا می دروست بکه ین، که س وا نه زانی نه و نامانجه دیته دی له پیکه ی برپاری سه روکیک یان پادشایه ک یان نه نجومه نیکي سه رکردایه تی و په رله مانی... به لکو به پیکه ی ورده ورده کارکردنه وه دیته دی واته به ناماده کړدنې لایه نه کانی بیرو هوش و دهر وون و کومه لایه تی. نه وه ش هه مان پیکه یه، که پیغمبر ﷺ گرتیه به ر له گوراندنی جاهیلیه ت، سیانزه سال چاوه پروانی کرد بو پیکه یانندنې نه وه یه کی برودار، که توانای هه لگرتنی نه و باره ی هه بیت و هه لسیه ت به گه یانندنې بو دونیا، بویه قونای مه ککه زیاتر په یوه ندی هه بوو به په روه رده کړدن و پیکه یانندنه وه...))^۳.

۱ - بروانۃ: التمکین للامة الاسلامیة (ص ۲۲۷).

۲ - بروانۃ: التمکین للامة الاسلامیة (ص ۲۲۹).

۳ - بروانۃ: الخصائص العامة للاسلام (ص ۱۶۸) به ده ستکاری یوه .

دووم: یاسای گۆرین و په یوه ندنی به بنیاتنانی بیروباوه.

یه کئی له یاساگرنگه کانی پاپه پین نه وه، که خوی گه وره باسی کردوه: ﴿لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِّنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ سُوءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُمْ مِّنْ دُونِهِ مِن وَالٍ﴾
الرعد: ۱۱.

په یوه ندی نه و سوننه ته خویبه به نیسلامه وه یه کجار پوونه، چونکه دهسه لات به م شیوازه ی نوممه تی نیسلامی له سه ره نیستا هه رگیز نایه ت، به لکو پتویسته گۆرپانکاری بکریت، نینجا هه رگیز دهسه لات بۆکه سانیک ناییت به ژیانی سه رشوپی رازی بوونه وه ولیش ناده ن گۆرپانکاری دروست بکه ن و خویان له و دیلیه ده ریا ز بکه ن...^۱

نه و گۆرپانکاریه ی پیغه مبه ر ﷺ دهستی پیکرد له دهروونی ئاده میزاده وه، دهست پی کردو پیاوانی مه زنیشی لی دروستکرد، دوا ی نه وه پتیه ری کردن بۆئه نجامدانی گه روه رترین گۆرپانکاری له کۆمه لگادا و، خه لکی گواسته وه له تاریکی یه وه بۆ پشنایی، له نه فامیه وه بۆ زانست، له دواکه و تنه وه بۆ پیشکه و تن.^۲

پیغه مبه ری خوا ﷺ له ریگه ی ریبازی قورئانه وه - بیروباوه پو تیروانینه کانی به جاری گۆپی، هه روه ها هه ست و په وشته کانی له دهروندا گۆپی، بۆیه خه لکی ده وروبه ر هه موویان گۆران، مه دینه گۆرا، مه ککه گۆرا، جه زیره و ولاته کانی فارس و پۆم هه موویان گۆران، له خولانه وه یه کی جیهانی یادی خوا دا.

قورئان له سه رده می مه ککه دا بایه خی به بیروباوه پ دها و، به چه ندین شیوا ز ده یخسته پوو، بۆیه دلّه کان پریبون له ئیمان و گۆرپانکاریه کی گه وره دروست بوو، خوی گه وره ده رباره ی نه و گۆرپانکاریه ده فه رمویت: ﴿أَوَمَنْ كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَنْ مَثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِّنْهَا﴾
كذلك زين للکفرین ما كانوا يعملون ﴿ الانعام: ۱۲۲.

۱ - بهوانه: التمكن لامة الاسلامية (ص، ۲۱).

۲ - بهوانه: نفوس و دروس في اطار التصوير القراني، توفيق محمد سبع (ص ۳۶۷).

سئ یه‌م: پاسگردنه‌وی لایه‌نی بیرو باوه‌ر له‌لای هاوه‌لان.

له‌پیش هاتنی پیغمبر ﷺ تیروانینی هاوه‌لان په‌زای خویان لی بی بۆ خوی گوره، که‌م و کورتی و نوقسانی تیدا بوو، نه‌وانه له‌پاستی ناوو سیفه‌ته‌کانی خوا لایان دابوو ﴿وَلِلّٰهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنٰی فَادْعُوْهُ بِهَا وَذَرُوْا الَّذِيْنَ يَلْحَدُوْنَ فِيْ اَسْمٰئِهٖ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ﴾ الاعراف: ۱۸۰.

بۆیه قورئانی پیروژ هات بۆ چه‌سپاندنی بیرو باوه‌ری پاست و چه‌سپاندنی له‌دلی ئیماندارانداو، پوونکردنه‌وی بۆ هه‌موو خه‌لکی، له‌په‌نگه‌ی پوونکردنه‌وی هه‌موو نه‌و مه‌سه‌لانه په‌یوه‌ندیان هه‌یه به‌بیرو باوه‌ره‌وه...
په‌روه‌رده‌کردنی له‌سه‌ر بنه‌مای یه‌کتا په‌رستی، نه‌و بنچینه بوو بنیاتنانی ئیسلامی له‌سه‌ر دامه‌زرا، هه‌ر نه‌و په‌یازه پاسته‌شه، که پیغمبه‌ران له‌سه‌ری پۆیشتوون.

په‌روه‌رده‌کردنی پیغمبر ﷺ بۆ هاوه‌لانی به‌روبوومیکی پیروزی هه‌بوو، بۆیه نه‌وانه پاکبونه‌وه له‌هه‌مووشتیکی نه‌گونجاو له‌یه‌کتا په‌رستی (الوهیه) و (ربوبیه) و (اسماء وصفات) گوپراه‌لێشیان ته‌نها بۆ خوا بوو، ته‌نها به‌خوایش پشتیان ده‌به‌ست، ته‌نها له‌خوا ده‌ترسان، که‌سیشیان زیاتر له‌خوا خۆشنده‌ویست، ته‌نها ملکه‌چی فه‌رمانی خوا ده‌بوون، په‌ناشیان ته‌نها بۆخوا ده‌هینا، داوای لیخۆشبوونیان جگه‌له‌خوا له‌که‌س داوا نه‌ده‌کرد، قوریانیشیان ته‌نها بۆخوا ده‌کرد...^۲

چوارهم: باسکردنی به‌هه‌شت له‌قورئاندا و کاریگه‌ری له‌سه‌ر هاوه‌لان:

قورئانی پیروژ بایه‌خی دا به‌باسکردنی پۆژی دوا‌یی که‌م سوپه‌تیش هه‌یه باسی حاله‌ته‌کانی پۆژی دوا‌یی تیا نه‌کرا بی‌ت، وه‌کو باسی به‌هه‌شتیه‌کان و دۆزه‌خیه‌کان و شیوه‌ی حه‌شر کردنی خه‌لکی و لیپرسینه‌وه‌یان، به‌شیوه‌یه‌که وه‌کو چۆن به‌چاو بیینی‌ت.

۱ - پروانه: اهمية الجهاد في نشر الدعوة، علي العلياني (ص ۴۷).

۲ - پروانه: اهمية الجهاد في نشر الدعوة (۵۴، ۵۵).

۱- به‌هشت هاوشیوهی نییه :

نایه‌ته‌کانی قورئان به‌شیوه‌یه‌ک باسی به‌هشتیان کردووه‌که هاوشیوهی نییه له‌بوونه‌وهدا، نه‌ویش کاریگه‌ری زوری هه‌بوو له‌سهر هاوه‌لان.

خۆشی به‌هشت ناماده‌کراوه بۆ به‌نده له‌خواترسه‌کان، هه‌لقولای به‌خشنده‌یی خواجه، که هه‌ندی له‌وانه‌ی باس کردووه و هه‌ندی‌کیشیان شاردووه‌ته‌وه که بیرو هۆشه‌کان تییان ناگه‌ن، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: ﴿ نَتَجَافِي جُنُوبَهُمْ عَنِ الْمَصَاحِحِ يُدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴿۱۶﴾ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءُ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۷﴾ السجده: ۱۶-۱۷.

۲- چاکترین نه‌وشته‌ی به‌هشتیه‌کان پێیاندده‌دریت:

پیغه‌مبهری خوا ﷺ ده‌فه‌رمویت: ((اذا دخل اهل الجنة الجنة يقول تبارك وتعالى: تريدون شيئا ازيدكم...))^۱ واته: کاتیک به‌هشتیه‌کان ده‌چنه به‌هشته‌وه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: ئایا شتیکی ترتان ده‌ویت بتانده‌می؟ نه‌وانیش ده‌لین: ئایا تو پووت سه‌پی نه‌کردین، نه‌تختستینه به‌هشته‌وه له‌دۆزه‌خ قوتارت نه‌کردین کردین؟ ده‌فه‌رمویت: ((فیرفع الحجاب، فينظرون الى وجه الله فما اعطوا شيئا احب من النظر الى ربهم تبارك وتعالى))، واته: ئینجا په‌رده لابرآو، سه‌یری پوومه‌تی خویان کرد، شتیکیان پینه‌درابوو هه‌رگیز له‌وه چاکتر که سه‌یری خوای خۆیان بکه‌ن.

له‌په‌راوه‌تیکی تردا هاتووه، ئینجا نه‌م نایه‌ته‌ی خوینده‌وه: ﴿ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا لِحُسْنِيَّ وَزِيَادَةٌ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿۲۶﴾ یونس: ۲۶.

به‌بیراهاتنی به‌هشت و باوه‌په‌ی پته‌و پێی، که‌لێک گرنکه بۆ پاپه‌پینی نه‌ته‌وه‌که‌مان، چونکه کاتیک وینه‌ی به‌هشت زیندوو بیته‌ له‌ده‌روونی که‌سه‌کاندا، به‌خیرایی ده‌پۆن به‌ره‌و په‌زامه‌ندی خوای گه‌وره‌و، هه‌لده‌سن به‌به‌خشینی هه‌موو

شتیک و ترسی مردن دایانناگریته‌وه، هه‌موو هه‌ول و کوششیکیان ئه‌وکاته بۆ ئه‌وه ده‌بیته‌ی ئایینی خوا سه‌رنج بده‌ن.

پینجه‌م: باسی دۆزه‌خ له‌قورئاندا و کاریگه‌ری له‌دلی هاوه‌لاندا:

هاوه‌لان ترسی خویان هه‌بوو، هیواو ئومیدیشیان پیتی هه‌بوو، ئینجا په‌روه‌رده‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ کاریگه‌ریه‌کی گه‌وره‌ی هه‌بوو له‌سه‌ردله‌کان، چونکه ئه‌و پیره‌وه قورئانیه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌رپای کرد له‌گه‌لیان ده‌بووه مایه‌ی ئه‌نجامدانی کاری مه‌زن، چونکه قورئان باسی ناخۆشیه‌کانی پۆژی قیامه‌ت ده‌کات، وه‌کو لوللدانی ئاسمان و ته‌ختکردنی چیاکان و ته‌قاندنه‌وه‌ی ده‌ریاکان و هه‌موو ئه‌و گۆرپانکاریانه‌ی تر که دادین له‌ئاسمان و ئه‌ستیره‌کان، هه‌روه‌ها قورئانی پیروز باسی کردوه له‌حالی بیباوه‌پان و سه‌رشۆپی و په‌شیمانی و بی‌ئومیدی و پووچه‌ل بوونه‌وه‌ی کاره‌کانیان وه‌ کۆکردنه‌وه‌یان به‌ره‌و دۆزه‌خ و، تیپه‌پیوونی ئیمانداران به‌سه‌رپردی (صراط) و قورتاربوونی ئیمانداران.^۱ ئه‌مانه‌ش ئه‌وپه‌ری کاریگه‌رییانه‌ن هه‌بوو له‌سه‌ر ده‌روونی هاوه‌لان و ده‌توت به‌چاو سه‌یری ده‌که‌ن.

شه‌شم: واتای قه‌زاو قه‌ده‌روو کاریگه‌ری له‌په‌روه‌رده‌کردنی هاوه‌لاندا.

قورئان له‌قوناغی مه‌که‌دا گرنگیدا به‌باسکردنی قه‌زاو قه‌ده‌ر، خوی گه‌وره ده‌فه‌رمویت: ﴿إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ﴾ القمر: ۴۹.

پیغه‌مبه‌ر ﷺ ئه‌و واتایه‌ی جیگیر ده‌کرد له‌دلی هاوه‌لاندا، تیگه‌یشتنی راستی ئه‌وانیش بووه مایه‌ی هه‌ندێ به‌رووبوومی به‌سوود، له‌وانه:

۱- ئه‌نجامدانی په‌رستنی خوی گه‌وره.

۲- باوه‌پ بوون به‌قه‌ده‌ر پێگای قوتار بوونه له‌شیرک چونکه خاوه‌ن باوه‌پ لای وایه که ئه‌وکه‌سه‌ی ئه‌توانیته‌ سوودو زیان و سه‌ربه‌زی و سه‌ر شۆپی و به‌رزبوونه‌وه‌و دابه‌زاندن بکات ته‌نها خویه.

۳- نازایی و بویری: چونکه ئه وان به بۆنه ی باوه پری ته واویان به قه زاو قه دهر دلتیا بوون له وهی که ئه جهل به دهستی خواجه، هه موو که سیکیش کاتی مردنی دیاری بووه.

۴- نارامگرتن و پوبه پروبوونه وهی ناخوشییه کان.

۵- نارامی دل و دهر وون ویرو ئاسووده یی.

۶- سه ره رزی و قه ناعهت و نازارد بوون له کۆتی ئاده میزاده کان.

له راستیدا سووده کانی باوه پروون به قه زاو قه دهر زۆن، به لام ئه مانه ئاماژه یه ک بوون.

په روه رده ی پيغمبر ﷺ بۆ هاوه له کانی له وه کورت هه ئنه هاتبوو، که شه ش کۆله که ی ئیمانیا ن فیركات، به لکو چه ندین واتاو تیروانینی هه له ی بۆ چاککردنه وه، بۆ ئه وه ی موسلمان له سه ر پرووناکییه ک پتی بکات له لای خوا ی گه وره و بشزانیته ئامانج چیه له بوونی له ژياندا و هه لسی به هینانه دی ئه وه ی داوا ی لیکاراوه و له درۆ ئه فسانه پزگاری ببیت.^۱

حه وته م: شاره زایی هاوه لان له راستی مرۆف.

قورئانی پیروژ مرۆفی به خۆی ناساند، داوی ئه وه ی، که خوا پۆئی داوی پیئناساند، هه روه ها وه لامی ئه و پرسیاره فیتریانه ی دانه وه. له کویتوه بۆ کوئی؟ که ئه م پرسیارانه پیویسته وه لام بدرینه وه، هه موو مرۆفیککی ته واویش ده یکات و پیویستی به وه لامه که یه تی.^۲

هه روه ها قورئانی پیروژ پاستی سه ره له دانی مرۆفایه تی پروونکردۆته وه بۆ هاوه لان، له گه ل ئه و بنچینانه ش که بۆی ده گه ریته وه و، چییان لیداواکراوه له م ژيانه و چی ده بیته له داوی مردن؟

۱ - اهمية الجهاد في نشر الدعوة الاسلامية (۵۹).

۲ - بروانة: منهج التربية الاسلامية / محمد مصطفى (۲ / ۵۴).

هه شتم: تیروانیی هاوه لان بو بهسرهاتی شهیتان له گهل ئادهم ﷺ .

پیغه مبهری خوا ﷺ به پئی پییرهوی قورئان، باسی بهسرهاتی شهیتانی بو دهکردن له گهل ئامادهم و، راستیتی ململانیی نیوان مرؤف و دوژمنه کهی، که هه ولی داوه ئادهمی باوکیان له خسته بیات، له پیکهی ئایه تهکانی قورئان وه کو: ﴿يَبْقَىٰ ءَادَمَ لَا يَفْنَىٰ ۖ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكَ مِّنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْآتَهُمَا ۗ إِنَّهُ يَرَئِكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِّنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ ۗ إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ الاعراف: ۲۷.

ئهو ئایه تانهی که باس له ئهه بهسرهاته ده کهن، نه وهی یه که می موسلمانانی فیری زور مه سه له ی گه وره کرد له بواری تیروانین و بیروباوه پو ئاکار، له وانه:

- ۱- ئادهم بنچینهی ئادهمی زاده کانه.
 - ۲- ناوه پوکی ئیسلام بریتیه له گوپراهه لی په ها بو خوی گه وره.
 - ۳- مرؤف ده که ویته ناو تاوانه وه.
 - ۴- تاوانه کهی ئادهم موسلمان فیری پیویستی پشت به خوا بهستن ده کات.
 - ۵- پیویستی گه پانه وه و داوی لیخوشبوون له خوا.
 - ۶- خوپاراستن له چاو تیپرین له شتی خه لکی و خو به زلزانین.
 - ۷- ئییلیس دوژمنی ئادهم و خیزانه کهی و نه وه کانیا نه.
 - ۸- پیکه وه قسه کردنی هاوه لان به جوانترین شیوه هه ندیک له ئه وه کارانهی، که هاوه لان به کاریان هینا بو شه پکردن له گهل شهیتان، گوپراهه لییان بوو بو فرموده ی خوی گه وره: ﴿وَقُلْ لِعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ ۚ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزِعُ بَيْنَهُمْ ۚ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوًّا مُّبِينًا﴾ الاسراء: ۵۳.
- نویهم: دیدی هاوه لان بو گه ردوون و ژیان و هه ندیک له دورستکاروه کان:

پیغه مبهری خوا ﷺ هه میسه هاوه لانی فیری قورئانی پیروز ده کرد و په روه رده ی ده کردن له سه ر تیروانیی راست بو کیشهکانی بیروباوه پ و تیروانیی

ته‌واو بۆ بوونه‌وه‌رو ژیان، له‌رێگه‌ی ئایه‌ته‌ پیرۆزه‌کانی قورئانه‌وه، ئیتر سه‌ره‌تای بوونه‌وه‌رو سه‌ره‌نجامی بۆ پوونده‌کردنه‌وه.

هه‌روه‌ها قورئانی پیرۆز باسی راستیه‌کانی ئاژه‌لی بۆ ده‌کردن، که هه‌چی که‌م نه‌بوو له راستیه‌کانی تر، که باسی ده‌کرد.

به‌م شتیه‌یه‌ش قورئانی پیرۆز بیرۆکه و تێپوانینی نه‌وه‌ی یه‌که‌می موسلمانانی پێک‌خست سه‌باره به‌گه‌ردوون و دروستکردوه‌کان، هه‌روه‌ها راستی ئه‌م ژيانه له‌ناو چووه، پێغه‌مبه‌ریش ﷺ به‌رده‌وام هه‌ر راستی چاره‌نووس و پێگای پزگار بوونی له‌دل و ده‌روونی هاوه‌له‌کانی ده‌چاند، چونکه دانیایا بوو له‌وه‌ی هه‌رکه‌سێک ئه‌وشتانه بزانیته، به‌هه‌موو توانایه‌کییه‌وه هه‌ول ده‌دات، که رێگه‌ی راست بگرێته‌ و سه‌رکه‌وێته، له‌م بواره‌شدا پێغه‌مبه‌ر ﷺ توندیی ده‌کرد سه‌ر لایه‌نیکی گه‌رنگ که‌ بریتی بوو له‌وه‌ی که ئه‌م ژيانه هه‌رچه‌ند درێژ بیه‌تیه‌وه هه‌ر کۆتایی پیدایته، خۆشیه‌کانیشی هه‌رچه‌نده زۆر بن، هه‌رکه‌م و بپاوه‌ن.

له‌پاستیدا زۆریک له‌کارمه‌ندانی بواری بانگه‌واز، ئه‌م راستیه له‌ ده‌له‌کانیاندا لاواز بووه، چونکه له‌خۆشیه‌کانی ئه‌م ژيانه‌دا نگه‌رۆ بوونه و به‌دوایدا هه‌ر خه‌ریکی پاكردن، هه‌ر کاتیکیش شتیکیان ده‌ستده‌که‌وێته داوای زیاتر ده‌که‌ن و تیربوونیان نییه، ئه‌مه‌یش کاره‌ساتیکی گه‌وره‌یه به‌راستی، به‌لام خۆشگوزه‌رانی له‌و سنووره‌ی که شه‌رعی خوا ده‌ستنیشان کردووه، که بیه‌ته هۆکارێک بۆ پۆژی دوایی، ئه‌وه کارێکی چاکه.

باسی چوارهم: مه‌سه‌له‌ی خواپه‌رستن له‌سه‌رده‌می مه‌ککه‌دا

یه‌که‌م: خاویڤن کردنی نه‌وی یه‌که‌م به‌جوړه‌ها خواپه‌رستن:

پیغمبه‌ری خواﷺ هاوه‌لانی خۆی په‌روه‌رده‌کرد له‌سهر خاویڤن‌کردنه‌وی دله‌کانیان و، پښمونیشی کردن بۆ پښگای به‌دیپتانی نه‌وه له‌پښگای قورئانه‌وه، وه‌کو:

- ۱- بیرکردنه‌وه له‌بوونه‌وه‌رو دروستکراوه‌کان و فه‌رمووده‌کانی خواي گه‌وره.
- ۲- تڙپامان له‌زانستی خواي گه‌وره و ده‌ورگرتنی به‌مه‌موو شتیک له‌گه‌ردووندا، به‌لکو به‌مه‌موو شتیک له‌جیهانی نادیاریشدا.
- ۳- خواپه‌رستن له‌گرنگترین هۆکاره‌کانی پاراوکردنه‌وی دله، چونکه خواپه‌رستن نه‌و په‌پی ملکه‌چیه بۆ خواي گه‌وره، که‌که‌سئ شایسته‌ی نییه جگه له‌خواي گه‌وره.

نه‌و خواپه‌رستیانه‌ش، که دل و گیان پاراو ده‌که‌نه‌وه، دوو‌جوړن:

- أ - جوړی یه‌که‌م: نه‌وانه‌ی که فه‌رزکراون وه‌کو: ده‌ستنویژ و نویژ و پوژو و زه‌کات و حج و شتی تر.
 - ب - جوړی دووه‌م: نه‌وانه‌یه که به‌گشتی مه‌موو شتیک که موسلمانان له‌خوا نزیک بکاته‌وه، نه‌نجامده‌ری پاداشت ده‌دریته‌وه و دل و گیانی په‌روه‌رده ده‌کا.^۱
- پاراوکردنه‌وی دل به‌قورئان خوږندن و یادی خواو... کاریکی گرنکه، چونکه نه‌گه‌ر ده‌روونی مرقۇ خۆی پزگار نه‌کات له‌پیساییه‌کانی و په‌یوه‌ندی نه‌کات به‌خواي گه‌وره ناتوانیت واجیبه‌کانی ئیسلام نه‌نجام بدات، یا به‌به‌رده‌وامی خواي گه‌وره بپه‌رستیت، نویژ له‌پیش مه‌موو نه‌و عیباده‌تانه‌وه دیت که دلی موسلمانان خاویڤن

۱ - فقه الدعوة، د. علي عبدالحلیم محمود (۱/ ۴۷۱، ۴۷۲).

ده کاته وه، له وانیه به کیك له دیارترین شوینه واره کانیشی که له سهر هاوه لان
دهرکه وت نه مانه ی خواره وه بن:

۱- به گوئی کردنی فرمانه کانی خوی گه وه و ده برپینی به ندایه تی: خوی گه وه
وه سفی نه و به ندانه ی خوی کردوه و فرموویه تی: ﴿ وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا
الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴾ الشوری: ۳۸.

هاوه لان وایان ده زانی هه موو کاریک له کاره کانی نوێژ خوا په رستنیکى تایبه ته و،
کاریگه ری تایبه تی خوی هه یه له سهر خاوینکردنه وه ی دل و گیان.

۲- گفت و گو کردنی به نده له گه ل خوی خویدا: پیغه ر ﷺ به شیکی له نه و
گفتوگزیه پروونکردوته وه، که ده فرمویت: ((قال تعالی: قسمت الصلاة بینى وبين
عبدى نصفين، ولعبدى ما سأل، فاذا قال الحمد لله رب العالمين...)).^۱ واته: خوی
گه وه ده فرمویت: نوێژم له نئیوان خۆم و به نده که م کردوته دوو به شه وه، نه وه شی
داواکات نه یده می، نه گه ر بلیت ﴿ اَلرَّحْمٰنُ الرَّحِیْمُ ﴾ خوی گه وه ده فرمویت:
به نده که م سوپاسی کردم، نه گه ریش بلیت: ﴿ مَلِكِ یَوْمِ الدِّیْنِ ﴾ خوی گه وه
ده فرمویت: به نده که م مه زن پایگرتم، ستایشی کردوم، نه و کاته ش بلیت: ﴿ اِنَّا
نَعْبُدُ وَاِیَّاكَ نَسْتَعِیْبُ ﴾ ده فرمویت: نه مه له نئیوان خۆم و به نده که مدایه، نه وه شی
داوای کرد پیی ده ده م.

ئینجا که ده لیت: ﴿ اَهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِیْمَ ۝۱۰۱ صِرَاطَ الَّذِیْنَ اَنْعَمْتَ عَلَیْهِمْ غَیْرِ الْمَغْضُوْبِ
عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّیْنَ ﴾ ده لیت: نه مه بۆ به نده که مه و، داواکارییه که شی جیبه جی ده که م.
۳- ناسوده یی و سوکنایى دل: پیغه مبه ری خوا ﷺ کاریکی گرنگ پرووی تیکردبا^۲
نوێژی ده کرد، پۆشنایى چاوه کانی له نوێژدا ده بینیه وه^۲ ئینجا هاوه لانیشی

۱- مسلم، کتاب الصلاة، باب وجوب قراءة الفاتحة في كل ركعة (رقم: ۲۹۲).

۲- ابو داود في الصلاة (رقم: ۱۲۱۹).

۳- الحاكم (۲/ ۱۶۰) وقال: صحيح على شرط مسلم، ووافقه الذهبي.

فیدره‌کرد چون نویژ بکه نه چه کیکی گرنگ بۆ چاره‌کردنی کیشه و گرفته‌کانیان.

۴- نویژ په‌رژینیکه له‌پیش تاوانه‌کاندا، خوی گه‌وره ده‌فرمویت: ﴿ اَتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ ۖ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ ۗ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ ۗ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ ﴾ (العنکبوت: ۴۵).

هاوه‌لان که نویژیان ده‌کرد ده‌رونیان شاد ده‌بوویه‌وه، هیژیکی بۆ نه‌نجامدانی چاکه و دوورکه‌تنه‌وه له‌خرابه‌پییان ده‌به‌خشئ، نه‌وه‌ش قه‌لغانیکی چاک بوو له‌تاوان ده‌پیاراستن.^۱

دووهم: په‌روه‌رده‌ی بیرو هۆش.

په‌روه‌رده‌کردنی پیغمبر ﷺ بۆ هاوه‌لانی گشتکیر بوو، چونکه له‌قورنانه‌وه وه‌ریده‌گرن، که ناراسته‌کراوه بۆ مروژ به‌گشتی وه‌کو گیان و له‌ش و نه‌قل. په‌روه‌رده‌کردنی پیغمبر ﷺ بایه‌خی ده‌دا به‌گه‌شه‌پیکردنی توانای تیروانین و بیرکردنه‌وه و تیروانیان، چونکه هه‌رته‌وه‌یه ناماده‌یان ده‌کات بۆ هه‌لگرتنی باری بانگه‌وازکردن بۆ لای خوا.

بۆیه قورنانی پیروژ رپه‌ویکی داناوه بۆ په‌روه‌رده‌کردنی بیرو هۆش، پیغمبه‌ری خوا ﷺ له‌سه‌ری ده‌رپوشت بۆ په‌روه‌رده‌کردنی هاوه‌لانی، گرنگترین خاله‌کانی نه‌و رپه‌وه:

۱- پاککردنه‌وه‌ی نه‌قل له‌وشته‌نه‌گۆرانه‌ی، که له‌سه‌ر گومان یان لاسایی کردنه‌وه بنیات نراون.

۲- نه‌قل پئویسته به‌دوا داگه‌پان ووردبونه‌وه‌ی هه‌بیته.

۳- هه‌روه‌ها پئویسته تیروانین و بیرکردنه‌وه‌ی هه‌بیته له‌گه‌ردوندا.

۴- تیروان له‌وحوکمانه‌ی، که شه‌رع دایناون.

۵- سه‌یرکردنی سوننه‌تی خوی گه‌وره سه‌باره‌ت به‌خه‌لکی به‌دریژایی میژووی مروژایه‌تی، بۆ نه‌وه‌ی ببیته‌په‌ند و سوود بۆ نه‌وکه‌سه‌ی، که سه‌یر ده‌کات.

سئ یه‌م: په‌روه‌ده‌ی له‌ش.

پیغه‌مبه‌ری خواﷺ سوور بوو له‌سهر په‌روه‌ده‌کردنی هاوه‌لان له‌پووی جه‌سته‌بیه‌وه، بنچینه‌کانی نه‌و په‌روه‌ده‌یه‌ش له‌قورئانی پیروژ وه وه‌رده‌گرت، به‌شیوه‌یه‌ک که لاشه‌کاره‌کانی خوئی نه‌نجام بدات، به‌بئ زیاده‌په‌وی یا خود که‌مته‌رخه‌می، یان به‌فیرۆدانی توانایه‌ک له‌سهر هه‌ژماری توانایه‌کی تر.

ههر بۆیه قورئانی پیروژ توانا‌کانی لاشه‌ی ئاده‌میزادی به‌م شیوه‌یه ریڅخستوه.

۱- ریڅخستنی پیداو‌یستیه‌کانی بۆ خواردن و خواردنه‌وه.

۲- ریڅخستنی پتو‌یستیه‌کانی به‌جبل و پۆشاک، به‌وه‌ی که نه‌وه‌نده‌ی عه‌وره‌تی پئ بشارد‌ریته‌وه و له‌گه‌رماو سه‌رما بیپار‌یزیت پتو‌یسته، جگه له‌وانه‌ش بۆ جوانیه وه‌کو پۆیشتن بۆ مزگه‌وت.

۳- ریڅخستنی پیو‌یستی به‌مال و خانوو.

۴- هه‌روه‌ها ریڅخستنی پتو‌یستی به‌هاوسه‌رگیری و خیزان پتکه‌وه‌نان به‌په‌واکردنی ژن هینان و، به‌لکو واجب بوونی له‌هه‌ندئ کاتداو، قه‌ده‌غه‌کردنی داوین پیسی به‌هه‌موو شیوازه‌کانی.

۵- ریڅخستنی پتو‌یستیه‌کانی به‌دارایی و سه‌روه‌ری، به‌رینگه‌دان به‌مال‌داریتی به‌پئی ریکخه‌ره شه‌رعیه‌کان.

۶- هه‌روه‌ها ئیسلام هه‌لساوه‌به‌ریڅخستنی سه‌رگه‌وره‌ی به‌قه‌ده‌غه‌کردنی سته‌م و دوژمنایه‌تی.

۷- هه‌روه‌ها پتو‌یستی به‌کاروسه‌رکه‌وتن ریڅخستوه به‌وه‌ی نه‌و که‌سه‌ی ناچار‌کردوه

کاره‌که‌ی په‌وا بیته‌ و، زیانیشی بۆ که‌س نه‌بیته‌، بانگی‌شی له‌خه‌لکی کردوه که‌له‌م دونیایه‌ هه‌لسئ به‌نه‌نجامدانی نه‌و کارانه‌ی، که یارمه‌تیان ده‌دات هه‌لسن به‌کاره‌کانی بانگه‌واز و ئاین.

۸- خوای گه‌وره‌ش وریایی داوه‌ته خه‌لکی خو‌یان بپار‌یزن له‌زۆر خو‌شحالی و له‌خۆبایی بوون و، هه‌لخه‌له‌تان به‌ده‌وله‌مندی و هوبوونی.

ئەمە هەندیک بوو لە و بنه مایانهی که پهروه ده کردنی پیغمبر ﷺ له بواری لاشه کاندای جهختی له سه ر کردوه، تاکو توانای هه لگرتنی باری جیهاد و خه می بانگه واز و گرانییه کانی ژيانی هه بیئت.

چوارهم: پهروه ده کردنی هاوه لانی له سه ر پهوشتی جوان و خاوینکردنه وهیان له خرا په.

پهوشتی جوان به شیکێ گرنگه له بیرو باوه پ، چونکه بیرو باوه پی راست نابیت به بی پهوشتی، پیغمبر ﷺ خاویش ﷺ هاوه لانی له سه ر پهوشتی جوان پهروه ده کرد، له پنگه ی چه ندین شیوازی جیا جیا.

پیغمبر ﷺ فه رموویه تی: ((ما من شيء اثلقل في ميزان المؤمن يوم القيامة من الخلق الحسن وان الله تعالى لیبغض الفاحش البذئ))^۱ واته: شتیکی نییه له ترازووی ئیمانداران قورستر بیئت له پوژی دواپی دا ئه وه نده ی پهوشتی جوانی، خوا ی گه وره ش رقی له و که سه یه قسه ی پیس و نابه جی ده کات، پرسیا ریش کرا له پیغمبر ﷺ ده رباره ی ئه وشته ی که زیاتر ده بیته مایه ی چوونه ناو به هه شته وه، ئه ویش فه رمووی: ((تقوی الله، وحسن الخلق))، واته: له خوا ترسان و پهوشتی جوانی. ههروه ها پرسیا ری لی کراوه ده رباره ی ئه وشته ی که زۆرتر خه لکی ده با ته دۆزه خه وه فه رمووی: ((الفم والفرج))^۲ واته: زمان و عه وره ت.

پهوشتی شتیکی لاوه کی نییه له ئه م ئایینه دا، ئابلوقه ییش نه دراوه به بازنه یه کی دیاری کراو له بازنه کانی په فتاری ئاده میزادانه، به لکو وه رگی پرا نی کرده ییه بو بیرو باوه پی راسته قینه، چونکه ئیمان هه ست ونه ستیکی شاراوه نییه له ناو ویژداندا به ته نها؛ به لکو کاریکی په یوه سته به هه لاس و که وته وه، به شیوه یه ک که بۆمان هه یه ئه گه ر له که سی کدا نه مان بینی، یان پیچه وانه که یمان بینی پرسیا ر بکه ین: که واته ئیمان له کو ییه؟ بایه خیشی چیه ئه گه ر نه بیئت به په فتار؟^۳

۱ - الترمذی، کتاب البر والصله، باب ماجاء فی حسن الخلق (رقم: ۲۰۰۲) حسن صحیح.

۲ - الترمذی، کتاب البر والصله، باب ماجاء فی حسن الخلق (رقم: ۲۰۰۴).

۳ - بروانه: دراسات قرآنیة، لمحمد قطب (ص ۱۳۰).

بۆیه ده‌بینین قورئان ره‌وشت ده‌به‌سستیته‌وه به‌بیروباوه‌ر و، نمونه‌ش له‌سه نه‌وه زۆره.^۱

هاوه‌لان په‌زای خویان لیبت له‌سه‌ر نه‌وه په‌روه‌رده‌بوون، که په‌وشت جوړیکه له خواجه‌رستن، چونکه نه‌مه‌ک بۆ خواو سوپاسگوزاری و، پیزگرتن له‌خه‌لکی پیزدار ده‌گریته‌وه، بۆیه په‌وشتی هاوه‌لان هه‌لقولای باوه‌ریان بوو به‌خواو پۆزی دوا‌یی و مه‌به‌ستیش ته‌نها خوا بوو.^۲

په‌وشت له‌په‌روه‌رده‌کردنی پیغهمبر ﷺ کاریکی گشت گیره، بۆ نمونه په‌وشتی نوێژ ملکه‌چ کردنه، په‌وشتی قسه‌کردن خۆ دوورگرتنه له‌قسه‌ی پپو پوچ، ناره‌زو بازیش په‌وشتی دورکه‌وتنه‌وه‌یه له‌قه‌ده‌غه کراوه‌کانی خوا‌گه‌وره، په‌وشتی مامه‌له‌کردنیش له‌گه‌ل‌خه‌لکی میان‌په‌وییه له‌نیوان ده‌ستگرتنه‌وه‌و زیاده‌په‌وی،... به‌م شیوه‌یه‌ش ده‌رده‌که‌ویت، که هیچ شتیک نییه له‌موسلماندا په‌وشتی نه‌بیته، یان ناماژیه‌کی په‌وشتی له‌گه‌ل‌دا نه‌بیته، خوی‌گه‌وره‌یه‌کتا‌په‌رستی له‌سه‌روی پیبازی په‌وشتی داناوه، که‌له‌نایه‌ته‌کانی سوپه‌تی (الاسراء) دا‌هاتووه (۲۳-۳۸)، چونکه یه‌کتا‌په‌رستی لایه‌نیکی په‌وشتی په‌سه‌نی هه‌یه، چونکه هه‌لسان پیبی ده‌گه‌پیته‌وه بۆ په‌وشتی دادگه‌ری و داد‌په‌روه‌ری و پاستگویی له‌خۆدا، هه‌روه‌ها پشت هه‌لکردن لیبی ده‌گه‌پیته‌وه بۆ په‌وشت ناشیرینی به‌پله‌ی یه‌که‌م، وه‌کو خۆ به‌زلزانی و هه‌ق وه‌رنه‌گرتن و، خۆ به‌گه‌وره‌زانین شوین نه‌که‌وتنی پیغهمبران، یان ناره‌زووی گومان کردن و مشت و مپی به‌تال بۆ خۆ ده‌رخستن، یان لاسایی کردنه‌وه‌و مانه‌وه‌له‌سه‌ر قسه‌ی دیزینه‌کان نه‌گه‌رچی هه‌له‌ش بیته، نه‌مانه‌ش هه‌مووی په‌وشت ناشیرینی، که ریگه‌ی لیده‌گریته‌ بگه‌نه‌پاستی.

۱ - برونه‌ نایته‌کانی سوپه‌تی (المؤمنون ۱- ۱۱) سوپه‌تی (الانعام ۱۵۱- ۱۵۲)

۲ - برونه‌: الوسطیة فی القرآن الکریم (ص ۵۱۹).

پینجه‌م: په‌رورده‌کردنی هاوه‌لان له‌سه‌ر په‌وشته جوانه‌کان له‌ریگه‌ی سه‌رگوزشته‌کانی قورنانه‌وه.

سه‌رگوزشته‌کانی قورنانه‌ی پین له‌نامۆژگاری و دانایی و بنه‌په‌تی بیرو باوه‌پ، ئاراسته‌کانی ئاکار و، شیوازه‌کانی ئاکارو، په‌ند وه‌رگرتن له‌گه‌ل و میلیه‌تان، سه‌رگوزشته‌کانی قورنانه‌ی بریتی نین له‌هه‌ندی مه‌سه‌له‌ی میژوویی، ته‌نها تایبه‌ت بن به‌میژوو نوسه‌کانه‌وه، به‌لکو له‌وه زۆر گه‌وره‌و گرنگ‌تره، چونکه پین له‌یه‌کخوا په‌رستی و، زانست و، په‌وشتی جوان و، به‌لگه‌ی ئه‌قلی و، به‌چاوپه‌وونی و یادخستنه‌وه، گفتوگۆکردنی سه‌یر.

نموونه‌ی یه‌کیش ده‌هینمه‌وه له‌سوپه‌تی یوسف عليه السلام، به‌تێروانین له‌لایه‌نی په‌وشتی که‌ئاشکرایه له‌دیمه‌نه‌کانی ئه‌و سوپه‌ته، زانایانی په‌وشتی و هۆشمه‌ندان ده‌لێن: ((کارو باری میلیه‌ت هه‌رگیز پاست نابیت، تاکو چاکخوازان و پیاوانی کارگوزارو، پێپیشانده‌ران نه‌بن، ئه‌وانه مه‌رجی دیاریکراو په‌وشتی جوانیان هه‌یه، جا ئه‌گه‌ر ئه‌وه‌که‌سه‌ی هه‌لده‌ستی به‌ئه‌نجامدانی کاره‌که پیغه‌مبه‌ر بیت چل خاسیه‌تی پێویسته هه‌بیت، باسیان کردووه و هه‌مووی په‌یوه‌ندی هه‌یه به‌هه‌رپه‌وه‌بردنی میلیه‌ته‌که‌یه‌وه، ئه‌گه‌ر سه‌رۆکیکی چاکه‌کار بیت، له‌و چل مه‌رجه هه‌ندیکیان به‌پێویست زانیوه بۆی، جا سه‌رگه‌وره‌مان یوسف عليه السلام، خاسیه‌تی پیغه‌مبه‌ره په‌وانه‌کراوه‌کان و جوانیانی تیا‌دا بووه، له‌سه‌ر گوزشته‌که‌شیدا، ئه‌وه‌نده په‌ندو سوود هاتووه، که هۆشمه‌ندی میلیه‌تان وه‌رییگرن بۆ هه‌لبژاردنی شایسته‌کان بۆ کاره‌کان، چونکه ئه‌و پاشا و پیغه‌مبه‌ریش بوو! جا له‌به‌ر برانه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌رایه‌تی، به‌وه واز ده‌هینین، که باسی دوانزه خاسیه‌ت بکه‌ین، که پێویسته سه‌رۆکی چاکه‌کار له‌سه‌ری بیت، بۆ ئه‌وه‌ی ببیته‌ مایه‌ی لیۆردبوونه‌وه‌ی قورنانه‌ی ناگادارییه‌کیش بیت بۆ فیترخوازانی هه‌ولده‌ر بۆ گه‌یشتن به‌چاکه^۱.

گرنگترین ئه‌ومه‌رجانه‌ی زانایان دایانناوه بۆ سه‌رۆکی شاری چاکه‌کار:

۱- داوینپاکی به‌رانبه‌ر ئاره‌زوه‌کان، بۆ ئه‌وه‌ی کارامه‌ بیته و هه‌یزی ده‌روونی
 هه‌ بیته: ﴿كَذَلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ﴾
 یوسف: ۲۴.

۲- ئارامگرتن له‌کاتی توپه‌بوودنا، بۆ ئه‌وه‌ی خۆی بگریته‌وه: ﴿قَالُوا إِنْ يَسْرِقْ
 فَقَدْ سَرَقَ أَخٌ لَّهُ مِنْ قَبْلُ فَأَسْرَهَا يُوسُفُ فِي نَفْسِهِ وَلَمْ يُبْدِهَا لَهُمْ قَالَ أَنْتُمْ
 شَرٌّ مَّكَانًا وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ﴾ یوسف: ۷۷.

۳- نه‌رمی له‌جینگای خۆی، توندی له‌جینگای خۆی: ﴿وَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَّازِهِمْ قَالَ
 أَتُنُونِي بِأَخٍ لَكُمْ مِنْ أَبِيكُمْ أَ لَا تَرَوْنَ أَنِّي أُوْفِي الْكَيْلَ وَأَنَا خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ ﴿٦١﴾ فَإِنْ لَمْ تَأْتُونِي
 بِهِ فَلَا كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِي وَلَا تَقْرُبُونِ﴾ یوسف: ۵۹- ۶۰، سه‌ره‌تای ئایه‌ته‌که نه‌رم و
 نیانیه‌و، کۆتایه‌که‌شی توندییه‌.

۴- پشت به‌خۆبه‌ستن له‌په‌گی پشت به‌ستن به‌خو: ﴿قَالَ أَجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ
 الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلَيْكُمْ﴾ یوسف: ۵۵.

۵ - به‌رتیژی بۆ پروداوه‌کانی سالانی پێشوی بیته‌وه یاد، بۆ کۆنتڕۆل کردنی
 سیاست و له‌به‌رچاوبوونی کاره‌کانی خه‌لکی: ﴿وَجَاءَ إِخْوَهُ يُوسُفَ فَدَخَلُوا عَلَيْهِ
 فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ مُنْكَرُونَ﴾ یوسف: ۵۸.

۶- چاکی نیگاکیشان و به‌ره‌وری به‌هه‌یز، بۆ ئه‌وه‌ی شته‌کان به‌پروونی وه‌کو
 خۆیان باس بکات: ﴿إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ
 وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ﴾ یوسف: ۴.

۷- ناماده‌باشی بۆ زانسته، له‌گه‌ل خۆشه‌ویستی و به‌هه‌یزبوون تیایدا، ﴿وَأَتَّبَعْتُ
 مِلَّةَ آبَائِي إِتْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ مَا كَانَتْ لَنَا أَنْ نُشْرِكَ بِاللَّهِ مِنْ شَيْءٍ ذَٰلِكَ مِنْ

فَضَّلِ اللَّهُ عَلَيْنَا وَعَلَى النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿يوسف: ۳۸﴾ رَبِّ قَدْ
ءَاتَيْتَنِي مِنَ الْمَلِكِ وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ فَأَطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنْتَ وَرَبِّي فِي
الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَالْحَقِيقِي بِالصَّالِحِينَ ﴿يوسف: ۱۰۱﴾

۸- به‌زه‌یی هاتنه‌وه‌ی به‌ه‌ژارنداو خو به‌که‌مزانینی، سه‌ره‌پای مه‌زنی
پله‌وپایه‌ی قسه‌ی له‌گه‌ل دوو ه‌اوپرئیکه‌ی زیندانی کرد به‌ نه‌وپه‌پی بی‌ فیزیه‌وه:
﴿يَصْلِحِ السَّجْنَءَ أَرْبَابٌ مُتَّفِقُونَ خَيْرٌ أَمِ اللَّهُ الْوَجْدُ الْقَهَّارُ ﴿يوسف: ۳۹﴾
مه‌روه‌ها ده‌رباره‌ی کاروباره‌کانی نایین و دنیا قسه‌ی له‌گه‌ل کردن: ﴿قَالَ لَا
يَأْتِيكُمَا طَعَامٌ تُزْقَانِيهِ إِلا نَبَأْتُكُمَا بِتَأْوِيلِهِ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيكُمَا ذَلِكَمَا مِمَّا عَلَّمَنِي رَبِّي إِنِّي
تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿يوسف: ۲۷﴾ نه‌وانیش
شایه‌تیاں بوی دا: ﴿وَدَخَلَ مَعَهُ السَّجْنَءَ فَتَيَانٍ قَالَ أَحَدُهُمَا إِنِّي أَرَانِي أَعْصِرُ خَمْرًا
وَقَالَ الْآخَرُ إِنِّي أَرَانِي أَحْمِلُ فَوْقَ رَأْسِي خُبْرًا تَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ نَبِئْنَا بِتَأْوِيلِهِ إِنَّا
نَرْنَكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿يوسف: ۳۶﴾.

۹- لیخوشبون له‌کاتی ده‌سه‌لاتدا: ﴿قَالَ لَا تَتْرِبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ يَقْفِرُ اللَّهُ
لَكُمْ وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿يوسف: ۹۳﴾.

۱۰- به‌خشنده‌ی له‌گه‌ل عه‌شیره‌تدا: ﴿أَذْهَبُوا بِقَمِيصِي هَذَا فَأَلْقُوهُ عَلَى وَجْهِ
أَبِي يَأْتِ بِصِيرًا وَأْتُونِي بِأَهْلِكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿يوسف: ۹۳﴾.

۱۱- بوونکردنه‌وه‌ی جوان و زمان پاراوی له‌ لیكدانه‌وه‌ی خه‌ونی پادشا، مه‌روه‌ها
تواناشی له‌ سه‌رنج راکیشانی ده‌سه‌لاتداران و خه‌لکی به‌گشتی: ﴿لِنَفْسِي قَلَمًا كَلَّمَهُ
قَالَ إِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ ﴿يوسف: ۵۴﴾.

۱۲- ری‌کخستنی جوان: ﴿قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأَبًا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِ
إِلا قَلِيلًا مِمَّا نَأْكُلُونَ ﴿يوسف: ۴۷﴾.

بیگومان په یوه ندیه کی پته و هه به له نیوان سرگوزشته کانی قورنان و په وشت، چونکه یه کیك له نامانجه کانی نه و سرگوزشته یادخسته وهی ناکاری جوانه، که سوودی هه به بۆ هه مووان، یه کیکی تریش له نامانجه کانی خه لک دوورخسته وهه به له ناکاری ناشیرین، که ده بیته هۆکاریك بۆ له ناو چوونی میله تان.

ئینجا هاوکات له گه لّ پهره سه ندنی بانگه وازی ئیسلامی و گه یشتنی به ئاستی ده ولت، هه ندیک هاندهری ناچار که په یدابوو، بریتیبوون له:

— یاسادانان: له پیناو پاریزگاری له به ها په وشته کان بوو، تاوانه کانی تۆله کردنه وه له تاک و کۆمه لّ ده پاریزی له ده ست دریزی له سه رگیان و به فیروانی هوش (به مه ی و بیهۆشکه ره جیا جیاکان)

ب - ده سه لاتی کۆمه لگا: نه ویش داده مه زیت له سه ر بنه مای نه و شتانه ی، که خوی گه وره پیویستی کردوه، وه کو فه رمان به چاکه و قه ده غه کردنی خراپه و، نامۆزگاری کردنی موسلمانان له نیوان خۆیاندا، که خوا له گه لّ زه کات و نوژیو گوپراپه لی خوداو پیغه مبه ر ﷺ باسی کردوه.

﴿ وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾ (التوبة: ۷۰) به لکو کر دوویه تی به پراگریکی په سه ن بۆ چاکیتی نه م ئومه ته ﴿ کُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَوْ آمَنَ أَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ مِنْهُمْ الْمُؤْمِنُونَ وَأَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ ﴾ (آل عمران: ۱۱۰)

ج - ده سه لاتی ده ولت:

که به رپابوونی پیویست بوو، دامه زراندنیشی له سه ر چه ند بنه مایه کی په وشتی پته و بوو، ناچاریش بوو که هه لسی به چاودیری کردنی نه و په وشته تانه و بلاو کردنه وهی له نیو که سه کان و ده زگاکاندا. ^۱ به م شیوه یه ش ناکاری ئیسلامی

هؤکاره کانی ته او بوونی بؤ کؤبوویه وه، کؤمه لگاش سیسته میکی واقعی نمونه تیا به رپابوو، به هؤی پابه ندبونیه وه به پیڑهوی خوی گه وره .
 نه مه هه ندیک بوو له هیله کانی دامه زرانندی ته لاری په وشت له قؤناغی مه ککه دا، به راستی نه و په روه ردهش به رووبومی خوی هیئا، زیاتر له بیست کهس له کؤی په نجا هاوه ل له سهره تای بانگه وازه وه هه لسا به به رپرسیتی، له پاش بلا بوونه وهی بانگه وازی سهرده می پیغه مبه رﷺ و له پاش وه فاتی، نه وان بوون به سهرکرده گه وره کانی نوممه تو بیست کهسی تریشیان یان شه هید بوون، یان کؤچی دواییان کرد له سهرده می پیغه مبه رﷺ، له نه و کؤمه له مه زنترین که سایه تیه کانی به په هایه هه لکه وتن، نو که سیان تیا بوو له ده کهسه مژده پیدراوه کان به به هشت، که نه وان چاکترینی نه م نوممه تن له پاش پیغه مبه رﷺ، نه وان نمونه بوون دروستکردنی شارستانیته به و فیدا کاریانیهی که ده یانکرد، وه کو: عه ماری کوپی یاسر، عه بدولای کوپی مه سعود، نه بو زه پ، جه عفری کوپی نه بو تالیب و کهسانی تر، هه ر له وانیش مه زنترین نافرته تانی نه م نوممه ته هه لکه وتن، وه کو خه دیجه ﷺ، له گه ل چه ندین نمونهی تر، نومموفه زلی کچی حاریس، نه سمای کچی نه بو به کر، نه سمای کچی عومه یس.... هتد.

نه و کؤمه له به پریزه شانسدار بوون به بریکی زؤد له په روه ردهی بیرو باوه پو دل و ده روون و بیرو هؤش و ناکار له سهر دهستی په روه رده کاری مرقایه تی موحه مبه رﷺ، بؤیه نه وان بوون به پرنیشانده ری نوممه ت^۱، چونکه پیغه مبه ری خوا ﷺ پرنمونی ده کردن و په روه ردهی ده کردن و خاوینی ده کردنه وه له پیساییی و نه فامی و جائه گه ر به خته وهر نه و کهسه بیت، که نه گه ر بؤ جاریکیش بیت پیغه مبه رﷺ بینیبیت و باوه پی پی هیئا بیت، نهی چون بیت بؤ نه وکه سهی هاوه لی پؤزانه ی پیغه مبه ری خوا ﷺ بووه و، شانسدار بووه به وه رگرتنی زانست و پووناکی و گفتو گوی نه و پیغه مبه ره .

به‌شی سییه‌م

ناشکراکردنی بانگه‌وازو شیوازه‌کانی دژایه‌تی له‌لایهن بتپه‌رستانه‌وه

باسی یه‌که‌م: ناشکراکردنی بانگه‌واز

پاش نه‌و ناماده‌کاریه‌ که‌وره‌ی که‌ پیغه‌مبه‌ری خواﷺ نه‌نجامیدا بۆ په‌روه‌رده‌ کردنی هاوه‌لان و، بنیاتنانی کزمه‌لی موسلمانن پیکرخراوی یه‌که‌م، له‌سه‌ر بنه‌مای بیروباوه‌پرو خوا په‌رستی وپه‌وشتی به‌رز، ئیتر کاتی ناشکراکردنی بانگه‌واز هات، له‌دوای دابه‌زینی نه‌م ئایه‌ته: ﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾ (۱۶) ﴿وَخَفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ (الشعراء: ۲۱۴، ۲۱۵).

بۆیه، هه‌لسا به‌کۆکردنه‌وه‌ی هۆزو عه‌شیره‌ته‌که‌ی و، به‌ناشکرا بانگی کردن بۆ باوه‌ره‌ینان به‌خوای تاک وته‌نیا، ئینجا ترساندنن به‌سزای خوا نه‌گه‌ر له‌قسه‌ی ده‌رچوون، فه‌رمانی‌شی پیکردن به‌پزگارکردنی خۆیان له‌دۆزه‌خ، هه‌روه‌ها به‌پرسیاریتی هه‌موو که‌سیکی به‌رانبه‌ر خۆی راگه‌ یاند.^۱ له‌ئینبو عه‌بباسه‌وه‌ په‌زای خوای لیبیت، فه‌رموویه‌تی: له‌کاتی دابه‌زینی ئایه‌تی:

﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾ پتغمبه‌ر ﷺ چوه‌ سه‌ر کیوی سه‌فاو هاواری کرد ((ئه‌ی نه‌وه‌ی عه‌دی، ئه‌ی نه‌وه‌ی فه‌یر)) مه‌به‌ستی تیره‌کانی قوپه‌ه‌یش بوو تاکو کۆبوونه‌وه، که‌سێک توانای ناماده‌بوونی نه‌بوایه‌ یه‌کیکی تری له‌جیگه‌ی خۆی ده‌نارد، ئینجا ئه‌بو له‌هه‌ب وه‌موو قوپه‌ه‌یش هاتن، ئه‌ویش فه‌رمووی: ئایا نه‌گه‌ر پیتان بلتیم هه‌ندی ئه‌سه‌پ سوار ده‌یانه‌ویت هیرش به‌یننه‌ سه‌رتان له‌و دۆله‌وه، باوه‌پم پی ده‌که‌ن؟ وتیان: به‌لی، درۆمان لیت نه‌بینیوه، فه‌رمووی: که‌واته‌ من

وریاکه‌ره‌وه‌ی سزای سه‌ختم بۆتان له‌لای خواوه . ئه‌بو له‌هه‌ب وتی: ده‌سته‌کانت بشکی، ئایا بۆ ئه‌مه ئیمه‌ت کو‌کرده‌وه، ئیتر خوی گه‌وره ئه‌م ئایه‌تانه‌ی دابه‌زان:

﴿ تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ ① مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ ② ﴾^۱

له‌پروایه‌تیکی تردا هاتووَه_ تیره تیره بانگیانی ده‌کرد، به‌هه‌ریه‌کی‌گیش له‌وانه‌ی ده‌فه‌رموو: خۆتان له‌دۆزه‌خ رزگار بکه‌ن....

ئینجا فه‌رموی: ئه‌ی فاتیمه خۆت له‌دۆزه‌خ رزگار بکه، من هیچم پیناکریت بۆتۆ له‌لای خوا، به‌لام ئۆوه خزمایه‌تیه‌کتان هه‌یه بۆیه من هه‌لده‌ستم به‌جیبه‌جیکردنی مافه‌کانی .

قورپه‌یشیه‌کان خه‌لکیکی کرده‌یی بوون، کاتیک بینیان موحه‌مه‌د ﷺ که^۲ به‌(الصادق الامین) ده‌ناسرا_ هاوار ده‌کات وپیش خۆی وپاش خۆیشی ده‌بینی، دادپه‌روه‌ری وژی‌رییان پێگه‌یان پێی پیشان دان ووتیان: به‌ئێ .

جا کاتیک شایه‌تی ئه‌وان بۆ راستگۆیه‌تی پیغمه‌ر ﷺ به‌دیها، پیغمه‌به‌ری خوا ﷺ فه‌رموی: من ئاگادار که‌ره‌وه‌م له‌پیش سزایه‌کی سه‌خت له‌لای خواوه دیت بۆتان، ئه‌وه‌یش پیناسه‌یه‌ک بوو بۆ پله‌و پایه‌ی پیغمه‌به‌رایه‌تی و، ئه‌و زانستانه‌ی که‌ته‌نیا هه‌ر خۆی ده‌یانزانیت، که‌ هاویننه‌ی نییه له‌لای هیچ که‌س وشوینیک، پێگه‌ش نه‌بوو له‌و پێگه‌یه‌ نزیکتر، نه‌شینوازیش هه‌بوو بۆ په‌وونکردنه‌وه له‌و شینوازه په‌وونتر، خه‌لکه‌که‌هه‌مووی بیده‌نگ بوون^۳، به‌لام ئه‌بو له‌هه‌ب وتی: ده‌ستت بشکیت ئایا ته‌نها بۆ ئه‌مه ئیمه‌ت بانگ کردوو ه؟

به‌م شیوه‌یش پیغمه‌ر ﷺ بنچینه‌کانی راگه‌یاندنی دامه‌زراند، چونکه‌ شوینیکه‌ی به‌رزی هه‌لبژارد بۆ ئه‌وه‌ی ده‌نگی به‌هه‌موان بگه‌یه‌نیت، هه‌ر ئه‌م کاره‌یشه‌ که‌ که‌ناله‌کانی راگه‌یاندن ئه‌نجامی ده‌ده‌ن له‌م سه‌رده‌مه‌دا، ئینجا بنچینه‌یه‌کی پته‌وی هه‌لبژارد بۆ بانگه‌وازه‌که‌ی ئه‌وه‌یش راستگۆیی بوو، به‌م کاره‌شی پیاوانی راگه‌یاندن

۱- البخاری_ کتاب التفسیر_ سورة الشعراء ورقمه ۴۷۷۰ والایه _ من سورة المسد ۱، ۲ .

۲- مسلم، کتاب الايمان ۲۴۸_ ۲۰۴ .

۳- بهروانه: السيرة النبوية لابي الحسن الندوي لا ۱۲۸ .

وبانگه وازی فیرکرد که په یوه ندیگردن به خه لکی پیویسته پشت نه ستوور بیت به شیوه یه کی سره کی له سره متمانه ی ته واوله نیوان نیره ووه گردا، یان له نیوان سرچاوه ی په یامه که و جه ماوهر، هه روه ها ناوه پرکیش ده بیت دروی تیادا نه بیت .^۱ (نینجا کاریکی ناساییه که پیغه مبهری خواﷺ له بانگه وازی ناشکرادا له که س و کاری خویوه ده ست پیبکات، چونکه مه که شاریک بوو گیانی هوزایه تی په لی تیادا هاویشتبوو، له بر نه ووه پیغه مبهری ﷺ له عه شیره ته ووه دهستی پیکرد، بۆ نه ووه ی بینه یارمه تیده ری وپاریزگاری بۆ دابین بکن، هه روه ها هه لسان به کاری بانگه واز له مه که دا پیویسته شوینه واریکی تایبه تی هه بیت، به هوی تایبه تمه ندی نه و شاره ووه، چونکه پاکیشانی بۆ ریزی نیسلام پو لیکسی گه ووه ی ده بیت، وه کو له قورئانیش دا دهرده که ویت، که قورپه ش کراوه به یه که م هه نگاو به ره و جیهانی بوون، نایه ته کانیش هه ر له سرده می مه که ووه باسی له جیهانیتی^۲ نیسلام ده کرد، خوی گه ووه ده فرموویت: ﴿تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا﴾ (الفرقان: ۱) .

هه روه ها ده فرموویت: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾ (الانبیاء: ۱۰۷) .
 هه روه ها ده فرموویت: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (سبا: ۲۸) .

دوای نه ووه قوناغیکی ترهات، نه ویش بریتی بوو له بانگکردنی هه رکه سیک که پیی بگه شتایه، به لکو به دوای خه لکیشدا ده پوی بۆ جیگاکانیان و، شوینی کوبونه ووه کانیان، یان له کاتی حه ج دا، هه موو که سیکسی بانگ ده کرد، کویله و نازاد، به هیزو لاواز، ده وله مندو هه ژار^۳، کاتیک که خوی گه ووه نه م نایه تانه ی دابه زاند: ﴿فَأَصْدَعُ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضُ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴿۱۴﴾ إِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ ﴿۱۵﴾ الَّذِينَ

۱- بپوانه: الحرب النفسية ضد الاسلام، د. عبدالوهاب كحيل (۱۲۱) .

۲- بپوانه: دراسات في السيرة، عمادالدين خليل لا ۶۶ .

۳- بپوانه: رسالة الانبياء ۳/ ۴۸، ۴۹ .

يَجْعَلُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿١٦﴾ وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ ﴿ (الحجر: ۹۴-۹۷) .

ناکامی ئەم ناشکراکردنه‌ش پووبه‌پوو بوونه‌وه و گالته پیکردن به‌درۆ خستنه‌وه بوو، ململانیش سەخت بوویه‌وه له‌نیوان پیغمبر ﷺ و نه‌یاره‌کانی و، سهرانی بته‌پرستان و بیباوه‌پاندا، خه‌لکیش باسی ئەو ململانیه‌یان ده‌کرد له‌هه‌موو جینگایه‌ک، ئەوه‌ش خۆی له‌خۆیدا ده‌ستکه‌وتنیک بوو بۆ بانگه‌وازی ئیسلام، سه‌رسه‌ختترین دوزمه‌نه‌کانی به‌شدارییان تیا‌دا کرد، له‌وه‌که‌سانه‌ی که‌له‌نیو هۆزه‌کاندا قسه‌ی خراپیان بلاوه‌پێده‌کرد .

هۆکاری پراگه‌یاندن له‌وه‌سه‌رده‌مه‌ بریتی بوو له‌گواستنه‌وه‌ی هه‌واله‌کان له‌پێگه‌ی باسکردنیان، بۆیه هه‌موو که‌سه‌یک به‌هه‌والی پیغمبر ﷺ و موحه‌مه‌د ﷺ ناگادار بوو، ئەم باسه‌که‌وره‌یه‌یش بوو به‌گفتوگۆی نیو کۆپو دانیشتنه‌کانی هۆزه‌کان .^۱

* گرنگترین رخنه‌ی بته‌پرستان :

گرنگترین ره‌خنه‌کانی سه‌رانی موشریکه‌کان ئا‌پاسته‌یان ده‌کرد تا‌که‌وته‌هنا‌یی خوای که‌وره‌و پۆژی دوا‌یی و په‌یامی پیغمبر ﷺ و قورئانی پیرو‌زبوو. ئیستاش ئەو ره‌خنا‌نه‌شیده‌که‌ینه‌وه‌و به‌ره‌پرچیان ده‌ده‌ینه‌وه :

یه‌که‌م : ره‌خنه‌کانیان له‌سه‌ریه‌کتا‌په‌رستی .

بیباوه‌پانی مه‌که‌که‌ نکۆلیان له‌وه‌نه‌ده‌کرد که‌خوای که‌وره‌ دروستکه‌ری ئەوان و هه‌موو شتی‌که . خوای که‌وره‌ ده‌فه‌رموویت : ﴿وَلَیْن سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَیْقُولَنَّ اللَّهُ فَلَ‌لْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا یَعْلَمُونَ﴾ (لقمان: ۲۵) . به‌لام ئەوان بتیان ده‌په‌رست، بانگه‌شه‌ی ئەوه‌شیان ده‌کرد که‌له‌خوا نزیکیان ده‌که‌نه‌وه،

خوای گه‌وره ده‌فه‌رموویت: ﴿أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَىٰ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ﴾ (الزمر: ۳).

ئه‌وان بت‌په‌رستیان له‌میلله‌ته‌کانی ده‌روبه‌ریان بۆ هاتبوو^۱، بۆیه بانگه‌وازی به‌کتاپه‌رستی پووبه‌پرووی گه‌وره‌ترین به‌ره‌نگاری بوویه‌وه و زودریان به‌لاوه سه‌یر بوو، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموویت: ﴿وَعَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ وَقَالَ الْكٰفِرُونَ هَذَا سِحْرٌ كَذَابٌ ﴿۴﴾ أَجَعَلَ الْآلِهَةَ إِلٰهًا وَاحِدًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ ﴿۵﴾ وَأَنْطَلَقْنَا لِمَلَأَ مِنْهُمْ أَنْ أَمْشُوا وَأَصْبِرُوا عَلَىٰ آهِ الْهٰتِكُمْ إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ ﴿۶﴾ مَا سَمِعْنَا بِهٰذَا فِي الْآخِرَةِ إِنَّ هَذَا إِلَّا آخِنَاقٌ﴾ (ص: ۴-۷).

ئه‌وان بۆ چوونی‌شیاں هه‌له‌بوو سه‌باره‌ت به‌په‌یوه‌ندی خوای گه‌وره به‌دروست‌کراوه‌کانی، چونکه ئه‌وان پێیان وابوو که خوا هاوسه‌ریکی هه‌یه له‌جنۆکه و فریشته‌ی ده‌بیت، فریشته‌کانیش کچی خوان‌پاکی و بیگه‌ردی بۆ خوای گه‌وره له‌و قسانه‌.

ئیترا ئایه‌ته‌کان داده‌به‌زین بۆ پوونکردنه‌وه‌ی ئه‌وه که خوای گه‌وره خۆی جنۆکه‌ی دروست کردووه و، به‌هه‌مان شیوه فریشته‌و مرۆفه‌کانیش، هه‌روه‌ها هه‌رگیز منال و خیزانی نه‌بووه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموویت: ﴿وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحٰنَهُ وَتَعٰلٰی عَمَّا يَصِفُوْنَ ﴿۱۰۰﴾ بَدِيعُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ اَنْۢى۟ يَكُوْنُ لَهُۥ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُۥ صٰحِبَةً وَخَلَقَ كُلَّ شَيْۜءٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْۜءٍ عَلِيْمٌ﴾ (الانعام: ۱۰۰-۱۰۱). هه‌روه‌ها پوونیشی ده‌کرده‌وه که جنۆکه‌کان دان به‌وه‌دا ده‌نێن که خوای گه‌وره په‌رستراوه، قسه‌ی بیباوه‌پانیش په‌ته‌ده‌که‌نه‌وه: ﴿وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجَنَّةِ نَسْبًا وَلَقَدْ عَلِمْتِ الْجِنَّةُ اِنَّهُمْ لَمُحْضَرُوْنَ﴾ (الصافات: ۱۵۸).

هه‌روه‌ها داوای له‌موشریکه‌گان ده‌کرد که به‌دوای راستی بکه‌ون و به‌گومان و
 خه‌یالسه‌وه قسه‌نه‌کن: ﴿ وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجَنَّةِ نِجَابًا وَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ
 لَمُحْضَرُونَ ﴾ (النجم: ۲۷-۲۸) .

ئینجا پرونیسی ده‌کرده‌وه که‌کاریکی شیوا نییه که‌خوای گه‌وره کوپ
 به‌بتپه‌رسته‌گان بدات و خوی کچی هه‌بیت، له‌کاتیکدا که‌کچ له‌بوچوونی نه‌واندا له‌کوپ
 که‌متره: ﴿ أَفَأَصْفَكَ رَبُّكُمْ بِالْبَنِينَ وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِنْتَابًا إِنَّكُم لَنَقُولُونَ قَوْلًا عَظِيمًا ﴾
 (الاسراء: ۴۰) .

هه‌روه‌ها لپرسراویتی ده‌خسته نه‌ستوی بتپه‌رسته‌گان سه‌بارته به‌و قسانه‌ی
 که‌به‌بی به‌لگه ده‌یکه‌ن: ﴿ وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمَنِ إِنْتَابًا أَشْهَدُوا
 خَلْقَهُمْ سَتُكْتَبُ شَهَادَتُهُمْ وَيُسْأَلُونَ ﴾ (الزخرف: ۱۹) .

دووهم: باوه‌رنه‌بوونیان به‌رؤزی دوایی.

سه‌بارته به‌بانگه‌وازی پیغه‌مبه‌ر ﷺ بو باوه‌ره‌یتان به‌پژدی دوایی، بتپه‌رسته‌گان
 نه‌م قسه‌یان به‌گالته‌جاری و به‌دروخسته‌نه‌وه پیشوازی کرد: ﴿ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ
 نَدُلُّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ يُنَبِّئُكُمْ إِذَا مُزِقْتُمْ كُلٌّ مِّمَّزِقٍ إِنَّكُمْ لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿۷﴾ أَفَتَرَىٰ عَلَىٰ اللَّهِ
 كَذِبًا أَمْ بِهِ جِنَّةٌ بَلِ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ فِي الْعَذَابِ وَالضَّلَالِ الْبَعِيدِ ﴿ سبأ: الايتان
 ۷، ۸) . نه‌وان نکولیشیان ده‌کرد له‌زیندوو بوونه‌وه‌ی پاش مردن: ﴿ وَقَالُوا إِن هِيَ
 إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴾ (الانعام: ۲۹) .

سویندیشیان له‌سه‌ر نه‌وه ده‌خوارد: ﴿ وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ
 مِنْ يَمُوتٍ بَلَىٰ وَعَدَا عَلَيْهِ حَقًّا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۲۸﴾ لِيُبَيِّنَ لَهُمُ
 الَّذِي يَخْتَلِفُونَ فِيهِ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ كَانُوا كَذِبِينَ ﴾ (النحل: ۳۸-۳۹) .

واشیان ده‌زانی ژینیکی ترنیه جگه له‌ژانی دنیا، داواشیان ده‌کرد باوبا‌پیرانیان زیندوو بینه‌وه تا‌کو باوه‌ر بهینن به‌زیندوو بوونه‌وه، خوی گه‌وره ده‌فه‌رموویت: ﴿وَإِذَا نُنزِلُ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا يَنْتَوِيحُوا مَا كَانُوا يَكْفُرُونَ﴾ (۱۵) قُلِ اللَّهُ يُخَيِّبُكُمْ ثُمَّ يُمَسِّكُكُمْ ثُمَّ يُجَمِّعُكُمْ لِكِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَبَّ فِيهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۱۶﴾ وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُنْفِخُ الْمُبْطِلُونَ ﴿۱۷﴾ (الجاثية: ۲۴-۲۷).

ئه‌وه‌یان نه‌زانی که‌ئه‌و که‌سه‌ی یه‌که‌مین جار دروستیکردون، ده‌توانیت له‌پژدی داواییدا زیندوو‌یان بکاته‌وه، مواهیدو که‌سانی تر ده‌لین: ئوبه‌ی کورپی خه‌له‌ف هاته‌ لای پیغه‌مبه‌ر ﷺ و نیس‌قانیکی پزیوی به‌ده‌سته‌وه بوو، ده‌یوه‌راندو ده‌یدا به‌باداو، ده‌یووت: ئه‌ی موحه‌مه‌د، تو بانگه‌شه‌ی ئه‌وه ده‌که‌یت که‌خوا ئه‌مه زیندوو ده‌کاته‌وه؟ پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((نعم یمیتک الله‌تعالی، ثم یبعثک ثم یحشرک الی النار)) واته: به‌لی خوی گه‌وره ده‌تمرینی و زیندووت ده‌کاته‌وه و ده‌تخاته‌ دوزه‌خیشه‌وه، ئینجا ئه‌م ئایه‌ته‌نه‌ی خوینده‌وه: ﴿أَوَلَمْ يَرِ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُّبِينٌ﴾ (۷۷) وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ. قَالَ مَنْ يُعْجِبُ الْعَظْمَ وَهِيَ رَمِيمٌ ﴿۷۸﴾ قُلِ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴿۷۹﴾ (یس: ۷۷-۷۹).

شیوازه‌کانی قورئان بوقایلکردنی خه‌لکی پشتی ده‌به‌ست به‌گوتاری بیرو هوش و گونجان له‌گه‌ل فیتره‌تدا، خوی گه‌وره باسی ئه‌وه‌ی کردووه که‌حیکمه‌تی و ابووه که‌به‌نده‌کانی زیندوو بکاته‌وه بۆ پادا‌شت و لیپرسینه‌وه، چونکه خوی گه‌وره خه‌لکی دروست کردووه بۆ په‌رستنی خوی، پیغه‌مبه‌رانی‌شی نار‌دووه‌و، کتیبه‌کانی دابه‌زاندووه، بۆ پوونکردنه‌وه‌ی ئه‌و ریگایه‌ی که‌له‌سه‌ری بپۆن بۆ په‌رستن و گوپراه‌لی کردنی وه‌لسن به‌نه‌جامدانی فه‌رمانه‌کانی و خویان بپاریزن له‌قه‌ده‌غه‌ کراوه‌کانی، جاهه‌ندیک له‌به‌نده‌کان ریگه‌ی راستی په‌تکرده‌وه‌و گوپراه‌لی خوی

نه کړدو سته می کړد، نایا له پاش مردنی پیاو چاک و پیاو خراب پټویست نییه پاداشت بدرینه وه چاکه به چاکه و خرابه به خرابه، خوی گه وره ده فهرموویت: ﴿

أَفَجَعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْجَرْمِينَ ﴿٣٥﴾ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٦﴾ أَمْ لَكُمْ كِتَابٌ فِيهِ تَدْرُسُونَ ﴿٣٧﴾ إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا تَخْفَرُونَ ﴿﴾ (القلم: ۲۵-۳۸) .

نو و بیباوه پانه ی که سته میان له خویمان کړد، هر نه وانن که وا نه زانن ثم گه ردونه هه روا به بی حکمهت دروست کراوه، گوايه جیاوازیس نییه له نیوان سه رنه جامی چاکه کارو خرابه کاردا، خوی گه وره ده فهرموویت: ﴿ وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَطْلًا ۚ ذَٰلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُوا ۚ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنَ النَّارِ ﴿٣٧﴾ أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ ﴿﴾ (ص: ۲۷-۲۸) .

قورنای پیروزیش نمونه ی بو خه لکی هیناو ته وه، به زیندو و کړدنه وهی زه وی به پوهه ک، نو که سه ش که نه و زه وییه زیندو ده کاته وه، به توانایه که ژیان بگریخته وه بو نه و لاشه بیکیانانه: ﴿ فَأَنْظِرْ إِلَىٰ ءَاثِرٍ رَحِمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتِ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿﴾ (الروم: ۵۰) .

هه روه ها خوی گه وره نمونه ی بو خه لکی هیناو ته وه له قورنایا به وهی که هندی مردوی زیندو کړدو ته وه، وه کو (اصحاب الکف) که سی سه دو نو سال خه وانندی وله پاش نو و ماوه دوو دریزه به ناگای هینانه وه، خوی گه وره ده فهرموویت: ﴿ وَكَذَٰلِكَ بَعَثْنَاهُمْ لِنِسَاءِ لَوْأَ بَيْنَهُمْ قَالَ قَائِلٌ مِّنْهُمْ كَمْ لَبِئْتُمْ قَالُوا لَبِئْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالُوا رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا لَبِئْتُمْ فَابْعَثُوا أَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هَذِهِ إِلَى الْمَدِينَةِ فَلْيَنْظُرْ أَيُّهَا أَزْكَى طَعَامًا فَلْيَأْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِّنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ أَحَدًا ﴿﴾ (الكهف: ۱۹) . ﴿ وَلِيَسْأَلُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تَسْعًا ﴿﴾ (الكهف: ۲۵) .

جگه له به لگه ی تر که پیغمبر ﷺ به کاریده هیتا له گه ل سهرانی کوفرو
بتپه زستاندا .

سییه م: ره خنه گرتیان له پیغمبر ﷺ .

ئه وان ره خنه یان هه بوو له پیغمبره ی خوا ﷺ، چونکه پنیان وابوو پیغمبره
نابیت ناده میزادیک بیت وه کو خویان، به لکو پیویسته فریشته بیت، یان فریشته ی
له گه ل بیت: ﴿ وَمَا مَعَ النَّاسِ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَىٰ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَبَعَثَ اللَّهُ بَشَرًا
رَسُولًا ﴾ (الاسراء: ۹۴) .

﴿ وَقَالُوا لَوْلَا أَنْزَلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ وَلَوْ أَنْزَلْنَا مَلَكَ لَفِئِ الْأَمْرِ ثُمَّ لَا يُنظَرُونَ ﴾ (الانعام: ۸)

﴿ وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكَ لَجَعَلْنَاهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِمْ مَا يَلْبِسُونَ ﴾ (الانعام: ۹)

واته: نه گه ره پیغمبره یکان له فریشته کان بناردا به بۆ خه لکی له شیوه ی پیاویکا
دهماننارد، که بتوانن گفتوگری له گه ل بکن وشتی لیوه ربگرن، نه گه ره وایش بوا به
ئه واشته کانیان لی تیکه ل ده بوو وه کو چون لییان تیکه ل بووه له مه سه له ی
وه رگرتنی په یامی ناده میزاد^۱، ئینجا نه وان پیغمبره یکان ده ویست که پیویستی
به خواردن نه بیت و، له بازاره کان نه گه پئی: ﴿ وَقَالُوا مَالِ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ
وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ لَوْلَا أَنْزَلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُوبُ مَعَهُ نَذِيرًا ﴿۷﴾ أَوْ يُنْفِثَ إِلَيْهِ
كَنْزًا أَوْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا وَقَالَ الظَّالِمُونَ إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا
رَجُلًا مَسْحُورًا ﴾ (الفرقان: ۷-۸) . وه کو چون هه رگیز نه یان بیستی بیت که پیغمبره یکان

تر هه موویان خواردن یان خواردوه و خه ریکی هه ولدان و کارکردن بوونه: ﴿ وَمَا
أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِي
الْأَسْوَاقِ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ وَكَانَ رَبُّكَ
بَصِيرًا ﴾ (الفرقان: ۲۰) .

نیجا ده یانه ویست پیغمبر مالی زدی هه بیته وگه وره بیت له چاویاندا:
 ﴿ وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنَ الْقَرَبَاتِ عَظِيمٍ ﴾ (الزخرف: ۳۱) .
 مه به ستیان له وه لیدی کوپی موغیره له مه ککه و، عوروهی کوپی مه سعود بوو
 له تانیف ^۱.

هه وره ها پیغمبری خویان به شیتی تومه تبار ده کرد: ﴿ وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الَّذِي
 نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ ﴿۱﴾ لَوْ مَا تَأْتِينَا بِالْمَلَكَةِ إِن كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴾
 (الحجر: ۶-۷) .

﴿ أَنَّىٰ لَهُمُ الذِّكْرَىٰ وَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مُّبِينٌ ﴿۱۲﴾ ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ وَقَالُوا مُعَلَّمٌ مَّجْنُونٌ ﴾
 (الدخان: ۱۲-۱۴) .

خوای گه وره یش به ره رچی دانه وه: ﴿ مَا أَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٌ ﴾ (القلم: ۲) .
 هه وره ها قه شه یه تی وه لبه ستنی هونراوه یان ده دایه پال پیغمبر ﷺ:
 ﴿ فَذَكَرْنَا أَنْتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ ﴿۲۹﴾ أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَّبَرَّصُ بِهِ رَبِّ
 الْمُنُونَ ﴾ (الطور: ۲۹-۳۰) .

خویشیان ده یانزانی که نه وهونراوه ریکناخت و بیرو هوشیکی په سه ندی هه یه،
 نه وه یش که نه لیت دوره له قسه ی قه شه و جادو گه ره کان ^۲.

به هه مان شتیه و تیان جادو گه رو دروزنه: ﴿ وَيَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِّنْهُمْ وَقَالَ
 الْكٰفِرُونَ هَذَا سِحْرٌ كَذٰبٌ ﴾ (ص: ۴) .

﴿ تَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَسْتَمِعُونَ بِهِ إِذْ يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ وَإِذْ هُمْ نَجْوَىٰ إِذْ يَقُولُ الظَّالِمُونَ إِن
 تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَّسْحُورًا ﴿۱۷﴾ أَنْظِرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ
 سَبِيلًا ﴾ (الاسراء: ۴۷، ۴۸)، به لام نایه ته کان په یتا په یتا داده به زین بو

۱- تفسیر ابن کثیر ۴/۱۲۶، ۱۲۷ .

۲- بهوانه: رسالة الانبياء ۲/۵۷ .

به ربه رچدانهوی نه و قسانه، نه وهشی دهرده خست که پیغمبه رانی پیش موحه ممد ﷺ گالته یان پیکراوه و دواپوژی نه و گالته که رانه ییش سزای سهخته:

﴿وَلَقَدْ أَسْتَهْزِئُ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ﴾ (الانعام: ۱۰۰) .

هه روه ها نایه ته کان نه وه شیان باس ده کرد که نه وان خودی پیغمبه ر ﷺ به دروژن نازانن، به لکو نه وان په یامه که ی به دروژده خه نه وه، نایه ته کانی خوای که وره ییش به و قسانه په تده که نه وه :

﴿قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَٰكِنَّ الظَّالِمِينَ إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِ اللَّهِ بِحَدُّونَ﴾ (الانعام: ۳۳) .

چواره م: هه لوئستیان له قورنانی پیروز.

هه روه ها نه وان باوه رپان نه بوو که قورنات له لای خواوه دابه زیوه، به لکو به جوړیک له هونراوه یان ده زانی، سه ره پای نه وهی هه رکه سیک به راوردی بکات له نیوان قورنات وهونراوه دا به ناشکرا جیاوازی ده بیینی: ﴿وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُّبِينٌ ﴿٦٩﴾ لِيُنذِرَ مَن كَانَ حَيًّا وَيَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ﴾ (یس: ۶۹-۷۰) .

ئینجا قورنات چون ده بییت هونراوه بییت له کاتیکدا زه می شاعیرانی کردوه که دروژده کن وخه لکی گو مراده که ن^۲، ﴿وَتِلْكَ مِنَ الْآخِرِينَ ﴿٤٠﴾ وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ مِمَّا أَحْصَى الشِّمَالُ ﴿٤١﴾ فِي سَمُورٍ وَحَمِيرٍ ﴿٤٢﴾ وَظَلَّ مِنَ يَمَامُورٍ﴾ (الواقعة: ۴۰-۴۳) .

شاعیران پیش خه لکانی تر ده یان زانی که قورنات هونراوه نییه،^۲ ئینجا له ته واوی به دروژخستنه وه و مله ورپییان نه وه بوو ده یانوت: موحه ممد له که سیکی نه عجه می

۱- هه مان سه رچاره ۵۸/۲ .

۲- هه مان سه رچاره ۵۹/۲ .

۳- بهوانه: رساله الانبیاء ۵۹/۲ .

يه وه فيري قورثان ده بيت^۱ كه كه نجيك بوو له قوره يش، فروشيار بوو له لاي صفا، كه ميك عه رهبى ده زانى، جاري وابوو پيغه مبر ﷺ له گه لى داده نيشته وقسه ي له گه ل ده كرد، به لام نه و نه وه نده عه رهبى ده زانى كه وه لامى قسه بداته وه، بويه خواى گه وده هه مويه تي: ﴿وَلَقَدْ نَعَلِمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِّسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَبِيْ وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُّبِينٌ﴾ (النحل: ۱۰۳).

هه روهه په خنه يان ده گرت له چو نيه تي دابه زيني قورثان و، داوايان كرد هه مويي بيكه وه دابه زيت، سه ره پاي نه وه ي كه به ش به ش دابه زيني مايه ي جيگير بووني دلى باوه پدارانه پيى و، ناسانكار ييه كه بو تيگه يشته وله بهر كردنى وپه يره وكردنى: ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً كَذَلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلاً﴾ (الفرقان: ۳۲).

جاكاتيك بيباوه په كان په خنه يان گرت له قورثان، خواى گه وده به رهنكار يان بوويه وه كه يه كيك بتوانيت قورثان يكي له و جوړه به نيت، نه وه شى راگه ياند كه هه رچى مروه و جنو كه هه يه نه وه يان پى ناكريت: ﴿قُلْ لِّينِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَن يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا﴾ (الاسراء: ۸۸).

به لكو نه وانه ده سه لاتي هيتاني چند سوږه تيكيان نيبه: ﴿أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوْرٍ مِّثْلِهِ مُفْتَرِيْنَ وَادْعُوا مَن اسْتَطَعْتُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِيْنَ ﴿۱۳﴾ فَإِنَّهُمْ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّمَا أُنزِلَ بِعِلْمِ اللَّهِ وَأَن لَّا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَهَلْ أَنْتُمْ مُّسْلِمُونَ﴾ (هود: ۱۳، ۱۴).

ته نانه ت يه ك سوږه تيش هه رناتوانن به نين: ﴿وَمَا كَانَ هَذَا الْقُرْآنُ أَن يُفْتَرَىٰ مِن دُونِ اللَّهِ وَلَكِن تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيْلَ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِن رَّبِّ الْعَالَمِيْنَ

﴿ ۳۷ ﴾ اَمْ يَقُولُونَ افْتَرَبْنَاهُ قُلْ فَاْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ وَاَدْعُوا مَن اَسْتَضَعْتُمْ مِّنْ دُونِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿ (یونس: ۳۷، ۳۸) .

ده‌سته‌وسانی‌نه‌وان، سه‌ره‌پای‌نه‌وه که‌نه‌وان به‌سروش‌ت زمان‌پاراو بوون، هونراوه‌و(معلقات) ه کانیشیان له‌چله‌وپۆپه‌ی ده‌رب‌پیندا بوون، نه‌وه به‌لگه‌یه له‌سه‌ر نه‌وه‌ی که‌قورئان قسه‌ی خواجه له‌هیچ قسه‌یه‌کی تر ناچیت.....^۱

باسی دووه‌م: تاقیکردنه‌وه.

تاقیکردنه‌وه به شیوه‌یه‌کی گشتی، سوننه‌تیکی خواجه له‌دروستکراوه‌کاندا، نه‌میش شتیکی ناشکرایه له‌باسه‌کانی قورئاندا، خوی گه‌وره ده‌فهرموویت: ﴿وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ رِجًا وَمَعَالٍ لَّكُمْ وَأَرْسَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَخَّرْنَا بِآيَاتِنَا لَكُمْ فِيهَا نَضُجَ الْبُكْبُورِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾ (الانعام: ۱۶۵). مه‌روه‌ها فهرموویه‌تی: ﴿إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَّهَا لِنَبْلُوهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا﴾ (الكهف: ۷).

مه‌روه‌ها فهرموویه‌تی: ﴿إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا﴾ (الانسان: ۲).

تاقیکردنه‌وه په‌یوه‌سته به‌ده‌سه‌لاته‌وه به‌شیوه‌یه‌کی پته‌وه، سوننه‌تی خواوایه که‌ده‌سه‌لات به‌هیچ میلیه‌تیک نه‌دریت تا به‌قوناغه‌کانی تاقیکردنه‌وه‌دا تینه‌په‌ریت و، چاک وخراپ له‌یه‌ک جیانه‌بیته‌وه، نه‌مه سوننه‌تیکی کاریگه‌ره له‌سه‌ر موسلمانان دواناکه‌ویت، خوی گه‌وره ویستی له‌سه‌ر نه‌وه بوو که‌نیمانداران تاقیکاته‌وه وئینجا ده‌سه‌لاتیان پیببه‌خشیت، هر نه‌م واتایه له‌سه‌ر زاری پیشه‌وا شافیعی پیمان که‌یشتوه کاتیک پرسیاری لیکرا: کامیان باشتره بۆ که‌سیک، ده‌سه‌لاتی پیبدریت یان تاقی بکریته‌وه؟ نه‌ویش فهرمووی: ده‌سه‌لاتی پینادریت تاکو تاقینه‌کریته‌وه، خوی گه‌وره نه‌وه‌ی کردوه ته‌نانه‌ت له‌گه‌ل نوح وئیراهیم وموساو عیسا و موحه‌مه‌د، درودوسلاوی خویان له‌سه‌ر بیت، جاکاتیک نارامیان گرت ده‌سه‌لاتیان پیدرا، که‌سیش وانه‌زانیت له‌نازار پرکاری ده‌بیت^۱.

حیکمه‌تی تاقیکردنه‌وو سوده‌کانی:

۱- پالاوتنی ریزه‌کان:

خوای گوره تاقیکردنه‌وی کردووه‌ته هۆکاریک بۆ پالاوتنی دلّه‌کان و جیاکردنه‌وی پاست و پووجه‌ل له‌یه‌کتر، چونکه له‌وانه‌یه که سیک له‌کاتی خۆشگوزهرانی پاستیه‌که‌ی دهرنه‌که‌وئیت، به‌لام پۆزانی سه‌خت دهریده‌خات، خوای گوره ده‌فه‌رموئیت: ﴿أَحْسِبَ النَّاسَ أَنْ يَبْرُكُوا أَنْ يَقُولُوا ءَامَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ﴾ (العنکبوت: ۲).

۲- په‌روه‌ده‌کردنی کۆمه‌لی موسلمان:

سه‌یید قوتب په‌حمه‌تی خوای لیبیت له‌م باره‌وه ده‌فه‌رموئیت: ((ئینجا نه‌و پیگی که ئیتر پیگی جگه له‌وه نییه بۆ پیکهینانی کۆمه‌ل، که نه‌م سه‌ر زه‌وییه هه‌لبگریت وه‌ل‌سیت به‌ئهرکه‌کانی، پیگی په‌روه‌ده‌کردنی کۆمه‌له‌و، دهرکردنی شاراوه‌کانی له‌چاکه‌وه هیزو خۆپاگری، هه‌روه‌ها نه‌وه پیگی نه‌نجامدانی کرده‌یی یه بۆ ئهرکه‌کان و، ناسینی پاستیه‌کانی خه‌لکی وژیانه، بۆ نه‌وه‌ی به‌هیزترینیان له‌سه‌ر نه‌م بانگه‌وازه جیگیرین، چونکه نه‌وانه شیاون بۆ هه‌لگرتنی، به‌ئارامگرتنیشیان جیگای متمانه‌ن)).^۱

۳- دهرخستنی په‌نهانیه‌کانی دهروون:

له‌م باره‌شه‌وه خاوه‌نی ((في ظلال القرآن)) ده‌لئیت: ((خوای گوره پاستی دلّه‌کان ده‌زانیت پیش نه‌وه‌ی تاقیان بکاته‌وه، به‌لام تاقیکردنه‌وه له‌جیهانی پروداودا نه‌وه دهرده‌خات که له‌لای خوا ئاشکرایه‌و، به‌ئاده‌میزاده‌کان نه‌گه‌یشتووه، تاکو خه‌لکی له‌سه‌ر کرداره‌کانیان لیپرسینه‌وه‌یان له‌گه‌ل بکریت نه‌وه‌ک له‌سه‌ر نه‌وه‌ی که له‌زانستی خوادا ئاشکرایه، نه‌مه‌یش له‌لایه‌که‌وه فه‌زلی خوایه‌و، له‌لایه‌کی تریشه‌وه په‌روه‌رده‌یه بۆ خه‌لکی، که‌که‌س سزا نه‌درییت به‌شتیک نه‌بیت که دهرکه‌وتوو له‌لی، چونکه که‌س له‌خوا ئاگادارتر نییه له‌پاستی دلّه‌کان)).^۲

۱- في ظلال القرآن ۱۸۰/۲.

۲- في ظلال القرآن ۳۸۷/۶ او ۲۷۲/۵.

۴- ناماده کردنی راسته قینه بؤ هه لگرتنی نه مانه ت:

له م باره شه وه خاوه نی (الظلال) ده لیت: ((حاشا له خوی پهره دگار پتویستی به وه هه بیت سزای ئیمانداران بدات به تاقیکردنه وه، یان نازاریان بدات به و به لایه ی به سهریان ده هیئت، به لام نه وه ناماده کردنی راسته قینه به بؤ هه لگرتنی نه و نه سپه رده یه، چونکه پتویستی به ناماده کردنیکی تاییه ته، نه وه یش به نه نجام ناگات دوی چه شتنی نارچه تی نه بیت، هه روه ها به به رزیونه وه به سهر ناره زووه کاندای نارامگرتنی راسته قینه به سهر نازاره کاندای، متمانیه ته و او به سهر خستنی خواو پاداشتی، سهر پای سه ختی تاقیکردنه وه و دریزی ماوه یه که ی، دهر ونیش زه برو نارچه تی ده یتوینیته وه و پیسیه کانی له سهر لاده دات وه یزه شاراوه کانی دهرده خات، ئیتر پاده په پیت و کوده بیته وه و ئینجا به هیزی ده کات، به هه مان شیوه زه برو ناخوشی نه و کاریگه رییه ی هه یه له سهر کومه له کان، بؤیه خو پراگر نامینی به هیزترین و پته وترینیان نه بیت له پووی متمانیه یان به خوی گوره و یه کی که له هه ردوو چاکه که، سهرکه وتن یان پاداشت، هه ر نه وانه شن که له کۆتاییدا نالاکه وهرده گرن و دهنه جیگای متمانیه له سهری پاش نه و تاقیکردنه وانه)).^۱

۵- خو ناسینی راسته قینه :

له م و اتایه یشدا سه یید قوتب په حمه تی خوی لیبت ده لیت: ((بؤ نه وه ی بانگخوازان راستیتی خو یان و دهر وونی ناده میزاد بناسن له کاتی گوزهراندنی ژیان و جیهاد به شیوه یه کی کرده یی، ئینجا راستی کومه له و کومه لگاگان، له کاتیکدا نه وان دهبینن چون بنه مای بانگه وازه که یان پیکدادان ده کات له گه ل ناره زووه کانی خو یان و خه لکید، هه روه ها شاره زایی په یدا ده که ن دهر باره ی نه و شوینانه ی که شه یتانی لیده چیته ژوره وه بؤ دهر وونه کان و، نه و جیگایانه ی خه لکی تیا ده خلیسکین و گومراده بن)).^۲

۱- فی ظلال القرآن ۶/۳۸۹ او ۵/۲۷۲۱ .

۲- هه مان سهرچاوه ۲/۱۸۱ .

۶- زانینی قہدہری بانگہواز :

لہم بارہ شہوہ خاوہنی (فی ظلال القرآن) دہ لیت: ((ئوہیش بؤ ئوہیہ ئم بانگہوازہ بہ بہ ہابیت بہ لایانہوہ، چہ ندیش بہ لایان بہ سہردابیت لہ پیناویدا ئوہندہ بہ نرختر ببیتہوہ لہ لایان وفیداکاری بکن لہ پینگیدا، دہستیشی لیہ لہ گرن لہ ہیچ بارودوخیکدا .^۱

۷- بلاویونہوی بانگہواز :

ئارامگرتنی موسلمان لہ سہر ناخوشی تاقیکردنہوہ، بانگہوازیکی کپہ بؤ ئم ئایینہ، دہ بیتہ مایہی ئوہی خہ لکانیک بیئہ ئیسلامہوہ، ئہ گہر بانگہوازہ کان لاوازی وسستی دہرپن کہ س بہ دہنگیانہوہ نایت، جاری وابوو یہ کس دہ ہاتہ لای پیغمبر ﷺ و فرمانی پیدہ کرا بگہریتہوہ لای خزمہ کانی، بؤ ئوہی بانگیان بکات بؤ ئیسلام، ئوہیش گوپرایہ ل دہ بوو، ئارامیشی دہ گرت لہ سہر ئازارو بہ درؤخستنہوہ یان، بہ ردہوام دہ بوو ہموو خزمانیشی دہ ہینایہ ناو ئیسلامہوہ،^۲ لہ لاپہرہ کانی دہاتودا ئوہمان بہرچاؤ دہکە ویت .

۸- راکیشانی خہ لکی بہ توانا بؤ بانگہوازی ئیسلام :

بہرانبہر خوڤراگری موسلمانان وفیداکارییان، کہ سہ بہ ہیزہ کان بہرہو لای بیروباوہری ئیسلام دین، بہ بؤنہی ئو ئازایی وئیمان پتہ و بیہوہ بانگہواز لہ لای ئو کہ سانہ مہزن دہ بیت، بؤیہ خہ لکە کہ بہ بی دلہ راوکی بہرہو ئیسلام دین، مہزنتیرین ئو کہ سایہ تییانہی ئیسلام شانازیان پیئوہ دہ کات لہ ئم رینگایہوہ ہاتن .^۳

۹- گوناہ لا بردن و بہر زکردنہوی پلہ و پایہ لہ لای خواہی گہورہ :

پیغمبرہری خواہی ﷺ دہ فرمو ویت: ((درکیک و بہرہو ژوورتیر نایتہ رینگای موسلمان تاکو پلہ یہ ک پتی بہ رزنہ بیتہوہ لہ لای خوا، یان گوناہیکی پی لہ سہر

۱- فی ظلال القرآن ۱۸۰/۲ .

۲- بروانہ: فقہ السیرۃ النبویہ لا ۱۹۲، ۱۹۳ .

۳- بروانہ: فقہ السیرۃ النبویہ لا ۱۹۲، ۱۹۴ .

لانه‌بات))^۱ له‌وانه‌یه به‌نده‌یه‌ک پله‌یه‌کی هه‌بیت به‌زانسته‌که‌ی پیتی نه‌گات، بۆیه خوای گه‌وره تا‌قیده‌کاته‌وه تا‌کو به‌رزیکاته‌وه، هه‌روه‌ها تا‌قیکردنه‌وه پینگایه‌که بۆ سرینه‌وه‌ی گونا‌هی موسلمان .

به‌همان شیوه تا‌قیکردنه‌وه سوودی زۆریشی هه‌یه، له‌وانه: په‌یبردن به‌ده‌سه‌لاتی خوای گه‌وره و، ملکه‌چی به‌ندایه‌تی و، دلسۆزی و، گه‌رانه‌وه بۆ لای خوای گه‌وره و، نزاو پارانه‌وه و، ئارامگرتن له‌پوودانی به‌لاو کاره‌سات و، ده‌ربیرینی دلخۆشی به‌هۆی سووده‌کانی و، سوپاسی خوا له‌سه‌ری و، یارمه‌تیدانی خه‌لکی و، زانینی بایه‌خی ساغ و سه‌لامه‌تی و، سوپاس کردنی خوای گه‌وره به‌هۆی نه‌و پاداشته‌ی له‌سه‌ریان ده‌یداته‌وه له‌پۆژی دوا‌ییدا، له‌گه‌ل چه‌ندین سوودی تر، بۆ زیاتر شاره‌زایی بپروانه کتیبی فقه‌الابته‌لاء.^۲

۱- مسلم بشرح النووي ۱۲۷/۶، ۱۲۸ کتاب البر والصله، باب ثواب المؤمن، ورقمه ۲۵۷۲ .

۲- پروانه: فقه‌الابته‌لاء، محمد ابو صعیلیک لا ۱۵_ ۲۸ .

باسی سیبەم: شیوازه‌کانی بەره‌نگاری بانگه‌وازی ئیسلام لە لایەن بتپەرستە کانه‌وه.

بتپەرستان هەموویان کۆک بوون لەسەر دژایەتی بانگه‌وازی ئیسلام کە پراستی نەفامییانی خستە پوو، پەرستراوه‌کانیانی پووچەڵ کردەوه، هزر و بیرو بۆچوونەکانیانی بەرپەرچ دایەوه، سەبارەت بەخاوە ژیان و مرۆڤ و گەردوون، بۆیە ئەوانیش چەندین پێگایان گرتە بەر لە پێناو وەستاندنی ئەو بانگه‌وازه‌ و کپ کردنەوهی دەنگی، یان هیچ نەبێت بچوک کردنەوه و دەستنیشان کردنی بواری بلأوبوونەوهی .

یەكەم: هەولەدانی قورەیش بۆ دوورخستەوهی ئەبو تالیب لە پشتگیری و پاراستنی پێغەمبەر ﷺ:

((قورەیش هاتنە لای ئەبو تالیب و ووتیان: ئەو برازایەت ئازارمان دەدا لە شوێن و پێ و پەرستگاماندا، پێی بلێ باوازمان لێبەیت... ئینجا ئەبو تالیب بە پێغەمبەر ﷺ وت: ((ئەو ئامۆزایانەت دەلێن کە تۆ ئازاریان دەدەیت، داوات لێدەکەم وازیان لێبەیت، ئینجا پێغەمبەری خوا ﷺ چاوی بپرسە ئاسمان و تەماشای دەکرد، فەرمووی: ئایا ئەو خۆرە دەبینن؟ ووتیان بەلێ، فەرمووی من توانام لەکەسێک زۆتر نییە بۆ ئەجامدانی ئەو کارە کە بتوانیت بلێسە یەك لەو خۆرە بپنێتە خوارەوه .

ئینجا ئەبو تالیب وتی: سویند بەخوا ئەم برازایەم هەرگیز درۆ ناکات، بۆیە بگەرێتەوه چەندین جارێش قورەیش هەولێ دەدا فشار بخاتە سەر پێغەمبەر ﷺ لە پێگەى خزمە‌کانی‌وه بەلام هیچیان پێنەکرا .

مەسەلەى پارێزگاریکردنی ئەبو تالیب بۆ موخەممەد ﷺ و پشتگیری کردنی و پشت بەرنەدانی بلأوبوویەوه، ئەوه‌یش زۆر سەخت بوو لەسەر قورەیش، بۆیە

عوماره‌ی کورپی وه لیدی کورپی موغیره‌یان برده لای نه‌بو تالیب و وتیان: نه‌وه عوماره‌ی کورپی وه لیده، جوانترین و دامه‌زراوترین لاه، ده‌یبه‌خشین پیت وه‌کو کورپی خوت، نه‌گریش کوزرا خوینباییه‌که‌ی وه‌رده‌گریست، تویش برازاکه‌تمان بده ده‌ست، که‌به‌رانبره‌ی نیینی خوت و باو پیرانت وه‌ستاوه‌و، کومه‌لی هوزه‌که‌تی په‌رت‌ه‌وازه‌ کردوه‌و به‌بی نه‌قلمان داده‌نی، بو نه‌وه‌ی بیکوژین و، ده‌بیته‌کوشتنی پیاویک به‌پیاویک، نه‌ویش وتی: سویند به‌خوا سه‌وداگه‌ریبه‌کی خراپ له‌گه‌ل ده‌که‌ن، کورپی خوتانم پیده‌ده‌ن به‌خوی بکه‌م، کورپی خومتان پیده‌م بیکوژن، سویند به‌خوا نه‌وه‌ هرگیز پوونادات^۱ نینجا به‌پاستی نه‌وه‌ شتیکی سه‌یره، مروؤ واقیورده‌مینئ به‌رانبره‌ پیاوه‌تی وجوامیری نه‌بو تالیب له‌گه‌ل پیغمبر ﷺ، چونکه‌ چاره‌نوسی خوی گریدایه‌ چاره‌نوسی برازاکه‌یه‌وه، به‌لکو که‌لکی له‌وش وه‌رگرت که‌سه‌رؤکی به‌نی هاشم بوو بو هینانی به‌نی هاشم و به‌نی عه‌بدولموت‌ته‌لیب بو هاوپه‌یمانیه‌ک له‌سه‌ر ژیان و مردن، له‌پشتگیری پیغمبر ﷺ، به‌موسلمان و بیباوه‌پرانه‌وه‌ وه‌کویه‌ک^۲، په‌نای موحه‌مه‌دی برازایدا په‌نادانئکی کراوه، به‌بی هیچ ترس و دودلیه‌ک، نه‌م داب و نه‌ریته‌ هوزایه‌تیه‌ به‌کارده‌هینران له‌لایه‌ن پیغمبر وه‌و ﷺ بو خزمه‌تی نیسلام، نه‌بو تالیبیش کاتیک بینی قورپه‌یش به‌و شیوه‌ نازاری به‌نی هاشم ده‌گات، داوای له‌نه‌وان و عه‌بدولموت‌ته‌لیب کرد بو وه‌رگرتنی هه‌مان هه‌لوئست له‌پاراستنی پیغمبر ﷺ، له‌پاستیدا نه‌وانیش به‌ده‌نگیه‌وه‌ هاتن، جگه‌ له‌نه‌بو له‌هه‌بی له‌عنه‌تی نه‌بیته .

کاتیک نه‌بو تالیب هه‌لوئستی خزمانی بینی، ستایشی کردن و، هه‌روه‌ها باسی چاکه‌ی موحه‌مه‌دیشی کرد ﷺ له‌ناویاندا، بو نه‌وه‌ی به‌رده‌وام بن له‌پشتگیریان بوئ، ده‌یووت:

إذا اجتمعت يوماً قریش لمفخر فعبد مناف سرها و صمیمها
وان حصلت اشراف عبد منافها ففي هاشم اشرافها و قدیمها

۱- البداية والنهاية ۳/ ۴۸ .

۲- بروانه: فقه السيرة النبوية لا ۱۸۴ .

وان فخرت يوماً فان محمداً هو المصطفى من سرها وکريمها
تداعت قريش غثها وسمينها علينا فلم تظفرو طاشت حلومها
وکننا قديماً لانقر ظلامه اذا مائنا صعر الخدود نقيمها^۱

ئو کاتەيش ئەبو جەهل وستی دالده دانی ئەبو تالیب بشکینی بۆ پیغمبر ﷺ
حەمزە بەرەنگاری بوویەو بەکەوانەکە ی لئیداو برینداریکرد وپیی وت: جنیو
بەموحەممەد دەدەیت و من لەسەر ئایینی ئەوم، لیدانەکەم بۆ بگێرەو ئەگەر پیت
دەکریت .

دیاردەیهکی تاکە بەراستی جاھیلەت هەلسیت بەپاراستنی ئو کەسە ی جنیو بە
خوداگانیان دەدات و، بی ئه قل وگەمژەیان لەقەلم دەدات، هەر بەناو ئو
بەهایانەو گیانیان پیشکەش دەکەن وشەر بەرپادەکەن و، موحەممەد ﷺ زیانی
پیتەگات.

ئەبو تالیب هۆنراوێکی هەیه تیایدا پەنادەگریته پیروزی مەککە و پلەو پایە ی،
تیایدا پوونیشی کردووەتە پیاو ماقولانی عەشیرەتەکی و، دەلیت کە موحەممەد ﷺ
ناداتە دەستەو، وازی لیتناھینیت، ئەگەریش تیا بچیت لە پیتناویدا، لەو هۆنراویدا
دەلیت:

ولما رأيت القوم لاؤد فيم وقد قطعوا كل العرى والوسائل
وقد صارحونا بالعداوة والاذى وقد طأوعوا امر العدو المزابل
وقد حالقوا قوماً علينا اظنة يعضون غيظاً خلفنا بالانامل
صبرت لهم نفسي بسمراء سمحة وبيض غضب من تراث المقاول
واحضرت عن البيت رهطي واخوتي وامسكت من اثوابه بالوصلائل

هەروەها پەنای برده بەر مائی خواو هەرچی ئو شتە پیروزانە ی کە تیایدان،
سویندی بەو ماله خوارد کە بەهیچ شیوێکی موحەممەد بە دەستەو نادات ئەگەر

خوین وه کو جوگه له پئی کردوه :

كذبتم وبيت الله نبزی محمدا
ونسلمه حتى نصرع حوله
ولما نطاعن دونه وفاضل
ونذهل عن ابائنا والحلائل
ونهبض قوم في الحديد اليكم
نهوض الروايا تحت ذات الصلاصل

تاكو ده گاته كۆتایی هۆزاوه كهی كه ناوی سه رانی قورپه يش ده بات وقسه یان پیده كات^۱، به دهسته یانی پیغمبر ﷺ بۆ مامی به مه بهستی پشتیوانی كردن، سه ركه وتنیکى گه وره بوو له پاستیدا، سوودیشی وه رگرت له ئه و داب ونه ریته هۆزایه تیپانه ی هه بوون بۆ پاراستنی خو ی و، ئازادی گه پانی بۆی دهسته بهر كرد، ئه وه يش ئامازه ده كات بۆ تیگه یشتنی پیغمبر ﷺ بۆ پروداوه كان، كه ئه وه وانه یه كى پر و اتایه بۆ بانگخوازی پێگای خوا، بۆ چۆنیه تی مام له كردنیان له گه ل ده وروبه رو كۆمه لگاكانیان و، سوود وه رگرتن له یاساو داب ونه ریت بۆ خزمه تی ئایینی خوا .

دووه م: هه ولدان بۆ ناشیرین كردنی بانگه وازی پیغمبر ﷺ.

بته رسته كانی مه ككه هه لسان به شیواندن و ناشیرین كردنی بانگه وازی پیغمبر ﷺ هه ربۆیه قورپیش جه نگیكى راگه یانديان پێكخست له دژی پیغمبر ﷺ به مه بهستی ناشیرینكردنی، به سه ركردايه تی وه لیدی كورپی موغیره، ئه و له گه ل چه ند كه سانێك له هۆزه كه ی كۆبوونه وه كه خو ی له هه موویان گه وره تر بوو، كۆبوونه وه شیان له كاتی چه ج دا بوو، پێی وتن: ئه ی كومه لانی قورپه يش، واكاتی چه ج ها ته پێشی، نێرده كانی عه ره بيش به م زووانه دینه لاتان و، ئه وان ئه م باسی موحه ممه دیا نه بیستوه، چاپیویسته له سه ر بۆچوونێك رێكبه ون، جیاوازی تانی ش نه بیته ئه متان ئه و تر تان به درۆبخاته وه، قسه كانیش به رپه رچی خو یان بده نه وه .

- وتیان: که واته خۆت له سه ر بۆچوونیک بمانگیر سینته وه .
 - وتی: به لکو ئیوه قسه بکن وگویتان لیده گرم .
 - وتیان: ده لئین قه شهیه .
 - وتی: ئه و قه شه نییه، قه شه مان بینیه وه قسه کانی له ورتته ورتته کانی ئه وان ناچیت .
 - وتیان: ده لئین شیتته .
 - وتی: شیت نییه، شیتمان بینیه وه ده زانین چۆنه، ئه م قسانه ی موحه ممه د له فسه و جولۆ و چرپه چرپی شیتان ناچیت .
 - وتیان: ده لئین شاعیره .
 - وتی: ئه و شاعیر نییه، خۆمان شاره زای هه موو جۆره کانی شیعیرین .
 - وتیان: ده لئین جادوبازه .
 - وتی: جادوباز نییه، ئیمه شاره زای جادوگه رو جادوو هه یین، ئه مه ی موحه ممه د فووتیرکردن وگرێلیدانی ئه وان نییه .
 - وتیان: ئه ی ئیتر چی بلئین ئه ی ئه بو عه بدو شه مس .
 - وتی: سویند به خوا، قسه کانی شیرینن، بنچینه که ی وه کو دارخورمایه و، چله کانی شی به رو بوومه، هه رچیه کیش له م قسانه بکن ده زانریت که راست نییه، به لام نزیکترین قسه ئه وه یه بلئین جادو بازه، چونکه کوپو باوک له یه کتر ده کات، هه روه ها براوبراو، ژن وپیایو.....^۱
- خوای گه وره ئه م نایه تانه ی له سه ر وه لید دابه زاند: ﴿ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَجِيدًا ۝۱۱ وَجَعَلْتُ لَهُ مَالًا مَمْدُودًا ۝۱۲ وَبَنِينَ شُهُودًا ۝۱۳ وَمَهْدَتْ لَهُ تَمَهِيدًا ۝۱۴ ثُمَّ يَطْمَعُ أَنْ أَزِيدَ ۝۱۵ كَلَّا إِنَّهُ كَانَ لِآيَاتِنَا عَنِيدًا ۝۱۶ سَأْرِهْفُهُ صَعُودًا ۝۱۷ إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ۝۱۸ فَقِيلَ كَيْفَ قَدَّرَ ۝۱۹ ثُمَّ قِيلَ كَيْفَ قَدَّرَ ۝۲۰ ثُمَّ نَظَرَ ۝۲۱ ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ۝۲۲ ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ ۝۲۳ فَقَالَ إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ يُؤْتَرُ ۝۲۴ إِنْ هَذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ ۝۲۵ سَأُصَلِّيه سَقَرًا﴾ (المدثر: ۱۱- ۲۶) .

له‌م به‌سهراته‌ه‌وه‌ه‌ده‌ده‌که‌وئیت، که‌جه‌نگی‌ده‌روونی‌دژ‌به‌پیغه‌مبه‌رﷺ
 هه‌ره‌مه‌کی‌نه‌بوو، به‌لکو‌به‌وردی‌ئاماده‌ده‌کرا‌له‌لایه‌ن‌سه‌رانی‌بیباوه‌پانه‌وه،
 به‌پئی‌بنچینه‌گه‌لیکی‌دیاریکراو، که‌هه‌ر‌هه‌مان‌ئه‌و‌بنچینه‌نه‌ی‌ئه‌مپۆن‌که‌له‌وبواره‌دا
 کاریان‌پئیده‌کرئیت، وه‌کو‌هه‌لئباردنی‌کاتی‌گونجاو، ئه‌وان‌کاتی‌حه‌جیان‌هه‌لئبارد
 که‌خه‌لکی‌تیادا‌کۆده‌بوویه‌وه، هه‌روه‌ها‌پئیککه‌وتن‌وخۆ‌به‌دووورگرتن‌له‌ناکۆکی
 وبنچینه‌کانی‌تر‌که‌ده‌بیته‌مایه‌ی‌کاریگه‌ری‌هه‌لمه‌ته‌که‌یان‌و‌به‌ئاکام‌گه‌یشتنی،
 هه‌روه‌ها‌ئه‌وان‌شوینی‌گونجاویان‌هه‌لئبارد‌که‌مه‌ککه‌بوو^۱، ئینجا‌له‌م‌به‌سهراته‌ه‌وه
 مه‌زنی‌پیغه‌مبه‌رﷺ ده‌رده‌که‌وئیت‌و‌کاریگه‌ری‌له‌سه‌ر‌بیسه‌رانی‌له‌پئیکه‌ی‌قورئانه‌وه،
 چونکه‌وه‌لید‌که‌سه‌رگه‌وره‌ی‌قوره‌یش‌بوو، سه‌ره‌پای‌خۆبه‌زلزانیی، قورئان‌کاری
 تیکردو‌دلی‌نه‌رم‌بوو‌بوئی، دانیشی‌نا‌به‌مه‌زنیدا، به‌ئه‌و‌وتانه‌ی‌که‌کردی^۲، هه‌موو
 ئه‌و‌جه‌نگه‌ده‌رونیا‌نه‌ش‌نه‌یان‌توانی‌ئابلۆقه‌ی‌بانگه‌وازی‌پیغه‌مبه‌رﷺ بده‌ن، به‌لکو
 پیغه‌مبه‌ری‌خواهﷺ توانی‌ئابلۆقه‌که‌یان‌بشکیننی، که‌ئه‌وان‌ته‌نها‌به‌ناشیرین‌کردنی
 بانگه‌وازه‌که‌وازیان‌نه‌ده‌هینا، به‌لکو‌ده‌چوونه‌پیشوازی‌ئه‌وانه‌ش‌که‌ده‌هاتنه
 مه‌ککه‌و‌بیروبوچوونیا‌ن‌ژاراوی‌ده‌کرد، بۆ‌ئه‌وه‌ی‌په‌رژینیک‌دروست‌بکه‌ن‌له‌نیوان
 ئه‌وان‌و‌پیغه‌مبه‌رداﷺ، چونکه‌پیغه‌مبه‌رﷺ یه‌کجار‌سه‌ره‌که‌وتوو‌بوو
 له‌بانگه‌وازه‌که‌یدا، قسه‌کانی‌کاریگه‌ریان‌هه‌بوو‌له‌سه‌ر‌گوئیگری، به‌شئوه‌ی
 شکۆداری‌کاریده‌کرده‌به‌رانبه‌ره‌که‌ی‌پیش‌ئه‌وه‌ی‌قسه‌بکات، که‌قسه‌شی‌ده‌کرد
 گوئیگره‌کانی‌دیل‌ده‌کرد‌به‌وشه‌کانی‌که‌په‌رپوون‌له‌دانایی‌وسۆزو‌پاکی‌و‌نیازی
 راسته‌قینه‌بۆ‌پئینموونی‌ئوممه‌ت‌له‌پئیکه‌ی‌وه‌حیی‌خواوه^۳، ئه‌مانه‌ی‌خواوه‌وه‌یش
 هه‌ندیکن‌له‌نموونه‌کانی‌کاریگه‌ری‌قسه‌کانی:

۱- موسلمان بوونی (ضهاد الازدی) ره‌زای‌خوا‌ی‌ئیییت:

ئه‌م‌هاوه‌له‌سه‌ره‌تا‌که‌هاته‌شاری‌مه‌ککه‌له‌ژێر‌کاریگه‌ری‌بانگه‌شه‌ی
 بته‌رسته‌کان‌بوو‌ده‌باره‌ی‌پیغه‌مبه‌رﷺ، تا‌کو‌ته‌واو‌دئنیا‌بوو‌که‌پیغه‌مبه‌رﷺ

۱- به‌روانه: الحرب النفسية ضد الاسلام، د. عبدالوهاب كميل .

۲- به‌روانه: التاريخ الاسلامی للحميدي ۱/ ۱۲۳ .

۳- به‌روانه: التاريخ الاسلامی للحميدي ۱/ ۱۲۷، ۱۳۷ .

تووشی شیتی بووه وه‌کو سه‌رانی مه‌ککه بلأوی ده‌که‌نه‌وه، ئه‌م زیماده له‌ئه‌زدی شه‌نونه بوو، چاره‌سه‌ری شیتیشی ده‌کرد، جاکاتیك له‌به‌دپه‌وشته‌کانی مه‌ککه‌ی بیست که موحه‌مه‌د ﷺ شیتته، وتی: خۆزگه ئه‌و پیاوهم ده‌بینی به‌لکو خوا له‌سه‌ر ده‌ستی من چاکیکردبا. ده‌لئیت: چاوی به‌پیغه‌مبه‌ر ﷺ کهوت و پیتی وت: ئه‌ی موحه‌مه‌د من چاره‌سه‌ری ئه‌وهم پئیده‌کریت که پیوه‌ی ده‌نالئینی، خوی گه‌وره‌یش بیه‌وئیت هه‌رکه‌سیک له‌سه‌ر ده‌ستم چاک بکات ده‌یکات، پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((ان الحمد لله نحمده، ونستعينه، من يهد الله فلا مضل له، ومن يضل فلا هادي له واشهد الا اله الا الله وحده لا شريك له، وان محمداً عبده ورسوله...)) واته: سوپاس و ستایش بۆ خوی گه‌وره، په‌نای پئیده‌گرین، که‌سیک خوا رپپیشانده‌ری بی‌ت گومرا نابیت، هه‌رکه‌سیکیش خوا رینمونی نه‌کات رپپیشانده‌ری نییه، شایه‌تی ده‌ده‌م که جگه له‌(الله) هیچ خویه‌کی تر نییه، شایه‌تیش ده‌ده‌م که موحه‌مه‌د به‌نده‌و ره‌وانه‌کراوی خویه‌)) .

ده‌لئیت: وتی: ئه‌و وشانه‌م بۆ دووباره بکه‌ره‌وه، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ دووباره‌ی کرده‌وه سی جار، ئه‌ویش وتی: من گویم له‌قسه‌ی قه‌شه‌و جادوگه‌رو شاعیران بووه، به‌لام گویم له‌هاو وینه‌ی قسه‌کانی تۆ نه‌بووه، قسه‌کانت ده‌گه‌نه بنی ده‌ریا، ئینجا وتی: ده‌ستت بینه به‌یعه‌تی موسلمان بوونت پئیده‌م، پیغه‌مبه‌ر ﷺ پیتی فه‌رموو: ئه‌ی که سوکاره‌که‌ت، ووتی: ئه‌وانیش .

جاکاتیك ده‌وله‌تی ئیسلام له‌مه‌دینه دامه‌زرا، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ پۆله‌کانی ده‌نارد، جاریکیان به‌لای عه‌شیره‌ته‌که‌ی (ضماد) دا تپه‌ر بوون، سه‌رکرده‌ی پۆله سه‌ریازییه‌که ووتی: ئایا هیچتان له‌لایان هیئا؟ یه‌کیکیان وتی: به‌ئێ ده‌ستشۆریکم لایان هیئاوه، وتی: بیگیژنه‌وه بۆیان، ئه‌وان عه‌شیره‌تی (ضماد) ن .

وانه و سوو ده‌کان:

أ- پرپواگه‌نده‌ی قورپه‌یش و، ناشیرین کردنیان بۆ که سایه‌تی پيغمبر ﷺ،
تومه‌تبارکردنیان بۆی به‌شیتتی هانی (ضماد)‌ی دا که به‌پړکه‌ویت بۆلای پيغمبر ﷺ
بۆ چاره‌سهرکردنی، واته‌ئو جه‌نگه‌ پراگه‌یاندنه‌ی قورپه‌یش بوو به‌مایه‌ی موسلمان
بوونی‌ئو پیاوه‌ له‌گه‌ل قه‌ومه‌که‌شیدا .

ب- ه‌ردوو سیفه‌تی نارامگرتن و له‌سهر خوئی ناشکرا بوو له‌که‌سایه‌تی
پيغمبر ﷺ، چونکه (ضماد) پيشنیاری کرده‌سهر پيغمبر ﷺ له‌شیتتی
چاره‌سهری بکات، ئه‌م‌یش هه‌لو‌یستیکه‌ توپه‌یی ده‌وروزینی، به‌لام پيغمبره‌ی
خوای ﷺ ئه‌م قسه‌ی به‌ئو په‌ری له‌سهر خوئی وهرگرت، که‌ئمه‌ش بووه‌مایه‌ی
به‌دل‌بوون وپړزی (ضماد) بۆ پيغمبر ﷺ .

ج- گرنگی‌ئو پيشه‌کیه‌ی که‌پيغمبر ﷺ ووتاره‌کانی پیده‌ست پیده‌کات،
که‌تیایدا وه‌سپي مه‌زنی خواو ناراسته‌کردنی په‌رستش ته‌نها بۆ ئه‌و هاتوو،
هه‌ربۆیه‌ پيغمبر ﷺ و تارو قسه‌کانی زۆر جار به‌وه‌ده‌ست پیده‌کرد .

د- کارتیکردنی زمانپارای پيغمبر ﷺ و جوانی ده‌رپړینی له‌(ضماد) چونکه
قسه‌کانی پيغمبر ﷺ له‌دل‌یکي پر له‌باوه‌په‌وه‌ه‌لده‌قولان، هه‌ربۆیه‌ قسه‌کانی
ده‌گه‌شته‌دل‌ه‌کان .

ه- خیرا موسلمان بوونی (ضماد) به‌لگه‌یه‌ له‌سهر ئه‌وه‌ی که‌ئیسلام ئایینی
فیتره‌ته، ده‌رونه‌کانیش نه‌گه‌ر زگاربان بییت له‌فشاره‌ ناوخوئی وده‌ره‌کیه‌کان،
ئیت زۆر جار قسه‌کاربان تیده‌کات .

و- سوور بوونی پيغمبر ﷺ له‌سهر بلاوکردنه‌وه‌ی بانگه‌واز، چونکه‌راستیتتی
باوه‌پو دلگه‌رمی و به‌هیزی قایل‌بوونی له‌(ضماد) دا‌بینی، بۆیه‌ به‌یعتی لیتوه‌رگرت .

ز- ئه‌مه‌ش ده‌رخستنیکي ناشکرایه‌ بۆ گرنگی بانگه‌واز بۆلای خوای گه‌وره‌،
(ضماد) به‌یعتی دا به‌پيغمبر ﷺ له‌سهر په‌یوه‌ست بوون به‌ئایینه‌وه‌، به‌لام
پيغمبر ﷺ به‌وه‌ قایل نه‌بوو، به‌لکو به‌یعتی لیتوه‌رگرت له‌سهر ئه‌وه‌ی بانگی
قه‌ومه‌که‌شی بکات بۆ ئیسلام .

ح- له بیرنه چوونی چاکو، پریزگرتن له خاوه ن پوژانی پرشنگذار^۱.
ط- هندی هؤکاری په روه ردهیی هاتوو له فەرمووده که دا که پیغمبر ﷺ به کاری هیناوه له گهل (ضما د)، وه کو له سر خویی له کاتی قسه کردنداو، شیوازی گفتوگوو، ناراسته کردنی راسته وخو، هندی سیفه تیش له که سایه تی پیغمبر ﷺ د رده که ویت وه کو په روه رشکاریک، له وانه له سر خویی وئارامگرتن وهاندانی کاری چاکه زور کردن .

۲- موسلمان بوونی عه مری کوپی عه به سه رهزای خوای لیبیت:

عه مری کوپی عه به سه ی سوله می ده لیت: له سر رده می جاهیلی وامده زانی خه لکی له سر گومرایین و، له سر هیچ شتیکی چاک نین، چونکه بتیان ده په رست، منیش بیستم که پیاویک له مه که هه ندیک هه وال ده گپرتته وه، ئیتر ولاخه که م ناماده کردو چومه لای، بینیم نه و خوی شاردوه ته وه له خه لکی هؤزه که ی، به هر حالتیک بوو خوم پیی که یاند، وتم: توچیت؟ فەرمووی: من پیغمبرم، وتم: پیغمبر چییه؟ فەرمووی: خوای گوره په وانه ی کردوم. وتم: به چی شتیکی توی په وانه کردوه؟ فەرمووی: به جیبه جیکردنی په یوه ندی خزمایه تی و، شکاندنی بته گان و، ته نها خوای گوره به رستریت وهاوبه شی له که لدانه بیت پیم وت: کیت له که لدایه له سر نه م بیروباوه په؟ فەرمووی: نازادو کویله. وتی: له و پوژده دا نه بو به کرو بیلالی له که لدا بوو له و که سانه ی باوه پیان پی هینا بوو، وتم: که واته شوینت ده که وم. فەرمووی: ناله م پوژده دا نه وه ت پیناکریت، ئایا حالی من وخه لکه که نابینی؟ به لکو بگه پیره وه مالی خوت، هه رکاتیکی بیستت که ئایینی ئیسلام ئاشکرا بووه بگه پیره وه بو لام .

ده لیت: که پامه وه، دواتر پیغمبر ﷺ هاته مه دینه و چومه لای، پیم وت: ئایا ده مناسی نه ی پیغمبره ی خوا؟ فەرمووی: به لئ، تو بووی که له مه که هاتیه لام.^۲

۱- پروانه: التاريخ الاسلامی للحمیدی ۱/۱۲۲، ۱۲۳، هه روه ما پروانه: الوحي وتبلیغ الرساله، د.یحیی الیحیی ۱۱۱-۱۱۳ .

۲- پروانه: صحیح مسلم، کتاب المسافین ۸۲۲ .

وانہو پهندهگان :

- ۱- عہ مری کوپی عہ بہ سہ لہ حونہ فائہ کان بوو کہ نکولیان دہ کرد لہ پہ رستنی جگہ لہ خوا لہ سہ رده می جاہیلیہ تدا .
- ب- نہو شہرہ پاگہ یاندنہ توندہی قورہیش بہر پای دہ کرد دژ بہ پیغمبر ﷺ
ھوکاریک بوو بۆ گہ پانی عمر بہ دواپی پیغمبر ﷺ .
- ج- توندو تیزئی قورہیش بہرانبہر پیغمبر ﷺ، چونکہ بینی پیغمبر ﷺ
خوی شاردوہ تہوہ .
- د- جوانی شیوازی چونہ ژوردہوہی عمر بۆلای پیغمبر ﷺ .
- ه- پہ یامی پیغمبر ﷺ لہ سہر دوو بنہ ما دامہ زراوہ : مافی خواو مافی خہ لکی،
پیغمبر ﷺ دہ فہرموویت : ((ارسلنی اللہ بصلۃ الارحام وکسر الاوثان)) .
- نہمیش بہ لگہ یہ لہ سہر گرنکی بہ جیہینانی پہ یوہندی خزمایہ تی، چونکہ نہمہ
لکاوترین ناکار بوو بہ نیسلامہوہ، ماوکات لہ گہ ل بانگہ وازی یہ کتا پہ رستی، ہر وہا
بہ ناشکرایش دہ رده کہ ویت چون پیغمبر ﷺ ہیپشی کردوہ تہ سہر بتہ کان کہ زور
پیروز بوون بہ لای قوریشہوہ، لہوہ شدا گرنکی لادانی دیار دہ جاہیلیہ تہ کان
دہ رده کہ ویت و، بانگہ وازی یہ کخوا پہ رستی جیگیرنا بیٹ و بلاو نابیتہوہ بہ لابر دنی
نہو دیاردانہ نہ بیٹ .
- و- لہ بایہ خدانی پیشوہ ختی پیغمبر ﷺ بہ لابر دنی بتہ کان، سہرہ پای نہوہی
کہ توانای ہہ لسانی بہو کارہ نہ بوو، دہ رده کہ ویت کہ کاروبارہ کانی نایین نا کریت
باسکردنی دوا بخریت بۆ خہ لکی، بہ بہ ہانہی نہوہی ناتوانزی جیبہ جیب کریت، چونکہ
تہنہا باسی نہو شتہ دہ کن کہ قابیلی جیبہ جیگردنہو واز لہوہ کانی تر دہ ہینن،
نہوانہ بانگہ وازہ کہ یان نو قسانہو، پہیرہ و بیان نہ کردوہ لہ پیغمبر ﷺ
کہ پووبہ رووی نہ فامی بوویہوہ، سہرہ پای کہ می پشتیوانانی وسہرگہ ورہیش
لہ مہ ککہ بۆ دوژمنہ کانی بوو .^۱

ز- به‌پرۆشی پیغمبر ﷺ له‌سهر سه‌لامه‌تی هاوه‌له‌کانی ودابین کردنی جیگی دور له‌مه‌ترسی بۆیان، چونکه به‌عه‌مری وت: تو ئه‌م‌رۆ ناتوانیت موسلمان بوونت ئاشکرا بکه‌یت .

ح- پیغمبر ﷺ هاوه‌لانی خۆی به‌یاد ده‌هاته‌وه‌و له‌بیر نه‌ده‌چوون .

ط- پیغمبر ﷺ لیستیکی نه‌ده‌دا به‌هه‌موو که‌سیک موسلمان بوايه به‌ناوی هاوه‌له‌کانی، چونکه هیچ به‌رژه‌وه‌ندییه‌ک نه‌بوو له‌و کاره‌دا، بۆیه له‌وه‌لامی پرسیاره‌که‌ی عه‌م‌دا به‌و شیوه‌ وه‌لامی دایه‌وه . ئه‌مه‌یش جوړیکه له‌شاردنه‌وه وه‌کو (ابن کثیر) ده‌لّیت .^۱

ی- له‌گه‌راندنه‌وه‌ی پیغمبر ﷺ بۆ عه‌مر وانه‌یه‌کی بانگه‌وازی لیوه‌رده‌گرین، ئه‌ویش ئه‌وه‌یه که‌زۆر کردنی شوینکه‌وتوان وئه‌ندامه‌کان له‌کاتی چه‌رمه‌سه‌ری و ناره‌حه‌تیدا چاک نییه، چونکه پیغمبر ﷺ ئاراسته‌ی موسلمانانی ده‌کرد بگه‌رینه‌وه شوینه‌کانی خۆیان، یان کۆچ بکه‌ن، بۆ ئه‌وه‌ی له‌مه‌ترسی دوریان بخاته‌وه‌و، هێزی موسلمانان بشاریته‌وه‌و هه‌لیکیش بۆ سه‌رکرده‌ بره‌خسینی تاکو سه‌رقال نه‌بیّت، سوودیکیش بیّت بۆ ئه‌و شوینه‌ی بۆی ده‌چن، هه‌روه‌ها بۆ ده‌سته‌به‌ر کردنی به‌رده‌وامی و خۆپاراستن له‌بنه‌برکردن .^۲

هه‌روه‌ها یه‌کێک له‌وانه‌ی موسلمان بوون به‌هۆی شه‌پی راگه‌یانندن دژبه‌پیغمبر ﷺ توفه‌یلی کوپی عه‌مری ده‌وسی بوو، به‌سهرهاته‌که‌شی به‌شیکراوه‌یی باسکراوه له‌کتیبه‌کانی سیره‌دا، به‌لام دکتور (اکرم ضیاء العمری) پیتی وایه که‌ته‌نها ئه‌وه‌نده‌ی لیی جیگیر بووه که‌داوای له‌پیغمبر ﷺ کردوه په‌نا به‌هینیته‌قه‌لا قائمه‌که‌ی ده‌وس و پیغمبر ﷺ پازی نه‌بووه،^۳ پویا به‌تیکی راستیش هاتوه‌و باس له‌وه ده‌کات که‌توفه‌یل بانگی قه‌ومه‌که‌ی خۆی کردوه بۆ ئیسلام و ئه‌وانیش پازی نه‌بوونه، تاگه‌یشته ئه‌وه‌ی توفه‌یل داوای کرد له‌پیغمبر ﷺ دوعایان لی بکات، به‌لام پیغمبر ﷺ پاریاوه‌و خوا رێگه‌یان پی پیشان بدات .^۴

۱- بروه‌نه: الوحي وتبليغ الرسالة ۱۰۶، ۱۰۹ .

۲- بروه‌نه: الاساس في السنة، سعيد حوى ۱/۱۲۶ .

۳- صحيح مسلم ۱/۱۰۹ .

۴- صحيح البخارى، فتح الباري ۶/۱۰۷ .

۲- موسلمان بوونی حوصه‌ینی باوکی عیمران ره‌زای خوای لیبیت :

قورده‌یش هاتنه لای حوصه‌ین_ چونکه پژیی زوریان لئی ده‌گرت_ و پئیانوت: قسه‌بکه له‌گه‌ل نه‌م کابرا، چونکه جنیوبه خودا‌کانمان ده‌دات، ئیتیر نه‌وانیش چون و له‌نزیک ده‌رگای مال پیغمبر ﷺ دانیشتن و فه‌رمووی: پژیگا بۆ مامه‌پیره بکه‌نه‌وه، عیمران و هاوړیکانیشی له‌وئ بوون، حوصه‌ین وتی: نه‌و قسه چییه لیټ ده‌گیژپنه‌وه، جنیو به‌خودا‌کانمان ده‌ده‌یت و، هه‌رخه‌ریکی باسکردنیا، خۆتۆ باوکت پیاوئیکی هۆشمه‌ند بوو، له‌سه‌ر ئایینی باو باپیرانی بوو، پیغمبر ﷺ فه‌رمووی: نه‌ی حوصه‌ین باوکم و باوکت له‌ناگردان، نه‌ی حوصه‌ین، چه‌ند خودا ده‌پرستی؟ وتی: حه‌وت له‌زه‌وی ویه که له‌ئاسمان. پیغمبر ﷺ فه‌رمووی: نه‌گه‌ر تووشی ناخۆشی بووی هاوار به‌کامیان ده‌که‌یت؟ وتی: نه‌وه‌ی که له‌ئاسمانه، فه‌رمووی: نه‌گه‌ر مالت له‌ده‌ستدا هاوار به‌کئ ده‌که‌یت؟ وتی: به‌وه‌ی که له‌ئاسمانه، فه‌رمووی: هه‌رته‌نها نه‌ویش دیته هاناته‌وه، تۆ هاوبه‌شی بۆ بریار ده‌ده‌یت، ئایا له‌سوپاسکرندا پئی پازیت یان ده‌ترسی زال بیته‌سه‌رتدا؟ وتی: هیچیان. فه‌رمووی: نه‌ی حوصه‌ین، موسلمان ببه‌سه‌لامه‌ت ده‌بیت. وتی: من خزم و عه‌شیره‌تم هه‌یه، چییان پئ بلیم: فه‌رمووی پئیان بلی: ((اللهم استهدیک لارشد امری، وزدنی علماً ینفعنی)). واته: خواجه گیان داوای رینمونیت ده‌که‌م بۆ چاکترین کاره‌کانم، زانستیکیشم بده‌ری به‌سوود بیت بۆم، حوصه‌ین نه‌وه‌ی وت وه‌لنه‌سا تاکو موسلمان بوو، ئیتیر عیمران هه‌لسا سه‌ری ماچ کرد، ئینجا هه‌ردوو ده‌ستی وقاچه‌کانی ماچ کرد، جاکاتیک پیغمبر ﷺ نه‌وه‌ی بینی ده‌ستی کرد به‌گریان و فه‌رمووی: ((له‌کرداری عیمران گریام، حوصه‌ین هاته ژورئ به‌بیتاوه‌پی، عیمران هه‌لنه‌سا له‌پیشی، ئاوپیشی لیټنه‌دایه‌وه، به‌لام کاتیک موسلمان بوو. هه‌لسا به‌پئیویست له‌گه‌ل باوکی، بۆیه گریانم هات. کاتیک حوصه‌ین ویستی ده‌رچیت، پیغمبر ﷺ فه‌رمووی: له‌گه‌لی بچن تاده‌یگه‌یه‌ننه‌ماله‌که‌ی. کاتیک ده‌رچوون له‌ده‌رگاوه، قورپش بینییان ووتیان: نه‌ویش له‌پئ ده‌رچوو، ئینجا بلاوه‌یان کرد .^۱

۱- الاصابه فی تمييز الصحابة لابن حجر ۳۲۷/۱ وعنه نقل الشيخ محمد يوسف فی حياة الصحابة ۷۰/۱، ۷۶.

له‌وانه‌شه‌ی نه‌وه‌ی وایکرد باوکی عیمران به‌م خیراییه‌ی موسلمان بیت، پاکی فیتره‌ت وئاماده‌یی بیت له‌لایه‌که‌وه، به‌هیزی به‌لگه‌کانی پیغه‌مبه‌رو زمانپاروی بیت له‌لایه‌کی تره‌وه .^۱

تیبینیش ده‌کریت که پیغه‌مبه‌ر ﷺ شیوازی گفتوگوی نه‌جامدا له‌گه‌ل حوصه‌یندا، بۆ چاندنی واتا‌کانی یه‌کتابه‌رستی له‌ده‌رونیداو، لابردنی نه‌و بیرو باوه‌ر پوچه‌لان‌هی که باوه‌ری پئیان بوو .

۴- موسلمان بوونی نه‌بوزهره‌زای خوای لیبیت :

نه‌م هاوه‌له‌ی ره‌زای خوای لیبیت نکۆلی ده‌کرد له‌حالی جاهیلیه‌ت، پازیش نه‌ده‌بوو به‌بتپه‌رستی، ره‌خنه‌شی ده‌گرت له‌که‌سێک هاوه‌ل له‌گه‌ل خوا به‌رستیت، پیش موسلمان بوونیشی به‌سی سال هه‌ر نویژی ده‌کرد، بی نه‌وه‌ی پووێکاته قبیله‌یه‌کی دیاریکراو، واشده‌رده‌که‌ویت که له‌سه‌ر رێبازی نه‌حنافه‌گان بووه، جاکاتی به‌پیغه‌مبه‌ر ﷺ بیست هات بۆ مه‌که‌که، چه‌زیشی نه‌کرد پرسیاربکات، تا‌کو شه‌وی به‌سه‌ردا هات وپاکشا، ئیتر عه‌لی نه‌وه‌ی بینی وزانی بیگانه‌یه، میوانداری پیکردو پرسیاری لینه‌کرد، سه‌ر له‌به‌یانی مالی به‌جیه‌هیش وچوو بۆ (المسجد الحرام) له‌وی مایه‌وه تا‌کو ئیواره، دووباره‌ی عه‌لی نه‌وه‌ی بینی و دیسان میوانداری پیکرد، هه‌مان مه‌سه‌له له‌شه‌وی سییه‌میشدا پوویدا، به‌لام نه‌مجاره‌ی پرسیاری هۆی هاتنی لیکرد بۆ مه‌که‌که، کاتی‌ک تمنا‌هی پیکرد وتی هاتووم چاوم بکه‌وێته پیغه‌مبه‌ر ﷺ عه‌لی فه‌رمووی: به‌لێ نه‌و راسته‌ی وپیغه‌مبه‌ری خوایه، که پوژمان لیبوویه‌وه شوینم بکه‌وه، جانه‌گه‌ر من شتی‌کم بینی مه‌ترسی هه‌بوو له‌سه‌ر تو هه‌له‌ده‌ستم وه‌کو چۆن به‌وی ئاوبرێژم، نه‌گه‌ریش به‌پیکه‌وتم شوینم بکه‌وه، ئیتر نه‌ویش دوا‌ی عه‌لی که‌وت و پیغه‌مبه‌ر ﷺ بینی وگوئی له‌قه‌سه‌کانی گرت و موسلمان بوو، پیغه‌مبه‌ر ﷺ پیی فه‌رموو: ((ارجع الی قومک فاخبرهم حتی یأتیک امری)) واته: بگه‌رێڤه‌وه ناو خزم و که‌سه‌کانت وئاگاداریان بکه‌روه‌وه تافه‌رمانی منت پیده‌گات، نه‌ویش وتی: سویند به‌خوا به‌ده‌نگیکی به‌رزه‌وه هاواری پیده‌که‌م له‌نیوانیاندا، پویش به‌ره‌و مزگه‌وته‌که

به‌ه‌موو ده‌نگی بانگی کرد: (اشهد الا اله الا الله واشهد ان محمداً رسول الله) خه‌لکیش هه‌لیانکوتایه سه‌ری تاکو خسته‌تانه زه‌وی، ئینجا عه‌بباسی کوپی عه‌بدو لموت‌ته‌لیب هات وترساندن له‌تۆله‌کردنه‌وه‌ی هۆزی غیفار، که‌بازرگانیه‌کانی قورپش به‌لایاندا تیده‌په‌پی به‌ره‌و شام، ئیتر رزگاری کرد له‌ده‌ستیان،^۱ ئه‌بو زه‌ر پیشتیش براکه‌ی ناردبوو بۆ مه‌ککه‌ بۆ ئه‌وه‌ی زانیاری ده‌رباره‌ی پیغمبر ﷺ به‌ئینیتنه‌وه‌و گوی له‌قسه‌کانی بگریت، ئیتر که‌پایه‌وه‌ وتی: بینیم فه‌رمان ده‌کات به‌په‌وشتی جوان وقسه‌کانیشی هۆنراوه‌ نییه، ئه‌بو زه‌ر وتی: غم په‌ژاره‌مت نه‌پوانده‌وه، بۆیه‌ برپاری دا به‌خۆی بجپته‌ لای پیغمبر ﷺ و براکه‌ی پی‌وتی: وریا به‌له‌خه‌لکی مه‌ککه‌ چونکه‌ ئه‌وان زۆر رقیان له‌موحه‌مه‌ده.^۲

وانه‌و په‌ندو سووده‌کان:

أ- بلأوبوونه‌وه‌ی باسی پیغمبر ﷺ له‌نیۆ هۆزه‌کاندا، زۆری ئه‌وانه‌ش به‌شداریان تیاکرد له‌ قورپه‌یش بوون، به‌هۆی ئه‌و وریایی دان وناشیرین کردنی که‌سایه‌تی پیغمبر ﷺ و ئاینه‌که‌ی، تاکو باسی که‌یشته‌ هۆزی غیفار.

ب- ئه‌بو زه‌ر پیاویکی سه‌ر به‌خۆ بوو له‌بیرو بۆچونیدا، پرپواگه‌نده‌ کاریتینه‌ده‌کرد، قایلش نه‌ده‌بوو به‌وه‌والانه‌ی قورپه‌یش بلأویان ده‌کرده‌وه، بۆیه‌ براکه‌ی نارد بۆ هینانه‌وه‌ی هه‌والی متمانه‌ پیکراو دور له‌کاریگه‌ری پاگه‌یاندن.

ج- بایه‌خدانی زۆری ئه‌بو زه‌ر به‌مه‌سه‌له‌ی پیغمبر ﷺ، چونکه‌ پازی نه‌بوو به‌ئو هه‌والانه‌ی ئونه‌یسی برای هینای ده‌رباره‌ی، به‌لکو ویستی به‌چاوی خۆی راستیه‌کان ببینیت، چونکه‌ مه‌سه‌له‌که‌ ئه‌وه‌ نییه‌ که‌که‌سیک بیت فه‌رمان به‌چاکه‌ بکات، به‌لکو ئه‌مه‌ که‌سیکه‌ ده‌لێت. پیغمبرم، بۆیه‌ ناخۆشی چه‌شت و له‌که‌سوکاری دورکه‌وته‌وه‌و به‌خواردنیکی که‌مه‌وه‌ به‌ره‌و مه‌ککه‌ به‌رپیکه‌وت بۆ ئه‌وه‌ی هه‌والی ئه‌و پیغمبره‌ بزانیّت.^۲

۱- فتح الباری ۱۷۳/۷.

۲- مسلم ۱۹۲۳/۴_ورقمه ۲۴۷۳.

۳- الوحي وتبليغ الرسالة، د. يحيى اليحيى ۹۱_۹۲.

د- لهسه ر خۆیی وپه له نه کردن له وه رگرتنی زانیاری، چونکه ئه بو زه ر به ر ق و کینه ی قوره یشی ده زانی به رانه ر به موحه ممه د ﷺ، چونکه نه گه ر پرساری بکر دایه به نیازی ده زانراو، له وانه شه ده ریانکر دایه و به ئامانجی نه گه یشتایه که له پیناویدا دووری ونا په حته ی چه شتووه .

ه- دووربینی وریایی پیش به ده ستدانه وه ی هیچ زانیارییه ک: کاتیک عه لی په زای خوای لیبیت ده رباره ی خۆی و هۆکاری هاتنی بۆ مه ککه وه لامی نه دایه وه سه ره پای نه وه ی که سی پۆژ میوانداریتی پتیکرد، مه رجیشی له سه ر دانا پیش قسه کردنی که لای که س باسی نه کات وریگه شی پتی پیشان بدات، نه وه یش نه وپه ری دووربینی بوو .

و- داپۆشینێ ئه منی بۆ کاره کان: عه لی وئه بو زه ر په زای خویان لیبیت پیکه وتن له سه ر هیمایه ک، یان جووله یه کی دیاریکراو، وه کو چۆن بیه ویت نه عه که ی چاک بکات، یان ئاو بریژیت، له کاتیکدا نه گه ر عه لی که سیکه بینی به دواياندا دیت، نه مه جگه له وه ی که نه بو زه ر له دووری ماوه یه ک رپی ده کرد له عه لی، نه وه یش دوور بینی بوو بۆ پروودانی هه رکاریکی له ناکاودا .

ز- نه م جوړه هیمایانه ئامازه ده که ن بۆ کارامه یی هاوه لان له بواری پاراستنی خۆياندا، هه لسه که وته کانیا ن هه ره مه کی نه بوو، به لکو نه خشه بۆ کیشراو بوو، ئیمه یش نه مرۆ پتویستمان به و جوړه هه سته هه یه دروست بیت لامان، به تایبه تی له پاش نه وه ی ئاسایش واته یه کی گرنگی په یدا کردوه له م سه رده مه ی نه مرۆدا سه باره ت به به رده وامی شارستانیه کان .^۱ به لکو قوتابخانه ی تایبه تی خۆی هه یه، شیوازو هۆکارو ده زگا و دارایی تایبه تی خۆی هه یه، به لکو وایلێهاتوه، زانیارییه کان به گشتی به به رزترین نرخ ده فروشریت، به لکو جاری واهه یه که سیک خۆی به خت ده کات له پینا و هه ندی زانیاریدا، بۆیه پتویسته موسلمانان بایه خی پتویست بده نه نه م بواره .^۲

۱- بېوانه: في السيرة النبوية قراءة لجوانب الحذر والحماية، د.ابراهيم العلي لا ۵۸، ۵۹ .

۲- بېوانه: دروس في الكتمان، محمود شيت خطاب . ۹۶ .

ح- پاستگویی نه‌بو زه‌پ له‌گه‌پان به‌دوای پښگای پاستدا، هه‌روه‌ها په‌سه‌ندی ژیری وتیگه‌یشتنی، چونکه پاش نه‌وه ئیسلامی له‌سه‌ر پښنیارکرا په‌کسه‌ر موسلمان بوو .

ط- په‌رؤشی پیغه‌مبه‌ر ﷺ و بایه‌خدانی به‌پاراستنی هاوه‌لانی وساغ و سه‌لامه‌تیان: چونکه فه‌رمانی کردبه نه‌بو زه‌پ بگه‌پښته‌وه بۆ مائی خوئی وموسلمان بوونی باس نه‌کات تاکو خوا پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی سه‌رده‌خات .

ی- ئازایی نه‌بو زه‌پو بویری له‌وتنی هه‌قدا: چونکه به‌ناشکرا موسلمان بوونی خوئی له‌ناو قورپه‌یشدا پراگه‌یاندو به‌ره‌نگاریان بوویه‌وه .^۱

وه‌کو چۆن نه‌بوزه‌پ له‌قسه‌که‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌وشیوه‌ حالی نه‌بووبیت که‌پتویسته له‌سه‌ری موسلمان بوونی بشاریتته‌وه، به‌لکو به‌زه‌یی پیاها‌تبیته‌وه بۆیه پیغه‌مبه‌ریش ﷺ پازی بوو له‌سه‌ر کاره‌که‌ی، له‌وه‌ش نه‌وه وهرده‌گیردریت، که‌وتنی قسه‌ی په‌وا په‌وايه نه‌گه‌ر ئازارو زیانیش بۆ بیژره‌که‌ی به‌ینی، سه‌ره‌پای نه‌وه‌ی که‌بیده‌نگیش هه‌ر جائیزه، واشده‌رده‌که‌ویت نه‌وه‌سه‌له به‌پئی حاله‌ته‌که‌وه که‌سه‌که‌یه .^۲

ک- هه‌لویسته‌که‌ی نه‌بو زه‌پ به‌سه‌ود بوو بۆ بانگه‌وازه‌که، پۆلشی بینی له‌به‌رگریکردن له‌وجه‌نگه‌ ده‌روونی‌ه‌ی قورپه‌یش به‌رپای ده‌کرد دژبه پیغه‌مبه‌ر ﷺ، گورزئیکی سه‌ختیش بوو به‌ریتپه‌رستانی مه‌ککه‌ که‌وت، به‌جوامیری وئازایی نه‌بوزه‌پ، چونکه خوین له‌لاشه‌ی هاته‌ خوارئ وه‌ر به‌رده‌وام بوو له‌دوو‌باره‌کردنه‌وه‌ی شایه‌تماندا .

ل- به‌رگریکردنی عه‌بیاس له‌موسلمانان و، هه‌ولدانی بۆ رزگارکردنی نه‌بو زه‌پ له‌ده‌ستی قورپه‌یش، که‌نه‌وه به‌لگه‌یه له‌سه‌ر هاوسۆزی له‌گه‌ل موسلماناندا، شیوه‌ی رزگارکردنه‌که‌شی به‌لگه‌یه له‌سه‌ر شاره‌زایی نه‌وه‌به‌ده‌روونی بیتاوه‌پانی قورپه‌یش، چونکه ترساندنی له‌وه‌ترسییانه که‌ نه‌گه‌ری پوودانی هه‌یه دژ به‌بازرگانیه‌که‌یان که‌به‌ناوچه‌ی هۆزی نه‌بو زه‌پ‌دا تیده‌په‌رپیت .

۱- بېوانه: الوحي وتبليغ الرساله ۹۵ .

۲- بېوانه: فتح الباري ۱۳۴/۷ .

م- نه‌بو زه‌پ گوژپایه‌لی په‌روه‌رده‌ی هیمنی بوو، که پیغه‌مبهر ﷺ پی‌ره‌وی ده‌کرد له‌مه‌ککه، چونکه سهره‌پای خوشه‌ویستی زوری نه‌بو زه‌پ بۆ پیغه‌مبهر ﷺ به‌لام له‌سهر فهرمانی پیغه‌مبهر ﷺ مه‌ککه‌ی به‌جیه‌یشت وگه‌پایه‌وه وگرنگی دایه بانگکردنی خزمانی بۆ ئیسلام .

ن- کاریگه‌ری هه‌لویستی نه‌بو زه‌پ له‌سهر خزم وکه‌سه‌کانی وموسلمان بوونیان، سهره‌پای نه‌وه‌یش نه‌و که‌سیکی گونجاو نه‌بوو بۆ فهرمان‌په‌وایه‌تی، پیشه‌وا موسلیم ده‌گنژیته‌وه له‌نه‌بو زه‌پ که‌فهرموویه‌تی: نه‌ی پیغه‌مبهری خوار ﷺ نایا نامکه‌یت به‌فهرمان‌په‌وا؟ فهرمووی: پیغه‌مبهر ﷺ به‌ده‌ستی له‌سهر شانمی داو فهرمووی: ((یا ابا ذر انک ضعیف، وانها امانه، وانها یوم القیامة خزی وندامة، إلا من اخذها بحقها، وادی الذی علیه فیها))^۱ واته: نه‌ی نه‌بو زه‌پ تۆ لاوازی، نه‌وه‌یش نه‌سپه‌رده‌یه، له‌پوژی قیامه‌تیشدا ده‌بیته سهرشۆپی وپیسوایی، مه‌گه‌ر که‌سیک به‌مافی خۆی نه‌نجامی دابیت، نه‌وه‌شی له‌سهری بیت به‌باشی کردبیتی .

هه‌موو که‌سیک بۆ نه‌و بواره باشه که‌خوا دروستی کردوه بۆی، نه‌گه‌ر له‌بواریکیشدا سهرکه‌وتوو بوو نه‌وه، نه‌وه ناگه‌یه‌نیت له‌هه‌موو بواره‌کاندا سهرکه‌وتوو ده‌بیت .

س- نه‌بوزه‌پ پیشنوژی دایه نه‌یمانی کورپی په‌خه‌سه که‌سه‌رۆکی هۆزه‌که‌ی بوو، سهره‌پای پله‌وپایه‌ی وپیشتر موسلمان بوونی خۆی، نه‌م کرداره‌یش ناماژه ده‌کات بۆ کارامه‌یی نه‌و له‌به‌پۆه‌بردندا، که‌هه‌موو کاره‌کانی له‌ده‌ستی خۆیدا کۆنه‌کردوه‌ته‌وه‌و، پزنی داناوه بۆ خه‌لکانی ده‌وربه‌ری .

ع- سهرکه‌وتنی به‌رچاوی نه‌بو زه‌پ له‌بانگه‌وازدا، چونکه نیوه‌ی غیفار موسلمان بوون و، له‌پاش هیجره‌تیش نه‌و نیوه‌که‌ی تری موسلمان بوون^۲ .

له‌پاستیدا هه‌موو هه‌وله‌کانی ناشیرین کردن وجه‌نگی پاگه‌یانندن له‌دژی موسلمانان هه‌ره‌سیان هینا، چونکه ده‌نگی پیغه‌مبهر ﷺ له‌ده‌نگی نه‌وان

۱- مسلم، کتاب الامارة، باب کرامة الامارة ۱۴۵۷/۲ رقم ۱۸۲۵ .

۲- بهوانه: السيرة النبوية الصحيحة للعمری ۴۵/۱ .

به رزق بوو، هوکاره کانی که یاندنیشی له هوکاره کانی نه وان چاکتربوو، جیگیر بوونیشی له سر بنه ما پیروزه که ی له وه زیاتر بوو که پیشبینی ده کرا، چونکه پیغمبر ی خوا ﷺ له مالی خویدا داده نیشته، یان نه چوو له گوشه یه کی پال که عبه دا دانیشی، بو نه وه ی خوی له تیره ژاروی دوزمنه کانی بیاریزیت، به لکو ریگیای پر مه ترسی گرت بهر، قورنای به ده نگی به رزده خوینده وه له (مزگه وتی حرامدا) بو نه وه ی نه وانه ی دلایان زیندووه گوئیستی بن، وپووناکي فهرمووده کانی خوی گوره بگاته دل وده روونیان^۱، هندیک له وانه ش نه مانه بوون باسما ن کرد، که نه وه ش به لگه یه کی ناشکرایه له سر هره رس هیئانی هلمه ته کانی قوپه یش بو ناشیرینکردنی پیغمبر ﷺ .

سینه م: نه و نازارو نه شکه نجانه ی پیغمبر ﷺ توشی بوون.

بتپه رستان ماندوو نه ده بوون له نازاردانی پیغمبر ﷺ، هر له وپوژده وه که بانگه وازه که ی ناشکرا کرد تانه و کاته ی خوی گوره سه ریخستن به سه ریاندای، نایه تیکی زردیش ناماژده که ن بو نه ندازه ی نه و نازارانه ی بهر پیغمبر ﷺ ده که ویت لیان و، فهرمانیشی ده کرد به نارامگرتن و هوکاره کانی پی پیشان ده داو، داوای ده کرد که خه م نه خوات ونمونه ی پیغمبرانه ی پیش خوی بو باس ده کرد، وه کو فهرمووده ی خوی گوره: ﴿وَأَصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَأَهْلِهِمْ هَجْرًا جَمِيلًا﴾ (المزمل: ۱۰) .

﴿فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَطِعْ مِنْهُمْ ءَاثِمًا أَوْ كَفُورًا﴾ (الانسان: ۲۴) .

﴿وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُنْ فِي ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ﴾ (النمل: ۷۰) .

﴿مَا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِن قَبْلِكَ إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ وَذُو عِقَابٍ أَلِيمٍ﴾

(فصلت: ۴۳) .

ئهمه‌یش چه‌ند نمونه‌یه‌که له‌ئهو نازاران‌هی پیغمبر ﷺ توشی ده‌بوو:

۱- ئه‌بو جه‌هل ده‌لایت: ئایا موحه‌مه‌د پرومه‌تی خو‌ی خو‌لای ده‌کات؟ واته: ئیوه ده‌بیینن کړنووش ببات؟ وتیان: به‌لای، وتی: سویند به‌لات و عوززا نه‌گه‌ر بیببینم به‌ پیم‌ گه‌ردنی ده‌شیلیم، یاخود خو‌ل ده‌که‌مه‌ پرومه‌تیه‌وه، وتی: پیغمبر ﷺ هات وده‌ستی کرد به‌نو‌یژکردن، به‌لام له‌ناکاو ئه‌بو جه‌هل گه‌رایه‌ داوه، به‌ده‌ستی به‌رگری له‌خو‌ی ده‌کرد، ووتیان ئه‌وه چیته؟ ووتی: له‌نیوان من و ئه‌ودا که‌ندړیک له‌ئاگر هه‌یه، هه‌روه‌ها بال ده‌بیینم و... پیغمبر ﷺ خوار ﷺ ده‌فهرموویت: ((لو دنا مني لاخطفته الملائكة عضواً عضواً)) واته: ئه‌گه‌ر له‌من نړیک بویه‌ته‌وه فریشته‌کان پارچه‌ پارچه‌ یانده‌کرد.

له‌فهرمووده‌یه‌کی ئیبنو عه‌بباسیشدا هاتوه، فهرموویه‌تی: پیغمبر ﷺ خوار ﷺ نو‌یژی ده‌کرد کاتیک ئه‌بو جه‌هل هات، ووتی: من ئه‌مه‌م لی قه‌ده‌غه‌نه‌کردووی، نه‌موت جاریکی تر نو‌یژ نه‌که‌یت؟ ئینجا هه‌ندی قسه‌ی به‌پیغمبر ﷺ کرد ووتی: تو چاک ده‌زانی که‌س به‌قه‌د من که‌س وکاری نییه، ئیتر خوی گه‌وره‌یش ئه‌م ئایه‌ته‌ی دابه‌زاندا: ﴿فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ﴾ (۱۷) ﴿سَدْعُ الزَّيْنَةِ﴾ (العلق: ۱۷-۱۸). ئیبنو عه‌بباس ده‌فهرموویت: سویند به‌خوا ئه‌گه‌ر بانگی که‌سه‌کانی خو‌ی بگردایه‌ زه‌بانیه‌کانی دۆزه‌خ ده‌یانبرد.^۲

۲- له‌ئیبنو مه‌سعوده‌وه په‌زای خوی لیبت: له‌کاتیکدا پیغمبر ﷺ نو‌یژی ده‌کرد له‌لای که‌عه، کۆمه‌لێک له‌قوره‌یشیش دانیشتبوون، یه‌کیکیان وتی: ئایا ته‌ماشای ئه‌م په‌بابازه ده‌که‌ن؟ کامتان ده‌چیت ریخۆله و شتری فلانه مال به‌نییت که‌سه‌ریان برپوهو، چاوه‌پوان بکات تاکو ده‌چیته سوچه‌وه بیکاته نیو هه‌ردوو شانیدا، ئیتر به‌دبه‌خترینیان هه‌لسا به‌و کاره و ریخۆله‌و ناو سکه‌که‌ی کرده‌ نیو شانی پیغمبر ﷺ خوار ﷺ له‌کاتی سوچه‌ بردنیدا، پیغمبر ﷺ سه‌ری به‌رزنه‌کرده‌وه‌وه، ئه‌وانیش ده‌ستیان کرد به‌قاقای پیکه‌نین تاکو خه‌ریک بوو

۱- مسلم، کتاب صفات المنافقين، باب قوله ((ان الانسان ليطغى)) رقم ۲۷۹۷.

۲- الترمذی ۲۳۴۹، حسن صحیح غریب.

بهسهریه کدا بکهون، ئینجا که سئیک چوو فاتیمه ی کچی ناگادار کرده وه و ئه ویش به پراکردن هات و پیسیه کانی له سهر شانی پیروزی باوکی لابرد، ئینجا دهستی کرد به قسه کردن پئیان، کاتیک پیغمبر ﷺ نویژه که ی ته واو کرد، فه رمووی: ((اللهم عليك بقريش، اللهم...)).

واته: خواهیه قوره هیش له ناو به بیت سی جار، ئینجا دوعایای لییان کرد به ناو، خواهیه عه مری کوپی هیشام له ناو به بیت، خواهیه عوتبه ی کوپی په بیعه له ناو به بیت، خواهیه وه لیدی کوپی عوتبه و ئومه بییه ی کوپی خه له ف و عوقبه ی کوپی ئه بی موعه بیت له ناو به بیت، ئیبنو مه سعود ده لیت: سویند به خوا هه موو ئه وانه م بینی له پوژی به دردا به کوژدای، دوا یی پراکیشتران بو ناو بیره کۆنه که ی به درو پیغمبر ﷺ فه رمووی: ((واتبع اصحاب القلب لعنه)) واته: ئه وانه ی خرانه قوله بیی به دره وه له عه تیان به دوا دا پویشت.^۱

پروایه ته پراسته کانی تر ده ریان خستوو ه که ئه و که سه ی پرخۆ له و ناوسکه که ی فره دایه سهر شانی پیغمبر ﷺ عوقبه ی کوپی ئه بی موعه بیت بوو، ئه و که سه ییش که هانیدا ئه بو جه هل بوو،^۲ ههروه ها بیباوه په کان دوعای پیغمبر ﷺ کاریگه ری هه بوو له سه ریان وترسان، چونکه پئیان وابوو پارانه وه له که عبه دا وه رده گیریت.^۳

۲- کۆبوونه وه ی خه ئکی قوره هیش ولیدانیان بو پیغمبر ﷺ :

سه رانی قوره هیش جارێکیان له پال که عبه له حیردا کۆبوونه وه و باسی پیغمبر ﷺ کرد و تیان: هه رگیز خۆمانمان نه بینیه وه ئه و نده به ئارام بین ئه و نده ی که به رانه ر ئه م پیاوه ئارامین، به بی ئه قلمان داده نی و، جنیو به خواکانمان ده دات، به پراستی ئیمه له سه ر کاریکی زۆر گه وره ئارامی له سه ر ده گرین، ئه وان خه ریکی ئه و قسانه بوون پیغمبر ﷺ هات، ئیتر هه موویان پیکه وه بو ی چون و گه مارۆیاندا و تیان: تو ی که په خنه له خواکان و ئایینه که مان ده گری؟

۱- البخاری واللفظ له رقم ۵۲۰، فتح الباری ۱/۵۹۴، مسلم ۲/۱۴۱۸-۱۴۲۰ ورقمه ۱۰۷-۱۷۹۴.

۲- صحیح مسلم ۳/۱۴۲۰.

۳- بروهانه: السیره النبویه الصحیحة للعمری ۱/۱۴۹.

فهرمووی: به لې منم واده ليم. ئینجا په کيکيان هات وکردی به په قهيدا، له و کاته دا نه بو به کر پيش پيغمبر ﷺ لیکرتن و فهرمووی: ئایا که سيک ده کوژن که ده لیت (الله) خواهه؟^۱

۴- نه بو له هب که مامی پيغمبر ﷺ و سرسه ختترین دوژمنه کانیشی بوو، هه روه ها نوممو جه میلی خیزانیشی دوژمنیکي سرسه ختی پيغمبر ﷺ، هه ولیده دا نیوان پيغمبره یی خواو خه لکی تیکبدات و، دړکی له پړیگایدا داده نا، پیسیشی له بهر ده رگاکی ده پښت، بویه خوی گه وره نه م ئایه تانه ی دابه زاند:

﴿تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ ۝۱ مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ ۝۲ سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ۝۳ وَامْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ۝۴ فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ﴾

(المسد: ۱-۵). کاتیک نوممو جه میل بیستی نه م ئایه تانه دابه زیون له سره خوی ومیزده که ی، هاته لای پيغمبر ﷺ له پال که عبه دا له گه ل نه بو به کر دانیشتبوو، به ردیکیشی به ده سته وه بوو، وتی: نه ی نه بو به کر کوا هاوړیکه ت؟ بیستومه قسه ی پیکردووم، سویند به خوا بیبینم به م به رده له ناو ده می ده دم! ئینجا پښت، نه بو به کر وتی: نه ی پيغمبره یی خوا، ئایا تو ی نه بینی؟ فهرمووی: ((لقد اخذ الله ببصرها عني)) واته: خوی گه وره چاوی به لایه کی تر دا برد منی نه بینی، نوممو جه میل ده ریاره ی پيغمبر ﷺ ده یوت: زه م کراویکه پی پی پازی نابین، ئایینه که یشمان ناویت، به فهرانیشی ناکه ین، پيغمبر ﷺ پيش پیخوشحال ده بوو، چونکه بتپه رسته کان جنیویان به (مذم) ددها، ده یفه رموو: ((ئایا سه یرتان له وه نایه ت چۆن خوی گه وره جنیوو نه فرینی قورپه یشم لیدوور ده خاته وه، جنیوبه (مذم)) ده دن ومن (محمد) م.^۲

نه بو له هب ته نانه ت شوین پيغمبر ﷺ ده که ویت له کړو بازه په کاندوا، له کاتی چه جداو به درویده خسته وه.^۳

۱- صحیح السیره النبویه، ابراهیم العلی من طرق اخری ۹۶ .

۲- البخاری ورقمه ۳۵۲۳، فتح الباری ۶/۵۵۴-۵۵۵ .

۳- بېوانه: السیره النبویه لابی شهبه ۱/۲۹۲ .

نه مانه هندیك بوون له نمونوی نه و نازارانوی پيغمبر ﷺ چه شتی له بته رسته کان، که کوتاییشیان به ه و لدانی کوشتنی پیته نا له کوتایي قونایي مه که که دا،^۱ پيغمبر ﷺ، باسی نه و پروژگارانوی ده کرد و ده یفرموو: ((لقد أخفت في الله عزوجل وما يخاف احد، ولقد اوديت في الله وما يؤذي احد...))^۲ واته: ده یانترساندم له کاتیکدا که س نه ده ترسیندرا، نازار ده درام و که سی تر نازا نه ده درا، جاری و ابو سی پوژم به سر دا تیده په پی به شه و پوژه وه من و بیلال هیچمان نه بوو بیخوین شتیك نه بیت ژیر بالی بیلال ده یشارده وه.

سه ره پای مه زنی پله و پایه و پیزی پيغمبر ﷺ، تووشی به لای زور و چه ره سه ری بی نه ندازه بوویه وه، هر له یه که م پوژه وه که بانگه وازی تیایدا ناشکرا کرد، له که وچ وگه مژده کانی قورپه یشه وه پووبه پووی نازارو نه شکه نجی زور ده بوویه وه، که به لای کورپکیاندا تیپه ده بوو له مه که که گالته یان پیده کردو، به ته شقه له وه ده یانوت: نه وه کوپی نه بو که بشه یه^۳، له ناسمانه وه قسه ی له گه ل ده کریت، که سی وایش بوو له وانه به لای پيغمبر ﷺ دا تیده په پی و ده یووت: نه مپو له ناسمانه وه قسه یان له گه لت نه کرد؟!^۴

کاره ساته که ش هر نه و ونده نه بوو که گالته جاپی به و پيغمبره بکریت، یان نازاری دهرونی بدن، به لکو نه شکه نجی جه سته یشیان ده دا، به لکو به دره وشتیان گه یشته نه وه ی که نومه ییه ی کوپی خه له فی دوزمنی خوا تفی له ناو چاوی پیروزی پيغمبر ﷺ کرد، ته نانه ت له پاش کوچ کردنی پيغمبر ﷺ بو مه دینه، به لاو نازار له سر پيغمبر ﷺ هر کوتایي پینه هات، به لام په وتیکی تازه ی وه رگرت، به سر ه لدانی چه ند دوزمنیکی نوی له مونافیقان و جوله که و فارس و پرومه کان و هاوپه یمانه کانیان، نه گه ر پیشت نازاردانی مه که که جنیوو گالته پیکردن بوو، یان

۱- بپوانه: السيرة النبوية الصحيحة ۱/۱۵۳.

۲- سنن الترمذي ۴/۶۴۵ ورقمه ۲۴۷۲، صححة الالباني صحیح الجامع ۰۰۰۱.

۳- باوکی پيغمبره ﷺ له شیردانه وه.

۴- الروض الانف (۲/۳۳).

۵- هه مان سه رچاوه (۲/۴۸).

نابلۆقه و لیدان بوو، نه‌مړۆ بووه پووبه‌پوو بوونه‌وه‌ی سه‌ربازی سه‌خت، هیږش و پاشه‌کشی تیادایه، لیدانی شمشیرو پمی تیادایه، به‌لای نه‌مجاره له‌مال و گیاندا بوو وه‌کویه ک^۱، ماوه‌ی په‌یامی پیغمبر زنجیره‌یه‌ک بوو له‌چهرمه‌سه‌ری و تاقیکردنه‌وه، هرگیز بی‌تاقه‌تی وسستی پووی تینه‌کرد له‌پښای خوادا، به‌لکو نارامی گرت و داوای پاداشتی خوای ده‌کرد تا نه‌و کاته‌ی گه‌یشته لای خوای خوئی.^۲

هر له‌به‌ر نه‌وانه‌ی که باسکرا شایسته‌ی ((المقام المحمود والمنزلة الرفیعة)) بوو له‌لای خوای خوئی، هر وه‌ها بو‌نه‌وه‌ی بی‌پته پیسه‌نگیکیش بو بانگخواز و چاکسازه‌کان^۳، چونکه نه‌گر پیغمبر خوار ﷺ ده‌ستدریژی کراوه‌ته سر، نه‌وا هیچ که‌سی نییه له‌سه‌رووی به‌لاو تاقیکردنه‌وه و به‌یت، له‌نه‌بو سه‌عیدی خودریه‌وه په‌زای خوای لیبیت، ده‌فه‌رمویت: وتم: نه‌ی پیغمبر خوا کی له‌هموو که‌سیک به‌لای گه‌وره‌تره فه‌رمووی: پیغمبران، نه‌وانه‌یش که زیاتر و زیاتر له‌نه‌وان بچن، پیاو به‌پئی پته‌وی باوه‌په‌که‌ی تاقیده‌کریته‌وه، نه‌گر له‌باوه‌په‌که‌یدا توندبیت، به‌لایه‌که‌ی سه‌ختر ده‌بیت، نه‌گر باوه‌په‌که‌ی لاوازیبیت به‌پئی نه‌وه تاقیده‌کریته‌وه، ته‌نانه‌ت نه‌وه‌نده تووشی به‌لا ده‌بیت تا کو له‌سه‌ر زه‌وی پدیده‌کات و هیچ گونا‌هیکی نه‌ماوه.

چوارم: نه‌و نازارو نه‌شکه‌نجان‌هی تووشی هاوه‌لانی پیغمبر ﷺ .

۱- نه‌بو به‌کر په‌زای خوای لیبیت:

هاوه‌لان نه‌وه‌نده‌یان له‌نازارو نه‌شکه‌نجه به‌سه‌ر هات که چیاکانیش توانای هه‌لگرتنیان نه‌بوو، مال و گیانی خوئیان به‌خت کرد له‌پیناوی خوادا، نه‌بو به‌کر په‌زای خوای لیبیت نازاری زور درا، خوئیان به‌سه‌ردا کرد، له‌لای که‌عبدا به‌نه‌عل لیانداو، دوا‌ی خرایه ناو پووشاکیک و برایه‌وه بو مال له‌حاله‌تیکی نزیک له‌مه‌رگدا،^۴

۱- زاد الیقین لایب شنب (۱۳۷) .

۲- التمكن للامة لاسلامية (۲۴۳) .

۳- بپوانه: محنة المسلمين في العهد المكي، د. سليمان السويكت (۱۹۷) .

۴- التمكن للامة لاسلامية ۲۴۳ .

عائیشه په‌زای خوای لیبیت ده‌گیریت‌ه‌ه، کاتیک هاره‌لانی پیغمبر ﷺ کوبونه‌وه، که سی و هشت که‌س ده‌بوون، نه‌بو به‌کر په‌زای خوای لیبیت جه‌ختی ده‌کرد له‌سر نه‌وهی که‌خویان ناشکرا بکه‌ن، پیغمبر ﷺ ده‌یفه‌رموو: ((یا ابا‌بکر انا قلیل)) واته: نه‌ی نه‌بو به‌کر هیشتا که‌مین. نه‌ونده نه‌بو به‌کر جه‌ختی ده‌کرد تاپیغه‌مبه‌ر ﷺ خوی ناشکرا کرد، موسلمانانیش به‌ناو مزگه‌وته‌که‌دا بلا‌وه‌یان کرد، ه‌ریه‌که‌و بۆلای عه‌شیره‌تی خوی، نه‌بو به‌کریش ده‌ستی کرد به‌ وتاردان بۆ خه‌لکی، پیغمبر ﷺ دانیشتبوو، بۆیه نه‌بو به‌کر یه‌که‌مین وتار بیژه که‌بانگه‌وازی کردوه بۆلای خوار پیغمبر ﷺ، بتپه‌رسته‌گان هه‌لیان کوتایه‌سه‌ر موسلمانان ونه‌بو به‌کریان خسته ژیر پییان وبه‌سه‌ختی لیاندا، ئینجا عوتبه‌ی کوپی په‌بیعه به‌دوو تاکه نه‌عله‌وه له‌نه‌بو به‌کری ده‌دا، دوا‌ی نه‌وه خزم وکه‌سه‌گانی هاتن له‌ناو پۆشاکیکدا بردیانه‌وه، گومانیشیان نه‌بوو که‌مردوه، ئینجا به‌نو ته‌یم گه‌رانه‌وه ناو مزگه‌وته‌که‌و ووتیان سویند به‌خوا نه‌بو به‌کر بمیرت، عوتبه‌ی کوپی په‌بیعه ده‌کوژین، ئینجا نه‌بو قوحافه‌ی باوکی وخزمانی قسه‌یان له‌گه‌ل ده‌کرد تاوه‌لامی دایه‌وه، وتی: پیغمبر ﷺ چی به‌سه‌ر هات؟ نه‌وانیش قسه‌یان پی کرد وبه‌دایکیان وت: خواردنیکی بده‌ری، کاتیک هه‌ر هه‌ردووکیان له‌ژوره‌که‌دا مانه‌وه زۆر جه‌ختی له‌سه‌ر زانینی هه‌والی پیغمبر ﷺ کرد، دایکیشی وتی: سویند به‌خوا ناگام نییه له‌هاورپیکه‌ت چی به‌سه‌ر هاتوه، وتی: برۆ بۆلای نوممو جه‌میلی کچی خه‌تتاب وپرسیاری لیبکه، نه‌ویش چوو وپرسیاری کرد، نوممو جه‌میل وتی: نه‌نه‌بویه‌کرو نه‌موحه‌مه‌د نانا‌سم، خو نه‌گه‌ر پیت خو‌شه له‌گه‌لت دیم بۆلای کوپه‌که‌ت، وتی: به‌لی کاتیک هات وحالی نه‌بو به‌کری بینی، هاواری کرد وتی: سویند به‌خوا که‌سانیک نه‌م کوپه‌ی تویان والیکردوه بیتاوه‌پو بی په‌وشتن، خوای گه‌وره تۆله‌ی کوپه‌که‌ت له‌نه‌وانه بسینیت‌ه‌وه، نه‌بو به‌کر وتی: نه‌ی پیغمبر ﷺ چیکرد؟ وتی: نه‌وه دایکت ده‌بیس، وتی: مه‌ترسه له‌دایکم، وتی: ساغ وسه‌لامه‌ته‌و له‌مالی نه‌رقه‌مه، وتی: سویند به‌خوا نان وئاو ناخۆم تاپیغه‌مبه‌ر ﷺ نه‌بینم، نه‌وانیش له‌کپی شه‌ودا بردیانه‌لای پیغمبر ﷺ، له‌وی پیغمبره‌ری خوار ﷺ و

موسلمانان باوشیان پیاکردو ماچیان کرد، پیغہمبہ ﷺ زور دلی تہنگ بوو بۆ حالی، ئەبو بہکر فرمووی: ئەی پیغہمبہری خوا باوک ودایکم بہقوربانن بیت، زور باشم ھەندیك پروومەتم نہبیت، ئەوہیش دایکمہ دعای بۆ بکہ، پیغہمبہ ریش ﷺ دعای بۆ کردو ئەویش موسلمان بوو.^۱

وانہو پەندو سوودەکان:

أ- پەرزۆشی ئەبو بہکر بۆ پاگەیانندی ئیسلام و، ئاشکرکردنی بەرانبەر بیباوہ پان، ئەمەیش ئامازە دەکات بۆ پتەوی باوہ پرو ئازایەتی، ئەوہندە ئەشکەنجەیی بینی خزمەکانی گومانیان نہدەکرد کہ مردوہ.

ب- خۆشەویستی ئەبو بہکر بۆ پیغہمبہ ﷺ، چونکہ لەوکاتە ناپہچەتەدا پرسسیاری دەکردو دەیووت کہ نان وئاو ناخوات تانہیبینی، لەکاتیکیدا توانای ھەلسانی نہبوو.

ج- دەمارگیری ھۆزایەتی پۆلی خۆی ھەبوو لەوکاتەدا، ھۆزی ئەبو بہکر سەرہپای ئەوہی بتپہرست بوون ھەپہشەیان لەعوتبەدا بیکوژن ئەگەر ئەبو بہکر بمریت.^۲

د- ھەستی ھیمنی لەلای ئوممو جەمیل پەزای خوای لیبت، کہوا لەچەندین پەفتاردا دەرکەوت، لەوانہ:

* شاردنہووی کہسایەتی وزانیاری لەپریگەئە نکۆلی کردن:

کاتیکی ئوممو لخیر پرسسیاری کرد لەئوممو جەمیل دەرپارہی جیگای پیغہمبہ ﷺ، نکۆلی کرد لەناسینی ئەبو بہکر و موحمەدی کوپی عەبدللا، ئەمەش وریایی بوو لەئەوہوہ، چونکہ تائەو کاتە ئوممو لخیر موسلمان نہبوو، ئوممو جەمیلیش موسلمانیتی خۆی دەشاردوہ، جیگای پیغہمبہ ریشی باسنەکرد ئەوہک ئەو ئافرەتە سیخوپی قورہیش بیت.^۳

۱- بھوانہ: السیرة النبویة لابن کثیر ۱/ ۴۳۹- ۴۴۱.

۲- بھوانہ: محنة المسلمين في العهد المكي ۷۹.

۳- بھوانہ: السیرة النبویة قراءة لجوانب الحذر والحماية ۵۰۷.

*** قۆسته‌وه‌ی هه‌لۆیست بۆ‌گه‌یاندنی زانیاری:**

ئوممو جه‌میل ویستی خۆی زانیارییه‌که به‌ئه‌بو به‌کر بگه‌یه‌نیت په‌زای خویان لیبیت، له‌کاتیگدا ئه‌وه‌ی ده‌رنه‌خست بۆ دایکی وه‌لۆیسته‌که‌شی بۆ به‌رژه‌وه‌ندی خۆی قۆسته‌وه، به‌وه‌ی که وتی ئه‌گه‌ر چه‌زده‌که‌یت خۆم له‌گه‌لت دیم، ئینجا به‌شیوه‌یه‌کی ژیرانه‌ش ئه‌و پێشنیاره‌ی به‌دایکی ئه‌بو به‌کرووت (ئه‌گه‌ر چه‌زده‌که‌یت)، ئینجا وتی دیم بۆلای کوپه‌که‌ت ونه‌یووت بۆلای ئه‌بو به‌کر، هه‌موو ئه‌مانه‌ش سۆزی دایکایه‌تی له‌لای جولاندو پازی بوو به‌هاتنی و به‌خۆی زانیارییه‌که‌ی گه‌یاند.

*** قۆسته‌وه‌ی هه‌لۆیست بۆ‌به‌ده‌سته‌ینانی سۆزی دایکی ئه‌بو‌به‌کر:**

وادیاره ئوممو جه‌میل هه‌ولیداوه سۆزی دایکی ئه‌بو‌به‌کر به‌ده‌ست به‌ینی، کاتیک که بینی ئه‌بو‌به‌کر به‌وشیوه ئه‌شکه‌نجه دراوه، گریاو دوعای کرد له‌نازار ده‌رانی، به‌م شیوه‌یش خۆشه‌ویستی خۆی کرده دلی دایکی ئه‌بو به‌کره‌وه و بۆ خۆی‌شی ئاسانتر بوو زانیارییه‌که بگه‌یه‌نیت^۱.

*** دوور بینی و په‌له‌نه‌کردن له‌گه‌یاندنی زانیاری :**

وریایی و دوور بینی ئوممو جه‌میل له‌وه‌دا بوو که دلتیا نه‌بوو له‌دایکی ئه‌بو‌به‌کر چونکه هیشتا موسلمان نه‌بوو بوو، بۆیه دوو دل بوو له‌باسکردنی شوین و حالێ پیغمبر ﷺ، تائه‌بو‌به‌کر دلتیای کرده‌وه له‌دایکی .

*** هه‌لبێژاردنی کاتی گونجاو بۆ‌جیبه‌جی‌کردنی پاسپیری :**

که‌ئه‌بو‌به‌کر داوای کرد بچن بۆ مائی ئه‌رقه‌م، ئوممو جه‌میل یه‌کسه‌ر پازی نه‌بوو، به‌لکو دواکه‌وت تاخه‌لکی ده‌نگیان نه‌ما، ئیتر له‌کپی شه‌وداو به‌پالپتوه‌دان به‌هه‌ردووکیانه‌وه ئه‌بو‌به‌کر به‌پیکه‌وت بۆ مائی ئه‌رقه‌م^۲.

۱- هه‌مان سه‌رچاوه .

۲- بېروانه: فی السیره النبویه قراءه لجوانب الحذر والحمايه ۵۰_۵۲ له‌م کتیبه‌شه‌ر سوودم وه‌رگرتوه بۆ ئه‌م

د- ياسای به خشين له پاش دهرده سهری، چونکه دايکی نه بوبه کر موسلمان بوو، به هوی حه زکردنی نه بوبه کر بو موسلمان بوونی دايکی، بویه داوای کرد له پيغمبر ﷺ دوعای بو بکات.^۱

ه- زورترین نازارو نه شکه نجه پاش پيغمبر ﷺ له ناو هاوه لاند بو نه بوبه کر بو په زای خوی لیبیت، نه ویش به هوی نزیکي زوری له پيغمبر ﷺ به شدار بوونی له گه لیدا له هه موو ساته ناخوشه کاندو، هه میشه به رگری لیده کرد و خوی به ختده کرد بوی، نه مه له کاتیکدا که نه بوبه کر به یه کیک له هوشمه ندان و چاکه کارانی قورده ییش دهناسرا.^۲

۲- بیلال په زای خوی لیبیت:

پوډ له دوی پوډ نازاردانی بته پرسته گان بو پيغمبر ﷺ و هاوه لانی زیادی دهر کرد، تا کو گه یشته چله پوپه که ی وهه موو جوړه کانی نه شکه نجه یان به کار هینا له گه لیان، عه بدوللای کوپی مه سعود دهر رمویت: ((نه وانهی که یه که مین جار موسلمان بوونیان ناشکرا بوو حوت که س بوون: پيغمبر ﷺ و، عه ممارو، سومه ییه ی دايکی و، صوه ییب و، بیلال و، میقداد، سه باره ت به پيغمبر ﷺ خوی گوره به نه بو تالیبی مامی پاراستی، نه بو به کریشی به خزمه کانی پاراست، به لام نه وانی تر که وتنه دست بته پرسته گان وقه لغانی ناسنینیان له بهر دهر کردن، له بهر خوړ پایانده گرتن، زوربه شیان خویان رانه گرت بیلال نه بیت، که گیانی خوی له لابی بایه خ بوو، دایانه دهستی منالانه وهو، به ناو کولانه کانی مه که ددا ده یانسورپانه وهو هه رده ییوت: نه حه د، نه حه د))^۳ بیلال په زای خوی لیبیت که سیکی نه بوو پشتی بگریت، یان عه شیره تیک به رگری لیبکات، که سیکی له م جوړه ش له کومه لگای مه که که ی نه و سهرده مه ژماره یه ک بوو له ژماره گان، پوډی له ژیاندا ته نها خزمه تکاری بوو، کرین وفروشتنی پیده کرا وه کو نازهل، نه ده بوو بیرو بوچوون وهزی خوی

۱- بیروانه: حنة المسلمین فی العهد المکی لا ۷۹ .

۲- هه مان سه چاره لا ۷۵ .

۳- بیروانه: احمد ۴۰۴/۱ ورقمه ۳۸۲۲ باسناد حسن .

هه‌بیّت، یاخاوه‌ن بانگه‌واز وکیشه‌یه‌ک بیّت، ئەوه تاوانیکی پەش بوو له‌و کۆمه‌لگایه، به‌لام بانگه‌وازی تازه‌که گه‌نجانی له‌ده‌ور کۆده‌بوویه‌وه، به‌ره‌نگاری داب و نه‌ریتی باوبا‌پیران ده‌بوونه‌وه، ئەو بانگه‌وازه‌گه‌یشه‌ دلی ئەم کۆیله‌که‌س بایه‌خ پینه‌داوه‌ و مروفیکی تازه‌ی لیدروست کردو،^۱ خۆی خسته‌ پال موحه‌مه‌د ﷺ و هاوه‌لانی له‌ئو که‌ژاوه‌ ئیمانیه‌ مه‌زنه‌دا تووشی ئەشکه‌نجی له‌پاده‌به‌ده‌ریش بوو، به‌لام ئەبویه‌کر پەزای خوای لی‌بیّت، سازشی کرد له‌گه‌ل ئومه‌ییه‌ی کورپی خه‌له‌ف و پیتی وت: ئایا له‌خواناترسی واله‌م داماوه‌ ده‌که‌یت؟ تاکه‌ی! وتی: توگه‌یاندته‌ ئەم سه‌رئه‌نجامه‌، ئەی بو‌ پزگاری ناکه‌یت، وتی به‌لی، کۆیله‌یه‌کی پەشی به‌هیزترم هه‌یه‌ له‌بیلال، له‌سه‌ر ئایینی خۆتیشه‌، ده‌تده‌می به‌رانبه‌ری بیلال، ووتی: باشه‌؛ ئینجا بیلالی بردو ئازادی کرد))^۲ له‌پروایه‌تیکی تردا هاتوه‌، که‌کریه‌تی به‌حه‌وت ئوقییه‌، یان به‌چل ئوقییه‌ی ئالتون.^۳

به‌پاستی بیلال سه‌ره‌پای بیکه‌سی و لاوازی، خاوه‌ن بیرو باوه‌ریکی پۆلایین ودل پاک بوو، تاکه‌ که‌سیکیش بوو که‌به‌هیچ شیوه‌یه‌ک به‌قه‌سی به‌تپه‌رسته‌کانی نه‌کرد و گیانی خۆی به‌لاوه‌ سووک بوو.^۴

دوای هه‌موو ده‌ردی سه‌ریه‌ک به‌خشینی‌ک هه‌یه‌، بۆیه‌ بیلال پزگاری بوو له‌ئازارو ئەشکه‌نجو کۆیلایه‌تیش، ئەو دوایی ژینیشی له‌گه‌ل پیغمبه‌ر ﷺ دا به‌سه‌ر برد، هه‌تا له‌دونیاش ده‌رچوو پزای بوو لی و مژده‌ی به‌هشتیشی پێدا، جارێک پێیفرموو: ((...فانی سمعت خشف نعلیک بین یدی فی الجنة))^۵ واته‌: گویم له‌ده‌نگی نه‌عه‌کانت بوو له‌به‌رده‌مدا له‌به‌هه‌شت سه‌باره‌ت به‌رێزو پله‌وپایه‌ی بیلال له‌لای هاوه‌لان، عومه‌ر پەزای خوای لی‌بیّت ده‌یفه‌رموو: ((ئەبویه‌کر سه‌رگه‌وره‌ی ئیمه‌یه‌ و سه‌رگه‌وره‌که‌مانی ئازاد کرد_مه‌به‌ستی بیلال بوو.^۶

۱- بروه‌نه: التریبه‌ القیادیة ۱/۱۳۶ .

۲- السیره‌ النبویه‌ لابن هشام ۱/۲۹۴ .

۳- التریبه‌ القیادیة ۱/۱۴۰ .

۴- بروه‌نه: محنة‌ المسلمین فی المه‌د المکی لا ۹۲ .

۵- صحیح مسلم ۲/۱۹۱۰ رقم‌ الحدیث ۲۴۵۸ .

۶- الطبقات الکبری‌ لابن سعد ۳/۲۳۲ ورجاله‌ ثقات .

رَببازی صدیق له نازادکردنی کۆیله بوو به پَببازیکِی کارپیتکراو دواتر...
 ((...ئینجا نه بو به کر پیش نه وهی کۆچ بکات بۆ مه دینه، شهش کۆیلهی تری
 نازاد کرد، بیلال حه وته میان بوو، عامیری کوپی فوههیره، که به شداری به درو
 ئوحدوی کردوه، له پۆزی بیری مه عونه شههید کرا، ئوممو عوبهیس و، زیننیره،
 که چاوی له ده ستدا بوو له کاتی رزگارکردنیدا، قورپهش وتیان: لات و عوززا
 چاوه کانیان لیسه ندوه ته وه، وتی: درۆیان کرد سویند به مالی خوا لات و عوززا
 نه زیان ده به خشن ونه سوودیان بۆ که س ههیه، ئیتر خوای گه وره چاوه کانی بۆ
 گه پانده وه)) ههروه ها نه بوبه کره لسا به نازادکردنی نه هدییه و کچه که ی که کۆیله
 بوون له لای ئافره تییک له هۆزی به نی عه بدودار، به لایدا تیپه پبوو، له و کاته
 ئافره ته که نه و دوو کۆیلهی ناربدوو بۆ هارینی گه نم وهینانه وهی ئارده که ی و،
 ده بیوت: سویند به خوا هه رگیز نازادتان ناکه م، نه بوبه کر فه رمووی: له و سوینت
 بگه پیره وه، نه ویش وتی: تو له پینگا ده ریانت کرد خۆتیش نازادیان بکه، وتی:
 به چه ند ده یانده ییت وتی: نه وه نده. ئیتر نه بوبه کر کریانی و نازادیانی کرد وتی:
 ئارده که ی بۆ بگپنه وه.

لیره شدا جینگای خۆیه تی تیبینی نه وه بکریت چون ئیسلام به کسانی کردوه
 له نیتوان نه و دوو کۆیله و نه بو به کر، کاتیک به و شیوه قسه یان له گه ل نه بوبه کر کرد
 سه ره پای پرتزو پله و پایه ی له جاهیلیهت و ئیسلامیشدا، سه ره پای نه وهی که
 نه بوبه کر چاکه ی له گه لدا کرد به نازادکردنیان، ئینجا چون ئیسلام به و شیوه نه و
 دوو کۆیله ی دامه زرانده بوو که ببینه خاوه ن نه و تو په وشتیکی جوان، خۆ نه وان
 ده یانتوانی ئارده که یان بۆی به جیهیشتایه و بابیردایه، یان ببوایه به خۆراک بۆ
 نازه ل، به لام پازی نه بوون تا کاره که یان به نه نجام نه گه یه نن و بۆی نه گپنه وه.^۱

جاریکیش به لای ئافره تیکی کۆیله ی به نی موئه ممیلدا تیپه پ بوو، که موسلمان
 بوو، عومهری کوپی خه تتابیش نه شکه نجه ی ده دا بۆ نه وهی واز له ئیسلام به یینی،
 چاکه عومهر بیزار بوو له لیدانی وتی: داوای لیبوردهنت لیده که م، من وازم

له شهکه نجه دانت نه هینا له بهر بیزاری نه بیټ، ئه ویش ئه ییوت: خوایش وای به تو کردووه، ئیتر ئه بوبه کر کړی و نازادی کرد .^۱

به خشندهی نازادی به م شیوه بوو، ده مړاست و سه رگه و ره ی شکواری ئیسلام که له نیو خه لکدا به یارمه تیده ری هه ژار و به جیهینه ری په یوه نندی خزمایه تی و به خشندهیی ده ناسرا، هه رگیز پوژنیک له پوژان نه که و ته ناو زه لکاو ی نه فامیه وه، دلی له سوژو به زهیی بوو به رانبه ر لاوازو هه ژارو کویله کان، زوژیک ی له ماله که شی له و پینگه یه دا خه رج کرد ...^۲

کوژه لگای مه کهکه گالته یان به نه بوبه کر ده کرد، چونکه ئه و هه موو ماله ی خه رج ده کرد له پیناو ئه و خه لکه بی نه و او بی ده سه لاته، به لام له دیدی نه بوبه کر وه ئه وان برای بوون له نایینی تازه دا، یه کیک له نه و کویلانه به لای نه بوبه کر وه به رانبه ر هه موو بتپه رسته کانی سه ر زه وی زیاتر بوو، به م شیوه یه ش ده وله تی یه کتاپه رستی دروسته کریت و، شارستانی ته تی ئیسلام بنیاتده نریت، ...^۳ نه بوبه کر به نه م کارانه ی، هه رگیز چاوه پروانی سوپاس وپله وپایه وپاره نه بوو، به لکو ته نها په زامه ندی خوای گه و ره ی ده ویست، جاریکیان باوکی پیی وت: ئه ی کوپه که م من ده تبینم هه ندی کویله ی لاواز نازاد ده که یت، خو هیچ نه بیټ هه ندی پیایوی جه ربه زه و به هیز نازاد بکه یت به رگریت لیبکه ن باشتره، نه بوبه کر فرموی: ئه ی باوکه، من له و کاره م مه به ستم خواجه ته نها، بویه سه یرینییه که خوای گه و ره ئه م نایه تانه ی له سه ری

دابه زاند: ﴿ فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَاتَّقَىٰ ۝۵ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَىٰ ۝۶ فَسَنِّيْرُهُ لِلْيُسْرَىٰ ۝۷ وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ ۝۸ وَاسْتَعْتَىٰ ۝۹ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَىٰ ۝۱۰ فَسَنِّيْرُهُ لِلْعُسْرَىٰ ۝۱۱ وَمَا يُغْنِي عَنْهُ مَالُهُ إِذَا تَرَدَّىٰ ۝۱۲ إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَىٰ ۝۱۳ وَإِنَّ لَنَا لَلْآخِرَةَ وَالْأُولَىٰ ۝۱۴ فَأَنْذَرْتُمْ كُرْهًا نَزَلْنَا إِلَىٰ آلِ الْأَشْقَىٰ ۝۱۵ الَّذِي كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ۝۱۶ وَسَيَجْزِيهَا الْآلَتَىٰ ۝۱۷ الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَرَكُ ۝۱۸ وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْرَىٰ ۝۱۹ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَىٰ ۝۲۰ وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ ۝ (الليل: ۵- ۲۱) .

۱- السيرة النبوية لابن هشام ۱/ ۳۹۲ .

۲- بهوانه: السيرة النبوية لابی شهبة .

۳- بهوانه: التربية القيادية ۱/ ۳۴۲ .

ئەم هاو‌به‌پرس‌یار‌یتی یه‌ له‌نیوان ئەندامانی کۆمه‌لی موسلمانانی یه‌که‌مدا، چله‌پۆبه‌ بوو له‌چاکه‌و به‌خشنده‌ییدا، ئەو کۆیلانه‌ش به‌بۆنه‌ی ئیسلامه‌وه‌، بوون به‌خاوه‌نی بیروباوه‌پو‌ه‌رز، قسه‌یان پێده‌کردو به‌رگ‌رییان لێده‌کردو جیهادیان له‌پێناویدا ده‌کرد، ب‌پ‌یاری ک‌رپ‌نی له‌لایه‌ن ئەبو‌به‌ک‌رو ئازاد‌کرد‌نیان به‌لگه‌بوو له‌سه‌ر مه‌زنی ئایینی ئیسلام و‌په‌له‌هاو‌یشتنی له‌ناو دل‌ و‌ده‌رونی ئەبو‌به‌کردا، موسلمانانیش ئەو په‌رپی پ‌یو‌یستیان هه‌یه‌ به‌وه‌ی ئەو نموونه‌ زیندوو بکه‌نه‌وه‌، بۆ ئەوه‌ی یه‌کگرتن دروست ب‌یت له‌نیوان پۆله‌کانی ئومه‌تی ئیسلام .

۳- عه‌م‌ماری کورپی یاس‌رو باوکی و‌دایکی :

باوکی عه‌م‌مار له‌به‌نی عه‌بس بوو له‌هۆزه‌کانی یه‌مه‌ن، هاته‌ مه‌ککه‌ له‌گه‌ل حاریس و‌مالیکی برایدا، کاتیک به‌دوای براکانیدا هات‌بوون، حاریس و‌مالیک گه‌رانه‌وه‌ بۆ یه‌مه‌ن و‌یاسر له‌مه‌ککه‌ جێگ‌ریبوو، له‌و‌ئیش بوو به‌هاو‌په‌یمانی ئەبو حوزه‌یفه‌ی کورپی موغیره‌ی مه‌خرومی^۱ ئه‌ویش ئافره‌ت‌یکی کۆیله‌ی لیماره‌کرد ناوی سومه‌ییه‌ی کچی خه‌بیات بوو، له‌پاش له‌دایک‌بوونی عه‌م‌مار^۲، ئەبو حوزه‌یفه‌ پ‌یش مردنی به‌ماوه‌یه‌ک سومه‌ییه‌ی ئازاد‌کرد، ئیسلام هات و، یاسر و‌سومه‌ییه‌ و‌عه‌م‌مار موسلمان بوون، هه‌روه‌ها عه‌بدوللای برای عه‌م‌ماریش، بۆیه‌ خاوه‌نه‌کانیان له‌به‌نی مه‌خزوم زۆر هه‌لو‌یستی توندو تیزیان ل‌ییان وه‌رگرت و، سزاو ئەشکه‌نجه‌ی د‌په‌ندانه‌یان ده‌دان، که‌خۆری نیوه‌پۆ گه‌رم ده‌بوو، له‌سه‌ر به‌رده‌گه‌رمه‌کانی مه‌ککه‌ ده‌ریانیان ده‌کرد بۆ ئەشکه‌نجه‌دان، جاریک له‌سه‌ر پ‌شت دایانده‌نان و‌جاریک له‌سه‌رده‌م^۳، پیغه‌م‌به‌ر ﷺ به‌لایاندا ت‌پ‌په‌ر ده‌بوو و، ده‌یفه‌رموو: ((صبراً آل یاسر فان موعدمک الجنة))^۴ واته‌: ئارام بگرن ئە‌ی خا‌وو خ‌یزانی یاسر، ج‌یگای دیاریکراوتان به‌هه‌شته‌، ئینجا ئەبو جه‌هل هاته‌ لای سومه‌ییه‌و پ‌ی و‌ت: تق باوه‌رت به‌موحه‌مه‌د نه‌ه‌یناوه‌

۱- ب‌رواته: انساب الاشراف للبلاذری ۱/۱۰۰، ۱۵۷ .

۲- ابن هشام السیره النبویه ۲/۶۸ .

۳- بهجة المحافل للعامری .

۴- صحیح السیره النبویه: ابراهیم العلی ۹۷_ ۹۸ .

له بهر ئه وه نه بیټ که پیاویکی جوانه، ئیتر هندی قسهی رهقی کردو، ئه بو جه هل به پرمیک له شوینی پاراوی داو کوشتی، به و شیوه یش سومه ییه بوو به یه که م شهید له ئیسلامدا، رهزای خوای لیبت،^۱ ئه مه یش هه لویستیکی هه ره مه زن بوو، ناویشی به هه تاهه تایی هه رده مینیته وه، نمونه یه کی پرشنگذاره بۆ هه موو ئافره تیک که ئاوات بخوازیت وه کو سومه ییه خزمه تی ئیسلام بکات، چونکه به گیانی خۆی فیداکاری بۆ ئیسلام کرد.^۲

له فرموده ی عوسماندا هاتوو رهزای خوای لیبت فرموویه تی: ((پیغمبر ﷺ دهستی گرتبوم کاتیک له به تا پیکه وه پیمان ده کرد، تا کو نزیک خاوخیزانی عه ماری کوپی یاسر بوینه وه، باوکی عه ممار ووتی: ئه ی پیغمبه ری خوا ئایا هه ر واده مینینه وه؟ پیغمبر ﷺ پئی فرموو: ئارام بگرن، ئینجا فرمووی: ئه ی خوایه گیان له خاوخیزانی یاسر خۆش به، ایشته کردوه)).^۳

پیغمبه ری ﷺ له توانیدا نه بوو هیچ پیشکه ش بکات بۆ ئه وان، چونکه ئه وان کۆیله نه بوون تا کو بیانکریت و نازادیان بکات، ئه وه نده ش هیزی نه بوو تا کو بتوانیت له ژیر ده ستیان ده ریان بکات، هه ر ئه وه نده ی پیده کریت مژده ی لیخۆشبوون و به هه شتیان پیدبات و، هانیان بدات له سه ر ئارامگرتن؛ بۆ ئه وه ی ئه م خیزانه به پریشه بینه پیشهنگ بۆ نه وه گانی دوا ی خۆیان و، که ژاوه ی به رده وامی دوا ی ئه وان به دریزی میژوو ئه م قسه ی له گویدا بزرنگیته وه: ((صبراً آل یاسر، فان موعدمک الجنة)).^۴

سه باره ت به عه ماریش ماوه یه کی زۆر دوا ی باوک و دایکی ده ینالاند به ده ست نازارو ئه شکه نجه وه، چونکه له کۆمه لی بیده سه لاته کان پۆلین ده کریت که که س و عه شیره تیکی نه بوو له مه که دا به رگری لیبکات، بۆیه قوهره یش ئه شکه نجه ی زۆری ئه وانه ی ده دا بۆ ئه وه ی بگه رینه وه له ئیسلام، عه ممار ئه وه نده ئه شکه نجه ده درا

۱- بپوانه: محنة المسلمين في العهد المکی ۹۹ .

۲- التربية القيادية ۲۱۷/۱ .

۳- صحیح السیره النبویه ۹۸ اورده الهیثمی فی المجمع ۲۹۲/۹ وقال: رواه احمد ورجاله رجال الصحیح .

۴- التربية القيادية ۲۱۷/۱، ۲۱۸ .

تاكو خويشى نه‌یده‌زانی چی ده‌لئیت،^۱ وازیشیان لینه‌هینا تاكو جنیوی به‌پیغه‌مبه‌ر ﷺ دا وپاسی بته‌کانیانی کرد به‌باشه، کاتیک هاته لای پیغه‌مبه‌ر ﷺ پیی فرموو: چیت پیی یه؟ ووتی: خراپی، سویند به‌خوا بته‌رسته‌کان وازیان لینه‌هینام تاكو قسه‌ی ناشیرینم پیت کردو پاسی خوادا‌کانیانم کرد به‌چاکه، پیغه‌مبه‌ر ﷺ فرمووی: دلّت چۆنه؟ وتی: ئاسووده‌یه به‌ئیمان، فرمووی: ((فان عادوا فعد))^۲ واته: نه‌گه‌ر گه‌رانه‌وه بۆ نه‌شکه‌نجه‌دانت دیسان نه‌و قسانه‌ت بکه‌وه، وه‌حیی خوای گه‌وره‌یش دابه‌زی وشایه‌تیدا بۆ ئیمانی عه‌ممار، خوای گه‌وره ده‌فرموویت: ﴿مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مِنْ أَكْثَرِهِ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ وَلَكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكَفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللَّهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾ (النحل: ۱۰۶).
 ئاماده‌ی هه‌موو شه‌رو غه‌زا‌کانیش بوو له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ر ﷺ.^۳

۴- سه‌عدی کوپی نه‌بی وه‌قاص په‌زای خوای ئیبییت :

سه‌عد له‌لایه‌ن دایکه بیباوه‌په‌که‌ی تووشی سزاو نه‌شکه‌نجه‌ بوو، دایکی بریاریدا هیچ خواردن و خواردنه‌وه‌یه‌ک نه‌خوات تاكو کوپه‌که‌ی له‌ئیسلاام نه‌گه‌رپه‌ته‌وه، (ابن کثیر) ده‌لئیت: ((ته‌به‌رانی له‌کتیبی ((العشرة)) له‌سه‌عد ده‌گه‌رپه‌ته‌وه فرموویه‌تی: نه‌م ئایه‌ته به‌هوی منه‌وه دابه‌زی: ﴿وَإِنْ جَاهِدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا﴾ (لقمان: ۱۵).

هه‌روه‌ها ده‌یفه‌رموو: من بۆ دایکم کوپتیکی چاکه کاربووم، کاتیک موسلمان بووم، پیی وتم: نه‌و داهینراوه‌ چیه‌ی کردووته، پتویسته‌ پاشگه‌زبینه‌وه له‌و ئایینه‌، یان نه‌وه‌یه من واز له‌خواردن و خواردنه‌وه ده‌هینم تاكو بمرم و، خه‌لکی تانه‌و ته‌شهرت لیبده‌ن به‌مردم و پیت بلین: نه‌ی بکوژی دایکی، وتم: نه‌ی دایکه‌ کاری وانه‌که‌یت، چونکه من له‌ئایینی خۆم ناگه‌رپه‌مه‌وه بۆ هیچ شتیکی، شه‌وو پۆژیک دایکی هیچی

۱- به‌وانه: محنة المسلمين في العهد المكي ۱۰۰.

۲- به‌وانه: فقه‌ السیره، الغزالی ۱۰۳.

۳- هه‌مان سه‌رچاوه.

نه‌خوارد و ته‌واو ماندوو بوو، ئينجا پوژو شه‌ويکي تر به‌مان شيوه، ئينجا ماندوو تر بوو، دواي نه‌وه شه‌و پوژيکي تریش هر هيچی نه‌خواردو، تينويي و برسيتي زوري بوي هينا، کاتيک به‌و شيوه بينيم، وتم: دايه گيان، چاک بزانه، سويند به‌خوای گوره، نه‌گر سه‌د گيانت ه‌بيت، يه‌کد به‌دواي يه‌کدا ده‌رچن، من واز له‌ناييني خوم ناهينم، ئيتر ئاره‌زووی خوته‌خواردن و خوارده‌وه بخويت يان نا، ئيتر دايکي ده‌ستي کرد به‌خواردن دواي نه‌وه.^۱

ه‌روه‌ها موسليم رپويه‌تي کردوه؟ دايکي سه‌عد سويندي خوارد قسه‌له‌گه‌ل نه‌کات تاكو له‌ئيسلام پاشگه‌ز نه‌بيته‌وه، نه‌نان ونه‌تاویش نه‌خوات، به‌سه‌عدی ده‌ووت: تو بانگه‌ش‌ه‌ی نه‌وه ده‌که‌يت که‌خوا پاسپارده‌ی پی کردوی به‌دايک و باوکت، منيش دايکت، به‌وه فه‌رمانت پيده‌که‌م، ده‌ليت: ئيتر نه‌ويش سي پوژ دابرا له‌خواردن و خوارده‌وه تاكو بوورايه‌وه، ئينجا کورپيکي ناوی عوماره بوو ناوی پيداو نه‌ويش ده‌ستي کرد به‌دوعاگردن له‌سه‌عد، خوای گوره‌ش نه‌م نايه‌ته‌ی دابه‌زاند:

﴿وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا وَإِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي﴾ (العنكبوت: ۸) . ه‌روه‌ها: ﴿وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا﴾ (لقمان: ۱۵) .

ده‌ليت نه‌گر بيانويستبا خواردني پيده‌ن به‌زور ده‌ميان ده‌کرده‌وه^۲ خوارديان تيده‌کرد، بويه‌ده‌رده‌س‌ری سه‌عد گوره‌بوو، ه‌لويس‌ته‌ک‌شي به‌لگه‌يه‌له‌سه‌ر په‌له‌اويش‌تني ئيمان له‌دليدا.^۳

له‌به‌دواداچوونی قورئان ده‌بينين، سه‌ره‌پاي نه‌مانی خوشه‌ويستی له‌نيوان موسلمانان و که‌سه‌کانيدا، قورئان ه‌رگيز فه‌رمانی نه‌کردوه به‌بريني په‌يوه‌نديه‌کان، به‌لکو فه‌رمانی کردوه چاکه‌يان له‌گه‌لدا بکن، به‌لام خوشه‌ويستی و پشتگرتن بؤ خواو پيغه‌مبه‌رو ئيسلام و باوه‌پدارانه.^۴

۱- تفسير ابن کثير ۴/۴۶۶ ۳/۴۶۶ نايه‌تي ۱۵ له‌سورتي لوقمان، به‌ده‌ستکارييه‌وه .

۲- صحيح مسلم ۲/۱۸۷۷، ۱۸۷۸ رقم الحديث ۴۳، ۴۴_۱۷۴۸ .

۳- بروانه: محنة المسلمين في العهد المكي لا ۱۰۶ .

۴- بروانه: الولاء والبراء، محمد القحطاني لا ۱۷۴، ۱۷۵ .

۵- موضعه‌بی کوپری عومه‌یر رهزای خوای لیبیتا :

موضعه‌بی کوپری عومه‌یر خۆشگوزهرانترین و، پۆشاک جوانترین لاو بوو له‌شاری مه‌ککه، باوک و‌دایکی زۆریان خۆشده‌ویست، دایکی ئافره‌تیکی ده‌وله‌مند بوو، جوانترین پۆشاک‌ی له‌به‌ر عومه‌یر ده‌کرد، هه‌میشه‌ بۆنی خۆش بوو، نه‌علی‌حه‌زه‌می له‌پێده‌کرد^۱، دایکی به‌پاده‌یه‌ک خۆشی ده‌ویست که هه‌ندی خۆراکی خۆشی له‌لای سه‌ری داده‌نا بۆ ئه‌وه‌ی له‌خه‌وه‌لسا بیخوات^۲، موضعه‌بی کاتیک که‌زانی پیغمه‌بری خوارﷺ له‌مالی ئه‌رقه‌مدا بانگه‌واز بۆ ئیسلام ده‌کات چوه‌ لای و موسلمان بوو، به‌لام سه‌ره‌تا ئه‌وه‌ی ئاشکرا نه‌کرد، تاکو پۆژیکی عوسمانی کوپری ته‌لحه‌ی بینی^۳، نوێژ ده‌کات و‌دایکی وخزمه‌کانی ئاگادار کرده‌وه، ئه‌وانیش گرتیان و زیندانیان کرد، تائه‌و کاته‌ی ده‌رچوو بۆ حه‌به‌شه له‌کۆچکردنی یه‌که‌مدا^۴.

سه‌عدی کوپری ئه‌بی وه‌ققاص ده‌گیریتته‌وه: من موضعه‌بم بینی له‌ده‌ردی سه‌رییه‌کی زۆر ناخۆشدا بوو پاش موسلمان بوونی، ته‌نانه‌ت ده‌مبینی پێستی له‌گیانی ده‌بوویه، وه‌کو چۆن مار پێستی فرێده‌دا، به‌لکو توانای رێکردنی نه‌ما‌بوو، بۆیه سواری وشترمان ده‌کرد، پیغمه‌بری خوارﷺ که‌باسی ده‌کرد، ده‌یفه‌رموو: ((مارأیت بمکه احداً احسن لمة ولا راق حلة ولا انعم نعمة من مصعب بن عمیر))^۵ واته: له‌مه‌ککه‌دا که‌سم نه‌ده‌بینی له‌موضعه‌بی کوپری عومه‌یر قزجوانترو پۆشاک چاکترو خۆشگوزهرانتر بیت. له‌گه‌ڵ هه‌موو ئه‌و ناربه‌ه‌تیانه‌ش تووشی ده‌بوو، هه‌یچ که‌مته‌ر خه‌مییه‌کی پێشان نه‌دا له‌ئه‌نجامدانی چاکه‌ و‌جیهاد له‌پێناو خوادا تائه‌و کاته‌ی خوای گه‌وره‌ پله‌ی شه‌هیدی پێبه‌خشی له‌شه‌ری ئوحد^۶.

موضعه‌بی کوپری عومه‌یر نمونه‌یه‌که‌ بۆ په‌روه‌رده‌کردنی ئیسلام بۆ لاوه‌ خۆشگوزهرانه‌کان و‌کوپه‌ ده‌وله‌مهنده‌کان و‌ئه‌وانه‌ی به‌خۆیان‌وه‌ ده‌نازن چونکه

۱- الطبقات الكبرى ۱۱۶/۳ .

۲- الروض الانف ۱۹۵/۲ .

۳- سير اعلام النبلاء للذهبي ۱۲_۱۰/۳ .

۴- السير والمغازي لابن اسحق ۱۹۳ .

۵- الطبقات الكبرى ۱۱۶/۳ .

۶- بيواته: محنة المسلمين في العهد المكي .

له‌پاش موسلمان بوونی، هیچ لاوازی پیشان نه‌داو، وه‌کو چۆن ئه‌و موضعه‌به نه‌بیّت که‌له و حاله‌ خوۆش و به‌خته‌وه‌رانه‌دا بوو .

موضعه‌ب مائاواایی کرد له‌ژيانی خوۆشگوزهرانی، به‌هه‌موو ئه‌و خوۆشیانه‌ی تیایدا بوو، له‌پاش ئه‌وه‌ی که‌به‌یعه‌تی دایه پیغمه‌مبه‌ر ﷺ، سه‌ره‌پای له‌ده‌ستدانی بوۆ ده‌وله‌مندی و پله‌وپایه‌و خوۆشه‌ویستی لای خزم وکه‌سوکار، ئینجا سه‌ره‌پای هه‌ژاری و برسیتی وئه‌شکه‌نجه له‌پاش موسلمان بوونی، دلّی هه‌ر ئاسووده‌و پپر له‌باوه‌پر بوو، چهند وه‌ستانیکی ترمان ده‌بیّت له‌گه‌لی له‌مه‌دینه به‌پشتیوانی خوی گه‌وره .

۶- خه‌ببایی گوری نه‌ره‌ت ﷺ؛

خه‌ببای ره‌زای خوی لیبیت ئاسنگه‌ر بوو له‌مه‌که‌که‌دا، خوی گه‌وره ویستی هه‌ر له‌کاتیکی زوه‌وه رینگای ئیسلام بدۆزیته‌وه، بۆیه ئه‌و موسلمان بوو پیش ئه‌وه‌ی بجیته مائی ئه‌رقه‌م،^۱ یه‌کیکیش بوو له‌و چه‌وساوانه‌ی که‌ئه‌شکه‌نجه‌دران له‌پیناو ئه‌وه‌ی هه‌لگه‌رپینه‌وه له‌ئیسلام، ته‌نانه‌ت بتپه‌رسته‌کان پشتیان ده‌به‌سته سه‌ر ئه‌و به‌رده گه‌رمانه‌ی ژیر هه‌تاوی مه‌که‌که بوۆ ئه‌وه‌ی بسوتی.^۲

پیغمه‌به‌ری خوا ﷺ خه‌ببایی خوۆشه‌ویست و سه‌ردانی ده‌کرد پاش موسلمان بوونی، جاکاتیك سه‌ر گه‌وره‌که‌ی به‌وه‌ی زانی، ئاسنیکي گه‌رم کرد و خسته‌یه سه‌ر سه‌ری خه‌ببای، که‌ئه‌ویش هاواری برده لای پیغمه‌مبه‌ر ﷺ که‌فه‌رموی: ((اللهم انصر خباباً)) خوی خه‌ببای سه‌ریخه‌یت، ئیتر ئه‌و سه‌ر گه‌وره‌ی خه‌ببایه سه‌ری ده‌هاته ئیش و ئازارو وه‌کو سه‌گ ده‌وه‌پری، پینان وت سه‌رت داخ بکه، ئه‌ویش هاته‌لای خه‌ببای و خه‌ببای ئاسنیکي گه‌رم ده‌کردو ده‌یخسته سه‌ر سه‌ری، له‌پاستیدا ئه‌وه‌یش په‌ندیکه بوۆ که‌سیك بیه‌ویت په‌ند وه‌ر بگریت، کاتیکیش فشاری بتپه‌رسته‌کان زیادیکرد له‌سه‌ر موسلمانه‌ چه‌وساوه‌کان، خه‌ببای هاته‌لای پیغمه‌مبه‌ر ﷺ و له‌کاتیکیدا له‌په‌نای که‌عه‌دا سه‌ریخسته‌ویه سه‌ر پۆشاکیکی خوی،

۱- بروهانه: مصعب بن عمیر الداعية المجاهد ۱۰۵_۱۰۷ .

۲- سیر اعلام النبلاء ۴۷۹/۲ .

۳- محنة المسلمين في العهد المكي ۹۵ .

پیی وت: نایا داوای سهرکه‌وتنمان بۆ ناکه‌یت، نایا دوامان بۆ ناکه‌یت، پیغه‌مبه‌ر ﷺ دانیش و پومه‌تی سور بوویه‌وه و فرمووی: ((كان الرجل فيمن قبلكم يحفر له في الارض فيجعل فيه، فيجاء بالمنشار فيوضع على رأسه فيشق اثنتين وما يصده ذلك عن دينه))^۱ واته: که‌سانی پیش سهرده‌می ئیوه چالیان بۆ هه‌لده‌که‌ندن له‌زه‌وی و ده‌خرانه‌ ناوی، ئینجا مشاریان ده‌هیناو ده‌یانخسته سهریان و ده‌کران به‌دووله‌ته‌وه، ئه‌وه وایلینه‌ده‌کردن وازله‌ نایینه‌که‌یان به‌ینن، به‌شانه‌ی ئاسنیش شانه‌ ده‌کران تا‌کو سهر ئیسقانیان و پاشگه‌ز نه‌ده‌بوونه‌وه، سوین به‌خوا ئیسلام سهرده‌که‌ویت و وایلیدیت سوار له‌سه‌نعاوه ده‌چیتته‌ حه‌ززه‌مه‌وت، هیهچ ترسیکی نابیت جگه‌ له‌ترسی خواو، گورگ له‌سهر مه‌ره‌کانی، به‌لام ئیوه په‌له‌ده‌که‌ن.^۲

مامۆستا (سلمان العوده) په‌راویزکی جوانی له‌سهر ئه‌م فرمووده‌یه نووسیوه، ده‌لایت: سبحان الله، چی پوویدا تا‌کو پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌وشیوه پومه‌تی سووریته‌وه له‌پاکشانه‌که‌ی راست بیته‌وه؟ به‌م شیوه‌ تونده‌یش له‌گه‌ل‌هاوه‌لانی قسه‌بکات و گله‌بیان لی بکات له‌سهر په‌له‌کردن .

نایا بۆ ئه‌وه بوو که‌داوای دوایان لی کرد؟

نه‌خیر، حاشا ئه‌و پیغه‌مبه‌ره به‌سۆزو به‌زه‌بیه‌ واییت .

شیوازی داواکرده‌که: نایا دوامان بۆ ناکه‌یت، نایا داوای سهرکه‌وتنمان بۆ ناکه‌یت؟ ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نیت که‌ئه‌و قسه‌ له‌دلێکه‌وه ده‌رده‌چیت ئه‌شکه‌نجه‌و به‌لاو کاره‌سات هه‌ره‌سی پیه‌یناوه، بۆیه‌ داوای رزگارپوونی به‌په‌له‌ ده‌که‌ن و، واده‌زانن سهرکه‌وتن دواکه‌وتوه، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌یزانی، که‌ مه‌سه‌له‌کان به‌سراون به‌کات و هۆکاری خۆیا‌نه‌وه، تا‌فیکردنه‌وه ده‌که‌ویتته‌ پیش سهرکه‌وتنه‌وه و پیغه‌مبه‌ران تا‌قیده‌کرینه‌وه و سه‌رئه‌نجام بۆ ئه‌وانه .

﴿ حَتَّىٰ إِذَا أَسْتَيْسَسَ الرُّسُلُ وَظَنُوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِّبُوا جَاءَهُمْ نَصْرًا مِّنْ فَجَىٰ مَنْ لَّا يُرَدُّ بَأْسُنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ ﴾ (یوسف: ۱۱۰) .

۱- هه‌مان سه‌رچاره ۹۶ .

۲- البخاری، ك_ المناقب، ب_ علامات النبوة في الاسلام ورقمه ۳۶۱۲ .

پیغمبر ﷺ هستی به‌وه ده‌کرد که‌هاوه‌له‌کانی بیزار بوونه له‌وه‌ی که‌تووشیان ده‌بیّت، چونکه کوفر زالبو به‌سهریاندوا، هه‌ندیکیشیان له‌ئه‌شکه‌نجه‌دا ده‌مردن له‌وانه‌یه ئاسانیش نه‌بی که‌سیک ته‌نها به‌خویندنه‌وه‌ی ده‌قه‌که _ پاستیتی نه‌و حاله تیبگات که‌بوچی داوای دعای سهرکه‌وتنیان له‌پیغمبر ﷺ، کرد هه‌روه‌ها پاستی نه‌و هه‌ستانه‌ی که‌له‌ناو ده‌رونیاندا ده‌هه‌ژا، مه‌گر که‌سیک بنا‌ئینی به‌ده‌ست حالیک له‌و حالانه‌ی نه‌وان پیوه‌ی ده‌یاننالاَن له‌پیناو خوادا .

پیغمبر‌ی خوادا ﷺ په‌روه‌رده‌ی ده‌کردن له‌سهر:

أ- پیپه‌ویکردن له‌پیغمبر‌ه رابوردوه‌کان وشوینکه‌وتوانیان، له‌خۆپراگری به‌رانبه‌ر ئازارو ئه‌شکه‌نجه له‌پیناو خوادا وبه‌سهرهاتی له‌و باره‌وه بو باس ده‌کردن .
ب- په‌یوه‌ست بوون به‌و خۆشیانه‌ی که‌خوای گه‌وره ئاماده‌ی کردووه له‌به‌هه‌شتدا بو پرواداره خۆپراگره‌کان، هه‌روه‌ها هه‌لنه‌خه‌له‌تان به‌و شتانه‌ی که‌به‌ده‌ستی بیباوه‌پانه‌وه‌یه .

ج- چاوتیپرینی دواپۆژیک که‌خوای گه‌وره ئیسلامی تیادا سهرده‌خات، دوزمانی ئیسلامی تیادا سهر شوپ ده‌کات .

مه‌سه‌له‌یه‌کی گه‌وره‌ی تریش هه‌یه ئه‌ویش بریتی یه له‌ئه‌وه‌ی پیغمبر ﷺ نه‌خشه‌ی ده‌کیشا وسودی وهرده‌گرت له‌هۆکاره هه‌ستپیکراوه گشتیه‌کان، بو لابردنی ئازارو ستم له‌سهر شوینکه‌وتوانی و، دامه‌زاندنی ده‌وله‌تی کۆششکار له‌پیناو خوای گه‌وره‌داو، هه‌لیکیش بو هه‌موو موسلمانیک بره‌خسینی که‌خوای گه‌وره بپهرستی وکۆسپه‌کانی به‌رده‌م بانگه‌وازی ئیسلامی لابdat .^۱

خه‌بیاب ره‌زای خوای لیبت باسی هه‌ندیکی له‌و چه‌رمه‌سهریانه کردووه که‌تووشیان ده‌بوو له‌بتپه‌رسته‌کان وه‌کو مامه‌له‌کردنی ناشیرین و، پیشیل کردنی مافه‌کانیان تا‌کو بگه‌رینه‌وه بو بیباوه‌ری وده‌لیت: من ئاسنگه‌ر بووم، قه‌رزیکم هه‌بوو به‌لای عاصی کوری وائيله‌وه، چوومه لای بو وهرگرتنه‌وه‌ی، ئه‌ویش وتی:

نه به خوا ناده مه وه تاله نایینی موحه ممد هه لئه گه ریته وه، وتم: سویند به خوا از له ئیسلام ناهینم تا کو نه مریت وزیندونه بیته وه، وتی: ئه ی ئه گه ر مردم وزیندوو بوومه وه و هاتیه لام و بینیت له ویش کوپو مال م هیه وقه رزه که م بۆ گه پاندیته وه، خوای گه ورهیش ئه م ئایه ته ی دابه زاند: ﴿أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتِيَنَّكَ مَالًا وَّوَلَدًا﴾ (مریم: ۷۷). تا کو ئه م ئایه ته: ﴿وَيَأْتِينَا فَرْدًا﴾ (مریم: ۸۰).^۱ ده گپنه وه عومری کوپی خه تتاب په زای خوای لیبتت پرسیاری کرد له خه بباب ده بباره ی ئه و ئه شکه نجانیه له پیناو خوادا به سه ریدا هاتوو، ئه ویش پشتی هه لمالی وده رکه وت گه پبووه، عومر فهرمووی: هه رگیز شتی وام نه بینیه، خه ببابیش په زای خوای لیبتت فهرمووی: ئه ی ئه میری برواداران، ناگریکیان بۆ کرده وه، خستمیانه ناوی، پیاویکیش قچی خسته سه ر سنگم، هیچ ئه و ناگری نه کوژانده وه به زی گیانم نه بیئت.^۲

۷- عه بدولای کوری مه سعود:

ریبازی پیغمبر ﷺ له مامه له کردنی خه لکیدا ژیرانه بوو، به نهرم و نیانی له گه ل سه رکرده و سه رۆک هۆزه کاندای مامه له ی ده کرد، به هه مان شیوه له گه ل منالان و گه نجاندا، باسی چاوپیکه وتنی خویمان بۆ ده کات له گه ل پیغمبر ﷺ و ده فهرموویت: گه نجیک بووم شوونیم ده کرد بۆ عوقبه ی کوپی ئه بی موعه ییت، جاریک پیغمبر ﷺ و ئه بوبه کر به لامدا تیپه رین وپی فهرمووم: شیرت لاده سته ده که ویت؟ وتم: به لئ، به لام من ئه م مه پانه م پی سیپردراوه، وتی: مه پیکت هیه به ران به سه ریدا نه په ریبت؟ ده لئ منیش مه پیکم بۆ هیئا وده سستی هیئایه سه ر گوانه کانیدا و شیریان لئ هاته خواره وه، له قاپیکدا خۆی وئه بوبه کر لیئان خواره وه، ئینجا به گوانه که ی وت: بکشیره وه، ئیتر گوانه که کشایه وه، ده لئیت دوا ی ئه وه جوومه لای پیغمبر ﷺ و پیتم وت: ئه ی پیغمبری خوا، له و قسانه م فیریکه، وتی:

۱- مسند أحمد ۱۱۱/۵ ورقمه ۲۱۰۷۵ و اسناده علی شرط الشیخین .
 ۲- الروض الانف ۹۸/۲ .

ئویش دەستی هینا بہ سہرمداو فہرمووی: ((خوای گہورہ پرحمت لیبکات تو لایکی فیتر کراوی)).^۱

بہم شیوہ دوو وشہ بوون بہ مایہی موسلمان بوونی: یہ کہ میان ئوہ بوو کہدہربارہی خوئی وتی من ئو مہرآنہم پی سپیتردراوہ، دوہمیشیان قسہ کہی پیغہمبہر بوو ﷺ ((تو لایکی فیتر کراوی)) ئو م وشہ کاریگری گہورہی بوو لہ ژبانی عہدوللای کوری مہسعوددا، کہدواتر بوو بہ یہ کیٹک لہ سہرانی زانست لہ نیو ہاوہ لاندہ پہزای خوایان لیبیت، عہدوللا چووہ نیو کاروانی بپوادارانہ وہو، بوو بہ یہ کیٹک لہ پیشکە وتووہ کان، ہر لہ سہرہ تاوہ موسلمان بوو، ہر دوو کوچہ کہشی کردو، نامادہی بہ دروہ موو جہنگہ کانی تر بوو، پہیوہست بوو بہ پیغہمبہر ﷺ و نہ عہ کانی بو دادہ نا.^۲

یہ کہ مین کہس قورئانی بہدہنگی بہرز خویندہ وہ:

سہرہ پای ئوہی کہ ئیبنو مہسعود ہاوپہیمان بوو، ہوزیکیشی نہ بوو پاریزگاری لیبکات، سہرہ پای ئوہی کہ زور لاوازو قاچ باریک بوو، ہہموو ئوانہ پریگرنہ بوون لہ پیشاندانی ئو پہری نازایہ تی و دلقایمی، چہ ندین ہہ لوئیستی جوانیشی ہہ بوو، لہ وانہ قورئان خویندنی بہدہنگیکی بہرزو گہ یاندنی بہ گوئی و دلہ داخراوہ کانیان،^۳ بہم شیوہ بیش ئو بووہ یہ کہم کہس قورئانی بہ ئاشکرا خویند پاش پیغہمبہر ﷺ لہ مہککہ، پوژیک ہاوہ لانی پیغہمبہر ﷺ کو بوونہ وہو وتیان: قوپرہیش ہہرگیز گوئیان لہ قورئان نہ بووہ بدریتہ گوئیاند، نایا کی دہ توانی ئو کارہ بکات، عہدوللای کوری مہسعود فہرمووی: من! وتیان: دہ ترسین خراپت بہ سہر بہینن، کہ سیکمان دہویت خاوہن عہ شیرہت بیت، بہرگری لیبکریت، وتی: وازم لیبہینن، خوای گہورہ بہرگرم لیدہ کات: ئینجا ئیبنو مہسعود ہات تاکہ یشتہ لای مہ قام و قوپرہیش لہ شوینہ کانی خویندا بوون، عہدوللا دہستی کرد بہ خویندہ وہ (بسم اللہ

۱- البداية والنهاية ۲/۲۲، سير اعلام النبلاء ۱/۴۶۵ .

۲- بیوانہ: عبد اللہ بن مسعود، عبدالستار الشیخ ۴۲ .

۳- بیوانہ: عبد اللہ بن مسعود ۴۵ .

الرحمن الرحيم) نینجا دهنگی به‌رزکرده‌وه: ﴿الرَّحْمَنُ ۙ عَلَّمَ الْقُرْآنَ﴾ (الرحمن: ۱-۲) سوپه‌ته‌که‌ی خوینده‌وه، ئه‌وانیش تیپراده‌مان وده‌یانوت: ئه‌وه (ابن ام عبد) وتی چی؟ نینجا وتیان ئه‌وه ئه‌و شتانه ده‌خوینیتته‌وه که موچه‌مه‌د هیناوتی، نیتر پدیشتنه لای له‌پرومه‌تیاں دها تاگه‌یشته ئه‌ونده‌ی که‌خوای گه‌وره ویستی، به‌لام دهم وچاوی بریندار بوو، هاوه‌لان پتیاں وت: له‌مه‌ده‌ترساين، ئه‌ویش وتی: دوژمنانی خوا ئیستا به‌لام‌وه پپو پوچترن، ئه‌گر پتیاں باشه سبه‌ینی یش ده‌یده‌م به‌گوئیاندا، وتیان: نه‌وه‌للا، به‌سه‌ نیتر، ئه‌وه‌ی که‌له‌سهریان ناسته‌م بوو دات به‌گوئیاندا .^۱

ئهم کاره‌ی عه‌بدوللای کورپی مه‌سعود به‌ره‌نگارییه‌کی کرده‌یی بوو بۆ قورپه‌یش، که‌خۆی پانه‌گرت به‌رانبه‌ر ئه‌و مه‌لوئیسته، چاوه‌ترسی عه‌بدوللا به‌ناشکرا تیپینی ده‌کریت سهره‌پای ئه‌و نازارو ئه‌شکه‌نجه‌ی که‌تووشی بوو .^۲

۸- عوسمانی کورپی مه‌زعون ﷺ :

کاتی‌ک موسلمان بوو، به‌نو جو‌مه‌حی عه‌شیره‌تی، ئومه‌بییه‌ی کورپی خه‌له‌ف له‌هه‌موویان زۆرتتر نازاری دها، بۆیه له‌دوای ده‌رچوونی بۆ حه‌به‌شه هونراوه‌یه‌کی نووسی تیایدا سه‌رزه‌نشتی ئومه‌بییه‌ی ده‌کرد،^۳ عوسمان ماوه‌یه‌ک له‌حبه‌شه مایه‌وه، به‌لام دوایی گه‌پایه‌وه له‌گه‌ل ئه‌و موسلمانانه‌ی که‌گه‌پانه‌وه، نه‌شیتوانی بچیتته‌مه‌که‌که به‌دالده‌دانی وه‌لیدی کورپی موغیره‌ نه‌بیت، بۆ ماوه‌یه‌کیش بۆ مه‌ترسی و به‌دلتیایی له‌په‌نایدا ده‌هات وده‌پدیشت، به‌لام کاتی‌ک هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ بینی چیاں به‌سه‌ر دیت، خۆیشی له‌چ حالتیکی باشدايه، خۆی له‌به‌رچاوه‌کوت و، وتی: سویند به‌خوا ئهم هاتوچۆیه‌م له‌په‌نای پیاویکی بتپرستدا به‌بۆ مه‌ترسی و، هاوپێکانم ئهم هه‌موو کاره‌سات وده‌رده‌سه‌ریه‌ ده‌بینن، که‌مو کورتیه‌کی گه‌وره‌یه له‌ده‌رونمدا .^۴

۱- پروانه: ابن هشام ۱/۳۱۴، ۳/۲۸۵-۲۸۶ .

۲- پروانه: سير اعلام النبلاء ۱/۲۶۰ .

۳- السيرة النبوية للذهبي لا ۱۱۲ .

۴- السيرة النبوية لابن هشام ۲/۱۲۰ .

ئيتړ چووه لای وه لیدی کورپی موغیره وپی وتی: ئهی ئه بو عه بدوشه مس،
 گه رده نت نازاد بوو، دالده دانه که ت بؤ ده گپړمه وه، وتی: له بهرچی ئهی برازا؟
 ده ترسم نازار درابیت، وتم: نه خیر، به لام من په نای خوام پی باشه و، په نا بؤ
 که سی تر نابه م، وتی: که واته بچؤ له مزگه و ته که به ئاشکرا په نا دانه که م بگپړه وه،
 وه کو چؤن به ئاشکرا دالده م دای، ئيتړ پیکه وه به پیکه و تن به ره و مزگه و ته که و له بهر
 چاو خه لکیدا ئه وهی پاگه یاند، دواى ئه وه عوسمان پړیشت بؤ کړپیک له کورپه کانی
 قورپه ییش وله گه لیان دانیش، له بیدی کورپی ئه بی په بیعه ی شاعیریش له وی بوو،
 هؤنراوه ی بؤیان ده خوینده وه و ده یووت: (الا کل شی ما خلا الله باطل) هه موو شتیک
 جگه له خوا به تال، عوسمان وتی: پاستت کرد، ئینجا له بید به رده وام بوو
 له هؤنراوه که یدا ووتی: هه موو خو شیه کیش هر ده بیټ ته و او بیټ، عوسمان وتی:
 درؤت کرد، خو شى به هه شت هه رگیز ته و او نابیټ، له بید وتی: ئهی کومه لانی
 قورپه ییش، له کورپه کانتاندا که س ئه زیت نه ده درا، که ی ئه مه تان تیا دا دروست بوو،
 یه کیک له دانیش تان و تی: ئه وه نادانیکه له نادانه کانمان، له ئاینمان
 هه لگه پاونه ته وه، دلگران مه به لی، عوسمانیش به توندی به رپه رچیدانه وه، یه کیک
 له خه لکه که هه لساو له عوسمانی دا، له و کاته وه لیدی کورپی موغیره نزیک بوو
 سه یری ده کرد، و تی: ئهی برازا، ده تانوانی چاوت به سه لامه تی بمایه ته وه، تو
 له په نایه کی قایم دابووی، عوسمان و تی، سویند به خوا حه ز ده که م چاوه
 ساغه که شم له بهرخوا وای لیټیت و جگه له په نای خوا له په نای که سی تر دا نه بم،
 ئینجا دووباره وه لید پيشنیاری دالده دانی عوسمانی کرد، به لام ئه و هر
 په تیکرده وه. ^۲ ئه وه ییش به لگه یه له سه ر ئیمانی به هیزی عوسمان و،
 چاوه پوانکردنی بؤ چاکه وپاداشتی لای خوا، بؤیه کاتیک له دنیا ده رچوو، ئوممو
 عه لای ئه نصاری له خه وندا بینی چاویکی هه یه ده گه پیت، پښتانه پښتانه ^۳ فهرمووی:
 ((ذلک عمل)) واته: ئه وه کرده وه کانیتى ^۲.

۱- بېروانه: طبقات الشعراء لابن سلام لا ۴۸، ۴۹.

۲- السير والمغازی لابن اسحاق لا ۱۷۸_ ۱۸۰.

۳- البخاری ۲۶۵/۴ ورقمه ۷۰۰۴.

ناوہا دہ بینین چۆن ئەو کۆمەلە لاوہی قورہیش بە پیری بانگہ وازی پیغمبر ﷺ دہاتن و دەورەیان لێدەدا، سەرەپای ھەلۆیستی توندوتیژی باوک و خزمانیان بەرانبەریان، ھەموو ئیمتیازی خۆیانیان لە دەست دا کە پیش موسلمان بوونیان ھەیان بوو، لە پێناو ئیسلامدا، نازارو چەرمە سەری زۆریشیان چەشت، ئەویش دەرئەنجامی کارتیکردنی ئیمانە لەدەلەکاندا .

ئەمەو، ئەشکەنجە تەنھا کورتھەلنەھاتبوو بە سەر پیاواندا، بە لگو ژنانیش پشکی زۆریان لەو ئەشکەنجانە بەرکەوت، بە ھۆی موسلمان بوونیان، وەکو سومەبیەیی کچی خەبیات و، فاتیمەیی کچی خەتتاب و، لەبیبەیی کچی بەنی موئەممیل و، زەنیرەیی پومیەو، نەھدیبەو کچەکی و، ئوممو عوبەیس و، ھەمامەیی دایکی بیلال و زۆری تریش .^۱

پینجەم: ھۆی شەرنەکردن لەمەککەو، گرنگیدانی پیغمبر ﷺ بە بنیائەتانی ناو خۆیی.

موسلمانان ھەزریان دەکرد بەرگری لەخۆیان بکەن، واشدەردەکەوئیت کە ھەلۆیستی ناستیخوازانە ھەندیکیانی توپە دەکرد، بەتایبەتی گەنجەکان، عەبدوورپەحمانی کوپی عەوف وھاوڕێکانی لەمەککە ھاتنە لای پیغمبر ﷺ و تیان: ئەی پیغمبەری خوا ئیمە لەکاتیکدا بپەرست بووین سەررەرز بووین، کاتیک باوەرمان ھینا ھەست بەسەرکزی دەکەین، پیغمبر ﷺ فرموی: ((إني أمرت بالعفو فلا تقاتلوا القوم))^۲ واتە: من فرمانم بەلێخۆشبوون پیکراوہ بۆیە شەریان لەگەڵ مەکەن، لەم بارەوہ مامۆستا سەبید قوتب پەحمەتی خوای لیبیت دەلێت: ئەو دەرەنجامی لەم بارەوہ پێی دەگەین ناتوانین دلتیابین لێی، چونکە نابیت لەخۆمانەوہ قسەبکەین وھۆکارو پالئەر دەسنیشان بکەین.

۱- بروانہ: محنة المسلمين في العهد المكي لا ۱۱۶، ۱۱۷ .

۲- بروانہ: السيرة النبوية الصحيحة ۱/ ۱۵۸ .

چونكه ئەرکی موسلمان بەرانبەر هەرداوا لێکردنێك، یان حوكمیكى شەرعى، خۆ بە دەستدانەهوى پەهایە، خۆى گەورە خۆى زاناو ئاگادارە، بە لكو ئیমে كۆشش دەكەین كە هۆیه كان بزانی، ئهوه تەنها ئەگەرێكە، ئەگینا راستییهكەى تەنها خۆى گەورە، دەیزانیت و ئیমেى لێئاگادار نەکردووه تەوه^١، بەلام ئەمە بە كورتى هەندیکە لەو هۆو باعیسانە كە پێى گەیشتووین:

١- لەوانەیه وازمێنان لە شەپ لەمەككە، لەبەر ئهوه بیئت كە قۆناغى مەككە تەرخان كراوه بۆ پەرەردە كردن و ئامادە كاری، بۆ دەوربەر و بارودۆخ و ئامانجى پەرەردەى دیاریكراو، بۆ نمونە؛ پەرەردە كردنى موسلمانان لە سەر ئارامگرتن و خۆپاگرتن بەرانبەر هەندى ستم و ناخۆشى كە تانەیبینن نازانن چۆنە، هەرەها بۆ ئهوى رزگاربان بیئت لەكەسایەتى خۆیان، بەیەكەم كارتێكەر هەلنەچن و، بەیەكەم وروژینەر نەوروژین و، ئالێرەشەوه میانه پەوى دروست دەبیئت لە سروشتى و لە جوولەیداو، شوینكە و توى پێنماییهكانى كۆمەلگای نوێ دەبیئت، بەفەرمانەكانى سەرکردایەتى تازە، واتە: هیچ هەلس و كەوتێك ناكات بەفەرمان نەبیئت باچەندەش پێچەوانەى خو و كەسایەتى خۆى بن .

٢- لەوانەشە لەبەر ئهوه بیئت كە بانگەوازی ئاشتى خوازانه كاریگەرترە و باش تر پۆلى خۆى دەبینى لەكۆمەلگایهكى وهكو قوپرەیش دا، كە سیمای خۆ بەزلزانی و زلی پێوه دیاریبوو، كە لەوانەیه لەكاتى شەپ كردن لەگەڵ ئیدا ملهوپى زیاتر بكردايه و، شەپى تۆلە سەندن بەرپابوایه، وهكو شەپهكانى بەسوس و داحیس و غەبرا، ئهوه كاتەش ئیسلام دەبووه بانگەوازیكى تۆلە سەندن، بێرۆكە سەرەكى یەكەى تیا دا لەبیر دەچوو .

٣- لەوانەشە بەهۆى خۆپاراستن بیئت لەشەپێك كە هەموو مائێك لەمالهكانى مەككە بگرتتەوه، چونكە دەسەلاتێكى پێخراو نەبوو بۆ ئەشكەنجەدانى موسلمانان، پێگە پێدانى جەنگیش ئهوى دەگرتەوه كە شەپ لەهەموو مائێكدا

بہر پابیت، نہ وساش دہوترا نہ وہیہ نیسلام!! بہ لکو نہ وہ وترا تہ نانت لہ و کاتہش کہ نیسلام شہریشی نہ دہ کرد، چونکہ پروپاگاندہی قورہیش لہ کاتی و ہرزہ ٹایینہ کاندانہ وہ بو، کہ موحمہ مد جیاوازی دہ خاتہ نیوان باوک و کوپر جگہ لہ وہی جیاوازی دہ خاتہ نیوان خوی وعہ شیرہ تہ کہی، نہی چون دہ بو کہ فہرمانی بکردایہ کوپر باوکی خوی بکوژی و خزمہ تکار سہرگہ و رہی خوی بکوژی .

۴- لہ وانہ شہ ہوی نہ وہ بیت کہ خوی گہ و رہ زانیویتی کہ زوریک لہ وانہی نہ مپو نہ شکہ نجہی موسلمانان دہ دن و ہول دہ دن لہ ٹایینہ کہ یان لایاندہن ہر نہ وان سبہینی دہ بنہ سہریازی دلسوزی نیسلام، بہ لکو دہ بنہ سہر کردہ کانی، و ہکو عومہری کوپی خہ تتاب .

۵- لہ لایہ کی تریشہ وہ، نہ و جوامیزی و مردایہ تیہی لہ ناو عہ رہ بدا ہہ بو، پادہ پیری لہ پینا و ستم لیکراواندا، بہ تابیہ تی نہ گہر نہ و ستمہ لہ کہ سیکی ناودارو بہ خشنندہ بکرایہ، بۆ نمونہ ٹیبنو ددوغونہ^۱ رازی نہ بو کہ واز لہ نہ بو بہ کر بہینی کہ پیاوکی بہ خشنندہ بو کہ کوچ بکات ولہ مہ ککہ دہر بچیت، لہ و کارہ دا سہر شورپیہ کی دہ بینی لہ سہر عہ رہ بہ کان! پیشنیاریشی کردہ سہری کہ دالدہی بدات و پاریزگاری لیبکات، دواہین نہ و دیاردانہش پوچہ لکردنہ وہی پیککہ و تنامہی گہ مارؤ دانہ کہ بو بۆ بہ نی ہاشم لہ دؤلی نہ بو تالیب .

۶- نہ گہری نہ وہش ہہیہ کہ بہ ہوی کہ می ژمارہی موسلمانانہ وہ بیت لہ و سہر دہ مہو، گہ مارؤ دانیان لہ مہ ککہ، چونکہ بانگہ وازہ کہ ہیشتا نہ گہ یشتبوویہ نہ و پارچہ کانی تری دورگہی عہ رہ ب، یان گہ یشتبوو بہ لام بہ شیوہیہ کی پچرپچر، ہوزہ کانیش ہیشتا بی لایہن بوون لہ شہر پیکدا کہ بہر پابوہ لہ نیو خودی پڑلہ کانی قورہیشدا، چونکہ لہ وانہیہ نہ و شہرہ بہ تہ واو بوونی کڑمہ لی موسلمانان کڑتایی پیبہاتایہ باچہ ند نہ وہ ندہی خویشیان لہ بتہرستان بکوشتایہ، نیسلامیش جاریکی

۱- ابن الدغنة: پیاوکی جامیلی بو دالدہی نہ بو بہ کری دابو، کاتیک کہ خزمانی دہریان کردو ویستی کچ بکات بۆ حہ بہ شہ ہوانہ: الاصابة ۳۴۴/۲ .

تر هه‌لئه‌سايه‌ته‌وه، له‌کاتيکدا ئيسلام بۆ ئه‌وه هاتوو که ببيته په‌پره‌وی ژيان و سيستمی دنيا و دواپۆژ .

۷- هۆيه‌کی تر ئه‌وه‌يه که پيويستی يه‌کی زۆر نه‌بوو بۆ فه‌رمانکردن به‌شه‌په‌ به‌رپه‌رچدانه‌وی ئه‌شکه‌نجه‌دان، چونکه مه‌سه‌له سه‌ره‌کيبه‌که که بانگه‌واز بوو به‌ديهاتبوو، بوونيشی له‌بوونی پيغمبه‌ردا بوو ﷺ و ئه‌ویش له‌زير پاريزگاری شمشيره‌کانی به‌نی هاشم دا بوو، هه‌رده‌سه‌تیکيش دريژ بکرايه‌ته‌وه بۆ موحه‌مه‌د ﷺ سه‌ر ئه‌نجامی بپرين بوو، بۆيه که س جورئته‌ی ئه‌وه‌ی نه‌ده‌کرد پاگه‌ياندنێ بانگه‌وازه‌که‌ی ليقه‌ده‌غه بکات، له‌جیگا گشتی يه‌کانی قورپه‌يشدا له‌که‌عبه‌و ده‌روبه‌ری، يان له‌سه‌ر ته‌پۆلکه‌ی صه‌فا، يان له‌ دانيشتنه‌ گشتی يه‌کان، که سيش نه‌یده‌توانی زیندانی بکات يان بيکوژيیت يان قسه‌يه‌کی دياریکراوی بسه‌پيئيته سه‌ر .

ئه‌م هه‌موو په‌چاوکردنه‌ وه‌کو بۆی ده‌چين_ هه‌نديک بوو له‌ويستی خوای گه‌وره له‌سه‌ر فه‌رمانکردن به‌موسلمانان له‌مه‌سه‌له‌ی شه‌رپه‌کردنداو، ئه‌نجامدانی نوێکردن و زه‌کاتدان، بۆ ئه‌وه‌ی په‌روه‌رده‌بوون و ئاماده‌بوونيان بگات به‌ ده‌رئه‌نجامی خۆی، هه‌روه‌ها بۆ ئه‌وه‌ی موسلمانان چاوه‌پروانی فه‌رمانی سه‌رکردايه‌تی بن له‌کاتی دياریکراودا، ئينجا بۆ ئه‌وه‌ی خۆيان به‌جاريک له‌مه‌سه‌له‌که ده‌ربه‌يئن وه‌مووی هه‌واله‌ی خوای گه‌وره بکه‌ن .

هاوه‌لانی پيغمبه‌ر ﷺ له‌قورئانه‌وه فيري فيقهی به‌رژه‌وه‌ندی و خرابيه‌کان بوون، هه‌روه‌ها چۆنيه‌تی مامه‌له‌کردن له‌گه‌ل ئه‌و فيقه‌دا له‌پيگه‌ی پروداوه‌كانه‌وه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمويیت: ﴿وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ كَذَلِكَ زَيْنًا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَلَيْهِمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ مَرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ (الانعام: ۱۰۸).

۱- الولاء والبراء، محمد القحطاني، چند خاليکی کورت کردووه‌ته‌وه له‌ الظلال ۱۹۶۶_ ۱۷۱ هه‌روه‌ها له‌ فی ظلال القرآن ۲/۷۱۴_ ۷۱۵، وله معالم في الطريق ۶۹_ ۷۱ .

هاوه‌لانی فی‌ری ئه‌وه بوون که به‌رژه‌وه‌ندی نه‌گه‌ر بوو به‌مایه‌ی خرابیه‌کی گه‌وره‌تر پی‌ویسته‌ وازی لی‌ی به‌ینیت، نه‌مش په‌روه‌رده‌یه‌کی په‌وشتی و به‌رزبوونه‌وه‌یه‌کی ئیمانیه، هه‌روه‌ها خۆ به‌دوور گرتنه له‌ئو نه‌فامانه‌ی بی‌ ناگان له‌راستیه‌کان و دل‌ه‌کانیان خالیه له‌ناسینی خواو مه‌زن راگرتنی، زانایانیش باسی ئه‌وه‌یان کردووه که حوکمی شهرعی له‌ناو موسلماناندا هه‌روه‌کو خۆی ده‌می‌نیت‌وه، هه‌رکاتیک بی‌ باوه‌پ به‌هیزبیت و ملکه‌چی ده‌سه‌لاتی ئیسلام و موسلمانان نه‌بیت، مه‌ترسیش هه‌بوو که جنی‌وبدات به‌ئیسلام، یان پیغه‌مبه‌ر، یان خوای گه‌وره، له‌و حاله‌ته‌دا په‌وانیه‌ی بۆ هیچ موسلمانیک جنی‌و بدات به‌خاچه‌کانیان یان ئاین و کلێساکانیان، چونکه ئه‌و کاره وادیت‌وه که یه‌کسانه به‌هاندانی تاوان ...^۱

ئه‌و که سه‌یش دیکه‌تی قوناعی مه‌ککه ده‌دات که سیانزه سال بووه، بۆی ده‌رده‌که‌ویت که هه‌مووی له‌په‌روه‌رده‌و ناماده‌کردندا بووه، هه‌روه‌ها جیگه‌رکردن بووه بۆ چه‌مه‌کانه‌ی (لااله‌الاالله)، هه‌روه‌ها ی بۆی ده‌رده‌که‌ویت ئه‌م بیروباوه‌په‌ چه‌ند په‌له‌ نه‌کردنی مه‌به‌سته چونکه بیروباوه‌پ پیوستی هه‌یه به‌چاودیری ویاپه‌خ پیدانی به‌رده‌وام، به‌شپوه‌یه‌ک که په‌له‌په‌ل وه‌له‌شیه‌ی هیچ پشکیکی تیا‌دا نه‌بیت، جیگای خۆشیتی بانگخوازه‌کان به‌رانبه‌ر ئه‌م په‌روه‌رده‌کردنه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ بۆ هاوه‌لانی وپه‌ندو‌وانه‌ی لی‌وه‌ربگرن، چونکه ته‌نها پیاوێک که بیروباوه‌پ له‌دیاندا چه‌سپابیت ده‌توانن په‌وبه‌په‌رووی جاهیلیه‌ت ببنه‌وه، له‌کۆن و نوێ وداها‌توودا...^۲

پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمانی به‌هاوه‌لانی ده‌کرد که خۆیان له‌سه‌ر ئارامگرتن رابه‌ینن و، به‌به‌رچاوی خۆیه‌وه په‌روه‌رده‌ی ده‌کردن و، ئاراسته‌ی ده‌کردن په‌وه‌پته‌وکردنی په‌یه‌وه‌ندییه‌کانیان له‌گه‌ل خوای گه‌وره و نزیکیبوونه‌وه لی‌ی به‌په‌رستنی، ئه‌م نایه‌تانه‌ش له‌سه‌رده‌می مه‌ککه‌دا داده‌به‌زی: ﴿يَأْتِيهَا الْمُرْمَلُ ۝١ ۝٢﴾

نَصْفَهُ ۝ أَوْ أَنْقَضَ مِنْهُ قَلِيلًا ۝٣ ۝٤ أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا ﴿ (المزمل: ۱-۴).

۱- په‌وانه: التفسير المنير للزحيلي ۲۲۵/۷.

۲- په‌وانه: الولاء والبراء.

سوپه‌تی (المزمل) نامؤزگاری هاوه‌لانی ده‌کرد که‌شه و نویژیکن و، هم‌میشه یادی خوا بکن و، پشت به‌خوا بی‌ستن له هم‌وو کاروباره‌کانیاندا و، نارام‌بگرن و له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا داب‌ران نه‌نجام بدهن له‌گه‌لیاندا به‌شیوه‌یه‌کی جوان و، له‌پاش کرده‌وه‌ی چاکه‌یش داوای لیخوش بوون بکن.

نایه‌ته‌کانی سهره‌تای سوپه‌تی (المزمل) داوای ده‌کرد له‌پیغمبر ﷺ که به‌شیک له‌شه و تهرخان بکات بؤ شه و نویژ، خوای گه‌وره‌یش هه‌لبزاردن به‌پیغمبره‌که‌ی دابوو له‌نیوان نه‌وه‌ی نیوه‌ی شه‌وه‌که تهرخان بکات بؤ شه و نویژ، یان زیاتری یان که‌متری، بؤ پیغمبره‌ی خوار ﷺ و هاوه‌لانی نزیکه‌ی سالتیک به‌و شیوه نویژیان ده‌کرد تا‌کو پئیان ناوسا، دوای نه‌وه‌ی نا‌سانکردن دابه‌زی و خوای گه‌وره به‌کوشش و دلسوزی نه‌وانی زانی که‌چند په‌روشن بؤ به‌ده‌سته‌پینانی په‌زامه‌ندی نه‌و، له‌به‌ر نه‌وه‌ش سوزی به‌سهردا پشانندن و فرموی: ﴿إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِن ثُلُثِي اللَّيْلِ وَيَصِفُّهُ وَأُتُّهُ، وَطَائِفَةٌ مِّنَ الَّذِينَ مَعَكَ وَاللَّهُ يُقَدِّرُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ عَلِمَ أَن لَّنْ نَّحْضُوهُ فَنَابَ عَلَيْهِمْ فَأَفْرَوْا مَا يَنْسَرُ مِنَ الْقُرْآنِ عَلِمَ أَن سَيَكُونُ مِنكُمْ مَّرْضَىٰ ۚ وَآخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِن فَضْلِ اللَّهِ ۚ وَآخَرُونَ يَقْتُلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَأَفْرَوْا مَا يَنْسَرُ مِنْهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُمْ مِن خَيْرٍ نَّحْدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرٌ وَأَعْظَمَ أَجْرًا ۚ وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ (المزمل: ۲۰).

تاقیکردنه‌وه‌که‌یان له‌پاوه‌ستانیاندا بوو له‌دژی خه‌وتن و نه‌و شتانه‌ی خوویان پیوه‌گرتبوو، بؤ نه‌وه‌ی خویمان له‌سهر جیهاد کردنی دهرونیاندا پابه‌ینن و رزگاریشیان ببیت له‌ملکه‌چی بؤ ناره‌زووه‌کانیان، وه‌کو پیشه‌کیک بؤ وه‌رگرتنی جله‌وی سهرکردایه‌تی و ناراسته‌کردن له‌جیهاندا، چونکه پیویست بوو نه‌وان له‌پرووی پوحیه‌وه به‌ته‌واوی ناماده‌بن، خوای گه‌وره‌یش نه‌وانی هه‌لبزاردوو و پاسپارده‌ی پئیان داوه له‌سهر بانگه‌وازه‌که‌ی، هه‌روه‌ها نه‌وانی کردوو به‌شایه‌ت له‌سهر خه‌لکی، ده‌یان له‌باوه‌پدارانی نه‌و قوناغه میژووویه نه‌رکی گه‌وره‌یان له‌پیشدا بوو بؤ بانگکردنی خه‌لکی بؤ یه‌کتابه‌رستی و، رزگارکردنیان له‌شیرک، نه‌وه‌یش نه‌رکیکی

مه‌زنه ئه‌وانه ده‌توانن پی‌ی مه‌لسن که: ﴿ تَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا ﴾ (السجدة: ۱۶).

خوای گه‌وره‌یش باسی شه‌و نویژو خویندنه‌وه‌ی قورثانی تیادا کردووه و فه‌رموویه‌تی: ﴿إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْأًا وَأَقْوَمُ قِيلًا﴾ (المزمل: ۶). ئه‌وه کاریگه‌رتنه له‌سه‌ر ده‌روون له‌کاتی بیده‌نگی شه‌وداو، کپی خه‌لکدا، چونکه له‌وکاته هیچ نیش و کاریک نامینیت وئو که‌سه یه‌کلاده‌بیته‌وه بۆ پارانه‌وه‌و یادی خوا، دور له‌سه‌ر قالیه‌کانی دنیا، به‌م شیوه‌یش به‌ته‌واوی ناماده ده‌بن بۆ گه‌یاندنی وه‌حی خوا: ﴿إِنَّا سَأَلْنَا عَلَيْكَ قَالَ تَقِيلاً﴾ (المزمل: ۵). مه‌به‌ستیش له‌ (القول الثقيل) قورثانه، شوینه‌واری ئه‌م په‌روه‌رده‌یه له‌سه‌ر موسلمانان له‌و قوناغه‌دا به‌ته‌واوی ده‌رکه‌وت، له‌توانایاندا به‌رانبه‌ر مه‌لگرتنی ئه‌رکه‌کانی جیهادو، دامه‌زاندنی ده‌وله‌تی ئیسلامی له‌شاری مه‌دینه، مه‌روه‌ها له‌دلسۆزی بی سنوریان بۆ ئیسلام و، فیداکارییان له‌پیتاوه‌ گه‌یاندنی ئیسلام بۆ مه‌مو جیهان^۱.

پیغمبه‌ری خوا ﷺ گرنگی دابوو به‌به‌ره‌ی ناو خۆیی، سوویش بوو له‌سه‌ر ناماده‌کردنی هاوه‌لانی به‌بیروباوه‌پی پته‌و که‌به‌رانبه‌ر هیچ هیژیک نابه‌زیت، ئه‌وه‌یش مایه‌ی به‌خشینی وره‌یه‌کی به‌رز بوو سه‌باره‌ت به‌به‌رگیکردن و خۆپاگرتن له‌به‌رده‌م سزاوه‌شکه‌نجه له‌پیتاوه‌بانگه‌وازی ئیسلامی، کۆمه‌لی یه‌که‌م بوو به‌یه‌که‌یه‌کی یه‌گرتوو، هیژشه‌ ده‌رونیه‌کانی دوژمن کاری تینه‌ده‌کردن، چونکه موسلمانان په‌یوه‌ندی برایه‌تی له‌نیوانیاندا به‌هیژ بوو، فه‌رموو ده‌کانی پیغمبه‌ر ﷺ کاری خۆی ده‌کرد له‌دلی هاوه‌لاند، که‌ تیایدا هانی موسلمانانی ده‌دا له‌سه‌ر برایه‌تی و، یه‌گرتن و، به‌هانای یه‌کچوون و، مه‌مو ئه‌وانه‌ش ته‌نها له‌به‌ر په‌زامه‌ندی خوای گه‌وره‌ بوو، ئه‌م بنه‌مایانه‌ش نه‌یننی به‌رده‌وامی برایه‌تی ئیسلامی و، یه‌گرتوویی کۆمه‌لگای ئیسلامیه^۲، مه‌روه‌ها پیغمبه‌ری خوا ﷺ بۆی پوو‌نکردنه‌وه له‌پریگه‌ی

۱- بپوانه: السيرة النبوية الصحيحة ۱/۱۶۰.

۲- بپوانه: الحرب النفسية ضد الاسلام، د.عبدالوهاب كحيل لا ۱۲۸.

فہرمودہ یہ کی قودسیہ وہ کہ: ((المتحابون فی جلالی، لهم منابر من نور یغبطهم النبیون والشہداء)).^۱ واتہ: ئەوانہی لە پیناوی خوادا یە کترین خۆشدە ویت، مینبەریان بۆ دادە نریت لە پووناکی دروستکراوە، پیغەمبەران وشە هیدان ئاواتیان پێدەخوازن.

بەم شیوہیش برایەتی راستەقینە بوو بە پیوہری کردارەکان، خۆشەویستیش لە پیناوی خوادا بوو بە چاکترین کردەوہ و بەرزترین پلە و پایەیی بۆ دانرا لە لای خوای گەورەو، پیغەمبەریش ﷺ موسلمانانی ئاگادار کردەوہ لەوہی کہ متەرخەمی پیشان بەدەن لەم پە یوہندییەدا، ھەر وہا بنچینە کیشی دانا بۆ پاراستنی، کاتیک پیتی فەرموون: خۆتان بە دوور بگرن لە کینە و چاوتی پینی مائی یەک و پشت لە یە کتر ھەلکردن و، بە لکو ببینە بەندە بۆ خوا و برا بۆ یە کتر.^۲

لە مەسەلەیی پە یوہندی ناو خۆیی کۆمەلگاو یە کخستنی بەرەکانی بۆ ئەوہی بە ھیز بن لە دژی جەنگی دەروونی ئاراستە کراو بۆیان، پیغەمبەری خوا ﷺ پەنای بردە بەر یە کسانیی لە نیتوان کہ سەکانی نیتو ئەو بەرانە و ئازادی پیدانیان، چونکہ ئەوان ناچنە ناو ئەو کۆمەلگایە بە ئازادی نە بیئت، ئینجا ئەوان ئازادی دەربپین و پاوێژکردنیان ھەبوو، پیغەمبەر ﷺ بپریاری یە کسانیی دا لە نیتوان ھەموو خەلکدا، فەرمانپەرەواو فەرمانپیکراو، دەوڵە مەندو ھەزارو، لە نیتوان ھەموو چینەکاندا، لە راستیشدا ئەم بنەمایە کاریگەری گەورەیی ھەبوو لە دەروونی شوینکە و توانداو، وایلێکردن یە کترین خۆشبویئت و یە کیتی یان لە نیتواندا ھە بیئت و، بەرگریشی لیبکەن بە ھەموو توانایەکیانەوہ، چونکہ پیغەمبەر ﷺ دانی نە ناوہ بە ھیچ جیاوازییە ک لە نیتوان ئادە میزادەکاندا بە ھۆی نە ژاد یان پلە و پایەیان ھۆز، یان پەنگ یان ھەر شتیکی تر. جیاوازیش لە نە ژداو پەنگ و پەگەزەکاندا نابیئتە مایەیی جیاوازی لە ماف و ئەرکەکان، یان شیوہکانی خواپەرستن، چونکہ ھەموان بەرانبەر خوای گەورە یە کسانن، کاتیکیش سەرانی مەککە داوایان کرد لە پیغەمبەر ﷺ کۆپنکیان ھە بیئت

۱- اخرجه الترمذی و صححه، کتاب الزهد ۵۱۵/۴ رقم ۲۳۹۰ .

۲- البخاری، کتاب الادب ۹۹/۷ رقم ۶۰۷۶ .

جیاواز له‌کۆری لاوازو کۆیله‌کان، بۆ ئه‌وه‌ی پێکه‌وه‌ دانه‌نیشن، پیغه‌مبهری خوا ﷺ پوونی کرده‌وه‌ که‌مه‌موان به‌کسانن له‌وه‌رگرتنی وه‌حی وه‌یدایه‌ت بیباوه‌پانی مه‌که‌ له‌ سه‌رده‌مه‌دا پازی نه‌ده‌بوون دانیشن له‌گه‌ڵ ئه‌و جوړه‌ که‌سانه‌دا که‌به‌لاوازو سه‌رشو‌پیانیان داده‌نا له‌شوینکه‌وتوانی پیغه‌مبهر ﷺ، بۆیه‌ قورئان له‌م باره‌وه‌ دابه‌زی: ﴿وَاصْبِرْ نَفْسَکَ مَعَ الَّذِیْنَ یَدْعُوکَ رَبِّهْم بِالْغَدَوٰةِ وَالْعَشِیِّ یُرِیْدُوْنَ وَجْهَهُۥٓ وَلَا تَعْدُ عِیْنَکَ عَنْهُمْ تُرِیْدُ زِیْنَةَ الْحَیْوَةِ الدُّنْیَا وَلَا تُطِغْ مَنْ اَغْفَلْنَا قَلْبَهُۥٓ عَن ذِکْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوٰیهُۥ وَکَانَ اَمْرُهُۥ فُرْطًا ﴿۲۸﴾ وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّکُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلِیُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلِیْکُفِّرْ اِنَّا اَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِیْنَ نَارًا اَحَاطَ بِهْمُ سُرَادِقُهَاۗ وَاِنْ یَسْتَغِیْثُوْا یُعَاثُوْا بِمَآءٍ کَالْمُهْلِ یَشْوِی الْوُجُوْهَۗ بِسُكِّ الشَّرَابِ وَسَآءَتْ مُرْتَفَقًا ﴿۲۹﴾ (الکھف: ۲۸، ۲۹).

به‌لکو پیغه‌مبهر ﷺ کاتیک پووی وه‌رگێرا له‌ئیبنو ئوممی مه‌کتوم چونکه‌ سه‌رقالی گفتوگو کردن بوو له‌گه‌ڵ سه‌رانی قورپه‌یش، خوای که‌وره‌ به‌توندی گله‌یی لیکرد .

به‌کێک له‌ئهو هۆکارانه‌ش پیغه‌مبهر ﷺ کۆمه‌لگای پێرێکخست و به‌ره‌ی ناوخۆیی پێی پته‌و کردن ئه‌وه‌ بوو که‌ بانگه‌وازی کرد بۆ هاوبه‌رپرسیاریتی کرده‌یی و واتایی له‌نیوان موسلماناندا، بۆ ئه‌وه‌ی هیزدار یارمه‌تی بی هیز بدات و، ده‌وله‌مه‌ند میهره‌بان بیته‌ له‌گه‌ڵ هه‌ژاردو، پیغه‌مبهر ﷺ که‌ لێنێکی به‌جینه‌هیشته‌ جه‌نگی ده‌روونی بتوانیته‌ لێه‌وه‌ بیته‌ نیو پێزی موسلمانانه‌وه‌، کۆمه‌لی به‌که‌م تاوێرێکی په‌ق وگه‌وره‌ی پێهات که‌هه‌ول و پیلانی سه‌رکرده‌کانی قورپه‌یشی له‌سه‌ر تیکشکا.^۱

شه‌شهم: کاریگه‌ری قورئانی پیروژ له‌به‌رزکردنه‌وه‌ی وهری هاوه‌لآندا.

قورئانی پیروژ کاریگه‌رییه‌کی گه‌وره‌ی هه‌بوو له‌به‌زکردنه‌وه‌ی وهری ئیمانداران له‌لایه‌که‌وه‌، له‌لایه‌کی تریشه‌وه‌ هه‌رپه‌شه‌ کردن له‌بیباوه‌پان به‌سزای سه‌خت، ئه‌وه‌یش ئه‌وپه‌ری سه‌ختی دروست ده‌کرد له‌سه‌ر ده‌رونیان، به‌رگریکردنی قورئان

له هاوه لان له دورو خالدا خوئی ده بينينه وه:

يه كه م: هاندانی پيغمبر ﷺ بو چاودپری كردنيان و، له گه ل دانيشنتيان و، پيشوازيكردنيان و، گله يی كرد له سر هندی ه لويست كه رووی له هاوه لیک وهرگپراوه به هوئی کاروباری بانگه وازه وه .

دوهم: ناسانگردنوه له سر هاوه لان له ريگه ی نمونه هينانه وه و باسکردنی به سهراته کان بويان، كه تيايدا باسی پيغمبران ونه ته وه كانی ترو، نه و درده سه ريپانه ی له ميلله ته كانيان بينويپانه، بو نه وه ی نه وانيش خو پراگرين، هه روه ها له ريگه ی ستايشکردنی هه نديك له كرداره کان، نينجا به به لئين پيدانی پاداشت و به هشت بويان، هه روه ها به تانه ليدان له دورمنه كانيان كه نازاريان ده دان .^۱

سه باره ت به خالی يه كه م، پيغمبر ﷺ له مزگه و تدا داده نيشت له گه ل نه و هه ژارو چه وساوانه ی نيو هاوه لان، وه كو: خه بباب وعه ممارو، نيينو فوكه يهه ی يه ساری مه ولای صه فوانی كورپی نومه ييه و، صوه ييب وهاوشيوه كانيان، قوره يشه كان گالته جاپريپان ده كرد به وانوه ده يانوت: نانه مانه ن خوا له نيوان نيمه دا رينمونيانی كروه بو ريگه ی راست وپه وا، نه گه ر نه و شته ی موحه ممد هيناوي تي باش بووايه هه رگيز نه مانه پيش نيمه نه ده كه وتن، نه خوايش نه وانی تاييه ت ده كرد به و شته وه .^۲

خوای گه وره يش به رپه رچی گالته جاپری نه وانی داوه ته وه و پوونيكردوه ته وه كه په زامه ندي خوای گه وره له سر كه سانتيك په يوه ست نييه به پله و پايه يانه وه، يان پريزيان له نيوان خه لكيدا، هه روه ها پيغمبر ﷺ جه ختی ده كرده وه له سر نه م چه مکه . خوای گه وره ده فهرموويت: ﴿وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَطَرَدَهُمْ فَتَكُونُ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾ ^(۵۴) وَكَذَلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لِيَقُولُوا أَهَؤُلَاءِ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ ^(۵۵) وَإِذَا جَاءَكَ

۱- الحرب النفسية ضد الاسلام لا ۲۶۹ .

۲- هه مان سه رچاوه لا ۲۷، ۲۷۱ .

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ
 مَن عَمِلَ مِنكُمْ سُوءًا بِجَهْلَةٍ ثُمَّ تَابَ مِن بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّهُ غَفُورٌ
 رَّحِيمٌ ﴿الانعام: ۵۲-۵۴﴾. به‌م شیوه‌یش خوی گوره بۆ پیغه‌مبه‌ر ﷺ پله‌و پایه‌ی
 هاوه‌لانی پوونکرده‌وه، که بیباوه‌پان ده‌رکی پیناکان، به‌لکو خوی گوره پیغه‌مبه‌ر
 وریاده‌کاته‌وه له‌وه‌ی که‌ئه‌وان دور بخاته‌وه له‌خوی، هه‌روه‌ها فه‌رمانیسی
 پیده‌کات به‌باشترین شیوه سلأویان لیبکات، مژده‌یان پیدبات که‌خوی گوره
 به‌لینی لیخوشبوونی پیداون له‌دوی ته‌وبه‌کردنیان وره‌ی ئه‌وانه ده‌بیت چۆن بیت؟،
 چۆن ئیتر هه‌ست به‌هیچ نازاریک ده‌که‌ن که‌توشیان بیت، به‌لکو پیخوشحالیش ده‌بن
 به‌و ئه‌شکه‌نجان‌ه‌ی که‌ ئیمان‌که‌یان پیی گه‌یاندوون^۱.

ئینجا ده‌بینین خوی گوره گله‌یی ده‌کات له‌پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی له‌چه‌ند ئایه‌تیکدا،
 که تا پۆژی قیامت هه‌ر ده‌خوینریته‌وه، ئه‌م گله‌ییه ده‌رباره‌ی پیاویکی هه‌ژاری
 نابینا بوو له‌هاوه‌لان، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بروی لیوه‌رگپرا یه‌کجار وه‌لامی نه‌دایه‌وه،
 ئه‌ویش به‌هۆی سه‌رقالبوونی له‌گه‌ل هه‌ندیک له‌سه‌رانی قوره‌یش بۆ بانگی‌شکردنیان
 بۆ ئیسلام،^۲ خوی گوره ئه‌م ئایه‌تانه‌ی دابه‌زاند: ﴿عَبَسَ وَتَوَلَّى ﴿١﴾ أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى
 ﴿٢﴾ وَمَا يَدْرِيكَ لَعَلَّهُ بَزَّخٌ ﴿٣﴾ أَوْ يَدْكُرُ فَنَنْفَعُهُ الْذِكْرَى ﴿٤﴾ أَمَّا مِنْ أَسْتَعَى ﴿٥﴾ فَأَنْتَ لَهُ
 تَصَدَّى ﴿٦﴾ وَمَا عَلَيْكَ أَلَّا يَرْكَى ﴿٧﴾ وَأَمَّا مِنْ جَاءَكَ يَسْعَى ﴿٨﴾ وَهُوَ يَخْشَى ﴿٩﴾ فَأَنْتَ عَنْهُ
 تَلَهَّى ﴿عَبس: ۱-۱۰﴾.

هیچ بواریک نییه بۆ ئیمتیاز له‌بانگه‌وازی ئیسلامدا، به‌هۆی نه‌ژادو مال و
 که‌سایه‌تی دیاری ناو کۆمه‌ل، چونکه ئه‌م ئایینه هاتوو به‌ پیره‌داکوتانی تیروانین
 بۆ مرۆف و، ده‌رخستنی یه‌کبوونی بنچینه، ئالیره‌شه‌وه ده‌توانین له‌ توندی گله‌یی
 خوی گوره له‌پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی بگه‌ین کاتیک که‌بایه‌خی زۆری ناراسته‌ی ئوبه‌یی
 کوپی خه‌له‌ف کرد، هاوکات پوویشی له‌ئیبنو ئومی مه‌کتووم وه‌رگپرا، چونکه ئه‌و

۱- بپوانه: الحرب النفسية ضد الاسلام لا ۲۷۰، ۲۷۱.

۲- هه‌مان سه‌رچاوه ۲۷.

هاوه له نابینایه له ترازووی مه قدا له بلیونه های وه کو ثوبه ی چاکتره له لای خوا .^۱
 هم به سر هاته په ندو ناموزگاری تیایدا بوو، موسلمانانی سرده می یه که م و
 نه وانه ش دوی خویمان هاتن سوویدیان لیوه رگرت، گرنگترینی نه و په ندانه ش
 پیشوازیکردنه له ئیمانداران، که یاندن پیویسته له سر بانگخوزان، به لام به رپرسنین
 له وهی نه و که سه موسلمان بیټ یان نه بیټ، به سرهاتی هم نابینایه به لکه یه
 له سر پیغه مبه رایه تی موحه ممه د ﷺ، چونکه نه گه ر پیغه مبه رمان ﷺ په وانه کراوی
 خوا نه بوايه، هم پوډاووی ده شارده وه، خه لکی ناگادار نه ده کرده وه، چونکه
 جوریک له سر زه نشتکردنی تیدایه بو پیغه مبه ر ﷺ، خو نه گه ر نه و هیچ شتیکی
 له وه حی بشاردايه ته وه هم نایه تانه ی ده شارده وه، یان نایه ته کانی به سرهاتی
 زه یدو زهینه بی کچی جه حش^۲، بویه له سر بانگخوزانه که هه میسه خه لکی چاک
 پیشخن .^۳

سه باره ت به خالی دووه میس، گرنگترین هوکاره کانی ئاسانکرده وه له سر
 هاوه لان نه وه بوو که قورنانی پیروژ پوونیده کرده وه بویان که نه وه ی به سر یاندا
 دیت، به زیاده وه به سر پیغه مبه راندا هاتوه، وه کو نوح وئیبراهیم و موساو عیسا
 درودوسلاوی خویان له سر بیټ، بو جیگیرکردنی موسلمانان و گیانی فیداکاری و
 ئارامگرتن له پیټناوی ئیسلامدا، هه روه ها پیشه نگی چاکي بو دیاری ده کردن،
 که له سر ده مانی پیش ئیسلام باشترین هوکار بووه له گو په پانی راگه یاندن و
 په روه رده و فیړکردن و په یوه ندی گشتی، چونکه سه رگوزه شته کانی قورناتن په ندو
 دانایی و نمونه ی زوریان تیادایه .

یه کیکی تریش له هوکاره کانی قورناتن له ئاسانکرده وه له سر هاوه لانه و
 به رگریکردن لیټیان، ستایشکردنی خویمان و کرده وه کانیان، خه لکی تاکو پوژی
 قیامت ده یان خویننه وه، بو نمونه نازادکردنی نه بو به کر په زای خوی لیټیت بو
 حوت له هاوه لان بو نه وه ی رزگاریان بکات له نازارو نه شکه نجه، له هه مان کاتدا

۱- بېوانه: السيرة النبوية الصحيحة ۱/۱۶۷ له گال ده ستکاریکردنی ژماره که له سه دانه وه بو بلیونه ها .

۲- تفسیر ابن عطیة ۳۱۶/۱۵ القاسمی ۵۴/۱۷ .

۳- بېوانه: المستفاد من قصص القران د. عبدالکریم زیدان ۸۹/۲ .

قورئان تانه‌ده‌دا له ئومه‌ییه‌ی کورپی خه‌له‌ف که‌ئه‌شکه‌نجه‌ی بیلالی کورپی په‌باحی ده‌دا، قورئان به‌پیره‌وی په‌وشتی خوئی، بنچینه‌کانی پاداشت و سزای پیشکه‌ش کرد، ئینجا هانی بروادارانی داو، هه‌په‌شەشی له‌سەر پیچیکاران کرد، ئەم تانه‌لیدانه چه‌مکیکی قوولی له‌خوگرت، چونکه‌ پینگای بۆ هاوه‌لان پۆشن کرده‌وه، خه‌م و په‌ژاره‌یه‌کیش بوو له‌دلی بیباوه‌پو پاراکاندا، خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموویت: ﴿فَأَنْذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظَّى ﴿١٤﴾ لَا يَصْلَاهَا إِلَّا الْأَشْقَى ﴿١٥﴾ الَّذِي كَذَّبَ ﴿١٦﴾ وَتَوَلَّى ﴿١٧﴾ وَسَيَجْزِيهَا الْآتَى ﴿١٧﴾﴾

الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتْرَكِي ﴿١٨﴾ وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزَى ﴿١٩﴾ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَى ﴿٢٠﴾ وَلَسَوْفَ يَرْضَى ﴿٢٠﴾ (اللّیل: الايات ١٤_٢١) .

هه‌روه‌ها قورئان باسی جیگیربوونی نێرده‌ی گاوه‌هکانی کردوه له‌سەر ئیسلام، سه‌ره‌پای گالته‌ جارپی بیباوه‌په‌کان وه‌ه‌ولدانیان بۆ له‌خشته‌ بردنیان، بۆیه‌ ئەم ئایه‌تانه‌یان له‌سەر دابه‌زی وه‌کو هه‌ندیك له‌میژوو نووسه‌کان ده‌لێن ، خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموویت: ﴿الَّذِينَ ءَانْتَهُمُ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِهِ هُمْ بِهِ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾ وَإِذْ يُثَلَّىٰ عَلَيْهِمْ قَالَ ءَأَمْتَابِهِ ؕ إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهِ مُسْلِمِينَ ﴿٥٣﴾ أُولَٰئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا وَيَدْرَءُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٥٤﴾﴾ (القصص: ٥٢_٥٤) .

ئینجا ئایه‌ته‌کان له‌دوای ئه‌وه‌ مژده‌ی پاداشتی زۆری به‌هاوه‌لان ده‌داو، هه‌روه‌ها خو‌شگوزه‌رانی نه‌بپاوه‌ له‌به‌ه‌شتدا، به‌رانبه‌ر به‌ئارامگرتن و خو‌پاگرییان به‌رانبه‌ر ئازارو، وه‌کو هاندانیکیش له‌سەر به‌رده‌وام بوون له‌سەر پینگای بانگه‌واز، بی ئه‌وه‌ی هه‌چ ئاوپێك بده‌نه‌ له‌وه‌ی که‌ده‌بییسن و ده‌بیینن، سه‌رکه‌وتن و زالبوون له‌کو‌تاییدا هه‌ر بۆ ئه‌وانه، له‌هه‌مان کاتیشدا قورئان سه‌رئه‌نجامی دوژمنانیانی ئاشکرا ده‌کرد بۆیان، خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموویت: ﴿إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ ءَامَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهُدُ ﴿٥١﴾ يَوْمَ لَا يَنْفَعُ الظَّالِمِينَ مَعَذِرَتُهُمْ وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ

سُوِّ الدَّارِ ﴿غافر: ۵۱-۵۲﴾ .

به هه مان شیوه چاکه و فه زلی ده ستگردنی به قورئانه وه بو باسده کردن، وه کو ده فه رموویت: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَّن تَبُورَ ﴿۱۹﴾ لِيُؤْفِقَهُمْ أَجْرَهُمْ وَيَزِيدَهُمْ مِّن فَضْلِهِ إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ﴾ (فاطر: ۲۹، ۳۰).

هه روها باسی چاکه و فه زلی سووربوونی کردوه له سره خواپه رستن، و پړای هه موو نه و نازارو نه شکه نجه ی به سره ریان دیت و، پاداشتی نارامگرتنیش له سره نه و نارپه حه تیانه، خوی گه وره ده فه رموویت: ﴿أَمَّنْ هُوَ قَنِيتٌ ءَأَنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّهِ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿۱﴾ قُلْ يَعْبادِ الَّذِينَ ءَأْمَنُوا أَنْفَعُوا رَبِّكُمْ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَأَرْضُ اللَّهِ وَسِعَةٌ إِنَّمَا يُؤْفَى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ﴾ (الزمر: ۹، ۱۰).

هه ربویه هه لمه ته کانی قورپه یش وه کاره کانیان له نه شکه نجه داند، کاریگه ری نه کرده دلی هاوه لآن، به بونه ی به رنامه ی قورئان و شیوازه ژیرانه کانی پیغمبر ﷺ، هه موو شیوازه کانی بته پرسته کانیش له دژایه تی پیغمبر ﷺ و هاوه لانی و بیروباوه پی راسته قینه تیکشکان و به رگریان نه گرت .

حه وته م: شیوازی دانوستان.

بته پرسته کان پوژتیک کو بوونه وه و تیان: شاره زاترین که س له جادوو و، قه شه یه تی و، هونراوه، بنیرن بولای نه و پیاوه ی که کومه لانی په رته وازه کردووه و، کاره کانمانی تیکداوه و، په خنه له نایینمان ده گریت، باقسه ی له گه ل بکات و بزانیت مه به سستی چیه؟ و تیان که س له عوتبه ی کوپی په بیعه چاکتر نییه بو نه و مه به سته، نه ویش چووه لای پیغمبر ﷺ و تی: نه ی موحه ممه د تو باشی یان عه بدو لموتته لیب؟ پیغمبر ﷺ بی دنگ بوو، تی: نه گه ر ده لئی نه وان له تو

باشتر بوون، نه وانه نهو خودایانه یان ده په رست که تو به خرابی ده زانیت، نه گه ریش ده لئی من له نه وان باشترم، بدوی تاگویت لی بگرین، سویند به خوا ئیمه که سمان له تو شوم تر نه بینویه له سر خومان، کومه لمانت په رته وازه کرد، کاروبارمانت تیکداوه و نایینمان به پرپوچ ده زانیت، نابرویشمانت بردوه له ناو هوزه کانی عه رهدا تا کو نه و هیان له ناو بلا بووه ته وه که قورپه یش جادوگری تیا دایه، قورپه یش قه شه ی تیا په یدابووه، سویند به خوا چاوه پوانی هاواریکین له چه شنی ژنی باردار، هه موومان له دژی په کتر هه لسن به شمشیر تا له ناو ده چین .

کابرا، نه گه ر پتویستیت به مال وپاره یه؛ نه و ندهت بق کۆده که ینه وه له مال کانهان تاده تکه ینه ده وله مه ندرتین که س له قورپه یشدا، نه گه ریش مه سه له ناره زوی نافرته به مه یلی خوت هه لبریره وده نافرته ت لی ماره ده که ین، پیغه مبر ﷺ فرموی: ((فرغت؟)) واته: قسه کانت ته واو کرد؟ وتی: به لی!

پیغه مبر ﷺ نه م نایه ته ی خوینده وه: ﴿حَمْرٌ ۱﴾ تَنْزِيلٌ مِنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿۲﴾

كَتَبُ فُصِّلَتْ آيَاتُهُ، قُرْءَانَا عَرَبِيًّا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿فصلت: ۱-۳﴾. تا کو گه یشته:

﴿فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ﴾ (فصلت: ۱۳). عوتبه

وتی: بابه س بیت! له مانه زیاترت پی نییه؟ فرموی: نه خیر، نه ویش گه رایه وه

لای قورپه یش وپییان وت: چیت کرد؟ وتی: هه موو شتیک که به خه یالتاندا دیت وتم

له گه لید، وتیان: نه ی وه لامتی دایه وه؟ وتی: به لی، له ریوایه تی ئیبنو ئیسحاقدا

هاتوه: کاتیک گه رایه وه لایان وتیان: چیت کرد نه ی نه به لوه لید؟ وتی: گویم

له وته یه ک بوو هه رگیز وته ی له وشپوه م نه بیستوه، سویند به خوا هوزراوه نییه،

جادوو نییه، قه شه یه تی نییه، نه ی کومه لانی قورپه یش، بیخه نه سر نه ستوی من و،

واز له م پیاوه بهینن باکاری خوی بکات ولتی دوورکه ونه وه، سویند به خوا نه و

قسانه ی من لیم بیست هه والیکي مه زنی لیده که ویتته وه، نه گه ر هوزه کانی تر شتیک

به سه ریدا بهینن نه وائوه رزگارتان ده بیت، نه گه ریش سه رکه ویتته سه ر هوزه کانی

عه رهدا، نه و مولک و سه ر به زری نه و بق ئیوه شه، ئیوه یش دلشادترین که س ده بن

بہئو، وتیان: سویند بہخوا: بہزمانی تویشی توش کرد، وتی: ئەمہ بۆچوونی منو چیتان پی باشه وابکن^۱.

وانہو پەندو سوودەکان :

ا- پیغمبر ﷺ نہ چووہ ناو جەنگیکی لاوہکییہوہ، سەبارەت بەچاکیتی خۆی لەسەر باوک و باپیری، یان چاکیتی ئەوان لەسەر خۆی، ئەگەر بچوبایەتە نیو ئەو باسانەوہ ئەوہ مەسەلەکە دەبرایەوہ بی ئەوہی عوتبە هیچی لی بیسی.

ب- بەھمان شیوہ نہ چووہ نیو جەنگیکی لاوہکییہوہ سەبارەت بەئەو پیشنیرانەئە کرایە سەری، یان توورپە بوایە بەرانبەر ئەو تۆمەتبار کردنانە، بەلکو وازی لەھەموو ئەوشتانە هیئا لەپیناوا ئامانجیکی دوورتر، بواریشی پەخساند بۆ عوتبە ھەرچی پێیەباسی بکات، تەنانتە ئەوئەندە پەوشتی پیغمبر ﷺ بەرز، بوو فەرمووی: ئایا قسەکانت تەواو کرد ئەئە باوکی وەلید؟ وتی: بەئە^۲.

ج- وەلامەکەئە پیغمبر ﷺ یەکلا کەرەوہ بوو، ھەلبژاردنی بۆ ئەم چەند ئایەتە بەلگەئە لەسەر دانایی و ژیری پیغمبر ﷺ، ئایەتەکان چەند مەسەلەئەکی سەرەکیان باسکرد، لەوانە: ئەم قورئانە لەلای خواوہ دابەزیوہ، ئاشکرا کردنی ھەلوئستی بیباوہپان و دورپەرتیزیان، باسکردنی ئەرکی پیغمبر ﷺ و ئەوہیش کە ئادەمیزادە، باسکردنی ئەوہی کە یەک پەرورەدگار ھەئە ئەویش (اللە)یەو، دروستکەری ئاسمانەکان و زەوییە، باسکردنی ھەلوئستی نەتەوہکانی تر و ئەوہی کە تووشیان ھاتووہ، ھەرەشەکردن لەقورپەئیش بەتیشقەئەکی وێرانکەر وەکو ئەوہی عادو سەمود^۳.

د- ترسناکی مال و گەورەئە و ئافرەت لەسەر بانگخوازن، چەندین بانگخواز خۆیان پانەگرت بەرانبەر بریقەئە پارە، ئەوانەئەشی کە خۆراگرن بەرانبەر پارەو لەخستە ناچن ھەر ئەوانەن کە بەراستەقینە شوینکە و تووی پیغمبر ﷺ، مەترسی

۱- السيرة النبوية لابن هشام ۲۹۴/۱ .

۲- بروانہ: التحالف السياسي في الاسلام، منير الغضبان لا ۳۳ .

۳- بروانہ: معين السيرة للشامي لا ۷۵ .

سه‌رگه‌وره‌یی ناشکرایه، چونکه شه‌یتان له‌م بواره‌دا پازاندنه‌وه ده‌کات به‌چه‌ندین جور، بانگخواری پئی خوایش نه‌و که‌سه‌یه که‌پیره‌وی بکات له‌پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌هه‌موو جول‌و‌وته‌و کرده‌وه‌یه‌کی، نه‌و نامانجه‌یشی له‌بیر نه‌چیت که‌ده‌ژئی وده‌مرئی له‌پیناویدا: ﴿قُلْ إِنْ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۱۶۲﴾ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ﴾ (الانعام: ۱۶۲-۱۶۳).

سه‌باره‌ت به‌ ئافره‌تیش پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((ماترکت بعدی فتنه‌ اضر علی الرجال من النساء))^۱ واته: له‌پاش خۆم به‌لایه‌کم به‌جینه‌هیشتووه زیاتر له‌ژنان زیانی هه‌بیت بو‌ پیاوان، ئیتر ئایا خیزانی‌ک بیت وده‌ی می‌رده‌که‌ی به‌روخینی له‌بانگه‌وازو جیهاد، یان زال‌بوونی هه‌ندی ئافره‌تی بی‌ ئابوو له‌سه‌ر که‌سی بانگخواز بو‌ له‌خسته‌ بردنی، به‌هه‌ر شیوه‌یه‌ک بیت هه‌ر به‌لایه‌کی گه‌وره‌یه، ته‌نانه‌ت قورپه‌یش پیشنیاری ده‌ ئافره‌تیان کرده‌ سه‌ر پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌جوانترین وچاکترینان نه‌گه‌ر خوئی توانای نییه له‌ژنیک زیاتری هه‌بیت، له‌راستیدا ترسناکی ئافره‌ت کاتی‌ک که‌لاده‌دات له‌پنگای خوا زۆرتره له‌سه‌ر موسلمانان له‌شمشیریک له‌سه‌ر گه‌رده‌نی،^۲ پیویسته له‌سه‌ر بانگخوازان په‌یره‌وی بکه‌ن له‌پیغه‌مبه‌ر ﷺ، هه‌میشه‌ وته‌که‌ی یوسف علیه‌السلام یان له‌یاد بیت: ﴿قَالَ رَبِّ السِّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ وَإِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُنْ مِنَ الْغَالِبِينَ ﴿۳۳﴾ فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ (یوسف: ۳۳-۳۴).

ه- کارتی‌کردنی هه‌لو‌یستی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌عوتبه، ته‌نانه‌ت هاو‌پن‌کانی پیش نه‌وه‌ی قسه‌ بکات سو‌یندیان خوارد له‌سه‌ر نه‌وه‌ی کاریتی‌کراوه، چونکه‌ دوا‌ی نه‌وه‌ی نه‌و دوژمنه‌ ده‌یویست بانگه‌وازه‌که له‌ناو‌بدات، به‌قورپه‌یش ده‌لیت‌واز له‌موحه‌مه‌د به‌ینن نه‌وه‌ی پئی باشه‌ بانه‌نجامی بدات.^۳

۱- صحیح الجامع الصغیر ۱۳۸/۵ ورقمه ۵۴۷۳.

۲- بهوانه: فقه‌ السیره‌ للغضبان لا ۱۶۹.

۳- بهوانه: فی السیره‌ النبویه‌ قراة‌ لجوانب‌ الحذر‌ والحماية ۸۷.

و- ہاوہ لان گوئیان لہو ناخاوتنہ بوو لہ نیوان پیغہ مبر ﷺ و عوتبہ و، چون خوشہ ویستہ کہ یان ہموو پیشنیارہ کانی عوتبہ ی پرتکرده وہ، ئہوش وانہ ی کی پورہ دہیی بوو گہ یشتہ ناخیان، تیایدا فیتری خورپاگری بوون لہ سہر پیشپرہ و، دہستگرتن بہ بیروباوہ پور، ئہوش تانہ ی کہ بانگخوزان پیی فریو دہ خون .

ز- ہاوہ لان لہ پیغہ مبر ﷺ فیتری لہ سہر خوی و مؤقرہ گرتن بوون، چونکہ گوی گرت لہ ئہ و قسہ پووجہ لانہ ی عوتبہ دہ یوت، ئینجا ئہ و قسہ نابہ جتیانہ ش کہ دہ ربارہ ی پیغہ مبر ﷺ دہ یوت و، ئہ ویش گوی پیئہ دہ دا .

بؤ ئہ وہ ی پیگہ ی لیئہ گریت کہ بانگی بکات بؤ ئیسلام کہ ئہ وہ ی سہرگہ و رہ ی بہنی عہ بدو شہ مس بوو، ہموو وشہ یہ کیش لہ سہر گہ و رہ ی بوونہ و رہ وہ دہ ر دہ چوو بنہ مایہ ک بوو کاری پیبگریت، ہموو ہہ لسوکہ و تیکیشی ئاین بوو، ہموو چاوپوشیہ کیشی پوروشت بوو .^۱

کتیبہ کانی زیاننامہ ی پیغہ مبر ﷺ دہ گپرنہ وہ کہ سہرانی مہ ککہ لہ پاش ئہ م چاوپیکہ و تنہ دہ ستیان کرد بہ دانوستان لہ گہ ل پیغہ مبر ﷺ و ہندی تہ ماعیان پیشنیار کرد کہ زور دلی ئادہ میزادہ کان و دونیا ویستہ کان بؤی نہرم دہ بن، بہ لام پیغہ مبر ﷺ ہہ لویستیک یہ کلاکہ رہ وہ ی نواند لہ دژی ناہہ قدا، بہ بی ہیچ فرتوفیل و پوپامایہ ک، یان چوونہ نیو تہ لہ کہ بازی سیاسی، یاخود نہرمی نواندن بہ رانبہر سہرانی قورہ ییش^۲، چونکہ کیشہ ی بیروباوہ پ پیویستہ لہ سہر پوونی بنیات بنریت، دور لہ ہیچ پوپامایہ و دابہ زینیک، بؤیہ پیغہ مبر ﷺ بہ م شیوہ وہ لامی دایہ وہ: ((ماہی ماتقولون، ماجئت بما جئتکم بہ اطلب اموالکم ولا الشرف فیکم ولا الملک علیکم ولكن بعثني الله رسولا وانزل علي كتابا وامرني ان اكون لکم بشيرا ونذیرا، فبلغتکم رسالۃ ربی، ونصحت لکم، فان تقبلوا منی ما جئتکم بہ، فهو حظکم فی الدنیا، والاخرۃ، وان تردوه علی، اصبر لامر الله حتی یحکم الله بینکم))^۳.

۱- بھوانہ: التریبۃ القیادیۃ ۳۰۴/۱ .

۲- بھوانہ: الوفود فی المہد المکی، لمہی الاسطل لا ۳۷ .

۳- السیرۃ النبویۃ لابن ہشام ۲۹۵/۱، ۲۹۶، التریبۃ القیادیۃ ۳۰۵/۱ .

واته: ئه‌و شتانه‌ی ده‌یلین له‌مندا نییه، من ئه‌و شتانه‌ی که ده‌یلیم له‌به‌ر ده‌ستکه‌وتنی ماله‌کانتان، یان سه‌رگه‌وره‌یی له‌نیوانتان، یان پادشایی له‌سه‌رتان نییه، به‌لکو خوای گه‌وره منی په‌وانه کردووه بۆلای ئیوه، کتیبیکیشی به‌سه‌رمدا دابه‌زاندووه، فه‌رمانی پیکردووم مژده‌ده‌رو ترسینه‌ربم بۆ ئیوه، من په‌یامی خوای گه‌وره‌م پیتان راگه‌یاندو، ئامۆژگاریم کردن، ئه‌گه‌ر لیم وه‌رده‌گرن ئه‌وه به‌شی ئیوه‌یه له‌دونیاو دواپۆژدا، ئه‌گه‌ریش په‌تیده‌که‌نه‌وه ئارامده‌گرم له‌سه‌ر فه‌رمانی خوا، تاکو به‌م‌زنی خۆی نیوانمان به‌کلا ده‌کاته‌وه. به‌م هه‌لویسته ئیمانیه چه‌سپاوه، پیلانه‌کانیان گه‌راپه‌وه سه‌رخۆیاند، کیشه‌یه‌کیش له‌گرنگترین کیشه‌کانی بیروباوه‌پی ئیسلامی جیگیرکرد که‌بریتی بوو له‌پوخت بوونی ئه‌و بیروباوه‌په‌ له‌ه‌موو جوړه شتیکی نامۆ که‌تیکه‌لی بیت، چی له‌ناوه‌پۆکدا، یان له‌هۆکاری گه‌یشتندا.

﴿لَكُمُ دِينُكُمُ وَلِيَ دِينِ﴾

کاتیک بته‌پرستان پته‌ویی موسلمانانیا بۆ ده‌رکه‌وت و، شانازیکردنیا به‌ئیسلام و، وه‌ به‌رزیاان له‌دژی ناهه‌قدا، کاتیکیش که‌م که‌م بیهیوایی پوویکرده ده‌روونیاان که‌موسلمانان له‌ئایینی خۆیاان بگه‌پینه‌وه، پینگایه‌کی تریان گرتبه‌ر که‌له‌راستیدا بریتی بوو له‌یه‌کێک له‌سه‌یرو سه‌مه‌ره‌کانیاان، هه‌روه‌ها به‌لگه‌یش بوو له‌سه‌ر لاوازی بیرو هۆشیاان، ئه‌وان هه‌لسان به‌ناردنی ئه‌سوه‌دی کوپی عه‌بدولموتته‌لیب و، وه‌لیدی کوپی موغیره‌و، ئومه‌ییه‌ی کوپی خه‌له‌ف و، عاصی کوپی وانیل و وتیاان: ئه‌ی موحه‌مه‌د، وه‌ره ئیمه‌ په‌رستراوی تۆ بپه‌رستین و، تۆیش په‌رستراوی ئیمه‌ بپه‌رسته‌و، هه‌ردوو لاماان هاوبه‌ش ده‌بین له‌مه‌سه‌له‌که‌دا، ئه‌گه‌ر په‌رستراوه‌که‌ی تۆ باشتر بوو، ئه‌وه ئیمه‌ پشکیکمان لێی به‌رکه‌وتووه‌و، ئه‌گه‌ر په‌رستراوه‌که‌ی ئیمه‌یش باشتر بوو، ئه‌وا تۆیش پشکی خۆت لێی وه‌رگرتووه، ئیتر خوای گه‌وره ئه‌م سوپه‌ته‌ی دابه‌زاند: ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ

﴿۱﴾ لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ﴿۲﴾ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ﴿۳﴾ وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَّا عَبَدْتُمْ ﴿۴﴾ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ﴿۵﴾ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ ﴿الكافرون﴾ .

هاوشیوهی نه م سوږه تش، چه ندین نایه تی تر هه یه، حاشا ده کات له بیباوه پړی و بیباوه پان، وه کو: ﴿وَأَن كَذَّبُوا فَقُلْ لِي عَمَلِي وَلَكُمْ عَمَلِكُمْ أَنْتُمْ بَرِيءُونَ مِمَّا أَعْمَلُ وَأَنَا بَرِيءٌ مِّمَّا تَعْمَلُونَ﴾ (یونس: ۴۱) .

هه روه ها: ﴿قُلْ إِنِّي نُهَيْتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ قُلْ لَا أَلْبِغُ أَهْوَاءَكُمْ قَدْ ضَلَلْتُ إِذَا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُهْتَدِينَ﴾ ﴿۵۶﴾ قُلْ إِنِّي عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّي وَكَذَّبْتُمْ بِهِ مَا عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ إِنْ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ يَقْضِي الْحَقَّ وَهُوَ خَيْرُ الْفَاصِلِينَ﴾ (الانعام: ۵۶-۵۷) .

سوږه تی (الكافرون) نه وهی ده رخست که پړنگای پاستی یه که، هیچ لارییه کی تیادا نییه، خوا په رستنیکی په تییه بؤ خوی گوره، بؤیه سوږه ته که بریتی بوو له جیا کردنه وه یه کی یه کلاکه روه له نیوان په رستن په رستنیک و، بهرنامه و بهرنامه یه و، تیپوانین و تیپوانینیکی ترو، پړیانو پړیانیکی تر، پړیاری یه کجاری نه وهی تیادا بوو که یه کگرتن نییه له نیوان پاستی و بهرنامدا، یان له نیوان پوناکی و تاریکی دا، چونکه ناکوکی بنه په تی هه یه له کروکیاندا، مه حاله نه و جوړه یه کگرتنه دروست بیت، مه سه له که ش هیچ پړیوستیه کی نییه به پوپامای و فرت و فیل، به لی، چونکه مه سه له که بریتی نییه له بهرزه وه ندییه کی خودی، یان ناره زوویه کی په ریو، یان ژه هریک له هه نگوین دا، نایینیش_ وه کو نه فامی ه اوچه رخ ده لیت_ بؤ خوا و لات وه موان نییه، له پاستیدا، بهر په رچدانه وه یه کی یه کلاکه روه بوو د ژبه سه رانی قورپه یش، سه وداگری ولیکچوون و چاره سه ری مام ناوه ندی و، قایلکردنی که سایه تی نییه به هیچ شیوه یه ک، نه فامی نه فامیه و نیسلام نیسلامه، له هه موو کات و شوینیکدا، جیاوازیش له نیوانیاندا وه کو جیاوازییه له نیوان نالتوون و خو لدا، تاکه پړنگه چاره ی رزگار بوونیش ده رچوونه له و نه فامیه هه مووی بهر و

نی‌سلام به‌گشتی، نه‌گه‌ر ناپیوسته‌ حاشاکردنی ته‌واو یه‌کلاکردنه‌وهی پاشکاو دروست بیته‌ له‌نیوان هه‌ق وناه‌قدا، له‌هه‌موو ساتیکدا ((لکم دینکم ولی دین))^۱.

دوای نه‌وهی نیرده‌یه‌کی تریان نارد، پیکده‌هاتن له: عه‌بدوللای کوپی نه‌بو ئومه‌ییه‌و، وه‌لیدی کوپی موغیره‌و، موکره‌زی کوپی حه‌فص و، عه‌مری کوپی عه‌بدوللای کوپی نه‌بو قه‌یس و، عاصی کوپی عامیرو.^۲

هاتن بۆ پیشکه‌شکردنی پیشنیاریکی تر سه‌باره‌ت به‌دابه‌زین له‌هه‌ندی له‌و و تانه‌ی قورئان، داوایان کرد له‌پیغمبر ﷺ، نه‌و شتانه‌ی که‌قه‌لس ده‌بن پیی وه‌کو زه‌مکردنی خوداکانیان له‌قورئان لایبات، خوای گه‌وره‌یش نه‌م ئایه‌تانه‌ی دابه‌زاند :

﴿وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا آتِ بِسُورَةٍ آخَرٍ مُّثَلًّا أَوْ بَدِّلْهُ قُلْ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ تَلْقَائِي نَفْسِي إِنْ أَتَيْتُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابٌ يَوْمٍ عَظِيمٍ﴾ (یونس: ۱۵).

نه‌م دانوستان و نیردانه‌ش ده‌ریده‌خات تاچه‌ند سه‌رانی قوپه‌یش تووشی هه‌ره‌س بوو بوون، سه‌باره‌ت به‌دابه‌زینی موسلمانان له‌هه‌موو نی‌سلام، بۆیه‌ په‌نایان برده‌ به‌ر داواکاری وازه‌نیان له‌هه‌ندیکی، نه‌وه‌ش تیبینی ده‌کریت نه‌و دابه‌زینانه‌ی داوایان کرد له‌جاری یه‌که‌م نۆر تر بوون له‌وانه‌ی داوایان کرد له‌جاری دووه‌م، نه‌مه‌یش به‌لگه‌یه‌ له‌سه‌ر نه‌وه‌ی نه‌وان په‌له‌له‌ داواکاریه‌کانیان ده‌ستیان هه‌لگرت به‌هیوای نه‌وه‌ی که‌گوئیان لی بگیردریت له‌لایه‌ن پیغمبر ﷺ، هه‌روه‌ها نه‌وان که‌سه‌کانیان ده‌گۆپی که‌ده‌هاتن بۆ دانوستان، چونکه‌ هه‌ردوو نیرده‌که‌ وه‌لیدی کوپی موغیره‌ نه‌بیته‌ نه‌گینا هه‌موویان جیاواز بوون، بۆ نه‌وه‌ی که‌سه‌کان دووباره‌ نه‌بنه‌وه‌و، شیوازی قسه‌کان په‌وتیکی دیکه‌ وه‌ربگریته‌، نه‌وه‌یش په‌ندیکه‌ بۆ هه‌موو بانگخوازه‌کان تا‌کو پۆژی قیامه‌ت، که‌هیچ دابه‌زینیک نییه‌ له‌نی‌سلام، بابه‌ نه‌ندازه‌یه‌کی که‌میش بیته‌، چونکه‌ نی‌سلام بانگه‌وازیکی خواییه‌، هیچ بواریکی تیادا نییه‌ بۆ سه‌ودا کردن، له‌ژیر هیچ بۆنه‌و هۆیه‌کدا، له‌م پۆژگار هیشدا پیوسته‌

۱- بره‌وانه: فی ظلال القرآن ۶/۳۹۹۱ به‌ده‌ستکاریه‌کی نۆر وه‌.

۲- اسباب النزول الواحدی ۲۰۰، ونور الیقین للخضری ۶۱ به‌ده‌ستکاریه‌یه‌ وه‌.

بانگخوزان خویمان بپارژن له و جوړه پیشنیارو فیل و ته له کانه، که له وانه یه به شیوه یه کی پاسته و خو نه خریته پوو، به لکو شیوازیکی ناراسته و خو ودرده گریټ، وه کو پله و پایه ی وهزیفی به رزو، به لئینامه ی کارکردن، یان گریبه نندی بازرگانی چاک، ده زگا نیو ده وله تیه گومان لیکراوه کانیش بو نه وه نه خشه ده کیشن، واته بو دوورخستنه وه ی بانگخوزان له بانگخوزاوه که یان، به تایبته ی که سه سه رکرده کان، هاوکاریه کی ته واپیش هه یه له نیوان نه و ده زگایانه که کارده که ن بو کاو لکردنی جیهانی نیسلامی .^۱

له و راپورته ی که (ریتشارد ب. میشل) پیشکشی کردوه یه کیکه له گه وره کارمه ندانی بواری پرژه لاتی ناوه پاست بو چاودیری کردنی راپوونی نیسلامی و پیشکشی کردنی ناموزگاری بو چونیتی لیدانی، باسی پیلانیک کراوه بو له ناو بردنی بزوتنه وه نیسلامیه کان، له نیو برکه کانی نه و راپورته دا برکه یه کی تایبته هاتوه سه باره ت به هله که تاندنی سه رکرده کانی بانگه وازی نیسلامی، بو نه و مه به سته ش نه م پیشنیارانہ ی کردوه :

۱- ده ستنیشانکردنی نه و که سانه ی ده کریټ هه لکه له تینرین به وه زیفه ی به رز، که نه و که سانه سه رقالبکرین به هندی پرژه ی نیسلامی ناوه پوک به تاله وه و، هندی کاروباری ترکه توانایان له کیسیان ده دات، هاوکات له گه ل ئاسانکردنی زوریک له نیش و کاره کانیان، به م شیوه یه ش نه و که سانه به ته وای سه رقوال ده کریټ داده برین له بنچینه جه ماوه ریبه کانیان .

ب- کارکردن بو پاکیشانی خاوه ن ئاره زوه بازرگانی و تابووریبه کان، بو به شداریکردن له و پرژه نامانج گومان لیکراوانه، که له ناوچه عه ره بیبه کانددا داده مزین بو به رژه وهندی دوژمنانان .

ج- هه ولدان بو دوزینه وه ی هه لی کارکردن و، گریبه سستی داهاتی چاک له ولاته عه ره بیبه ده وله مهنده کان، نه و هه ش واده کات دووریکه ونه وه له چالاکی نیسلامی.^۲

۱- فی السیرة النبویة قراءة لجوانب الحذر والحماية ۸۹ .

۲- مجلة المجتمع الكويتية، عدد ۴۲۸، ۱۷ صفر ۱۳۹۹ هـ. نقلًا عن: فی السیرة النبویة قراءة لجوانب الحذر

ئو که سه‌ی وردبیته‌وه له‌و سیّ خالهی سه‌روهه، تییبینی ده‌کات که بریتین له‌هه‌لخه‌له‌تاندنی مادی ناراسته‌وخۆ، دووباره ئه‌گه‌ر به‌وردی دیقه‌ت بده‌ین ده‌بینین که ئه‌و خالانه به‌کپی جیبه‌جیده‌کریت، پله‌و پایه‌ی به‌رز هه‌ندیکی له‌بانگخوازه‌کان سه‌رقالکردوو، هه‌ندی له‌ولاته عه‌ره‌بیه‌کانیش توانیویانه زۆرێک له‌بانگخوازان له‌کاربخه‌ن، هه‌ندیکیشیان بازرگانی سه‌رقالی کردوون.^۱

هه‌شته‌م: شیوازی مشت و مرو هه‌وئی یه‌گخستن.

پیغه‌مبهری خوا ﷺ به‌لگه‌و سه‌له‌ماندنی ده‌خسته پوو له‌سه‌ر پاستیتی بانگه‌وازه‌که‌ی، ئینجا به‌جوانی کاته‌کانی هه‌لده‌بژارد، هه‌ل و بۆنه‌کانی ده‌قۆسته‌وه، توانای به‌رپه‌رچدانه‌وه‌ی گومانه‌کانیشی هه‌بوو، هه‌رچۆنێک بوایه‌ن، له‌مشت و مپه‌ره‌کانیشی دا له‌گه‌ل بیباوه‌پاندا چه‌ندین شیوازی به‌کارهینا، له‌قورئان هه‌لی ده‌هینجا به‌مه‌به‌ستی پاگرتنی به‌لگه‌ی ئه‌قل و به‌کارهینانی پیوه‌ره مه‌نتقیه‌کان و هزرکردن و تیپرامان، له‌و شیوازانه‌ش له‌گه‌ل بیباوه‌پانی مه‌که‌ به‌کارهینا :

۱- شیوازی به‌راوردکردن:

به‌خسته پووی دوو بابته: یه‌کیکیان چاکه‌یه‌و هانت ده‌دا بۆ ئه‌نجامدانی، ئه‌وی تریش خراپه‌و ده‌ترسینی له‌ئه‌نجامدانی، له‌پێگه‌ی وروژاندنی بیرو هۆش، بۆ تیپکران له‌هه‌ردوو مه‌سه‌له‌که‌، ده‌رئه‌نجامیشی پاش به‌راوردکردن_ که‌یشتن به‌هه‌لبژاردنی چاکه‌و شوینکه‌وتوانی .

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: ﴿أَوْمَن كَانَ مِئتًا فَاحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَن مَّثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِّنْهَا كَذٰلِكَ زُيِّنَ لِلْكَافِرِيْنَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ﴾ (الانعام: ۱۲۲) .

(ابن کثیر) له‌ته‌فسیره‌که‌یدا ده‌فه‌رمویت: ((ئه‌مه‌ وه‌کو ئه‌و نمونه‌یه‌ که‌خوای گه‌وره باسی کردوو له‌سه‌ر که‌سی باوه‌پدار، که‌مردوو بووه، واته‌ له‌گومپایی و سه‌ر

لیشنيواویدا بووه، خوی گوره زیندوی کردووه ته وه، اته دلای زیندو کردووه ته وه به نیمان وړینمونی کردووه، پڼگه پڼغه مبه رانی پی پیشان داوه))^۱
 ۲- شیوازی جیگیر کردن:

نه وه ش شیوازی که له پاش لیکدانه وهی نه قلی، مړو ده گه به نیته جیگیر کردنی داواکراو، که کروکی بانگه وازی نیسلامیه، خوی گوره ده فهرمویت: ﴿ اَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ اَمْ هُمْ الْخَالِقُونَ ﴾ (۳۵) اَمْ خُلِقُوا السَّمَوَاتِ وَالْاَرْضَ بَلْ لَا يُقِفُونَ ﴿۳۶﴾ اَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَيْكِ اَمْ هُمُ الْمُصَيَّبُونَ ﴿۳۷﴾ اَمْ لَمْ سَأَلْهُمْ يَسْتَمِعُونَ فِيهِ فَلَيَا تِ مُسْتَعِمُّهُمْ بِسُلْطَنِ مُبِينٍ ﴿۳۸﴾ اَمْ لَهُ الْبَنَاتُ وَلَكُمْ الْبَنُونَ ﴿۳۹﴾ اَمْ تَسْأَلُهُمْ اَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَعْرَمٍ مَقْلُونَ ﴿۴۰﴾ اَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُمُونَ ﴿۴۱﴾ اَمْ يُرِيدُونَ كَيْدًا فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمُ الْمَكِيدُونَ ﴿۴۲﴾ اَمْ لَمْ يَلَهُ غَيْرُ اللَّهِ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿۴۳﴾ وَاِنْ يَرَوْا كِسْفًا مِنَ السَّمَاءِ سَاقِطًا يَقُولُوا سَحَابٌ مَرْكُومٌ ﴿۴۴﴾ فَذَرَهُمْ حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي فِيهِ يُصْعَقُونَ ﴿الطور: ۳۵- ۴۵﴾.

(ابن کثیر) له ته فسیره که یدا ده فهرمویت: ((نه مه پله و پایه جیگیر کردنی خوی ته و یه کتا په رسته، خوی گوره ده فهرمویت: ﴿ اَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ اَمْ هُمْ الْخَالِقُونَ ﴾ (الطور: ۳۵). اته: نایا به بی داهینه په یدا بون؟ یان خویان خویان په یدا کرد؟ اته نه مه و نه وه، به لکو خوی گوره خوی نه وانی په یدا کردووه له نه بوونه وه))^۲.

نه م نایه تیش له نه و په پی به هیزیدایه له پړوی به لگه نه قلی، چونکه بوونیان به و شیوه بی نه وهی داهینه ریکیان ه بیته مه سه له یه که بیرو هوش په تی ده کاته وه، هیچ پنیوسته کیشی نیبه به مشت وم، یان نه وه یه خویان دروستکری خویان بن، نه وه یس که س وای نه وتووه، نه گره م دوو نه گره یس به هیچ شیوه یه ک قابیل نه بیته بو سه لماندن، که اته هیچ نه ما نه و راستیه نه بیته که قورنن

۱- تفسیر ابن کثیر ۱۷۲/۲.

۲- تفسیر ابن کثیر ۲۴۴/۴.

باسی کردوه، ئه‌ویش ئه‌وه‌یه هه‌موویان دروستکراوی خوای تاک و ته‌نیان
 که‌هاوبه‌شی نییه))^۱
 ده‌ربرینیش به‌سروش و فیت‌رهت ناوه‌پۆکی ئه‌و مه‌سه‌له‌یه که‌له‌لای بیرو هۆش
 سه‌لمینراوه .

۳- شیوازی تینه‌راندن و پووجه‌لکردنه‌وه:

ئه‌وه شیوازیکی به‌هیزه له‌سه‌رکو تکردنه‌وه‌ی سه‌رکه‌شه‌کان وله‌خۆباییبوو‌ه‌کان،
 به‌په‌تکردنی قسه‌کانیان وناپه‌زایی ده‌رنه‌برین له‌سه‌ر هه‌ندی به‌لگه‌ناپه‌واکانیان، بۆ
 ئه‌وه‌ی مشت و مپوناکۆکی دروست نه‌بییت، به‌مه‌به‌ستی گه‌یشتنی به‌به‌لگه‌ی
 سه‌لمینه‌ر که‌سه‌رکو تیان ده‌کاته‌وه، له‌به‌سه‌رهاتی موسا علیه‌السلام له‌گه‌ل
 فیرعه‌وندا، نمونه‌یه‌کی دوورو دریژ هه‌یه بۆ ئه‌م شیوازه، چونکه موسا علیه‌السلام
 پروی وه‌رگێرا له‌هه‌موو ئه‌و په‌خنه‌و گومانانه‌ی فیرعه‌ون ده‌یه‌ینایه‌وه، به‌رده‌وام
 هه‌ر خه‌ریکی پووجه‌ل کردنه‌وه‌ی بانگه‌شه‌ی فیرعه‌ون بوو بۆ خوایه‌تی، له‌پێگه‌ی
 چه‌سپاندنی به‌لگه‌ی ئه‌قلی دیار له‌سه‌ر خوایه‌تی و په‌روه‌ردگاریتی خوای گه‌وره،^۲
 له‌ئهم ئایه‌تانه‌ی سوپه‌تی (الشعراء)، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: ﴿قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ
 الْعَالَمِينَ ﴿٢٣﴾ قَالَ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ ﴿٢٤﴾ قَالَ لِمَنْ
 حَوْلَهُ أَلَا تَسْمَعُونَ ﴿٢٥﴾ قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأُولِينَ ﴿٢٦﴾ قَالَ إِنْ رَسُولُكُمْ الَّذِي أُرْسِلَ
 إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ ﴿٢٧﴾ قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾ قَالَ لَنْ
 اتَّخَذَتِ إِلَهًا غَيْرِي لِأَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُونِينَ ﴿٢٩﴾﴾ (الشعراء: ۲۳-۲۹).

شیوازه‌کانی قورسانی پیروژ به‌م شیوه‌ بوو، کۆله‌که‌ی مشت و مپکردنی
 پیغه‌مبه‌ر ﷺ بوو له‌گه‌ل بت‌په‌سته‌کان، کاتیکیش ئه‌وان سه‌ریان سوپه‌ما له‌مه‌سه‌له‌ی
 پیغه‌مبه‌ر ﷺ ناماده‌یش نه‌بوون بۆ باوه‌رپیتکردنی وه‌کو پیغه‌مبه‌ریکی په‌وانه‌کراو
 له‌لایه‌ن خوای گه‌وره‌وه، نه‌وه‌ک له‌به‌ر ئه‌وه‌ی که‌به‌دروژنی بزانی، به‌لکو له‌به‌ر
 سه‌رکه‌شی و بیباوه‌ری، وه‌کو خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: ﴿قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزَنُكَ الَّذِي

۱- فی ظلال القرآن ۶/۳۳۹۹ .

۲- بروهانه: مقومات الداعية الناجح، د.علی بادحدح ۵۹-۶۸ .

يَقُولُونَ فَآتِهِمْ لَا يَكَدُونَ نَاكٌ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بَأْيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿۳۳﴾ (الانعام: ۳۳).

بۆیه بۆچوونه لاره‌کیان پالی پتوه‌نان که‌چند داواکارییه‌ک ناراسته‌ی پیغمبر ﷺ بکن، مه‌به‌ست لییان دلنیا‌بوون نییه له‌راستگویی پیغمبر ﷺ، به‌لکو مه‌به‌ست نازار پتیه‌گه‌یاندن وپه‌کخسته‌ن، داوایان کرد له‌پیغمبر ﷺ:

ا- کانه‌کیان له‌زه‌وی بۆ هه‌لقوئینی: واته‌ ئاو لییانه‌وه‌ پتیکات.

ب- یان باخیکی هه‌بیته‌ له‌دارخورماو تری، روبریان تیادا پتیکات.

ج- یان پارچه‌ پارچه‌ له‌ئاسمان بکه‌وینتیه‌ خواره‌وه‌، وه‌کو چۆن له‌پۆزی قیامه‌تا پرووده‌دا.

د- یان خواو فریشته‌گان پتیکه‌وه‌ بهینیت.

ه- یان مالیکی هه‌بیته‌ له‌ ئالتون.

و- یان په‌یژه‌یه‌کی هه‌بیته‌ له‌سه‌ری سه‌رکه‌ویت به‌ره‌و ئاسمان .

ز- دابه‌زاندنی کتیبیک له‌ئاسمان بیخویننه‌وه‌، مواهید ده‌لیته‌: مه‌به‌ستیان

ئه‌وه‌ بوو بۆ هه‌ر یه‌کێکیان لاپه‌ره‌یه‌ک بهینیت، ئه‌مه‌ نوسراوی خوایه‌ بۆ فلانه‌که‌س، له‌لای سه‌ری دابنریت.

ح- داوایان کرد له‌پیغمبر ﷺ بپارێته‌وه‌ بۆیان بۆ ئه‌وه‌ی شاخه‌گان به‌پێ بکن و، زه‌وی بپێت وباو باپیرانیان زیندوو بکاته‌وه‌.

مه‌سه‌له‌ی داواکردنی کاری له‌ئاسابه‌ر، نه‌خشه‌یه‌کی ئیش پتیکراوه‌ به‌دریژی میژوو، ئینجا سه‌ره‌پای په‌رۆشبوونی پیغمبر ﷺ له‌سه‌ر باوه‌ر هینانی ئه‌و خه‌لکه‌ به‌لام په‌روه‌رده‌ی خوایی که‌له‌خوای خۆی وه‌رگرتبوو، هه‌روه‌ها ئه‌ده‌بی پیغمبرایه‌تی رتگای پینه‌ده‌دا که‌داوای موعجیزه‌ بکات. ^۲ به‌لکو به‌و شیوه‌ وه‌لامی دایه‌وه‌، که‌خوای گه‌وره‌ ئه‌وی نه‌ناردوووه‌ بۆ ئه‌نجامدانی ئه‌و کارانه‌و، ئه‌و پیغمبرو که‌یه‌نه‌ری وه‌حیی خوایه‌.

۱- به‌وانه‌: المعوقون للدعوة الاسلامية، د. سميرة محمد ۱۷۱-۱۷۲.

۲- به‌وانه‌: التربية القيادية ۳۱۱/۱.

۳- به‌وانه‌: التربية القيادية ۳۱۱/۱.

پیغمبری خواجه ﷺ به‌خام و په‌زاره‌وه گه‌پایه‌وه مال، به‌هوی به‌دینه‌هینانی نه‌و
 مه‌به‌سته‌ی که‌قسه‌ی له‌گه‌ل نه‌واندا کرد، خوی گه‌وره ده‌فه‌رمویت: ﴿ وَقَالُوا لَنْ
 نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنْبُوعًا ﴿٩٠﴾ أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِّنْ نَّحِيلِ
 وَعَسَىٰ فَتُنَجِّرَ الْأَنْهَارَ خِلَالَهَا تَفْجِيرًا ﴿٩١﴾ أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ كَمَا رَعِمْتَ عَلَيْنَا
 كِسْفًا أَوْ تَأْتِي بَالِلِهِ وَالْمَلَكِ كَ قَيْلًا ﴿٩٢﴾ أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِّنْ ذُرْبِ أَوْ تَرْقَىٰ فِي
 السَّمَاءِ وَلَنْ نُؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتَّىٰ تُنَزَّلَ عَلَيْنَا كِنَبَأًا نَّقُرُّهُ قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي هَلْ كُنْتُ
 إِلَّا بَشَرًا رَسُولًا ﴿٩٣﴾ وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَىٰ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَبَعَثَ اللَّهُ
 بَشَرًا رَسُولًا ﴿٩٤﴾ قُلْ لَوْ كُنَّا فِي الْأَرْضِ مَلَكًا يَّمشُونَ مُطْمَئِنِّينَ لَنَزَّلْنَا
 عَلَيْهِم مِّنَ السَّمَاءِ مَلَكًا رَسُولًا ﴿٩٥﴾ قُلْ كَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي
 وَبَيْنَكُمْ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿ (الاسراء: ٩٠-٩٦) .

هه‌روه‌ما خوی گه‌وره نه‌م نایه‌ته‌ی دابه‌زاند: ﴿ وَلَوْ أَنْ قُرْءَانَا سِرَّتْ بِهِ الْجِبَالُ أَوْ
 قُطِعَتْ بِهِ الْأَرْضُ أَوْ كُفِّمَ بِهِ الْمَوْتُ بَلِ لِلَّهِ الْأَمْرُ جَمِيعًا فَلَمْ يَأْتِصِلِ الَّذِينَ ءَامَنُوا أَنْ
 لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَهْدَى النَّاسَ جَمِيعًا وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا تُصِيبُهُم بِمَا صَنَعُوا قَارِعَةٌ أَوْ
 تَحُلُّ قَرِيبًا مِّن دَارِهِمْ حَتَّىٰ يَأْتِيَ وَعْدَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿ (الرعد: ٣١) .

حیکمه‌تی نه‌وه‌یش که‌داواکاریه‌کانیان جینه‌جینه‌کراوه نه‌وه بوو که‌نه‌وان
 مه‌به‌ستیان ریگه‌ی راست دوزینه‌وه نه‌بوو، به‌لکو سه‌رکه‌ش وگالته‌چی بوون، خوی
 گه‌وره‌یش ده‌یزانی نه‌گه‌ر نه‌و شتانه‌ش داوایان کرد بیانبینایه، هه‌ر باوه‌پیان
 نه‌ده‌هیناو، هه‌ر له‌ناو گومپایی خو‌یاندان ده‌مانه‌وه، خوی گه‌وره ده‌فه‌رمویت:
 ﴿ وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَهُمْ ءَايَةٌ لَّيُؤْمِنَنَّ بِهَا قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ وَمَا
 يُشْعِرُكُمْ أَنَّهَا إِذَا جَاءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠٩﴾ وَنَقَلِبْ أَقْبَسَهُمْ وَأَبْصَرَهُمْ كَمَا لَوْ يُؤْمِنُوا بِهِ
 أَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرَهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١١٠﴾ ﴿ وَلَوْ أَنَّا نَزَّلْنَا إِلَيْهِمُ الْمَلَكِ كَ

وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتَى وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قُبُلًا مَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ وَلَٰكِنْ أَكْثَرُهُمْ يَجْهَلُونَ ﴿۱۰۹﴾ (الانعام: ۱۰۹-۱۱۱) .

بویہ ویستی خوی گہورہ لہسہر نہوہ سوو کہ داواکاریہ کانیان جببہ جیبی نہ کریت، چونکہ یاسای خوی گہورہ نہوہیہ، نہ گہر خہ لکانیک داوی بہ لگہ یان کرد لہ خواو لہ داوی نہوہش ہر باوہ پریان نہ ہینا، خوی گہورہ بہ سزا بنہ پریان دہکات، وہ کو عادو سہ مودو میللہ تی فیرعون.

بہ لگش لہسہر نہوہ، نہو خہ لگہ سہرکەش بوون وگالته یان دہ کردو راستیان نہ دہ کرد، بویہ خوی گہورہ بیش بہم شیوہ ولامیانی دایوہ ^۱: ﴿وَقَالُوا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ آيَاتٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿۱۰۵﴾ أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُ فِي ذَٰلِكَ لَرَحْمَةٌ وَذِكْرٌ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿۱۰۶﴾ قُلْ كَفَىٰ بِاللَّهِ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ شَهِيدًا يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۗ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوا بِاللَّهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿۱۰۷﴾ (العنكبوت: ۱۰۵-۱۰۷) .

عہ بدوللای کوپی عہ بباس دہ لیت: قورہ بیش بہ پیغمبر ﷺ یان وت: داوا لہ خواکەت بکہ با تہ پؤلکەہی صہ فا بکات بہ نالتون وئیمەش پروات پیڈہ ہینین، فہرموی: جاوا دہ کەن؟ ووتیان: بہ لی، دہ لیت: نہویش دہ پاراپاہوہ، جبیریل ہاتہ لای پیغمبر ﷺ وپی ووت: خوی تو سلاوت لیدہکات و دہ فہرمویت: نہ گہر دہ تہ ویت صہ فایان بو دہ کەمہ نالتون، بہ لام لہ پاش نہوہ کہ سیکیان گہر ببباوہر بیتہوہ، سزایہ کیان دہ دہم سزای کہسی ترم بہو شیوہ نہ دا بیت، نہ گہر دہ لیتی دہرگای تہوہو پرحمەتیان لی دہ کەمہوہ، ووتی بہ لکو دہرگای تہوہو پرحمەت، ئیتر خوی گہورہ نہم نایہ تانہی داگرت: ﴿وَمَا مَنَعَنَا أَنْ نُرْسِلَ بِالْآيَاتِ إِلَّا أَنْ

كَذَّبَ بِهَا الْأَوَّلُونَ وَإِنَّا نَمُودُ النَّافَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوا بِهَا وَمَا نُرْسِلُ بِالْآيَاتِ إِلَّا تَخَوِيفًا ﴿الاسراء: ۵۹﴾ .

نامانجی سهرانی قورپه‌یش له‌ئهو داواکاریانه، به‌ریاکردنی شه‌پژیکی راگه‌یاندن بوو له‌دژی بانگه‌وازو بانگخوازن، به‌مه‌به‌ستی دور خسته‌وه‌ی هۆزه عه‌ره‌بیه‌کان، چونکه ئه‌وان داوای هه‌ندی شتیان ده‌کرد، خۆیان ده‌یانزانی له‌سروشتی بانگه‌وازدا نییه، بۆیه جه‌ختیان له‌سه‌ری ده‌کرد، به‌لکو به‌پاشکاویش ده‌یانووت، ئه‌گه‌ر ئه‌و شتانه به‌دیش بین هه‌ریاوه‌ر ناهینن، ئه‌مانه‌ش هه‌مووی هه‌ولیک بوو له‌ئه‌وانه‌وه بۆ ده‌رخستنی بی‌ده‌سه‌لاتی پیغمبر ﷺ، و ئه‌وه‌ش بکریته به‌هانه بۆ پاوه‌ستان له‌پژیکی خه‌لکیدا شوینی نیسلام نه‌که‌ون^۱.

نۆیه‌م: رۆئی جوله‌که له‌سه‌رده‌می مه‌که‌دا و په‌نا هینانی بته‌رستانی مه‌که‌که بۆ ئه‌وان.

قورئان به‌دریژی باسی به‌نی ئیسرائیلی کردووه، له‌چه‌ندین سوپه‌تدا، که‌ده‌گاته په‌نجا سوپه‌ت له‌سه‌رده‌می قۆناغی مه‌که‌دا، هه‌روه‌ها له‌قۆناغی مه‌ده‌نیشدا پۆلی جوله‌که‌کان گه‌وره بوو بۆ هه‌ولدانی کوژاندنه‌وه‌ی پوناکی خوای گه‌وره له‌ناوبردنی بانگه‌وازی نیسلامی وژیانی خودی پیغمبر ﷺ، هیچ میلیله‌تیک یان که‌سانیک ئه‌وه‌نده‌ی ئه‌وان باسنه‌کراون له‌قورئاندا، ئینجا باسکردنیانیش به‌شیوه‌یه‌کی زۆر ورد هاتووه، بۆ ئه‌وه‌ی بگونجیت له‌گه‌ڵ قۆناغه‌کانی بانگه‌وازدا که‌نیسلامی پیاپیته‌پر بووه، هه‌روه‌ها له‌ئایه‌ته‌ پیرۆزه‌کاندا ئاماژه هاتووه که‌بی ئاگایی بته‌رستان له‌پژیکی راست که‌ پیغمبر ﷺ پوونیکردووه‌ته‌وه، هه‌ندی نمونه بووه پیش ئه‌وانیش له‌سه‌ر هه‌مان پێباز وه‌کو عادو سه‌مودو فیرعه‌ون و به‌نی ئیسرائیل و میلیله‌تی توبیه‌ع و، (اصحاب الرس)^۲.

کاتیکی قورپه‌یش بی‌ده‌سه‌لاتی خۆیانیا بۆ ده‌رکه‌وت به‌رانبه‌ر بانگه‌وازی نیسلام، که‌له‌سه‌ر زاری نه‌زری کوپی حاریسه‌وه راگه‌یه‌نرا، کاتیکی وتی: ((ئه‌ی کۆمه‌لانی قورپه‌یش، سویند به‌خوا شتیکتان تووش بووه توانای به‌ره‌نگاری

۱- بېوانه: الوفود في العهد المكي ۴۰- ۵۱ .

۲- معالم قرآنية في الصراع مع اليهود، مصطفى مسلم ۲۰، ۳۱ .

بوونیتان نییه، جائیتر ته‌ماشای کاری خۆتان بکن، چونکه سویند به‌خوای شتیکی گه‌وره‌تان به‌سهردا هاتووه)) دوی ئه‌وه برپاریان دا به‌ناردنی نه‌زی کوی حاریس و عوقبه‌ی کوی ئه‌بی موعه‌یت بۆلای زانایانی جوله‌که له‌مه‌دینه، بۆ ناسینی ئه‌م بانگه‌وازه نه‌وه‌ک به‌مه‌به‌ستی شوینکه‌وتنی، به‌لکو له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ئه‌وان یارمه‌تیان بده‌ن به‌هه‌ندی پێگه بۆ ده‌رخستنی بی‌ده‌سه‌لاتی پیغمبر ﷺ، هه‌روه‌ها به‌هۆی شاره‌زایی سه‌رانی مه‌که‌که بۆ کینه‌ی جوله‌کان به‌رانبه‌ر پیغمبرانه‌ن به‌گشتی و، پێبوارانی پێگای راستی له‌هه‌ر شوینیک بن، پیغمبرایه‌تی موحه‌مه‌د ﷺ شله‌قانیکی گه‌وره بوو بۆ جوله‌که‌کان، چونکه ئه‌وان له‌دورگی عه‌ره‌بدا له‌سه‌ر خه‌ونیک ده‌ژیان به‌دریژایی چه‌ندین سال بۆیان مابوویه‌وه، که‌پێغه‌مبه‌ریک دیت ورزگاریان ده‌کات، ئومیدیشیان وابوو که‌له‌خۆیان بیت، بۆ ئه‌وه‌ی له‌په‌رته‌وازه‌یی قوتاریان بکات.

نزیکبوونه‌ی نیوان بیباوه‌پی وبتپه‌رستی له‌گه‌ل جوله‌که‌کان، هاو ئاهه‌نگ بوو له‌گه‌ل ئامانجه‌هاویه‌شه‌کانیاندا بۆ له‌ناو بردنی بانگه‌وازی ئیسلام، هه‌ر بۆیه یارمه‌تی نێرده‌ی مه‌که‌که‌یاندا به‌هه‌ندیک پرسیار به‌مه‌به‌ستی په‌کخستنی پیغمبر ﷺ له‌وه‌لامدانه‌وه، له‌ئینو عه‌بباسه‌وه په‌زای خوی لیبیت_ فه‌رموویه‌تی: قوهریش هه‌لسان به‌ناردنی نه‌زی کوی حاریس و، عوقبه‌ی کوی ئه‌بی موعه‌یت بۆلای زاناکانی جوله‌که له‌مه‌دینه، پێیانیان وت: پرسیاریان لیبکه‌ن ده‌رباره‌ی موحه‌مه‌د ﷺ و، باسی بکن و، قسه‌کانی بخه‌نه پوو بۆیان، ئه‌وان خاوه‌نی یه‌که‌م کتێبن، زانستی له‌ئیمه‌ زۆرتریان هه‌یه ده‌رباره‌ی پیغمبرانه‌ن، ئیتر ئه‌وانیش ده‌رچوون به‌ره‌و مه‌دینه و پرسیاریان کرد له‌ ئه‌وان ده‌رباره‌ی پیغمبر ﷺ و، وتیان: ئیوه خاوه‌ن ته‌وراتن، ئیمه‌ش هاتووین ئاگادارمان بکن ده‌رباره‌ی موحه‌مه‌د، جوله‌که‌کان وتیان: پرسیار ی سۆ شتی لیبکه‌ن، ئه‌گه‌ر وه‌لامی دایه‌وه ئه‌وه پیغمبر یکی په‌وانه‌ کراوه، ئه‌گه‌ریش نه‌یتوانی وه‌لام بداته‌وه، که‌واته پیغمبر نییه وکاری خۆتانی له‌گه‌ل ئه‌نجام بده‌ن. پرسیار

ه‌ندی گنجی لیبکن له‌سهردهمی رابوردودا پښتون، به‌سهراتیان چون بووه؟ چونکه نه‌وان به‌سهراتیکی سه‌یریان ه‌بووه، ه‌روه‌ها پرسپاری لیبکن ده‌رباره‌ی پیاویکی گه‌پۆک که‌گه‌شسته پڙه‌لات و پڙه‌ئاوای زه‌وی، ه‌ه‌والی نه‌و چون بووه؟ ه‌روه‌ها پرسپاری گیانی لیبکن، نه‌گر وه‌لامی نه‌وانه‌ی دایه‌وه نه‌و پیغه‌مبه‌ره شوینی بکه‌ون، نه‌گر نا نه‌و که‌سیکی درۆزنه، ئینجا نه‌زرو عوقبه گه‌پانه‌وه بۆ مه‌ککه‌و وتیان: نه‌ی کۆمه‌لانی قورپه‌یش، ه‌ه‌والی یه‌کلاکه‌ره‌وه‌مان پیغه‌مبه‌ره‌ی ئیوه‌وموچه‌ممه‌د، زانایانی یه‌هود ه‌ندی پرسپاریان پی‌پاگه‌یاندوین له‌موچه‌ممه‌دی بکه‌ین، ئینجا ه‌اتنه‌ لای پیغه‌مبه‌ر ﷺ و وتیان: نه‌ی موچه‌ممه‌د، وه‌لامان بده‌ره‌وه‌و، پرسپاره‌کانیان لی‌کرد، پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموی: سبه‌ینی وه‌لامتان ده‌ده‌مه‌وه‌و نه‌یوت ((انشاء الله))، نه‌وانیش بلاوه‌یان کرد، به‌لام پیغه‌مبه‌ر ﷺ پانزه پڙه‌مایه‌وه بی‌نه‌وه‌ی وه‌حی دابه‌زیته‌ سه‌ری و، جیبریلیش (علیه السلام) نه‌ده‌هاته‌ لای، ته‌نانه‌ت خه‌لکی مه‌ککه‌ ه‌ژان و وتیان: موچه‌ممه‌د پی‌وتین سبه‌ینی ووا پانزه پڙه‌تیپه‌ریوو وه‌یچ وه‌لامیکی نه‌بوو بۆ پرسپاره‌که‌مان، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ تووشی په‌ژاره‌ بوو له‌دواکه‌وتنی وه‌حی، قسه‌ی خه‌لکی مه‌ککه‌یش بی‌تاقه‌تی ده‌کرد، دوا‌ی جیبریل له‌لای خوا‌ی گه‌وره‌وه‌ سوپه‌تی (الک‌هف) دابه‌زاند، که‌تیایدا خوا‌ی گه‌وره‌ گله‌یی ده‌کات له‌سه‌ر غه‌مباری پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی ﷺ سه‌بارت به‌وه‌لامی نه‌و پرسپاران‌ه‌وه، خوا‌ی گه‌وره‌ نه‌م نایه‌ته‌ی دابه‌زاند:

﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا﴾ (الاسراء: ۸۵).

سوپه‌تی (الک‌هف) یش وه‌لامی پرسپاره‌کانی نه‌وانی تیادابوو، ئاماژه‌یه‌کیش بوو که‌نه‌شکه‌وتیک له‌چاودیری خوا‌ی گه‌وره‌ په‌نای هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ریش ده‌دا، وه‌کو چون پیشر بوو به‌جیگای نه‌وانه‌ی ه‌لاتبوون به‌نایینه‌که‌یان ه‌روه‌ها ئاماژه‌یه‌کیش بوو بۆ نه‌وه‌ی خه‌لکانیک به‌پرووخوشی پیشوازیده‌کن له‌نایینی خوا له‌یه‌سریب، که‌نه‌وان پیشر پش‌تگیریان ده‌کرد له‌قورپه‌یش له‌گومانه‌کانیانداو، ه‌ه‌ولیان ده‌دا نایینی خوا بسپرنه‌وه، به‌په‌چاوکردنی نه‌و پڙبازه له‌ناراسته‌کردنی پرسپاری

پہ کخہر، ئہوہش پریبازیکی لارہ، چونکہ لہ کھیوہ ئہو جوڑہ پرسیارانہ ہؤکاریک بوہ بؤ دئیابوون لہ راستیتی پھیام وخواوہنہ کھی؟! ئائہوہ موسای پیغہمبہری خویہ (علیہ السلام)، کہ گہورہترین پیغہمبہرہکانی بہنی ئیسرائیلہ، راستی لیکدانہوی ئہو سی مہسہلہی لہ بہردہ میدا پرویاندا نہیزانی، پرخنہشی لہ خدر گرت سہبارت بہئو ہہئسو کہوتانہی، ئہوہش ہیچ کاریگہریہکی نہبوو لہ سہر پیغہمبہرایہتی موسا، نہبہنی ئیسرائیلیش گومانیان کرد لہ پیغہمبہرایہتیہ کھی، ئہم جوڑہ پرسیارانہشیان نہ کردہ چہ شنیک بؤ دئیابوون لہ راستیتی پھیامہ کھی^۱.

خوای گہورہ ئہم بؤنہی کردہ ہؤکاریک بؤ نزیکی گوشادی بؤ کؤمہلی باوہ پداران، بؤ ئہوہی ئہوانیش دالڈہیہکیان ہہ بیت لہ چہشنی دالڈہ کھی (اصحاب الکھف) ہہرہہا بؤ ئہوہیش خہلکی مہدینہش بہ پرویاندا بگہ شینہوہ، وہکو چؤن خہلکی ئہو شارہ گہشانہوہ بہ پرووی یہ کیک لہئو لاوانہ وواتر لہ گہ لیاندا پڑیشتن بؤ خہ لاتکردنیان ومہزن پاگرتنی یادیان^۲.

دھیہم: ئابلوقہی ئابووری وکؤمہ لایہتی لہ کؤتایی سالی حوتہمی پیغہمبہرایہتی پیغہمبہر ﷺ.

نازاردانہکانی قورپیش لہ زیادکردندابوو، لہ بہرانبہر نارامگرتنی پیغہمبہر ﷺ و ہاوہ لانی لہ سہر ئہو نارپہ حہتیانہو، سوربوونیان لہ سہر بانگہوازہ کھیان، ہہرہہا لہ بہرانبہر بلاوہوونہوہی ئیسلام لہ نئیو ہؤزہکاندا، گہیشتنی نازادان بہ چلہ پؤپہ کھی بہ گہ ماروی کردہیسی وواتایی، کہ قورپیش خستبوویہ سہر پیغہمبہر ﷺ و ہاوہ لانی وئہوانہشی سؤزیان بؤیان دہجولآ لہ خزمانیان^۳.

۱- ہروانہ: مباحث فی التفسیر الموضوعی، مصطفی مسلم ۱۸۹.

۲- ہروانہ: تأملات فی سورۃ الکھف للشیخ ابی الحسن الندوی ۴۶. ہہرہہا ہروانہ: معالم قرآنیۃ فی الصراع مع الیہود ۶۱.

۳- ہروانہ: ظاہرۃ الارحاء، د. سفر الحوالی ۵۰/۱.

زه‌ری ده‌لئیت: ((بتپه‌رسته‌گان زۆر توندوتیژیان به‌کاره‌یتنا له‌گه‌ل موسلماناندا تا‌کو به‌ته‌واوه‌تی شپ‌رزه‌یان کردن، قورپه‌یش به‌کده‌نگ بوون له‌سه‌ر نازاردانی موسلمانان و، کوشتنی پیغمبر ﷺ به‌ناشکرا، کاتی‌ک ئه‌بو تالیب ئه‌وه‌ی بینی ب‌نه‌ماله‌ی عه‌بدولموتته‌لیبی کۆکرده‌وه‌و فه‌رمانی پیکردن پیغمبر ﷺ بیه‌نه‌ لای خۆیان و بیپارێزن له‌کوشتن، ئه‌وانیش به‌موسلمان و بیباوه‌رپانه‌وه‌ رازی بوون، هه‌ریه‌که‌و له‌پروانگه‌یه‌که‌وه‌، کاتی‌ک قورپه‌یش به‌ئهم به‌کده‌نگیه‌ی به‌نی هاشمیان زانی، ئه‌وانیش به‌کۆی را بپاریاندا له‌گه‌لیان دانه‌ی‌شن و شتیان پی‌ نه‌فرۆشن و نه‌چنه‌ ماله‌‌کانیان، تا‌کو پیغمبر ﷺ نه‌دنه‌ ده‌سته‌وه‌ بۆ کوشتنی، له‌م باره‌شه‌وه‌ هه‌ندی نوسراو و پیکه‌وتننامه‌یان نووسی، که‌هه‌رگیز ئاشته‌واییان له‌گه‌ل نه‌که‌ن و، هیچ سۆزیکیان بۆیان نه‌جولێ. ^۱

له‌پروایه‌تی تریشدا هاتوه‌، زیاد له‌مانه‌، بپاریاندا که‌ئو لاپه‌رپه‌ی بپاره‌کانی تیا نووسرا له‌ناو که‌عه‌دا هه‌ل‌واسریت، وه‌کو جه‌ختکردنیک له‌سه‌ر خۆیان. ^۲

به‌نی هاشم له‌دۆله‌که‌دا سی‌ سال‌ مانه‌وه‌، به‌لا‌و ماندوو بوونیان له‌را‌ده‌به‌ده‌ر بوو، چونکه‌ له‌بازاره‌گان دا‌برابوون، بواریشیان نه‌ده‌دا هیچ خواردن و نازووقه‌یه‌کیان پی‌ بگات خۆیان ده‌یانکړی، مه‌به‌ستیشیان ئه‌وه‌ بوو بتوانن پیغمبر ﷺ بکۆزن. ^۳

کاتی‌ک خه‌لکی هه‌ریه‌که‌و ده‌چوووه شوینی خه‌وتنی، ئه‌بو تالیب پیغمبر ﷺ بانگ ده‌کرد بۆ ئه‌وه‌ی له‌سه‌ر جیگه‌که‌ی بخه‌وێت و ببینریت له‌سه‌ر ئه‌و جیگایه‌، به‌لام کاتی‌ک خه‌لکی خه‌ویان لی‌ ده‌که‌وێت، به‌کێک له‌براکانی یان کورپه‌کانی بانگ ده‌کرد و له‌و جیگه‌یه‌ ده‌یخه‌وان، و پیغمبر ﷺ له‌سه‌ر به‌کێ له‌جیگه‌کانی ئه‌وان ده‌خه‌واند. ^۴

۱- ورده‌کاری ئه‌و به‌سهراته‌، دلائل النبوة للبيهقي ۸۰/۲_ ۸۵ السيرة النبوية لابن كثير ۴۳/۲_ ۷۲ الروض الانف ۱۰۱/۲_ ۱۲۹.

۲- السيرة النبوية لابن هشام ۳۵۰/۱، زاد المعاد ۴۶/۲، الكامل في التاريخ ۸۷/۲.

۳- پروانه: ظاهرة الارحاء ۵۱/۱.

۴- پروانه: فقه السيرة النبوية للغضبان لا ۱۸۰.

که مارۆکه سهخت بوو له‌سهر هاوه‌لان و به‌نی هاشم و به‌نی عه‌بدولموتته‌لیب، ته‌نانه‌ت ناچار بوون که لای دار بخون، ژیانیان که‌یشته‌ ئه‌و په‌ری ناخۆشی و زبیری، تائه‌و راده‌ی که‌سی وایان بوو هه‌لده‌سا بۆ میزکردن، ده‌نگیکه‌ی له‌ژیر خۆیه‌ ده‌بیست ته‌ماشای ده‌کرد پارچه‌یه‌که‌ له‌پیتستی و شتر، ئه‌ویش ده‌یشۆری و ده‌یسوتاندو، ئینجا ده‌به‌پاری وله‌گه‌ل ئاودا ده‌بخوارد، تاکو سی پۆژ خۆی پی به‌هیز ده‌کرد، ته‌نانه‌ت قورپه‌یش گوئیان له‌ده‌نگی منال ده‌بوو له‌برسا ده‌گریان له‌پدچکه‌ ریگایی نیو شاخه‌کان!

له‌پاش سی سال، خوی گه‌وره‌ که‌سانیکه‌ له‌پیاو ماقولانی قورپه‌یش ده‌سته‌ به‌رکرد، که‌ئه‌و لاپه‌ره‌یه‌ پووچه‌ل بکه‌نه‌وه، له‌سه‌روی ئه‌وانه‌وه هیشامی کوپی عه‌مری هاشمی، چوو له‌ی زوه‌یری کوپی ئه‌بی ئومه‌ییه‌ی مه‌خزومی، که‌کوپی عاتیکه‌ی کچی عه‌بدولموتته‌لیب بوو، وتی: ئه‌ی زوه‌یر، ئایا چۆن رازی ده‌بیت خۆت خواردن بخۆیت و پۆشاک له‌به‌رکه‌یت وله‌گه‌ل خیزانتدا بیت، خالوانیشت له‌و حاله‌دان؟ توانای کرین و فروشتن و کچ به‌شودان و ژنه‌یتانیا نیه‌، سویند به‌خوا ئه‌گه‌ر خالوانی من بوونایه‌و، بتانویستبا ئه‌مه‌یان به‌سه‌ردا به‌هینن، که‌س به‌ده‌نگتانه‌وه نه‌ده‌هات، وتی: به‌لات لیدا، چی بکه‌م؟ من تاکه‌ که‌سیکم، سویند به‌خوا که‌سیکی ترم له‌گه‌لدا بوايه‌ به‌و کاره‌ هه‌لده‌سام؛ وتی: ئه‌و که‌سه‌ت ده‌ستکه‌وتوه، وتی: کییه‌؟ وتم: خۆم؛ ئینجا زوه‌یر وتی: باکه‌سیکی دیکه‌ش په‌یدا بکه‌ین .

پاشان چوو له‌ی موعیمی کوپی عه‌دی، پیی وت: ئایا رازی بووی دووتیره‌ له‌به‌نی عه‌بدومه‌ناف له‌ناو بچن و، تۆیش ته‌ماشاده‌که‌یت و پرازیت؟ وتی: به‌لات لیدا چی بکه‌م؟ من تاکه‌ که‌سیکم، وتی: که‌سیکی ترم بۆت دۆزیوه‌ته‌وه، وتی: به‌لام پیویستمان به‌که‌سی سییه‌میش ده‌بیت، وتی: به‌لی: خۆم ئه‌و که‌سه‌م. وتی: باشه‌ باکه‌سیکی چواره‌میش په‌یدا بکه‌ین، ئیتر چوونه‌ لای ئه‌بولبوختوری کوپی هیشام، هه‌مان ئه‌و قسانه‌ی بۆ کرد، به‌لام ئه‌ویش داوای که‌سیکی پینجه‌می کرد، ئینجا چوونه‌ لای زه‌مه‌ی کوپی ئه‌سوه‌دی کوپی موتته‌لیبی کوپی ئه‌سه‌د و یاسی ئه‌و که‌سانه‌ی بۆ کرد که‌ناماده‌ن هه‌لسن به‌و کاره‌، ئیتر پیکه‌وه به‌لئینان دا له‌ناوچه‌ی

حه‌جونى لای مه‌ککه به‌شه‌و‌یه‌کبگرن، له‌ویش بریاریاندا ئه‌و لاپه‌په‌یه پووجه‌ل
 بکه‌نه‌وه، زوه‌یر و‌تى: من یه‌که‌م که‌س قسه ده‌که‌م سبه‌ی، ئینجا له‌پاش
 سوپانه‌وه‌ی هه‌وت جار به‌ده‌وری که‌عبه‌دا، بروی کرده‌ خه‌لکه‌که‌و و‌تى: ئایا په‌وایه
 خواردن بخۆین وپۆشاک بپۆشین و به‌نوه‌اشمیش له‌برسانا مردوون، توانای کرپن و
 فرۆشتیان نییه، سویند به‌خوا دانانیشم تاکو ئه‌و لاپه‌په‌ پر له‌سته‌مه پارچه پارچه
 نه‌کریت، ئه‌بو جه‌هل و‌تى: درۆت کرد، به‌هیچ شیوه‌یه‌ک نابیت له‌ناو بدریت،
 زه‌معه‌ی کوپى ئه‌سوه‌د و‌تى: سویند به‌خوا تو درۆزنتری، ئیمه هه‌ر له‌بنچینه‌وه
 نارازی بووین له‌سه‌ر نووسینی، ئه‌بولبوحتوری و‌تى: زه‌معه‌ پاست ده‌کات، ئیمه
 پازی نین له‌سه‌ر ناوه‌پۆکه‌که‌ی، دواى ئه‌وان مو‌تعیمی کوپى عه‌دی و‌تى: پاستان
 کرد، ئه‌وه‌ی جگه له‌و قسانه‌ش بکات درۆ ده‌کات، له‌لای خوا حاشا ده‌که‌ین له‌و
 شتانه‌ی تیایدا هاتوون، ئینجا هیشامی کوپى عه‌مریش شتیکی له‌و جوړه‌ی و‌ت،
 ئه‌بو جه‌هل و‌تى: ئه‌مه کاریکه به‌شه‌و قسه‌ی تیاکراوه‌و، له‌شوینیکی تر پرس و‌پای
 تیاپراوه‌ته‌وه، ئه‌بو تالیبیش له‌سوچیکی مزگه‌وته‌که‌دا دانیشتبوو قسه‌ی نه‌ده‌کرد .
 ئینجا مو‌تعیمی کوپى عه‌دی هه‌لسا بو ئه‌وه‌ی لاپه‌په‌که‌ پارچه پارچه بکات،
 بینی مۆرانه خواردویه‌تى ته‌نها دوو ووشه‌ی نه‌بیت ((باسمک اللهم))^۱، له‌پرواتیکی
 ئیبنو ئیسه‌عقا‌دا به‌شیویه‌کی تر باسی ئه‌م روداوه‌ کراوه به‌لام هه‌ر له‌بازنه‌ی ئه‌م
 چه‌مه‌که‌دا^۲.

وانه‌و په‌ندو سووده‌کان :

۱- بته‌پرستانى به‌نى هاشم و به‌نى عه‌بدولمو‌تته‌لیب هاوکاریان کرد له‌گه‌ل
 پیغه‌مبه‌ر ﷺ وپاراستنیان وه‌کو پى په‌سمیکی جاهیلی، ئالیره‌شه‌وه ئه‌وه
 فیرده‌بین که‌موسلمان ده‌توانیت سوود له‌یاساکانی کوفر وه‌ربگریت له‌پینا‌و خزمه‌ت
 کردنی ئایینه‌که‌ی، به‌مه‌رجیبه‌ک ئه‌و کاره به‌پیتی فه‌توایه‌کی پاست بکریت له‌لایه‌ن
 که‌سی زاناوه^۳.

۱- بروانه: السیره النبویه لابن کثیر ۲/۳۴- ۵/۶۷- ۶۹.

۲- بروانه: السیر والمغازی لابن اسحاق لا ۱۵۶، ۱۶۲.

۳- بروانه: الاساس فی السنه و فقهها_ السیره النبویه، سعید حوی ۱/۲۶۴.

۲- مافه‌کانی مروّف له‌م سهرده‌مه‌دا ده‌سته‌به‌رکردنه بۆ موسلمان، ئازادی ئاینیش له‌زۆریک له‌ولاته‌کاندا هه‌ل ده‌داته موسلمان، ئه‌وانیش له‌سهریانه سوود وه‌ریگرن له‌و یاسانه به‌لام به‌پیی هه‌سه‌نگاندنیکی ورد.^۱

۳- گرنه‌گه‌ بزانیته‌که‌ پارێزگاری کردنی به‌نی هاشم له‌موحه‌مه‌د ﷺ، به‌مه‌به‌ستی پاراستنی ئیسلام نه‌بوو، به‌لکو خودی که‌سه‌که‌ بوو، ئه‌گه‌ریش بکریته سوود له‌و جووره‌ په‌یوه‌ندیانه بکریته له‌م سهرده‌مه‌دا ئه‌وه شتیکی چاکه.^۲

۴- ئه‌بو تالیب به‌هۆنراوه‌کانی توانی سهرکه‌ویته سهر کۆمه‌لگای قورپه‌یشدا، چونکه‌ توانی خه‌لکی بورژوئینیت پوهو لابردنی ئه‌و لاپه‌ره‌یه، له‌وانه‌ش ئه‌و پینج که‌سه بوون که‌له‌سهر ئه‌و مه‌به‌سته‌ ریککه‌وتن وتوانیان ئه‌و سته‌مه له‌سهریان لایه‌ن، له‌م به‌سهر هاته‌شدا ئاماژه‌یه‌کی تیاپه‌ که‌ زۆریک له‌و که‌سانه‌ی به‌پروالته به‌کۆله‌که‌ی حوکمی نه‌فامی دینه ئه‌ژمار، له‌ناخیاندا پازی نین به‌و سته‌م و ده‌ستدریژی، هه‌لی گونجاویش دقۆزته‌وه بۆ لابردنی، پتویسته له‌سهر پۆله‌ی موسلمانان که‌گرنگی بدن به‌ئه‌و توێژانه‌و بگه‌نه لایان و، پاستی قورئانیان بۆ پوونبکریته‌وه، هه‌روه‌ها سوننه‌تی پیغمبر ﷺ و سروشتی دژایه‌تی نیوان ئیسلام و جوله‌که‌و خاچه‌رسته‌کان وعه‌لمانییه‌کان، چونکه‌ پێده‌چیت بۆ خزمه‌تکردنی ئیسلام سوودیان لی وه‌ریگبردیت.^۳

۵- دیارده‌ی ئه‌بو له‌هه‌بیش شایه‌نی لی‌کۆلینه‌وه‌یه، چونکه‌ دووباره ده‌بیته‌وه له‌میژووی ئیسلامدا، له‌وانه‌یه بانگخوازه‌کان ببینن که‌سیکی زۆر نزیکی خۆیان لییان هه‌لگه‌پیته‌وه، زیاده‌ په‌ویش بکات له‌ئازاردانی موسلمانان و... زیاتر له‌ناحزه‌ سه‌ره‌کییه‌کان.^۴

۶- پینماییه‌کانی پیغمبر ﷺ بۆ موسلمانان جه‌ختی ده‌کرد له‌سهر پوهی پوهی بوونه‌بوونه‌وه‌و، دان به‌خۆ داگرتن، مه‌زنترین په‌روه‌رده‌کردنیش له‌م قۆناغه‌دا،

۱- هه‌مان سه‌چاره .

۲- بروه‌انه: فقه السیره النبویه، للبوطی ۸۸ .

۳- بروه‌انه: فقه السیره النبویه للفضبان ۱۸۵ .

۴- بروه‌انه: فقه السیره النبویه للفضبان لا ۱۸۶ .

ئارامگرتنی ئه و پالئه وانانه و به‌رگری نه‌کردیان بوو، حه‌مزه و عومه رو ئه‌بو به‌کرو عوسمان و چه‌ندین پالئه‌وانی تر په‌زای خویان لیبیت، گوپراه‌ئی فه‌رمانه‌کانی بوون، پووبه‌پووی ئه و هه‌موو ئازارو کینه و سته‌مه ده‌بوونه‌وه و ئارامیشیان ده‌گرت، نه‌وه‌ک پۆژو دووان، به‌لکو سی سالی په‌به‌ق، ئه‌وان ریگه نه‌ده‌دران تیریگ به‌هوییشن یان ده‌ستیگ بوه‌شیین.^۱

۷- رووداوه‌کان گه‌وره‌یی پیژی ئیماندارانیان سه‌لماند، له‌په‌یوه‌ست بوونیان به‌فه‌رمانی سه‌رکرده‌وه‌و، خو به‌دوور گرتنیان له‌هه‌لسوکه‌وتی هه‌رزه‌کارانه، له‌وه‌ش ئاسانتر نه‌بوو که‌سیکیان هه‌ستایه به‌کوشتنی ئه‌بو جه‌هل، یان هه‌لگیرساندنێ شه‌پنکی نه‌خشه‌ بو نه‌کیشراو و نابه‌رانبه‌ر، که‌خوای گه‌وره‌ خوئی ئاگاداری سه‌رئه‌نجامه‌که‌ی ده‌بوو.

۸- بانگه‌وازی ئیسلام سه‌رکه‌وتنی ناوازه‌ی به‌ده‌ست ده‌هینا، له‌حه‌به‌شه، له‌نه‌جران، له‌ئزدی شه‌نوئه، له‌ده‌وس، له‌غیفار، به‌پیی هیاتیکی پوونیش ئه‌نجامه‌درا، که‌ئو شوپنا نه‌ ده‌بوونه مه‌لبه‌ندی هیزو یارمه‌تی بانگه‌واز له‌ده‌ره‌وه‌ی مه‌که‌ بو کاتی پیویست.

۹- ئه‌م سی سالا بو نه‌وه‌ی سه‌ره‌تا، تویشوویه‌کی چاک بوو بو په‌روه‌رده‌و بنیاتنان، چونکه‌ بوو به‌مایه‌ی خوڤاگرتن به‌رانبه‌ر ترس و برسیتی و ئارامگرتن له‌سه‌ر تاقیکردنه‌وه‌و دان به‌خوڤاگرتن و فشار خسته‌سه‌ر دل و ده‌روون.

۱۰- هه‌ندی له‌که‌سایه‌تیه‌کانی پیژی بته‌پرستان، که‌سایه‌تی پیغمبر ﷺ کاری تیکردبوون، له‌ناخی خویشیاندا له‌گه‌ل بنه‌ماکانی ئایینی نوێ دا ئاویتته‌ ده‌بوون، به‌لام زالبوونی پیاو ماقولان و سه‌رگه‌وره‌کانیان ده‌بووه‌ پیگر له‌به‌رده‌میاندا، کو‌تایی پیهاتنی مه‌سه‌له‌ی لاپه‌ره‌که‌ش چاکترین به‌لگه‌یه‌ له‌سه‌ر ئه‌مه.^۲

۱۱- به‌لگه‌ی سه‌لمینه‌روکاری له‌ئاسابه‌ر کاریگری نییه‌ له‌سه‌ر خاوه‌ن ئاره‌زوو، ئه‌و که‌سانه‌ی به‌ستراونه‌ته‌ به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانیان‌وه، چونکه‌ ئه‌وانه‌ ئه‌قلی خویان

۱- بروانه: التربية القيادية ۱/۳۷۱.

۲- سه‌رچاوه‌ی پیشو ۱/۳۸۴، ۳۸۵.

لابردوہ و، گوئی خویان کہ پکردوہو، چاوه کانیشیان بہرانبہر راستی دہنوقینن،
 نہبو تالیب قورہیشی ناگادار کردوہ لہوہی کہ پیغمبر ﷺ پئی وت: کہوا مؤرانہ
 ہموو لاپہرہ کہی خواردوہ نہو دوو ووشہ نہ بیئت ((باسمک اللہم)) بہلام یہک
 کہسیان باوہری نہہینا، بہہوی نارہزوہ کانیانہوہ.^۱

۱۲- پیوہندی پچرانی نابوری وکومہ لایہتی ہویہک بوو بق خزمہ تکردنی
 بانگہ وازو بانگہ شہیہ کیش بق نیسلام لہنیو ہوزہ کاندہا، چونکہ نہو ہوالہ بہنیو
 ہموو ہوزو عہ شیرہ تہ کاندہا بلاوہی کرد لہرینگہی حاجیانہوہ، سہرنجی ہموو
 دانیشتوانی دورگہی عہرہبی بہلای بانگہ وازدا پاکیشا، نہو دہردہ سہریہش
 بہسہریاندا ہات کارتیکردنی ہبوو لہسہر دہرونی عہرہب بہگشتی .

۱۳- نہم نابلقہیہ بوو بہمایہی تورہ بوونی عہرہ بہکان لہدژی بیتباوہ پانی
 مہککہ، چونکہ زور بیڑہ حمانہ ہہلسوکہ وتیان لہگہل بہنی ہاشم کرد، ہرودہا
 سوزی جولاندن بہرانبہر بہ پیغمبر ﷺ وھاوہ لان، ہرکہ گہ ماروکہ نہما خہلکی
 ہاتنہ پیشوازی نیسلامہوہو، باسی بانگہ واز بلابوویہوہ، بہم شیوہیہش چہکی
 نابلقہ بہسہر خویاندہا شکایہوہ، ہؤکاریکی بہہیزیش بوو بق بلابوونہوہی
 بانگہ وازی نیسلامی، بہ پیچہ وانہی ناواتی سہرانی قورہیش.^۲

۱۴- پاوہستانی بہنی ہاشم وبہنی عہدولموتتہ لیب لہگہل پیغمبر ﷺ و،
 خؤراگرتنیان بہرانبہر نابلقہی نابوری وکومہ لایہتی شوینہ واریکی ہبوو لہسہر
 فیقہی نیسلامی، چونکہ پشکی (ذوی القربی) لہ پینج یہک دہدریتہ بہنی ہاشم و
 بہنی موتتہ لیب، (ابن کثیر) نہم حوکمہ پوون دہکاتہوہ لہکاتی رافہ کردنی نہم
 نایہتہ: ﴿وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِّنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسُهُ، وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ
 وَالْمَسْكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِن كُنتُمْ ءَامَنْتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أُنزَلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ
 يَوْمَ الْفَتْحِ الْجَمْعَانِ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ (الانفال: ۴۱) . و دہلایت: ((پشکی

۱- السیرة النبویة لابن فارس لا ۱۶۷ .

۲- بیوانہ: الحرب النفسیة ضد الاسلام، د. عبدالوہاب کحیل ۱۰۱ .

خزمان دہدریتہ ہاشم وبہنی عہدولموتتہ لیب، چونکہ نہوہکانی موتتہ لیب پشتگیری نہوہی ہاشمیان کردوہ لہسہردہمی جاہیلی و، سہرہتای ئیسلام، لہگہ لیشیاندا چونہ دؤلی ئہبو تالیبہوہ وکو توپہبوون بؤ پیغمبر ﷺ و پاریزگاری کردن لئی، موسلمانیان ئہوہی لہبہر خواو پیغمبر دہکرد، بیباوہریشیان وکو غیرہتیک بؤ عہشیرت وگوپڑاپاہ لئی بؤ نہبوتالیب، سہبارت بہ بہنو عہبدو شہمس و، بہنو نہوفہل، ئہگہر چی ناموزایانن، بہلام لہو مہسہلہدا ناکوک بوون لہگہ لیاندا، بہلکو شہریشیان لہگہ ل کردن ولہگہ ل دوزمنانی پیغمبر ﷺ دہستیان تیکہ ل کرد، بؤیہ ئہبوتالیب لہقہصیدہ لامیبہکہیدا زیاتر سہرزہنشتی ئہوانی کرد بہوئی نزیکسی خزماہتیانہوہ، لہفہرموودہیہکیشدا ہاتوہ: ((ئہوان ئیمہیان بہجینہہیشتوہ نہلہجاہیلی ونہلہئیسلامدا))، ئہمہیش وتہی جومہوری زانایانہ کہئہوانہ بہنو ہاشم وبہنو عہدولموتتہ لیب))^۱.

۱۵- کاتیک خوی گورہ بریاری سہرخستنی ئایینہکہی وپیغمبرہکہیداو، مہککہ فہتحرکراو، حہجی مالئاوایی تہواو بوو، پیغمبر ﷺ پئی خؤش بوو لہدؤلی بہنی کینانہ لابدات، بؤ ئہوہی یادی تہنگی وچہوساندنہوہکہی بیرکہویتہوہو سوپاسی خوا بکات لہسہر نیعمتہکانی، لہفہتھی مہزن و، چونہ ژوورہوہیان بؤ مہککہ پاش ئہوہی کہلئی دہرکران_ئینجا بؤ ئہوہی جہخت بکاتہوہ سہر کیشہی سہرکہوتنی ہق وبہرزبوونہوہی و، دہسہلاتدانی خوی گورہ بؤ موسلمانہ خؤراگرہکان،^۲ لہئوسامہی کورپی زہیدہوہ پہزای خوی لیبیت، فہرموویہتی: وتم ئہی پیغمبرہی خوا! لہکوئی لادہدہیت سبہینی (لہکاتی حہجدا بوون) فہرمووی: ((وہل ترک لنا عقیل منزلاً)) واتہ: ئایا عہقیل جیگاہیکہی بؤمان بہجیہیشتوہ، ئینجا فہرمووی: ئیمہ سبہی لہدؤلی بہنی کینانہ لادہدہین، لہلای (المحصب) لہو شوینہی کہقورہیش سویندیان لہسہر بیباوہرپی خوارد، چونکہ بہنی کینانہ ہاوپہیمانیتی ہہبوو لہگہ ل قورہیش دژ بہ بہنی ہاشم، کہنہکرپن وفرؤشتنیان لہگہ ل بکہن ونہدالذہیان بدہن^۳.

۱- تفسیر ابن کثیر ۲/۳۱۲ .

۲- بپوانہ: الفریاء الاولون لا ۱۴۹ .

۳- البخاری: کتاب الجہاد ۱۸۰، باب اذا اسلم قوم فی دار الحرب ۳/۴ ورقمہ ۳۰۵۸ .

۱۶- له سہرہ موو گہ لیکہ له موو کاتی کدا، کہ بیہ ویت شہری خوا به جیبہینیت، ئە گہری گہ مارۆدان و پە یوہندی پچپان چاوه پروانی بکات له لایەن خەلکی بیباوه پرو لاروویرەوہ، چونکہ بیباوه پان هەموویان یەک میللەتن، بۆیە پیویستە له سەر سەر کردەکانی ئەتەوہی ئیسلام خۆیان وشوینکە وتوانیان نامادە بکەن، بۆ وەها بارۆدۆخێک، هەروەها له سەریانە چارەسەری گونجاو بدۆزنەوہ ئەگەر ئەوہ پوویدا، ئینجا بیریش بکەنەوہ له بەرگریکردنی ئابڵۆقە کہ به جیگرەوہی گونجاو، بۆ ئەوہی موسلمانان بتوانن بەرگری بکەن له پووی هەر جۆرێک له جۆرەکانی گەمارۆدان^۱.

به‌شی چواره‌م

کۆچکردنی حه‌به‌شه‌و، دهرده‌سه‌ری تائیف و، به‌خشینی ئیسراء

باسی یه‌که‌م: مامه‌ئه‌کردنی پیغمبر ﷺ له‌گه‌ل سوننه‌تی کارکردن به‌هۆکاره‌کان.

ئه‌م سوننه‌ته‌ له‌گه‌ردووندا هه‌یه به‌شیوه‌یه‌کی ناشکرا، چونکه‌ خوای گه‌وره‌ بوونه‌وه‌ری دروست کردووه به‌ده‌سه‌لاتی خۆی ویاسای و سوننه‌ته‌کانی تیا‌داناوه، هه‌روه‌ها ئه‌و شتانه‌ی که‌سه‌قامگیربوون ویه‌رده‌وام بوونی ده‌سته‌به‌ر ده‌کات، هۆ دروستکره‌کانیش_له‌پاش ده‌سه‌لاتی خوای گه‌وره‌_به‌سراون به‌هۆکاره‌وه؛ بۆیه‌ خوای گه‌وره‌ زه‌وی پاکیر کردووه به‌هۆی شاخه‌کاره‌وه، پوهه‌کیش به‌هۆی ئاوه‌وه ده‌پوینی.

ئه‌گه‌ر خوای گه‌وره‌یش بیه‌وێت. هه‌موو ئه‌و شتانه‌_به‌ده‌سه‌لاتی په‌های خۆی_پێویستیان نابێت به‌هۆکار، به‌لام ویستی خوای گه‌وره‌ به‌و شیوه‌ بووه، که‌ده‌یه‌وێت ئاراسته‌ی دروستکراوه‌کانی بکات بۆ پێویستی په‌چا‌و‌کردنی ئه‌م سوننه‌ته، بۆ ئه‌وه‌ی ژیان به‌رده‌وام بێت به‌و چه‌شنه‌ی که‌ خۆی ده‌یه‌وێت، ئه‌گه‌ر سوننه‌تی وه‌رگرتنی هۆکار به‌ناشکرا دیاره‌ له‌گه‌ردووندا، ئه‌وا به‌هه‌مان شیوه‌ بپیری له‌سه‌ر دراوه‌ له‌قورئاندا، له‌هه‌موو کاروباره‌کانی ژیان و دوا‌پۆژیا‌ندا، خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمو‌یت: ﴿وَقُلْ أَعْمَلُوا فِی سَبِيلِ اللَّهِ عَمَلِكُمْ وَرَسُولِهِ. وَالْمُؤْمِنُونَ وَسُورَةُ التَّوْبَةِ: ۱۰۵﴾.

هه‌روه‌ها فه‌رمو‌یه‌تی: ﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ ذُلُولًا فَأَمْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا

مِنْ رِزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ﴾ (المک: ۱۵).

قورنانی پیروز ناگادارمان ده‌کاته‌وه که‌خوای گه‌وره داوای کردووه له‌خاتوو مه‌پیه‌م که‌کاربکات به‌هۆکان له‌سه‌ختترین حاله‌ته‌کانی لاوازیدا، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموویت: ﴿وَهَرَيَّ إِلَيْكَ بِمِزْعِ النَّخْلَةِ تَسْقِطُ عَلَيْكَ رَطْبًا جَنِينًا﴾ (مریم: ۲۵) . پیغه‌مبه‌ری خوایش ﷺ ناگادارترین که‌س بوو به‌م مه‌سه‌له‌یه، بویه کاتیک خه‌ریکی دامه‌زاندنی ده‌ولت بوو، نه‌وه‌ی که‌پیی ده‌کرا له‌و باره‌وه ده‌یکردو، هیچ شتیک‌ی به‌جینه‌ده‌هیشت، مه‌رچه‌نده بچووکیش بوایه، ئینجا نامۆزگاری هاوه‌لانیسی ده‌کرد کار به‌و سوننه‌ته‌ خواییه بکه‌ن له‌کاروباری دونیاو دواپۆژیاندا وه‌کو یه‌ک^۱ .

* پشت به‌ستن به‌خوای گه‌وره و مهرگرتنی هۆکان :

پشت به‌ستن به‌خوای گه‌وره پیگر نییه له‌به‌رده‌م کارکردن به‌و سوننه‌ته، چونکه موسلمانی خاوه‌ن باوه‌ر هۆکان وهرده‌گریت له‌پرووی باوه‌رپوونی به‌خوای گه‌وره‌و، گوپرایه‌لی بۆ فه‌رمانه‌کانی، به‌لام واناکات که‌هۆکان سه‌ر نه‌نجامه‌کان دروست بکه‌ن و پشتیان پی‌ببه‌ستیت .

ئه‌و که‌سه‌ی که‌سه‌ر نه‌نجامه‌کان داده‌هینی وه‌کو چۆن هۆکان داده‌هینی قه‌ده‌ری خواجه، هیچ په‌یوه‌ندییه‌کیش نییه له‌نیوان هۆکارو سه‌ر نه‌نجامدا له‌هه‌ستی ئیمانداردا، وهرگرتنی هۆکان په‌رستنه بۆ خوای گه‌وره، به‌دیهاونی سه‌ر نه‌نجامیش قه‌ده‌ریکی خواجه جیا له‌هۆکاره‌که، ته‌نها خوای گه‌وره‌یش توانای له‌سه‌ر ئه‌وه هه‌یه، به‌م شیوه‌یش هه‌ستی که‌سی ئیماندار نازاد ده‌بییت له‌په‌رستنی هۆیه‌کان و په‌یوه‌ست بوون پێیانه‌وه، له‌هه‌مان کاتدا به‌ده‌سیشیان ده‌هینی بۆ نه‌وه‌ی پادا‌شتی خوا به‌ده‌ست به‌هینی^۲ .

ئه‌نه‌سی کوپی مالیک ده‌گریته‌وه که‌پیاویک هاته‌لای پیغه‌مبه‌ر ﷺ وتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا، وشتره‌که‌م ببه‌ستمه‌وه ئینجا پشت به‌خوا ببه‌ستم، یان به‌ریده‌م و

۱- التمكن للامة الاسلامية لا ۲۴۸_ ۲۵۰ .

۲- في ظلال القرآن ۱۴۷۶/۳ .

ئینجا پشت به‌خوا به‌ستم، چونکه وادیاره واحالی بوو بوو که‌وه‌رگرتنی هۆکاره‌کان دژواره له‌گه‌ل پشت به‌ستن به‌خو، پیغمبر ﷺ یش ئاراسته‌ی کرد که کارکردن به‌هۆ مه‌سه‌له‌یه‌کی پیویسته، ناکۆکیش نییه له‌گه‌ل پشت به‌ستن به‌خوای گه‌وره، جاپیغمبر ﷺ پیی فەرموو: ((اعقلها وتوکل)).^۱ واته: بیبه‌سه‌ره‌وه‌و ئینجا پشت به‌خو به‌سته .

که‌واته به‌پیی ئەم فەرمووده‌یه ناکۆکی نییه له‌نیوان کارکردن به‌هۆکان و پشت به‌ستن به‌خوای گه‌وره، عومەری کورپی خه‌تتاب په‌زای خوای لیبیت له‌پیغمبره‌وه ﷺ ده‌گێرپته‌وه که فەرموویه‌تی: ((لوانکم توکلتم علی الله حق توکله لرزقمک كما یرزق الطیر تغدو خماصاً وتروح بطاناً)).^۲

واته: ئەگەر ئیوه به‌پاستی پشت به‌خو به‌ستن، خوای گه‌وره پۆزیتان ده‌دا وه‌کو چۆن پۆزی بالنده‌کان ده‌دا، به‌برسیتی ده‌رده‌چن و به‌تیری ده‌گه‌رپته‌وه .

پیویسته له‌سه‌ر ئوممه‌تی ئیسلامیش ئەوه بزانیته که‌وه‌رگرتنی هۆکان بو گه‌یشتن به‌ده‌سه‌لات پیویسته ئەنجام بدات، ئەوه‌یش برپاریکی خوای گه‌وره‌یه‌و سوننه‌تیکه دواناکه‌ویت، یه‌کی له‌نیشانه‌کانی به‌زه‌یی خوای گه‌وره‌یش ئەوه‌یه که‌داوای هیچی نه‌کردوه له‌موسلمانان له‌سه‌رووی توانایه‌نه‌وه، خوای گه‌وره فەرموویه‌تی: ﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا نَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ﴾ (الانفال: ۶۰) .

وه‌کو ئەوه‌یه خوای گه‌وره پێیان بفرمویته: ئەو په‌ری تواناتان به‌کاربه‌ینن، به‌توانای دوژمنه‌کانتان که‌متریش بیت چونکه (الاستطاعة) له‌ئایه‌ته‌که‌دا ئەو په‌ری توانای خۆتان ده‌گه‌یه‌نیت، له‌داوای ئەوه‌یه ده‌که‌ویته‌سه‌ر ده‌سه‌لاتی خوای گه‌وره که‌سنووری نییه، چونکه ئەنجامدانی ئەوه‌ی له‌ئو په‌ری توانادا هه‌یه به‌لگه‌یه

۱- رواه الترمذي ۵۷۶/۴ کتاب صفة القيامة، باب ۶۰ ورقمه ۲۵۱۷ وحسنه الابابني .

۲- رواه احمد في مسنده ۵۲/۱ ورقمه ۲۷۰ وقال الشيخ احمد شاکر اسناداه صحيح .

له سه ر دلسۆزي، نه وه ش مه رجیکی پيويسته بو دابه زيني يارمه تي خواي گه وره .^۱
 نه مپو بانگه واز ناراسته ده کریت بو جه ماوه ري نوممه تي ئيسلامي، که خويان
 ده رباز بکه ن له قوناغي سستی ولاوازي، هه ولي گه يشتن بده ن به قوناغي هيژو
 بنياتنان، مالئاواييش بکه ن له خه ون وئاواته كان، راشپه پن بو کارکردن به هوکان،
 که يارمه تيان ده دات له سه ر دامه زانده ني ده وله تي ئيسلامي وبنياتناني شارستاني
 مروفايه تي بو گه يشتن به خواي گه وره .

باسی دووهم: کوچکردن بو حه‌به‌شه

یه‌که‌م: کوچکردنی یه‌که‌م بو خاکی حه‌به‌شه.

۱- هۆکاره‌کنی کوچه‌که:

به‌لاو مه‌ینه‌ت زیادیکرد له‌سه‌ر هاوه‌لانی پیغمبر ﷺ، بیباوه‌پرانیش ده‌ستیان کرد به‌زیندانی کردن وئه‌شکه‌نجه‌دانیان، به‌لیدان و برسیتی و تینویتی، به‌مه‌به‌ستی پاشکه‌زبونوه‌ له‌ئایینه‌که‌یان، هه‌ندیکیان ئه‌شکه‌نجه‌کاری تیکرد به‌لام دلی هه‌ر ئاوه‌دان بوو به‌ئیمان، هه‌ندیکیشیان له‌ئو په‌ری هیزو پته‌ویدا بوون وخوایش پاراستنی، کاتیک پیغمبر ﷺ بینی هاوه‌لانی به‌و شیوه‌ ئه‌شکه‌نجه‌ده‌درین خویشی له‌حالیکی باشدایه به‌پاراستنی خوی گه‌وره‌و دالده‌ی ئه‌بو تالیبی مامی، ئینجا توانایشی نه‌بوو به‌رگرییان لی بکات، فه‌رمووی: ((لوخرجتم الی ارض الحبشه، فان بها ملکاً لا یظلم عنده احد، وهي ارض صدق حتی یجعل الله لکم فرجاً)).^۱ واته: باشتروایه بچنه ولاتی حه‌به‌شه، چونکه پادشایه‌کی تیایه که‌س له‌په‌نایدا سته‌می لیتا کریت، ولاته‌که‌یشی جینگای راستگویییه، له‌وی بن تاکو خوی گه‌وره‌گوشادیتان بو ده‌کاته‌وه.

تویژه‌روه‌وه‌کان چه‌ند هۆیه‌کیان باسکردوو له‌مه‌ر کوچکردنی موسلمانان بو حه‌به‌شه، له‌وانه:

* ئاشکرا بوونی ئیمان:

ئه‌وانه‌ی که‌ده‌هاتنه ناو ئیسلامه‌وه ژماره‌یان له‌زیادبووندا بوو، چونکه باوه‌په‌ینان ئاشکرا بوو به‌شیوه‌یه‌که‌ خه‌لکی باسی ده‌کرد، زوه‌ری له‌فه‌رمووده‌که‌ی که‌گێراویتییه‌وه له‌عوروه، سه‌باره‌ت به‌هیجره‌تی حه‌به‌شه، ده‌لایت: کاتیک موسلمانان زۆر بوونه‌وه، باوه‌په‌ینان به‌ئیسلام بووه باسی نیو خه‌لکی، بته‌رسته‌کان

پووبه پووی ئه وانه وه ستاون که باوه پریان هینا به ئیسلام، به ئه شکه نجه و زیندانی، ده یانه ویست پاشکه زیان بکه نه وه له نایینه که یان، کاتیگ پیغمبر ﷺ ئه وهی بینی، به ئیماندارانی فرموو: به سهر زه ویدا بلاوه بکن، وتیان: بۆ کوئی بچین ئه ی پیغمبره ی خوا؟ فرمووی: بۆ ئه وی و په نجه ی به لای حه به شه دا پراکیشا^۱.

* هه ئه اتن به نایین :

موسلمانان هه ئده اتن به نایینه که یان، ئه وه ش هۆیه ک بوو له هۆکانی کۆچ کردن بۆ حه به شه، ئیبنو ئیسحاق ده ئیت: ((ئیتر هاوه لانی پیغمبر ﷺ)، ده رچوون به ره و حه به شه له ترسی ئه وهی بتپه رستان له نایینه که یان هه لیا ننه گێر نه وه)).^۲

* بلاوکردن هوهی بانگه واز له دهره وهی مه ککه :

مامۆستا سه یید قوتب په حمه تی خوای لیبیت پیی وایه که پیغمبر ﷺ به دوا ی قاعیده یه کدا ده که را که بانگه وازه که بپاریزیت و نازادی بۆ ده سته به ر بکات و له و به سته رزگاریان بییت له مه ککه دا تووشی بوون بوون، هه ره ها له به ر پاراستنی موسلمانان و نازادی بانگه واز کردن، مه سه له ش ئه وه نه بووه که خۆیان رزگار بکن و به س، ئه که ر و ابوایه ده بوو لاوازو بی پشت و په نا کان کۆچیان بکردبا، به لام خه لکانیک له نێو کۆچکه راندا بوون که خاوه ن عه شیره ت بوون و ترسی ئه شکه نجه دانیان نه بوو...^۳

مامۆستا (منیر الغضبان) یش هه مان بۆ چوونی هه یه وده ئیت:

((ئه م بۆچوونه جوانه له مامۆستا سه ییده وه په حمه تی خوای لیبیت زۆر په سه نده و به لگه داره، یه کی له و به لگانه مانه وه ی بارودۆخی کوچبه رانی حه به شه یه وه کو خۆی، چونکه نه مانزانیوه پیغمبر ﷺ نارد بییتی به دوا یاندا، تاکاتی به سه رچوونی کۆچی یه سرب و به درو ئو خود و خه نده ق و خوده ییبه ، و به سرب ماوه ی

۱- المغازی النبویه، للزمري، تحقيق: سهیل زکار ۹۶ .

۲- السیره النبویه لابن هشام ۱/۳۹۸ .

۳- فی ظلال القرآن ۱/۲۹ .

پینج سال جیگای مہترسی ئوہ بوو قورہیش ہیرشی بکات سہر، یہ کہ م ہیرشی قورہیشیش لہ شہری خہندہ قدابوو، تائو کاتہی کہ پیغمبر ﷺ قاعیدہ یہ کی دروست کرد بو موسلمانان و مہترسی نہما لہ سہر یہ سرب، پاشان پیغمبر ﷺ ناردی بہ دوایاندا، چونکہ هیچ پیوستیہ کی بہ و قاعیدہ یہ دہگہ یہ نہما، کہ دہکرا پیغمبر ﷺ پہ نای بو ببردایہ، نگہر مہدینہش بکہوتایہ تہ دہستی دوزمن^۱.

ہر وہا ماموستا (محمد عزة دروزة) پی پی وایہ کہ بوارکردنہ وہ بو بانگہ واز ہویہ ک بو لہ ہوکانی کوچ کردن بو حہبہ شہو، دہ لیت: ((بہ زہیندا دیت کہ یہ کی کہ لہ ہوکانی ہہ لبراردنی حہبہ شہی نہ صرانی ہیوای دوزینہ وہی بواریک بیت بو بانگہ واز، ہر وہا ہہ لبراردنی جہ عفر نامانجہ کہی پہ یوہندی ہہ بیت بہ م ناواتہ وہ))^۲ دکتور (سليمان بن حمد العودة) ہہ مان بو چوونی ہہ یہ بہ بگہی موسلمان بوونی نہ جاشی و چہند کہ سیکی تر لہ گہ لیدا لہ خہ لکی حہبہ شہ، بہ لکو فرمودہ یہ کی لہ نیامی بوخاری ہیناوہ: کہ جہ عفر بہ نہ شعریہ کانی وتووہ: ((نیمہ پیغمبر پی خوا ناردومانیتی بو ئیرہ، فرمانیشی پیکردوین لیرہ بمینینہ وہ جائیوہش لہ گہ لمان بن))^۳ نہ مہش وادہ گہ یہ نی کہ بو ئیرکیکی دیاریکراو چوونہ، ئیرکیش نییہ لہ بانگہ واز مہ زنتر، ئو ئیرکیش بہ ناردنہ شوینیان لہ لایہن پیغمبر ﷺ کوتایی پیہات^۴.

* گہران بہ دوای جیگایہ کی بی مہترسی بو موسلمانان :

نہ خشہی نہ منی پیغمبر ﷺ نامانجی پاراستنی پالفتہی موسلمانان بوو، بویہ پیغمبر ﷺ وایدانا کہ حہبہ شہ جیگای بی مہترسییہ، تاکو ئیسلام خوئی دہگریتہ وہو گہردہ لولہ کہ دہنیشیتہ وہو، لہ راستیدا کوچکردوہ کان لہ سہر خاکی حہبہ شہ لہ ناسایش دا بوون، لہ و بارہ وہ ئوممو سہ لہ مہ پزای خوای لیبت

۱- المنهج الحركي للسيرة النبوية ۱/۶۷، ۶۸.

۲- سيرة الرسول ﷺ ۱/۲۶۵ عن الشامی ۱۱۱.

۳- الصحيح مع الفتح ۶/۲۳۷.

۴- بیوانہ: الهجرة الاولى في الاسلام، د. سلمان العودة ۲۴.

ده لئيت: کاتیک چوپينه حبه شه له په نای باشتريڼ دراوسيدا بووين که نه جاشی بوو، دلنیا بووين له سه ر نايينمان وخوامان ده په رست وکه س نازاری نه ده داین...^۱

۲- بوجی پیغه مبر ﷺ حبه شه ی هه لبرارد؟

چند هویک هه یه یارمه تی توپزه ر ده دات بؤ وه لامي نه م پرسیاره، له وانه:

أ- نه جاشی دادپه روه ر ب- نه جاشی پیاوچاک

له پیغه مبر ﷺ هاتوه که ستایشی پادشای حبه شه ی کردووه وفه رموویه تی: ((وكان بالحبشة ملك صالح يقال له النجاشي، لا يظلم احد بارضه))^۲ واته: له حبه شه پادشایه کی چاک هه بوو نه جاشی پیده و ترا، که س له خاکی نه ودا سته می لی نه ده کرا. نه و به خوا په رست وپیاو باش ده ناسرا^۳، چاکیشی له وه ده رکه وت که موسلمانانی ده پاراست، کاتیکیش قورثانی بیست له جه عفه روه وکاری تی کرد، چونکه نه و بیرو باوه ریکی راستی هه بوو ده رباره ی عیسا هه روه ها فه رمووده ی (قد توفي اليوم رجل صالح من الحبشة فہلم فصلوا علیه) رواه البخاري ومسلم.

ج- حبه شه شوینی بازرگانی قوپه یشه:

حبه شه ناوه نديکی بازرگانی بوو، هه ندي له موسلمانانیش ده یانناسی به هوی بازرگانیه وه، یان له لایه ن که سانیکه وه که ده چوون بؤ نه وی زانیارییان وده رده گرت، ته به ری ده لئيت: حبه شه جیگای بازرگانی قوپه یش بوو، چونکه ناسایش وپوژی فراوانی تیادا بوو،...^۴

د- حبه شه ولاته نارامه که:

له ده روه ی دورگه ولاتیک نه بوو له حبه شه نارامتر، ناشکراشه دووری حبه شه له زه بروه نگی قوپه یش له لایه که وه، له لایه کی تریشه وه شوینکه وتووی قوپیش نییه

۱- بېروانه: الهجرة الاولى في الاسلام، د. سلمان العودة ۳۴.

۲- السيرة النبوية لابن هشام تحقيق همام ابو صعليك ۴۱۳/۱.

۳- بېروانه: تاريخ الامم والملوك للطبري ۳۲۸/۲.

۴- مغازي رسول الله ﷺ لعروة بن زبير ۱۰۴.

وهك شوینانی تر، له‌فهرمووده‌كه‌ی ئیبنو ئیسحاقیشدا هاتووه، كه هۆی هه‌لبژاردنی
 حه‌به‌شه وهك جیگایهك بۆ كۆچكردن بریتی بوو له وه‌ی كه: ولاتیكه پاستگۆیی
 تیادا بلاوه، پادشایه‌کی تیایه دادپه‌روه‌ره^۱، نه‌مانه‌ش گرنگترین چاکی‌كانی ولاتی
 ئارامه^۲.

ه- خۆشه‌ویستی پیغمبر ﷺ بۆ حه‌به‌شه وشاره‌زایی تیایدا :

له‌فهرمووده‌ی زوه‌ریدا هاتووه كه حه‌به‌شه خۆشه‌ویست‌ترین ولات بوو به‌لای
 پیغمبره‌وه ﷺ، بۆ نه‌وه‌ی كۆچ بكات بۆی^۳ نه‌و خۆشه‌ویستیه‌ش هه‌ندی هۆكاری
 هه‌ن له‌وانه :

- دادپه‌روه‌ری نه‌جاشی

- حه‌به‌شیه‌كان مه‌سیحی بوون، واته له‌بته‌رسته‌كان نزیک‌تر بوون بۆ موسلمانان.
 - پیغمبر ﷺ شاره‌زایی هه‌واله‌كانی حه‌به‌شه بوو له‌پێگه‌ی ئوممو نه‌یمه‌نی
 دایه‌نی په‌زای خوای لیبیت، نه‌م ئوممو نه‌یمه‌نه‌ش جیگه‌ربووه له‌صه‌حیحی
 موسلیمدا كه خه‌لكی حه‌به‌شه بووه، هه‌روه‌ها پیغمبر ﷺ ئاگاداربووه له‌سروشته
 وبارودۆخی نه‌و ده‌وله‌ته‌ی كه له‌سه‌رده‌می خۆیدا بووه .

۲- كاتی ده‌رچوونی كۆچه‌ره‌كان، به‌نه‌ینی ده‌رچوون وگه‌یشتنیان :

هاوه‌لانی پیغمبر ﷺ له‌مه‌ككه ده‌رچوون، له‌په‌جبه‌ی سالی پینجه‌می په‌وانه
 كردنی پیغمبر ﷺ، ده‌پیاوو چوار ئافرهت بوون، ده‌شیکه‌په‌نه‌وه كه پینج ئافرهت
 بوونه، قورپه‌یشیه‌كانیش هه‌ولیاندا فریایانكه‌ون و بیانگه‌په‌نه‌وه بۆ مه‌ككه،
 به‌دوایشیاندا پۆیشتن تاگه‌یشتنه‌ ده‌ریا، به‌لام موسلمانان نه‌و كاته له‌ده‌ریاوه
 به‌ریكه‌وتبوون^۴.

۱- به‌وانه: هجرة الرسول واصحابه في القران والسنة، احمد الجمل ۹۷ .

۲- السيرة النبوية لابن هشام ۳۹۷/۱ .

۳- مغازي الزهري لا ۹۶ .

۴- به‌وانه: الهجرة في القران الكريم، احزمي سامعون ۲۹۰، ۲۹۱ .

کاتیك ورد دەبیتەوه پێوايه ته‌کان، نه‌ینی کۆچه‌ره‌کانمان بۆ ده‌رده‌که‌وێت، له‌پێوايه‌تى واقیدی دا هاتوه: ((ئینجا به‌نه‌ینی دزه‌یان کردوو ده‌رچوون))^۱ ته‌به‌ریش له‌ئو هه‌مان هه‌والی باسکردوه^۲ هه‌روه‌ها (ابن سید الناس)^۳ و (ابن القیم)^۴ و (الزرقانی)^۵ به‌هه‌مان شیوه، کاتیك موسلمانه‌کان گه‌یشتنه‌ حه‌به‌شه نه‌جاشی پێزی لیگرتن و پێشوازی جوانی لیگرتن، هه‌ستیان به‌ئارامی و ئاسایشیک کرد له‌وێ، له‌ولاته‌که‌ی خۆیان هه‌ستیان پێنه‌ده‌کرد.^۶

ئه‌گه‌ر بێت و سرنجیکی ناوی ئه‌و هاوه‌لانه‌ بده‌ین که‌ کۆچیان کردوه، ناوی ئه‌و که‌ سانه‌ی تیا نا بێنین که‌ به‌ئه‌شکه‌نجی قورپه‌یشه‌وه ده‌چه‌وسانه‌وه وه‌کو بیلال و، خه‌بباب و، عه‌ممار، په‌زای خویان لیبیت، به‌لکو زۆربه‌یان بریتی بوون له‌که‌سانی خاوه‌ن نه‌سه‌ب و پله‌و پایه‌ له‌قورپه‌یشدا، ژماره‌یه‌کیش له‌هۆزه‌کان ده‌نوینن، به‌لێ ئه‌شکه‌نجی گه‌یشته‌ ئه‌وانیش، به‌لام له‌سه‌ر مه‌والیه‌کان سه‌ختربوو، له‌ده‌وریه‌ریکدا که‌ بایه‌خی ده‌دایه‌ هۆزیه‌تی و په‌چه‌له‌ک، بۆیه ئه‌گه‌ر هه‌له‌هاتن ته‌نها له‌به‌ر ئه‌شکه‌نجی بوايه، له‌و حاله‌ته‌ چه‌وساوه‌کان مافدارتر ده‌بوون به‌کۆچکردن، ئه‌وه‌ش پشتگیری ده‌کات له‌ئهم پاستیه‌ ئه‌وه‌یه که‌ ئیبنو ئیسحاق وکه‌سانی تر باسی دزایه‌تی بته‌په‌رسته‌کانیان کردوه بۆ هاوه‌له‌ چه‌وساوه‌کان، به‌لام باسی کۆچکردنیان نه‌کردوه بۆ حه‌به‌شه.^۷

له‌م حاله‌ته‌دا توێژه‌ر ده‌گه‌یه‌ته‌ پاستیه‌کی گرنگ ئه‌ویش ئه‌وه‌یه هه‌ندێ هۆی تر هه‌یه جگه‌ له‌نازارو ئه‌شکه‌نجی له‌دوای کۆچکردن، پێنەمبەر ﷺ جوړیکی له‌هاوه‌لان بۆ هه‌لبژارد، که‌چه‌ند هۆزیکیان نوینه‌رایه‌تی ده‌کرد، له‌وانه‌شه ئه‌وه کاریگه‌ری هه‌بوو بێت له‌سه‌ر پارێزگاریکردنیان، ئه‌گه‌ر له‌حالته‌یکدا قورپه‌یش خه‌لکی

۱- طبقات ابن سعد ۱/ ۲۰۴ .

۲- تاریخ الطبری ۲/ ۳۲۹ .

۳- عیون الاثر ۱/ ۱۱۶ .

۴- زاد المعاد ۳/ ۲۲ .

۵- شرح المواهب ۱/ ۲۷۱ .

۶- البداية والنهاية ۲/ ۹۶-۹۷، سيرة ابن هشام ۱/ ۳۴۴-۳۵۲ .

۷- الانساب للبلاذري ۱/ ۱۵۶-۱۹۸، ابن هشام ۱/ ۳۹۲-۳۹۶ .

حہبہ‌ش‌یان قایل بگردایہ به‌گپرانہ‌وہ‌یان له‌لایہ‌ک‌وہ، له‌لایہ‌کی تریشه‌وہ
 کۆچکردن‌یان هۆزه‌کانی قورہ‌یش هه‌مووی یان زۆریه‌ی ده‌هه‌ژینیت، واته‌مه‌ککه
 جیگه‌ی پۆله‌کانی تیانہ‌ماوه‌و ناچار بوونه‌که‌لیتی ده‌رچن و به‌دوای شوینتیکی ئارامدا
 بگه‌رپن، ئینجا له‌لایه‌کی تریشه‌وہ نه‌وانه‌ کۆچده‌که‌ن بۆ نه‌وه‌ی ئایینی خوا
 بلاویکه‌نه‌وه‌ له‌هه‌موو لایه‌ک، له‌وانه‌ش جیگای چاکتریان ده‌ستکه‌ویت بۆ
 بلاوکردنه‌وه‌ی^۱ له‌پاش سی مانگ له‌و کۆچکردنه‌، گۆرانگارییه‌کی گه‌وره‌ پویدا
 له‌ژیانی موسلماناندا، هه‌ندی بارودۆخ هاته‌ کایه‌وه‌ پێشتر نه‌بوو، که‌هیوای به‌خشی
 به‌موسلمانان ئایینه‌که‌یان بلاویکه‌نه‌وه‌، چونکه‌ له‌و ماوه‌یه‌دا هه‌مزه‌ی مامی
 پیغمبر ﷺ موسلمان بوونی خۆی راگه‌یاند وه‌کو خزمایه‌تی، به‌لام دواتر خوای
 گه‌وره‌ دئی نه‌وی شاد کرد به‌ئیسلاام وه‌سه‌ری جیگیر بوو، هه‌مزه‌ جوامیترتین
 گه‌نجه‌کانی قورہ‌یش بووه‌ کاتیک هاته‌ ناو ئیسلاامه‌وه‌، قورہ‌یش دلنیا‌بوون له‌وه‌ی
 پیغمبر ﷺ پارێزه‌ری چاکی بۆ دروست بوو، بۆیه‌ نه‌وانیش قسه‌کردن‌یان له‌دژی
 که‌م کرده‌وه‌^۲ ئینجا له‌پاش موسلمان بوون هه‌مزه‌، عومهری کوپی خه‌تتابیش
 موسلمان بوو، عومهر په‌زای خوای لیبتیت پیاوینکی دلێرو شکۆدار بوو، ئیتر
 موسلمانان به‌و دوو که‌سه‌ سه‌ر به‌رزبوون وه‌دژی قورہ‌یش راده‌وه‌ستان.^۳

موسلمان بوونی ئه‌م دووکه‌سه‌ له‌پاش ده‌رچوونی موسلمانان بوو بۆ حه‌به‌شه‌،
 بێگومان مایه‌ی سه‌ربه‌زی بوو بۆ سه‌رجه‌م موسلمانان و په‌ژاره‌ش بوو بۆ
 بته‌رسته‌کان، بێجگه‌ له‌وه‌ی هانی هاوه‌لانییدا بۆ باسکردنی بیروباوه‌ریان به‌ئاشکرا.
 ئیبنو مه‌سعود ده‌فه‌رموویت: ((موسلمان بوونی عومهر فه‌تح بوو،
 کۆچکردن‌یشی سه‌رکه‌وتن بوو، فه‌رمانه‌وايه‌تیشی سۆزو به‌زه‌یی بوو، ئیمه‌ هه‌رگیز
 نه‌مانده‌توانی له‌پال که‌عبه‌دا نوێژ بکه‌ین تا عومهر موسلمان بوو، له‌دوای نه‌وه
 له‌گه‌ل بته‌رستان شه‌پی کرد تاکو له‌لای که‌عبه‌ نوێژی کرد و ئیمه‌یش له‌گه‌لی
 نوێژمان کرد))^۴

۱- بروهانه: الهجرة الاولى في الاسلام ۳۷ .

۲- مختصر سيرة الرسول ﷺ، محمد بن عبد الوهاب ۹۰ .

۳- السيرة النبوية ۱/ ۲۹۴ .

۴- السيرة النبوية لابن هشام ۱/ ۳۶۵ .

هه روه ها له ئیبنو عومره وه ده گێر نه وه که ده فه رموویت: ((کاتیك عومر
 موسلمان بوو وتی: کێ له قورپه يشدا زوو قسه ده گويزتته وه؟ پێيان وت: جه میلی
 کوپی مه عمیری جومه حی، وتی: ئه ویش چوو له ای وعه بدوللا ده لیت منیش له
 شوینی پویشتم بزانه چی ده کات؟ وتی: ئه ی جه میل ئایا نه تزانیوه من موسلمان
 بووم وچوومه ئایینی موحه ممه ده وه؟ وتی: سویند به خوا به کسه ره له جیگا که ی
 خوی هه لساو عومریش به دوایدا پویشتم، منیش به دوای باوکم دا پویشتم،
 که جه میل که یشته ده رگای مزگه وته که به ده نگیکی به رزه وه هاواری کرد: ئه ی
 کومه لانی قورپه يش؛ چاک بزانه عومری کوپی خه تتاب له ئایینی خوی
 هه لکه پاره وه، عومریش له پشتیه وه ده یوت: درۆ ده کات به لکو من موسلمان بووم و
 شایه تمامه هینا، ئه وانیش هه لچوون له دژی ده ستیان کرد به شه ر کردن، تاکو خۆر
 له سه ره ریان وه ستا، ئینجا باوکم ماندوو بوو و، دانیشتم، ئه وانیش له سه ری
 پاوه ستان، باوکم ده یوت: هه رچیتان پێ ده کری بیکن....، ((که واته موسلمانان
 که یشتنه حاله تیکی جیاواز له وه ی تیایدا بوون له پیش هيجره ت بۆ حه به شه،
 ته نانه ت وایان لیهات له لای که عبه نوێزیان ده کردو به ناشکرا له مالی ئه رقه م
 ده رچوون و تاکو چوونه ناو مزگه وته که وه وقورپه يشیش وه کو پیشوو نه یانده توانی
 درندانه ئه شکه نجه یان بدن، واته بارودۆخه که به شیوه یه کی به رچاو گۆرا، ئایا ئه م
 پاستیه له که س شاراوه بوو؟ ئایا ئه م هه والانه نه که یشته حه به شه له پێگه ی
 ده ریاوانه کانه وه که به لای جوده دا تیده په رین؟ بێگومان هه والیان زانیوه، بێگومان
 ئه وانیش زۆر پێخۆش حال بوونه به وه والانه ی مه ککه، بێگومان سۆزیانیش جولاره
 بۆ ولاته که یان، بۆ مه ککه، که که س و خزم وعه شیره تیان له وێیه، ئیتر گه رانه وه بۆ
 مه ککه له سایه ی ئه و بارودۆخه تازه یه دا...^۱

کوچکه ره کان گه رانه وه بۆ مه ککه، به هۆی موسلمان بوونی حه مزه و عومره و،
 باوه ریشیان وابوو که ئیتر ئیسلام به وان سه ره به رزو به هیزده بیته .

به لّام قوره‌یش پرو به پروی موسلمان بوونی ئه و دوو که سه پراوه‌ستان وه‌ندی پیلانی تازه‌یان به کاره‌یتنا، هاوکات توندوتیژیسیان هر به کار ده‌هیتنا، چه کیکی نوییان زیاد کرد له‌سه‌ر چه که کانی تر، ئه‌ویش په‌وه‌ندی پچراندنی ئابووری بو که پیشتر باسماں کرد_ له‌ئه‌نجامی ئه‌م هه‌لو‌یسته تونده‌یشدا موسلمانان جاریکی تر که پانه‌وه بو چه به‌شه، ژماره‌یه‌کی زوریش له‌هاوه‌لان له‌گه‌لیان پویشتن که پیشتر کۆچیان نه‌کردبوو.^۱

دووهم: کۆچی دووهمی موسلمانان بو چه به‌شه.

ئیبینو سه‌عد ده‌لّیت: وتیان: کاتیک هاوه‌لانی پیغمبر ﷺ له‌کۆچی به‌که‌م که پانه‌وه بو مه‌که‌ه، خزم وعه‌شیره‌ته‌کانیان ناشیرین پیشوازییان لی‌کردن و چه‌رمه‌سه‌ری زوریان لی‌یان بینی، بویه پیغمبر ﷺ ریگه‌ی دان جاریکی تر بگه‌رینه‌وه بو چه به‌شه، له‌م ده‌رچوونه‌ی دووه‌میاندا تووشی ناخۆشی زور بوون و، قوره‌یش زه‌برو زه‌نگیان له‌گه‌لیاندا به‌کاره‌یتنا به‌هۆی ئه‌وه‌والانه‌ی که باسی له‌پرزگرتنی نه‌جاشی ده‌کرد له‌ئه‌وه‌هاوه‌لانه، عوسمانی کوپی عه‌ففان وتی: ئه‌ی پیغمبره‌ی خوا ئه‌مه‌ کۆچی دووه‌مانه‌وه‌ه‌رتۆ له‌گه‌لمان نیت، پیغمبره‌ی خوا ﷺ فه‌رمووی: ((انتم مهاجرون الى الله والي لكم هاتان الهجرتان جميعاً)) واته: ئیوه کۆچتان کردوو بو لای خواو بو لای من به‌لّام هه‌ردوو کۆچه‌که هه‌ر بو ئیوه‌یه، ئینجا عوسمان وتی: که‌واته ئه‌وه به‌سمانه ئه‌ی پیغمبره‌ی خوا.^۲

که‌سانیکی تریش که ژماره‌یان له‌خۆیان زورتر بوون له‌گه‌لیان کۆچیان کرد، ژماره‌شیان وه‌کو ئیبینو ئیسحاق و که‌سانی تر وتوویانه، هه‌شتاو سی که‌س بوون ئه‌گه‌ر عه‌مماری کوپی یاسریان له‌گه‌ل بووبیت، ئه‌گه‌ر ناهه‌شتاو دوو که‌س بوونه، سو‌ه‌یلی ده‌لّیت: ئه‌م هه‌واله‌یش راسته‌ه به‌لای نووسه‌رانی ژبانامه‌ی پیغمبره‌ی خوا ﷺ وه‌کو واقیدی وئیبینو عوقبه‌و که‌سانی تر^۳ هه‌ژده ئافره‌تیشیان له‌گه‌لدابوون،

۱- بپوانه: القول المبين في سيرة سيد المرسلين، د. محمد النجار (۱۱۱)، الهجرة في القرآن الكريم ۳۰۲.

۲- طبقات ابن سعد ۲۰۷/۱ ط. بيروت الهجرة في القرآن الكريم لا ۳۰۳.

۳- بپوانه: الروض الانف للسهيلى ۲۲۸/۲.

يانزەھيان قورپەھىشى بوون، ئەمە جگە لە منالە كانيان كە لە گەلئاندا بوون، ئەو منالانەش لە وى لە دايك دەبوون.^۱

۱- ھەولدانى قورپەھىش لە لای نە جاشى بۆ گىراندەوہى كۆچەرەكان:

كاتىك قورپەھىش بىنيان ھاوہ لانى پېغەمبەر ﷺ لە ئاراميد دەژيان لە حەبەشەو، مامە لەى باشيان لە گەل دەكرا، لە نىو خۆياندا پىكھاتن لە سەر ئەوہى كە نىردەھەك بنىرنە لای نە جاشى بەلكو ئەو موسلمانانە بگىرنەوہ بۆ مەككە، دواى ئەوہى كە پادشای حەبەشيان لى بوروژىنن، بەلام ئەو نىردەھە خزمەتى ئىسلام و موسلمانيان كرد بى ئەوہى بزاتن، چونكە ئەم پىلانەيان بووہ ماىەى وتوويزىكى ئامانجدار لە نىوان يەككە لە كۆچەرەكان كە جەغەرى كوپى ئەبو تالىب بوو، لە گەل پادشای حەبەشە، كە لە ئەنجامى ئەم ئاخاوتنەدا موسلمان بوو،^۲

لە ئوموم سە لە مەى خىزانى پېغەمبەر ﷺ ھا تووہ كە فەرموويەتى: كاتىك گەيشتىنە حەبەشە لە پەنای باشترين دراوسى دا بوون كە نە جاشى بوو، دلتىابووین لە سەر ئايىنە كە مان و، خواى گەورە مان دەپەرست و، كەس ئازارى نە دەدائىن، كاتىك قورپەھىش بە مەيان زانى، برپارى ناردنى دوو كەسى بە تواناياندا بۆ لای نە جاشى، باشترين دياريش لە گەل خۆيان ببەن بۆى، نە جاشى خۆيشى حەزى لە پىستى خۆشە كراو دەكرد، ئەوانىش زۆريان بۆ ھىنا لەو جۆرە پىستەو، ديارىشيان ھىنا بۆ ھەموو دارو دەسەكەى، نىردەكە برىتى بوون لە عەبدوللاى كوپى ئەبى رەبىعەى كوپى موغىرەى مەخزومى لە گەل، عەمرى كوپى عاصى كوپى وانىلى سەھمى و پىيانيان وت: پىش ئەوہى قسە لە گەل نە جاشى بكن ديارى بدەن بە ھەموو دارو دەستەكانى، كاتىك ئەوان ھاتن ئىمە لە چاكترين حالدا بووین، ئەوان بە ھەموو كەسەكان دەوت لە يارمەتيدەرانى نە جاشى كە ئەمانە خەلكانىكى گەمژەن لە ئايىنە كە مان دەرچوونەو ھا توونەتە لای ئىوہ و ئايىنى ئىوہ شيان پى باش نىيە، ئىمەھىش نىردەھى سەرانى كە سەكانى ئەوانىن بۆ لای پادشا، بۆ ئەوہى بيانگىرنەوہ،

۱- بھوانە: الهجرة في القرآن الكريم ۳۰۲ .

۲- بھوانە: الهجرة في القرآن الكريم لا ۴۰۴ .

جائه گه ر قسه مان له گه لّ پادشا کرد له و باره وه، ئیوه یش هانی بدهن بیانگپرتته وه چونکه کهس و خزمه کانی خویان نه وان باشتر ده ناسن، نه وانیش وتیان: به لّ باشه . ئینجا دیارییه کانیان دایه نه جاشی و قبولی کرد لییان، ئینجا قسه یان له گه لّ کردو و تیان: نه ی پادشا، هه ندیک له لاره نادانه کانمان هاتونه ته ولاته کهت، له نایینی میلیه ته که یان هه لگه راونه ته وه، نه هاتونه ته نایینی تویش وه، نایینیکی داهینراویان هیئاوه نه ئیمه و نه تو نایناسین، ئیمه یش نیرده ی سه رانی کهس و عه شیره تی نه وانین له باوک و مامه کانیان، بۆ نه وه ی بیانگپرتته وه له گه لمان، چونکه نه وان چاکتریان ده ناسن و اشاره زاترین له و شتانه ی نه مانه به خراپی ده زانن .

ده لیت: عه بدوللاو عه مر زوریان پیناخوش بوو نه جاشی گوئ له قسه ی نه وان بگریت، یاریده ده ره کانی وتیان: راست ده کهن نه ی پادشا، میلیه ته که یان باش ده یانناسن، بیانده به ده ستیانه وه بایانبه نه وه .

ده لیت: نه جاشی توپه بوو وتی: نه به خوا هه رگیز نایانده م به ده ستیانه وه، نه وانه منیان هه لبژاردوو له ولاته که م بژین، به لام بانگیان ده که م وپرسیاریان لی ده که م، نه گه ر و ابوون، ده یانگه رپنمه وه لای که سه کانیان، نه گه ریش وانه بوون، هه ر چاکه یان له گه لّ ده که م هه رچه نیکه حه زبکه ن له لام بمیننه وه .

۲- ناخاوتنی نیوان جه عفه رو نه جاشی:

ئینجا نه جاشی ناردی به شوین هاوه لانی پیغمبه ر ﷺ، کاتیک نیرده ی نه جاشی هاته لایان کۆبوونه وه به یه کیان وت چی بلیین، وتیان هه رچی پیغمبه ر ﷺ فیبری کردوین نه وه ده لیتین، ئینجا نه جاشی ناردی به دوا ی زاناکانی نایینه که یدا، نه وانیش ئینجیله کانیان هیئاو کردیانه وه، نه جاشی پرساری کرد نه م نایینه چیه که خویان پی جیا کردوو ته وه له میلیه ته که تان و، نایه نه نایینه که ی منیشه وه، هیچ نایینیکی تر .

ده لیت: ئیتر جه عفه ره وه لامی دایه وه، وتی: نه ی پادشا، ئیمه خه لکانیکی نه قام بووین، بتمان ده په رست، مرداره وه بوومان ده خوارد، خراپه مان ده کرد، په یوه ندی

خزمایه‌تیمان ده‌برپه‌وه، بۆ دراوسی خراپ بووین، به‌هیز بی هیزی ده‌خوارد له ناوماندا، ئیمه به‌و شیوه بووین، تاکو خوای گه‌وره پیغه‌مبه‌ریکی له‌خۆمان نارد نه‌سه‌ب و پراستگویی شاره‌زاین، هه‌روه‌ها ده‌سپاکی و داوینپاکی، بانگه‌وازی ئیمه‌ی کرد بۆ ئه‌وه‌ی یه‌ک خوا بناسین و بپه‌رستین، په‌رستراوه‌کانی تریش واز لیبه‌ینین و هه‌کو به‌روددار، ئینجا فه‌رمانی پیکردین به‌پراستگویی له‌قسه‌کردندا، ئه‌سپه‌رده پاراستن و، په‌یوه‌ندی خزمایه‌تی به‌جیه‌یتان و، چاکه‌کردن له‌گه‌ل دراوسی و، خۆپاراستن له‌قه‌ده‌غه‌کراوه‌کان و خوین و هه‌موو خراپه‌یه‌ک و هه‌کو درۆو مائی هه‌تیو خواردن و بوختان کردن و، فه‌رمانی پیکردین ته‌نها و ته‌نها خوای گه‌وره بپه‌رستین و هاوبه‌شی بۆ بریارنه‌دین، هه‌روه‌ها فه‌رمانی پیکردین به‌نوێژو زه‌کات و پرۆژوو .

ده‌لێت: دوا‌ی ئه‌وه کارو ئه‌رکه‌کانی ئیسلامی بۆ ژمارد وتی: ئیمه‌یش باوه‌پمان پیکردو شوینی که‌وتین، به‌لام میله‌ته‌که‌مان ئه‌شکه‌نجه‌یان داین وه‌اتن له‌ئایینه‌که‌مان بمانگێنه‌وه بۆ بته‌په‌رستی، کاتیک که‌زۆریان لیگردین و ئازاریان داین و پێگه‌ی دینداریان لیگرتین ده‌رچووین بۆ ولاته‌که‌ت و تویشمان له‌هه‌موو که‌سێک پیا‌شتر بوو، ئومیدیشمان وابوو سه‌تھمان لیته‌کریت له‌لات .

نه‌جاشی پێی وت: هیچ شتیکت پێ یه‌ له‌وانه‌ی که‌هیناویتی؟ وتی: به‌لێ ئینجا ده‌ستی کرد به‌ خویندنه‌وه‌ی سه‌ره‌تایی سوپه‌تی مه‌په‌م، جانه‌جاشی ده‌ستی کرده‌گریان تارپیشی ته‌ر بوو، زانا‌کانیش هه‌ر ده‌ستیان کرد به‌گریان، ئینجا نه‌جاشی وتی: ئه‌مه‌و ئه‌وه‌ی موساو و توویه‌تی له‌یه‌ک چراوه‌ ده‌رده‌چن، بپۆن ئازادبن، سویند به‌خوا هه‌رگیز ناتانده‌م به‌ده‌ستیانه‌وه .

۳- هه‌وئیکی تر بۆ ئازاوه‌گێران له‌نیوان موهاجیران و نه‌جاشیدا :

ئوممو سه‌له‌مه‌ ده‌لێت: کاتیک عه‌مری کوپی عاص و عه‌بدوللای کوپی ئه‌بی په‌بیعه له‌لای نه‌جاشی ده‌رچوون، عه‌مر وتی: به‌خوا سه‌به‌ی ده‌بیته‌ عه‌بیبه‌یان باس بکه‌م و به‌جاریک له‌ناویان ببه‌م^۱ به‌لام عه‌بدوللای له‌عه‌مر له‌خواترس تر بوو. وتی: ئه‌و کاره مه‌که، ئه‌وانه هه‌رچۆنیک بن هه‌رخزن. وتی: سویند به‌خوا سه‌به‌ی ده‌لیم ئه‌وان

به عیسا ده لئین بهندهیه، به پوژی دواییدا پویشت و وتی ئه ی پاشا ئه مانه قسه به کی زور گه وره ده که ن ده رباره ی عیسا، ئه ویش ناردی به دوایانداو ئه وانیش له نیو خویاندا وتیان: ئه گه ر پرسیاری عیسا ی کرد چون وه لامی ده دهنه وه؟ وتیان: ئه وه ی که خوای گه وره و پیغمبره که ی فرموویانه ئه وه ده لئین .

نه جاشی پرسیاری لی کردن: چی ده لئین ده رباره ی عیسا؟ جه عفری وتی ئه وه ده لئین که خوای گه وره فرموویه تی: بهنده و په وانه کراوو پوحی خویه، وشه یه کیشه دایه تی به سه ر مه رپه می عازه بی بی نیاز له پیاواندا .

ده لئیت: ئینجا نه جاشی چیلکه یه کی له زه وی هه لگرت وتی: ئه وه ی عیسا وتوویه تی ئه وه نده ی ئه و چیلکه یه جیاوازی نییه له گه ل ئه م قسانه دا، له م کاته دا زاناکان به یه کدا ده هاتن وتوپه بوون، به لام نه جاشی وتی: برۆن ئازادبن له سه ر خاکی من، که سیک قسه تان پیبکات زیانانه ی لیوهرده گیردریت، چه ز ناکه م شاخیکم هه بیته له ئالتون ویه کیکم له ئه وانه ئازار بدایه، دیارییه کانیا ن بو بگپرنه وه، پیوستیمان پئیان نییه، خوای گه وره به رتیلی لیم وه رنه گرت کاتیک مولکه که ی بو گه پاندمه وه، تاکو منیش وه ریبگرم، خه لکیش گوپرایه لی من نه بوونه تاکو گوپرایه لی ئه وان بم، ئیتر به پوو زه ردی ده رچوون وئیمه یش هه ر ماینه وه له چه به شه له باشترین بارودوخدا .^۱

۴- موسلمان بوونی نه جاشی :

نه جاشی موسلمان بوو، باوه پرسی هینا به پیغمبره رایه تی موخومه دﷺ، ئه گه ر چی ئه وه ی له میلیله ته که ی شارده وه، به هوی شاره زایی له جیکیر بوونی ئه وان له سه ر ناهه ق و سوربوونیا ن له سه ر گومرایی ومانه وه یان له سه ر بیروباوه ر لاره کانیا ن...^۲ له ئه بو هوره یه وه په زای خوای لیئی هاتوه: ((که پیغمبر ﷺ هه والی مردنی نه جاشی گه یاندوه له و پوژه ی که تیایدا له دنیا ده رچووه، موسلمانانیشی ده رکرد بو نوێژگا ورپزیکردن وچوار جار (الله اکبری له سه ر کرد))^۱

۱- مسند الامام أحمد ورجاله رجال الصحيح، وحسن اسناده محققاً طبقة مؤسسة الرسالة ورقمه ۱۷۴۰ .

۲- بروهانه: الهجرة في القرآن الكريم ۲۰۹ .

هه‌روه‌ها له‌جابه‌روه‌ه په‌زای خوای لیڤیت فه‌رموویه‌تی: کاتیک نه‌جاشی له‌دونیا ده‌رچوو، پيغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((مات الیوم رجل صالح فقوموا فصلوا علی اخیکم اصحمة))^۲ واته: ئه‌مۆ پیاو چاکیک مرد، بۆیه هه‌لسن بانوێژی جه‌نازه‌بکه‌ین له‌سه‌ر ئه‌صحمه‌ی براتان.^۳

وانه‌و په‌ندو سووده‌کان:

۱- سه‌قامگیربوونی ئیمانداران له‌سه‌ر بیرو باوه‌ریان، له‌پاش چه‌شتیان بۆ سزاو چه‌وساندنه‌وه‌ی هه‌مه‌ جۆر، به‌لگه‌یه له‌سه‌ر راستی ئیمان‌که‌یان و، دلسۆزیان تیایداو، به‌زنی ده‌رون وگیانیا، به‌شیوه‌یه‌ک که‌له‌ویژدان ئاسووده‌یی و دلامه‌زراندا بوون، چاوه‌پوانی په‌زامه‌ندی خوای گه‌وره‌ش بوون، ئه‌وانه به‌لایانه‌وه مه‌زنتر بوو له‌ئه‌شکه‌نجه‌و چه‌وساندنه‌وه، چونکه خۆپاگری له‌لای خاوه‌ن باوه‌ریان ویا‌نگخوازه دلسۆزه‌کاندا، هه‌میشه بۆ گیانیا نه‌ک جه‌سته‌یان، هه‌میشه له‌هه‌ولێ داواکاری گیانیا‌ندان نه‌وه‌ک جه‌سته‌یان، به‌م شیوه‌یش بانگه‌وازه‌کان سه‌رده‌که‌ون و، جه‌ماوه‌ر پرگاریان ده‌بی‌ت له‌تاریکی و نه‌فامی.^۴

۲- له‌م کۆچکردنه مه‌زنه‌دا، تیپینی ده‌کریت پيغه‌مبه‌ر ﷺ به‌سۆزو به‌زه‌یی بووه به‌رانبه‌ر هاوه‌لانی، چه‌ندی‌ش به‌په‌رۆش بووه ئاسایشیان بۆ ده‌سته‌به‌ریکات، بۆیه پيشنیاری کرد بچنه‌ لای ئه‌و پادشا دادپه‌روه‌ره، که‌کس له‌لای سته‌می لی‌ناکریت، چۆنی‌شی وت هه‌روا بوو درودوسالۆی خوای له‌سه‌ر بی‌ت^۵ پيغه‌مبه‌ر ﷺ خۆی سه‌رنجی هاوه‌لانی پراکیشابه‌ره‌وه‌هه‌شه، خۆی‌شی ئه‌و جیگا ئارامه‌ی بۆیان دۆزیه‌وه، بۆ ئه‌وه‌ی بیانیاریزیت له‌له‌ناوچوون، ئه‌میشه په‌ره‌ورده‌کردنیکی پيغه‌مبه‌رانه‌یه بۆ هه‌موو سه‌رکرده‌کانی کاری ئیسلامی له‌هه‌موو سه‌رده‌می‌کدا، پیویسته به‌جوانی نه‌خشه‌ بکیشن و دووری‌ین بن و، بگه‌رێن به‌دوای جیگای ئارامدا

۱- البخاری، کتاب الجنائز، باب التکبیر علی الجنائز ۶۴/۵ ورقمه ۱۳۲۳.

۲- البخاری، کتاب مناقب الانصار، باب موت النجاشی، حدیث رقم ۲۸۷۷.

۳- اسد الغابة ۹۹/۱، الاصابه ۱/۱۰۹.

۴- السیره النبویه للدکتور مصطفى السباعی ۵۷.

۵- بروهانه: الهجرة فی القرآن الکریم ۳۱۲.

که بېټه پایته خیتکی یه دهک و بانگه وازو، مه لېه ندیک بؤ دهرپه رین، نه گهر له حاله تیکدا مه لېه نده سهره کییه که تووشی مه ترسی بوو، یان نه گهری داگیرکردنی هه بوو، سهر یازانی بانگه واز سهره وتی راسته قینه ن که پښویسته هه موو هه وله کان بخړیته گهر بؤ پاراستنیا ن، بئ نه وهی هیچ که مته رخه مییه ک نه نجام بدریټ له و بواره دا، یه ک موسلمانیش به رانبر هه موو ئاده میزاده کانی سهر زه وییه له وانهی له نایینی خوا دهرچوونه ^۱.

۳- ئامانجه کان له کوچکردنی حه به شه جیا جیا بوون، بؤیه پښتانه مبر ﷺ په رؤش بوو له سهر هه لېژاردنی چهنه د جؤړیکی دیاریکروا به مه به سستی به دیه پټانی نه و ئامانجه، وه کو باسکردنی کی شه ی ئیسلام و، هه لویستی قورپه یش له نه وان و، قایلکردنی پای گشتی به کی شه ی موسلمانان، له چه شنی نه و جموجولانه ی ده ولته هاوچه رخه کان پښی هه لده ستن له پړوی سیاسی و باسکردنی کی شه کان و به ده سته پټانی لایه نگری پای گشتی بؤلای خویان ^۲ و، ده سته به رکردنی خاکیکی نوی بؤ بانگه واز، بؤیه سهرانی هاوه لان کؤچیان کرد له سهره تاوه، ئینجا ژماریه کی زؤر له هاوه لان دوايانکه وتن، مه سه له که ش به جه عفر سپئردرا ^۳.

۴- بوونی جه عفری ئامؤزای پښتانه مبر ﷺ و، عوسمانی زاوای و، روقه ییه ی کچی په زای خویان لیبټ له پښه وهی مواجیره کاند، ئامازه یه کی گرنکه بؤ نه و ناره حه تیانهی پښویسته که سه نریکه کانی سهر کرده بیچه شن، به لام نه گهر که سه نریکه کان دورخراوه نه وه له مه ترسی و، له به رانبردا که سه دور و بئ پله و پایه کان پالترانه نئویه وه، نه وه کاریکی دوره له به رنامه ی پښتانه مبر ﷺ ^۴.

۵- په وایسی دهرچوون له نیشتمان، نه گهر نه و نیشتمان هه ککه یش بیټ، سهره پای پله و پایه ی، نه گهر نه و دهرچوونه هه له اتن بیټ به ناین، بابؤ جیگایه کی خه لک موسلمانیش نه بیټ، چونکه حه به شیهه کان گاور بوون ومه سیحیان ده په رست

۱- بروانه: التربية القيادية للغضبان ۳۳۲/۱ .

۲- اضواء على الهجرة، توفيق محمد سبع ۴۲۷ .

۳- بروانه: التربية القيادية ۳۳۲/۱ .

۴- هه مان سرچاوه ۳۳۲/۱ .

و نه‌یاندەوت: به‌نده‌ی خوایه، ئینجا ئه‌و موسلمانانه_ وه‌کو له‌فه‌رمووده‌که‌ی ئوممو سه‌له‌مه‌دا هاتووَه_ خاوه‌ن دوو کۆچه‌که‌ن که‌ستایش کراون به‌ پیشکه‌وتن، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموویت: ﴿وَالسَّيْقُوتَ الْأُولَىٰ﴾ (التوبة: ۱۰۰).

له‌ته‌فسیریشدا هاتووَه که‌ئه‌وانه بوون ناماده‌ی به‌یعه‌تی (رضوان) بوون^۱ جاته‌ماشاکه چۆن خوای گه‌وره ستایشی کردوون به‌هۆی کۆچکردنه‌وه، له‌کاتی‌کدا ئه‌وان له‌مالی خواوه ده‌رچوونه بۆ مالی بیباوه‌ری، چونکه ئه‌و کرده‌وه‌یان دوور بینیه‌ک بوو بۆ ئایینه‌که‌یان، بۆ بواریان بۆ بکریته‌وه خوا به‌رستن، ئه‌مه‌یش حوکمیکی به‌رده‌وامه هه‌رکاتی‌ک خراپه زالبیته سه‌ر ولاتی‌کدا، یان بپواداری‌ک له‌پیناو پاستی دا نازار بدریئت، یان کاتی‌ک ناهه‌ق به‌سه‌ر هه‌قدا زال بیئت، له‌م حاله‌تانه‌دا، ده‌رچوون په‌وايه بۆ موسلمان وئه‌مه هه‌جره‌تی‌که تاهاتی قیامه‌ت نابریته‌وه: ﴿وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَسَمَّ وَجْهَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ﴾ (البقرة: ۱۱۵).

۶- ده‌کری موسلمانان بچنه ژیر پارێزگاری که‌سانی ناموسلمانانه‌وه، ئه‌گه‌ر پیوستیه‌ک هه‌بوو بۆ ئه‌وه، ئیتر ئه‌و دالده‌ده‌ره چی له‌ئه‌هلی کیتاب بیئت وه‌کو نه‌جاشی، یان بته‌رست بیئت وه‌کو ئه‌وانه‌ی موسلمانان گه‌رانه‌وه په‌نایان پاش گه‌رانه‌وه‌یان له‌حه‌به‌شه، وه‌کو ئه‌بو تالیبی مامی پیغه‌مبه‌ر ﷺ و موتعیمی کوپی عه‌دی که‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ پاش گه‌رانه‌وه‌ی له‌تانیف به‌دالده‌دانی ئه‌و هاته‌ شاری مه‌که‌که‌وه^۲.

بیگومان ئه‌م مه‌سه‌له‌یش په‌یوه‌سته به‌وه‌ی که‌ئه‌و دالده‌دانه زیانی نه‌بیئت بۆ بانگه‌وازه‌که، یان نه‌بیته‌ مایه‌ی گوپینی هه‌ندی حوکمی شه‌رعی، یان بیده‌نگ بوون له‌سه‌ر کاری ناشه‌رعی، ئه‌گه‌رنا په‌وانییه بۆ موسلمانان ئه‌نجامدانی کاری له‌و جۆره؛ به‌لگه‌ی ئه‌وه‌ش هه‌لوێستی پیغه‌مبه‌ر ﷺ کاتی‌ک ئه‌بو تالیب داوای لی کرد باسی خودا‌کانی قوپه‌هیش به‌خراپه نه‌کات بۆ ئه‌وه‌ی خۆی بپارێزیئت، له‌وکاته‌دا

۱- تفسیر الطبری ۶/۱۱ تفسیر ابن کثیر.

۲- الهجرة في القرآن الكريم لا ۱۳۱۶.

خوی نامادہ کرد کہ ازابہتینی لہ دالذہدانی مامی و، ہەرگیز پازی نہ بوو بی دہنگ بیت لہ ہیچ مہسہ لہ یک لہ وانہی کہ پیویستہ ناشکرا بکریت^۱.

۷- ہہ لبراردنی پیغمبر ﷺ بۆ حہبہ شہ و ہکو جیگایہک بۆ کۆچکردن، نامازہدہکات بۆ خالیکی نیستراتیزی گرنگ، کہ بریتی یہ لہ ناسینی پیغمبر ﷺ بۆ ئەو دەوڵت و میرنیشنانہی دەورویەر، بۆیہ شارہزای چاک و خراب و دادپەرورہو ستہمکاریان بوو، کہ ئەمەیش بووہ مایہی یارمەتیدانی بۆ دۆزینہوہی ئارام بۆ کۆچکردنی ہاوہ لانی، پیویستہ سەرکردہی بانگہواز بہو شیوہ یہ بیت، لہ پروی ناگہ داربوون لہ بارودۆخی دەورہوبەر، نہتہوہو حکومہتہکان^۲.

۸- ہستی ہیمنی لہ لای نہوہی یہ کہم دەر دہکەو بیت لہ کۆچکردنی یہ کہ میاندا و لہ چۆنیہتی دەرچوونیان، چونکہ ئەوان بہدزہو خۆشاردنہوہ دەرچوون، بۆ ئەوہی قورہیش پییان نہزائن ونہخشہکیان تیکنہدەن، ہەرہوہا لہ بازنہیہکی تہسکدا ئەنجامدرا، چونکہ ژمارہیان لہ شانزہ کہس تینہدہپەرپی، ئەم ژمارہیہیش سرنج پاناکیشیت لہکاتی دەرچوونیاندا، لہہمان کاتدا ہۆکاریکی یارمەتیدەرہبوو پیکردنیان بہپہلہ، بارودۆخہکەیش ئەوہ دہخوازی، چونکہ کاروانہکە پیشبینی پاونان دہکات لہہر ساتیکدا، واشدەر دہکەو بیت ئەم شیوازہ لہپہنہانیدا، ئەو ہلہی لہدہست قورہیشدا کہ پییان بزائن تاکاتیکی درہنگ، بۆیہ کاتیک شوینیان ہلگرت تاسەر دہریا کہسیان نہدی لہوی، ئەمەیش بہلگہیہ لہسەر ئەوہی پیویستہ باوہردار وریابیت، لہجموژۆلہکانیدا ونا بیت ہەمووی ناشکرا بیت بۆ دوزمن، بہشیوہیک زیان بہبانگہواز بگہیہنیت^۳.

۹- قورہیش پازی نہبوون بہدەرچوونی موسلمانان بۆ حہبہ شہو، ہستی کرد بہمترسی لہسەر بہرژوہندییہکانی، چونکہ لہوانہیہ ژمارہی ئاوارہکان لہوی زیاد بکہن و ببنہ مہترسییہک، ہەر بۆیہ بتپہرستہکان ہولیان دا بیانگتپرنہوہ، بہپپی نہخشہیہکی دارپژراو، چونکہ دیاریان نامادہ کرد بۆ نہجاشی و، بۆ

۱- فقه السيرة للبوطي لا ۲۶ الهجرة في القرآن الكريم لا ۳۱۷ .

۲- بروانہ: في السيرة النبوية قراءة لجوانب الحذر والحماية ۱۰۱ .

۳- بروانہ: في السيرة النبوية قراءة لجوانب والحماية لا ۱۰۱ .

یارمه‌تیده‌ره‌کانی، شیوازی قسه‌کردنیان له‌گه‌لیان ده‌سنیشان کردو، چۆنیه‌تی دابه‌ش کردنی دیارییه‌کان وئو قسانه‌هاوکات له‌گه‌لیدا ده‌کریت وه‌لبیزاردنی نیرده‌کان، چونکه‌عه‌مر هاوپی‌ی نه‌جاشی بوو به‌داناییش ده‌ناسرا، ئه‌مپۆیش ئیمه‌ پیویستمان به‌وه‌هه‌یه‌دوژمنه‌که‌مان به‌که‌م نه‌زانین وبی‌ئاگانه‌بین له‌پیلانه‌کانی و قه‌باره‌ی راستی خۆی بده‌ینی و، لیکۆلینه‌وه‌ی جموجلاله‌کانی بکه‌ین وئاماده‌بین بۆ به‌ره‌نگاریکردنی پیلانه‌کانی.^۱

۱۰- نه‌خشه‌که‌ی قورپه‌یش به‌ته‌واوی جیبه‌جی‌کرا، به‌لام سه‌ری نه‌گرت، چونکه‌ نه‌جاشی پازی نه‌بوو بیانداته‌ده‌سه‌وه‌تاگوپیان لینه‌گریت، ئه‌مه‌یش هه‌لیکی ره‌خساند بۆ موسلمانان کیشه‌که‌یان وئایینه‌که‌یان بخه‌نه‌پوو.

۱۱- هاوه‌لانی پیغمبر ﷺ کۆبوونه‌کاتیک نیرده‌ی نه‌جاشی گه‌یشته‌لایان و، داوای ئاماده‌بوونیان کرد، ئینجا مه‌سه‌له‌که‌یان تاوتوی کرد له‌نیوان خۆیاندا به‌راویژ، هه‌موو مه‌سه‌له‌یه‌کیش به‌راویژ ئه‌نجام بدریت چاوه‌پوانی سه‌رکه‌وتنی لیده‌کریت، چونکه‌بیرو هۆشه‌کان پیکه‌وه‌برپاری تیا‌ده‌دن، مه‌زنی لایه‌نی په‌روه‌رده‌له‌وه‌دا ده‌رکه‌وت لای هاوه‌لان که‌ناکۆکی یان تیا‌دروست نه‌بوو له‌سه‌ر ئه‌و مه‌سه‌له‌و، برپاریشیاندا ئیسلام وه‌کو خۆی باس بکه‌ن ئه‌گه‌ر ببیته‌مایه‌ی له‌ناو چوونیشیان.^۲

۱۲- سه‌رکردایه‌تی پیغمبر ﷺ له‌سه‌ر ئاستی پروداوه‌گان بوو، بۆیه‌جه‌عفه‌ر کرایه‌ئهمیری موسلمانان له‌و کۆچه‌دا، هه‌روه‌ها له‌حه‌به‌شه‌یش موسلمانان هه‌لیانبیزارد بۆ ئه‌وه‌ی به‌ناویانه‌وه‌قسه‌بکات له‌لای پادشا، بۆ ئه‌وه‌ی بتوانی‌عه‌مر ببه‌زینی، له‌پاستیشدا که‌سایه‌تی جه‌عفه‌ر چه‌ند سیفه‌تیکی گونجایی چاکی تیا‌بوو، له‌وانه‌:

* جه‌عفه‌ر نزیکترین که‌س بوو له‌پیغمه‌مبه‌ری خواوه‌ ﷺ، له‌یه‌که‌مالدا پیکه‌وه‌ژیان، که‌واته‌ئو شاره‌زاترین که‌سه‌به‌سه‌رکرده‌ی بانگه‌وازه‌که‌له‌هه‌موو ئه‌وانه‌ی که‌کۆچیان کردوو هه‌بۆ چه‌به‌شه‌.

۱- بپوانه: التربية القيادية ۱/ ۳۱۷.

۲- بپوانه: التاريخ الاسلامي للحمیدی.

* ه لویستیکی له وشپوهش پیویستی به که سیکی قسه زان وزمان پاراو بوو، نه وهی هاشمیش چله پۆپه ی قوره ییش بوون له پروی نه سب و چاکه وه، جه عفر خۆیسی له سه رووی به نی هاشیمه وهیه، خوی گوره ییش هاشیمی له ناو کینانه دا هه لپژاردوه و پیغه مبه ره که شی له نیو به نی هاشمدا هه لپژاردوه.

* ئینجا جه عفر ئامۆزای پیغه مبه ره ﷺ بوو، ئه مه ییش وایده کرد نه جاشی دئیابیت لئی، متمانه ییشی هه بیت به زانیارییه کانی.^۱

* په وشتی جه عفر که پوناکی له چرای پیغه مبه رایه تی وهرده گرت، پیغه مبه ره ﷺ پئی ده فرموویت: ((اشبهت خلقي و خلقي))^۲ واته: له خۆم ده چیت به پوواله ت و په وشت ئه و بالۆزه ی له بهر دهستی نه جاشی قسه ی کرد پیشهنگ بوو بۆ هه موو بالۆزه کانی موسلمان به دریزایی سه رده مه کان، چونکه خاسیه تی نێردراوی تیا بوو، وه کو په یوه ست بوون به ئیسلام و، زمانپاراوی و، زانست و، په وشت جوانی و، نارامگرتن و، بویری و، دانایی و، نۆرزانی و، پوواله تی سرنج پاکیش.^۲

۱۳- عه مری کوپی عاص په زای خوی لیبیت_ که له و قوناغه دا دوزمنی خواو پیغه مبه ره بوو ﷺ، له سه ر ئاستیکی به رز بوو له ژیری ته له که بازیدا، پیش هاتنی جه عفریش ئه و هه موو به لگه کانی له لای نه جاشی خستبوویه پوو، له بازنه ی ئه م خالانه ی خواره وه :

- باسی شله ژانی نیو مه ککه ی کرد، هه روه ها خراپی په یوه ندییه کان به بۆنه ی بانگه وازی موحه مبه ده ﷺ که خۆی به کیکه له دانیشتوانی ئه و شاره و، قسه کانی جیگای متمانه بوون به لای نه جاشییه وه .

- باسی مه ترسی شوینکه وتوانی موحه مبه دی ﷺ کردو، له وانه یه بتوانن زه مین به رزینن له ژیر پئی نه جاشیدا، وه کو چۆن بارودۆخی مه ککه یان تیکداوه، ئه گه ر

۱- بروهانه: التربية القيادية ۱/ ۳۳۵ .

۲- هه مان سه رچاوه ۱/ ۳۳۶ .

۳- بروهانه: سفراء النبي ﷺ لمحمود شیت خطاب ۲/ ۲۵۲_ ۳۱۷ .

پړزو خوشه ويستی نه جاشی به لای قورپه شوه که وره نه بوايه، هرگيز نه و نده خويان ماندوو نه ده کرد بؤ نامؤزگار يکردن، بؤيه نه وان چاکه ده گيړنه وه به چاکه، وه کو نه مکيش بؤ دراوسيتي نيوان مه ککه و حبه شه و وريا کردنه وه يان له م ناشو به تر سينه ره .

- مه تر سيدار ترين کاريشيان نه وه يه له نايين ويرو بواوه پري نه جاشی ده رچوونه، چونکه نه وان شايه تي ناده ن که عيسای کو پي مه پيم خوايه، نه وانه نه له سر ناييني ميلله ته که ی خويانن ونه له سر ناييني تون، نه وانه داهينه رن و بانگه واز ده کن بؤ گيچل .

- به لگه ش له سر به که م سه ير کردنيان بؤ پادشاو گوينه دانيان پتي، هه موو که سيک کړنوش ده بات بؤ پادشا، به لام نه وان نايين، که واته چؤن نه بيت دالده بدرين، نه م عيش دو بواره و روزاندي ترس بوو له ده روني نه جاشيدا، که نه وانه پړزي ليناگرن، بؤيه پيويست بوو له سر جه عفر هه موو نه م تومه تانه به رپه رچ بداته وه، که بالويزي قورپه عيش ده يداته پال موهاجيران^۱.

۱۴- وه لامدانه وه کانی جه عفر بؤ نه جاشی له نه و په پري ژيري وچله پؤپه ی شماره زایي سياسي وپراگه يانندن و بانگه وازدا بوو، چونکه هه لسا به مانه ی لای خواره وه:

* شووره یی وکه موکورتیه کانی جاهیلیه تی ژمارد، به شیوه یه کیش باسی کرد گوینگر پتي قه لس بيت، مه به ستیش له وه ناشيرينکردنی قورپه عيش بوو له لای پادشا، جه ختیشی ده کرد له سر نه و خالانه ی که بنه برناکرتين به پيغه مبه ریک نه بيت .

* باسکردنی که سایه تی پيغه مبه ر ﷺ، ناسراویش بووه به نه سب وراستگویی، ده سپاکی و، داوین پاکي، که واته نه و شياو ترين که س بووه بؤ پيغه مبه رایه تی .

* جه عفر باسی په وشت وچاکیه کانی نیسلامی کرد، که له گه ل په وشتی بانگه وازی پيغه مبه ره کانی ترده ده گونجیت؛ وه کو وازلپه پینانی بته رستی و،

پاستگویی و، به جیہینانی ئه سپہ رده و، به جیہینانی په یوہندی خزمایہ تی، چاکہ کردن له گه ل دراوسی و، دوورکه و تنه وه له قہدہ غہ کراوه کان و خہ لک کوشتن و،... ئینجا له بر ئه وهی نہ جاشی وزاناکانی شارہ زایی زوریان هہ بوو دہ ربارہی نہ صرانیت، بۆیہ ئه وان دہ رکیان کرد به وهی ئه و قسانہ دہ گونجیت له گه ل په یامی پیغہ مہ راندا .

* پەردە هەلمالین لەسەر ئه وهی قورپەیش به سەر ئه وانیدا هیناوه، به وهی پازینہ بوونیان بۆ پەرستنی بتەکانیان و، باوہ پەینانیان به په یامی موحه مەد ﷺ .

* ستایش کردنی نہ جاشی به و سیفہ تانہی کہ تیایدا بوو، وه کو ئه وهی ستم له کەس ناکات و دادپەرورہ له گه ل میلیله ته که یدا .

* ئه وهشی پوونکرده وه که ئه وان نہ جاشیان هەلبژاردوه له نیو هەموو پادشاکانداو، هەلہاتوون لەستەمی ئه وانہی ئه شکەنجەیان دەدان، بەم هەنگاوانەیش جەعفەر توانی پەوانی بژی و زمانپارای عەمر تیکشکینیی و، بیرو هۆشی نہ جاشی بۆلای خۆی پاکیشیت، به هەمان شیوہ توانی سرنجی زاناو قەشەکانیش بۆلای خۆی پاکیشیت .

* کاتیک نہ جاشی داوای شتیکی کرد له وانہی دادہ بەزیتہ سەرموحو مەد ﷺ، ئه و سەرہتای سوورہ تی مہ رپەمی بۆ خویندہ وه کہ له ئه و پەپی ناوازی و کارتیکرندایہ، تەنانەت نہ جاشی و یارمەتیدەرەکانی گریان و پەیش و پە پەکانی بەردەستیان تە پوون بە فرمیسکەکانیان هەلبژاردنی جەعفەر بۆ سوورہ تی مہ رپەم، ژیری نوینەری کۆچکردووه کان دەر دہ خات چونکہ سوورہ تی مہ رپەم باسی مہ رپەم و عیسا علیہ السلام دہ کات.

* بلیمە تی جەعفەر پەزای خوای لیبتیت له هەلبژاردنی باسو گونجاوی کات و دلکراوہی، بووبہ مایہی بەدەستہینانی پادشا بۆلای خۆیان^۱.

* وه لامدانه وهی له مهسه لهی عیسا علیه السلام به لگه بوو له سهر ژیری و داناییه کی که م وینه، چونکه ئه ووتی به ئی عیسا به خوا نازانن، به لام ده رباره ی مه پیه م هیچ قسه یه کی خراب ناکه ن، به لکو ده لئین عیسا کوپی مه پیه مه و وشه و پوحی خویاه دایه تی به سهر مه پیه می عازهبی داوینپاکدا، نه جاشیش له و قسانه زیاتری نه ده کرد له و باره وه.

* ئه وان سو جده نابهن بۆ نه جاشی، حاشا ئه وان هرگیز نه جاشی نابهنه ئاستی خوا، سو جده ش ته نها بۆ خوا په وایه، به لام له هه مان کاتدا سو کایه تی ناکه ن به پادشاو، پژی لیده گرن و، سلأوی لیده گه ن، وه کو چۆن سلأو له پیغه مبه ره که یان ده که ن، هه مان ئه و سلأوه شه که خه لکی به هه شت له یه کتری ده که ن.^۱

* مه سه له که به وه کو تایی هات که نه جاشی باوه پی پیکردن و بۆی ده رکه وت ئه وان پاستگۆن، برپاریشی دا که له خزمه ت پیغه مبه ر ﷺ دا بیته که جی بریل هاتوه ته لای وه کو چۆن چوه ته لای موسا، خۆیشی له خوا نزیك بکاته وه به پاراستنی هاوه له کانی، دوپاتی شی کرده وه بۆ عه مر که ئه و هیچ ئاو پیک ناداته وه له بازرگانی و دارایی قورپه یش، ئه گه ر ئه و په یوه ندییه ش بپرته وه له کو تایی دا.^۲

۱۵- به م شیوه یش قورپه یش له م به ره یه دا به زینرا له پروی سیاسی و واتایی و پاگه یاننده وه، به رانه بر به رگری موسلمانان.

۱۶- هه لویستی جه عفر و براکانی نمونه یه کی جیبه جیکراو بوو بۆ وته ی پیغه مبه ر ﷺ: ((من التمس رضا الله بسخط الناس، كفاه الله مؤونة الناس، ومن التمس رضا الناس بسخط الله وكله الناس))^۳ واته: هه ر که سیك په زامه ندی خوا به توپه بوونی خه لکی به ده ست به یینی، خوی گه وره ئه رکی خه لکی له سهر لاده بات، هه رکه سیکی ش په زامه ندی خه لکی به توپه بوونی خوی گه وره به ده ست به یینی، ئه وا خوی گه وره وازی لیده هینی. ئه و هاوه له نازیزانه ش په زای خویان لی بیته، داوای

۱- هه مان سه رچاوه ۳۴۲/۱.

۲- بروهانه: التریبه القیادیة ۳۴۲/۱.

۳- سنن الترمذی، کتاب الزهد، تحفة الاحوذی ۹۷/۷ ورقمه ۲۴۱۴ و صححه الابانی فی صحیح سنن الترمذی.

په‌زامه‌ندی خویان کرد، سهره‌پای نه‌وه‌ی نه‌و په‌زامه‌ندی به‌پروالته ده‌بووه مایه‌ی توپه‌بوونی نه‌و گاورانه، که نه‌وان خاوه‌ن ده‌سه‌لات بوون، به‌لام سهرته‌نجام خوی گه‌وره دلی پادشاکه‌ی بۆ نه‌رمکردن، تاکو ناخاوتنی کرد به‌ قسه‌ی پاست وپه‌وای هاوناها‌نگ له‌گه‌ل بانگه‌وازی نیسلامدا، وپزای نه‌وه‌ی که له‌گه‌ل بیروباوه‌پی لاری خۆیشیاندا ناکۆک بوو، که جیگای مه‌ترسی بوو نه‌صرانییه‌کان هه‌لگه‌پینه‌وه لیتی^۱.

۱۷- له‌لای هه‌ندی له‌و نه‌صرانییانه باوه‌پیکی پاست هه‌بوو به‌نایینه‌که‌یان، به‌لام ده‌یانشارده‌وه، له‌به‌ر نه‌وه‌ی ده‌سه‌لات له‌لای خاوه‌ن بیروباوه‌پی ناپاست بوو، یه‌کی له‌وانه‌ش که له‌سهر بیروباوه‌پی پاست بوون، پادشای حه‌به‌شه بوو، به‌لام ده‌رینه‌ده‌خست، بۆ په‌زامه‌ندی خواو ئاسوده‌یی ویزدانی خۆی وپشتگرتنیگیش بۆ کۆمه‌لی نیمانداری سهربه‌خۆا، به‌م هه‌لوێسته بوو به‌یه‌کیک له‌مه‌زنانی میژوو^۲.

۱۸- یه‌کی تر له‌وانه‌کانی هه‌جره‌تی حه‌به‌شه نه‌وه‌یه، نه‌شاره‌زایی به‌هه‌ندی له‌حوکه‌کانی نیسلام له‌به‌ر به‌رژه‌وه‌ندییه‌کی ئاشکرا زبانی نییه، ئیبنو ته‌یمییه په‌حه‌مه‌تی خوی لیبت سه‌باره‌ت به‌ (الغذر بالجهل) ده‌لێت: ((کاتیک نوێژی نیومال و حال واته له‌سه‌فه‌ردا نه‌بیت زبانی له‌وکاته‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ کۆچی کرد بۆ مه‌دینه، نه‌وانه‌ی که‌دووور بوون وه‌کو نه‌وانه بوون له‌مه‌ککه مانه‌وه، نه‌وانه‌ش له‌حه‌به‌شه بوون هه‌ردوو پکاتیان ده‌کرد، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمانی پینه‌کردن به‌دوو‌باره کردنه‌وه‌ی نوێژه‌کانیان^۳.

هه‌روه‌ها (الذهبي) ده‌لێت: ((که‌س گونا‌ه‌بار نابیت تاکو زانست و به‌لگه‌ی پینه‌گات، سه‌رانی هاوه‌لانیش له‌حه‌به‌شه بوون، واجب وقه‌ده‌غه‌کردن داده‌به‌زییه سه‌ر پیغه‌مبه‌ر ﷺ، له‌پاش چه‌ند مانگیک ده‌گه‌شته نه‌وان له‌و جو‌ره فه‌رمان و حوکه شه‌رعیانه پۆزشی دووریان هه‌بوو، تاده‌قه‌که‌یان پینه‌گات...))^۴

۱- بروه‌انه: التاريخ الاسلامی للمصمیدی ۱۰۵/۲ .

۲- مه‌مان سه‌رچاوه ۱۰۶/۲ .

۳- الفتاوی ۴۳/۲۲ .

۴- الکبائر ۱۲ .

۱۹- له وانه کانی تری کۆچی حه به شه، پاداشت دانه وی جیهاد بوو به گویره ی پیوست، جائه گهر کۆچکردن بۆ مه دینه جیهاد بوو، خوی گهره جیایانی کرده وو، پاداشتی زۆری بۆیان ده سنی شانکرد، هه مان نه و پاداشت وچاکه بهر کۆچکردوانی حه به شیش که وت، نه گهر چی دره ننگتر گه یشتنه مه دینه له کاتی فه تحکردنی خه ییهر، له بهر پیوستی مانه وه یان له وی، پیغمبر ﷺ نه وی دووپات کرده وه بۆ نه وانه ی له ناو هه ردوو که شتییه که دا سوار بوو بوون^۱.

له نه بو موسای نه شعهرییه وه په زای خوی لیبت هاتوو که فه رموویه تی: نه سمائی کچی عومه یس_ که یه کئی بوو له وانه ی له گه لمان هاتن _ چوو له ای حه فسه ی خیزانی پیغمبر ﷺ به میوانی، له و کاته عومه ر هاته له ای حه فسه، فه رمووی: نه و نافرته کئی یه؟ حه فسه وتی: نه سمائی کچی عومه یسه، عومه وتی: نه و حه به شیه ده ریایی یه، نه سماء وتی: به لئی، عومه فه رمووی: نیمه پیشتانکه وتین له کۆچکردندا، بۆیه نیمه مافدارترین له نیوه به پیغمبر ﷺ، نه سماء له و قسه توپه بوو، وتی: نه سویند به خوا وانیه، نیوه له گه ل پیغمبره ی خوا بوون ﷺ، برسیتانی تیره کرد، نه فامتانی نامۆزگاری ده کرد، نیمه یس له خاکیکی دوورو ناحه زدا بووین له حه به شه، هه موو نه وه ش له پیناو خواو پیغمبره دا بوو ﷺ، سویند به خوا خواردن و خواردنه وه ناخۆم، تانه م قسه ت نه گه یه نم به پیغمبره ﷺ، نیمه له وی نازارمان ده بیینی وده ترساین، پیوسته نه م قسه ت وه کو خۆی باس بکه م، کاتیک هاته له ای پیغمبره ﷺ وتی: نه ی پیغمبره ی خوا عومه ر ناوه هاوناوه ها ده لیت، فه رمووی: نه ی تو چیت پی وت، وتی: ناوه هاوناوه هام پیی وت، فه رمووی: نه و له نیوه مافدارتر نییه به من، خۆی وهاورپیکانی یه ک جار کۆچیان کردوو، به لام نیوه کۆمه لئی که شتییه که، دوو جار کوچتان بۆ نوسراوه، نه سماء ده لیت: نه بو موسا وه موو نه وانه ی سواری که شتییه که بوو بوون، ده سته ده سته ده هاتنه لام پرسیری نه م فه رموده یان لیده کردم، شتییک نه بوو له دنیا نه وه نده ی نه و فه رمووده به لایانه وه خۆش بیت^۲.

۱- بېروانه: الهجرة الاولى في الاسلام ۲۰۵.

۲- البخاری، کتاب المغازی، باب غزوة خيبر ۸/۵ ورقمه ۴۲۳۰، ۴۲۳۱.

۲۰- سه‌ره‌تای موسلمان بوونی عه‌مری کوپی عاص له‌حه‌به‌شه بوو، نه‌مه‌یش بیگومان یه‌کیکه له‌شوینه‌واره‌کانی کۆچی حه‌به‌شه‌و، به‌لگه‌یه‌که له‌سه‌ر نه‌و ده‌ستکه‌وتانه‌ی نه‌وان بۆ بانگه‌واز به‌ده‌ستیان هینا، له‌ماوه‌ی مانه‌وه‌یان له‌حه‌به‌شه، نه‌گر چی زۆریک له‌گێرپراوه‌گان به‌ناپاراسته‌ی نه‌وه‌ن که‌سه‌ره‌تای موسلمان بوونی عه‌مری کوپی عاص، له‌سه‌ر ده‌ستی نه‌جاشی بووه، نه‌م هه‌واله‌یش زیاتر به‌ناوبانگه‌ وه‌کو ئیبنو حه‌جر ده‌لیت،^۱ نه‌مه‌یش پروداویکی سه‌یرو خۆشه‌ که‌هاوه‌لێک له‌سه‌ر ده‌ستی تابیییه‌ک موسلمان بی‌ت، وه‌کو زه‌رقانی ده‌لیت^۲، هه‌ندی هه‌والی تریش هه‌یه نه‌وه ده‌گه‌یه‌نی که‌عه‌مر له‌سه‌ر ده‌ستی جه‌غه‌ر په‌زای خوای لی‌بی‌ت موسلمان بووه.

۲۱- هاوسه‌ریتی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌گه‌ل ئوممو حه‌بیبه‌ په‌یوه‌ندییه‌کی پاسته‌و خۆی هه‌یه له‌گه‌ل نه‌م کۆچه‌دا، نه‌م هاوسه‌ر گه‌ریه‌ش له‌گه‌ل یه‌کیک له‌نافره‌ته‌ موهاجیره‌کاندا واتایه‌کی گه‌وره‌ی هه‌یه، ماره‌بینه‌که‌ش هه‌ر له‌و کاته‌بووه که‌ ئوممو حه‌بیبه له‌حه‌به‌شه‌ بووه، نه‌بو داود به‌سه‌نه‌دیکی (صحیح) له‌ئوممو حه‌بیبه ده‌گێرپه‌وه په‌زای خوای لی‌بی‌ت: که‌خیزانی عوبه‌یدوللای کوپی جه‌حش بووه‌و می‌زده‌که‌ی له‌وی مردووه، ئیتر نه‌جاشی له‌حه‌به‌شه‌وه ماره‌ی کرد له‌پیغه‌مبه‌ر ﷺ و چوار هه‌زاریش ماره‌یی له‌جیاتی پیغه‌مبه‌ر ﷺ پیداو، له‌گه‌ل شوره‌حبیلی کوپی حه‌سه‌نه‌ ناردی بۆ پیغه‌مبه‌ر ﷺ...^۳

تویژه‌ر له‌ناماژه‌کانی نه‌م فه‌رمووده‌یه ده‌گاته نه‌وه نه‌جامه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوار ﷺ به‌دواداچوونی ده‌کرد بۆ هه‌والی کۆچکردوانی حه‌به‌شه‌و، دلنه‌وایی نه‌وانه‌ی ده‌کرد که‌ئارامیان گرتووه، ئوممو حه‌بیبه‌یش تا‌که نافرته‌تیک نه‌بوو پیغه‌مبه‌ر ﷺ گرنگی پیداو دلنه‌وایی بکات له‌کاره‌ساته‌که‌یدا، به‌لکو پێشتر هه‌مان کاری نه‌جامدا له‌گه‌ل سه‌وده په‌زای خوای لی‌بی‌ت،^۴ چونکه کاتی‌ک گه‌رایه‌وه له‌حه‌به‌شه‌ سه‌کرانی کوپی

۱- بیوانه: الهجرة الاولى في الاسلام لا ۱۶۷ .

۲- بیوانه: شرح المواهب ۲۷۱/۱ .

۳- صحیح سنن ابی داود للالبانی ۲/۳۹۶ ورقمه ۲۱۰۷ .

۴- بیوانه: الهجرة الاولى في الاسلام ۱۸۸ .

عمری می‌ردی وه‌فاتی کرد، له‌پاش تیپه‌پ بوونی ماوه‌ی شه‌ری، پیغمبر ﷺ که‌سیکی نارد بۆ خوازینی ونه‌ویش وتی: هرچی کارم هه‌یه‌ باب‌ده‌ست تو بیت نه‌ی پیغمبره‌ری خوا، ئینجا پیغمبر ﷺ فرمووی: باکه‌سیک له‌خزمانت بتدات به‌شو، ئیتر نه‌ویش داوای کرد له‌حاتیبی کوپی عمری کوپی عه‌بدو شه‌مس هه‌لسی به‌و کاره، به‌م شیوه‌یه‌ش سه‌وده بوو به‌یه‌که‌م ئافره‌ت پیغمبر ﷺ ماره‌ی بکات داوای خه‌دیجه .^۱

ئه‌م دوو پروداوه ئاماژه ده‌که‌ن بۆ حیکمه‌ت له‌فره ژنه‌ینانی پیغمبر ﷺ هه‌روه‌ها به‌لگه‌ن له‌سه‌ر بایه‌خدان به‌خیزانی ئه‌و موجه‌یدانه‌ی ده‌مرن یان ده‌کوژین، ئه‌مه‌ جگه‌ له‌وه‌ی که‌ده‌کریت که‌سی بلیت هاوسه‌ریتی پیغمبر ﷺ له‌گه‌ل ئوممو حه‌بیبه، که‌مک‌ردنه‌وه بووه بۆ دوژمنایه‌تی به‌نی ئومه‌یه‌یه، به‌شیوه‌یه‌کی گشتی و، دوژمنایه‌تی سه‌رکرده‌که‌یان ئه‌بو سو‌فیان به‌شیوه‌یه‌کی تاییه‌ت، له‌دزی ئیسلام وموسلمانان^۲، که‌ئه‌وه‌یش کاریکی چاک وپه‌وایه‌و پیغمبر ﷺ په‌رۆش بووه بۆه‌موو خه‌لکی بۆ ئیسلام بانگ بکات، که‌له‌گه‌ل به‌هاکانی خودی ئیسلام دانا‌کۆک نه‌بی‌ت .^۳

۲۲- هه‌ندی له‌تویژه‌ران پێیان وایه هه‌ندیک هۆکار بووه له‌داوای کۆچ نه‌کردنی پیغمبر ﷺ بۆ حه‌به‌شه، له‌وانه:

- جیکه‌ر بووه که‌پیغمبر ﷺ له‌خه‌وندا ئه‌و جیکایه‌ی بینیه‌وه که‌کۆچی بۆ ده‌کات، پری له‌دار خورمایه ده‌که‌ویته‌ نێوان دوو ناوچه‌ی پڕ له‌ به‌ردی په‌شه‌وه، گومانیشی ده‌برد (هه‌جه‌ر) بی‌ت .^۴

- سه‌روشتی جوگرافی حه‌به‌شه، که‌ته‌گه‌ره دروست ده‌کات له‌به‌رده‌م بلا‌وبوونه‌وه‌ی بانگه‌وازا و، پانبوونه‌وه‌ی ده‌سه‌لاتی به‌سه‌ر جیهاندا .

۱- الطبقات ۲/۸ .

۲- السیره النبویه فی ضوء المصادر الاصلیه، د. مهدی رزق الله ۷۰۶، ۷۰۷ .

۳- بروانه: الهجرة الاولى ۸۸ .

۴- مه‌به‌ست له‌هه‌جه‌ر شاری ئه‌حسانه .

- هه لبرژاردنی دورگه ی عه رب- به تاییه تیش مه ککه وئینجا مه دینه- بۆ دابه زینی وه حی و، ده ستپنکردنی ئیسلام به پیکه وت نه بوو، به لکو ئه وه له پیتناو چه ندین خاسیه تی تاییه ت بوو که له و جیگایه دا مه یه.^۱

- که شی (بیئه) حه به شه پنگای نه ده دا به ئه م ئایینه په نا هینه ره گه شه بکات له ته نیشته مه سیحیه تدا، نه پۆمانه کانیش ئه وه یان قبول ده کرد له خاوه ن ده سه لات بوون به سه ر حه به شه دا.^۲

۲۳- کۆچکردن بۆ حه به شه کاریگه ری هه بوو بۆ که مکردنه وهی پله و پایه ی قورده ییش له لای هه موو هۆزه کانی عه رب ومه حکومکردنی هه لویستیان له دژی ئیسلام وموسلمانان، چونکه که شی عه ربه کان شانازیان ده کرد به دالده دانی بیگانه و چاکه کردن له گه ل دراوسی و، پیشبرکی یان ده کرد له و بواره دا، به پێچه وانه شه وه له پروزه ردی و ئابروو چون ده ترسان، حه به شییه کانیش له و مه سه له پیشی قورده ییشیان دایه وه و، ده رکراوه کانیا نی لای ئه وانیا ن دالده دا، له پیاو ماقولان و چه و ساوه و بیگانه کانیا ن.^۳

۱- بېروانه: الغریاء الاولون ۱۶۹، ۱۷۰ .

۲- بېروانه: اضواء علی الهجرة ل ۱۵۶_ ۱۶۱، الهجرة فی القرآن الکریم لا ۲۲۰ .

۳- بېروانه: الغریاء الاولون ۱۷۰، ۱۷۱ .

باسی دووهم: سالی خهم وده‌رده‌سهری تائیف.

یه‌که‌م: سالی خهم.

۱- کوچی دواپی نه‌بوتالیب:

مردنی نه‌بو تالیب له‌پاش‌گه‌رانه‌وه‌ی به‌نی‌هاشم بوو له‌دۆله‌که‌دا، له‌کۆتایی سالی ده‌یه‌می پیغمبرایه‌تی^۱، نه‌بو تالیب ((پاریزگاری له‌پیغمبر ﷺ ده‌کرد و له‌سهری به‌قسه‌ده‌هات))^۲ و ((پشتگیری لیده‌کرد))^۳ و پیاویکی به‌پریز بوو به‌لای قورپه‌یشه‌وه، کاتیك سهره‌مه‌رگی نزیك بوویه‌وه، سهرانی قورپه‌یش هاتنه‌لای و هانیاندا به‌رده‌وام بیته له‌سهر‌نایینی خوئی و، نه‌چیته‌نایینی نیسلامه‌وه، پئیان وت: نایا له‌نایینی باوکت لاده‌ده‌یت؟ پیغمبر ﷺ له‌و کاته پئیشناری نیسلامه‌تی بۆ کرد و پیی فهرموو: ((قل لا اله الا الله اشهد لك بها يوم القيامة)) واته: بلی (لا اله الا الله) تاله‌پۆژی دواپی داشایه‌تیت بۆ بده‌م، نه‌بو تالیب وتی: نه‌گه‌ر له‌ترسی تانه‌لیدانی قورپه‌یش نه‌بوایه بلین له‌ترسی مه‌رگدا وتی، به‌وتنی ناسوده‌وشادمانم ده‌کریت، نیت‌خوای گه‌وره نه‌م نایه‌ته‌ی دابه‌زاند: ﴿إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ﴾ (القصص: ۵۶).

بیروکه‌کانی جاهیلیه‌ت ره‌گی داکوتا بوو له‌هۆشی نه‌بو تالیبدا ونه‌یتوانی بیانگۆپی، نه‌و که‌سیکی پیر بوو ناسته‌م بوو به‌لایه‌وه گۆرانکاری له‌بیرو بۆچوونه کانیدا بکات، ئینجا هاوته‌مه‌نه‌کانی له‌و کاته‌دا ناماده‌بوون، بۆیه کاریگه‌ریان له‌سهری دروستکرد له‌به‌ر مه‌ترسی بلآو بوونه‌وه‌ی موسلمان بوونی و کارتی‌کردنی له‌سهر خه‌لکی^۴.

۱- فتح الباری ۱۹۴/۷.

۲- صحیح البخاری فتح الباری ۱۹۳/۷ ورقمه ۳۸۸۳.

۳- صحیح مسلم ۱۹۵/۱ ورقمه ۲۵۸-۲۰۹.

۴- بیوانه: السیره النبویه الصحیحة للمعری ۸۴/۱.

۲- کۆچی دواایی خه‌دیجه ره‌زای خوای لیبیت:

خاتوو خه‌دیجه ره‌زای خوای لیبیت، پیش کۆچکردن بۆ مه‌دینه به‌سی سال^۱، له‌هه‌مان ئه‌و ساله‌ی تیایدا ئه‌بو‌تالیب وه‌فاتی کرد^۲.

به‌مردنی ئه‌بو‌تالیب و، ئینجا خه‌دیجه‌یش ره‌زای خوای لیبیت به‌دوایدا، خه‌م و په‌ژاره‌ زیادی کرد له‌سه‌ر پیغمبر ﷺ به‌مردنی ئه‌و دوو خۆشه‌ویسته، که‌دوو کۆله‌که‌ی به‌هیزی ئیسلام بوون، ئه‌بو‌تالیب پشتیوانی دهره‌کی بوو، به‌رگری لیده‌کرد له‌پروری خه‌لکید، خه‌دیجه‌یش پشتیوانی ناو‌خۆیی بوو، که‌چهرمه‌سه‌ری و کۆسپه‌کانی له‌به‌رده‌مدا ئاسانده‌کرده‌وه، بۆیه بیباوه‌رانی قورپه‌یش سه‌خت بوونه‌وه له‌سه‌ر پیغمبر ﷺ و ئه‌وه‌نده‌یان ئازاردا که‌له‌ژیانی ئه‌بو‌تالیبدا هه‌رگیز توانای ئه‌وه‌یان نه‌بوو،^۳ قۆناغیکی ناهه‌موار ده‌ستی پیکرد له‌ژیانی پیغمبر ﷺ که‌تیایدا پویه‌پوی گیروگرفت و ناخۆشی زۆر بوویه‌وه، چونکه‌ ته‌نیا مایه‌وه‌ خوا نه‌بیّت پشتیوانی نه‌ما، به‌لام سه‌ره‌پای ئه‌وه‌ش هه‌ر به‌رده‌وام بوو له‌که‌یاندنی ئایینی خوای گه‌وره، تووشی ئه‌وه‌نده‌ ئازارو ئه‌شکه‌نجه‌درابوو که‌له‌توانای که‌سدا نه‌بوو هه‌لیگریّت، کاتیك ناخۆشیه‌کان په‌یتا په‌یتا ده‌هاتنه‌ سه‌ری، له‌و شاره‌ی که‌تیایدا له‌دایکبوو، له‌که‌سانیکیشه‌وه که‌هه‌موو شتیکی بچوک وگه‌وره دهریاره‌ی ده‌زانن، له‌م کاته‌دا بریاریدا دهر‌بجیت بۆ جیگایه‌کی تر، بۆ ئه‌وه‌ی بانگه‌وازه‌که‌ی بخاته‌ پوو بۆیان وداوای پشتگیری کردنیان بکات، بۆیه به‌ره‌و تائیف به‌پیکه‌وت، که‌نزیکترین جیگابوو له‌مه‌که‌ه^۴.

دووم: گه‌شته‌که‌ی پیغمبر ﷺ بۆ تائیف.

پیغمبره‌ری خوا ﷺ شوینکه‌وتووی پیغمبره‌رانی پیشتی خۆی بوو له‌بانگه‌واز کردن بۆلای خوای گه‌وره، ئه‌وه‌ نوحه (علیه السلام) بانگه‌وازی میله‌ته‌که‌ی کرد: ﴿

۱- هه‌مان سه‌رچاوه ۱/ ۱۸۵.

۲- هه‌مان سه‌رچاوه ۱/ ۱۸۵.

۳- به‌وانه: محنة المسلمين في العهد المكي ۳۴.

۴- به‌وانه: هه‌مان سه‌رچاوه ۳۶- ۴۵.

أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا ﴿۱۴﴾ (العنكبوت: ۱۴). نه م ساله در یژانه پریبون له کاری به رده‌وام و جورا و جور: ﴿إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ أَنْ أَنْذِرْ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۱﴾ قَالَ يَتَقَوَّمُوا لِي لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿۲﴾ أَيْنَ اعْبُدُوا اللَّهَ وَأَتَّقُوهُ وَأَطِيعُوا ﴿۳﴾ يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُخَوِّجْكُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى إِنَّ أَجَلَ اللَّهِ إِذَا جَاءَ لَا يُؤَخَّرُ لَوْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۴﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا ﴿۵﴾ فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَايَ إِلَّا فِرَارًا ﴿۶﴾ وَإِنِّي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوا أَصْوَابَهُمْ فِي مَا ذَانِبِهِمْ وَاسْتَفْسَحُوا يَابَهُمْ وَأَصْرُوا وَاسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَارًا ﴿۷﴾ ثُمَّ إِنِّي دَعَوْتُهُمْ جِهَارًا ﴿۸﴾ ثُمَّ إِنِّي أَعْلَنْتُ لَهُمْ وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا ﴿۹﴾ (نوح: ۱-۹).

به در یژایی نه و سالانه‌ش هه‌رگیز له بانگه‌واز نه‌که‌وت، لاواز نه‌بوو تیایداو، شیوازه‌کانی ده‌گویی، نالوسی له‌ته‌فسیره‌که‌یدا ده‌باره‌ی ((لیلا و نه‌ه‌ارا)) ده‌لیت: واته هه‌میشه بی و چان و بی سارد‌بوونه‌وه بانگی ده‌کردن بو باوه‌په‌ینان و گوپرایه‌لی، نینجا خوی گه‌وره باسی به‌ره‌نگاریبونه‌وه‌ی توندی نه‌وانی کردوه، دوی نه‌وه خوی گه‌وره فه‌رموویه‌تی: ﴿ثُمَّ إِنِّي أَعْلَنْتُ لَهُمْ وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا﴾ واته: بانگیانم کرد جار له‌دوی جار، به‌چه‌ندین شیوازو له‌هه‌موو کاته‌کاندا، نینجا ده‌فه‌رموویت: ﴿ثُمَّ إِنِّي دَعَوْتُهُمْ جِهَارًا﴾ واتا‌که‌ی واده‌رده‌که‌ویت که‌قوناغیکی نه‌پینی بووه پیش ناشکرا کردن، نه‌مه‌یش گونجاوتره .

پیغه‌مبه‌ر ﷺ داهینانی ده‌کرد له‌شیوازه‌کانی بانگ‌کردنی خه‌لکی، به‌نه‌پینی و ناشکرا، به‌ناشتی وشه‌پ، به‌کووتاک، به‌ده‌رچوون ومانه‌وه، هه‌روه‌ها پیغه‌مبه‌ری خوار ﷺ سه‌رگوزشته‌ی ده‌گپرایه‌وه‌و نمونه‌ی ده‌هینایه‌وه‌و، شیوازه‌کانی پوونکردنه‌وه‌ی به‌کارده‌هینا، وه‌کو هیل‌پراکیشان له‌سه‌ر زه‌وی و شیوازی تر، هه‌روه‌ها مژده‌ی ده‌دانی و ده‌یت‌رساندن، له‌هه‌موو باروساتی‌کدا بانگی ده‌کردن، نینجا ده‌رچوو به‌ره‌و تائیف و سه‌ردانی هؤزه‌کانی ده‌کردو، کوچی کرد.

پیغمبر ﷺ هه ولی دها مه لبه ندیکی نوی بۆ بانگه واز بدۆزیته وهو، داوای پشتیوانی کرد له هۆزی سه قیف، به لام نه وان به دهنگیه وه نه هاتن، منال و لاره کانیاں هان دا و پیغمبر ﷺ یان بهر بهرد، له پێگه ی گه پانه وهشی بۆ مه ککه، چاوی کهوت به عه دداس، که گاور بوو، موسلمانیتی خۆی راگه یاند، واقیدی کاتی نه و گه شتی به شه ووالی سالی ده له په وانه کردنی پیغمبر ﷺ داناه، به داوی له دنیا ده رچوونی نه بو تالیب و خه دیجه، نه وهشی گێژاوه ته وه که ده پۆژ ماوه ته وه له تائف.

۱- بۆچی پیغمبر ﷺ تائیفی هه ئێژارد؟

تائیف بریتی بوو له قولایی ئیستراتیژی سه رانی قورپه یش، به لکو قورپه یش ته ماعیان هه بوو تیایدا، له رابوردویشدا هه ولیان دابوو تائیف بخه نه پال خۆیان و چونه دۆلی (وج) یش، به هۆی چرپی دارو پوهه که کانی، تاکو ترسیان خسته دلی سه قیف هه وه هاوپه یمانیتیان له گه ل کردن و به نی ده و سیشیان به شدار کرد^۲ زۆر کیش له ده وه له منده کانی مه ککه مولکیان هه بوو له تائف و، له وی وه رزی هاوینیان به سه ر ده برد، هه ردوو هۆزی به نی هاشم و عه بدوشه مس په یوه ندی به رده وامیان هه بوو له گه ل تائیفدا، به هه مان شیوه مه خزومیش هه ندی په یوه ندی دارایی هه بوو له گه ل سه قیف دا، بۆیه پووکردنه تائیف له لایه ن پیغمبر ﷺ ئاراسته یه کی نه خشه بۆ کیشراو بوو، نه گه ریش بیتوانیبا جیگه پێیه کی بۆ خۆی ده سه ته بهر بکردبا، نه وه ده بووه مایه ی شله ژانی قورپه یش وه ره شه کردن له ئاسایش و به رژه وه ندیه ئابووریه کانیاں به شیوه یه کی راسته و خۆ، به لکو له وانه یه ببوایه ته مایه ی دابرینی له ده ره وه، ئه م جموجوله سیاسی ئیستراتیژییه ی پیغمبر ﷺ ئاماژه ده کات بۆ په رۆشی وه رگرتنی هۆکاره کان له پێناو دروستکردنی ده وه لته یکی موسلمان یان هێزێکی نوی که بتوانی پۆل ببینی له مملانیکاندا، چونکه ده ولت یان هیز هۆکارێکی یه کجار پێویسته بۆ گه یاندنی بانگه وازی خوا بۆ خه لکی .

۱- طبقات ابن سعد ۲۲۱/۱ نقلًا عن السيرة النبوية الصحيحة ۱/۱۸۵ .

۲- بپوهانه: فتح الباری، کتاب الکفالة ۴/۲۷۴ شرح _ ح _ رقم ۲۲۹۴ .

کاتیک پيغمبر ﷺ گه‌یشته تائیف راسته‌وخۆ رۆیشت بۆ مه‌لپه‌ندی ده‌سه‌لات و بریاری سیاسی له‌تائیف .^۱

۲- جیگای ده‌سه‌لات له‌کوی بوو له‌تائیف ؟

به‌نی مالیک وهاوپه‌یمان‌ه‌کان به‌پیتی دانیش‌توانی دیرینی ناوچه‌که بوون، خاوه‌ن ده‌سه‌لات بوون به‌سه‌ر تائیف دا، کاروباره‌ ئایینه‌کانیش هر به‌ده‌ست نه‌وان بوو؛ وه‌کو چاودیریکردنی مزگه‌وت، وێپرای سه‌رکردایه‌تی سیاسی گشتی و، په‌یوه‌ندی ده‌ره‌کی و، ده‌سه‌لاتی ئابووری، له‌گه‌ل هه‌موو نه‌وه‌شدا، نه‌وان له‌ئاستیکدا نه‌بوون بتوانن به‌رگری بکه‌ن له‌ناوچه‌ی تائیف، که‌بزوینترین خاکی عه‌ره‌ب بوو، جیگای ته‌ماع و سه‌رنجی زۆر لایه‌ن بوو، بۆ نمونه له‌هۆزی هه‌وزان ده‌ترسان، به‌هه‌مان شیوه‌ مه‌ترسیان هه‌بوو له‌قورپه‌یش و به‌نی عامیر، که‌هه‌موویان هۆزگه‌لی به‌هیزبوون و توانای هێرش و داگیرکردنیان هه‌بوو، بۆیه سه‌رانی تائیف په‌چاوی سیاسه‌تی پێککه‌وتن ئاشتیان ده‌کرد، سه‌قامگیربوونی سیاسیان ده‌پاراست له‌پێگه‌ی پێککه‌وتن نامه‌وه‌و هاوسه‌نگی، نه‌مه‌ش هه‌مان سیاسه‌ت بوو که‌قورپه‌یش په‌چاوی ده‌کرد، جابه‌نی مالیک په‌یوه‌ندییه‌کانیان پته‌و ده‌کرد له‌گه‌ل هه‌وازن بۆ نه‌وه‌ی دوورین له‌زیانیان، هاوپه‌یمان‌ه‌کانیش په‌یوه‌ندییان هه‌بوو له‌گه‌ل قورپه‌یشدا بۆ دلنیا بوون لێیان.^۲

نه‌مه‌و، پيغمبر ﷺ بۆ ئاگانه‌بوو له‌ئه‌م تۆپه‌ هاوپه‌یمانیتی و پێککه‌وتننامه‌نه‌، کاتیک که‌به‌ره‌و تائیف ده‌چوو، به‌لکو نه‌وه‌شی ده‌زانی که‌تائیف ده‌سه‌لاتیکی مه‌رکه‌زی تیادا نییه‌، به‌لکو ده‌سه‌لات به‌ده‌ستی دوو تیره‌وه‌یه له‌عه‌ره‌ب، به‌پیتی پێککه‌وتننامه‌یه‌کی ناوخۆیی، هه‌ریه‌کیکیش له‌و دوو هێزه‌ له‌بازنه‌ی هۆزیکی ده‌ره‌کی گه‌وره‌دا بوو، بۆیه نه‌گه‌ر لایه‌نگری یه‌کیک له‌و دوو هێزه‌ی به‌ده‌ست به‌هینایه‌، کاریگه‌ری گه‌وره‌ی ده‌بوو له‌سه‌ر هاوسه‌نگی هێزه‌ سیاسییه‌کان، نه‌مه‌ به‌شیوه‌یه‌کی گشتی، به‌لام به‌شیوه‌یه‌کی تاییه‌ت نه‌گه‌ر بیتوانیبا هاوپه‌یمان‌ه‌کانی

۱- پروانه: اصول الفكر السياسي في القرآن المكي ۱۷۴ .

۲- هه‌مان سه‌رچاوه‌ لا ۱۷۴ .

بکردایه به لایه‌نگری خوی، که‌ئه‌وان له‌گه‌ل قورپه‌یشدا پئیکه‌وتببون، ئه‌وا نه‌خشه‌که‌ی ده‌گه‌شته‌ کۆتایی، به‌لام مه‌حال بوو، چونکه پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌یزانی په‌یوه‌ندی ئه‌م هیزه له‌گه‌ل قورپه‌یشدا بنیات نه‌راوه له‌سه‌ر قایلبون و په‌زامه‌ندی، به‌لکو له‌سه‌ر بنه‌مای ترس دروست بووه، بۆیه پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌کسه‌ر پوو‌یکرده لای به‌نی عه‌مری کوپی عومه‌یری سه‌رانی هاوپه‌یمان‌ه‌کان که له‌گه‌ل قورپه‌یشدا بوون و، نه‌چوو بۆلای به‌نی مالیک له‌گه‌ل هه‌وازن دا بوون^۱.

ئیبنو هیشام له (السیره) ده‌لئیت: ((کاتیک پیغه‌مبه‌ر ﷺ که‌ی‌شته تائیف، چوو له‌ لای که‌سانیک له‌هۆزی سه‌قیف، ئه‌وان له‌و پۆژگار هه‌ر کرده بوون، سی‌که‌س بوون هه‌رسیکیان برا بوون عه‌بدوایل و مه‌سه‌عودو حه‌بیبی کوپانی عه‌مر، به‌کیکیشیان خیزانه‌که‌ی له‌قورپه‌یش بوو له‌به‌نی جومه‌ح،^۲ به‌لام کوپانی عه‌مر زۆریان و ریایان ده‌کردو ده‌ترسان، بۆیه نه‌هاتنه پیشوازی پیغه‌مبه‌ر ﷺ وه، به‌لکو زیاده په‌وییان کرد له‌بیره‌وشتی له‌گه‌لیداو پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌لایان هه‌لسا به‌بی هیوایی، به‌لام پئی فه‌رموون: ((اذا فعلتم ما فعلتم فاكتموا عني)) واته: ئه‌گه‌ر چی واتان کردوه به‌رانبه‌رم به‌لام ئه‌مه‌ باس مه‌که‌ن، چونکه پیغه‌مبه‌ر ﷺ حه‌زی نه‌ده‌کرد ئه‌م باسه بگاته‌وه مه‌که‌و، پئی خۆش بوو ئه‌و په‌یوه‌ندیانه‌ی له‌که‌شیکێ نه‌ئینی دا ئه‌نجام بدریت، زۆریش گرنگی ده‌دا به‌دوربینی و ریایی، بۆ نمونه:

۱- به‌پیاوه له‌مه‌که‌که‌ ده‌رچوو، بۆ ئه‌وه‌ی قورپه‌یش وانه‌زانن به‌ته‌مای ده‌رچوونه له‌مه‌که‌که، چونکه ئه‌گه‌ر به‌سواری ده‌ریچوایه، گومان له‌ده‌وری دروست ده‌بوو، که‌ده‌یه‌ویت به‌ره‌و لایه‌که‌ گه‌شت بکات، ئه‌و کاته‌ش ئه‌گه‌ری پئیکه‌ لیگرتنی ده‌بوو.

ب- ئینجا هه‌لبژاردنی زه‌ید بۆ هاوده‌می، چه‌ند لایه‌نیکی ئاسایشی تیا‌دایه، چونکه زه‌ید کوپی پیغه‌مبه‌ره‌ ﷺ به‌پئیکه‌ی به‌کوپکردن (التبئتی)، واته‌ که‌س گومانی بۆ دروست نابیت، به‌هۆی پته‌وی په‌یوه‌ندی نیوانیان، ئینجا پیغه‌مبه‌ر ﷺ شاره‌زای زه‌ید بوو له‌په‌وی پاستگویی و دلسۆزی و ده‌ستپاکی یه‌وه، که‌واته ئه‌و

۱- بپوانه: اصول الفكر السياسي في القرآن المكي ۱۷۵.

۲- سیره ابن هشام ۷۸/۲.

نه‌ینی نادرکینئ و، پشتی پئده‌به‌ستریّت، ه‌رواش ده‌رچوو، چونکه زه‌ید خۆی ده‌دایه‌ به‌ر ئه‌و به‌ردانه‌ی بۆ پیغه‌مبه‌ر ﷺ، ده‌هاو‌یژرا ته‌نانه‌ت سه‌ری شکا.

ج- کاتیك سه‌رانی تائیف به‌و شیوه‌ ناشیرینه‌ وه‌لامی پیغه‌مبه‌ر ﷺ یان دایه‌وه، ئه‌وه‌ واینه‌کرد پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ تووشی توپه‌یی وه‌لچوون بیّت، به‌لکو ته‌نها داوای لی‌کردن ئه‌و مه‌سه‌له‌ بشارنه‌وه، چونکه ئه‌گه‌ر قوپه‌یش به‌مه‌بزانی نه‌ک ه‌ر گالته‌ جارپی پئده‌که‌ن، به‌لکو له‌وانه‌یه‌ ئه‌شکه‌نجه‌شی زیاد بکه‌ن و، هه‌ولبده‌ن چاودیری جموجۆله‌کانی بکه‌ن له‌ناوو ده‌ره‌وه‌ی مه‌که‌ه.

۲- نزاو پارانه‌وه‌یه‌ک :

به‌نی عه‌مر خه‌لکیکی خراپ بوون، ئه‌م ده‌نگ و باسه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ یان نه‌شارده‌وه، به‌لکو گیل وگه‌مژه‌و کۆیله‌کانیان هاندا جنیو به‌پیغه‌مبه‌ر ﷺ بده‌ن و به‌ردبارانی بکه‌ن، تاکو پاژنه‌کانی خوینیان پیاها‌ته‌ خواره‌وه‌وه‌ نه‌عه‌له‌کانی خویناوی بوون، خوینی موباره‌کی رزایه‌ سه‌ر خاکی تائیف، ه‌ر به‌دوایانه‌وه‌ بوون تاکو گه‌یاندیانه‌ لای باخیکی عوتبه‌وشه‌یبه‌ی کوپی په‌بیعه‌وه‌ردوکیشیان له‌ ناو باخه‌که‌دا بوون ئیتر ئه‌و منال وکویلانه‌ش گه‌پارانه‌دواوه، له‌م کاته‌دا خۆی وزه‌ید هاتنه‌ سیبه‌ری دار میویک، تاکو هه‌ندی پشوو بده‌ن، هه‌ردوو خاوه‌نی باخه‌که‌ش سه‌یریان ده‌کردو، ده‌یانبینی چی به‌سه‌ر هاتوو به‌ده‌ست خه‌لکی تائیف، بی‌ ئه‌وه‌ی له‌شوین خۆیان بجویننه‌وه، له‌گه‌رمه‌ی ئه‌م خه‌م وئازاری ده‌رونی و جه‌سته‌یبه‌دا، پویکرده‌ خۆای به‌ئه‌م پارانه‌وه‌یه‌:

((اللهم اليك اشكو ضعف قوتي، وقله حيلتي، وهواني على الناس، يا ارحم الراحمين انت رب المستضعفين وانت ربي، الي من تكلني؟ الي بعيد يتجهمني ام الي عدو ملكته امري، ان لم يكن بك علي غضب فلا ابالي، ولكن عافيتك اوسع لي. اعوذ بنور وجهك الذي اشرقت له الظلمات وصلح عليه امر الدنيا والاخرة، من ان تنزل بي غضبك، او يحل علي سخطك، لك العتبي حتى ترضى، ولا حول ولا قوة الا بالله))^۲

۱- في السيرة النبوية قراءة لجوانب الحذر والحماية ۱۰۹، ۱۱۰.

۲- دكتور (أكرم ضياء العمري) ئه‌م فه‌رموده‌ی به‌لاواز داناوه‌ له‌کتیبی (السيرة النبوية الصحيحة) ۱/۱۸۶، به‌لام (ابراهيم العلي) به‌ (صحیح)ی داناوه‌و وتویه‌تی شاهیدیکی هه‌یه‌ به‌هیزی ده‌کاته‌وه، بۆیه‌ وه‌کو

واته: خواجه‌گیان سکا لای بی هیزی وکه می پرتگه چاره و سووک بوونم له لای خه‌لک بۆ تۆ ده‌که‌م، تۆله‌ه‌موو به‌به‌زییه‌ک به‌به‌زه‌یی تری، تۆ خوای لاوازه‌کان و خوای منی، بۆکی به‌جیم دئیلی؟ بۆ بیگانه‌یه‌ک پووی گرژم پیشان‌بندات یان بۆ خزمیک کاری منت داوه به‌ده‌ستی‌وه، نه‌گه‌ر تۆ لیم توپه نه‌بیت بیباکم، به‌لام سه‌لامه‌تیت بۆ من چاکتره، په‌ناده‌به‌مه‌ به‌ر پووناکی پومه‌تت که‌ه‌موو تاریکییه‌کانی بۆ پۆشن بووه‌ته‌وه و کاروباری دنیاو دواپۆژی‌شی راست کردوه‌ته‌وه، که‌خه‌شم وتوپه‌یی خۆت دابه‌زینیت به‌سه‌رمدا، یان به‌ر نارپه‌زاییت بکه‌وم، پازیت ده‌که‌م تارازی ده‌بیت، هیچ په‌ناو هیزتک نییه جگه له‌تۆ.

۴- سۆزو به‌زه‌یی پیغه‌مبه‌رایه‌تی :

سۆزو به‌زه‌یی پیغه‌مبه‌ر ﷺ، له‌هه‌لویسته سه‌خته‌کاندا زالدّه‌بوو، له‌کاتی‌کدا که‌پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ناخۆشترین حالدا بوو، له‌و کاتانه‌ی ده‌رونی مرۆف‌حه‌ز له‌توندی و تۆله‌ ده‌کات، له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا ده‌رونه‌گه‌وره‌که‌ی و سۆزو به‌زه‌یی‌که‌ی هه‌ر زالدّه‌بوو.^۱

عائیشه په‌زای خوای لیبیت پرسیاری کرد له‌پیغه‌مبه‌ر ﷺ: ئایا پۆژیکت له‌پۆژی ئو خود سه‌ختتر به‌سه‌ر هاتوه؟ فه‌رمووی: ((لقد لقيت من قومك مالقيت، وکان اشد مالقيت منهم يوم عقبه...)).^۲

واته: من له‌میلله‌ته‌که‌ی تۆ ئه‌وه‌ی بینیم بینیم، به‌لام له‌هه‌مووی سه‌ختتر پۆژی عه‌قه‌به‌بوو، چوومه لای ئیبنو عه‌بدویالیلی کوپی عه‌بدوکولال، هیچ وه‌لامیکی نه‌دامه‌وه، ئیتر به‌په‌زاره‌وه له‌لای ده‌رچووم وئاگام له‌خۆ نه‌بوو تاگه‌یشتمه (قرن الثعالب) سه‌رم به‌رزکردوه بینیم په‌له‌هه‌وریک سیبه‌رم بۆ ده‌کات، ته‌ماشام کرد ئه‌وه جیبریله، بانگی کردم و وتی: خوای گه‌وره‌وتی میلله‌ته‌که‌تی بیست وزانی

فه‌رموده‌یه‌کی راست باسی کردوه له‌کتیبی (صحيح السيرة النبوية) ۱۲۶، هه‌روه‌ها دکتور (عبدالرحمن عبدالحميد البر) مامۆستای فه‌رموده‌و زانسته‌کانی له‌زانکۆی ئه‌زه‌ر و توویه‌تی فه‌رموده‌که به‌هه‌ردوو پرتگه‌که‌یه‌وه راسته‌ر وه‌رگه‌یاره، جاپه‌وانه چی وتوه له‌کتیبی (الهجرة النبوية المباركة) ۲۸ .

۱- په‌وانه: مقومات الداعية الناجح ۷۶ .

۲- صحيح البخاري رقم ۲۲۲۱ .

چون وه لامیان دایه وه، خوای گه وره یش (ملك الجبال) ی ناردوه وه فره مانی پیکردوه گوپراه لیت بکات بؤ هر فره مانیک پیّت خوشه، (ملك الجبال) بانگی کردم وسلای لی کردم وتی: نه ی موحه ممد نه گه ر ده ته ویّت هر دوو شاخه که یان به سهردا ده دم.

ئیت پیغمبر ﷺ فرموی: ((بل ارجو ان يخرج الله من اصلاهم من يعبد الله وحده لا يشرك به شيئاً)) واته: به لگو ئومیده وارم خوای گه وره له وه چه کانی نه مانه که سانیک بهیننی ته نها خوای گه وره به رسن وهاوه لی بؤ په یدا نه کن.

به لی له پوژی ئو خود برینی جه سته ی سهخت بوو، به لام له پووی ده رونی وه پوژی تائیف سهختر بوو، چونکه ده رونی موباره کی زور ماندوو بوو، به شیوه یه ک تا کو گه یشته (قرن الثعالب) هر بیری ده کرده وه.

له م پارانه وه دا تیبینی قولبونه وه ی پیغمبر ﷺ ده کریت له یه کتاپه رستیدا، ده رده که ویّت چون پیغمبر ﷺ ته نها مه به سته ی په زامه ندی خوا بووه، نه گه ریش ناخوشی و به لا له لای خواوه بیّت له پیئاو په زامه ندی خوای گه وره، به لا له و حاله ته دا نیعمه ته و بابه خیریّت .

پارانه وه که شی به وشییوه کۆتایی پیده هیننی که هاوه لانیسی فیّر کردوه له کاتی ناخوشیدا بیلین ((ولاحول ولاقوة إلا بك)).

چونکه هیچی پیئا کریت به بی یارمه تی خوای گه وره ^۱.

پارانه وه له مه زنترین په رسته نه کانه، چه کیکی کاریگه ریشه له بواری پاراستنی مروّفاو، به دیهینانی ئارامی بؤی، بیرو هوشیش هر چه نده ئاستی به ربیته وه، هر قابیلی هه له وشکسته، موسلمانیش کاتی وای به سهردا دیت توانای بیرکردنه وه به پیوه بردنی نامیننی، ریگه چاره یه کیشی نامیننی ته نها پارانه وه نه بیّت بؤلای خوای گه وره، پیغمبر ﷺ که له پارانه وه که ی بوویه وه، یه کسه ر خوای گه وره، وه لامی پارانه وه که ی دایه وه و، جیبریل و (ملك الجبال) ی بؤ نارد ^۲.

۱- التاريخ الاسلامی للحمیدی ۲/۲۶، ۲۷.

۲- بروهانه: فی السیره النبویه قراءه لجوانب الحذر والحمايه.

۵- له‌به‌رنامه‌کانی گُورانکاری :

پیشنیاری (ملك الجبال) نه‌وه بوو ه‌ردوو چپا‌که بدات به‌س‌ریاندا ، نه‌مه‌یش شیوازی بنه‌برکردن ده‌گریته‌وه ، که پیشتر له‌سه‌ر میله‌تانی نوح و ، عادو ، سه‌مودو ، نه‌ته‌وه‌ی (لوط) جیبه‌جی کراوه ، خوی گ‌وره ده‌فرموویت : ﴿ فَكَلَّا أَخَذْنَا بِذُنُوبِهِ فَمِنْهُمْ مَنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُمْ مَنْ أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ وَمِنْهُمْ مَنْ خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ وَمِنْهُمْ مَنْ أَغْرَقْنَا وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴾ (العنکبوت: ۴۰) .

پیشنیاریکی تره‌بوو له‌لایه‌ن زه‌یده‌وه ، که به‌رده‌وام بی‌ت له‌کۆچه‌که‌یداو دوورکه‌ویته‌وه له‌مه‌ک‌که‌و له‌تانیفی بی‌باوه‌ر ؛ چونکه یه‌که‌میان ده‌ریکردوه‌و ، دووه‌میان وازیلیه‌یناوه ، ئیبنو لقه‌یم ده‌ل‌یت (پیغه‌مبه‌ری خوار ﷺ له‌پاش نه‌وه‌ی هیچ پشتیوانیکی ده‌ستنه‌که‌وت له‌تانیف ، گ‌ه‌راپه‌وه بو مه‌ک‌که له‌گ‌ه‌ل زه‌یدی کوپی حاریسه به‌خه‌مباری ، ده‌پاراپه‌وه به‌نزای به‌ناویانگی تانیف ، ئیتر په‌روه‌ردگاری فریشته‌ی چپا‌کانی بو نارد ، که ه‌ردوو شاخه‌که به‌سه‌ر خه‌لکی مه‌ک‌که‌دا بخات ، به‌لام پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی : ((لا ، بل استأني بهم ، لعل الله يخرج من اصلاهم من يعبده ، ولا يشرك به شيئاً)) واته : نه‌خیر ، به‌لکو ه‌ر چاوه‌پوانیان ده‌که‌م ، به‌لکو خوی گ‌وره له وه‌چه‌کانیان که‌سێک ده‌ریکات ، که خوا په‌رست بی‌ت و هاوبه‌ش په‌یدا نه‌کات ، ئینجا چه‌ند پۆژێک له‌نه‌خله‌مایه‌وه ، جا زه‌ید پی‌ی ووت : چون ده‌گه‌رپیته‌وه ناویان له‌کاتی‌کدا نه‌وان تو‌یان ده‌رکردوه ، فه‌رمووی : ((یازید : ان الله جاعل لماتری فرجاً و مخرجاً ، وان الله ناصر دینه و مظهر نبیه)) واته : خوی گ‌وره گوشادییه‌ک ده‌کاته‌وه له‌م دۆخه‌ی که‌ده‌بیینی وخوا ئایینی خو‌ی سه‌رده‌خات و پیغه‌مبه‌ره‌که‌شی سه‌رده‌خات .

پیغه‌مبه‌ری خوار ﷺ به‌رنامه‌ی بنه‌برکردنی په‌تکرده‌وه ، ه‌روه‌ها بی‌رۆکه‌ی دا‌بران و کۆچی به‌رده‌وامی پی‌ی په‌سه‌ند نه‌بوو ، به‌پۆناکی باوه‌ر ته‌ماشای ئاینده‌ی ده‌کرد ،

بۆیه بپاریدا دوو باره بچیته‌وه نیو شاری مه‌ککه‌ی بیباوه‌پ، بۆ ئه‌وه‌ی دریژه‌بدات به‌جیهاده پیروزه‌که‌ی، هه‌موو هه‌لیکیش بقۆسیته‌وه له‌پیناو بانگه‌وازه‌که‌یدا، پیغمبر ﷺ هیچ ریگا چاره‌یه‌کی له‌وانه هه‌لنه‌بژارد، به‌لکو ریگایه‌کی تری هه‌لبژارد، ئه‌ویش ئه‌وه بوو بپاری چوونه ژورده‌وه‌ی مه‌ککه‌یدا، بۆ ئه‌وه‌ی له‌نه‌وه‌ی ئه‌وان خه‌لکانیک ببنه پیشتیوان بۆ ئایینی یه‌کتابه‌رستی وجیهاد له‌پیناوی ئیسلامدا، نه‌کو پاشه‌کشه‌ بکات له‌پرووداوه‌کان^۱ پیغمبر ﷺ ئه‌و بپارهی دابوو، به‌لام جیبه‌جیکردنیشی کاریکی ئه‌سته‌م بوو، ئه‌گه‌ری زۆریش هه‌بوو پووبه‌رووی غه‌در لیکردن بوایه‌ته‌وه، یان کوژرانی له‌لایه‌ن قورپه‌یشه‌وه، که‌ چیتر توانای نارام گرتنی نه‌ما بوو له‌سه‌ر موحه‌مه‌د ﷺ، که‌ په‌نایشی ده‌برده به‌ر هۆزه‌کانی تر، ئینجا ئه‌گه‌ر مه‌ترسیش له‌سه‌ر ژیا‌نی نه‌بوایه، گه‌رانه‌وه‌ پاش شکستی تائیف وایده‌کرد خه‌لکی مه‌ککه‌ ئه‌وه به‌تیشکانیکه‌ی گه‌وره‌ بژمێرن، که‌ تووشی موسلمانان بووه‌و، بیته‌مایه‌ی توندتر بوونیان به‌رانبه‌ر موسلمانان، بۆیه ئه‌مجاره پیغمبر ﷺ بپاری وروژاندنی بارودۆخه‌که‌ی دا له‌ناو خۆی مه‌ککه‌وه، له‌جیاتی ئه‌وه‌ی ده‌وری بدات له‌ده‌ره‌وه، واته‌ ویستی بچیته‌ نیو تیره‌و هۆزه‌کانی قورپه‌یش وهاوپه‌یمان له‌نیوتیندا بۆ خۆی په‌یدا بکات.^۲

ئیبو هی‌شام له‌کتیبه‌ی (السیره) ه‌که‌یدا سه‌باره‌ت به‌دالده‌دانی موعیمی کوپری عه‌دی ده‌فه‌رمویت: کاتیک پیغمبر ﷺ له‌تائیف گه‌رایه‌وه به‌بی ئه‌وه‌ی باوه‌ری پی بکه‌ن، یان پشتگیری بکه‌ن، پۆیشت بۆ ئه‌شکه‌وتی حیرا، له‌ویشه‌وه ناردی به‌دوای ئه‌خنه‌سی کوپری شه‌ریقدا بۆ ئه‌وه‌ی دالده‌ی بدات، به‌لام ئه‌و وتی: من خۆم هاوپه‌یمانم و دالده‌دانی که‌سم پیناکریت، ئینجا ناردی به‌شوین سووه‌یلی کوپری عه‌مردا، ئه‌ویش وتی: به‌نی عامر هه‌رگیز که‌س دالده‌ناده‌ن له‌دژی به‌نی که‌عب؛ ئینجا ناردی به‌شوین موعیمی کوپری عه‌دی _ سه‌رگه‌وره‌ی به‌نی نه‌وفه‌لی کوپری عه‌بدو مه‌ناف _ داوای لیکرد دالده‌ی بدات، ئه‌ویش پازی بوو، کوپو خزمه‌کانی

۱- بپوانه: اصول الفكر السياسي في القرآن المكي ۱۷۶ .

۲- هه‌مان سه‌رچاره ۱۷۸، ۷۷ .

کۆکرده‌وه و وتی: چه‌که کانتان له‌شانبکه‌ن و له‌لای گۆشه‌کانی مائی خوا پاره‌ستن، چونکه من دالده‌ی موحه‌مدم داوه، ئیتر پیغه‌مبهری خوا ﷺ له‌گه‌ل زه‌یددا هاته مه‌ککه‌وه، تاکو گه‌یشه ناومزگه‌وتی حه‌رام؛ موتعیمی کوپی عه‌دی ش هه‌لساو هاواریکرد: ئه‌ی کۆمه‌لانی قوپه‌هیش من په‌نای موحه‌مدم داوه و باکسه بیزاری نه‌کات، ئینجا پیغه‌مبهر ﷺ چوو په‌وکن وده‌ستی پیوه‌گرت و دوو پکات نوژی کردو پۆیشه‌وه بۆ ماله‌که‌ی، موتعیمی کوپی عه‌دی وکوپه‌کانی ته‌ماشایان ده‌کرد و شمشیره‌کانیان له‌ده‌ست بوو تاکو چوو ماله‌که‌ی خۆیه‌وه.^۱

بارودۆخ گۆرپانکاری زۆری به‌خۆیه‌وه بینی به‌هۆی کارکردن به‌پێی به‌رنامه‌ی تازه‌ی پیغه‌مبهر ﷺ، له‌جیاتی ئه‌وه‌ی به‌خۆشاردنه‌وه و شکسته‌وه بێته‌ ناو مه‌ککه‌و، ئه‌مجاره به‌پارێزگاری په‌کێک له‌سه‌رانی قوپه‌هیش هاته ناو مه‌ککه‌وه، تیبینیش ده‌کریت که پیغه‌مبهر ﷺ، پیاویکی له‌هۆزی خوزاعه نارد بۆ لای موتعیم، له‌م دوو هه‌لبژاردنه‌شدا شاره‌زایی سیاسی و تیگه‌یشتنی میژووی قوولی تیا به‌دیده‌کریت، چونکه نه‌وفل که باپیره‌ گه‌وره‌ی به‌نی نه‌وفه‌له‌و له‌و کاته موتعیم سه‌رۆکی بوو، ناحه‌زی عه‌بدولموته‌لیبی باپیره‌ی پیغه‌مبهر بوو ﷺ له‌سه‌رده‌می جاهیلیدا، چونکه هه‌ندێ شوین وپێی عه‌بدولموته‌لیبی داگیر کردبوو، ئه‌ویش داوای له‌که‌سه‌کانی کرد هه‌لسن له‌دژیان، به‌لام به‌ده‌نگی یه‌وه نه‌هاتن، بۆیه ناچار بوو ناردی به‌شوین خاڵۆکانیدا له‌به‌نی نه‌جاری خه‌زه‌ج، له‌پێگه‌ی هۆنراوه‌یه‌که‌وه بۆ ئه‌و مه‌به‌سته هه‌لیبه‌ست، ئیتر خه‌لکانیکی زۆر له‌نه‌وان هاتن بۆ هاواری عه‌بدولموته‌لیب و، له‌لای که‌عبه‌ لایاندا، کاتێک نه‌وفل ئه‌وانه‌ی به‌چه‌ک و قه‌لغانه‌وه بینی ترساو هه‌موو ئه‌و شتانه‌ی داگیر کردبوو گێژاپه‌وه بۆ عه‌بدولموته‌لیب، داوای ئه‌وه خوزاعه و تیان، که سمان نه‌بینیوه له‌مه‌ککه‌دا، جوانترو به‌ره‌وشتترو به‌ئارام تر له‌عه‌بدولموته‌لیب، ئه‌وا خاڵوانیشتی پشتیان گرت، خۆ ئه‌گه‌ر ئیمه‌ پشتمان بگرتایه‌وه یارمه‌تیمان بدایه‌ سودمان له‌خۆی و خزمه‌کانی ده‌بینی، ئینجا پیاو ماقولانیان هاتن ووتیان: ئه‌ی باوکی حاریس تۆ کوپی ئیمه‌ی وه‌کو چۆن کوپی

ئەوانی، ئینجا ئیمە هاوشان پیکه‌وه دەژین، پۆژگاریش ئەو کینه‌ی لە دلماندا نەه‌یشتووێ دژی‌ه‌قورە‌یش، جاوهره باببین به‌هاوپه‌یمان، عه‌بدولموت‌ه‌لیب ئەو قسه‌ی پی باش بوو، به‌په‌له‌یش ئەو پيشنیاز‌ه‌ی قبول کرد، که‌سیش له‌به‌نی نە‌وفه‌ل و عه‌بدو شه‌مس ناماده‌ی نە‌بوون.^۱

ئەم ده‌قه ناماژە ده‌کات بۆ په‌گی مملانی له‌پووه میژووبیه‌که‌یه‌وه، له‌نیوان خوزاعه‌و قورە‌یش، کاتی‌ک قوصه‌ی کوپی کیلاب قورە‌یشی کوکرده‌وه له‌شوینه جیاجیاکانداو، شه‌پی خوزاعه‌یان کرد که‌خاوه‌ن سه‌رۆکایه‌تی وده‌مپراستی عه‌ره‌ب بوو، خوزاعه‌یان له‌مالی خوا ده‌رکردو مه‌که‌که‌یان کرد به‌چوار به‌شه‌وه له‌نیوان قورە‌یشدا، ئیتر خوزاعه‌هر له‌و پۆژگار‌ه‌وه په‌قیان له‌قورە‌یش بوو، کاتی‌کیش رووداوه‌کان ئالۆزبوون له‌نیوان قورە‌یش و عه‌بدولموت‌ه‌لیبدا، خوزاعه‌ له‌گه‌ڵ عه‌بدولموت‌ه‌لیب هاوپه‌یمانیتیان کردو له‌دژی قوره‌یش وه‌ستان بۆ‌لاوازکردنی، په‌یوه‌ندییه‌کانی نیوان خوزاعه‌و قورە‌یش هه‌میشه هه‌رخراپ بووه. بۆیه ناردنی پيغمبر ﷺ بۆ پیاویکی خوزاعه‌یی بۆ‌لای سه‌رگه‌وره‌ی هۆزی به‌نی نە‌وقل ناماژ‌ه‌یه‌کی ئاشکرایه بۆ ئەو رووداوه، وه‌بیرخسته‌وه‌یه‌کیشه بۆ ئەو هاوپه‌یمانیتیه‌ کۆنه، دالده‌دانی موتعیمی کوپی عه‌دی بۆ پيغمبر ﷺ ته‌نها هه‌لو‌یستیکی جوامیرانه نە‌بوو، به‌لکو چاودیرییه‌ک بوو بۆ به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانی خۆی، بۆ ده‌نگی قورە‌یشیش له‌دالده‌دانی موتعیم بۆ پيغمبر ﷺ، له‌ترسی چه‌ک نە‌بوو، به‌لکو له‌ترسی چه‌که‌کانی هه‌موو خوزاعه‌و خه‌زرج بوو.^۲

هه‌روه‌ها له‌یادمان نه‌چیت که‌موتعیم یه‌کی بوو له‌وانه‌ی لاپه‌ره‌ی سته‌مکاری دژی به‌نی هاشم لایرد، پاش ئەوه‌ی له‌هه‌لبه‌ستی‌کدا ئەبو تالیب گله‌یی لیکرده‌بوو.

پيغمبر ﷺ یش ئەم چاکه‌ی موتعیمه‌ی هه‌ر له‌به‌ر چاوبوو، که‌خۆی وکوپو خزمه‌کانی خسته مه‌ترسیه‌وه له‌پیناويدا، بۆیه ده‌رباره‌ی دیله‌کانی به‌در فه‌رمووی: ((لو كان المطعم بن عدی حياً ثم كلمنی فی هؤلاء النتنی لترکتهم له)).^۳ واته: ئەگه‌ر

۱- په‌وانه: انساب الاشراف للبلادری، تحقیق محمد حمید الله ۷۱/۱ .

۲- په‌وانه: اصول الفکر السیاسی فی القرآن الکریم لا، ۱۸ .

۳- البخاری، کتاب ۶۴ باب ۱۲ ورقمه ۴۰۲۴ .

موتعمی کوری عہدی له ژیاندا بوايه وقسهی له گه لم بگردايه دهر باره ی نهو بؤگه نانه وازم لییان ده هیئا له بهر خاتری نهو، که واته پیغمبر ﷺ سهره پای دوژمنایه تی بیروباوه پ جیاوازی ده خاته نیوان نهوانه ی له پووی نیسلام پاره استان ونهوانه ی پشتگیریان کردو چاکه یان له گه ل کرد، چونکه له پرهوشتی پیغمبرایه تیدا نییه که چاکه له بیر بکات.

به م شیوه پیغمبر ﷺ پری وره سمی له کومه لگاکه ی به کارده هیئا بؤ بهرزه وهندی نیسلام، بویه ته ماشای بونیاتی کومه لایه تی ده کرد وه کو پاستیه کی میژووی، ته ماشای مروفی بیباوه پری نه ده کرد وه کو ژماره یه ک له ناو ژماره کاندا، به لکو وه کو تاکیک له نیو توپیکی کومه لایه تی به یه کداچوودا، مروفیش توانای هیه که به خوی بییته هیزیکسی کومه لایه تی کاریگر، موتعمی کوری عہدی ش تاکه که سیک نه بوو، به لکو دامه زراوه یه ک بوو، به له دایکبونی خوی له دایک نه بوو، به لکو له دایکبونی ده گه ریته وه بؤ میژوویه کی کون بؤکاتی مملانیی یه کتابه رستی و بتپه رستی، جا نه گه ر نیستا بووه ته دامه زراوه یه کی په تی بؤ بیباوه پان، نه وه ناگه یه نیت که سوودی نه مابیت و به کارنه هیئریت بؤ هه ولدانی گپرانه وه ی بؤ نیسلام.

۶- گه شته که ی پیغمبر ﷺ هندی سهرکه وتنی چاک ی له بواری بانگه وازدا به دیهینا، یه کی له وانه کاریگر بوونی لویکی نه صرانی (عه دداس) به پیغمبر ﷺ و موسلمان بوونی، هه روه ها موسلمان بوونی هندی له جنۆکه کان، که گه پانه وه لای کومه لانی خویان و ناگاداریان کردنه وه.

۱- به سمرهاتی عه دداس :

کاتیک پیغمبر ﷺ توشی نیش و زیان بوو له خه لکی تائیف هوهو، ناچار یان کرد په ناباباته باخیکی عوتبه وشه بییه ی کوپانی په بیعه، که هه ردوکیان له و کاته له ناو باخه که دا بوون و، به زبیان پیاداهات و، لویکی نه صرانی کارکوژار له لایان هه بوو، ناوی عه دداس بوو، به بؤلئیک تری ناردیانه لای پیغمبر ﷺ، عه دداسیش تریکه ی له بهرده م پیغمبر ﷺ داناو پیی وت: بخؤ. پیغمبر ﷺ کاتیک دهستی

بؤ برد فہرموی: ((بسم اللہ)) وئینجا خواردی، عہد داس تہ ماشای نیو چاوانی پیغمبر ﷺ ی کرد ووتی: سویند بہ خوا خہ لکی ئہم ولاتہ قسہ ی لہ و شیوہ ناکہن، ئینجا پیغمبر ﷺ پیی وت: ((ومن اهل اي البلاد انت يا عداس؟ وما دينک؟)) واتہ: ئہ ی خہ لکی کام ولاتی عہد داس؟ ئہ ی لہ سہر چی ئایینیکی؟ وتی: من نہ صرانیم وخہ لکی نہینہ وام. پیغمبر ﷺ فہرموی: لہ لادیکی یونس ی پیاوی خواناس، عہد داس ووتی: ئہ ی تو چوزانی یونس کییہ؟ پیغمبر ﷺ فہرموی: ((ذاك اخي كان نبيا وانا نبي)) واتہ: ئہ و برامہ، ئہ و پیغمبر بوو، منیش پیغمبرم. ئیتر عہد داس دہستی کرد بہ ماچ کردنی سہری و دہست و قاچی، کوپانی پریبہ یہ کیکیان بہ وی تریان وت: کارگوزارہ کہ تی تیگدا، کاتیک عہد داس گہ پایہ وہ لایان پییان وت: ئہ وہ چی بوو دہست و قاچیت ماچ دہ کرد؟ وتی: گہ ورم لہ سہر زہ ویدا کہ سی تر نیبہ لہ ئہ و چاکتر، شتیکی پیوتم پیغمبر نہ بیت کہ س نایزانیٹ، وتیان: بہ لات لیکہ ویت ئہ ی عہد داس، لہ ئایینہ کت ہ لٹنہ گیریتہ وہ چونکہ ئایینی تو لہ ئایینی ئہ و چاکترہ^۱.

* (بسم اللہ) کردنی پیغمبر ﷺ پیش خواردن، جببہ جیکردن بوو بؤ سوننہ تیک لہ سوننہ تہ کانی ئیسلام، چاکہ ی ئہ وہ شی تیا بوو کہ ئہم لاوہ نہ صرانیبہ ی بؤ ئیسلام پاکیشا، لہ گہ ل پیغمبر ناوی خوی برد پیش خواردنہ کہ، ئہم لاوہ ہموو ہست ونہستی ہاتہ جوش و خرؤش وسہر سورمانی خوی پراگیان لہ کارہ کہ ی، چونکہ خہ لکی ئہ و ولاتہ ناوی خوا ناہینن پیش خواردن.

* (بسم اللہ) کردن لہ پیش خواردن وہ کو ہموو سوننہ تہ دیارہ کانی تر، لہ وکانی جیا بوونہ وہ ی موسلمانہ لہ دہ ورو بہرہ بتپرستہ کہ، ئہم جیا بوونہ وہ ش سہرنجی بیباوہ پان رادہ کیشیت و، پالیشیان پیوہ دہنی پرسیار بکن ولہ ئیسلام حالی بن ولیٰ نزیک ببنہ وہ^۲.

* عہد داس دلنیا بوونی تہ واوی ہہ بوو بہ پیغمبر مہرایہ تی پیغمبر ﷺ بہ بہ لگی ہ لویستی لہ ہردوو سہرگہ ورہ کہ ی، کاتیک فہرمانیان پیکرد لہ گہ لایان دہرچیت بؤ

۱- صحیح السیرۃ النبویہ ۱۲۷، ۱۳۶.

۲- بیوانہ: التاريخ الاسلامی ۲۲/۳.

جهنگی بهدر، وتی: ده تانه ویت بچم بۆ شه پری نه و پیاوهی له باخه که تاندا بوو؟ سویند به خوا چیاکان خۆیان ناگرن له بهرده میدا، وتیان: به لات لیکه ویت نهی عه دداس، به زمانی جادویی لیکردی^۱.

* نه و وتهیه ی عه دداس ((له سه زه ویدا که س نییه له نه و چاکتر)) دلنه واییه کی گه وره بوو بۆ پیغه مبه ر ﷺ، چونکه نه گه ر چی که سه گانی خۆی ئیش و نازاری ده دن، نه وه بیگانه یه که له نه یه واوه ده ست و قاچی ماچ ده کات و، شایه تی پیغه مبه رایه تی بۆ ده دات، نه مه یش قه ده ریکی خویه تی یه، که سیک له نه یه واوه پالده نیت بۆ نه وه ی باوه رپه خواو پیغه مبه ره که ی بهینیت^۲.

ب_ موسلمان بوونی جنۆکه:

کاتیک پیغه مبه ر ﷺ له تائیف گه رپاوه بۆ مه ککه و له سه قیف بی هیوا بوو، که گه یشته ناوچه ی نه خله، له شه ودا دهستی کرد به شه و نوێژ، له و ساته دا که سانیك له جنۆکه کان گوئیان لی گرت، حه وت که س بوون له جنۆکه گانی نه صیبین، که خوی گه وره له قورئاندا باسیکردوون، نه وان گوئیان گرت له خویندنه وه که ی پیغه مبه ر ﷺ تاکو لی بوویه وه، نه و کاته گه رانه وه بۆلای کۆمه لانی خۆیان ووریا بیان پیدان و نه وانیش موسلمان بوون، خوی گه وره یش سه رگوزشته که یانی باس کرد له سه ر زاری پیغه مبه ره که ی ﷺ ﴿وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفْرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمْعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنصتُوا فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ ﴿۲۱﴾ قَالُوا يَا قَوْمَنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا أُنزِلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَىٰ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَىٰ الْحَقِّ وَإِلَىٰ طَرِيقِ مُسْتَقِيمٍ ﴿﴾ (الاحقاف: ۲۹، ۳۰).

نه و جنۆکانه دابه زینه سه ر پیغه مبه ر ﷺ، له کاتیکدا نه و خه ریکی خویندنه وه ی قورئان بوو، که گوئیان لیبوو، وتیان: ﴿أَنصتُوا﴾ واته: بیده نگ بن وگوئ پراگرن.

۱- بروهانه: سبل الهدی والرشاد ۲/ ۵۷۸.

۲- بروهانه: التربية القيادية ۱/ ۴۲۷.

ئەم بانگەوازە بوو کە بته‌رسته‌کان لە تائیف پەتیا ن کردەو، هەمان ئەو بانگەوازە دەگوێزێتەو، بۆ جیهانیکی تر، کە جیهانی جنۆکەکان بوو، ئەوان هاتن بە دەنگی بانگەوازە کە یەو و بەمیللەتە کە ی خۆیشیانیا ن گە یاند، وەکو چۆن ئەبو زەپیری غیفاری و توفەیلی کوپی عەمرو زیمادی ئەزدی گە یاندیا ن بەخزم وکەسەکانی خۆیا ن، بەهەمان شیوێ هە جیهانی جنۆکەشدا کەسانیک پەیدا بوون ئایینی خوا بگە یەنن ﴿يَقَوْمًا أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَآمِنُوا بِهِ يَغْفِرَ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُجِزَّكُمْ مِّنْ عَذَابِ أَلِيمٍ﴾ (الاحقاف: ۳۱).

ناوی موحه‌مد ﷺ وای لیهات دلی جنۆکەکانیش بۆی دەگەشایەو، نەو ک دلی باو ه‌پدارانی مروفه‌کان بەتەنها، کەسانیک لەئەوانیش ئالای یەکتاپه‌رستیا ن بەرزکرده‌و، خۆیا نیا ن یەکلاکرده‌و بۆ بانگەواز کردن بۆ لای خوا، خوای گەوره‌یش بەشیوێهێ ک باسی ئەوانه‌ی کردووه تاکو پۆژی دوایی هەر بەسەر هاتنه‌کیان بخوینرێتەو خوای په‌روه‌رگار دەفه‌رمویت: ﴿قُلْ أُوْحٰی اِلٰی اَنَّهُ اَسْتَمِعَ نَفْرٌ مِّنَ الْجِنِّ فَقَالُوْا اِنَّا سَمِعْنَا قُرْاٰنًا عَجْبًا ﴿١﴾ يَهْدِيْ اِلٰی الرُّشْدِ فَآٰمَنَّا بِهِ وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَا اَحَدًا ﴿٢﴾ وَاِنَّهٗ تَعَلٰی جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَحْبَةً وَّلَا وَّلَدًا ﴿٣﴾ وَاِنَّهٗ كَا ت يَقُوْلُ سَفِيْهُنَا عَلٰی اللّٰهِ شَطَطًا ﴿٤﴾ وَاَنَا ظَنَنَّا اَنْ لَّنْ نَقُوْلَ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلٰی اللّٰهِ كَذِبًا ﴿٥﴾ وَاِنَّهٗ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ الْاِنْسِ يَعُوْذُوْنَ بِرِجَالٍ مِّنَ الْجِنِّ فَرَادُوْهُمْ رَهَقًا ﴿٦﴾ وَاِنَّهُمْ ظَنُّوْا كَمَا ظَنَنْتُمْ اَنْ لَّنْ يَبْعَثَ اللّٰهُ اَحَدًا ﴿٧﴾ وَاَنَا لَمَسْنَا السَّمَآءَ فَوَجَدْنَهَا مِثْلَ ثَحْرَسَا شَدِيْدًا وَّشُهْبًا ﴿٨﴾ وَاَنَا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقْعِدًا لِّلسَّمْعِ فَمَنْ يَسْتَمِعِ الْاٰنَ يَحِدُّ لَهٗ شُهَابًا رَّصَدًا ﴿٩﴾ وَاَنَا لَا نَدْرِيْ اَشْرُّ اُرِيْدَ يَمَنٍ فِی الْاَرْضِ اَمْ اَرَادَ بِیْهِمْ رُحْمًا رَّشْدًا ﴿١٠﴾ وَاَنَا مِّنَ الصَّٰلِحِيْنَ وَمِنَّا دُوْنَ ذٰلِكَ كُنَّا طَرِیْقَ قَدَدًا ﴿١١﴾ وَاَنَا ظَنَنَّا اَنْ لَّنْ نُعْجِزَ اللّٰهَ فِی الْاَرْضِ وَلَنْ نُعْجِزَهٗ هَرَبًا ﴿١٢﴾ وَاَنَا لَمَّا سَمِعْنَا الْهُدٰی ؤَاْمَنَّا بِهِ فَمَنْ يُؤْمِنْ بِرَبِّهٖ فَلَا يَخَافُ بَحْسًا وَّلَا رَهَقًا﴾ (الجن: ۱-۱۳).

ئوه فه‌تحیکی خوایی بوو له‌بواری بانگه‌وازا، له‌کاتی‌کدا بوو که پیغمبر ﷺ له‌ناوچه‌ی نه‌خله‌دا بوو، توانای ئه‌وه‌ی نه‌بوو که بیته ناو مه‌ککه‌وه، ئایا سه‌رکه‌شه‌کانی قوره‌یش ده‌یانتوانی باوه‌پدارانی جنۆکه‌کان به‌دیل بگرن جوژه‌ها ئه‌شکه‌نجه‌یان بده‌ن؟^۱

کاتیک پیغمبر ﷺ هاته مه‌ککه‌وه له‌په‌نای موعیم دا، سوپه‌تی (الجن)ی به‌سه‌ر هاوه‌لانددا ده‌خوینده‌وه، ده‌له‌کانی ئه‌وانیش به‌جاری ده‌خروشا بو قسه‌کانی خوای گه‌وره، چونکه ده‌رکه‌وت ته‌نها خویمان نین له‌م شه‌په‌دا، به‌لکو ئه‌وه برا جنۆکه‌کانیان هه‌مان شه‌ریان به‌رپا‌کردوو ده‌ژ به‌بتپه‌رستی.

له‌پاش یه‌که‌م چاوپیکه‌وتنی نێرده‌ی جنۆکان له‌گه‌ل پیغمبر ﷺ دا به‌چه‌ند مانگیك، نێرده‌ی دووه‌میان هاته خزمه پیغمبه‌ری خوشه‌ویست موحه‌مه‌د ﷺ، بو ئه‌وه‌ی گوی بگرن له‌قسه‌ی خوای گه‌وره.^۲

له‌عه‌لقه‌مه‌وه هاتوو که پرسیا‌ری کردوو له‌ئیبینو مه‌سعودو ووتویه‌تی: ئایا که‌سێک له‌ئیه‌و ناماده‌بوون له‌و شه‌وه‌ی نێرده‌ی جنۆکه‌کان هاتن؟ وتی: نه‌خیر، به‌لام شه‌ویکیان له‌گه‌ل پیغمبر ﷺ بووین وله‌په‌ردیارنه‌ما، ئیمه‌ش له‌دۆل و به‌رزاییه‌کاندا بو‌ی گه‌راین، وتمان په‌شه‌کوژ کراوه، ده‌لێت: ئه‌و شه‌وه ناخۆشترین شه‌و بوو به‌سه‌رماندا تیپه‌پی، سه‌ر له‌به‌یانی بینیمان له‌لای ئه‌شکه‌وتی حیراوه‌هات، وتمان: ئه‌ی پیغمبه‌ری خوا، لی‌مان ونبوویت ویۆت گه‌راین ونه‌ماندۆزیته‌وه، شه‌ویکی یه‌کجار ناخۆشیمان به‌سه‌ر برد، فه‌رمووی: ((اتانی داعی الجن، فذهبت معه، فقرأت عليهم القرآن)) واته: نێرده‌ی جنۆکه هاتنه لام ومنیش قورئانم بو خویندنه‌وه ده‌لێت: بردینی وشوینه‌واره‌کانیان وشوینه‌واری ئاگره‌کانیانی پینیشاندان، پرسیا‌ری خواردنیشیان لی کرد، فه‌رمووی: ((نعم کل عظم ذکر اسم الله عليه يقع في ایدیکم او فر ما یكون لحمًا، وکل بعره علف لدوا بکم)) واته: هه‌موو ئیسقانیك ناوی خوای له‌سه‌ر هی‌نرابی‌ت وه‌کو ئه‌وه‌یه زۆر گوشتن بی‌ت، هه‌موو

۱- پروانه: التربية القيادية ۱/ ۴۴۲.

۲- هه‌مان سه‌رچاوه ۱/ ۴۴۵.

پشقلیکیش ئالیکه بۆ ئاژه‌له‌کانتان. دوا‌یی پیغه‌مبەر ﷺ فه‌رمووی: ((فلا تستنجوا بها فانها طعام إخوانکم)).^۱ واته: خۆتانی پیپاک مه‌که‌ونه‌وه چونکه خواردنی براکانتانه.

ئه‌م سه‌رکه‌وتنه‌ گه‌وره‌یه‌ له‌ جیهانی جنۆکه، پێشه‌کییه‌ک بوو، بۆ زنجیره‌یه‌ک سه‌رکه‌وتنی گه‌وره‌ له‌ جیهانی مرۆفه‌کاندا، چونکه چاوپێکه‌وتن له‌ گه‌ل نێرده‌ی ئه‌نصاره‌کاندا پاش چه‌ند مانگی‌ک بوویدا.^۲

۱- مسلم، کتاب الصلاة ۱/۳۳۲ رقم ۱۵۰_۴۵۰.

۲- بروه‌نه: التربية القيادية ۱/۴۴۵.

باسی چواره‌م: ئیسراو میعراج نه‌وپه‌ری ریژلینان

پیمان وایه نه‌م کاره له ئاسابه‌ره مه‌زنه، چه‌ند ئامانجیکی تیادابوو: خوای گه‌وره ده‌یه‌ویست هه‌لیک بره‌خسینی بو پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی بو نه‌وی چاوی بکه‌ویته دیارده گه‌وره‌کانی ده‌سه‌لاتی، تاکو دلی پرپیته له‌سوکنایی و متمانه‌و، به‌هیژتربیت له‌هیرش بردنه‌ سه‌ر ده‌سه‌لاتی بیباوه‌پان له‌سه‌ر زه‌وی، وه‌کو نه‌وی له‌گه‌ل موسا پرویدا، کاتیک خوای گه‌وره ویستی ده‌سه‌لاتی مه‌زنی خوای پی پیشان بدات، پی فرموو: ﴿قَالَ أَلْقَهَا يَمُوسَىٰ ۙ ﴿١١﴾ فَأَلْقَاهَا فَإِذَا هِيَ حَبَّةٌ تَسْعَىٰ ﴿١٢﴾ قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ سَعِيدُهَا سِيرَتَهَا الْأُولَىٰ ﴿١٣﴾ وَأَضْمَمْ يَدَكَ إِلَىٰ جَنَاحِكَ تَخْرُجَ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ آيَةً أُخْرَىٰ ﴿٢٤﴾ لِنُرِيكَ مِنْ آيَاتِنَا الْكُبْرَىٰ﴾ (طه: ۱۹-۲۳)

له‌گه‌شتی ئیسراو میعراجدا خوای گه‌وره نیشانه‌ی گه‌وره‌ی به‌پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی نیشاندا، وه‌کو پی‌شه‌کی یه‌ک بو کۆچکردن و، بو گه‌وره‌ترین پروبه‌پروبوونه‌وه به‌دریژایی میژوو له‌دژی بیباوه‌پی و گومرایی و خراپه‌کاری، نیشانه‌کانیش زۆر بوون: پۆیشتن بو به‌یتولمه‌قدیس، به‌رزبوونه‌وه‌ی بو ئاسمان، بینینی نه‌و نادیارانه‌ی پیغه‌مبه‌ران بانگه‌وازیان بو کردوو؛ وه‌کو: فریشته‌و ئاسمانه‌کان و به‌ه‌شت و دۆزه‌خ و چه‌ندین نمونه‌ له‌خۆشگوزهرانی و نه‌شکه‌نجه.

ئاخاوتنی قورئان ده‌ریاره‌ی ئیسرا، له‌سوڤه‌تی (الاسراء) دا بوو، هه‌روه‌ها ده‌ریاره‌ی میعراج له‌سوڤه‌تی (النجم) دا بوو، خوای گه‌وره باسی ئیسرائی کردوو و فرموویه‌تی: ﴿لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا﴾ (الاسراء: ۱) له‌سوڤه‌تی (النجم) یش دا ده‌فرموویت: ﴿لَقَدْ رَأَىٰ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَىٰ﴾ ئینجا له‌پروداوی ئیسراو میعراجدا چه‌ندین زانست و نه‌ینی وورده‌کاری و وانه‌وپه‌ندی تیادایه.

مامؤستا (ابو الحسن الندوی) ده لیت: ئیسرا هه روا پروداویکی ئاسان نه بوو، پیغه مبر ﷺ چند به لگه یه کی گه وره ی تیا دا ببینی، یان به لگه کانی ئاسمان و زهوی به چاوی خوی ببینی، به لکو زیاتریش له وانه، ئه م گه شته پیغه مبرایه تیه چه ندین واتای گرنگ و نامازه یه ی دانایی دوری تیا دا بوو: هه ردوو ئه و سوپه ته ی دابه زین له مه پ ئه م پروداوه، رایانگه یاند که پیغه مبر ﷺ پیغه مبری هه ردوو قیبه له و، پیشه وای هه ردوو پۆژه لات و پۆژئاواو، میراتگری پیغه مبرانی پیش خوی و، پیشه وای نه وه کانی داهاتوی دوی خویه تی، له که سایه تی پیغه مبر ﷺ و له ئیسرا ئه که یدا مه که گه یشت به قودس و، به ی توله رام گه یشته مه سجیدو لئه قصا، نوژی به پیغه مبران کرد، ئه مه ییش ئاگاداریه ک بوو بۆ گشتگری په یامه که ی و هه میشه یی پیشه وایه تی بۆ مرؤفایه تی، به که لک هاتنی ئایینه که ی بۆ هه موو کات و شوینیک، هه روه ها ئه م سوپه ته پیرۆزه هه لسا به ده سنیشان کردنی که سایه تی پیغه مبر ﷺ و باس کردنی پیشه وایه تی و سه رکردایه تی کردنی و، پله و پایه ی ئه و ئوممه ته ی که بۆی په وانه کراوه، باوه پری پیده هیئی و، ئه و پۆله ی که ده یگێریت له جیهانداو، له نیو گه ل و نه ته وه کاندای.

یه که م: سه رگوزشته ی ئیسراو میعراج له پوانگه ی فه رمووده کانه وه: له ئه نه سی کوری مالیک ﷺ ده فه رموویت: پیغه مبر ﷺ فه رموویه تی: ((أتیت بالبراق - وهو دابة ابيض طويل فوق الحمار ودون البغل...)).^۲

واته: بوراقیان بۆ هیئام - ولاغیککی سپی به رزتر له گوئی دریزو نزمتر له هیستر، سمی داده نی له ئه و شوینه ی چاوی پئی ده گات، ده فه رموویت: سواری بووم و تا کو هاتمه (بیت المقدس)، ده فه رموویت: به ستم به قولفی ده رگای (بیت المقدس) هوه، که پیغه مبران پیش من ولاغه کانیا ن پیوه ی به ستووه، ده فه رموویت: ئینجا چوممه ناو مزگه وته که وه و، دوورپکات نوژم تیا کرد، دوی ئه وه ده رچووم و جیبریل قاپیک مه ی، قاپی شیر ی بۆ هیئام، منیش قاپه شیره که م هه لبژارد، جیبریل وتی: فیتره تت هه لبژارد .

۱- بروانه: الاساس فی السنة ۱/ ۲۹۲ .

۲- مسلم: کتاب الایمان، باب الاسراء برسول الله ﷺ رقم: ۲۵۹-۱۶۲.

له فهرمووده ی مالیکی کوږی صه عصه عه شدا هاتروه: پیغه مبه ری خوا ﷺ باسی شه وی ئیسرائی بو کردوون وفهرموویه تی: ((بینما انا فی الحطیم)).....

له کاتیکدا ږاکشابووم له نیوان ږوکن ومه قامی ئیبراهیم_ یان له حیجردا_ جیبریل هاته لام وله چالی کوږگمه وه تاکو خواری ناوکمی ډږی ودلی ده رکردم، دواپی ته شتیکی ئالتونینی هیئا ږږی بوو له باوهر ډلی تیا شوږدمه وه، ئینجا ږږکرایه وه و گږږدارایه وه جیگای خوی، ئینجا ولاغیکیان بو هیئام سپی بوو له هیستر نزمتر و له گوئی ډریژ به رزتر، هه نگاهی له نه و ږږی جیگای بینینی داده نا، له سر نه وه سوار کرام و له گه ل جیبریل چووین تاکو گه یشتینه ئاسمانی به که م، داوای کرد ده رگا که بکریته وه، ووتیان نه وه کییه؟ ووتی جیبریل، وتیان: کیټ له گه لدايه، وتی: موحه مه د، وتیان: نیردراوه به شوینیدا؟ وتی: به لی، وتیان: به خیریټ، ئینجا ده رگا که کرایه وه وئاده م له وی بوو، وتی: نه وه ئاده می باوخته، سلأوی لی بکه، منیش سلأوم لی کرد وه لآمی دامه وه ووتی: به خیر بی ی نه ی کوږی باش و، پیغه مبه ری چاک، دواپی نه وه به رزی کردمه وه تاگه یشتینه ئاسمانی دووم وداوای کرد ده رگا که بکریته وه، وتیان: نه وه کییه؟ وتی: جیبریل، وتیان: کیټ له گه ل دایه؟ وتی: موحه مه د، وتیان نیردراوه به شوینیدا؟ وتی: به لی، وتیان: به خیریټ، ده رگا که کرایه وه، بینیم عیساو یه حیا له وین، وتی: نه وه یه حیاو عیسیاه، سلأویان لی بکه و منیش سلأوم لیکردن و وه لامیان دامه وه، وتیان: به خیر بیټ نه ی برای چاک و پیغه مبه ری چاک، ئینجا به رزی کردمه وه بو ئاسمانی سیهم وداوای کرد بکریته وه وتیان: نه وه کییه؟ وتی: جیبریل، وتیان: نه ی کیټ له گه لدايه؟ وتی: موحه مه د، ووتیان: نیردراوه به شوینیدا؟ وتی: به لی، ووتیان: به خیریټ و، ده رگا که کرایه وه بینیم یوسف له وییه، وتی: نه وه یوسف ه سلأوی لی بکه و سلأوم لیکرد، نه ویش وه لآمی دامه وه وتی: به خیریټ نه ی برای چاک و پیغه مبه ری چاک.

ئینجا به رزکرامه وه تاگه یشتینه ئاسمانی چوارهم وداوای کرد بکریته وه، وتیان: نه وه کییه؟ وتی: جیبریل، وتیان: نه ی کیټ له گه لدايه. وتی: موحه مه د، وتیان: نایا نیردراوه به شوینیدا؟ وتی: به لی، وتیان: به خیریټ وده رگا که کرایه وه، بینیم

ئیدریس له‌وییه، وتی: ئه‌وه ئیدریسه، سلّوی لی بکه، منیش سلّوم لی‌کرد وه‌لامی دامه‌وه وتی: به‌خیریّت ئه‌ی برای چاک و پیغه‌مبه‌ری چاک .

ئینجا به‌رزی کردمه‌وه بۆ ئاسمانی پینجه‌م وداوای کرد بکریته‌وه. وتیان: ئه‌وه کییه؟ وتی: جیبریل، وتیان: کیّت له‌گه‌لدايه؟ وتی: موحه‌ممه‌د، وتیان: ئایا نیردراوه به‌شوینیدا؟ وتی: به‌لی، وتیان: به‌خیریّت وده‌رگا‌که کرایه‌وه، بینیم هارون له‌وییه، وتی: ئه‌وه هارونه سلّوی لی بکه و سلّوم لی‌کردو، وه‌لامی سلّوه‌که‌ی دامه‌وه ووتی: به‌خیریّت ئه‌ی برای چاک و پیغه‌مبه‌ری چاک .

ئینجا به‌رزی کردمه‌وه تاگه‌یشتینه ئاسمانی شه‌شم وداوای کرد بکریته‌وه، وتیان: ئه‌وه کییه؟ وتی: جیبریل، وتیان: کیّت له‌گه‌لدايه؟ وتی: موحه‌ممه‌د، وتیان: نیردراوه به‌شوینیدا؟ وتی: به‌لی، وتیان: به‌خیریّت، بینیم موسا له‌وییه، وتی ئه‌وه موسایه سلّوی لی‌بکه، منیش سلّوم لی‌کردو وه‌لامی دامه‌وه، وتی: به‌خیریّت ئه‌ی برای چاک و پیغه‌مبه‌ری چاک؛ کاتی‌ک به‌جیم هیشت گریا، وتیان: بۆ ده‌گریت؟ وتی: ده‌گریم چونکه لاویک دوا‌ی من په‌وانه کراوه، ئوممه‌ته‌که‌ی ئه‌و زۆرتر ده‌چنه به‌هه‌شته‌وه له‌ئوممه‌تی من.

ئینجا به‌رزی‌کردمه‌وه بۆ ئاسمانی چه‌وته‌م وداوای کرد بکریته‌وه، وتیان: ئه‌وه کییه؟ وتی: جیبریل، وتی: ئه‌ی کیّت له‌گه‌لدايه؟ وتی: موحه‌ممه‌د، وتیان: نیردراوه به‌شوینیدا؟ وتی: به‌لی، وتی: به‌خیریّت، بینیم ئیبراهیمه، وتی: ئه‌وه باو‌کته سلّوی لی بکه، وتی: منیش سلّوم لی‌کرد، ئینجا وتی: به‌خیریّت ئه‌ی کو‌پی چاک و پیغه‌مبه‌ری چاک، ئینجا (سدره‌ المنتهی) م بۆ نزی‌ک کرایه‌وه، بینیم به‌ره‌که‌ی وه‌کو گۆزه‌کانی هه‌چر .^۱

گه‌وره‌یه، گه‌لاکانی‌شی وه‌کو گو‌یی فیل بوون، وتی: ئه‌وه (سدره‌ المنتهی)یه، ئینجا چوار روبرام بینی، دووانی له‌ناوه‌وه و دووانی‌شی ئاشکرا‌بوون، وتی: ئه‌وه چییه جیبریل؟ وتی: دوو نادیاره‌که له‌به‌هه‌شتن، دوو ئاشکرا‌که‌ش نیل و فو‌راتن، ئینجا (البیت المعمور) م لی نزی‌ک‌کرایه‌وه.

ئینجا قاپیکی مهی وقاپی شیر و، قاپی هه نگوینیان بۆ هینام، منیش شیره کم هه لبارد وتی: ئه وه فیتره ته (واته: ئایینی ئیسلام) که خۆت و ئوممه ته که ته له سه رین.

ئینجا نوێژم له سه ر فه رزکرا په نجا نوێژ له هه موو پۆژیکدا، ئیتر گه پامه وه به لای موسا تپه پیم وتی: فه رمانی چیت پیکرا؟ وتم: په نجانوێژ هه موو پۆژیک، وتی: ئوممه تی تۆ په نجا نوێژی پیناکریت هه موو پۆژیک، سویند به خوا من خه لگیم تاقیکردوه ته وه پیش تۆ، له گه ل خه لکی به نی ئیسرائیل ده ردی سه ری زۆرم بینیه، جابگه پیره وه بۆ لای خوای خۆت وداوای لیکه ئاسانی بکاته وه له سه ر ئوممه ته که ته، منیش گه پامه وه وده نوێژم بۆ که مکرده وه، گه پامه وه لای موسا هه مان قسه ی بۆ کردمه وه، منیش گه پامه وه لای خوا وده نوێژی تری بۆ که م کردمه وه، ئینجا گه پامه وه لای موسا هه مان قسه ی بۆ کردمه وه، منیش گه پامه وه و فه رمانم پیکرا به ده نوێژ له پۆژیکدا، گه پامه وه وه مان قسه ی بۆ کردم، گه پامه وه فه رمانم پیکرا به پینچ نوێژ له پۆژیکدا، گه پامه وه لای موسا، وتی چی فه رمانت پیکراوه؟ وتم: به پینچ نوێژ له پۆژیکدا، وتی: ئوممه تی تۆ پینچ نوێژی بۆ ناکریت له پۆژیکدا، من ئه زمونم له گه ل خه لکی هه یه و زۆرم له به نی ئیسرائیل بینیه، بۆیه بگه پیره وه بۆ لای په روه ردگارت با که متری بکاته وه.

وتم: ئه وه نده م له خوا داوا کرد تاشه رمم کرد، به لکو پازی ده بم، ده فه رمویت: کاتیک تپه پیم بانگه ریگ بانگی کرد: فه رزی خۆم به پرخست و ئاسانکاریم بۆ به نده کانم کرد.^۱

پووداوی ئیسراو میعراج پیش هيجره ت به سالتیک بووه، وه کو (القاضی عیاض) ده لیت: له کتابی (الشفاء).^۲

کاتیک پیغه مبه ر ﷺ له وه گه شته پیروژه ی گه پامه وه باسی ئه م پووداوه ی کرد بۆ خه لکی، له کو پیکدا که موتعیمی کوپی عه دی و عه مری کوپی هیشام و وه لیدی کوپی

۱- البخاری، مناقب الانصار، باب فی المعراج رقم ۲۸۸۷.

۲- الشفاء بتعريف حقوق المصطفى ۱/۱۰۸.

موغیرہی تیا دانیشتبوو، فہرمووی: ((انی صلیت اللیلة العشاء فی هذا المسجد، و صلیت بہ الغداة، و آتیت فیما دون ذلك بیت المقدس، فنشر لی رھط من الانبیاء منهم ابراھیم، و موسی و عیسی، و صلیت بہم و کلمتہم)) واتہ: من ئەم شہو نوژی عیشام لہ ئەم مزگوتہ کردو دواي ئەو چووم بۆ بہیتولمہ قدس، لہوئ کۆمہ لیک لہ پیغمبہرانم بینی، لہوانہ: ئیبراھیم و موسا و عیساو، پیش نوژییم بۆ کردن و قسمہ لہ گەل کردن، عہمری کوپی ہیشام و ہکو گائتہ جارپی وتی: باسیان بکہ بۆم، فہرمووی: ((أما عیسی ففوق الریعة، و دون الطول و...)). واتہ: سہ بارہت بہ عیسا لہ نیوان مام ناوہندو بالآ بہرزدا بوو، سنگ پان، پیست ناسک، قز لول، سوروسی، دہتوت عوروی کوپی مہسعودہ، سہ بارہت بہ موسایش، گہورہو بالآ بہرز بوو، دہتوت یہ کیکہ لہ ہوزی شہنوئہ، ددانہ کانی لہ سہریک بوون و، لیوی گرزبویوہ و، پووکی دہببیرا، پووکی گرزبوو، بہ لام ئیبراھیم سویند بہ خوا بہ پوالت و ناکار ہر لہ خۆمدہ چوو.

وتیان: ئەہی موحممہد! باسی بہیتولمہ قدیس مان بۆ بکہ، فہرمووی: ((بہ شہو چوومہ ناو شارہ کەوہو بہ شہویش دہرچووم)) ئینجا جبریل لہ سہر شیوہ کەہی خۆی ہات بہ بالہ کانی یہوہو، دہیوت: ((دہرگاہی کی وایہ، لہ فلانہ جیگا، دہرگاہی کی تری وایہ، لہ فلانہ جیگا، ئینجا پرسیری تریان لیکرد، ئەویش فہرمووی: لہ پەوحا بہ لای فلانہ کارواندا پۆیشتم، و شتریکیان لیبزبوو بوو، بہ دوایدا دہ گہ پان، کە گہ یشتنہ جیگا کانیان، کەسی لی نہ بوو، پەرداخیکی ئاو دانرابوو، ہہندیکم لیخوارد، پرسیریان لیبکەن. وتیان سویند بہ خوا ئەمہ بہ لگہ یہ. ئینجا گہ یشتنہ لای فلانہ کاروان، و شترہ کان لہ من ہلہاتن، بہ لام دانہ یہ کی سوریان لہ سہر ئەژنق دانیشتم، کە ژاوہ یہ کی لہ سہر بوو، ہیالی سپی تیا دا بوو،... پرسیریان لیبکەن. وتیان: سویند بہ خوا ئەمہ یشتہ بہ لگہ یہ. ئینجا لہ لای تہنعیم گہ یشتنہ لای فلانہ کاروان، و شتریکی پەش و سپی پیشیان کە وتبوو، نیستایش لہو پښگہ شاخاویبہوہ بہرہو پوتان دیت، ئینجا وەلیدی کوپی موغیرہ وتی: جادوبازہ، ئەوانیش پۆشتن،

ته‌ماشایان کرد چۆنی وت وابوو، ئیتر تۆمه‌ت باریان کرد به‌جادوگری ووتیان: وه‌لیدی کورپی موغیره راستی کرد.

ئه‌م پروداوه تاقیکردنه‌وه‌یه‌ک بوو بۆ خه‌لکی، بۆیه خه‌لکانیک له‌وانه‌ی باوه‌ریان هینا بوو پاشگه‌زبوونه‌وه‌و، پزیشتن بۆ لای ئه‌بویه‌کری سه‌دیق په‌زای خوای لیبیت، وتیان: ئایا هه‌والی هاوپیگه‌ت ده‌زانیت، بانگه‌شه‌ی ئه‌وه ده‌کات که‌ئه‌مشه‌و براوه بۆ (بیت المقدس) وتی: ئایا راسته‌ وای وتوه؟ وتیان: به‌لی، وتی: ئه‌گه‌ر وای وتبیت راست ده‌کات، وتیان: ئایا باوه‌ری پیده‌که‌یت به‌شه‌و بردوویانه بۆ به‌یتولمه‌قدیس پیش سپیده‌گه‌راپیته‌وه؟ وتی: به‌لی له‌وه‌ش زیاتر، باوه‌ری پیده‌که‌م له‌هه‌واله‌کانی ئاسماندا، بۆیه ناوئرا به (صدیق).^۱

دووه‌م: سوودو وانهو په‌نده‌کان.

۱- دوا‌ی هه‌موو ده‌رده‌سه‌رییه‌ک به‌خشینیک هه‌یه، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ توشی ده‌رده‌سه‌ری زۆر بوویه‌وه، ئه‌وه قورپه‌یشه ده‌رگای داخستوه به‌پرووی بانگه‌وازدا له‌مه‌که‌وه، سه‌قیف و، هۆزه‌کانی عه‌ره‌ب، گه‌مارۆشی توندکردوه له‌دژی ئیسلام و موسلمانان له‌هه‌موو لایه‌که‌وه، ئینجا پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌پاش کۆچی دوا‌یی ئه‌بو تالیبی مامی که‌وته باریکی ترسناکه‌وه، به‌لام هه‌ر به‌رده‌وام بوو له‌سه‌ر پێگای خۆی، ئارامی ده‌گرت وئاوپی له‌لۆمه‌ی لۆمه‌کاران و شه‌پی شه‌پگێژان و پیلانی پیلانگێژان نه‌ده‌دایه‌وه، بۆیه کاتی ئه‌وه هاتبوو به‌خشینیکی گه‌وره‌ی پێبدریت و پروداوی ئیسراو میعراج به‌ پێی قه‌ده‌ریکی خوای گه‌وره‌ هات و، پیغه‌مبه‌ری خوا له‌نیو هه‌موو دروستکراوه‌کاندا به‌رز کرایه‌وه بۆ ئاسمانه‌کان، وه‌کو پاداشتیک له‌سه‌ر ئارامگرتن و جیهادی، راسته‌وخۆ خوای گه‌وره‌ پێشوازی لیکرد و جیهانه‌ نادیاره‌کانی پێ‌پیشاندا و، له‌گه‌ڵ پیغه‌مبه‌رانی برابردا له‌سه‌ریه‌ک راستایی کۆیکردنه‌وه و بوو به‌پیشه‌واو پیشه‌نگ و دوا‌یینیان.^۲

۱- المستدرک ۶۲/۳ قال الحاكم: هذا الحديث صحيح الاسناد واقره.

۲- بروانه: التربية القيادية ۱/۴۴۷.

۲- پيغمبر ﷺ به‌ره و پووی قوناغنيکی تازه ده‌بوويه‌وه، قوناغی هيجره‌ت و به‌پيڊه‌که‌وت بۆ بنياتناني ده‌ولت، خواي گه‌وره ده‌يه‌ويست خسته‌يه‌که‌مه‌کاني، نه‌و بنياته‌يه‌که‌گرتوو و به‌هيزو ريژکراوبيت، بۆيه نه‌م تاقيکردنه‌وه‌ی هينايه‌ پيشی، بۆ پاراوکردنه‌وه‌ی پيژ له‌لاوازو دوولگه‌گان و بپرواداره به‌هيزه‌گان جيگيربکات، نه‌وانه‌ی به‌دلتيایي باوه‌پريان هه‌بوو به‌پيغمبر ﷺ، چی به‌خته‌وه‌رييه‌که‌ ده‌وره‌ی ده‌دان کاتيک له‌ده‌وری پيغمبر ﷺ ده‌بوون و باوه‌پريان پيڊه‌هيناو ژيانيان ده‌کرده قورباني بۆی، چه‌ند باوه‌پ له‌دله‌کانياندا پتر ده‌بوو به‌رانبه‌ر نه‌م پووداوه‌ی که له‌دواي ناخوشي تائييف دي‌ت وله‌دواي هاتنه‌ژووره‌وه‌ی مه‌که‌که به‌دالده‌ی که‌سيک .^۱

۳- نازايي پيغمبر ﷺ له‌وه‌دا بوو که به‌په‌نگاري بته‌پرستان بوويه‌وه به‌مه‌سه‌له‌يه‌که‌که نه‌قليان په‌تی ده‌کرده‌وه‌و لتي تينه‌ده‌گه‌يشتن، ترسيش به‌ريه‌ستي بۆ دروست نه‌کرد که نه‌وان باوه‌پي پيتناکه‌ن و گالته‌ی پيڊه‌که‌ن، به‌م شيوه‌يه‌ش خۆی کرد به‌نمونه بۆ نوممه‌ته‌که‌ی له‌ناشکرا کردنی هه‌ق به‌رانبه‌ر به‌ناهه‌ق، باهيزه‌کانيشيان کۆبکه‌نه‌وه بۆ جه‌نگي موسلمانان، پيغمبر که‌باسی ئيسرائي بۆ ده‌کردن، خواي گه‌وره هه‌ندی نيشانه‌ی ده‌رخست که‌بيباوه‌په‌گان ناچاربکات بۆ باوه‌پکردن، له‌وانه:

- وه‌سفکردنی پيغمبر ﷺ بۆ (بيت المقدس)، نه‌وانيش قايل بوون به‌باسکردنه‌که‌ی،

- وه‌سفکردنی کاروانه‌که‌ی (الروحاك).

- وه‌سفکردنی بۆ کاروانه‌که‌ی تر .

- وه‌سفکردنی بۆ کارواني سی‌يه‌م له‌(الابواء)، بيباوه‌په‌کانيش دلنيابوون له‌پاستگۆيي پيغمبر ﷺ، چونکه به‌لگه‌گان ناچاربيده‌کردن باوه‌پکه‌ن، نه‌م که‌شته‌مه‌زنه، په‌روه‌رده‌کردنيکی خوايي بوو له‌ناستيکی به‌رزدا، چونکه پيغمبر ﷺ هه‌موو سه‌رزه‌وی به‌دروستکراوه‌کانه‌وه ده‌بينی، وه‌کو خالتيکی بچوک له‌گه‌ردونی گه‌وره‌دا، ئينجا جيگای بيباوه‌په‌کاني ده‌بينی له‌ناو نه‌و خاله‌دا،

نه‌وانه به شیک‌ی یه کجار بچوکن له‌گه‌ردونی فراواندا، نایا نه‌وانه چیان پیده‌کریت له‌دژ که‌سیک، که خوی گه‌وره هه‌لیبژاردوه له‌نیو هه‌موو ناده‌میزاده‌کانداو، تاییه‌تمندی کردوه به‌ئو گه‌شته به‌رزه پیروزه‌وه، فریشته‌کان و پیغمبه‌رانی بۆ کوکردوه ته‌وهو، ناسمانه‌کان و (السدره المنتهی) و (البیت المعمور) ی پیشانداو قسه‌ی له‌گه‌لداکرد.^۱

۴- باوه‌پی به‌هیزی نه‌بوبه‌کر په‌زای خوی لیبت به‌ئم بووداوه مه‌زنه، وه‌لامی بیباوه‌پانی دایه‌وه به‌ئو په‌پی متمانه‌وه: نه‌گه‌ر وای وتوهه پاست ده‌کات، ئینجا وتی: من له‌وه‌ش زیاتر باوه‌پی پیده‌که‌م، بۆیه ناوئرا (الصدیق)، نه‌و په‌پی زانایی و دانایی نه‌ویشی ده‌رخست، کاتیک به‌راوردی کرد له‌نیوان نه‌و هه‌واله‌وه‌والی دابه‌زینی وه‌حی له‌ناسمان، ناشکرای کرد که‌نه‌گه‌ر نه‌وه شتیکی سه‌یره بۆ مروفی ناسایی، به‌لام زۆر کاریکی پیداره بۆ پیغمبه‌ر ﷺ.^۲

۵- خواردنه‌وه‌ی پیغمبه‌ر ﷺ بۆ شیر کاتیک سه‌رپشک کرا له‌نیوان شیرومه‌ی، ئینجا مژده‌دانی جبریل علیه‌الصلاه والسلام بۆ پیغمبه‌ر ﷺ له‌هه‌لبژاردنه‌که‌ی دگونجیت له‌گه‌ل فیره‌ت دا ﴿ فَأَقْرَ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا بَدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴾ (الروم: ۳۰)

۶- پیش نوژی پیغمبه‌ر ﷺ بۆ پیغمبه‌ران به‌لگه‌یه له‌سه‌ر قایلبونیان به‌سه‌ر کردایه‌تی و پیشه‌وایه‌تی پیغمبه‌ر ﷺ و لابردنی شه‌ریعه‌تی ئیسلام بۆ هه‌موو شه‌ریعه‌ته‌کانی پیش خوی، نه‌وه‌ی که‌ پیغمبه‌رانیش پیی هه‌لسان به‌رانبه‌ر موحه‌مه‌د ﷺ پیویسته شوینکه وتوانیشیان هه‌مان کار بکه‌ن به‌رانبه‌ر نه‌و پیغمبه‌ره‌و شوینکه وتووی په‌یامه‌که‌ی بن.

۱- التاريخ الاسلامي للحمدي ۲/۴۲، ۴۱.

۲- هه‌مان سه‌رچاوه ۲/۴۲.

پیویستہ لہسہر ئو کہسانہی کۆنگرہی نزیکبوونہوہ لہنیو ٹاینہکاندا دہگرن
 ئہم راستیہ چاک بزانن و بانگہوازی بۆ بکن و بہ جارئک ہہ لکہ نرین لہ و ٹاینہ
 بہ تالانہوہ باوہ پ بہ پیغہمبہر ﷺ و پہ یامہ کہی بہینن، ئینجا پیویستہ لہسہریان
 راستی ئہم بانگہوازہ گومان لیکراوانہ بکن کہ زۆر جار خزمہتی سیستمیک
 لہسیستمہکان دہکات.

۷- چہندین ئاماژہ و سوود ہہیہ لہ بہستنہوہی (المسجد الاقصی) بہ (المسد
 الحرام) ہوہ، لہوانہ:

* گرنگی (المسجد الاقصی) بۆ موسلمانان، کہ بہ و بہ شہ و پووی پیغہمبہرہ کہیان و
 جیگای بہ رزبوونہوہی بۆ ئاسمانہ بہرزہکان، بہ درئیژی قوناعی مہککیش قبیلہیان
 بوہ، ئہوہیش پینمای و ئامۆزگارییہ کہ بۆ موسلمان کہ ئہ و مزگہوتہیان خوش
 بویت، ہہروہا فہلہستین بہگشتی چونکہ جیگاہ کی پیروژہ.

* ئاماژہیہ کی تریشی تیادایہ کہ بریتی یہ لہہستپیگردنی موسلمانان
 بہ لپرسراویتی بہرانبہر (المسجد الاقصی)، لہ پووی ئازادکردنی و پاککردنہوہی
 لہ پیسی بتپہرستان و بیروباوہ پری خاچ پہرستان.

* ہہروہا ئہوہ دہگہیہ نیت کہ ہہر ہہرہ شہیہ کہ لہ مزگہوتی یہ کہم ہہرہ شہیہ
 لہ مزگہوتی دوہم، ہہر جۆرہ دہستدرئیژیہ کیش لہسہر مزگہوتی ئہ قضا
 دہستدرئیژیہ لہسہر (المسجد الحرام)، داگیر کردنی جولہ کیش بۆ (المسجد
 الاقصی) ئہوہ دہگہیہ نیت ئاسایشی (مزگہوتی حرام) ہہرہ شہی لیدہ کریت و
 دوژمان چاوی تیدہ پرن بۆ داگیر کردنی.

میژوو لہ کۆن و تویدا ئہوہ دووپات دہکاتہوہ، میژوو جہنگہ صہلیبیہ کانیش
 بۆمان دہگپرتہوہ کہ (ئہرنات) ی خاچپہرستی خاوہنی شانشینی کہرہک
 نیردہیہ کی نارد بۆ حیجاز بہ مہبہستی دہستدرئیژی کردنہ سہرقہبری پیغہمبہر ﷺ و
 تہرمی پیروزی لہ مزگہوتہ کہی، بہ ہمان شیوہ بورتوغالیہ کان کہ کاسؤلیک بوون،
 لہسہرہتای چاخہ نوپکانہوہ ہہولیان داوہ بگنہ ہہردوو حہرہمی پیروژ،

به مه به سستی جیبه جیکردنی شه وی که باو با پیرانیان نه یانتوانی جیبه جیبی بکن، به لام به رگری سه ختی مه مالیکه کان، هه روه ها عوسمانییه کان، پیگریوو له پیش شه پروژه گلاوه یان، له پاش جهنگی (۱۹۶۷) که تیادا جوله که قودسیان داگیرکرد، سه رکرده کانین شه وی یان راگه یاند که نامانج له پاش قودس حیجازه و، له پیش هه موشیه وه مه دینه و خه ییهر.^۱

(بن گوریون) ی سه رکرده ی جوله که، له پاش چوونه ژورده وه ی سوپاکه ی بو ناو قودس، له نزیک مزگه وتی شه قصا، گوتاریکی خوینده وه بو هندیگ سه ربازو لاوانی جوله که، تیایدا وتی: واده ستمان گرته سه ر قودسدا، به پیگه یشه وه ین بو یه سرب.^۲ نینجا گولدامانیریش به هه مان شیوه له و بونه یه دا ده یوت بونی باو با پیرانم له مه دینه و حیجازه وه دیت وده بیئت بیگپرنه وه. جوله که کان نه خشه ی ده ولته چاوه پوانکراوه که یان بلاو کرده وه له پاش شه وه، که له فوراته وه ده گریته وه تا کو نیل به دورگه ی عه رب وئوردن و سوریه و عیراق و میصرو یه مه ن وکوهیت وه موو که نداوی عه ربی، شه نه خشه یانه له پاش شه پی ۱۹۶۷ له شه وروپا بلاو کرده وه.^۳

۸- گرنگی نویژو مه زنی پله وپایه ی: جیگیربووه له سوننه تی پیغه مبه ر ﷺ دا که نویژ له شه وی میعراجدا فه رز بووه، له م باره وه (ابن کثیر) ده لیت: گرنگی دانیکی که وره یه به نویژو پله وپایه ی.^۴ بویه پیویسته له سه ر بانگخوازان جه خت بکه نه وه له سه ر گرنگی نویژکردن و پاریزگاری کردنی و باسی گرنگی وپله و پایه و کاتی فه رزبوونی بکن بو خه لکی وپونیشی بکه نه وه که شه وه دوا پاسارده ی پیغه مبه ر ﷺ بووه له پیش کۆچی دوا یی.^۵

۹- پیغه مبه ر ﷺ باسی ترسناکی نه خۆشیه کۆمه لایه تیه کانی کردووه و،

۱- بپوانه: السیره النبویه لابی فارس ۲۱۴۷.

۲- جریده الدستور الاردنیة العدد ۴۶۱۲ بقلم: امیل الخوری. نقلًا عن السیره النبویه لابی فارس لا ۲۱۴.

۳- السیره النبویه لابی فارس لا ۲۱۵.

۴- تفسیر ابن کثیر ۲/۲۳.

۵- المستفاد من قصص القرآن للدعوة والدعاة ۲/۹۳.

سزاکه شی پوونکردووه ته‌وه، وه‌کو چاوی پیکه وتووه له وشوه‌دا، له‌وانه:

* سزای تاوانی غه‌یبه‌ت کردن و نه‌وانه‌ش که پئی هه‌لده‌سن، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ که سانیکی بینی لاشه‌ی بۆگن ده‌خۆن، جیبریل یش پئی وتووه نه‌وانه‌ن که گوشتی خه‌لکی ده‌خۆن.^۱

* سزای خواردنی مالی هه‌تیو، پیغه‌مبه‌ر ﷺ پیاوانیکی بینی ده‌م ولئویان گه‌وره‌یه وه‌کو وشتر، پارچه به‌ردی گه‌وره‌ی ناگرنیان به‌ده‌سته‌وه‌یه فرپی ده‌ده‌نه ناو ده‌میانه‌وه له‌پاشیانه‌وه ده‌رده‌چیت. جیبریل پئی وت: نه‌وانه‌ن که مالی هه‌تیو به‌ناهق ده‌خۆن.^۲

* سوو خۆران، پیغه‌مبه‌ر ﷺ که سانیکی بینی ناو سکیان وه‌کو خانووی گه‌وره بوو، ماری تیادا بوو، له‌ده‌روه ده‌بینران، جیبریل وتی: نه‌وانه سوو خۆران.^۳

* پیوایه‌ته‌که به‌هه‌مان شیوه باسی سزای داوین پیسان وزه‌کات نه‌ده‌ران و وتاریژه گومراکه‌ره‌کان و بایه‌خنه‌ده‌ران به‌نه‌مانه‌تی کردووه.^۴

* پاداشتی موجهایدان، له‌وشوه‌دا پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌لای خه‌لکانیکدا تپه‌پ بوو که کشت وکال ده‌کن وله‌هه‌مان پۆژدا به‌روبومه‌که‌ی ده‌دورنه‌وه، له‌پاش هه‌موو دورینه‌وه‌یه‌کیش وه‌کو خۆی ده‌گه‌رپته‌وه، جیبریل فه‌رمووی: نه‌وانه موجهایدان که له‌پیناو خوادا جهاد ده‌کن، پاداشته‌کانیان تا حه‌وت سه‌د به‌رانبه‌ر بۆ زیاد ده‌کریت..^۵

۱۰- په‌یبردن هه‌وه‌لان به‌بایه‌خ وگرنگی مزگه‌وتی (الاقصى) ولئپرسراوئیتیان به‌رانبه‌ری چونکه دیل بوو به‌ده‌ستی رۆمانه‌وه‌و، له‌سه‌رده‌می عومه‌ر په‌زای خوی

۱- الفتح الربانی للساعاتی ۲۰/۲۵۵ وقال: صحح اسنادہ الحافظ ابن کثیر .

۲- فتح الباری بشرح صحیح البخاری ۸/۲۰۰ .

۳- تفسیر ابن کثیر ۴/۲۷۴ .

۴- تفسیر الطبری ۷/۱۵ و الفتح الربانی ۲۰/۲۵۷ .

۵- به‌وانه: الخصائص الکبری ۱/۱۷۱ و السیرة النبویة لابی فارس ۲۲۰ .

لیبیت نازادیان کرد، تاکو پینج سہد سالیس ہر بہ دست موسلمانانہ وہ بوو لہئو
 پہری نارامی وئاسایشدا تاخاچہ رستان داگیریان کردووه دواتر صہ لاحہ ددینی
 نہ ییوبی رزگاری کرد، وائہ مجارہیش لہ ژیر دستی جولہ کہ دایہ، جا ریگای
 رزگارکردنی چون بیت؟^۱

ریگای رزگارکردنی به جیہاد کردن دہ بیت لہ پیناو خوادا، لہ سہر ہمان ریازی
 ہاوه لان کہ لہ سہری پڑیشتوون.

به‌شی پینجه‌م

گه‌ران به‌سهر هۆزه‌کانداو کۆچکردنی هاوه‌لانی بۆ مه‌دینه

باسی یه‌که‌م: گه‌ران به‌سهر هۆزه‌کاندا بۆ به‌ده‌سته‌ئینانی پشتگیری.

له‌پاش گه‌رانه‌وه‌ی پيغمبر ﷺ له‌تائیف، ده‌ستی کرد به‌قسه‌کردن له‌گه‌ل خه‌لكیداو، بانگه‌وازی هۆزه‌کانی ده‌رکردو داوای لی‌کردن كه‌دالده‌ی بدن و پشتگیری لی‌كهن، بۆ نه‌وه‌ی قسه‌ی خوای گه‌وره‌ بگه‌یه‌ئیت، پيغمبر ﷺ له‌وه‌رزه‌ بازركانییه‌کاندا جموجولتی ده‌کرد، هه‌روه‌ها له‌وه‌رزى حه‌جدا كه‌هۆزو عه‌شیره‌ته‌کانی تیا‌دا كۆده‌بیته‌وه، به‌پیتی پلانێكى سیاسى بانگخوازانەى پوون و ئامانج دیاری‌كراو، له‌م كارهدا ئه‌بو به‌كر په‌زای خوای لی‌بیته‌ هاوه‌لی بوو، ئه‌و پیاوه‌ی كه‌پسپۆرپوو له‌په‌چه‌له‌كناسی ومیژووی عه‌ره‌بدا، ئینجا هه‌ردوکیان ده‌چوونه‌ لای پیاوه‌ ناوداره‌کانی هۆزه‌کان، ئه‌بو به‌كر په‌زای خوای لی‌بیته‌ پیش نه‌وه‌ی پيغمبر ﷺ ده‌ستی بگردایه‌ به‌خسته‌نه‌ رووی بانگه‌وازه‌كه‌ی، پرسىاری لی‌ده‌کردن: ژماره‌تان چهنده‌؟ هیژتان چۆنه‌؟ توانای جه‌نگتان چۆنه‌؟^۱

مه‌قریزی ده‌لیته‌: ((ئینجا پيغمبر ﷺ باسی خۆی و بانگه‌وازه‌كه‌ی ده‌کرد له‌لای هۆزه‌کان، له‌بۆنه‌کاندا و بانگی ده‌کردن بۆ ئیسلام، ئه‌وانه‌ش به‌نوعامیرو، غه‌سسان و، به‌نو فه‌زاره‌و، به‌نو موپره‌و، به‌نو حه‌نیفه‌و، به‌نو سوله‌یم و، به‌نو عه‌بس و، به‌نو نه‌صرو، به‌نو سه‌عه‌له‌به‌ی كوپری عوكابه‌و، كینه‌ده‌و، كه‌لب و، به‌نو حارس و، به‌نو عوزره‌و، قه‌یسی كوپری خوته‌یم و، ئه‌بولیوسر ئه‌نه‌سی كوپری ئه‌بی پافیع)) واقیدی به‌دوادا چوونه‌وه‌ی كردووه‌ بۆ ئه‌م هۆزانه‌ هۆزه‌هۆز، ده‌شلین كه‌به‌هۆزی كینه‌ده‌ ده‌ستی پیکردووه‌و بانگیانی كردووه‌ بۆ ئیسلام، دواى ئه‌وه‌ چووه‌ لای هۆزی كه‌لب و یه‌نی حه‌نیفه‌ و یه‌نی عامیرو ده‌یوت: كى ده‌مباته‌ لای هۆزه‌كه‌ی خۆی و به‌رگرم لی‌بكات، بۆ نه‌وه‌ی په‌یامی خوا بگه‌یه‌نم، چونكه‌ قوربه‌یش

پښگم پی نادهن بیگه یه نم، نه بو له هه بیش له پشنت پیغمبر ﷺ . وه ستابوو دهیوت: گوئی لیمه گرن دروزنه.^۱

به وه ندهش پانه وه ستا، به لکو پیغمبر پروبه پووی توندوتیزئی زور تریوویه وه، پیشه وا بوخاری له میژووه که یداو، ته به رانی له (الکیر) دا، له مودریکی کوپی مونیب ده گپرنه وه، نه ویش له باوک و باپیری وه ده گپرنه وه په زای خوای لیبت، وتوویه تی: له جاهیلیه تدا پیغمبر خوام بینی ﷺ دهیفرموو: ((یا ایها الناس قولوا لا اله الا الله تفلحوا)) واته: خه لکینه بلین (لا اله الا الله) سه رفراز ده بن، که سی و ابوو تفی له ناو چاوی ده کرد، که سی و ابوو خوئی ده کرد به سهریدا، هه ندیکیشیان جنیویان پیده دا، تا کو کات گه شته نیوه پوو، کچیک هه ندیك ناوی هینا و ده ست و پرومه تی پیغمبر ﷺ ی شوردو، نه ویش پیی فرموو: کچه کم مه ترسه باوکت ببه زیت یان سه رشور بیت، وتم: نه و کچه کی یه؟ وتیان: زهینه ی کچی پیغمبر ﷺ بو.^۲

نه بو جهل و نه بو له هه بیش له عنه تی خویان له سهر بیت، به نوره عه زیتی پیغمبر ﷺ یان ده دا، کاتیک له بازارو بونه کاندا بانگه وازی ده کرد بولای خوای گه ورو، نه و دوو که سه نازاری زوری پیغمبر یان ده دا ﷺ . سه رباری نه و نازارانه ی که له لایه ن بانگراوه کانه وه تووشی ده بوو.^۳

یه که کم: هه ندیك له شینوازه کانی پیغمبر ﷺ له بهر په رچدانه وهی نه بو جهل و بتپه رستان له کاتی گه رانی به ناو هوزه کاندا.

۱- سه ردان و چاوپیکه وتنی هوزه کان به شهو: له ته وای دانایی پیغمبر ﷺ نه وه بو که له تاریکی شه ودا درده چوو بو چاوپیکه وتنی هوزه کان، تا کو هیچ که سیك له بتپه رستان نه بیته کوسپ له نیوان نه وو هوزه کاندا.^۴ نه مه یش کاریکی سه رکه وتوو بوو له پووچه ل کردنه وهی پروپاگنده ی بتپه رستان له دزی

۱- بېوانه: امتاع الاسماع للمقریزی ۱/۳۱، ۳۰.

۲- بېوانه: المحنة في العهد المكي لا ۵۲.

۳- هه مان سه رچاوه ۵۳.

۴- بېوانه: تاريخ الاسلام للنجيب ابادی ۱/۱۲۹ نقلاً عن الرحيق المختوم.

پیغمبر ﷺ، کاتیک په یوهندی ده کرد له گه ل هه هوزیک له هوزه کان، به لگه ش له سر سرکه و تووی نه م شیوازه چاوپیکه وتنی پیغمبر ﷺ بوو له گه ل نهوس و خه زره ج، هه له ویشه وه، دروستبوونی عهقه بهی یه که م ودووه م که هه ربه شه و بوو.

۲- پویشتنی پیغمبر ﷺ بو لای هوزه کان له نیو مال له کانیا ندا،^۲ بو نمونه چوو بولای هوزی که لب و بهنی حه نیفه و بهنی عامیر له نیو مال له کانیا ندا، بهو شیوه یش ده یویست به دور بیت له پاونانی قورپه یش و، بتوانیت دانوستان بکات له گه ل هوزه کاندایه شیوازی گونجاو، به بی هیچ تیکدان ونازاوه یه که له قورپه یشه وه.

۳- یاریده دهر له گه ل خو بردن: نه بو به کر وعه لی په زای خویان لیبت هاوه لیتی پیغمبر ﷺ یان ده کرد له هه ندیک له دانوستانه کانی له گه ل هوزه کاندایه، له وانه شه نه م هاوه لبردنه له بهر نه وه بووه که بانگراوه کان وانه زانن ته نیایه و پشتیوانی نییه له ناودارانی خزم و که سه کانی، نیمه بیجگه له شاره زایی نه بو به کر به ره چه له کی عه رب،^۲ که نه وه یارمه تیده ری پیغمبر بوو ﷺ بو ناسینی بنچینه ی هوزه کان به مه بهستی هه لپژاردنی باشتیرینیان، بو هه لگرتنی باری بانگه واز.

۴- دلنیا بوون له پاریزگاری کردنی هوزه کان: یه کیک له لایه نگره کانی ناسایش، پرسیار کردنی پیغمبر ﷺ دهر باره ی هیزی نه و عه شیره تانه ی قسه ی له گه ل ده کردن، پیش نه وه ی بانگه وازیان بکات و داوای پاریزگاریان لی بکات، چونکه نه وه مه سه له یه کی گرنگ بوو، پتویستیش بوو بزانه رایه نایا نه و هوزه توانای به رهنکاری بوون وه ی هه یه له گه ل دوزمنانی نیسلام له پووی وده به رزی وخو ناماده کردن، که دوزمنان بترسینی و بانگه واز پاریزگاری بکات...^۴

۱- برونه: السیره النبویه لابن هشام ۴۴، ۵۲/۲ فی السیره النبویه قراءه لجوانب الحذر والحمايه .

۲- برونه: البدايه والنهايه لابن کثير ۱۴۰/۳ .

۳- فی السیره النبویه قراءه لجوانب الحذر والحمايه ۱۱۶ .

۴- هه مان سه رچاوه ۱۱۶، ۱۱۷ .

دووم: دانوستان له گهل به نی عامیر.

پيغمبر ﷺ و نه بو به کر، ده یانزانی که به نی عامیر هؤزیکي جه نگاوه رو ژماره زۆرن، به لکو یه کیکه له و پینچ هؤزه‌ی که هرگیز ئافره تیان به کۆيله نه براوه، شوینکه وتووی هیچ پادشایه که نه بوونه، سهرانه یان به کهس نه داوه،^۱ حالی حالی قورپه‌یش و خوزاعه بو،^۲ ههروه‌ها پيغمبر ﷺ ئه وه‌ی ده زانی که دژایه تیه که هه‌یه له نیوان به نی عامیر و سه قیف دا، جائه‌گر سه قیف له پرووی وه‌ستان له ناو خۆوه، ئه‌ی بۆچی هه‌ولی که مارۆدانیان نه کات له دهره وه و سوود له به نی عامیر وه‌رنه‌گریت، جائه‌گر پيغمبر ﷺ توانی هاوپه‌یمانیتیه که ببه‌ستیت له گهل به نی عامیر؛ له و حاله‌ته هه‌لۆیستی سه قیف له مه‌ترسیدا ده‌بییت،^۳ میژوونوسان ده‌گپرنه وه که پيغمبر ﷺ ئه و کاته‌ی هاته لای به نی عامیری کوپی سه‌عه‌سه و بانگی کردن بۆ لای خوا، خۆی پیشنیار کرده سهریاندا، یه کیک له وان که ناوی به‌یحه‌ره‌ی کوپی فیراس بو، وتی: سویند به‌خوا ئه‌گر ئه‌م لاره له ژیر ده‌ستمدایه بوایه عه‌ره‌یم پیده‌خوارد، ئینجا پئی ووت: ئه‌گر ئیمه په‌یمانمان پیتدا له‌سه‌ر ئه‌م باسه‌ی که ده‌یکه‌یت و دوا‌ی خوا سه‌ریخستیه سه‌ر نه‌یاره‌کانت، ئایا سه‌رۆکایه‌تی له‌دوا‌ی تو بۆ ئیمه ده‌بییت؟ فه‌رمووی: ((الامر لله یصنعه حیث یشاء)) واته: فه‌رمان بۆ خوایه، ئه‌م مه‌سه‌له‌یه له‌هر کوی بیه‌ویت دایه‌نییت، ووتیان: ئایا که‌ردنمان بکه‌ین به‌نیشان بۆ عه‌ره‌به‌کان ئه‌گر خوا‌یش سه‌ری خسته‌ی سه‌رۆکایه‌تی بۆ که‌سانی تربیت؟ پئیوستان به‌م قسه‌و باسه‌ی تو نییه وئیتر وازیان لیه‌ینا.^۴

سی‌یه‌م: دانوستان له گهل به نی شه‌بیان.

له‌پروایه‌تی عه‌لی کوپی ئه‌بو تالییدا هاتوه په‌زای خوا‌ی لیبیت که فه‌رمویه‌تی: کاتی که خوا‌ی که‌وره فه‌رمانی کرده پيغمبر ﷺ خۆی بخاته پرووی هؤزه‌کان، ده‌رچوومنیش له‌گه‌لی بووم... تا کو ده‌فه‌رموویت: دوا‌ی ئه‌وه چووینه کۆرپیکي تر،

۱- پروانه: اصول الفكر السياسي ۱۸۲.

۲- هه‌مان سه‌رچاوه ۱۸۲.

۳- هه‌مان سه‌رچاوه ۱۸۲.

۴- پروانه: سیره ابن هشام ۲/۳۸.

پَرزو سه‌نگینی پیوه دیاربوو، نه‌بو به‌کر چووه پیشیّ وسلّای کرد ووتی: ئیوه کین؟ ووتیان: شه‌بیانی کوپی سه‌عله‌به، ئینجا نه‌بو به‌کر په‌زای خوی لیبیت ناوپی دایه‌وه له پیغه‌مبه‌ر ﷺ و‌فرمووی: دایک ویایم به‌قوریانت بیت، نه‌وانه سه‌رانی خه‌لکین، مه‌فروقیان تیادایه که‌نه‌وانی به‌زاندووه له‌زمان جوانیدا، دوو په‌لکی هه‌بوو به‌سه‌ر شانیدا ده‌هاتنه خواری، له‌هه‌مووشیانه‌وه نزیک‌تربوو له‌نه‌بو به‌کر، ئینجا نه‌بو به‌کر پی ووت: ژماره‌تان چه‌نده؟ مه‌فروق ووتی: ئیمه پتر له‌هزار که‌سین، هه‌زارکه‌سیش به‌هۆی که‌می یه‌وه نابه‌زیت، ئینجا نه‌بو به‌کر فرمووی: توانای به‌رگریتان چۆنه؟ مه‌فروق ووتی: ئیمه له‌کاتی ده‌سته‌ویه‌خه بوون زۆر توندین، له‌کاتی تورپه‌یشماندا زیاتر پوو به‌پوو ده‌بینه‌وه، ئیمه نه‌سه‌په‌کانمان به‌لاوه خۆشه‌ویستتره له‌کوچه‌کانمان، چه‌که‌کانیشمان به‌لاوه چاکتره له‌وشره‌کانمان و، سه‌رکه‌وتنیش له‌لای خواوه‌یه، جاریک سه‌رده‌که‌وین و جاریک ژیر ده‌که‌وین، له‌وانه‌شه تو قوره‌یش بیت، نه‌بو به‌کر فرمووی: نه‌گر باسی پیغه‌مبه‌ر ﷺ تان بیستووه نه‌وه خۆیه‌تی. مه‌فروق ووتی: بۆچی شتی‌ک بانگمان ده‌که‌یت نه‌ی برای قوره‌یش، پیغه‌مبه‌ر ﷺ فرمووی: بانگتان ده‌که‌م بۆ شایه‌تی دان به‌وه‌ی که‌هیچ خویه‌ک نییه جگه له‌خوای تاک و‌ته‌نیاو، منیش به‌نده و پیغه‌مبه‌ری خوی گه‌وره‌م، هه‌روه‌ها داواتان لیده‌که‌م که‌دالده‌م بده‌ن و پشتگیریم بکه‌ن، چونکه هۆزی قوره‌یش له‌دری خوا وه‌ستاوین و، پیغه‌مبه‌ره‌که‌یان به‌درۆ خستووه‌ته‌وه، ناهه‌قی هه‌لبژاردووه و بی منته‌له وه‌رگرنتی راستی، مه‌فروق ووتی: ئیتر داوای چی ده‌که‌یت نه‌ی برای قوره‌یش؟ سویند به‌خوا قسه‌ی له‌مه خۆشترم نه‌بیستووه، ئیتر پیغه‌مبه‌ر ﷺ نه‌م نایه‌تانه‌ی خوینده‌وه ﴿قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبِّي عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ أَمَلْتُمْ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطُنَ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَٰلِكُمْ وَصَنَّمُ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْلَمُونَ﴾ (الانعام: ۱۵۱).

مه‌فروق ووتی: سویند به‌خوا تو بانگه‌واز ده‌که‌یت بۆ په‌وشتی جوان و‌کرده‌وه‌ی چاک، به‌پاستی که‌سانیک تو به‌درۆبخه‌ن خۆیان درۆزن، ئینجا فرمانی گێرپه‌یه‌وه بۆ

لای هانیئی کورپی قه‌ببسه ووتی: نه‌وه هانیئی سر گه‌وره‌مانه وخواهن ئایینمانه، نه‌ویش ووتی: نه‌ی برای قوره‌یش من گویم له‌قسه‌کانت بوو، وایش ده‌زانم کارئیکی نابه‌جئیه له‌یه‌که‌م دانیشتن له‌گه‌ل تۆ واز له‌ئایینی خۆماله‌به‌ئینن، په‌له‌ناکه‌ین وپیره‌که‌ینه‌وه، ئینجا حه‌زی کرد موسه‌ننای کورپی حاریسه‌یش قسه‌یه‌ک بکات، موسه‌ننا_که‌دواتر موسلمان بوو_ ووتی: نه‌ی برای قوره‌یش گویم له‌قسه‌کانت بوو، وه‌لامانیش وه‌لامی هانیئه، ئینجا ئیمه‌که‌وتینه‌ته‌نیوان پوباره‌کانی کیسراو ئاوه‌کانی عه‌ره‌ب، سه‌باره‌ت به‌کیسرایش هرکه‌سیک تاوانئیک بکات لئی خۆش نابیت و پۆزشی لئ وه‌رناگریت، ئیمه‌ش په‌یمانمان پیداوِه هیچ پروداویک له‌لای ئیمه‌وه پونه‌دات وهیچ تاوانبارئیک دالده‌نه‌ده‌ین، منیش واده‌زانم نه‌مه‌ی بانگمان ده‌که‌ی بۆی پادشاکان حه‌زی لئ ناکه‌ن، جائه‌گه‌ر ده‌ته‌وئیت دالده‌تبده‌ین وپشتگریت لئیکه‌ین له‌م دیو ئاوه‌کانی عه‌ره‌به‌وه واده‌که‌ین، پیغمبر ﷺ فرمووی: وه‌لامه‌که‌تان ناشرین نه‌بوو، چونکه‌ قسه‌ی پاستان کرد، ئایینی خوایش که‌سانئیک ده‌توانن سه‌ری بخن له‌هم‌موو لایه‌که‌وه هر بیپاریزن، بۆ چوونتان چۆنه‌ نه‌گه‌ر پاش ماوه‌یه‌کی که‌م خوای گه‌وره‌هرچی خاک ومالیان هه‌یه بیدا به‌ئیه‌وه ئافره‌ته‌کانیشیانتان بداتی، ئایا ملکه‌چی فرمانی خوا ده‌ین؟ نوعمانی کورپی شوره‌یک ووتی: خواجه‌ نه‌وه بابۆ توبئیت.^۱

چواره‌م: سوودو وانهو په‌ند.

نه‌و پشتیوانی لئیکردنه‌ی پیغمبر ﷺ داوای کرد، شیوازیکی تاییه‌تی هه‌بوو به‌م شیوه‌ی لای خواره‌وه:

۱- داواکردنی پیغمبر ﷺ بۆ پشتیوانی کردنی له‌ده‌ره‌وه‌ی مه‌که‌بوو، نه‌و کاته‌گورج بوویه‌وه که‌نازارو نه‌شکه‌نجه‌ی له‌سه‌ر زۆریوو، له‌پاش کۆچی دواپی نه‌بوو تالیب که‌له‌قوره‌یش ده‌بیپاراست، چونکه‌ نه‌و که‌سه‌ی که‌باری بانگه‌واز هه‌لده‌گرئیت ناتوانئیت به‌باشی هه‌لسئیتبه‌کاره‌که‌ی له‌که‌شئیکی توندو تیژیدا.

۱- بېوانه: البداية والنهاية ۳/ ۱۴۲، ۱۴۳، ۱۴۵ وفيها زيادات ليست عند الصالحى في سبيل الرشاد

۲- نه و کاره‌ی پیغمبر ﷺ پیی هه‌لسا به‌فرمانی خوا بوو، نه‌ک هه‌ر بۆچوونیکی که سایه‌تی خۆی بیّت.

۳- پیغمبر ﷺ ته‌نها له‌سه‌ر کرده‌ی هۆزه‌کان داوای پشتگیری ده‌کرد، له‌وکه‌سانه‌ی که خه‌لکانیک شوینیان ده‌که‌ون، چونکه ئه‌وانه‌ی ده‌توانن بانگه‌واز بپاریزن.

۴- په‌تکر دنده‌وی پیغمبر ﷺ بۆ پیدانی هیچ ده‌سته‌به‌رییه‌ک بۆ که سانیک هیچ ده‌سه‌لاتیکیان بدریتی وه‌کو پاداشت، یان به‌رانبه‌ر به‌پشتگیری کردنیان له‌ئایینی خوا، پتویسته ئه‌و که سه‌ له‌پیناوی خوادا ئه‌و کاره ئه‌نجام بدات و نیازی بۆ ئه‌و مه‌به‌سته پاک بکاته‌وه، بی ئه‌وه‌ی چاوبهریته هیچ به‌رژه‌وه‌ندییه‌ک وه‌میشه ئاماده‌بیّت فیداکاری بکات بۆ ئیسلام.....^۱

بۆیه پتویسته له‌سه‌ر هه‌موو که‌سیک که بانگه‌واز ده‌کات بۆ لای خوا، هیچ مه‌رجیک ده‌ستنیشان نه‌کات پیشتەر، چونکه بانگه‌واز بانگه‌وازی خوایه وه‌رخۆیشی خاوه‌ن فرمانه، هه‌رموسلمانیکیش پتویسته سه‌ره‌تا ته‌نها مه‌به‌ستی خوای گه‌وره بیّت، چونکه ئه‌گه‌ر بیری له‌لای پله‌و پایه‌بیّت، ئه‌وه نیشانه‌یه‌کی مه‌ترسیداره‌و، گوزارش ده‌دات له‌خرابه‌یه‌ک له‌نیه‌تی خاوه‌نه‌که‌یدا.^۲ بۆیه یه‌حیای کورپی موعازی رازی ده‌لیت: نه‌و که‌سه‌ی چه‌زی له‌سه‌رۆکایه‌تی بیّت سوودی لی وه‌رناگه‌ردریت.^۳

۵- هه‌روه‌ها پیغمبر ﷺ داوای پشتگیری له‌که‌سانیک ده‌کرد که په‌یوه‌ست نه‌بن به‌ریککه‌وتننامه‌ی نۆده‌وله‌تیه‌وه، که ناکۆکی دروست بکات له‌گه‌ل بانگه‌وازداو، نه‌توانن لیی ده‌ریچن، چونکه له‌و حاله‌ته‌دا بانگه‌واز تووشی مه‌ترسی له‌ناوچوون ده‌کات، له‌لایه‌ن ئه‌و ده‌وله‌ته‌ی که په‌یوه‌ندییان هه‌یه له‌گه‌لی، چونکه ئه‌وانیش له‌بانگه‌وازی ئیسلامدا مه‌ترسیه‌ک ده‌بینن له‌سه‌ر به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانی خۆیان.^۴

۱- به‌وانه: الجهاد والقتال في السياسة الشرعية، محمد خير ۴۱۱/۱.

۲- وقفات تربوية في السيرة النبوية، عبدالحميد البلال ۷۲.

۳- به‌وانه: صفة الصفة ۹۴/۴.

۴- به‌وانه: الجهاد والقتال في السياسة الشرعية ۴۲۱/۱.

پاریزگاریکردنی مه‌رجدار، یان ناته‌او، نامانج به‌دی نه‌کات، چونکه به‌نو شه‌بیان شه‌ریان پی به‌ریا ناکریت له‌دژی کیسرا، نه‌گه‌ر بیه‌ویت پيغمبر ﷺ ده‌ستگیر بکات یان هی‌رش بکاته‌سه‌ر خوی وشوینکه‌وتوانی، به‌م شیوه‌یش وتووێژه‌کان هه‌ره‌سی هینا.^۱

۶- تاین که‌سیک ده‌توانیت پاریزگاری لیبکات له‌هه‌موو پروویه‌که‌وه‌پابه‌ندی بیت، نه‌مه‌وه‌لامی پيغمبر ﷺ بوو بۆ موسه‌ننای کوپی حاریسه‌کاتیک پيشنیاری پاراستنی پيغمبر ﷺ ی کرد له‌سه‌ر ئاوه‌کانی عه‌ره‌ب، دوور له‌ئاوه‌کانی فارس، نه‌وه‌که‌سه‌یش له‌سیاسه‌ت حالی بیت، دوور بینی پيغمبر ﷺ ی بۆ ده‌رده‌که‌ویت.^۲

۷- هه‌لوێستی به‌نی شه‌بیان په‌وشتی جوان وپیاوه‌تی پیوه‌دیار بوو، هه‌روه‌ها پیزگرتنی زۆر له‌پيغمبر ﷺ و، به‌پاشکاوای باسکردنی نه‌ندازه‌ی هیزی خویان، خوای گه‌وره‌یش قه‌ده‌ری وابوو که‌پاش زیاتر له‌ده‌سال به‌نو شه‌بیان هه‌لسن به‌دزایه‌تی کردنی پادشاکان، پاش نه‌وه‌ی پوناکی ئیسلام دل‌ه‌کانیانی گرت‌ه‌وه‌، موسه‌ننایش لیپرسراوی جه‌نگ وپاله‌وانی به‌هیزی نه‌وان بوو، که‌سه‌رکردایه‌تی فتوحاتی کرد له‌سه‌ر خاکی عێراق، له‌سه‌رده‌می نه‌بو به‌کر په‌زای خوای لیبت.^۳ له‌کاتیکدا نه‌وان نه‌یانده‌توانی بیربکه‌نه‌وه‌له‌شه‌پکردن له‌گه‌ل فارسه‌کان، بوونه‌یه‌که‌مین که‌سانیک جه‌نگیان له‌گه‌ل کردن و له‌پروویانه‌وه‌ستان، به‌مه‌ش مه‌زنی نه‌م تاینه‌مان بۆ ده‌رده‌که‌ویت، که‌موسلمانانی کرد به‌سه‌رکرده‌کانی سه‌رزه‌وی، نه‌مه‌جگه‌له‌پاداشتی نه‌بپراوه‌ی دواپۆژ که‌چاوه‌پوانیان ده‌کات.^۴

۱- بروانه: التحالف السياسي في الاسلام، منير الغضبان ۵۲ .

۲- هه‌مان سه‌رچاوه ۶۴ .

۳- بروانه: التربية القيادية ۲۰/۲ .

۴- بروانه: التاريخ الاسلامي للحمیدی ۶۹/۳ .

باسی دووهم: که ژاوهی چاکه و پیشه‌نگی پوناکی

جابیری کوپی عه‌بدوللای نه‌نصاری ده‌لی:

پیغمبر ﷺ ده‌سال له‌مه‌ککه مایه‌وه، به‌دوای خه‌لکیدا ده‌گه‌پا به‌ماله‌کانی‌اندا، له‌عوکازو میجه‌ننه‌و، بۆنه‌و وه‌رزه‌کانی مینا، ده‌یفه‌رموو: ((من یؤوینی؟ من ینصرنی، حتی ابلغ رساله‌ ربی، وله الجنة)) واته: کی دالده‌م ده‌دا؟ کی پشتگیریم ده‌کات، تاکو بانگه‌وازی خوای گه‌وره بگه‌یه‌نم و بچیته به‌هشت ته‌نانه‌ت جاری و ابو که سیک له‌یه‌مه‌ن و میصر ده‌رده‌چوو، که‌س و کاره‌که‌ی پتیا‌ن ده‌وت: وریابه لاوئیک سه‌ری هه‌لداوه له‌قورپه‌یش له‌رئیکه ده‌رتنه‌کات، کاتی‌ک به‌نی‌و خه‌لکیشدا پئی ده‌کرد، به‌په‌نچه ناماژه‌یان بۆ ده‌کرد، تاکو خوای گه‌وره ئیمه‌ی بۆ نارد و باوه‌پمان پتیه‌نا و دالده‌ماندا، که‌سی و امان بوو ده‌رده‌چوو بۆلای و باوه‌پری پتیه‌هینا و قورئانی پتیه‌خویند، ئینجا ده‌گه‌پایه‌وه لای که‌س و خزمه‌کانی نه‌وانیش موسلمان ده‌بوون، تاکو وای لی‌هات مالئیک نه‌ما له‌ماله‌کانی نه‌نصار موسلمانیان تیا‌دا نه‌بی‌ت.^۱

یه‌که‌م: په‌یوه‌ندی‌ه سه‌ره‌تاییه‌کان به‌نه‌نصاره‌کان له‌کاتی حه‌ج و عومره.

۱- موسلمان بوونی سو‌هیدی کوپی صامیت:

پیغمبر ﷺ که‌ده‌بیست پیاو ما‌قولئیک، یان نا‌وداریکی عه‌ره‌ب دیته مه‌ککه، یه‌کسه‌ن ده‌چوو له‌ی و بانگه‌وازی ده‌کرد بۆ ئیسلام، جا‌کاتی‌ک سو‌هیدی کوپی صامیت له‌به‌نی عه‌مری کوپی عه‌وف هاته مه‌ککه بۆ حه‌ج یان بۆ عومره، سو‌هید له‌ناو خه‌لکی خویدا به‌کامل نا‌وده‌برا، به‌هۆی ئازایی وه‌له‌بست و په‌چه‌له‌ک و نا‌وداری، کاتی‌ک پیغمبر به‌هاتنی زانی، هاته لای و بانگی کرد بۆ ئیسلام، سو‌هید ووتی: له‌وانه‌یه ئه‌وه‌ی لای تو‌یه وه‌کو ئه‌وه‌ی لای من بی‌ت؟ پیغمبر ﷺ فه‌رموو: تۆچیت لایه؟ وتی: دانایی لوقمان، پیغمبر ﷺ فه‌رموو: پیشانم بده، ئینجا فه‌رموو: نه‌مانه قسه‌ی چاکن، به‌لام له‌وه چاکترم لایه، قورئان که‌خوای

۱- مسند احمد ۳/۳۲۲، ۳۲۲. ((اسناده صحیح علی شرط مسلم)) قاله محفوظ طبعه مؤسسة الرسالة.

گه‌وره دايبه‌زاندووه‌ته سهرم، رينمونی وپوناکی یه، نيتر پيغمبر ﷺ قورئانی خوینده‌وه بۆی وبانگی کرد بۆ ئيسلام بوون، ئه‌ویش ووتی: ئه‌مه قسه‌ گه‌لیکی چاکن وله‌لای هه‌لساو گه‌پایه‌وه بۆ مه‌دینه وژۆری پینه‌چوو خه‌ززه‌ج کوشتیان، هه‌ندی له‌خزمانی ده‌یانوت: واده‌زانین له‌به‌ر ئه‌وه کوزراوه موسلمان بوو، له‌پۆژی بوعاسدا کوزرا،^۱ به‌مه‌ر حال به‌لگه له‌به‌ر ده‌ستماندا نییه که‌سوه‌ید هه‌لسابیت به‌بانگی کردنی خه‌لکی بۆ ئيسلام.^۲

۲- موسلمان بوونی ئیاسی کوپی موعاز: کاتیک ئه‌بو له‌هیسهری کوپی رافیع هاته مه‌ککه، له‌گه‌ل هه‌ندیك له‌لاوانی به‌نی عه‌بدولئه‌شه‌هل، که‌ئیاسی کوپی موعازیان له‌گه‌ل بوو، به‌دوای هاوپه‌یمانیتی ده‌گه‌ران له‌دژی خزمه‌کانی خۆیان له‌خه‌ززه‌ج، پيغمبر ﷺ ئه‌وه‌ی بیست وهاته لایان ودانیشت له‌گه‌لیان، فه‌رموی: ((انا رسول الله الى العباد، ادعوهم الى ان يعبدوا الله، ولايشركوا به شيئا، وانزل عليّ الكتاب)) واته: من په‌وانه کراوی خوام بۆلای به‌نده‌گان، بانگیان ده‌که‌م بۆ په‌رستنی خوای گه‌وره‌و، هاوتای بۆ بریارمه‌دن و، قورئانیشم به‌سه‌ردا دابه‌زیوه، ئینجا باسی ئيسلامی بۆ کردن وقورئانی بۆ خویندنه‌وه، ئیاس که‌لاویکی تازه پینگه‌یشتوو بوو، ووتی: سویند به‌خوا ئه‌مه له‌وه چاکتره که‌بۆی هاتوون، جاله‌و کاته‌دا ئه‌بوله‌هیسهر مشتیک خۆلی هه‌لگرت وکردنی پوومه‌تی پيغمبر ﷺ داو گه‌پانه‌وه بۆ مه‌دینه، شه‌پی بوعاسیش له‌نیوان ئه‌وس و خه‌ززه‌جدا پوویداو ژۆری پینه‌چوو، ئیاس له‌و شه‌په‌دا تیاچوو، ئه‌وانه‌ی که‌بینیان له‌و کاته‌دا ده‌یانوت تاکو مرد هه‌ر (سبحان الله) و(لااله الاالله) و(الله اکبر)ی ده‌کرد، بۆیه گومانیان له‌وه نه‌بوو که‌به موسلمانیتی مردووه، چونکه هه‌ر له‌و دانیشتنه له‌گه‌ل پيغمبر ﷺ خۆشه‌ویستی ئيسلام چوو به‌دلی یه‌وه.^۳

۱- سیره ابن هشام ۴۰/۲ باسناد حسن .

۲- بپوانه: السیره النبویه الصحیحه ۱/۱۹۵ .

۳- بپوانه: سیره ابن هشام ۴۱/۲ باسناد حسن .

دووم: سهره‌تای موسلمان بوونی نه‌نصاره‌کان.

سهره‌تای به‌ره‌مدار له‌گه‌ل نیرده‌ی خه‌زرج بوو له‌کاتی حه‌جدا، له‌لای عه‌قه‌به‌ی مینا، پیغه‌مبه‌ر ﷺ پیی فه‌رموون: ئیوه کیئ؟ ووتیان: که‌سانیکین له‌خه‌زرج.

فه‌رمووی: ئایا له‌مه‌والیه‌کانی جوله‌که‌ن؟

ووتیان: به‌ئی.

فه‌رمووی: ئایا دانانیشن قسه‌تان له‌گه‌ل بکه‌م؟

ووتیان: به‌ئی و، دانیشتن له‌گه‌لی و بانگی کردن بۆ ئیسلام و قورئانی بۆ خویندنه‌وه.

له‌نیوان یه‌کدا ووتیان: ئه‌ی خزمان ئه‌وه بزانت که‌ئمه‌ ئه‌و پیغه‌مبه‌ره‌یه که‌جوله‌که‌کان باسیان ده‌کرد، بۆیه‌ ریگه‌ نه‌ده‌ن ئه‌وان پیشتان نه‌که‌ون له‌پی گه‌یشتنیدا، بۆیه‌ پازی بوون به‌و قسانه‌ی که‌پیغه‌مبه‌ر ﷺ کردی و ووتیان: ئیمه که‌سه‌کانی خۆمانمان به‌جیه‌پشتوو، که‌سیش نییه‌ ئه‌وه‌نده‌ی ئه‌وان نیوانیان ناکوک بیت، به‌لکو خوای گه‌وره‌ به‌هۆی تۆوه‌ کۆیانبکاته‌وه، ئیمه‌یش ده‌گه‌رینه‌وه لایان ئه‌م باسانه‌ی تۆیان بۆ ده‌که‌ین، ئه‌گه‌ر خوای گه‌وره‌ له‌سه‌ر ده‌ستی تۆ کۆیانی کرده‌وه، ئه‌وا که‌س نییه‌ له‌تۆ پشت ئه‌ستورتر، ئینجا گه‌رانه‌وه‌ بۆ مه‌دینه‌ دوی ئه‌وه‌ی باوه‌ریان،^۱ هیئا به‌پیغه‌مبه‌ر ﷺ، ئه‌وان شه‌ش که‌س بوون: ئه‌بو ئومامه‌ی ئه‌سعدی کوپی زوراره‌و، عه‌وفی کوپی حاریس له‌به‌نی نه‌ججارو، پافیعی کوپی مالیک و، قوتبه‌ی کوپی عامیرو، عوقبه‌ی کوپی عامیرو، جابیری کوپی عه‌بدوللای کوپی ریئاب،^۲ کاتیک گه‌رانه‌وه‌ باسی پیغه‌مبه‌ر ﷺ یان بۆ کردن و بانگیان کرد بۆ ئیسلام، تاکو بلاو بوویه له‌نیوانیاندا، مالئیکیش نه‌ما له‌ماله‌کانی نه‌نصار باسی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ی تیادا نه‌بیت.^۳

۱- همان سه‌رچاوه ۴۱/۲، ۴۲.

۲- البداية والنهاية ۱۴۹/۳، ۱۴۸.

۳- بروانه: شرح المواهب للزرقانی ۳۶۲/۱.

۴- البداية والنهاية ۱۴۷/۳.

ئەو یەكەمین كە ژاوه بوو لەكە ژاوه كانی خێرو چاكە، بەو پانه وستان
 كە باوه پیهینن بە لكو پهیمانان بە خۆیاندا كە بانگی كەسه كانیشیان بكن،
 هه مووشیان به پاستی به ئەمەك بوون بۆ ئایینه كەیان، چونكە پاش گه پانه وەیان
 گورج وگۆل بوون لە بانگه وازدا، چاوپیکه و تنی ئەوانه لە گەل پیغه مبه ﷺ به بی
 هیچ كات دیاریکردنیك بوو، بەلام چاوپیکه و تنیك بوو خوای پهروه ردگار
 پیکه خستبوو، بۆ ئەو هی بیته كانییه کی هه میشه هه لقولوی چاكه وساتی
 پزگار بوون له بتپه رستی، بە لكو ساتیکی یه كلاكه ره وه بۆ چاره نووسی جیهان
 هه مووی، ئایا ئاسان بوو ئەو هه موو بتپه رستانه ببه پشتیوان بۆ بانگه وازی خوا،
 بگه پینه وه بۆ لای میله ته كه یان به پوناکی ئیسلامه وه؟ ئەو ویستی خوای گه وره
 بوو، كە ئەو بواره له باره ی بۆ بانگه واز ئاماده كرد.

ئەو ساله و شكانه ییش كە پیغه مبه ﷺ به كۆشش كردن به سه ری بریدو به گه پان
 به سه ر هۆزه كانداو به دوای پشتیوان گه پاندا، وا پۆیشت و ناگه پینه وه، له مه ودا
 ئیسلام هیزی خۆی ده بیته كه ده سه ته و یه خه ده بیته وه له گەل ناهق دا، هه ر
 له ئەم پۆشه وه كە ژاوه كانی چاكه و پیشنگی پوناکی یه ك به دوای یه كدا به ره و مه ككه
 دین، بۆ ئەو هی له ده ریای چاكه وه ریگرن و بگه پینه وه یه سه رب و پوناکی
 بلاوبكه نه وه.^۱

شایه نی باسیشه كە ئەم چاوپیکه و تنه كه له لای عه قه به پوویدا، به یعه تی تیادا
 نه بوو، چونكە ئەوان كە سانگی كەم بوون مافیان به خۆیان نه ده دا هیچ
 پیکه و تننامه یه ك ئەنجام بدن بی ئەو هی بگه پینه وه لای هۆزه كانیان له مه دینه .

س١ یه م: به یعه تی عه قه به ی دووم.

پاش سالیك له چاوپیکه و تنی یه كەم له لای عه قه به، دوانزه كەس له پیاوانی
 ئەنصار هاتن و پیغه مبه ﷺ یان بینی له عه قه به و، به یعه تی یه كە میان پێدا
 (ده كەس له خه زه ج و، دوو كەس له ئەوس) ئەو هه ش ئاماژه ده كات بۆ گورج وگۆلی

نیردهی خه زره جه کان که له سالی پیشوودا موسلمان بوو بوون و، توانیشیان پیوانیک له نهوسیش پاکیشن بؤ نیسلام، نهوهیش سرهتای کوبونهوهیان بوو له ژیر نالای نیسلامدا^۱.

عوبادهی کوی صامیتی خه زره جی دهریارهی بهیعتی عهقه بهی یه که م ده لیت: ((من یه کی بووم له وکه سانهی نامادهی عهقه بهی یه که م بووم، نیمه دوانزه که س بووین، بهیعتان دایه پیغمبر ﷺ له سر بهیعتی نافرتهان_ پیش نهوهی جه نگران له سره رزیت: که هاوهل بؤ خوا برپارنه دهین و، دزی نه کهین و، زینا نه کهین و، مناله کانمان نه کوزین و، بوختان بؤ که س نه کهین و، له چاکه دا له قسهی دهرنه چین، نه کهر به نه مک بوون به رانبر نه م پینمایانه به هشت بؤ نیوهیه، نه که ریش هندیکیان نه جامدا فرمانتان به دست خواوهیه، نه کهر بیه ویت سزاتان ددهات، نه که ریش بیه ویت لیتان خوش دهییت^۲.

برگه کانی نه م بهیعته هه مان نه و برگانه بوو که پیغمبر ﷺ بهیعتی له سر وهرگرت له نافرتهان هر بویه ناوورا به بهیعتی نافرتهان^۳,

نینجا پیغمبر ﷺ موضعه بی کوی عومهیری نارد له گال نه وانهی بهیعتیاندا، بؤ نهوهی کاروباری ناینه که یان فیربکات و، قورنایان پی بخوینی بویه له مه دینه پی دواترا (قورنخوین)، نینجا پیش نویژی شی بؤ ده کورن، پیغمبر ﷺ نهوی له سر بنه مای شاره زایی له که سایه تی هه لباردبوو، له لایه که وه، له لایه کی تریشه وه له سر بنه مای شاره زابوونی له بارود زخی ناومه دینه، چونکه موضعه ب په زای خوی لیبت جگه له وهی قورنای له بهر بوو، که سیکی پوخوش وهیمن بوو، په وشت جوان ودانا بوو، جگه له وهی که سیکی باوه په هیزو دلگه رم بوو بؤ نیسلام، بویه له ماوهی چه ند مانگی کدا توانی نیسلام بلاویکاته وه له نیو ماله کانی مه دینه دا، چه ندین پشتیوان له سر گوره کانی نه نصار پاکیشیت بؤ ریزی موسلمانان وه کو،

۱- بروانه: السیرة النبویة الصحیحة ۱/۱۹۷.

۲- مسند الامام احمد ۲۲۷۵۴ ط. م. الرسالة، وقال محققوه: حدیث صحیح وهذا اسناد حسن، وانظر

صحیح مسلم ۴۱_۱۷،۹.

۳- بروانه: الغیاء الاولون ۱۸۵.

سه عدی کورپی موعازو، نوسه یدی کورپی حوزه یرو، به موسلمان بوونی نه و دوو که سه ش خه لکانیکي نؤد موسلمان بوون.^۱

موصعب وه کو بالويزیک سهرکه وتوو بوو له کاره که یدا، له پرونکړنه وهی پینماییه گانی نایین وفیرکړندی قورن ان و، پافه کړندی و، پته وکړندی په یوه نندی برایه تی له نیوان هؤزه باوه پداره گان له لایه که وه، له نیوان پښتانه مبه رﷺ و هاوه له گانی له مه که که له لایه کی تره وه، بو نؤزینه وهی بنکه یه کی نارام بو به پیکه وتنی بانگه واز.

موصعبی کورپی عومه یر_ په زای خوای لیبیت_ له یه سرب چوه مالی نه سه عدی کورپی زوداره په زای خوای لیبیت.^۲ موسلمانانیش چالاک بوونه وه له بانگه واز کړدن بو لای خوای گوره، به سه رکړدایه تی موصعب، که په پره وهی ده کړد له ریپازی قورن ان ونه ووشانه ی له مامؤستا که یه وه موحه مده رﷺ فیرو، مه ندی له نایه ته مه که یه گانی به شپوه یه کی کړده یی لیکده دایه وه، وه کو فه رموده ی خوای گوره: ﴿ اَدْعُ اِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَدِلْ لَهُم بِالَّتِي هِيَ اَحْسَنُ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ اَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴾ (النحل: ۱۲۵).

چوارهم: به سه رهاتی نوسه یدی کورپی حوزه یرو، سه عدی کورپی موعاز په زای خوای لیبیت.

نه و دوو پیاه سه رکړده ی کومه له که یان بوون، له به نی عه بدولنه شه ل، هه ردوکیانیش بته پرست بوون له سه ر نایینی میله ته که یان، کاتیک که ناوی موصعب بیان بیست وچالاکي له بانگه وازدا، سه عد به نوسه یدی ووت: بو لای ماله گانمان هاتوونه لاوازه گانمان له خشته بهرن، قسه ی په قیان له گه ل بکه و بیانترسینه له وهی بیته ماله گانمان، نه گه ر له بهر نه سه عدی کورپی زوداره یش نه بوایه

۱- بپوانه: الغریاء الاولون ۱۸۶، ۱۸۷.

۲- بپوانه: السیره النبویه فی ضوء القرآن والسنة ۴۴۱/۱.

خۆم به وکاره هه لده سام، چونکه پوورزای منه (دایکیان خوشک بوون) و ناتوانم بچمه سه ری، ئیتر ئوسهید ڤمیکى هه لگرت به ره ولایان چوو، کاتیك ئه سه عدى کوڤى زوراره بینى ووتى: ئه وه سه ر گه وده ی کۆمه لى خۆیه تی، واهاتوو ته لات و قسه ی پاستى بۆبکه، موضعه ب ووتى: ئه گه ر دانیشتی گفتوگۆی له گه ل ده که م، ئه ویش له سه ریان ڤاوه ستاو قسه ی ناشیرینی ده کرد وداوای ده کرد که ده رچن وئه وان هیچ ڤیویستیان ڤییان نییه، به لام موضعه ب به زمانى ئیماندارى به ئارام ووتى: نایا بۆ دانانیشى وگۆی بگرتیت، ئه گه ر پیت باش بوو قسه کان وهرده گرتیت، ئه گه ر نانه وه ت ڤیناخۆش بیت ئیمه ییش وازى لیده هیئین.

ئوسهید ووتى: قسه که ت جوانه، ئینجا ڤمه که ی داگرت و دانیشیت، موضعه بییش باسى ئیسلامى بۆ کردو قورئانى بۆ خوینده وه، هه ردووکیان ده یانوت: سویند به خوا پیتش ئه وه ی قسه بکات موسلمانیتیمان بینى له نیو چاوانى ده گه شایه وه، دواى ووتى: ئه و قسانه چند جوان وڤکوپیکن، که سیک چى بکات بۆ ئه وه ی بیته ناو ئه م ئایینه وه؟ ووتیان: خۆت ده شوڤرى و خۆت خاوین ده که ی و جل و به رگه کانت پاك ده که یته وه، شایه تیمان ده هیئیت به پاستى و، نوڤژ ده که ییت، ئوسهید هه لساو خۆى شوڤردو جله گانى پاك کرده وه و شایه تمانى هیئا، دواى هه لسا دووڤکات نوڤژى کردو، ڤیئانى ووت: من ڤیاویکم له دواى خۆم به جیهیشتوو، ئه گه ر ئه ویش شوینتان بگه ویت، که س نامینیته وه له شوینکه و توانى موسلمان نه بن، ئیستاش من ده ینیرم بۆ لاتان.

ئینجا ڤمه که ی هه لگرت وڤیشت بۆلای سه عدو شوینکه و توانى، کاتیك سه عد بینى هات ووتى: سویند به خوا ئوسهید به شیوه یه کی تر گه ڤایه وه بۆ لاتان، سه عد ڤیى ووت: چیت کرد؟ ووتى: قسه م له گه لیان کرد و سویند به خوا قسه کانیان عیبه تیادانییه، و تیشیان: ئه وه ده که یین که تو چه زى لیده که ییت، هه والیشم ڤیگه یشتوو که به نى حاریسه ده رچوونه بۆ کوشتنى ئه سه عدى کوڤى زوراره چونکه پوورزای تۆیه بۆ ئه وه ی سه ر شوڤرت بکه ن.^۱

سه‌عد به‌توره‌یی هه‌لسا پاش ئه‌وه‌ی که بیستی ده‌باره‌ی به‌نی حاریسه، پمه‌که‌ی گرته ده‌سته‌وه ووتی: سویند به‌خوا وانا‌زانم هیچت کردبیّت، ئینجا سه‌عد به‌ره و لای هه‌ردووکیان چوو، بینیی به‌هیمنی دانیش‌توونه، ئه‌وکاته زانی ئوسه‌ید ویستویه‌تی گوئیان لیّ بگریّت، ئه‌ویش پاوه‌ستاق سه‌ی ناشیرینی ده‌کرد، ئینجا به‌ئه‌سه‌دی کوپی زوراره‌ی ووت: سویند به‌خوا ئه‌ی باوکی ئومامه له‌به‌ر خزمایه‌تی نیوانمان نه‌بویه، ئه‌مه‌ت لیّمان داوا نه‌ده‌کرد، ئایا واده‌بیّت له‌مالی خو‌ماندا بیزارمان بکه‌یت، ئه‌سه‌عد به‌موصعه‌بی وتبوو: ئه‌وه سه‌ر گه‌وره‌که‌یه هات، ئه‌گه‌ر موسلمان بیّت هه‌موو شوینکه‌وتوانی موسلمان ده‌بن، موصعه‌ب پیی ووت: ئایا داده‌نیشی وگوئی بگریّت؟ ئه‌گه‌ر پیّت باش بوو پازی ده‌بیّت، ئه‌گه‌ر نا ئه‌وه‌ی پیّت ناخۆشه‌ وازی لیّ ده‌هیئین، سه‌عد ووتی: قسه‌یه‌کی جوانت کرد، ئینجا پمه‌که‌ی داگرت و دانیش‌ت، موصعه‌ب ئیسلامی بۆ باسکرد و قورئانی بۆ خوینده‌وه، موسای کوپی عوقبه ده‌گه‌یپته‌وه که سه‌ره‌تای سوپه‌تی زوخروفی بۆ خویندووته‌وه، ووتیان: سویند به‌خوا_ هه‌ر له‌پروومه‌تی زانیمان موسلمان ده‌بیّت پیش ئه‌وه‌ی قسه‌بکات.

ئینجا پییانی ووت: ئه‌گه‌ر که سیک بیه‌ویّت موسلمان بیّت چی ده‌کات؟ ووتیان: خۆت بشۆره‌و جله‌کات خاویین بکه‌ره‌وه‌و شایه‌تمانی راستی به‌ینه‌و، دوو پرکات نوێژبکه، ئه‌وه‌یش وایکردو پمه‌که‌ی هه‌لگرت و گه‌رپایه‌وه لای کۆمه‌له‌که‌ی، له‌گه‌ل ئوسه‌یدی کوپی حوزه‌یردا، خه‌لکه‌که ووتیان سویند به‌خوا به‌ده‌م وچاویکی تره‌وه گه‌رپایه‌وه، کاتیک پییان گه‌یشت ئه‌ی به‌نی عه‌بدولئه‌شه‌هل من چۆن ده‌بینن؟ ووتیان: سه‌رگه‌وره‌مانی وچاک ترین بیرو بۆچوونت هه‌یه له‌نیوانماندا، وتی: که‌واته قسه‌کردنم له‌گه‌ل ژن وپیایوتان قه‌ده‌غیه‌ تاکو باوه‌ر نه‌هینن به‌خواو پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی، ده‌لایت: سویند به‌خوا له‌به‌نی عه‌بدولئه‌شه‌هل نه‌پیاو نه‌ژن نه‌ما هه‌موویان موسلمان بوون.

ئه‌سه‌عد و موصعه‌ب گه‌رپانه‌وه مالی ئه‌سه‌دی کوپی زوراره‌و، هه‌ر له‌ویش مایه‌وه، بانگی خه‌لکی ده‌کرد بۆ ئیسلام، تاکو گه‌یشته ئه‌وه‌ی مالیک له‌ماله‌کانی

نه‌نصار نه‌ما موسلمانان تیادا نه‌بیّت، ته‌نھا نُوصه‌یره‌م نه‌بیّت موسلمان بوونی
دواکوت تا پوژی نُوحود وهر له‌ویش شه‌هید بوو، بی‌ئو‌وی سوجه‌یه‌ک بقِ خوا
بیات، پیغه‌مبه‌ر ﷺ یش فه‌رمووی: ئه‌وه له‌ئه‌هلی به‌ه‌شته ئیبنو ئیسحاق
به‌ئیسنادی‌کی حه‌سه‌ن ده‌گپرتنه‌وه له‌ئبو هوره‌یره‌وه که فه‌رموویه‌تی: باسی
که‌سیکم بقِ بکه‌ن موسلمان بوویّت وپکاتیک نوپژی بقِ خوا نه‌کردبیّت، جائه‌گر
خه‌لکه‌که نه‌یانزانیا، ده‌یفه‌رموو: ئه‌وه نُوصه‌یرمی به‌نی عه‌بدولئه‌شه‌له .^۱

پینجه‌م: سوودو وانه‌و په‌نده‌کان.

۱- نه‌خشه‌ کیشانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ زیاتر بایه‌خی ده‌دابه‌یه‌سریب، ئه‌وشه‌ش
که‌سه‌یش که‌موسلمان بوون پوژی گه‌وره‌یان هه‌بوو له‌بلاوکردنه‌وه‌ی بانگه‌وازی
ئیسلام له‌ماوه‌ی ئه‌و ساله‌دا.

۲- هه‌ندی‌ک هۆکار هه‌بوو یارمه‌تی بلاو‌بو‌نه‌وه‌ی ئیسلامیدا له‌مه‌دینه، له‌وانه:
_سروش‌تی نه‌رم ونیانی هه‌ردوو هۆزی ئه‌وس و‌خه‌زه‌ج، که‌زیاده‌په‌ویان نه‌بوو
له‌په‌تکردنه‌وه‌ی هه‌لوپستی راست وپه‌وا، ئه‌وشه‌ش ده‌گه‌پرتنه‌وه بقِ ئه‌و ناماژه‌ی
پیغه‌مبه‌ر ﷺ که فه‌رموویه‌تی: ((اتاکم اهل الیمن، هم ارق افئدة والین قلوباً)).^۲
واته: وا خه‌لکی یه‌مه‌ن هاتنه‌لاتان، ئه‌وان له‌هه‌موو که‌سه‌ه‌ستناسک‌ترو
دلنه‌رمتن، ئه‌و دوو هۆزه‌یش به‌بنچینه‌ده‌گه‌پرتنه‌وه سه‌ریه‌مه‌ن، باوبا‌پیرانیان
له‌سه‌رده‌میکی کۆنه‌وه هاتوونه‌ته‌ئووی،^۳ خ‌وا‌ی گه‌وره ستایشیان ده‌کات
وده‌فه‌رموویّت: ﴿وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْأَيْمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِجُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا
يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِّمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ
وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ (الحشر: ۹).

۱- به‌وانه: السیره النبویه لأبی شه‌به ۴/۱ ۴۴۴ صحیح السیره النبویه ۲۹۱ .

۲- البخاری، کتاب المغازی، باب قدوم الاشعریین رقم ۴۳۸۸ .

۳- به‌وانه: السیره النبویه لأبی الحسن الندوی ۱۵۴ .

- ناکوکی نیوان ئه‌وس وخه‌زره‌ج وه‌لگیرسانی شه‌ر له‌نیوانیاندا، که زۆریک له‌سهرانیان تیاچوون له‌وشه‌پانه‌دا، که کۆسپ بوونه له‌پێگه‌ی ئیسلامدا، ته‌نها سه‌رکرده‌ لاره‌کان مابوون که ناماده بوون پاستی وه‌ربگرن، جگه له‌وه‌ی که‌سی زۆر ناودار نه‌مابوو هر هه‌موویان له‌قه‌سه‌ی ده‌رنه‌چن، ئه‌وان پێویستیان به‌سه‌رکرده‌یه‌ک بوو به‌ده‌ووریدا کۆبینه‌وه، عایشه‌ په‌زای خوای لیبیت ده‌فه‌رموویت: ((شه‌ری بوعاس خوای که‌وره‌ پێشکه‌شی کرد به‌پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی چونکه ئه‌و شه‌ره ئه‌وانی په‌رته‌وازه کردبوو، پیاو ماقولانیشیان تیایدا له‌ناو چوووبوون وبری‌ندار بوو بوون، بۆیه خوای که‌وره‌ موسلمان بوونیانی پێشکه‌ش به‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ کرد)).^۱

- نزیکیان له‌جوله‌که‌کان، ئه‌وه‌یش وایکرد شاره‌زاییان هه‌بیت ده‌رباره‌ی په‌یامه‌ ئاسمانیه‌کان وله‌ژیانی پۆزانه‌یان ئه‌و قسانه‌یان ده‌بیست، وه‌کو قوپه‌یش نه‌بوون که هیچ خاوه‌ن ناینیکیان له‌نیودا نه‌ده‌ژیا، به‌لکو هه‌ندی هه‌والی لی‌ره‌و له‌وییان ده‌بیست ده‌رباره‌ی پیغه‌مبه‌ران و وه‌حی، ئینجا جوله‌که‌کان ناگه‌داری ئه‌و دوو هۆزه‌یان ده‌کرده‌وه که کاتی سه‌ره‌لدانی پیغه‌مبه‌ریک نزیک بووه‌ته‌وه، بانگه‌شه‌ی ئه‌وه‌شیان ده‌کرد که شوینی ده‌که‌ون وئوانی تری پی‌ ده‌کوژن، وپرای ئه‌وه‌ی ئه‌وان له‌جوله‌که‌ زۆر تریوون،^۲ خوای که‌وره‌یش ئه‌مه‌ی له‌قورئاندا گێراوه‌ته‌وه: ﴿وَلَمَّا جَاءَهُمْ كِتَابٌ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا جَاءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ﴾ (البقرة: ۸۹)

ئه‌وس وخه‌زره‌ج سه‌رده‌مانیک بوو له‌جاهیلیه‌تدا له‌جوله‌که‌ به‌هیزترو زۆتر بوون، که ئه‌وان بتپه‌رست بوون و، ئه‌مان ئه‌هلی کتاب بوون، بۆیه هه‌ره‌شه‌ی لی‌ده‌دان به‌پیغه‌مبه‌ریک که‌دیت و شوینی ده‌که‌ون و به‌هۆی ئه‌و پیغه‌مبه‌ره‌وه ئه‌وان له‌ناو ده‌به‌ن وه‌کو عادو ئیره‌م.^۳

۱- البخاری: کتاب مناقب الانصار، باب مناقب الانصار ۴/۲۶۷ رقم ۳۷۷۷ .

۲- بیروانه: الغریاء الاولون ۱۸۳ .

۳- الدر المنثور للسيوطی ۱/۲۱۶ .

تا کو خوی گوره ویستی له پریگی ئه و شش که سه وه ئایینی خوی سه ربخات له مه دینه و، چاویان که وت به پیغمبر ﷺ له عه قه به و موسلمان بوون له سه ر دهستی و دلنیا بوون ئه مه ئه و پیغمبره یه که جوله که کان باسی ده کن، ئه وانیش که پانه وه باسه که یان بلا و کرده وه، ئه وه سه ره تایی موسلمان بوونیاں بو .^۱

۳- به یعتی عه قه به ی یکه م دووانی تیادا ئاماده بوو له خه زره ج، ئه وه یش پیشکه و تنیکی گرنگ بوو له به رزه وه ندی ئیسلام، چونکه له پاش شه پی له ناو به ری بو عاس، ئه و شش که سه توانیاں به سه ر هاتی مملانیی خویان پشتگوئی بخن و، حوت که سی تریش له گه ل خویان بهینن، دوو که سیان له ئه وس بوون، ئه وه ش واده رده خات که ئه وان له هه ولدانی چاره سه رکردنی ئه و قلیشانه وه ن که له نیوانیا نندا پوویدا وه، ئا پاسته کردنی ته وژی ئیسلامی بۆ مه دینه به ئه وس و خه زره جی یه وه، له بیر کردنی شه ره کانی نیوان خویان.

۴- پیغمبر ﷺ هه مو وه ولکی دا، بۆ ئاماده کردنی توانای موسلمانان له مه دینه، هیچ که م و کورپییه ک نه بوو سه باره ت به بنیاتنانی ئه و بنه ما به هیزه ی که ده وه له تی تازه ی له سه ر دروست ده بییت، ئه م هه وه له یش دووسالی ته واوی خایاند.^۲

۵- کۆ کردنه وه ی ئیمانی سه رکه و توو بوو له دلی ئه نصاره کاندا، هه ستیشیا ن ده کرد که کاتی ئه وه هاتوو ده وه له ت پیکبهینن، وه کو جابیر په زای خوی لی بییت، ده فه رموویت: تاکه ی واز له پیغمبر ﷺ بهینن به ناو هۆزه کاندا بگه ری و ده ربکریت له چیاکانی مه ککه و بترسیت ..^۳

۶- موضعب په زای خوی لی بییت گه یشته مه ککه، پیش کاتی حه ج له سالی سیا نزه ی په وانه کردنی پیغمبر ﷺ، وینه ی ته واوی بارودۆخی موسلمانانی باس کرد وه کو خوی، له پوو ی بلا و بوونه وه ی ئیسلام له هه موو به شه کانی ئه وس و خه زره ج و، ئه وان ئاماده ن که به یعته تیکی تر بدن بۆ پاراستنی پیغمبر ﷺ.^۴

۱- بیوانه: الدار المنثور ۱/ ۲۱۶، ابن هشام ۱/ ۴۴.

۲- هه مان سه رچاوه ۱/ ۳۹، ۴۴.

۳- بیوانه: التحالف السیاسی ۷۱.

۴- هه مان سه رچاوه ۷۲.

۷- ئینجا ئه‌و چاوپیکه‌وتنه پرویدا که په‌وپه‌وه‌ی میژووی گوپی، له‌کاتی‌ه‌جدا له‌سالی‌سیانزه‌مین له‌پیغه‌مبه‌رایه‌تی موحه‌مه‌د ﷺ، له‌و‌ساله‌دا زیاتر له‌ه‌ه‌فتا که‌س هاتن بو به‌جیه‌ینانی‌ه‌ج له‌خه‌لکی‌یه‌سریب، کاتیک‌گه‌یشتنه‌مه‌ککه، هه‌ندی‌په‌یوه‌ندی نه‌ینتی پرویدا له‌نیوان‌ئه‌وان وپیغه‌مبه‌ر ﷺ دا، سه‌ر‌ئه‌نجام بریاردره‌له‌ناوه‌پاستی (ایام‌التشریق) هه‌ردوو‌لایه‌کتر ببینن، له‌لای‌ئه‌و‌پێچکه‌پێگا شاخاوییه‌ی‌عه‌قه‌به، له‌نزیك‌جه‌مره‌ی‌یه‌که‌می‌مینا، هه‌روه‌ها بریاردره‌ئه‌و‌چاپیکه‌وتنه له‌ئه‌و‌په‌ری نه‌ینیدا بیٔ .^۱

به یعه تی عه قه به ی دووهم

جاییری کوپی عه بدوللا ده لیت: (... ووتمان: تاکه ی واز له پیغه مبهری خوا بهینین ﷺ ده رکړیت بو شاخه کانی مه ککه وبترسیت، بویه هفتا که سمان پویشتن بو لای پیغه مبهر ﷺ و، له کاتی حه جدا، کاتمان دیاری کرد له لای عه قه به یه کبگرین، یه ک یه ک و دوو دوو هم مومان کو بوینه ووه، ووتمان نه ی پیغه مبهری خوا له سر چی به یعتت پی بده یین؟ فه رموی: ((تبایعونی علی السمع والطاعة فی النشاط والکسل، والنفقة فی العسر والیسر، وعلی الامر بالمعروف.....)) واته: به یعتم پیبدهن له سر گوپرایه لی له چالاکي و خاوبوونه و تاندا، هه روه ها خه رج کردن له بوونه و نه بوونه داو، فه رمانکردن به چاکه و نه هی کردن له خراپه و، هه موو قسه یه ک له پیئاو خوادا بیئت بیکن و، ترستان نه بیئت له لومه ی لومه کاران و، پشتگیریم بکن و پاریزگاریم بکن کاتیک دیم بو لاتان، له هه موو شتیک که پاریزگاری خوتان وخیزان و مناله کانتانی لی ده کن و هه شت بو ئیوه یه .

ده لیت: ئیمه یش هه لسانین و به یعتمان پیدا، نه سعده که له هه موویان منالتر بوو ده سستی پیغه مبهر ﷺ ی گرت ووتی: له سه رخوتان نه ی خه لکی یه سرب، ئیمه نه م هه موو ریگه مان نه برپوه تا کو دنیا نه بوینه که مه حه ممه د پیغه مبهری خویه، ده رکردنیشی نه مړو جیا بوونه ووه ده که یه نیت له که له هه موو عه ره ب و، کوژدانی چاکه کانتان وگه یشتنی شمشیړ بو ئیوه، ئیتر یان نه وه نارام ده گرن له سر نه وه، پاداشتان لای خویه، یان نه وه یه که ده ترسن وناوین، بویه هه لویتستان پوونبکه نه وه، ده بیته پوزش بو ئیوه له لای خوا، ووتیان: سویند به خوا نه ی نه سعده هه رگیز واز له نه م به یعته ناهینین وده سستی لی هه لئاگرین، ده لیت: ئیتر هه لسانین و به یعتمان پیدا، پیغه مبهر ﷺ یش مه رچی له سه رمان داده ناو به لیتنی به هه شتی پیده داین .

به‌م شیوه‌ نه‌نصاره‌گان به‌یعه‌تیا‌ن دایه‌ پيغمبر ﷺ له‌سه‌ر گو‌پرايه‌لی و پشتگیری و جه‌نگ کردن، بۆیه‌ عوباده‌ی کو‌پی صامیت ناوی نا (بیعه‌ الحرب) ^۱ سه‌بارت به‌پروایه‌تی که‌عبی کو‌پی مالیکی نه‌نصاری_ که‌خۆی یه‌کیک بووه‌ له‌وانه‌ی به‌یعه‌تی عه‌قه‌به‌ی دووه‌میا‌ن داوه‌_ هه‌ندی ورده‌کاری زیاتری تیا‌دایه‌، ده‌فه‌رموویت: ((له‌گه‌ل حاجیه‌ بته‌پرسته‌کانی خزماناندا ده‌رچووین، نو‌یژمان ده‌کرد و له‌ئایین تیگه‌یشتبووین، کاتی یه‌کتر بینیمان ده‌سنیشان کرد له‌گه‌ل پيغمبر ﷺ له‌عه‌قه‌به‌، له‌ناو پاستی پۆژانی ته‌شریقدا، ئه‌م باسه‌مان له‌بته‌پرسته‌گان ده‌شارده‌وه‌، ئه‌و شه‌وه‌ له‌گه‌لیان خه‌وتین، له‌دوای نیوه‌شه‌و له‌جیگه‌کانی خۆمان ده‌رچووین به‌ره‌و شوینی دیاریکراو بۆ بینینی پيغمبر ﷺ، وه‌کو قه‌تی خۆمانده‌شارده‌وه‌، تا‌کو گه‌یشتینه‌یه‌ک له‌لای عه‌قه‌به‌، حه‌فتا پیاو بووین، دووژنیشمان له‌گه‌لدا بوو، نوسیه‌ی کچی که‌عب و، ئه‌سمانی کچی عه‌مر، له‌وی کۆبووینه‌وه‌ تا‌کو پيغمبر ﷺ هات و عه‌بباسی مامی له‌گه‌لدا بوو، که‌ئه‌و هیشتا بته‌پرست بوو، یه‌که‌م که‌سیش عه‌بباسی کو‌پی عه‌بدولموتته‌لیب قسه‌ی کرد؛ ئیتر نه‌وه‌ی پوونکرده‌وه‌ که‌پيغمبر ﷺ له‌پاریزگاری به‌نی هاشیمدایه‌، به‌لام ده‌یه‌ویت کۆچ بکات بۆ مه‌دینه‌، بۆیه‌ عه‌بباس ده‌یه‌ویست دلنیا‌بی‌ت له‌پاریزگاری کردنی نه‌نصاره‌گان له‌برازاکه‌ی و، به‌جی نه‌هیلن، ئه‌وانیش دا‌ویان کرد پيغمبر ﷺ خۆی قسه‌ بکات وچی پی‌ باشه‌ له‌مه‌رجدانان بۆ خۆی وخوا‌ی گه‌وره‌ لیان وه‌ریگریت.

فه‌رمووی: به‌یعه‌تتا‌ن لی‌ ورده‌گرم بمپاریزن له‌وه‌ی که‌ ئافره‌ت و مناله‌کانی خۆتانی لی‌ ده‌پاریزن، به‌رائی کو‌پی مه‌عروور کردی به‌ده‌ستیداو ووتی: به‌لی‌ سو‌یند به‌وه‌که‌سه‌ی تو‌ی به‌پاستی ناردوه‌، واده‌که‌ین، ئیتر پيغمبر ﷺ به‌یعه‌تی لی‌وه‌رگرتین، ئیمه‌یش خه‌لکیکی خاوه‌ن ئه‌زموون بووین له‌جه‌نگدا، له‌با‌وابی‌پیرانمانه‌وه‌ بۆمان ما‌بوویه‌وه‌، ئه‌بوله‌یه‌سه‌می کو‌پی تیه‌ان قسه‌که‌ی پی‌ بری وپرسیاری کرد: ئه‌ی پيغمبره‌ی خوا، له‌نیوان ئیمه‌و جوله‌که‌کاندا هه‌ندی

به یوه ندی هه یه و ئیمه ده بیرین، نایا نه گهر ئیمه و امان کرد و خوای گه وره توی سرخست و گه پایته وه مه ککه و ئیمه ت به جیهیشت چی بکهین؟ پیغمبر ﷺ زهرده خه نه یه کی کردو فه رموی: ((بل الدم الدم، والهدم الهدم، انا منکم، وانتم منی، احارب من حاربتهم واسالم من سالمتم)) واته: خوین و خوین، ویرانکردن و ویرانکردن، من له ئیوه، ئیوه ش له من، هر کیه سیك ئیوه شه پری له گه ل بکه ن شه پری له گه ل ده کم، ناشتیش له گه ل هر که سیك بکه ن ناشتی له گه ل ده کم.

ئینجا فه رموی: ((اخرجوا الی منکم اثنی عشر نقیبا لیکونوا علی قومهم بما فیهم)) واته: دوانزه کهس له خۆتان ده رکه ن بابینه فه رمانده له سه ر نه وانی تر، ئیتر نه وانی ش دوانزه یان ده رهینا، تۆکه سیان له خه زره ج و، سی کهس له نه وس. ئینجا پیغمبر ﷺ داوای لیکردن بگه پینه وه بۆ شوینه کانی خویان، گوئیان له شه یان بوو قورپه یشی ناگادار ده کرده وه، عه بباسی کوپ عوباده ی کوپ نه زله ووتی: سویند به وکه سه ی توی کردوو به پیغمبر، نه گهر ده ته ویت سبه ی به شمشیره کانمان دین به خه لکی مینادا .

پیغمبر ﷺ فه رموی: ((لم نؤمر بذلك ولكن ارجعوا الی رحالکم)) واته: فه رمانمان به وه پی نه کراوه، به لکو بگه پینه وه بۆ شوینه کانی خۆتان، نه وانی ش گه رانه وه، سه ر له به یانی هه ندیک له سه رانی قورپه یش هاتنه لایان، سه باره ت به وه ی بیستیان له په یماندانیان به پیغمبر ﷺ و بانگه یشت کردنیان بۆ نه وه ی کوچ بکات بۆ لایان، ئیتر بته رستانی نه وس و خه زره ج سویندیان خوارد که کاری وایان نه نجام نه داوه، موسلمانانه کانیش سه یری به کترین ده کرد،^۱ ئینجا هه لسان و حاریسی کوپ هیشامی کوپ موغیره ی مه خزومیان تیادا بوو، جوتی نه علی تازه ی له پیکردبوو، منیش ووتم: نه ی نه بو جابیر نایا تۆیش ناتوانی جوتی نه عمل وه کو نه لاوه قورپه یشیه له پی بکه یت؟ حاریس قسه که ی بیست و نه عله کانی له پی خوی داکه ند و فرتیانیداو ووتی: سویند به خوا نه بی له پی بکه یت، ووتی: نه بو جابیر ده لیت: نه عله کانی بۆ بگیره وه. ده لی: ووتم: نه به خوا نایگیره وه.^۲

۱- بپوانه: ابن هشام ۶۱/۲، باسناد حسن، وانظر: السيرة النبوية الصحيحة للعمري ۲۰۱/۱.

۲- بپوانه: مجمع الزوائد ۴۲/۶_۴۶ وقال الابناني في تحقيق فقه السيرة للقرظالي: وهذا سند صحيح. وصححه ابن حبان، في الفتح ۴۷۵/۷.

وانه و ناموزگار بیه کان:

۱- نه م به بیه ته به هه موو پالنه رو شوینه واره کانی سه رکه وتنیکي هره گه وره بوو، چونکه نه لقه ی به که م بوو له زنجیره ی فتوحاتی ئیسلامی که یه ک به دوا ی به کدا هاتن، له سه رنه نجامی نه م به بیه ته وه، پاش نه و مرج و په ایمانانه ی پټغممبر ﷺ له سه ر نه وان وه ریگرت، له سه ر به هیژترین پیشه نگ له پیشتیوانانی خوا ی گه وره، که نه وانیش به نه مه ک ترین که سانیک بوون بؤ نه و په یمانه که په یمانی پشتگیریکردن بوو له ریگای راستی ئیسلام و، چاکیش ده یانزانی چی ده گه یه نی، هه موو هه ولئیکیشیاندا له پټناو به رزکردنه ووی وشه ی(الله) له هه موو شوینیکدا، بؤ نه ووی نایین ته نها بؤ خوا ی گه وره بیټ.....^۱

۲- راستیتی باوه رو شوینه واری له په روه رده کردنی دل وده روندا، شوینه واره کانی دهرده که ویت له ناماده یی سه رکرده گه وره کان، که گیانیا ن به خت بکن له پټناو خوا ی گه وره و پټغممبر ﷺ دا، پاداشتی له سه رزه ویش له ده سته کوت وپله و پایه دا نییه، که پیشتر نه وان ده یان سالیان له ته مه نیان به سه ر دهر د له پټناویدا، نه وه شوینه واری باوه رپه به خواو راستی نه م ئیسلامه کاتیک په لده هاویشی له دله کاندا.^۲

۳- گرنگی نه خشه کیشان له به بیه تی عه قه به دا، نه وه بوو که له بارودن خیکي ناهه موارو سه خندا بوو، ئینجا بریتی بوو له به رنگارییه کی به هیژو ترسناک له دژی بتپه رستی، له و سه رده مه دا، بؤیه نه خشه کیشانی پټغممبر ﷺ بؤی له نه و په ری توکمه بییدا بوو به م شیوه ی لای خواره وه:

أ- نه پنی جموجول وگواستنه ووی کومه لی په یماندهران، بؤ نه ووی کاره که ناشکرا نه بیټ، چونکه نیرده که حه فتا پیاوو دوژن بوون، له نیو یه سر بیه بیه کان که هاتبوون بؤ مه که و نزیکه ی پټنج سه د که س ده بوون، کاتی یه کتر بینینیش دووم

۱- بهوانه: محمد رسول الله، محمد الصادق عرجون ۴۰۰/۲ .

۲- بهوانه: التربية القيادية ۱۰۳/۲ .

پۆزانی ته شریف بوو پاش نیوه شهو، له کاتی خهوتنی خه لکی و کپی شهودا، ههروهه له جیگایه کیشدا بوو دوور له وهی که سیڤ بۆ کارێکی له خه و به ناگابیته وه بیانبنیئت .^۱

ب- ده رچوون به شیوهیهکی پێک و پێک له لایه ن کۆمه لانی په یمانده ره وه، بۆ کات و جیگای کۆبوونه وه، به په نهانی و دزیه وه ده رده چوون، یه ک یه ک و، دوو دوو.

ج- کات و جیگای کۆبوونه وه ده ور درا به ئه و په پری نهیئنی، به شیوه یه ک ته نهی عه بباس پێی زانی که له گه ل پيغمبر ﷺ هاتبوو، بۆ ئه وه ی دنیایبیت له مه سه له که،^۲ به لام ئه و دوا ی موسلمانان نه یانده زانی، ئینجا پيغمبر ﷺ فه رمانی پێکرد، ده نگیان به رز نه که نه وه، قسه درێژ نه که نه وه، نه کوکه سیڤ گوێی پێیان وه بیئت، یان هه ست به جموجولیان بکات .^۳

د- به دوادا چوونی شار دنه وه نهیئنی، کاتی که شه ی تان مه سه له ی به یعه ته که ی ئاشکرا کرد، پيغمبر ﷺ فه رمانی پێکردن بگه رپنه وه بۆ ناو شوینه کانی خۆیان، په له یشی نه کرد له پوویه پوو بوونه وه ی سه ربازی، که هیشتا کاتی نه هاتوو، ئه و کاته ی قورپه یشیش هاتن بۆ دنیای بوون له وه وهاله، موسلمانان سه ریان لی تێکدان به بی ده نگییان، یان به به شداریکردن به قسه یه ک که باسه که له بیر بباته وه .^۴

ه- هه لبژاردنی شه وی کۆتایی له شه وان ی حه ج، که شه وی سیانزه ی زیلحیجه یه، نزیک ئه و کاته ی حاجیان ده گه رپنه وه ولاته کانی خۆیان له پۆژی دوا ییدا، که کات ئه وه نده نامیننیته وه به ده ست قورپه یشه وه که ره خنه بگرن یان کۆسپ وته گه ره دروست بکه ن، که ئه وه ش کارێکی چاره پوان کرا وه^۵ هه رواش بوو.

۱- بپوانه: الهجرة النبوية المباركة ۶۱ .

۲- هه مان سه رچاوه ۶۲ .

۳- بپوانه: الهجرة النبوية المباركة ۶۲ .

۴- هه مان سه رچاوه ۶۵ .

۵- هه مان سه رچاوه ۶۷ .

۴- پینج پرگه‌ک‌ی په‌یمان‌که زۆر پروون وناشکرابوو، گوپراه‌لی له‌چالاک‌ی و لاوازیدا و، خه‌رجکردنی مال له‌توانین وده‌ست‌کورتیداو، فه‌رمانکردن به‌چاکه‌و، قه‌ده‌غه‌کردنی خرابه‌و، کارکردن بۆ خوا بی هیچ ترسیک له‌لۆمه‌کردن .. هه‌روه‌ها پشتگیرو پاریزگاریکردنی پیغمه‌مبه‌ر ﷺ کاتیك دیته مه‌دینه .^۱

۵- به‌رائی کوپی مه‌عروور سه‌رکرده‌ی نه‌نصار یه‌کسه‌ر پازی بوو و، ووتی: سویند به‌و که‌سه‌ی تۆی په‌وانه‌کردروه، وه‌کو منال وخیزانه‌کانمان به‌رگریت لیده‌که‌ین و، باسی توانای خۆیانی کرد له‌شه‌پکردندا، نه‌مه سه‌رکرده‌که بوو پیشنیاری تواناکانی ده‌کرده سه‌ر پیغمه‌مبه‌ر ﷺ .^۲ نه‌وه‌ی شایه‌نی باسه‌ بوه‌تریت ده‌ریاره‌ی به‌رائی کوپی مه‌عروور نه‌وه‌یه کاتیك له‌گه‌ل خه‌لکه‌که هات پیی ووتن: من بۆچوونیکم هه‌یه نازانم له‌سه‌ری پازی ده‌بن یان نه؟ ووتیان: چی بۆچوونیک؟ ووتی: من هه‌ز ناکه‌م له‌نوویژدا پشت له‌که‌عبه‌بکه‌م، به‌لکو پیم خۆشه‌پرووی لی بکه‌م، ووتیان: نه‌وه‌ی بیستومانه پیغمه‌مبه‌ر ﷺ هه‌ر پروو له‌شام ده‌کات واته به‌یتولمه‌قدیس ئیمه‌یش هه‌ز ناکه‌ین له‌قه‌سه‌ی ده‌رچین، که‌کاتی نوویژ ده‌هات نه‌وان پروویان ده‌کرده به‌یتولمه‌قدیس و نه‌و پرووی ده‌رکرده که‌عبه، هه‌ر به‌وشیوه‌یه مانه‌وه تاکو گه‌یشتنه مه‌که‌و، پیغمه‌مبه‌ر ﷺ یان ناسی له‌گه‌ل عه‌بیاسی مامیدا له‌ناو مزگه‌وته‌که‌دا دانیشتبوون، پیغمه‌مبه‌ر ﷺ پرسنیاری له‌عه‌بیاسی کرد و فه‌رمووی: نه‌ی باوکی فه‌زل نه‌و دووپیاوه ده‌ناسی؟ ووتی: به‌لی نه‌وه به‌رائی کوپی مه‌عرووری سه‌رۆکی عه‌شیره‌ته‌که‌ی خۆیه‌تی نه‌وه‌ش که‌عبی کوپی مالیکه، پیغمه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: که‌عبی شاعیر؟ ووتی: به‌لی، ئیتر به‌رائیش باسی نه‌وه‌ی بۆ کرد که‌پروویدا له‌گه‌شته‌که‌دا، سه‌باره‌ت به‌پروکردنه که‌عبه له‌نوویژدا، ووتی: نه‌ی پیغمه‌مبه‌ری خوا چی ده‌لیت. فه‌رمووی: (قد کنت علی قباله‌ لو صبرت علیها) ^۳ واته: تو له‌سه‌ر قیبله‌یه‌ک بوویت نه‌گه‌ر نارامت بگرتایه، که‌عب ووتی: ئینجا (براء) که‌پراه‌وه سه‌ر قیبله‌که‌ی پیغمه‌مبه‌ر ﷺ وله‌گه‌لمان پرووه به‌یتولمه‌قدیس نوویژی ده‌کرد، به‌لام له‌کاتی سه‌ره مه‌رگیدا فه‌رمانی کرد به‌که‌سوکاره‌که‌ی پرووه که‌عبی

۱- بېوانه: التحالف السياسي ۸۲ .

۲- بېوانه: السيرة النبوية لابی شهبه ۴۴۴/۱ .

۳- هه‌مان سه‌رچاوه ۴۴۵/۱ .

بکه‌نه‌وه، له‌مانگی سه‌فه‌ر وه‌فاتی کرد پیش هاتنی پیغمبر ﷺ به‌مانگیك، پاسپارده‌شی کرد سیّ یه‌کی ماله‌که‌ی بۆ پیغمبر ﷺ بیّت، ئه‌ویش قبولی کردو دیواره‌گه‌پایه‌وه بۆ مناله‌کانی، ئه‌و یه‌که‌مین که‌سیشه به‌سیّ یه‌کی ماله‌که‌ی پاسپارده‌ی کردوه، له‌م هه‌والده‌دا چهند راوه‌ستانیکمان هه‌یه:

أ- په‌یوه‌ست بوون له‌گه‌لّ موسلماناندا به‌په‌وشت وه‌رمانه‌کانی پیغمبر ﷺ هه‌رپیشنیاریکیش سه‌رچاوه‌که‌ی هه‌رچیه‌ک بیّت، ناکۆک بیّت له‌گه‌لی، په‌تده‌کریتته‌وه .

ب- سه‌رگه‌وره‌یی بۆ هیچ که‌سیك نه‌مایه‌وه جگه‌ له‌پیغمبر ﷺ، ریزگرتنیش له‌هه‌ر مرۆفیک ئه‌بیّت په‌نگدانه‌وه بیّت به‌په‌یوه‌ست بوون به‌فرمانه‌کانی پیغمبر ﷺ به‌م شیوه‌یش هه‌ندی داب و نه‌ریتی جاهیلی لاده‌چوو، بۆ ئه‌وه‌ی به‌های ئیمانی بیته‌جیگای، ئه‌وانه‌ش پێوه‌ری راسته‌قینه‌ن که‌ده‌کریت حوکمیان پێ بدریتته‌ سه‌ر خه‌لکیدا له‌په‌وی پۆلین کردن .

۶- ئه‌بوله‌یسه‌م به‌پاشکاوێ به‌پیغمبر ﷺ ی ووت: که‌ئیمه‌ په‌یوه‌ندیان له‌گه‌لّ جوله‌که‌ ده‌برین، ئایا پاش سه‌رکه‌وتنت به‌جیمان ناهیلێ، پیغمبر ﷺ یش به‌وشیوه‌ وه‌لامی دایه‌وه که‌بینیمان، ئه‌و په‌خنه‌گرتنه‌ش ئامازه‌ده‌کات بۆ ئازادییه‌کی زۆر، که‌ئیسلاام ده‌یدا به‌موسلمانان، چونکه‌ ئه‌و به‌ئه‌و په‌ری ئازادی،^۲ ده‌برپینی کرد له‌وه‌ی که‌له‌ناخیدا، وه‌لامه‌که‌ی سه‌روه‌ری مرۆفایه‌تیش زۆر مه‌زن بوو، کاتیک خۆی به‌به‌شیک له‌ئه‌نصارو ئه‌نصاری به‌به‌شیک له‌خۆی زانی .^۳

۷- له‌هه‌لبژاردنی فه‌رمانده‌کاندا هه‌ندی په‌ندو وانه‌ به‌دی ده‌کرین، له‌وانه‌:

أ- پیغمبر ﷺ خۆی هه‌لینه‌بژاردن، به‌لکو مه‌سه‌له‌ی هه‌لبژاردنی بۆ خۆیان به‌جیه‌تشت، واته‌ کردی به‌پاویژ له‌نیوانیانداو، بۆ ئه‌وه‌ی پایان به‌یئنی له‌گه‌لّ پاویژکردندا .

۱- به‌وانه: معین السیرة النبویة للشامی ۱۳۵ .

۲- به‌وانه: التاريخ الاسلامی للحمیدی ۹۷/۳ .

۳- به‌وانه: التریبة القیادیة ۶۷/۲ .

ب- نوینه رایه تی به پپی ریژه له هه لیزاردندا، ناشکرایه که ناماده بوان له خه زره ج زۆرتر بوون له ناماده بوانی ئه وس، سی به رانبهر زیاتر بوون له ئه وان، بۆیه ئه وه فرماندانه سیی له ئه وس بوون و، تۆی له خه زره ج^۱.

ج- پیغه مبه ر ﷺ ئه وکه سانه ی کرد به سه ر په رشتیار له سه ر به ریوه چوونی بانگه واز له یه سرب، چسونکه ئیسلام باری باش بوو بوو له وهی، زۆر که س موسلمانیتی خۆی راده گه یاند، ئینجا پیغه مبه ر ﷺ ویستی ئه وه یان پی رابگه یه نیت که ئه وان نامۆنین و پیویست ناکات که سیان له ده ره وه ی خۆیان بۆ بنییری، به لکو خۆیان خاوه ن ئیسلام و پارێزه رانین^۲.

۸- سه رانی مه ککه دلتیا بوون له راستی ئه و مامه لیه ی که پیکهات له نیتوان پیغه مبه ر ﷺ و ئه نصاره کان، بۆیه ده رچوون به دوایاندا و، فریای سه عدی کوپی عوباده که وتن له ئه زاخیر، هه روه ها مونزیری کوپی عه مری که هه ردوکیان له نه قیبه هه لبژێردراوه کان بوون، مونزیر له ده ستیان ده رچوو، به لام سه عدیان گرت، هه ردوو ده ستیان به سه ته گه رده نیه وه به په تی باره که ی، ئینجا بردیان وه بۆ مه ککه، به لیدان و پراکیشانی به قزی، چونکه قزی درێژ بوو^۳ به لام له ریگه ی حاریسی کوپی حه رب و جوبه یری کوپی متعیم توانی رزگاری بێت له قورپه یش، چونکه ئه و بازرگانی ئه و دوو پیاوه ی ده پاراست له لای خۆیان، له ویشدا داب و نه ریتی جاهیلی فریای که وت نه ک شمشیری موسلمانان، هیچ سه ر شوپییه کی له و نه ده بین، چونکه ئه و ده یزانی که موسلمانان راو ده نرین له مه ککه و توانایان نییه خۆیشیان بپارێزن^۴.

۹- وته ی عه بباسی کوپی عه بباد و وه لامه که ی پیغه مبه ر ﷺ، وانه یه کی په روه رده یه یی کاریگه ره، ئه ویش بریتی یه له وه ی به رگریکردن له ئیسلام و مامه له کردن له گه ل دوژمنانی ئه م ئایینه په یوه سه ت نییه به بۆ چوونی

۱- بهوانه: السیره النبویه لابی فارس ۲۰۹.

۲- بهوانه: دراسات فی السیره النبویه، د. عمادالدین خلیل ۱۳۲.

۳- بهوانه: التاریخ الاسلامی للحمیدی ۱۰۷/۳.

۴- بهوانه: التریبه القیادیه ۱۱۶/۲.

موسلمانانوه، به لکو په یوه سته به ملکه چی به فرمانه کانی خوی گه وره، هرکاتیکیش پښه درا به جهاد کردن نه وکاته مه سه له ی چونه پیشه وه و پاشه کسه کردن ده گه پښه وه بؤ بؤ چونی کوششکاران پاش پراویژ کردن ولیکولینه وهی مه سه له که له هه موو پروانگه په که وه .^۱

چهندهش لیها تووی نه خسه کیشانی سیاسی به هیژ تر بیت زیاتر ده بیته مایه ی سرکه وتنی کاره کان، شاردنه وهی پلانه کانیش سرکه وتن ده سته به ر ده کات به پشتیوانی خوی گه وره .^۲

۱- به یعه ته که بؤ پیاوان به ته وقه کردن بوو له گه ل پیغمبر ﷺ ، سه باره ت به و دوو نافرته هی که ناماده بوون به یعه ته که یان به قسه بوو، پیغمبر ﷺ هیچ کاتیک له گه ل نافرته تیکی نامه حره م ته وقه ی نه کردوه، هیچ که سیکیش له و به یعه ته دوانه که وت ته نانه ت دوو نافرته ته که یش، به یعه تی جه نگیاندا، به نه مه کیش بوون به رانبر نه و به یعه ته، نوسه یبه ی کچی که عب (نوممو عوماره) له جه نگی نوحدا که وت ودوانزه برینی پیوه بوو، له جه نگی نوحود له گه ل میژده که ی ده رچوو بوو، ناوی ده دایه موسلمانان، جاکاتیک موسلمانان تیکشکان، له گه ل پیغمبر ﷺ مایه وه، شه پی ده کرد وبه شمشیر به رگریده کرد له پیغمبر ﷺ ، به سه ختی بریندار بوو، ناماده ی به یعه تی (رضوان) یش بوو،^۳ موسه یله مه ی دروژنیش کوپه که ی پارچه پارچه کرد، به لام نوسه یبه تووشی لاوازی وبی وره یی نه بوو^۴، هه روه ها ناماده ی جه نگی په مامه یش بوو، له کاتی شه په کانی پاشگه زیوونه وه دا له گه ل خالیدی کوپی وه لید، هه ر به رده وامیش بوو له شه پ کردن تاکو ده سستی بر او دوانزه برینی پیوه بوو، سه باره ت به نه سمائی کچی عمر، له به نی سه له مه بوو، ده گپښه وه دایکی موعازی کوپی جه به ل بووه، ده شگپښه وه که ناموژای موعازی کوپی جه به ل بووه .

۱- بېوانه: التاريخ الاسلامی للحمیدی .

۲- بېوانه: التحالف السياسي في الاسلام ۹۶ .

۳- بېوانه: المرأة في العهد النبوی، د. عصمة الدين کرکر ۱۰۸ .

۴- بېوانه: التحالف السياسي ۸۷ .

۵- ابن هشام ۸۰/۲، اسد الغابة ۳۹۵/۵، البداية النهاية ۲/۱۵۸-۱۶۶، الاصابة ۸/۸_رقم ۴۹،۴۸ نقلًا عن

المرأة في العهد النبوی ۱۰۸ .

۱۱- کاتیک ژیاننامہی بہ شدار بووانی عہ قہبہی دووم دہ خوینینہ وہ، دہ بینین نزیکہی سیّ یه کی ئەوانہ لە سەردەمی خودی پیغمبەر ﷺ و دواي ئەو شەھید بوونە، ھەر وہا دہ بینین نزیکہی نیوہ یان نامادە ی ھەموو جەنگە کان بوونە لە گەڵ پیغمبەر ﷺ ، سیّ و سیّ کەسیان بە تەنیشت پیغمبەر ﷺ بوونە لە ھەموو غەزاکاندا، ئەوانەش کە نامادە ی جەنگی بە در بوون نزیکہی حەفتاکەس دہ بوون .

بە پراستی ئەو پشتیوانانە پراستیان کرد لە گەڵ خواو پیغمبەر ﷺ ، لییان بوو شەھید بوو، ھەندیکیشیان مانەوہ تاکو بە شدارییان کرد لە سەر کردایەتی کردنی دەوڵەت و، پروداوہ مەزنەکانی دواي کۆچی دواي پیغمبەر ﷺ ، ھەربە و جۆرە کەسانە ییش بوو کە دەوڵەتی ئیسلام بەرپا بوو، ئەو نمونانە ی کە ھەمیشە لە بەخشیندان وھیچ پاداشتیان ناوی بە ھەشت نەبیت، میژوویش لەوہ بچوکتەر لە ھەموو سەردەمەکانیدا، بتوانیت کەسانی وەکو ئەوانە لە خۆبگرت .^۱

باسی چواره م: کوچ کردن بومه دینه

یه که م: پښه کی وناماده کاری بو کوچ کردن.

ناماده کاری به کانی پیش کوچ به قه ده ری خوی گوره به پښه ده چوو، له دوو
ثا راسته یشدا خوی ده بینیه وه:

۱- ناماده کردنی نه وانه ی کوچده گان:

کوچ کردن گشت و سهیرانیک نه بوو، که سیک بی تاقه تی خوی پی دهریکات،
به لکو به جیهیشتنی خاک وکس وکاره و خزمان و دستان وهویه کانی بزوی، له پیناو
عه قیده دا، بویه نه و کاره پیویستی هه بوو به کوششیکي مه زن، تا کو موسلمانان
گه یشتنه نه و قه ناعه ته ی کوچبکه ن، نه ویش به کاریگه ری چهنده هؤکاریک بوو،
له وانه:

- په روه رده ی بیرو باوه پی پته و که پیشتر باسما ن کرد.

- نه و چه وساندنه وهی تووشی موسلمانان بوو، تا کو قایل بوون به وهی که ژبان
به سر بردن له گه ل بپیاوه پاندا مه حاله .

- قورئان له مه که ناماژه ی نیادا بوو به کوچ کردن و سرنج پراکیشان بو نه وهی

زه وی خوا فراوانه، خوی گوره ده فهرمووی: ﴿قُلْ يٰعِبَادِ الدِّينِ ءَامِنُوا اَنْفُورِيْكُمْ
لِلَّذِيْنَ اَحْسَنُوْا فِيْ هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَّارْضُ اللهُ وَّاسِعَةً اِنَّمَا يُوَفِّي الصّٰبِرُوْنَ اَجْرَهُمْ بِغَيْرِ
حِسَابٍ﴾ (الزمر: ۱۰)

له دوی نه وهش سوپه تی (الكهف) دابه زی، که باسی نه و کومه له لاوانه ده کات
که باوه پریان به خوی گوره هیناوه و، مال و حال خویان به جیهیشتووه به ره و
نه شک و تیک، نه وهش دیمه نیکي نیمان گرنگ بوو بو هاوه لان.

نینجا له پاش نه وهش هندی نایه ت دابه زی به پاشکوی باسی له کوچ کردن

ده کرد له سوپه تی (النحل) خوی گوره ده فهرموویت: ﴿وَالَّذِيْنَ هٰجَرُوْا فِيْ اللهِ مِنْ
بَعْدِ مَا ظَلَمُوْا لَنْ نُجِزَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَّلَا نُجْزِيْ الْاٰخِرَةَ اَكْبَرَ لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ﴾ (۴۱)

الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿ (النحل: ۴۱-۴۲)

ه‌روه‌ها له‌کۆتاییه‌کانی ئه‌و سوپه‌ته ه‌مان واته دووپات ده‌بیته‌وه: ﴿ ثُمَّ
إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِن بَعْدِ مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَاهَدُوا وَصَبَرُوا إِنَّ
رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿ (النحل: ۱۱۰).

کۆچکردنیش بۆحه‌به‌شه پ‌امینانیک‌ی کرده‌یی‌بوو له‌سه‌ر به‌جیه‌یشتنی نیشتمان و
میلله‌ت^۱.

۲- ئاماده‌کاری له‌یه‌سریب :

تیبینی ده‌که‌ین که‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌په‌له‌ وله‌ پۆژه‌کانی سه‌ره‌تادا نه‌پۆیشت بۆ
یه‌سریب، به‌لکو زیاتر له‌ دوو سال^۱ دواکه‌وت، تاکو دلنیا‌بوو له‌بوونی بنکه‌یه‌کی فراوان
له‌وی، له‌ه‌مانکاتدا ئاماده‌کاری ده‌کرا له‌یه‌سریب له‌که‌شیک‌ی قورئانیدا له‌پاش
پۆیشتنی موضعه‌ب بۆ ئه‌وی.

پیغه‌مبه‌ر ﷺ ته‌واو دلنیا بوو که‌ ئه‌نصاره‌کان به‌ته‌واوی ئاماده‌ن، چونکه‌ داوای
کۆچکردنی پیغه‌مبه‌ر ﷺ یان کرد بۆ لای خو‌یان، ه‌روه‌ها وتووێژه‌کانی عه‌قه‌به‌ی
دووه‌م سوور بوونی ئه‌وانی دوپات ده‌کرده‌وه له‌سه‌ر به‌یعت و متمانه‌ به‌خشین
به‌پیغه‌مبه‌ر ﷺ سه‌باره‌ت به‌خو‌یان، ئینجا ئه‌وان ه‌ر ئه‌و کاته‌ حه‌زیان کرد ه‌یرش
به‌نه‌ سه‌ر خه‌لکی مینا، له‌و که‌سانه‌ی که‌ ئه‌شکه‌نجه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ یان داوه،
به‌لام پیغه‌مبه‌ر ﷺ رینگه‌ی پینه‌دان.

به‌م شتیه‌ ئه‌وان ئاماده‌کران بۆ ئه‌وه‌ی پیشوازی بکه‌ن له‌موسلمانان^۲.

دووه‌م: پیشه‌نگی موسلمانان.

کاتیک ئه‌نصاره‌کان به‌یعتیان دایه‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌سه‌ر ئیسلام و به‌رگریکردن
لی، بته‌رسته‌کان زۆر به‌وه‌ قه‌لس بوون و ئه‌شکه‌نجه‌یان زیادی کر بۆ موسلمانان،

۱- ب‌روانه: السیره النبویه تربیة امة ویناء دولة، صالح الشامی ۱۱۸ .

۲- ب‌روانه: ه‌مان سه‌رچاوه ۱۲۰_۱۲۱ .

بویه پیغمبر ږنگای دایه موسلمانان کوچ بکن بؤ مه دینه، مه به ستیش له و کوچه پیکه یتانی ده وله تی ئیسلامی بوو، که ه لسی به کاروباری بانگه وازو جیهاد، بؤ نه وهی ئاین ته نها بؤ خوا بیت ، عائشه په زای خوی لیبت ده فره مویت: ((کاتیک هفتا که سه که له لای پیغمبر ﷺ گه پانه وه، پیخوشحال بوو، خوی گه وره یش خه لکانیکی خاوه ن نه زمون له جه ننگ و فریا که وتن کردبه پیشتیوانی پیغمبره که ی، له هه مان کاتدا ئازارو نه شکه نجه پوژتابی پتر ده بوو له سره موسلمانان، به شیوه یه که سته میان لیکردن که پیشتر وایان نه کردووه، بویه هاوه لان داوایان کرد پیغمبر ﷺ ږیگیان بدات کوچ بکن، پیغمبر ﷺ پیی فره مون: کوچگی نیوه م پی پیشان دراوه، زه وییه کی شوره داری پر دارخورمایه، ده که ویته نیتوان دوو ناوچه به ردی رهشیان تیادایه، نه گهر سه راتیش دارخورمای تیا بویه ده موت خویته تی، له پاش چند پوژیک به خووشحالی یه وه ده رچووه لای هاوه لان و فره مووی: ناگادار کرامه وه له جیکای کزچتان، یه سربیه، هه رکه سینک ده یه ویت بابروات.

نیتر نه وانیش ږیکده که وتن له نیتوان خویانداو به په نهایی درده چوون، یه که م که سیش له هاوه لانی پیغمبر ﷺ گه یشته مه دینه، نه بو سه له مه ی کوپی عه بدولنه سه د بوو، له دوی نه ویش عامیری کوپی په بیعه له گه ل له یله کی کچی نه بی هه سمه که یه که م نافرته بوو گه یشته مه دینه، نینجا هاوه لان به دوی یه کدا گه یشتنه مه دینه، ده چوونه ماله کانی نه نصار، نه وانیش جیگیان بؤ ناماده ده کردن و دلنه وایان ده کردن، سالمی مه ولای نه بو حوزه یه په پیش نویژی موهاجیرانی ده کرد له (قباء) پیش گه یشتنی پیغمبر ﷺ ، کاتیک موسلمان هاتن بؤ مه دینه، قوره یش توپه بوون لییان، چند که سینکیش له وانه ی به یه تیان دابووه پیغمبر ﷺ له دوا جاردا وگه رابوونه وه مه دینه، که یه که مین موهاجیر گه یشته مه دینه، نه وان گه پانه وه لای پیغمبر ﷺ له مه ککه، تاکو دوی له گه ل هاوه لاندا گه پانه وه بؤ مه دینه، نه وانه موهاجیری نه نصارین، نه وان بریتی بوون له: زه کوانی کوپی عه بدولقه یس و،

عوقبەى كۆپى وەھبى كۆپى كىلدەو، عەبباسى كۆپى عوبادەو، زىادى كۆپى لەبىد، ئىنجا موسلمانان ھەموويان دەرچوون بۆ مەدینە، كەس لەمەككە نەمايەو جگە لە پىغەمبەر ﷺ وئەبو بەكرو عەلى، يان كەسىكى نەخۆشى لاواز كەناتوانىت كۆچ بكات .^۱

سى يەم: جۆرەكانى دژايە تىكردنى قورەيش بۆ موھاجىرەكان.

سەرانى قورەيش ھەموو ھەولتىكان خستە گەر بۆ بەر بەست دروستكردن لە بەردەم موسلماناندا بۆئەوھى كۆچ نەكەن، بەچەند شىوازىك:

۱- شىوازی جياكردنەوھى پياو لەگەل ژن ومنالیدا: لەم بارەوھ ئوممو سەلەمە دەگىرپتەوھ چۆن خۆى وئەبو سەلەمەى مىردى كۆچيان كرددوھو دەفەرموویت: كاتىك ئەبو سەلەمە برپارىدا كۆچ بكەين بۆ مەدینە، وشترەكەى خۆى ئامادەكردو و منى لەسەرى سوار كرد وسەلەمەى كورپىشم بەباوشەوھ بوو، ئىنجا دەرىكردىن و وشترەكەى پادەكيشا، كاتىك پياوانىك لەبەنى موغىرە چاويان پىيان كەوت ووتيان: ئەوھ خۆت ئارەزوى خۆتە چى دەكەيت، بەلام بۆچى پىنگەبدەين ئەو ئافرەتە كەلەئىمەيە لەگەل خۆتى بىەيت؟

دەفەرموویت: ھاتن پەشمەى وشترەكەيان لەدەستى وەرگرت ومنىشيان لىى سەند.

ئىتر لەو كاتە عەشیرەتى بەنو عەبدولئەسەد ووتيان: نەبەخوا كۆپى خۆمان ناھىلین لەلای ئەو ئافرەتە بىت، مادام لەيەكياتان كرد، دەفەرموویت: سەلەمەى كۆپى ھەرىكەو بەلایەكدا پاياندەكيشا تاكو باليان دەركدو، بەنوعەبدولئەسەد برديان، بەنو موغىرەيش منيان لەلای خۆيان گلدايەوھو، ئەبو سەلەمەى مىردىشم پۆيشت بۆ مەدینە وھەموومانىان لەيەكتر كرد.

دەفەرموویت: ھەموو بەيانىانىك دەر دەچووم ولەئەبتەح دادەنىشتم وتاكو ئىوارە دەگريام نزيكەى سالىك ئەوھ حالم بووھ تاپۆژىك ئامۆزايەكم لەبەنى موغىرە منى

بینی و به‌زه‌یی به‌مندا هاته‌وه‌و، به‌به‌نی موغیره‌ی ووت: نایا ئەم به‌سته‌زمانه ده‌رناکه‌ن جیاتان کردووه‌ته‌وه له‌مێرده‌که‌ی و‌کوپه‌که‌ی؟ ئیتر پێیان ووتم: بۆ بۆ لای پیاوه‌که‌ت ئەگه‌ر چه‌ز ده‌که‌یت، ئینجا به‌نو‌عه‌ بدولئه‌سه‌دیش کوپه‌که‌یان بۆ گێڕامه‌وه‌و، به‌باوه‌شمه‌وه‌ گرت و‌سواری و‌شتر بووم و‌به‌ته‌نیا به‌پێکه‌وتم بۆ مه‌دینه، که‌گه‌یشتمه‌ ته‌نعیم، عوسمانی کوپه‌ی ته‌لحه‌م تووشی بوو، پێی و‌تم: بۆ کوئێ نه‌ی کچی ئومه‌ییه؟ ووتم: بۆ لای مێرده‌که‌م له‌مه‌دینه. ووتی: که‌ست له‌گه‌ل نییه؟ ووتم: ته‌نها خوا، ئەم کوپه‌. ووتی: سویند به‌خوا به‌جیتناهیتم. ئیتر پشمه‌ی و‌شتره‌که‌ی گرت و‌پرایده‌کیشا، سویند به‌خوا له‌ نێو عه‌ره‌بان که‌سم نه‌بینیوه‌ له‌ئو به‌خشنده‌تر، که‌ده‌گه‌یشتینه‌ جیگایه‌ک و‌شتره‌که‌ی داده‌نیشانم و‌خۆی دوور ده‌که‌وته‌وه‌ پاش ئه‌وه‌ی ده‌یبه‌سته‌داریکه‌وه‌ خۆشی له‌ژێر سیبهری داریکی تر پرایده‌کشا، که‌کاتی پۆیشتن ده‌هات و‌و‌شتره‌که‌ی هه‌لده‌ساندمه‌وه‌و خۆی دواده‌خست و‌ده‌یوت سواریه‌، که‌سوارده‌بووم دیسان په‌شمه‌که‌ی ده‌گرت و‌پرایده‌کیشا تا‌کو ده‌گه‌یشتینه‌ شوینیکی تر، تا‌کو گه‌یشتینه‌ مه‌دینه، که‌چاوی که‌وته‌ لادیکه‌ی عه‌مری کوپه‌ی عه‌وف له‌ (قباء)، ووتی: مێرده‌که‌ت له‌و لادیه‌یه‌وه‌، خۆی گه‌پا‌یه‌وه‌ بۆ مه‌که‌ه‌. دوا‌ی ئه‌وه‌ ده‌یفه‌رموو: سویند به‌خوا هیچ مالیک و‌ه‌کو مائی ئه‌بو سه‌له‌مه‌ی پێ نه‌هات و، هیچ که‌سیکیشم نه‌دی له‌عوسمانی کوپه‌ی ته‌لحه‌ به‌خشنده‌و چاکتر^۱.

ئه‌مه‌ نموونه‌یه‌ک بوو، تیبینی ده‌که‌ین کاتیک موسلمان بیروباوه‌پ له‌دایدا جیگێریبیت، هیچ شتیک ناخاته‌ پێشی ته‌نانه‌ت جگه‌ر گوشه‌که‌شی، یان خیزانه‌که‌ی، بۆیه‌ ئه‌بو سه‌له‌مه‌ په‌زای خوای لیبیت پۆیشت بۆ مه‌دینه و‌ئاوپی له‌هیچ نه‌دایه‌وه‌، ئه‌و شیوازه‌ش له‌دژایه‌تی بێ به‌ره‌م بوو له‌گه‌ل ئه‌بو سه‌له‌مه^۲.

ئاوه‌یبه‌ شوینه‌واری بیروباوه‌پ، ئه‌وه‌ خیزانیکه‌ په‌رته‌وازه‌ بووه‌، ئافره‌تیکیشه‌ ده‌گریت، منالیکیشه‌ بایی ده‌رچووه‌و له‌دایک و‌باوکی جیاکراوه‌ته‌وه‌، نایا کوفرو سه‌رانی کوفر ده‌بی چیان ده‌ست که‌وێت له‌و جووره‌ که‌سانه‌؟

۱- بروه‌نه: السیره النبویه الصحیحة ۱/۲۰۲، ۲۰۳.

۲- بروه‌نه: فی السیره النبویه، د.ابراهیم علی محمد ۱۳۰، ۱۳۱ دابه‌شکردنی شیوازه‌کان له‌م کتێبه‌ وه‌رگێراوه‌و، دیمه‌نه‌ مه‌زنه‌کانیش له‌ الهجرة النبویه المبارکه‌ وه‌رگێراوه‌.

کرده وهی عوسمانی کوری ته لحه ییش په زای خوای لیبت، نه وه و پوژدها بی باوه پ بوو، (له دواي فته حی مه ککه موسلمان بوو) سه ره پای نه وهش نوموسه له مه شایه تی چاکه ی بو ددها، نه وه ییش ناماژه یه کی راسته له سه ر پاکی په سه نایه تی و ته وای جوامیری وپاریزگاریکردن بو بی ده سلات^۱ غیره تی پیگه ی نه دا نافرته تیک ببینی به ته نها خوی بیت له و بیابانه ری بکات، باله سه ر نایینی خویشی نه بیت، به لام بو خوا نه ی میلله تی موسلمان ته ماشای نه و په وشته و، په وشتی شارستانی سه ده ی بیسته م بکه، چون هیرش ده کریته سه ر نازادییه کاندوا، ده ستریزی ده کریته سه ر نابوو وناموسدا، له پوژی پوناکدا، نینجا ته ماشاکن هؤکاره کانی راگه یاندن چیمان پی پیشان ده دن له فیرکردنی هه موو جوو شیوازه کانی خراپه .

نه م به سه ر هاته شایه تی ده دات که عه ره ب خاوه نی په وشت وناکاری به رزبوونه و بویه خوای گوره پیغه مبه ری له نیو نه واندا هه لباردوه، به راستی هه ر نه وانیش شایسته بوون که نه و باره هه لبرگن وراپگه یه نن به هه موو خه لکی^۲.

هه روه ها چاودی ری کردنی خوای گوره بو دوستانی به جوانی به دیده کریت، چونکه هه ر خوای گوره بوو که دلی عوسمانی نه رم کرد بو به زه یی هاتنه وه ی به نوموسه له مه داو، کات وهه ولی بوی خسته گه پ^۳، هه روه ها سروشت پاکی عوسمان ده رده که ویت، که دواتر هی نای بولی نیسلام له پاش صولحی حوده بیبه، له وانه شه هه ر له و ساته وه دلی روناک بو بیته وه^۴.

۲- شیوازی رفاندن:

سه رانی مه ککه به ریگرتن له موسلمانان پانه وه ستان، به لگو هه ولیشیان ددها له مه دینه ییش بیانگیزنه وه. نه م هه ولانه یشیان سه ریگریت و توانیان یه کیک له موهاجیران له مه دینه بگیزنه وه بو مه ککه^۵، سه باره ت به نه م شیوازه عومه ر

۱- بهوانه: الهجرة النبوية المباركة ۱۲۴.

۲- بهوانه: السيرة النبوية في ضوء القرآن والسنة، د. محمد ابو شهبة ۱/ ۴۶۱.

۳- التاريخ الاسلامی للحمیدی ۳/ ۱۲۸.

۴- بهوانه: السيرة النبوية الصحيحة ۱/ ۲۰۴.

۵- بهوانه: في السيرة النبوية ۱۲۲.

پہزای خوی لیبیت بۆمانی ده گپرتتہ وه ده فہرموویت: کاتیک ویستمان هیجرهت بکهین، من وعه ییاشی کوپی نه بو په بیعه وه، هیشامی کوپی عاصی کوپی وائیلی سه می به لئن یه کتر ببینین له لای داره کانی به نی غیفار له نزیک مه ککه له لای یه کیک له دۆله کانی و، ووتمان: هه ریه ک له ئیمه دواکه وت دوانه که ی تر ده پۆن و چاوه پئی ناکه ن.

ده فہرموویت: من وعه ییاش له جیگای دیاریکراو یه کترمان بینی به لام هیشام نه هات وله خسته برا^۱.

کاتیک هاتینه مه دینه چووینه لای خیلی به نی عه مری کوپی عه وف له (قبا)، نه بو جه هلی کوپی هیشام و حاریسی کوپی هیشام هاتن بو لای عه ییاش، که نامۆزایان بوو، برایشیان بوو له دایکیانه وه، نه و کاته هیشتا پیغه مبه ر ﷺ له مه ککه بوو، به عه ییاشیان ووت: دایکت نه زری کرده وه سه ری نه شو ریت وله بهر خۆر دابنیشی تا کو ده تبینی، نه ویش به زه یی به دایکیدا هاته وه، پیم ووت: نه ی عه ییاش، سویند به خوا نه وان ده یانه ویت له ئایینه که ت هه لگپرنه وه، وریایان به، سویند به خوا دایکت نه سپی نازاری بدات سه ری خۆی پاک ده کاته وه، نه گه ر که رمایشی ببیت ده چپته بهر سیبه ر .

ووتی: سویندی دایکم ناشکیتم، هه ندیک پاره یشم له وئییه ده یگپرمه وه.

فه رموی: پیم ووت: به خوا تو ده زانیت که من یه کیکم له ده وه له مه نده کانی قورپه ییش، نیوه ی مالی خۆمت پیده ده م وله گه لیان مه پۆ، به لام نه و پازی نه بوو ووتی: هه رده بیت برۆم، ووتم: که هه ر سووری له سه ر پۆیشتن، وشتره که ی من ببه وشتریکی چاک وخیرایه، سواری ببه، نه گه ر گومانت لییان کرد خۆت رزگار بکه، له رپگا نه بو جه هل ووتی: نه ی برا، وشتره که م خاویۆته وه له رپکردندا، رپگام ده ده ی هه ندیک سواری وشتره که ت بم؟ ووتی: به لی، ئیتر نه وانیش دایان به زه ویداو به په تیک عه ییاشیان به سته وه و بردیانه وه بو مه ککه و له خسته یان برد^۲.

۱- بوانه: الهجرة النبوية المباركة ۱۲۹.

۲- السيرة النبوية الصحيحة ۲۰۵/۱.

دہ فہرمویت: ئیمہ دہ مانوت: ہرکہ سینک پاشگہ زبیبیتہ وہ جاریکی تر خوی
 گورہ تہ وہی لی قبول ناکات، خویشیان ہر وایان دہ زانی، بہ لام کاتیک
 پیغمبر ﷺ ہاتہ مہ دینہ خوی گورہ ئم نایہ تانہی دابہ زاند ﴿قُلْ يٰعِبَادِىَ الَّذِيْنَ
 اَسْرَفُوْا عَلٰى اَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِيْعًا اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ
 الرَّحِيْمُ ﴿۵۳﴾ وَاٰنِيْبُوا اِلٰى رَبِّكُمْ وَاَسْلِمُوْا لَهٗ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَّاتِيَكُمْ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا
 تُنصَرُوْنَ ﴿۵۴﴾ وَاَتَّبِعُوْا اَحْسَنَ مَا اُنزِلَ اِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَّاتِيَكُمْ
 الْعَذَابُ بَعْتَةً وَاَنْتُمْ لَا تَشْعُرُوْنَ ﴿الزمر: ۵۳-۵۵﴾.

عومہر دہ فہرمویت: منیش ئو نایہ تہ م لہ لاپہ رپہ یہ کدا نووسی و ناردم بؤ ہیشامی
 کوپی عاص، ئو ویش دہ لیت: کاتیک پیم گہ یشت لہ دؤ لیک لہ دؤ لہ کانی مہ ککہ، ہر
 دہم ہینا و دہ مبردو لیتی حالی نہ دہ بووم، ئہی خویہ حالیم بکہ لیتی، دہ لیت: ئیتر
 خوی گورہ خستہی دلم کہہ بؤ ئیمہ ومانان دابہ زیوہ، دہ لیت: منیش گہ رامہ وہ لای
 حوشترہ کہ م و فریای پیغمبر ﷺ کہ و تم لہ مہ دینہ ^۱.

ئہ م روداوہ بؤ مان دہ رده خات چون عومہر رپہ زای خوی لی بیت پیلانی
 کوچکردنی نامادہ کردوہ، بؤ خوی و ہاوپیکانی، کہ ہر یہ کتیکیان لہ ہؤ زیک بوون،
 جیکای یہ کترینینیان دور بوو لہ مہ ککہ وہ، لہ سہر پیکہی مہ دینہ، بہ شیوہ یہ ک
 ئہ گہر کہ سینکیان دواکہ و تن لہ کاتی خویان، دووانہ کہی تر بپوون ^۲.

بہ لام قورہ ییش ہر سوور بوون لہ سہر بہ دوا دچوونیان و بہ فروقیل توانیان
 عہ ییاش بگپرنہ وہ، بہ سہر ہاتہ کہ ہستی بہ رزی ئاسایشی لہ لای عومہر
 دہ رده خات رپہ زای خوی لی بیت، چونکہ فراسہ تہ کہی تہ واو دہ رچوو سہ بارہت
 بہرفاندنی عہ ییاش ^۳.

۱- بپوانہ: المجمع للہیثمی ۶۱/۶ وقال: رواہ البزاز ورجالہ ثقات، الهجرة النبویة المبارکة ۱۲۱.

۲- بپوانہ: التربية القیادیة ۱۵۹/۲.

۳- بپوانہ: فی السیرة النبویة ۱۳۴.

ه‌روه‌ها ناستی به‌رزی برای‌تی ناشکرا ده‌کات که‌نی‌سلام له‌دله‌کاندا دروستی کرد، عومر په‌زای خوای لیبیت ناماده‌بوو نیوه‌ی ماله‌که‌ی ببه‌خشیت له‌پیناو سه‌لامه‌تی براکه‌یداو، له‌ترسی ئه‌وه‌ی بتپه‌رسته‌کان پاشگه‌زی نه‌که‌نوه له‌نی‌سلام، به‌لام سۆزی دایک زال بووه سهر عه‌ییاشدا، بۆیه برپاری گه‌پانه‌وه‌ی داو، ده‌رونی پیگه‌ینه‌داپاره‌ی عومر وه‌ریگریت له‌کاتی‌کدا خۆی مالی هه‌یه له‌مه‌ککه، وه‌کو چۆن به‌به‌رچاوی عومره‌وه بیته‌که‌نه‌گر بگه‌رپه‌ته‌وه مه‌ککه له‌خسته ده‌بریت، کاتی‌کیش بی ئومید بوو له‌قایلکردنی وشتره‌که‌ی خۆی پیداو، ئه‌وه‌ی عومر پشیمینی کرد رویدا له‌گه‌ل عه‌ییاشدا.^۱

کاتی‌کیش ئه‌وه بلاو بوویه‌وه که‌خوای گه‌پانه‌وه وچاکه‌ی ئه‌و جوړه که‌سانه وه‌رناگریته ئه‌م نایه‌ته دابه‌زی ﴿قُلْ يٰعِبَادِی الَّذِیْنَ اَسْرَفُوْا عَلٰی اَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ﴾ (الزمر: ۵۳). عومریش په‌زای خوای لیبیت به‌په‌له نایه‌ته‌کانی نووسی وناوردی بۆیان، چی دلسۆزی ومه‌زنیه‌که به‌لای عومره‌وه په‌زای خوای لیبیت^۲

۳- شیوازی زیندانی کردن :

قوپه‌یش په‌نای برده به‌ر زیندانی کردن، وه‌کو شیوازی‌ک بۆ قه‌ده‌غه‌کردنی کۆچکردن، هه‌رکه‌سێک بیویستبا کۆچ بکات وده‌ستیان بکه‌وتبا زیندانیان ده‌کرد له‌یه‌کیک له‌ماله‌کانیاندا، ده‌ست و پشیمان ده‌خسته کۆته‌وه‌و پاسه‌وانیه‌کی توندیان له‌سه‌ری داده‌نا، بۆ ئه‌وه‌ی نه‌توانیت هه‌لیت، جاری واش بوو ده‌خرانه نۆو خانووی سه‌رنه‌گیراو،^۲ وه‌کو ئه‌وه‌ی رویدا له‌گه‌ل عه‌ییاش وه‌یشام، بۆ ئه‌وه‌ی گه‌رمای زۆر بیانگریته‌وه، وپرای ئه‌وه‌ی که‌زیندانی کراون.

سه‌رکردایه‌تی قوپه‌یش له‌م کاره‌ی دوو نامانجی له‌به‌ر چاو گرتبوو: یه‌که‌میان/ قه‌ده‌غه‌کردنی کۆچکردن له‌سه‌ریان، هه‌روه‌ها بۆ ئه‌وه‌ی ئه‌و به‌ندیخانه‌یه بیته

۱- بروانه: التربية القيادية ۱۶۰/۲ .

۲- بروانه: التربية القيادية ۱۶۰/۲ .

۳- بروانه: فی السیرة النبویة ۱۳۲ .

نامۆزگارییه‌ک بۆ هەر که سیئە بیه‌وێت کۆچ بکات له‌وانه‌ی که هاتونه‌ته‌وه له‌مه‌که‌که، به‌لام ئه‌م شیوازه‌ش هەر بێ سوودبوو چونکه هه‌ندیکیان هەر ده‌یاننوانی ده‌ریچن بگه‌نه‌مه‌دینه، وه‌کو عه‌یاش وه‌یشام په‌زای خویان لیبیت^۱، پیغمه‌بر ﷺ له‌پاش کۆچکردنی بۆ مه‌دینه قونوتی ده‌خویندو ده‌پاراپیه‌وه بۆ ئه‌و موسلمانه‌ چه‌وساوانه‌ی مه‌که‌که، ناوی هه‌ندیکیشیانی ده‌برد به‌تایبه‌ت، له‌ئه‌بو هوره‌یره‌وه په‌زای خوی لیبیت هاتوه، که پیغمه‌بر ﷺ که هه‌له‌ده‌سایه‌وه بۆ پرکاتی کۆتایی ده‌یفه‌رموو: ((اللهم اخ عیاش بن ابی ربیع، اللهم اخ سلمة بن هشام، اللهم اخ الولید بن الولید، اللهم اخ المستضعفین من المؤمنین، اللهم اشد وطأتک علی مضر، اللهم اجعلها سنین کسنین یوسف))^۲ واته: پیغمه‌بر ﷺ ناوی ئه‌و که سانه‌ی ده‌برد و ده‌پاراپیه‌وه خوی گه‌وره‌ ئه‌وان و هه‌موو چه‌وساوه‌ کانی باوه‌پداران رزگار بکات، دوعایشی ده‌کرد له‌دژی ئه‌شکه‌نجه‌ ده‌رانیان له‌بتپه‌رستان.

موسلمانان پفاندنی عه‌یاشیان پشت گوێ نه‌خست، به‌ئکو پیغمه‌بر ﷺ که سیئە نارد بۆ مه‌که‌که، به‌پێی پلانیکێ نه‌خشه‌ بۆ کیشراو توانی ئه‌و دوو هاوه‌له‌ رزگار بکات.^۳

۴- شیوازی روئکردنه‌وه له‌مال:

صوه‌یه‌یی کوپی سینانی نه‌مری، له‌هۆزی نه‌مری کوپی قاسیپ بوو، پۆمه‌کان هێرشیان هێنا بوویه سه‌ریان و ئه‌ویش هەر به‌منالی به‌کۆیله‌یی برابوو، فێری زمانی ئه‌وانیش بوو، سه‌رده‌مانیکێ زۆر هەر له‌ کۆیلایه‌تیدا بوو، تاکو عه‌بدوللائی کوپی جودعان کپی و ئازادی کرد، خۆی و عه‌ممار له‌یه‌ک پۆژدا موسلمان بوو.^۴

کۆچکردنی صوه‌یه‌ب کارێک بوو، ئینجا تیادا به‌دیده‌کرا، چونکه هەرچی هه‌بوو له‌پێناوی خوی گه‌وره‌ و پیغمه‌بر کردی به‌قوریانی و خۆی گه‌یاند هه‌ کاروانی

۱- هه‌مان سه‌رچاوه ۱۳۲.

۲- البخاری، ۳۳/۲ رقم ۱۰۰۶.

۳- به‌وانه: فی السیره النبویه ۱۳۵.

۴- الهجرة النبویه المبارکه ۱۱۹.

یه‌کتابه‌رستی ویاوه‌ر^۱، نه‌بو عوسمانی نوه‌دی په‌حمه‌تی خوای لیبیت ده‌لایت: هه‌والمان پیگه‌یشتوو ه‌کاتیک صوه‌یب ویستی کۆچ بکات بۆ مه‌دینه، خه‌لکی مه‌ککه پییان ووت: هاتیه‌ لامان به‌رسوایی وه‌ژاری، ده‌وله‌م‌ند بوویت وگه‌یشتیه‌ نه‌م ناسته، ئنجا ده‌ته‌ویت خۆت ومالت رزگارتان بییت؟ سویند به‌خواستی وا نابیت، ووتی: نه‌گه‌ر ماله‌که‌م به‌جیبه‌یلم بۆتان پنگه‌م ده‌ده‌ن بپۆم؟ ووتیان: به‌لی، نه‌ویش هه‌رچی مالی هه‌یه به‌جیبی هیت، نه‌م هه‌واله‌ کاتیک گه‌یشته پیغمبر ﷺ فه‌رمووی: ((ریح صهیب، ریح صهیب))^۲ واته: صوه‌یب قازانجی کرد، صوه‌یب قازانجی کرد، هه‌روه‌ها عیکریمه په‌زای خوای لیبیت ده‌گپه‌یه‌وه: کاتیک صوه‌یب ده‌رچوو کۆچ بکات، خه‌لکی مه‌ککه شوینی که‌وتن، نه‌ویش هه‌موو تیره‌کانی ده‌ره‌ینا، چل تیری پی بوو، ووتی: پیم ناگه‌ن تاکو یه‌که‌و تیریکتان تی نه‌هاویشم، دواییش ئاساییه به‌لامه‌وه بکوژیم، ئیوه ده‌زانن من پیاوم، له‌مه‌ککه‌یش دوو که‌نیزه‌کم^۳ به‌جیه‌یشتوو به‌یانبه‌ن بۆ خۆتان، عیکریمه ده‌لایت: ئیتر نه‌م نایه‌ته دابه‌زییه سه‌ر پیغمبر ﷺ ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ﴾ (البقرة: ۲۰۷) کاتیک پیغمبر ﷺ صوه‌یبی بینی فه‌رمووی ئه‌ی ابا یحیی فرۆشته‌که‌ت قازانجی کرد، و، ئینجا نایه‌ته‌که‌ی بۆ خوینده‌وه.^۴

صوه‌یب به‌لگه‌ی سه‌لمینراوی پیشکه‌ش کرد له‌سه‌ر بی نه‌قلی نه‌و جوړه که‌سانه، که‌پوداوو جموجوله‌کانی میژوو به‌ته‌رازووی ماده‌ ده‌کیشن، که‌واته کوا نه‌و ماله‌ی که‌صوه‌یب له‌کۆچه‌که‌یدا ده‌ستی ده‌که‌ویت؟ ئایا چاوه‌پوانی نه‌وه بوو موحه‌مه‌د ﷺ پله‌و پایه‌یه‌کی بداتی له‌بری نه‌و مالانه‌ی له‌ده‌ستی ده‌رچوون، صوه‌یب نه‌وه‌ی ته‌نها له‌پیناوه‌ره‌زامه‌ندی خوای گه‌وره کرد، بۆ نه‌وه‌ی بییته

۱- هه‌مان سه‌رچاوه ۱۲۰ .

۲- بروهانه: السيرة النبوية لابن هشام ۱/۴۷۷ .

۳- اخرجه الحاكم ۳/۳۹۸ وقال: صحيح على شرط مسلم، وسكت عنه الذهبي .

۴- اخرجه الحاكم ۳/۳۹۸ وقال: صحيح على شرط مسلم، ولم يخرجاه .

نمونه بۆ لاوانی موسلمان له فیداکاریدا، به لکو ئه وانیش هه مان پریگا بگرته بهر^۱.
 ئه م هه لویسته ناوازانه هه موو شتیك نه بوون له و کۆچه پیرۆزه دا، به لکو ئه و
 روداو هه زنه پپ بوو له چه ندين دیمه نی شکۆدارو، یه کلابوونه وه و، فیداکاری تر،
 که وانه گه لیکي کاریگر ده به خشنه موسلمانان له سهروه ری و سه ره رزیدا^۲.

چوارهم: ماله له نامیزگره گان و کاریگری له سه ر دلّه گان.

له ده ره ئه نجامه گانی باوه ره یێنان و به یعه تدانى ئه نصاره گان ئه وه بوو،
 پیغمبر ﷺ هه لسا به بانگه یشتکردنی موسلمانان بۆ کۆچکردنی بۆ مه دینه،
 ههروه ها دروستبوونی هاو بهر پرسیا ریتی له نیوان موسلمانان دا، بۆیه ده رگای
 ماله گانی ئه نصارو دلّه گانیان کرایه وه بۆ برا موهاجیره گانیان و، هه موویان
 ئاماده بوون بۆ له نامیزگرتنیان و، دابه شکردنی مال و خواردن وه موو شتیك
 له گه لیاندا... ئه مه ییش ناوی هه ندی له و مالانه یه:

۱- مالى موبه ششیری کوپی عه بدولموزیری کوپی زه نبه ر له قویا: کۆمه لیک
 له ئافره تان و پیاوانی موهاجیرانی له خۆگرت له وانه عومه ری کوپی خه تتاب وه هندی
 له خیزانه که ی و خزمانی و حه فصه ی کچی و میژده که ی و عه ییاشی کوپی ئه بی
 په بیعه .

۲- مالى خوبه ییبی کوپی ئیسافی سه ره به نی حاریسی کوپی خه زره ج له
 سونوح^۳، ته لحه ی کوپی عوبه یدوللا و دایکی و صوهه ییبی کوپی سینانی تیا بوون .

۳- مالى ئه سه عدی کوپی زوراره له به نی نه ججار، ده گێپنه وه: حه مزه چووته
 ناوی .

۴- مالى سه عدی کوپی خه یسه مه له به نی نه ججار، به مالى په به نه گان ده ناسرا،
 چونکه بی ژن و مناله گانی موهاجیرانی تیا نیشته جیبوون .

۱- بېوانه: الهجرة النبوية المباركة، د. عبدالرحمن ۱۲۱ .

۲- هه مان سه رچاوه ۱۱۹ .

۳- بېوانه: المرأة في العهد النبوي ۱۱۶ .

۵- مائی عه بدوللای کوپری سه له مه‌ی به لعه جانی له قوبا: عوبه‌یده‌ی کوپری حاریس و سوفه‌یله‌ی دایکی و میسته‌ی کوپری نه‌ساسة و توفه‌یله‌ی کوپری حاریس و، توله‌ی کوپری عومه‌یرو، حوصه‌یله‌ی کوپری حاریس، هه‌موو نه‌وانه تیا نیشه‌جی بوون .

۶- مائی به‌نی جه‌جه‌با، که‌خاوه‌نه‌که‌ی مونزیری کوپری موحه‌مه‌دی کوپری عوقبه بوون، نه‌وانه‌ی که‌چوونه ناوی زوبه‌یری کوپری عه‌ووام و، نه‌سمائی کچی نه‌بو به‌کری خیزانی و، نه‌بو سه‌بره‌ی کوپری نه‌بی روه‌م و نومو کولسومی خیزانی^۱.

۷- مائی به‌نی عه‌بدولئه‌شه‌هل، که‌خاوه‌نه‌که‌ی سه‌عدی کوپری موعازی کوپری نوعمان بوو له‌به‌نی عه‌بدولئه‌شه‌هل، موضعه‌بی کوپری عومه‌یرو حه‌منه‌ی کچی جه‌حشی خیزانی تیا نیشه‌جی بوون .

۸- مائی به‌نی نه‌ججار، خاوه‌نه‌که‌یشی نه‌وسی کوپری سابیتی کوپری مونزیر، عوسمانی کوپری عه‌فغان و روقه‌ییه‌ی خیزانی تیا نیشه‌جی بوون^۲.

نه‌م مال به‌شکردن وهاوبه‌ر پرسیاریتی یه سه‌ره‌کی ترین نه‌و هؤکارانه‌بوون که پیشه‌کییه‌کی دروست کرد بؤ مانه‌وه‌ی پيغمبر ﷺ و، هاوه‌له کؤچکردوه‌کانی به‌شیره‌یه‌کی ئاسووده له‌نیوانیاندا^۳.

برایه‌تی وپیکه‌وه گونجان دروست بوو له‌نیوان مهاجیرو نه‌نصاره‌کاندا، له‌پیکه‌ی بیروباوه‌ری پته‌وو، پاستی له‌مامه‌له‌کردن، له‌وانه‌شه که‌سیک پرسیار بکات نایا بؤچی سه‌رچاوه میژووپییه‌کان باسی هیچ ده‌مه‌قاله و مشت و مپنکیان نه‌کردوه له‌نیوان نه‌و مالانه‌دا، ته‌نانه‌ت له‌نیو ژئانیشدا که‌به‌وه ده‌ناسرین. نه‌وه ئایینی پاسته‌قینه‌یه که‌خواناسی ده‌کاته بنچینه‌ی هه‌لسوکه‌وتی هه‌موو که‌سیک، په‌وشتی به‌ریشه که‌برایه‌تی نیو موسلمانان و پشتگیریکردنی بانگه‌واز ده‌سه‌پینتی، نه‌وه کاریگه‌ری به‌یعت و پاستگویی و کارکردن له‌پینا و کومه‌لدا، له‌ترسی سزاو،

۱- هه‌مان سه‌رچاوه ۱۱۷ .

۲- بروهانه: السیرة النبویة ضوء القران والسنة لابی شهبة ۱/ ۴۶۸، ۴۶۹ .

۳- بروهانه: المرأة فی العهد النبوی ۱۱۸ .

چاوه پروانی پاداشته وه، هه موو که سیك موسلمان بووه هه لدهستی به نه جامدانی نه وهی له سه ریستی، به دلسۆزی له ناشکراو نهیسی دا، له بهر نه وهی ئیماندار بوون، هه موان له پیتاوه بهرزه وهندی گشتی دا کاریان ده کرد، ته نانهت که سی وابوو ده ترسا که نه نصارییه کان به هه موو پاداشته کانه وه بپۆن^۱.

لایه نی به خشندهیی ناشکرایه و پپویستمان به وه هه یه هه میسه باسی بکهین، ئیمه له پۆژگاری نه مپۆداو، له پیزی ئیسلامیدا، له گه شتیکی چهند پۆژیدا دهرونه کان ناشکرا ده بن و، که موکوورتیه کان ده رده که ون، به لام نه وه کۆمه لگایه که هیشتا له قۆناغی دروستکردن دایه و جارئ پیغمبر ﷺ نه گه یشتوه ته ناوی، سه ره پای نه وهش ده رگای ماله کان له سه ر پشته بۆ هاتوه کان، نه که له سه ر ئاستی تاک، به لکو له سه ر ئاستی کۆمه ل، موهاجیره کان چهن دین مانگ له مالی نه نصاره کان مانه وه، پیکه وه ده ژیان، مالیان بۆ خه رج ده کردن و خزمه تیان ده کردن، به لام موهاجیره کانیش هه رپیشه نگ بوون بۆ نه وان چونکه نه وان بی مال و سامان نه بوون، به لکو هه موویان به جیهیشتبوو له بهر په زامه ندی خوای گه وره، نه وان به وشپوه بوون که قورئان ستایشی ده کردن: ﴿لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ﴾ (الحشر: ۸).

نه م کۆمه لگا تازه یه له سه ر واتاکانی بیروباوه پرو خواناسین په روه رده ده بوو، که هیشتا پیغمبر ﷺ نه گه شتبوو، به لام له ژیر چاودیری نه قیبه کانیان که نه وان وه کو حه وارییه کان عیسا بوون، هه روه ها له ژیر چاودیری سه رانی موهاجیرو نه نصاره کان، که هه موویان له سه رچاوه ی سازگاری پیغمبر مباره یه تی وه ریانده گرت^۲. ده مارگیریش به جارئ له م کۆمه لگایه توایه وه، نه وهی پیشه وایه تی نویژی ده کرد، سالیم بوو که مه ولای نه بو حوزه یفه بوو ره زای خوای لیبیت، له بهر نه وهی له هه موویان قورئانی زۆرتر له بهر بوو، ریزو ته قدیری زۆر بۆ هه لگری قورئانه،

۱- بیوانه: المرأة في العهد النبوی ۱۲۲.

۲- بیوانه: المرأة في العهد النبوی ۱۲۲.

هه‌رخویشی سبه‌ینی هه‌لگری ئالای شه‌پیشه، ئه‌و جیاوازییه‌نییه‌له‌ نئوانیاندا وه‌کو ئه‌مړۆ ده‌یبینین، له‌نئوان مواهیدو ئه‌و که‌سه‌ی قورئانی له‌به‌ره، هه‌لگری ئالای موهاجیران له‌شه‌پری یه‌مامه‌ سالیمی مه‌ولای ئه‌بو حوزه‌یفه‌یه، ده‌یفه‌رموو: خرابترین قورئان خوینم ئه‌گه‌ر هه‌لئیم، ده‌ستی راستی بړا له‌و شه‌په‌دا، ئالاکه‌ی به‌ده‌ستی چه‌پی گرت، ئه‌ویش هه‌ر بړا، ئینجا باوشی پیاکرد تاکو شه‌هید بوو له‌پیناوی خوای گه‌وره‌دا.^۱

هه‌روه‌ها ئازادی بانگه‌واز بۆلای خوا به‌ناشکراو، یه‌کێک بوو له‌هێماکانی کۆمه‌لگه‌ی مه‌ده‌نی، چونکه‌ گومانی تیدا نه‌ما که‌زۆریه‌ی سه‌رانی یه‌سریب هاتونه‌ته‌ ئایینی ئیسلامه‌وه، که‌نجان وئافه‌ره‌تان وپیاوان هه‌موویان چالاک بوونه‌وه بۆ بانگه‌واز کردن بۆلای خوا، مژده‌دان به‌هاتنی پيغمبر ﷺ.

پێویسته‌ به‌راوردیش بکه‌ین له‌نئوان ئه‌و دوو کۆمه‌لگه‌یه‌ی له‌حه‌به‌شه‌و، له‌یه‌سریب به‌ریابوون، چه‌به‌شه‌ مۆرکی په‌ناه‌نده‌یی پێوه‌ دیاریوو، زیاتر له‌وه‌ی کۆمه‌لگه‌یه‌کی ئیسلامی ته‌واو بیت، راسته‌ موسلمانان ئازادی خواپه‌رستیان هه‌بوو، به‌لام له‌کۆمه‌لگه‌ی نه‌صرانی دابرابوون وکاریگه‌رییان نه‌بوو له‌سه‌ری هه‌رچه‌ند خۆی له‌خۆیدا پله‌یه‌ک له‌سه‌رووی کۆمه‌لگه‌ی مه‌که‌وه‌ بوو، بۆیه‌ به‌ بیستنی هه‌والی کۆچکردن بۆ مه‌دینه، هه‌موویان گه‌رانه‌وه، ئه‌وانه‌ نه‌بیت سه‌رکردایه‌تی داوای مانه‌وه‌ی لیکردن بمیئنه‌وه‌ له‌حه‌به‌شه‌، گه‌شه‌کردنی کۆمه‌لگه‌ی مه‌ده‌نی هه‌رله‌و ساته‌وه‌ ده‌ستی پیکرد که‌دوانزه‌ هاوه‌له‌که‌ گه‌رانه‌وه‌ له‌به‌یعه‌تی یه‌که‌م، که‌به‌سه‌رۆکایه‌تی ئه‌سه‌ده‌ی کوپی زوداره‌ بوو، ته‌نها لئیرسراویتی بانگه‌وازی هه‌لگرت، نه‌کو سیاسی، به‌گه‌رانه‌وه‌ی حه‌فتا که‌سه‌که‌یش گه‌یشته‌ ئه‌و په‌پی فراوانبوونه‌وه‌و بونیاتنان، بپاریشیاندا که‌شاره‌که‌یان ببیته‌ یه‌که‌مین پایته‌خت بۆ ئیسلام له‌سه‌ر زه‌ویدا، ئاماده‌یش بوون که‌به‌ره‌نگاری هه‌موو دوژمنیکی ده‌ره‌کی بکه‌ن، که‌بیه‌ویت ده‌ستدریژی بکاته‌ سه‌ر سه‌روه‌ریاندا پێش گه‌یشتنی پيغمبر ﷺ.

ئو و بنه کۆله‌کی پیغمبر ﷺ کات و توانای بۆ خه‌رجکرد بۆ په‌روه‌رده‌کردنی،
باشتر به‌روبوومی ده‌رکوت له‌پاش یه‌کگرتن له‌گه‌ل کۆمه‌لگای مه‌ده‌نی نوێ،
هه‌ردوولا له‌واتا‌کانی بیروباوه‌پو برایه‌تی توانه‌وه.

پیغمبر ﷺ موسلمانانی ناماده ده‌کرد بۆ یه‌کخستنی توانا‌کانیان و پیکه‌یتانی
بنکه‌و بنچینه‌یه‌کی قایم، ئه‌و کۆمه‌لگایه‌ش که‌ده‌وله‌تی ئیسلامی له‌سه‌ر دابمه‌زیت
به‌رپانه‌بوو دوا‌ی به‌یعه‌تدانی جه‌نگ نه‌بیئت، واته‌ ئه‌و کۆمه‌لگایه‌ پیکنه‌هات تا‌کو
هیزی پتویست نه‌بوو بۆ پارێزگاریکردن.^۱

به‌م شیوه‌یش کۆمه‌لی موسلمانانی به‌هیز گویزایه‌وه بۆ مه‌دینه‌و، یه‌کیانگرت
له‌گه‌ل نه‌نصاره‌کانداو، له‌دایک بوونی ده‌وله‌تی ئیسلامی را‌گه‌یه‌ندرا، که‌دواتر
شارستانیه‌کی دروست کرد هاو وینه‌ی له‌میژوودا نییه.

پینجه‌م: بۆچی مه‌دینه‌وه‌کو پایته‌خت هه‌لبژیردرا.

نهیتی زۆر هه‌یه له‌و هه‌لبژاردنه‌دا جگه‌ له‌پاداشت دانه‌وه‌ی خه‌لکه‌که‌ی ته‌نها
خوا‌ی گه‌وره‌ خۆی ده‌یزانی، ئینجا مه‌دینه‌ ناوچه‌یه‌کی سروشتی جه‌نگی قایمه‌،
له‌لای خۆرئاواوه‌ ناوچه‌یه‌ی پڕ له‌به‌ردی وه‌بهره‌ ده‌یگریته‌وه‌، له‌لای پۆژ
هه‌لاتیشه‌وه‌ ناوچه‌ی به‌رداوی واقم ده‌یگریته‌وه‌، لای با‌کوور تا‌که جی‌گابوو که‌ کراوه
بوو، نه‌ویش پیغمبر ﷺ قایمی کرد به‌دروستکردنی که‌ندره‌که‌ له‌سالی پینجی
کۆچی له‌غه‌زای نه‌حزابدا، ئه‌و لاکه‌ی تریش به‌دار خورماو دره‌ختی چڕ به‌ری
گیرابوو، سوپا لێیه‌وه‌ په‌تنه‌ده‌بوو له‌جی‌گایه‌کی ته‌نگه‌وه‌ نه‌بیئت.

هیزیکی که‌م به‌س بوو بۆ تیکدانی سیستمی سه‌ربازی و پێگه‌ لی‌گرتنیان له
پێشکه‌وتن، ئیبنو ئیسحاق ده‌لێت: لایه‌کی مه‌دینه‌ سه‌خت بوو، لایه‌کانی تریش پڕ
له‌خانوبه‌ره‌و دارخورما بوو، دوژمن نه‌یده‌توانی لێیه‌وه‌ تێپه‌رپێت.^۲

۱- بروه‌نه: التربية القيادية ۱/۲، ۱۴۶، ۱۴۷.

۲- بروه‌نه: السيرة النبوية للندوي.

پیغمبر ﷺ نامارزه‌ی کرد بۆ ئەم لایه‌نه کاتیک فه‌رمووی: من جیگای کۆچتانم
پێ‌پیشاندراوه، ناوچه‌یه‌کی پڕ له‌دارخورما له‌نیوان دوو ناوچه‌ی به‌رداوی .^۱

خه‌لکی مه‌دینه له‌ئوس و خه‌زره‌ج به‌غیره‌ت و دلێرو سوارچاک بوون، نازاد بوون
به‌سه‌ر شوپری پازی نه‌ده‌بوون، هه‌رگیز سه‌رانه‌یان به‌هیچ لایه‌نیک نه‌داوه، ئیبنو
خه‌لدون ده‌لێت: ئەم دووهۆزه‌ خاوه‌ن ده‌سه‌لات بوون به‌سه‌ر یه‌سرییدا، به‌شانازی و
به‌هێز ده‌ناسران، هه‌ندی له‌هۆزه‌کانی موزه‌ریش هه‌ر سه‌ر به‌ئه‌وان بوون .

به‌نو عه‌دی کورپی نه‌جاریش خالوانی پیغمبر بوون ﷺ ، دایکی
عه‌بدولموتته‌لیبیش یه‌کێک بوو له‌وان، یه‌کی له‌وانه‌ش ئه‌بو ئه‌ییبو یه‌نصاری بوو
که‌ پیغمبر ﷺ چوه‌ مالی ئه‌وان له‌مه‌دینه .

ئوس و خه‌زره‌جیش له‌قه‌حتان بوون، ئه‌وانه‌یش که‌ زووتر له‌مه‌ککه‌ و ده‌وربه‌ری
موسلمان بوون له‌عه‌دنان بوون، که‌ پیغمبر ﷺ یش کۆچی کرد بۆ مه‌دینه،
عه‌دنان و قه‌حتان یه‌کیان گرت له‌ژێر ئالای ئیسلامدا، ئه‌وان پێشتر ناکۆکی هه‌بوو
له‌نیواندا، به‌لام شه‌یتان هێچ پێگه‌یه‌کی نه‌ما بۆ تیکدانیا‌ن به‌به‌هانه‌ی قه‌حتانی و
عه‌دنانی، بۆیه‌ مه‌دینه چاکترین جیگایه‌ک بوو بۆ کۆچکردنی پیغمبر ﷺ و
هاوه‌لانی بۆ ئه‌وه‌ی به‌هێزبوونی ئیسلام ده‌سته‌به‌ر بێت .^۲

۱- خوشه‌ویستی پیغمبر ﷺ بۆ مه‌دینه و پارانه‌وه‌ی بۆی :

پیغمبر ﷺ بۆ مه‌دینه پاراوه‌ته‌وه‌ و فه‌رموویه‌تی: ((اللهم حبب الينا المدينة
كحبنا مكة او اشد))^۳ واته‌: خواجه‌ گیان مه‌دینه‌مان لاخۆشه‌ویست بکه‌ وه‌کو
مه‌ککه‌ و زیاتر. ئه‌نه‌سیش په‌زای خوای لیبت ده‌گێرته‌وه‌ که‌ پیغمبر ﷺ کاتیک
له‌گه‌شتیک ده‌گه‌رایه‌وه‌ و پێگه‌کانی مه‌دینه‌ی به‌رچاوده‌که‌وت، په‌له‌ی ده‌کرد
له‌و شتره‌که‌ی بۆ ئه‌وه‌ی زوو بگات .

۱- بروانه: الهجرة النبوية المباركة ۵۲ .

۲- بروانه: الاساس في السنة ۱/ ۲۲۲ .

۳- بروانه: الهجرة النبوية المباركة ۱۵۷ .

۲- پارانه‌وه‌ی پیغمبر ﷺ بۆ مه‌دینه که دوو به‌رانبه‌ر مه‌ککه پیروزتربیت:

ئەبو هورهیره په‌زای خوای لیبیت ده‌گیرپتته‌وه: خه‌لکی که سه‌ره‌تای به‌روبومیان ده‌بینی، ده‌یانه‌ینا بۆ پیغمبر ﷺ، ئەویش وه‌ریده‌گرت و ده‌پاراپه‌وه له‌خوای خواجه گیان به‌روبوم و به‌ره‌ممان زۆر بکه‌یت، شاره‌که‌مان پڕ له‌پیروزی و چاکه‌ بکه‌یت، خواجه به‌ره‌که‌ت بخه‌یته‌ پێوانه‌کانمانه‌وه، خواجه گیان ئیبراهیم به‌نده‌و خۆشه‌یستی تۆ بوو، منیش به‌نده‌و پیغمبه‌ری تۆم، ئەو نزای کرد له‌لات بۆ مه‌ککه، منیش ده‌پارپیمه‌وه لیت بۆ مه‌دینه به‌وه‌ی ئیبراهیم داوای لیکردی بۆ مه‌ککه‌و، ئەوه‌نده‌ی تریش له‌گه‌لیدا، فه‌رموی: ئینجا مالیکی بانگ ده‌کرد و ئەو به‌ره‌مه‌ی پێده‌دا.

۳- پاریزراوی مه‌دینه له‌ده‌ججال و تاعون به‌هۆی پیروزی پیغمبر ﷺ:

خوای گه‌وره‌ فریشته‌ی بۆ ته‌رخان کردوه ده‌پیارین، بۆیه ده‌ججال هیچ پێگه‌یه‌کی نییه‌ بۆ مه‌دینه، هه‌روه‌ها پیغمبر ﷺ پاراوه‌ته‌وه بۆیان له‌شیان ساغ بیت دوورین له‌په‌تاو نه‌خۆشی خراپ.

۴- چاکه‌ی ئەو که‌سه‌ی که ئارام ده‌گریت له‌سه‌ر ته‌نگانه‌ی مه‌دینه:

پیغمبه‌ری خوای ﷺ به‌ئینی به‌و که‌سانه‌ داوه که شه‌فاعه‌تیان بۆ بکات له‌پۆژی قیامه‌تدا^۲، سه‌عدی کوپی ئەبی وه‌ققاس ده‌گیرپتته‌وه‌و، ده‌فه‌رموویت: پیغمبر ﷺ فه‌رمویه‌تی: ((المدینه خیر لهم لوکانوا یعلمون،.....))^۱ واته: مه‌دینه چاکتره‌ بۆ ئەوان نه‌گه‌ر بیانزاننیا، که‌س مه‌دینه به‌جیناهیلی که‌ پشتی لێ هه‌لبکات، تاکو خوای گه‌وره‌ له‌ئهو چاکتری بۆ نه‌هینی، که‌سیش نییه‌ له‌سه‌ر ته‌نگانه‌و زه‌برو زه‌نگی مه‌دینه ئارام بگریت، تاکو من نه‌بمه‌ شه‌فاعه‌تکاری یان شایه‌ت بۆی له‌پۆژی قیامه‌تدا.

۱- مسلم، کتاب الحج، باب فضل المدینه ۱۰۰/۲ ورقمه ۴۷۲_۱۳۷۳.

۲- بېوانه: الهجرة النبویه المبارکه ۱۵۸.

۳- هه‌مان سه‌راوه ۱۶۰.

۴- مسلم، کتاب الحج، باب فضل المدینه ۹۹۲/۲ رقم ۱۳۶۳.

۵- فه‌زلی مردن له‌مه‌دینه:

ئیبینو عومەر ده‌گێڕیتته‌وه پره‌زای خوای لیبیت، که پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموویه‌تی: ((من استطاع إن يموت بالمدينة فليمت، فانی اشفع لمن يموت بها))^۱ واته: ئە‌گەر که سێک له‌ئێوه بتوانی له‌مه‌دینه بمی‌ت، باشتره، چونکه من شه‌فاعه‌ت ده‌که‌م بۆ هه‌رکه‌سێک له‌مه‌دینه بمی‌ت. عومەری کوپی خه‌تتاییش پره‌زای خوای لیبیت ده‌پاراپیه‌وه‌و، ده‌یفه‌رموو: خواجه گیان شه‌هیدیم پی‌ببه‌خشه له‌پیناوتدا، مه‌رگیشم بخه‌ره شاری پیغه‌مبه‌ره‌که‌ت.^۲

خوای گه‌وره‌یش نزاکه‌ی فاروقی وه‌رگرت وله‌میحرابی پیغه‌مبه‌ر ﷺ شه‌هید بوو، له‌کاتیکدا پیش نوێژی موسلمانانی ده‌کرد له‌نوێژی به‌یانیدا.

۶- په‌نای ئیمان‌ه‌وه، پیسی له‌خۆی دوورده‌خاته‌وه:

ئیمان هه‌ر ده‌گه‌رپتته‌وه بۆ مه‌دینه، خراپه‌کارانیش جێگه‌یان نابیتته‌وه تیایدا، هه‌رکه‌سێکیش به‌مه‌دینه پازی نه‌بیت ولی‌ی ده‌ربچیت خوای گه‌وره له‌و که‌سه باشتری بۆ ده‌هینی له‌ئیماندارانی راسته‌قینه،^۳ نه‌بو هوره‌یره ده‌گێڕیتته‌وه له‌پیغه‌مبه‌ر ﷺ که فه‌رموویه‌تی: ((ان الايمان ليأرز الى المدينة كما تأرز الحية الى حجراها)).^۴

واته: ئیمان خۆی کۆده‌کاته‌وه له‌مه‌دینه‌دا، وه‌کو چۆن مارخۆی کۆده‌کاته‌وه له‌کونه‌که‌یدا..... هه‌روه‌ها فه‌رموویه‌تی:..... مه‌دینه پیسی له‌خۆی دوورده‌خاته‌وه، پوژی قیامه‌ت نایه‌ت تا‌کو مه‌دینه هه‌موو پیاو خراپانی ده‌رنه‌هینیت، وه‌کو چۆن ناگر پیسی ئاسن لاده‌بات.^۵

۱- اخرجه احمد ۱۰۴، ۷۴/۲ ولفظه برقم ۵۸۱۸ باسناد صحيح، وصححه ابن حبان رقم ۳۷۴۱.

۲- البخاری، کتاب فضائل المدينة ۱۰/۴ رقم ۱۸۹۰.

۳- بروانه: الهجرة النبوية المباركة ۱۶۱.

۴- البخاری، کتاب فضائل المدينة ۹۳/۴ رقم ۱۸۷۶.

۵- مسلم، کتاب الحج، باب المدينة تنفی شرارها ۱۰۰/۲ رقم ۱۳۸۱.

۷- گوناھ وتاوان لاده بات .

زهیدی کوپی سابت رهزای خوای لیبت ده فرمویت، پیغمبر ﷺ فرمویه تی: ((انها طيبة تنفي الذنوب، كما تنفي النار خبث الفضة))^۱ واته: نه وه ته بیه، گوناھ لاده بات، وه کو چون ناگر پیسی زیو لاده بات .

۸- پاراستنی خوای گه وره بو مه دینه له هه موو که سیک که نیازی خراپی هه بیت به رانبهری:

خوای گه وره پاریزگاری بوی دهسته بهر کردوه به رانبهر هه موو که سیک نیازی خراپه ی هه بیت به رانبهری، پیغمبر ﷺ هه ره شه ی کردوه له هه که سیک کاریکی خراپی تیادا نه نجام بدات، یان دالده ی تاوانباریکی تیادا بدا، یان خه لکه که ی بترسینی، هه ره شه ی له وانه داوه به نه فرین وسزاو، له ناو بردنی به په له.^۲

له سه عدی کوپی نه بی وه ققاصه وه رهزای خوای لیبت، که پیغمبر ﷺ فرمویه تی: ((لايکید اهل المدينة احد الا انماع كما ينماع الملح في الماء))^۳ واته: هه که سیک پیلان بگپرت بۆ خه لکی مه دینه، ده تویته وه وه کو خوی چون ده تویته وه له ناو تاودا .

هه روه ها پیغمبر ﷺ فرمویه تی: ((المدينة حرم، فمن احدث فيها حدثاً او آوى محدثاً، فعليه لعنة الله، والملائكة، والناس اجمعين، لا يقبل منه يوم القيامة عدل ولا صرف))^۴ واته: مه دینه قه ده غه کراوه، هه که سیک تاوانیک یان کاریکی خراپی تیادا نه نجام بدات، یان په نای خراپه کاریک بدات، نه وه له عنه تی خواو، فریشته کان وه هه موو خه لکی له سه ر بیت، خوای گه وره یش له پوژی قیامه تدا هه چاکه و دادگه ریه کی لی وه رناگریت .

۱- البخاری، کتاب المغازی، باب غزوة احمد ۳۵۶/۷ رقم ۴۰۵۰ .

۲- بپوانه: الهجرة النبوية المباركة ۱۶۲ .

۳- البخاری، کتاب فضائل المدينة، باب اثم من كاد اهل المدينة .

۴- مسلم، کتاب الحج، باب فضل المدينة ۹۹۹/۲ رقم ۱۳۷۱ .

۹- قه دهغه کردنی :

پیغمبر ﷺ له ریگه ی وه حیه وه قه دهغه ی کردبوو که خوینی تیادا بریزیت وچکی تیا هه لښکیردیت، یان هیچ که سیک ی تیادا بتوقینریت، یان دارو درهختی تیابپردیت، یان شتی ونبوی تیا هه لښکیردیت، مه گه ر که سیک ناشکرای بکات، له گه ل چه ندین شتی ترو، پیغمبر ﷺ دهغه رمویت : ئیبراهیم مه ککه ی قه دهغه کرد ودوعای بۆ کرد، منیش مه دینه م قه دهغه کرد و، له خوای گه وره یش پاراومه ته وه که بهر که ت بخاته پیوه ره کانیا ن وه کو چون ئیبراهیم بۆ مه ککه پاراپیه وه .^۱

ئه م هه موو فه زل وچاکیتی یه، وای له هاوه لان کرد که بیه سترین به مه دینه وه، سوورین له سر کۆچکردن بۆی ومانه وه تیایدا، به م شیوه یش هه رچی توانا کانی ئوممهت هه یه له وی کۆببیته وه به ئاراسته ی له ناو بردنی بتپه رستی و بیباوه پی به ری بکه ون، پۆژه لات و پۆژئاوایش فه تح بکه ن .

۱- البخاری، کتاب البیوع، باب برکة الصاع النبوی ومده ۴/۲۴۶ رقم ۲۱۲۹ .

بهشي شه شه م

کوچکړنی پیغمبر ﷺ و نه بو به کر

باسی یه گم: تیکشکانی پلانی بته رستان بو تیرورکړنی
پیغمبر ﷺ.

پاش نه وهی قورپه یش دؤپان له ریگرتن له کوچکړنی هاوه لان په زای خویان لیبیت وپرای هموو شیوازه ناشیرینه گان، به لام قورپه یش هه ستیان کرد به مه ترسی هه لویسته که و، ده ترسان له هه لویسته نابوری وقه باره کومه لایه تییه که یان له نیوان هؤزه گانی عه ره بدها، بویه سه رانیان له (دار الندوة) کؤبونوه وه، بو پوایژکردن دهریاره ی له ناوبردنی پیغمبره ی نیسلام، نیینو عه بباس له لیگدانه وهی بو نه م نایه ته: ﴿وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرٌ الْمَكْرِينِ﴾ (الانفال: ۳۰) ده فه رموویت: قورپه یش له نیو خویاندا پرس وپایان کرد ووتیان: سبه ی بیگرن و بیبه سنه وه، مه به ستیان پیغمبر بو ﷺ، هه ندیکیان ووتیان: به لگو بیکوژن، هه ندیکیشیان ووتیان: وه دهری بنه ن، خوی گه وره یش پیغمبره که ی ناگادار کرده وه و نه و شه وه عه لی له سه ر جیگای پیغمبر ﷺ خوت،^۱ و پیغمبر ﷺ یش دهرچوو، کاتیک عه لی یان بینی ووتیان کوا هاوپیکه ت؟ ووتی: نازانم، نیتر نه وانیش به دویان که و تن و کاتیک گه یشته شاخه که، ریگه یان لی تیکچوو، نیجا سه رکه و تن و به لای نه شکه و ته که دا تیپه رین و بینیان جالجالوکه هیلانه ی کردوه له دهرگای نه شکه و ته که دا، ووتیان: نه گه ر له ژوره وه بوویان جالجالوکه هیلانه ی نه ده کرد لیړه دا، پیغمبر ﷺ و نه بو به کر په زای خویان لیبیت سی پوژ له نه شکه و ته که دا مانه وه .

مامؤستا سه‌یید قوتب په‌حمه‌تی خوای لیبیت دهریاره‌ی ئه‌م نایه‌ته
 فه‌رموویه‌تی: که‌ئه‌وه وه‌بیرخسته‌وه‌یه‌ک بوو به‌وه‌ی که‌له مه‌ککه بوو پیش ئه‌وه‌ی
 بارودوخ بگوپیت، ناگادارییه‌کیش له‌سه‌ر ویست وفه‌رمانی خوای گه‌وره، موسلمانان
 جیاوازی نیوان ئه‌و دوو حاله‌یان ده‌زانی، دواتریش نه‌ک خوای گه‌وره هر
 زگاریکردن له‌ده‌ستیان، به‌لکو سه‌ریشی خسته‌نه‌سریان، ئه‌وان هه‌ولیان ده‌دا
 پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌ند بکه‌ن یان بیکوژن، یان دهریبکه‌ن له‌مه‌ککه، له‌پاش
 کۆبوونه‌وه‌شیان چه‌ند لایکیان هه‌لبژارد له‌هه‌موو هۆزه‌گان بۆ کوشتنی بۆ ئه‌وه‌ی
 خوینی وونبیت له‌نیو هۆزه‌گانداو، به‌نو هاشمیش توانای جه‌نگ کردنیان نییه‌ دژبه
 هه‌موو عه‌ره‌ب .

دیمه‌نیکی سه‌یره، له‌هه‌مان کاتدا ترسناکیشه، ئه‌و ئاده‌میزاده لاوازه‌ بی
 ده‌سه‌لاتانه له‌کوی وده‌سه‌لاتی خوا له‌کوی؟ ئه‌و ده‌سه‌لاته‌ی که‌زال ده‌بیته‌ سه‌ر
 هه‌موو شتی‌کدا .

دووهم: ریکخستنی پیغه‌مبه‌ر ﷺ بۆ کوچکردن.

عائیشه په‌زای خوای لیبیت ده‌گپه‌ته‌وه: پۆژ نه‌بوو پیغه‌مبه‌ر ﷺ یه‌ک جار
 نه‌یه‌ته مال ئه‌بو به‌کر، یان به‌سبه‌ینان، یان به‌ئێواران، به‌لام ئه‌و پۆژه‌ی که‌خوای
 گه‌وره مۆله‌تی کۆچکردنی پێدا، له‌گه‌رمای نیوه‌پۆدا هات، که‌ئه‌و له‌پۆژه‌کانی تر له‌و
 کاته نه‌ده‌هات، کاتی‌ک ئه‌بو به‌کر پیغه‌مبه‌ر ﷺ بینی، ووتی: نه‌گه‌ر له‌به‌ر پوداوی‌ک
 نه‌بیت پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌م کاته‌دا نه‌ده‌هات .

عائیشه ده‌لێت: ئه‌بو به‌کر جیگا‌که‌ی خۆی بۆ چۆل کردو پیغه‌مبه‌ر ﷺ دانیشته،
 که‌سیش له‌وی نه‌بوو من وئه‌سمائی خوشکم نه‌بیت، پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: با‌که‌س
 لێره نه‌مینی، ئه‌ویش ووتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا، ته‌نها دوو کچه‌که‌مه، چی بووه،
 باوک و‌دایکم بکه‌م به‌قوربانته! فه‌رمووی: ((انه قد اذن لي في الخروج والهجرة)) واته:
 رێگه‌م دراوه بۆ درچوون و‌کۆچکردن، ئه‌بو به‌کر ووتی: که‌واته مه‌به‌سنت

هاورپتیمه؟ پیغمبر ﷺ فرموی: به لی. عائیشه ده لیت: سویند به خوا نه مزانیوه پیش نه و پۆزه که سیک له خوشیدا بگریت، تا کو نه بوبه کرم بینی له و پۆزه دا، نینجا وتی: نه ی پیغمبره ری خوا، دوو و شتری باره لگری به هیزم ناماده کردوه بو نه م پۆزه، نیتر عه بدوللای کوپی نوره یقیت که پیاویک بوو له به نی ده یلی کوپی به کر یان به کری گرت وه کو چاوساغ، هه ردوو و شتره که شی لابوو به ختیوانی ده کرد بو کاتی دیاریکراوه ^۱.

عائیشه ده لیت: به په له ترین شیوه ناماده کاریمان بۆیان نه جامدا، خوارده مه نیمان بو کردنه ناو کیسه یه ک و نه سمائی خوشکم پارچه یه کی له پشتوینه که ی خوی بپی و ده می کیسه که ی پیبه ست، هه ربویه ناوئرا (ذات النطاقین)، نینجا پیغمبر ﷺ و نه بو به کر پۆیشن بوو نه شک و ته که ی کیوی سه ورو خویان شارده وه سی پۆزه له ویبون، عه بدوللای کوپی نه بو به کریش لایان ده مایه وه، لاویکی ژیرو گوپرایه ل بوو، پارشیوان به جییانی ده هیشت و به ره به یان ده گه پایه وه ناو مه ککه وه کوئه وه ی شه و له مه ککه بوو بیت، نیتر هه ر قسه و باسیک له دژی نه وان بکرایه وه ریده گرت وشه و پیانی ده گه یاند، عامیری کوپی فوه ی ره یش که مه ولای نه بو به کر بوو له نزیکیان هه ندی مه ری ده له وه پاند له شیره که ی بوو ده بردن، له هه رسی نه و شه وانه وای له گه ل ده کردن، نینجا پیغمبر ﷺ پیاویکی به کری گرت له به نی عه بدی کوپی عه دی وه کو چاوساغ که متمانه یان پی بوو سه ره پای نه وه ش که له سه ر ئایینی قوپه یش بوو، که دلنیا بوون لی هه ردوو و شتره که یان پیداو به لئنیان دوا ی سی پۆزه یه کتر ببینن له لای نه شک و تی سه وور عامیری کوپی فوه یره و پپییشانده ره که یش له گه لیان پۆیشن و پیگه ی که نار هکانی (السواحل) پیگرتن ^۲.

۱- السيرة النبوية لابن كثير ۲/۲۲۲-۲۲۴.

۲- البخاری، کتاب مناقب، باب هجرة النبي رقم ۲۹۰۵.

سویہم: دہرچوونی پیغمبر ﷺ و گہیشتنی بہئہ شکہوتہ کہہ .

کہ س بہ دہرچوونی پیغمبر ﷺ ی نہ زانی تہنہا علی وئہ بو بہ کرو خیزانی نہ بیت سہ بارہت بہ علی، پیغمبر ﷺ فرمانی پیکرد بمینیتہ وہ تا کو ئہ و ئہ سپہردانہی لہ لای پیغمبر ﷺ بوون بیانگیریتہ وہ لہ جیاتی پیغمبر ﷺ، چونکہ ہر کہ سیک لہ مہ کہہ شتیکی ہہ بوایہ لیتی بترسایہ لہ لای پیغمبر ﷺ دایدہنا، بہ ہوی ناویانگی پیغمبر ﷺ بہ راستگویی و دہست پاکی، لہ وکاتہی کہ لہ نیوان پیغمبر ﷺ وئہ بو بہ کر دہستنیشان کرابوو، ہر دوکیان لہ پہنچہریہ کی پشتی مال ئہ بو بہ کرہ وہ دہرچوون، بوئہ وہی قورہیش پییان نہ زانن و کوسپ دروست نہ کہن لہ پیش ئہ و گہشتہ پیروزہ دا، کاتیشیان دیاری کرد لہ گل عہ بدولائی کورپی ئورہ یقیت یہ کبگرن پاش سی شو لہئہ شکہوتی سہور .^۱

چوارہم: دل ناسکی پیغمبر ﷺ لہ کاتی دہرچوونی لہ مہ کہہ .

پیغمبر ﷺ لہ کاتی دہرچوونیدا لہ لای بازاری مہ کہہ دا لہ حہ زوہر پراوہ ستاو فرموی: ((والله انک لخير ارض الله واحب ارض الله الى الله، ولولا انی اُخرجت منك ما خرجت))^۲

واتہ: سویند بہ خوا چاکترین و خوشہ ویستریں خاکی خوای بہ لای خواوہ، ئہ گہ ربیت و دہریشنہ کرابام دہرنہ دہچووم لیت، دوا یئہ وہ ئیتر کہ وتنہ پئی و خوای گہورہ لہ زہ برو زہنگی بتپہرستان پاراستنی .

پیشہوا ئہ حمد لہ ئیبنو عہ بباسہ وہ دہگیریتہ وہ: بتپہرستہ کان شوین پی پی پیغمبر ﷺ یان ہلگرت و گہیشتنہ ئہ شکہوتہ کہ و ہیلانہی جالجالو کہ یان لہ دہرگا کہی بینی...^۳ ئہ وہیش لہ سہریازہ کانی خوا بوون کہ ناہہ قہ کانی پی رسوا دہکات، سہریازہ کانی خوا جورا و جورن وبہ گہورہ بییش نین، چونکہ جاری واہیہ

۱- خام النبیین لابی زہرہ ۶۵۹/۱، السیرۃ النبویۃ لابن کثیر ۲۳۴/۲ .

۲- الترمذی: کتاب المناقب، باب فضل مکہ ۷۲۲/۵ و صححہ الابانی صحیح سنن الترمذی .

۳- مسند الامام احمد ۱/۳۴۸، ورقمہ ۳۲۵۱ و قال محققوہ اسنادہ ضعیف...، و اقال: ابن کثیر فی تاریخہ

۲۳۹/۲ و هذا اسناد حسن! وهو من اجود ماروی فی قصۃ نسج العنکبوت فی الغار.

میکرؤبیک کہ چاو نایبیت سو پایہ کی بہ ہیژ دہ بہ زینتی: ﴿وَمَا عَلَّمَ جُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ وَمَا هِيَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْبَشَرِ﴾ (المدثر: ۳۱).

سہ ربازہ کانی خوی گہ ورہ لہ تہ واو بوون نایہن، ہیچ توانایہ کیش نییہ بتوانیت سہر ژمیریان بکات یان ژمارہ و چؤنیتیان بہ تہ واوی بزانتیت .

پینچہم: چاودیرکردنی خوی گہ ورہ بو پیغہ مبر ﷺ.

سہرہ پای ہموو ئہ و دور بینیانہی کہ پیغہ مبر ﷺ ئہ نجامی دا، بہ لام بہ تہ واوی پشتی پتیاں نہ بیت، بہ لکو متمانہ و دلنیاپی رہہای بہ خوی گہ ورہ بو، ہمیشہ بہو شیوہی کہ خوی گہ ورہ فیبری کردبو ہر دوعای دہ کرد: ﴿وَقُلْ رَبِّ ادْخِلْنِيْ مُدْخَلَ صِدْقٍ وَّاَخْرِجْنِيْ مَخْرَجَ صِدْقٍ وَّاَجْعَلْ لِّيْ مِنْ لَّدُنْكَ سُلْطٰنًا نَّصِيْرًا﴾ (الاسراء: ۸۰).

لہم نایہ تہ پیروزہ دا پارانہ ویہ ک ہیہ خوی گہ ورہ فیبری پیغہ مبرہ کہی دہ کردو، بو ئہ وہی نوممہ تہ کہ شی لپیوہ فیربین، چؤن پرو بکہ نہ خوا، پارانہ وہی ئہ وہی خوی گہ ورہ راستگویی ببہ خشیت پتیاں لہ سہرہ تاو کؤتاییدا ولہ نیوان ئہ و دوانہ شدا، راستگوش لیرہ دا باہی خوی ہیہ، چونکہ بتپہرستان ہولیان دہ دا لہ گہل پیغہ مبر ﷺ لہ خشتی ببہن... خاوہن بانگہ واز توانا ووزہ لہ کہ س وہرناگریت جگہ لہ خوی مہزن نہ بیت، ہر لہ و پیگہ شہوہ شکؤدار دہ بیت، ہرگیز نابیت خوی بداتہ پال پادشایہ ک یان خاوہن دہ سہ لاتیک بو ئہ وہی سہریخات)) لہ وانہ یہ بانگہ واز دلی خاوہن دہ سہ لات داگیر بکات، بہ لام ئہ گہر خوی سہرباز بیت بو خاوہن دہ سہ لاتہ کان بہ ہیچ شیوہ یہ ک سہرکہ و توو نابیت...

کاتیک بتپہرستان لہ دہرگای ئہ شکہ و تہ کہ راوہستان و بہ چاو دہ یان بینن، پیغہ مبر ﷺ دلنہ وایی ئہ بو بہ کری کرد رہزای خوی لبیت کہ خویان لہ گہ لدایہ، ئہ بو بہ کر رہزای خوی لبیت دہ فرمویت: بہ پیغہ مبرم ووت ﷺ کاتیک

له‌ه‌شکه‌وته‌که بووین: نه‌گه‌ر په‌کټک له‌وان سه‌یری لای پی‌ی خوی بکات ده‌مان‌بینی؛
 فه‌رموی: ((ما ظنک یا ابا‌بکر باثنین الله ثالثهما))^۱ واته: گومان‌ت چونه‌ئی نه‌بو
 به‌کر به‌دوو‌که‌س سی‌ی په‌میان خوا بی‌ت، له‌پروایه‌تیکی ترهاتووہ ((اسکت یا ابا‌بکر،
 اثنان الله ثالثها)) واته: بی‌د‌ه‌نگ به‌ئی نه‌بو به‌کر دوو‌که‌س وسی‌ی په‌میان خوا به.

خوای گه‌وره‌یش نه‌م پوډاوو‌هی تو‌مار کردووه له‌قورن‌اندا وده‌فه‌رموویت: ﴿إِلَّا
 نَصْرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَائِفٌ اثنین إِذْ هَمَّا
 فِي الْفَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَخَظَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ
 سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَّمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ
 كَفَرُوا السُّفْلَى وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ (التوبه: ۴۰).

شه‌شهم: په‌شمالی نوم‌موه‌عبه‌د له‌پټگای کوچ‌دا.

له‌پاش سی‌ی شه‌و مان‌وه له‌ه‌شکه‌وته‌دا، پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ و نه‌بو به‌کر په‌زای خوای
 لی‌بی‌ت له‌ه‌شکه‌وته‌که ده‌رچوون، پاش نه‌وه‌ی بټ‌په‌رستان بی‌ی نوم‌ید بووم له
 گه‌یشتن به‌پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ، نه‌و کابرای که‌به‌کری گرتی‌بوویان له‌کاتی خویدا ناماده
 بوو، له‌پټگه‌یه‌کی تاییه‌ته‌وه بردنی بو نه‌وه‌ی مه‌سه‌له‌که‌یان ناشکرا نه‌بی‌ت،^۲

له‌پټگا به‌لای نوم‌مو مه‌عبه‌ددا تی‌په‌رین له‌جی‌گه‌یه‌ک پی‌ی ده‌وتریت قوده‌ید^۳،
 له‌لای مال‌ه‌کانی خوزاعه، به‌سه‌ر هاته‌که‌یشی له‌لاین می‌ژوو نووسه‌کان‌وه باسکراوه،
 (ابن کثیر) ده‌لی‌ت: به‌سه‌ر هاته‌که‌ی به‌ناوبانگه‌و له‌چه‌ندین پټگه‌وه پی‌مان گه‌یشتووہ
 که‌یه‌کتر به‌هیز ده‌که‌نه‌وه^۴، له‌خالیدی کوپی خون‌یسی خوزاعیه‌وه په‌زای خوای

۱- البخاری، کتاب فضائل الصحابة، باب مناقب المهاجرین ۳۶۵۲ .

۲- بېوانه: المستفاد من قصص القرآن ۱۰۱/۲ .

۳- جی‌گایه‌که هشت کیلومه‌تر دورره له‌مه‌که‌وه .

۴- البداية والنهاية ۱۸۸/۲ .

لَيَّبِيْت، كه هاوه لي پيغمبر ﷺ بووه ها توه، فه رمويه تي: كاتيڪ پيغمبر ﷺ له مه ككه ده رچوو به ره و مه دينه، له گه ل نه بو به كرو عاميرو عه بدوللا، به لاي دوو په شماله كهي نوممو مه عبه ددا تيپه رين، كه نافرته تيكي به ته مه ن وهوشمه ند بوو، دانيشتبوو هه ردوو ده ستي له سهر نه ژتوكاني بوو، نينجا نان وئاوي پيشكه ش كردن، له دواي نه وه داواي گوشت وخورمايان ليكرد بؤ نه وه ي لتي بكنن، به لام هيچي لانه بوو، چونكه نه وان نازوقه يان نه ما بوو، له ساليكي گرانيشدا بوون، پيغمبر ﷺ ته ماشاي مه پيكي كرد له لاي په شماله كه وه، وتي نه و مه په چي په نه ي نوممو مه عبه د؟ ووتی: ماندويي دواي خستوه له وه ي له گه ل پان بپوات، پيغمبر ﷺ فه رموي: نايآ شيري هه يه؟ ووتی: نه وه نده لاوازه شيري نيبه. پيغمبر ﷺ فه رموي: ((اتأذنن ان احلبها)) واته: پيگم ده ده يت بيدوشم؟ ووتی: به لي باوك ودايكم به قوربانن بيت، به لي نه گه ر شير له گوانيدا هه يه بيدوشه .

نينجا پيغمبر ﷺ ده ستي هينا به گوانيداو ناوي خواي هينا، دوعاي كرد بؤ نه و مه په، مه په كه قاچه كاني له يه كتر دوور خسته وه و گوانه كاني پر له شير بوون، پيغمبر ﷺ داواي قاپيكي كرد نه وه نده گه وره بيت هه موويان لتي بخون، نيتير شيريكي زوري ليدوشي تاكو قاپه گه وره كه پرپوو، دواي نوممو مه عبه د لتي خوارد تاكو تير بوو، له پاش هه موويان نينجا پيغمبر ﷺ لتي خوارد وئواني تريس چند جار يكي تر ليسان خواردو، جار يكي تر بؤي پر كرده وه، بؤي به جي هيشت و به يه تيشي لي وه رگرت زوري پي نه چوو تاكو نه بو مه عبه د به بزنه لاوازه كانيانه وه گه رايه وه پيش نيوه پؤ، كاتيڪ نه بو مه عبه د نه و شيره ي بيني سه ري سوپما ووتی: نه و شيره ت له كوئ وه هينا، له كاتيكد ا نه و مه په ته نها شه و ده گه پيته وه مال وئاوسيش نيبه؟ ووتی: پيلويكي پيرؤز به لاماندا تيپه پ بوو، ووتی: وه سفي بكه بؤم، ووتی: جوانيبه كي ناشكرای هه بوو، پوومه تي گه ش بوو، په وشتي جوان بوو، لاواز نه بوو، گلينه ي چاوي زور په ش بوو له ناو سپيه تيدا، بزانه كاني دريژ بوون، ده نغيشي تيزنه بوو، گه رده ن دريژ بوو، ريش پرپوو، برؤكاني باريك ودريژ بوو، برؤكاني به ده م په كه وه بوون، كه بي ده نگ ده بيت شكؤداره، كه گفتوگويش ده كات

سه‌ری به‌رز ده‌کاته‌وه‌و ده‌گه‌شیتته‌وه له‌دووره‌وه‌و، له‌نزیکه‌وه تا‌کو بلیّ جوانه، قسه‌خۆش وقسه‌زانه، قسه‌کانی ده‌لئی ده‌نکه‌ مرواریه پیک‌خراون، نه‌کورت‌ه ونه‌بالا به‌رزه نه‌ئه‌وه‌نده دریزه‌ دیار بیت، نه‌ئه‌وه‌نده‌ش کورته‌ چاوی سه‌یرکه‌ر پرنه‌کات، چلیکه‌ له‌نیو دووچلداو له‌هه‌موشیان جوانتره، هاوه‌لی هه‌یه‌ ده‌وریان داوه، که‌قسه‌ده‌کات گوی ی بۆ ده‌گرن، که‌فه‌رمانیش ده‌کات به‌په‌له‌ جیّ به‌جیی ده‌که‌ن، خزمه‌ت‌کراوه‌و خه‌لکی به‌ده‌ورایه، نه‌مۆن ونه‌ نه‌زانه.

ئه‌بو مه‌عبه‌د ووتی: سویند به‌خوا، ئه‌وه‌ ئه‌و که‌سه‌یه‌ که‌ده‌لین له‌قورپه‌ش سه‌ریه‌لداوه، من ده‌م ویست ببه‌م به‌هاوه‌لی، ئه‌گه‌ریش بۆم بلوی هه‌ر واده‌که‌م.

حه‌وته‌م: راوانانی سوراقه‌ی کورپی مالیک بۆ پیغه‌مبه‌ر ﷺ.

قورپه‌ش رایانگه‌یانده‌ له‌ناو هه‌موو مه‌که‌دا، که‌هه‌رکه‌سیک پیغه‌مبه‌ر ﷺ ناماده‌بکات، به‌زیندووی یان به‌مردووی، سه‌د وشتری پیده‌ده‌ریت، ئه‌م هه‌واله‌ له‌لای عه‌ره‌به‌ بیابان نشینه‌کانی ده‌ورو به‌ری مه‌که‌کیش بلاو بوویه‌وه، سوراقه‌ی کورپی مالیک ته‌ماعی بوو ئه‌و پادا‌شته‌ به‌ده‌ست به‌ینی، بۆیه‌ هه‌ولی زۆری دا بۆ ئه‌و مه‌به‌سته، به‌لام خوای گه‌وره‌ به‌ده‌سه‌لاتی بی سنوری خۆی، وایکرد سوراقه‌ی ببیته‌ که‌سیک به‌رگری بکات له‌پیغه‌مبه‌ر ﷺ نه‌که‌ ده‌ستگیری بکات.

ئینبو شیهاب ده‌لئیت: عه‌بدوپره‌حمانی کورپی مالیکی مودله‌جی، که‌به‌رازی سوراقه‌ی کورپی مالیکه‌ بۆی گێپامه‌ته‌وه‌ که‌باوکی بۆ گێپاوه‌ته‌وه، گویی له‌سوراقه‌ بووه‌ وتوویه‌تی: بیباوه‌پانی قورپه‌ش هاتنه‌ لامان ووتیان خوینبایی پیغه‌مبه‌ر ﷺ و ئه‌بو به‌کر بۆ که‌سیک بیانکوژیت یان به‌دیل بیانگریت ئه‌وه‌نده‌یه، زۆری نه‌برد، دانیشتبووم له‌کۆپی عه‌شیره‌ته‌که‌مدا، پیاویک هات، ووتی: ئه‌ی سوراقه، من تارماییه‌که‌م بینیی له‌ پۆخی ده‌ریا وابزانم موچه‌مه‌دو هاوه‌له‌کانیه‌تی، سوراقه‌ ده‌لئیت: زانیم ئه‌وانن، به‌لام پیم ووت: نه‌خیر ئه‌وانه‌ ئه‌وان نین، به‌لکو تو فلان و فلانت بینوه، به‌ به‌رچاوی ئیمه‌وه‌ به‌پزیکه‌وتن، که‌میگ له‌ناو کۆپه‌که‌ مامه‌وه‌ و دوا‌یی ده‌رچووم و، فه‌رمانم کرد به‌که‌چه‌که‌م، ئه‌سه‌په‌که‌م ده‌ربکات وله‌پشت

به‌رزاییه‌که‌وه بۆم ناماده بکات، منیش پمه‌که‌م هه‌لگرت وپیی ده‌رچووم له‌پشتی ماله‌وه وئاسنی خواره‌وه‌یم به‌زه‌ویدا پراکیشا، پمه‌که‌م پوو له‌خوار کرد تا‌گه‌یستمه نه‌سپه‌که‌م وسواری بووم، که‌پییان گه‌یستم پیی نه‌سپه‌که‌م هه‌لگه‌وت وله‌سه‌ری که‌وتمه خواری، هه‌لسام ده‌ستم برد بۆ تیردانه‌که‌م نه‌زلامه‌کانم^۱ تیایدا ده‌رکرد، تیریکم پراکیشا نایا زیانیان پیی بگه‌یه‌نم یان نه، نه‌وه‌م بۆ ده‌رچوو که‌حه‌ز ناکه‌م، دووباره سواری نه‌سپه‌که‌م بووم ویه‌قه‌سی نه‌زلامه‌کانم نه‌کرد، ئینجا نزیک بوومه‌وه له‌پیغه‌مبه‌ر ﷺ و ئاویری لیم نه‌دایه‌وه، به‌لام نه‌بو به‌کر هر ئاویری ده‌دایه‌وه، له‌په‌ر ده‌ردوو ده‌ستی نه‌سپه‌که‌م هه‌تا نه‌ژنۆی چوو به‌زه‌ویدا وله‌سه‌ری که‌وتم، تیم خوپی وه‌لسامه‌وه له‌گه‌ل ده‌ستی ده‌رکرد وه‌لسایه‌وه، له‌شوینه‌واری ده‌سته‌کانیه‌وه دوکه‌لێکم بینی چوو هه‌لساماندا، دووباره نه‌زلامه‌کانم پراکیشاو نه‌وه ده‌رچووکه‌ حه‌زی لێناکه‌م، ئیتر منیش بانگم لێکردن وداوای ئاشتیم لێکردن، نه‌وانیش وه‌ستان و منیش سواری نه‌سپه‌که‌م بووم تا‌پییان گه‌یستم، به‌لامدا هات دوا‌ی نه‌وه‌ی که‌بینیم که‌خوای گه‌وره نه‌م پیغه‌مبه‌ره سه‌رده‌خات، بۆیه پیم ووت: میلیله‌ته‌که‌ت خوینباییان له‌سه‌رت داناوه، باسی نه‌وه‌شم بۆ کرد که‌خه‌لکی به‌دوایانه‌وه‌ن، تو‌ییشوو که‌لوپه‌لێشم بۆ پیشنیار کردن به‌لام لێیان وه‌رنه‌گرتم وداوای هیچیان لیم نه‌کرد، ته‌نها ووتی: نه‌م مه‌سه‌له‌ باس مه‌که، به‌لام من داوام لێکرد نوسراوێکم بۆ بنوسی که‌که‌س زیانم پیی نه‌گه‌یه‌نی، نه‌ویش فه‌رمانی کرد، عامیری کوپی فوه‌یره له‌سه‌ر پارچه‌یه‌کی پیست شتی‌کم بۆ بنوسی، دوا‌ی نه‌وه پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌پیی که‌وت.

ئیبینو عه‌بدولبه‌ر ده‌لێت: سو‌فیانی کوپی عویه‌ینه ده‌گێڕیته‌وه له‌نه‌بو موساوه، له‌حه‌سه‌نه‌وه، که‌پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌سوراقه‌ی وتوو: ((کیف بك اذا لبست سواری کسری؟)) واته: پیت چۆنه نه‌گه‌ر هه‌ردوو ده‌سته‌وانه‌که‌ی کیسرا له‌ده‌ست بکه‌یت؟ ده‌لێت: کاتیک دوو ده‌سته‌وانه و تاجی کیسرایان هیئا بۆ عومه‌ر په‌زای خوای لیبیت، سوراقه‌ی کوپی مالیکی بانگکردو له‌ده‌ستی کرد، سوراقه‌ پیاویکی توکن بوو، توکی

بالی چربوو، پیی ووت: هر دوو ده ستت به رزیکه ره وه، ووتی: (الله اکبر) سو پاس بۆ ئه و خوای ئه مه ی له کیسرا وه رگرته وه که ئه و ده یووت من خوای خه لکیم، عومه ر پاش ئه وه ی ده سته وانه کانی به سوراقه دا، ده نگی به رز کرده وه و^۱ سوراقه ی سوار کرد و به ناو مه دینه دا گتیرایان و خه لکیش ده وریان دابوو، ئه ویش هر قسه که ی عومه ری دوپات ده کرده وه: سو پاس بۆ ئه و خوای ئه مانه ی له کیسرا وه رگرته وه و دای به سوراقه ی عه ره بی بیابان نشین^۲.

هه شته م: پاک ی بۆ ئه و خوایه ی که دله کان ده گۆری.

سه ره تا سوراقه ده یه ویست پیغه مبه ر ﷺ ده سته گیر بکات و بیدا به ده سته ی سه رانی مه ککه وه، بۆ ئه وه ی سه د و شتری ده سته که ویت، به لام له نا کاو هه موو مه سه له کان سه روزتیر ده بنه وه، چونکه سوراقه وای لیها ت خه لکی له پیغه مبه ر ﷺ دوور ده خسته وه، له هر کوئ وه ده یان بینی ده یووت: به م لادا مه پۆن چونکه من که راوم وه وی نییه، به لام پاش د لئیابوونی له گه یشتنی پیغه مبه ر ﷺ به مه دینه، به سهراته که ی باس کردو، خه لکیش ده یان گتیرایه وه تا کو هه موو یانه کانی مه ککه بیستیان، بۆیه سه رانی مه ککه ترسان ئه و به سه ر هاته ببیته هۆی موسلمان بوونی هه ندیک له خه لکی مه ککه، ته نانه ت هه ندی شپه هه لبه ستیش له و باره وه دروست بوو له نئیوان سوراقه و ئه بو جه هلدا .

نۆیه م: پیشوازی کردنی ئه نصاره کان له پیغه مبه ر ﷺ.

کاتی که موسلمانان له مه دینه بیستیان پیغه مبه ر ﷺ له مه ککه وه ده رچوو به ره و مه دینه، هه موو سه به یاننیک ده چوونه لای حه پره و چاره پوانیان ده کرد تا که رمای نیوه رۆ ده یانیکه رانه وه، پۆتیکیان پاش چاره پوانیکی زۆر که رانه وه ماله کانیان، پیاویکی جوله که له سه ر یه کیک له قه لاکانیا نه وه سه یری ئیشیکی خۆی ده کرد،

۱- بروهانه: الروض الانف ۴/۲۱۸، الهجرة في القران ۲۴۶ .

۲- بروهانه: السيرة النبوية لابی شهبة ۱/۴۹۵ .

پیغمبر ﷺ و هاوه‌لانی به‌رچاو که‌وت جلی سپیان له‌به‌ردابوو، ئیتر جوله‌که‌که به‌ده‌نگیکی به‌رزوه‌ه‌اواری کرد: ئه‌ی کۆمه‌لانی عه‌رب، ئه‌وه‌ ئه‌وه‌ که‌سه‌یه که‌چاوه‌پوانی ده‌که‌ن، ئیتر موسلمانان چه‌که‌کانیان هه‌لگرت وچوونه‌ پيشوازی پیغمبر ﷺ له‌لای حه‌رپه‌وه، به‌لام پیغمبر ﷺ به‌لای راستدا لای ماله‌کانی به‌نی عه‌مری کوپی عه‌وف لایدا، پۆژی دووشه‌مه^۱، له‌مانگی په‌بیعولئه‌وه‌لدا^۲، ئینجا ئه‌بو به‌کر هه‌لسا بۆلای خه‌لکه‌که‌و پیغمبر ﷺ به‌بی‌ده‌نگی دانیشتبوو، ئینجا ئه‌وانه‌ی که‌هیشتا پیغمبر ﷺ یان نه‌بینیبوو ده‌هاتن و به‌خیره‌هاتنی ئه‌بو به‌کریان ده‌کرد، تاکو خۆر پیغمبر ﷺ ی گرت‌وه‌ و ئه‌بو به‌کر به‌جله‌کانی خۆی سیبهری بۆ ده‌کرد، ئه‌و کاته‌ خه‌لکه‌که‌ زانیان ئه‌وه‌ پیغمبره‌ ﷺ، پیغمبهری خوا درودو سلّوی خوای له‌سه‌ر بیته‌ زیاتر له‌ده‌شه‌و له‌به‌نی عه‌مری کوپی عه‌وف مایه‌وه^۳، مزگه‌وتی ته‌قوای له‌وی دروست کرد و نوێژی تیاکردو، ئینجا سواری وشتره‌که‌ی بوو.^۴

له‌پاش ئه‌و ماوه‌ی که‌له‌قوبا مایه‌وه‌و، ویستی بچینه‌ ناو مه‌دینه‌وه، ((ناردی به‌دوای ئه‌نصاره‌کانداو، ئه‌وانیش هاتن و سه‌لاویان کرد له‌پیغمبر ﷺ و ئه‌بو به‌کر په‌زای خوای لیبیت، ووتیان: سوارین له‌ئارامی و فه‌رمان به‌جیه‌ئینراویدا، ئیتر هه‌ردوکیان سوار بوون و ئه‌وانیش به‌چه‌که‌وه‌ ده‌وره‌یانیناندا))^۵

که‌گه‌یشته‌ مه‌دینه، خه‌لکی ده‌یانووت: پیغمبهری خوا هات، پیغمبهری خوا هات، ده‌رچوونه‌ به‌رزاییه‌کان ته‌ماشایان ده‌کرد، هه‌ر ده‌یانووت: پیغمبهری خوا هات.^۶

۱- ئیبنو حه‌جر و توویه‌تی: ئه‌م بۆچوونه‌ جیگه‌ره، نه‌ک ئه‌وه‌ی که‌ده‌لیته‌ پۆژی هه‌ینی گه‌یشته‌وه، الفتح

. ۵۴۴/۷

۲- به‌وانه: الهجرة في القرآن الكريم ۲۵۱.

۳- هه‌مان سه‌رچاوه ۳۵۲.

۴- صحیح البخاری، کتاب مناقب الانصار، باب هجرة النبي ۷۷/۵، ورقمه ۳۹۰۶.

۵- هه‌مان سه‌رچاوه ۳۹۱۱.

۶- هه‌مان سه‌رچاوه ۳۹۱۱.

ئەو پۆژە پۆژیککی خوۆشی وشادی بوو، پۆژی وا ھەرگیز نەبینرابوو لەمەدینە، خەلکی جوانترین جەلەکانیان پۆشی وەکو پۆژی جەژن، بەپاستیش جەژن بوو، چونکە لەو پۆژەدا ئیسلام لەناستەنگی مەککەو، گویژرایەو بۆ فراوانی جموجۆڵ و کارکردن و بلاویوونەو، لەم جێگە پیرۆژەدا، لەویشەو بۆ ھەموو شوینەکانی سەر گۆی زەوی، خەلکی مەدینە ھەستیان بەو چاکە دەکرد خوای گەورە لەگەڵیان ئەنجامیدا، چونکە شارەکیان بوو بەشوینیک پیغمبەر ﷺ ی لەخۆگرت، ھەرەھا ھاوڵە بەپۆژەکانی و دەوڵەتی ئیسلام، بۆیە خەلکی مەدینە لەئەو پەری شادمانیدا دەرەچوون و دەیانووت: ئەی پیغمبەری خوا، ئەی موحمەد ئەی پیغمبەری خوا.

پاش ئەم پیشوازیکردنە جەماوەرییە تاکە لەمیژووی مرۆفایەتیدا، پیغمبەر ﷺ بەپیکەوت تاکو گەیشتە مائی ئەبو ئەیبوبی ئەنصاری پەزای خوای لیبیت، ئەنەس ﷺ دەفەرمویت: پیغمبەر ﷺ پێی دەکرد تاکو گەیشتە مائی ئەبو ئەیبوب لەو کاتە مائەویان قسەی دەکرد، کە بیستی عەبدوللای کورپی سەلام لەناو دارخورماکانیدا بەرھەگەمە دەچنی بۆ مائەکانی، بەلام بەپەلە ھاتە لای پیغمبەر ﷺ و گۆیی لێ بوو و گەرایەو لای خیزانەکی، پیغمبەر ﷺ فەرمووی: ((ای بیوت اهلنا اقرب؟)) واتە: کام لەمائی کە سەکانمان نزیکترە؟ ئەبو ئەیبوب ووتی: من ئەی پیغمبەری خوا، ئەو مائەگەمە و ئەو دەرگاگەیت، فەرمووی: کەواتە بڕۆ جیگایە کمان بۆ نامادە بکە...^۲ ئیتر پیغمبەر ﷺ چوو لای ئەبو ئەیبوب تادروست کردنی مزگەوت و مائەکانی.

بەم شیوەیەش کۆچی پیرۆزی پیغمبەر ﷺ و ھاوڵەکانی بەئەنجام گەیشت و ئامانجەکانیشی بەو کۆتایی پینەھات، بەلکو پاش گەیشتنی دەستی پیکرد، گەشتی دەردی سەری و بەرھەنگاریکردن دەستی پیکرد، کە پیغمبەر ﷺ زالبویە سەریاندا بۆ گەیشتن بەدوا پۆژی پرشنگذار بۆ ئوممەتی ئیسلام و دەوڵەتی

۱- بروانه: الهجرة في القرآن ۲۵۲.

۲- البخاری، کتاب مناقب الانصار، باب هجرة النبي الى المدينة ۷۹/۵ ورقمە ۳۹۱۱.

نیسلا می، که توانی شارستانی‌ک دروست بکات بؤ مرؤفایه‌تی، له‌سهر بنچینه‌ی بیروباوه‌پو له‌خواترسان و، چاکه‌و، دادگه‌ری، پاش نه‌وه‌ی زالبویه سهر به‌هیژترین دوو ده‌وله‌ت که حوکمی جیهانیان ده‌کرد له‌و سهرده‌مه؛ ده‌وله‌تی فارسه‌کان و ده‌وله‌تی پۆمه‌کان^۱.

ده‌یه‌م: په‌نده‌و ناموزگاری.

۱- مملانی له‌نیوان هه‌ق وناه‌ق: مملانی‌یه‌کی کۆنه ودریژخایه‌نه، یه‌کیکیشه له‌سوننه‌ته‌کانی خوا، خوی گه‌وره ده‌فه‌رموویت: ﴿الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَفَدَّ مَتَّعٌ وَيَبْعُ وَصَلَاتٍ وَمَسْجِدٍ يُذَكَّرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ﴾ (الحج: ۴۰).

به‌لام نه‌م مملانی‌یه‌ نا‌کامه‌کی ئاشکرایه: ﴿كَتَبَ اللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ﴾ (المجادلة: ۲۱).

۲- پیلانگێرانی ناحه‌زانی بانگه‌واز به‌بانگه‌واز: نه‌وه‌یش کاریکی به‌رده‌وامه‌و هه‌میشه دووباره ده‌بیته‌وه، له‌پێگه‌ی زیندانی کردن وکوشتن وده‌رکردن و دوورخستنه‌وه، پێویسته له‌سهر بانگه‌واز په‌نا‌بگریته‌ خواو متمانه‌ی پێی هه‌بیته‌ وپشتی پێی به‌ستیت وئه‌وه بزانیته‌ که‌پیلانی خراب به‌سهر خاوه‌نه‌که‌یدا ده‌شکیته‌وه، وه‌کو خوی گه‌وره ده‌فه‌رموویت: ﴿وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَكْرِينَ﴾ (الانفال: ۳۰).

یه‌کیک له‌پیلانه‌کانی تری دوژمنانی بانگه‌واز، به‌کاره‌ینانی چه‌کی مال و سامان بوو بؤ هه‌لخه‌له‌تاندنی خاوه‌ن نه‌فس نزمه‌کان، به‌مه‌به‌ستی له‌ناو‌بردنی بانگه‌وازو

بانگخوازن، بویه ئه وان سہد و شتریان وه کو خه لات دهستنیشان کرد بؤ هہرکه سیك یه کیك له کۆچکردووہ کان بهینیتت به زیندوویی یان مردوویی، بویه ته ماعکاران دهستیان کرد به جموجۆل، یه کیك له وه که سانهش سوراچه بوو، که له پاش ملهوپریه کی بی ئه نجام، که پایه وه به قازانجیکی پاکترو چاکترو، به لکو پئیگی تیگده دا له وانہی شوین پیغمبر ﷺ ده که وتن بؤ دهستگیر کردنی، به م شیوه یه ش خوای گه وره خو شه ویستمانی خوئی ده پاراست^۱ خوای گه وره ده فه رموویت: ﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدَّوْا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ فَسَيُنْفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ وَالَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ﴾ (الانفال: ۳۶) .

۳- ووردبینی له پلاندانان و کارکردن به هۆکاره کان: ئه وه که سهی وردبیته وه له پوداوی کۆچکردن ووردی پلاندانان تیایداو، کارکردن به هۆکان له سه ره تاوه تا کو کوتایی، بؤی ئاشکرا ده بیت، که پلاندانانی پشت ئه ستور به وه حی، هه می شه بوونی هه بووه له ژیا نی پیغمبر ﷺ، نه خشه کی شانیش به شی که له سوننه تی پیغمبریه تی وداوا کاریه کانی خوای گه وره له موسلمانان، ئه وان هه ش که کاری هه په مه کی ده که ن، به پاساوی ئه وه ی که نه خشه کی شان و کارقایمی له سوننه تا نه هاتوو، ئه وان به هه له دا چوون و، تاوانیش ده که ن له دژی خو یان و موسلمانان^۲ . کاتی که کاتی کۆچکردن هاته پئی شی و، پیغمبر ﷺ دهستی کرد به جیبه جی کردنی ئه مانه ی خواره وه تی بینی ده که ی ن:

* هه بوونی پیکه ستنی ورد بؤ کۆچکردن تا کو سه ری گرت، سه ره پای هه موو کۆسپ و ته گه ره کان؛ چونکه هه موو هه نگا وه کانی کۆچکردن به شی وه یه کی چاک ناماده کاری بؤ کرابوو، بؤ نمونه:

۱- هاتنی پیغمبر ﷺ له گه رمای نی وه پۆدا، له وه کاته ی که که س ده رناچیت، به لکو خویشی له کاتی وه ها سه ردانی نه ده کرد، بۆچی؟ بؤ ئه وه ی که س نه بینی .

۱- بهوانه: الهجرة النبوية المباركة ۲۰۰.

۲- بهوانه: الاساس في السنة، سعيد حوى ۳۵۷/۱ .

- ب- شاردنہ وہی کہ سایہ تی خوی له وکاتہی سہردانی نہ بو بہ کری کردو، چونکہ دەمی خوی هه لپیکابوو، بۆ ئەوہی ناسینہ وہی ئاسان نہ بیئت^۱.
- ج- فەرمانی پیغمبر ﷺ به ئەبو بەکر کہ هه رکیه سیك له ژوره که دایه دەرچیت، کاتیکیش قسە ی کرد باسی ئاراستە ی کۆچە که ی نہ کرد .
- د- دەرچوونیشیان به شهو بوو، له دەرگای پشته وہی مالی ئەبو بەکر^۲.
- ه- تەنانەت دووربینی گەیشته ئەوہی کہ هه ندی پڠگە ی ناباویان گرتە بہرو، پەنایان برده بهر شارەزایە کە پڠگە کانی بیابان شارەزا بیئت، با ئەو شارەزایە بتپەرستیش بیئت مادام خاوەن پەوشت و سەنگین بیئت، بە لگە ی ئەوہی تیادایە کہ پیغمبر ﷺ، سوود له تواناو بە هره کان وەرده گریئت بە دەر له تەماشاکردنی سەرچاوه که ی^۳.

* هه لپژاردنی هه ندیک که سایە تی هۆشمەند بۆ یارمەتیدانی کاروباری کۆچکردن، تییبینیش دەرکریئت ئەو که سانه به سراوونە تەوہ به پە یوہەندی خزمایە تی، یان پە یوہەندی کارکردن، بۆ ئەوہی ببنە یە که یە کی هاوکار له پیناو بە دیهینانی ئامانجی گەورە .

* دانانی هه رکه سیك له و که سانه له جیگای گونجای خوی، که تیایدا کارامە یە، بۆ ئەوہی به باشترین شیوہ ئەنجامی بدات .

* بیروکە ی خەوتنی عەلی پەزای خوای لیبیئت له جیگای پیغمبر ﷺ، بیروکە یە کی سەرکه وتوو بوو، چونکہ سەری لییان تیکداو، دووریانی خسته وہ له پیغمبر ﷺ، تاکو له تاریکی شهودا دەرچوو به چاودیری کردنی خوای گەورە، چاوه کانی ئەوان هەر له سەر جیگای پیغمبر ﷺ بوو، چونکہ گومانیان نہ بوو کہ پیغمبر له جیگا که ی خەوتووہو داپۆشراوہ، له کاتیکیدا خەوتووہ که عەلی بوو ﷺ ئینجا دەبینین پئیوستیە کانی گەشتە که به شیوہ یە کی چاک دابین کرابوو:

۱- بیوانه: في السيرة النبوية قراءة لجوانب الحذر والحماية، ۱۴۱۷ .

۲- بیوانه: معین السیرة ۱۴۷ .

۳- بیوانه: الهجرة في القرآن الكريم ۳۶۱ .

۱- عه لي په زاي خواي ليبييت: له جيگاي پيغمبر ﷺ ده خه وټ بو چه واشه کردني نه وان، بو نه وې دواي پيغمبر ﷺ سپارده کان بگيرټته وه بو خاوه نه کانيان .

ب- عه بدوللای کورې نه بو به کر: هه وال هینه ري پاستگړو، ده رخه ري جموجوله کاني دوژمن .

ج- نه سمای (ذات النطاقين): نازوقه بهر له مه که وه بو نه شکه وت، له نيو شيت و هاريووني بته پرستاندا به دواي پيغمبر ﷺ بو نه وې بيکوژن .

د- عاميري کورې فوه يره: شواني ساکار که گوشت وشيري پيشکه ش ده کرده پيغمبر ﷺ و نه بو به کر په زاي خويان ليبييت، به پانه مه په که شي شوين پي کاروانه ميژويه که ي ده سپريه وه، بو نه وې بته پرسته کان نه واني پي نه دوژنه وه !! نه م شوانه هه لده ستا به بينيني پولي يارمه تيده رو به خيوکهر .

ه- عه بدوللای کورې نوره يقيت: پابه ري سهر پاستي کوچ و، شاره زاي چاوساغي بيابان، له نه و په ري وريايي دا چاوه پواني هيماي ده ست پيکردن بو له پيغمبر ﷺ، بو نه وې به ريکه ون له نه شکه وت وه بو يه سريب .

نه مانه پابه پانندن بوون بو کاره کان به شيويه که ناوازه و، دوور بيني به شيوازيکی ناقلا نه و، داناني هه رکه سيک له و که سانه له جيگاي گونجاوي خويدا، داخستنيس بوو بو هه موو که ليته کان وداپوشين بوو بو پيوستيه کاني کوچه که، ته نها نه و نه ده که سيش به کاره يترا که پيوست بوو پيغمبر ﷺ نه وې له توانيدا بوو نه انجاميدا، ئينجا چاوه پواني چاودير کردني خواي گه وره ي ده کرد .

۴- کارکردن به هوکاره کانن پيوستن: به لام نه و نه ناگه نيټ که هه ميشه دهره نجامي هه بيت، چونکه نه و نه مه سه له يه که په يوه سته به فهران وويستي خواي گه وره وه ، ناليړه شه وه مه سه له ي پشتمه ستن به خواي گه وره پيوسته، وه کو ته واو که ريک بو کارکردن به هوکاره کان .

پیغمبهری خوا ﷺ هموو هۆکاره کانی ناماده کردو هموو هۆکاریکیشی وهرگرت، به لام هاوکات هر ده پاراپه وه له خواو داوای سهرکه وتنی لیده کرد، که هاوله کانی سهر بخت و، نزاو پارانه وهی قبول بکات و، نه وانهی که له ده رگای نه شکه وته که پراوهستان بگه پینه وهو، پیی نه سپه که ی سوراوه بچه قیته ناو زه ویداو....

۵- باوه پ به موعجیزه ههست پیکراوه کان: له کۆچی پیغمبهر ﷺ هه ندی کارتی له ناسابه ری ههست پیکراو پویدا، که به لگن له سهر چاودیری کردن وپاراستنی خوا ی گه وهه بو پیغمبهره که ی، له وانه، هیلانه ی جالجالۆکه که له ده رگای نه شکه وته که داو، پوداوی پیغمبهر ﷺ له گه ل ئوممو مه عبه ددا، ههروه ها نه وهی که پویدا له گه ل سوراوه و به لئین دانی پیغمبهر ﷺ به نه و که دهسته وانه کانی کيسرا له دهست بکات، پیویسته له سهر بانگخوازان خۆیان بی ناگا نه که ن له نه و کاره له ناسابه رانه، به لکو باسی بکه ن نه گه ر جیگیر بوویت له سوننه تدا، به مه رجیک، باسی نه وه بکه ن که نه و موعجیزانه به لگن له سهر پیغمبهرایه تی موحه ممه د ﷺ .^۲

۶- په وایی په نابردنه بهر بیباوه ری متمانه پیکراو: نه گه ر متمانه یان پیبکه ن، چونکه ئیمه بینیمان که پیغمبهر ﷺ و نه بو به کر که سیک ی بته رستیان به کری گرت بو نه وهی بیته چاوساغان له پنگه ی کۆچه که یاندا، هه ردوو وشتره که شیان پیداو به لئینان لی وهرگرت له لای نه شکه وتی سه ور یه کبگرن، نه وهش چه ند زانیارییه کی ترسناک بوو که خستیانه به ردهستی، بیگومان که پیغمبهر ﷺ و نه بو به کر متمانه ی ته وایان پیکرد، نه وهیش به لگه یه له سهر نه وهی نه و جۆره که سانه ده شیت متمانه یان پیبکریت نه گه ر خۆیان جیگای متمانه بن، وه کو نه وهی په یوه ندی خزمایه تی هه بیته له نیوانیاندا، یان ناسراوییه کی دیرین، یان دراوسیته ی، یان کاری چاکه که پیبشتر بانگخوازه که پیشکه شی کردیته بو ی، یان خاوه ن په وشته و ده ستپاکی بیته ... مه سه له که ش په یوهسته به هه لسه نگاندنه وهو، ههروه ها به ژیری بانگخوازه وهو، ناسینی که سه که .^۲

۱- بهوانه: من معین السیره ۱۴۸ .

۲- بهوانه: المستفاد من قصص القران ۱۰۸/۲ .

۳- بهوانه: المستفاد من قصص القران ۱۰۸ .

۷- پۆلی ئافرهت له‌کۆچکردنه‌که‌دا: له‌ئاسمانی کۆچکردندا هه‌ندی ناو دره‌وشایه‌وه، خاوه‌نی فه‌زل و چاکه‌ی زۆرو، پشکی چاک بوون له‌جيهاددا، له‌وانه: عایشه‌ی کچی ئه‌بو به‌کر په‌زای خوای لیبیت، که‌به‌سه‌ره‌اته‌که‌ی بۆمان گێپاوه‌ته‌وه، هه‌روه‌ها ئوممو سه‌له‌مه‌ی کۆچکردووی به‌ئارام و، ئه‌سمانی (ذات النطاقین) ^۱ که‌به‌شداری کرد له‌گه‌ياندنی ئازوقه‌ به‌پيغمبه‌ر ﷺ و ئه‌بو به‌کر په‌زای خوای لیبیت، هه‌روه‌ها چۆن ئازاری له‌پیناو خوادا هه‌لگرت، خۆی باسی ده‌کات و ده‌فه‌رمویت: ((کاتیك پيغمبه‌ر ﷺ و ئه‌بو به‌کر ده‌رچوون، که‌سانیک له‌قورپه‌یش هاتن بۆ لام، ئه‌بو جه‌هلیان تیا‌بوو، له‌ده‌رگای مال ئه‌بو به‌کر پاوه‌ستان، منیش ده‌رچووم بۆ لایان، ووتیان: باوکت له‌کوپییه‌ ئه‌ی کچی ئه‌بو به‌کر؟ ده‌لئیت: ووتم: سویند به‌خوا نازانم باوکم له‌کوپییه‌! ئیتر ئه‌بو جه‌هل ده‌ستی به‌رزکرده‌وه خۆی که‌سیکی خراپه‌کارو به‌دپه‌وشت بوو و شه‌پازله‌یه‌کی لیمدا گواره‌که‌م که‌وته خواره‌وه، ده‌لئیت: دوا‌ی ئه‌وه پۆیشتن... ^۲ ئه‌مه‌ وانه‌یه‌که‌ له‌ئه‌سمانه‌وه فی‌ری ئافره‌تانی موس‌لمانی ده‌کات، نه‌وه له‌دوا‌ی نه‌وه، چۆن نه‌ینی موس‌لمانان به‌شاریته‌وه له‌دوژمنان، چۆنیش به‌سه‌ربه‌زی پاوه‌ستیت به‌رانبه‌ر هیزه‌کانی سته‌م و زۆرداری! وانه‌ی دووه‌میشی ئه‌وه بوو کاتیك ئه‌بو قوحافه‌ی باپیره‌ی هاته‌لای و نه‌کاته‌ چاوی نابینا بوو بوو، ووتی: سویند به‌خوا واده‌زانم ئه‌بو به‌کر هیچی بۆ به‌جی نه‌هیشتون وتی: نه‌خیر باپیره، ده‌ستت بخه‌ره سه‌ر ئه‌و پارانه. ده‌لئیت: ئه‌ویش ده‌ستی خسته‌ سه‌ری وتی خراپ نییه، ئه‌گه‌ر ئه‌وه‌نده‌ی بۆ به‌جیه‌یشتن، کاریکی باشی کردووه‌و، به‌شتان ده‌کات، ده‌لئیت: سویند به‌خوا هیچی بۆ به‌جی نه‌هیشتبووین، به‌لام بۆ ئه‌وه‌ی باپیره‌م هیدی بکه‌مه‌وه ^۳.

به‌م ژیری ولیزانینه‌ی خۆی ئه‌سما توانی هه‌والی باوکی به‌شاریته‌وه‌و، دلی باپیره نابیناکه‌ی ئاسوده‌ بکات، بی ئه‌وه‌ی درۆیش بکات، چونکه‌ به‌پراستی باوکی ئه‌و

۱- به‌وانه: الهجرة النبوية المباركة ۲۰۶.

۲- هه‌مان سه‌رچاوه ۱۲۶.

۳- به‌وانه: السيرة النبوية لابن هشام ۱۰۲/۲ اسناده صحیح.

بهردانه‌ی به جپه‌یشت به لام نه‌وه بؤ نه‌وه بوو دلی نه‌وه پیاوړه پیره‌ی پی داخوریټ، به لام نه‌وبه‌کر بیروباوهرپکی بؤ به جپه‌یشتن چیاکان نایجولینن وزیرانیش کاری تیناکات، نه‌که می وزریش هیچ کاریگه‌ریه‌کی له‌سره‌یه، دلنیاپیشی به میراتی بؤ به جپه‌یشتن و، به‌و شیوه‌یش بوو به‌نمونه‌یه‌ک دوپاره‌ی نابیته‌وه بؤ خیزانی موسلمان، نه‌سمائیش بوو به‌چاکترین نمونه بؤ نافرته‌تانی موسلمان به‌گشتی، له‌گه‌ل خوشکه‌کانیشی له‌مه‌ککه مایه‌وه، بی نه‌وه‌ی سکا‌لایه‌ک بکات له‌نارپه‌حه‌تی، یان نه‌بوونه، تا‌کو پیغه‌مبه‌ر ﷺ زه‌یدی کوپي حاریسه‌و نه‌بو رافیعی مه‌ولای نارد بؤ مه‌ککه‌و دوو وشترو پینچ سه‌د دره‌می پیدا له‌گه‌ل ناردن، نه‌وانیش فاتیمه‌و نوممو کولسومی کچی و سه‌وده‌ی کچی زه‌مع‌ی خیزانی نوسامه‌ی کوپي زه‌یدو و به‌ره‌که‌ی دایکی که‌به‌نوممو نه‌یمن ده‌ناسرا، ه‌روه‌ها عه‌بدوللای کوپي نه‌بو به‌کریش مناله‌کانی نه‌بو به‌کری هینا که‌نه‌سمانو عائیشه‌یان تیا‌دا بوو، پاش نه‌وه‌ی گه‌یشتنه مه‌دینه‌ی چوونه مالی حاریسه‌ی کوپي نوعمان^۱.

۸- نه‌سپه‌رده‌ی بتپه‌رستان لای پیغه‌مبه‌ر ﷺ : بتپه‌رستان سه‌ره‌پای دژایه‌تی کردنیان بؤ پیغه‌مبه‌ر ﷺ نه‌سپه‌رده‌کانیان ده‌خسته لای نه‌وه، که‌نه‌وه به‌لگه له‌سه‌ر دژه په‌کبوونی هه‌لو‌یسته‌کانیان، چونکه نه‌وان له‌کاتیک‌دا به‌پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌یانوت: دروژن و جادو‌بازو شیت، که‌سی تریشیان ده‌سنه‌ده‌که‌وت له‌نه‌و پاس‌تگ‌وو ده‌ستپاک‌تر، وه‌کو خوای گه‌وره ده‌فه‌رمو‌یټ: ﴿ قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يَكَذِبُونَ لَكِنَّ الظَّالِمِينَ بَطَأَتْ اَللّٰهُ يَجْحَدُونَ ﴾ (الانعام: ۳۳) .

ئینجا سه‌ره‌پای نه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌بارودوخ‌ی گرانی کړچکردندا بوو، هه‌رگیز نه‌وه‌نه‌سپه‌ردانه‌ی له‌بیر نه‌کرد، به‌لکو فه‌رمانی کرد به‌ع‌لی بیانگړی‌ته‌وه بؤ خاوه‌نه‌کانیان^۲.

۱- به‌وانه: الهجرة النبوية المباركة ۱۲۸ .

۲- به‌وانه: الهجرة في القرآن الكريم ۳۶۴ .

۹- و شتر به‌نرخ‌ی خۆی : پیغمبر ﷺ پازی نه‌بوو سواری و شتره‌که بیټ تا‌کو به‌نرخ‌ی خۆی نه‌یکړی له‌ئو بو به‌کر په‌زای خاوی لیټیټ و کردی به‌قه‌رز به‌سه‌ر خۆیه‌وه، نه‌میش وانه‌یه‌کی ناشکرایه‌که بانگ‌خوازان نه‌بنه بار به‌سه‌ر که‌سه‌وه، له‌هیچ کاتی‌کدا، چونکه نه‌وان نه‌بیټ سه‌رچاوه‌ی به‌خشینی بن .
 نه‌گر به‌خشنده‌یش نه‌بن، نابیت داواکار بن، وه‌کو خوا‌ی گه‌وره ده‌فه‌رمویټ:
 ﴿وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ (الشعراء: ۱۰۹).

هه‌لگرانی بیروباوه‌ر نابیت ده‌ست له‌که‌س پان بکه‌نه‌وه_ له‌خوا‌ی گه‌وره نه‌بیټ_ چونکه خه‌لکی وافیربوونه ته‌ماشای زمانی په‌فتار بکه‌ن نه‌کو گو‌فتار، دواکه‌وتنی موسلمانانیش کاتیک پویدا که‌هۆکاره‌کانی بانگه‌وازو هه‌لگرانی ملکه‌چی ماده‌ بوون، چونکه بۆ نمونه هه‌ندیکیان چاوه‌پوانی مووچه ده‌که‌ن وکاری بانگه‌وازیس له‌و حاله‌ته‌دا وه‌کو هه‌رکاریکی تری پیدیت وجوانی ودرخشاوه‌ی خۆی له‌ده‌ست ده‌دات. نه‌و ده‌نگه‌ی به‌رز ده‌بیټه‌وه له‌ترسی خواو هیوا‌ی په‌زامه‌ندی، جیاوازه له‌ئو ده‌نگه‌ی له‌پیتاو بریکی پاره‌ی دیاریکراودا به‌رزده‌بیټه‌وه، چونکه نه‌گر پاره‌که پراوه‌ستیت ده‌نگه‌که پراوه‌وستیت، هه‌ر له‌کۆنیشه‌وه و تراوه: نه‌و که‌سه‌ی له‌ماته‌مینی شین ده‌کات وه‌کو نه‌و نافرته‌ نییه که‌جگر گۆشه‌که‌ی له‌ده‌ست داوه.. بۆیه له‌م پۆژگار هه‌ببینین کاریگه‌ری که‌م بووه‌ته‌وه‌و، خه‌لکی له‌پړگای پاست لایانداوه .^۱

۱۰- بانگ‌خوا‌ز خۆی به‌دوور ده‌گریت له‌مالی خه‌لکی: کاتیک پیغمبر ﷺ خو‌شبوو له‌سوراقه: سوراقه پېشنیاری یارمه‌تی کرده سه‌ر پیغمبر ﷺ و، ووتی: نه‌وه تیردانه که‌مه وتیریکی لی‌ ده‌رهینه، چونکه تو‌لای و شتر و مه‌پری مندا تیده‌په‌ریت له‌جیگای فلان و فلان، چه‌ندت پتویسته لی‌ی بیه، پیغمبر ﷺ فه‌رموی: ((لا‌حاجه‌ لی‌ فیها))^۲ واته: پتویستم پی‌ی نییه .

۱- پروانه: معین السیره ۱۶۸، ۱۶۹ .

۲- المسند ۳/۱ ورقمه ۲ تحقیق احمد محمد شاکر، وقال محققو طبعة الرسالة. اسناده صحیح علی شرط

که بانگ‌خوزان بی نیاز دهن له‌وه‌ی لای خه‌لکیه، خه‌لکیش نه‌وانیان خو‌شده‌ویت، کاتیکیش ته‌ماعیان هه‌بیئت پییان، خه‌لکی هه‌ل‌دین لییان و نه‌میش وانه‌یه‌کی گرنکه بۆ بانگ‌خوزان .^١

١١- سه‌ریازیتی پایه‌رزوگریان له‌خوشیدا: کاریگه‌ری په‌روه‌رده‌کردنی پیغه‌مبه‌ر ﷺ بۆ نه‌بو به‌کر وعلی دهرده‌که‌ویت، له‌وه‌ی کاتیکی نه‌بو به‌کر ویستی کۆچ بکات بۆ مه‌دینه و پیغه‌مبه‌ر ﷺ پیی فرموو: په‌له‌مه‌که، به‌لکو خوی گه‌وره هاورپییه‌کت بۆ ته‌رخان بکات، هه‌رله‌و پۆژه ده‌ستی کرده نه‌خشه‌کیشان بۆ کۆچکردن و دوو وشتی کپی وله‌مالی خۆیدا به‌ختیوانی ده‌کرد بۆ نه‌و مه‌به‌سته، له‌ریوایه‌ته‌که‌ی بوخاریدا هاتوو هه‌که چوار مانگ به‌ختیوی کردن له‌مالدا، چونکه ده‌یزانی کاتی کۆچکردن کاتیکی سه‌خته وله‌وانه‌یه له‌ناکاو بیئت، بۆیه نام‌پارزه‌که‌ی ناماده‌کردو، پیویسته‌کانی تری نه‌نجامدا، کاتیکیش پیغه‌مبه‌ر ﷺ هاته‌لای و فرمووی خوی گه‌وره پیگای داوم کۆچ بکه‌م، نه‌بو به‌کر له‌خوشیدا گریا، عایشه په‌زای خوی لی بیئت له‌م باره‌وه فرموویه‌تی: سویند به‌خوا هه‌ستم نه‌ده‌کرد که‌س له‌خوشیدا بگری تاکو باوکم نه‌بینی له‌و پۆژهدا .

صدیق ده‌یزانی مانای نه‌م هاورپییه‌تیه، نه‌وه‌یه‌که له‌خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری په‌روه‌رگاری هه‌موو جیهاندا ده‌بیئت، هیچ نه‌بیئت بۆ ماوه‌ی چه‌ند پۆژیک و خوی ناماده‌یه گیانی ببه‌خشیت به‌هاورپی و سه‌رگه‌وره‌که‌ی، چ سه‌رکه‌وتنیک هه‌یه له‌مه‌گه‌وره‌تر، که‌نه‌بو به‌کر له‌نیو هه‌موو هاوه‌لاندا شاد بیئت به‌نه‌م هاورپیی یه، به‌دریژیی نه‌و ماوه‌یه،^٢ و اتاکانی خو‌شه‌ویستی له‌پینا و خوادا له‌په‌ژاره‌ی نه‌بو به‌کر دهرده‌که‌ویت نه‌وه‌کو بتپه‌رسته‌کان بیانین، بۆ نه‌وه‌ی نه‌بو به‌کر بیته‌نمونه‌ی سه‌ریازی بانگه‌وازی راستگۆ له‌گه‌ل سه‌رکرده‌ی خوی، له‌و ساته‌دا نه‌بو به‌کر له‌ژیانی خوی نه‌ده‌ترسا، چونکه نه‌گه‌ر و ابوایه هاورپیی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ی نه‌ده‌کرد له‌نه‌م کۆچکردنه ترسناکه‌دا، که‌که‌مترین سزای کوشتن بوو له‌لای بتپه‌رسته‌کان،

١- بیوانه: فی ظلال الهجرة النبوية ٥٨ .

٢- بیوانه: التربية القيادية ١٩١/٢، ١٩٢ .

بہ لآم نہ و ترسی ہہ بو لہ ژبانی پیروزی پیغمبر ﷺ و دواپوژی نیسلام، نہ گہر پیغمبر ﷺ بکہ ویتہ دستہ قورہیش^۱، ہر وہا ہستی لایہنی ناسایش لہ لای نہ بو بہ کر دہردہ کہ ویت، لہ زور ہہ لویستدا، لہ وانہ: کاتیک پرساری لیگرا: نہ وہ کتیبہ لہ گہ لندا؟ ووتی: نہ وہ چاوساگہ پریم پیشان دہدا، نہ و کہ سہی پرساری کرد واتیکہ یشت مہ بہ سستی پنگاہ، بہ لآم نہ بو بہ کر مہ بہ سستی پنگای چاکہ بو، بؤ نہ وہی خوی بیاریزیت لہ دروکردن^۲، چونکہ کزچکردنہ کہ نہینسی بو، پیغمبر ﷺ پازی بو لہ سہر نہ و کردارہی^۳.

ہر وہا ہہ لویستی علی کوپی نہ بو تالیب نمونہی سہریازی پاستگو بو، کہ دلسوز بیت بؤ بانگہ وازی نیسلام، چونکہ ژبانی خوی کرد بہ قوربانی پیغمبر ﷺ، چونکہ ساغ وسہ لامہتی سہر کردہ مانہ وہی بانگہ واز دہ گہ یہ نیت، لہ تیا چوونیشدا لاوازی وشکستی بانگہ وازی تیا دایہ، نہ وہی کہ علی نہ نجامیدا لہ شہوی کزچکردندا، خہوت لہ سہر جیگای پیغمبر ﷺ نہ گہری نہ وہی تیا بو نہ و لاوانہی قورہیش بہ شمشیرہ کانیان بہ علیدا بہاتایہن، بہ لآم علی بیباک بو لہ وہ، بہ سہ کہ پیغمبر ﷺ سہ لامہت بیت^۴.

۱۲- ہونہری بہ پڑوہ بردنی گیانہ کان ومامہ لہ کردن لہ گہل دہرونہ کاند: خوشہ ویستی بی نہ ندازہی نہ بو بہ کر وھاوہ لان بؤ پیغمبر ﷺ بہ ناشکرا دہردہ کہ ویت لہ کاتی کزچکردندا، ہر وہا خوشہ ویستی ہاوہ لانیش لہ ژیاننامہی پیغمبر ﷺ دہردہ کہ ویت، نہ و خوشہ ویستیہیش ہہ لقولای نیو دلہ کانہ و، سہرچاوہی نہ گرتوہ لہ ہیچ بہرژوہ ہندیہ کی تر، یہ کی لہ ہؤکانی نہ و خوشہ ویستیہیش نہ و سیفہ تہ سہر کردہ بیہی پیغمبر ﷺ، چونکہ خوی شہ وخنونی دہ کرد بؤ نہ وہی نہ وان بخہون، ماندویش دہ بو بؤ نہ وہی نہ وان بحہ سینہ وہ، خوی برسی دہ کرد بؤ نہ وہی نہ وان تییرین، دلخوش دہ بو

۱- السیرة النبویة دروس وعبر للسباعی ۷۱ .
 ۲- پروانہ: الہجرة النبویة المبارکة ۲۰۴ .
 ۳- پروانہ: الہجرة النبویة المبارکة ۲۵۴ .
 ۴- پروانہ: السیرة النبویة للسباعی ۶۸ .

به‌دلخۆشییان، خه‌مباریش ده‌بوو به‌ په‌ژاره‌یان، کاره‌کشی هه‌مووی له‌پیناوی
خوادا بوو،^۱

سه‌رکردایه‌تی سه‌رکه‌وتوو ئه‌وه‌یه که‌بتوانیت گیانه‌کان به‌پێوه‌ببات پیش هه‌موو
شتیک، مامه‌له‌یش له‌گه‌ڵ ده‌رونه‌کان بکات پیش هه‌موو شتیک، چه‌ندیش
سه‌رکردایه‌تی چاک بیت ئه‌وه‌نده سه‌ریازه‌کان چاک ده‌بن، چه‌ندیش به‌خشنده و
لیبۆرده بیت ئه‌وانیش واده‌بن، پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌سۆز بوو بۆ سه‌ریازه‌کانی
وشوینکه‌وتوانی، کۆچیشی نه‌کرد تاکو زۆریه‌ی هاوه‌لانی کۆچیان کرد، که‌س نه‌ما
جگه‌له‌ چه‌وساوه‌و له‌خشته‌ چوه‌وه‌کان وله‌ساتیک که‌ه‌ندی کاروباری تایبه‌تیا
هه‌بوو ده‌ریاره‌ی کۆچ.^۲

۱۲- له‌پێگا بۆره‌یده‌ی ئه‌سه‌له‌ی په‌زای خوای لیبیت موسلمان بوو، له‌گه‌ڵ
کاروانی خزمانیدا موسلمان بوون: ئه‌و موسلمانیه‌ی که‌بانگه‌واز په‌لی هاویشتووته
ناخی دلی، هه‌چ کاتیک هه‌ست به‌ سستی ناکات له‌بانگ کردنی خه‌لکی بۆ ئایینی
خوا، باهر چه‌ند بارودۆخ ناله‌بار بیت وناسایش له‌ده‌ست درابیت، به‌لکو هه‌موو
هه‌لیک ده‌قۆزیتوه‌و بۆ گه‌یاندنی ئایینی خوای گه‌وره‌، ئه‌وه‌ پیغه‌مبه‌ری خواجه‌ علیه
السلام، کاتیک خرایه‌ تاریکی زیندانه‌وه‌و، زیندانیه‌کان له‌ده‌وری کۆبوونه‌وه‌، ده‌ستی
نه‌کرد بۆ له‌و گله‌یی کردن له‌چاره‌نوسی خۆی، ئه‌و ژیانه‌ تاریکه‌یش سه‌رقالی نه‌کرد
له‌هه‌لسان به‌ئه‌رکی خۆی له‌بانگه‌واز کردن بۆ یه‌کته‌په‌رستی و، دزایه‌تی کردنی
بته‌په‌رستی، خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموویت: ﴿قَالَ لَا يَأْتِيكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِيهِ إِلَّا نَبَأُكُمَا
بِتَأْوِيلِهِ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَكُمَا ذَلِكَمَا مِمَّا عَلَّمَنِي رَبِّي إِنِّي تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ
وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٣٧﴾ وَأَتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبَائِي ابْرَهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ مَا
كَانَ لَنَا أَنْ نَشْرِكَ بِاللَّهِ مِنْ شَيْءٍ ذَلِكَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ عَلَيْنَا وَعَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ
النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٨﴾ يَصْحَبِي السِّجْنِ أَرْيَابٌ مُتَّفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمِ اللَّهُ الْوَالِدُ

۱- به‌وانه: السيرة النبوية لابی فارس ۵۴.

۲- به‌وانه: الهجرة النبوية المباركة ۲۰۵.

الْقَهَّارُ ﴿۳۱﴾ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا أَسْمَاءُ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَءَابَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنْ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَدِيمُ وَلَكِنْ أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿يوسف: ۳۷-۴۰﴾.

سورپه‌تی یوسف، سورپه‌تیکی مه‌ککبه، خوای گه‌وره‌یش فه‌رمانی کردووه به‌پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی که‌په‌یره‌وی بکات له‌پیغه‌مبه‌ران، بۆیه ده‌بینین له‌کاتی کۆچه‌که‌یدا پرشتنی خوینی په‌وا کرابوو، خه‌لاتی زۆریشیان ده‌ستنیشان کردبوو بۆ که‌سیک ناماده‌ی بکات به‌زیندویی یان مردویی، له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا په‌یام وئه‌رکه‌کانی خوئی له‌بیر نه‌چوو له‌پنگاش پیاویکی تووش بوو ناوی بوره‌یده‌ی کوپی حوصه‌ییی نه‌سه‌لمی بوو په‌زای خوای لیبیت، له‌نیو کاروانیکدا بوو له‌خزمه‌کانیدا، بانگیانی کرد بۆ ئیسلام وئه‌وانیش موسلمان بوون^۱.

ئیبنو حه‌جری عه‌سقه‌لانیش ده‌گیژیته‌وه‌ که: پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌پنگای کۆچکردنیدا بۆ مه‌دینه، بوره‌یده‌ی کوپی حوصه‌ییی کوپی عه‌بدوللای کوپی حارسی تووش بوو، بانگی کرد بۆ ئیسلام، به‌شدارای شانزه‌غزای کردووه له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ر ﷺ^۲، له‌پاش نه‌وه بوره‌یده بوو به‌یه‌کک له‌بانگخوازانی ئیسلام، خزمانیشی له‌سه‌ر ده‌ستی نه‌و پرینمونیان وه‌رگرت و به‌ره‌و پیری ئیسلام هاتن، سه‌رفرازیش بوون به‌وه‌رگرتنی نیشانه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ، پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فه‌رموویت: ((اسلم سالمها الله، وغفار غفر الله لها، اما انی لم اقلها ولكن قالها الله عزوجل))^۳ واته: نه‌سه‌لم خوا سه‌لامه‌تی بکات، غیفاریش خوا لیی خوش بییت، من نه‌م قسم نه‌کردووه، به‌لکو خوای گه‌وره‌ فه‌رموویه‌تی.

۱۴- له‌پنگه‌ی کۆچکردنه‌که دوو دز له‌سه‌ر ده‌ستی پیغه‌مبه‌ر ﷺ موسلمان بوون، له‌پنگه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌نزیك مه‌دینه تووشی دوو دز بوو، دوو پساواکه‌یان پی ده‌وتن، ئیتر پیغه‌مبه‌ر ﷺ چوو له‌ایان وداوای لیکردن موسلمان بن، نه‌وانیش

۱- بروهانه: الهجرة النبوية لأبي فارس ۵۹ شرح المواهب ۴۰۵/۱.

۲- بروهانه: الاصاله ۱۴۶/۱.

۳- صحيح الجامع الصغير ۳۲۸/۱، رقم ۹۸۶ مسلم، واللفظ له، ورقعه ۱۸۵_ ۲۰۱۶.

موسلمان بوون، ئینجا پرسپاری لیکردن دهریاره‌ی ناویان، ووتیان: ئیمه دوو پسواکه‌ین، پیغمبر ﷺ فه‌رمووی: به‌لکو ئیوه دوو پیزلئیکراوه‌کن، داواشی لیکردن بیئه‌لای بۆ مه‌دینه،^۱ له‌م هه‌واله‌دا گرنگیدانی پیغمبر ﷺ به‌بانگه‌واز دهرده‌که‌ویت، چونکه له‌پێگادا ئه‌وه‌له‌ی قۆسته‌وه‌و، ئه‌وه‌ دوو دزه‌ی بانگ کرد بۆ ئیسلام و موسلمان بوون، موسلمان بوونی ئه‌م دوو دزه‌یش به‌لگه‌یه له‌سه‌ر خیرایی به‌شوینکه‌وتنی دله‌کان به‌دوای هه‌قدا، ئه‌گه‌ر ئه‌و دله‌یه‌کلا ببیته‌وه بۆ وه‌رگرتنی پاستی، گۆرپینی ناوه‌کانیشیان له‌لاین پیغمبر ﷺ، به‌لگه‌یه له‌سه‌ر بایه‌خدانی پیغمبر ﷺ به‌ناو بانگی موسلمانان و پراگرتنی هه‌سته‌کانیان و به‌رزکردنه‌وه‌ی وره‌کانیان. ئه‌وه‌یش به‌رزکردنه‌وه‌یه‌که بۆ که‌سایه‌تی، بۆ ئه‌وه‌ی تواناکانی به‌گه‌رپخت له‌پیناوی چاکه‌دا.^۲

۱۵- چاوپیکه‌وتنی زوبه‌یرو ته‌لحه‌ په‌زای خویان لئیبیت له‌گه‌ل پیغمبر ﷺ له‌پێگای کۆچکردندا: هه‌روه‌ها، یه‌کێک له‌پروداوه‌کانی پێگای مه‌دینه، ئه‌وه‌ بوو، پیغمبر ﷺ زوبه‌یری کۆپی عه‌ووامی بینی له‌پێگا، له‌نیو کاروانیکی موسلماناندا که‌چوو بوون بۆ بازرگانی بۆ شام، ئیتیر زوبه‌یر هه‌ندی پۆشاکێ سپی له‌به‌ر پیغمبر ﷺ و ئه‌بو به‌کر کرد^۳، هه‌روه‌ها نوسه‌رانی سیره‌ گێپراویانه‌ته‌وه، که‌تووشی ته‌لحه‌ی کۆپی عوبه‌یدوللایش بوونه، که‌له‌شام ده‌گه‌پایه‌وه‌و، هه‌ندیک پۆشاکێ پێدان.^۴

۱۶- گرنگی بیروباوه‌پو ئایین له‌نه‌هیشتنی کینه‌و دوژمنایه‌تی: بیروباوه‌پی پاست و ته‌واو، بایه‌خیکی زۆری هه‌یه له‌نه‌هیشتنی کینه‌و دوژمنایه‌تیدا، هه‌روه‌ها له‌ناشتبوونه‌وه‌ی دله‌کاندا، ئه‌وه‌یش پۆلیکه‌ ته‌نها بیروباوه‌پ ده‌توانیت بیگه‌ریت، ئاشکرایشه بیروباوه‌پی ئیسلامی چون هه‌ردوو هۆزی ئه‌وس و خه‌زرج ی

۱- الفتح الربانی للساعاتی ۲۸۹/۲۰ ورقمه فی المسند ط الرسالة ۱۶۶۹۱، واورده الهیثمی فی المجمع ۵۸/۶، ۵۹ وقال: وابن سعد اسمه عبدالله ولم اعرفه، وبقية رجاله ثقات .
 ۲- بپوانه: التاريخ الاسلامی للحمیدی ۱۷۸/۳ .
 ۳- بپوانه: السيرة النبوية لأبي شهبه ۴۹۵/۱، البخاری ورقمه ۳۹۰۶ .
 ۴- السيرة النبوية لأبي شهبه ۴۹۵/۱، صحيح السيرة النبوية ۱۸۱ .

کۆ کردہ و ہو، شوینہ واری ئو جہنگانہی نیوانیانی سپیہ وہ کہ چہ ندین سال بوو بہ ردہ و ام بوو، دۆسیی تۆلہ سہ ندنیکی زۆری لہ نیوانیاندا داخست، لہ ماوہ یہ کی کہ مدا، ئینجا بینیمان بیروباوہ پ چیکرد لہ دل و دہرونی ئہ نصارہ کاندہا، کہ بہ دلئیکی فراوانہ وہ پیشوازییان کرد لہ براکانیان، تا کو ئہ مپۆیش ہر ئہ وان نمونہ یہ کی ناوازہ و بی وینہن لہ برایہ تیدا، ئالیرہ شہ وہ پہی دہ بہین بہ ہ ولدانی دوزمنان بو لاواز کردنی بیروباوہ پ لہ دلی موسلمانانداو، ہ ولدانی بی وچانیان بو دوست کردنی دہ مارگیری بو نیشتمان و پہ گہ زوشتی تر، لہ جیاتی بیروباوہ پی راست^۱.

۱۷- خوشحالی موہاجیرین و ئہ نصارہ کان بہ گہ یشتنی پیغمبر ﷺ:
پیخۆشبوونی برپواداران لہ دانیشتوانی یہ سرب بہ ئہ نصارو موہاجیرہ کانہ وہ، بہ شیوازیک بوو کہ نافرہت و منالہ کانیش لہ مالہ کانیان دہرچوو، پیاوہ کانیش دہستیان لہ کارہ کانیان ہ لگرت، ہ لویستی جولہ کہ کانیش بہ شداری کردنی خوشحالی خہ لکی مہ دینہ بوو بہ پواالت، بہ لام لہ ناخوہ نارہحت بوون بہ ململانیتی سہر کردایہ تی تازہ، خوشحالی خہ لکی مہ دینہ بہ چاوپیکہ وتنی پیغمبرہ کہ یان کاریکی سہیر نہ بوو، چونکہ ئو پزگاری کردن لہ تاریکی بہرہ و روناکی، ہر وہا ہ لویستی جولہ کہ کانیش ہر سہیر نہ بوو، چونکہ ئہ وان کہ بہ دوو پووی دہ ناسران، دہ سہ لاتیان لی و ہر گریاہ وہ لہ سہر مہ دینہ و شوینہ کانی تر، ئہ وان مالی خہ لکیان دہ خوارد بہ ناو قہرز، خوینیان دہ پرشتن بہ ناو ئامۆژگاری و پراویژہ وہ، ہ تا کو ئہ مپۆیش ئہ وان رقیان لہ ہر کہ سیکہ گہ لان لہ ژیر پکیفیان دہ ریکات، بہ پق لیبونیش ناوہستن بہ لکو پیلانی بو دہ گپن و پہ شہ کوژی دہ کەن ئہ گہر بتوانن، ئوہ ئایینیانہ و، بہ و شیوہیش راہاتوون^۲.

لہ پیشوازی کردنی پیغمبرہ ریش ﷺ لہ لایہن خہ لکی مہ دینہ وہ ئوہ و ہ ردہ گیریت، کہ پہ وایہ پیشوازی کردن لہ سہر کردہ و زانیان و دہ ربپینی خوشحالی بہ ہاتنیان، ریزلینانی پیغمبر ﷺ ہ لقاوی خوشہ ویستی بوو، بہ پیچہ وانہی

۱- بھوانہ: الهجرة النبوية المباركة ۴۰۵ .

۲- بھوانہ: السيرة النبوية للسباعی ۴۲، الهجرة في القرآن الكريم ۳۶۷ .

پیشوازی‌کردن له‌سهرکرده‌کانی ئەم پۆزگار له‌جیهانی هاوچه‌رخدا، هه‌روه‌ها په‌وا
بوونی کیپرکی له‌چاکه له‌و پروداوه وه‌رده‌گیردیت، چونکه هه‌موو عه‌شیره‌تیک
په‌رۆش بوو میوانداری بکات به‌پیغه‌مبه‌ر ﷺ و، چه‌زیان ده‌کرد پاسه‌وانیتی بکه‌ن.^۱

۱۸- پرونبوونه‌وی سونه‌تی سه‌رکه‌وتنی پله به‌پله: چونکه تیبینی ده‌که‌ین
که‌پیغه‌مبه‌ی خوا ﷺ یه‌که‌مین جارکه چاوی که‌وته ئە‌نصاره‌کان، ته‌نها هانی دان
بۆ ئیسلام و، قورئانی بۆ خویندنه‌وه، به‌لام کاتیک له‌سالی داهاتوودا هاتن، به‌یعه‌تی
ئافره‌تانی لیوه‌رگرتن، له‌سه‌ر خوا په‌رستن و په‌وشتی چاکه، سالتیک دوی ئە‌و
به‌یعه‌تیش ئینجا به‌یعه‌تی عه‌قه‌به‌ی دووه‌می لیوه‌رگرتن له‌سه‌ر جیهاد و پشتگیری
کردن و دالده‌دان.^۲

شایه‌نی باسیشه که‌به‌یعه‌تی شه‌پرکردن وه‌رنه‌گیرا دوی دوو سال نه‌بیت، واته
پاش دوو سال له‌ئاماده‌کردن، ئە‌م شیوازه‌یش ده‌گونجیت له‌گه‌ل پێبازی
په‌روه‌رده‌کردن که‌بانگه‌واز له‌سه‌ری پۆیشت له‌یه‌که‌مین پۆژه‌وه.^۳

ئە‌وه ئە‌و پێبازه بوو که‌خوای گه‌وره پینماییی پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی کرد بۆی،
له‌به‌یعه‌تی یه‌که‌م ئە‌نصاره‌کان به‌یعه‌تی دا له‌سه‌ر ئیسلام وه‌کو بیروباوه‌رو
په‌روه‌رده، له‌به‌یعه‌تی دووه‌میش ئە‌نصاره‌کان به‌یعه‌تیاندا له‌سه‌ر پاراستنی
بانگه‌وازو له‌ئامیزگرتنی کۆمه‌لگه‌ی ئیسلامی که‌به‌روبو مه‌کانی پێگه‌یشتبوو، بنچینه‌و
بنه‌ماکانیشی پته‌و بوو بوو.

ئە‌و دوو به‌یعه‌ته ته‌واوکه‌ری یه‌کبوون، له‌ئێ‌و پێبازی په‌روه‌رده‌یی بۆ بانگه‌وازی
ئیسلامی، یه‌که‌میان ناوه‌پۆکه‌که‌بوو، دووه‌میشیان په‌یمانی جه‌نگ بوو، که‌بریتی یه
له‌و په‌رژینه‌ی ناوه‌پۆکه‌که‌ ده‌پارزیت، به‌لی، به‌یعه‌تی شه‌پرکردن پاش دوو سال بوو
له‌پاگه‌یاندنی موسلمانیتی نه‌ک کتوپریووبیت.

۱- به‌وانه: السیره النبویه لأبی فارس ۳۵۸، ۳۵۹.

۲- به‌وانه: الهجرة النبویه المبارکه ۲۰۲.

۳- به‌وانه: بناء المجتمع الاسلامی فی عصر النبوة، محمد توفیق ۱۱۹.

له‌پاش دوو سالّ ناماده‌کردن، بوونه جیگای متمانه و شایسته بوون بۆ ئه‌و به‌یعه‌ته، تیببینی ئه‌وه‌ش ده‌کریت که ئه‌وه یه‌که‌م به‌یعه‌ت بوو له‌موسلمانیک وه‌ریگریت، کاتیکیش به‌ئه‌نجام گه‌یشت بانگه‌وازی ئه‌و پشتیوانانه‌ی ده‌ست که‌وت، له‌و خاکه‌ی که‌تیایدا ده‌ژیان، جیگای گونجاو بۆ ده‌رپه‌رپنی جه‌نگاوه‌ران، چونکه مه‌که‌که له‌و سه‌رده‌مه به‌هیچ شیوه‌یه‌ک گونجاو نه‌بوو بۆ ئه‌و مه‌به‌سته ^۱.

سوژی خوایش به‌بهنده‌کانی ئه‌وه‌ی ویست ((که ئه‌رکی جه‌نگ وایان لینه‌کات جیگایه‌کیان نه‌بیّت بۆ ئیسلام وه‌کو قه‌لایه‌ک هانای بۆ به‌ینن، مه‌دینه‌یش ئه‌و جیگایه‌ بوو بۆ ئیسلام)) ^۲

به‌یعه‌تی یه‌که‌م له‌سه‌ر باوه‌پ بوون به‌خواو پیغمبر ﷺ بنیات نرا بوو، به‌یعه‌تی دووه‌میش له‌سه‌ر کۆچکردن و جیهاد، به‌م سی بنه‌مایه، باوه‌پ به‌خواو کۆچکردن و جیهاد، بوونی ئیسلام دیتنه‌ی، کۆچکردنیش ئه‌نجام نه‌ده‌درا ئه‌گه‌ر ده‌سته‌یه‌ک نه‌بوایه ناماده‌بیّت بۆ دالده‌دان، بۆیه‌ خوا‌ی گه‌وره‌ فه‌رمووی: ﴿ وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْ بَعْدِ وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَأُولَٰئِكَ مِنكُمْ وَأُولَٰئِكَ الْأَرْحَامُ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿ (الانفال: ۷۵).

به‌یعه‌تی شه‌پکردنیش کۆتا رپخۆشکه‌ریبوو بۆ کۆچکردنی پیغمبر ﷺ و هاوه‌لانی بۆ مه‌دینه، به‌و شیوه‌یه‌ش ئیسلام ئه‌و جیگای ده‌ستکه‌وت که بانگخوازانی راستی و پرینمونیکردن لیوه‌ی ده‌ریچن، هه‌روه‌ها هیزه‌کانی جیهاد بۆ یه‌که‌مین جار به‌رپکه‌ون و ده‌وله‌تی ئیسلام دامه‌زرا ^۲.

۱۹- کۆچکردن فیداکارییه‌کی مه‌زنه له‌پینا و خوادا: کۆچکردنی پیغمبر ﷺ و هاوه‌لانی بۆ مه‌دینه فیداکارییه‌کی گه‌وره بوو، پیغمبر ﷺ خۆی ده‌رباره‌ی فه‌رموویه‌تی ((والله انك لخیر ارض الله واحب ارض الله الى الله ولولا انی اخرجت منك

۱- هه‌مان سه‌رچاوه ۱۲۲، ۱۲۳.

۲- بېروانه: فقه السیره للبوطي ۱۷۲.

۳- بېروانه: الغرباء الاولون ۱۹۸، ۱۹۹.

((ماخرجت))

له عائشه وه رهزای خوای لیبت، فہرمویہ تی: کاتیک پیغمبر ﷺ هات بؤ مہ دینہ خاکیکی پر له دہردو نہ خووشی بوو، دۆلہ کەشی ئاویکی پیسی پیا دہرۆیشت، بۆیہ هاوہ لان تووشی نہ خووشی بوون، بہ لام خوای گہ ورہ پیغمبر کہ سہلامت کرد، عائشه دہ لیت: ئہ بوبہ کرو، عامیری کوری فوہہ یرہو، بیلال لہ یہ مالدا بوون، تووشی تایہ کی زۆر بوون، منیش داوای مۆلہ تم کرد لہ پیغمبر ﷺ سہردانیان بکەم وئەویش پښگای دام، پښ ئہوہی کە ئایہ تی حیجاب دابہ زیت، کە چووم لہ حالیکی خراپدا ئہ وانم بینی، لہ ئہ بو بہ کر نزیک بوومہ وەو و تم: چۆنی باوہ گیان؟ ووتی:

کل امرئ مصبح فی اہلہ والموت ادنی من شراک نعلہ

واتہ: ہہ مو کە سیک پۆزی لیدہ بیٹہ وە لہ مالی خۆیدا، مردن لہ پە تی نہ عله کە ی نزیکترہ لیتی .

ووت: سویند بہ خوا باوکم نازانیت چی دہ لیت، دہ لیت ئینجا لہ عامیر نزیک بوومہ وەو ووت: ئہ ی عامیر چۆنی؟ ووتی:

لقد وجدت الموت قبل ذوقہ انه الجبان حتفه من فوقہ
کل امرئ مجاہد بطوقہ کالتور یحمی جلدہ بروقہ

واتہ: مردنم پښ بینینی چہ شت، کە سی ترسنۆک مردنی لہ سہرہ وە ی بؤ دیت، ہہرکە سیک ہہ و لیدہ دات بہ گویرہ ی توانای خۆی، وە کو گا پیستی بہ شاخی دہ خورینتی.

دہ لیت: ووت: سویند بہ خوا عامیر نازانیت چی دہ لیت، دہ لیت: بیلال کە تاکہ ی ہہ ندیک باش دہ بوو، لہ ناو حہ وشہ ی مالہ کە دا پادکشاو، دہ یوت:

الا لیت شعری ہل ابینن لیلہ بواد و حولی اذخر وجلیل
وہل اردن یوما میاہ مجنۃ وہل یبدون لی شامۃ وطفیل

واتہ: شوین و بازارو شاخہ کانی مہ ککە ی بہ ییردا دہ ہات و سۆزی بۆیان دہ جولاً .

ده‌لئیت: منیش باسی ئه‌وه‌م کرد بۆ پیغمبر ﷺ و فرموی: ((اللهم حبب الينا المدينة، كما حبيت الينا مكة، او اشد، وانتقل حماها الى الجحفة، اللهم بارك لنا في مدنا وصاعنا))^١

واته: خویبه مه‌دینه‌مان لاخۆشه‌ویست بکه، وه‌کو چۆن مه‌ککته‌ لامان خۆشه‌ویست کردو، زیاتر، نه‌خۆشیه‌که‌شی بگوێزه‌ره‌وه بۆ جوحفه، خویبه فراوانی بخه‌ره پیوانه‌کانمانه‌وه. خوای گه‌وره‌یش پارانه‌وه‌ی پیغمبره‌که‌ی وه‌رگرت وئو نه‌خۆشیه‌یان له‌ناو ده‌رچوو، مه‌دینه‌یش بوو به‌جیگایه‌کی چاک بۆ هه‌موو ئه‌وانه‌ی کۆچیان بۆ ده‌کرد له‌هه‌موو لایه‌که‌وه.^٢

٢٠- خه‌لاتی پیغمبر ﷺ بۆ ئوموممه‌عبه‌د: ده‌گیڤنه‌وه که‌مه‌ره‌کانی زۆر بوونه‌ته‌وه، به‌ئه‌ندازه‌یه‌ک که‌لئیانی هیناوه بۆ مه‌دینه، کورپه‌که‌ی ئه‌بو به‌کری بینی وناسیه‌وه، ووتی: دایه ئه‌وه ئه‌و پیاوه‌یه که‌له‌گه‌ل پیاوه پیرۆزه‌که‌دا بوو، ئه‌ویش هه‌لساو چوو له‌لای ووتی: ئه‌ی به‌نده‌ی خوا ئه‌و پیاوه کی بوو له‌گه‌لتدا بوو؟ ووتی: بۆ نازانیت؟ ئه‌وه پیغمبره‌ری خوا بوو ﷺ و ئینجا بردی بۆ لای، پیغمبره‌یش ﷺ خواردنی بۆ دروست کرد و خه‌لاتی پێدا، له‌پیاویه‌تیکی تر هاتوه، له‌گه‌لمدا هات تاکو چووینه‌ لای پیغمبر ﷺ و هه‌ندیک که‌شک و شتی بیابان نشینه‌کانی به‌دیاری پێدا، ئه‌ویش پۆشاک و دیاری پێدا، ده‌لئیت: وا ده‌زانم ووتی: موسلمانیش بوو، خاوه‌نی (الوفاء) گێراویتی‌ه‌وه که‌ ئوموممه‌عبه‌د ومێرده‌که‌ی کۆچیان کرد و خونه‌یسی برای موسلمان بوو، له‌پۆژی(فتح)یش دا شه‌هید بوو.^٣

٢١- ئه‌بو ئه‌ییوبی ئه‌نصاری په‌زای خوای لیبیت وه‌ندیک هه‌لوستی له‌یاد نه‌چوو: ئه‌بو ئه‌ییوب په‌زای خوای لیبیت ده‌فه‌رموویت: کاتیک پیغمبر ﷺ هاته مالمان هاته نه‌ومی خواره‌وه، من و دایکی ئه‌ییوبیش له‌نه‌ومی سه‌ره‌وه بووین، پیم ووت: ئه‌ی پیغمبره‌ری خوا_باوک و دایکم به‌قوریانت بیت_ من پیم ناخۆشه‌و

١- البخاری، رقم (١٨٨٩) ومسلم (١٢٧٦).

٢- به‌وانه: التربية القيادية ٣١٠/٢.

٣- به‌وانه: السيرة النبوية لأبي شعبة ٤٨٩/١، ٤٩٠.

قورسه به لاموه له سهره وهت بم و، تو له خواره وه بیت، بویه داواکارم بچپته سهره وه ئیمه بیینه خواره وه، فهرمووی: ((یا ابا ایوب: ان ارفق بنا وبمن یغشانا ان نکون فی سفل البیت)) واته: ئە ی ئە بو ئە ییوب: باشتره بۆ ئیمه و ئە وانە ی دینه لامان له خواره وه بین .

ده لیت: پۆژیک گۆزه یه کی گه وره مان شکا ئاوی تیا بوو، ئیتر من و ئوم ئە ییوب به قه یفه یه که هه ر ئە وه مان بوو خۆمانی پیدا بپوشین ده ستمان کرد به وشک کردنه وه ی ئاوه که ی بۆ ئە وه ی تکه نه کاته سه ر پیغه مبه ر ﷺ و ناره حه تی بکات.^۱

۲۲- کۆچکردنی عه لی خوا لئی پازی بیّت و فهرمانکردنی به چاکه و قه ده غه کردنی له خراپه له کۆمه لگای نوێ: له پاش گێرانه وه ی ئە سه پرده کان بۆ خاوه نه کانیا ن له مه ککه، عه لی گه یشته پیغه مبه ر ﷺ پاش گه یشتنی به قوبابه دوویان سێ شه و، ئیتر دوو شه و له قوبا مایه وه و، پۆژی جومعه له گه ل پیغه مبه ر ﷺ ده رچوو بۆ مه دینه .^۲

عه لی په زای خوای لیبیّت له و ماوه ی له قوبا بوو، تیبینی کرد ئافره تیکی بیوه ژنی موسلمان هه یه، هه موو شه ویک پیاویک دیت له ده رگایان ده دات و ئە ویش دیته ده ره وه و، پیاوه که شتیکی پیده دات و ئافره ته که لئی وهرده گریت، ده لیت: منیش که وتمه گومانه وه و، به ئافره ته که م ووت: ئە و پیاوه کتیه هه موو شه ویک له ده رگا که ت ده دا..... ووتی: ئە وه سه هلی کورپی حونه یفه، ده زانیّت من ئافره تیکم که سم نییه، که شه و دیت هه لده کوتیته سه ر بتی خزمه کانی و ده یانشکینی و ده مداتی و هکو سوته مه نی، جا عه لی په زای خوای لیبیّت ئە وه ی سه هلی له بیر نه ده کرد تائه و کاته ی له عیراق له لای خۆی تیا چوو .^۳

۲۳- کۆچکردن وهرچه رخانیک بوو له میژووی ژیا ندا: له پاستیدا ئە و کۆچه پوداویکی مه زن بوو، په وپه وه ی میژووی به جاریک کورپی، هه روه ها کاروانی ژیا ن و

۱- بهوانه: السیره النبویه الصحیحة للعمری ۲۲۰/۱ .

۲- بهوانه: السیره النبویه ابي شهبة .

۳- بهوانه: محمد رسول الله، محمد الصادق عرجون ۴۲۱/۲ .

به‌رنامه‌کانی گۆپی، که خۆی ده‌بیته‌وه له یاساو داب و نه‌ریت و پره‌وشت و پره‌فتاری تاك و کۆمه‌له‌کان هه‌روه‌ها بیروباوه‌پو په‌رسته‌نه‌کان و زانست و.....^۱

۲۴- کۆچکردن له‌سوننه‌تی پیغه‌مبه‌رانه: کۆچکردن سوننه‌تیکی دیرینه، کۆچی پیغه‌مبه‌ریشمان ﷺ داهینراویک نه‌بوو له‌ژيانی پیغه‌مبه‌راندا، نه‌گه‌ر له‌نیشتمان و شوینی له‌دایکبوونی‌وه کۆچی کردووه له‌پیناو پاراستنی بانگه‌ازداو دۆزینه‌وه‌ی که‌شیکی گونجاو، که به‌رگری لیبرکریت، نه‌وا ژماره‌یه‌ک له‌برا پیغه‌مبه‌ره‌کانی پیش خۆی کۆچیان کردووه و نیشتمانه‌کانیان به‌جیه‌یشتوو له‌به‌ر هه‌مان نه‌وه‌یانه .

چونکه مانه‌وه‌ی بانگه‌واز له‌که‌شیکی ناله‌باردا خزمه‌تی ناکات و، ته‌گه‌ره‌ی بۆ دروست ده‌کات و، تووشی گرزبوونه‌وه‌ی ده‌کات له‌بازنه‌یه‌کی ته‌سکدا، قورئانیش باسی چهند نمونه‌یه‌کی بۆمان کردووه له‌کۆچکردنی پیغه‌مبه‌ران و شوینکه‌وتوانیان له‌نه‌ته‌وه‌ پابوردووه‌کان، بۆ نه‌وه‌ی پێبازی خوای گه‌وره‌مان بۆ پونبیته‌وه له‌بواری بانگه‌ازداو، ببیته‌ پێشه‌نگیش بۆ هه‌موو خاوه‌ن باوه‌رێک دوا‌ی خۆیان دیت، کاتی‌ک که‌سێک سوکایه‌تی به‌قه‌واره‌و بوونی ده‌کات، ده‌ستدریژی ده‌کاته‌ سه‌ر^۲.

نه‌مه‌ چهند په‌ندو نامۆزگارییه‌ک بوو، خوینه‌ریش به‌جێده‌هێلم خۆی په‌ندی تری لێده‌ربه‌ینی و، سوودی لێوه‌ربگریت .

۱- بپوانه: محمد رسول الله، محمد الصادق عرجون ۲/ ۴۲۳ .

۲- بپوانه: الهجرة في القرآن الكريم ۱۷۵ .

باسی دووهم: ستایش کردنی موهاجیره‌کان و، هه‌ره‌شه‌کردن له‌دواکه‌وتوه‌کان.

کۆچکردن له‌مه‌ککه‌وه بۆ مه‌دینه، گرنگترین پوداوه له‌میژووی بانگه‌وازی ئیسلامیدا، چونکه خاڵیکی وه‌رچه‌رخان بوو له‌میژووی موسلماناندا، موسلمانان پیش نه‌وهی کۆچبکه‌ن ئوممه‌تی بانگه‌واز بوون، ئایینی خویان ده‌گه‌یان بۆ نه‌وهی قه‌واره‌یه‌کی سیاسیان هه‌بیّت، بانگه‌واز بپارێژیت، یان به‌رگریان لیبکات، به‌لام له‌پاش کۆچکردن ده‌وله‌تی ئیسلام دروست بوو، که‌بلاوکردنه‌وهی ئیسلامی گرتنه‌ستۆله‌ ناوه‌وهی دورگه‌و ده‌ره‌وهی، بانگخوازان ده‌رده‌چوون بۆ شارو شوینه‌کان، ده‌وله‌تیش به‌رگری لێده‌کردن دژ به‌هر ده‌ستدریژییه‌ک ئه‌گه‌ر به‌ریاکردنی جه‌نگیشی تیا بووایه .^۱

جگه له‌وه‌ش، کۆچکردن گرنگی خۆی هه‌یه له‌پێگه‌یشتنی قورئان و زانسته‌کانی، چونکه زانایان جیاوازیان کردووه له‌نیوان مه‌ککی و مه‌ده‌نی، یه‌که‌میان نه‌وه‌یه پیش کۆچکردن دابه‌زیوه، باله‌ده‌ره‌وه‌ی مه‌ککه‌یش بیّت، دووه‌میشیان نه‌وه‌یه که‌دوای کۆچکردن دابه‌زیوه، باله‌ده‌ره‌وه‌ی مه‌دینه‌ش بیّت، به‌پێی نه‌وه‌ش هه‌ندی سوود دروست ده‌بیّت:

۱- چه‌شتنی شیوازه‌کانی قورئان و سوود لێوه‌رگرتنی بۆ شیوازی بانگه‌واز کردن بۆ لای خوای په‌روه‌ردگار .

۲- حالی بوون له‌ژیاننامی پیغمبر ﷺ له‌ریگه‌ی نایه‌ته‌ قورئانییه‌کانه‌وه.^۲

له‌به‌ر گرنگی کۆچکردنی پیغمبر ﷺ، ده‌بینین که‌قورئانی پیروژه‌انی موسلمانان ده‌دات له‌سه‌ر کۆچکردن له‌پیناوی خوادا، به‌شیوازی جیاجیا، جارێک به‌ستایشکردنی کۆچکردووان به‌خسڵه‌تی چاک، جارێکی تر به‌هه‌ره‌شه‌کردن له‌دواکه‌وتوان له‌کۆچ، یان به‌لێن پێدانی به‌وانه‌ی کۆچیان کردووه .^۳

۱- بیوانه: الهجرة النبوية، د. محمد ابو فارس ۱۳ .

۲- بیوانه: مباحث في علوم القرآن للقطان ۵۹ .

۳- بیوانه: الهجرة في القرآن الكريم ۸۴ ئه‌م خالانه‌م له‌ئهم کتیبه‌ وه‌رگرتووه به‌ده‌ستکارییه‌وه .

یه که م: و ه س ف ک ردنی موها جیران به خسله تی چاک .

گرنگترین نه و خسله تانه ش موها جیره کان جیاده کاته وه:

۱- دلسوژی:

خوای گه وره ده فه رموویت: ﴿لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ﴾ (الحشر: ۸)، ((يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا)) ناماژه ده کات بق نه وهی نه وان مال و حالی خویمان به جی نه هیشتووه نه گه ر له بهر دلسوژی نه بیت بق خواو به دوا ی په زامه ندی نه ودا نه چوبیتن .^۱

۲- نارامگرتن:

خوای گه وره ده فه رموویت: ﴿وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً ۗ وَلَا جَزَاءَ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾ الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴾ (النحل: ۴۱-۴۲).

۳- راستگوئی:

خوای گه وره ده فه رموویت: ﴿لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ﴾ (الحشر: ۸).

به غه وی له ته فسریره که یدا ده لیت: ((اولئك هم الصادقون)) واته: له بیروباوه پریاندا.^۲

۴- جیهاد و قوریانیدان:

خوای گه وره ده فه رموویت: ﴿الَّذِينَ ءَامَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ﴾ (التوبة: ۲۰).

۱- هه مان سه چاوه ۸۶ .

۲- بپوانه: تفسیر البغوی ۳۱۸/۴ .

له‌وانه‌ش ئه‌و تیبینی‌ه‌ی پتویسته باسکریت ئه‌وه‌یه بیته که‌قوربانیدان هه‌میشه له‌گه‌ل جیهاد باسکراوه، چونکه جیهاد نییه به‌بی قوربانیدان ^۱.

۵- پشتگیری کردنیان بو‌خواو پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی :

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: ﴿وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ﴾ (الحشر: ۸).

۶- پشتبه‌ستن به‌خوای گه‌وره :

خوای په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رمویت: ﴿الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴾ (النحل: ۴۲).

۷- ئومید بوون به‌خوا :

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: ﴿إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللَّهِ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ (البقرة: ۲۱۸).

(یرجون) وه‌کو ستایش و وه‌سفرکردن هاتوه، چونکه که‌س دلنیا نییه له‌وه‌ی بچیته به‌هه‌شته‌وه، هه‌ر چه‌نده خوایشی په‌رستبیت، له‌به‌ر دوو هو: به‌که‌م نازانیت به‌چی کۆتایی به‌کرده‌وه‌کانی ده‌هینریت. دووه‌میش نه‌وه‌کو پشت به‌کرده‌وه‌کانی به‌ستیت، ئه‌وانه خوای گه‌وره لییان خوش بووه، به‌لام هه‌ر ئومیده‌وارن به‌خوای گه‌وره ^۲.

۸- شوینکه‌وتنی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ناخوشیدا :

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: ﴿لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ

۱- به‌وانه: الهجرة في القرآن الكريم ۱۰۶.

۲- الجامع لاحكام القرآن ۵۰/۳ تفسير ابي السعود ۲۱۸/۱.

فَرِيقٍ مِّنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿التوبة: ۱۱۷﴾.
 ئەم ئایه تەیش لەتەببوك دابەزی .

قەتاد دەلێت: لەسالی تەبوك، لەئەو پەپری گەرمادا، دەرچوون بۆ شام، تووشی ئازارو ناپه‌حه‌تیه‌کی زۆر بوون، تەنانەت پێمان گەیشتوو ه‌که‌ خورمایه‌کیان دەکرده‌ دوو له‌ته‌وه‌، یان چ‌ه‌ند که‌ سێکیان پێکه‌وه‌ خورمایه‌کیان له‌نیۆ خۆیاندا ده‌گێپرا، ده‌یانمزی و، ئاویان له‌سه‌ری ده‌خوارد، خ‌وای گ‌ه‌وره‌یش لێیان خ‌وش بوو و، گ‌ه‌راییه‌وه‌ به‌ساغ و سه‌لامه‌تی ^۱.

۹- مافی پێش‌دانه‌وه‌ له‌بیروباوهر‌دا، ده‌بیته‌ مایه‌ی به‌پیشه‌وا بوون و سه‌روه‌ری :

خ‌وای گ‌ه‌وره‌ ده‌فه‌رموویت: ﴿وَالسَّيْقُوتِ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَّضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾ (التوبة: ۱۰۰).

پازی ده‌لێت: پێش‌دانه‌وه‌ ده‌بیته‌ مایه‌ی چ‌اکه‌، ه‌ه‌ ئسانیشیان به‌و کارانه‌، واده‌کات ئەوانی تر په‌یره‌ویان ب‌که‌ن بۆیه‌ موهاجیره‌کان سه‌رگه‌وره‌ی موسلمانان ^۲.

۱۰- سه‌رکه‌وتن :

خ‌وای گ‌ه‌وره‌ ده‌فه‌رموویت: ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَكْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ﴾ (التوبة: ۲۰).

ئەبو سع‌ود له‌ته‌فسیره‌که‌یدا ده‌لێت: (هم‌ الفائزون) واته‌: تاییه‌تمه‌ندن به‌سه‌ر که‌وتنی گ‌ه‌وره‌ یان په‌ها، وه‌کو ئه‌وه‌ی سه‌رکه‌وتنی که‌سانی تر له‌چ‌او ئەوان سه‌رکه‌وتنی نه‌بیئت ^۳.

۱- تفسیر ابن کثیر ۲/۳۹۷.

۲- بروانه: تفسیر الرازی ۱۵/۲۰۸.

۳- تفسیر ابی‌ السع‌ود ۴/۵۲.

۱۱- باوهر :

خوای گه‌وره ده‌فه‌رموویت: ﴿ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ ءَاوَأُوا وَنَصَرُوا أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴾ (الانفال: ۷۴) .

دووه‌م : به‌ئین به‌موهاجیران .

خوای گه‌وره باسی هه‌ندیک له‌و نیعمه‌تانه‌ی کردووه که به‌ئینی داوه به‌کۆچکردووه‌کان بیان‌داتی له‌دونیاو دواپۆژدا، له‌وانه :

۱- فراوانی پۆزی له‌دونیا‌دا :

خوای گه‌وره ده‌فه‌رموویت: ﴿ وَمَنْ يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَجِدْ فِي الْأَرْضِ مُرَٰغَمًا كَثِيرًا وَسَعَةً وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴾ (النساء: ۱۰۰) .

بۆ نمونه‌ی خوای گه‌وره مالی (بی‌ی) بۆ ته‌رخان کردوون، چونکه له‌ماله‌کانیان ده‌رچوون وئه‌وان مافدارترین پیی .

۲- سپینه‌وه‌ی خراپه‌کان و لیغۆشبوونی گونا‌هه‌کان :

خوای گه‌وره ده‌فه‌رموویت: ﴿ فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَمَلٍ مِّنْكُمْ مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ بَعْضُكُم مِّنَ الَّذِينَ هَاجَرُوا وَأُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأُوذُوا فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ تَوَابًا مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ التَّوَابِ ﴾ (آل عمران: ۱۹۵) .

چه‌ندین فه‌رموده‌یش هاتووه له‌پیغه‌مبه‌ر ﷺ باسی ئه‌وه ده‌کات که کۆچکردن ده‌بیته‌ مایه‌ی سپینه‌وه‌ی گونا‌هه‌کان .

۲- به‌رزپوونه‌وی پله‌و پایه‌یان له‌لای خوای په‌رومردگار :

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: ﴿الَّذِينَ ءَامَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ﴾ (التوبة: ۲۰).

ئه‌وانه‌ی فه‌زلی کۆچکردن و جیهادیان به‌ده‌ست هیتنا، له‌پووی ده‌رونی و له‌پووی ماله‌وه، پله‌و پایه‌و پزیزان زۆرتره له‌که‌سێک ئه‌وانه‌شی به‌ده‌ست هیتنا بیت. ته‌نانه‌ت ئه‌وانه‌ش هه‌له‌ده‌ستان به‌ئاودانی حاجیان و یۆژهن کردنه‌وه‌ی مالی خوا^۱.

۴- مژده‌پێدانی به‌هه‌شت و هه‌میشه‌مانه‌وه‌یان تیایدا :

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: ﴿الَّذِينَ ءَامَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿۲۰﴾ يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَّهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُّقِيمٌ ﴿۲۱﴾ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ﴾ (التوبة: ۲۰-۲۲).

ئه‌مه‌هه‌ندیک بوو له‌و به‌لێنانه‌ی خوای گه‌وره به‌موهاجیرانی داوه، به‌هۆی چه‌شتنی تالیه‌کانی جیهاده‌وه .

هه‌مان ئه‌و که‌سانه‌ی کۆچیان کردوه له‌مه‌که‌وه، نه‌یان هیشته‌ نه‌فامه‌کان بانگه‌واز نیسلا م زینده به‌چال بکه‌ن، که‌هیشته‌ له‌سه‌ره‌تای ژیانیدا بوو، ئه‌وان به‌توندی ده‌ستیان گرته‌ قورئانه‌وه، مله‌پووی قورپه‌یشیش زیاتر په‌یوه‌ستی ده‌کردن به‌نیسلا مه‌وه، کاتی که‌ بتپه‌رسته‌کان زیاده‌په‌وییان کرد، موسلمانان شایسته‌ی نیعمه‌ته‌کانی خوای گه‌وره بوون له‌دو نیاو، پادا شتی گه‌وره‌یش له‌دوا پۆژدا^۲.

سی‌یه‌م: هه‌ره‌شه‌کردن له‌وانه‌ی دوا که‌وتن له‌کۆچکردن.

یه‌کی له‌و سزایانه‌ی خوای گه‌وره دایناوه بۆ ئه‌و که‌سانه، دوا پۆژ خراپیه، په‌نا به‌خوا، وه‌کو فه‌رموویه‌تی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّيْنَاهُمُ الْمَلَائِكَةَ ظَالِمِينَ أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ

۱- تفسیر المراغی ۷۸/۱۰، تفسیر الرازی ۱۳/۱۶، ۱۴.

۲- بېوانه: هجرة الرسول وصحابته في القران والسنة للجمل ۳۳۲، ۳۳۳.

قَالُوا كُنَّا مُتَضَعِّفِينَ فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَسِعَةً فَهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولَئِكَ مَأْوَهُمْ
جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿النساء: ۹۷﴾ .

له‌ئینو عه‌باسه‌وه په‌زای خوای لیبیت هاتوو هه‌رموویه‌تی: که‌سانیک
له‌خه‌لکی

مه‌ککه، موسلمان بوو بون به‌په‌نهانی، بته‌رسته‌کانیش له‌پوژی به‌دردا نه‌وانیان
ده‌رکرد له‌گه‌ل خویان، جا تیریان به‌رده‌که‌وت، هه‌ندیک له‌وانه بریندار ده‌بوون و
هه‌ندیکیشان ده‌کوژدان، موسلمانان ده‌یانوت: ﴿إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي
أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ﴾ نیتر نه‌وانیش نه‌م نایه‌ته‌یان نووسی و ناردیان بو نه‌و
موسلمانانه‌ی له‌مه‌ککه ماونه‌ته‌وه و پاساویان نییه، ده‌لیت: نه‌وانیش له‌مه‌ککه
ده‌رچوون و بته‌رسته‌کان به‌دوایاندا پویشتن و ئوانیش وایان پیشاندا که‌بو‌لای
موسلمانان ناچن و گه‌پانه‌وه له‌گه‌لیان نیتر نه‌م نایه‌ته‌ له‌سه‌ریان دابه‌زی: ﴿وَمَنْ
النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ فَإِذَا أُوذِيَ فِي اللَّهِ جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللَّهِ وَلَئِنْ جَاءَ نَصْرٌ
مِّنْ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ إِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ أَوْلَىٰ أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِمَا فِي صُدُورِ الْعَالَمِينَ﴾
(العنکبوت: ۱۰).

کاتیک موسلمانان نه‌م نایه‌ته‌یان بو ناردن، نه‌وان بی هیوا بوون له‌مه‌موو
چا‌که‌یه‌ک، دوایی خوای گه‌وره نه‌م نایه‌ته‌ی دابه‌زاند: ﴿ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ
هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فِتْنُوا ثُمَّ جَاهَدُوا وَصَبَرُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا
لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ (النحل: ۱۱۰)^۱

خوای گه‌وره ناوی نه‌و جوژه که‌سانه‌ی به‌(سته‌م له‌خوکه‌ر) ناو بر دووه،
مه‌به‌ست له‌سته‌میش نه‌وه‌یه نه‌وانه‌ی که‌موسلمان بوون هه‌ر له‌مه‌ککه مانه‌وه و
کوچیان نه‌کرد بو مه‌دینه، سته‌میان له‌خویان کرد به‌کوچنه‌کردنیا.^۲

۱- زاد المسیر لابن الجوزی ۹۷/۲، تفسیر القاسمی ۳۹۹/۳ .

۲- بروهانه: الهجرة في القرآن الكريم ۱۶۱ .

له‌م نایه‌ته پیروزه‌دا هه‌په‌شه‌ی چاره‌نووسی خرابی هاتوو، بویه هاوه‌لان په‌یوه‌ست بوون به‌فه‌رمانی خوی گه‌وره‌وو په‌یوه‌ندیان کرد به‌کۆمه‌لگای مه‌دینه‌وه و فه‌رمانی خویان جی به‌جی کرد، نه‌م هه‌په‌شه‌یه‌یش کاریگه‌ری خوی بوو، له‌دل و ده‌رونی هاوه‌لاندا په‌زای خویان لیبت، نه‌وه زه‌موره‌ی کورپی جوندوبه کاتی پیگه‌یشت خوی گه‌وره نه‌م نایه‌ته‌ی دابه‌زاندوو ﴿إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّيْتُمُ الْمَلَائِكَةَ ظَالِمِينَ أَنْفُسِهِمْ﴾ (النساء: ۹۷). خوی له‌مه‌ککه بوو، به‌کوره‌کانی ووت: هه‌لمگرن من له‌چه‌وساوه‌کان نیم، من ریگه ده‌ناسم و نه‌مشه‌و له‌مه‌ککه‌دا به‌سهر نابه‌م، نیت له‌سهر جیگه‌یه‌ک هه‌لیانگرت به‌ره‌و مه‌دینه، پیاویکی پیرو به‌سالآچویش بوو، بویه له‌ریگه‌ککه خه‌ریک بوو بمریت، ده‌ستی راستی دا به‌ده‌ستی چه‌پیداو، ده‌یوت: خویا‌ه‌گیان نه‌مه بۆ تۆیه و نه‌مه‌ش بۆ پیغه‌مبه‌ره‌که‌ت، به‌یعه‌تت پی نه‌ده‌م، له‌سهر نه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ره‌که‌ت به‌یعه‌تی وه‌رگرتوو، نینجا وه‌فاتی کرد، کاتیک هه‌والی مردنی گه‌یشته هاوه‌لان، ووتیان: خۆزگه له‌مه‌دینه بمردایه، نیت خوی گه‌وره نه‌م نایه‌ته‌ی دابه‌زاند^۱: ﴿إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانَ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا﴾ (۹۸) ﴿فَأُولَئِكَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَفُوًّا غَفُورًا﴾ (النساء: ۹۸-۹۹).

نه‌م هه‌لو‌یسته خیریسی جیبه‌جیکردنی فه‌رمانه‌کان پیشان ده‌دات له‌نه‌وه‌ی هاوه‌لان، له‌هه‌موو باره‌کانی ژیاناندا، هه‌چ کاتیک پاساویان نه‌ده‌هینایه‌وه بۆ خویان^۲.

نه‌م هاوه‌له به‌پی هه‌ندیک ریوایه‌ت_ نه‌خۆش بوو،^۳ به‌لام پیی وابوو مادام نه‌وه‌نده مائی هه‌یه پشتی پی به‌ستیت وبتوانیت بگاته مه‌دینه، نه‌وا هه‌چ پاساویکی نییه، نه‌مه پیگه‌یشتنه پالنه‌ره‌که‌ی بیروباوه‌پ بوو^۱.

۱- روح المعانی ۱۲۸/۵، ۱۲۹ لالوسی، اسباب النزول للواحدی ۱۸۱.

۲- به‌وانه: الهجرة النبوية المباركة ۱۲۴.

۳- هه‌مان سه‌رچاوه ۱۲۵.

پاش نه‌وی خوای گه‌وره هه‌په‌ش‌هی کرد له‌ئه‌وانه‌ی دواکه‌وتن له‌کۆچکردن،
 نه‌وانه‌ی جیاکرده‌وه که‌هیچ پیگه چاره‌یه‌کیان بۆ ده‌رچوون و بی به‌ش بوونه له‌ژیانی
 (دار الاسلام) له‌مه‌دینه، مه‌سه‌له‌ی نه‌و جۆره که‌سانه له‌پیرو په‌ککه‌وته و ژن و منال،
 هه‌لواسراوه به‌نومییدی خوای گه‌وره له‌لیخۆشبوون لییان به‌هۆی پاساوه‌کانیان
 ونه‌توانینیان بۆ خۆده‌رباز کردن^۱، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: ﴿إِلَّا الْمُسْتَضَعِفِينَ
 مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا﴾ (۹۸) فَأُولَٰئِكَ عَسَىٰ اللَّهُ
 أَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ^۲ وَكَانَ اللَّهُ عَفُوًّا غَفُورًا﴾ (النساء: ۹۸-۹۹).

۱- هه‌مان سه‌رچاوه ۱۲۶ .

۲- بیوانه: الهجرة في القرآن الكريم ۱۶۷ .

به‌شی حه‌وته‌م

کۆله‌که‌کانی ده‌وله‌تی ئیسلام له‌مه‌دینه

پيغمبر ﷺ هر له‌سهره‌تای گه‌یشتنی به‌مه‌دینه، ده‌ستی کرد به‌قایم‌کردنی کۆله‌که‌کانی ده‌وله‌تی نوی، له‌سهره‌ندیك له‌بنه‌ماو بنچینه‌ی پته‌و، هه‌نگاوه‌ سه‌ره‌تا‌کانیشی به‌بایه‌خدا‌ن به‌کۆله‌که‌ی ئوممه‌ت ده‌ستی پیکرد، وه‌کو دروست‌کردنی مزگه‌وتی گه‌وره‌ له‌مه‌دینه‌و، چه‌سپاندنی بریاه‌تی له‌نیو موهاجیران و نه‌نصاره‌کان له‌سهره‌بنه‌مای خۆشه‌ویستی له‌پیتناو خوادا، هه‌روه‌ها ده‌رکردنی صحیفه‌، یان ده‌ستوری ئیسلامی له‌مه‌دینه، که‌په‌یوه‌ندی نیوان موسلمانان له‌گه‌ل جوله‌که‌و بتپه‌رستان له‌مه‌دینه‌ پیکده‌خات و، ئاماده‌کردنی سوپا بۆ پاراستنی ده‌وله‌ت و، هه‌ول‌دان بۆ به‌دیپتانی ئامانجه‌کانی و کارکردن له‌پیتناو چاره‌سه‌رکردنی گیروگرفته‌کانی کۆمه‌لگای تازه‌و، په‌روه‌رده‌کردنی له‌سهره‌ریبازی خوایی له‌هه‌موو کاروباره‌کانی ژياندا، بنیاتنانی په‌روه‌رده‌یی و فیکرکردن هه‌ر به‌رده‌وام بوو، قورئانیش له‌و سه‌رده‌مه‌دا هه‌ر باسی مه‌زنی خوای گه‌وره‌و، پاستی گه‌ردون و، به‌هه‌شت و دۆزه‌خ و، حوکمه‌ شه‌رعییه‌کانی ده‌کرد .

کاروانی زانستی و په‌روه‌رده‌یی ئوممه‌تیش گه‌شهی ده‌کرد له‌گه‌ل پیشکه‌وتنی قۆناغه‌کانی په‌روه‌رده‌و دروست‌کردنی کۆمه‌لگا و دامه‌زراندنی ده‌وله‌ت .

ئینجا پيغمبر ﷺ هه‌لسا به‌چاره‌سه‌رکردنی قه‌یرانی ئابوری له‌مه‌دینه‌ له‌پیکه‌ی ریبازی خوایی و، په‌روه‌رده‌کردنیش هه‌ر به‌رده‌وام بوو، ئینجا پۆژو وزه‌کات فه‌رز کرا، کۆمه‌لگایش گه‌شهی ده‌کرد و ده‌وله‌ت به‌هێز ده‌بوو له‌سهره‌ بنه‌ماگه‌ لێکی به‌هیزو جیگیر .

باسی یه‌که‌م

کوئه‌که‌ی یه‌که‌م: دروستکردنی مزگه‌وت له‌مه‌دینه.

((یه‌که‌مین کار که پیغمبر ﷺ نه‌نجامیدا له‌مه‌دینه دروستکردنی مزگه‌وت بوو، بۆ ئه‌وه‌ی دروشمه‌کانی نیسلام تیایدا ده‌رکه‌وئیت ونویژه‌کانی تیا بکریئت و دل‌له‌کان پاک بکاته‌وه له‌پیسسی سهر زه‌وی وچه‌په‌لی ژیا‌نی دونیا))^۱

بوخاری به‌سه‌نه‌دی خۆی ده‌گیڕیته‌وه که پیغمبر ﷺ کاتیک چووته مه‌دینه به‌سواری وشتره‌که‌ی، پرسی ده‌کردو خه‌لکیش له‌گه‌لیدا رییان ده‌کرد، تا‌کو وشتره‌که‌ی له‌لای مزگه‌وته‌که‌دا چۆکی دادا، له‌وکاته‌دا که سانیک نوێژیان ده‌کرد له‌ناو مزگه‌وته‌که‌دا، که خۆی شوئینی خورماو وشککردنه‌وه بوو، مولگی دوو لای هه‌تیو بوو به‌ناوی سه‌هل و سه‌وه‌یل له‌په‌نای ئه‌سه‌دی کوپی زوراره ده‌ژیان، کاتیک وشتره‌که‌ چۆکی دادا له‌وی، پیغمبر ﷺ فه‌رمووی: ((هذا ان شاء الله المنزل)) واته: ئه‌مه جیگای دابه‌زین ده‌بیئت به‌ویستی خوا، ئینجا پیغمبر ﷺ بانگی ئه‌و دوو لاه‌ی کردو، سه‌ودای له‌گه‌ل کردن بۆ ئه‌وه‌ی مزگه‌وتیکی له‌سهر دروست بکات، ووتیان: نه‌خیر، به‌لکو ده‌بیه‌خشین پئیت ئه‌ی پیغمبره‌ی خوا، به‌لام پیغمبر ﷺ پازی نه‌بوو به‌دیاری وه‌ریبگریئت لییان، تا‌کو لییانی کړی.^۲

له‌ پړوایه‌تی ئه‌نه‌سی کوپی مالیکیش دا هاتووه: که دارخورما و گوپری بته‌رستان و که لاه‌ی تیا‌بوو، پیغمبر ﷺ فه‌رمانی کرد به‌پیرینی دارخورما‌کان و، ته‌ختکردنی گوپه‌کان و لاه‌ردنی که لاه‌ه‌کان، ده‌لئیت: له‌ لای قبیله‌وه دارخورما‌کانیان پریز کرد، لاکانیشیان به‌ به‌رد هه‌لچنی، پیغمبر ﷺ له‌گه‌لیان بوو، ئه‌وانیش له‌شێوه‌ی هه‌لبه‌ستدا ده‌یانوت:

اللهم! انة لاخیر الا خیر الاخرة فانصر الانصار والمهاجرة.^۳

واته: خوايه! چاکه هه‌ر چاکه‌ی دواپۆژه، خوايه ئه‌نصارو موهاجیران سه‌رخه‌یت.

۱- بېروانه: فقه السيرة للقرظالي ۱۹۱ و فقه السيرة للبوطي ۵۱ به‌ده‌ستکاریه‌وه.

۲- البخاری: کتاب مناقب الانصار، باب هجرة النبي ﷺ واصحابه الى المدينة ورقمه ۲۹۰۶.

۳- مسلم، کتاب المساجد، باب ابتناء مسجد النبي ﷺ ورقمه ۵۲۴.

پيغمبر ﷺ له‌گه‌ل هاوه‌لانيدا كاری ده‌کرد، به‌که‌مین پاچيشی بۆ هه‌لکه‌ندنی بنچينه‌که وه‌شانده‌که‌سی بال قوول بوو، دواي ئه‌وه موسلمان ده‌ستيان کرده دروستکردنی ئه‌و بنچينه‌یه به‌به‌رد، دیواره‌کانيشی که‌که‌میک له‌بالای پیاو به‌رزتر بوو، به‌خشتی قوول دروست کرا^۱، له‌لای باکوريشه‌وه سیبه‌ریک له‌گه‌لای دارخورما دروست کرا خرایه‌سه‌ر داری دارخورما، پیی ده‌وترا صوفه، به‌لام به‌شه‌کانی تری مزگه‌وته‌که هه‌ر به‌کراوه‌یی مایه‌وه^۲.

سی ده‌رگایشی هه‌بوو: به‌که‌میان له‌کۆتایی لای باشوره‌وه، ده‌رگایه‌کیش له‌لای پۆژ هه‌لاته‌وه، پيغمبر ﷺ لیی ده‌ماته ژوره‌وه له‌لای ماله‌که‌ی عایشه‌وه، ده‌رگایه‌کیش له‌لای پۆژ ئاواوه، ده‌رگای په‌حمه‌ی پیی ده‌وترا، یان ده‌رگای عاتیکه^۳.

به‌که‌م: ماله‌کانی پيغمبر ﷺ به‌ده‌وری مزگه‌وته‌که‌دا .

هه‌ندی ژور به‌ده‌وری مزگه‌وته‌که‌دا دروست کرا بۆ پيغمبر ﷺ وخیزانه‌کانی، ماله‌کانيشی وه‌کو مائی پادشاو قه‌یصه‌ره‌کان نه‌بوو، به‌لکو مائی که‌سیک بوو هه‌چ بايه‌خیک نه‌دات به‌دونیاو خۆشيه‌کانی، ماله‌کانی هه‌روه‌کو مزگه‌وته‌که‌ی له‌خشت و قوول به‌رد دروستکرا بوو، سابینه‌کانيشی له‌دارخورماو گه‌لاکانی، روه‌به‌ره‌کانيشی که‌م بوو، دیواری حه‌وشه‌که‌ی ئه‌وه‌نده نزم بوو گه‌نجیکی بالا به‌رز ده‌ستی پیده‌گه‌یشت، حه‌سه‌نی به‌صری لاویک بوو له‌گه‌ل خه‌یره‌ی دایکی که‌که‌نیزه‌کی ئومموسه‌له‌مه‌بوو ده‌لیت: ((ده‌ستم ده‌گه‌یشته‌ سابینه‌ی هه‌ندی له‌ژوره‌کانی پيغمبر ﷺ))^۴

خانوه‌کانی پيغمبر ﷺ به‌وشیوه ساده بوو، له‌کاتیکیدا مه‌دینه ناوبانگی هه‌بوو له‌قه‌لای به‌رزدا، که‌ پیاو ماقولانی تیا ده‌ژیا، وه‌کو خۆه‌لنان له‌کاتی ناشتی و،

۱- بېروانه: البداية والنهاية ۲/۳، التاريخ السياسي والعسكري لدولة المدينة، د. علی معطی ۱۵۶ .

۲- بېروانه: البداية والنهاية ۳/۳، محمد رسول الله ﷺ لمحمد رضا ۱۴۳ .

۳- بېروانه: التاريخ السياسي والعسكري لدولة المدينة، د. علی معطی ۱۵۷ .

۴- بېروانه: السيرة النبوية لابی شهبه ۲/۳۶ .

خوپاراستن له‌کاتی شه‌ر، نه‌وه‌نده‌ش شانازیان پی‌وه‌ی ده‌کرد ناویان دهنه‌ا، وه‌کو چون ته‌لاری عه‌بدوللای کورپی ئوبه‌ی کورپی سه‌للول ناوی موزاحیم بوو، هه‌روه‌ها ته‌لاری حه‌سانی کورپی سابیتیش ناوی فاریع بوو .

به‌لام پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ماله‌کانی به‌وشیوه ساده بوو، ده‌یشیتوانی بۆ خۆی کۆشکی به‌رز و خۆش دروست بکات، نه‌گه‌ر ته‌نها ئاماژه‌یه‌کی بکردایه، نه‌نصاره‌کان بۆیان دروست ده‌کرد، یان ده‌یتوانی له‌ماله‌ گشتی یه‌کانی داهاات دروستی بکردایه، به‌لام نه‌وه‌ی نه‌کرد بۆ نه‌وه‌ی ببیتته نموونه‌یه‌کی به‌رزو، پیشه‌نگیکی مه‌زن له‌خۆ به‌که‌مزانین ودونیا به‌که‌م گرتن، هه‌موو توانایه‌کیشی کۆ ده‌کرده‌وه بۆ کارکردن بۆ دوا‌ی مردن .

دووهم: بانگدان له‌مه‌دینه.

پیغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌لسا به‌راویژکردن له‌گه‌ل هه‌وه‌لانی بۆ دۆزینه‌وه‌ی کارێک خه‌وتوو ناگا بکاته‌وه‌، بۆ ناگا وریا بکاته‌وه‌وه، خه‌لکی ناگادار بکاته‌وه‌ به‌کاتی نوێژه‌کان، هه‌ندیکیان ووتیان: ئالایه‌ک به‌رزیکریته‌وه له‌کاتی نوێژه‌کان بۆ نه‌وه‌ی خه‌لکی ببینن، نه‌مه‌یش په‌خنه‌ی لیگیرا به‌وه‌ی که‌خه‌وتوو هه‌لناستیت، بۆ ناگایش ناگادار ناکاته‌وه‌، هه‌ندیکی تر ووتیان: ناگرێک ده‌که‌ینه‌وه له‌سه‌ر به‌رزاییه‌ک، نه‌م بۆ چوونه‌یش هه‌ر په‌تکرایه‌وه، هه‌ندیکیشیان ئاماژه‌یان کرد بۆ شه‌پور (نه‌ویش نه‌وه بوو له‌جوله‌که‌کان به‌کاریان ده‌هینا بۆ نوێژه‌کانیان) به‌لام پیغه‌مبه‌ر ﷺ پێی باش نه‌بوو چونکه‌ پێی خۆش بوو جیاوازی بکات له‌گه‌ل کرده‌وه‌کانی نه‌هلی کینابدا، هه‌ندی‌ترین ئاماژه‌یان کرد بۆ زه‌نگ (وه‌کو گاوه‌کان) پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌هه‌مان شیوه‌ نه‌مه‌شی پێی باش نه‌بوو، هه‌ندیکی تر پێیان باش بوو له‌کاتی نوێژه‌کاندا بانگ بکریت بۆ نوێژ، نه‌م بۆ چوونه‌ قبول کرا، یه‌کێک له‌بانگده‌ره‌کانیش عه‌بدوللای کورپی زه‌یدی نه‌نصاری بوو، جارێکیان له‌نیوان خه‌وو ناگابووندا بوو، که‌سیک پێی ووت: ئایا فیزی چه‌ند وشه‌یه‌کت بکه‌م بیلیت له‌کاتی نوێژه‌کاندا؟ ووتی: به‌لی، ووتی: بلی ((الله اکبر)) دووجار، شایه‌تمانیش به‌ینه‌ دووجار، دوا‌ی نه‌وه‌ بلی: (حي

على الصلاة) دووجار، ئینجا بلی (حي على الفلاح) دووجار، دوی ئه‌وه‌ش دووجار بلی (الله اکبر) و دواتر بلی (لا إله الا الله)، کاتیک ناگادار بوویه‌وه، چوه لای پیغمبر ﷺ و خه‌وه‌که‌ی بؤ گتیرایه‌وه، پیغمبر ﷺ فه‌رمووی: ((انها لرؤیا حق)) واته: ئه‌وه خه‌ویکی پاسته، دوی ئه‌وه فه‌رمووی: ((لکن بلالاً فانه اندی صوتاً منك)) واته: ئه‌وه بخره سر زمانی بیلال چونکه ده‌نگی له‌تۆ خۆشتره، له‌کاتیک بیلال بانگی ده‌دا به‌م وشانه، عومری کوری خه‌تتاب هات و کراسه‌که‌ی ده‌کرده کیش، ووتی: سویند به‌خوا ئه‌م ووشانه‌م بینیه‌وه له‌خه‌ونمدا، بیلال یه‌کی بوو له‌بانگه‌ران له‌مه‌دینه، ئه‌وه‌که‌ی تریش عه‌بدوللای کوری ئومی مه‌کتوم بوو، بیلال له‌پاش (حي على الفلاح) له‌نویژی به‌یانیدا ده‌یوت: ((الصلاة خير من النوم)) پیغمبر ﷺ قایل بوو له‌سر ئه‌وه، سهر تایش له‌جیگایه‌کی به‌رزه‌وه بانگی ده‌دا، به‌لام دواتر مناره‌یان داهیتا .

سۆیه‌م: یه‌که‌مین ووتاری پیغمبر ﷺ له‌مه‌دینه.

یه‌که‌مین ووتاری پیغمبر ﷺ ئه‌وه بوو سوپاسی خوی کردو ستایشی کرد به‌وه‌ی که‌شایسته‌یه‌تی وئینجا فه‌رمووی: ((اما بعد: ایها الناس فقدموا لانفسکم، تعلمن واللّه لیصعقن احدکم، ثم لیدعن غنمه لیس لها راع، ثم لیقولن له ربه، و لیس له ترجمان، ولا حاجب یحجبه دونه: الم یأتک رسولی فبلغک؟! وأتیتک مالاً، وافضلت علیک، فما قدّمت لفسک؟ فلینظرن یمیناً، وشمالاً، فلا یری غیر جهنّم، فمن استطاع ان یرقی وجهه من النار ولو بشق تمرة فلیفعل، ومن لم یجد، فبکلمة طيبة، فان بها تجزی الحسنه عشر امثالها، الی سبعمئة ضعف والسلام علیکم ورحمة الله)) واته: ئه‌ی خه‌لکینه، کاری چاکه بخه‌نه پیش خۆتان، که‌سیک له‌ئیه‌وه چاک ده‌زانئ مردنی له‌پیداوه، ئینجا مه‌ره‌کانی به‌بی شوان به‌جیده‌هیلئت، دوی ئه‌وه خوی گه‌وره به‌بی ئه‌وه‌ی وه‌رگتیریک له‌نیواندیا هه‌بیت، یان پاسه‌وانیک بپاریزیت، پی ده‌فه‌رمویت: ئایا پیغمبره‌که‌م نه‌هاته لات وئاگاداری نه‌کردیته‌وه، ئایا مالم پی نه‌دایت و، چاکه له‌گه‌لدا نه‌کردی، ئه‌ی تۆ چیت له‌پیش خۆته‌وه نارد؟ یه‌کیک

لہ ئیوہ بہ لای پاست وچہ پیدا تہ ماشا دہ کات وھیچ نابینیت، ئینجا تہ ماشای پیشوہی خوی دہ کات دوزخ نہ بیت ہیچ نابینیت، جائہ گہر کہ سیک لہ ئیوہ توانی رومہ تی خوی لہ ناگر بیاریزیت، نہ گہر بہ لہ تہ خورمایہ کیش بیت، بابیکات، نہ گہر کہ سیکیش ہیچی لہ ژیر دہ ستدا نہ بوو، بابہ قسہ یہ کی باش ئوہ بکات، چونکہ چاکہ یہ کہ بہ دہ بہ رانبہرہ تاکو حوت سہ د بہ رانبہر ((والسلام علیکم ورحمة اللہ وبرکاتہ)).

جاریکی تر تاریکی تری وتہ وہ ئمہ واتاکہ یہ تی :

((سو پاس وستایش بۆ خوای گہورہ وپشتی پیدہ بہ ستم، پہ نایش دہ گرم بہ خوای گہورہ لہ خرابیہ کانی درون وکرده وہ کانمان، ہرکہ سیک خوای گہورہ پینموی بکات کہ س ناتوانیت گومرای بکات، ہرکہ سیکیش گومرا بکات، کہ س ناتوانیت پینمونی بکات، شایہ تیش دہ دم کہ ہیچ خوایہ ک نییہ جگہ لہ خوای بیٰ ہاوتا نہ بیت، باشترین قسہ کیتابی خوای گہورہ یہ، سہرفرازہ ئوہ کہ سہی خوای گہورہ لہ دلیدا رازاندویہ تیبہ وہ و ہیناوتیبہ وہ نیو ئیسلامہ وہ لہ پاش بیباوہ پی، ہلیشیبژاردوہ لہ سہر ہہ موو قسہ یہ ک لہ قسہ کانی خہ لکی، قورٹان چاکترین بہ ہیژترین وتیہ، ہرکہ سیک خوای خۆشدہ ویٹ ئیوہیش خۆشتان بویت، خوانان لہ ہہ موو دلٹانہ وہ خۆش بویت، بیزاریش مہ بن لہ قسہی خوای گہورہ یادکردنہ وہی، دلہ کانتانیش بارہ ق نہ بیت لہ بہ رانبہری، چونکہ خوای گہورہ لہ ہہ موو دروستکراوہ کانی، تیایاندا ہلڈہ بژیریت، خوای گہورہیش چاکترین کردہ وہی دہ ستنیشان کردوہو، چاکترین بہ ندہی ہلڈہ ژاردوہ و ہہ روہا چاکترین قسہیش، حہ لال و حہ رامیشی دیاری کردوہو، ئیوہیش خوای گہورہ ہپہ رستن و ہاوتای بۆ ہپیار مہ دن و بہ پاستی لئی بترسن، لہ گہل خوایش پاست بکن لہ وہی کہ لہ زارتانہ وہ دہردہ چیت و بہ ناوی خواوہ یہ کترتان خۆش بویت، خوای گہورہیش رقی دہ بیتہ وہ لہ وہی پہیمانہ کانی بشکینریت، (والسلام علیکم) .^۱

۱- وشہ کانی ئم دور ووتارہ بہ م شیوہ ہاتوہ لہ (ابن اسحق) ہروانہ (السیرة النبویة لابن ہشام) ق/۱/۵۰۱، ۵۰۲، ہر وہا ہپوانہ: لیکدانہ وہی پیشوہا سوہیلی بۆ ہندی ووشہ کانی ووتارہ کہ بۆ ئوہی بہ باشی لئی حالی ببیت (الروض الانف ۲/۲۵۰).

چوارهم: صوفه‌ی پاشکوی مزگه‌وتی مه‌دینه.

کاتیک قبيله گۆردرا له بهیتولمه قديسه وه به ره و که عبه‌ی پله و پایه به رز به فهرمانی خوی گوره، له پاش شانزه مانگ له کۆچکردنی پيغمبر ﷺ بۆ مه‌دینه،^١ به لّام دیواری قبيله‌ی یه که م جار له کۆتایی مزگه‌وته که وه هرمايه وه، سیبهری بۆ دروستکرا، یان سابیته‌ی بۆ کراو، ناوئرا (الصفه) یان (الظلة)^٢ هیچ ده‌ورو به ریشی دانه ده پۆشی.^٣

قازی عه‌ییاز ده‌لّیت: صوفه سیبهریک بوو له کۆتایی مزگه‌وته که ی پيغمبر ﷺ هه‌ژاران په‌نایان بۆی ده‌برد، نه‌هلی صوفه‌یش هه‌ریه وه ناسران^٤ ئیبنو ته‌یمییه ده‌لّیت: صوفه له کۆتایی مزگه‌وتی پيغمبر ﷺ دابوو، له باکوری مزگه‌وتی مه‌دینه.^٥

ئیبنو حه‌جهریش ده‌لّیت: صوفه له کۆتایی مزگه‌وتی پيغمبر ﷺ بوو، که پرئیک بوو بۆ نه‌و بیگانانه‌ی جیگای که س و کاریان نییه.^٦

١- نه‌هلی صوفه:

نه‌بو هوره‌یره ده‌فرمویت: (نه‌هلی صوفه میوانانی ئیسلام بوون، نه‌ده‌چونه لای مال و خیزان و که سه‌وه)^٧

نه‌و موهاجیرانه‌ی پیش پيغمبر ﷺ، یان له گه‌ل خوی کۆچیان کرد تا کۆتایی ماوه‌ی یه که م پیش غه‌زای به‌در، نه‌نصاره‌کان توانیان له مال‌ه‌کانی خویان میوانداریان پیبکه‌ن و خه‌رجیه‌کانیان دابه‌ش بکه‌ن له گه‌لیان، به لّام له پاش نه‌وه ژماره‌ی موهاجیران رۆد بوویه وه و نه‌نصاره‌کان توانیان نه‌ما بیانگره‌ خویان.^٨

١- بېوانه: السيرة النبوية الصحيحة للعمرى، ٢٥٧/١ .
 ٢- بېوانه: وفاء الوفا للسمهودى ٣٢١/١ .
 ٣- بېوانه: السيرة النبوية الصحيحة ٢٥٨/١ .
 ٤- بېوانه: نظام الحكومة النبوية المسمى: التراتيب الادارية، لعبد الحى الكتانى ٤٧٤/١ .
 ٥- الفتاوى: ٣٨/١١ .
 ٦- بېوانه: فتح البارى ٥٣٥/١، ٥٩٥/٦ .
 ٧- البخارى، رقم ٦٤٥٢ .
 ٨- بېوانه: السيرة النبوية تربية امة وبناء دولة للشامى ١٧٥ .

چونکه ((موهاجیران پوژ له‌دوای پوژ زیادیان ده‌کردو، ئیسلام بلاو ده‌بوویه‌وهو، خه‌لکی تازه موسلمان ده‌بوون، نه‌دارو ده‌وله‌م‌ندو خیزاندارو په‌بن به‌زۆری کوچیان ده‌کرد بۆ مه‌دینه وله‌توانای نه‌نصاره‌کان نه‌ما دالده‌یان به‌دن، که‌سیکیش شوینیکی ده‌ست نه‌که‌وتایه ده‌چوووه صوففه له‌مزگه‌وته‌که‌دا))^۱

وایش ده‌رده‌که‌ویت که‌کۆچبار یه‌که‌مین جار ده‌هاته مه‌دینه چاوی ده‌که‌وته پیغمبر ﷺ و ئه‌ویش ئاراسته‌ی شوینیکی ده‌کرد بۆ دالده‌دانی، نه‌گه‌ر که‌سیکی له‌و جوژه نه‌بویه، به‌شیوه‌کی کاتی له‌صوففه جیگیر ده‌بوو، تاکو ریگایه‌ک بدۆزرایه‌ته‌وه.^۲

له‌موسنه‌دا ریویات کراوه له‌عوباده‌ی کورپی صامیته‌وه فه‌رموویه‌تی:

کاتیک که‌سیک کۆچی ده‌کرد، ده‌هاته لای پیغمبر ﷺ، ئه‌ویش ده‌ینارده لای که‌سیکمان فیبری قورئانی بکه‌ین، جاریک پیغمبر ﷺ پیاویکی نارده لام، له‌گه‌لمدا ده‌بوو، له‌شیوه‌ی مال و منداله‌که‌ی خۆم پیده‌داو، قورئانم پیی ده‌خویند،^۳ یه‌که‌مین که‌سانیکیش چوونه صوففه موهاجیره‌کان بوون،^۴ بۆیه هه‌ر به‌ئه‌وانه‌وه ناسراو پیی ده‌وترا صوففه‌ی موهاجیره‌کان.^۵

هه‌روه‌ها ئه‌و نیردانه‌ی ده‌هاتنه لای پیغمبر ﷺ موسلمانیتی خۆیان راده‌گه‌یاند به‌هه‌مان شیوه ده‌چوونه ئه‌و شوینه،^۶ نه‌گه‌ر که‌سیک به‌اتایه‌ته لای پیغمبر ﷺ و ناسراویکی بویه ده‌چوووه لای، نه‌گه‌ر که‌سی نه‌بویه ده‌چوووه لای ئه‌هلی صوففه،^۷ نه‌بو هوره‌یره هه‌موو جیگیر بوانی صوففه‌ی ده‌ناسی، نه‌گه‌ر پیغمبر ﷺ بیویستبا بانگی بکردنایه، به‌ئه‌بو هوره‌یره‌ی ده‌وت، چونکه ئه‌و

۱- الفتاوی: ۴۰/۱۱، ۴۱.

۲- بیروانه: السیرة النبویة تربیة امة و بناء دولة للشامی ۱۷۵.

۳- المسند: ۳۲۴/۵.

۴- بیروانه: وفاء الوفا للسمهودی ۳۲۳/۱.

۵- سنن ابی داود ۳۶۱/۲.

۶- بیروانه: السیرة النبویة الصحیحة ۲۵۸/۱.

۷- هه‌مان سه‌رچاوه ۲۵۹/۱.

جانه‌بویه کرسی که سی هینایه‌وهو، پیغمبر ﷺ ده‌ک‌سی برده‌وه...

ج- نینجا پیغمبر ﷺ پیوستیه‌کانی نه‌وانی ده‌خسته پیش پیوستیه‌کانیتر، جاریکیان کزله‌یان هینا، فاتیمه ره‌زای خوی لیبت، داوی خزمه‌تکاریکی لیگرد، نیتر پیغمبر ﷺ فرموی: ((سویند به‌خوا هیچتان پینادهم ونه‌وانه‌ی له‌صوففه‌ن هیچیان نییه بیخون، به‌لکو ده‌یانفرۆشم ونرخه‌که‌یان خه‌رج ده‌که‌مه‌سه‌ر نه‌واندا^۱.

۳- لیبرانی نه‌وان بو‌خوا په‌رستن وجیهاد :

نه‌وان خه‌ریکی خواپه‌رستن بوون له‌مژگه‌وتداو، پراها‌تبوون له‌گه‌ل هه‌ژاری ودونیا به‌که‌م زانیندا، له‌خه‌لوه‌ته‌کانیاندا نو‌یزیان ده‌کرد وقورئانیان ده‌خویندو نایه‌ته‌کانیان لیگده‌دایه‌وه‌و یادی خویان ده‌کرد، هه‌ندیکیشیان فیتری نووسین ده‌بوون، ته‌نانه‌ت یه‌کیکیان که‌وانه‌که‌ی خوی پیشکه‌ش کرده‌ عوباده‌ی کوری صامیت ره‌زای خوی لیبت چونکه‌ فیتری قورئان ونووسینی ده‌کردن،^۲ خه‌لکی صوففه‌ به‌شداریان ده‌کرد له‌جیهاددا، به‌لکو شه‌یدیشیان هه‌بوو، نه‌وان خواپه‌رستی شه‌وو سوارچاکی پۆژ بوون.^۳ هه‌ندی له‌هاوه‌لانیس خویان ژیان نه‌و شوینیه‌یان هه‌لبژاردبوو، نه‌که‌ له‌پرووی ناچاریه‌وه، وه‌کو نه‌بو هوره‌یره، ره‌زای خوی لیبت، هه‌زی ده‌کرد وابه‌سته‌ی پیغمبریت ﷺ قه‌ره‌بووی نه‌و زانست وچا‌که‌ بکات که‌له‌ده‌ستی ده‌رچوو، نه‌میش به‌دینایه‌ت نه‌گه‌ر به‌و شیوه‌ نزیک نه‌بی‌ت له‌مالی پیغمبر ﷺ، نه‌بو هوره‌یره ده‌لیت: ((نیوه‌ ده‌لین نه‌بو هوره‌یره فرموده‌ زۆر ده‌گپرتیه‌وه له‌پیغمبر ﷺ، ده‌یشلین: بۆچی موها‌جیرو نه‌نصاره‌کان نه‌وه‌نده‌ فرموده‌ ناگپرتیه‌وه وه‌کو نه‌بو هوره‌یره، برا موها‌جیره‌کانم سه‌رقالی بازرگانی بوون له‌بازاره‌کاندا، به‌لام من هه‌میشه‌ له‌گه‌ل پیغمبر بووم ﷺ، به‌نانه‌سک، حازر ده‌بووم که‌نه‌وان دواده‌که‌وتن، نه‌گه‌ر نه‌وان له‌بیریان بچوبا‌ من له‌به‌رم بوو، هه‌روه‌ها برا نه‌نصاره‌کانیشم سه‌رقالی مال‌ه‌کانیان بوون، منیش که‌سینک بووم له‌هه‌ژارانی صوففه، نه‌گه‌ر نه‌وان بیریان بچوایه‌ من له‌بیرم ده‌ما)).^۴

۱- اصل الحديث في البخاری برقم ۳۱۱۲، وهذا لفظ المسند ۱/۱۰۶ برقم ۸۲۸.

۲- سنن ابی داود: ۲/۲۳۷، وابن ماجه: ۲/۷۳۰.

۳- السيرة النبوية الصحيحة ۱/۲۶۴.

۴- البخاری رقم ۲۰۴۷ واللفظ له، مسلم رقم ۲۴۹۲.

بهم شیوه پره‌زای خوی لیبت پرونیده‌کاته‌وه که نه‌و له‌پیناو نه‌وه‌ی له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ردا بیت ﷺ نه‌و کاره‌ی کردوه، چونکه نه‌بو هوره‌یره مالی هه‌بوو له‌مه‌دینه، نه‌و جیگایه بوو که دایکی تیایدا ده‌ژیا، که داواشی کرد له‌پیغه‌مبه‌ر ﷺ خوا پښگای نیسلامی پی پیشان بدات^۱، ئینجا نه‌بو هوره‌یره هه‌ژار نه‌بوو، یه‌که مینی پوژ که هاته لای پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌خه‌بهر پشکی له‌ده‌سته‌که‌وته‌کان بو ده‌سنیشان کردو کۆیه له‌یه‌کیشی له‌گه‌ل‌دا بوو خزمه‌تی ده‌کرد^۲.

که‌واته نه‌وه‌ی که نه‌بو هوره‌یره‌ی هه‌ژار کرد په‌یوه‌ست بوونی بوو به‌پیغه‌مبه‌ر ﷺ و گوینگرتنی له‌فه‌رموده‌کانی، ده‌شیتوانی پیویستی نه‌بیت به‌مانه‌وه له‌صوفه نه‌گه‌ر بیویستبا^۳.

خه‌لکی صوفه زیادو که میان ده‌کرد به‌گویره‌ی گۆرپانکاری له‌بارودۆخی خودی که سه‌کان، وه‌کو گه‌پانه‌وه‌ی منال و خیزان و، یان خو‌شگوزه‌رانی پاش ته‌نگانه، یان شه‌هید بوون له‌پیناو خوادا .

هه‌ژاری نه‌وان له‌بهر کارکردن نه‌بوو، چونکه وه‌کو زه‌مه‌خشه‌ری ده‌گپرتیه‌وه _ به‌پوژ ناوکی خورمایان ده‌هاپی، بو ئالیکی ئازهل، چونکه خویان خاوه‌ن مه‌پو مالات نه‌بوون، که‌واته نه‌وان کاریان ده‌کرد بو به‌ده‌سته‌هینانی پۆزی^۴.

۴- ژماره‌و ناوه‌کانیان :

ژماره‌یان به‌پینی کاته‌کان ده‌گۆرپا، له‌کاتی هاتنی نێرده‌کان بو مه‌دینه زیادیان ده‌کرد، که میشیان ده‌کرد کاتی که نه‌و که‌سانه نه‌هاتایه‌ن، به‌لام ژماره‌یان له‌کاتی ئاساییدا له‌ده‌وروبه‌ری هه‌فتا که‌سدا بوو،^۵ جاری واش بوو ژماره‌یان زۆر زیادی ده‌کرد، تا‌کو جارێکیان سه‌عدی کوپی عوباده ته‌نها خۆی می‌وانداری به‌هه‌شتا که‌س

۱- مسلم برقم ۲۴۹۱ .

۲- بیوانه: السیرة النبویة تربیة امة و بناء دولة ۱۸۴ .

۳- هه‌مان سه‌رچاوه ۱۸۴ .

۴- بیوانه: المدينة النبویة فجر الاسلام و العصر الراشدی، لشراب ۱/ ۲۲۲ .

۵- بیوانه: الحلیة ابو نعیم ۱/ ۳۳۹، ۳۴۱ .

کرد له ئه وان، جگه له وانه ی که دابهش بوونه سهرمالی هاوه لاند،^۱ ئه مانه ی خواره ودهش ناوی هه ندیک له و هاوه لانه ی ئه هلی صوففه یه :

۱- ئه بو هوره یه خۆی به یه کیک له واندانه زانی

۲- ئه بو زه پی غیفاری خۆی به یه کیک له وان ده زانی

۳- واسیله ی کوپی الاسق

۴- قه یسی کوپی ته هفه

۵- کعبی کوپی مالیکی ئه نصاری

۶- سعیدی کوپی عامری کوپی حوزه یمی جه محی

۷- سه لمانی فارسی

۸- ئه سمای کوری حاریسه کوپی سه عیدی ئه سله می

۹- جه نزه له ی کوپی ئه بی عامری ئه نصاری (غسیل الملائکه)

۱۰- خه باب کوپی ئه رهت

۱۱- زه یدی کوپی خه تتاب

۱۲- عبدالله کوپی مه سعود

۱۳- سو هه یی کوپی سینانی پۆمی

۱۴- بیلالی کوپی ره باحی وچه ندانی تریش خوی گه وه له هه موویان پازیبیت

هه ندیک له توێژه ره وانیش که وتنه هه له یه کی گه وه وه، کاتیک مه سه له ی صوففه یان کرده به لگه بۆ صۆفیه لاده ره کان وه کو کارنه کردن وته مه لی ومانه وه له ته کی و...^۲

ئه بو هوره یه که له هه مووان زیاتر په یوه ست بوو به صوففه وه، ده رچوه بۆ ناو جه رگه ی ژیان، به لکو بووه ته سه رکرده له سه ر به حره ینیش بۆ ماوه یه ک له سه رده می عومه ری کوپی خه تتاب، ژیانیک ی زبیریشی به سه ر نه ده برد،^۳ به لکو

۱- هه مان سه رچاوه ۳۴۱/۱ .

۲- بپوانه: السیره النبویه تربیه امة وبناء دولة ۱۸۶ .

۳- هه مان سه رچاوه ۱۸۸ .

خه‌لکی صوففه که سانیکی مواهید بوون له پیتناوی خوادا له گوره پانه‌کانی جه‌نگدا، ژماره‌یه کیش له‌ئه‌وان شه‌هید بوون .

پینجه‌م: په‌ندو ناموزگاری.

۱- مزگه‌وت یه‌کیکه له‌کوله‌که‌کانی بنیاتنانی کومه‌لگا :

دروستکردنی مزگه‌وتی زور گرنگه بۆ کومه‌لگای ئیسلامی، چونکه موسلمان سیفته‌ی جیگیربوون وپته‌وی به‌په‌یوه‌ست بوون به‌سیستمی ئیسلام ده‌بیت له‌پرووی بیروباوه‌په‌و په‌وخته‌وه، نه‌وه‌ش له‌مزگه‌وته‌وه سه‌رچاوه ده‌گریت^۱.

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: ﴿لَا نَقْمَ فِيهِ أَبَدًا لِمَسْجِدٍ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَّخِروا^۲ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهِّرِينَ﴾ (التوبة: ۱۰۸).

هه‌روه‌ها خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: ﴿فِي بُيُوتٍ أُذِنَ اللَّهُ أَنْ تَرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا أَسْمُهُ^۳ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ ﴿٣٦﴾ رِجَالٌ لَا لُتَمِهِمْ تَيْجَرَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ ﴿٣٧﴾ لِيَجْزِيَهم^۴ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِ^۵ وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَن يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ﴾ (النور: ۳۶_۳۸).

۲- مزگه‌وت هینای گشتگیریه له‌ئیسلام :

۱- چونکه پیکه‌پینراوه بۆ نه‌وه‌ی ببیته جیگایه‌ک بۆ په‌رستن و نوێژو یادکردن و سوپاس کردنی خوای گه‌وره له‌سه‌ر نیعمه‌ته‌کانی، هه‌موو موسلمانیک ده‌چیته ناوییه‌وه، نوێژو په‌رستنی تیا‌دا ده‌کات، هه‌چ که‌سی‌کیش ناتوانیت زیا‌نی پێبگه‌یه‌نیت تا‌کو پیروزی نه‌و جیگایه‌ی پاراستبیت^۲.

۱- به‌وانه: فقه السیره للبوٹی ۲۰۳ ار ۱۴۳ ط/ اخری به‌ده‌ستکارییه‌وه .

۲- به‌وانه: محمد رسول الله، محمد الصادق عرجون ۳۲/۳ .

ب- ه‌روه‌ها مزگه‌وت پیکه‌ینراوه بۆ ئه‌وه‌ی ببیته شوینی به‌یه‌ک‌گه‌یشتنی پیغمبر ﷺ به‌هاوه‌لان وئو که‌سانه‌ی دینه لای بۆ وه‌رگرتنی پینمویی و باوه‌ره‌یتان به‌بانگه‌وازه‌که‌ی وپه‌یامه‌که‌ی^۱.

ج- ه‌روه‌ها بۆ ئه‌وه‌ی ببیته زانکویه‌ک بۆ زانسته گه‌ردونی وئه‌قلیه‌کان که‌قورئان هانی موسلمانانی داوه په‌یره‌وی بکن و، ه‌روه‌ها بۆ ئه‌وه‌ی ببیته قوتابخانه‌یه‌ک ئیمانداران بیروپای خۆیانی تیادا ئالو گۆر بکن و، په‌یمانگه‌یه‌ک بیته قوتابییه‌کانی زانسته له‌هه‌موو لایه‌که‌وه پروی تیکه‌ن، بۆ ئه‌وه‌ی له‌ئایینه‌که‌یان حالی ببن وبگه‌رینه‌وه لای میله‌ته‌کانیان وه‌کو مژده‌ده‌رو ترسیته‌ر، بانگه‌واز بکن بۆلای خوای گه‌وره ...^۲

د- ه‌روه‌ها پیکه‌ینراوه بۆ ئه‌وه‌ی ببیته په‌ناگه‌یه‌ک بۆ بیگانه‌وه هه‌ژارو پینوار، بۆ ئه‌وه‌ی که‌س منه‌تیا ن به‌سه‌ر دانه‌کات وه‌که‌سه‌یش پینگی زانسته وه‌رگرتنیان لی نه‌گرت، چه‌ندین سه‌ره‌کرده ده‌رچووی مزگه‌وتن، پالنه‌وانی‌تیا ن له‌نیو دیواره‌کانیدا گه‌شه‌ی ده‌کرد، چه‌ندین زانایش زانسته‌که‌ی له‌ویوه سه‌رچاوه‌ی ده‌گرت وئینجا ده‌رده‌چوو بۆ ئه‌وه‌ی تینویتی خه‌لکی بشکینن بۆ زانسته، چه‌ندین بانگخوایش له‌گۆرپه‌پانه‌کانی مزگه‌وتدا وانه‌کانی بانگه‌وازی بۆ لای خوا وه‌رده‌گرت، مزگه‌وت پینشه‌نگی بانگخوایان بوون، پینشه‌وای پینشه‌شانه‌ران بوو، پینخانه‌یه‌کیش بوو ده‌له‌کانی راده‌کیشا بۆ لای خۆی^۳.

چه‌ندین عه‌ره‌بی بیابانشینی که‌سوور زه‌ردی له‌یه‌کتر نه‌ده‌کرده‌وه، هاته‌نیو مزگه‌وت وه‌اوه‌لانی بینی ده‌وریان دابوو له‌پیغمبه‌ر، به‌ئو په‌ری شه‌رم و گوپرایه‌لی، ئه‌ویش ده‌هات له‌گه‌لیان گوپی ده‌گرت، نیعمه‌تی بیرو هۆش له‌لای ده‌رده‌که‌وت پاش ئه‌وه‌ی په‌رده‌ی نه‌فامی دایپوشیبوو، تیده‌گه‌یی وفی‌رده‌بوو، ئینجا ده‌گه‌پرایه‌وه لای خزمانی وده‌بووه پینشه‌وایان وبانگی ده‌کردن بۆ لای خوا، په‌روه‌رده‌ی ده‌کردن به‌و زانسته‌ی که‌فیتری بوو، به‌و په‌فتاره‌یش که‌گرتیه‌به‌ر،

۱- به‌وانه: محمد رسول الله، محمد الصادق عرجون ۳۲/۳.

۲- به‌وانه: محمد رسول الله، محمد عرجون ۳۲/۳.

۳- هه‌مان سه‌رچاوه ۳۴/۳.

ئەوانیش باوه پریان به بانگه وازه که ی هینا و بوونه دیرپکی پوناک له میژوی نیسلامیدا.^۱

ه- ههروه ها مزگه وت دروستکراوه بۆئه وهی بیته قه لایه ک بۆ کۆبوونه وهی مواهیدان کاتیک داوای ده رچوونیان لیده کریت، ئالاکانی جیهاد و بانگه وازی تیا ده به ستریت و ده گه شیته وه له سه ر سه رکرده کان بۆ به پیکه وتن به ره و جیگای پروداوه کان، له سایه شیدا سه ریازانی خوای گه وره به په رۆشه وه ده وه ستان و چاوه پوانی سه رکه وتن یان شه هیدیان ده کردن.^۲

و- ههروه ها له پینا و ئه وه دا که کۆمه لگای نوێ گۆشه یه کی بۆ خۆی تیا بدۆزیته وه بۆ ئه وهی بیته نه خۆشخانه یه ک بریندارانی جیهادی تیا چاره سه ر بکریت، ههروه ها بۆ ئه وهی پیغمه بری خوا ﷺ سه ردانیان بکات و برینه کانیا ن ساپیژبکات و چاکه یان بخاته پرو.^۳

ز- ئینجا بۆئه وهی بیته جیگایه ک بۆ بلاویوونه وهی هه واله کان و ناردنی پۆسته کان و ده رچوونی نامه کان و، ههروه ها بۆ وه رگرتنی هه واله سیاسیه کان ده رباره ی شه پرو ئاشتی و، خویندنه وهی نامه کان له مژده ی سه رکه وتنی تیا دا بوو، یان ئه و نامانه ی داوای یارمه تیده کرد، یان هه والی شه هیدبوونی هاوه لانی له خۆده گرت، بۆ ئه وهی موسلمانانی تر هه مان پێبازی ئه وان بگرنه به ر.^۴

ح- ئامانجیکی تر له پیکه یینانی مزگه وت ئه وه بوو بیته جیگایه ک بۆ چاودیری کردنی جموجوله کانی دوژمن، به تایبه تی ئه و دوژمنانه ی که له نیو پیزه کانی موسلماناندا خۆیان هه شاردا بوو وه کو جووله که و مونا فیکه کان و پاشماوه کانی بته رستان که له بته رستیدا پیر بوو بوون، بۆ ئه وهی کۆمه لگا بپاریزیت له خراپه و پیلانه کانیا ن و به دوورین له ناپاکیه کانیا ن.^۵

۱- بپوانه: محمد رسول الله، محمد عرجون ۳/۲۴، ۲۵.

۲- بپوانه: سه رچاوه ی پیشوو ۳/۳۵.

۳- بپوانه: سه رچاوه ی پیشوو ۳/۳۵.

۴- بپوانه: سه رچاوه ی پیشوو ۳/۳۵.

۵- محمد رسول الله: محمد عرجون ۳/۳۶.

مزگه وتی پیغمبر ﷺ سهره تا پیغمبر ﷺ به خوی دهستی کرد به دامه زانندن و دروستکردنی له سهره تای هاتنیه وه بۆ مه دینه، بۆئه وهی بیته نمونه یه که ته ماشا بگریت، له سادهیی پوالت وقوولی واتا، بۆئه وهی مه زنتین نامانجه کانی پیبه دی بهینریت، به که مترین خه رچی و که مترین نارچه تی^۱.

۲- په رورده کردن به پیشه نگی کرده یی:

یه کیک له پاستیه چه سپاوه کان ئه وهی، پیغمبر ﷺ به شداری هاوه لانی کردوه له کارکردن و بنیاتناندا، به ردی هه لده گرت و خشتی ده خسته سه رسنگ و شانی، زه ویشی هه لده کاند به دهستی وه کو هر که سیکی تر له هاوه لان، بۆیه ئه و نمونه ی پیشه وای دادگر بوو که جیاوازی ناکات له نیتوان سه رۆک وهاولاتی، یان سه رکرده و سه رپاز، یان هه ژارو ده وله مند، هه موان له لای خوا یه کسانن، جیاوازی نییه له نیتوان سه رب و عه جه مدا مه گر به خواناسین وله خواترسان نه بیته، ئه وه ئیسلامه، دادگری ویه کسانی له هه موو شتی کدا، پیغمبر ﷺ وه کو هر که سیکی تر چاوه پوانی پاداشت بوو له لای خواوه،^۲ به شداری کردنی پیغمبر ﷺ له کاره کانی بنیاتناندا ته نها به برینی ئاوپیشم نه بوو، یان ته نها وه شانندی یه که م پاچ، به لکو به ته وای سه رقالی کارکردن بوو، موسلمانان سه رسام بوون له پیغمبر ﷺ که بینیان خۆل و تۆز له سه ری نشتووه، ئه سهیدی کوپی حوزهیری په زای خوی لیبیت چوه پیشی باره که ی سه رشانی پیغمبر ﷺ وه ریگریته، وتی: بمده ری ئه ی پیغمبره ری خوا، پیغمبر ﷺ فه رموی: باریکی تر هه لگره، تۆ له من هه ژارتر نیت بۆ لای خوا^۳، که موسلمانان ئه و قسه ی پیغمبر ﷺ یان بیست چالاکتر بوونه وه له کاره کانیاندا،^۴ دیمه نیکی تاک و بی هاوتایه، نه گه سه رکرده کانی جیهان جار جاره ده چنه پیشی بۆ کارکردن بۆ ئه وهی که ناله کانی ته له فیزیۆن ده ریان بخت وگزارو پۆژنامه کان له سه ریان بنووسی، ئه و پیغمبر ﷺ

۱- هه مان سه رچاوه ۲۲/۳ .

۲- بهوانه: التاريخ السياسى والعسكرى، د. علی معطی ۱۵۸ .

۳- بهوانه: صور من حياة الرسول، امین دویدار ۳۶۱ .

۴- بهوانه: التاريخ السياسى والعسكرى، د. علی معطی ۱۵۸ .

به رده که ی به زور له موسلمانان وهرده گرت ودهیوت تو له من هه ژارتر نیت بۆلای خوا.

ئهم هه لویسته زور کاریگری هه بوو له سه رهاوه لان، بۆیه چالاک بوونه وه و ده یانوت:

لئن قعدنا والنبي يعمل لذاک منا العمل المضلل.^۱

واته: نه گه ر پیغه مبه ر ﷺ کاربکات وئیمه دانیشین، نه وه کاریکی گومراکه ره .
 نه م په روه رده کردنه به نه نجام ناگات له پریگه ی نامۆزگارییه وه، یان له پریگه ی
 قسه ی نه سته قه وه، به لکو پیویسته له پریگه ی کرده وه وه زیندوبکریته وه، که هه رگیز
 نه ده کرا دروست بیته له که شی مه ککه که پرپوو له پاونان وچه وسانه وه، به لکو له م
 کۆمه لگا تازه یه دیته دی. که ده ولته پیکهاتوه هاوه لان هه موویان ده لئین یه ک
 ده نگن ویه ک دلن، ده یانوت:

لاعیش الاعیش الاخرة اللهم ارحم الانصار والمهاجرة

هه روه ها به یه ک تاواز ده یانوت:

لئن قعدنا والنبي يعمل لذاک منا العمل المضلل .

هاوارکردنی سییه میشیان :

هذي الحمال لاحمال خيبر هذا ابر لرنا واطهر.^۲

ئهم به ر دو خشتانه بارن نه کو باره کانی خه ییبه ر که بۆ یه سرب ده هات له خورماو
 میووز، دلنیا بوون به قسه ی خوای گه وره: ﴿ مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ ﴾
 (النحل: ۹۶).

بانگه وازی چواره میشیان :

۱- بهوانه: السيرة النبوية لابن هشام ۴۹۶/۱ .

۲- بهوانه: التربية القيادية، منير الفضبان ۲/۲۴۹ .

لايستوی من يعمر المساجدا يدأب فيه قائماً وقاعدا
ومن یری عن الغبار حائدا .^۱

واته: نابنه یه ک، که سیک مائی خوا ئاوه دان بکات وکه سیکیش خوی له ته پ
وتوزه که ی به دوور بگریت .

۴- بایه خدان به شاره زایی و پسروری :

له هه نديک پړوايه تدا باسی هاو ه لیک هاتووه ناوی ته لقی کورپی علی یه مامی بوو
پره زای خوی لیبیت، که شاره زا بوو له تیکه ل کردنی قور له کاتی دروست کردنی
مزگه وتی پیغه مېر

پیغه مېر ﷺ بایه خیدا به م هاتووه تازه یه بو مه دینه، که یه کیک نه بوو
له موسلمانان سهره تاکان، توانای خویشی له وپواره دا گه شه پیدابوو، نه وه ش
وانه یه ک بوو بو موسلمانان له تواناو کارامه بییداو، ناموزگارییه کی پیغه مېرانه یه بو
چونیتی مامه له کردن .^۲

۵- دروشمی دهولته تی نیسلامی :

که واته نویژ دروشم بوو بو یه که م دهولته تی نیسلامی جیهانی
(الله اکبر.. الله اکبر) نه و وشه یه نه وه ده که یه نیت که خوا له هه موو نه وانه مه زنتره،
که وره تره له دروستکری کوسپه کان و، فه رمانی خویشی زال ده کات .

* (اشهدان لاله الاله) واته: هیچ فه رمانه واییه ک وسرگه وره ییه ک وده سه لاتیک
بو که س نییه بو خوی گه وره نه بییت، (ان الحكم الله) چه مکی (لاله الاله) نه وه
ده که یه نیت هیچ فه رمانه واییه ک نییه یان که سیک شه ریه عت دانیت جگه له خوی
گه وره .

* (اشهدان محمد رسول الله) خوی گه وره سه رکردایه تی داوه ته دهستی، هیچ
که سیک بوی نییه مملانیی له گه لدا بکات، چونکه خوی به رده وام هر به رپوهی

۱- هه مان سه رچاوه ۲/۲۴۹ .

۲- بېوانه: التربية القيادية، منبر الغضبان ۲/۲۵۲ به ده ستکارییه وه .

ده‌بات به‌و‌وشانه‌ی که‌خوای‌گه‌وره‌دایانده‌به‌زین‌تته‌سه‌ری‌و، به‌و‌سوننه‌تانه‌ی ده‌یانخاته‌سه‌ر‌دلی،^۱ هه‌روه‌هایش‌دانپیدانان‌ده‌گه‌یه‌نیت‌بۆ‌په‌یامی‌پیغه‌مبه‌ر ﷺ و سه‌رۆ‌کایه‌تی‌نایینی‌ودونیایی‌و‌گوپړاپه‌لی‌ته‌واو‌بۆی.^۲

* (حي على الصلاة_حي على الفلاح) ئه‌ی‌مرۆڤه‌ره‌بۆ‌هاتنه‌ژیر‌ئالای‌ئه‌م ده‌وله‌ته‌ی‌دلسۆزه‌بۆ‌خوا، یه‌کێک‌له‌ئامانجه‌کانیشی‌به‌هێزکردنی‌په‌یوه‌ندی‌نیوان‌موسلمان‌وپه‌روه‌ردگاریتی‌وبه‌هه‌مان‌شیۆه‌له‌نیوان‌ئیمانداراندا، له‌سه‌ر‌بنه‌مای‌به‌ها‌به‌رزه‌کان.

* (قد قامت الصلاة) نوێژیش‌له‌نیو‌هه‌موو‌په‌رستنه‌کاندا‌کۆله‌که‌ی‌نایینه‌، چونکه‌ئه‌و‌دروشمانه‌ی‌که‌تیا‌یه‌تی‌وه‌کو‌پ‌کوع‌وسجود، مه‌زنترین‌پواله‌ته‌کانی‌خوا‌په‌رستنن‌به‌واتا‌فراوانه‌که‌ی‌که‌ملکه‌چی‌و‌گوپړاپه‌لی‌بۆ‌سه‌ر‌گه‌وره‌ده‌گه‌یه‌نیت، موسلمان‌له‌به‌ر‌ده‌ستی‌خوای‌گه‌وره‌پاده‌وه‌ستیت‌و، خۆی‌ده‌داته‌ده‌ستی‌په‌روه‌ردگاری، وه‌کو‌فه‌رموویه‌تی: ﴿قُلْ إِنِّي نُهَيْتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَمَّا جَاءَ فِي الْبَيِّنَاتُ مِنْ رَبِّي وَأُمِرْتُ أَنْ أُسَلِّمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ (غافر: ۶۶).

ئه‌م‌په‌یوه‌ندی‌یه‌له‌نیوان‌دروشمی‌ده‌وله‌تی‌په‌سمی‌به‌فه‌رمان‌په‌وا‌یه‌تی‌خواو‌سه‌ر‌گه‌وره‌یی‌شه‌رع‌و، پوخانی‌سته‌مکاران‌ویاساو‌سیستمه‌کان‌وشه‌ریعه‌ته‌کانیان‌به‌(حي على الفلاح... قد قامت الصلاة) که‌ئاماژه‌ده‌کات‌بۆ‌ئه‌وه‌ی‌نوێژ‌ئه‌نجام‌نادریت‌وه‌کو‌پێویست‌له‌سایه‌ی‌ده‌وله‌تیک‌دا‌نه‌بیت‌که‌چاودیری‌بکات‌له‌سه‌ر‌بنه‌مای‌ئه‌و‌بنیات‌بنریت‌وله‌پیناو‌ئه‌ویش‌دابیت، موسلمانان‌به‌نه‌ینی‌وله‌پچه‌پێگای‌شاخه‌کان‌نوێژیان‌ده‌کرد‌پیش‌دامه‌زاندنی‌ده‌وله‌ته‌که‌یان، به‌لام‌دوای‌ئه‌وه‌ی‌که‌پاریزگاریکردنی‌شمشیره‌کاندا‌ئه‌و‌ده‌وله‌ته‌دامه‌زرا، ئیتر‌به‌ئاشکرا‌بانگ‌وقامه‌ت‌به‌رز‌ده‌کریتته‌وه، ئه‌وانیش‌باناشکرا‌خه‌ریکی‌نوێژ‌کردن‌بن‌بۆ‌خوای‌گه‌وره‌.

۱- بېوانه: قراءة سياسية للسيرة النبوية .د.محمد قلعجي ۱۱۴.

۲- بېوانه: دولة الرسول ﷺ من التكوين الى التمكين، د.كامل سلامة الدقس ۴۳۸.

میژوو باشترین شایه‌ته له‌سه‌ر نه‌وه‌ی خوای گه‌وره وه‌کو پیویست ناپه‌رستریت له‌ژیر سایه‌ی ده‌وله‌تیکی به‌هیزدا نه‌بیته، که بتوانیت به‌رگری بکات له‌لایه‌نگران و شوینکه‌وتوانی نایینه‌که .

ئینجا وشه‌کانی بانگدان دوباره ده‌بیته‌وه بۆ نه‌وه‌ی هه‌مان نه‌و چه‌مکانه‌ دوپات بکه‌نه‌وه .^۱

ئیمه پیویستی‌ه‌کی زۆرمان هه‌یه به‌تیگه‌یشتنی واتای بانگدان و حالیبون له‌چه‌مکه‌کانی و کارکردن بۆ وه‌رگیژانی بۆ شیوه‌یه‌کی کرده‌یی بۆ نه‌وه‌ی جیهاد به‌باشترین شیواز نه‌نجام بده‌ین، بۆ نه‌وه‌ی دروشمه‌کانی بیباوه‌پی پی له‌ ناو بده‌ین و ، دروشمه‌کانی ئیمان و ده‌وله‌تی یه‌کتاپه‌رستی پی پاگیرین که‌حوکم ده‌کات به‌شهرعی خواو پێبازه‌که‌ی .

۶- حوکمی مزگه‌وت درووستکردن و پازاندنه‌وه‌ی:

زانیان به‌گشتی مزگه‌وت درووستکردنیان پی باشه‌وبه به‌لگه‌ی نه‌وه‌ی عومه‌روعوسمان خویان لی پازی بیته‌ مزگه‌وتی پيغه‌مبه‌ریان ﷺ درووستکرده‌وه^۲ به‌لام زانیان یه‌کده‌نگن له‌سه‌ر نه‌وه‌ی مزگه‌وت پازاندنه‌وه مه‌کروه‌ه و هاو‌پایشن له‌سه‌ر نه‌وه‌ی نابیت پاره‌ی وه‌قفکراو بۆ ناوه‌دانکردنه‌وه‌ی مزگه‌وت له‌پازاندنه‌وه‌ی مزگه‌وتدا خه‌رجبکریته، یه‌که‌مین که‌سیش مزگه‌وتی پازاندنه‌وه وه‌لید کورپی عبدالملکی کورپی مه‌روان بوو، له‌و کاته‌وه‌ش خه‌لکی فییری ئه‌م کاره‌ بوون که‌ دووره‌ له‌و شیوازه‌ساده‌یه‌ی پيغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ درووستکردنی مزگه‌وتدا.

مزگه‌وت درووستکردن

۷- پله‌و پایه‌ی مزگه‌وتی پيغه‌مبه‌ر ﷺ :

پيغه‌مبه‌ر ﷺ باسی پله‌و پایه‌ به‌رزه‌کانی مزگه‌وتی خۆی کردوه، بۆیه‌ هاوه‌لان په‌یوه‌ست بوون پیوه‌ی، ده‌شتوانین بگه‌پێینه‌وه بۆ هه‌ردوو سه‌حیحی بوخاری و

موسليم و کتیبه‌کانی تر، بۆ ئه‌وه‌ی ئه‌و په‌له‌ و پایه‌ بزانی، به‌لام لیتره‌ ته‌نها باسی یه‌ك فه‌رموده‌ ده‌که‌ین چونکه‌ واتایه‌کی قوولی تیا به‌ که‌ ئه‌وه‌ش له‌ ئه‌بو هوره‌یره‌وه‌ په‌زای خوای لیبیت، گوئی له‌ پيغمبه‌ر ﷺ بووه‌ فه‌رموویه‌تی: ((من دخل مسجدنا هذا ليتعلم خيراً او يعلمه‌ کان کالمجاهد فی سبیل الله، ومن دخله‌ لغیر ذلک کان کالناظر الی ماليس له))^۱ واته‌: هه‌رکه‌ سیک بیته‌ نیو ئه‌م مزگه‌وته‌ بۆ فیتربوونی چاکه‌یه‌ک یان فیترکردنی چاکه‌یه‌ک، وه‌کو ئه‌و که‌سه‌یه‌ جیهاد ده‌کات له‌ پینا و خوادا، هه‌رکه‌ سیکیش بۆ شتیکی تربیت وه‌کو که‌ سیکه‌ ته‌ ماشای شتیک بکات هی خۆی نه‌بییت.

۱- بېروانه: المصنف لابن ابی شیبه‌ ۲/۳۷۱، ۲۰۹/۱۲_رقم ۱۲۵۶۷، واخرجه‌ الحاکم ۱/۹۱ قال: هذا حديث صحيح على شرط الشيخين، فقد احتجا بجميع رواته ولم يخرجاه، ولا اعلم له علة واورد الحاکم شاهداً له عقبه.

باسی دووهم: برایشی له نیوان موهاجیرو نه نصاره‌کاندا.

یه کیک له کۆله که سه‌ره‌کییه‌کان که پیغه‌مبه‌ر ﷺ پشتی پیی به‌ست له به‌رنامه‌ی چاکسازی و پیک‌خستنی موسلمانان و ده‌وله‌ت، به‌رده‌وامی بوو له بانگه‌واز کردن بو. یه کتابه‌رستی و، ریبازی قورثانی و، دروستکردنی مزگه‌وت و، دامه‌زاندنی برایشی له نیوان موهاجیرو نه نصاره‌کاندا، نه‌وش هه‌نگاوێک بوو که متر نه‌بوو له هه‌نگاوی یه‌که‌م له دروستکردنی مزگه‌وتدا، بو یه‌گرتنه‌وه‌ی کۆمه‌لگای موسلمان و ده‌رکه‌وتنی پیکه‌اته تازه‌کانی.^۱

بنه‌مای برایشی گشتی له نیوان موسلماناندا به‌رده‌وام بوو له سه‌ره‌تای بانگه‌وازه‌وه هه‌ر له سه‌رده‌می مه‌که‌وه، پیغه‌مبه‌ر ﷺ نامۆزگاری موسلمانانی کرد بق و کینه‌یان له نیواندا نه‌بیّت، ده‌یفه‌رموو: ((لاتباغضوا، ولاتحاسدوا، ولاتدابروا، وكونوا عباد الله اخوانا، ولايحل لمسلم ان يهجر اخاه فوق ثلاثة ايام)).^۲ واته: خۆتان به‌ دووربگرن له‌رق و کینه‌و، چاو تیپیرینی مالی یه‌کترو، پشت له یه‌کترو هه‌لکردن و، ببنه به‌نده‌ی خواو برای یه‌کترو، په‌وایش نییه بو موسلمانێک قسه له‌گه‌ل براکه‌ی نه‌کات له سه‌روی سی پۆژه‌وه .

هه‌روه‌ها پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموو یه‌تی: ((المسلم اخو المسلم لا يظلمه ولا يسلمه، ومن كان في حاجة اخيه كان الله في حاجته، ومن فرج عن مسلم كربة فرج الله عزوجل عنه كربة من كريات يوم القيامة، ومن ستر مسلماً ستره الله يوم القيامة))^۳

واته: موسلمان برای موسلمانه، سته‌می لیئناکات و ئازاری نادات و نایه‌لیت که‌س ئازاری بدات، هه‌رکه‌سیک پیویستی براکه‌ی به‌جیبه‌ینی خوای گه‌وره پیویستی ئو به‌جیده‌هینی، هه‌رکه‌سیک ناره‌حه‌تییه‌ک له سه‌ر موسلمانێک لابدات، خوای گه‌وره

۱- پروانه: الادارة الاسلامية في عصر عمر بن الخطاب، د. مجدلاوی ۵۲، ۵۳ .

۲- البخاری رقم ۶۰۶۵، واللفظ له، ومسلم رقم ۲۵۵۹ .

۳- البخاری رقم ۲۴۴۲ واللفظ له، والمسنَد: ۹۱/۲ ورقمه ۵۶۴۶ .

یه کتیک له نار په‌ه‌تیه‌کانی پوژی قیامه‌تی له‌سه‌ر لاده‌دات، هه‌رکه‌سی‌کیش نه‌ینی
موسلمانیک داپوشیت، خوی گه‌وره له‌پوژی دوا‌ییدا دایده‌پوشیت .

قورئانیش جه‌ختی کردووه‌ته‌وه له‌سه‌ر براهی‌تی گستی له‌نیو موسلمانانداو،
خوی گه‌وره ده‌فه‌رموویت: ﴿وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا
نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَى
شَفَا حُفْرٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ﴾ (آل
عمران: ۱۰۳).

هه‌روه‌ها فه‌رمووی‌تی: ﴿وَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ لَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مَّا
أَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ أَلَّفَ بَيْنَهُمْ إِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ (الانفال: ۶۳).
به‌لام باب‌تی نه‌م باسه‌ بریتی یه له‌برایه‌تی تاییه‌ت، که‌نه‌و ماف و نه‌رکانه‌ی
له‌سه‌ر بنیات نراوه که‌تاییه‌ت‌تره له‌و ماف و نه‌رکه گشتی یانه‌ی نیوان خاوه‌ن
باوه‌پان به‌گشتی^۱.

زانایان باسی براهی‌تیه‌کیان کردووه له‌نیو موهاجیره‌کاندا له‌مه‌ککه، (البلاذری)
ناماژه‌ی کردووه بو‌نه‌وه‌ی که‌پیغه‌مبه‌ر ﷺ براهی‌تی نه‌نجامداوه له‌نیوان
موسلماناندا له‌مه‌ککه، پیش کوچکردن له‌سه‌ر راستی و دلنه‌وایی، جابراهی‌تی بریاردا
له‌نیوان همزه‌و زهیدی کوپی حاریسه‌داو، نه‌بو به‌کر و عومه‌رو، عوسمانی کوپی
عه‌فان و عه‌بدوپره‌حمانی کوپی عه‌وف و، زوبه‌یری کوپی عه‌ووام و عه‌بدو‌للا‌ی کوپی
مه‌سعودو، عوبه‌یده‌ی کوپی حاریس و بیلالی حه‌به‌شی و، موضعه‌بی کوپی عومه‌یرو
سه‌عدی کوپی نه‌بی وه‌ققاص و، نه‌بو عوبه‌یده‌ی کوپی جه‌پ‌پ‌اح و سالیمی مه‌ولای
حوزه‌یفه‌و، سه‌عیدی کوپی زهیدی کوپی عه‌مری کوپی نوفه‌یل و ته‌لحه‌ی کوپی
عوبه‌یدو‌للا‌و، له‌نیوان خو‌ی و عه‌لی کوپی نه‌بو‌تالیبدا^۲.

۱- بروه‌نه: السیره النبویه الصحیحه للعمری ۲۴۰/۱ .

۲- أنساب الاشراف للبلاذری ۲۷۰/۱ .

(البلاذری) (ت ۲۷۶ھ) کؤنترین زانایہ ناماژہی کردبیت بؤ ئو برایہ تیہی مہ ککہ، بہ دواوی ئویشدا (ابن عبدالبر) (ت ۴۶۳ھ) ہمان قسہی کردوہ بی ئوہی بہ پاشکاوای وتبیتی لئوہوی وہرگرتوہ، ہر وہا ہمان قسہ کراوہ لہ لایہن (ابن سید الناس) وہ بی ئوہی ناماژہی کردبیت بؤ یہ کیک لہ دوو زانایہ،^۱ حاکم یش لہ (المستدرک) دا پروایہ تی کردوہ لہ پڑگہی جہ میعی کوپی عومہ یرہ وہ، لہ ئینو عومہ رہ وہ کہ: پیغمبر ﷺ برایہ تی کردوہ لہ نیتوان ئوہو بہ کرو عومہ رو، تہ لئوہو زوبہ یرو، عہ بدوپرہ حمانی کوپی عہ وف و عوسمانی کوپی عہ فغان، لہ ئینو عہ عباسوہ بہ ہمان شیوہ ہاتوہ: ((پیغمبر ﷺ برایہ تی کردوہ لہ نیتوان زوبہ یرو ئینو مہ سعودا))^۲

بہ لام (ابن القیم) و (ابن کثیر) پییان وایہ برایہ تی پروینہ داوہ لہ مہ ککہ، ئینو لہ قیم دہ لیت: ((دہ گپرنہ وہ کہ پیغمبر ﷺ برایہ تی کردوہ لہ نیتوان خودی موہاجیراندا، وہ کو برایہ تیہ کی دوہم، عہ لیشی کردوہ بہ برای خوی، بہ لام تہ نہا برایہ تی مہ دینہ جیگیربوہ، موہاجیرہ کانیش لہ بنچینہ وہ برابرہون بہ برایہ تی ئیسلام و مال و خزماہ تی رہ چہ لہ ک، پتویستیان نہ بو بہ برایہ تیہ کی تازہ، بہ پیچہ وانہی موہاجیرو ئہ نصارہ کان))^۳ بہ لام (ابن کثیر) باسی ئوہی کردوہ کہ زانایان نکؤلییان کردوہ لہ و برایہ تی یہ لہ بہر ہمان ہؤ کہ (ابن القیم) باسی کردوہ^۴.

کتیبہ سہراتاکانی ژیاننامہی پیغمبر ﷺ و ہاوہ لان ناماژہیان نہ کردوہ بؤ وہا برایہ تیہ ک لہ مہ ککہ، (البلاذری) یش ہہ والہ کہی بہ وشہی (وتیان) گپراوہ تہ وہ بہ بی ہینانہ وہی ئیسناد، ئوہش پروایہ تہ کہ لاواز دہ کاتہ وہ، بہ لگو خودی (البلاذری) زانایان بہ لاوازیان زانیوہ، بہ لام گریمان ئہم پروایہ تہ راستیش بیت،

۱- بیوانہ: السیرة النبویة الصحیحة ۲۴۰/۱ .

۲- فتح الباری، ۳۰۴/۷، ط دار المنار .

۳- زاد المعاد ۷۹/۲ .

۴- بیوانہ: السیرة النبویة لابن کثیر .

له‌سه‌ر نه‌وه هه‌لده‌گیردیت برایه‌تی ئامۆژگاری و پشنگیری بووه له‌نیوان نه‌وه
برایانه، بی‌نه‌وه‌ی مافی میراتی گرتن له‌نیوانیاندا بووبیت .

یه‌که‌م: برایه‌تی له‌مه‌دینه.

یاسای به‌برابوون به‌شداریکرد له‌گیردانی موسلمانان پیکه‌وه، چونکه
پیغه‌مبەر ﷺ نه‌وه په‌یوه‌ندییه‌ی له‌سه‌ر بنه‌مای برایه‌تی ته‌واو له‌نیوانیاندا به‌ستبوو،
نه‌وه برایه‌تییه‌ی که‌ده‌مارگیری نه‌فامی تیا‌ده‌تووته‌وه، هیچ په‌رۆشبوونیک نییه‌ بۆ
ئیسلام نه‌بیت، هه‌موو جیا‌وازییه‌کانی په‌چه‌له‌ک و په‌رنگ و نیشتمانی‌ش نامینن، که‌س
نه‌دوا‌ده‌که‌ویت و نه‌پیش ده‌که‌ویت ته‌نها به‌ه‌لویت و له‌خواترسانی خۆی نه‌بیت،
پیغه‌مبەریش ﷺ نه‌وه برایه‌تییه‌ی کردووه‌ته‌ گریبه‌ستیک‌ی کاریگر نه‌ک و شه‌یه‌کی
به‌تال، کرداریکیشه‌ په‌یوه‌ندی هه‌یه به‌خوین و ماله‌وه، نه‌ک سلاویک بیت له‌سه‌ر زمان
و شوینه‌واری نه‌بیت .

سۆزه‌کانی نه‌وه برایه‌تی به‌لا‌بوویوه‌وه به‌ناو کۆمه‌لگای تازهو جوانترین نمونه‌ی
پیکه‌هیتنا .^۱

هۆی به‌هیزبوونی برایه‌تی نیوان موهاجیرو نه‌نصاره‌کان نه‌وه بوو، خه‌لکی
کۆمه‌لگای نوێ ته‌نها له‌سه‌ر ئایینی خوا به‌کیان گرتبوو، ئایینه‌که‌شیان و
ایراهیتابوون و ابکه‌ن و وابلین و، نه‌وان دوورترین که‌سانیک بوون له‌وه‌ی قسه‌کانیان
ته‌نها دروشم بیت له‌سه‌ر زاریان، نه‌وان به‌و شیوه‌ بوون که‌خوا‌ی گه‌وره‌ باسی
کردوون: ﴿إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا
وَأَطَعْنَا وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ (النور: ۵۱).

به‌م شیوه‌یش به‌رده‌وامی ده‌سته‌به‌ر بوو بۆ نه‌وه برایه‌تی، که‌خوا‌ی گه‌وره
به‌هۆیه‌وه پستی پی‌نه‌ستور کردن، تا‌کو به‌ره‌می خۆی هیتنا له‌هه‌موو قوناغه‌کانی
بانگه‌واز له‌ژیانی پیغه‌مبەر ﷺ، شوینه‌واریشی دریزه‌وه بوو تا‌کو دوا‌ی کۆچی دوا‌یی
پیغه‌مبەر ﷺ، نه‌وه برایه‌تییه‌یش هه‌ر به‌رده‌وام بوو له‌کاتی به‌یعه‌تی نه‌بو به‌کر

په‌زای خوای لیبیت و، نه‌نصاره‌کان هیچ درزیکیان دروست نه‌کرد له‌پیناو‌ه‌زی ده‌سه‌لات‌داریتیدا، بویه مه‌سه‌له‌ی برایه‌تی پیشکه‌وتنیکی سیاسی بوو پیغمبر ﷺ په‌چاوی کرد بۆ په‌گ داکوتانی خو‌شه‌ویستی، ه‌موانیش پیش‌پرکییان ده‌کرد بۆ جیبه‌جیکردنی برپه‌گه‌کانی نه‌و برایه‌تیبه،^۱ به‌تایبه‌تی نه‌نصاره‌کان، که‌نوسه‌رو تویره‌ران ه‌رچند وه‌سفیان بکه‌ن ناگه‌نه وه‌سفرکردنی خوای گه‌وره بۆیان،^۲ که‌فه‌رموی: ﴿ وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْأَيْمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴾ (الحشر: ۹).

ه‌ندی ناوی موهاجیرو نه‌نصاره‌کان که‌بوونه‌برا له‌پیناو‌ه‌خوادا :

نه‌بویه‌کر_ په‌زای خوای لیبیت_ له‌گه‌ل خارجه‌ی کوپی زوه‌یر، عومه‌ری کوپی خه‌تتاب و عیتبانی کوپی مالیک، نه‌بو عوبه‌یده‌ی کوپی جه‌پراچ و سه‌عدی کوپی موعاز، عه‌بدوپه‌حمانی کوپی عه‌وف و سه‌عدی کوپی په‌بیع، زوبه‌یری کوپی عه‌ووام و سه‌لامه‌ی کوپی سه‌لامه‌ی کوپی وه‌قش، ته‌لحه‌ی کوپی عوبه‌یدوللای که‌عبی کوپی مالیک، سه‌عیدی کوپی زه‌یدو ثوبه‌ی کوپی که‌عب، موضعه‌بی کوپی عومه‌یرو نه‌بو نه‌ییوبی خالیدی کوپی زه‌ید، نه‌بو حوزه‌یفه‌ی کوپی عوتبه‌ی کوپی په‌بیعه‌و عه‌ببادی کوپی حاتیبی کوپی نه‌بی به‌لته‌عه‌و عوه‌یمی کوپی ساعیده، سه‌لمانی فارسی و نه‌بوده‌ردا، بیلال و نه‌بو په‌یحه‌ی عه‌بدوللای کوپی عه‌بدوپه‌حمانی خه‌سه‌می په‌زای خویان لیبیت.^۳

۱- بېوانه: فصول في السيرة النبوية د. عبدالمنعم السيد ۲۰۰.

۲- بېوانه: هجرة الرسول وصحابته في القران والسنة، للجمل ۲۴۵.

۳- بېوانه: السيرة النبوية لابن هشام ق/۱، ۵۰۰، ۵۰۶، ط/دار ابن كثير، السيرة النبوية لابن كثير ۲/۳۲۴.

دووهم: په‌ندو ناموزگار ییبه‌کان.

۱- په‌یوه‌ندی بیروباوهر بنچینه‌ی په‌یوه‌ندییبه‌کانه:

کومه‌لگای مه‌ده‌نی که‌نیسلام پټکیه‌ینا کومه‌لگایه‌کی بیروباوهری بوو راسته‌وخو په‌یوه‌ندی هه‌بوو به‌نیسلامه‌وه، خو‌شه‌ویستی‌ش تیایدا ته‌نها بۆ خواو پیغه‌مبه‌رو نیمانداران بوو، که‌ئوه به‌رزترین جوړه‌کانی په‌یوه‌ندی بوو، چونکه په‌یوه‌ندی هه‌یه به‌یه‌ی بیروباوهر پوه‌یزو گیانه‌وه.^۱

خو‌شه‌ویستی بۆ خواو پیغه‌مبه‌رو نیمانداران گرنه‌گترین شوینه‌واره‌کانی کوچکردن بوو، قورنانی پیروزی‌ش موسلمانانی له‌سهر‌ئو واتا به‌رزانه‌ پاده‌هیناو په‌روه‌رده‌ده‌کرد، قورنان ناشکرای کرد که‌کوپره‌که‌ی نوح نه‌گه‌ر چی کوپیشی بوو، به‌لام به‌که‌سی ئه‌و دانانزیت به‌هوی بیباوهری وجیابوونه‌وه له‌هق وشوین نه‌که‌وتنی پیغه‌مبه‌ری خوا، خوی گه‌وره ده‌فرمویت: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾ (الحجرات: ۱۰).

برینی هه‌موو خو‌شه‌ویستی‌ه‌کیش له‌نیوان باوه‌پداران و بیباوهر پان له‌بتپه‌رست و جوله‌که‌و گاور، باباوک و براو کوپیشیان بن، ناوبردنی ئه‌و جوړه‌که‌سانه‌ش به‌سته‌مکار، که‌ئوه‌ش ناماژیه بۆ ئه‌وه‌ی نه‌گه‌ر ئه‌و نیمانداره‌ی که‌سینکی بیباوهری خو‌شبویت گه‌وره‌ترین تاوانی نه‌نجامداوه، خوی گه‌وره ده‌فرمویت: ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَتَّخِذُوا ءَابَاءَكُمْ وَآخَوَانَكُمْ أَوْلِيَاءَ إِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْإِيمَانِ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾ (التوبة: ۲۳).

جا نه‌گه‌ر خوی گه‌وره بپوادارانی وریا کردبیتته‌وه له‌خو‌شه‌ویستی بی باوه‌پان به‌شیوه‌یه‌کی گشتی، له‌هه‌مان کاتدا نایه‌تیکي زوړیش هه‌یه ده‌رباره‌ی ناگادار کردنه‌وه‌ی بپواداران له‌گوپړایه‌لی بۆ ئه‌هلی کیتاب، یان بکرین به‌خو‌شه‌ویستی و لایه‌نگر^۲، خوی گه‌وره فرمویه‌تی: ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِن تَطِيعُوا قَرِيبًا مِنَ الَّذِينَ

۱- بپوانه: السيرة النبوية الصحيحة ۲۵۲/۱.

۲- بپوانه: الهجرة في القرآن الكريم، احزمي جنول ۴۱۷.

أوتوا الكِتابَ بِرُدُّوكمَ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ كَافِرِينَ ﴿ (آل عمران: ۱۰۰).

هروه ما فرمویه تی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَرَىٰ أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ ؕ وَمَن يَتَوَلَّهُمْ مِنكُمُ فَإِنَّهُ مِنهٗمُ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿ (المائدة: ۵۱).

خوای پهروه دگار ناراسته ی خو شه ویستی بۆ باوه پداران ده ستنیشان کردوه و فرمویه تی: ﴿إِنَّمَا وَرِثَتُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ ۖ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ ﴿۵۵﴾ وَمَن يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۖ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا فَإِنَّ حَرْبَ اللَّهِ هُمُ الْعَالِيُونَ ﴿ (المائدة: ۵۵، ۵۶).

چونکه هاوه لان تیگه یشتبون که دل سوزیان ده بی بۆ سه رکده کانیان و بیرو باوه په که یان بیټ، جیهاد یانیش ده بی بۆ به رزکردنه وهی فرمانی خوای گه وره بیټ، نه وانه شیان هه مووی له خو یاندا به ده یټنا، خو شه ویستی خو یانیاں پاک کرده وه و ته نها بۆ خوا و پیغه مبه رو نیمانداران ته رخان کرد، میژوویشیان پر بوو له هه لویسته ناوازه کانیاں که تاماژه ده کات بۆ تیگه یشتنی قولیاں بۆ واتای خو شه ویستی و دل سوزی که به خشیان به خوا و نایین و بیرو باوه پو براکانیاں .

نه و برایه تیه ی که پوویدا له نیوان موهاجیرو نه نصاره کاندایه پیش نه وه بیرو باوه پر ټک هه بوو له سه ر بنچینه ی به کگرتن و باوه پ دروست بوو بوو، چونکه برایه تی له نیوان دوو که سدا بیرو باوه پریان جیا بیټ خه یال و نه فسانه یه، به تاییه تی نه گه ر نه و بیرو بۆ چوونه خاوه نه که ی ناچار بکات په فتاریکی دیاری کراوی هه بیټ له ژیاندا، بۆیه بیرو باوه پری نیسلامی برپه ری پشتی برایه تیه و خه لکیش هه موویان ده خاته ریزی به ندایه تی پوخت و په تی بۆ خوای گه وره بی بایه خدان به هیه جیاوازیه ک ته نها جیاوازی خواناسین و کرده وهی چاک نه بیټ، چاوه پوان کراویش نییه که برایه تی و هاوکاری له نیتو که سانیکدا بلاوبیټته وه که بیرو باوه پو بیرو که ی جیا جیا په رته وازه ی کردبن و هه ریه کیکیان بوو بیټته مولکی خو ویستی و تاره زووه کانی.

٢- خوشه‌ویستی له پیناو خوادا بنچینه‌ی کومه‌لگای مه‌دینه بوو :

برایه‌تی له‌سه‌ر خوشه‌ویستی له‌پیناو خوا به‌هیزترین کۆله‌که‌کانی بونیاتنانی ئوممه‌تی ئیسلامه، لاواز بوونیشی ده‌بیته‌مایه‌ی لاوازیوونی هه‌موو بونیاته‌که،^١ بویه پیغمبر ﷺ هه‌میشه هه‌ولی ده‌دا ئه‌و چه‌مکه به‌هیزیكات له‌کومه‌لگای تازه، ده‌یفه‌رموو: ((ان الله تعالى يقول يوم القيامة: أين المتحابون بجلالي اليوم اظلمهم في ظلي يوم لا ظل الا ظلي)).^٢

واته: خوای گه‌وره له‌پۆژی قیامه‌تدا ده‌فه‌رمویت: له‌کۆین ئه‌وانه‌ی یه‌کتریان خوشه‌ویست له‌پیناو مه‌زنی من، ئه‌مپۆ ده‌یانخه‌مه ژیر سایه‌ی خۆم، که‌هیچ سایه‌یه‌کی تر نییه جگه له‌سایه‌ی من.

ئینجا ئه‌و خوشه‌ویستیه‌یش کاریگه‌ری خۆی بوو له‌کومه‌لگای تازه‌دا، ئه‌نه‌س ﷺ ده‌گپۆیه‌وه: ((ئه‌بو ته‌لحه له‌هه‌موو ئه‌نصاره‌کان دارخورمای زۆرت‌ر بوو له‌مه‌دینه، له‌هه‌مووشیان به‌لایه‌وه خوشه‌ویست‌ر ئه‌وانه‌ی به‌یروحا بوون، که‌به‌ران‌به‌ر مزگه‌وته‌که‌ی پیغمبر ﷺ بوو، پیغمه‌به‌ری خوا ﷺ خۆیشی ده‌چووه نیو ئه‌و باخه‌و ئاوێکی سازگاری هه‌بوو لێی ده‌خوارده‌وه، جاکاتی‌ک ئه‌م نایه‌ته‌ دابه‌زی: ﴿لَنْ نَسْأَلَهُمُ الْمَالَ عَنَّا وَنَنْفِقُوا مِنْهُ وَمَا تُكْفِرُوا بِهِ خَالِصِينَ﴾ (آل عمران: ٩٢). ئه‌بو ته‌لحه هه‌لساو ووتی: ئه‌ی پیغمه‌به‌ری خوا، خوای گه‌وره واده‌فه‌رمویت و منیش ئه‌و باخه‌ی به‌یروحام له‌هه‌موو ماله‌کانم به‌لاوه خوشه‌ویست‌ره‌و ده‌یکه‌م به‌سه‌ده‌قه‌و چاوه‌پوانی پاداشتی ده‌که‌م له‌لای خوا، جاهه‌رچی خوا پێی خۆشه ئه‌نجامی بده له‌ئه‌و باخه. پیغمه‌به‌ری ﷺ فه‌رموی: ئه‌و ماله‌ت له‌قازانجدایه، ئه‌و ماله‌ت له‌قازانجدایه‌و، من گویم له‌قه‌سه‌کانت بوو، پێم باشه بیده‌ی به‌خزمانت، ئه‌بو ته‌لحه ووتی: وابکه ئه‌ی پیغمه‌به‌ری خوا، ئینجا دابه‌شی کرد به‌سه‌ر خزمان و ئامۆزاکانی.^٣

١- به‌روانه: محمد رسول الله، عرجون ١٢٩/٣ .

٢- مسلم: کتاب البر والصلة والادب، باب فضل الحب في الله، ورحمة ٢٥٦٦ .

٣- به‌روانه: السيرة النبوية الصحيحة ٢٥٤/١، وانظر: البخاري، ارقام ٤٥٥٤، ١٤٦١، ٥٦١١ .

هه‌روه‌ها عه‌بدوپره‌حمانی کوپی عه‌وف باسی ئه‌و واتا بَلْدَانِه‌مان بۆ ده‌کات وده‌فه‌رمویت: کاتیک هاتین بۆ مه‌دینه پیغه‌مبه‌ر ﷺ من وسه‌عدی کوپی په‌بیعی کرد به‌برا، سه‌عد ووتی: من یه‌کیکم له‌ده‌وله‌مه‌ندترین خه‌لکانی ئه‌نصار، ماله‌که‌م دابه‌شده‌که‌م و نیوه‌یت پی‌ده‌ده‌م، دوو خیزانیشم هه‌یه‌ چه‌زت له‌کامیان کرد ته‌لاقی ده‌ده‌م و عیده‌که‌ی تیپه‌ر بوو ماره‌ی بکه، عه‌بدوپره‌حمان ووتی: نیازم نییه‌ به‌و شتانه، به‌لام بازاریک هه‌یه‌ بازارگانی تیادا بیت؟ ووتی: به‌ئێ بازارپی قه‌ینو قاع،^۱ ئیتر عه‌بدوپره‌حمان چوو بۆ ئه‌وی.....^۲

۲- نامۆزگاریکردن له‌نیو بپرایاندا :

برایه‌تی کاریگه‌ری بوو له‌سه‌ر نامۆزگاری نیوان موسلماناندا، پیغه‌مبه‌ر ﷺ برایه‌تی کرد له‌نیوان سه‌لمان وئه‌بوودهدرا، جاریکیان سه‌لمان هاته سه‌ردانی ئه‌بو دده‌رداو، خیزانی بینی له‌په‌شبویدا، ووتی: بۆ ئه‌های؟ ووتی: ئه‌بو دده‌ردای برات نیازی به‌دوینا نه‌ماوه، ئینجا خواردنیکیان بۆی دروست کرد وپی پی ووت: بخۆ، ووتی: به‌پۆژوم، ووتی: هیچ ناخۆم تا تو نه‌خۆیت، ئینجا ده‌ستی کرد به‌خواردن، ئینجا له‌سه‌ره‌تای شه‌و ئه‌بو دده‌ردا ده‌ستی کرد به‌نوێژکردن، سه‌لمان پی پی ووت: بخه‌وه، ئه‌ویش خه‌وت، جاریکێ تر هه‌لساو دیسان سه‌لمان پی پی ووت: بخه‌وه، له‌کۆتایی شه‌و سه‌لمان پی پی ووت: ئیستا هه‌لسه، جاپیکه‌وه نوێژیان کردو ئینجا سه‌لمان پی پی ووت: خوای گه‌وره مافی هه‌یه‌ له‌سه‌رت، خۆتیش مافت هه‌یه‌ له‌سه‌ر خۆت، مال و خیزانه‌کتیش مافیان هه‌یه‌ به‌سه‌رته‌وه، تویش مافی هه‌موو خاوه‌ن مافیک بده، دوا ئه‌وه هاته لای پیغه‌مبه‌ر ﷺ وئه‌و قسه‌ی بۆ گێرایه‌وه، پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((صدق سلمان))^۳ واته: سه‌لمان راستی کرد.

۱- هۆزیکێ جوله‌که‌یه ئه‌و بازاره به‌ناوی ئه‌وانه‌وه‌یه .

۲- البخاری: کتاب البیوع، رقم ۲۰۴۸ .

۳- البخاری: کتاب الصوم، باب الوصال الی السحر، ورقمه ۱۹۶۸ .

۴- نہ خیر، تائو کاتہی ستایشیان بکن و دوعای چاکہ یان بو بکن :

نہ نصارہ کان ہلدہ سان بہ دلدانہوی موہاجرہ کان و، فہ زلی نہ وانیشیان دہدا بہسہر خو یاندا، نہ بو ہورہیرہ دہ فرمویت: نہ نصارہ کان بہ پیغمبر ﷺ یان ووت: دارخورماکانمان دابہش بکہ لہ نئیوان نیئمہ وبراکانماندا، فرموی: نہ خیر، ووتیان: باہلسن بہ نرکہکانی ولہ بہرو بومہ کہیدا بہ شداریان دہکین، ووتیان، بہ لئی بہسہر چاوہ .^۱

نہم فرمودہیہ نہوہ دہگہ یہ نیت کہ نہ نصارہ کان پیشنیاران کردہ سہر پیغمبر ﷺ مالہ کانیان بہش بکات لہ گہل موہاجرہ کاند، مالہ کانیشیان بریتی بوو لہ دارخورماو، پیغمبر ﷺ پازی نہ بوو، ویستی دلنہ واییان ستمی تیانہ بیت لہ دژیان، بہوہی کہ خواہ نیتی نہو باخانہ لہ دہست نہ دہن، بویہ نہ نصارہ کان بہ موہاجرہ کانیان ووت: نہرکی باخہ کانمان لہسہر لادہن وہکو ناودیری وپژار کردن، بہ شدارتان دہکین لہ بہرہ مہ کہیدا، نیتر پیغمبر ﷺ نہو بو چونہی پیباش بوو .^۲

موہاجرہ کان سوپاسی نہم کردہوہو ہلوپستہ بہرزانہ یان کرد بو برا نہ نصارہ کانیان و، ووتیان: نہی پیغمبرہری خوا، ہرگیز کہ سانیکنان نہ بینوہ بہم شیوہ جوانہ دلنہ وایی بکن و، بہ خشندهی بکن، کاروئہرکیان لہسہر لابردوین ولہ بہرہ میشدا بہ شدارمان دہکین، تہنانت واگومان دہبہین پاداشت ہمووی بو نہوان بیت، ووتی: نہ خیر، تائو کاتہی ستایشیان بکن و دوعای خیریان بو بکن .^۳

لہ ناماژہ کردنی موہاجرہ کانیش بو پاداشت نہوہ دہردہ کہ ویت تاجہند و ابو چونیان بو ژیانی دواروژ قول بووہو، زالبوہتہ سہر بیروباوہر پاندا .^۴

۱- البخاری: المزارعة رقم ۲۳۲۵ .

۲- بروانہ: التاريخ الاسلامی ۲۹/۴ .

۳- مسند احمد: ۲۰۱/۳، و برقم ۱۳۰۷۵ ط/الرسالة، وقال الشيخ شعيب، والشيخ عادل مرشد: اسنادہ صحیح

علی شرط الشیخین. وانظر: ابن ابی شیبہ ۶۸/۹، رقم ۶۵۶۱ .

۴- بروانہ: التاريخ الاسلامی للحمیدی ۲۹/۴ .

ئینجا پيغمبر ﷺ ویستی پاداشتی نه‌نصاره‌کان بداته‌وه له‌سهرنه‌وه‌ه‌لویتست و جوامیریانه‌ی پیشکشیان کرد به‌برا موهاجیره‌کانیان، ((نه‌س ده‌گپرتنه‌وه که پيغمبر ﷺ بانگی نه‌نصاره‌کانی کرد بۆ نه‌وه‌ی خاکی به‌حره‌بینیان بۆ ته‌رخان بکات، به‌لام نه‌وان پازی نه‌بوون و، ووتیان مه‌گر چی به‌ئیمه ده‌دهیت به‌برا موهاجیره‌کانیشمانی بدهیت، پيغمبر ﷺ فرمووی: ((إما لا، فاصبروا حتی تلقونی فانه سیصیبکم بعدی أثره))^۱ واته: نه‌گر هر پازی نابن، ئارام بگرن تا به‌من ده‌گن (له‌سهر حه‌وزی که‌وسه) چونکه له‌پاش من ئیوه تووشی خۆپه‌رستی ده‌بن .

ئه‌م براهی‌تی یه‌ ئامانجه‌کانی خۆی به‌دهیتنا، یه‌کێک له‌وانه لابردنی دلتنه‌نگی موهاجیره‌کان و پشتگیریکردنیان، هه‌روه‌ها هه‌لسانه‌وه‌ی ده‌وله‌تی تازه، چونکه هیچ ده‌وله‌تیک ناتوانیت هه‌لسی له‌سهرینه‌مای یه‌کبوونی خه‌لکی نه‌بیت، یه‌کبوون و پالپشتیش به‌دی نایه‌ت به‌بی دروستبوونی براهی‌تی و خۆشه‌ویستی، هه‌موو کۆمه‌لێک په‌یوه‌ندی خۆشه‌ویستی و براهی‌تی راسته‌قینه دروست نه‌که‌ن له‌نیوان خۆیاندا، هه‌رگیز ناتوانن یه‌کبگرن له‌سهر بنه‌مایه‌کی دیاریکراو، نه‌گر یه‌کبوونیش به‌پاستی دروست نه‌بیت له‌نه‌ته‌وه‌و کۆمه‌لدا، هه‌رگیز ده‌وله‌تیان لی پیکنایه‌ت.^۲

۵- میراتگرتن به‌براهی‌تی :

میژووی مروفایه‌تی به‌گشتی پووداویکی به‌کۆمه‌لی به‌خۆوه نه‌بینیوه، وه‌کو پووداوی پیشوازیکردنی نه‌نصار له‌موهاجیره‌کان، به‌خۆشه‌ویستیکی بیته‌ندازه‌و به‌خشنده‌ییکی بیۆینه‌وه‌و به‌شداریه‌کی کاریگه‌ره‌و، کێپرکییان ده‌کرد بۆ دالده‌دان و ده‌ست خسته‌ ژێربار، پيغمبر ﷺ نه‌و براهی‌تییه‌ی کرده لێپرسراویتییه‌کی راسته‌قینه له‌نیو نه‌و براهی‌نه‌داو ((خوای گه‌وره مافی میراتی به‌ستووه به‌ئه‌و براهی‌تی په‌وه به‌ده‌ر له‌مافه‌کانی خزمایه‌تی، یه‌کێک له‌حیکمه‌ته‌کانی نه‌و کاره‌یش نه‌وه بوو پاستی براهی‌تی ئیسلامی به‌شیوه‌یه‌کی ئاشکرا ده‌رکه‌ویت له‌بیری موسلماناندا و

۱- البخاری: مناقب الانصار، رقم ۳۷۹۴ .

۲- فی ظلال القرآن: ۳۵۲۶/۶ .

دل‌نیابن له‌وهی که نه‌و برایه‌تی به بریتی نییه له‌ه‌ندی دروشم وقسه‌ی په‌تی)).^۱
 ماوه‌ی سه‌رتای کۆچکردنیش نه‌نصارو موهاجیره‌کانی خسته به‌رانبه‌ر
 لپرسراویتییه‌کی تاییه‌ت له‌هاوکاری و پشتگیری کردن له‌یه‌کتر، به‌هوی نه‌وه‌ی
 موهاجیره‌کان مال و حالی خو‌یان به‌جیه‌یشتبوو له‌مه‌ککه‌و به‌میوانی هاتبونه‌ لای
 برا نه‌نصاره‌کانیان له‌مه‌دینه، بویه نه‌و برایه‌تییه زامنی به‌دیپنانی نه‌و
 لپرسراویتییه‌بووکه له‌راستیدا زیاتر له‌برایه‌تی دایک و باوک به‌هیزتر بوو، جا کاتیک
 موهاجیره‌کان جیگیر بوون له‌مه‌دینه و نیسلام ده‌سه‌لاتی وه‌رگرت گیانی نیسلامه‌تی
 بوو به‌تاکه په‌گیکی سروشتی بۆ کۆمه‌لگای تازه له‌مه‌دینه .

کاتیک موهاجیره‌کان پراهن له‌گه‌ل که‌شی مه‌دینه و شاره‌زایی پینگا‌کانی به‌ده‌ست
 هیئانی پۆزی بوون و، نینجا پاش وه‌رگرتنی ده‌ستکه‌وته‌کانی به‌در، مه‌سه‌له‌ی
 میراتی گه‌پایه‌وه بۆ دۆخی سروشتی گونجاو له‌گه‌ل فیتره‌تی ناده‌میزاد له‌سه‌ر
 بنه‌مای خزمایه‌تی، میراتگرتنی نیو به‌برا بووه‌کان لایرا، به‌ده‌قی قورئانی پی‌رۆز:
 ﴿ وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْ بَعْدِ وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَأُولَٰئِكَ مِنكُمْ وَأُولَٰئِكَ الْأَرْحَامُ بَعْضُهُمْ
 أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴾ (الانفال: ۷۵) .

نه‌م نایه‌تی نه‌سخی مه‌سه‌له‌ی میراتگرتنی به‌برا بووه‌کان کرد^۲، به‌لام
 پشتگیری‌کردن و نامۆزگاری و میوانداری هه‌رمایه‌وه له‌نیویاندا، چونکه ئیبنو‌عه‌بباس
 پوونیکردوه‌ته‌وه کاتیک گه‌یشتووته نه‌م نایه‌ته: ﴿ وَلِكُلِّ جَعَلْنَا مَوْلَىٰ مِمَّا
 تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ ۚ وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَنُكُمْ فَأُولَٰئِهِمْ نَصِيبُهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ
 كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ﴾ (النساء: ۳۳) .

که (ولکل جعلنا موالی) مه‌به‌ستی میراتگرانه، (والذین عقدت ایمانکم).
 موهاجیره‌کان کاتیک هاتنه مه‌دینه، میراتگری نه‌نصاریه‌کان بوون له‌جیاتی
 که‌سه‌کانیان به‌هوی نه‌و برایه‌تییه پیغه‌مبه‌ر ﷺ نه‌نجامیدا له‌نیویاندا، جا کاتیک
 نه‌م نایه‌ته دابه‌زی: ﴿ولکل جعلنا موالی﴾ نه‌وه‌ی نه‌سخ کرد، نینجا فه‌رمووی:

۱- بیروانه: فقه السیره للبوٹی ۱۴۹ .

۲- بیروانه: السیره النبویه الصحیحة ۲۴۶/۱ .

﴿واللذین عقدت ایمانکم﴾، و اتا: له پشتگیری و میوانداری و ناموزگاری.^۱

۶- به های مروفایه تی و به های نمونه یی:

له پیگه ی په یوه ندی به هیزی نیوان موهاجیر و نه نصاره کان، چند به هایه کی مروفایه تی و کومه لایه تی نمونه یی به رپا بوو که پیشتر کومه لگای خیله کی شتی وای به خو یه وه نه بینیبوو.

۷- تواندنه وی جیاوازیه هه ری می و هوزایه تیه کان:

له ناو بردنی جیاوازی هه ری می و هوزایه تی کاریکی ئاسان نیه له کومه لگه نه فامه کاند، چونکه نه وان ئایینیان بریتیه له ده مارگیری، جا ئامانج له مه سه له ی به براکردنیا ن تواندنه وه ی نه و جیاوازییانه بوو به شیوه یه کی راستی له ناو خودی نه و دوو به ره نه فامه وه.

له راستیدا هه ندی له و نه خو شیا نه ی تووشی پیزی ئیسلامی هاوچهرخ ده بیته بریتین له زالبوونی گیانی هه ری میه تی و ده مارگیری له دلی هه ندیک له بانگخوازه کاند، نه م نه خو شیا نه ش پیگره له نیوان نه وان و زالبووندا، پیزه کان لاواز ده کات، به لگو په رته وازه شی ده کات و موسلمانان سه رقالی خو یان ده بن له جیاتی بایه خدان به ئامانجه گه وره کان. نه وان هه له قولوی نه خو شی ده روونی هه ندیک له موسلمانانه به هوی دورکه و تنه وه یان له قورئانی پیروز و سوننه تی پیغه مبه ر ﷺ، له بهر نه وه ی له سه ریان په روه رده نه بوون مملانی و کینه له نیوانیاندا په یدا ده بیته.

موسلمان له م پوزگار هه دا پیویستی زوریان هه یه به و برایه تیه ی که له نیوان موهاجیر و نه نصاره کاند بوویدا، چونکه مه حاله ژیانیکی موسلمانانه ی پر له سه روه ری ده ست پی بکریته وه، نه گه کومه لگا ئیسلامیه کان خو یان نه پازینه وه به و ئاکاره جوانانه وه و، به رز نه بنه وه بو نه م ئاسته ئیمانیه به رزه.

۸- برایه‌تی نیوان موسلمانان هویه‌که بۆ ده‌سه‌لاتی واتایی:

به‌ده‌ست هیتانیشی له ریگه‌ی په‌روه‌ده‌کردنی تاکه‌کان ده‌بیت له‌سه‌ر نیسلام و ناماده‌کردنی سه‌رکرده‌کان و نه‌هیشتنی هۆکاره‌کانی جیاوازی و په‌رته‌وازه‌بوون و کارکردن به‌بنچینه‌کانی یه‌کگرتن.^۱

گرنگترین بنه‌ماکانی یه‌کگرتن بریتین له: یه‌کبوونی بیروباوه‌ر و راسته‌قینه‌یی هاتنه‌پال نیسلام و به‌دی هیتانی برایه‌تی له‌نیوان موسلماناندا، خوی گه‌وره ده‌فه‌رموویت: ﴿وَإِنْ يُرِيدُوا أَنْ يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ اللَّهُ هُوَ الَّذِي آتَاكَ بِنَصْرِهِ وَيَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾ وَأَلْفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ لَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مَا أَلْفَتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ أَلْفَ بَيْنَهُمْ إِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٣﴾﴾ (الانفال: ۶۲-۶۳).

هه‌روه‌ها فه‌رموویه‌تی: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٠﴾﴾ (الحجرات: ۱۰).

که‌سیک ناتوانیت شیرینی ئیمان بچه‌ژیت تاکو برایه‌تی به‌دی نه‌هیتیت، پیغمبر ﷺ ده‌فه‌رموویت: ((ثلاث من كن فيه وجد بهن حلاوة الايمان: ان يكون الله ورسوله احب اليه مما سواهما، وان يحب المرء لا يحبه الا لله، وان يكره ان يعود في الكفر كما يكره ان يقذف في النار))^۲ واته: سى شت له هه‌ر که‌سیک هه‌بن شیرینی ئیمان ده‌چیزیت: خوی گه‌وره و پیغمبه‌ره‌که‌ی له هه‌موو که‌سیکی تر خۆشه‌ویستتر بن لای، هه‌ر که‌سیکیش هه‌رکیتی خۆش ویست له‌پیناو خودا خۆشی بویت، هه‌روه‌ها پێیشی ناخۆش بیت بگه‌رپته‌وه بۆ بیباوه‌ری وه‌کو چۆن پێی ناخۆشه‌ فری بردپته‌ ناو ناگه‌روه.

برایه‌تی له‌پیناو خودا گرنگترین نه‌و هویانه‌یه که کارده‌کات بۆ خۆپاگرتن له‌په‌روه‌یه سه‌ختترین ده‌رده‌سه‌ری که تووشی موسلمانان بیت، هه‌روه‌ها تیگه‌هیشتنی

۱ - بپوانه: فقه التمكن في القرآن للصلاحي (۲۰۲).

۲ - بپوانه: البخاري، كتاب الايمان، باب حلاوة الايمان، ورقمه (۱۶).

ته‌او بو براهی‌تی ده‌بیته‌مایه‌ی یه‌کگرتنی ریژی موسلمانان و به‌هیز بوونیان و،
سه‌به‌ریزی و ده‌سه‌لاتیان.^۱

۹- هه‌ندی له چاکیه‌کانی ئه‌نصار:

ا- خوی گه‌وره ناوی ناون (الانصار): خوی گه‌وره و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی ﷺ ئه‌م
ناوه‌یان لی ناون، کاتیک به‌یعه‌تیا دا له‌سه‌ر ئیسلام و په‌نای خاوه‌ن باوه‌پانیان دا و
، نایینی خویان سه‌رخست، ئه‌وان پیشتر به‌و ناوه‌نده‌ناسران، غه‌یلانی کوی
جه‌ریب ﷺ ده‌لیت: به‌ئه‌نسه‌م وت (خوی لی پازی بیت)، نایا ئیوه به‌ئه‌نصار
ده‌ناسران، یان خوا به‌و شیویه ناوی ناون؟ وتی: به‌لکو ئه‌وه ناوانی خوی
گه‌وره‌یه بو ئیمه،^۲ سه‌باره‌ت به‌چاکیه‌کانیشیان ئه‌وه‌نده زوره له ژماردن نایه‌ن.
هه‌ندیکیان له قورئان باسکران، به‌وانه: ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي
سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَأُوا وَنَصَرُوا أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿
(الانفال: ۷۴)﴾، ﴿وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ أُولَئِكَ الْمُقَدَّمُونَ وَالَّذِينَ آمَنُوا بِآيَاتِنَا
وَلَمْ يَكُن لَهُمْ كُفْرَةٌ قَبْلَ ذَلِكَ هُمُ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ صُبُلَ دِينِهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا
مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ
عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿
(الحشر: ۹)﴾، فه‌رمووده‌کانیش هه‌ر زون، له‌وانه:

ب- خۆشه‌ویستی پیغه‌مبه‌ر ﷺ بو ئه‌وان: له‌ئه‌نسه‌وه (په‌زای خوی لی بیت)
فه‌رموویه‌تی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ ئافره‌تان و مندالانی بینی - ده‌لیت واده‌زانم له
شاییه‌که‌وه - ده‌گه‌پانه‌وه و هه‌ستایه‌وه و پیتی فه‌رموون: ... ((اللهم انتم من احب

۱- به‌وانه: نظریات فی رساله‌التعالیم، محمد عبدالله الخطیب، محمد عبدالعلیم حامد، (۲۶۲) به
ده‌ستکاریه‌وه.

۲- البخاری، کتاب مناقب الانصار، باب مناقب الانصار رقم (۳۷۷۶).

الناس الی))^۱ واته: سیّ جار فەرمووی: خواجه ئه‌وانه خۆشه‌ویستترین که‌سن له‌لای من.

ج- خۆشه‌ویستنی ئه‌نصار نیشانه‌ی ئیمان ه، و، رقی لیبوونیان نیشانه‌ی نیفاقه ه، هەر که‌سیک خۆشیانی بویت خۆشه‌ویستی خوا به‌ده‌ست ده‌هینی، که‌سیکیش رقی لیبان بیته‌وه، به‌ت به‌خت ده‌بیته‌ به‌قینی خوا: له‌به‌پائی کوپی عازیبه‌وه هاتووه فەرموویته: گویم له پیغه‌مبه‌ر بوو ﷺ ده‌یفه‌رموو: ((الانصار لایحبه‌م الا مؤمن، ولایبغضهم الا منافق، فمن احبهم احبه الله، ومن ابغضهم ابغضه الله))^۲ واته: ئه‌نصاره‌کان ئیماندار نه‌بیته‌ خۆشیانی ناویت، مونا‌فیکیش نه‌بیته‌ رقی لیبان نابیته‌وه، هەر که‌سیک خۆشیانی بویت خوا خۆشی ده‌ویت، هەر که‌سیکیش رقی لیبان بیته‌ خوا رقی لیبته‌.

د- شایه‌تی داوین پاک و ئارامگرتنی بۆ داوین: له‌ عایشه‌وه (په‌زای خوای لیبی بیت) فەرموویته: پیغه‌مبه‌ر ﷺ فەرموویته: ((ما یضر امرأة نزلت بین بیتین من الانصار او نزلت بین ابویها))^۳ واته: هیچ زیانی نیه، یان جیاوازی نیه، ئافره‌تیک مائی له‌نیو دوو مائی ئه‌نصاردا بیته، یان له‌ نیو دایک و باوکی دابیت.

ه- ئه‌گه‌ر کۆچکردن نه‌بوایه پیغه‌مبه‌ر ﷺ حه‌زی ده‌کرد یه‌کیک بوایه له ئه‌نصاره‌کان:

پیغه‌مبه‌ر ﷺ فەرموویته: لو ان الانصار سلکوا وادیا او شعبا لسلکت وادی الانصار، ولو لا الهجرة لکنت امرأ من الانصار"^۴ واته: ئه‌نصاره‌کان به‌ دۆلیتیک یان رچه‌ ریگه‌یه‌کی نیو شاخه‌کاندا برۆن، منیش له‌گه‌ل ئه‌وان ده‌بم، ئه‌گه‌ر کۆچکردنیش نه‌بوایه منیش یه‌کیک ده‌بووم له‌وان.

۱ - البخاری، کتاب مناقب الانصار، رقم (۳۷۸۵).

۲ - البخاری، کتاب مناقب الانصار، باب حب الانصار من الایمان رقم (۳۷۸۳).

۳ - رواه احمد (۲۵۷/۶)، وابن حبان (۷۲۶۷)، والحاکم (۸۳/۴)، والبزار (۲۷۹۲ و ۲۷۹۳) ومجمع الزوائد (۳۹/۱۰).

۴ - البخاری: مناقب الانصار رقم (۳۷۷۹).

و- دوعاگردنی پیغمبر ﷺ بۆ ئه وان و مندالّ و خیزانه کانیان:

بوخاری له عه بدولای کورپی فه زله وه ده گپرتته وه که گوئی له ئه نه سی کورپی مالیک بووه فه رموویه تی: خه مبار بووم بۆ ئه وانیهی تووشی هاتن له حه پره، جا کاتیک زهیدی کورپی ئه رقه م ناگادار بوویه وه له دلته نگی و خه مباریم بۆی نووسیم که گوئی له پیغمبر ﷺ بووه فه رموویه تی: ((اللهم اغفر للانصار ولابناء الانصار)) واته: خوايه له ئه نصاره کان و کورپه کانیان خویش به. ئیبنو فه زلّ گومانی بووه له وهی ئایا پیغمبر ﷺ دوعای بۆ کورپه زاکانیشیان کردییت.

ههروه ها ئه نه س (په زای خوای لی بیّت) ده گپرتته وه که پیغمبر ﷺ فه رموویه تی: الانصار کرشی و عیبتي، والناس سیکترون ویقلون، فاقبلوا من محسنهم وتجاوزوا عن مسيئهم" واته: ئه نصاره کان جیگای نهیسی و پی سپاردنی منن، خه لکی هه ر له زیادبووندان و ئه وان له که م بووندان.

ههروه ها له ئه بو قه تاده وه هاتوه، گوئی له پیغمبر ﷺ بووه له سه ر مینه ره وه فه رموویه تی:

((... فمن ولي الانصار فليحسن الي محسنهم، وليتجاوز عن مسيئهم، ومن افزعهم فقد افزع هذا اللذي بين هاتين - و اشار الى نفسه)) واته: هه ر که سیک بوو به فه رمانپه وای ئه نصار با چاکه له چاکه کاریانه وه وه ریگریت و، چاوپووشی له خراپه کاریان بکات، هه ر که سیکیش ترس و بیم و بخاته دلایانه وه، ئه و که سه به رامبه ر من ئه وهی کردوه.

۱ - ئیبنو حه جه ر ده لیت: ئامازه یه کی تیادایه بۆ موسلمان بوونی هۆزه کانی عه ره ب و عه جه م، که ئه وان هه ند به رامبه ر هۆزی ئه نصاری، ئیتر ئه نصاره کان هه رچه نیکیش له رێگای مندالّ بوونه وه زیاد بکه ن هه ر ناگه نه ئه وه موو خه لکه ی که موسلمان ده بن، له وان هه شه پیغمبر ﷺ) ناگادار کرابیته وه که ئه وان به په هایه که م ده که ن.... فتح الباری: (۱۲۲/۷).

باسی سییه‌م: ده‌ستوری مه‌دینه

پیغمبر ﷺ) ه‌لسا به ریک‌خستنی په یوه‌ندییه‌کان له نیوان خه‌لکی مه‌دینه، له و باره‌ش‌وه نووسراویکی نووسیووه سه‌رچاوه میژووییه‌کان باسیان کردوه، نامانچ له‌ئو نووسراوه - یان په‌په‌یه - پوون کردنه‌وی په یوه‌ست بوونی ه‌موو لایه‌نه‌کان له مه‌دینه‌وه، دیاری کردنی ماف و ئه‌رکه‌کان له سه‌رچاوه میژووییه‌ کونه‌کان هم بابه‌ته له ژیر ناوی (الکتاب) و (الصحیفة) باسکراوه، به‌لام توژیینه‌وه‌ی نوییه‌کان به ده‌ستور ناویان بردوه.

دکتور نه‌کرهم زیانولعموهری له کتیبی (السيرة النبوية الصحیفة) دا لی‌کولینه‌وه‌ی کردوه سه‌باره‌ت به ده‌ستوره، وتویه‌تی: ... کوی پیگه‌کانی ئه‌و ده‌ستوره به‌رز ده‌بن بو ناستی فه‌رمووده راسته‌کان.^۱

ه‌روه‌ها ئه‌وه‌شی پوون کردو‌ته‌وه که شیوازی ئه‌و ده‌ستوره په‌سه‌نايه‌تی ده‌ستوره‌که ده‌رده‌خات، چونکه ده‌قه‌کانی پیگه‌اتوون له ه‌ندی وشه و ده‌ربرین که باو بووه له سه‌رده‌می پیغمبر ﷺ و دواتر به‌کاره‌ینانی که م بووه‌وه تا‌کو‌وای لی‌هات ته‌ن‌ها پس‌پوره‌کان له میژووی ئه‌و سه‌رده‌مه نه‌بی‌ت که‌س شاره‌زای نیه‌ ده‌رباره‌یان، هیچ ده‌قی‌کیش نیه له‌و ده‌ستوره‌دا، پیا‌ه‌ل‌دان، یان شکاندنه‌وه‌ی که‌سی تیا‌بی‌ت له‌سه‌ر ناستی تا‌ک یان کومه‌ل، بویه ده‌کریت بلین ده‌ستوریکی په‌سه‌نه و ساخته نیه،^۲ ئینجا لی‌کچوونیکي زور ه‌یه له نیوان شیوازی ده‌ستوره‌که و شیوازی نووسراوه‌کانی تری پیغمبر ﷺ که ئه‌وه‌ش سه‌لماندنیکي تری پی‌ده‌دات.

یه‌که‌م: نووسراوه‌که‌ی پیغمبر له نیوان موهاجیر و ئه‌نصار و جووله‌که‌کاندا: ده‌قی ده‌ستوره‌که:^۲

۱- ئه‌مه نووسراویکه له موحه‌مه‌د ﷺ (پیغمبره‌ری خوا) له نیوان ئیماندار و

۱ پروانه: السيرة النبوية الصحیفة للعمري (۲۷۵/۱).

۲ تنظیمات الرسول الادارية في المدينة لصالح العلي (۵،۴).

۳ مجموعة الوثائق السياسية لمحمد حميدالله ص ۴۱-۴۷ وابن مشام (۱۴۷/۲-۱۵۰).

موسلمانان لہ قورہیش (خہ لکی یہ سرب) و، ہر کہ سیٹکیش ہاتوتہ پالیان و جیہادی لہ گہ لیاندا کردوہ۔

۲- ٹوان تہنا خویان - لہ نیو خہ لکیدا - نہ تہ وہ یہ کی سہ ربہ خون۔

۳- موہاجرہ کان لہ قورہیش لہ سہر حالی خویانن و ہکو کاتی ہاتنی ٹیسلام، لہ خوینباییا بہ شداری دہ کەن و، پزگارانی دیلیان پیکہ وہ دہ دہن، بہ چاکہ و دادگری لہ نیوان خاوەن باوہ پاندا۔

۴- بہ نو عوف لہ سہر حالی خویانن و ہکو کاتی ہاتنی ٹیسلام، ہاوکاری یہ کتر دہ کەن لہ خوینبایی و ہموو تاییہ یہ کیانیش پزگارانی دیلی خویان دہ دہن بہ چاکہ دادگری لہ نیوان خاوەن باوہ پاندا۔

۵- ہہ روہا بہ نو حاریس (کوپری خہ زہج) لہ سہر حالی خویان و ہکو کاتی ہاتنی ٹیسلام، ہاوکاری یہ کتر دہ کەن لہ خوینبایی و، ہموو تاییہ یہ کیانیش پزگارانی دیلی خویان دہ دہن بہ چاکہ و دادگری لہ نیوان خاوەن باوہ پاندا۔

۶- بہ نو ساعیدہ لہ سہر حالی خویانن و ہکو کاتی ہاتنی ٹیسلام و ہاوکاری یہ کتر دہ کەن لہ خوینبایی و، ہموو تاییہ یہ کیانیش پزگارانی دیلی خویان دہ دہن بہ چاکہ و دادگری لہ نیوان خاوەن باوہ پاندا۔

۷- بہ نو جوشہم لہ سہر حال خویانن و ہکو کاتی ہاتنی ٹیسلام و، ہاوکاری یہ کتر دہ کەن لہ خوین بایی و، ہموو تاییہ یہ کیانیش پزگارانی دیلی خویان دہ دہن بہ چاکہ و دادگری لہ نیوان خاوەن باوہ پاندا۔

۸- بہ نو نہ جار لہ سہر حالی خویانن و ہکو کاتی ہاتنی ٹیسلام و ہاوکاری یہ کتر دہ کەن لہ خوینبایی و ہموو تاییہ یہ کیانیش پزگارانی دیلی خویان دہ دہن بہ چاکہ و دادگری لہ نیوان خاوەن باوہ پاندا۔

۹- بہ نو عمری کوپی عوف لہ سہر حالی خویانن و ہکو کاتی ہاتنی ٹیسلام و ہاوکاری یہ کتر دہ کەن لہ خوینبایی و ہموو تاییہ یہ کیانیش پزگارانی دیلی خویان دہ دہن بہ چاکہ و دادگری لہ نیوان خاوەن باوہ پاندا۔

۱۰- بہ نو نہ بیت لہ سہر حالی خویانن و ہکو کاتی ہاتنی ٹیسلام و ہاوکاری

یه کتر ده کهن له خوینبایی و هموو تایه فه یه ک پزگارانهی دیلی خویمان ده دهن به چاکه و دادگه ری له نیوان خاوه ن باوه پاندا.

١١- به نوئوس له سهر حالی خویمان و هکو کاتی هاتنی ئیسلام و هاوکاری یه کتر ده کهن له خوینبایی و هموو تایه فه یه ک پزگارانهی دیلی خویمان ده دهن به چاکه و دادگه ری له نیوان خاوه ن باوه پاندا.

١٢- ئیمانداران نابیت که سیك به جی بهیئن له نیوان خویماندا قه رزار بیت یان مندالی زور بیت و پیویسته دهستی یارمه تی بو دریز بکه ن، له پزگارانه و خوینباییدا، هه روه ها ئیماندار بو ی نیه هاوپه یمانیتی یاریده ده ریکی ئیمانداریکی تر بکات به بی خوی.

١٣- خاوه ن باوه پره له خوا ترسه کان، له دژی هه ر که سیکن له نیو خویماندا سته مکار بیت، یان بیه ویت به رگری بوخوی به ده ست بهینیت به سته م، یان گونا ه دوژمنایه تی و خراپه له نیوان خاوه ن باوه پاندا دروست بکات، هه موویان ده بیت دژی بوه ستن ئه گه ر کوپی یه کیکیش بیت له خویمان.

١٤- هه چ ئیمانداریک بو ی نیه ئیمانداریکی تر بکوژیت له پینا و بی باوه پاندا یان پشتگیری بیباوه پانیک بکات له دژی ئیمانداریک.

١٥- په نای خوی گه وره یه ک په نایه، کام له خاوه ن باوه پان پله و پایه ی که متره ده توانیت په نا بدات، خاوه ن باوه پانیش هه موویان له نیو خویماندا پشتیوانی یه کترین.

١٦- هه ر که سیکیش له جووله که کان شوینی ئیمه بکه ویت، پشتگیری لی ده کریت و سته می لی ناکریت و پشتگیری که س ناکریت له دژی.

١٧- ناشتی بروادارانیش یه ک ناشتیه، برواداریک به جیا له برواداره کانی تر نابیت ناشتی نه نجام بدات له شه پاندا که له پینا و خوادا بکریت مه گه ر یه کسانی و دادگه ری نه بیت له نیوان خویماندا.

١٨- هه رچی که سانیکیش غه زمان له گه لدا بکه ن، هه ندیکیان به دوی نه وه کانی تر دا دین.

- ۱۹- پرواداران په کسانن سه بارهت به وهی که به سه ریاندا دیت له پیناو خوادا.
- ۲۰- خاوهن باوه رپه له خوا ترسه گان له سر چاکترین و پاستترین پښانن هیچ بته رستیکش بوی نیه په نای مالیکي قوره یش بدات، یان دالدهی که سیکیان بدات، یان رینگه له خاوهن باوه رپک بگریت له دزی نه و.
- ۲۱- هر که سیکش نیمانداریک بکوژیت پپی ده کوژیتته وه مه گه ر که س و کاری کوژاوه که پازی بن به خوینبایی، هموو نیماندارانیش له دزی ده بن، هیچ رینگه یه کی تریان له بهر ده مدا نیه نه و نه بیت.
- ۲۲- هر نیمانداریکش دان بنیت به وهی له م په رپه دا هاتوه و، باوه رپی هه بیت به خوا و پوژی دواپی، په وا نیه بوی په نای که سیک بدات تاوانبار بیت و پشتگیری لی بکات، هر که سیش وای کرد له عنهت و پق و قینی خوی له سر بیت تا پوژی قیامت، هیچ چاکه و دادگه ریه کی لی وهرناگریت.
- ۲۳- هر چه ندیش جیاوازیان هه بیت له سر هر مه سه له یه ک پپیوسته ده رباره ی بگه پښنه وه لای خوا و پښتانه بهر که ی موحه ممد ﷺ.
- ۲۴- جووله که گان هاوکاری نیمانداران ده کن له خه رچکردندا، تاگو چه نگاوه ر بن.
- ۲۵- جووله که ی به نی عه وف نه ته وه یه کن له گه ل نیمانداراندا، جووله ناینی خویان هه یه و، موسلمانانیش ناینی خویان هه یه، خویان و نه وانه ی له گه لیانان وه کو مه والی. مه گه ر که سیک ستم له خوی بکات و تاوان نه نجام بدات، له و حاله ته دا ته نها خوی و خیزانه که ی خوی تیا ده بات.
- ۲۶- جووله که ی به نی نه جبار هه مان مافی جووله که ی به نی عه و فیان هه یه.
- ۲۷- جووله که ی به نی حاریس هه مان مافی جووله که ی به نی عه و فیان هه یه.
- ۲۸- جووله که ی به نی ساعیده هه مان مافی جووله که ی به نی عه و فیان هه یه.
- ۲۹- جووله که ی به نی جووشه م هه مان مافی جووله که ی به نی عه و فیان هه یه.
- ۳۰- جووله که ی به نی نه وس هه مان مافی جووله که ی به نی عه و فیان هه یه.
- ۳۱- جووله که ی به نی سه عله به یش هه مان مافی جووله که ی به نی عه و فیان

هه یه، مه گړ که سیګ سته م بکات و تاوانبار بیټ، ئه واته نهها خوی و کهس و کاره که ی له ناو ده بات.

۳۲- جه فنه بنه تیره یه کن له سهعله به ههروه کو خویان.

۳۳- به نی شوته یبه هه مان مافی به نی عه و فیان هه یه.

۳۴- ئه وانه ی له گه ل سهعله به دان وه کو مه والی ههروه کو ئه وانن.

۳۵- ده ست و پیوه ندی جووله که ههروه کو ئه وانن.

۳۶- هیچ که سیګیش له ئه وان بوی نیه ده ر بچیت به ریګه پیدانی موحه ممد

نه بیټ ﷺ.

(هه ر که سیګیش شه ر و ده ست در یژی بکات، له دژی خوی و ئه ندامانی

خیزانه که ی خوی ده ی کات، مه گړ که سیګ سته می لی کرابیټ. خوی گه وره یش

له سه ر ئه مانه پازی نیه).

۳۷- جووله که خه رجیان له سه ر خویانه و، موسلمان خه رجیان له سه ر خویانه،

پشتگیری کردنیش هه یه له نیوانیاندا له دژی که سیګ دژایه تی ئه م ده ستوره بکات،

ههروه ها ئاموزگاری کردنیش هه یه له نیوانیاندا، له گه ل چاکه شیدا نه ک خه راپه.

۳۸- که سیګ گونا هبار نابیټ به کرده وه ی هاوپه یمانه که ی و، سته ملیکراو

پشتگیری لی ده کړیت.

۳۹- ناوه وه ی یه سرب قه ده غه یه له سه ر ئه وانه ی په یوه ندیان هه یه به ئه م

په روه.

۴۰- دراوسی ههروه کو خوته به بی زیان و گونا.

۴۱- هیچ پیروزیه کیش په نا نادریت به مؤله تی خاوه نه کانی نه بیټ.

۴۲- هه رچی ناکوکی پووده دات له نیوان ئه وانه ی په یوه ندیان هه یه به ئه م

لاپه روه، بوی که لاکردنه وه ی پیویسته بگه ریښه وه لای خوا و پیغه مېرګڼ خوا

گه وره و پشتیوانه بړواداره کانیش قایلن به وه ی که له م لاپه رده ا هاتوه.

۴۳- پټوئیستیسه هموویان بهرگری بکن له یه سرب. (نه قوره یش و نه پشتیوانانی ره و انیه په نابدرین).^۱

۴۴- نه گهریش بانگبکریڼ بؤ به شداریکردن له ناشتی وړیکه وتن له سره یانه به شدارییکن، هه مان نه و مافه شیان هه یه له سره ئیمانداران مه گهر که سټیکان دژایه تی نایینی خوا بکات نه وه بانگه یشتی جټبه جټنا کریت.

۴۵- جوله که کانی نه وس، خویان و مه والیه کانیان، حالیان حالی نه وانه یه په یوه نندیدارن به م لاپه په یه وه، له گه ل چاکه ی ته واوله لایه ن نه و که سانه وه، چاکه یش وه کو خراپه نییه، هر که سټیک کرده وه یه که نه جام بدات، له گه ل خویدا نه جامی ده دات، خوی گه وره یش له سره نه وه ی له م لاپه په دا هاتووه پازیه.

۴۶- نه م نووسراوه نابیته پټگر له گه یشتن به سته مکار و تاوانبار، هر که سټیکیش دهر بچیت، یان دانیشیت له مه دینه، دلنیا و بی ترس ده بیت، مه گهر که سټیک سته م بکات یان تاوانبار بیت، خوی گه وره یش په نای هه موو چاکه کاریکه، هه روه ها موحه ممدیش ﷺ.^۲

دووم: هه ندیک په ندو ناموزگاری سه باره ت به ده ستوره که (نوسراوه که).

۱- دیاریکردنی چه مکی نومه ت:

نه و ده ستوره (نوسراوه) هه ندیک بنه مای گشتی له خوگرت، که ده ستوره نوییه کانیش تا کو ئیستا ده یه یننه وه، پټشه نگی نه و بنه مایانه یش دیاری کردنی چه مکی نه ته وه یه، چونکه نه ته وه له و لاپه په یه دا موسولمانان هه موویان ده گریته وه. به موهاجیرو نه نصاره وه، هه روه ها که سانیکی تر که خویان دابیته پالیان وه جهادیان له گه ل دا بکن، نه وان هه موویان پټکه وه نه ته وه یه کن له ناو خه لکید.^۳ نه مه یش شتیکی نوی یه له میژوی ژیانی سیاسی له دورگی عه رب، چونکه پیغمبر ﷺ نه وانی گواسته وه له دروشمی هوزایه تی و پاشکویه تی بؤی، به ره و دروشمی نه ته وه که هه موو که سټیک ده گریته وه له وانه ی نایینی تازه یان هه لټژاردووه،

۱- نه مه ی نټو دوو که وانه که له ئیبنو میشامه وه یه.

۲- بپوانه: مجموعة الوثائق السياسية (۴۱/۴۷)، هه روه ها بپوانه: ابن مشام (۱/۵۰۱-۵۰۴).

۳- بپوانه: التاريخ السياسي والعسكري، د. علي معطي (۱۶۹).

چونکه ده‌ستوره‌که ناویانی بردووه به‌وه‌ی یه‌ک نه‌ته‌وه‌ن، (ماده‌ی بیست و یه‌ک)،
 قورئانیش بریاری هه‌مان بنه‌مای داوه‌ که ده‌فه‌رموویت: ﴿إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً
 وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ﴾ (الانبیاء: ۹۲).

هه‌روه‌ها قورئانی پیروز ناوه‌ندیتی ئەم نه‌ته‌وه‌ی باس کردووه: ﴿وَكَذَلِكَ
 جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِنَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا وَمَا
 جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعَ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلَى عَقْبَيْهِ وَإِنْ
 كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضَيِعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ
 لَرُءُوفٌ رَحِيمٌ﴾ (البقرة: ۱۴۳).

خوای گه‌وره‌ه‌وونیشی کردۆته‌وه‌ که ئەم نه‌ته‌وه‌ چونکه نه‌ته‌وه‌یه‌کی کاریگه‌ره،
 هه‌لویتستی ته‌مه‌شاکه‌ر وه‌رناگریت له‌ کیشه‌کانی سه‌رده‌مه‌که‌ی، به‌لکو فه‌رمان به
 چاکه‌ ده‌کات و، خه‌راپه‌ قه‌ده‌غه‌ ده‌کات و، بانگه‌واز ده‌کات بۆ چاکه‌کاری و، وریایی
 ده‌دات له‌ خه‌راپه‌کاری،^۱ خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموویت: ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ
 تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَوْ ءَامَنَ أَهْلُ
 الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ مِّنْهُمْ الْمُؤْمِنُونَ وَأَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ (ال عمران:
 ۱۱۰).

له‌ ژیر ئەم ناوه‌ی نرا له‌ کۆمه‌لی موسلمانان و ئیمانداران و نه‌وانه‌ی شوینیان
 که‌وتن له‌ خه‌لکی یه‌سریب، موسلمانان به‌ هه‌موو هۆزه‌کانیانه‌وه‌ یه‌کیان گرت،
 له‌سه‌ر بنه‌مای په‌یوه‌ندی ئیسلام و هاوبه‌پررسیاریتی له‌نیوان خویمان و،
 پشتگیریکردن له‌ سته‌م لیکراو دژ به‌ سته‌مکار و، چاودیری کردنی مافه‌کانی
 خزمایه‌تی و خوشه‌وسیتی و، دراوسییه‌تی و،^۲ له‌ پاستیدا هه‌ردوو تایه‌فه‌ی ئه‌وس و
 خه‌ززه‌ج له‌ ناو کۆمه‌لی ئه‌نصاردا توه‌نه‌وه‌، ئینجا کۆمه‌لی ئه‌نصار و موهاجیریش

۱ - به‌وانه: دستور الامة، د. عبدالناصر العطار (۹).

۲ - به‌وانه: التاريخ السياسي والحضاري، د. السيد عبدالعزيز سالم (۱۰۰).

توانه‌وه له کۆمه‌لی موسلمانانه‌وه و بوون به یه‌ک نه‌ته‌وه‌ی^۱ پیکه‌وه به‌ستراو به په‌یوه‌ندی بیروباوه‌ر نه‌ک خزمایه‌تی، چونکه هه‌ست و بیروبوچوون و پرووگه و خوشه‌ویستمان بۆ خوايه نه‌ک بۆ هۆز، په‌نا بردنیانیش بۆ شه‌رعه نه‌ک بۆ داب و نه‌ریت، به‌م شتانه‌ش خۆیان جیاکردۆته‌وه له هه‌موو خه‌لکی، ئه‌م په‌یوه‌ندیانه ته‌نها تاییه‌تن به موسلمانانه‌وه، که‌سانی تر ناگرێته‌وه له جووله‌که و هاو په‌یمان‌ه‌کانیان.

بیگومان جیاکردنه‌وه‌ی کۆمه‌لی ئاینی مه‌سه‌له‌یه‌کی مه‌به‌ست بوو، ئامانجیش تیایدا زیاتر یه‌کگرتن و شانازیکردن بوو به خۆیانه‌وه^۲ ئه‌ویش زیاتر له‌وه‌دا ده‌رده‌که‌وێت کاتی‌ک که جیابوونه‌وه له هه‌مووان به‌یه‌ک قیبله و پووکردنه‌که‌عبه پاش سیانزه یان هه‌فته‌ مانگ له به‌یتولمه‌قدیس.^۳

ئینجا پیغمبر ﷺ هه‌ر به‌رده‌وام بوو له جیاکردنه‌وه‌ی هاوه‌لانی له زۆر باه‌تدا، بۆیانیشی پوون کرده‌وه که مه‌به‌ستی ناقایلی جووله‌که‌کانه، بۆ نمونه جووله‌که‌کان به پیلاره‌وه نوێژ ناکن، به‌لام پیغمبر ﷺ مۆله‌تی هاوه‌لانی دا که نوێژ بکن به پیلاره‌وه هه‌روه‌ها جووله‌که‌کان نیشانه‌ی پیریان په‌نگ نه‌ده‌کرد، بۆیه موسلمان سپی‌تی سه‌ر و پشیمان به‌خه‌نه و جوړه پوهه‌کی‌ک که ته‌می پێ ده‌وترا په‌نگ ده‌کرد هه‌روه‌ها جووله‌که پۆژی عاشوورا به‌پۆژوو ده‌بوون، به‌لام پیغمبر ﷺ له کۆتایی ژيانیدا بپاریدا پۆژی تۆیه‌میش له‌گه‌ڵ ده‌ی موحه‌ره‌م به‌پۆژوو بیست وه‌کو جیاوازیه‌ک له‌گه‌ڵ ئه‌وان.^۴

ئینجا پیغمبر ﷺ بانه‌مای به‌پێچه‌وانه‌ پۆشتنی جگه له‌خۆیانی بۆ بپاریان و فه‌رمووی: ((من تشبه بقوم فهو منهم))^۵ واته: که‌سی‌ک لاسایی که‌سانیکێ کرده‌وه

۱ - بروه‌انه: التاريخ السياسي والحضاري، د. السيد عبدالعزيز سالم (۱۰۰).

۲ - بروه‌انه: قيادة الرسول السياسية والعسكرية، احمد راتب (۹۳).

۳ - بروه‌انه: السيرة النبوية الصحيحة (۲۹۳/۱).

۴ - بروه‌انه: تاريخ خليفة بن خياط (۲۴، ۲۳)، و سيرة ابن هشام (۵۰۰/۱).

۵ - بروه‌انه: تاريخ خليفة بن خياط (۲۴، ۲۳)، و سيرة ابن هشام (۵۰۰/۱).

له ئه‌وانه. هه‌روه‌ها فه‌رموویه‌تی: "لاتشبهوا بالیهود" واته: لاسایی جووله‌که‌کان مه‌که‌نه‌وه. فه‌رمووده‌ش له‌و باره‌وه زۆرن، که جیاوازی موسلمانان له‌که‌سانی تر دهرده‌خات، بێگومان لاسایی کردنه‌وه‌ی که‌سانی تریش ناگونجیّت له‌گه‌ڵ شانازی کردن به‌خۆ و به‌رزبوونه‌وه به‌سه‌ر بێباوه‌پاندا، ئه‌میش به‌ربه‌ستیگ دروست ناکات له‌نیوان ئه‌وان و که‌سانی تر چونکه‌قه‌واره‌ی کۆمه‌لی ئیسلامی گه‌وره‌یه‌و، فراوان بوونه‌وه‌هه‌لده‌گریّت و که‌سیگ باوه‌پ به‌بیرباوه‌په‌که‌ی به‌یئیت ده‌توانیّت خۆی بداته‌پالیان.^۲

ئه‌و ده‌ستوره‌ جووله‌که‌ی به‌به‌شیک له‌هاولاتیانی ده‌وله‌تی ئیسلامی داناوه‌و په‌گه‌زیکێ سه‌ره‌کیش له‌په‌گه‌زه‌کانی، بۆیه‌ماده‌ی شانزه‌ئه‌و چه‌مکه‌ی تیا هاتووه‌و له‌ماده‌ی بیست و پینجیش زیاتر پۆشنایی خراوته‌سه‌ر کاتیگ جووله‌که‌ی به‌نی عه‌وف به‌نه‌وه‌یه‌ک دانراون له‌گه‌ڵ ئیمانداران.

به‌م شیوه‌یش ده‌بینین که‌ ئیسلام ئه‌هلی کیتابی به‌هاولاتی خۆی ژماردووه‌، تائه‌وکاته‌ی هه‌لده‌ستن به‌ئه‌رکه‌کانی خۆیان، چونکه‌جیاوازی ئاین - به‌پێی بره‌گه‌کانی ده‌ستوره‌که‌ - هۆیه‌ک نییه‌بۆیه‌هاولاتی نه‌بوون.^۳

۲- ده‌سه‌لاتی به‌رزبو‌خوا و پیغمه‌به‌ره‌ﷺ:

ده‌ستوری مه‌که‌که‌ برینه‌وه‌ی هه‌موو مه‌سه‌له‌کانی گێپاوه‌ته‌وه‌ بۆ خوا و پیغمه‌به‌ره‌ﷺ وه‌کو له‌ماده‌ی بیست و سێ هاتووه‌، مه‌به‌ستیش له‌وه‌ ئاشکرایه‌که‌ بریتیه‌ له‌ دووپاتکردنه‌وه‌ی ده‌سه‌لاتی تاییه‌تی ئاینه‌که‌ زال بێت به‌سه‌ر مه‌دینه‌و ناکۆکیه‌کان په‌کلایی بکاته‌وه‌ بۆ پێگرتن له‌ دروست بوونی پشێوی له‌ناو مه‌دینه‌، له‌هه‌مان کاتدا جه‌خت کردنه‌وه‌یه‌ک بێت له‌سه‌ر سه‌رۆکایه‌تی پیغمه‌به‌ره‌ﷺ، له‌سه‌ر ده‌وله‌ت،^۴ چونکه‌ ده‌ستوره‌که‌ سه‌رچاوه‌ی ده‌سه‌لاته‌، ته‌شریح و دادوه‌ری و

۱- بیروانه: السیره النبویه الصحیحة (۱/۲۹۳).

۲- بیروانه: نظام الحکم، ظافر القاسمی (۱/۳۷).

۳- بیروانه: تاریخ السیاسی والحضاری، د. السید عبدالعزیز (۱۰۲).

۴- بیروانه: تفسیر المنار (۱۲/۳۰۹).

جیبه‌جیکردنه‌کانی ده‌ستنیشان کردوه، پتغم‌بریش ﷺ په‌رؤشی بوو بؤ
 فرمانپه‌وایی خوی گه‌وره به‌ندایه‌تیه‌کی په‌تیه بؤ په‌روه‌ردگار، چونکه
 په‌کتاپه‌رستی دیته دی و نایین ته‌نہا بؤ خوا ده‌بیت، خوی گه‌وره ده‌فه‌رموویت:
 ﴿ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا أَسْمَاءُ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ
 سُلْطَانٍ إِنْ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ
 النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴾ (یوسف: ۴۰).

واته: حوکی راسته‌قینه له‌خوایه‌تی و بیروباوه‌پ و په‌رستن و مامه‌له‌کردندا
 ته‌نہا بؤ خوی گه‌وره‌یه، به‌وه‌حی ده‌ینیریت بؤ هه‌لبزارده‌ی خوی له‌پتغم‌مبه‌ران
 وه‌رینگه‌نه‌دراوه به‌هیچ‌ناده‌میزادیک به‌بیروبو‌چوون و ناره‌زوی خوی قسه‌ی تیا
 بکات، یان به‌کوشش و به‌باش‌زانیی خوی برپاری تیا بدات، چونکه‌نهم‌بنه‌مایه
 بنچینه‌ی نایینی خوایه له‌سه‌ر‌زمانی هه‌موو پتغم‌مبه‌ران نا‌گوریت به‌گورپینی جیگا و
 کاته‌گان^۱.

قورثانی پیروژ دابه‌زیووه له‌پیناو به‌دی هینانی به‌ندایه‌تی و فرمانپه‌وایی بؤ
 خوی گه‌وره، وه‌کو فه‌رموویه‌تی ﴿ إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللَّهَ
 مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ ﴿٢﴾ أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا
 نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَىٰ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ۗ إِنَّ اللَّهَ
 لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ ﴾ (الزمر: ۲-۳).

هه‌روه‌ها فه‌رموویه‌تی: ﴿ إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا
 أَرَبَكَ اللَّهُ وَلَا تَكُنَ لِلْخَافِيْنَ خَصِيْمًا ﴾ (النساء: ۱۰۵).

وه‌کو چؤن به‌دی هینانی به‌ندایه‌تی نامانجیکه بؤ دابه‌زاندنی قورثان، جی
 به‌جیکردنی فرمانپه‌وایه‌تیش نامانجیکه له‌دابه‌زاندنی، وه‌کو چؤن خواپه‌رستیش

نه‌نجام نادریت له ریگی وه‌حیه‌وه نه‌بیت، به‌همان شیوه ره‌وانیه حوکم به‌هیچ بکریت جگه به‌شهرعی خوی‌گه‌وره نه‌بیت یان به‌شیک که بنجینه‌ی هه‌بیت له شه‌ردا.^۱

جیبه‌جیکردنی حاکمیه‌ت هه‌موارکردنی خواپه‌رستنه وه‌آسانه به‌و‌ئامانجه‌ی که مروژ و جنۆکه‌ی له پیناودا دروستکراوه، خوی‌گه‌وره ده‌فه‌رموویت: ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ (الذاریات: ۵۶).

جووله‌که‌کانیش له‌وه‌دستوره‌دا دانیان نا به‌ده‌سه‌لاتیکی دادوه‌ری بالادا، که دانیشتوانی مه‌دینه بگه‌رینه‌وه لای به‌جووله‌که‌کانیشه‌وه، به‌پیی ماده‌ی چل و دوو، به‌لام جووله‌که‌ناچار نه‌کران هه‌موو کاتیک هه‌ر بگه‌رینه‌وه بۆ لای دادوه‌ری نیسلامی، به‌لکو ته‌نها له‌وه‌پروداوانه‌ی له‌نیوان خۆیان و موسلماناندا پرو ده‌دات، به‌لام سه‌باره‌ت به‌مه‌سه‌له‌تایبه‌ته‌کانیان و باره‌که‌سایه‌تیبه‌کانیان، خۆیان ده‌گه‌رینه‌وه بۆ ته‌ورات و قه‌شه‌کانیان حوکمیان ده‌کرد له‌نیوانیاندا، به‌لام نه‌گه‌ر بیانویستبا ده‌یانتوانی دادوه‌رییان به‌ینه‌نه لای پیغمبر ﷺ.

قورنایش پیغمبر ﷺ‌ی نازاد کرد له‌وه‌ی قایل بیت به‌حوکم کردن له‌نیوانیاندا، یان گیرانه‌وه‌یان بۆ لای قه‌شه‌کانیان، خوی‌گه‌وره ده‌فه‌رموویت:

﴿سَمِعُونَ لِلْكَذِبِ أَكْثَرُونَ لِلسَّحْتِ فَإِنْ جَاءُوكَ فَأَحْكُم بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ وَإِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَضُرُّوكَ شَيْئًا وَإِنْ حَكَمْتَ فَأَحْكُم بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ﴾ (المائدة: ۴۲).

یه‌کێک له‌وه‌مه‌سه‌لانه‌ش جووله‌که‌کان ویستیان پیغمبر ﷺ بکه‌ن به‌دادوه‌ر تیایدا، ناکوکی نیوان به‌نی نه‌زیر و به‌نی قوره‌یزه بوو له‌خوینبایی کوژاوه‌کانیاندا، چونکه به‌نی نه‌زیر به‌هیزتر بوون له‌به‌نی قوره‌یزه، بۆیه‌خوینبایی دوو به‌رامبه‌ریان ده‌سه‌پانده‌سه‌ریان بۆ کوژاوه‌کانیان، جا کاتیک نیسلام بوو به‌خاوه‌ن ده‌سه‌لات

له مه‌دینه به‌نی قوره‌یزه قایل نه‌بوون به زیاده‌که و داوای یه‌کسانیان^۱ کرد له خوینباییدا، بویه نه‌م نایه‌ته دابه‌زی: ﴿وَكُنِبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَّهُ وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾ (المائدة: ۴۵).

به‌پیی ماده‌ی چل و دوویش پیغمبر ﷺ بوو به‌خاوه‌ن ده‌سه‌لاتی دادوهری بالا‌که هه‌مووان ده‌گه‌رینه‌وه لای، هیزکی جیبه‌جی کردنیسی بوو، چونکه فه‌رمانه‌کانی خوای گه‌وره پیویسته گوپراه‌لی بگریت و جیبه‌جی بگریت، به‌هه‌مان شیوه فه‌رمانه‌کانی پیغمبر ﷺ یش پیویسته گوپراه‌لی بگریت.^۲

به‌م شیوه‌یه‌یش پیغمبر ﷺ بوو به‌سه‌رۆکی ده‌ولت، له‌هه‌مان کاتیشدا سه‌رۆکی ده‌سه‌لاتی دادوهری و جیبه‌جی کردن و شه‌رعه‌گان، پیغمبر ﷺ به‌خوی نه‌و سی ده‌سه‌لاته‌ی گرته‌ده‌ست وه‌کو پیغمبه‌ری خوا و داوا لیکراو به‌گه‌یاندنی شه‌ری خوا و، لیکده‌ره‌وه‌ی کتابی خوا، ده‌سه‌لاتی جیبه‌جی کردنی وه‌کو پیغمبه‌ری فه‌رمانه‌وه‌ا و سه‌رۆک وه‌رگرت، چونکه به‌پیی برگه‌کانی ده‌ستوره‌که سه‌رۆکایه‌تی گرته‌ده‌ست، هه‌روه‌ها به‌پیکه‌اتی تابه‌فه‌ جیاجیاکان له‌وانه‌ی ماده‌ی سی و شه‌ش ده‌یانگریته‌وه، که‌هاوپه‌یمانیتیان له‌سه‌ر قه‌ده‌غه‌کراوه له‌گه‌ل قوره‌یشدا، یان هه‌ر هۆزکی تر دوژمنی ئیسلام بیت، به‌لکو برگه‌ی له‌وه‌ش پوونتر نه‌وه‌یه که‌ بپیار درا که‌س په‌نای قوره‌یش یان پشتیوانانی قوره‌یش نه‌دات، له‌و دوستوره‌شدا ناوی که‌س نه‌هاتوو ه‌گه‌ له‌ پیغمبر ﷺ.^۳

۳- هه‌ریمی ده‌ولت:

هه‌روه‌ها له‌ یه‌کیک له‌ برگه‌کانی ده‌ستوره‌که‌دا هاتوو که‌ مه‌دینه قه‌ده‌غه‌کراوه، بنجینه‌ی نه‌و قه‌ده‌غه‌کردنه‌ش نه‌وه بوو دره‌خته‌کانی نه‌برپیته‌وه و،

۱- بپوانه: دولة الرسول ﷺ من التکونین الی التکمین (۴۱۸).

۲- هه‌مان سه‌رچاوه (۴۲۰).

۳- بپوانه: نظام الحكم: ظافر القاسمی (۳۸/۱).

په‌له‌وه‌ره‌کانی نه‌کوژرین، جا نه‌گه‌ر نه‌وه‌ حوکمی دره‌خت و په‌له‌وه‌ر بیٚت، نه‌بیٚت حوکمی مال و ناده‌میزاده‌کان چون بیٚت؟^۱ نه‌م ده‌ستوره‌ نیشان‌ه‌کانی ده‌وله‌تی دیاری کرد، یه‌ک نه‌ته‌وه‌ و، یه‌ک هه‌ریم که مه‌دینه‌یه‌ و ده‌سه‌لاتیکیش که هه‌موان ده‌گه‌رینه‌وه‌ لای و قسه‌ی خوی گه‌وره‌ حوکم ده‌کات.

مه‌دینه‌ بریتی بوو له‌ سه‌ره‌تای ده‌وله‌تی ئیسلامی و خالی ده‌رپه‌پین و ناوه‌ندی بازنه‌که‌ که ده‌وله‌ت لیوه‌ی گه‌وره‌وه‌ ده‌بوو، بۆ نه‌وه‌ی سنووریک دیاری بکات بۆ پشیوی و ناارامی و ناسایشی گشتی تیا به‌رقرار بیٚت.

ئینجا پیغمبر ﷺ هاوه‌لانی خوی نارد بۆ جیگیرکردنی هه‌ندی ئالا له‌ هه‌موو لاکانی مه‌دینه، له‌ پۆژه‌لات و پۆژئاواوه‌، له‌ نیوان کیوی سه‌ور له‌ باکووره‌وه‌ و، کیوی عه‌یر له‌ باشووره‌وه‌.

ئینجا نه‌م هه‌ریمه‌ فراوان بوویه‌وه‌ به‌ فراوان بوونه‌وه‌ی فتوحاته‌کان و موسلمان بوونی نه‌وه‌گه‌لانه‌ تاکو پوبه‌ریکی فراوان و به‌ربلوی گرته‌وه‌، له‌ زه‌ریای نه‌تله‌سیه‌وه‌ له‌ پۆژئاواوه‌ که ناوچه‌گه‌لیکی زۆری له‌ پۆژئاوای نه‌ورویا و باشووری گرته‌وه‌، بۆ ناوچه‌گه‌لیکی تری به‌ربلوی له‌ پۆژئاوای ناسیا و باشووری، تاکو ده‌گاته‌ زۆربه‌ی خه‌لکی چین و پوسیا له‌ پۆژه‌لاته‌وه‌ و، هه‌مووی باکووری نه‌فریقا و ناوه‌راستی،^۲ هه‌ریمی ده‌وله‌ت کراوه‌ بوو، هیچ سنووریکی جوگرافی یان سیاسی بۆ ده‌ستنیشان نه‌کراوو، چونکه‌ له‌ پایته‌خته‌وه‌ ده‌ست پیده‌کات که مه‌دینه و، هه‌موو گۆی زه‌وی ده‌گریته‌وه‌، خوی گه‌وره‌ ده‌فه‌رمویت: ﴿ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ اَسْتَعِينُوا بِاللّٰهِ وَاَصْبِرُوْا اِنَّ الْاَرْضَ لِلّٰهِ يُورِثُهَا مَنْ يَّشَاءُ مِنْ عِبَادِهٖ ۗ وَالْعٰقِبَةُ لِلْمُتَّقِيْنَ ﴾ (الاعراف: ۱۲۸).

هه‌روه‌ها چه‌مکی نه‌ته‌وه‌یش به‌ هه‌مان شیوه‌ کراویه‌ و ده‌نه‌خراوه‌ له‌سه‌ر ده‌سته‌یه‌کی دیاری کراوه‌ به‌لکو پان ده‌بیته‌وه‌ بۆ نه‌وه‌ی مروّفایه‌تی بگریته‌وه‌،

۱ - بپوانه: دولة الرسول ﷺ من التكوين الى التمكن (۴۱۱).

۲ - هه‌مان سه‌رچاوه‌ (۴۲۱).

نہ گہر ولامی ثابنی خوی گہ ورہ بدہ نہ وہ .

چونکہ دولہ تی نیسلامی پہ یامی جیہانیہ ، ہہ مرو کہ سیک لہ سہر زہ ویدا پشکی تیادا ہہ یہ وہ لہ ریگی جیہادیشہ وہ فراوان دہ بیٹ .^۱

۴- نازادیہ کان و مافہ کانی مروؤ :

دہ ستورہ کہ بہ ناشکرا نامازہ دہ کات بو بلیمہ تی پیغمبر ﷺ لہ داپشتنی بابہ تہ کان و دیاری کردنی پہ یوہ ندییہ کان بہ یہ کتریہ وہ ، چونکہ نہ و بابہ تانہ بہ شیوہ یہ کی گشتی بہ یہ کہ وہ بہ سترابوون و ، دہ گونجا بو چارہ سہر کردنی بارودوخ و کیشہ کانی ناو مہ دینہ لہ و کاتہ دا ، نہ و ہندہ شیش بنچینہ و بنہ مای تیادا بو کہ دادگری رپہا و یہ کسانی تہ واو بہ دی بہ نیئت لہ نیو ناوہ میزادہ کاندہ و ، ہہ مووان ماف و نازادیہ کانیان دہ ستہ بہر بیٹ .^۲

دکتور (محمد سلیم العوا) دہ لیت : تاکو نہ م پوزگارہ شیش نہ و بنہ مایانہ ی دہ ستورہ کہ ہہر کاریان پی دہ کریت ، پی دہ چیت ہہر کاریانیش پی بکریت لہ سیستہ مہ کانی حوکمرانیدا ، خہ لکی لہ پاش چہ ندین سہ دہ بہ وہ گہ شستن کہ لہ یہ کہ م دہ ستوری سیاسیدا ہاتوہ کہ پیغمبر ﷺ نووسیویہ تیہ وہ .^۳

دہ ستورہ کہ ناشکرای کرد کہ نازادیہ کان پاریزراون ، وہ کو نازادی بیروباوہ پ و خوا پہ رستی و ، مافی ناسایش ... ہتد .

بو نمونہ نازادی نایین دہ ستہ بہر بوو بو موسلمانان و جوولہ کہ کان ، خوی گہ ورہ دہ فہ رموویت : ﴿لَا اِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللّٰهِ فَقَدْ اَسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انفِصَامَ لَهَا وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ (البقرہ : ۲۵۶).

ٹینجا دہ ستورہ کہ بہ توندی ہہ پشہ ی کردوہ لہ سہر پیچی کہ ران لہ و بنہ مایانہ ی تیادا ہاتوون ، ٹینجا دہ ستورہ کہ ش بہ پوونی باسی بہر پیکردنی

۱ - ہہ مان سہرچاوہ (۴۲۰).

۲ - بپوانہ : النظام السياسي في الاسلام (۶۵).

۳ - ہہ مان سہرچاوہ (۵۸).

دادگه‌ری و یه‌کسانی کردووه له نیوان خه‌لکیدا.

ده‌وله‌تی ئیسلامی پیویسته له‌سه‌ری بوار بره‌خسینیت بۆ هه‌موو مرؤفیتک داوای مافی خۆی بکات و پئی بگات به ئاسانترین پینگه‌وه به‌بئی ماندوو بوون و زیان بینین، پیویستیشه له‌سه‌ری هه‌ر پینگریک قه‌ده‌قه بکات که کۆسپ بیت له پینگه‌ی وه‌رگرتنه‌وه‌ی مافه‌که‌یدا، بئی په‌چاوکردنی زمان و نیشتیمان و باری کۆمه‌لایه‌تی، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلٰٓى ءَلَّا تَعْدِلُوا ءَاعْدِلُوا هُوَ اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى وَاتَّقُوا اللَّهَ ؕ اِنَّ اللَّهَ خَبِيْرٌۢ بِمَا تَعْمَلُوْنَ﴾ (المائدة: ۸).

واته: رقتان له که‌سانیک واتان لی نه‌کات سته‌میان لی بکه‌ن، له لایه‌کی تریشه‌وه ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نیت خۆشه‌ویستیان بۆ که‌سانیک واتان لی نه‌کات چاوپۆشیان لی بکه‌ن.^۲

سه‌باره‌ت به‌بنه‌مای یه‌کسانیش، ده‌قه‌کان به‌پاشکاوی هاتوون ده‌رباره‌ی، وه‌کو ماده‌ی پانزه و نۆزده که به‌ناشکرا وه‌کو سوه‌ی‌لی ده‌لئیت - ئاماژه ده‌کات بۆ یه‌کسانی.^۳

بنه‌مای یه‌کسانی یه‌کیکه له‌و بنه‌مایانه‌ی ئیسلام دانسی پیداناوه، چونکه بنه‌مایه‌که به‌شداری ده‌کات له‌دروستکردنی کۆمه‌لگای موسلمان، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اِنَّا خَلَقْنٰكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَّ اُنْثٰى وَجَعَلْنٰكُمْ شُعُوْبًا وَّ قَبَاِیِلَ لِتَعَارَفُوْٓا اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰىكُمْ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌ خَبِيْرٌ﴾ (الحجرات: ۱۳).

هه‌روه‌ها پیغمبر ﷺ فه‌رموویه‌تی: ((یا‌ایها الناس الا ان ربکم واحد، وان اباکم واحد، الا لا فضل لعربی علی اعجمی، ولا لعجمی علی عربی، ولا لأحمر علی أسود، ولا لأسود علی أحمر إلا بالتقوی، ابلغت))؟^۴

۱ - هه‌مان سه‌چاوه (۵۲).

۲ - بېوانه: الروض الانف (۱۷/۲) نقلا عن نظام الحكم للقاسمي (۳۸/۱).

۳ - بېوانه: مسند امام احمد (۴۱۱/۵)، برقم (۲۳۴۸۹) ط/ الرسالة، وقال محققوه: اسناده صحیح.

۴ - بېوانه: مبادئ نظام الحكم في الاسلام، عبدالحميد متولي (۳۸۵).

واته: ئە ی خه لکینه خوی ئیوه یه ک خواجه، باوکتان یه ک باوکه، چاک بزائن، هیچ عه ره بیک چاکتر نیه له که سیک عه ره ب نه بیت، یان که سیک عه ره ب نه بیت چاکتر نیه له عه ره بیک، یان سووریک له په شیک یان په شیک له سووریک، تهنه به ته قوا له خوا ترسان نه بیت، ئایا نه مه م راگه یاند؟

ئە م بنه مایه بووه وی پاکیشانی زۆریک له گه لان له کۆن و تازه دا به ره و ئیسلام، ئە م بنه مایه سه ر چاوه یه ک بوو له سه رچاوه کانی هیژ بو موسلمانان.

لیره شدا مه به ست له یه کسانی یه کسانی گشتی نییه له نیوان هه موو خه لگدا، له هه موو بواره کانی ژياندا، وه کو هه ندی له فریو خۆره کان بانگه شه ی بو ده که ن و به دادگه رانه ی ده زانن،^۱ چونکه جیاوازی له به ره و تواناکان، هه روه ها له پله کان ئامانجیکه له ئامانجه کانی دروست کردن،^۲ به لگو مه به ست له و یه کسانیه که شه ریه ت بانگه وازی بو کردوه، که یه کسانیه که په یوه سه ته به باروودوخه کانه وه، په ها نییه له هه موو باروودوخه کاندا،^۳ یه کسانی له مامه له کردنی خه لگی دایه به رامبه ر شه رعو دادوه ری و، هه موو حوکه ئیسلامی و مافه گشتیه کان به بی جیاوازی به وی نه ژادوو په گه زو په نگ و مال و سامان و ناوداری و^۴

ده ستوره که هه موو ئه و پیوستیه ده ستوری و کارگێریه کانی تیدا یه بو ده و لت و په یوه ندی تاکه کان به ده وه له ته وه، قورئانیش بو ماوه ی ده سال به سه ر پیغه مبه ردا دابه زی له مه دینه و نه خشه ی ده کیشا بو پێبازه کانی ژیان و هه لده سا به دارپه ستنی بنه ماکانی حوکه م و بنچینه کانی سییاسه ت و کارو باری کۆمه لگا و، حوکه م کانی چه لال و چه رام و بنچینه کانی دادوه ری و، یاساکانی ده وه له تی موسلمانان له ناوه و ده ره وه، سونه تی بلندی پیغه مبه ریش ﷺ پالپه ستنی ده کرد و شیکردنه وه و به رچاو پوونی ده کرد، چونکه ده ستوره که بریتی بوو له هه ندی هیلی پان له پیکه ستنی ده ستووری و ده ستنیشانکردنی په یوه ندی به بیباوه په نیشته جیکانی مه دینه، له ئه وه په ری لیبوردن و یه کسانیدا، به تاییه تی کاتیکی تیبینی ئه وه بکریت ئە م

۱- بېوانه: الاخلاق الاسلامية واسسها، للميداني (۶۲۴/۴).

۲- بېوانه: فلسفة التربية الاسلامية، ماجد الكيلاني (۱۷۹).

۳- بېوانه: مبادئ علم الادارة، محمد نورالدين (۱۱۶).

۴- فقه التمكن، د. علي الصلابي (۴۶۳).

دهستوره بۆ که سائیک بووه که دیلی ده مارگیری هۆزایه تی بوونه وه ههستیان به بوونی خۆیان نه ده کرد به زالبوون و دهسه لات نه بیئت،^۱ ئه م دهستوره واتای شارستانی زۆری تیدابوو، له وانه ی که خه لکی ئه مپرو ناوی ده به ن به مافه کانی مروؤ، که پیویسته له سه ره ردوولا پابه ند بن به برکه کانیه وه، جا ئایا ئه م پابه ندبوونه دروست بوو؟^۲

سی یه م: هه ئویستی جووله که له مه دینه.

جووله که کان به به لگه ی سه لمینراو بۆیان ده رکه وت که موحه ممه د ﷺ پیغمه به ری خوایه، به لام ئه وان زیاتر به ره له سستی و دوژمنایه تیان ده کرد و بق و کینه یان په ره ی ده گرت له دژی پیغمه به ر ﷺ و ئیمانداران، سه فیه ی کچی حویه ی کوپی ئه خته بی دایکی برواداران رضی الله عنہم ده فه رموویت: من خوشه ویستترین منداله کانی باوکم بووم له لای باوکم و ئه بو یاسری مامم، هه ر کاتیک له گه ل منائیکی تر منیان ببینیایه ته نها منیان هه لده گرت، ده لیت: کاتیک پیغمه به ری خوا ﷺ هاته مه دینه و، له لای به نی عه وف له قوبا لایدا، باوکم چوو و مامم به یانی زوو پیش پووناک بوونه وه ی دونیا چوونه لای، نه شگه پانه وه تا نزیکه خۆرئاوا بوون، به ماندووپی و خاوه خاو گه پانه وه، ده لیت: منیش بۆیان پیکه نیم وه کو جاره کانی تر، به لام که سیان ئاوه پریان لیم نه دایه وه، ئه وه نده خه مبار بوون، ده لیت: گویم له یاسری مامم بوو به باوکمی ده وت: ئایا ئه وه خۆی بوو؟ وتی: به لئ سویند به خوا خۆی بووه، وتی: ئایا ده یناسی و جیگیری ده که ی؟ وتی: به لئ، وتی: که واته چیت له دلدایه به رامبه ری؟ وتی: دژایه تی کردنی تا ماوم.^۳

جووله که کان چه ندین هیرشی راگه یان دنیان به رپا کرد بۆ ناشیرین کردنی پیغمه به ر ﷺ و په واندنه وه ی خه لکی له ده وری، چونکه جووله که ههستیان کرد به مه ترسیه کی راسته قینه له سه ره به رژه وه ندیه کانیان، هه روه ها له سه ره بیروباوه په

۱- بپروانه: صور وعبر من الجهاد النبوي في المدينة، د. محمد فيض الله (۲۹-۳۰).

۲- بپروانه: هجرة الرسول وصحابته للمجل (۲۶۱).

۳- بپروانه: السيرة النبوية لابن هشام (۱/۵۱۸-۵۱۹).

ساخته که یان که له سهر سهرکه شی و خه لکی به که مزانین بنیات نراوه، ئیسلام بانگه وازی ده کرد بۆ یه که خوا په رستن، ئه وان ده یانوت عوزه یر کوپی خواجه، ئیسلام بانگه وازی ده کرد بۆ یه کسانى له نیتوان په گه زى ئاده میزاددا به گشتى، ئه وان خو یان به گه لی هه لئزاردەى خوا ده زانى و خه لکی تریان له خو یان به که متر ده زانى، بۆیه ئه وان پابه ند نه بوون به پرگه کانی ده ستوره که و، ده ستیان کرد به گومان ده ربړین به رامبه ر پیغه مبه رایه تی موحه ممه ﷺ و په یامه که ی، پرسىاری زۆریشیان ده کرد بۆ ئه وه ی له پرودا بمینیت و سه غلته بیت، هه روه ها ئیماندارانیان ده خه له تاند و درو یان له گه ل ده کردن،^٢ بیجگه له کارى خراپه ی تریش.

١- هه وئدانى جووله که بۆ شه فکردنى به ره ی ناوخویى؛

یه که یك له هۆکاره نه گریسه کانیان بۆ دژایه تی ئیسلام په رته وازه کردنى پړیى موسلمانان بوو، له پړگه ی پچراندنى په یوه ندى خو شه ویستى له نیتوانیاندا، به وروژاندنى پشئوی ناوخویى و به رزکردنه وه ی دروشمى نه فامى و، ده مارگىری هه ریمایه تی و، بانگه شه ی په گه زپه رستى و هۆزایه تی و، ئاشوو په گىپرى له نیتو برایاندا، که وه کو یه که جهسته هه لویستیان ده کرد.^٢

یه که یك له په ریه کانی جووله که ته له که یه کی دۆزیه وه بۆ په رته وازه کردنى ئه نصاره کان، له پړگه ی وروژاندنى ده مارگىری بۆ ئه وه ی جارێکى تر بگه پړینه وه بۆ نه فامى جارن و پیغه مبه ر ﷺ که سانیک له باشتى پشئوانه کانی له ده ست بدات،^٤ ده رباره ی ئه م هه واله موحه ممه دى کوپى ئیسحاق ده گىپړتیه وه: شاسى کوپى قه یس، کابرایه کی به سالاجوو بوو بیباوه پړکى سه رسه خت و کینه له دل بوو به رامبه ر به موسلمانان، به لای کۆمه لیک له هاوه لانی پیغه مبه ر ﷺ تپه ر بوو له ئه وس و خه زده ج، له کۆپړکدا پیکه وه گفتم و گویان ده کرد، ئه ویش به پروخوشى و

١- بېوانه: الصراع مع اليهود، د. محمد ابو فارس (٣١/١).

٢- بېوانه: الصراع مع اليهود، د. محمد ابو فارس (٣١/١-٤٦).

٣- هه مان سه رچاوه (٤٤/١).

٤- بېوانه: التاريخ الاسلامية للحمیدی (٣٧/٤).

قسه‌کانیان بی‌تاقه‌ت بوو، وتی:

کوړانی قه‌يله^۱ پیکه‌وه دابنیشن پیکه‌وه له‌م ولاته، ئیتر ئیمه دانیشتمنان چوڼ ده‌بیټ، ئیتر داوای کرد له لایوکی جووله‌که بچیته نیویانه‌وه، باسی پوژی بو‌عاس بکات، که له‌و پوژده‌دا نه‌وس سرکه‌وتنه‌ سر خه‌زده‌جدا و، سه‌دانیان کوژران. ئیبنو ئیسحاق ده‌لئیت: نه‌ویش وایکرد و هه‌ندیک هه‌لبه‌ستی وه‌بیر هیئانه‌وه ده‌ریاره‌ی شه‌په‌که، ئیتر دوو که‌س له‌وان له‌یه‌کتر راست بوونه‌وه و ده‌ستیان کرد به‌قسه‌به‌یه‌ک وتن، تا‌یه‌کیکیان به‌نه‌وه‌ی تری وت: که‌ر حه‌ز ده‌که‌ن شه‌په‌که‌له‌ جاران که‌ر متر به‌ریا ده‌که‌ینه‌وه، ئیتر هه‌ردوولا توپه‌بوون و وتیان به‌لئ با وایټ، جیگای یه‌کتر بینیشمان حه‌پره‌ بیټ.

کاتیک پیغمبر ﷺ ناگادار بوویه‌وه، له‌گه‌ل کومه‌لئیک له‌موهاجیره‌کاندا پویشته‌ بو‌لایان و فه‌رمووی: ((یا معشر المسلمین، الله الله، ابدعوی الجاهلیة، وانا بین اظهارکم بعد ان هداکم الله للاسلام واکرمکم به، وقطع به عنکم امر الجاهلیة، واستنقذکم به من الکفر والفسق به بین قلوبکم؟)).

واته: نه‌ی کومه‌لانی موسلمانان له‌خوا بترسن، ئایا بانگه‌شهی نه‌فامی ده‌که‌ن و من له‌نیوانتان دام، له‌پاش نه‌وه‌ی که‌خوای گه‌وره‌ناسینی ئیسلامی پی‌به‌خشین و، له‌نه‌فامی ئیوه‌ی داپری و، پزگاری کردن له‌بیباوه‌پری و دلّه‌کانتانی یه‌کخست.

ئیتر بو‌یان ده‌رکه‌وت که‌شه‌یتان فریوی داون و دوژمن پیلانی بو‌گپاون، نه‌وسا ده‌ستیان کرد به‌گریان و باوه‌شیان کرد به‌یه‌کدا هه‌موویان، له‌گه‌ل پیغمبر ﷺ به‌گوپرایه‌لی گه‌رانه‌وه، داوی نه‌وه‌سه‌باره‌ت به‌نه‌م مه‌سه‌له‌خوای گه‌وره‌نایه‌تی دابه‌زاند: ﴿قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ شَهِدٌ عَلَىٰ مَا تَعْمَلُونَ ﴿۹۸﴾ قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ مَن آمَنَ تَبِعُونَهَا عَوجًا وَأَنتُمْ شُهَدَاءُ ﴿۹۹﴾ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿۱۰۰﴾ (ال عمران: ۹۸-۹۹).

هه‌روه‌ها ده‌بار‌ه‌ی ئه‌وسی کوپی قه‌یزی و جه‌باری کوپی سه‌خر و ئه‌وانه‌ی له‌گه‌لیان بوون له‌ کۆرپه‌که‌دا، خوای گه‌وره‌ ئه‌م ئایه‌ته‌ی دابه‌زاند: ﴿يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا اِنْ تُطِيعُوْا فَرِيْقًا مِّنَ الَّذِيْنَ اٰوْتُوْا الْكِتٰبَ يَرُدُّوْكُمْ بَعْدَ اِيْمٰنِكُمْ كٰفِرِيْنَ ﴿۱۰۰﴾ وَكَيْفَ تَكْفُرُوْنَ وَاَنْتُمْ تُتْلٰى عَلَيْكُمْ ءَايٰتُ اللّٰهِ وَفِيْكُمْ رَسُوْلُهُٓ وَاَنْتُمْ يَعْصِمُ بِاللّٰهِ فَعَدَّ هُدٰى اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿۱۰۱﴾ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا اَتُّوْا اللّٰهَ حَقَّ تَقٰلِيْهِ وَلَا تَمُوْنُوْنَ اِلَّا وَاَنْتُمْ مُّسْلِمُوْنَ ﴿۱۰۲﴾ وَاَعْتَصِمُوْا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمِيْعًا وَلَا تَفَرَّقُوْا وَاذْكُرُوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ كُنْتُمْ اَعْدَآءًا فَآلَفَ بَيْنَ قُلُوْبِكُمْ فَاَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِيْهِ اِخْوٰنًا وَكُنْتُمْ عَلٰى شَفَا حُفْرَةٍ مِّنَ النَّارِ فَاَنْقَذَكُمْ مِّنْهَا كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ ءَايٰتِيْهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُوْنَ ﴿۱۰۳﴾ وَلَتَكُنْ مِّنْكُمْ اُمَّةٌ يَدْعُوْنَ اِلٰى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿۱۰۴﴾ وَلَا تَكُوْنُوْا كَالَّذِيْنَ تَفَرَّقُوْا وَاخْتَلَفُوْا مِنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ الْبَيِّنٰتُ وَاُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيْمٌ ﴿ال عمران: ۱۰۰-۱۰۵﴾.

له‌ ئه‌م به‌سهراته‌دا توانای پیغه‌مبه‌ر ﷺ ممان بو‌ ده‌رده‌که‌وێت بو‌ پووجه‌ لکردنه‌وی پیلانه‌کانی جووله‌که‌ بو‌ تیکدانی پیزی موسلمانان و، بایه‌خدانی به‌ کاروباری موسلمانان و، به‌زه‌یی پیاها‌تنه‌وه‌یان، چونکه‌ به‌ په‌له‌ چووه‌ لای ئه‌نصاره‌کان و خوای گه‌وره‌ی به‌ یادیان هینایه‌وه‌ و نامۆزگاری کردن، له‌ راستیدا وشه‌کانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ کاریگه‌ری زۆر هه‌بووه‌ له‌سه‌ریان و هه‌موو شویننه‌واریکی نه‌قامی له‌ دل و ده‌روونیاندا سپیه‌وه‌ و، بو‌یان ده‌رکه‌وت ئه‌ویش پلانیك‌ بووه‌ له‌ دوژمنه‌کانیان‌ه‌وه‌ وه‌ ده‌ستیان کرد به‌ گریان..^۱

۲- هیرش کردنه‌ سه‌رزاتی خوای په‌رومردگار:

زیاتر له‌ که‌سیك‌ له‌وانه‌ی ژیاننامی پیغه‌مبه‌ر ﷺ یان نویسووه‌، ناماژه‌یان کردووه‌ بو‌ ئه‌وه‌ی ئه‌بو‌ به‌کر ﷺ چووه‌ته‌ سه‌ر جووله‌که‌کان له‌ مالی میداس که

جیگه‌یه‌ک بوو ته‌وراتیان تیا ده‌خویند، له‌وی خه‌لکیکی زوری بینیووه کوبوونه‌ته‌وه له‌سه‌ر یه‌کیکیان پیی ده‌وترا (فینخاص)، یه‌کیک بوو له‌ زانا و قه‌شه‌کانیان قه‌شه‌یه‌کی تریشی له‌گه‌لدا بوو ناوی نه‌شیه‌ع بوو، نه‌بو به‌کر به‌ فینخاصی وت: به‌لات لیدا، له‌ خوا به‌ترسه و موسلمان به، سویند به‌ خوا تو چاک ده‌زانی موحه‌ممه‌د پیغه‌مبه‌ری خواجه به‌پراستی له‌لای خواوه‌هاتووه، له‌ ته‌وراتیشدا له‌ لای خوٚتان نووسراوه. فینخاص به‌ نه‌بو به‌کری وت: سویند به‌ خوا نه‌ی نه‌بو به‌کر هیچ پیوستیمان به‌ خوا نییه، به‌لکو نه‌و پیوستی به‌ ئیمه‌یه، ناشاپارینه‌وه لیی نه‌ونده‌ی نه‌و ده‌پارپته‌وه له‌ ئیمه، ئیمه بی‌ نیازین له‌ نه‌و به‌لام نه‌و بی‌ نیاز نیه له‌ ئیمه، نه‌گه‌ر پیوستی پیمان نه‌بووایه قه‌رزی لی نه‌ده‌کردین، وه‌کو هاوه‌له‌که‌تان بانگه‌شه‌ ده‌کات، سوو له‌ ئیوه قه‌ده‌غه‌ ده‌کات و ده‌یدات به‌ ئیمه، ئیتر نه‌بو به‌کر توپه‌ بوو، به‌ توندی له‌ پرومه‌تی فینخاصی دا و وتی: سویند به‌و که‌سه‌ی گیانی منی به‌ده‌سته، نه‌گه‌ر نه‌و په‌یمان نه‌بووایه که له‌ نیتوانماندایه له‌ گه‌رده‌نتم ده‌دا، جا فینخاص چووه لای پیغه‌مبه‌ر ﷺ و وتی: نه‌ی موحه‌ممه‌د بپوانه‌ هاوړیکه‌ت چی پی‌ کردوم، ئیتر پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌ نه‌بو به‌کری وت: چی وای لی‌ کردیت وا بکه‌یت؟ نه‌بو به‌کر وتی: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا، دوژمنی خوا قسه‌یه‌کی زور گه‌وره‌ی کرد، ده‌لایت خوا هه‌ژاره و، نه‌وان ده‌وله‌مندن و منیش له‌ پیناوی خوادا توپره‌ بووم و له‌ پرومه‌تیم دا، به‌لام فینخاص نکولی کرد و وتی: قسه‌ی له‌م جوړه‌م نه‌کردوه، ئینجا خوی گه‌وره‌ به‌رپه‌رچی دایه‌وه و پاستگویی نه‌بو به‌کری له‌م نایه‌ته‌دا دابه‌زاند: ﴿لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا وَقَتْلَهُمُ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَنَقُولُ ذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ﴾ (ال عمران: ۱۸۱).

هه‌روه‌ما له‌ نه‌بو به‌کر دا (په‌زای خوا لی بیت) نه‌م نایه‌ته‌ دابه‌زی: ﴿تَتَّبَلُّونَ فِي أَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ وَلَسْتُمْ مِنْ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا أَذَى كَثِيرًا وَإِنْ تَصِرُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ

ذَلِكَ مِنْ عَزْرِ الْأُمُورِ ﴿ (ال عمران: ۱۸۶).^۱

قورئانی پیروز له چه‌ندین نایه‌تدا باسی په‌وشت ناشیرینی نه‌وانی کردووه له‌گه‌ل
خوای گه‌وره و، چه‌ند قسه‌ی نابه‌جییان کردووه دهرباره‌ی وه‌کو فه‌رموویه‌تی:
﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ
وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم مَّا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا وَالْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاةَ وَالْبَعْضَاءُ إِلَى
يَوْمِ الْقِيَامَةِ كَلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ وَسَعُونَ فِي الْأَرْضِ فُسَادًا وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ
الْمُفْسِدِينَ﴾ (المائدة: ۶۴).

واش دهرده‌که‌ویت ناوه‌پوکی هه‌لو‌یسته‌که‌یان له‌ کینه‌ی دلیان دژ به
پیغه‌مبه‌ر ﷺ و بانگه‌وازه‌که‌ی سه‌رچاوه ده‌گریت، له‌وانه‌شه به‌جیه‌یشتنی
موسلمانان بو نه‌وان هوکاریکی تر بییت، یان نه‌وه‌ی که موسلمانان په‌یوه‌ندیان
له‌گه‌لیان برپه‌وه و وه‌لامی فه‌رمانه‌کانی قورئانیان دایه‌وه و، نه‌مه‌ش کاریگه‌ری
خه‌راپی هه‌بوو له‌سه‌ر باری نابووریان، که نه‌مه‌یش وای کرد زیاتر توپه‌ بن و
په‌وشت ناشیرینی پیشان بده‌ن سه‌باره‌ت به‌ قسه‌کردن دهرباره‌ی خوای گه‌وره.^۲

۳- په‌وشت ناشیرینیان له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ر ﷺ و جنیودانیان به‌ پیغه‌مبه‌ران و قورئان:

جووله‌که‌کان قسه‌ی ناشیرینیان ده‌کرد به‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ ناماده‌بوونی و کاتی
وتارخوئیدنی و تانه و ته‌شهریان لیده‌دا و جوړیک سلوویان لی ده‌کرد ناماژه‌ی تیا‌بوو
بو بی‌په‌وشتی خو‌یان.

عائیشه رضی الله عنها ده‌گپړتته‌وه که که‌سانیکې جووله‌که‌هاتنه لای پیغه‌مبه‌ر ﷺ و
وتیان: (السلام عليك) نه‌ی نه‌بو لقاسم، واته مردنت له‌سه‌رییت، منیش وتم مردن
له‌سه‌ر خو‌تان بییت و خوا ناوهاو ناوها‌تان لی بکات، نه‌وسا پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی:
(مه‌ یا‌عائشة فان الله لا یحب الفحش والتفحش)) واته: نه‌که‌ی نه‌ی عائیشه خوای

۱- بېروانه: تفسیر القرطبي (۴/۲۹۵)، السیره النبویه لابن هشام (۱/۵۵۸-۵۵۹)، سبل الهدی والرشاد (۳/۵۸۳-۵۸۵)، و تفسیر مجاهد (۱۴۰).

۲- بېروانه: الصراع مع اليهود (۱/۵۱).

گه‌وره‌ه‌زی له‌ قسه‌ی‌ ناشیرین‌ نیه‌، و‌تم: ئه‌ی‌ پیغه‌مبه‌ری‌ خوا‌ ده‌بینی‌ چی‌ ده‌لین؟ فه‌رمووی: ئایا‌ نابینی‌ من‌ وه‌لامیان‌ ده‌ده‌مه‌وه‌ و‌ ده‌لیم: (وعلیکم)، ده‌لینت‌ نه‌وسا‌ نه‌م‌ نایه‌ته‌ دابه‌زی: ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ النَّجْوَىٰ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَيَنْتَجِبُونَ بِالْإِنْسِ وَالْعُدُونَ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ وَإِذَا جَاءُوكَ حَيَّوكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ وَيَقُولُونَ فِي أَنفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللَّهُ بِمَا نَقُولُ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ يَصَلَوْنَهَا فَيَنسَ الْمَصِيرُ﴾ (المجادلة: ۸).

نه‌م‌ نایه‌ته‌یش‌ نه‌و‌ کینه‌ ده‌رده‌خات‌ که‌ زال‌ بو‌بوویه‌ سه‌ر‌ جووله‌که‌کاندا‌ و‌ پالی‌ پیوه‌ ده‌نان‌ هه‌موو‌ پښگایه‌ک‌ بگرنه‌ به‌ر‌ بۆ‌ لیدانی‌ ئیسلام‌ و‌ له‌ناو‌بردنی‌ خاوه‌ن‌ په‌یامه‌که‌ و‌ زال‌بوونه‌ سه‌ر‌ موسلماناندا‌، به‌لام‌ لاوازیان‌ له‌وه‌دا‌ ده‌رده‌که‌وینت‌ که‌ به‌و‌ جوړه‌ سلوویان‌ کردووه‌ له‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ، چونکه‌ وا‌ ده‌رده‌که‌وینت‌ که‌ له‌ قه‌یرانیکی‌ ده‌روونیدا‌ ژیاون‌ به‌هۆی‌ له‌ده‌ستدانیان‌ بۆ‌ پله‌ و‌ پایه‌که‌یان‌ هاتنی‌ هیژیک‌ی‌ تازه‌، په‌کیک‌ له‌ کیشه‌ سه‌خته‌کانی‌ جووله‌که‌یش‌ نه‌وه‌ بوو‌ به‌لای‌ خۆپانه‌وه‌ که‌ هه‌موو‌ شیوازه‌کانی‌ درژایه‌تیا‌ن‌ به‌کارده‌هینا‌ و‌ هیچ‌ نا‌کامیکی‌ نه‌بوو‌، بۆیه‌ په‌نایان‌ ده‌برده‌ به‌ر‌ نه‌و‌ جوړه‌ پښگه‌ لارانه‌، چونکه‌ دوعا‌کردن‌ له‌ دژی‌ ناحه‌زدا‌ واپیشان‌ دانیش‌ که‌ سلو‌ده‌کات‌ چه‌کی‌ بیده‌سه‌لاتانه‌ و‌ نامرازی‌ بی‌ ئومیدانه‌ و‌ مه‌ی‌ داخ‌ له‌ دلانه‌^۱.

کاتی‌کیش‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ گوئی‌ له‌ قسه‌کانی‌ عانیشه‌ بوو‌ په‌زای‌ خوای‌ لی‌ بیت‌ نامۆژگاری‌ کرد‌ نه‌رم‌ و‌ نیا‌ن‌ بیت‌، پوونیشی‌ کرده‌وه‌ بۆی‌ موسلمان‌ بۆی‌ نیه‌ خۆی‌ بداته‌ ده‌ستی‌ توپه‌بیه‌وه‌.

چونکه‌ له‌سه‌رخۆیی‌ به‌ره‌می‌که‌ هه‌ولقولاوی‌ په‌وشت‌ جوانیه‌، خوای‌ گه‌وره‌یش‌ پادا‌شتی‌ نه‌رمی‌ و‌ له‌سه‌رخۆیی‌ با‌شتر‌ ده‌داته‌وه‌ له‌ توند‌ و‌ تیزی^۲.

سه‌باره‌ت‌ به‌ قسه‌کردنیشیا‌ن‌ به‌ پیغه‌مبه‌ران‌، جا‌رژیکیا‌ن‌ چه‌ند‌ که‌ سیکیان‌ هاتنه‌ لای‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ، که‌ بریتی‌ بوون‌ له‌ نه‌بو‌ یاسری‌ کوپی‌ نه‌خته‌ب‌ و‌ نافیعی‌ کوپی‌

۱- بېروانه: حوار الرسول مع اليهود، د. محسن الناظر (۱۰۱).

۲- هه‌مان‌ سه‌رچاوه‌ (۸۷).

نه‌بی نافع و عازیری کوپی نه‌بی عازیر و که‌سانی تر، پرسایریان کرد له پیغه‌مبه‌ر ﷺ باوه‌پی به چ پیغه‌مبه‌ریک هه‌یه، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رموی: ((نؤمن بالله، وما انزل الینا وما انزل علی ابراهیم واسحاق والاسباط وما اوتی موسی وعیسی وما اوتی النبیین من ربهم لا نفرق بین احد منهم ونحن له مسلمون)).

جا کاتیک گه‌یشته باسی عیسا ﷺ وتیان: ئیمه باوه‌پیمان نیه به عیسای کوپی مه‌ریه م و باوه‌پیش به که‌سیک ناهینین باوه‌پی به نه و بیت.

ئیتیر خوای گه‌وره نه‌م ئایه‌ته‌ی ده‌ریاره‌یان دابه‌زاند: ﴿قُلْ يَا هَلْ الْكِتَابِ هَلْ تَقْمُونَ مِنَّا إِلَّا أَنْ ءَامَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ مِن قَبْلُ وَأَنَّ أَكْثَرَكُمْ فَسِقُونَ﴾ (المائدة: ۵۹).

سه‌باره‌ت به هه‌وله‌کانیان بۆ که‌م کردنه‌وه له‌قورئانی پیروز، له پرسیارو مشت و مپه‌کانیاندا، ئیبنوعباس (په‌زای خوای لیبت) ده‌گیریتته‌وه: کاتیک پیغه‌مبه‌ر ﷺ هاته مه‌دینه، قه‌شه‌کانی جوله‌که وتیان: نه‌ی موحه‌مه‌د، نه‌م ئایه‌ته: ﴿وَسَأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا﴾ (الاسراء: ۸۵).

ئایا مه‌به‌ست له ئیمه‌یه یان نه‌ته‌وه‌که‌ی تو، فه‌رموی هه‌ردوولا، وتیان: به‌لام تو له‌وه‌ی که‌بۆت هاتوه تیا‌یه‌تی که‌نه‌وان باسی هه‌موو شتیکی تیا‌یه، پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموی: نه‌وه له‌زانستی خوادا که‌مه، نه‌وه‌ش که‌هه‌تانه به‌شتان ده‌کات نه‌گه‌ر کاری پیتیکه‌ن^۱ ده‌فه‌رموویت: ئیتیر دوای نه‌وه له‌وه‌لامیاندا خوای گه‌وره نه‌م ئایه‌ته‌ی دابه‌زاند: ﴿وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِن شَجَرَةٍ أَقْلَمٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ (لقمان: ۲۷).

۴- پاپشتی کردنی مونا فیه‌کان و پیلانگیرانیان له‌گه‌لیان:

قورئانی پیروژ باسی سهرکردایه‌تی هزیمی جووله‌که‌ی کردوو به‌ بۆ پارتی مونا فیه‌کان، نه‌وان هه‌لسان به‌پیلان دانان و ئاراسته‌کردنیان و شیوازه‌کانی پیلان و فریودان و وروژاندنی پشتیویان فیر ده‌کردن، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموویت: ﴿وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ ءَامَنُوا قَالُوا ءَامَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِءُونَ﴾ (البقرة: ۱۴).

نه‌سه‌فی له‌ ته‌فسیره‌که‌یدا ده‌لئیت: (شیاطینهم) نه‌وانه‌ن که‌ وه‌کو شه‌یتانه‌کانن له‌ هه‌لگه‌رانه‌وه‌یاندان، که‌ جووله‌که‌ن.^۱

جووله‌که‌کان شان به‌شان له‌گه‌ل مونا فیه‌کاندا پیلانیان ساز ده‌کرد له‌ دژی موسلمانان، له‌و باره‌شه‌وه خوای گه‌وره فه‌رموویه‌تی: ﴿بَشِّرِ الْمُنَافِقِينَ بِأَنَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ۝۱۳۸ الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِن دُونِ الْمُؤْمِنِينَ ؕ أَبِنَعُوتٍ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا﴾ (النساء: ۱۳۸-۱۳۹).

مامۆستا (محمد دروزه) ده‌لئیت: جمهوری پافه‌که‌رانی قورئان له‌سه‌ر نه‌وه‌ن که‌ (الکافرین) مه‌به‌ست له‌ جووله‌که‌کانه، هه‌ر له‌ خودی ئایه‌ته‌که‌شدا به‌لگه‌ هه‌یه له‌سه‌ر نه‌وه، له‌ ئایه‌تی دوا‌ی نه‌ویشدا به‌لگه‌یه‌کی تر هه‌یه ئاشکرایشه که‌ پاگرتنی جووله‌که‌کان له‌ لایه‌ن مونا فیه‌کانه‌وه وه‌کو سه‌رگه‌وره و، په‌یوه‌ندی به‌هیزی نێوانیان، شوینه‌واریکه له‌ شوینه‌واره‌کانی پیلانگیرانیان له‌ دژی بانگه‌وازی ئیسلامی و ده‌وله‌ته‌که‌ی.^۲

ئینجا هانی مونا فیه‌کانیشیان دا بۆ هه‌لگیرسانی شه‌ر له‌ دژی پیغمبر ﷺ، له‌ عوروه‌ی کوپی زوبه‌یره‌وه هاتوو که‌ ئوسامه‌ی کوپی زه‌ید (په‌زای خوای له‌سه‌ر بیت) بۆی گیراوه‌ته‌وه: پیغمبه‌ری خوا ﷺ سواری گوی دیرئیک بوو، ئوسامه‌ی

۱- بېروانه: تفسیر النسفی (۲۱/۱).

۲- بېروانه: سیره‌ الرسول ﷺ (لدروزة ۱۷۹/۲-۱۸۰).

کوپری زه‌یدیشی له‌گه‌لّ خۆی سوار کرد بۆ سه‌ردانی سه‌عدی کوپری عوباده له‌ به‌نی حارسی کوپری خه‌زه‌ج پیش پروداوی به‌در، ده‌لّیت: تا‌کو به‌لای کۆرپکدا تپه‌په‌بووه‌بدولای کوپری ئوبه‌ی کوپری ئه‌بی سه‌لوولی تیا‌دابوو، پیش موسلمان بوونی عه‌بدولا، ته‌ماشای کرد تیکه‌له‌یه‌که‌هه‌یه‌له‌ و کۆرپه‌دا له‌موسلمان و بتپه‌رست و جووله‌که، عه‌بدولای کوپری په‌واحه‌یش له‌وی بوو، کاتیک تۆزی ژیر پیی گویدرپه‌ژه‌که‌ گه‌یشه‌ کۆرپه‌که، عه‌بدولای کوپری لووتی خۆی داپۆشی به‌ چمکی پۆشاکه‌که‌ی، ئینجا وتی: تۆز مه‌که‌ن به‌ سه‌رماندا، ئینجا پیغه‌مبه‌ر ﷺ سلّوی لیکرد و پاره‌ستا و بانگی کردن بۆ لای خوا، و قورئانی به‌سه‌ردا خویندن ئینجا عه‌بدولا وتی: ئه‌ی کابرا قسه‌ له‌م قسانه‌ جوانتر نیه‌ ئه‌گه‌ر پاست بووایه، جا ئازارمان مه‌ده‌ له‌ کۆرپه‌که‌ماندا، بگه‌رپۆه‌ لای و لاخه‌که‌ی خۆت و هر‌کی هاته‌ لات بۆی بگه‌رپه‌وه، ئه‌وسا عه‌بدولای کوپری په‌واحه‌ وتی: به‌لکو بی‌ره‌ لامان له‌ کۆرپه‌که‌ماندا، چونکه‌ پیمان خو‌شه، ئینجا موسلمانان و جووله‌که‌کان ده‌ستیان کرد به‌ جنیودان به‌ یه‌کتر تا‌کو خه‌ریک بوو ده‌ست بکه‌ن به‌ شه‌رکردن، به‌لام پیغه‌مبه‌ر ﷺ هر‌ هیمنی ده‌کردنه‌وه‌ تا بی‌ده‌نگ بوون، دوا‌ی ئه‌وه‌ سواری و لاخه‌که‌ی بوو تا گه‌یشه‌ لای سه‌عدی کوپری عوباده و پیی فه‌رموو: ((یا سعد الم تسمع ما قال ابو حباب...)).

واته: ئه‌ی سه‌عد ئایا نه‌تبیس‌ت ئه‌بو حباب — مه‌به‌ستی عه‌بدولای کوپری ئوبه‌ی بوو — ئاوها و ئاوها‌ی وت، سه‌عدی کوپری عوباده وتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا لیی خو‌ش به، سویند به‌و که‌سه‌ی قورئانی به‌سه‌رتدا دابه‌زاندوه، خه‌لکی مه‌دینه‌ هه‌موویان ریکه‌وتن له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی بیکه‌ن به‌ سه‌رگه‌وره، جا کاتیک خوا‌ی گه‌وره‌ ئه‌وه‌ی په‌تکرده‌وه‌ به‌و حقه‌ی که‌ به‌ ئیوه‌ی به‌خشی، ئه‌و دوورخایه‌وه، بۆیه‌ ئه‌وه‌ ده‌هکات که‌ ده‌بیینی، ئیتر پیغه‌مبه‌ر ﷺ لیی خو‌ش بوو.^۱

۵- تانه لیدانی جووله که کان له و که سه ی ئیمانی هینا له قه شه کان (عه بدولای کورپی

سه لام) ﷺ:

عه بدولای کورپی سه لام کاتیک به هاتنی پیغمبر ﷺ ی زانی بۆ مه دینه، هاته لای وتی: من دهرباره ی سئ مه سه له پرسیارت لی ده که م پیغمبر نه بیته که س وه لاهه که ی نازانیت، وتی: یه که مین نیشانه کانی قیامهت چیه؟ یه که مین خواردنی به هه شت چیه؟ به هوی چیه وه کور له باوک ده کات؟ یان له خالوانی ده کات؟ پیغمبر ﷺ فه رموی: ((خبرني بهنّ انفا جبریل)) واته: پیش که میک جبریل ناگاداری کردمه وه، ده لیت عه بدولا وتی: نه وه دوژمنی جووله که یه له فریشته کان، ئینجا پیغمبر ﷺ فه رموی: ((اما اول اشراط الساعة: فنار تحشر الناس من المشرق الى المغرب...)).^۱

واتا: یه که مین نیشانه کانی قیامهت، ناگریکه خه لکی کۆده کاته وه له پۆژه لاتا وه بۆ پۆژئاوا، یه که م خواردنی به هه شتیبه کانیش جگه ری ماسیه، مه سه له ی لی که چوونیش له منالدا، پیاو نه گه ر چوه لای خیزانه که ی و ئاوی خوی پیش خیزانه که ی هات له خوی ده چیت مناله که، نه گه ر ئاوی ئافره ته که یه پیش پیشتهر بیت له ئافره ته که ده چیت، وتی: شایه تی ده ده م تو پیغمبره ری خوایت، ئینجا وتی: نه ی پیغمبره ری خوا جووله که خه لکی بوختانکه رن نه گه ر بزانه م موسلمان بوومه پیش نه وه ی پرسیاریان لی بکه یته بوختانم بۆ ده که ن، جووله که کان هاتن و عه بدولا چوه ژوره وه، پیغمبر ﷺ فه رموی: عه بدولای کورپی سه لام چۆن پیاویکه له نیتواندا؟ وتیان: زانتر و کورپی زانترمانه و، چاکتر و کورپی چاکترمانه، پیغمبر ﷺ فه رموی: پیتان چۆنه نه گه ر عه بدولا موسلمان بیت؟ وتیان خوا له وه بیپاریزیت، ئیتر عه بدولا ده رچو بۆلایان و وتی: ((اشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمدا رسول الله))، وتیان به لگوتو خراپتر و کورپی خراپترمانی و، ده ستیان کرد به قسه پیکردنی.^۲

۱- البخاری: کتاب الانبیاء، باب خلق آدم، رقم (۳۳۲۹).

۲- البخاری: کتاب الانبیاء، باب خلق آدم، رقم (۳۳۲۹).

ئه‌وان هر قه‌شه‌یه‌ک موسلمان بویه نازاریان دهدا و گومانیان له‌ده‌وری دروست ده‌کرد و بوختانیان بۆ ده‌کرد، قورئانیش باسی ئه‌م هۆکاره‌ی بۆمان کردووه و به‌رگریشی له‌ئو موسلمانانه‌ کردووه که ئه‌و هیرشانه له‌ دژیان کراوه، خوای گه‌وره ده‌فرموویت: ﴿لَيْسُوا سَوَاءً مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ أُمَّةٌ قَائِمَةٌ يَتْلُونَ آيَاتِ اللَّهِ ءَاتَاءَ اللَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ ﴿١١٣﴾ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسْرِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَأُولَئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١١٤﴾ وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴿١١٥﴾﴾ (ال عمران: ۱۱۳-۱۱۵).

واحیدی له (اسباب النزول) دا وتویه‌تی: ئیبنو عه‌باس و موقاتیل وتویانه: کاتی‌ک عه‌بدو‌لای کورپی سه‌لام و سه‌له‌به‌ی کورپی سه‌عه‌ی^۱ و ئوسه‌یدی کورپی سه‌عه‌ی و ئه‌سه‌دی کورپی عوبه‌ید و، ئه‌وانه‌ی له‌ جوله‌که موسلمان بوون، قه‌شه‌کانی جوله‌که وتیان: پیاو خراپه‌کانمان نه‌بی‌ت که‌س ئیمانی به‌ موحه‌مه‌د نه‌هیتاوه، ئه‌گه‌ر ئه‌وانه چاک بویه‌ن وازیان له‌ ئاینی باو باپیرانیان نه‌ده‌هیتا، ئینجا پێیانیان وت: ئیوه ناپاکیتان کرد که‌له‌ ئاینی خۆتان هه‌لگه‌رانه‌وه. ئیتر خوای گه‌وره‌یش ئه‌م ئایه‌ته‌ی دابه‌زاند: ﴿لَيْسُوا سَوَاءً مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ أُمَّةٌ قَائِمَةٌ يَتْلُونَ آيَاتِ اللَّهِ ءَاتَاءَ اللَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ ﴿١١٣﴾﴾ (ال عمران: ۱۱۳).

۶- واته‌وات کردن و تانه‌ئیدان له‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ و موسلمانان:

جوله‌که به‌دوای هه‌ل ده‌گه‌ران بۆ زیان گه‌یاندن به‌ موسلمانان و په‌رته‌وازه‌کردنیان، یه‌کی‌ک له‌وه‌لانه‌ ئه‌وه بوو، له‌ مانگه سه‌ره‌تاکاندا یه‌کی‌ک له‌وه‌قیبانه‌ی به‌یعه‌تیان به‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ دا له‌ عه‌قه‌به‌ وه‌فاتی کرد، که ئه‌بو ئومامه ئه‌سه‌دی کورپی زوراره‌ی خه‌زه‌جی بوو په‌زای خوای لی بی‌ت، ئه‌و کاته‌ی پرومه‌تی‌بو جه‌سته‌ی سوور بوویه‌وه پیغه‌مبه‌ر ﷺ سه‌ردانی کرد و فه‌رمووی:

۱ - ئیبنو حه‌جه‌ر ده‌لێت: ده‌وتریت سه‌عه‌نه، ده‌گێرته‌وه: سه‌عه‌ی، (الاصابة - ترجمة اسيد بن سعيا) هه‌روه‌ها ئیبنو حه‌جه‌ر باسی ئه‌سه‌دی کردووه نه‌ک ئوسه‌ید له‌ ژياننامه‌ی ئه‌سه‌دی کورپی سه‌عه‌ی قه‌ره‌زی.

((سیقولون، لو لا دفع عن صاحبه، ولا املك له ضرا ولا نفعاً، ولأتمحلنّ له)) واته: ئیستا جووله‌که‌کان ده‌لین با ئه و نه‌خۆشیه‌ی له‌سهر هاوه‌له‌که‌ی لابرده‌یه، منیش نه سوود و نه زیانی ناتوانم پی بگه‌یه‌نم، به‌لام هه‌ولئیکی بۆ ده‌ده‌م پزگاری بیئت، ئیتر فه‌رمانی کرد له دوو جینگه‌وه سه‌ری داخ کرا و مرد، ئه‌م پروداوه‌ش تا‌که پروداویک نه‌بوو کینه‌ی جووله‌که‌ی له‌ دژی موسلمانان ده‌رخست چونکه له‌ سه‌ره‌تای کۆچکردندا ئه‌وه‌یان بلأوده‌کرده‌وه که جادوویان کردووه له‌ موسلمان و کوپیان نابیئت، بۆ ئه‌وه‌ی موسلمانان سه‌غلات بکه‌ن و ئه‌و که‌شه خۆشه‌یان ئی تیک بده‌ن که تیای ده‌ژیان، بۆیه کاتیکیه‌که‌مین منالی کوپ له‌ دایک بوو له‌ نیوان موهاجیره‌کاندا که عه‌بدو‌لای کوپی زوبه‌یر بوو، خۆشی و شادیه‌کی زۆر بلأو بوویه‌وه له‌ نیوانیاندا.^۱ ئه‌سمائی کچی ئه‌بو به‌کر په‌زای خویان ئی بیئت ده‌گێرپه‌ته‌وه کاتیکی عه‌بدو‌لای کوپی زوبه‌یر له‌ سکیدا بوو، ده‌لئیت:

ده‌رچووم و کاتی مندال بوونم بوو، هاتمه مه‌دینه و، له‌ قویا دابه‌زیم و له‌وی مندالم بوو، ئینجا برده‌مه لای پیغه‌مبه‌ر ﷺ و ئه‌ویش مناله‌که‌ی خسته باوه‌شی و داوای خورمایه‌کی کرد و جوی و تفی کرده ناو ده‌می، ئیتر ئه‌وه به‌که‌مین شت بوو چووه ناو سکیه‌وه، دوایی که‌میکی له‌ خورماکه خسته ناو ده‌می و دو‌عای بۆ کرد، ئه‌و به‌که‌م منال بوو له‌وی له‌دایک بوو، بوو به‌مایه‌ی شادیه‌کی زۆر لای موسلمانان، چونکه پێیان وترابوو جووله‌که جادوویان کردووه و کوپتان نابیئت.^۲

له‌ په‌یوایه‌تیکی تردا هاتوووه که ناوی ناوه عه‌بدو‌لای، پاش ئه‌وه که ته‌مه‌نی گه‌یشته‌هوت یان هه‌شت سال هات بۆ ئه‌وه‌ی به‌یعت بدات به‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ، زوبه‌یری باوکی ئه‌وه‌ی پی و تبوو، ئیتر پیغه‌مبه‌ر ﷺ پێکه‌نی که بینی به‌ره‌و لای دیت... موسلمانان له‌ کاتی له‌دایک بوونی عه‌بدو‌لای (الله اکبر) یان ده‌کرد.^۳

۱- بېروانه: اليهود في السنة المطهرة (۱/۲۶۵).

۲- البخاري، كتاب العقیقة - باب تسمية المولود، ورقمه (۵۴۶۹) واللفظ له، ومسلم كتاب الاداب - باب استحباب تحنك المولود ورقمه (۲۵-۲۱۴۶).

۳- بېروانه: المستدرک، للحاکم: كتاب معرفة الصحابة (۳/۵۴۸)، وقال هذا حديث صحيح على شرط الشيخين، ووافقه الذهبي.

۷- هه لویستیان له گۆرینی قبیله :

له وانه به پروداوی گۆرینی قبیله به که مین پروداو بیت که شه په که ی گواسته وه له قسه کردنه وه بۆ په لاماردان و دهستیوه ردانی کرده یی له لایه ن جووله که وه، به مه بهستی له فکردنی ده ولته تی ئیسلامی تازه پیگه یشتوو،^۱ له به رانی کوی پی عازیبه وه په زای خوی لای بیت ده گیرنه وه، به که مین جار پیغه مبه ر ﷺ هاته مه دینه، چوو له لای باوو باپیرانی - یان خالوانی - له نه نصاره کان و شانزه یان حه فده مانگ له نوێژدا پروی ده کرده به یتولمه قدیس، به لام خوی پیی خوش بوو قبیله که ی پروه و مالی خوا بیت، به که مین نوێژیش که کردی نوێژی عه صر بوو، به کیک له وانه ی که له که لیدا نوێژیان کرد، ده رچوو به لای مزگه و تیکدا تپه پی له نوێژدا بوون، له کاتی کړنووشدا وتی: سویند به خوا له که ل پیغه مبه ر ﷺ نوێژم کرد و پرومان به ره و مه که بوو، نه وانیش هر له جیگای خویانه وه سووپانه وه به ره و مالی خودا، جووله که کان پییان خوش بوو پیغه مبه ر ﷺ پروی ده کرده به یتولمه قدیس، به لام کاتیک پروی کرده که عبه پییان ناخوش بوو،^۲ له م پروداوه شدا هه ندی ئایه تی مه زن دابه زییه سه ر پیغه مبه ر ﷺ که په ند و ناموژگاری تیدا بوو بۆ موسلمانان، خوی گه وره ده فه رموویت:

﴿وَمَنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِنَّهُ لَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ ۗ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿۱۵۹﴾ وَمَنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۗ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ ۚ إِنَّهَا لَيَكُونُ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ فَلَا تَحْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي ۚ وَإِنَّمَا بَعَثْتُ عَلَىٰكُمْ نَحْمًا وَلَعْنَةً ۗ وَأَعْلَمُكُمْ بِتِلْكَ الْأَمْثَلِ حَقًّا ۗ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللَّيْلِ وَالنَّجْمِ وَالشَّجَرِ وَالْحَدِيدِ فَذَلِكُمُ الْجَاهِلُ الْأَعْمَىٰ ۚ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْلَ خُلُوبٍ لَأَجْرُهُ لَكَرِيمٌ ﴿۱۶۰﴾﴾

۱- بهوانه: اليهود في السنة المطهرة (۱/۲۵۸).

۲- البخاري: كتاب الايمان، باب الصلاة من الايمان، ورقمه (۴۰).

لِي وَلَا تَكْفُرُونَ ﴿البقرة: ۱۴۹-۱۵۲﴾.

• خوای‌گه‌وره باسی‌نه‌وی کردووه که جووله‌که ده‌یلین له‌کاتی‌گړپنی قبيله‌دا، له دروستکردنی‌گومان و پرسیار له پیش‌پوډاووکه، نه‌مه‌یش‌نامازه ده‌کات بؤ پيغمبرایه‌تی موحه‌مه‌د ﷺ، چونکه نه‌وه مه‌سه‌له‌یه‌کی نادیار بوو، باسی‌کرد و ئینجا پوویدا، نه‌وه‌یش به‌لگه‌یه له‌سر نه‌وی که موحه‌مه‌د ﷺ پيغمبره و باسی شتگه‌لیک ده‌کات که هیشتا پووین نه‌داوه.

مه‌روه‌ها نامازه‌یش ده‌کات بؤ چاره‌سه‌رکردنی‌کیشه‌گان له پیش‌که‌وتنه‌وه‌یان، بؤ نه‌وی موسلمانان خوین ناماده بکن بؤ زال بوون به‌سر گرفته‌کاندا، چونکه پوډاوو که کتوپر بیت قورس ده‌بیت له‌سهریان و تووشی شپرزه‌بیان ده‌کات، به پیچه‌وانه‌ی نه‌وی که پیشتر ناگایان لی بیت^۱.

(ابو السعود) له ته‌فسیره‌که‌یدا ده‌لایت: باسی مه‌سه‌له‌کی کرد پیش‌پوډانی بؤ نه‌وی موسلمانان دل و دهرونیان ناماده‌بیت بؤ پوویه‌پووبوونه‌وی مه‌لوستی نه‌وان، چونکه هه‌والی ناخوش نه‌گه‌ر کتوپر بیت قورس ده‌بیت له‌سر دهریون، وه‌لامی ناماده‌کراویش به‌هیزتر ده‌بیت بؤ ناحزی سه‌رسخت^۲.

خوای‌گه‌وره‌یش جووله‌که‌کانی به نه‌زاین و به‌د په‌وشتی له‌به‌ر په‌خنه‌گرتیان له‌گړپنی قبيله و پلان‌گړپنیان له‌دزی پيغمبر ﷺ... خوای‌گه‌وره ده‌فرمویت:

﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعِ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلَى عَقْبَيْهِ وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرءُوفٌ رَحِيمٌ﴾ (البقرة: ۱۴۳).

نایه‌ته‌که باسی نه‌وه ده‌کات که نویژکردن به‌ره‌و به‌یتولمه‌قدیس‌تاقیکردنه‌وه بوو، گواستنه‌وه‌شی بؤ که‌عبه هه‌ر تاقیکردنه‌ویه، (البیضاوی) له ته‌فسیره‌که‌یدا

۱- بېوانه: الصراع مع اليهود، د. محمد ابو فارس (۱۰۲/۱).

۲- بېوانه: تفسیر ابن سعود (۱۷۱/۱).

ده‌لئیت: ئیمه قیبله‌ی تۆمان نه‌کرده به‌یتولمه‌قدیس ته‌نھا بۆ ئه‌وه نه‌بیّت بزانیڭ کئ ده‌که‌ویته شوین پیغمبر ﷺ و کئ پاشگه‌ز ده‌بیته‌وه، بۆ ئه‌وه‌ی خه‌لکی پئ تا قیبه‌که‌ینه‌وه، بزانیڭ کئ شوینکه‌وتووی تۆ ده‌بیّت له‌ نوێژکردندا و کئ واز له قیبه‌ی باووباپیرانی ناهینیت، یان بۆ ئه‌وه‌ی بزانیڭ کئ شوینی پیغمبر ده‌که‌ویت و کئ شوینی ناکه‌ویت، هه‌رچیش له‌ به‌ر شتیکی کاتی بیّت به‌ لاجوونی لاده‌چیت، ... واته: ئیمه تۆمان نه‌گیڤراوه‌ته‌وه بۆ ئه‌وه‌ی که له‌سه‌ری بووی ته‌نھا بۆ ئه‌وه نه‌بیّت بۆمان ناشکرا بیّت کئ جئگیر ده‌بیّت له‌سه‌ر ئیسلام کئ پاشگه‌ز ده‌بیته‌وه به‌هۆی دوو دلی و ئیمان لاوازییه‌وه.^۱

چونکه‌ سه‌ره‌تا نوێژکردن پوهو که‌عه‌ بوو، ئینجا پووین کرده به‌یتولمه‌قدیس، جارئکی تر گه‌رانه‌وه به‌ره‌و که‌عه‌، ئه‌وه‌یش هیچی تیا نیه، چونکه‌ خوا‌ی گه‌وره‌ فرمانی پئکردوه، واته‌ پووکرده هه‌ر جئگایه‌ک له‌سه‌ر فرمانی خوا هه‌ر خوا په‌رستنه، خه‌لکی ئه‌وه‌نده‌یان له‌سه‌ره‌ ملکه‌چ بن بۆ فرمانی خوا و، په‌یوه‌ست بن به‌ ئاراسته‌کانی، ئه‌و که‌سه‌ی گوێڤرایه‌لی پیغمبر ﷺ ده‌بیّت به‌ سه‌رکه‌وتوو داده‌نریت له‌ تا قیبه‌که‌وه‌که‌دا، هه‌ر که‌سئک پازی نه‌بیّت به‌ حوکمئک له‌ حوکمه‌کانی شه‌رع ده‌که‌ویت و تیا ده‌چیت، ئیمانی راسته‌قینه‌ش ئه‌وه‌یه که‌ خاوه‌نه‌که‌ی پابه‌ند ده‌کات به‌ شوینکه‌وتنی شه‌رع و لادان له‌ ئاره‌زوو،^۲ بۆیه‌ هاوه‌لان جئگیر بوون و وه‌لامی فرمانی خویان دایه‌وه.

له‌ ئیبنو عومه‌ره‌وه ﷺ فه‌رموویه‌تی: له‌ کاتئکدا خه‌لکی نوێژیان ده‌کرد له‌ قوبا له‌ نوێژی به‌یانی که‌سئک هات و وتی: پیغمبری خوا ﷺ قورئانی به‌سه‌ردا دابه‌زییوه ئه‌مشه‌و، فرمانی پئکراوه‌ پوو بکاته که‌عه‌ له‌ نوێژدا، ئه‌وانیش پووین کرده که‌عه‌، پاش ئه‌وه‌ی پووین کردبوویه‌ شام.^۳

هه‌روه‌ها ئایه‌ته‌که‌ په‌رۆشی ئیمانداران ده‌رده‌خات له‌سه‌ر براکانیان، چونکه‌ ده‌یانوت چاره‌نووسی براکانمان چۆن ده‌بیّت که‌ مردوونه و له‌ ژیاناندا پووین

۱- بېروانه: تفسیر البیضاوی نقلًا عن الصراخ مع اليهود (۱۰۱/۱).

۲- بېروانه: الصراخ مع اليهود (۱۰۱/۱).

۳- بېروانه: تفسیر ابن کثیر (۲۷۵/۱) ط/ دار الشعب.

ده‌کرده به‌یتولمه‌قدیس، خوی‌گه‌وره‌یش ناگاداری‌کردنه‌وه که نویژه‌کانیان
 وه‌رگیراوه، ئیبنو‌عه‌بیاس ﷺ ده‌گیرپته‌وه:

که پیغه‌مبه‌ر ﷺ داوی لی‌کرا پوو بکاته که‌عه، وتیان: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری‌خوا،
 وه‌ی براکانمان که له‌دونیا‌ده‌رچوون و نویژیان به‌ره‌و به‌یتولمه‌قدیس ده‌کرد؟

ئیت‌ر خوی‌گه‌وره ئه‌م نایه‌ته‌ی دابه‌زاند: ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ﴾
 (البقرة: ۱۴۳).

مه‌روه‌ها بۆیانی پوون‌کرده‌وه که خوی‌گه‌وره به‌سۆز و به‌زه‌ییه و به‌م
 شیوه‌یش ئاسوده‌یی ده‌خاته دل و ده‌روونی موسلمانانه‌وه و له‌دله‌پاوی‌پزگاریان
 ده‌کات و، په‌زامه‌ندی و متمانه و جیگیربوونیان پی‌ده‌به‌خشیت...^۲

• ﴿قَدْ زُرِيَ ثَقَلَبٌ وَجْهَكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ
 شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ وَإِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ
 لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَمَا اللَّهُ بِغَفِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿۱۴۴﴾ وَلَئِنْ آتَيْتَ الَّذِينَ أُوتُوا
 الْكِتَابَ بِكُلِّ آيَةٍ مَا تَبِعُوا قِبْلَتَكَ وَمَا أَنْتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ وَمَا بَعْضُهُمْ بِتَابِعٍ قِبْلَةَ
 بَعْضٍ وَلَئِنْ آتَبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّكَ إِذَا لَمِنَ
 الظَّالِمِينَ ﴿۱۴۵﴾ الَّذِينَ آتَيْنَهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ، كَمَا يَعْرِفُونَ آبَاءَهُمْ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنْهُمْ
 لَيَكْفُرُونَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿۱۴۶﴾ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَ مِنَ الْمُكْفِرِينَ ﴿۱۴۷﴾ وَلِكُلِّ
 وَجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيَهَا فَاسْتَبِقُوا الْحَيَاتِ آيِنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمْ اللَّهُ جَمِيعًا إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ
 شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ (البقرة: ۱۴۴-۱۴۸).

پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌په‌رۆش بووله نویژکردنیدا پوو بکاته که‌عه‌ی ئیبراهیمی
 باوکی ﷺ، چونکه مافدارترین که‌سه به‌ئه‌و، خوی به‌ره‌می‌دوعای ئه‌و بوو،
 مه‌لگری‌ئالای به‌کتابه‌رستیه به‌راستی وه‌کو چۆن ئیبراهیم مه‌لیگرت، ئینجا

۱. بپوانه: سنن الترمذی (۲۰۸/۵)، ورقمه (۲۹۶۴) وقال الترمذی هذا حدیث حسن صحیح.

۲. فی ظلال القرآن (۱۳۳/۱).

پیغمبر ﷺ، به هه‌مان شیوه به په‌رۆش بوو بۆ ئه‌وه‌ی جیاواز و سه‌ربه‌خۆ بیته له ئاینه‌کانی پیش‌خۆی، که لایان دابوو وه‌کو جووله‌که و گاوره‌کان، بۆیه پیغمبر ﷺ قه‌ده‌غهی ده‌کرد لئیان لاسایی ئه‌وان بکه‌نه‌وه و فه‌رمانیشی ده‌کرد به جیاوازی بوون له‌گه‌لیاندا و، ناگاداری ده‌کردنه‌وه نه‌که‌ونه هه‌مان هه‌له‌کانی ئه‌وان، ئه‌مه‌یش ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نیت که به شیوه‌یه‌کی به‌رده‌وام پوو بکاته قیبله‌ی باوکی پیغمبران، که یه‌که‌مین ماله بۆ خوا دروست کرابیت.^۱

پروداوی گواستنه‌وه‌ی قیبله‌چه‌ندین واتای سیاسی و سه‌ربازی و ئایینی و میژوویی تیدایه، لایه‌نه سیاسی‌ه‌که‌ی ئه‌وه بوو دوورگی‌ی عه‌ره‌بی کرد به خولگی پروداوه‌گان، لایه‌نی میژوویی ئه‌وه بوو جیهانی به‌سته‌وه به میراتی عه‌ره‌بی بۆ ئیبراهیم (علیه السلام)، لایه‌نی سه‌ربازیشی ئه‌وه بوو ریگی‌ی خۆشکرد بۆ فه‌تحرندی مه‌که‌که و کۆتایی پێهینانی باری نه‌گونجایی مالی خوا، بۆ ئه‌وه‌ی بیته مه‌لبه‌ندی یه‌کخواپه‌رستی پاش ئه‌وه‌ی که مه‌لبه‌ندی بته‌رستی بوو.^۲

• ﴿وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِنَّهُ لَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ وَمَا اللَّهُ بِغَفِيلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٩﴾ وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ، إِنَّمَا يُكُونُ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي وَلَا تَمَنَعْنِي عَلَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥٠﴾ كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِنْكُمْ يَتْلُوا عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿١٥١﴾ فَأَذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ ﴿البقرة: ١٤٩-١٥٢﴾.

وه‌کو چۆن خوای گه‌وره به ئیماندارانی وتبیت: نیعمه‌تی پووکردنتان بۆ قیبله‌که‌تان و، جیاکردنه‌وه‌تان به‌که‌سایه‌تی خۆتان، له نیعمه‌ته‌کانی خویه له سه‌رتان، پیش ئه‌وه‌یش چاکی تری زۆری له‌گه‌لتان کردوه، له‌وانه:

۱- به‌وانه: الصراع مع اليهود (١/١٠٠).

۲- به‌وانه: الاساس في السنة (١/٤٤٠).

- ﴿ كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا ﴾ چونکه بوونی پښه مېرګه ﷺ وه کو سر کرده ی په روه رشکاران و بانگوازان، تايبه تمندی نه و بژارده یه که خوی گه وره سر به رزیانی کرد به نه و پښه به ره، زانای د هرونه کان و چاره سرکه ری دلّه کان و ږوونکی چاوه کان....

- ﴿ يَتْلُوا عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا ﴾ چونکه بابته ی سره کی بو بنیاتنان و په روه رده کردن، ته کانی خوی گه ورده یه که هه میسه له گه ږوواوه کاندا داده به زی، بو یه نه وان بوون به نه وه یه کی ناوازه له میژووی مروّفایه تیدا.

- ﴿ وَيُزَكِّيكُمْ ﴾ چونکه ماموستای په روه رشکار - پښه مېرګه ﷺ - خوی به رپرس بوو له هه لمته ی په روه رده کردن، هر خوی شی بوو که په وشتی و جیبه جیکردنی بو حوکمه کانی قورثانی پیروژ گه یشته نه و ناسته ی تاك بوویه وه له نیوان هه موو ناده میزاده کاندا: ﴿ وَإِنَّكَ لَعَلَّ خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴾ (القلم: ۴). هر نه ویش بوو که عانیسه (په زای خوی لی بیت) به مه زنتین خه سلّهت وه سفی کرد کاتیک فه رموی: (کان خلقه القران)، واته: په وشتی نه و په وشتی قورثان بوو، نیتر هاوه لانیش قورثانیان ده بیست له زمانی پښه مېرګه ﷺ و نه و قورثانه یان ده بیینی که به بهر چاویانه وه پئی ده کرد.

- ﴿ وَنَعَلِمُكُمْ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ ﴾، نه مه نه رکی سیه مه که بریته له فیترکردنی هاوه له به پړزه کان، قورثانی پیروژ بو نه وه ی کاریگر بیت پیویستی هه یه به په روه رشکاریکی خواناس که دلّه کان پاک بکاته وه و، هه لسیّت به فیترکردنی شه ری خوا بو خه لکی و، هه له کانیان بو چاک بکاته وه له تیگه یشتنیاندا، پښه مېرګه ﷺ خوا ﷺ هاوه لانی فیترده کرد له سر پښازی خویته ی، نیتر هاوه لانیش پښازی فیترکردن و په روه رده کردن و، بانگه واز و، سر کردایه تی کردنی خه لکی له پښه مېرګه ﷺ فیتر ده بوون، پښه مېرګه ﷺ توانی نه وه که به ته وای ناماده بکات بو سر کردایه تی مروّفایه تی، هاوه لانیش له دوی خوی به رده وام هر په روه رده ی

قورئان و پیغه مبرایه تیان هه لده گرت بۆ هه موو جیگایه ک و، بوون به شایهت له سه ر خه لکی.

- ﴿وَعَلِّمُوا كُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ﴾: نه وان چی بوون پیش په یامی پیغه مبر ﷺ دوی نه وه بوون به چی؟ نه وان هه میسه له جهنگ و ململانی و نه فامیه کی کویرانه دا بوون، به لام به فه زلی خوا بوون به نه ته وه یه کی مه زن، په یام و نامانجیکی هه یه له زیاندا، هیچ خه میکیان نیه ته نها په زامه ندی خوا و گوژیراه لئی بۆ خوا و پیغه مبر ﷺ، له تاکر هوی و خو په رسته یه وه پویشتن به ره و بنیاتنانی کومه ل و نه ته وه و، ده ولت و دروستکردنی شارستانی، به وهش بوون به شایسته ی مه زنتزین دوو نیشانه له بوونه وه ردا.

- ﴿كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَوْ ءَامَنَ أَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ مِّنْهُمْ الْمُؤْمِنُونَ وَأَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ (ال عمران: ۱۱۰).

هه روه ها نیشانه ی: ﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعِ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلَىٰ عَقْبَيْهِ وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ عِبَادَهُ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرءُوفٌ رَّحِيمٌ﴾ (البقرة: ۱۴۳).

- ﴿فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُون﴾: نه م چا که و به خششانه، پیویستی هه یه به یادی خوا و سوپاسکردنی به یانیان و ئیواران، خوی گه وره یش هانی ده دان له سه ر نه وه ی یادی بکه ن، خویشیان پاش نه وه ی و نبوی ئیو بیابان بوون، له لای خوا گه وره باس ده کرین.

جیگای خویه تی خوی گوره سوپاس بکریت له سه ر نه و هه موو چاكانه^۱.
 به و شیوه ش، نایه ته پیروزه کان هاوه لانی په روه رده ده کرد له ریگه ی پوداوه
 گوره کانه وه، که سایه تی به هیزی موسلمانان دروست کرد که جگه له نیسلام به
 هیچ نایینیکی تر پازی نابیت، که جووله کیشی ناسیووه له ریگه ی قورئانه وه و به
 ته وای لیان حالی بووه، وه کو خوی گوره فه رمویه تی: ﴿وَلَنْ تَرْضَىٰ عَنْكَ الْيَهُودُ
 وَلَا النَّصْرَىٰ حَتَّىٰ تَبِيعَ مِلَّتَهُمْ ۗ قُلْ إِنَّ هُدَىٰ اللَّهِ هُوَ الْهُدَىٰ ۗ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِي
 جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ﴾ (البقرة: ۱۲۰).

۸- هه ندیک له سیفه ته کانی جووله که که له قورئاندا هاتووه:

نه و که سه ی به دوی جووله که و هه لویسته کانیان بگه پیت له دژی پیغمبر ﷺ
 ناشیرینی کرده وه کانیان بۆ دهرده که ویت، هه روه ها نه و به دپه وشستی نه وان
 له سه رین، هیچ سه بیرش نیه بۆ که سانیک که له نایینی خویان هه لگه پینه وه به و
 شیوه بن. دهرده سه ری پیغمبر ﷺ و هاوه لانی له گه لّ جووله که دا سه خت و ناخوش
 بوو، قورئانی پیروز باسی هه ندیکانی کردووه، هه روه ها کتیه کانی سیره و میژوو
 پین له و شیوه هه و الا نه، قورئانی پیروز و سوننه تی پیغمبر ﷺ باسی خه سه له ته
 ناشیرینه کانیان کردووه وه کو دوووی و، به دپه وشستی له گه لّ خوا و پیغمبردا،
 پیلان گپران و ته له که بازی و، پووپامایی و، سوود وهرنه گرتن له زانست و، بق و
 کینه و، چاو تیپرینه مالی خه لکی و، ته ماعکاری و، په زیلی و، نانکویری و،
 بیسه رمی و، له خویایی بوون و خۆبه زل زانین و خۆ دهرخستن و هاوتا بۆ خوا
 برپاردان و دژی ته تی کردنی پیاوچاكان و لاسایی کرنه وه ی کوپرانه و زانست
 شاردنه وه و تیکدانی زانیاریه کان و ته له که بازی له دهر قه ده غه کراوه کان و
 جیاوازی و چینایه تی له جیه جیکردنی حوکه کان و به رتیل خواردن و درۆکردن و
 ناپاکی^۲.

۱- بروهانه: التربية القيادية، (۲/ ۴۴۲).

۲- بگه پیوه بۆ کتیبی به پیژی: د. عبدالله الشقاری (اليهود في السنة المطهرة).

وَعَدَيْهَا وَبَصَلِهَا قَالِ اسْتَبْدَلُوا الَّذِي هُوَ آذَنٌ بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ أَهْبَطُوا
مِصْرًا فَإِنَّ لَكُمْ مَّا سَأَلْتُمْ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذَّلِيلَةُ وَالْمَسْكَنَةُ وَبَاءُوا بِغَضَبٍ مِّنْ
اللَّهِ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّنَ بِغَيْرِ الْحَقِّ ذَلِكَ بِمَا
عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٦١﴾ (البقرة: ٦١).

* شارده‌وه‌یان بوزانست و تیکدانیان بوزاستیه‌کان؛

ئو و خه‌سلته‌ه‌ر له‌دیر زه‌مانه‌وه‌له‌گه‌ل جووله‌که‌دا بووه، ئه‌بو هوره‌یره
ده‌گپرتیه‌وه‌له‌ پیغمبر ﷺ که‌فه‌رموویه‌تی: "قیل لبني اسرائيل (وادخلوا الباب
سجدا وقولوا حطة) فبدلوا، فدخلوا يزحفون على استقام، وقالوا: حبة في شعرة"
واته: به‌بنی ئیسرائیل و ترا ... (وادخلوا الباب سجدا وقولوا حطة) به‌لام ئه‌وان
گورپیان و، خویان خشان له‌سه‌ر پاشی خویان و وتیان: دهنکه‌تویه‌ک له‌موویه‌کدا.

گه‌وره‌ترین ئه‌و زانستانه‌ش قه‌شه‌کانی جووله‌که‌هه‌ولیاندا بیشارنه‌وه، زانیان بوو
به‌ پیغمبرایه‌تی موحه‌مه‌د ﷺ، ئیبینو‌عه‌بباس (په‌زای خوای لی بیت)
ده‌فه‌رموویت: پافیعی کوپی حاریسه‌و سه‌لامی کوپی میشکه‌م و مالیکی کوپی
سه‌یف و پافیعی کوپی حوریمله، هاتنه‌لای پیغمبر ﷺ و وتیان: ئه‌ی موحه‌مه‌د
ئایا تو بانگه‌شه‌ی ئه‌وه‌ناکه‌ی له‌سه‌ر ئاینی ئیبراهیمی و باوه‌پریشت هه‌یه‌به
ته‌وراتی ئیمه‌و شایه‌تی ده‌ده‌یت که‌پاسته؟ پیغمبر ﷺ فه‌رموی: به‌لی، به‌لام
ئیه‌و شنتان داهیناوه‌و نکولیتان کردوه‌له‌ئو په‌یمان‌ه‌ی خوای گه‌وره‌لی
وه‌رگرتبوون، ئه‌وه‌ش فه‌رمانتان پیکراوه‌ناشکرای بکه‌ن به‌لام ده‌یشارنه‌وه، منیش
بی‌به‌ریم له‌وه‌ی داتانه‌یناوه، وتیان: ئیمه‌ده‌ست به‌وه‌ده‌گرین که‌لامانه‌و ئیمه
له‌سه‌ر پیگای پاستین و، باوه‌پریشت پی‌ناهیئین و شویت ناکه‌وین، ئیتر خوای
گه‌وره‌ده‌رباره‌یان ئه‌م ئایه‌ته‌ی داگرت: ﴿قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ حَتَّىٰ
تُقِيمُوا التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُمْ مَّا أُنزِلَ

إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿ (المائدة: ۶۸).^۱

* دوو به‌ره‌کی:

جووله‌که هه‌میشه ناکۆکن له بیروباوه‌پدا، جیاوازن له حوکمه‌کانیاندا، وا ده‌زانی کۆکن به‌لام دله‌کانیان په‌رته‌وازه‌یه، وه‌کو خوی گه‌وره باسیانی کردووه: ﴿لَا يُفَعِّلُونَكُمْ جَمِيعًا إِلَّا فِي قُرَى مُّحَصَّنَةٍ أَوْ مِنْ وَرَاءِ جُدُرٍ بَأْسُهُمْ بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ تَحْسَبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّىٰ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ﴾ (الحشر: ۱۴).

* به‌رتیل:

یه‌کێک له‌خه‌سله‌ته‌کانی جووله‌که ئه‌وه‌یه، له‌پێناو به‌دی هێنانی ئه‌و ئامانجه‌ی ده‌یانه‌وێت پێی بگن هه‌موو پێگایه‌ک ده‌گرنه‌به‌ر، با ناکۆکیش بن له‌گه‌ل شه‌رعدا وه‌کو، به‌رتیلدان و مالی حه‌رام، خوی گه‌وره‌یش به‌م شێوه‌یه باسیانی کردووه: ﴿سَمَّعُونَ لِلْكَذِبِ أَكْثَرُونَ لِلسَّحْتِ فَإِنْ جَاءُوكَ فَاحْكُم بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ وَإِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَكَنْ يَضُرُّوكَ شَيْئًا وَإِنْ حَكَمْتَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ﴾ (المائدة: ۴۲).

* دوو پرووی:

هه‌ندێک له‌سه‌رانی جووله‌که موسلمان بوونی خۆیان خسته‌پوو کاتێک نی‌سلام به‌هێز بوو له‌مه‌دینه، به‌لام خۆیان له‌سه‌ر جووله‌که‌یی مابوون له‌په‌نه‌انیدا، خوی گه‌وره له‌و باره‌وه ده‌فه‌رمووت: ﴿وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ ءَامَنُوا قَالُوا ءَامَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيْطَانِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِءُونَ ﴿١١﴾ اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِكُمْ وَيُؤْتِكُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ﴾ (البقرة: ۱۴-۱۵).

۱- سیرة ابن هشام (ق/۵۶۷-۵۶۸) واللفظ له، تفسیر الطبری، الاثر رقم (۱۲۲۸۴)، والاثرقم (۱۲۲۱۹).
 عن تفسیر الایة (۶۸) والایة (۵۹) من سورة المائدة والاثرقم (۲۱۰۱) عن تفسیر الایة (۱۳۶) من البقرة، (فتح الباری ۲/۲۶۹/۸).

* رووپامایی:

له گه لَ پِزْ و کۆمه لگادا خۆیان ده گونجاند، خه رابه یان قه ده غه نه ده کرد، بۆیه خوای گه وره له عنه تی لَ کردوون له قورئاندا: ﴿لَيْسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ﴾ (۷۸) ﴿كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ﴾ (المائدة: ۷۸-۷۹).

* سوود وهرگرتن له زانستا:

خوای گه وره باسی ئەم خه سلته تی بۆ کردوین به وردی فه رموویه تی: ﴿مَثَلُ الَّذِينَ حُمِلُوا التَّوْرَةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَبُوا بِبَايَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾ (الجمعة: ۵).

* بق و کینه ومله جویری:

یه کیک له خه سلته ته جیکیره کانی جووله که بق لیبوونیا نه بۆ هه موو شتیک له خۆیان نه بیئت و، هه موو که سیک جووله که نه بیئت، به تاییه تی ئە گه ر په یوه ندیه کی هه بیئت به پیغه مبه ر ﷺ، وه کو پروداوی قبیله و، مه سه له ی قه ده غه کردنی مه ی، عه بدولای کوپی مه سعود (په زای خوای لَ بیئت) ده فه رموویت: کاتیک حه رام بوونی مه ی دابه زی، جووله که وتیان: ئە ی باشه براکانتان که مردن مه بیان نه ده خوارده وه، ئیتر خوای گه وره ئەم ئایه ته ی دابه زاند: ﴿لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا﴾ (المائدة: ۹۳).

ئیتر پیغه مبه ر ﷺ فه رمووی: ((قیل لی: انت منهم)) واته: پیم و تراوه تو یه کیکی له ئەوان^۱.

۱ - بهوانه: المستدرک للحاکم: کتاب الاشریة (۱۴۲/۴-۱۴۴). صحیح الاسناد، ووافقه الذمهی.

* جه‌سوودی:

جووله‌که چاویان برپی‌ووینه پیغمبر ﷺ به‌هوی پیامه‌کی، چونکه نه‌وان چاوه‌پروانی پیغمبریک له خویان دهرکه‌ویت ده‌وری بدهن و شه‌پی له‌گه‌لدا بکن له دژی ناحه‌زه‌کانیان، جا کاتیک پیغمبر له که‌سانی ترهات، نه‌وان شیت بوون و، پیکای راستیان ونکرد، ده‌ستیان کرد به دژایه‌تی کردنیکسی سهخت، هه‌روه‌ها جه‌سوودیان ده‌برد به‌هاوه‌لانی پیغمبر ﷺ له‌سهر باوه‌پ و پیکای راست هه‌لبژاردنیان.^۱

خوای که‌وره ده‌فهرموویت: ﴿وَدَّ كَثِيرٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّونَكُمْ مِن بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كُفَّارًا حَسَدًا مِّنْ عِنْدِ أَنفُسِهِمْ مِّنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّ لَهُمُ الْحَقُّ فَاعْتَرُوا وَأَصْفَحُوا حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرٍ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ (البقرة: ۱۰۹).

* له‌خوبایی بوون و خوبه‌زلزانی:

نه‌م خه‌سه‌له‌ته‌یان هه‌ر له‌کۆنه‌وه له‌گه‌لدا بوو، چونکه نه‌وان وا ده‌زانن چاکترینی خه‌لکن و، خویان به‌گه‌لی هه‌لبژیردراوی خوا ده‌زانن، پیشیان وایه به‌ه‌شت بو جووله‌که دروست کراوه و پیکای نه‌وان نه‌بیت هه‌موو پیکایه‌کی تر به‌ره‌و گومپایی ده‌پوات، خوای په‌روه‌دگاریش باسی نه‌م خه‌سه‌له‌ته‌ناشرینه‌ی نه‌وانی کردوه و^۲ فه‌رموویه‌تی: ﴿وَقَالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا أَوْ نَصْرِيًّا تِلْكَ أَمَانِيُّهُمْ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ (البقرة: ۱۱۱).

نه‌م له‌خوباییبوون و خوبه‌زل زانینه‌یان له‌چه‌ندین شیوازا خوی ده‌ببینیته‌وه به‌رامبه‌ر به‌پیغمبر ﷺ دا،^۳ ئیبنو عه‌بباس (په‌زای خوای لی بیت) ده‌فهرموویت: پیغمبر ﷺ چوه لای نوعمانی کوپی نه‌زانه و به‌حری کوپی عه‌مر و، شاسی کوپی عه‌دی و، قسه‌یان له‌گه‌ل کرد و، قسه‌ی له‌گه‌ل کردن، ئینجا بانگی کردن بو

۱- بروهانه: الصراخ مع اليهود (۷۰/۱).

۲- بروهانه: الصراخ مع اليهود (۷۱/۱).

۳- بروهانه: اليهود في السنة المطهرة (۴۹۵/۲-۴۹۶).

لای خوا و له توپه‌یی خوا ترساندنی، وتیان: له چی ده‌مانترسینی نه‌ی موحه‌ممه‌د، سویند به‌ خوا ئیمه‌ کوپ و خوْشه‌ویستی خواين، - وه‌کو وت‌ی گاواره‌کان - ئیتر خوی گه‌وره نه‌م نایه‌ته‌ی دابه‌زاند: ﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصْرَىٰ نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَجِبْنَا لَهُ﴾ (المائدة: ۱۸).^۱

* چروکی:

یه‌کئک له سیفته‌ کۆنه‌کانیان چروکیه و، پاره‌ خه‌رجنه‌کردنه له‌پیناو خوادا، نه‌وان ده‌هاتنه لای پیاوانئیک له ئه‌نصار و ده‌یانوت: پاره‌کانتان خه‌رج مه‌که‌ن ده‌ترسین هه‌زار بن، په‌له‌یش مه‌که‌ن له پاره‌خه‌رجکردندا، ئیوه‌ نازانن بۆ چی بووده‌دات،^۲ ئیتر خوی گه‌وره نه‌م نایه‌ته‌ی دابه‌زاند: ﴿الَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا﴾ (النساء: ۳۷).

واته: له ته‌وراتدا به‌لگه‌ی راستی قورئان هه‌یه: ﴿وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْ ءَامَنُوا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقَهُمُ اللَّهُ وَكَانَ اللَّهُ بِهِمْ عَلِيمًا﴾ (النساء: ۳۹).

* سه‌رکه‌شی:

سه‌ره‌پای ناشکرابوونی به‌لگه‌ی سه‌لمئینراو له‌سه‌ر پیغه‌مبه‌رایه‌تی موحه‌ممه‌د ﷺ به‌لام جووله‌که هه‌ر باوه‌پیان نه‌ده‌هئینا به‌هۆی سه‌رکه‌شیه‌وه که وای کردبوو نه‌قله‌کانیان دابخریت و خوی گه‌وره‌ش باسی نه‌و سیفته‌ته‌ی له‌ئه‌واندا کردوو و فه‌رموویه‌تی: ﴿وَلَيْنَ آتَيْتَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ بِكُلِّ آيَةٍ مَّا تَبِعُوا قِبْلَتَكَ وَمَا أَنْتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ وَمَا بَعْضُهُمْ بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ وَلَيْنَ آتَبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّكَ إِذَا لَمِنَ الظَّالِمِينَ﴾ (البقرة: ۱۴۵).

۱- بېوانه: تفسیر الطبري، واللفظ له بالائر رقم(۱۱۶۱۳) عن تفسیر الایة(۱۸) من المائدة، سیرة ابن هشام

(ق/۵۶۳).

۲- بېوانه: اليهود في السنة المطهرة (۲/۴۸۷-۴۸۸).

به‌ئی نه‌ی پیغمبره‌ری خوا ﷺ نه‌گر هزار هزار به‌لگه پیشک‌ش بکه‌یت قایل نابن، ناگورین و باوه‌ر ناهینن: ^۱ ﴿..... وَمَا تُغْنِي الْآيَاتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ (یونس: ۱۰۱).

نه‌مه هندی بوو له سیفته خرابه‌کانی جووله‌که که قورئان ناماژه‌ی پیکردووه، بو نه‌وی موسلمانان له هیچ شوین و سهرده‌می‌کدا پیمان هه‌لنه‌خه‌له‌تین.

چواره‌م: (إِنَّ اللَّهَ لَا يَصْلِحُ عَمَلُ الْمُفْسِدِينَ):

خوای گه‌وره کرده‌وی خرابه‌کاران راست ناکاته‌وه:

ده‌ستوره‌که ناستی نه‌و دادگه‌ریه‌ی ناشکرا کرد که پیغمبر ﷺ له‌گه‌ل جووله‌که نه‌نجامی دا، هه‌روه‌ها چه‌مکی نازادی به‌هاولاتیانی ده‌وله‌ت به‌خشی و بنه‌مای ده‌مارگیری و په‌تکردنه‌وی بیروبو‌چوونه‌کانی تر به‌جاریک نه‌هیشته، ته‌کتیکی‌کیش نه‌بوو له‌و قوناغه به‌ریا بکریت تا پیغمبر ﷺ ده‌سه‌لات په‌یدا بکات و دوژمنه ده‌ره‌کیه‌کان له‌ناو ده‌بات، حاشا پیغمبر ﷺ به‌و شیوه‌یه بیت، نه‌وه هه‌لوئیستی‌ک بوو هه‌لقولاو له‌سیاسه‌تیکی ئیسلامی وه‌رگیراو له‌شهریعه‌تی خوای په‌روه‌ردگار ^۲.

له‌پاستیدا پیغمبر ﷺ هه‌ندی ریکه‌وتننامه‌ی به‌ست له‌گه‌ل جووله‌که‌دا که زبانیکی سه‌ریازانه‌ی بو ده‌سته‌به‌ر ده‌کردن له‌ژیر سایه‌ی ده‌وله‌تی ئیسلامیدا، به‌بۆنه‌ی نه‌وه‌ی نه‌وان نه‌هلی کیتابن، به‌لام جووله‌که به‌سروشتیان خه‌لکیکی ناپاک و سته‌مکار و بی‌نه‌مه‌کن، نه‌شیانتوانیوه و ناشتوانن خویان پرازیینه‌وه به‌خسه‌له‌تی چاک، بۆیه په‌یمان‌ه‌کانیان له‌گه‌ل پیغمبر ﷺ شکاند و چاره‌نووسیان به‌شیوه‌یه‌کی گونجاو له‌گه‌ل کرده‌وه‌کانیان کوتایی پیتهات و، پیغمبر ﷺ هه‌لسا به‌چۆلکردنی مه‌دینه له‌به‌نی قه‌ینوقاع و به‌نی نه‌زیر و هه‌روه‌ها کوشتنی پیاوانیک له‌به‌نی قوره‌یزه، ^۳ قورئانی پیرۆزیش ناماژه‌ی داوه به‌سروشتی جووله‌که له‌گه‌ل

۱- بپوانه: العهد والميثاق في القرآن الكريم، د. ناصر العمر (۱۲۱).

۲- بپوانه: الصراع مع اليهود (۷۲/۱).

۳- بپوانه: العهد والميثاق في القرآن الكريم، د. ناصر العمر (۱۲۱).

پَیْکَکَه وَتَنَنامَه کاندا، خَواي گه‌وره ده‌فهرموویت: ﴿الَّذِينَ عَاهَدْتَ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُونَ عَاهِدَهُمْ فِي كُلِّ مَرَّةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ﴾ (الانفال: ۵۶).

ئو په‌یمان‌ش نایه‌ته‌که ناماژهی بۆ ده‌کات بریتیه له‌و به‌ئین‌نامانانی پیغمبر ﷺ ده‌بیه‌ست له‌گه‌ل جووله‌که، که جه‌نگی له‌گه‌ل به‌رپا نه‌که‌ن و یارمه‌تی دوژمنانی ئیسلام نه‌دن،^۱ وه‌کو لیک‌ده‌ره‌وانی قورئان ناماژهی‌ان پیکردوه.

جووله‌که چه‌ندین پَیْکای جیاجیایان ده‌گرته‌به‌ر بۆ پیلانگیژان له پیغمبر ﷺ و ئیمانداران، به‌لام پَیْکاکانیان هرگیز سه‌ری نه‌ده‌گرت و بی‌به‌ره‌م بوو، ئه‌وه‌یش بیگومان به‌هۆی په‌روه‌رده‌کردنی پیغمبر ﷺ بوو که واتاکانی ئیمانی ده‌چه‌سپاند له‌دله‌کانی‌اندا و، به‌ندایه‌تی ته‌واوی بۆ خَواي گه‌وره به‌دی ده‌هینا و، پوویه‌پووی بت‌په‌رستی ده‌بوویه‌وه به‌ه‌موو شیوازه‌کانی و، هاوه‌لانی‌شی فی‌ر ده‌کرد له‌سه‌ر وه‌رگرتنی هۆکاره‌کانی راپه‌پین و ده‌سه‌لاتی واتایی و کرده‌وه‌یی، پیغمبر ﷺ هاوه‌لانی په‌روه‌رده‌کرد له‌سه‌ر سه‌ره‌رزی پیاوه‌تی و جوامیزی و قبول نه‌کردنی سه‌رشۆپی و به‌رگری کردنی سته‌م و خۆبه‌ده‌سته‌وه‌نه‌دان بۆ پیلانه‌کانی جووله‌که و که‌سانی تر، بۆیه‌هر له‌هه‌ولداندا بوون تا سه‌رکه‌وت.^۲

فی‌ل و ته‌له‌که‌کانی جووله‌که له‌دژی موسلمانان له‌ئوپه‌ری ژیریدا نه‌خشه‌ی بۆ ده‌کیشرا، به‌لکو هیچ سه‌رکه‌وتنیکیان به‌ده‌ست نه‌ده‌هینا، له‌گه‌ل نه‌وه‌ی یه‌که‌می هاوه‌لان به‌هۆی سه‌رکرده‌یه‌تی و پَیْبازی پیغمبر ﷺ که به‌رپای ده‌کرد.^۳

به‌لام موسلمانانی ئه‌م‌پۆ ده‌پووخین له‌به‌رامبه‌ری پیلانه‌کانی جووله‌که، له‌به‌ر دووریان له‌پَیْبازی پیغمبر ﷺ و شیوازی به‌ره‌نگاری کردنی بۆ جووله‌که‌کان، نه‌ته‌وه‌ی ئیسلام پَیْویستی زۆری هه‌یه به‌سه‌رکرده‌یه‌کی ژیر و هۆشمه‌ند، شاره‌زابیت به‌ئاکاره‌کانی جووله‌که، بۆ ئه‌وه‌ی بزانی‌ت چۆن هه‌لسوکه‌وتیان له‌گه‌ل بکات له‌پۆشنایی سیاسه‌تی پیغمبر ﷺ دا له‌مامه‌له‌کردن له‌گه‌ل ئه‌م جووره‌که‌سانه.

۱- بېوانه: تفسير الطبري (۳۰/۸) والتحرير والتنوير (۴۸/۱۰).

۲- بېوانه: الصراع مع اليهود (۸۰/۱).

۳- بېوانه: (۷۹/۱).

لہم پوژگارہی خو ماندا، پہنجہ پیسہکانیان هاویشتوتہ نیو زور لایہ نہکانی ژیانہ گہلان و ولاتان، نامانجیشیان تہنا خراپہ کردنہ لہسہر زہویدا کہ نہوہیش دہرپرنی قورئانی پیروزہ: ﴿وَيَسْعُونَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا﴾ لہ راستیدا بہکارہینانی (یسعون) وکو ناماژہ دہکات بۆ تازه بوونہوہ و ہمیشہ بہردہوامی نہو کارہیان خراپہکاری نہوان قوناغیکی میژوویی نہبوہ و تہواو نابیت، بہلکو نہوہ چارہنووسی گہردوونی نہوانہ تا پوژی دواپی، جوولہکیش توانیویانہ زالّ بین بہسہر زوریک لہ دہستکہوتی نہتہوہکان لہ پښگہی تہلہکہ نہخشہ بۆکیشراوہکانیان و نہبوونی قہوارہی نیسلامی، کہ توانای ہلّوہشانندنہوی نہو پیلانانہی ہہبیت.

بلیمہتی جوولہکہ لہ پووخاندندا مہسہلہیہک نییہ جیگای گومان بیت، نہو بلیمہتیہی پوداوهکان دہقوریتہوہ بۆ بہرژہوہندی خوئی، جوولہکیش بوونی کاریگہری خویان ہہیہ لہ دہولتہ گہورہکاندا، لہ پووی نابووری و سیاسی و پاگہیانندن و، ہیچ کاتیکیش دوا نہکەوتون لہ ہہردوو سیستہمی جیہانی سہرمایہداری و شیوعی، یان لہ شوپشہ گہورہکانی جیہان، چہند سازمانیکی نیودہولتیش ہہیہ ہولئی گہورہی بہگہ پخستوہ بۆ بہدی ہینانی نامانجہکانی جوولہکہ، ناودارترینیان لہ (ماسؤنییہت) و (لیونز) و (روتاری) و (شہود و یہودہ) ... ہند.

نایا توپژہری وریا ہہست ناکات لہم مہسہلہ جوریک لہ زیادہ پووی ہہیہ بہ مہبہست یان بہبیّ مہبہست؟

نہم وینہی کہوا دہریدہخات جوولہکہ جیہان دہجوولتینن و نہوان سہرکردہی سیاسی و بیر و داہینہر و... گواہ کہسایہتیہ گرنگہکان لہوانہی کہ جوولہکہ نین وکو بہردی شہترہنج وان وکو (ولیام غای کار) دہلئیت.^۱ نہم پرہ زورہ لہ کتیب کہ باسی پوئی ترسناکی جوولہکہ دہکن، یارمہتی دہدات بۆ نامادہکردنی کہسٹیک بۆ خوہدہستہوہدان و لیکندانہوہیہکی نامادہ پیٹشکەش دہکات بۆ ہہموونہو

شکندن و به زینانه ی توشی نه توه بووه، به زین له پووی شارستانی و سهربازی وه کو یه ک.

هه سترکدنی خه لگی به وهی که هه موو شتیګ پیش وهخت ناماده کراوه و پراوه توه و نه خشی بؤ کیشراوه له لایه ن جووله که کانه وه، سستیان ده کاته وه له جهادکردن، نه وه شی که ده وتریت دهرباره ی جووله که ده کریت بوتريت دهرباره ی هر دوژمنیګی تر، بؤ نمونه کومه له باتنیه کان له جهانی نیسلا می که قه واره ی به هیزیان په یدا کردووه له زور ده وله تدا، به لکو قه واره ی سهر به خوی خویان هه یه له زیاتر له ولاتیګی نیسلا می.

نه و کومه لانه زورجار که سانیکیان ده ست ده که ویت که گه وره یان کاته وه زیاتر له نه ندازه ی خویان، بؤ نمونه هر که سیک دهرباره یان بنوسیت یان قسه بکات، پووی یان ژبانی له مه ترسیدا ده بیت،^۱ نه م زلکردنه وه ترسناکه بؤ دوژمنانمان راستیه کی نییه، چونکه لایه نگرانی شه یان هر چه ندیک زله و زه به لاج بن هر لاوازن.

خوای گه وره ده فهرموویت: ﴿الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا﴾ (النساء: ۷۶).

له راستیدا هیزی نه وان له لاوازی نیمان و دووری نیمه دایه له پیبازی خوای گه وره، چونکه نیمانی راسته قینه هه موو پیلانه کان له بهر ده میدا ده پوخین، به لام پیویسته ترس وه لا بخريت چونکه ده بیته هوی کوشتنی هیمه ت و وره.

کاتیګیش نه و ده سته به نارامه نیمانداره په یدا ده بیت، هه موو پیلانه کانی جووله که و که سانی تر تیکده شکیت.

خوای گه وره ده فهرموویت: ﴿إِنْ مَسَسَكُمْ حَسَنَةٌ سَوْهُمُ وَإِنْ تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا وَإِنْ تَصِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ

حُیْطٌ ﴿ (ال عمران: ۱۲۰).

ئهمه‌یش له هیچ حاله‌تیکدا ئه‌وه ناگه‌یه‌نیت، که هیزی دوژمن پشتگوی بخریت
یان به که م سه‌یر بکریت، با هرچه‌ند بیبایه‌خ بیت.
پتویسته‌ ریگای میان‌ره‌وی بگرینه‌به‌ر له هه‌سه‌نگاندنی هیزی دوژمن نه
زیاده‌ره‌وی بکه‌ین له گه‌وره‌کردنه‌وه‌یاندایا به‌ شتوره‌یه‌ک وره‌مان دابه‌زیت و پاساومان
بۆ دروست بکات بۆ به‌زین، له هه‌مان کاتیشدا خۆ بیئاگا نه‌که‌ین له بوونی ئه‌وان.^۱

باسی چوارهم: بهر بهر هکانی یه کتری کردن و بزوتنه وهی پوله سهر بازیه کان.

یه کهم: سوننه تی بهر بهر هکانی.

نه وه یه کی بوو له و سوننه تانه ی پیغمبر ﷺ مامه له ی له گه لدا ده کرد، نه وه یش به شیوه یه کی ناشکرا دهرده که ویت له قوناغی مه دینه دا له گه ل بزوتنه وهی پوله سهر بازی و نیرده و غه زاکان که پیغمبر ﷺ نه نجامی دده له دژی بته رسته کان، نه م سوننه تیش به شیوه یه کی راسته وخو په یوه ندی هیه به ده سلاتی په یدابوونی نه م دینه وه، خوی گه وره یش ناماژه ی پیکردوه کاتیک فرمودیه تی:

﴿وَلَوْلَا دَفَعُ اللَّهُ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْأَرْضُ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ﴾ (البقرة: ۲۵۱).

هر وه ها له فرموده ی خوی گه وره دا: ﴿الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ﴾ وَلَوْلَا دَفَعُ اللَّهُ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهَلَّامَتْ صَوَامِعُ وَبِيْعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذَكَّرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٤٠﴾ (الحج: ۴۰).

له نایه ته که ی سوره تی به قهردها، تبیینی ده کړیت له پاش باسکرنی نمونه یه ک له نمونه کانی مملانی هاتوه له نیوان هق و ناهه قدا، که بریتیه له باسکرنی تالوت و سهر بازه نیمانداره کانی و جالوت و شویتکه وتوانی، خوی گه وره یش له و باره یه وه ده فرمودیه تی: ﴿وَلَٰكِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ﴾ (البقرة: ۲۵۱).

که نه وه ده که یه نیت پالنن به خراپه وه له م ریگایه دا نیعمه تیکه هه موو خه لکی ده گریته وه^۱ نینجا نایه تی سوره تی حه ج دیت پاش راگه یانندی نه وه ی که خوی

گه وره به رگری ده کات له پشتگره باوه پرداره کان ، هه روه‌ها پاش پیگه دان به جه نگردن خوی گه وره بریاری بنه مایه کی سه ره کی ده دا که نه ویش بریتیه له:

﴿وَلْيَضْرِبْكَ اللَّهُ مَن يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ﴾.

شه ربعت دانانی جه نگ کردنیش به چه ند قوناغیکدا تیپه‌ری:

قوناغی یه که م: قه ده‌غه بوون ، له و کاته‌ی موسلمانان له مه که بوون و داویان ده کرد له پیغمبر ﷺ پیگه‌ی شه پکردنیاں پیبدات ، ئه ویش پیی فه رموون:

((اصبروا فاني لم اؤمر بقتال))^۱ واته: ئارام بگرن چونکه من فه رمانم پیئکراوه جه نگ به رپا بکه م.

قوناغی دووه م: پیگه پیدان به بی واجب بوون، خوی گه وره ده فه رموویت: ﴿أَذِنَ لِلَّذِينَ يُقْتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ﴾ (الحج: ۳۹).

قوناغی سییه م: واجب بوونی شه پکردن دژ به نه وانه‌ی جه نگ له دژی موسلمانان به رپا ده که ن، خوی گه وره ده فه رموویت: ﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقْتَلُونَكُمْ وَلَا تَعْدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ﴾ (البقرة: ۱۹۰).

قوناغی چواره م: فه رزیوونی جه نگردن دژ به هه مو بیباوه پان، خوی گه وره ده فه رموویت: ﴿وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقْتَلُونَكُمْ كَافَّةً وَعَلِمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ﴾ (التوبة: ۳۶).

ئهم پله به پله په چاوکردنه له حوکمی شه پکردندا، خواستی ده وه‌تی تازه پیگه یشتوو بوو، هه روه‌ها حاله‌تی سوپای ئیسلامی که تازه پیگه اتوو له پروی ژماره و که ره‌سته وه، وای ده خواست، بویه پیویست بوو ماوه یه کی دیاری کراو هه بییت پروبه پروبوونه وه‌ی دوزمنانی بانگه‌وازی ئیسلامی فه رز نه بییت، تا نه و کاته‌ی ده وه‌تی ئیسلامی خوی ده گریت و به هیز ده بییت و ده توانیت خوی پاگریت له

به‌رامبر هیزه‌گانی کوفر له دوورگی عه‌ره‌بدا، با قوره‌یشیش سه‌رقالی راپه‌راندنی
 نه‌و هیزانه بوون له دژی موسلمانان، وه‌کو پووشیدا دواتر، له‌و کاته شه‌پرکردن
 واجب ده‌بیت کاتیک ده‌وله‌تی نیسلا می ناماده‌ی پووبه‌پووبونه‌وی هه‌موو
 نه‌گه‌ره‌گان ده‌بیت، نه‌مه سه‌باره‌ت به‌ جه‌نگ کردن له‌گه‌ل بیباوه‌رانی قوره‌یش
 فه‌رمان درا به‌ ریگه‌دان به‌ جه‌نگ فه‌رزبوون، به‌لام له‌ حاله‌تیکدا موسلمانان له
 ده‌وله‌تی خویان بن له‌ مه‌دینه و توشی هیرش بینه‌وه له‌ لایه‌ن دوژمنه‌کانیانه‌وه،
 جه‌نگ له‌و کاته‌دا ده‌بیت به‌ فه‌رز، هیچ بواریک نیه‌ بۆ نه‌گه‌ریکی تر، وه‌کو جیبه‌جی
 هینانیک بۆ به‌یعه‌تی شه‌پرکردن، که‌ نه‌نصاری ناچار ده‌کرد شه‌ر له‌گه‌ل هه‌موو
 که‌سیکدا بکه‌ن له‌ پیناوی به‌رگری کردن له‌ ده‌وله‌تی نیسلا می و خاوه‌نه‌کی و
 شوینکه‌وتووانی،^۱ هاوکات له‌گه‌ل دابه‌زینی مؤله‌ت دان به‌ جه‌نگ، پیغه‌مبه‌ر ﷺ
 ده‌ستی کرد به‌ راهینانی هاوه‌لانی له‌سه‌ر هونه‌ره‌گانی جه‌نگ، به‌خوشی به‌شداریان
 ده‌کرد له‌ راهینان و مه‌شقی سه‌ربازیدا، هه‌روه‌ها هه‌ولدانی له‌ گوپه‌پانه‌گانی جه‌نگدا
 به‌ مه‌زنترین نه‌و کرده‌وانه ژمارد که‌ موسلمان نزیک ده‌کاته‌وه له‌ خوی خوی،
 پیغه‌مبه‌ریش ﷺ هه‌لسا به‌ جیبه‌جی کردنی وته‌ی خوی گه‌وره: ﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَّا
 اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ
 مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ
 وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ﴾ (الانفال: ۶۰).

به‌رنامه‌یشی له‌ ناماده‌کردنی مواهیدی موسلمان پشتی ده‌به‌ست به‌ دوو
 پینازی هاوسه‌نگ: ناراسته‌کردنی واتایی و راهینانی کرده‌یی.

۱- ناراسته‌کردنی واتایی:

پیغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌ولی ده‌دا وه‌ی مواهیده‌گان به‌رز بکاته‌وه و هیوایان پی
 ببه‌خشیت به‌ سه‌رکه‌وتن یان به‌ به‌هشت، هه‌ر له‌و ساتانه‌وه نه‌و هیوایه له‌گه‌ل
 سه‌ربازه‌کاندا بوو له‌ گوپه‌پانه‌گانی جه‌نگ دا و پالی پیوه‌ ده‌نان هه‌موو توانا

دهروونی و جهستی و هونریه کان به خرج بدن له پیناو بردنوهی شه په کان، یان مردن له ژیر سیبهری شمشیره کاندای^۱.

له وته کانی پیغمبر ﷺ له و باره وه، فرموده یه که نه مه واتاکه یه تی: سویند به و که سه ی گیانی منی به دهسته، نه گه ر له بهر نه وه نه بیت پیاوانیک له نیمانداران دلیان ناسووده نابیت له پاش من به جی بمینن، منیش توانام نییه ناماده یان بکه م بو جهنگ، هیچ کاتیک له پولیکی سهربازی دوا نه که وتم که جهنگ بکات له پیناو خوادا، سویند به و که سه ی گیانی منی به دهسته، پیم خوشه بکوژیم له پیناو خوادا و زیندوو بکریمه وه و دوباره بکوژیم و نینجا زیندوو بکریمه وه و بکوژیم و زیندوو بکریمه وه و جاریکی تر بکوژیم^۲.

بیجگه له چه ندین فرموده ی تری پیغمبر ﷺ که باسی فه زلی شه هیدی و شه هید دهکات له پیناو خوی گه وره^۳.

۲- شیوازی کرده یی:

پیغمبر ﷺ هه ولیدا پشت ببه ستیت به هه موو توانا کانی موسلمان به پیاو و ژن و منال و لاو و پیره وه، هه روه ها راهاتن له سه ر لیها تووی له شه پرکدن به یم و شمشیر و تیر و مه شقی سهربازی له سه ر پشتی نه سپ، پیغمبره یی خوا ﷺ هه ردوو جوړی په روه رده یی سهربازی له ناراسته کردن و راهیتان و هیوا به سه رکه وتن یان به هه شت ناویته ده کرد و هانی موسلمانانی دها بو شاره زایی له هونه ره کانی تیر هاویشتن، پیغمبره یی خوا ﷺ ده فرموویت: ((من تعلم الرمي ثم تركه، فليس منا، او قد عصي))^۴

واته: هه ر که سیک فیږی تیر هاویشتن بوو نینجا وازی لیهیتنا، نه و که سه له نیمه نیه، یان تاوانی کردوه.

۱- بپوانه: دراسة في السيرة (۱۶۱).

۲- بپوانه: البخاري: كتاب الجهاد والسير، باب تمنى الشهادة، رقم (۲۷۹۷).

۳- بپوانه: البخاري: كتاب الجهاد والسير، رقم (۲۸۱۷).

۴- مسلم: كتاب الامارة، باب فضل الرمي والحث عليه، رقم (۱۹۱۹).

جا ئوہ بانگہ وازیکہ بؤ ئومت بہ گشتی، تہ نانت بؤ ئو وانہش پیرن، خویان
 رابہینن لہ سہر پیکانی نیشانہ و دەست پاستی و گورجی جموجؤل، لہ پاستیدا
 ئیسلام گرنکی دەدات بہ تواناکانی ئومت و ئاراستہیان دەکات بہرہ و کاری مہزن.
 پیغمبر ﷺ خویشی گرنکی دەدا بہ نامادہ کردنی بہ پیی ہموو بارودوخہکان و
 ہانی ہموو کاریکی دەدا موسلمانان ئہ نجامی بدہن، جیگیریشہ وک فہرموویہ تی:
 ((واعدوا لہم ما استطعتم من قوۃ، الا ان القوۃ الرمی، الا ان القوۃ الرمی، الا ان القوۃ
 الرمی))^۱ واتہ: ئوہی لہ تواناتاندا ہیہ وکو ہیز بہ کاری بہینن، ہیزیش تیر
 ہاویشتنہ (سی جار دووبارہی کردوتہوہ).

دووم: لہ نامانجہکانی جیہاد لہ بینا و خوادا:

۱- پاراستنی نازادی بیروا:

خوای گورہ دەفہرموویت: ﴿ وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ
 الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّهِ فَإِنِ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا عَمَلْتُمْ بَصِيرٌ ﴿۳۹﴾ وَإِن تَوَلَّوْا
 فَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَوْلَانَكُمْ يَغِيْبُ نَعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنَعْمَ النَّصِيرُ ﴿۴۰﴾ (الانفال: ۳۹-۴۰).

۲- پاراستنی دروشم و پەرستنہکان:

خوای گورہ دەفہرموویت: ﴿إِنَّ اللَّهَ يَدْفَعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ
 خَوَّانٍ كَفُورٍ ﴿۳۸﴾ أذِنَ لِلَّذِينَ يُقْتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ
 ﴿۳۹﴾ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَن يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ
 النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَدَّسَتِ الْأَرْضُ أَبْغِيْءًا وَبِغْيًا وَنِجَاسًا وَسُلُوكًا وَعِيسًا وَمَسْجِدًا يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ
 كَثِيرًا وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿۴۰﴾ الَّذِينَ إِذِ
 مَكَتَهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ
 الْمُنْكَرِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْأُمُورِ ﴿ (الحج: ۳۸-۴۱).

۱- مسلم: كتاب الامارة، باب فضل الرمي والحث عليه، رقم (۱۹۱۷).

۲- نه‌هیشتنی خرابه‌له‌سه‌رزوی:

خوای گه‌وره ده‌فهرموویت: ﴿وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالُوا رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿۲۵۰﴾
 فَهَزَمُوهُمْ بِإِذْنِ اللَّهِ وَقَتَلَ دَاوُدُ جَالُوتَ وَءَاتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مِمَّا يَشَاءُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْأَرْضُ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿۲۵۱﴾ تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿البقرة: ۲۵۰-۲۵۲﴾.

(ابن کثیر) له ته‌فسیره‌که‌یدا ده‌باره‌ی فهرمووده‌ی خوای گه‌وره: ﴿وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْأَرْضُ﴾ ﴿البقرة: ۲۵۱﴾.
 ده‌فهرموویت: واته: نه‌وه نه‌بی خوای گه‌وره خه‌لکانیکی تر پال ده‌نیت وه‌کو به‌نی ئیسرائیلی پالنا به‌شه‌پرکردن له‌گه‌ل تالوت و نازایی داوود، نه‌گه‌رنا له‌نیو ده‌چوون^۱.

۳- تاقی کردنه‌وه و په‌روورده‌کردن و چاکسازی:

خوای گه‌وره ده‌فهرموویت: ﴿فَإِذَا لَقِيتُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَتَخْتَمِرُوا فَشَدُّوا أَلْوَاكٍ فَإِنَّا مَنَّا بَعْدُ وَإِنَّا فِدَاءٌ حَتَّىٰ تَضَعَ الْمَرْبُ أَوْزَارَهَا ذَلِكَ وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَانْتَصَرَ مِنْهُمْ وَلَٰكِن لِّبَلَاؤٍ بَعْضِكُمْ بِبَعْضٍ وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَن يُعْطِيَ أَعْمَالَهُمْ ﴿۴﴾ سَيِّدِيهِمْ وَيُصْلِحُ بِأَلْمَمِ ﴿۵﴾ وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَفَهَا كُمْ ﴿محمد: ۴-۶﴾.

(ابن کثیر) له ته‌فسیره‌که‌یدا ده‌باره‌ی فهرمووده‌ی خوای گه‌وره: ﴿وَلَٰكِن لِّبَلَاؤٍ بَعْضِكُمْ بِبَعْضٍ﴾ ﴿محمد: ۴﴾. فهرموویه‌تی: واته: به‌لام جیهاد و جه‌نگ کردنی له‌گه‌ل دوژمنان بو ئیوه داناو وه‌کو تاقی کردنه‌وه،^۲ ه‌روه‌ها باسی حکمه‌تی

۱- تفسیر ابن کثیر (۲/۲۶۲)، او ص (۴۴۷) من ط/ دار الشعب

۲- تفسیر ابن کثیر (۴/۱۵۴).

دانانی جیهادی کردوه کاتیک فه‌رموویه‌تی: ﴿أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ﴾ (ال عمران: ۱۴۲).

۵- ترساندنی بیباوه‌بان و پرسیواکردنیان و سه‌ر شوپکردنیان و له‌ناویردنی بیلانه‌کانیان:

خوای گه‌وره ده‌فه‌رموویت: ﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ. عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَءَاخِرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا نَعْلَمُونَهُمْ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ﴾ (الانفال: ۶۰).

ه‌روه‌ها فه‌رموویه‌تی: ﴿قَتَلُوهُمْ يَعَذِّبُهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِيهِمْ وَيَصْرَمُهُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ ﴿۱۴﴾ وَيُذْهِبَ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾ (التوبة: ۱۴-۱۵).

ه‌روه‌ها فه‌رموویه‌تی: ﴿فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً حَسَنًا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿۱۷﴾ ذَلِكَُمْ وَأَنَّ اللَّهَ مُوهِنٌ كَيْدِ الْكَافِرِينَ﴾ (الانفال: ۱۷-۱۸).

۶- ناشکراکردنی دووروه‌گان:

خوای گه‌وره ده‌فه‌رموویت: ﴿مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىٰ يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِي مِنْ رُسُلِهِ مَنْ يَشَاءُ فَتَأْمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ. وَإِنْ تَوَمَّنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ﴾ (ال عمران: ۱۷۹).

(ابن کثیر) ده‌فه‌رموویت: واته: پیویسته هویه‌ک دروست بکات بق ده‌رده‌سه‌ری پشتگیری خوای تیا ناشکرا بیت و دوزمنی خوای تیا پرسیوا بیت، نیمانداری خوپاگرو مونا فیقی خرابه‌کاری تیا‌دا بناسرین، مه‌به‌ستی له‌ پوژی نوحوده که خوای گه‌وره

نیماندارانی تاقی کرده‌وه، به‌وشیوه‌یه‌ش باوه‌ر و خورپاگری و گویرپا‌یه‌لیان ده‌رکه‌وت بۆ خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی، په‌رده‌ی له‌سه‌ر مونا‌فیقانیش پامالی، نیت‌ر ملپنچی نه‌وان ده‌رکه‌وت و ناشکرا بویون که جیهاد نا‌که‌ن و نا‌پاکن له‌گه‌ل خوا و پیغه‌مبه‌ر ﷺ.

۷- به‌رپا‌کردنی حو‌کمی خوا و سیسته‌می ئیسلامی له‌سه‌ر زه‌ویدا :

له‌پاستیدا به‌رپا‌کردنی حو‌کمی خوا له‌سه‌ر زه‌وی یه‌کیکه له‌ئامانجه‌کانی جیهاد، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموویت: ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرْنَاكَ اللَّهُ وَلَا تَكُنَ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا﴾ (النساء: ۱۰۵).

۸- به‌رگری کردن له‌ دژی ده‌ست دریزی بیباوه‌پان :

ئه‌مه‌یش یه‌کیکه له‌ئامانجه‌کانی جیهاد له‌ئیسلامدا و ده‌بیته‌ چەند به‌شیکه‌وه:

- ده‌ست‌دریزی کردن بیباوه‌پان له‌سه‌ر ده‌سته‌یه‌کی نیمان‌داری چه‌وساوه له‌خاکی بیباوه‌پاندا: به‌تایبه‌تی نه‌گه‌ر نه‌توانن بچنه‌جیگایه‌ک دلنیا بن‌تیایدا له‌سه‌ر نایینه‌که‌یان، پئویسته له‌سه‌ر ده‌وله‌تی ئیسلامی خو‌ی ناماده بکات بۆ جیهادی بیباوه‌پان بۆ پزگارکردنی نه‌و ده‌سته‌ی موسلمانانه له‌وسته‌مه‌ی که‌وتووته سه‌ریان.

خوای گه‌وره ده‌فه‌رموویت: ﴿فَلْيُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ وَمَنْ يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلْ أَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٧٤﴾ وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَل لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا﴾ (النساء: ۷۴-۷۵).

- ده‌ست دریزی کردن بیباوه‌پان له‌سه‌ر خاکی موسلمانان، خوای گه‌وره فه‌رموویه‌تی: ﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعَدُّوا إِنَّ اللَّهَ لَا

يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿١١٠﴾ وَأَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ تَقْتُلُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِّنْ حَيْثُ أَخْرَجْتُمُ وَاللَّيْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا تَقْتُلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّىٰ يُقَتِّلَكُم فِيهِ فَإِن قَتَلْتُمُوهُمْ فَاقْتُلُوهُمْ كَذَلِكَ جَزَاءُ الْكٰفِرِينَ ﴿١١١﴾ فَإِن أَنهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ عَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿البقرة: ١٩٠-١٩٢﴾.

زانایان پھونیان کردووه‌ته‌وه، نه‌گه‌ر بیباوه‌پان ده‌ستدریژی بکه‌نه سه‌ر خاکی نیسلا می پیویسته به‌رگری لی بکریت، چونکه نه‌گه‌ر دوژمن نه‌و خاکه داگیر بکات موسلمانان ده‌چه‌وسینیت‌ه‌وه و حوکه‌کانی کوفری تیادا به‌ریا ده‌کات و خه‌لکه‌کس ناچار ده‌کات ملکه‌چ بن بوی، نه‌وسا ده‌بیته (دار الکفر) دوی نه‌وهی که (دار الاسلام) بوو.

هه‌ندی له زانایانی حه‌نه‌فی وتویانه: هه‌ر جیگایه‌ک مه‌ترسی هیرشی دوژمنی له‌سه‌ر بیت پیویسته جیهادی تیا بکریت و سه‌رؤک فه‌رمانی پاراستنی نه‌و جیگایه‌ده‌ریکات، نه‌گه‌ر خویشیان توانایان نه‌بوو پیویسته له‌سه‌ر نزیکترین که‌سانیک له نه‌وان یارمه‌تیا ن بده‌ن تا توانای به‌رگری کردنی دوژمنانی بؤ دروست ده‌بیته...
• له‌حاله‌تیکدا دوژمن سته‌م بلاو بکاته‌وه له‌نیو‌هاولاتیبه‌کانی خویدا با بیباوه‌پیش بن:

چونکه خوی گه‌وره سته‌می قه‌ده‌غه کردووه له‌سه‌ر به‌نده‌کانی، به‌ریا کردنی دادگ‌ریش له‌سه‌ر زه‌ویدا پیویسته له‌سه‌ر هه‌موو خه‌لکی، نه‌گه‌ر موسلمانان به‌رگری نه‌که‌ن له‌سته‌م لی‌کراوه‌کان تاوانبار ده‌بن، چونکه نه‌وان فه‌رمانیان پی‌کراوه جیهاد بکه‌ن بؤ سه‌رخستنی هه‌ق و پوچه‌لگردنه‌وهی ناهه‌ق و بلاو‌کردنه‌وهی دادگ‌ری و نه‌هیشتنی سته‌م، سه‌رفرازیش نابن به‌وه نه‌بیته خوی گه‌وره فه‌رموویه‌تی: ﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُونُوا قَوْمِينَ لِلّٰهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلٰٓيْ اَلَّا تَعْدِلُوْا اَعْدِلُوْا هُوَ اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى وَاَتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيْرٌۢ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ﴿المائدة: ٨﴾.

• له کاتی وهستان له دژی بانگخوازان بۆ لای خوا و قه دهغه کردنیان بۆ که یاندنی دینی خوا:

موسلمانان خوی گه وره پتویستی کردۆته سهریان په یامه کانی خوی گه وره بگه یه نن، بۆ ته واوی خه لك، وه کو فه رموویه تی: ﴿وَلَتَكُنَّ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْعُرْفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ (ال عمران: ۱۰۴).
 دوژمانانی خوایش پښگه له پشتگرانی ده گرن بانگه وازه که بگه یه نن و کوسپیان بۆ دروست ده که ن له و بواره دا، بۆیه خوی گه وره پتویستی کردووه له سهر به نده نیمانداره کانی بجه ننگن له دژی هه موو که سیک ده بیته ته گه ره له پښکای خوا.^۱
 خوی گه وره ده فه رموویت:

﴿الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ أَضَلَّ أَعْيُنُهُمْ ۖ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَءَامَنُوا بِمَا نَزَّلَ عَلَىٰ مُحَمَّدٍ وَهُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَأَصْلَحَ بَالَهُمْ ۗ ذَٰلِكَ بِأَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا اتَّبَعُوا الْبَاطِلَ وَأَنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّبَعُوا الْحَقَّ مِنْ رَبِّهِمْ كَذَٰلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ لِلنَّاسِ أَمْثَلَهُمْ ۗ﴾ (۲) فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبِ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَتَخْتَمُوهُم فَشَدُّوا الوَتَاقَ فَمَا مَتَّ بَعْدُ وَإِنَّمَا فِدَاءٌ حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ذَٰلِكَ وَلَوْ بِشَاءِ اللَّهِ لَأَنصَرْنَا مِنْهُمْ وَلَٰكِن لِّئَلْبَسُوا بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ ۗ وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَن يُضِلَّ أَعْيُنُهُمْ﴾ (محمد: ۱-۴).

سٔ یه م: گرن گترین پۆله سه ربازییه کان پیش غه زای به در.

به جیکه یه روونی موسلمانان له مه دینه به سه رکردایه تی پیغه مبه ر ﷺ و، سه ر دروستبونی کومه لی نیماندار له کومه لگای نوی، پتویست بووله سه ر موسلمانان ، سه ر کرده کانیان ناگاداری بارودۆخی ده وره به ری خویان بن و نه وهی چاوه پروانیان ده کات له لایه ن دوژمانانیانه وه، پتویستیش بوو بانگه واز به پښکه ویت بۆ نه و نامانجه ی که پیغه مبه ر ﷺ په وانه کراوه بۆی و خۆی و هاوه لانی ده ردی سه ری زۆریان بینی له پیناویدا.

ه‌لوئستی قوره‌یشیش له مه‌دینه یه‌کێک له و مه‌سه‌لانه‌ی پئویستی به چاره‌سه‌رکردن بوو له لایه‌ن سه‌رکردایه‌تی مه‌دینه، چونکه خه‌لکی مه‌ککه پازی نابن ئیسلام قه‌واره‌یه‌کی هه‌بیت له مه‌دینه، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ده‌بیته مه‌ترسی له‌سه‌ر قه‌واره‌ی خۆیان و پئویسته له پووی پاوه‌ستن و به‌ره‌نگاری بکه‌ن، خه‌لکی مه‌ککه هه‌ولی زۆریان دا پیغه‌مبه‌ر ﷺ نه‌گاته مه‌دینه، هه‌لوئستی دوژمنانه‌یان هه‌بوو له دژی پیغه‌مبه‌ر ﷺ و موسلمانان،^۱ دژایه‌تی کردن هه‌ر به‌رده‌وام بوو له‌پاش کۆچکردنی پیغه‌مبه‌ر ﷺ دیارترین ئه‌و هه‌لوئستانه‌ش ئه‌وه‌یه که بوخاری گێراویه‌تیه‌وه له عه‌بدولای کورپی مه‌سعود (په‌زای خوای لێ بێت) ئه‌ویش له سه‌عدی کورپی موعاز گێراویه‌تیه‌وه: که ئه‌و هاوڕێی ئومه‌یه‌ی کورپی خه‌لف بوو، ئومه‌یه‌یش که به مه‌دینه‌دا تیپه‌په‌یوایه لای سه‌عد لای ده‌دا، جا کاتێک پیغه‌مبه‌ر ﷺ هاته مه‌دینه سه‌عد چوو بۆ عه‌مره، چوو هه‌م مائی ئومه‌یه‌ له مه‌ککه و پێی وت: کاتێکی گونجاوم بۆ بدۆزه‌وه به‌لکو ته‌واف بکه‌م به ده‌وری مائی خوا، ئیتر له ده‌وری نیوه‌پۆدا ده‌رچوون و تووشی ئه‌بو جه‌هل بوو، وتی: ئه‌ی باوکی سه‌فوان، ئه‌وه کێیه له‌گه‌ڵ تۆ؟ وتی: ئه‌وه سه‌عه‌ده، ئه‌بو جه‌هل پێی وت: ئه‌بینم به‌بێ ترس ته‌واف ده‌که‌یت به ده‌وری که‌عه‌داو، له دین ده‌رچوو هه‌کانیش داڵده‌ت ده‌ده‌ن، سویند به خوا ئه‌گه‌ر له‌گه‌ڵ ئه‌بو سه‌فوان نه‌بوایه‌ی به ساغی نه‌ده‌گه‌راپته‌وه، سه‌عد پێی وت و ده‌نگی به‌سه‌ریدا به‌رز کرده‌وه: سویند به خوا ئه‌گه‌ر پێگام لێ بگه‌یت له‌مه، له شتی له‌مه قورستر له سه‌رت پێگات لێ ده‌گرم، پێگات له‌سه‌ر مه‌دینه....^۲

له په‌یوایه‌تی به‌یهه‌قیشدا هاتوو: سویند به خوا ئه‌گه‌ر ته‌وافم لێ قه‌ده‌غه بکه‌یت بازگانیته به‌ره‌و شام قه‌ده‌غه ده‌که‌م.^۳

ئه‌م پووداوه ئاماژه ده‌کات بۆ ئه‌وه‌ی ئه‌بو جه‌هل سه‌عدی کورپی موعاز به دوژمن ده‌زانیت، ئه‌گه‌ر له په‌نای سه‌رگه‌وره‌یه‌کیشدا نه‌هاتایه‌ خوین په‌شتنی په‌وا

۱ - به‌روانه: فقه التمكن في القرآن الكريم للصلابي (٤٨٨).

۲ - البخاري، كتاب المغازي، رقم (٣٩٥٠).

۳ - به‌روانه: دلائل النبوة للبيهقي (٢٥/٣).

ده‌کرا، نه‌میش مامه‌له‌یه‌کی تازه بوو له لایه‌ن سهرانی مه‌ککه‌وه به‌رام‌بهر خه‌لکی مه‌دینه، پیش دروست بوونی ده‌وله‌تی ئیسلامی که‌س پتویستی به‌په‌نادانی که‌سیک نه‌بوو بۆ نه‌وه‌ی بیته‌ ناو مه‌ککه‌وه به‌لکو قوره‌یش له‌وه ده‌ترسان شه‌ر دروست بیته له‌ نیتوان خۆیان و خه‌لکی مه‌دینه، له‌م باره‌یشه‌وه به‌خه‌لکی مه‌دینه‌یان وت: سویند به‌ خوا گه‌ره‌کێک نییه له‌ گه‌ره‌که‌کانی عه‌ره‌ب نه‌وه‌نده‌ی ئیوه پیمان ناخۆش بیته شه‌ر له‌ نیتوانماندا هه‌لگیرسیت.^۱

هه‌روه‌ها ئه‌م به‌سهراته‌ ناماژه ده‌کات بۆ نه‌وه‌ی کاروانه‌کانی بازرگانی قوره‌یش له‌ پێگه‌یاندا بۆ شام له‌ ئاسایشدا بوون له‌ کاتی پرودانی ئه‌م پروداوه، واته: ده‌وله‌تی ئیسلامی مامه‌له‌ی دوژمنی له‌گه‌ڵ خه‌لکی مه‌ککه‌دا نه‌ده‌کرد، که‌واته کاربه‌ده‌ستانی مه‌ککه ده‌ستپێشخه‌ر بوون بۆ پاگه‌یانندی شه‌ر له‌ دژی ده‌وله‌تی ئیسلامی له‌ مه‌دینه و موسلمانانیان به‌ دوژمنی جه‌نگی له‌ قه‌له‌م ده‌دا و پێگه‌یان نه‌ده‌دا بیته مه‌ککه، له‌ په‌نای که‌سیکدا نه‌بیته.^۲

به‌لگه‌یه‌کی تریشمان له‌بهر ده‌ستدایه له‌سه‌ر ئه‌و پراستییه، له‌ سونه‌نی ئه‌بو داودا هاتوه، له‌ عه‌بدوپه‌رچه‌مانی کوپی که‌عبی کوپی مالیکه‌وه، له‌ یه‌کی له‌ هاوه‌لانی پیغمه‌بر ﷺ، که‌ بیباوه‌رانی قوره‌یش نوسراویان نویسیوو بۆ ئوبه‌ی، هه‌ر که‌سیکیش له‌ بته‌په‌رسته‌کانی ئه‌وس و خه‌زه‌ج، (پیغمه‌بر ﷺ) له‌ وکاته له‌ مه‌دینه بوو، پیش پرودانی جه‌نگی به‌س، تیایدا هاتبوو:

ئیوه په‌نای که‌سیکی ئیمه‌تان داوه و ئیمه‌ش سویند به‌ خوا ده‌خۆین ئیوه یان جه‌نگی له‌گه‌ڵ بکه‌ن یان ده‌ری بکه‌ن، یان هه‌موومان دین بۆتان و، جه‌نگاوه‌رتان ده‌کوژین و ئافره‌تانتان ده‌به‌ین، کاتیك ئه‌م هه‌واله‌ گه‌یشه‌ ئوبه‌ی و نه‌و بته‌په‌رستانه‌ی له‌گه‌ڵیدا بوون، کۆبوونه‌وه بۆ جه‌نگ کردنی پیغمه‌بر ﷺ، جا کاتیك پیغمه‌بر ﷺ ئاگادار بوویه‌وه، فه‌رمووی: ((لقد بلغ وعید قریش منکم المبالغ، ما کانت تکیدکم باکثر من تریدون ان تکیدوا به‌ انفسکم، تریدون ان تقاتلوا ابناءکم واخوانکم)).

۱- بروه‌نه: سیره‌ ابن هشام (الروض الانف ۲/۱۹۲).

۲- بروه‌نه: الجهاد والقتال (۱/۴۷۶).

واته: قوره‌یش هه‌په‌شه‌ی زۆرتان لی ده‌کن، ئه‌وه‌نده‌یش پیلانیان بۆتان
 نه‌ده‌گێرا که خۆتان بۆ خۆتانی ده‌گێپن، ده‌تانه‌وێت له‌گه‌ڵ کوپ و براکانی خۆتان
 شه‌پ بکه‌ن، کاتیک ئه‌وه‌یان بیست له‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ بلاوه‌یان کرد.^۱
 ئا لی‌ره‌شدا مه‌زنی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌رده‌که‌وێت، چونکه‌ توانی ئه‌م ئاشووبه‌ بنه‌ر
 بکات له‌سه‌ره‌تاوه‌ و، سه‌ربه‌زی هۆزیه‌تی لایان وروژاند، چونکه‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ
 ده‌روونی ئاده‌میزادی له‌ ناخوه‌ ده‌ناسی، بۆیه‌ گوتاره‌که‌ی له‌گه‌ڵیان کاریگه‌ربوو،
 ئیمه‌یش پیوستمان به‌ تیگه‌یشتنیکی وا گه‌وره‌ هه‌یه‌ بۆ له‌ناوبردنی هه‌ولێکانی
 بیباوه‌پان بۆ په‌رته‌وازه‌کردنی موسلمانان و بونیاتی ناوخۆییان، ئینجا له‌ پاش
 پاگه‌یاندنی شه‌پ له‌ لایه‌ن قوره‌یشه‌وه‌ دژ به‌ ده‌وله‌تی ئیسلامی و، دابه‌زینی پێگه‌دان
 به‌ جه‌نگ کردن هه‌لوێستی ئاسایی ئه‌وه‌ بوو که مه‌دینه‌ به‌پێی بارودۆخی تازه
 مامه‌له‌ بکات، جموجۆلی پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌ره‌و به‌هیزکردنی پله‌وپایه‌ی ده‌وله‌ت و،
 به‌رپه‌رچدانه‌وه‌ی قوره‌یش له‌م شه‌په‌ی پاگه‌یاندوه‌ له‌ دژی موسلمانان، بۆیه‌ ئه‌م
 پۆله‌ سه‌ربازی و غه‌زایانه‌ پرویاندا له‌ پیش غه‌زای به‌دری گه‌وره‌:

۱- غه‌زای (الابواء):

یه‌که‌یکه‌ له‌ سه‌ره‌تا غه‌زاکانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ،^۲ هه‌روه‌ها ده‌ناسرێت به‌ غه‌زای
 وه‌ددان،^۳ دوو جێگه‌ن له‌ نزیک یه‌ک، شه‌ش یان هه‌شت میلیان له‌ نێواندایه‌ شه‌پ
 پروی نه‌دا له‌م غه‌زایه‌دا، به‌لکو پێکه‌وتن له‌گه‌ڵ به‌نی زه‌مره‌ له‌ کینانه، ئه‌م غه‌زایه‌
 له‌ صه‌فه‌ری سالی دووه‌می کۆچیدا بوو، ژماره‌ی موسلمانانیش دووسه‌ده‌ که‌س به
 سوار و پیاده‌وه‌.^۴

۲- پۆلی سه‌ربازی عوبه‌یدی کوری حاریس:

یه‌که‌مین ئالای تیا به‌سترا به‌ ده‌ستی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ژماره‌یان شه‌ست که‌س بوو
 له‌ موهاجیره‌کان، ژماره‌ی دوژمنیش له‌ قوره‌یش دووسه‌ده‌ که‌س بوون له‌ نێوان

۱- سنن ابی داود (۲/۲۱۳)، ورقمه (۲۰۰۴) صحیح سنن ابی داود للالبانی، وقال: صحیح الاسناد.

۲- ده‌لێن له‌ ناوی (زیام) هوه‌ وه‌رگه‌راوه‌ واته‌: ده‌رد و نه‌خۆشی.

۳- لادێیه‌که‌ له‌ نزیک (الابواء).

۴- به‌په‌وانه‌: جیش النبی ﷺ لمحمود شیت خطاب، (۵۴).

سوارو پیاده‌دا، سه‌رکرده‌ی بتپه‌رسته‌کان نه‌بو سوئیانی کوپی حه‌رب بوو، هه‌ندیك په‌لاماردان له هه‌ردوو لاهه پوویدا نزیك ناوی رابیخ، سه‌عدی کوپی نه‌بی وه‌قاص تیریکی هاویشت، که یه‌که‌م تیر بوو له نیسلامدا بهاویژریت، نه‌وه‌ش له‌پاش گه‌پانه‌ویان بوو له (الابواء).^۱

۳- پۆلی سه‌ریازی حه‌مزهی کوپی عه‌بدولموته‌لیب:

ئیبنو نیسحاق ده‌لئیت: پیغمبر ﷺ له پاش گه‌پانه‌وه‌ی له نه‌بوا حه‌مزهی کوپی عه‌بدولموته‌لیبی نارد بۆ پۆخی ده‌ریا، له لای عه‌یصه‌وه به‌سی سوار له موجاهیده‌کان، له‌وی تووشی نه‌بو جه‌هل بوو له‌گه‌ل سی سهد سواردا له خه‌لکی مه‌ککه، به‌لام مه‌جدی کوپی عومه‌ری جوهمینی که‌وته نیوانیان که له هه‌دوو لاهه نزیك بوو، نیتر هه‌ر یه‌که و گه‌پانه‌وه شه‌ر به‌ریا نه‌بوو.^۲

۴- غه‌زای (بواط):^۳

نه‌م غه‌زایه له مانگی په‌بیعولنه‌وه‌لدا بوو له سالی دووه‌می کۆچی، پیغمبر ﷺ له‌سه‌ر دووسه‌د سوار له هاوه‌لانی ده‌رچوو، مه‌به‌ستیشی پینگه‌گرتن بوو له کاروانیکی قوره‌یش که پینکده‌هات له ئومه‌ییی کوپی خه‌لف و سهد سوار و دوو هه‌زار و پینچ سهد و شتر.

۵- غه‌زای عوشه‌پیره:^۴

تیایدا پیغمبر ﷺ غه‌زای قوره‌یشی کرد، نه‌بو سه‌له‌می کوپی عه‌بد و نه‌لنه‌سه‌دی له جیگای خۆی دانا له مه‌دینه، له‌وی مانگی جومادی یه‌که‌م و چه‌ند شه‌ویك له جومادی ئاخیره‌ مایه‌وه، تووشی شه‌ریش نه‌بوو، چونکه کاروانه‌که چه‌ند پۆژیک پیش نه‌وه تیپه‌ر بوویوو به‌ره‌و شام،^۵ نیتر له قه‌راغی ده‌ریا مایه‌وه،

۱ - بېروانه: حدیث القرآن عن غزوات الرسول، د. محمد بكر العباد (۴۰/۱).

۲ - بېروانه: سیره ابن هشام (ق/۱/۵۹۵).

۳ - شاخیکه له شاخه‌کانی جوهمینه، به لای شاخی په‌زا و نزیك یه‌نبوع.

۴ - جیگایه‌که له نیوان مه‌ککه و مه‌دینه له لای یه‌نبوعه‌وه له لای پۆخی ده‌ریای سووره، (مراسد الاطلاع ۹۴۳/۲)، هه‌ندی ناوی تریش هه‌یه له سه‌حیحی بوخاریدا هاتوه، - کتاب المغازی - الباب الاول: (العشیره، العسیره، العشیر)، ئیبنولجه‌وزی به (ذات العشیر) و (ذات العشیره) ناوی بردوه.

۵ - بېروانه: طبقات ابن سعد (۱۰/۲).

هه‌واله‌که‌شی گه‌یشته قوره‌یش و، ده‌رچوون بۆ پویه‌پوو بونوه‌وه له‌گه‌ل پیغمبر ﷺ و دواى ئه‌وه غه‌زای به‌دری گه‌وره پوویدا.

۵- پۆلى سهربازی سه‌عدى كوپى ئه‌بى وه‌قاص:

له‌پاش غه‌زای عوشه‌یره، پیغمه‌مبهری خواﷺ هه‌لسا به‌ناردنی سه‌عدى كوپى ئه‌بى وه‌قاص له‌ پۆلىكى سهربازیدا كه پێك ده‌هات له‌ هه‌شت كه‌س له‌ موهاجیره‌گان، ئه‌ویش ده‌رچوو تاكو گه‌یشته خه‌پرار^۲ له‌ خاكی حیجاز و پاشان گه‌رايه‌وه، به‌بى ئه‌وه‌ی تووشی هیچ شه‌رێك بیٔ.

۶- غه‌زای به‌دری یه‌كه‌م:

هۆكه‌ی ئه‌وه‌بوو كورزی كوپى جابیری فیه‌ری، هیژشى كردبوویه سه‌ر و شتر و مه‌ر و مالاته‌كانی مه‌دینه و هه‌ندیكى به‌ تالان بردبوو، بۆیه پیغمه‌مبهر ﷺ به‌ دوایدا پۆیشت تاكو گه‌یشته دۆلك سه‌فوانی پى ده‌وتریت له‌ لای به‌در، فریای كورزیش نه‌كه‌وت و پیغمه‌مبهر ﷺ گه‌رايه‌وه بۆ مه‌دینه.

۷- پۆلى سهربازی عه‌بدوলাى كوپى جه‌حشى ئه‌سه‌دى بۆ نه‌خه‌له:

پیغمه‌مبهر ﷺ عه‌بدوলাى كوپى جه‌حشى نارد له‌گه‌ل هه‌شت كه‌س له‌ موهاجیره‌گان بۆ نه‌خه‌له له‌ باشووری مه‌ككه له‌ كۆتایی مانگی ره‌جه‌بدا، بۆ ئاگایی و شاره‌زابوون له‌ هه‌واله‌كانی قوره‌یش، به‌لام پێگه‌یان گرت له‌كاروانیكى بازرگانی قوره‌یش و ده‌ستیان به‌سه‌رداگرت عه‌مری كوپى جه‌ززه‌می سه‌ركرده‌ی كاروانه‌كه‌شیان كوشت و دوو پیاویشیان به‌ دیل گرت كه عوسمانی كوپى عه‌بدولا و هه‌كه‌می كوپى كه‌یسان بوو، هه‌ردوو كشیانیان هه‌ینایه‌وه بۆ مه‌دینه، پیغمه‌مبهر ﷺ ییش هیچ بیریاریكى نه‌دا له‌و ده‌ستكه‌وتانه‌وا تاكو خوای گه‌وره ئه‌م ئایه‌ته‌ی دابه‌زاند: ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْهَرِ الْأَحْرَارِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدٌّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ

۱- مه‌مان سه‌رچاوه (۱۱/۲).

۲- جێگا به‌كه له‌ حیجاز نزیک جوحفه (مرامد الاطلاع ۴۵۵/۱).

۳- به‌وانه: سیره‌ ابن هشام (۶۰۰/۲).

۴- به‌وانه: سیره‌ ابن هشام (۶۰۰/۲).

الْحَرَامِ وَإِخْرَاجِ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا يَزَالُونَ يُقْتَلُونَكُمْ حَتَّى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ إِنْ أَسْتَطَعُوا وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فِيمَتٍ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿البقرة: ۲۱۷﴾.

له‌پاش دابه‌زینی ئه‌م نایه‌ته پیغمبر ﷺ کاروانه‌که‌ی وه‌رگت له‌گه‌ل دوو دیله‌که‌دا، له‌م پۆله سهریازیه موسلمانان یه‌که‌مین ده‌ستکه‌وتیان ده‌ستکه‌وت و، عه‌مری کوپری حه‌زره‌میش یه‌که‌مین که‌س بو‌به ده‌ستی موسلمانان بکوژریت و عوسمانی کوپری عه‌بدولا و حه‌که‌می کوپری که‌یسانیش یه‌که‌م دیل بوون له‌ لای موسلمانان.

چوارهم: هه‌ندی سوود و په‌ند و ناموژگاری.

۱- که‌ی فه‌رمان به‌ جیهاد کرا؟

دکتور موحه‌مه‌د ئه‌بو شه‌به‌ پیتی وایه فه‌رمانی جیهاد له‌ سه‌ره‌تاکانی سالی دووه‌می کۆچی بووه، پاساویشی بو‌ ئه‌وه هیناوه‌ته‌وه که موسلمانان له‌ سالی یه‌که‌مدا سه‌رقالی پیکه‌ستنی کاروباری ئاینی و دنیا‌یی بوون، وه‌کو دروستکردنی مزگه‌وتی پیغمبر ﷺ و، کاروباری بزئیویان و، پیکه‌کانی خوژیاندن و، پیکه‌ستنی بارودۆخی سیاسی و، مه‌سه‌له‌ی بریایه‌تی نیوانیان ون پیکه‌وتن له‌گه‌ل جووله‌که‌کان که له‌ مه‌دینه ده‌ژیان بو‌ ئه‌وه‌ی سه‌لامه‌ت بن له‌ زیانه‌کانیان،^۲ مامۆستا سه‌لاح شامیش پیتی وایه پیکه‌دان به‌ جیهاد له‌ کۆتاییه‌کانی سالی یه‌که‌می کۆچیدا بوو.^۳

۲- جیاوازی له‌ نیوان پۆلی سهریازه‌کان و غه‌زادا:

نووسه‌رانی ژیاننامه‌ی پیغمبر ﷺ، ناوی (غزوة) یان له‌ هه‌موو کۆمه‌لێک له‌ موسلمانان که پیغمبر ﷺ خۆی له‌گه‌ل یان ده‌رچووپیته‌ بو‌ پیکه‌دادان له‌گه‌ل دوژمن، ئیتر شه‌ر په‌ویداپیته‌ یان په‌ووی نه‌داپیته‌، ژماره‌یان زۆر بوویته‌ یان که‌م،

۱ - به‌روانه: حدیث القرآن الکریم عن غزوات الرسول ﷺ.

۲ - به‌روانه: السیره النبویه لأبی شه‌به (۱/۷۵-۷۶).

۳ - به‌روانه: معنی السیره (۱۷۵).

هه موو کومه ليکيش له موسلمانان پيغمبر ﷺ نارديبيني بؤ به رهنگاري دوژمن وشه ي (سرية) يان (بعث) يان بؤ به کارهيناوه، جاري وابووه تووشي شه پ بوونه و هندی به بي شه پرکړدن گه پراونه ته وه، يان به مه به ستي هه والگري دوژمن ده رچوونه، ژماره شيان نؤر جار که م بووه، چونکه بؤ ئه رکيکي ديار يکراو پوښتون، وه کو په لاماردان يان ترساندنې دوژمن، پيغمبر ﷺ خؤي سه رکردايه تي بيست و حوت غه زاي کردووه، پؤله سه ربازيه کانيش که نارووني مه زنده ده کرښت به سي و هشت پؤلي سه ربازي، هه موو ئه وانه ش له ماوه يه کي که م له ته مه ني نه ته وه گاندا نه خشه ي بؤ کيښاوه که ته نها ده سال بووه.^۱

۳- ژماره ي دانيشتواني مه دينه و په يوه نديان به پؤله سه ربازيه گانه وه:

پيغمبر ﷺ له سالي يه که مي کوچيدا فه رمانې کرد به نه جامدانې سه رژمي ريه کي دانيشتوان، پاسته وخؤ له پاش براي ته يه که و ته نها موسلمانان ي شي گرته وه، وه کو له ده قې فه رمانه که ي پيغمبر ﷺ دا هاتووه، کاتيک فه رموي: ((اكتبوا لي من تلفظ بالاسلام من الناس)) واته: ناوي هه موو ئه وانه م بؤ بنووسن که موسلمان بوونه.

دهر که وتن ته نها ژماره ي جه نگاهه ره گان ده گاته (۱۵۰۰) پياو،^۲ موسلمانان له پاش ئه م سه رژمي ريه پرسيا ريکيان کرد له خؤيان: ئايا بؤ بترسين که ژماره مان هه زار و پينج سه د که سه، چونکه ئه وان پيشتر نه ده خه وتن به بي چه ک، پيغمبر ﷺ ريگه ي نه ده دا به شه و ده رچن له ترسي ئه وه ي ناپاكيان له گه لدا نه کرښت،^۳ به لام پاسته وخؤ پاش ئه م سه رژمي ريه پؤله سه ربازي و غه زاکان ده ستيان پيکړد، ئه م جي به جي کردنه ش شيوازيک بوو له ريکخستن و په ره سه ندي ده ول ته تي تازه پيگه يشتوو.^۴

۱- في ظلال السيرة، غزوة بدر، لأبي فارس (۱۲).

۲- بېوانه: الوثائق السياسية، حميد الله (۶۵).

۳- بېوانه: الروض الانف للسهيلى (۴۲/۵).

۴- بېوانه: دراسات في عهد النبوة للشجاع (۱۶۲).

۴- پاسه‌وانیتی هاوه‌لان بۆ پیغمبر ﷺ:

هاوه‌لان (په‌زای خویان لى بیټ) پاسه‌وانیتی پیغمبر ﷺ ی ده‌کرد، دایکی ئیمانداران عائیشه (په‌زای خوی لى بیټ) ده‌فرموویت: له شه‌ویکدا پیغمبر ﷺ خوی لى نه‌ده‌کوت و فرمووی: "لیت رجلا صالحا من اصحابي، یحرسني اللیلة" واته: خۆزگه‌ پیاوچاکیک له هاوه‌لانم پاسه‌وانی بکردایه‌م، له وکاته گویمان له ده‌نگی چه‌ک بوو، فرمووی: ئه‌وه کییه؟ وتی: سه‌عدم ئه‌ی پیغمبره‌ی خوا، هاووم پاسه‌وانیت بکه‌م، ئیتر پیغمبر ﷺ خوی لیکه‌وت تا گویمان له پرخی بوو.

ئه‌ویش پیش غه‌زای به‌دری گه‌وره‌ بوو،^۲ له فرمووده‌که‌ی عائیشه‌یشدا په‌وایی پاسه‌وانیتی وه‌رده‌گیریت هه‌روه‌ها دووریینی که‌مترخه‌می نه‌کردن، ئینجا به‌پیی فرمووده‌که‌ پئویسته له‌سه‌ر خه‌لگی پاسه‌وانیتی سه‌رگه‌وره‌که‌یان بکه‌ن به‌هوی مه‌ترسی کوشتنه‌وه، هه‌روه‌ها ستایشی چاکه‌ی تیا‌دایه‌ بۆ خۆبه‌خش به‌کاری چاکه، پیغمبر ﷺ وای کرد سه‌ره‌پای پشت به‌ستنی به‌هیزی به‌خوای خۆی به‌لام مه‌به‌ستی ئه‌وه بوو سونه‌تیک بۆ ئومه‌ته‌که‌ی دیاری بکات.^۳

۵- ده‌قی به‌ئیننامه‌یه‌که‌ له‌گه‌ل به‌نی زه‌مه‌ره و په‌راویز دانان له‌سه‌ری:

((بسم الله الرحمن الرحيم))، ئه‌مه نووسراویکه له موحه‌مه‌د ﷺ بۆ به‌نی زه‌مه‌ری کوپی به‌کری کوپی عه‌بدومه‌نافی کوپی کینانه که ئه‌وان بی‌ترس بن له‌سه‌ر خۆیان و مالیان، پشتگیریش بکړین له دژی هه‌ر که‌سیک نیازی خراب بیټ به‌رامبه‌ریان، مه‌گه‌ر له حاله‌تیکدا ئه‌وان هه‌لسن به‌دزایه‌تی کردنی دینی خوا، هه‌تا‌کو ده‌ریا خوری ته‌ر، بکات هه‌روه‌ها ئه‌گه‌ر پیغمبر ﷺ بانگی کردن بۆ پشتیوانی کردن پئویسته له‌سه‌ریان بێن، په‌یمانی خوا و پیغمبه‌ریان له‌سه‌ر بیټ، پشتگیری کردنیش بۆ پیاوچاک و له‌خوا ترسانه.^۴

۱- البخاری: کتاب التمني: باب قوله ﷺ "لیت کذا وکذا" (۷۲۳).

۲- به‌وانه: تفسیر القرطبی لاپه‌ره (۲۴۰/۶).

۳- به‌وانه: ولاية الشرطة فی الاسلام، د. عمر محمد الحمیدانی (۶۲).

۴- الوثائق السیاسیة محمد حمیدالله (۲۲۰، رقم ۲۵۹).

پیتغمبر ﷺ ه‌لیکی زپرنی قۆسته‌وه له غ‌زای (الابواء) دا، و په‌یمانیکي سه‌ریازی نه‌نجامدا له‌گه‌ل سه‌رگه‌وره‌ی به‌نی زمووره‌دا، جینگای نه‌وان بایه‌خیکي سه‌ریازی خۆ ه‌بوو له مملانی نیوان ده‌وله‌تی نیسلامی تازه پتگه‌یشتوو له‌گه‌ل قوره‌یشدا، بویه پیتغمبر ﷺ کاری ده‌کرد بۆ ده‌سته‌به‌رکردنی بی‌لایه‌نییان، له کاتی پرودانی پتگ‌دادانی سه‌ریازی له نیوان مه‌دینه و خه‌لکی مه‌ککه، پلانیشی تا کاتی جه‌نگی به‌در نه‌وه‌بوو کاروانه‌کانی قوره‌یش جارس بکات به‌ناردنی ه‌ندی پۆلی سه‌ریازی بچوک له موهاجیره‌گان، به‌تایبه‌تی له کاتیکدا نه‌و کاروانانه پاریززاو نه‌بوون به‌سوپایه‌ک، چونکه قوره‌یش تا نه‌و کاته‌بیری له‌وه نه‌کردبوویه‌وه.^۱

نزیکی به‌نی زه‌مره و هاوپه‌یمانانه‌کانیان له مه‌دینه که بازاپ و سه‌رچاوه‌ی ئابووری نه‌وان بوو، نه‌وانی خستبوویه ه‌لویتستیک پتگه چاره‌یه‌کیان نه‌بیئت جگه له پتگه‌وتن له‌گه‌ل ده‌وله‌تی نیسلامی، که له زاراوه‌ی نویدا ده‌ستدریژی نه‌کردنی پی‌ده‌وتریئت.^۲

نه‌م پتگه‌وتننامه‌یه‌ش نه‌وه‌ی ئاشکرا کرد که سیاسی شه‌ری له‌وانه‌یه‌وا بکات له موسلمانان که هاوپه‌یمانیتی سه‌ریازی، ئابووری، یان بازگانی به‌ستن، له‌گه‌ل ه‌ر هیژتیک له‌و هیژانه‌ی قه‌واره‌ی ه‌یه، ه‌روه‌ها نه‌وه ده‌گه‌یه‌نیئت که هاوپه‌یمانیتی سیاسی بنچینه‌ی ه‌یه له شه‌ردا، پیوستیه‌کیشه مه‌به‌ستی لابردنی زیانی پروداو یان چاوه‌پوان کراو ده‌یسه‌پینتی،^۳ هاوپه‌یمانیتی‌ه‌که‌شی پیوسته‌نیات نرابیئت له‌سه‌ر بنه‌مای لابردنی زیان و به‌رژه‌ندی هاوپه‌شی، ه‌روه‌ها پیوسته‌ئامانجیکي شه‌ری ئاشکرای تیا به‌دی بکریئت، موسلمانانیش بریار و پا و بۆچوونی خۆیانیان تیا دا ه‌بیئت، به‌لام نه‌گه‌ر ته‌نها پاشکۆ و جیبه‌جیکه‌ر بن، وه‌کو پتگه‌وتننامه‌کانی نه‌م سه‌رده‌مه، نه‌وه نابیته پتگه‌وتننامه‌یه‌کی شه‌ری، پیوسته‌له‌سه‌ر سه‌رانی نه‌ته‌وه‌ی نیسلامیش چاک حالی بن له به‌رنامه‌ی

۱- به‌وانه: نشأة الدولة الإسلامية، د. عون شریف لاپه‌ره (۴۳).

۲- به‌وانه: الفقه السياسي، خالد سليمان الفهداوي (۱۱۹).

۳- ه‌مان سه‌رچاوه (۱۲۴).

پیغمبر ﷺ له بزوتنه‌وی سیاسیدا، ه‌روه‌ها چاک تیښگن له و بنه‌ما شه‌رعیه‌ی که ده‌لایت: ((لا ضرر ولا ضرار)) واته: نه زیان به‌خش به نه زیان به خوتیش بگه‌یه‌نه.^۱

ماموستا (مصطفی الزرقا) له میانه‌ی باسکردنی ئه‌م بنه‌مایه ده‌لایت: ئه‌م بنه‌مایه له کول‌که‌کانی نایینه و ده‌قه‌کانی قورئان و فه‌رموده‌کان شایه‌تی بؤ ده‌دن، نه‌و زیانه ده‌گریته‌وه که قه‌ده‌غه‌کراوه ئیتر چ زیان‌تکی گشتی بن یان تایبه‌تی، ه‌روه‌ها ئه‌وه ده‌گریته‌وه که به‌رینگی گونجاو لایبریت پیش که‌وتنه‌وی، له پاش پرودانیشی کاری پیویست بکه‌یت بؤ ئه‌وه‌ی شوینه‌واره‌کانی لایبریت و، دووباره نه‌بیته‌وه، ه‌روه‌ها ئامازه ده‌کات بؤ پیویستی کارکردن به سووکترینی خراپه له نیوان دوو خراپه‌دا، بؤ ئه‌وه‌ی خراپترینیان پال‌بنریت، ئه‌وه‌ش سووک کردنه‌وه‌یه‌که بؤ ئه‌و خراپه‌ی که به هیچ شیوه‌یه‌ک ناتوانریت لایبریت.^۲

ئه‌م رینکه‌وتنه‌نامه‌یه شه‌رعی بوونی ئه‌و جوړه گریبه‌ستانه ئاشکرا ده‌کات له نیوان ده‌ولته‌ی ئیسلامی و ده‌ولته‌تیکي تردا، ئه‌گه‌ر به‌رژه‌وه‌ندی موسلمانان وا بخوازیت، ده‌ولته‌ی ئیسلامی له‌م حالته‌دا پیویسته پشتگیری بکات له ده‌ولته‌ی هاوپه‌یمان گه‌ر داوای لیکرد، ه‌روه‌ها ده‌کریت ده‌ولته‌ی ئیسلامی داوای چه‌ک و جه‌نگاوه‌ر بکات له ده‌ولته‌ی هاوپه‌یمان بؤ ئه‌وه‌ی شه‌ر بکه‌ن له ژیر ئالای ئیسلامی، له دژی دوژمنان.^۳

ه‌روه‌ها پیغمبر ﷺ مه‌رجی کرد له‌سه‌ر به‌نی زه‌مره که دژ به‌ ناینی خوا جه‌نگ نه‌که‌ن، تا‌کو پشتگیری موسلمانان به‌ده‌ست به‌ینن، ئه‌مه‌ش دوورخسته‌وه‌یه‌ک بوو بؤ ئه‌و کؤسپانه‌ی ده‌وه‌ستن له رینگی بانگه‌وازا،^۴ ئه‌م

۱- ئه‌م بنه‌مایه بنچینه‌که‌ی ده‌گریته‌وه بؤ فه‌رموده‌یه‌کی پیغمبر ﷺ (ابن ماجه) ده‌یکترینته‌وه (۲۹/۲، رقم ۱۸۹۶) که فه‌رموویته‌ی صحیحه و نه‌لبانی هیناویه‌تیه‌وه له صحیحی سونه‌ی ئیبنو ماجه‌دا وه وتوویته‌ی: صحیحه به ژماره (۱۹۱۰، ۲۳۷۰)، ۱۹۱۱ (۲۳۷۱).

۲- بېروانه: المدخل الفقهي، للشيخ الزرقا (۱۹۷۲).

۳- بېروانه: الجهاد والقتال في السياسة الشرعية، د. محمد خير ميكل (۱/۴۷۹).

۴- بېروانه: دولة الرسول من التكوين الى التمكين (۵۳).

ریککه‌وتننامه‌یه به ده‌ستکه‌وتیکی سیاسی و عه‌سکری ده‌ژمیردیریت بۆ
موسلمانان.^۱

۶- (من یه‌که‌مین پیام تیریکی له پیناو خوادا هاویشتیبت):

پۆل سهربازی عوبه‌یده‌ی کورپی حارس (په‌زای خوی لۆ بی) یه‌که‌مین پۆل بوو
له میژووی ئه‌و جۆره‌ هیژانه، که موسلمانان تیایدا پووبه‌پووی بته‌پرستان ببنه‌وه له
پیکدادانیکی سهربازیدا، شه‌ر له نیوان ه‌ردوولادا شیوه‌ی په‌لامار به تیرهاویشتنی
وه‌رده‌گرت، به سه‌عدی کورپی ئه‌بی وه‌قاصیش (په‌زای خوی لۆ بیبت) یه‌که‌م
عه‌ره‌به که تیریکی وه‌شان‌دیبت له‌پیناو خوی گه‌وره، له‌و شه‌په‌دا که دریزخایه‌ن
نه‌بوو، چونکه ه‌ردوولا بپیریاری پاشه‌کشه‌یان دا، پاشه‌کشه‌کردنی موسلمانان زۆر
به‌هیز و پیکخراو بوو، به سه‌رکردایه‌تی سه‌عدی کورپی ئه‌بی وه‌قاص ﷺ، پۆلیکی
گه‌وره‌ی هه‌بوو له تیکدان و په‌رته‌وازه‌کردنی دوژمن به مه‌به‌ستی په‌کخستنیان له
هیزشکردن، له ریگه‌ی تیر باران کردنیان، که ئه‌مه‌یش بوو به قه‌لغانیکی به‌رگری
کردن، له‌و پۆژه‌دا عوتبه‌ی کورپی غه‌زوان و میقدادی کورپی ئه‌سوه‌د^۲ هه‌له‌هاتن به‌ره‌و
لای موسلمانان که ئه‌وان پیشتر موسلمان بووبوون، له‌م پۆله سهربازیه‌دا سه‌عدی
کورپی ئه‌بو وه‌قاص ﷺ پیشکه‌وتنیکی سهربازی ئیسلامی تو‌مارکرد، له
ژیاننامه‌ی پر سه‌روه‌ری خۆیدا، هه‌روه‌ها له‌م پۆله سهربازیه‌دا جه‌خت کرایه‌وه
له‌سه‌ر سیاسه‌تی تایبه‌ت به کۆکردنه‌وه‌ی موهاجیران بۆ ئه‌و غه‌زا و پۆله
سهربازیانه له لایه‌ن پیغمبر ﷺ تا کاتی جه‌نگی به‌در، وه‌کو جیبه‌جیکردنیک بۆ
ریککه‌وتننامه‌ی عه‌قه‌به‌ی دووه‌م.^۳

۱- بپوانه: الدعوة الاسلامیة، د. عبدالغفار عزیز (۲۹۶).

۲- سه‌رگه‌وره‌مان میقدادی کورپی عه‌مری به‌هرانی کیندی، ده‌شلین حه‌ززه‌می، زیاتر به ناوبانگی میقدادی
کورپی ئه‌سوه‌د ناسراوه (الاصابة لأبي حجر ۱۶۰/۶ عن ترجمة برقم ۸۲۰۱).

۳- بپوانه: السرايا والبعوث النبویة، د. بريكك العمري (۹۲).

۷- دهقی دهستوری پيککه وتن له گهل جوهرينه و قسه کردن له سهری.

((ئوان بيترس ده بن له سهرخویان و ماله کانیان، کومه کیش ده کرین دژی هر که سيک سته میان ليکات، یان جه نگیان له گهل بکات، ته نها له تاین و خیزاندا نه بیت، نه و مافانه ی بۆچاکه کاری بیابان نشینه گانه، همان نه و مافانه بۆ شارنشینه کانیشه)).^۱

گرنگی ئەم پيککه وتننامه یه له وه دایه، کاتیك مه جدیی کورپی عه مری جوهرنی ناوپی کرد له نیوان پۆلی سهربازی هه مزهی کورپی عه بدولموته لیب و کاروانه قوره شیهه که به سهرکردایه تی نه بو جه هلی کورپی هیشام و پاسه وانیتی سی سهد سواری قوره یشی.^۲ که له لای ناوچه ی ده سه لاتی جوهرينه وه پریزان به ست و خویان ناماده کرد بۆجه نگ،^۳ به لام پیش هه لگیسانی شه ره که مه جدیی کورپی عه مرهاته نیوانیه وه که یه کیک بوو له سهرانی جوهرینه، توانیشی سهرکه وتوو بیت له هه ولای ناشتی خوازانه ی له نیوان هه ردولا، چونکه مه جدی و هۆزه که ی هاوپه یمان بوون له گهل هه ردولایاندا، نه وانیش له قسه ی دهرنه چوون و هه ردولایانیش گه پانه وه بۆشوین و پئی خویان به بی شه پ.^۴

له م پيککه وتننامه دهرده که ویت که ده وله تی نیسلامی پيککه وتنیه به ستوه له گهل هۆزه کانی نزیکي خوی پیش نه و کاره سهربازیانه ی پئی هه لساوه، به به لگهی نه وه ی که بزوتنه وه ی پۆله سهربازیه کان که ناراسته ده کرا له دژی قوره یش، پیش نه وه پيککه وتننامه یه کی ناشتی هه بوو له نیوان ده وله تی نیسلامی و هۆزی جوهرینه که جیگیر بوون له سهر پۆخی ده ریای سوور، که ناوپیژان کرد بۆ په و نه دانی شه پ له نیوان موسلمانان و بیباوه پانی مه ککه.

یه کیک له و شتانه ش که له و پيککه وتننامه وه فیتری ده بین شه ریعه تی پيککه وتنیه له نیوان ده وله تی نیسلام و ده وله تیکی تردا، که نه ویش له لای خۆیه وه په یوه ندی

۱- بهوانه: مجموعة الوثائق السياسية، محمد حميد الله (٦٢).

۲- بهوانه: المواهب اللدنية (٧٥/١).

۳- بهوانه: طبقات ابن سعد (٦/٢) ههروهه ها بهوانه: السرايا والبعوث، (٨٥).

۴- بهوانه: السرايا والبعوث النبوية (٨٦).

ناشتی هه بیته له گه ل دهوله تیکی دژ به نیسلام، به مهرجیک پشتگیری نه و دهوله ته نه کریت دژ به موسلمانان، هه روه ها ده کریت پاشی خو سازدان واز له جه ننگردن بهینریت له گه ل دوزمندا، وه کو وه لامدانه وه یه ک بو ناو بیژیکردنی دهوله تیکی تر، نه گه ر زیانیکی تیدا نه بیته بو موسلمانان.^۱

ناکامه کانی پۆلی سه ربازی چه مزه (په زای خوای لی بیته) له سه سه ربازگه ی بته رستان له نه و په پی خراپیدا بوون چونکه قه واره ی قوره یشی له ق کرد و، ترسی خسته دللی نه وانه وه و چاویانی له سه سه نه و مه ترسیه ی روی تی کرد بوون کرده وه، چونکه پتگی بازرگانی و هیزی نا بووری قوره یش که وته مه ترسیه وه^۲ نه بو جه هل له پاش گه پانه وه ی بو مه ککه وتی: نه ی کۆمه لانی قوره یش، موحه ممه د له یه سرب جیکر بووه و هیزه کانی ده نیریت، مه به ستیشی نه وه یه زیانتان پی بگه یه نیت، بو یه وریابن له پتگی نه وه وه تیپه پنه پنه پنه، یان نزیک ی بکه ونه وه، چونکه نه و وه کو شیبری به هه لمه ته و زۆر توپه یه لیتان، سویند به خوا جادوویه کی نه وتوی هه یه، خو ی و هاوه لانی که ده بینم شه یتانیان له گه لدا ده بینم، ئینجا ئیوه گاوان له دوزمنایه تی کوپانی قه یله (نهوس و خه زره ج)، که واته موحه ممه د دوزمنه و په نای بردۆته بهر دوزمن.^۳

۸- پۆلی سه ربازی عه بدولای کوپی جه حش و په ند و نامۆزگاریه کانی:

پۆله که ی عه بدولای کوپی جه حش هه ندی دهره نجامی گرنگی هه بوو، هاوکات هه ندی په ند و نامۆزگاریشی تیا بوو، له وانه:

۱- له هه والی نه و پۆله دا ها تووه که پیغه مبه ر ﷺ نووسراویکی بو نه میری پۆله که نووسیوه و فه رمانی پیکردووه که نه جوولیتته وه له پاش دوو پۆژ پیکردن نه بیته، نه مه یش نمونه یه که بو جیبه جیکردنی بنه مایه کی گرنگ له بنه ماکانی جه ننگ، نه ویش شار دهنه وه ی پلانه کانی جه ننگ، یه کیک له وانه یش هیللی پیکردنه تا کو

۱- بهوانه: الجهاد والقتال فی السیاسة الشرعیة (۱/ ۴۷۸-۴۷۹).

۲- بهوانه: السرایا والبعوث النبویة (۸۶).

۳- بهوانه: الجهاد والقتال فی السیاسة الشرعیة (۱/ ۴۷۸-۴۷۹).

سو پاکہ بہ بی ترس بہ پربیکہ ویت دور لہ پلانہ کانی دوژمن، مہ دینہ لہ و سہرہ مہ دا بتہرست و جوولہ کہ شی تیدا بوو، شتیکی چاوہ پروان کراویشہ کہ نہ و ساتھ خہ لکی مہ ککہ ناگادار بکہ نہ وہ بہ ہیلی پیکردنی نہ و پۆلہ سہربازیہ، جا کاتیک کہ سانی پۆلہ کہ پیککہ و تن و، خویشیان نہ یاندہ زانی بہرہ و کوئی دہ پۆن، پیغمبر ﷺ ترسی نہ ما لہ وہی کہ نہ نجامہ کہی ناشکرا بیت بۆ دوژمن.^۱

کاریگری پەرہردہ کردنی پیغمبر ﷺ بہ ناشکرا دیارہ لہ م پۆلہ پیروزہ دا، چونکہ مہ موویان گوپرایہ ل بوون و پویشتن بۆ ناوچہی دوژمنہ کانیان و، لیشتیان تیپہرین تا گہ یشتنہ ناوچہ یہ ک لہ پشتیانہ وہ، نہ مہیش بہ لگہ یہ لہ سہر باوہ پی ہاوہ لان و گوئی نہ دانیان بہ گیانی خوین لہ پیٹناو خوادا.^۲

ب- قورہیش ہہ ولیدا کہ و تنہ وہی جہنگ بقوزیتہ وہ لہ مانگہ قہدہ غہ کراوہ کاند:

بہ م بۆنہ یہ وہ قورہیش شہ پیکری راگہ یاندنی چپی بہرپاکرد، لہ گہ ل ہندی پروپاگاندہ لہ دژی موسلمانان، نہ و پینمایہ ئیبراہیمیانہی قوستہ وہ کہ شوینہ واریان لہ کۆمہ لگای جاہیلیدا ہر مابوویہ وہ، و ہکو قہدہ غہ کردنی شہر لہ مانگہ قہدہ غہ کراوہ کاند، قورہیش نہ م ہلہ یان قوستہ وہ بۆ ناوڑاندنی پیغمبر ﷺ و، دہر خستنیان لہ شیوہی ستہ مکاردا، کہ ریز ناگریت لہ ریزدارہ کان،^۳ نہ وان دہ یانوت: موحمہد و ہاوہ لانی مانگہ قہدہ غہ کراوہ کانیان شکاند و خوینیان تیدا پرشت و مالیان تالان کرد و پیواونیان تیا بہ دیل گرت.^۴

قورہیش لہ و پیلانہ یاندنا سہرکہ و تن لہ سہرہ تاوہ، چونکہ (پروپاگاندہ کہ یان دہنگیکی زوری دایہ وہ، شوینہ واریکی بہرچاوی ہہ بوو تہ نانہت لہ خودی مہ دینہ دا، چونکہ مشت و مہر لہ نیو موسلمانانیشدا زۆر بوویہ وہ، پہ خنہ یان گرت لہ پیواونی پۆلہ سہربازیہ کہ کہ لہ و مانگہ دا شہریان کردوہ، ہہ لویستہ کہ توندبوویہ وہ و

۱- بروانہ: التاریخ الاسلامی، مواقف و عبر (۷۱/۴).

۲- ہمان سہرچاوہ (۷۱/۴).

۳- بروانہ: مکة والمدینة فی الجاہلیة و عهد الرسول (صلی اللہ علیہ وسلم للاستاذ احمد الشریف (۴۴۵).

۴- بروانہ: سنن البیہقی (۵۹/۹) نقلًا عن السرایا والبعوث النبویة (۱۰۰).

جووله که ده یانویست ناشووب بنینه وه،^۱ ده شیانونت: بیگومان جهنگ به رپا ده بیت له نیوان موسلمانان و قوره یشدا، به لکو له نیوان نه وان و هه موو عره بدا به بونه ی شکاندنیان بو پړزی مانگی قه ده غه کراو، ته نانه ت هندی قسه یان بلاو کرده وه، که ده برپینی ده کرد له بق و کینه ی دلیان به رامبه ر به نیسلام و موسلمانان، وه کو نه وه ی مانای خراپیان جووت ده کرد له گله ناوی نه وانه ی به شداریان کرد له و پوله سهریازیه دا.^۲

کاتیك به شداربووانی پوله که وایانزانی نیتر تیاچوون، وه لاسی خوی گه وده هه ست و زمانی بته پرسته کانی بری و په رده ی له سر نه و تاوانبارانه رامالی و، وه لاسی دانه وه که به رگری کردن له پړگای خوی گه وده و کوفر پیگردنی گه وده تره له شه پرکردن له مانگه قه ده غه کراوه کان و (المسجد الحرام) و ده رکردنی خه لکه که ی تاوانیکی گه وده تره له و شه په ی نه وان باسی ده کن، قوره یش هه موو نه و تاوانانه ی نه نجام دا و هه مووشی له بیر خوی برده وه، ته نها پړزی نه و مانگه نه بیت که وه کو نامرازیک سوودی لی وده رده گرت بو به رپاگردنیکی شه پړکی توند و تیژ له دژی موسلمانان و ده و له ته که یان، به مه به سستی هه لگه پراندنه وه ی هوزه بته پرسته کان و په واندنه وه ی خه لکی له ده وری ناینی نیسلام، به نه اندازه یه که که پیغمبر ﷺ خه می ده خوارد و لومه ی سهر کرده ی پوله سهریازیه که ی ده کرد له سر نه وه ی که کردوویانه،^۳ بویه نایه ته کان زور به هیژ و توندیه وه به رپه رچی پروپاگنده کانی قوره یشی ده دایه وه و، پوونی ده کرده وه نه و مانگانه هه رچند پیزدارن، به لام هر که سیك دژ به پړگای خوا بیت پړزی نیه.^۴

ج- په روشی سهر کرده بو سه لاهه تی سهریازه کانی:

کاتیك سه عدی کوپی نه بی وه قاص و عوتبه ی کوپی غه زوان دواکه وتن به هوی گه پانه وه یان به دوا ی وشتریکدا لییان ون بوو بوو، قوره یشیش له و کاته دا هاتبوون

۱- بیوانه: مكة والمدينة في الجاهلية وعهد الرسول (۴۴۵).

۲- بیوانه: سيرة ابن هشام (ق ۱/۶۰۳-۶۰۴)، التاريخ الاسلامي (۷۲/۴).

۳- بیوانه: دولة الرسول من التكوين الى التمكن (۵۳۳).

۴- بیوانه: السرايا والبحوث النبوية (۱۰۰).

بۆ پزگارکردنی هەردوو دیله‌که‌یان، پيغمبر ﷺ پازی نه‌بوو، فه‌رمووی: ((اخاف ان تکنونا قد اصبتم سعد بن مالك، وعتبه بن غزوان)) واته: ده‌ترسم شتيکتان هيئابيت به‌سه‌ر سه‌عدی کوپی مالیک و عوتبه‌ی کوپی غه‌زوان ئیتر پزگاری نه‌کردن تا‌کو که‌پانه‌وه و، دوا‌ی نه‌وه به‌ پزگارانه‌ ئازاد کران، نه‌وسا حه‌که‌می کوپی که‌یسان موسلمانان بوو،^۱ هەر له‌لای پيغمبر ﷺ مایه‌وه، عوسمانی کوپی عه‌بدو‌لای کوپی موغیره به‌ کافری که‌پایه‌وه.^۲

له‌پێبازی پيغمبر ﷺ نه‌وه تیده‌که‌ین، که‌ پێویسته سه‌رکرده‌ بایه‌خ بداته ساغ و سه‌لامه‌تی سه‌ربازه‌کانی، چونکه‌ ئه‌وانن که‌ گیانی خۆیان ده‌که‌نه‌ قوربانی له‌ پیناو ئایینی خوای گه‌وره و دامه‌زراندنی ده‌وله‌تی ئیسلامی.

قوتابخانه سه‌ربازیه نوێیه‌کان ده‌لێن: سه‌رباز کاتیك هه‌ست به‌ بایه‌خدانی سه‌رکرده‌یه‌تی ده‌کات به‌ ساغ و سه‌لامه‌تی و ئاسایش، نه‌وه هیچ کاتیك دوو دل نابیت له‌ به‌خشینی هه‌موو شتيك بتوانیت بیه‌به‌خشیت.^۳

د- په‌یدا‌بوونی په‌روه‌ده‌ی هیمن له‌ گۆره‌پاندا:

پۆلی سه‌ربازی عه‌بدو‌لای کوپی جه‌ش ئامانجه‌کانی خۆی به‌دی هیئا، توانایشی ده‌رکه‌وت له‌ په‌ل هاویشتنه‌ نیو ناوچه‌کانی ژێر ده‌سه‌لاتی قوره‌یش، به‌ راده‌یه‌ک بوو به‌ مایه‌ی سه‌رسام بوونیان، ته‌نانه‌ت سیخو‌په‌ره‌کانی قوره‌یشیش نه‌یان‌توانی بزانه‌ن پرووی پۆله سه‌ربازیه‌که‌ به‌ره‌و کوێیه‌، نه‌وه‌ش ئامانجی پيغمبر ﷺ بوو له‌ نه‌خشه‌که‌یدا، بۆ پاراستنی زانیارییه‌کان، ((چونکه‌ شارده‌وه گرنگترین هۆکاره‌کانی (مباغته) واته‌ کت و پر نه‌جامدانی کار، که‌ ئه‌ویش یه‌کیکه‌ له‌ بنه‌ماکانی جه‌نگ)).^۴ نه‌ینی کارکردن نه‌وه‌ی سه‌لماند که‌ پۆله سه‌ربازیه‌کانی پيغمبر ﷺ نه‌وه‌نده به‌هێزن ده‌توانن هەر ئه‌رکیکی قورس نه‌جام بده‌ن، پێویسته‌یه‌کانی جه‌نگ و پا‌په‌راندنی ئه‌رکه‌کان له‌ خۆیاندا به‌دی بکه‌ن.

۱- بېروانه: السرايا والبعوث النبوية (۱۰۰).

۲- بېروانه: غزوة بدر الكبرى، د. محمد ابو فارس (۲۳).

۳- بېروانه: غزوة بدر الكبرى، د. محمد ابو فارس (۲۳).

۴- بېروانه: الرسول القائد، خطاب (۹۴).

یه کیک له شوینه واره کانی په روه رده ی پیغمبر ﷺ له توند و تۆلی سه ربازیدا خوی ده بینتته وه له سه رکرده ی پۆله که دا و گوپدایه لی کردنی ته وای بۆ پیغمبر ﷺ بی هیج دوو دلپیه ک، به لکو له پاش خویندنه وه ی بۆ نوسراوه که خوی کرد به پیتشه نگیک کی چاک بۆ سه ربازه کانیشی، کاتیک پیی وتن: هه رکی له ئیوه حه زلی له شه هیدبوونه با له گه لمان ده رچیت، هه رکه سیش حه ز له شه هیدی ناکات با بگه ریتته وه، به لام من ده رۆم بۆ جیبه جیکردنی فه رمانی پیغمبر ﷺ.^۱

۹- ئامانجی پۆله سه ربازییه کان:

کاتیک ده کۆلینه وه له بزوتنه وه ی پۆله سه ربازی و غه زاکان که پیغمبر ﷺ سه رکرده ی ته ده کرد، ده توانین حالی بین له زۆرک له و ئامانجانه، بۆ نمونه نه گه ر ورد بینه وه له بزوتنه وه ی پۆله سه ربازه کان که پیش جهنگی به در ده رده چوون، ده بینین هه موو به شداربووانی له موهاجیره کان بوون، یه ک که سیکی نه نصارییان تیانه بوو، ئیبنو سه عد رضی الله عنه ده لیت: ((هه مووان له سه ر نه و بۆچوونه ن که ته نها موهاجیره کان به شدار ده بوون))، تا کو کاتی جهنگی به در پیغمبر ﷺ هیج که سیکی له نه نصار نه نارد بۆ هیج کاریکی سه ربازی،^۲ نه وه یش کاریکی نه خشه بۆ کیشراو بوو، ئامانجی خوی تیا بوو، یه کیک له و ئامانجانه زیندوو کردنه وه ی کیشه ی نه نصاره کان خویان بوو له دلی خویاندا و له سه ر ئاستی ده ره کی و ماندوو کردنی ئابووری قوره یش و گه مارۆدان و گێراندنه وه ی هه ندی له مافه زه وتکراوه کانیان و، لاواز کردنی قوره یش له پروی سه ربازییه وه، راهینانی هاوه لان له سه ر فیڕبوونی هونه ره کانی جهنگ کردن و ده ستنیشانکردنی جموجۆله کانی قوره یش و ترساندنی دوژمنه ناوخوییه کانی ناو مه دینه و ده وروبه ری و تاقیکردنه وه ی هیزی دوژمن،^۳ له راستیدا نه و پۆله سه ربازیانه یش ئامانجه کانی خویان جیبه جی کرد، له وانه:

۱ - پانکردنه وه ی شکۆمه ندی ده ولته ت له ناوخۆ و دهره وه:

نه و پۆله سه ربازی و غه زایانه توانیان سه رنجی دوژمنانی بانگه واز رابکیشن بۆ هیزی موسلمانان و توانیان له سه ر لیدانی هه ر بزوتنه وه یه کی ناحه ز له ناوخۆ یان

۱- بپوانه: سیره ابن هشام (ق/۱/۶۰۲) من رواية ابن اسحاق عن عروة.

۲- بپوانه: الطبقات الكبرى لابن سعد (۶/۲).

۳- بپوانه: غزوة بدر الكبرى لأبي فارس (۱۴-۲۴).

دہرہ وہ، تاکو کہس بیر له وه نه کاتہ وه ہیرش بکاتہ سہر دہولہ تی نیسلامی کہ سوپاکہی پانہ وهستی بہ شو و پوژ، نہ وهیش بوہ ہوی ترساندن جیولہ کہ کان و ہوزہ بتپہرستہ کانی دہوروبہری مہ دینہ و، وای کرد کہ دوژمنان ہہزار جار بیر بکہ نہ وه پیش نہ وهی شہر بکہن لہ گہل موسلمانان، یان پشتگیری دوژمنہ کانیان بکہن، تیبینیش دہکن ژمارہ و ہیزی نہ و ہیزانہ لہ زیادہ بوندا بو، پولیکی سہریازی نہ دہ گرایہ وه یہ کیکی تر دہرہ چوو، بۆ بہ دیہیتانی ہمان نامانچ، کہ بریتیبہ لہ لیدانی بہرژہ و ہندیہ نابوریبہ کانی قورہیش و، ریگہ گرتن لہ بازرگانیبہ کانیان بہ تایبہ تی بہرہ و شام، نہ وهیش وای دہ کرد ژمارہی پاسہ وانانی نہ و کاروانانہ زیاد بکہن و نرخی کالاکان بہرزیبتہ وه، بیچگہ لہ و ترسہی کہ بازرگانہ کان و دہولہ مہندہ کانی مہککہ ہستیان پی دہ کرد.^۱

ب - بہ دست ہینانی لایہ نگیری ہندی ہوزہ کان و کہ مکردنہوی رۆلی عہرہ بہ بیابان نشینہ کان؛

چونکہ پیغمبر ﷺ ریگہ وتنی کرد لہ گہل ہوزی جوہینہ و ہاوپہ یمانی لہ گہ لیان کرد، ہر وہا لہ گہل ہندی لہ ہوزہ کانی تر بۆ دہستہ بہرکردنی بی لایہ نییان لہ مملانی نیوان مہککہ و مہ دینہ و کارکردن بۆ پاکیشانیان بۆ لای خویان چونکہ لہ بنچینہ دا نہ و ہوزانہ لایہ نگیری قورہیشن و ہاواریان لہ گہل دہکن و، ہاوپہ یمانی تی میژووی لہ نیوانیاندا مہیہ کہ قورٹان بہ (ایلاف)^۲ ناوی بردوہ، لہ و ریگہ یہ وه قورہیش ہولی داوہ دلنیا بیت لہ سہر بازرگانیبہ کہی لہ گہل شام و یہ مہندا.^۳

ئینجا لہ پاش ریگہ وتنی پیغمبر ﷺ لہ گہل ہندی لہ و ہوزانہ، بو بہ مایہی مہ ترسی بۆ بازرگانی قورہیش و موسلمانان بوون بہ سہرگہ ورہی ناوچہ کہ.^۴

۱- بھوانہ: دولة الرسول من التكوين الى التمكن (۵۳۲).

۲- سورہ تی قورہیش.

۳- بھوانہ: المجتمع المدني، د. اکرم ضیاء العمری.

۴- بھوانہ: دراسات في السيرة (۱۹).

پيغمبر ﷺ هه‌لسا به که مکردنه‌وی پۆلی عه‌ره‌به بیاباننشینه‌گان، بۆ ئه‌وه‌ی بوونیان نه‌بیته له پيگای بازگانیه‌گاندا، چونکه ئه‌و عه‌ره‌بانه سه‌رچاوه‌یه‌کی هه‌ره‌شه بوون بۆ کاروانه بازگانیه‌گان، ئه‌وانه‌ی به ناوچه‌ی ئه‌واندا تیپه‌پ ده‌بوون ئه‌بوايه باجیان بدایه‌وه ئه‌و کاته ده‌یانتوانی تیپه‌پ بن، به دروست بوونی ده‌وله‌تی ئیسلامی ئه‌وه‌یان له ده‌ست ده‌رچوو، بۆیه خۆیان تاقی کرده‌وه هه‌رش بکه‌نه سه‌ری، ئه‌م کاره‌یش کورزی فیه‌ری پتی هه‌لسا، به‌لام پيغمبر ﷺ وه‌دووی که‌وت تاکو سه‌فوان (جیگایه‌که نزیک به‌در (۱۵۰) کیلومه‌تر له مه‌دینه‌وه دووره)، نووسه‌رانی ژياننامه‌ی پيغمبر ﷺ ئه‌م پروداوه‌یان به‌غزای به‌دری بچوک ناوبردوه، ئه‌و غه‌زایه‌ وانه‌یه‌ک بوو بۆ هه‌موو عه‌ره‌بیکي بیابان نشین، چونکه پاش ئه‌وه‌ی جاریکي تر هه‌یچ که‌سیک له‌وانه نه‌یانتوانی بیر له هه‌رش کردنه سه‌ر مه‌دینه‌دا بکه‌ن، ئالیزه‌شه‌وه بوو که نه‌ته‌وه‌ی ئیسلام پازی نه‌بوون به‌پیدانی باج به‌چه‌ته و پيگه‌گان، به‌لکو ناچاری کردن پاشه‌کشه بکه‌ن وه بچنه نیو هندی پيککه‌وتن نامه‌وه له‌گه‌ل موسلمانان.^۱

ج- په‌یوه‌ندی ئه‌م پۆله سه‌ربازیانه، به‌بزوتنه‌وه‌ی فتوحاتی ئیسلامی:

ئه‌م غه‌زا و هه‌یزه بچووکانه وه‌کو راهه‌ینان و ئاماده‌کارییه‌کی سه‌ربازی بوو بۆ سه‌ربازانی ئیسلام، ئه‌م چالاکییه‌ پڕ گوپه به‌لگه بوو له‌سه‌ر ده‌وله‌تی ئیسلام وه‌کو شانیه‌ هه‌نگ ماندوو نه‌ناسانه کار ده‌که‌ن، هه‌روه‌ها تیپینی ئه‌وه ده‌کریت له‌سه‌رده‌می پيغمبر ﷺ، که هاوه‌لان په‌رۆش بوون بۆ به‌شداریکردن وه‌کو سه‌رکرده و سه‌رباز، ئیتر پيغمبر ﷺ به‌لینی پیده‌دان بۆ جیگیرکردنی کۆله‌که‌کانی ده‌وله‌ت و خۆ ئاماده‌کردن بۆ فتوحاتی چاوه‌پوانکراو که به‌رده‌وام پيغمبر ﷺ مژده‌ی به‌هاوه‌لان ده‌دا له‌و باره‌وه له هه‌موو حاله‌تیکدا.

ئینجا به‌وردبوونه‌وه له سه‌رکرده و پۆله سه‌ربازیه‌گان، هه‌ندی ناوی پڕشنگذارمان به‌رچاو ده‌که‌وێت که پۆلی گه‌وره‌یان بینی له بزوتنه‌وه‌ی فتوحاتی

۱- بېوانه: دراسات في عهد النبوة، د. عبدالرحمان الشجاع (۱۴۱).

نیسلامیدا، وہ کو سہر کردہی فتوحاتی شام (امین الامۃ) نہ بو عوبہ یدہی کوپی
 جہ پراح و سہ عدی کوپی نہ بی وہ قاص سہر کردہی قادیسیہ و مہ دائین و خالیدی
 کوپی وہ لید، شمشیری ہلکیشراوی خوی گورہ و بہ زینہری پڑمہ کان لہ یہ رموک و
 عہری کوپی عاص، فاتحی میصر و لیبیا و، چہ ندین سہر کردہی تر (پہ زای
 خویان لی بیت) لہ راستیدا خالد و عہر پاش موسلمان بوونیان سہر کردہی
 ہندی لہ و پؤلہ سہر بازیانہ یان گرتہ نہ ستو، نہ و جموجؤلہ سہر بازیانہ ش بہ گشتی
 راہینانیکی زیندووی چاک بوو لہ ژبانی خودی خوشہ ویستمان موحمہ مہد ﷺ،
 بہ لگو دہ کریت و ہکو خولی سہر بازی بو سہر کردہ کان کہ توانییان دواتر پڑمہ لات و
 پڑمہ لات زہوی فتح بکن.

باسی پینجه م: بهرده وای بونیاتنای په روه رده و زانستی.

سهره تاي سوره تي به قهره يه كيك له و نايه تانه ي له سهره تاي سهره مې مه دینه دا دابه زين و، باسی سيفه ته کانی باوه پدار و بیا وپ و دوو پوهه کان ده کات، نینجا ناماژه يه کی تیدایه بؤ جووله که و گاوره کان و، جهخت کردن له سهره درخستنی راستی جووله که که هر له يه که مین پوژه وه به ره لستی بانگه وازی نيسلاميان کرد له مه دینه، سوره تي به قهره به دور و دريژی باسی له سيفه ته کانی جووله که کردوه.^۱

نوهش پيويسته تيبني بکريت که سوره تي به قهره له سهره تاي دابه زيني قورن ان بوو له مه دینه و بانگه وازی خه لکی ده کرد بؤ وه رگرتنی ثابني خودا و په رستنی، وه کو ده فهرمويت: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٢١﴾ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ فِرْشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الشَّرَابِ رِزْقًا لَكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿البقرة: ٢١-٢٢﴾.

نايه ته کانی سهره مې مه دهنی هوشیاری ده دایه موسلمانان که سيفه تي دوو پوهه کان وه رگرن، مه ترسی مونا فیه کانی شی ده خسته پوه له سهره وه له تی تازه، بزوتنه وې نیفاق له سهره مې مه دینه دا دهستی پیکرد چونکه ((موسلمانان له مه که که نوه نده هیزیان نه بوو که س لییان بترسیت، یان به ته مای شتیک بیت لییان، تا کو خویانیان لی نزیک بکه نه وه، یان پیلانیان بؤ بگیپن، نینجا نايه ته کان سیما و هه وال و هه لویستی مونا فیه کانی باسکردوه و، که م سوره تي مه دهنیش هه یه باسیکی له و جوړه ی تیا نه بیت، به تاییه تي سوره ته دریژ و مامناوه ندیبه کان، نوهش وا ده گه یه نیت که نه و بزوتنه و هه یه بوونی هه بووه به دریژی سهره مې مه دهنی، نه گه رچی دوی نیوه ی یه که م لاواز ده بوو)).^۲

۱- پروانه: الظلال (۲۷/۱).

۲- پروانه: السيرة النبوية، دروزة (۷۲/۲-۷۶) نقلًا عن دراسات في عهد النبوة، د. عبدالرحمان الشجاع

قورئانی مہدہنی ہر بہرہ و امیش بوو لہ باسکردنی مہزنی خوا و پراستی گہردوون و ہاندان بؤ بہہشت و ترساندن لہ دؤزخ و شہریعت و حوکم دانان بؤ پەرہردہ کردنی نومت و، بہہیزکردنی کؤلہ کہکانی دہولت کہ ہلڈہستیت بہ بلاوکردنہوی بانگہواز لہ نئیوان خہلکیدا و جیہاد دہکات لہ پینا و خوادا.

کاروانی زانستی موسلمانانیش پەرہی دہسہند لہ گہل پەرہسہندنی قوناغہکانی بانگہواز و بونیاتنانی کڑمہلگا و دامہزاندنی دہولت، قورئانی پیرویش ستایشی زانست و زانست پەرہرانی کردوہ و بہ ہمان شیوہ فہرموودہیش ہاتوہ لہ پیغمبر ﷺ لہ و بارہوہ، کتیبہکانی فہرموودہیش چہندین بابہتی دہربارہی زانست تیادایہ.

موسلمانان لہوہ دلتیا بوون کہ زانست یہکیکہ لہ گرنگترین ہؤکارہکانی دہسہلات، چونکہ مہحالہ خوای گہورہ دہسہلات بداتہ نہتہوہکی نہفام، دواکہوتوو لہ کاروانی زانست، نہو کہسہیش ورد بیتہوہ لہ نایہتہکانی قورئانی پیروز بہ ناشکرا نہوہی بؤ دہردہ کہویت، قورئانی پیروز زانستی کردوہ بہ دژی کوفر،^۱ وہکو فہرموویہتی: ﴿ اَمَّنْ هُوَ قَنْتٌ اَنَا ءَالَيْلِ سَاجِدًا وَاَقَائِمًا يَحْذُرُ الْاٰخِرَةَ وِيَرْجُو رَحْمَةَ رَبِّهِ ۗ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِيْنَ يَعْلَمُوْنَ وَالَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ۗ اِنَّمَا يَتَذَكَّرُ اُولُو الْاَلْبَابِ ۗ ﴾ (الزمر: ۹).

تاکہ شتیکیش خوای گہورہ فہرمانی کردوہ، داوای زیادہی لی بکریت زانستہ، خوای گہورہ دہفہرموویت: ﴿ وَقُلْ رَبِّ زِدْنِيْ عِلْمًا ﴾ (طہ: ۱۱۴)، ہرہوہا یہکہمین خاسیہت خوای گہورہ نادمی پی جیا کردوہ زانست بوو، وہکو دہفہرموویت: ﴿ وَعَلَّمَ اٰدَمَ الْاَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلٰى الْمَلٰٓئِكَةِ فَقَالَ اَنْبِئُوْنِيْ بِاَسْمَاءِ هٰٓؤُلَاءِ ۗ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ۗ ﴾ (البقرہ: ۳۱).

پیغمبر ﷺ ہر بہرہ و ام بوو لہ پربیزی پەرہردہیی بؤ فیترکردنی ہاوہلانی و خوا بہ یادہیتانہوہیان و ہاندانیان بؤ پہوشتی جوان و شیرین، ہرہوہا وردہکاری

شهریعتی بۆ پروون کردنه وه، ناراسته کردنیشی بۆ هاوه لانی جاری وابوو به شیوهی تاک بوویان به کۆمه ل، خو شه ویستمان سه روه تیکی زۆری بۆ به جی هیش تووین له هۆکاری په روه دهیی له فیژکردن و وانه وتنه وه دا، چونکه پیغمبر ﷺ په چاوی هۆکاری په روه دهیی ده کرد که یارمه تیده ر بیّت بۆ له به رکردن و وه رگرتن، یان ببیته مایه ی جیگیر بوونی واتا له دل و ده رووندا، یه کئ له وه هۆکارانه ش له سه رده می مه ککه و مه دینه شدا نه مانه بوون:

یه که م: گرتزین هۆکار و بنه ما په روه ده ییبه کان.

۱- دووباره کردنه وهی قسه :

ئه وه ئاسانه تره بۆ له به رکردن و یارمه تیده ره بۆ تیگه یشتنی، بۆیه پیغمبر ﷺ سووریوو له سه ر دووباره کردنه وهی قسه کانی له زۆربه ی حاله ته کاند، له نه نه سی کوپی مالیکه وه په زای خوی لیبیت هاتوه که پیغمبر ﷺ نه گه ر قسه ی بکر دایه سی جار دووباره ی ده کرده وه تا کو لئی تیگن ...^۲

۲- له سه ر خو قسه کردن و، جیا کردنه وهی وشه کان:

پیغمبر ﷺ له سه ر خو قسه ی ده کرد و په له ی نه ده کرد له قسه کردندا، به لکو وشه یه کی له وشه یه کی تر جیا ده کرده وه بۆ ئه وهی له به رکردنی ئاسان بیّت و، نه گۆر د ریّت له کاتی گواستنه وه یدا، ئه وه نده یش ئاسانی ده کرده وه تا کو نه گه ر گو یگر بیویستبا قسه کانی بژمار دایه ده یژمار د،^۳ عروه ی کوپی زوبه یر ده گپ ر یته وه له عایشه په زای خویان لیبیت، که فه رمویه تی: ئایه سه یرت نایه ت له باوکی فلان (ئه بو هوره یره)؟ هاتوه له نزیک ژووره که مدا دانیش تووه فه رموده له پیغمبر ﷺ ده گپ ر یته وه، ده یدا به گو یمدا، من یش نو یژم ده کرد، ئینجا رۆیشت پیش ئه وهی نو یژه که م ته واو بکه م، نه گه ر فریای بکه وتایه م به ر په رچم ده دایه وه، پیغمبر ﷺ به و شیوه یه قسه ی نه ده کرد که ئیوه ده یکه ن.^۴

۱- بروهانه: مناهج واداب الصحابة في التعلم والتعليم، د. البر (۵۹-۶۰).

۲- البخاری: کتاب العلم، باب من أي والحديث ثلاثا..... ورقمه (۹۵).

۳- بروهانه: مناهج واداب الصحابة، د. عبدالرحمان البر (۶۲).

۴- البخاری: کتاب المناقب، باب صفة النبي (ﷺ) رقم (۲۵۶۸).

۳- میانه روی و بیزارنه کردن و هه لبراردنی کاتی گونجاو:

پیغمبر ﷺ میانه په و (واتا نه دریژهی ده دایه و نه کورتی ده کرده وه) بوو له فیژکردن و بری نه و بابه تهی ده یوته وه، له جور و کات بو نه وهی هاوه لان بیزار نه بن و چالاک بن بو له بهرکردن، تیگه یشتنیشی ناسان بیت له سهریان، له ئیبنو مه سعوده وه (په زای خوی لی بیت) فه رموویه تی: کان النبی ﷺ یتخولنا بالموعظة فی الایام کراهة السامة علینا.

۴- به کارهینانی په ند و نمونه:

په ند کاریگه ریبه کی زوری هه یه له گه یاندنی واتا به عه قل و دل، چونکه شتی واتایی به شیوه یه کی هه سته پیکراو باس ده کات، جگه له وهی که جوریکیشه له په وانبیژی سهرنج پاکیش، به تایبه تی سهرنجی قسه زانه کان، بویه قورئان زورجار په ند و نمونه ده هینیتته وه، هؤکاری نه و کاره شی باس کردو وه و، ده فه رموویت:

﴿وَتِلْكَ الْأَمْثَلُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ﴾ (الحشر: ۲۱).

له سر هه مان رپی بازیش پیغمبر ﷺ به رده وام بوو، به زوری په ندی به کارده هینا، عه بدولای کورپی عومر ﷺ ده فه رموویت: (هه زار په ند له پیغمبر ﷺ فیر بووم).^۱

چه ندین کتیبیش دانراوه له باره ی په نده کانی پیغمبر ﷺ، کونترینان به ناوی (امثال الحدیثی پامهورمزیه ت ۳۶۰).

۵- پرسیارکردن:

پرسیارکردن یه کی که له هؤکاره په روه رده یه گرنه کان له گریدانی به هیز له نیوان پرسکه ر و پرسیار لیکراودا، و کردنه وهی زهین و سهرنج پاکیشانی بو وه لامدانه وه، بویه پیغمبر ﷺ پرسیاری به کارده هینا له چه ندین شیوازدا، بو فیژکردنی هاوه لان، نه وهیش کاریگه ریبه کی زوری هه بوو له چاک حالی بوونی هاوه لاند، جاری وابوو پیغمبر ﷺ پرسیاری ده کرد ته نها له بهر سهرنج پاکیشان و

ورژاندن، له و کاته‌یشدا پرسیاره‌که له شیوه‌ی ناگادارکردنه‌وه‌دا دیت (الا) - نایا - ندرجار، له نه‌بو هوره‌یره‌وه (په‌زای خوای لی بیت) هاتووه، که پیغمبر ﷺ فرموویه‌تی: ((الا ادلکم علی ما یمحو الله به الخطایا، ویرفع به الدرجات؟ قالوا: بلی یا رسول اله! قال: اسباغ الوضوء علی المکاره وکثرة الخطا الی المساجد، وانتظار الصلاة بعد الصلاة، فذلکم الرباط)).^۱

واته: نایا نه‌وه‌تان پیشان بدهم که خوای گه‌وره تاوانه‌کانی پی ده‌سپیته‌وه و پله و پایه‌کانی پی به‌رز ده‌کاته‌وه؟ هاوه‌لانیس وتیان: به‌لی نه‌ی پیغمبره‌ری خوا: پیغمبره‌ریش ﷺ فرمووی ده‌ست نویژگرتن له کاتی ناخوشیدا و زوره‌ه‌نگاونان به‌ره و مزگه‌وته‌کان و چاوه‌پوانکردنی نویژ له دوی نویژ، چونکه نه‌وه پیباته له پیناو خوادا.

جاری واشبوو پیغمبره‌ریش ﷺ پرسیاریکی لی ده‌کردن و ده‌یزانی نه‌وان وه‌لامه‌که‌ی نازانن و ده‌گه‌پینه‌وه لای خوا و پیغمبره‌که‌ی، مه‌به‌ستیشی سه‌رنج پاکیشانیان بوو بو مه‌سه‌له‌که،^۲ له نه‌بو هوره‌یره‌وه (په‌زای خوای لی بیت) که پیغمبره‌ریش ﷺ فرموویه‌تی:

((أندرون من المفلس)) واته: نایا ده‌زانن کی موفلیسه؟ وتیان: موفلیس نه‌وه که‌سه‌یه که مال و شتومه‌کی نه‌بیت له ناو نیمه‌دا، به‌لام پیغمبره‌ریش ﷺ فرمووده‌یه‌کی ناراسته‌کرد که نه‌مه واتا‌که‌یه‌تی:

فرمووی: موفلیس له ئومه‌تی من نه‌وه که‌سه‌یه له پوژی قیامه‌تدا دیت، به نویژ و پوژوو و زه‌کاته‌وه، به‌لام جنیوی به‌نه‌م داوه و بوختانی به‌نه‌ودا کردووه، مالی نه‌وی خواردووه و خوینی نه‌وی پشتوووه و له نه‌وی داوه، نیت له چاکه‌کانی ده‌دریت به‌نه‌وه‌که‌سانه، که چاکه‌کانی ته‌واو بوو به‌ره‌وه‌ی مافه‌کانی لی وه‌ربگیریته‌وه له گونا‌ه‌ه‌کانی نه‌وان ده‌خریته‌سه‌ره‌نه‌وه‌که‌سه‌ئینجا ده‌خریته‌دۆزه‌خه‌وه.^۳

۱- مسلم: کتاب الطهارة، باب فضل اسباغ الوضوء، ورقمه (۴۱ - ۲۵۱).

۲- به‌روانه: مناہج واداب الصحابة (۶۷).

۳- مسلم: کتاب البر والصلة، باب تحريم الظلم، ورقمه (۵۸۱).

جاری واشبوو پرسپاری دہکرد و یه کیک له هاوه لان وه لامی باشی دہدایه وه،
 نیتر پیغمبر ﷺ ستایشی ئه و که سهی دہکرد وه کو هاندانیک بقو خوی، و ئه وانی
 تر، وه کو ئه وهی کردی له گهل نوبهی کوپی که عبدا (په زای خوی لی بیت،
 پیغمبر ﷺ فه رموی: ((یا ابا منذر اتری ای ایه من کتاب الله اعظم؟)) واته: ئه ی
 باوکی مونزیر نایا دہ زانیت کام نایه تی کتابی خوا مه زنتره؟ دہ فه رمویت وتم: خواو
 پیغمبره ی خوا باشتر دہ زانن، فه رموی: ئه ی باوکی مونزیر نایا دہ زانیت کام
 نایه تی کتابی خوا مه زنتره؟ دہ فه رمویت، وتم: ﴿الله لا اله الا هو الحي القيوم﴾،
 ئینجا پیغمبر ﷺ له سهر سنگی نوبه ی دا و فه رموی: پیروزت بیت ئه و زانسته
 ئه ی ئه بو مونزیر.^۱

ئهم به چاک زانین و هاندانه پیکه هه موار دہکات له لایه ن ئه و که سه ی فیتر
 دہ بیت هه ست بکات دلنایای و متمانه به خو بوون وای لی دہکات زیاتر هه ولی
 له به رکردن و زانست به دہست هیئان بدات.^۲

۶- خستنه پرووی واتای سهیر بو سهرنج پاکیشان و گرینگی دان:

یه کیک له جوانترین ئه و شیوازانه ش ئه وه یه که جابری کوپی عه بدوللا په زای
 خوی لی بیت دہ گیریتته وه که پیغمبر ﷺ به لای بازار پیکدا تپه پی و، خه لکی به
 نه نیشتی وه بوون، گیسکیکی که په ی مرداره وه بووی بینی، پیغمبر ﷺ هه لیگرت
 و فه رموی: کامتان چه ز دہکن ئه مه هی ئیوه بیت به یه ک دره م؟ وتیان: به هه یچ
 به رانبه ریک چه ز ناکه ین بقو ئیمه بیت، چی پیبکه ین؟ فه رموی: ((قو الله للدنیا
 اهوان علی الله من هذا علیکم))^۳ واته: سویند به خوا ئه م دونیا لای خوا بی بایه ختره
 له و نازه له له لای ئیوه.

۱ - مسلم: کتاب صلاة المسافرين وقصرها، باب فضل سورة الكهف، ایاة الكهف والكرسي، ورقمه (۸۱۰).

۲ - بروانه: مناہج واداب الصحابة (۶۹).

۳ - مسلم: کتاب الزهد و الرقائق، ورقم (۲۹۵۷).

۷- بہ کارہینانی ہوکاری پرونکردنہ وہ:

پیغمبر ﷺ ہلدسا بہ بہ کارہینانی ئوہی کہ ئومرؤ پئی دہوتریت ہوکاری پرونکردنہ وہ بو دوپاتکردنہ وہی واتاکان لہ دل و میشکی گوئگراندا و سہرنج پاکیشانیان بو لای باسہ کہ، لہ و ہوکارانہ:

- دہرپرین بہ جولہی دہست: وکو ئوہی پہنجہی دہکرد بہناو یہکدا بو پرونکردنہ وہی پہیوہندی نیوان ئیماندار و براکہی، لہ ئہبوموسای ئہشعہریہ وہ پہزای خوای لیبت، لہ پیغمبرہ وہ ﷺ کہ فرموویہ تی: ((المؤمن للمؤمن کالبنیان یثد بعضہ بعضاً)) واتہ: ئیماندار بو ئیماندار وکو بونیاتہ ہندیکیان ہندیکی تریان پادہ کیشن.

- دہرپرین بہ وینہ کیشان: پیغمبر ﷺ چہند ہیلتیکی لہسہر زہوی پادہ کیشا بو سہرنج پاکیشانیا ہاوہلان، ئینجا دہستی دہکردہ پرونکردنہ وہی وشہکانی ئہو ہیلانہ و مہبستی لییان، لہ عہدہ لالی کوری مہسعودہ وہ، پہزای خوای لیبت، دہفرموویت: پیغمبری خوا ﷺ ہیلتیکی پاکیشا، ئینجا فرمووی: ((هذا سبیل اللہ)) واتہ: ئہمہ پنگای خواہ، ئینجا چہند ہیلتیکی بہ لای پاستیدا پاکیشا، ہرہوہا بہ لای چہ پیدا، ئینجا فرمووی: ئہمانہ پچکن - یزید دہلیت پرتہ وازن - لہسہر ہموو پچکہ یہک شہیتانیک پراوہ ستاوہ بانگہ وازی بو دہکات، ئینجا ئہم ئاہتہی خویندہ وہ: ﴿وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَن سَبِيلِهِ ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾^۲ (انعام: ۱۵۳).

- دہرپرین بہ بہرز کردنہ وہ و خستہ پووی ئہو شتہی باس دہکریت: پیغمبر ﷺ کاتیک باسی حوکمی لہ بہرکردنی ئاوریشم و ئالتونی دہکرد - وکو لہ فرموودہ یہکی عہلیدا ہاتوہ پہزای خوای لیبت کہ دہیفہرموو - پیغمبر ﷺ

۱- البخاری: کتاب المظالم، باب نصر المظلوم، رقم (۲۴۴۶).

۲- مسند الامام احمد (۴۳۵/۱) ورقمہ فی ط/ الرسالة (۴۱۴۲) (ج/۲۰۷، ۲۰۸) وقال محققوہ: اسنادہ

حسن،... و اخرجه الحاكم (۲/۳۱۸) وقال الحاكم: هذا حديث صحيح الاسنادہ.

ټاوريشميكې هه لگرت به ده ستي راستي و ټالتونيكې هه لگرت به ده ستي چه پي و
 فه رموي: ((انا هذين حرام على ذكور امتي))^۱ واته: نه م دووانه قه ده غه ن له سر
 نيرينه گاني نوممه تي من، له پړوايه تي نه سائيشدا هاتووه: ((احل الذهب و الحرير
 لاناث امتي، و حرم على ذكورها))^۲ واته: ټالتون و ټاوريشم پړوايه بؤ ميينه گاني
 نوممه م و قه ده غه يه له سر نيرينه گانيان، كه واته پيغمبر ﷺ كؤي كرده وه له
 نيوان و قسه كردن و به رزگردن ټالتون و ټاوريشمه كه بؤي به ته ووي سرنجيان
 پابكيشي، بؤ نه وې مه سه له كه پونتر بيته وه و ټاسانتر بيت بؤ له به ر كردن.

- فير كردني كرده يي به نه جامداني كاره كه له پيش چاوي خه لكيدا: وه كو
 نه وې كه پيغمبر ﷺ نه جامي دا كاتيك سر كه و ته سر مينبه ره كه و نويزي
 كردو هه موو موسلمانان بينيان، له سه هلي ساعيديه وه پړواي خواي ليبيت،
 فه رمويه تي: پيغمبر م بيني ﷺ له سر مينبه ره كه نويزي كرد و (الله اكبر) ي كردو
 هر له سر مينبه ره كه بوو، دوايي كړنووشي برد و، ټينجا دابه زي و هاته خواره وه
 له بن مينبه ره كه دا سوجه ي برد و جاريكي تر گه پايه وه، كاتيك ليتبويه وه، پړوي
 كرده خه لكه كه و فه رموي: نه ي خه لكينه، بؤ نه وې وام كرد وه كو من بكن و فيري
 نويزه كه م بن.^۳

۸- به كار هيناني وشه ي جوان و ناسك:

به كار هيناني گوتاري جوان دلّه گان يه كده خات و پړاوه كيشيت بؤ لاي راستي و،
 پالّ دهنې به موسلمانان وه ټيبگه ن و له به ر بكن، پيغمبر ﷺ پيشه كي
 به كار ده ټينا بؤ قسه گاني، به تاييه تي نه گه ر له باسكردني مه سه له يه كدا بوايه
 شه رمي ليتبرايه، وه كو نه وې كړدي له كاتي فير كردنيان بؤ مه سه له ي چونه
 سه رټاو، پيشه كيه كي له و باره وه به كار هينا به وې كه فه رموي: ((انما انا لكم
 بمنزلة الوالد اعلمكم، فاذا اتى احدكم الغائط، فلا يستقبل القبلة، و لا يستديرها، ولا

۱- ابو داود، كتاب اللباس، باب في الحرير للنساء رقم (۴۰۵۷) و صححه الالباني في صحيح سنن ابي داود.

۲- صحيح سنن النسائي، الالباني، ورقه (۵۱۶۲) و صححه.

۳- البخاري: كتاب الجمعة، باب الخطبة على المنبر (۹۱۷).

یستطب بیمنیه))^۱ واته: من له جیگه‌ی باوکم بۆ ئیوه فیرتان ده‌که‌م، نه‌گه‌ر که سیکتان چووه سهر ئاو با پرو نه‌کاته قیبله و پشتی تینه‌کات، به ده‌ستی راستیشی خۆی پاک نه‌کاته‌وه. مامۆستای یه‌که‌م ﷺ کۆمه‌لی بنه‌مای په‌روه‌ده‌یی په‌چاو کرد له ئه‌وپه‌پی به‌رزی په‌وشتی و بیروه‌وشدا بوون، به شیوه‌یه‌ک که له دلی هاوه‌لاندای جیگیر ده‌بوو، نه‌مه‌یش هه‌ندیکه له‌و بنه‌ما به‌رزانه‌ی که پیغمبر ﷺ به‌کاریده‌هیتنا:

- هاندانی چاکه کار و ستایش کردنی:

بۆ ئه‌وه‌ی چاکتر بیت و زیاتر به‌ره‌و زانست بیت، وه‌کو ئه‌وه‌ی له‌گه‌ل ئه‌بو موسای نه‌شعهری کردی په‌زای خوای لیبت له کاتیک وه‌سفی ده‌نگ خۆشی ئه‌وی کرد له قورئان خویندندا، ئه‌بو موسا په‌زای خوای لیبت ده‌گیرته‌وه، که پیغمبر ﷺ پیی فهرمووه: ((لو رایتني و انا استمع لقراءتك البارحة، لقد اوتیت زماراً من مزامیر آل داود))^۲ واته: خۆزگه ده‌تبینیم دوینی گویم له قورئان خویندنه‌که‌ت ده‌گرت، ده‌توت به‌گه‌رووی داود ده‌بخوینی.

- به‌سۆز بوونی له‌گه‌ل ئه‌و که‌سه‌ی هه‌له‌ ده‌کات و توند نه‌بوون له‌گه‌لیدا:

پیغمبره‌ری خوا ﷺ بارودۆخی خه‌لکی ته‌ماشای ده‌کرد و پاساوی ده‌هینایه‌وه بۆ نه‌زانینیان و به‌نه‌رم و نیانی هه‌له‌کانی بۆ چاک ده‌کردنه‌وه و، پاسته‌کانی فیتر ده‌کردن، بیگومان ئه‌وه‌ش دلی ئه‌و که‌سه‌ی پر ده‌کرد له خۆشه‌ویستی په‌یامی ئیسلام، هه‌روه‌ها دلی ئه‌و که‌سانه‌یش که ئاماده‌ی ئه‌و پروداوه ده‌بن ئاماده‌ ده‌کات بۆ له‌به‌رکردنی،^۳ موعاویه‌ی کوپی هه‌که‌می سوله‌می ده‌گیرته‌وه په‌زای خوای لیبت و ده‌فهرمویت: له کاتیکدا نوێژم ده‌کرد له‌گه‌ل پیغمبر ﷺ پیاویک پزمی، منیش وتم: ((یرحمک الله)) خه‌لکه‌که‌یش هه‌موویان ته‌ماشایان کردم، وتم: ئه‌ی

۱- ابو داود، کتاب، باب کرامیه استقبال القبلة عند قضاء الحاجة (۳/۱، رقم ۸) و حسنه الالبانی فی صحیح

سنن ابی داود.

۲- مسلم: کتاب صلاة المسافرين، باب استحباب تحسین الصوت بالقران و رقمه (۲۳۶-۷۹۳)).

۳- بهوانه: مناخج و اداب الصحابة (۸۶).

له‌باری دایکم بچوایم، بۆ ناو‌ها ته‌ماشام ده‌که‌ن؟ نه‌وانیش به‌ده‌ستیان ده‌یاندا‌یه
سه‌ر پانی خۆیاندا، که بینیم ده‌یانه‌وئیت بی‌ده‌نگم بکه‌ن بی‌ده‌نگ بووم، جا کاتیک
پیغمبر- دایک و باوکم به‌قوربانی بیٚت- نوٚژه‌که‌ی ته‌واو کرد، مامۆستای وه‌کو
ئه‌وم نه‌بینیوه نه‌له‌پیش ئه‌و نه‌له‌دوای ئه‌و، شیوازی فی‌رکردنی له‌ئه‌و جوانتر
بیٚت، سوئند به‌خوا هیچ قسه‌یه‌کی زیری پٚم نه‌وت، نه‌لیی دام و نه‌قسه‌یه‌کی
پٚکردم، فرموی: ((ان هذه الصلاة لا يصلح فيها شيء من كلام الناس، انما هو
التسبيح و التكبير و قراءة القرآن)) واته: ئه‌مه نوٚژه و نا‌کرٚیت قسه‌ی تیا بیٚت له‌و
شیوازه‌ی خه‌لکی ده‌یکه‌ن، به‌لکو هه‌مووی (سبحان الله) و (الله اکبر) و قورئان
خوئنده.

جا ته‌ماشاکه- په‌حمه‌تی خوات لی‌بیٚت- چەند پیغمبەری خوا ﷺ نەرم و نیان
بووه له‌فی‌رکردندا، ئینجا ته‌ماشاکه ئه‌و شیوازه‌جوانه‌چ شوئینه‌وارٚکی
به‌جیه‌شتوو له‌دلی مو‌عاویه‌دا.

- به‌راش‌کاوی زه‌م نه‌کردن به‌لکو ته‌نها به‌کاره‌ینانی ئاماژه:

چونکه ئه‌وه جو‌ریکه له‌چاودٚری کردنی هه‌ستی ئه‌و که‌سه‌ی هه‌له‌ده‌کات،
کاتیک پیغمبر ﷺ عه‌بدوللای کوپی له‌ته‌بیبیه‌ی به‌کاره‌ینا په‌زای خوای لی‌بیٚت
له‌سه‌ر کۆکردنه‌وی زه‌کاتی به‌نی سوله‌یم، دیاری وه‌رده‌گرت له‌ئه‌وانه‌ی زه‌کاتیان
ده‌رده‌کرد، ئه‌بو حومه‌یدی ساعیدی په‌زای خوای لی‌بیٚت ده‌گیرٚتته‌وه و
ده‌فرموئیت: پیغمبەری خوا ﷺ به‌کاره‌ینا بۆ کۆکردنه‌وی زه‌کات له‌به‌نی
سوله‌یم ئیبنو له‌ته‌للو تیبیه‌ی پٚ ده‌وترا، کاتیک که‌پایه‌وه لی‌پرسینه‌وه‌ی له‌گه‌ل
کرد، وتی: ئه‌وه مالی ئیوه‌یه و ئه‌و دیارییه بۆ خۆم، پیغمبر ﷺ فرموی: ((تایا
ئه‌گه‌ر له‌مالی باوکت و دایکتدا دابنیش‌تبا‌یت ئه‌م دیاریه‌ت با بۆ به‌اتبا‌گه‌ر پاست
ده‌که‌یت، دوای ئه‌وه پیغمبر ﷺ وتاری خوئند و ستایشی خوای گه‌وره‌ی کرد و
هه‌ندی شتی بۆ پوون کردنه‌وه، ئه‌مه واتا که‌یه‌تی: ((هه‌ر که‌سیک له‌ئیوه
به‌کارده‌هٚم له‌سه‌ر کاریک له‌وانه‌ی خوای گه‌وره‌ پٚی سپاردوم، ئه‌و که‌سه‌یش دٚت و

ده لیت: ئەوہ مالی ئیوہیہ و، ئەوہش دیارییہ بۆ خۆم، ئەی بۆ لە مالی دایک و باوکیدا دانانیشی بە لکو دیاری بۆ بیت، سویند بە خوا کەسێک لە ئیوہ شتێک بە بی مافی خۆی وەر بگریت، خوای گەرە دەربارە ئیوہ لێی دە پرسیتەوہ لە پۆزی قیامەتدا، جا با کەستان لەوانە نەبن دە چنە لای خوای شتیکیان لەو جۆرە کردبیت، پاشان دەستی بەرز کردەوہ تاکو سپیتی ژیر بالی بینرا، دەیفەرموو: ((اللهم هل بلغت)) واتە: خوایە، ئایا پام گەیاندا.

- تورپه بوون و سەرژەنش کردن هەرکاتێک پیوست بکات:

وہکو ئەوہی هەلە یەکی شەری لە کەسانیکەوہ دەردەکەوێت کە باریکی تاییەتیان هەبە، یان ئەو هەلە لە بازەنی تاکە کەسێک دا نەبیت و ببیتە مایە ئاژاوەیەک، ئەو تورپه بونەیش شیوازیکی ئاراستە کردنەوہ وەر بگریت، بی زیادە رەوی، بە لکو بە پیتی پیوست، بۆ نمونە تورپه بوونی پیغمبەر ﷺ لە عومەر پەزای خوای لی بیت کاتیک بینی تەوراتیک بە دەستەوہیە بۆ ئەوہی بیخوینیتەوہ، جابر ﷺ دە فرمووێت: عومەری کورپی خەتتاب نوسخە یەکی لە تەورات هینایە لای پیغمبەر ﷺ و فرمووی: ئەی پیغمبەری خوا ﷺ ئەوہ نوسخە یەکە لە تەورات، پیغمبەر ﷺ بی دەنگ بوو، عومەریش دەستی کرد بە خویندەنەوہی و پەنگی پیغمبەر ﷺ دە گۆرا، ئیتر ئە بوبە کر فرمووی: لە باری دایکت بچوا یەیت عومەر، نابینی پومەتی پیغمبەر ﷺ چۆن دە گۆرێ؟ ئیتر عومەر تەماشای پومەتی پیغمبەر ﷺ کرد و وتی: پەنا دە گرمە خوا لە تورپه بوونی خوا و پیغمبەری خوا، پازی بووین بە خوایەتی خوا و ئایینی ئیسلام وەکو ئایینمان و موخە مەدیش وەکو پیغمبەرمان، پیغمبەر ﷺ فرمووی: ((و الذي نفس محمد بيده لو بدا لكم موسى فابتعموه و ترکتموني لضللتم عن سواء السبيل، لو كان حيا و ادرك نبوتي لا تبعني)).^۱ واتە: سویند بەو کەسە گیانی موخە مەدی بە دەستە، ئەگەر موسا

۱- البخاري، كتاب الحيل، باب احتيال العامل ليهدي له، و رقمه (۶۹۷۹).

۲- مجمع الزوائد: (۱/۱۷۳، ۱۷۴)، له شواهد كثره تقوى الحديث، روى الحديث ائمة منهم: احمد (۳/۳۸۷) و مواضع اخرى، و اورده الشيخ الالباني في (ارواء الخليل - ج ۶/۳۴) و اورد تقوية العلماء له، ثم قال: ((لكن الحديث قوى فان له شواهد كثيرة)) و ذكرها فانظرهما عنده.

دهرکه ویت و شوینی بکون و من به جی بهیلن گومرا ده بن له پښگی پاست، نه گهر موسای خویشی له ژياندا بوايه و فریای من بکوتایه شوینم ده کوت.

هروه ها توپه بوونی پیغمبر ﷺ له هندیك له هاوه لانی که پیش نویژیان ده کرد و نویژیان به خه لکی دریژ ده کرده وه، که نه وهیش نارپه حهت بوو بۆ نه وانهی لاواز و نه خویش و سه رقالم بوون، نه بو مه سعودی نه نصاری په زای خوی لی بیت ده گپرتته وه، پیاویك وتی: نهی پیغمبره ی خوا فلانه که س نویژ زور دریژ ده کاته وه، ده لیت: پیغمبرم ﷺ نه دیوو پیشتر له ناموزگار یکردندا به و شیوه توپه بیت و فهرمووی: ((ایها الناس انکم منفرون فمن صلی بالناس فلیخفف، فان فیهم المریض و الضعیف و ذا الحاجة)).^۱ واته: خه لکینه، ئیوه خه لکی ده په ویننه وه، هرکی له ئیوه پیش نویژی کرد بۆ موسلمانان با نویژیکی کورتیان بۆ بکات، چونکه له نه واندا هیه نه خویشه، یان لاوازه، یان کاری هیه.

هروه ها توپه بوونی له کاتی مشت و مپی هاوه لان ده رباره ی قه ده ر، عه بدولالی کوپی عه مری کوپی عاص په زای خوی لی بیت، ده فهرموویت: پیغمبر ﷺ ده رچوو بۆ لای هاوه لانی له کاتیکدا نه وان خه ریکی مشت و مپ بوون ده رباره ی قه ده ر، ده توت ده نکه هه ناره ده ته قینیتته پوومه تی نه وه نده توپه بوو، فهرمووی: ((بهذا أمرتم؟ او لهذا خلقتم؟ تضربون القرآن بعضه ببعض؟ بهذا هلك الامم قبلکم)).^۲

واته: ئایا به مه فهرمانتان پیکراوه؟ یان بۆ نه وه دروستکراون؟ هندی له قورئان به نه و دوایدا ده دن؟ به م شیوه نه ته وه کانی پیش ئیوه له ناوچوون.

نمونه یه کی تر له توپه بوونی پیغمبر ﷺ نه وه یه که عائیشه په زای خوی لی بیت ده یگپرتته وه، ده فهرمویت: پیغمبره ی خوا ﷺ که فهرمانیکی بگردایه بۆ نه نجامدانی کاریک، فهرمانی ده کرد له توانایاندا بوايه، نه یانوت: ئیمه وه کو تو نین نهی پیغمبره ی خوا، خوی گوناه ی پابردووت و داهاتوتی لابر دووه، ئیت

۱- البخاری، کتاب العلم، باب الغضب و التعظیم... رقم (۹۰).

۲- ابن ماجه، کتاب المقدمة، باب فی القدر، رقم (۸۵)، و قال البوصیری فی الزوائد: هذا اسناد صحیح، رجاله ثقات، و صححه الالبانی فی صحیح سنن ابن ماجه، و رقمه (۶۹-۸۴).

پیغمبر ﷺ توره ده بوو تاكو له پومه تیدا دهرده كهوت و ده یفه رموو: ((ان اتقاكم واعلمكم بالله انا)) توره بوونی پیغمبر ﷺ له و جیگایانه دا بؤ فیترکردن و ناراسته کردن بوو، بؤ نه وهی هاوه لان وریا بینه وه و نه كه ونه نیو هه له وه، چونكه ((نامؤزگاریكار ده كړیت له شیوهی توره دا دهر كه ویت، چونكه جیگا كه ی وا پیویست ده كات خه لكی وریا بكاته وه، هه روه ها مامؤستایش، نه گه ر هه سستی كرد نه و كه سه ی فیتر ده بیټ لای، باش حالی نابیت بیزاری دهر برپینی مامؤستا چا كتر ده بیټ، نه وه یش پیویست نیبه له هه موو حاله تیكد، به لكو له كه سټك بؤ كه سټك ده كوری)).^۲

- قؤستنه وهی هه ندیك پوډاو بؤ رو نكردنه وه و فیترکردنی واتای گونجاو:

هه ندی شت پویده دا له لای پیغمبر ﷺ، نه ویش سودی لیوه رده گرت وه كو هه لیک بؤ رو نكردنه وهی مه سه له یه ك بؤ هاوه لان، عومه ر په زای خوای لی بیټ ده كپړیته وه كه هه ندی دیلیان هینا بؤ لای پیغمبر ﷺ نافرته تیكيان تیدا بوو شیر له مه مكیدا ژور بوو، به په له پړی ده كرد و، منالیكي له ناو دیله كاندا بینی و له باوه شی گرت و شیری پیدا، پیغمبر ﷺ پړی فه رموو: ((اترون هذه طارحة ولداها في النار؟ قلنا: لا، وهي تقدر على ان لا تطرحه فقال: ((الله ارحم بعباده من هذه بولدها)))).^۳

واته: پیتان وایه نه و نافرته مناله كه ی خوی فریداته ناگره وه، وتیان: نه خیر به ویستی خوی هه رگیز كاری له و جور ناكات، فه رموی: خوای گوره به به زه یی تره به به نده كانی له و نافرته به منداله كه ی.

به م شیوه پیغمبر ﷺ نه م هه له ی قؤسته وه بؤ ناشناكردنی خه لكی به سؤزو به زه یی خوای گوره به نه وان.^۴

۱- البخاری: كتاب الايمان، باب قول النبي (ﷺ) ((انا اعلمكم بالله)) رقم (۲۰).

۲- فتح الباری (۱/۱۸۷).

۳- البخاری: كتاب الادب (۵۹۹۹). هه ر له بوخاریدا به هه ندی شیوازی تره اتوره، و مسلم (۲۷۵۴).

۴- الرسول المعلم، عبدالفتاح ابو غده (۱۶۰) نه م باسه م پوخته كرده وه له (مناهج و آداب الصحابة في التعلم

والتعليم) د- عبدالرحمن البر.

دووم: ناکاری هاوه‌لان له کاتی گوئگرتنیان له پیغه‌مبه‌ر ﷺ.

هاوه‌لان به په‌رۆش بوون بۆ په‌یوه‌ست بوون به هه‌ندی په‌وشتی جوان و بنه‌مای گرینگ، که کاریگه‌ری زۆری مه‌بوو له چاکي له‌به‌ر کردن و فی‌ریوون و گه‌یانندی نایینی خوا، له‌وانه:

۱- بیده‌نگی ته‌واو و چاک گوئگرتن:

پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌وه مه‌زنتره له دلی هاوه‌لانیدا که ده‌نگیان بیټ له کۆپه‌که‌یدا، یان سه‌رقالی شتیکی تر بن، یان ده‌نگیان به‌رز بکه‌نه‌وه، به‌لکو به ته‌واوی گوئیان ده‌گرت و خۆیان ساز ده‌دا بۆ سود وه‌رگرتن، عه‌لی په‌زای خوای لی بیټ ده‌گپێته‌وه که پیغه‌مبه‌ر ﷺ... نه‌گه‌ر قسه‌ی بکردبا هاوده‌مانی وه‌کو مه‌لیان له‌سه‌ر سه‌ر نیشتیته‌وه و ابوون، که بیده‌نگ ده‌بوو قسه‌یان ده‌کرد...^۱

مامۆستا عه‌بدولفه‌تتاح ابو غده په‌حه‌مه‌تی خوای لی بیټ ده‌فه‌رموویت: بنچینه‌ی له‌ئه‌وه‌وه هاتوو که قه‌له‌په‌شیش جاری وا هه‌یه له‌سه‌ر وشتر ده‌نیشتیته‌وه، گه‌نه له‌سه‌ری وشتره‌که هه‌لده‌چنیټ و ده‌یخوات، ئیتر وشتره‌که‌ش ناجولیتته‌وه بۆ ئه‌وه‌ی قه‌له‌په‌شه‌که هه‌لنه‌فریټ و ئه‌و گه‌نه‌یه ئازاری نه‌دات، قسه‌که له‌ئه‌وه‌وه په‌یدا بووه...^۲

۲- واژه‌نیان له ناکۆکی و قسه‌ پینه‌برینی تا ته‌واو ده‌بیټ:

ئه‌وه‌یش ئه‌و په‌پی په‌وشت جوانییه، که ده‌بیټه‌ مایه‌ی پیخۆشبوونی هه‌موو دانیشتوان وه یارمه‌تیده‌ره بۆ ئاسان تیگه‌یشتن و فی‌ریوون، له‌هه‌مان فه‌رموو ده‌که‌ی عه‌لی هاتوو،.. مشتومریان نه‌ده‌کرد له‌به‌رده‌میدا، که سه‌یکیش قسه‌ی بکردایه گوئیان لی ده‌گرت تا قسه‌که‌ی ته‌واو ده‌کرد...^۳ که‌واته ئه‌و کۆپه

۱- الترمذی فی الشمائل المحمدية، باب ما جاء فی خلف رسول الله، رقم (۲۳۵)، و انظر تحقیق و تعلق ۱. سمیع عباس علی مختصره للشمائل الذي سماه، اوصاف النبي ﷺ عند الاحادیث (۲۲۶، ۲۴۵)، و انظر حدیث هند ابی‌هالة، و الاجنار التي تشهد له بالصحة فی دلائل النبوة للبيهقي، تحقیق د. عبدالمعطي قلعجي (ج ۱/ ۲۸۵-۲۳۲).

۲- پروانه: الرسول المعلم و اساليبه فی التعليم (۳۰).

۳- الترمذی فی الشمائل المحمدية، باب ماجاء فی خلق رسول الله، رقم (۲۳۵) و انظر (۲-ص ۴۶۷).

هیچ مشت و مرو دنگ به‌رزکردنه‌وی تیادا نه‌بووه به‌لکو له ئه‌وپه‌ری شکۆمه‌ندیدا بووه.

۲- گه‌رانه‌وه‌یان بۆ لای پیغمبر ﷺ سه‌باره‌ت به‌و شتانه‌ی لییان گیر ده‌بوو:

سه‌ره‌پای پێزی زۆریان بۆ پیغمبر ﷺ و به‌مه‌زن سه‌یرکردنیان بۆی، بۆ هه‌موو شتیك پێویستی به‌ پونکردنه‌وه‌ بوایه‌ ده‌گه‌رانه‌وه‌ لای، هه‌فصه‌ په‌زای خوای لیبیت ده‌فه‌رموویت: پیغمبر ﷺ فه‌رموویت: ((انی لارجوا الايدخل النار احد ان شاء الله ممن شهد بدراً و الحديبية))، واته: ئومیدم هه‌یه‌ لای خوای گه‌وره‌ که‌سیك نه‌چیته‌ ئاگره‌وه‌ له‌وانه‌ی ناماده‌ی به‌در و حوده‌یبیه‌ بوونه. ده‌فه‌رموویت: وتم ئه‌ی پیغمه‌مبه‌ری خوا، ئایا خوا نه‌یفه‌رموو: ﴿وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا﴾ (مریم: ۷۱)، فه‌رموو: ئایا خوای گه‌وره‌ نه‌شیفه‌رموو: ﴿ثُمَّ تَجِى الَّذِيْنَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِيْنَ فِيهَا جِثِيًّا﴾ (مریم: ۷۲).

هه‌روه‌ها جابری کوپی عه‌بدوللا، له‌ عه‌بدوللاى کوپی ئونه‌یس ده‌گێرتنه‌وه‌، که‌ فه‌رموویت: گویم لى بوو پیغمه‌مبه‌ر ﷺ ده‌یفه‌رموو: خوای گه‌وره‌ به‌نده‌کان یان خه‌لکی هه‌شر ده‌کات به‌ خه‌ته‌نه‌ نه‌کراوی و هه‌یج شتیکیان پى نیه‌، ئینجا به‌ ده‌نگیک بانگیان ده‌کات دوور و نزیک وه‌کو یه‌ک گوئیان لى ده‌بیئت. ده‌فه‌رموویت: من پاشام، من خاوه‌ن ئایینم، که‌س له‌ خه‌لکی به‌هه‌شت نابى بچنه‌ به‌هه‌شت و، خه‌لکی دۆزه‌خ بچنه‌ دۆزه‌خ، تاکو هه‌ر که‌سیك سته‌می لیکرا بیئت مافی بۆ وه‌رنه‌گره‌وه‌، ته‌نانه‌ت شه‌پازله‌یش. وتیان: ئه‌وه‌ چۆن ده‌بیئت له‌ کاتی‌کدا ئیمه‌ به‌ پووت و خه‌ته‌نه‌ نه‌کراوی ده‌چینه‌ لای خوا؟ فه‌رموو: به‌ چاکه‌ و خراپه‌. ئینجا فه‌رموده‌ی خوای گه‌وره‌ی خوینده‌وه‌: ﴿الْيَوْمَ تُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ﴾ (غافر: ۱۷) ۱.

به‌م شێوه‌ هاوه‌لان پرسیان ده‌کرد ده‌باره‌ی ئه‌و شتانه‌ی که‌ نه‌یانده‌زانى، وتووێژ و گه‌رانه‌وه‌شیان بۆ لای پیغمه‌مبه‌ر ﷺ کاریگه‌ری زۆری هه‌بوو له‌سه‌ر تیگه‌یشتن و له‌به‌رکردنیان.

۴- په‌وانه‌کردنی فهرمووده:

هاوه‌لان په‌زای خویان لیبیت ته‌گه‌ر گوئیان له شتیک بویه له پیغمبر ﷺ و زانستیکیان لی وهربگرتایه، له‌نیو خویاندا باسیان ده‌کرد و په‌وانه‌یان ده‌کرد، نه‌نس په‌زای خوی لی بیت ده‌فهرموویت: ((کاتیک لای پیغمبر ﷺ ده‌بووین وه گویمان له فهرمووده‌یه‌ک بویه له‌نیو خۆماندا دووباره‌مان ده‌کرده‌وه تا‌کو له‌به‌رمان ده‌کرد)).^۱

بڼه‌مای په‌وانه‌کردن هر مایه‌وه له‌نیوان هاوه‌لاندا تا‌کو دوی له دنیا درچوونی پیغمبریش ﷺ، نه‌بو نوزره‌ی کوپی مونزیری کوپی مالیک په‌حمه‌تی خوی لیبیت ده‌لایت: ((هاوه‌لانی پیغمبر ﷺ که کۆده‌بوونه‌وه، له نیوان خویاندا باسی زانستیان ده‌کرد و سوپه‌تیکیان ده‌خوینده‌وه)).^۲

۵- پرسیارکردن به‌مه‌به‌ستی زانست و کارکردن:

پرسیاره‌کانی هاوه‌لان به‌مه‌به‌ستی زانست و کارکردن بوو، نه‌ک بو کات به‌سهربردن، چونکه نه‌وه‌یان ده‌زانی که پیغمبر ﷺ حه‌زه‌کات به‌فیرۆدان ناکات وه پقی له زۆر پرسیار کردنه، سه‌هلی ساعیدی په‌زای خوی لیبیت ده‌فهرموویت: ((حه‌زی نه‌ده‌کرد له زۆر پرسیار کردن و به‌شتیکی خراپی ده‌زانی)).^۳

نه‌وه‌وی ده‌فهرموویت: ((مه‌به‌ست له‌و پرسیارانه‌یه که پتویست نین، به‌تایبه‌تی نه‌وانه‌ی که نه‌ینی موسلمانیک دربخات، یا خراپه‌یه‌ک بلاو بکاته‌وه، یان ناشرینیه‌کی تیا‌دابیت له‌ دژی موسلمانیک. زانایان ده‌فهرموون: به‌لام ته‌گه‌ر پرسیاره‌کان درباره‌ی بابه‌تگه‌لیک بن که له مه‌سه‌له‌کانی ئاییندا پتویستین، نه‌وه هیچ قه‌ده‌غه‌کردنیکی درباره‌ نه‌هاتوه)).^۴

۱- اخرجه الخطيب في الجامع (۱/۳۶۲، ۳۶۴) وفيه يزيد الرقاشي، قال الهيثمي في المجمع (۱/۱۶۱) وهو ضعيف.

۲- الجامع لاخلق الراوي، تحقيق د. محمود الطحان (ج۱/۲۳۷ و رقمه ۴۶۸) و اورد نحوه الهيثمي عن ابن نضرة عن ابي سعدي في المجمع (۱/۱۶۱) و قال: رواه الطبراني في الاوسط و رجاله رجال الصحيح.

۳- اخرجه ابو حنيفة زهير بن حرب باسناد صحيح في كتاب العلم (۲۰، رقم ۷۷).

۴- شرح النووي على مسلم (۲/۷۴۱ ط/الشعب).

۶- وازه‌ینان له توند ره‌وی و پرسیار نه‌کردن ده‌ریاره‌ی شتی له‌یه‌کچوو:

وه‌کو جیبه‌جیکردنیك بۆ وریا کردنه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ و قه‌ده‌غه‌کردنی دانیشتنی له‌گه‌ل نه‌و که‌سانه، عایشه‌ په‌زای خوای لیبیت ده‌فه‌رموویت: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئەم ئایەتە‌ی خویندە‌وه: ﴿ هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ تُحَكِّمُ هُنَّ أُمَّ الْكِتَابِ وَأُخْرٍ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَبَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ ءَأَمَّنَّا بِهِ كُلٌّ مِّنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ ﴾ (ال عمران: ۷). ده‌فه‌رموویت: پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((فاذا رايت الذين يتبعون ما تشابه منه فأولئك الذين سمي الله فاحذروهم)).^۱ واته: نه‌گه‌ر نه‌وانه‌ت بیینی که‌ شوین نه‌وانه‌ ده‌که‌ون که‌ له‌ یه‌ک ده‌چن، بزانه‌ نه‌وانه‌ن که‌ خوای گه‌وره‌ وریایی داوه‌ ده‌ریاره‌یان.

۷- پرسیار کردن ده‌ریاره‌ی نه‌و شتانه‌ی شه‌ری خوا بی‌ده‌نگ بووه‌ ده‌ریاره‌یان:

هاوه‌لان په‌زای خویان لیبیت په‌یوه‌ست بوون به‌م په‌وشته‌وه‌ نه‌و جو‌ره‌ پرسیارانه‌یان نه‌ده‌کرد، بۆ نه‌وه‌ی نه‌بیته‌ مایه‌ی فه‌رز بوونی شتیك که‌ فه‌رز نه‌کراوه‌ له‌سه‌ریان، یان قه‌ده‌غه‌کردنی شتیك که‌ قه‌ده‌غه‌ نه‌کراوه‌ له‌سه‌ریان، خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموویت: ﴿ يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَأَمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِن بُدَّ لَكُمْ فَسْأَلُكُمْ وَإِن سَأَلُوا عَنْهَا حِينَ يُنَزَّلُ الْقُرْآنُ بُدَّ لَكُمْ عَفَا اللَّهُ عَنْهَا وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿۱۰۱﴾ قَدْ سَأَلَهَا قَوْمٌ مِّن قَبْلِكُمْ ثُمَّ أَصْبَحُوا بِهَا كَافِرِينَ ﴾ (المائدة: ۱۰۲، ۱۰۱).

هه‌روه‌ما سه‌عدی کوپی نه‌بو وه‌قاص له‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌گه‌ریتته‌وه‌ فه‌رموویته‌ی: ((ان اعظم المسلمين جرماً من سأل عن شيء لم يحرم، محرّم من اجل مسألته)).^۲ واته: تاوانبارترین که‌س له‌ موسلمانان نه‌و که‌سه‌یه‌ پرسیار ده‌کات ده‌ریاره‌ی شتیك که‌ قه‌ده‌غه‌ نییه‌ و قه‌ده‌غه‌ ده‌بیّت به‌ هو‌ی پرسیاری نه‌و که‌سه‌وه‌.

۱. البخاری: کتاب التفسیر، سورة ال عمران، رقم (۴۵۴۷).

۲. البخاری، کتاب الاعتصام، باب ما یکره من کثرة السؤال... ورقمه (۷۲۸۹)، اللفظ له، و مسلم: کتاب الفضائل- باب توقیره (ﷺ) و ترک اکثر السؤال... ورقمه (۲۳۵۸).

۸- سوود وهرگرتن له کاتی بی کاری پیغه مبهەر ﷺ و پرسیار کردن له کاتی گونجاودا:

ئه بو موسا په زای خوی لیبت ده فره مویت: ((پیغه مبهری خوا ﷺ که نویژی بهیانی ده کرد لار ده بوینه وه به ره و لای، هه ندیکمان پرسیاری قورئانمان لی ده کرد و، هه ندیکمان پرسیاری به شی میراتیمان لی دهر د و، هه ندیکمان پرسیاری خه و نمان لی ده کرد))^۱.

۹- ریز لیئانی بارودوخه کانی پیغه مبهەر ﷺ و مکور نه بوون له سهر پرسیار کردن:

به تاییه تی دوی ئه وهی ئاگادار کرانه وه، بویه ریگه یان به عه ره به بیابان نشینه کان نه ده دا پرسیار بکه ن و چاوه پروانی هوشمه نده کانیان ده کرد بین، بو ئه وهی پرسیار بکه ن له پیغه مبهەر ﷺ، ئه نه سی کوپی مالیک په زای خوی لیبت ده گپرتته وه و ده فره مویت: ((نه هیمان لیکرابوو پرسیار بکه ن له پیغه مبهەر ﷺ، بویه پیمان خوش بوو عه ره بیکی بیابان نشینی هوشمه ند بهاتایه و پرسیاری بکر دایه له پیغه مبهەر ﷺ و ئیمه گویمان بگرتایه، جاریکیان که سیك له بیابانه وه هات و وتی: ئه ی موحه ممه د، نیردراوه که ت هاته لمان و بانگه شه ی ئه وهی ده کرد گوایه خوا توی په وانه کردوه، فره مووی: پاست ده کات.^۲

به م شیوه بونیاتنانی په روه ده یی به رده وام بوو له کومه لگای تازه، به ه لویستی کرده یی پروون، هاوکات له گه ل بلاو کردنه وهی فیروون و فیتر کردندا له نیوان موسلماناندا، ئه و ئاراسته کردنانه ش به شداری ده کرد له ئاماده کردنی موسلمانان وه کو تاک و کومه ل و ده ولت که پیغه مبهەر ﷺ دایمه زراند.

۱ - قال الهیثمی فی مجمع الزوائد (۱/۱۵۹)، رواه الطبرانی فی الکبیر. و فیه محمد بن عمر الرومی، ضعفه ابو داود و ابو زرعه، و وثقه ابن حبان.

۲ - مسلم: کتاب الایمان، باب السؤال عن ارکان الاسلام، و رقمه (۱۰-۱۱۲).

باسی شه شهم : رووداوه کان و یاسادانان

یه کهم : چاره سهرکردنی قهیرانی نابوری.

کوچکردنی موسلمانان بؤ مه دینه بوو به مایه ی بارقورسیه کی زور به سهر شانی ده ولته تی نیسلا مییه وه، سهر کرده ی گشتی ده ولته تیش دهستی کرد به چاره سهرکردنی نه و قهیرانه به چوند پښگایه ک، سهره تا برایه تی له نیوانیاندا کرد، نیجا هلسا به دروستکردنی سوفه له لای مزگه وته که دا بؤ دالده دانی گه وره ترین ژماره له هه ژارانی موهاجیره کان و، گرنگی دا به لیکولینه وهی دؤخی نابوری له مه دینه و، بؤی دهرکه وت که هیزی نابوری له دهستی جوله که دایه و، نه وان خاوهنی بازار و سامانی مه دینه، نرخی کالا و شت و مه کیش نه وان دهستنی شانی ده که ن و قورخی ده که ن و، پیویستی خه لکی ده قوزنه وه، بؤیه پیویست بوو بازار پښک دروست بکریت بؤ موسلمانان که کیپرکی بکات له گه ل جوله که کانداسه باره ت به سهرچاوه کانی نابوری له مه دینه دا، که ره وشته جوانه کانی نیسلا م تیايدا دهرکه ویت له جیهانی بازرگانیدا.

شهریعتی خوای گه وره چاره سهری کی شیه ی نابوری کردووه له پښگی بهسره اته قورناییه کانه وه که خه لکی پیویسته په ندی لیوه ریگرن، خوای گه وره چاودیری نه و نومه ته ی ده کرد و، هه نگاهه کانی پی ه لده گرت بؤ نه وه ی ناماده بیت بؤ هه لگرتنی پاسپارده ی نیسلا م و، جیاوازیش نه بوو له ده ولته تدا له نیوان شتی گه وره و بچووکدا چونکه هه مووی به شداری ده کرد له به رز کردنه وهی ده ولته تدا و به هیزکردنی له به رامبه ر نه و مه ترسییانه ی رووی تیده که ن، جا زه کات و سهر فیره و پوژوگرتن له و یاسایانه بوون که تیبینی سوننه تی پله به پله یان تیا ده کریت له بونیاتنانی کومه لگه ی موسلماندا و، چاودیرکردنی بؤ یارودؤخی خه لکی و گواسته نه وه یان به ره و چاکتر، به بی هیچ په له کردنیک، به لکو هه موو شتی که له کاتی خؤیدا.

دووم: هه ندای له یاساکانی ئیسلام

۱- یاسای فهرز بوونی پوژوو له ئیسلامدا:

له سالی دوومه می کۆچی و له مانگی شهعباندا، خوای گه وره پوژووی فهرز کرده سهر موسلماناندا و کردی به یه کێک له پووکنهکانی ئیسلام، وهکو چۆن له سهر نهته وهکانی پێش ئیسلامیش هه ر فهرز کرابوو، نه وهیش جهخت کردنیک بوو له سهر گرنگی نه و خوا په رستنه مه زنه و پله و پایه ی وهکو خوای گه وره ده فه رموویت:

﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لِمَلَّكُمْ تَنَفُّونَ ﴿١٨٣﴾﴾ (البقرة: ١٨٣).

۲- یاسای سه رفیتره:

له په مه زانی هه مان سالدا، خوای گه وره یاسای زه کاتی سه رفیتره ی بو موسلمانان پێویست کرد، له سهر هه موو که سیکی نازاد یان کۆیله، نیر یا خود می، منال یا خود گه وره، له موسلمانان، ابن عباس ده فه رموویت: پیغه مبه ری خوا ﷺ زه کاتی سه رفیتره ی فه رزکرد، وهکو پاکبوونه وه یه ک بو پوژوان له قسه ی به تال و کاری نابه جی و، وهکو خواردنیکیش بو هه ژاران، هه رکه سیکی ده ری بکات پێش نوێژ نه وه زه کاتیکی وه رگیراوه، هه رکه سیکیش دوا ی نوێژ ده ری بکات چاکه یه که له چاکه کان.

۳- نوێژی جه ژن:

هه ر له م ساله دا پیغه مبه ری خودا ﷺ نوێژی جه ژنی کرد، بو یه که مین جار، خه لکی له گه ل پیغه مبه ر ﷺ ده رچوون بو نوێژگا له ده ره وه ی شار و ده یانوت (لااله الاالله) و (الله اکبر) و سوپاسی خوایان ده کرد له سهر نه وه موو چاکه ی له گه لیان ده یکات.

۴- یاسای زهکات:

له‌سالی دووه‌می کۆچپیدا، خوی گه‌وره یاسای زه‌کاتی دانا بۆ موسلمانان وه‌کو یه‌کیک له‌کۆله‌که‌کانی ئیسلام، نه‌وه‌یش له‌دوای مانگی په‌مه‌زان بوو، چونکه زه‌کاتی گشتی دوای زه‌کاتی سه‌رفیتره‌ بوو، زه‌کاتی سه‌رفیتره‌یش دوای پۆژوو بوو به‌دنیایی یه‌وه، نه‌مه‌یش ناماژه ده‌کات بۆ نه‌وه‌ی پوایه‌ت کراوه له‌لایان پیشه‌وایان نه‌حمه‌د و ئیبنو خوزه‌یمه و نه‌سائی و ئیبنو ماجه و حاکیم، له‌فه‌رمووده‌ی قه‌یسی کوپی سه‌عدی کوپی عوباده، فه‌رموویه‌تی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمانی پی‌ کردین به‌صه‌ده‌قه‌ی خیر پیش فه‌رزبوونی زه‌کات، دوای نه‌وه‌ی زه‌کات فه‌رز بوو، ئیتر نه‌ فه‌رمانی پی‌کردین و نه‌ لی‌مانی قه‌ده‌غه‌کرد.^۱

ئیبنو حه‌جر ده‌لیت: ئیسناده‌که‌ی ته‌واوه، زۆرینه‌ی زانانی‌یش له‌سه‌ر نه‌وه‌ن له‌سه‌له‌ف و خه‌له‌فی موسلمانان، که زه‌کات له‌مه‌دینه‌ دابه‌زی له‌سالی دووه‌می کۆچیدا.^۲

۵- هاوسه‌رگیری پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌گه‌ن عانیشه‌ جه‌نمه‌یا :

ماره‌برینه‌که له‌مه‌که‌ بوو پیش کۆچکردن کاتیک ته‌مه‌نی شه‌ش سالان بوو دوای له‌دوایا ده‌رچوونی خه‌دیجه‌ په‌زای خوی لی‌بیت، گواستنه‌وه‌که‌شی له‌مه‌دینه بوو له‌تۆ سالی‌دا، له‌مانگی شه‌وال له‌سالی یه‌که‌می کۆچی.^۳

بزوتنه‌وه‌ی بانگه‌واز و جیهاد و په‌روه‌ده‌کردن و دروستکردنی ده‌ولت هه‌ر به‌رده‌وام بوو، هاوسه‌رگیری هه‌ر به‌رده‌وام بوو له‌مه‌دینه، به‌لکو کارێکی زۆر و ئاساییش بوو وه‌کو خواردن و خواردنه‌وه، نه‌وه‌یش یه‌کیکه له‌دیارده‌کانی ئیسلام، چونکه ئایینی فیتره‌ته، به‌لکو هاوسه‌رگیری به‌شیکی گرنه‌ له‌دروستکردنی کۆمه‌لگای موسلمان.^۴

۱- صحیح سنن النسائی، للالبانی، کتاب الزکاة، باب فرض صدقة الفطر قبل نزول الزکاة و رقمه (۲۵۰۶) و

صححه .

۲- بروهانه: السیره النبویه لابی شهبه (۱۱۱/۲).

۳- بروهانه: من معین السیره (۱۶۸).

۴- بروهانه: الاساس فی السنة (۴۲۰/۱).

ئو کاته‌ی پیغمبر ﷺ هه‌لسا به‌گواستنه‌وی عائیشه‌ته‌مه‌نی په‌نجاو چوار سال، ئه‌م ته‌مه‌نه‌یش وا دیته‌ پیش چاری به‌رانبه‌ر که ئه‌وه که‌سیکی پیرولاوازه، بیگومان تیپه‌رپوونی سالان پیوه‌ریکی گشتیه‌ی بۆ ته‌مه‌نی خه‌لگی وه‌کو بنه‌مایه‌کی گشتی، به‌لام پیوه‌ری راسته‌قینه‌ زیندویه‌تی مرۆفه‌ و چالاکی و تواناییه‌تی له‌سه‌ر کارکردن، ئیمه‌ له‌وانه‌یه‌ که‌سیک ببینن له‌ سی سالییدا بیته‌ به‌لام له‌ لاشه‌ی خۆیدا لاوازی که‌سیک هه‌لبگریت له‌ په‌نجا سالییدا بیته‌، به‌ پیچه‌وانه‌یش له‌وانه‌یه‌ که‌سیک ببینن په‌نجا سالان بیته‌ به‌لام له‌ سی سال زیاتری بۆ مه‌زنده‌ ناکریت، که‌سایه‌تی پیغمبریش ﷺ له‌م بواره‌دا زۆر تاک بوو کاتیکی له‌ په‌نجا سالییدا بوو، که‌سیک بوو له‌ ئه‌وپه‌ری هیزی گه‌نجی و وره‌ به‌رزی و پیاوه‌تییدا بوو، له‌وه‌شدا که‌سی پیا نه‌ده‌گه‌یی له‌ مرۆفه‌کان.

له‌ پرووی کرده‌ییشه‌وه‌، جیاوازی ته‌مه‌ن له‌ نیوان پیغمبر ﷺ و عائیشه‌دا ئه‌و زۆره‌ نه‌بوو، ئه‌وه‌تا جاری وابوو پیشبرکیی ده‌کرد له‌گه‌ل عائیشه‌دا و پیشی ده‌دایه‌وه‌ و جاری وابوو عائیشه‌ پیشی ئه‌وی ده‌دایه‌وه‌، ئیتر ده‌یفه‌رموو: ئه‌مه‌یان له‌ جیاتی ئه‌وه‌یان،^۱ نمونه‌یش زۆره‌ له‌م باره‌یه‌وه‌.

هه‌موو خاوه‌ن دیدیکی راست ده‌توانی له‌ دانایی ئه‌و کاره‌ بگات که‌ بۆچی پیغمبر ﷺ هاوسه‌رگیری کرد له‌گه‌ل عائیشه‌ په‌زای خوای لیبت، ئه‌م هاوسه‌رگیریه‌ له‌ سه‌ره‌تای سه‌رده‌می مه‌دینه‌دا پویدا، هه‌روه‌ها له‌ سه‌ره‌تای ژیانی یاسادانانی پیغمبره‌وه‌ ﷺ. بیگومان مرۆفه‌ به‌شیکی زۆر له‌ ژیانی له‌مالدا له‌گه‌ل خیزاندا به‌سه‌ر ده‌بات، پیوستیش بوو ئه‌و ئاکارانه‌ی پیغمبر ﷺ بگوێزرینه‌وه‌ بۆ ئه‌وی ببنه‌ پیشه‌نگ بۆ خه‌لگی، ئه‌وه‌یش ئه‌رکی خاتو عائیشه‌ بوو به‌تایبه‌ت، هه‌روه‌ها دایکانی ئیمانداران په‌زای خوایان لیبت، عائیشه‌ په‌زای خوای لیبت به‌و تیگه‌یشتنه‌ی که‌ خوای گه‌وره‌ پئی به‌خشیبوو، پۆلی خۆی به‌ باشترین شیوه‌ ده‌گه‌یاند، به‌ سه‌یرکردنیکی خیرایش بۆ کتێبه‌کانی ژیانامه‌ی پیغمبر ﷺ ئه‌م

۱- بروانه: من معین السیره (۱۷۲).

۲- هه‌مان سه‌رچاوه‌ (۱۷۲).

پاستیه دهرده‌که‌ویت. نه‌وه‌یش که یارمه‌تی دا نه‌م پۆله ببینی ته‌مه‌نی دریزی بوو،
 که نزیکه‌ی په‌نجا سال ته‌مه‌نی کرد له پاشان له دونیا دهرچوونی پیغمبر ﷺ،
 که له و ماوه‌یه‌دا توانی نه‌وه‌ی که له پیغمبره‌وه ﷺ فیربوو بوو بیگه‌یه‌نیت،
 په‌زای خوی لیبت و پازی بکات. ۱.

به‌شی هه‌شقه‌م

غه‌زای به‌دري گه‌وره

باسی یه‌که‌م: قوناغی پیش جه‌نگه‌که

موسولمانان هه‌والیان پی گه‌یشت که کاروانیکی گه‌وره‌ی^۱ قوره‌یش، مالتیکی زۆری تیايه به سهرکردایه‌تی نه‌بو سوفیان، له شامه‌وه ده‌رچووه‌و، سی تا چل که‌س پاسه‌وانیتی ده‌که‌ن،^۲ پیغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌ستا به ناردنی به‌سبه‌سی کوپی عه‌مر^۳ بۆ کۆکردنه‌وه‌ی زانیاری ده‌رباره‌ی کاروانه‌که، جا کاتیک گه‌پایه‌وه به هه‌والی ته‌واو ده‌رباره‌ی کاروانه‌که، هانی هاوه‌لانی دا بۆ ده‌رچوون و پیی فه‌رموون:— هه‌ عیر قریش فیها أموال فاخرجوا اليها لعل الله ينفلكموها^۴ (واته: ئه‌وه کاروانی قوره‌یشه‌و سامانه‌کانیانی تیا‌دایه، ده‌ریچن به‌لکو خوی گه‌وره بیکاته ده‌ستکه‌وت بۆ ئیوه)، ده‌رچوونی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له مه‌دینه‌دا له پۆزی دوانزه‌ی په‌مه‌زان له سالی دووه‌می کۆچی بوو، بیگومان پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌کاتی ده‌رچوونی مه‌به‌ستی شه‌پکردن نه‌بوو، به‌لکو مه‌به‌ستی کاروانه‌که‌ی قوره‌یش بوو، ئه‌و کاته حاله‌تی نیتوان هه‌ردوو لاش حاله‌تی شه‌پ بوو، له‌و کاتانه‌یش مال و خوینی دوژمن په‌وا ده‌بیت، نه‌خوازه‌لا ئه‌وه‌ش که زۆرێک له‌و مالانه‌ی له‌و کاروانه‌دا بوون مالی موهاجیره‌کان بوو، قوره‌یش به‌سه‌تم و زۆرداری ده‌ستیان به‌سه‌ردا گرتبوو.^۵

پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ داوای کرد له عه‌بدولای کوپی ئوممو مه‌کتووم پیش نوێژی بکات بۆ خه‌لکی له مه‌دینه، کاتیک که خۆی ده‌رچوو بۆ به‌در، ئینجا ئه‌بو لوبابه‌ی

۱ - ئه‌و که‌لوپه‌لانه‌ی له‌م کاروانه‌دا بوو به‌سه‌د و په‌نجا هه‌زار دینار مه‌زه‌نده ده‌کرا، به‌وانه: موسوعة نضرة النعيم في مكارم اخلاق الرسول الكريم (۱/۲۸۶).

۲ - جوامع السيرة لأبن حزم (۱۰۷).

۳ - ئه‌م ناوه له (صحيح مسلم) دا به (بسببته) هاتووه وه ئیبنو حه‌جه‌ر چاکی کردۆته‌وه.

۴ - سيرة ابن هشام (۶۱/۲) (بسنن صحيح) ال ابن عباس رضي الله عنه.

۵ - به‌وانه: حديث القران عن غزوات الرسول، د. محمد ال عابد (۱/۴۳).

له په وحا که پانه وه بۆ مه دینه و کردی به فرماندهی شاره که.^۱
 پیغمبر ﷺ هه لسا به ناردنی دوو کهس له هاوه لانی^۲ بۆ به در وه کو پیشه نگیک
 بۆ زانینی هه والی کاروانه که، نه وانیش هه والیان هینایه وه،^۳ له سه رچاوه
 راسته کانیشدا هه ندیک جیاوازی دروست بوو، سه باره ت به ژماره ی نه و هاوه لانه ی
 که له گه ل پیغمبر ﷺ ده رچوون بۆ غه زای به در، له کاتی کدا بوخاری به سی سه دو
 بریک دایانی ناوه،^۴ موسلیم باسی نه وه ده کات که ژماره یان سی سه د و نۆزده
 کهس بووه،^۵ نه مه له کاتی کدا سه رچاوه کان ناوی سی سه د و چل هاوه لیان
 نووسیوه له به شدار بووانی به در،^۶ هیزی موسلمانان له به در بریتی نه بوو له هه موو
 توانای سه ربازی ده ولته ی ئیسلامی، چونکه ده رچوونی نه وان له پینا و ده ست
 به سه رگرتنی کاروانیکدا بوو، نه شیانده زانی پووبه پرووی هیزه کانی قوره یش و
 هاوپه یمانه کانیان ده بنه وه، که ژماره ی نه وان گه یشته هه زار کهس،^۷ دوو سه د
 سواریان له گه ل بوو له پال و شتره کان و کویله یان له گه ل بوو ده فیان لی ده دا و،
 گۆرانیان ده وت له دژی پیغمبر ﷺ و هاوه لانی،^۸ نه مه له کاتی کدا که موسلمانان
 ته نها دوو نه سپیان پی بوو، له گه ل هه فتا و شتر که به نۆره سواری ده بوون.^۹

یه که م: هه ندیک رووداو له کاتی پیکردن به ره و به در.

نه مه یش چه ند رووداویکه که په ند و نامۆژگاری زۆری تیدایه له پیکادا پوویندا:

۱- گپانه وه ی به رانی کوپی عازیب و عه بدولای کوپی عومه ر به هوی مندالیان ه وه:

له پاش ده رچوونی پیغمبر ﷺ و هاوه لانی له مه دینه، گه یشته جیگایه ک له

۱ - البداية والنهاية (۲/۲۶۰)، المستدرک للحاکم (۳/۶۲۲).

۲ - (عدي بن الزغباء وبسبب بن عمرو) بوون نه و دوو کهسه. الطبقات لابن سعد (۲/۲۴).

۳ - الطبقات لابن سعد (۲/۲۴) بسند صحيح.

۴ - فتح الباري: ابن حجر العسقلاني، (۷/۲۹۰-۲۹۲).

۵ - مسلم، شرح النووي، تحقيق أ. محمد تامر (۶/۳۴۰)، ط/ دار الفجر للتراث.

۶ - البداية والنهاية (۳/۳۱۴) مهروه ها: الطبقات، خليفة بن خياط.

۷ - مسلم، بشرح النووي. محمد تامر (۶/۳۴۰) ط/ دار الفجر للتراث.

۸ - البداية والنهاية (۳/۲۶۰).

۹ - المسند (۱/۴۱۱) و مجمع الزوائد (۶/۶۹)، جوامع السيرة (۸-۱۰).

ده‌روه‌ی مه‌دینه (بیوت السقیا) و له‌وی پراوه‌ستان و پیغمبر ﷺ ته‌ماشای نه‌وانه‌ی کرد که به‌شدارن له‌ هیزه‌که‌دا، نیتر نه‌وانه‌ی گپرایه‌وه که توانایان نه‌بوو له‌گه‌ل سوپای موسلمانان پئی بکن و به‌شداري جه‌نگ بکن، بویه به‌پائی کوپی عزیز و عه‌بدولای کوپی عومری گپرایه‌وه به‌ هوی مندالیانه‌وه، نه‌وان ده‌رچووبون له‌گه‌ل پیغمبر ﷺ به‌ ناره‌زوی خوین و په‌روشی به‌شدار کردن له‌ جیهادا.

۲- بگه‌پیره‌وه وه‌ هاوکاری وهرناگرم له‌ که‌سیکی موشریک:

له‌وکاته‌ی که پیغمبر ﷺ و هاوه‌لانی پریان ده‌کرد، یه‌کیک له‌ بتپه‌رسته‌گان چه‌زی کرد له‌گه‌ل خزمه‌کانی خویدا ده‌ریچیت بۆ جه‌نگ، پیغمبر ﷺ نه‌وی گپرایه‌وه و فرموی: ارجع فلن استعین بمشرك))، واتا: بگه‌پیره‌وه من قابل نام به‌ هاوکاری کردنی که‌سیکی بتپه‌رست، نه‌و پیاوش زور ه‌ولی دا به‌لام پیغمبر ﷺ پازی نه‌بوو، تاکو موسلمان بوو، نینجا به‌شداري کرد.

۳- به‌شداري کردنی پیغمبر ﷺ له‌گه‌ل هاوه‌لانی له‌ کاره‌ سه‌خته‌کاندا.

عه‌بدولای کوپی مه‌سعود ده‌گپیتته‌وه: له‌ پوژی به‌در هر سی که‌س و له‌سهر و شتریک بووین، نه‌بو لوبابه و عه‌لی کوپی نه‌بو تالیب له‌گه‌ل پیغمبر ﷺ، نیتر نوره‌ی پیغمبر بوو ﷺ له‌ پیکردندا، و تیان نئمه له‌جیاتی تو پئی ده‌که‌ین، پیغمبر ﷺ فرموی: ما أنتما بأقوی منی، ولا انا باغنی عن الاجر منکما))^۱ واته: نئوه له‌من به‌هیزترین و، منیش له‌نئوه که‌متر پیویستم نییه به‌ پاداشت.

دووه‌م: سووری بتپه‌رستان له‌ سهر پوویه‌پوونه‌وه له‌گه‌ل نه‌بو سوفیان ه‌والی ده‌رچوونی پیغمبر ﷺ ی پیگه‌یشت له‌ مه‌دینه، به‌مه‌به‌ستی پیکرتن له‌ کاروانه‌که و ده‌ست به‌سه‌راگرتنی، بویه ناراسته‌ی کاروانه‌که‌ی کوپی به‌ره‌و پینگای که‌ناری ده‌ریا، له‌ه‌مان کاتدا ه‌لسا به‌ناردنی عومری کوپی زه‌مزه‌می غیفاری نارد بۆ لای

۱ - بیوانه: السیرة النبویة لأبی شهبه (۱۲۴/۲).

۲ - بیوانه: السیرة النبویة الصحیحة للعمری (۳۵۵/۲).

۳ - بیوانه: المسند (۴۱۱/۱) برقم (۲۹۰۱)، وصحح اسناده، الشیخ احمد شاکر.

قوره‌یش داوای دهرچوونیان ده‌کات بو پزگارکردنی کاروانه‌که‌یان،^۱ نه‌بوسوفیان وریابوو بو دهرگرتنی هه‌والی موسلمانان و جموجولیان، به‌لکو به‌خوی هه‌ولی ده‌دا ده‌نگ و باسیان بزانیّت، خوی به‌ره‌و به‌در چوو، له‌وی پرسیاریان کرد: ئایا که‌ستان بینیه؟ وتیان: نه‌خیر، ته‌نها دوو پیاو نه‌بیّت، وتی: شوینی لادانی و لاخه‌کانیانم پی پیشان بدهن، نه‌وانیش پیشانیاندا، نه‌ویش پشقله‌که‌ی هه‌لگرت و له‌تی کرد بینی ناوه‌که‌خورمایه وتی: سویند به‌خوا نه‌مه ئالیکی یسریبه،^۲ به‌م شیوه‌یه‌ش توانی هه‌والی دوژمنانی خوی بزانیّت، ته‌نانه‌ت هه‌والی نه‌و پۆله‌ی که‌ دهرچوون بو کۆکردنه‌وی هه‌وال، له‌ ریگه‌ی خواردنی و لاخه‌کانه‌وه، به‌م شیوه‌یش بو دی‌که‌وت که‌ کاروانه‌که‌ی له‌ مه‌ترسیدایه، بۆیه هه‌لسا به‌ ناردنی عه‌مر و ئاراسته‌ی کاروانه‌که‌شی گۆپی به‌ره‌و ریگای پۆخی دهریا.^۳

نه‌م هه‌واله‌ قورس بوو له‌سه‌ر سه‌رانی قوریش و زۆر توپه‌یانی کرد، چونکه‌ نه‌وه‌یان به‌ سووکایه‌تییه‌ک ژمارد به‌ که‌رامه‌تیان و به‌رژه‌وه‌ندییه‌ ئابوورییه‌کانیان که‌ مه‌ترسی له‌سه‌ر دروست بوو، نه‌مه‌ جگه‌ له‌وه‌ی جۆریک بوو له‌ داگرتنی پله‌و پایه‌یی قوریش له‌نیو هۆزه‌کانی عه‌ره‌ب دا، بۆیه نه‌وان په‌رۆش بوون بو پووبه‌پووبوونه‌وی موسلمانان به‌ نه‌و په‌ری توانایانه‌وه.^۴

عه‌مری کۆپی (ضمضم) ی غیفاری به‌شیوه‌یه‌کی زۆر سه‌رنج پاکیش چوو له‌ای قوریه‌یش، کاری ده‌کرده‌ سه‌ر هه‌موو که‌سیک بیبینیایه‌ یان بیبیستیایه، جیگای سه‌ر و لاخه‌که‌ی هه‌لاودیو کردبوو، لووتی و شتره‌که‌شی بریپوو، کراسه‌که‌ی خۆیشی له‌به‌رو دواوه‌ دادریپوو، به‌م شیوه‌یه‌ هاته‌ ناو مه‌که‌وه و به‌هه‌مووی توانای هاواری کرد: نه‌ی کۆمه‌لانی قوریش، کاروانه‌که‌تان، کاروانه‌که‌تان، ماله‌کانتان له‌گه‌ل نه‌بوو سوفیانه و موحه‌مه‌د و هاوه‌لانی ریگایان پی گرتوو، وانا‌زانم فریای بکه‌ون: هاوار هاوار.^۵

۱ - بیروانه: موسوعة نضرة النعيم (۱/۲۸۷).

۲ - بیروانه: السيرة النبوية لابن هشام (۲/۲۳۰).

۳ - بیروانه: غزوة بدر الكبرى لأبي فارس (۳۳-۳۴).

۴ - بیروانه: موسوعة نضرة النعيم (۱/۳۸۷).

۵ - بیروانه: السيرة النبوية لابن هشام (۲/۲۲۱).

به‌لام کاتیک نه‌بو سوفیان دلنیا بوو له‌سهر سه‌لامه‌تی کاروانه‌که که‌سیکی نارد
 بۆ لای سهرانی قورپه‌یش به‌نامه‌یه‌که‌وه، کاتیک له جوحفه بوو، تیایدا
 ناگاداریکردنه‌وه که خۆی و کاروانه‌که پزگاریان بووه و، داوای لیکردن بگه‌پینه‌وه بۆ
 مه‌ککه، نه‌مه‌یش بووه مایه‌ی دابه‌شبوونیکی زۆر له نیوان بۆچوونه‌کاندا، چونکه
 زۆربه‌یان سووربوون له‌سهر پیشکه‌وتنی بۆ به‌در، بۆ ته‌می کردنی موسلمانان و،
 نارام کردنی پینگای بازرگانیه‌که‌یان، هه‌روه‌ها ناگادارکردنه‌وی هۆزه‌کانی تر
 به‌هیزی قورپه‌یش و ده‌سه‌لاتی، له‌م کاته‌دا به‌نو زوهره جیابوونه‌وه و،^۱ به‌نو عه‌دیش
 هه‌ر له‌سهره‌تاوه نه‌هاتبوون، ئیتر به‌نو زوهره گه‌پانه‌وه بۆ مه‌ککه، به‌لام زۆربه‌ی
 هیزه‌کانی قورپه‌یش و هاوپه‌یمانانه‌کانیان، پویشتن به‌ره‌و به‌در.^۲

سی‌یه‌م : پراویژکردنی پیغمبر ﷺ هاوه‌لانی.

کاتیک هه‌والی قوتاریبوونی کاروانه‌که گه‌یشته پیغمبر ﷺ و نه‌وه‌ی که‌سه‌رانی
 قورپه‌یش سوورن له‌سهر شه‌پرکردنی له‌گه‌ل موسلمان و، پیغمبر ﷺ پراویژی کرد به
 هاوه‌لان له‌م باره‌وه،^۳ هه‌ندی له‌ هاوه‌لان پووبه‌پووبوونه‌وه‌ی سه‌ریازیان پی‌چاک
 نه‌بوو له‌گه‌ل قورپه‌یشدا، چونکه پیشبینی نه‌وه‌یان نه‌کردوو و خۆیان بۆی ناماده
 نه‌کردوو، هه‌ولیشیاندا پیغمبر ﷺ به‌ بۆچوونه‌که‌یان قایل بکه‌ن، قورئانی
 پیرویش باسی هه‌لوئستی ده‌سته‌ی ئیماندارانی کردوو به‌م شیوه‌یه: ﴿كَمَا
 أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكَرِهُونَ ﴿٥﴾ بِجَدِّ لَوْلَاكَ فِي
 الْحَقِّ بَعْدَ مَا بَيَّنَّ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُونَ ﴿٦﴾ وَإِذْ يَعِدُكُمُ اللَّهُ إِحْدَى
 الطَّائِفَتَيْنِ أَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشُّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ وَيُرِيدُ اللَّهُ أَنْ
 يُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِرِينَ ﴿٧﴾ لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ
 الْمُجْرِمُونَ﴾ (الانفال: ۵-۸).

۱- نه‌خه‌سه‌ی کوه‌ی شوهریق نامۆزگاریانی کرد جیا بینه‌وه، به‌وانه: ابن‌مشام (۲/۲۳۱).

۲- به‌وانه: موسوعة نضرة النعيم (۱/۳۸۷).

۳- صحیح البخاری، کتاب المغازی، باب (قصة غزوة بدر) (۳/۳۹۵۲).

سهرانی موهاجرین به‌کۆی را پشت گیریان کرد له بیرۆکه‌ی پیشکه‌وتن به‌ره و پروی دوژمن،^۱ میقدادی کوپی نه‌سوه‌دیش هه‌لوئیسیتیکی جیاوازی هه‌بوو، عه‌بدولای کوپی مه‌سعود ده‌فه‌رموئیت: هه‌لوئیسیتیکی بینی له میقداد، پیم خوش بوو خاوه‌نی نه‌و هه‌لوئیسته بووایم له‌وه‌ی که خاوه‌نی هه‌رشتیکی تریوایم، له‌و کاته‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ دو‌عای کرد له‌بتپه‌رستان، میقداد هاته لای پیغه‌مبه‌ر ﷺ و فه‌رمووی: ئیمه وه‌کو قه‌ومه‌که‌ی موسا نالین: ﴿فَأَذْهَبَ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَتَلْنَا إِنَّا هُنَّا قَتَلُونَ﴾ (المائدة: ۲۴)، به‌لکو شه‌ر ده‌که‌ین له لای راست و له لای چه‌پت و له‌به‌ر ده‌م و له دواوت، ئیتر پیغه‌مبه‌ر ﷺ پروی که‌شایه‌وه و، له ریوایه‌تیکی‌شدا هاتوه،^۲ میقدادی کوپی عه‌مر له پۆژی به‌دردا وتی: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، ئیمه نه‌وه‌ت پی نالین که به‌نی ئیسرائیل به‌موسایان وت: ﴿فَأَذْهَبَ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَتَلْنَا إِنَّا هُنَّا قَتَلُونَ﴾ (المائدة: ۲۴)، به‌لکو به‌ریکه‌وه و ئیمه‌یش له‌گه‌لت ده‌بین، ئیتر پیغه‌مبه‌ر ﷺ وه‌کو چۆن بلئی پروی که‌شایه‌وه.

له پاش نه‌وه پیغه‌مبه‌ر ﷺ که‌رایه‌وه و فه‌رمووی: پاو‌بو‌چوونی خۆتانم بو‌باس بکه‌ن خه‌لکینه، مه‌به‌ستیشی نه‌نصارپه‌کان بوو زیاتر، چونکه نه‌وان زۆرینه‌ی سه‌ریازه‌کانیان پیک ده‌هینا، هه‌روه‌ها له‌به‌ر نه‌وه‌ی به‌یعه‌تی عه‌قه‌به‌ی دووه‌م ناچارکه‌ر نه‌بوو بو‌نه‌وان له‌په‌رواله‌تدا که پارێزگاری بکه‌ن له پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ده‌ره‌وه‌ی مه‌دینه، سه‌عدی کوپی موعاز که هه‌لگری ئالای نه‌نصارپه‌کان بوو، ده‌رکی کرد به‌مه‌به‌ستی پیغه‌مبه‌ر ﷺ و هه‌ستایه سه‌رپیتی و فه‌رمووی: سوئید به‌خوا وا ده‌زانم مه‌به‌ستت ئیمه‌یه نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا؟ پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: به‌لی، نه‌ویش وتی: ئیمه ئیمانمان پیت هیناوه و باوه‌رمان پی کردووی، برۆ بو‌نه‌جامدانی هه‌ر شتی که ده‌ته‌وئیت و ئیمه‌یش له‌گه‌لتداین، سوئید به‌و که‌سه‌ی تو‌ی به‌پاستی په‌وانه کردووه، نه‌گه‌ر له‌ده‌ریا به‌ده‌یت له‌گه‌لت له‌ده‌ریا ده‌ده‌ین، یه‌ک

۱- به‌وانه: موسوعة نضرة النعيم (۱/۲۸۸).

۲- البخاری: کتاب التفسیر (۲/۴۶۰۹).

پیاومان دواناکه ویت له تو، به وهیش ناره حهت نین سبهی پووبه پوری دوژمنمان بکه یته وه، ئیمه له جهنگدا به نارامین له پووبه پووبوونه وه دا پاستگۆین، به لکو خوی گه وره شتانیکت له ئیمه پی پیشان بدات چاوتی پی گهش بیته وه، برۆ به پیروزیایی خوی گه وره.^۱

پیغه مبر ﷺ به قسه کانی سه عد پی خوشحال بوو و، چالاک بوویه وه، ئینجا فرموی: ((سیروا و ابشروا، فان الله تعالی قد وعدني احدی الطائفین والله لکانی أنظر الی مصارع القوم))^۲ واته: به پی کون و مژده بدن، چونکه خوی گه وره به لئنی یه کیک له دوو کومه له که ی پی داوم، سویند به خوا وه کو ئه وه یه ته ماشای ئه و جیکانه بکه م که تیایدا ده کوژرین.

قسه کانی سه عد هاندر بوون بۆ پیغه مبر ﷺ و گریان بهردایه هستی هاوه لان، وره ی هاوه لانی به رزکرده وه و هانیدان له سر شه پ کردن. سووربوونی پیغه مبر ﷺ له سر پاوین کردن به هاوه لان له غه زاکاندا، به لگه یه له سر گرنگی پاوین له کاتی جهنگدا به شیوه یه کی تاییهت، چونکه جهنگه کان چاره نووسی گه لان دیاری ده کن، یان به ره و سرکه وتن، یان به ره و گل.^۳

چاره م: پیغه مبر ﷺ هه لسا به ریکه خستنی سه ریازه کانی پاش ئه وه ی گوپراهی لی هاوه لانی بینی، هه روه ها نازاییان و کو بوونه وه یان له سر جهنگ کردن، به یداخی سپی به ست و دایه دهستی موسعه بی کوپی عومه ییر، دوو به یداخی ره شیشی دایه دهستی سه عدی کوپی موعاز و عه لی کوپی ئه بی تالیب، هه روه ها قه یسی کوپی ئه بی سه عسه عه شی دانا له سر به شی دواوه ی له شکره که.^۴

۱ - رواه ابن هشام (۶۳/۲-۶۴) عن ابن اسحاق بدون اسناد واورده الامام الذهبي في مغازيه - تحقيق د. عمر التدمري (ص ۱۰۷) كلمات قريية من سيرة ابن هشام، و عنوان لها الامام الذهبي: ... ذكر غزوة بدر من مغازي موسى بن عقبه فانها من اصح المغازي))، صحيح مسلم: رقم (۱۷۷۵) كتاب الجهاد - باب غزوة بدر.

۲ - بپوانه: البداية والنهاية (۲/۲۶۲) باسناد صحيح، المسند (۵/۲۵۹) رقم (۳۶۹۸).

۳ - بپوانه: غزوة بدر الكبرى لأبي فارس (ص ۳۷).

۴ - بپوانه: زاد المعاد (۳/۱۷۲).

پیغمبر ﷺ ههستا له گه ل' نه بوبه کردا بۆ زانینی بارودۆخی سوپای موشریکان، له و کاتهی ئهوان خهریکی گه پان بوون له ناوچه که پیره پیاویکی عه ره بیان بینی، پیغمبر ﷺ پرسپاری لیکرد ده رباره ی سوپای قوره‌یش، ههروه‌ها پرسپاری موحه ممد و هاوه لانی لیکرد، ئه‌ویش له وه لامدا وتی: وتی پیتان نالیم تا کو پیم نه‌لین ئیوه کین. پیغمبر ﷺ فهرمووی: نه‌گه ر پیمان بلئی پیت ده‌لین، وتی: واته یه‌ک به یه‌ک؟ فهرمووی: به‌ئی، کابرای پیر وتی: بیستوه‌مه موحه ممد و هاوه لانی له پۆژی ئه‌وه‌نده و نه‌وه‌نده ده‌رچوونه، نه‌گه ر ئه‌وه‌که سه‌ه پاستی کرد بیئت له‌گه‌لم ئه‌مپۆ سوپای موحه ممد له فلانه جیگان، هه‌والیشم زانیوه قوره‌یش له پۆژی ئه‌وه‌نده و نه‌وه‌نده ده‌رچوونه، جا نه‌گه ر ئه‌وه‌که سه‌ه پیتی وتم پاستی کرد بیئت، ئه‌مپۆ سوپاکه‌یان له فلانه جیگایه، ئینجا وتی: ئه‌وه‌ی ویستتان پیم وتن، ئیوه‌ش پیم بلین ئیوه کین؟ پیغمبر ﷺ فهرمووی: ((نحن من ماء)) واته: ئیمه له ئاوین، ئینجا پیغمبر ﷺ و نه‌بو به‌کر پیاوه‌که‌یان به‌جیه‌یشت و، له‌به‌ر خویه‌وه ده‌یوت: مه‌به‌ستی چی بوو له ئاوین؟ ئایا مه‌به‌ستی هۆزی (ماء السماء) ه له عیراق؟
 له ئیواره‌ی ئه‌وه پۆژه‌ی پیغمبر ﷺ و نه‌بو به‌کر ده‌رچوون، پیغمبر ﷺ هه‌لسا به‌ناردنی عه‌لی کوپی ئه‌بو تالیب و، زوبه‌یری کوپی عه‌وام و، سه‌عدی کوپی ئه‌بی وه‌ققاص و چه‌ند هاوه‌لێک بۆ سه‌ر ئاوی به‌در به مه‌به‌ستی به‌ده‌سته‌ینانی زانیاری ده‌رباره‌ی سوپای قوره‌یش، له‌وی دوو گه‌نجیان بینی خه‌ریک بوون ئاویان هه‌لده‌گۆزی بۆ سوپای بته‌رستان، ئه‌وانیش هینایان بۆ لای پیغمبر ﷺ و پیتی فهرموون: ((اخبارني عن قريش)) واته: هه‌والم بده‌نی ده‌رباره‌ی قوره‌یش، وتیان: سویند به‌خوا ئه‌وان له پشت ئه‌وه‌ته‌پۆلکه‌ دوورده‌ن، پیغمبر ﷺ پیتی وتن: ژماره‌یان چه‌نده؟ وتیان: زۆرن، فهرمووی: که‌ره‌سته‌ی چیه؟ وتیان: نازانین. پیغمبر ﷺ فهرمووی: هه‌موو پۆژێک چه‌ند سه‌رده‌به‌ن؟ وتیان: پۆژێک نو و پۆژێک ده، پیغمبر ﷺ فهرمووی: ئه‌وان له نێوان نۆسه‌د و هه‌زار دان، ئینجا پیتی فهرموون: کتیان تیا به له سه‌رانی قوره‌یش؟ ئه‌وانیش وتیان: عوتبه و شه‌بیه‌ی

کوپانی په‌بیعه و، نه‌بو جه‌هل و، نومه‌بییه‌ی کوپری خه‌له‌ف و هه‌ندیکی تر له‌ نازایانی
 قوپه‌یش، پیغمبر ﷺ به‌ره‌و لای هاوه‌لانی پدیشته و فه‌رمووی: ((هذه مكة قد
 القت اليكم افلاذ اكبادها))^۱ واته: نه‌و قوپه‌یشه‌ جگه‌رگوشه‌کانیان فره‌ داوه‌ته به‌ر
 ده‌ستتان.

پیبازی پیغمبر ﷺ نه‌وه بوو که په‌رؤش بوو بؤ ناسینی سوپای دوژمن و،
 زانینی نامانجه‌کانیان، چونکه یارمه‌تی ده‌دا بؤ نه‌خشه‌کیشانی سه‌ریازی گونجاو بؤ
 پووبه‌پووبونه‌وی دوژمن، شیوازی کؤکردنه‌وی زانیاری له‌ غه‌زای به‌در، جاری
 وابوو له‌ ریگه‌ی خوی و جارجاره‌ش له‌ ریگه‌ی که‌سانی تره‌وه، هه‌روه‌ها
 پیغمبر ﷺ بنه‌مای نه‌ینی پراگرتنی جیبه‌جی ده‌کرد له‌ جه‌نگه‌کانی، چونکه
 قورنانی پیروز نامؤژگاری موسلمانانی ده‌کرد بؤ گرنگی نه‌و بنه‌مایه، خوی گه‌وره
 ده‌فه‌رموویت: ﴿وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى
 الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ
 وَرَحْمَتُهُ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ إِلَّا قَلِيلًا﴾ (النساء: ۸۳).

ئینجا پیغمبر ﷺ په‌یوه‌ست بوو به‌ بنه‌مای په‌نهانی له‌ هه‌موو غه‌زاکانی به
 شیوه‌یه‌کی گشتی، له‌ که‌عبی کوپری مالیکه‌وه (په‌زای خوی لی بیته) فه‌رموویه‌تی:
 ((پیغمبر ﷺ کاتیک بیویستایه‌ غه‌زایه‌ک بکات وای ده‌رده‌خست به‌ره‌و لایه‌کی تر
 ده‌روات....))^۲.

له‌ غه‌زای به‌دریشدا نه‌م ناکاره پیروژه به‌م شیوازه ده‌رکه‌وت:

- ۱- پرسیارکردنی پیغمبر ﷺ له‌و پیاوه‌ پیره‌ که‌ چاوی پیکه‌وت له‌ به‌در
 ده‌رباره‌ی موحه‌مه‌د و سوپاکه‌ی، هه‌روه‌ها ده‌رباره‌ی قوه‌پیش و سوپاکه‌یان.
- ۲- به‌کاره‌ینانی شاردنه‌وه له‌ کاتی وه‌لامدانه‌وه‌ی پرسپاری نه‌و پیاوه: ئیوه
 کین؟ نه‌ویش فه‌رمووی: ئیمه له‌ ناوین، چونکه پیغمبر ﷺ مه‌به‌ستی شاردنه‌وه‌ی

۱- بپوانه: المسند (۹۴۸).

۲- البخاری: کتاب الجهاد والسير، باب من اراد غزوة فودى بغیرها (۲/۲۴۷).

ه‌وآلی سوپای موسلمانان بوو له قورپه‌یش.

۳- پاش وه لآمه‌که‌ی به‌کسر کابرایان به‌جیه‌یشت، ئه‌ویش به‌لگه‌یه له‌سەر دانایی پیغمبر ﷺ، چونکه نه‌گەر وه لآمی ئه‌و پیاوه‌ی بدایه‌ته‌وه و، له جیگای خۆی پاره‌ستایه، ئه‌و پیاوه داوای پوونکردنه‌وه‌ی ده‌کرد له مه‌به‌ستی پیغمبر ﷺ له‌و قسه‌ی.^۱

۴- پیغمبر ﷺ که فه‌رمانی کرد زه‌نگی وشتره‌کان بپچریت، له عایشه‌وه (په‌زای خوای لی بیت)، پیغمبر ﷺ فه‌رمانی کرد زه‌نگه‌کان له ملی وشتره‌کان ببردین له پۆزی به‌دردا.^۲

۵- شاردنه‌وه‌ی پیغمبر ﷺ بو ئه‌و ئاراسته‌ی که مه‌به‌ستی بوو، کاتیک ده‌رچوو بو به‌در، چونکه پیغمبر ﷺ فه‌رمووی: ((... ئیمه کاریکمان هه‌یه هه‌ر کی و لاخی ئاماده‌یه با سواریت له‌گه‌لمان)).^۳

ئیمامی نه‌وه‌وی ئه‌مه‌ی کردووه‌ته به‌لگه له‌سەر (مستحب) بوونی شاردنه‌وه‌ی کاره‌کان له کاتی جه‌نگدا، هه‌روه‌ها ئاشکرا نه‌کردنی سه‌رکرده‌ی جه‌نگ بو ئه‌و ئاراسته‌ی مه‌به‌سته‌تی بو ئه‌وه‌ی هه‌واله‌که بلاو نه‌بیته‌وه و، دوژمن لییان ئاگادار نه‌بیته‌وه.

هه‌روه‌ها تیبینی ده‌که‌ین که په‌روه‌رده‌ی هیمنی له ریبازی پیغمبرایه‌تی به‌رده‌وام بوو له قوناغی نه‌ینی و ئاشکرا له مه‌ککه و، نه‌برایه‌وه له‌گه‌ل دامه‌زاندنی ده‌وله‌ت و، به‌لکو هه‌ر گه‌شه‌ی ده‌کرد له‌گه‌ل به‌ره‌وپیش چوونی ده‌وله‌ت، به تایبه‌ت له کاتی غه‌زاکانی پیغمبر ﷺ دا.

پینجه‌م: ئامۆژگاری حوبابی کوپی موزیر له به‌در: پاش کوکردنه‌وه‌ی پیغمبر ﷺ بو هه‌ندی زانیاری ورد ده‌رباره‌ی قورپه‌یش، به په‌له خۆی و هاوه‌لانی به‌رپه‌که‌وتن بو به‌در، بو ئه‌وه‌ی پیش ئه‌وان بگه‌نه ئاوی به‌در و، رینگه‌یان لی بگرن

۱ - بروانه: سیره ابن هشام (۲۲۸/۱).

۲ - بروانه: المسند (۱۵۰/۶) برقم (۲۵۱۶۶).

۳ - مسلم: کتاب الامارة (۱۵۱/۳) رقم (۱۹۰۱).

دهسه لات بگرنه سر ناوه که، بویه له لای نزیکتین جیگا له ناوی به در دابه زین، حوبابی کورپی مونزیر هستا و وتی: نهی پیغمبری خوا، نه م جیگایه، جیگایه که، خوی گه وره بوی دهستنیشان کردوی بۆمان نییه گۆرانکاری تیا بکهین؟ یان بیروپا و جهنگ و پلانه؟ فرموی: ((بل هو الرأي والحرب والمکیده))، فرموی: نهی پیغمبری خوا، که واته نه مه جیگایه کی باش نییه، خه لکی هه لسینه تا کو بچینه نزیکتین ناو له سوپای بته رستانه وه، له وی دابه زین، هه رچی ناو و بیره کانی خوار خۆمان هه یه تیک بدهین، هه وزیکیش دروست بکهین پری له ناو بکهین و ئینجا شه پریان له گه ل بکهین، ئیمه ناو ده خۆین و نه وان ناتوانن ناو بخۆن، ئیتر پیغمبر ﷺ نامۆزگاریه که ی وه رگرت و سوپاکه ی برد تا کو گه یشته نزیکتین ناو له دوژمنه وه و له وی دابه زی، ئینجا هه وزیان دروست کرد و بیره کانی تریان پر کرده وه، نه مه یش نمونه یه که له ژیان پیغمبر ﷺ له گه ل هاوه لانی، که هه ر که سیک له نه دامانی نه و کۆمه لگایه ده یانتوانی بیر و بۆچوونی خۆیان بخه نه پوو، هه رگیز به بیریشیدا نایه ت نه و سه رکرده تورپه بییت و، نه و تورپه بوونه چی لی بییته وهن وه کو دابه زینی ناو داری نه و که سه ی نامۆزگاری ده کات به پیچه وانیه بیروبۆچوونی سه رکرده، یان زیان بینینی خۆی و مالی له نه ره نجامدا.

نه م نازادییه ی پیغمبر ﷺ هاوه لانی له سه ر په روه رده ده کرد، ریگه ی هه موارکرد بۆ سوود وه رگرتنی کۆمه لگایه یان له بیروبۆچوونی هه موو هۆشمه نده کان، سه رکرده له ناو کۆمه لگایه زۆر سه رکه وتوو ده بییت، با ته مه نیشی گه وره نه بییت، چونکه به ته نها بۆچوونی خۆی کار ناکات، یان به بۆچوونی که سانییک که زال بن به سه ریدا و، له وانیه ته ماشای به رژه وه ندی تاییه تی خۆیان بکه ن، پیش به رژه وه ندی، سه رکرده پیویسته به بۆچوونی هه موو سه ربازه کانی بیر بکاته وه، له وانیه شه بۆچوونی په سندیشی له که سیک زۆر بی ناو و پله و پایه ده ست بکه ویت، چونکه هیه ریگرتیک نییه له گه یاندنی بیروپاکه ی بۆ لای سه رکرده^۱.

ئینجا ئیمه تیبینی مه‌زنی په‌روه‌ده‌ی پیغمبرایه‌تی ده‌که‌ین له‌ که‌سیکی حوبابی کورپی مونزیر، کاتیک به‌ ئه‌وپه‌پی ئه‌ده‌به‌وه ده‌چیته پیشه‌وه بۆ لای پیغمبر ﷺ، بۆ ئه‌وه‌ی پلانه‌که‌ی بخاته پرووی ئه‌وه‌ی داوای لی بکریت، به‌لام ئه‌وه له‌ پاش پرسیارکردنی بوو له‌ پیغمبر ﷺ که‌ ئایا ئه‌و جیگا خوای گه‌وره‌ دیاری کردوه یان بوار هه‌یه بۆ به‌پرووخستنی بیروبوچوونی که‌سیتی. ئه‌و پرسیاره مه‌زنی ئه‌و گه‌وه‌ره سه‌رکرده‌یه تاکه‌ ده‌رده‌خات که‌ ده‌زانیته له‌ کوئی و که‌ی قسه ده‌کات له‌ پیش سه‌رکرده‌که‌ی، چونکه‌ ئه‌گه‌ر ئه‌م جیگایه وه‌حی هه‌لی بژاردبیت، ئه‌گه‌ر له‌ گه‌ردنی بدریت پیی خوشره له‌ و باره‌وه یه‌ک وشه قسه بکات، به‌لام ئه‌گه‌ر بۆچوونی موفانه‌یه ئه‌وا ئه‌و پلانیک ستراتیژی ته‌واوی پییه.

ئهم ده‌روونه به‌رزه، شاره‌زای بنچینه‌ی نامۆزگاری کردن و بیروپا ده‌رخستن بوو، هه‌روه‌ها گه‌یشته‌بوو له‌ واتای گوپرایه‌لی و چه‌مکی گفت و گوکردن و خسته‌پرووی بیروبوچوونی جیاواز بۆ بیروبوچوونی سه‌رگه‌وره‌ی ئاده‌میزاده‌کان (دروود و سلوی خوای گه‌وره‌ی له‌سه‌ر بیت).

ئینجا مه‌زنی سه‌رکرده‌یه‌تی پیغمبر ﷺ له‌ گوینگرتنی بۆ پلانی نویدا ده‌رده‌که‌ویت که‌ سه‌ربازیکی له‌ سه‌ربازه‌کانی یاخود یه‌کێک له‌ سه‌رکرده‌کانی پیشنیاری ده‌کات و ئه‌میش جیبه‌جیی ده‌کات.

شه‌شه‌م: باسکردنی قورئان بۆ ده‌رچوونی بته‌په‌رسته‌کان: خوای گه‌وره ده‌فه‌رموویت: ﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَرِشَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَاللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ﴾ (الانفال: ۴۷).

خوای په‌روه‌ردگار نه‌می کردوه له‌ لاسایی کردنه‌وه‌ی بیباوه‌پانه که له‌ ماله‌کانی خۆیان ده‌رنه‌چوونه به‌هۆی له‌خۆبایی بوون و پووپاماییه‌وه.

هه‌روه‌ها خوای گه‌وره له‌م ئایه‌ته‌دا سی و سه‌سفی داوه‌ته پال بیباوه‌پان: له‌خۆبایی بوون و پووپامایی و به‌ره‌ه‌ئستی پێگای خوا.

نه‌وش تیبینی ده‌که‌ین که په‌روه‌ردگار ده‌ربرینی کردوه له سه‌رکه‌شی و، له‌خوبایی بوونیان به شیوه‌ی ناو که ناماژه ده‌کات بۆ ده‌سه‌لات و چه‌سپاندن، له به‌ره‌لستیشیان به شیوه‌ی کردار که ناماژه ده‌کات بۆ نوییوونه‌وه و پرودان.^۱

له لیكدانه‌وه‌ی ئەم نایه‌ته‌یشدا قورتوبی ده‌فه‌رموویت: مه‌به‌ست له ئەم نایه‌ته‌ نه‌بو‌جه‌هل و هاو‌پیکانی بوون که ده‌رچوون له پۆژی به‌در بۆ پشتگیری کردنی کاروانه‌که، ده‌رچوون به کۆیله و گۆرانی بیژ و نامرازی موسیقا ژهنین، کاتیک گه‌یشتنه جوحفه، خوفانی کینانی - که هاو‌پیتی نه‌بو‌جه‌هل بوو - هه‌ندی دیاری نارد بۆی له‌گه‌ل نامۆزایه‌کیدا و وتی: نه‌گه‌ر جه‌نگی ئیمه له‌گه‌ل خوا بیته، وه‌کو موحه‌مه‌د بانگه‌شه‌ی ده‌کات، سویند به خوا ئیمه توانای جه‌نگ کردنمان نییه له‌گه‌ل خوا، نه‌گه‌ر جه‌نگی ئیمه‌یش له‌گه‌ل خه‌لکیدا بیته، سویند به خوا ئیمه توانای نه‌و جه‌نگه‌مان هه‌یه. به‌و خواجه ئیمه له شه‌پی موحه‌مه‌د ناگه‌رپینه‌وه، تا‌کو ده‌گه‌ینه به‌در و ئاره‌قی تیا ده‌خۆینه‌وه و، کۆیله‌کان موسیقا بژهن له‌سه‌رمان، چونکه به‌در وه‌رزیکه له وه‌رزه‌کانی عه‌ره‌ب و، بازا‌ریکه له بازاره‌کانیان، با عه‌ره‌بیش بییستن به ده‌رچوونمان و هه‌تا هه‌تایه ترس و بیمان بکه‌ویته دلایانه‌وه، ئیتر گه‌یشتنه به‌در و به‌و شیوه له ناوچوون.^۲

حه‌وته‌م: هه‌لو‌یستی بته‌رستان کاتیک گه‌یشتنه به‌در: خواجه‌گه‌وره هه‌لو‌یستی نه‌وانی ئاشکرا کردوه، ده‌فه‌رموویت: ﴿إِنْ تَسْتَفِيحُوا فَقَدْ جَاءَكُمْ الْفَتْحُ وَإِنْ تَنْهَوْا فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَإِنْ تَعُودُوا نَعُدْ وَلَنْ تُغْنِيَ عَنْكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْئًا وَلَوْ كَثُرَتْ وَأَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ (الانفال: ۱۹).

پیشه‌وا نه‌حمه‌د له عه‌بدو‌لای کورپی سه‌عه‌به ده‌گه‌رپه‌ته‌وه که نه‌بو‌جه‌هل کاتیک پیکدادان پرویدا له نیوان هه‌ردوولا، وتی: خواجه ئەمه له هه‌موومان زیاتر په‌یوه‌ندی خزمایه‌تی ده‌په‌چرپینیت، شتیکیشی هیناوه نازانین چیه، خواجه ئەم‌پۆ له ناوی

۱ - بروهانه: حدیث القرآن عن غزوات الرسول، (۱/۶۵-۶۶).

۲ - بروهانه: تفسیر القرطبی (۲۵/۸).

بدهیت، جا ئه و ده‌ست پېشخه‌ر بوو.^۱

کاتیک سوپای مه‌ککه گه‌یشته به‌در نا‌کوکیان تیکه‌وت و، ریزه ناو‌خوییه‌کانیان بزواندنی تیکه‌وت، ئیبنو عه‌بباس (په‌زای خوای لی بیت) ده‌فه‌رموویت: کاتیک موسلمانان دابه‌زین و بتپه‌رسته‌کان هاتن، پیغه‌مبه‌ر ﷺ ته‌ماشای عوتبه‌ی کوپری په‌بیعه‌ی کرد له‌سه‌ر و شتریکی سوور بوو، فه‌رمووی: ئه‌گر له‌که‌سیک له‌ئه‌واندا چاکه‌ی هه‌یه له‌لای خاوه‌نی و شتره سووره‌که با شوینی بکه‌ون سه‌رفراز ده‌بن، ئه‌ویش ده‌یوت: ئه‌ی خزمان گو‌پراه‌ئیم بکه‌ن سه‌باره‌ت به‌ئه‌وان، چونکه ئه‌گر جه‌نگ بکه‌ن هه‌ر له‌دله‌کانتاندا ده‌مینیتته‌وه، هه‌ریه‌که و ته‌ماشای بکوژی براکه‌ی و بکوژی باوکی ده‌کات، ئه‌و کاره‌بخه‌نه ئه‌ستوی من و بگه‌پړنه‌وه، ئه‌بو جه‌هل وتی: سیه‌کانی بای کرد، کاتیک موحه‌مه‌د و هاوه‌لانی بینی، موحه‌مه‌د و هاوه‌لانی به‌رخ خوړن، با‌یه‌کتر بیینین ده‌زانن. عوتبه‌وتی: بۆت ده‌رده‌که‌ویت کی ترسنۆک و خراپه‌که‌ره بۆ که‌سانی خو‌ی، سویند به‌خوا من خه‌لکانیک ده‌بینم به‌لیدان لیتان ده‌دن، ئایا نابینن سه‌ریان ده‌لئی سه‌ری ماره و، پوو‌خساریان وه‌کو شمشیره.^۲

ئه‌وه‌یش هه‌کیمی کوپری حیزامه‌باسی پوژی به‌درمان بۆ ده‌کات که ئه‌و کاته خو‌ی له‌ریزی بتپه‌رسته‌کان بوو و هیشتا موسلمان نه‌بوو، ده‌لئیت: ده‌رچوین تا‌کو گه‌یشتینه ئه‌و شوینه‌ی خوای گه‌وره له‌قورئاندا باسی کردووه: (العدوة القصوى)، منیش چوممه‌لای عوتبه‌ی کوپری په‌بیعه و وتم: ئه‌ی باوکی وه‌لید ئایا بۆ سه‌روه‌ری ئه‌م پوژه بۆ خۆت نابه‌یت هه‌تا ماویت؟ وتی: چی بکه‌م؟

وتم: ئیوه ته‌نها داوای خویننی ئیبنولحه‌زهمی ده‌که‌ن له‌موحه‌مه‌د، ئه‌ویش هاوپه‌یمانی تو‌یه، جا خوینن بایه‌که‌ی بده و به‌خه‌لکه‌که بگه‌پړه‌وه، وتی: به‌لئ من خوینن بایه‌که‌ی هه‌لده‌گرم، ئینجا بپو بۆ لای ئیبنولحه‌زله‌لییه - واته ئه‌بو جه‌هل - و پئی بلئ: عوتبه‌ی کوپری په‌بیعه پیت ده‌لئیت: ئاماده‌ی ئه‌مپو خۆت و ئه‌وانه‌ی له‌گه‌لئدان واز له‌ئاموزاکه‌ت به‌ینن و بگه‌پړنه‌وه؟ وتی: ئایا که‌سی تری

۱- المسند (۴۳۱/۵)، برقم (۲۳۶۶۱)، وقال محققوا ط/ الرسالة: صحيح وهذا اسناد حسن.

۲- بروانه: مجمع الزوائد (۷۸/۶) وقال: رواه البزاز رجاله ثقات.

دهست نه کهوت له تو زیاتر بینریت؟

وتم: منیش نه ده بوومه نیردهی که سیکی تر جگه له نهو.

حهکیم ده لیت: منیش به په له چووم بو لای عوتبه بو نه وهی هیچم له هه واله که له دهست نه چیت، نه وه عوتبهی کورپی په بیعهیه له سه رکردایه تی قورپه یشدایه و، پیوستیه ک نابینیت بو شه پرکردن له گه ل موحه ممد، بانگی قورپه یشیشی کردووه بو واز هیتان له موحه ممد، جا نه گه ر پاست بکات له و قسانه ی ده یکات سه ربه رزی نه و سه ربه رزی قورپه یشه و، مولگی نه و مولگی قورپه یشه، تویش ده بیته خو شحالتین که س به نه و، نه گه ریش دروژن بیت له ناو عه ربه دا ده تویته وه و ته واو ده بیت.

به لام خو به زلزانینی جاهیلی له هه موو سه رده م و جیگایه کدا ریگه ناداته پاستی بجولیته وه، چونکه دلنیا به سه رکه وتنی نه مانی خو ی ده گه یه نیت.^۱

ئینجا قورپه یش هه لسان به ناردنی عومه ری کورپی وه هبی جومه حی، بو نه وهی مه زنده ی هیزی موحه ممد بکات، نه ویش نزیک سی سه ربازگه کیان بوویه وه و گه پایه وه بو لایان و وتی: سی سه د که س که میک زیاتر یان که متر ده بن، به لام موله تم بدن، ئینجا له ناو دۆله که وه پویشت و دوور که وته وه، به لام هیچی نه بینی، وتی: نه ی کومه لانی قورپه یش من به لام بینی مه رگی له گه ل خو ی هیئاوه، وشتره کانی مه دینه مردنی په شیان هه لگرتووه، نه وانه که سانیکن هیچ به رگریه کیان نییه شمشیره کانیا ن نه بیت، سویند به خوا وانا زانم که سیکیان بکوژریت تا کو که سیک نه کوژیت، جا نه گه ر نه وه نده ی خو یانتان لی بکوژن، خو شی ژیان چیه دوا ی نه وه، ئیتر خو تانیش ده زانن.^۲

خودی ئومه بییه ی کورپی خه له فیش سه ره تا پازی نه بوو له مه ککه ده ریچیت له ترسی مردندا، نه بو جه هل هاته لای و وتی: نه ی نه بو سه فوان، خه لکه که ببینن تو سه رگه وره ی خه لکیت و دوا که وتویته نه وانیش دوا ده که ون، دوا بی قایل بوو و وتی:

۱ - بېوانه: مرویات غزوة بدر (ص ۱۵۵).

۲ - بېوانه: البداية والنهاية (۲۶۹/۳).

کہ تو ہر وازم لیٰ ناہینی، دہ بیت ہر چاکترین و شتر بکریم لہ مہککہ دا۔

ئینجا ئومہ ییہ وتی: ئہی دایکی سہ فوان ئامادہم بکہ۔

ئہ ویش پیی وت: ئہی باوکی سہ فوان بیرت چوو برا یہ سربییہ کہت چی پیی وتی؟
مہ بہستی سہ عدی کوپی مہ عاز بوو کاتیك وتبووی: گویم لہ پیغہ مہر ﷺ بووہ کہ
تو دہ کوژدیت^۱۔

وتی: لہ بیرم نہ چووہ من بہ تہ ما نیم زور لہ گہ لیان بجم، جا کاتیك کہ دہر چوون
دہ گہ شتنہ ہر کوئی و شترہ کہی دہ بہ ستہ وہ، ہر وایش بوو تاکو خوی گہ ورہ بہ
کوشتی دا لہ بہ در^۲۔

یہ کیک لہ فیلہ کانی ئہ بو جہ ملیش نہ فرینی خوی لہ سہر بیت ئہ وہ بوو عوقبہی
کوپی ئہ بو موعہ یتی نارده لای بہ جیگاہ کی میخو پوہ و وتی: تو ژنی۔ ئہ ویش
وتی: خوا ناشرینت بکات^۳۔

لہ راستیدا ہیژ و ورہی سو پای مہککہ لہ رزک بوو لہ دلہ کاند، ئہ گہرچی بہ
پوالہت ہیژ و جیگیر بوونی پیوہ دیاریوو، بہ لام لہ ناخوہ لہ ترس و پاراپیدا
دہ ژیان^۴۔

ئینجا ئہ و خونہی عاتیکہی کچی عہ بدولمو تہ لیب کاریگہری ہہ بوو لہ سہر ورہی
خہ لکی مہککہ، ئہ و لہ خہ ونیدا بینیبووی پیاویك داوای دہر چوونی قورہ ویش دہ کات
بو شہر، بہ ردیکی گہ ورہ شی لہ سہر کیوی ئہ بو قوبہ یسہ وہ لہ مہککہ خستبووہ
خواروہ، پارچہ پارچہ بوویوو، چوو بووہ ہہ موو مالیکہ وہ، ئہ م خہ ونہ
ناکوکیہ کی دروست کرد لہ نیوان عہ بباس و ئہ بو جہ ہلدا، تاکو (ضمضم) ہات و
ہہ والی کاروانہ کہی بو ہینان و، ئہ وسا مہککہ ہیمن بوویوہ و خہ ونہ کہ یان بہ
شیوہ یہ کی تر لیکن دایہ وہ^۵۔

۱ - بیوانہ: فتح الباری (۲۳۸/۷)، المطبعة السلفية، مصر.

۲ - بیوانہ: مرویات غزوة بدر (ص ۱۳۶).

۳ - بیوانہ: مرویات غزوة بدر (ص ۱۳۷).

۴ - ہہ مان سہرچاوہ (ص ۱۳۸).

۵ - بیوانہ: المجتمع المدني في عصر النبوة للمعري، (ص ۴۱).

ه‌روه‌ها جو هیمی کوپی سه‌لتي کوپی موته‌لیب به ه‌مان شیوه خه‌ونیکي بینیبوو کاتیک قورپه‌یش له جوحفه دابه‌زین، ئه‌و له خه‌ونیدا پیاوئیکي بینیبوو، به‌سه‌ر ئه‌سپیکه‌وه دیت و راده‌وه‌ستیت و وشتریکیشی پییه و ده‌لئیت: عوتبه و شه‌یبه‌ی کوپانی ره‌بیعه و نه‌بولحه‌که‌می کوپی هیشام و ئومه‌یبه‌ی کوپی خه‌له‌ف و فلان و فلان کوژران، چ‌ه‌ند ناوئیکي تریشی باس کردبوو له‌وانه‌ی له به‌در کوژران و، ئینجا وشتره‌که‌ی سه‌ریپی و به‌ره‌لای کرده ناو سه‌ریازگه‌که و جیگا نه‌ما له‌ناو ئه‌و سه‌ریازگه‌یه خوینی ئه‌و وشتره‌ی به‌ر نه‌که‌وئیت، کاتیک ئه‌بو جه‌هل ه‌والی ئه‌م خه‌ونه‌ی پیگه‌یشت، وتی: ئه‌وه‌یش پیغه‌مبه‌ریکی تره له نه‌وه‌ی عه‌بدولموته‌لیب ده‌زانیت سبه‌ی کی له ئیمه ده‌کوژریت که ده‌سته‌ویه‌خه بووینه‌وه.^۱ ئه‌و خه‌وانانه کاریگه‌ری خراپی خویان بوو له‌سه‌ر وره‌ی ئه‌وان.

باسی دووہم: پیغمبر ﷺ و موسلمانان له گۆره پانی جهنگدا.

یه کهم: دروست کردنی که پری سهرگردایه تی.

پاش دابه زینی پیغمبر ﷺ و موسلمانان له سهر نزیکترین ئاوی به در له بتپه رستانه وه، سه عدی کوپی موعاز پیشنیاری کرده سهر پیغمبر ﷺ که پریک بۆ سهرگردایه تی دروست بکریت و دوور بیئت له مه ترسی دوژمنان، سه عد له میانه ی پیشنیاره که یدا وتی: ئه ی پیغمبره ی خوا ئایا که پریکت بۆ دروست نه که بین تیایدا بمینیته وه، و، دوا ی ئه وه پووبه رووی دوژمنانمان ببینه وه، ئه گه ر خوا ی گه وره سه ری خستین ئه وه یه که پیمان خوشه، ئه گه ر ئه وه که ی تریش بوو ده چینه سهر یه کیک له ولاخه کان و ده گه ر پیننه وه لای ئه وانه ی له مه دینه ماونه ته وه، چونکه که سانیک له وی به جیمان ئه ی پیغمبره ی خوا، ئیمه له ئه وان زیاتر تۆمان خوش ناویت، ئه گه ریش بیانزانیبا تووشی شه ر ده بین دوا نه ده که وتن، به لکو خوا ی گه وره به ئه وان بهرگریت لی بکات و بانگه واز و جیهادت له گه لدا بکه ن، پیغمبر ﷺ ستایشی سه عدی کرد و دوعای چاکه ی بۆ کرد، ئینجا موسلمانان که پره که یان دروست کرد بۆ پیغمبر ﷺ له سهر ته پۆلکه یه ک که زال بوو به سهر گۆره پانی شه ر په که دا، ئه بو به کریش (په زای خوا ی لی بیئت) له که پره که له گه ل پیغمبر ﷺ بوو، کۆمه لیکیش له لاوانی ئه نصارا به سهرگردایه تی سه عدی کوپی موعاز پاسه وانیتی که پره که یان ده کرد.

هه ندیک له سووده کانی دروستکردنی که پره که:

- ۱- پیویسته جیگای سهرگردایه تی بهرتر بیئت له شوینی شه ر په که بۆ ئه وه ی سهر کرده بتوانیت به دواداچوون و بهرپۆه بردنی شه ر په که به ئه نجام بگه یه نیت.
- ۲- پیویسته باره گای سهرگردایه تی جیایه کی ئارام بیئت و پاسه وانیتی پیویستی هه بیئت.

- ۳- پیویسته بایه‌خ بدریٚت به ژیانی سه‌رکرده و دوو بخریٚته‌وه له مه‌ترسی.
 ۴- پیویسته سه‌رکرده هیٚژیکی یه‌ده‌کی هه‌بیٚت بۆ قه‌ره‌بوو کردنی ئه‌و
 زیانانه‌ی له گۆره‌پانی جه‌نگدا پروو ده‌ده‌ن.^۱

دووهم: هه‌ندیك له نیعمه‌ته‌کانی خوا له‌سه‌ر موسلمانان پیش شه‌ره‌که.

یه‌کیك له‌و نیعمه‌تانه‌ی خوای گه‌وره‌ منه‌تی کردوو هه‌سه‌ر موسلماناندا له‌ پۆژی
 به‌در ئه‌وه‌ بوو وه‌نه‌وز و بارانی به‌سه‌ردا دابه‌زاندن، پیش ئه‌وه‌ی پوو به‌پوو بینه‌وه
 له‌گه‌ل دوزمه‌نه‌کانیان، خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمووٚیت:

﴿ اِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسُ اٰمَنَةً مِّنْهُ وَيُنزِلُ عَلَيْكُم مِّنَ السَّمَاءِ مَاءً لِّيُطَهِّرَكُم بِهِۦ وَيُذَهِّبَ
 عَنْكُمْ رِجْزَ الشَّيْطٰنِ وَلِيَرْبِطَ عَلٰی قُلُوْبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهٖ الْاَقْدَامَ ﴾ (الانفال: ۱۱).

قورتوبی ده‌فه‌رمووٚیت: ئه‌و خه‌وه‌اتنه‌ له‌و شه‌وه‌دا بوو که به‌ پۆژی دوا بیدا
 شه‌ره‌که هه‌لگه‌رسا، خه‌وه‌که زۆر سه‌ر سوور هه‌ینه‌ر بوو له‌و کاته‌ نا‌ره‌حه‌ته‌دا، وه‌کو
 چۆن خوای گه‌وره‌ خۆی دلی دامه‌زاندن و قایمی کرد.

عه‌لی ﷺ ده‌فه‌رمووٚیت: سوارمان تیا نه‌بوو ته‌نها میقداد نه‌بیٚت به‌سه‌ر ئه‌سپه‌کی
 به‌له‌که‌وه‌ بوو، ئه‌و شه‌وه‌ هه‌موومان خه‌ومان لیکه‌وت ته‌نها پیغه‌مبه‌ر ﷺ خۆی
 نه‌بیٚت تاکو به‌ره‌به‌یان نوٚیژی ده‌کرد و ده‌گه‌ریا له‌ژێر داره‌که.

سه‌باره‌ت به‌ نیعمه‌تی خه‌و برانه‌ویان له‌و شه‌وه‌دا، به‌ دوو شیواز لیک
 ده‌دریٚته‌وه:

- ۱- به‌بۆنه‌ی ئه‌و خه‌وه‌وه‌ به‌هه‌یزی کردن له‌سه‌ر شه‌پرکردن له‌ پۆژه‌که‌یدا.
 ۲- هه‌یمن و دلنایای کردنه‌وه‌ی به‌ لابرندی ترس و بیم له‌ دله‌کانیان، وه‌کو
 وتراوه: هه‌یمنی خه‌و هه‌ینه‌ره‌ و، ترس خه‌و لابه‌ره.^۲
 خوای گه‌وره‌هیش پوونی کرده‌وه‌ بۆ ئیمانداران که چاکه‌ی له‌گه‌ل کردن به
 باراندنی باران، که وه‌رزی بارانیش نه‌بوو، وه‌کو فه‌زل و چاکه‌یه‌ک.

۱- بېوانه: غزوة بدر الكبرى، (۶۶).

۲- بېوانه: تفسير القرطبي (۲۷۲/۷).

خسته پالي باراننده كاش بو خواي گوره بو ناگادار كړنده و هيه كه خواي گوره چاكي له گه لئاندا كړدوه .

پيشه وازي ده فهرموويت: زانراوېشه به باو كه كه سي ئيماندار قيزي له خوي دپته وه كاتيك له شي گران بيت و غه مگين ده بيت نه گه ر نه توانيت خوي بشوات، بيگومان ناسان كړدني خوشوردني موسلمانان له و كاته دا يه كيكه له نيعمه ته كاني.^۱

هروه ها خواي گوره فهرموويه تي: ﴿وَيَذْهَبَ عَنْكُمُ رِجْزُ الشَّيْطَانِ﴾ ئيبنو جرير له ئيبنو عه باس ده گيږپته وه و ده فهرموويت: پيغمبر ﷺ دابه زي - واته كاتيك روپشت به ره و به در، له نيوان موسلمانان و ناوه كه دا خو ليكي زور هه بوو كو بوويه وه - موسلمانان تووشی لاوازيه كي زور بوو، شه يتانيش تووره بوونيكي زوري خسته دله كانيان و گوماني بو دروست كړدن، ئيوه بانگه شه ي ئوه ده كه ن خوشه ويستی خوان و پيغمبه رتان تيايه و وا بتپه رسته كان پيش ئيوه ده ستيان گرته سهر ناوه كه وه و ئيوه به له ش گرانې ده گن، ئيتر خواي گوره بارانتيكي زوري بو بارانندن وه موسلمانان لتيان خوارده وه و خويان پي پاك كړده وه و گومانه كاني شه يتاني له سهر لابردين، خو له كه يش پاش بارانه كه له جيگاي خوي جيگير بوو، خه لکه كه و ولاخه كان له سهر ي پتيان كړد به ره و لاي بتپه رسته كان.^۲

خواي گوره پووني كړدپته وه كه باراني باراندووه ته سهر به نده ئيمانداره كاني پيش هه لگيرساني شه په كه، نه وانيش له پووي هه ست و واتاييه وه خويان پي پاك كړده وه، چونكه خواي گوره دله كانيانې به هيز كړد و پتياني جيگير كړد، چونكه هه كه سيك ته ماشا بكات له ناوچه ي به در لميكي جولاوه ي زور ده بيني تاكو نه مپو پيش هه هه يه، زور گرانيشه پي كړدن له سهر ي، چونكه تو زي زوري هه يه . جا كاتيك بارانه كه باري لمه كه خوي گرت و پي كړدن ناسان بوويه وه له سهر ي و تو زه كه ي دامركا، هه موو نه وه ش نيعمه تيكي خواي گوره بوو له سهر به نده كاني.^۳

۱ - بېوانه: تفسير الفخر الرازي (۱۳۳/۱۵).

۲ - بېوانه: تفسير الطبري (۱۹۵/۹).

۳ - بېوانه: حديث القران عن غزوات الرسول (۹۱/۱).

سینہم: پلانی پیغمبر ﷺ له جه‌نگه‌که.

له پوژی هه‌لگیرسانی شه‌پی به‌در، پیغمبر ﷺ شیوازیکی نویی داهینا بو جه‌نگ کردن له‌گه‌ل دوزمنانی خوا، پیش نه‌و پوژه زانراو نه‌بو نه‌و شیوازه له شه‌پرکردن، نه‌ویش بریتی بو له سیسته‌می ریزبه‌ندی،^۱ که قورئان ناماژه‌ی بو ده‌کات: ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًا كَأَنَّهُمْ بُنَيِّنٌ مَّرْضُوضٌ﴾ (الصف: ۴).

شیوازه‌کشی به‌م جوژه ده‌بیت: جه‌نگاوه‌ره‌کان به‌ وینه‌ی ریزه‌کانی نوژیژ پاده‌وه‌ستن، نیتر نه‌و ریزانه‌ش به‌پیی زوژد و که‌می ژماره‌یان زیاد و که‌م ده‌کات، ریزه‌یه‌که‌مه‌کان له‌ هه‌لگرانی پم ده‌بن بو شکاندنی هیرشی سواره‌کان، ریزه‌کانی دوا‌ی نه‌وانیش تیر هاویژ ده‌بن بو نه‌وه‌ی تیره‌کانیان ناراسته‌ی دوزمنان بکه‌ن، له سووده‌کانی نه‌م شیوازه‌یش له‌ جه‌نگی به‌دردا:

- ۱- تو‌قاندنی دوزمنان و ناماژه‌یش بو بو جوانی پیکخستن له‌ لای موسلمانان.
- ۲- بوا‌ری هیشته‌وه‌ له‌ ده‌ستی سه‌رکرده‌ی گشتی که‌ هیزیکی به‌ده‌کی لا بمینیته‌وه‌ بو چاره‌سه‌رکردنی هه‌لویتستی له‌ ناکاو و شکاندنی دژه‌ هیرش، یان لیدانی هیزیکی نادیا‌ری چاوه‌پوان نه‌کراو، هه‌روه‌ها سوودی لی وه‌رگیرا بو پاراستنی باله‌کان له‌ مه‌ترسی پیاده‌ و سواره‌کان، جی به‌جیکردنی نه‌م شیوازه‌ به‌ ده‌ست پیشخه‌ریبه‌کی سه‌ریازی ده‌ژمیردریت بو قوتابخانه‌ی سه‌ریازی، چونکه‌ بو یه‌که‌مجار بو له‌ و شه‌په‌دا به‌کارهینرا پیش هه‌زار و چوار سه‌د سال.^۲

تویژه‌ری ژیاننامه‌ی پیغمبر ﷺ یش بوی ده‌رده‌که‌ویت، که‌ پیغمبر ﷺ له‌ ناکاو هه‌ندی شیوازی سه‌ریازی داهینراوی له‌ دژی دوزمنه‌کانی به‌کارده‌هینا، به‌ تاییه‌تی نه‌و شیوازه‌ی که‌ پیشتر عه‌رب پیی ناشنا نه‌بوون، وه‌کو نه‌وه‌ی له‌ پوژی جه‌نگی به‌در و نو‌حود نه‌نجامی دا له‌گه‌لیان.

۱- بیروانه: القيادة العسكرية، د. محمد الرشید (۴۰۱).

۲- بیروانه: الرسول القائد، خطاب (ص ۱۱۱، ۱۱۶، ۱۱۷).

له پوی سهربازیشه‌وه له راستیدا ئه‌م شیوازانه مایه‌ی سه‌رسام بوونه به که سایه‌تی پیغمبر ﷺ و لیها توویی سهربازی، چونکه فرمان و ناراسته سهربازیه‌کانی که ده‌ری ده‌کرد هاوشیوه‌ی بنچینه نوییه‌کانه له به‌کاره‌یتانی هیزی سهربازیدا.^۱

شیکردنه‌وه که شی ئه‌وه‌یه پیغمبر ﷺ شیوازی به‌رگری کردنی په‌چاو کرد و هیترشی نه‌کرده سه‌ر هیزی قوره‌یش، ناراسته ته‌کنیکیه‌کانی که سهربازه‌کانی جی به‌جیان کرد هۆکارێک بوون بۆ جووله‌پیکردنی ناوه‌ندی دوزمن و دابه‌زاندنی وره‌یان، به‌م شیوه‌یش سه‌رکه‌وتنی ته‌واو له‌سه‌ر دوزمن به‌ده‌ست هات به‌پشتیوانی خوای گه‌وره، سه‌ره‌پای ئه‌وه‌ی هیزی ئه‌وان سی به‌رامبه‌ر هیزی ئه‌وان بوون، چونکه پیغمبر ﷺ له‌هه‌موو هه‌لوێستی‌کدا به‌پیی به‌رژه‌وه‌ندی هه‌لسوکه‌وتی ده‌کرد، ئینجا پیغمبر ﷺ له‌لایه‌نی سهربازیه‌وه شیوازی سه‌رکردایه‌تی ناراسته‌کردنی له‌جیگای گونجای خۆیدا به‌کاره‌یتا، هه‌روه‌ها کارکردنی به‌شیوازی قایل کردن له‌غه‌زای به‌دردا له‌پاویژه‌کانی پیغمبر ﷺ په‌نگی ده‌دایه‌وه و له‌چه‌ندین جیگه‌دا، چونکه ئه‌و سه‌رکردایه‌تی سهربازه‌کانی نه‌ده‌کرد به‌پیی ده‌سه‌لات به‌لکو به‌پیی لیها توویی و متمانه، هه‌روه‌ها پیغمبر ﷺ سوور نه‌بوو له‌سه‌ر چه‌سپاندنی بیروبوو‌چوونی خۆی، به‌لکو پاویژی ده‌کرد و بیروبوو‌چوونی په‌سه‌ندی وهرده‌گرت، هه‌روه‌ها پیغمبر ﷺ له‌غه‌زای به‌دردا هه‌ستا به‌جی به‌جیکردنی شیوازی سه‌رکردایه‌تی ناراسته‌کردن، ئه‌وه‌یش له‌چه‌ند مه‌سه‌له‌یه‌کدا ده‌رکه‌وت:

۱- فرمانی پیغمبر ﷺ بۆ هاوه‌لان که تیر به‌هاویژنه دوزمنه‌کانیان کاتیك نزیک بوونه‌وه، چونکه له‌و‌حاله‌ته زیاتر ده‌پییکی ((ان دنا القوم منکم فانضحوم بالنبل))^۲ واته: ئه‌گه‌ر دوزمن لی‌تان نزیک بوونه‌وه تیر بارانیان بکن.

۲- قه‌ده‌غه‌کردنی بۆ هه‌لکیشانی شمشیر تاکو ریزه‌کانیان بچن به‌یه‌کدا^۳ ((ولا

۱- المدخل الى العقيدة والاستراتيجية العسكرية، د. محمد محفوظ (۱۲۱).

۲- صحیح السیره النبویه بروایه‌ی اخری ونفس المعنی (۲۲۹).

۳- بروهانه: غزوه بدر الکبری، ص (۶۳-۶۴) لایب فارس.

تسلوا السیوف حتی یغشوکم)) واتا: شمشیره کانتان هلمه کیشن تاکو دینه ناوتانه وه.

۳- فرمانی پیغمبر ﷺ بۆ هاوه لان که که م تیر بهاویژن: ((واستبقوا نبلکم))^۱ کاتیك ئەم ئاراسته سهربازیانه بهراورد ده کهیت به بنهما نوییه کان له بهرگریدا، ده بیینی پیغمبر ﷺ دهست پیشخه بووه، به بی خه ریک بوون به توویژینه وه و پویشن بۆ هیچ کولیژیکی سهربازی، نه وهی پیغمبر ﷺ نه نجامیدا له بهدر ئه مپۆ به دامرکانی ئاگر ده ناسریت تاکو نه و کاتهی دوژمن ده که ویتته جیگای کاریگر به بۆ چاکه کان، پیغمبر ﷺ یش هه مان مه بهستی هه بوو کاتیك فه رمووی: ((واستبقوا نبلکم)).

۱- هه لی سوود وهرگرتن له بارودۆخی سروشتی له کاتی شه پی دوژمناندا، پیغمبر ﷺ ئەم هه له ی پشت گوئی نه خست، به لکو له هه موو بارودۆخه کان سوودی وهرده گرت له گوپه پانی جهنگ بۆ بهرژه وهندی سوپا، مه قریزی ده لیت: ((پیغمبر ﷺ له پیش قوره یشه وه که یشته بهدر، له کاتی خۆره لاتن پیغمبر ﷺ خه ریکی پیکه خستنی پیزه کان بوو، ئیتر پیغمبر ﷺ پووی کرده خۆرئاوا و ئه وان پوویان که وته خۆره وه)).^۲

ئەم کاره یش به لگه یه له سه ر به پۆه بردنی جوانی پیغمبر ﷺ و سوود وهرگرتنی له بارودۆخه سروشتیه کان، هۆکاری ئه وه یش ئه وه بوو چونکه خۆر نه گه ر پوویه پووی جه نگاهه ر بیئت بینینی تیک ده دات و بهرگری کردنی که م ده کاته وه له پووی دوژمن،^۳ له و کرداره ی پیغمبر ﷺ یش بۆمان ده رده که ویت که خۆر و با و کهش و هه وا و... کاریگره یان هه یه له سه ر هیزه کان له کاتی جهنگدا، خوای که ورهش داوای لیمان کردوه ئه و جۆره هۆکارانه وه ریکرین به مه بهستی سه رکه وتن.^۴

۱ - البخاری: کتاب المغازی، باب فضل من شهد بدرا رقم (۳۹۸۴، ۳۹۸۵).

۲ - بیوانه: القيادة العسكرية، (۴۵۳).

۳ - بیوانه: تحفة الاحوذی بشرح جامع الترمذی (۱۷۵/۷).

۴ - بیوانه: القيادة العسكرية في عهد الرسول (ص ۴۵۴).

ب- سه وادي كورې غه زيبه له نيو پريزه كاندا:

پيغمبر ﷺ له به دردا پريزه كانې رېك ده خست بؤ نه وې رېك و پيك بن، تيريكي به ده سته وه بوو بؤ نه و مه به سته نووكي پيوه نه بوو، پياويكي بيني ناوي سه وادي كورې غه زيبه بوو له نيو پريزه كاندا ده رچو بوو، نيت پيغمبر ﷺ به و تيره له سكي دا و پيې وت: رېك پاره سته نه وې سه واد، نه وپش وتي: نه وې پيغمبري خوا نازارت دام، خواي گه وره ش توي به راستي دادوهرې ناردووه، من داواي تولي خوم ده كه م، پيغمبر ﷺ پوشا كه كه ي له سر سكي خوي مه لمالي و فرموي: تولي خوت بگه روه، نه وپش باو ه شي پيې كرد و سكي ماچ كرد، پيغمبر ﷺ فرموي: چي واي لي كردي نه و كاره بكه ي؟ نه وپش وتي: نه وې پيغمبري خوا ده بيني نيغه له م حالته داين، حه زم كرد كوتايي په يمان. نه وه بيت پيستم له پيستم بدات، نيت پيغمبر ﷺ دعاي خيري بؤ كرد.^١

نه م به سرهاته چه ند سوو ديكي تيا بوو:

١- جه ختگردنه وې نيسلام له سر رېكخستن.

٢- دادگري په ها: چونكه پيغمبر ﷺ رازي بوو توله له لاخودي خوي

بكريته وه.

٣- خوشه ويستي سه ربا ز بؤ سه ركرده كه ي.

٤- وه بير هينا نه وې مردن و شهيد ي.

٥- لاشه ي پيغمبر ﷺ پيروزه، ده ست پيوه دانيشي پيروزه، بويه سه واد

له سر نه وه سوو بوو.

٦- سكي پياو عه وره ت نييه، به به لگه ي نه وې كه پيغمبر ﷺ ناشكراي كرد، نه گه ر عه وره تيش نه بوايه ناشكراي نه ده كرد.^٢

ج- هانداني پيغمبر ﷺ بؤ هاوه لاني له سر شه ر كردن:

پيغمبري خوا ﷺ هاوه لاني له سر نه وه په روه رده ده كرد كه خاوه ني تين و

١- صحيح السيرة النبوية (ص ٢٣٦).

٢- بهوانه: غزوة بدر الكبرى، لابي فارس (٥٢).

وره‌ی به‌هیز و پته‌و بن، دلایانی پر ده‌کرد له نازایی و بویری و هیوا به سهرکه‌وته‌ن سهر دوزمناندا، بۆ ئه‌و مه‌به‌سته‌یش شیوازی هاندان و ترساندنی به‌کارده‌هیتنا، هاندان بۆ پاراستنی موجهایدان و ترسان له هه‌لاتن له پۆژی جهنگدا، هه‌روه‌ها باسی هۆکاره‌کانی سهرکه‌وته‌نی بۆ ده‌کردن بۆ ئه‌وه‌ی کاری پی بکن و، وریای ده‌کردنه‌وه له هۆکاره‌کانی به‌زین بۆ ئه‌وه‌ی لئی دوورکه‌ونه‌وه، پیغه‌مبه‌ر ﷺ هانی هاوه‌لانی ده‌دا له‌سهر جهنگ کردن وه‌کو گوپراپه‌لیه‌ک بۆ فه‌رمووده‌ی خوی گه‌وره:

﴿يَأْتِيهَا النَّيُّ حَرِيضَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عَشْرُونَ صَدِيرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتِينَ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ﴾ (الانفال: ۶۵).

له‌غه‌زای به‌دری گه‌وره‌دا پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌هاوه‌لانی فه‌رموو: هه‌ستن بۆ به‌هه‌شتیک پانایی ئاسمانه‌کان و زه‌وی هه‌یه، عومه‌یری کوپی حومامی ئه‌نصاری (ره‌زای خوی لی بی‌ت) وتی: به‌ه‌به‌ه (ئه‌وه‌نده پیی سه‌رسام بوو).
پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموی: بۆچی ده‌لئی به‌ه‌به‌ه؟
وتی: نه‌سویند به‌خوا‌ته‌نها له‌به‌ر ئه‌وه‌ی یه‌کیک بم له‌وانه، پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموی: تو یه‌کیکی له‌وانه.

ئه‌ویش چه‌ند خورمایه‌کی له‌تیردانه‌که‌ی ده‌ره‌یتنا و ده‌ستی کرده‌ خواردنیان و دوا‌ی ئه‌وه فه‌رموی: ئه‌گه‌ر من ئه‌وه‌نده بمینم تا‌کو ئه‌و خورمایانه ته‌واو بکه‌م، ئه‌وه ته‌مه‌نیکی درێژه، ئینجا ئه‌و چه‌ند خورمایه‌ی فری‌دا و شه‌ری کرد تا کوژرا.^۲
له‌ریوایه‌تیکی تر‌دا هاتوه، ئه‌نه‌س فه‌رموی: ئه‌و خورمایانه‌ی فری‌دا و وتی:

ركضا الى الله بغير زاد الا التقى وعمل المعاد

والصبر في الله على الجهاد وكل زاد عرضة النفاق

غير التقى والبر والرشاد

۱- به‌وانه: المدرسة النبوية العسكرية لأبي فارس (۱۴۰).

۲- به‌وانه: مختصر صحيح مسلم للمنذري (۷/۲)، رقم (۱۱۵۷) ورقمه في الصحيح (۱۴۵ - (۱۹۰۱)).

نیتر شه‌پری کرد تاکو شه‌هید بوو، ره‌حمه‌تی خوی لئی بیئت.^۱
 به‌کیکی تر له شیوازه‌کانی ناماده‌کردنی واتایی نه‌وه بوو پیغمبر ﷺ مژده‌ی
 کوژدانی پیاوه نازا‌کانی قوره‌یشی به موسلمانان دده‌ا، وه‌کو زیاده‌یه‌ک له دل‌نیایی
 جیگای کوژدانه‌که‌شی دیاری ده‌کرد، هه‌روه‌ها مژده‌ی دده‌ا به نیمانداران به
 سه‌رکه‌وتن پیش ده‌ست پیکردنی شه‌پره‌که و ده‌یفه‌رموو: مژده بیئت نه‌ی نه‌بو به‌کر.
 نینجا پیغمبر ﷺ به‌رانبه‌ر هاوه‌لان راوه‌ستا و فه‌رموی:

سویند به‌و که‌سه‌ی گیانی موحه‌مه‌دی به ده‌سته، نه‌مړو هه‌ر که‌سیک شه‌پریان
 له‌گه‌ل بکات و بکوژیت و دانی به خویدا گرتبیت و چاوه‌پوانی پاداشت بکات و
 هه‌لنه‌هاتبیت، خوی گه‌وره ده‌یخاته به‌هه‌شته‌وه.^۲

نه‌م شیوه ناماده‌کردنه‌یش کاریگه‌ری خوی هه‌بوو له‌سه‌ر ده‌روونی هاوه‌لان
 په‌زای خویان لئی بیئت) هه‌روه‌ها له‌سه‌ر نه‌وانه‌یش پاش نه‌وان هاتن.^۲

د- دوعا‌کردن و پارانه‌وه‌ی پیغمبر ﷺ:

خوی گه‌وره ده‌فه‌رموویت: ﴿إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبِّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ

بِأَلْفٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُرَدِّينَ﴾ (الانفال: ۹).

کاتیک پیغمبر ﷺ پیزه‌کانی سوپاکه‌ی پیکه‌خت و فه‌رمانه‌کانی ده‌رکرد و
 هانیدان له‌سه‌ر شه‌پرکردن، گه‌پایه‌وه بو که‌پره‌که‌ی له‌گه‌ل نه‌بو به‌کردا (په‌زای
 خوی لئی بیئت)، سه‌عدی کوپی موغازیش له ده‌رگای که‌پره‌که شمشیره‌که‌ی
 هه‌لکیشابوو پاسه‌وانیتی ده‌کرد، نینجا پیغمبر ﷺ پووی کرده په‌روه‌ردگاری
 ده‌پاراپایه‌وه و داوای نه‌و سه‌رکه‌وتنه‌ی ده‌کرد که به‌لینتی پیداوه، له پارانه‌وه‌که‌یدا
 ده‌یفه‌رموو:

خویه نه‌وه‌ی به‌لینت پیداوم بوم به‌جی بهینه، خویه نه‌گه‌ر نه‌م کومه‌له له‌ناو

۱- بیوانه: صفة الصفة (۱/۴۸۸)، زاد المعاد (۳/۱۸۲)، تاریخ الطبری (۲/۴۴۸).

۲- بیوانه: سيرة ابن هشام (۱/۲۳۹).

۳- المدرسة العسكرية الاسلامية لأبي فارس (۱۴۳).

بچن له هه‌لگرانی ئیسلام ئیتر ناپه‌رسترییت له‌سه‌ر زه‌وی، ئه‌وه‌نده پاراپه‌وه و هاواری کرد تاكو پۆشاکه‌که‌ی له‌سه‌ر شانی که‌وته خواره‌وه، ئیتر ئه‌بو به‌کر هه‌لی گرت و خسته‌وه سه‌ر شانی و فره‌مووی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا به‌سته پارانه‌وه له په‌روه‌ردگارت ئه‌و به‌لیننی خۆی به‌جی ده‌هینتییت بۆت،^۱ خوای که‌وره‌یش ئه‌م نایه‌ته‌ی دابه‌زاند: ﴿إِذ تَسْتَعْثِنُ رَبِّكَ فَاستجاب لَكَ﴾ له پړوایه‌تی ئیبنو عه‌باسدا هاتوه، پیغه‌مبه‌ر ﷺ له پۆژی به‌در فره‌مووی: خوايه من داوای به‌لین و په‌یمان‌که‌ت لی ده‌که‌م، خوايه ئه‌گه‌ر به‌ویتی ئیتر ناپه‌رسترییت، ئیتر ئه‌بو به‌کر ده‌ستی گرت و فره‌مووی: خوای که‌وره به‌سته، ئینجا پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌رچوو و ده‌یفه‌رموو: ئه‌و کۆمه‌له ده‌شکین و پشت هه‌ل ده‌که‌ن.^۲

ئیبنو ئیسحاق ده‌گێڕیته‌وه که پیغه‌مبه‌ر ﷺ فره‌موویه‌تی: خوايه ئه‌وه قوره‌یشه به‌له‌خۆبایی بوون و شانازی کردنه‌وه هاتوه دژایه‌تیت ده‌کات و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ت به‌درۆ ده‌خاته‌وه، خوايه گیان کوا سه‌رکه‌وتنه‌که‌ت که به‌لینت پێدام.^۳

ئه‌مه‌یش وانیه‌کی په‌روه‌ردگارانه‌ی گرنکه بۆ هه‌موو سه‌رکرده‌یه‌ک یان سه‌رۆک و سه‌رکه‌وره‌یه‌ک، یان تاکه که‌سیکدا، کاتیک که واز له ده‌روونی خۆی ده‌هینتییت و په‌نا ده‌باته‌ ته‌نها خوای که‌وره و کړنپوش بردن بۆ ته‌نها خوای په‌روه‌ردگار، بۆ ئه‌وه‌ی سه‌رکه‌وتن دابه‌زێته سه‌ریان، دیمه‌نی پیغه‌مبه‌ریش ﷺ که پۆشاکه‌که‌ی له‌سه‌ر شانی که‌وته خواره‌وه ئه‌وه‌نده پاراپه‌وه، دیمه‌نیکه هه‌لکۆلاوه له‌سه‌ر دله‌کاندا، له‌و جۆره ساتانه‌دا.^۴

هـ - ((وما رمیت إذ رمیت ولكن الله رمی)):

پاش پارانه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له که‌په‌ره‌که و، هاوارکردنی به‌ په‌روه‌ردگاری له که‌په‌ره‌که ده‌رچوو، ئینجا مشتیک خۆلی هه‌لگرت و کردی به‌ پروی بته‌رسته‌کاندا و فره‌مووی: ((شاهت الوجوه)) واته: پروخساره‌کانتان قیزه‌ون بیته.

۱- بروهانه: مسلم، کتاب الجهاد، باب الامداد بالملائكة ببدر (۳/۲۸۴).

۲- البخاری، کتاب المغازی، باب قصة بدر (۴/۶)، رقم (۳۹۵۳).

۳- بروهانه: البداية والنهاية (۳/۲۶۷).

۴- بروهانه: التربية القيادية (۳/۳۶).

ئینجا فرمانی کرده هاوه‌لان همان کاره‌که‌ی ئه‌و بکن و خوای گه‌وره هم‌وو
 ئه‌و خو‌لانه‌ی گه‌یاندنه‌ چاوی بته‌رسته‌کان و که‌سیان نه‌ما به‌ری نه‌که‌وئیت، بویه
 خوای گه‌وره فرمانی: ﴿وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَنْ كُنَّ اللَّهُ رَمِيًّا﴾ (الانفال: ١٧).
 واتای نایه‌ته‌که‌یش ئه‌وه‌یه خوای گه‌وره دست پیکردنی خو‌ل فری دانه‌که‌ی بو
 پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی جیگیر کردوه، به‌لام گه‌یاندنه‌که‌ی بو ئه‌و جیگیر نه‌رکردوه،
 چونکه فریدان واتا تیگرتن و گه‌یاندن، جا تیگرتنی چه‌سپاند بو پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی و
 گه‌یاندنی بو ئه‌و جیگیر نه‌کرد.^١

تیبینی ئه‌وه ده‌که‌ین که پیغه‌مبه‌ر ﷺ هۆکاره مادی و واتاییه‌کانی وه‌رگرت و،
 پشتی به خوای خو‌ی نه‌ستوو‌ر بوو، بویه سه‌رکه‌وتن و پشتگیری له لای خوای
 گه‌وره‌وه هات، له غه‌زای به‌دردا هۆکاره‌کان به گویره‌ی توانا کۆبوویه‌وه له‌گه‌ل
 یارمه‌تیدانی خوای گه‌وره له نامه‌ه‌کردنی هم‌وو هۆکاره‌کانی سه‌رکه‌وتن و، له
 جیهانی هۆکاره‌کاندا، لی‌کۆلینه‌وه‌ی زه‌وی و که‌ش و هه‌وا و، بوونی سه‌رکردایه‌تی و
 متمانه‌ پی‌ بوونی، هه‌روه‌ها وره‌ی به‌رز، ئه‌مانه هم‌وو‌ی چه‌ند خالیکی سه‌ره‌کی
 بوون بو په‌سه‌ندی بپیری سه‌ریازی، له پاستیشدا زه‌وی له به‌رزه‌وه‌ندی
 موسلماناندا بوو، که‌ش و هه‌وایش گونجاو بوو بو شه‌پکردن، سه‌رکردایه‌تی بالایش
 بوونی هه‌بوو، هاوکات له‌گه‌ل متمانه‌ی زۆر به ئه‌و سه‌رکردایه‌تییه و، وره‌ی به‌رز،
 هه‌ندی‌که له‌م واتایانه به شیوه‌یه‌کی پاسته‌وخۆ له خوای گه‌وره‌وه بوو، هه‌ندی‌کیشی
 له کرداری پیغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌وه بوو به ریگه‌ی کارکردنی به هۆکاره‌کان، جگه له‌مه‌ش
 پشتگیری نادیاری له ئاسا به‌ده‌ریش هه‌بوو، ئه‌مانه‌ش پیگه‌وه نمونه‌یه‌که له‌سه‌ر
 ئه‌وه‌ی به موسلمانان ده‌به‌خشریت نه‌گه‌رنیه‌ته‌کان پاک بنه‌وه بو خوای گه‌وره وه
 موسلمانان کار بکن به هۆکاره‌کان.^٢

١- بپروانه: زاد المعاد (٣/١٨٣).

٢- بپروانه: الاساس في السنة وفقها، السيرة النبوية (١/٤٧٤).

باسی دووم: هه‌لگیرسانی جه‌نگ وشکسته‌ینانی بتپه‌رستان.

سهره‌تا شه‌په‌که به پووبه‌پووبونه‌وی تاکه که‌سی ده‌ستی پیکرد، له سوپای بتپه‌رستان عوتبه‌ی کوپی ره‌بیعه و شه‌یبه‌ی برای و وه‌لیدی کوپی ده‌رچوون و داوای زۆرانبازیان کرد، سی‌که‌س له ئە‌نصاره‌کان بۆیان ده‌رچوون، به‌لام پیغه‌مبه‌ر ﷺ گتپرانیا‌نیه‌وه و حه‌زی کرد هه‌ندیک له خزم و که‌سه‌کانی خۆیان پووبه‌پوویان ببه‌وه، بۆیه پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: هه‌سته عوبه‌یده‌ی کوپی حارس، هه‌سته حه‌مزه، هه‌سته عه‌لی، حه‌مزه به‌رامبه‌ری شه‌یبه‌ی گرت و کوشتی، هه‌روه‌ها عه‌لی به‌رامبه‌ر وه‌لیدی گرت و کوشتی، عوبه‌یده‌ی کوپی حاریسیش به‌رامبه‌ری عوتبه‌ی گرت و هه‌ریه‌کیکیان به‌لیدانیکی گاریگه‌ر له‌وی تری دا، به‌لام حه‌مزه و عه‌لی که‌پانه‌وه سه‌ر عوتبه و کوشتیان، عوبه‌یده‌شیان هه‌لگرت و بردیا‌نه لای پیغه‌مبه‌ر ﷺ، به‌لام زۆری پی‌نه‌چوو، به‌کاریگه‌ری برینه‌که‌ی گیانی سپارد، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی: ((اشهد انک شه‌ید)).

واته: من شایه‌تم له‌سه‌ر ئە‌وه‌ی تو شه‌یدی، له‌وشه‌ش که‌سه‌یشدا ئە‌م ئایه‌تانه دابه‌زی: ﴿هَذَا نِ حَضَمَانَ اَخْتَصَمُوا فِي رَيْبِهِمْ فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِّنْ نَّارٍ يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُءُوسِهِمُ الْحَمِيمُ ﴿١١﴾ يُصْهَرُ بِهِۦ مَا فِي بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ ﴿٢٠﴾ وَهُمْ مَّقْتَلِعٌ مِّنْ حَٰدِيْرٍ ﴿٢١﴾ كُلَّمَا اَرَادُوْا اَنْ يَخْرُجُوْا مِنْهَا مِنْ غَمٍّ اَعْبِدُوْا فِيْهَا وَذُوْقُوا عَذَابَ الْحَرْبِ ﴿٢٢﴾ اِنَّ اللّٰهَ يَدْخُلُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ جَنَّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ يُكَلِّمُوْنَ فِيْهَا مِنْ اَسْوٰرٍ مِنْ ذَهَبٍ وَّلَوْوُاْ وَّلِبَاسُهُمْ فِيْهَا حَرِيْرٌ ﴿٢٣﴾ وَهٰذُوْا اِلَى الطّٰيِبِ مِنَ الْقَوْلِ وَهٰذُوْا اِلَى صِرَاطِ الْحَمِيْدِ ﴿﴾ (الحج: ١٩-٢٤)

بتپه‌رستان زۆر توپه بوون به بینینی ئەو سیّ که‌سه‌یان که کوژدان، هێرش‌ییکی فراوانیشیان کرده سەر موسلمانان، که ئەوپه‌پی خۆپاگریان پێشاندا، له کاتی‌کدا ئەوان هه‌لۆیستی به‌رگریان وه‌رگرتبوو، به‌ تیریش لییان ده‌دان و، دروشمی موسلمانان له‌ و پۆژهدا (أحد أحد) بوو، دوا‌ی ئەوه پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمانی پێکردن دژ هێرش بکه‌ن و هانی دان له‌ سەر شه‌رکردن و پێی فه‌رموون: هێرش بکه‌ن، په‌یمانی به‌ هه‌موو که‌سی‌کیشدا بکوژیت و خۆپاگر بیت و چاوه‌پوانی پاداشت بکات، که ده‌چیته‌ به‌ هه‌شته‌وه، ئەوه‌شی چالاکی موسلمانانی زیاد کرد ئەوه بوو له پیغه‌مبه‌ر ﷺ یان ده‌بیست ده‌یفه‌رموو: ﴿سَيَهْرَمُ الْجَمْعُ وَيُولُونَ الذُّبْرَ﴾ (القمر: ٤٥).

هه‌روه‌ها زانینیان و هه‌ستکردنیان به‌ یارمه‌تی فریشته‌کان و که‌م کردنه‌وه‌ی دوژمنان له‌ چاوی موسلمانان و که‌م کردنه‌وه‌ی موسلمانان له‌ چاوی بتپه‌رستاندا، چونکه پیغه‌مبه‌ر ﷺ شه‌وی پێش به‌یه‌گه‌یشتنی هه‌ردوو سوپاکه، ژماره‌ی بتپه‌رستانی له‌ خه‌ونیدا بینی که‌م بوون، ئەو خه‌ونه‌شی گێراپه‌وه‌ لای هه‌واه‌لانی ئەوانیش وه‌کو مژده‌یه‌ک ته‌ماشای ئەو خه‌ونه‌یان کرد، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموویت:

﴿إِذْ يُرِيكُمُ اللَّهُ فِي مَنَايِكَ قَلِيلًا وَلَوْ أَرَادْنَاكُم كَثِيرًا لَفَاسَدْتُمْ وَلَئِن نَزَعْنَاهُ

فِي الْأَمْرِ وَلَئِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾ (الانفال: ٤٣). واته‌: پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ خه‌ونیدا بتپه‌رستانی بینی به‌ که‌می و ئەو خه‌ونه‌شی بو هه‌واه‌لانی گێراپه‌وه، ئەویش هۆیه‌ک بوو بو خۆپاگری ئەوان، مواهید ده‌لێت: ئەگه‌ر بیت و له‌ خه‌ونه‌که‌یدا به‌ زۆری ببینیایه‌ن هه‌ره‌سیان ده‌هێنا و ده‌ترسان له‌ کاتی جه‌نگدا و، ناکۆکی ده‌که‌وته‌ نیویان: ئایا شه‌ریان له‌ گه‌ل بکه‌ن یان نا؟ شیوازی نایه‌ته‌که‌ش پابووردوو ده‌گه‌یه‌نیت، چونکه دابه‌زینی نایه‌ته‌که‌ پاش خه‌ونه‌که‌ بوو ((ولكن الله سلم))، واته‌: پاراستنی له‌ هه‌رس و ناکۆکی و که‌می کردنه‌وه‌ له‌ چاوی پیغه‌مبه‌ر ﷺ، له‌ کاتی پێکدادانی هه‌ردوو سوپاکه، هه‌ر یه‌که و ژماره‌ی ئەو

١- بروه‌نه: الرحيق المختوم (ص ١١٦-١١٨).

٢- بروه‌نه: المستفاد من قصص القران (١٢٥/٢).

سوپاکه ي به کهم دهاته پيش چاو، خواي گوره ده فهرموويت: ﴿وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ
إِذِ التَّقَيْتُمْ فِي أَعْيُنِكُمْ قَيْلًا وَيُقَالُ لَكُمْ فِي أَعْيُنِهِمْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ
مَفْعُولًا وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ﴾ (الانفال: ٤٤).

کهم کردنه وه شيان له چاوي موسلماناندا وه کو راست خسته وه بو خه ونه که ي
پيغمبر ﷺ بو، بونه وه ي باسکرا بو يان به چاوي خويان بي بينن و نورتر دنيا بن و
له کاتي شه ردا خوراگر بن، عه بدوللاي کوړي مه سعود (په زاي خواي لي بيت)
ده فهرموويت: به پياويکم وت به تهنيشتمه وه بو: ناي ژماره يان هفتا که س
ده بيت؟ وتي: به لکو وا ده زانم سه د که س بن، نينجا پياويکيان به ديل گرت له
نه وان و پييان وت ژم تاره تان چند بو؟ وتي: هزار که س، نه وه يش که خواي
گوره ده فهرموويت: ﴿ويقللکم في أعينهم﴾ ته نانه ت که سيک له بتپه رسته کان وتيان:
نه وان به رخ خورن، سوز و به زه يي خوايش له و کهم کردنه وه يه دا نه وه بو
جيگير بوون و چالاک بوونه وه و، وره يان بو شه رکردن به رزبوويه وه، کهم کردنه وه ي
ژماره ي موسلمانان له چاوي بتپه رستاندا بو نه وه بو، کاتيک نه وان موسلمانان يان
به که مي بيني به بي ترس و ورياي هير شيان کرد، به لام کاتيک ده سته ويه خه وه
بوونه وه سه رسام بوون و شکانه وه، چونکه مه زنده يان هله بو، نه وه يش هويه ک
بوو بو سه رکه وتني موسلمانان و تيکشکاندي بتپه رستان.^١

يه که م: يارمه تيداني خواي گوره بو موسلمانان به فريشته:

جيگير بووه به ده قي قورثاني پيرو ز و سوننه تي پيغمبر ﷺ و پړوايه تي
ژماره يه که له و هاوه لانه ي به شداري جهنگي به دريان کرد که خواي گوره ترس و
بيمي خسته دلي بتپه رستانه وه، وه کو ده فهرموويت: ﴿إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ
أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ ءَامَنُوا سَأَلْتِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ فَأَصْرَبُوا
فَوْقَ الْأَعْنَاقِ وَأَصْرَبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ﴾ (الانفال: ١٢).

١- پړوانه: تفسير الزمخشري (٢/٢٢٥)، تفسير ابن كثير (٢/٣١٥).

ه‌روه‌ها خ‌وای‌گه‌وره ده‌فه‌رموویت: ﴿وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرِ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿۱۲۳﴾ إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ يُمَدِّدَ رَبُّكُمْ بِثَلَاثَةِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُزْلِينَ ﴿۱۲۴﴾ بَلَىٰ إِنَّ نَصِيرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُمْ مِنْ فَوْرِهِمْ هَذَا يُمَدِّدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ ﴿۱۲۵﴾ وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ لَكُمْ وَلِنَطْمِئَنَ قُلُوبُكُمْ بِهِ. وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿۱۲۶﴾﴾ (ال عمران: ۱۲۳-۱۲۶).

چند پروایه‌تیکی پاستیش هاتوه له ریگه‌ی بوخاری و موسلیم و نه‌حمه‌دی کوپی حه‌مه‌له‌وه، ناماژه ده‌که‌ن بۆبه‌شداری کردنی فریشته‌کان له‌جه‌نگی به‌دردا و، هه‌لسانیان به‌لیدان و کوشتنی بتپه‌رستان.^۱

ئیبینو عه‌بباس رضی‌الله‌تعالی‌عنہ ده‌گپه‌رته‌وه و ده‌فه‌رموویت: له‌کاتی‌کدا یه‌کیک له‌موسلمانان به‌توندی پایدیه‌کرد به‌دوای یه‌کیک له‌بتپه‌رستاندا، گوئی لی‌بوویه‌کیک به‌قامچی له‌سهره‌وه له‌وپیاوه‌ی دا، ده‌نگی سواره‌کیشی ده‌هات و ده‌یوت: برۆ‌حه‌یزوم،^۲ ئیتر ته‌ماشای بتپه‌رسته‌که‌ی کرد له‌پیش خ‌ویدا که‌وته‌خواره‌وه، دوای ئه‌وه ته‌ماشای کرد شوینه‌واری لیدانه‌که له‌سه‌ر لووتی ماوه‌ته‌وه، نه‌نصاریه‌که‌هات و باسی ئه‌م پروداوه‌ی کرد و پیغه‌مبه‌ر رضی‌الله‌تعالی‌عنہ فه‌رمووی: پاست ده‌که‌یت، ئه‌مه‌یارمه‌تی ئاسمانی سییه‌مه،^۳ ه‌روه‌ها له‌فه‌رموده‌که‌ی ئیبینو عه‌بباسدا هاتوه‌که فه‌رموویه‌تی: پیغه‌مبه‌ر رضی‌الله‌تعالی‌عنہ له‌پۆژی به‌دردا فه‌رمووی: (ئه‌وه جیبریله‌سه‌ری ئه‌سه‌په‌که‌ی گرتوه و که‌ره‌سته‌ی شه‌ری له‌به‌ر کردوه)،^۴ له‌فه‌رموده‌که‌ی عه‌لی کوپی ئه‌بی‌تالیبدا په‌زای خ‌وای لیبت هاتوه فه‌رموویه‌تی: پیاویک له‌ئه‌نصاره‌کان کورته‌بالبوو، عه‌باسی کوپی عه‌بدولموته‌لیبی به‌دیلی گرت، عه‌باس

۱- پروانه: موسوعة نضرة النعيم في مكارم اخلاق الرسول الكريم (۱/۲۹۱).

۲- ناوی ئه‌وه ئه‌سه‌په‌یه‌که فریشته‌که س‌واری ده‌بوو.

۳- مسلم - الجهاد، باب الامداد بالملائكة، رقم (۱۷۶۲).

۴- البخاري - المغازي، باب شهود الملائكة بدرا، رقم (۲۹۹۵).

وتی : ئە ی پیغمبەری خوا، سویند به خوا ئەم پیاوه منی به دیل نه گرت، به لکو پیاویک منی دیل کرد سەری رووتابوووه، پوخساریکی ژۆر جوانی هه بوو، له سەر ئەسپیکی به لک بوو، وانازانم له ئیوه بیّت، ئە نصارییه که وتی: من دیلم کرد ئە ی پیغمبەری خوا، پیغمبەری خوا ﷺ فه رمووی : (اسکت فقد ایدک الله بملک) ۱ واته: بئ دهنگ به، چونکه خوای گه وره پشتگیری تۆی کردوووه به فریشته یه ک، له فه رمووده ی ئە بو داودی مازنیشدا هاتوووه، فه رموویه تی: به دوا ی یه کیک بووم له بتپه رستان بۆ لیدانی به لام ئە و له گه ردنێ درا پێش ئە وه ی شمشیره که ی منی پئی بگات، بۆیه زانیم که جگه له من یه کیکی تر کوشتی. ۲

((یارمه تیدانی خوای گه وره بۆ موسلمانان به فریشته مه سه له یه کی بپاوه یه و گومان نییه له جیگیر بوونیدا، حکمه تیش ئە وه بوو ببیته هۆکاریک بۆ سه رخستنی موسلمانان، ئە مه یش بوو که روویدا به دابه زینی فریشته کان، چونکه ئە وان هه لسان به ئە نجامدانی هه موو شتی که ببیته مایه ی سه رکه وتن بۆ موسلمانان، وه کو مژده پیدان و جیگیرکردنیان به وه ی که خستیانه نیو دلایانه وه له هیوا و چالاکی شه پرکردن له گه ل بپاوه پاندا، هه روه ها به به شداری کردنی راسته وخۆ له جهنگدا، بیگومان ئە و به شداریکردنه کرده ییه دلّه کانیا نی به هیز کرد و جیگیری کردن له سەر شه پرکردن، ئایه ته که یش ئە م ئاماژه یه ی تیدایه و فه رمووده کانی پیغمبەر ﷺ به راشکاوی باسیان کردوووه .

له وانه شه که سیک پرسیار بگات: حکمه ت چیه له یارمه تیدانی موسلمانان، به فریشته، له کاتی که یه کیک له فریشته کان وه کو جبریل به پشتیوانی خوای گه وره ده توانیت هه موو بپاوه پان له ناو بدات؟

مامۆستا عه بدولکه ریم زه دیدان وه لامی ئە م پرسیاره ده داته وه و ده لئیت: سوننه تی خوا به وه هاتوووه که راستی و پێبوارانی پێگای راستی پال پێوه نانیا ن هه بیّت له گه ل ناهه ق و لایه نگرانی، سه رکه وتنیش به پئی سوننه ته کانی خوای گه وره

۱- بپروانه: صحیح السیره النبویه (۲۴۷).

۲- هه مان سه رچاوه (۲۴۷).

ده‌به‌خشریت، ئەم پال پێوه‌نانەیش له‌ بنچینه‌دا له‌ نیۆ لایه‌نگرانی هەق و ناهەقدا پرووده‌دات، یه‌کیك له‌ به‌روبوومه‌کانی ده‌ست‌گرتن به‌ هەق و هه‌لسان به‌ پێویستی‌ه‌کانی ئەوه‌یه‌ که‌ یارمه‌تی و هاوکاری‌ خۆی‌ گه‌وره‌ به‌ ده‌ست‌به‌یتن، به‌ چه‌ندین‌ جوړ و شیواز، به‌لام‌ ئەو پال‌ پێوه‌نان و مملانییه‌ به‌رده‌وام‌ ده‌بی‌ت‌ به‌ پێی‌ سوننه‌ته‌کانی‌ خۆی‌ گه‌وره‌، له‌ ئەنجامیشدا ئەو لایه‌نه‌ی‌ به‌هێزتره‌ به‌ هه‌موو واتا‌کانی‌ به‌هێزی‌ پێویست‌ بۆ‌ سه‌که‌وتن‌ سه‌رده‌که‌وی‌ت، جا‌ یارمه‌تی‌ دانیش‌ به‌ فریشته‌کان هه‌ندیکه‌ له‌ به‌روبوومی‌ ئیمان‌ بوو‌ بۆ‌ کۆمه‌لی‌ مواهیدان، به‌لام‌ ئەو‌ دوای‌ زالبوونی‌ له‌سه‌ر‌ خۆدی‌ ئەو‌ ئیماندارانه‌ پاده‌وه‌ستیت‌ له‌ پرووی‌ کاره‌ جه‌نگیه‌کانه‌وه‌، وه‌کو‌ نزیک‌ بوونه‌وه‌ له‌ کوژدان‌ و خۆپاگری‌ له‌ جه‌نگدا، هه‌میشه‌ پشت‌ به‌ خوا‌ به‌ستنیان‌ و متمانه‌یان‌ به‌ خۆی‌ خۆیان‌ ئەم‌ واتایانه‌ خۆی‌ گه‌وره‌ کردوونی‌ به‌ هۆکار‌ بۆ‌ سه‌رکه‌وتن، له‌گه‌ڵ‌ هۆکاره‌ کرده‌بیه‌کانی‌ تردا، وه‌کو‌ که‌رسته‌ و ژماره‌ و ناماده‌یی‌ شه‌ر و فیروونی‌ هۆزه‌کانی‌... هتد، بۆیه‌ ئیسلام‌ بانگی‌ موسلمانان‌ ده‌کات‌ بۆ‌ ئەوه‌ی‌ به‌ خۆیان‌ بچه‌ جه‌نگ‌ و له‌ دژی‌ بیباوه‌پان‌ بجه‌نگن، هه‌رچی‌ هۆکاری‌ سه‌رکه‌وتنی‌ هه‌یه‌ به‌ ده‌ستی‌ خۆیان‌ ناماده‌ی‌ بکه‌ن...

خوای‌ گه‌وره‌ ده‌فه‌رمووی‌ت: ﴿ قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِيهِمْ وَيَصْرِكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَسْفِ سُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ ۝ وَيَذْهَبُ غِيظَ قُلُوبِهِمْ وَرَتُوبُ اللَّهِ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴾ (التوبة: ١٤-١٥).

دابه‌زینی‌ فریشته‌کان سه‌لامی‌ خویان‌ لای‌ بی‌ت، له‌ ئاسمانه‌کانه‌وه‌ بۆ‌ زه‌وی‌ به‌ مه‌به‌ستی‌ سه‌رخستنی‌ موسلمانان، به‌ راستی‌ پرووداویکی‌ مه‌زنه‌، چونکه‌ هێزیک‌ی‌ هه‌ره‌ گه‌وره‌یه‌، و ره‌یه‌که‌ بۆ‌ ئیمانداران، بۆ‌ ئەوه‌ی‌ به‌ ته‌واوی‌ دلتیا‌ بن‌ ئەوان‌ ته‌نها‌ خۆیان‌ نین‌ له‌ گوپه‌پانه‌که‌دا، ئەم‌ هه‌سته‌ مه‌زنه‌یش‌ و ره‌یه‌کیان‌ پێده‌دات‌ له‌ پووبه‌پووبوونه‌وه‌ له‌گه‌ڵ‌ دوژمنانیاندا، با‌ له‌ پرووی‌ جه‌ربه‌زه‌یشه‌وه‌ بی‌ت، چونکه‌ هاوسه‌نگی‌ کرده‌یی‌ نییه‌ له‌ نیوان‌ سوپای‌ بیباوه‌پان‌ له‌ پرووی‌ ژماره‌ و له‌ پرووی‌ ناماده‌کارییه‌وه‌، له‌گه‌ڵ‌ سوپای‌ ئیماندارانی‌ ژماره‌ که‌م‌ و لاواز‌ له‌ پرووی‌ ناماده‌کارییه‌وه‌.

له هه مان کاتيشدا هؤکارېکې به هيژه بؤ تيکشکاني ورهې بيباوه پان، کاتيک له نيوياندا نه گري دوباره بوونه وهې دابه زيني فريشته گان دروست بيت که هه نديکيان به چاوي خويان بينيان، نه وان هر مه زنده بکن بؤ هيژو ژماره ي موسلمانان ، به لام ترس و بيمېکې نارپه حه تيان هر لا ده مينيتته وه له نه گري به شداريکردني هيژيکې به چاو بينرا و، نازانن ژماره ي چنده و، تواناکه ي چونه ، نه م هه سته هاوپي موسلمانان بو له هه مو نه و جهنگانه ي هاوه لان (په زاي خويان لي بيت) نه نجاميان دده له سرده مي پيغمبر ﷺ و سرده مي خه ليفه گاني راشيدين، هه روه ها له گه ل هه ندي نيمانداراندا هر مایه وه وه کو هؤکارېکې به هيژ له سرکه وتنه دوباره بووه کانيان له دژي دوژمن.^١

دووهم: سرکه وتني موسلمانان له سره بته پرستان و فهرمووده ي پيغمبر ﷺ بؤ نه وان هې خرانه بيره کونه که وه:

جهنگي به در به سرکه وتني موسلمانان ته واو بوو به سره بته پرستاندا، کوژراواني نه وان هفتا که س بوو، هفتا که سيشيان به ديلي گيران، که زوربه يان له سرکرده گاني قوره يش بوون، له موسلمانانيش چواره که س شهيد بوون، شهش له موهاجيرين و هه شت له نه نصاريه گان، پاش به ده سته پتاني سرکه وتن و شکاندني بته پرستان، پيغمبر ﷺ هه لسا به ناردني عه بدولاي کورې په واحه و زه يدي کورې حارسه بؤ مه دينه به مه به ستي مژده پيدانيان به سرکه وتني موسلمانان و تيکشکاني بيباوه پان.^٢

نينجا پيغمبر ﷺ سي پوژ له به در مایه وه، له نه سه وه (په زاي خوي لي بيت) فهرموويه تي: پيغمبر ﷺ کاتيک سرده که وته سر که سانیکدا سي پوژ له و جيگايه ده مایه وه.....^٣ له وانه شه حیکمت له وه بريتي بيت له:

١- پالاوتني هه لويسته که به ليداني هر جموجولتيک له به رگري بي هيو، که

١ بېوانه: التاريخ الاسلامي للحميدي (٤/١٤٥).

٢ بېوانه: المستفاد من قصص القران (٢/١٣٣).

٣ صحيح السيرة النبوية (ص ٢٥٩).

له‌وانه‌یه هه‌ندی پاشماوه‌ی تیکشکاوه‌کان پی‌ی هه‌لسن له‌وانه به‌ره و چیاکان هه‌لهاتون.

۲- ناشتنی ئه‌وانه‌ی شه‌هید بوون له‌ پیناو خوادا، که شه‌ر نیه ئه‌و جوړه پرووداوانه‌ی تیا دروست نه‌بیته، چونکه شه‌هیدانی موسلمانان هر له‌ خاکی شه‌ره که دا نیژراون و، جیگیریش نه‌بووه که نویژیان له‌سهر کرابیته، یان که سیکیان له‌ دهره‌وه‌ی به‌در نیژرابیته.^۱

۳- کۆکردنه‌وه‌ی ده‌ستکوت و پاراستنیان و دانانی که سانیک بو پاراستنیان، بو ئه‌وه‌ی به‌ ته‌واوی بدریته شایسته‌کانیان، ده‌ستکوته‌کانی به‌در سپێردران به‌ ئیینو حاریس عه‌بدو‌لای کوری که عبی ئه‌نصاری که یه‌کیک بوو له‌ به‌نی مازین.^۲

۴- به‌خشینی هه‌لیک بو سوپای سه‌رکه‌وتوو بو پشوو‌دان، دوا‌ی ماندوو‌بوونی ده‌روونی و لاشه‌یی ناره‌حه‌ت که تووشیان بوو له‌ناو گوړه‌پانی جه‌نگدا، هه‌روه‌ها بو ساپێژکردنی برینه‌کان و، بیره‌ینانی سه‌رکه‌وتنی خوا‌ی که‌وره، که به‌ ئاسان به‌ده‌ست نه‌هات و، پیکه‌وه باسکردنی رووداو و به‌سهراته‌کانی ئه‌و جه‌نگه و، دلیری فالانه‌که‌س و بویری له‌ په‌لامالاردانی دوژمن و، ئه‌و وانه و په‌ندانه‌ی وه‌رگیردا له‌ نه‌جامدانی جه‌نگه‌که و بیره‌اتنه‌وه‌ی فه‌رمانه‌کانی سه‌رکردایه‌تی بالا و هه‌لوێستی نه‌خشه‌کیشان و به‌شداریکردنی کرده‌یی له‌ جیبه‌جیکردنیدا، بو ئه‌وه‌ی ببیته پووناکیه‌که له‌به‌ری پی‌ی بکه‌ن له‌ پرووداوه‌ داها‌تووه‌کاندا.

۵- شارده‌وه‌ی لاشه‌ بو‌گه‌نه‌کانی دوژمنان، هه‌روه‌ها پۆیشتنه‌ سه‌ر برینداره‌کانیان، به‌ مه‌به‌ستنی کوشتنی هر که‌سیک له‌وانه که سه‌رکردایه‌تی سوپای ئیسلامی به‌ باشی ده‌زانیت و، وه‌کو ئه‌بو جه‌هل که فیرعه‌ونی ئه‌م ئومه‌ته‌یه و، که سانیک‌کی تر وه‌کو سه‌ری بیباوه‌پی ئومه‌یه‌ی کوری خه‌لف و هاوشیوه‌کانیان، پیغمبر ﷺ فه‌رمانی کرد به‌ فه‌ردانی ئه‌و گلاوانه بو ناو بیره‌ کۆنه‌کانی به‌در، ئینجا له‌ لیوا‌ری بیره‌کان وه‌ستا و، فه‌رمووی: ((بئس عشیرة النبی کنتم لنبیکم،

۱- به‌وانه: موسوعة نضرة النعم (۱/ ۲۹۱).

۲- به‌وانه: محمد رسول الله ﷺ صادق عرجون.

کذبتمونی و صدقنی الناس، و خذلتمونی و نصرنی الناس، و اخرجتمونی و اوانی الناس))^۱.

واتہ: بہ راستی کہ س و کاریکی خراب بوون بؤ پیغمبرہ کہ تان، بہ درؤتان خستہ وہ و خہ لکی باوہ پی پی کردم، پشتتان بہ ردام و خہ لکی پشتی گرتم، دہرتان کردم و خہ لکی دالدهی دام.

ئینجا فرمانی کرد و پراکیشران بؤ لای بیرہ کؤنیک لہ بیرہ کانی بہ در و خرانہ ناوی، پاش ئوہ لہ سہریان پاوہ ستا و فرموی: ((یا عتبه بن ربیعہ، ویا شیبہ بن ربیعہ ویا فلاو...))^۲

واتہ: ئہی عوتبہی کورپی پربیعہ و ئہی شہیبہی کورپی پربیعہ و، ئہی فلان و فلان، ئایا ئوہ تان بہ دی کرد کہ خوای گورہ بہ لئینی پیدابوون، چونکہ من ئوہم بہ راستی بہ دی کرد کہ خوای گورہ بہ لئینی پیدابووم، عومہری کورپی خہ تتاب فرموی: ئہی پیغمبرہری خوا! قسہی چی دہ کہیت لہ گہ ل کہ سانی کدا بوونہ تہ کہ لاکہ بؤ گہن؟ فرموی: سوئند بہ و کہ سہی گیانی موحمہدی بہ دہستہ، ئیوہ لہ ئوان باشتر گویتان لہ من نیہ، قہ تادہ وتی: خوای گورہ زیندووی کردنہ وہ تا کو قسہ کانی پیغمبر ﷺ بیان بیست و کو سہرکؤنہ کردن و کہ مکردنہ وہ و خہ شم و داخ و پہ شیمانی.

بانگ کردنی پیغمبر ﷺ بؤ کوڑراوانی بہ در مہ سہ لہ یکی گورہی ئاشکرا کرد، ئویش ئوہ بوو ئوان ژیانیکی تازہ یان دہست پی کرد. کہ ژیانہ بہ رزہ خہ، کہ تیایدا قسہی زیندووہ کان دہ بیسن، بہ لام ناتوانن وہ لام بدہنہ وہ یان قسہ بکن، باوہ پرمینان بہ م ژیانہ یہ کیئکہ لہ بیروباوہ پره کانی موسلمانان، خوئشی و سزای کورپیش جیکیربووہ لہ ریگہی فرمودہ راستہ کانہ وہ. تہ نانہت پیغمبر ﷺ بہ لای دوو گوڑدا تیپہر بوو فرموی: ((انہما یعذبان وما یعذبان فی کبیر))^۳، واتہ: ئو

۱- زاد المعاد (۱۸۷/۳).

۲- الاساس فی السنۃ وفقہا - السیرۃ النبویۃ (۱/۴۷۹)، البخاری المغازی، باب قتل ابی جہل رقم (۳۹۷۶)

ومسلم: ح (۲۸۷۳ - ۲۸۷۴).

۳- بروانہ: البخاری، کتاب الوضوء، باب (ما جاء فی البول) رقم (۲۱۸).

عه‌فرا لییان داوه تاکو‌گه‌یشتوو‌ته‌سه‌ره‌مه‌رگ، ئه‌ویش کردی به‌پیشیدا و‌تی:
تو‌ئبو‌جه‌هلی، ئه‌ویش و‌تی: کی‌له‌و‌که‌سه‌مه‌زنتره‌که‌خزمه‌کانی‌خوی‌بیکوژن،
یان و‌تی: کوشستان،^۱ له‌فه‌رمووده‌ی‌عه‌بدو‌لای‌کوپری‌مه‌سعودیش (په‌زای‌خوای‌لی
بی‌ت) هاتوو‌ه‌که‌فه‌رموو‌یه‌تی: فریای‌ئبو‌جه‌هل‌که‌و‌تم‌له‌پوژی‌به‌دردا‌که‌وتبوو،

و‌تم: ئه‌ی‌دوژمنی‌خوا، خوای‌گه‌وره‌پیسوای‌کردی؟ و‌تی: پیسوای‌کردم؟

منیش شمشیری‌کم به‌ده‌سته‌وه‌بوو، ده‌ستم کرد به‌لیدانی، ئه‌ویش شمشیری‌کی
چاکی به‌ده‌سته‌وه‌بوو، منیش له‌ده‌ستیم داو‌شمشیره‌که‌ی‌له‌ده‌ست‌که‌وت و
ئینجا‌ه‌لم‌گرت، دوا‌ی‌ئوه‌پۆشه‌ره‌که‌ی‌سه‌ری‌لابرد و‌منیش له‌گه‌رده‌نیم‌دا و،
هاتمه‌لای‌پیغمبر ﷺ و‌ئوه‌م‌بو‌باسکرد و‌ئویش‌فه‌رمووی: سویند‌ده‌خوی
به‌و‌خوایه‌ی‌که‌خوایه‌کی‌تر‌نییه‌جگه‌له‌ئو.

و‌تی: سویند‌به‌و‌خوایه‌ی‌جگه‌له‌ئو‌خوایه‌کی‌تر‌نییه.

فه‌رمووی: ده‌برۆ‌دانیا‌به‌له‌ه‌ه‌واله‌که، منیش‌ده‌رچووم‌و‌ه‌کو‌بالنده‌پام
ده‌کرده‌وه‌به‌پاکردن‌گه‌پامه‌وه‌به‌پیکه‌نینه‌وه‌ه‌ه‌واله‌که‌م‌پی‌پاگه‌یاند.

پیغمبر ﷺ فه‌رمووی: با‌بچین، منیش‌له‌گه‌لی‌پویشتم‌و‌پیم‌نیشاندا‌کاتیک
پاوه‌ستا‌له‌سه‌ری‌فه‌رمووی: ئه‌مه‌فیرعه‌ونی‌ئم‌ئومه‌ته‌یه.^۲

پالنه‌ری‌ئو‌دوو‌لاوه‌ئهنصاریه‌بو‌کوشتنی‌ئبو‌جه‌هل‌ئوه‌بوو‌که
بیستبوویان‌ئو‌جنیو‌وقسه‌ی‌ناشرینی‌کردوو‌ه‌به‌پیغمبر ﷺ، ئا‌به‌وشیوه‌یه
گه‌نجانی‌ئهنصار‌خۆشه‌ویستیان‌ه‌بوو‌بو‌پیغمبر ﷺ به‌شیوه‌یه‌که‌ئاماده‌بوون
گیانی‌خویان‌بکه‌ن‌به‌قوریانی‌له‌پیناو‌تۆله‌کردنه‌وه‌له‌و‌که‌سه‌ی‌نازاری
پیغمبر ﷺ ده‌دات، ئه‌وه‌یش‌که‌پوویدا‌له‌نیوان‌عه‌بدو‌لای‌کوپری‌مه‌سعود ﷺ و
ئبو‌جه‌هلدا، که‌له‌سه‌ره‌مه‌رگدا‌بوو، په‌ندیکی‌گه‌وره‌ی‌تیایه، چونکه‌ئوه‌تا‌ئو
زۆرداره‌سته‌مکاره‌که‌به‌توندی‌نازاری‌موسلمانانی‌ده‌دا‌له‌مه‌ککه، وا‌که‌وتوو‌ته
ده‌ستی‌خودی‌ئه‌وانه‌ی‌که‌نازاری‌ده‌دان.

۱ البخاری، کتاب المغازی، باب ((قتل ابی جهل)) رقم (۲۹۶۲).

۲ برهانه: صحیح السیره النبویه (ص ۲۴۲).

ویستی خوی گوره یش له سر نه وه ده بیت نه و که سهی که کوتایی به دوا هه ناسه ی ده بیتی یه کی بیت له که سانه ی که ده چه و سانه وه به دهستی نه بو جه له وه، چونکه نه بو جه هل له خوباییه کی سرکه شی زورداریوو، ته نانه ت له و کاته یشدا که که وتبووه سر زهوی و کوتا هه ناسه کانی هه لده کیشا،^۱ چونکه له ریوایه تیکی نیبنو نیسحاقدا هاتوو که به عه بدولای کوری مه سعودی وتوو کاتیک ویستوو یه تی سهری بپریت: تو چویته ته سر به رزاییه کی سهخت نه ی شوانی مه په کان.^۲

((خوی گوره به په له گیانی نه گریسی نه بو جه هلی نه سه نده وه به دهستی بیچوو شیرانی نیسلام به لکو به برینداری و توقیوی هیشتیه وه له حاله تیکی ناگا له خوبووندا، بو نه وه ی ناستی نه و سره رشوپیه ی خوی ببینیت له سره دهستی نه وانه ی دهیچه و ساندنه وه، له پیاوانی یه که می نیسلام، عه بدولای کوری مه سعود، چوو سره سنگی و، به هر دوو پیی دوژمنی خوی شیلا و، کردی به پیشیدا وه کو سوکایه تی پیکردنی و، سره کونه ی ده کرد به هوی له خوبایی بوونی له سره زه ویدا و، به شمشیره که ی خوی دهیکوژیت.... داخی زوریش ده کاته دلیه وه به وه ی که هه والی سره که وتنی موسلمانانی پی ده که یه نیت و، هه روه ها پیی راده که یه نیت که نابوو چون و سره رشوپی شکست به سره دوژمنانی خوادا دابه زبویه، که خودی نه م بیباوه په سره کردایه تی ده کرد....)).^۳

ب - کوژرانی نومه بییه ی کوری خه له ف:

عه بدوپره حمانی کوری عه وف ﷺ ده فهرموویت:
نامه م نووسی بو نومه بییه ی کوری خه له ف که مال و که س و کارم له مه که که بیاریژیت، منیش مال و که س و کاری له مه دینه ده پاریزم، جا کاتیک (الرحمن) م نووسی، وتی من نازانم (الرحمن) چیه؟ نه و ناوه ی خوتم بو بنووسه که له سره ده می

۱- بېوانه: التاريخ الاسلامي للحميدي (١٥٨/٤-١٦٠).

۲- بېوانه: السيرة النبوية لابن هشام (٢٤٧/٢).

۳- بېوانه: محمد رسول الله، الصادق عرجون (٤٣١/٣-٤٣٢).

جاهیلیدا هه تبوو، ده لیت: منیش نوسیم (عبد عمرو).

له پۆژی به دردا چوممه سهر شاخیک بۆ ئه وهی بیپاریزم کاتیك خه لکی خه ویان لیکه وت، ئیتر بیلال چاوی پیکه وت، ده رچوو تا کو گه یشته کوریک له کوره کانی نه نصار، وتی: ئومه ییهی کورپی خه له ف! پزگار نه بم نه گه ر ئه و پزگاری بیت، ئیتر کۆمه لیک له نه نصاره کان له گه لی بیت ده رچوون به شوینه واری ئیمه دا، کاتیك ترساین فریامان بکه ون کوره که یمان بۆ به جیه یشتن بۆ ئه وهی سه رقالیان بکه م، نه وانیش کوشتیان و، هه ر سووربوون له سه ر شوینکه وتنمان - نه ویش پیاویکی قورس بوو، کاتیك فریامان که وتن پیم وت: له سه ر نه ژنۆت بکه وه، منیش خۆم به سه ریدا خست بۆ ئه وهی بیپاریزم، به لام ئه وان به شمشیره کانیان لییان دا و ده ریان کرد له ژیرم و کوشتیان، یه کیکیشیان به شمشیره که ی له قاچی دام، عه بدوپرپه حمانی کورپی عه وف شوینی ئه و برینه ی پی نیشان ده داین له بان پیی.

له گێرپراوه کانی پیشوو تیبینی ئه وه ده که ین که:

۱- ئه وهی پوویدا له گه ل بیلال په زای خوای لی بیت کاتیك دوژمنه سه سه خسته که ی خۆی بینی، که ئه و له مه که که سه خه ترین نه شکه نه جی بیلالی ده دا، و، ئیستا دیله به لای عه بدوپرپه حمانی کورپی عه وفه وه.

ئه وه هه لوئیستیك بوو له هه لوئیسته کانی تۆله سه ندنه وه له گه وره بیباوه په کان له ژبانی دونیادا، وه کو نیعمه تیک بۆ ئیمانداران، خوای گه وره ده فه رموویت:

﴿قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْزِعُكُمْ عَلَيْهِمْ وَيُشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ ﴿١٤﴾ وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ وَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾ (التوبة: ۱۴-۱۵).

۲- ئه و شیوه کوشتنه ی ئومه ییه پیی کوژدا وانه و په ندیکه بۆ هه موو زۆرداره کان و، هه موو ئه وانه ی هه لده خه لتین به پله و پایه ی خۆیان. له وانه خوای گه وره ده سه لات به چه وساوه کان بدات به سه ریاندا له دنیا پیش پۆژی قیامه ت،

وه‌کو نه‌وه‌ی که پرویدا وه‌کو ئومه‌ییه و هاوشیوه‌کانی له‌سه‌رانی کوفر.^۱ خوای
 گه‌وره ده‌فه‌رموویت: ﴿ وَزَيْدٌ أَنْ تَمَنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتَضَعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَهُمْ
 آيَةً وَجَعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ ﴾ (القصص: ۵).

۳- عه‌بدوپره‌حمانی کوپی عه‌وف فه‌رموی: ((په‌حمه‌تی خوا له‌بیلال،
 قه‌لغانه‌کانم پویشته هه‌ردوو دیله‌که‌ی کوشتم)^۲ نه‌وه‌یش که پرویدا له‌بیلاله‌وه که به
 زۆر دوو دیله‌که‌ی له‌عه‌بدوپره‌حمان سه‌ند، به‌هیزی نه‌و نه‌نصارانه‌ی که هاواری بۆ
 بردن، نه‌وه‌یش به‌لگه‌یه له‌سه‌ر پشتیوانی کردنی برایانه له‌نیوان هاوه‌له
 به‌پیزه‌کاندا.^۳

۴- هه‌لوئستی دایکی سه‌فوان: پاش موسلمان بوونی پێیان وت نه‌و پیاوه بوو
 قاچی عه‌لی کوپی سه‌فوانی بری له‌به‌دردا، وتی: باسی نه‌و که‌سانه مه‌که‌ن که
 له‌سه‌ر بته‌په‌رستی کوژراون، خوای گه‌وره عه‌لی سه‌رشۆپر کرد به‌وه‌ی که حوبابی
 کوپی مونزیری کوشت، نه‌و کاتیک لی‌ره ده‌رچوو موسلمان بوو، به‌لام له‌سه‌ر
 پێبازیکی تر کوژرا،^۴ نه‌م هه‌لوئسته‌یش به‌لگه‌یه له‌سه‌ر پته‌وی ئیمانی، کاتیک
 نه‌وه‌نده موسلمانانی خو‌ش ده‌ویست با له‌هۆزه‌که‌ی خو‌یشی نه‌بن، رقی له
 بێباوه‌پانیش بوو با کوپی خو‌یشی بێت.^۵

واش ده‌رده‌که‌وێت که کوپه‌که‌ی موسلمان بووه له‌مه‌که‌که، به‌لام به‌زۆر
 ده‌رکراوه بۆ جه‌نگی به‌در، به‌لام له‌کاتی پێکدادانی هه‌ردوو سوپاکه‌که‌می ژماره‌ی
 موسلمانانیا بینه‌ی هه‌لگه‌پانه‌وه.^۶ ئیتر خوای گه‌وره‌یش نه‌م ئایه‌ته‌ی دابه‌زاند:
 ﴿ إِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ غَرَّ هَوَاهُ دِينَهُمْ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ
 عَلَى اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾ (الانفال: ۴۹).

۱- بېوانه: التاريخ الاسلامي للحميدي (۱۰۲/۴-۱۰۳).

۲- بېوانه: سيرة ابن هشام (۴۴۴/۲).

۳- بېوانه: التاريخ الاسلامي للحميدي (۱۰۲/۴).

۴- بېوانه هه‌مان سه‌رچاوه (۱۰۳/۴).

۵- بېوانه هه‌مان سه‌رچاوه (۱۰۴/۴).

۶- بېوانه: تفسير الطبري (۲۱/۱۰).

ج- کوژرانی عوبه ییدی کوپی سه عدی کوپی عاص لهسه دهستی زوبه یر:

زوبه یری کوپی عه وام ﷺ دهفه رموویت:

له پۆژی به دردا عوبه ییدی کوپی سه عدی کوپی عاصم بینی، پر چهک بوو، ته نها ههردوو چاوی ده بینرا، نازناوی (ابو ذات الکرش) بوو، وتی: منم (ابو ذات الکرش) واته من ناسراوم به ورگن، منیش په لامارم دا به پمه کهم و لیتمدا و کوشتم، هیشتا وتی: پیتم وترا که زوبه یر وتوویه تی: من پیتم خسته سه ری.

عوروه ده لیت: پیغه مبه ر ﷺ داوای کرد و پی پی دا، کاتیک پیغه مبه ر ﷺ له دنیا ده رچوو وه ری گرته وه، ئینجا نه بو به کر داوای کرد و پپی پیدا، کاتیک نه بو به کر له دنیا ده رچوو، عومر داوای کرد، له پاش عومریش وه ریگرته وه و، عوسمان داوای کرد و، له پاش کوژرانی عوسمان که وته لای خاو و خیزانی عه لی، ئیتر عه بدولای کوپی زوبه یر داوای کرده وه و تاکو کاتی کوژرانی لای بوو.^۱

((ئهم هه واله باسی وردی زوبه یر ده کات (په زای خوای لی بیت) له پیکانی ئامانجا، چونکه توانی پمه که بخاته ناو چاوی نه و پیاوه سه ره پای ته سکی نه و جینگایه، ئینجا توانی که وزه و توانای خوی دابهش بکات له نیوان په لاماردان و بهرگریکردن، چونکه پیکانی نه و پیاوه کاریکی گرانه له بهر نه وهی هه مو گیانی خوی به ئاسن داپوشی بوو، له گه ل نه وه شدا زوبه یر توانی چاویکی بپیکیت و کوتایی به زبانی بهینیت، برینه که یش زور قوول بوو، نه وه یش ئامازه ده کات بو به هیزی زوبه یر، جگه له وردی و لیها توویی له پیکانی ئامانجا.^۲

د- کوژرانی نه سوه دی مه خزومی:

ئیبنو ئیسحاق ده لیت: نه سوه دی مه خزومی کابرایه کی دپنده و به دپه وشت بوو، له به دردا ده یوت: په یمان ده ده مه خوا له حه وزه که یان ئاو بخۆم، یان بپروخینم، یان له پیناوه نه و مه به سته بمرم، کاتیک ده رچوو، حه مزه ی کوپی عه بدولموته لیب بوی ده رچوو، کاتیک به یه که گه یشتن حه مزه له پی نه سوه دی دا به نیوهی لاقیه وه

۱- بروهه: صحیح البخاری، المغازی رقم (۳۹۹۸).

۲- بروهه: التاريخ الاسلامی للحمیدی (۱۶۳/۴).

په پړاندې پيش نه وې بگاته حه وزه که و فيچکه ي خوښي ده هات قاچي، ئينجا نزيك بوويه وه له حه وزه که به و حالې و خوي پي گه ياند، بو نه وې په يمانه که ي به جي بهينيت، به لام حه مزه به دوايدا پويشت و له ناو حه وزه که کوشتي.^١

نومه ييه ي کورې خه له فيش پرسياړي کرد له عه بدوپړه حماني کورې عه وف ده رياره ي نه و که سه ي په پړيکي حوشر مورخي به سر سنگه و ه يه، عه بدوپړه حماني وتي: نه وه حه مزه ي کورې عه بدولموتته ليبه، نومه ييه وتي: نه وه يه که کرده وې خراپي به سردها هيناوين،^٢ که نه ميس شايه تيه که له يه کيک له سراني بيباوه ريبه وه، ناماژه ده کات بو نه وې سوپاي بته رستان چهند شکستيان خواردوه به ده ستي شيري خوا حه مزه وه (په زاي خوي لي بيت)، چونکه نه و درنده ناپاکه به ربه ره کاني کرد له گه ل موسلمانان، بويه حه مزه ي پاله وان له ناوي برد و کردي به په نديک بو هاوشيوه سرکه شه کاني.^٣

دووهم: له ديمه نه مه زنه کان

شه هيد بوني حاريسه ي کورې سوراچه:

له نه سه وه ﷺ هاتوه که ده فهرموويت: حاريسه له پوژي به دردا کوژرا، که هيشتا لاهو، دا يکي هاته لاي پيغمبر ﷺ وتي: نه ي پيغمبه ري خوا، تو نه زاني حاريسه بو من چي نه گه ياند؟ جا نه گه ر له به ه شتدا بيت نارام ده گرم و چاوه پرواني پاداشت ده که م، به لام نه گه ر وا نه بيت من چي بکه م؟ پيغمبر ﷺ فهرمووي: ((ويحك، او هبلت، او جنة واحدة هي؟ انها جنان كثيرة وانه في جنة الفردوس))^٤ واته: به لات ليذا، نايان تو تيکچوويت، بوچي يه که به ه شته، به لگو چهندين به ه شته، حاريسه له به ه شتي فيرده وسدايه. له پړوايه تيکي ترهاتوه فهرموويه تي: نه ي دا يکي حاريسه، چهندين به ه شته و له ناو به ه شتيکدايه،

١- بېروانه: سيرة ابن هشام (٢/٢٣٧).

٢- بېروانه: التاريخ الاسلامي للحميدي (٤/١٥١).

٣- هه مان سه رچاوه (٤/١٢١).

٤- البخاري: المغازي، باب فضل من شهد بدرا، رقم (٣٩٨٢).

کوپرہ کہی تویش فیردہوسی بالای بہ دەست هیتنا.^۱

۱۔ شہیدبوونی عہوفی کوپی حاریس؛

ئیبنو ئیسحاق دلایت: عاصمی کوپی عہمری کوپی قہ تادہ بوی گپرامہ تہوہ: کہ عہوفی کوپی حاریس، دایکی ناوی عہ فرا بوو،^۲ فہرموویہ تی: ئہی پیتغہ مہبری خوا، چیہ پەرور دگار پیدہ کہ نینیت لہ بہ ندہ کہی؟ فہرمووی: ((عمسۃ یدہ فی العدو حاسراً)) واتہ: دەستی بخاتہ ناو دوژمن بہ بی قہ لغان، ئہویش قہ لغانیکی لہ بەردا بوو دایکەند و فرییدا، ئینجا شمشیرہ کہی ہلگرت و شہ پی گرد تاکو کوژرا.^۳

ئہم گپراوہیہ پتہوی پە یوہندی ہاوہ لان دہردہ خات بہ قیامت و پەرۆشیان بۆ پەزامہندی خوی گہورہ، بۆیہ عہوفی کوپی حاریس و ہکو تیر دەرچوو، بہ بی قہ لغان لہ دوژمنانی دہدا تاکو کوژرا و پلہی بہ رزی شہ ہیدی بہ دەست هیتنا، لہ پاستیدا چہ کہ کان گورانکاریان بہ سہرداہات لہ کۆمہ لگای تازہ، چونکہ ئہندامہ گانی پە یوہست بوون بہ پۆژی دواییہوہ و، پەرۆشیان پەیدا کرد بۆ پەزامہندی خوی گہورہ، دوی ئہوہی کہ پەژارہیان ئہوہ بوو نافرہتان باسی جوامیریان بکن و سہرگہورہی ہۆز لئیان پازی بیت و ہلہبست بہ نازادیاندا بوتريت.^۴

ب - شہیدبوونی سہعدی کوپی خہیسہمہ و باوکی رحمۃ اللہ علیہ؛

ئیبنو حہجر دہ فہرموویت: موسای کوپی عوقبہ فہرموویہ تی، لہ ئیبنو شہابہوہ: تیر و پشک کرا لہ پۆژی بہ دردا بۆ سہعدی کوپی خہیسہمہ و باوکی، ئیتیر ناوی سہعد دەرچوو، باوکی پی وت: کوپم ئہم پۆ چاکم بدہ بہ سہر خۆتا و، من با بچم، سہعد فہرمووی: ئہی باوکم ئہگەر جگہ لہ بہ ہشت شتیکی تر بووایہ

۱۔ اساس فی السنۃ وفقہا، سیرۃ النبویۃ (۱/۴۷۵).

۲۔ عہفراتی کچی عوبہیدی کوپی سہعلہبہی نہ ججاری، ہر حوت کوپرہ کہی بہ شدار بوون لہ جہنگی بہ دردا.

۳۔ بہوانہ: صحیح السیرۃ النبویۃ، (۲۴۵)، الاصابۃ لابن حجر، ترجمۃ عوف بن الحارث برقم (۶۱۰۷).

۴۔ بہوانہ: التریبۃ القیادیۃ (۲/۳۱).

وام ده‌کرد، ئیتر سه‌عد ده‌رچوو بۆ جه‌نگی به‌در و کوژرا، باوکیشی له‌ پۆژی ئو خوددا کوژرا.^۱

ئهم گیپراوه‌یش وینه‌یه‌کی پېرشنگدار ده‌خاته‌پوو له‌ هاوه‌لانه‌وه، له‌ پووێ پېشبرکێیان له‌ سه‌ر جیهاد له‌ پیناو خوادا، ئه‌وه سه‌عدی کوپێ خه‌یسه‌مه و باوکیه‌تی ناتوانن پیکه‌وه ده‌رېچن له‌ به‌ر پېویستی خیزانه‌که‌یان به‌ یه‌کێکیان، که‌سیان پازی نه‌بوون واز له‌ پۆیشتن به‌ینن بۆ گوپه‌پانی شه‌ر تاکو ناچار بوون تیر و پشکیان کرد، کوپه‌که‌یش له‌ ئه‌وه‌په‌ری په‌وشت جوانیدا بوو له‌ گه‌ل باوکی، به‌لام تینووی به‌هه‌شت بوو، بۆیه به‌و شیوه‌ جوانه وه‌لامی باوکی دایه‌وه.^۲

ج- نزای پیغمبر ﷺ بۆ ئه‌بو حوزه‌یفه‌ی کوپێ عوتبه‌ی کوپێ ره‌بیهه:

له‌ عانیسه‌وه رضی الله عنهما فه‌رموویه‌تی: کاتیك کوژراوانی به‌در فه‌رمان درا پابکێشترین بۆ ناو بیره‌ کۆنه‌که، ناپه‌حه‌تی وه‌دی کرا له‌ پوو‌خساری ئه‌بو حوزه‌یفه‌ی کوپێ عوتبه‌، کاتیك بینی باوکی به‌ره‌و ناو بیره‌ کۆنه‌که پاده‌کێشریت، پیغمبر ﷺ پێی فه‌رموو: ئه‌ی ئه‌بو حوزه‌یفه‌! سویند به‌ خوا به‌وه ده‌که‌ی ناپه‌حه‌ت بووبیتی بۆ باوکت؟ ئه‌ویش وتی: سویند به‌ خوا ئه‌ی پیغمبر گومانم نییه‌ له‌ خوا و پیغمبره‌که‌ی، به‌لام باوکم پیاویکی له‌ سه‌ر خۆ و هۆشمنه‌ند بوو، منیش هه‌زم ده‌کرد نه‌مریت تاکو خوای گه‌وره هیدایه‌تی ده‌دات، جا کاتیك بینیم ئه‌و هیوایه‌ له‌ ده‌ست چوو، ئیتر منیش خه‌مبار بووم، ئیتر پیغمبر ﷺ نزای چاکه‌ی بۆ کرد.^۳

ئهم هه‌لوێسته پته‌وی پاکێشان ده‌رده‌خات له‌ نیوان باوه‌پو سوژی ئاده‌میزاد، چونکه باوه‌په‌سته مرۆبیه‌کان نامرینی، به‌لکو په‌روه‌رده‌ی ده‌کات و ده‌یگوپێ له‌ ده‌مارگیریه‌کی جاهلیی یه‌وه بۆ ئه‌مه‌کێک که پێبازی خوای گه‌وره نکۆلی لیتاکات، ئیمانی ئه‌بو حوزه‌یفه‌ ﷺ ئیمانیکه روداوه‌کان نایجوئینن، چونکه ئه‌و کاتیك باوکی

۱- الاصابه (۲۳/۲-۲۴).

۲- بیوانه: التاريخ الاسلامي للحمیدی (۸۷/۴).

۳- بیوانه: صحیح السیره النبویه (۲۵۱-۲۵۲)، اخرجه الحاكم (۲۲۴/۳) وقال صحیح علی شرط مسلم،

ده بیینی له ناو سهرانی قورپیش به بیباوه پی و ده خریته ناو ئه و بیره کۆنه وه، سۆزی مرۆیی وای لیده کات داخ بۆ باوکی بخوات وه کو ئه مه کێک، به لام پشتی هه رنه ستورده بیته به نیمانی خۆی، ته نها ئه وه نده یه که بی تاقه تی ده رده بریت بۆ باوکی که بی به ش بوو له چاکه ی نیسلام.^١ له بهر ئه م مه به سته پیروژه ییش، په ژاره ی ئه بو حوزه یفه بوو به هۆی پارانه وه ی پیغمبر ﷺ بۆی.^٢

د- عومه یری کوری وه قاص :

کاتی که پیغمبر ﷺ که وه ری به ره و به در و سوپا که ی به سه رکرده وه، که عومه یری کوری ئه بی وه ققاصی گێرپایه وه، ئه ویش ده سته کرد به گریان بۆیه پیغمبر ﷺ ریگه ی پێدا و، هه لگری شمشیره که یان گریدا، عومه یر خۆی ده شارده وه بۆ ئه وه ی پیغمبر ﷺ نه بیینی، سه عد وتی: چیت لی قه وماوه برام؟ وتی: ئه ترسم پیغمبر ﷺ بمبینیت و به منالم بزانیته و بمگیریته وه، منیش هه زده که م ده ریچم به لکو خوای که وره شه هیدیم پی ببخه شیت.^٣ هه ر وایش بوو شه هید بوو.

١- بروهانه: محمد رسول الله (٤٤٦/٣).

٢- بروهانه: التاريخ الاسلامي للحميدي (١٧٤/٤)

٣ بروهانه: السيرة النبوية لأبي فارس، (٣١٧)، نقل عن صفة الصفوة (٢٩٤/١)، والمستدرک (١٨٨/٣)،

والاصابة (٣٥/٣).

ناوه‌پروک

- ٥..... پيشه‌کی وه‌رگيژر
- ٧..... پيشه‌کی
- ٢١..... به‌شی يه‌که‌م: گرنترين پوداوه ميژووييه‌کانی پيش ناردنی پيغمبر.....
- ٢١..... باسی يه‌که‌م: ژيارو نايه‌کانی پيش هاتنی پيغمبر.....
- ٢١..... يه‌که‌م: ئيمپراتوريه‌تی پرماني.....
- ٢٢..... دووه‌م: ئيمپراتوريه‌تی فارسی.....
- ٢٣..... سئ يه‌م: هيندستان.....
- ٢٥..... چواره‌م: بارودۆخی ئايینی جيهان پيش ناردنی پيغمبر.....
- ٣١..... باسی دووه‌م: بنچينه‌و شارستانی عه‌ره‌ب.....
- ٣١..... يه‌که‌م: بنچينه‌ی عه‌ره‌ب: ميژوونوسان بنچينه‌ی عه‌ره‌بيان.....
- ٣٤..... دووه‌م: ژياره‌کانی دورگه‌ی عه‌ره‌ب.....
- ٣٧..... باسی سئ يه‌م: بارودۆخی ئايینی و سياسي و کومه‌لايه‌تی و.....
- ٣٧..... يه‌که‌م: باری ئايینی.....
- ٤٠..... دووه‌م: باری سياسي.....
- ٤٢..... سئ يه‌م: باری ئابووری.....
- ٤٥..... چوارم: باری کومه‌لايه‌تی.....
- ٤٥..... ١- شانازی کردنی بئ نه‌دازه به‌ په‌چه‌له‌ک و نه‌ژاد.....
- ٤٥..... ٢- شانازی کردن به‌ وشه، به‌ تاييه‌ت هۆنراوه.....
- ٤٥..... ٣- ئافره‌ت له‌ کومه‌لگای عه‌ره‌بدا.....
- ٤٨..... ٤- هاوسه‌رگيري.....
- ٥٠..... ٥- جياپوونه‌وه.....
- ٥١..... ٦- جه‌نگ و په‌لامار و به‌سه‌ردادان.....
- ٥٢..... ٧- زانست و خویندنه‌وه و نووسين.....
- ٥٣..... پينجه‌م: باری ره‌وشتی.....
- ٦١..... باسی چواره‌م: گرنکترين پووداوه‌کانی پيش له‌ دايم بونی پيغمبر ﷺ.....
- ٦١..... يه‌که‌م: به‌سهرهاتی عه‌بدولموته‌ليبی باپيري پيغمبر.....
- ٦٤..... دووه‌م: به‌سهرهاتی (أصحاب الفيل):.....

- ۶۷..... چەند پەندو سوودیک له پروداوی فیل:
- ۷۲..... باسی پیتجەم: له له دایکبوونه‌وه تاکو(حلف الفضول).
- ۷۲..... یەکه‌م: پەچه‌له‌کی پیغمبەر ﷺ:
- ۷۴..... دووهم: هاوسەرگیری عەبدوڵلا کورپی عەبدولموتتەلیب:
- ۷۶..... سێ یەم: له دایک بوونی خۆشەویستمان موحه‌ممەد:
- ۷۷..... چوارەم: شیردەرەکانی پیغمبەر ﷺ:
- ۸۴..... پیتجەم: مردنی دایکی و له ئەستوگرتنی له لایەن باپیرو مامی.
- ۸۶..... شەشەم: کارکردنی پیغمبەر ﷺ له شوانی.
- ۸۷..... هەرۆه‌ها شوانی چەند خەسلە‌تییکی پەرۆردەیی بۆ خاوەنە‌که‌ی هە‌مواردە‌کات.
- ۸۹..... حەوتەم: پاراستنی خۆی گەرۆه بۆ پیغمبەرە‌که‌ی پێش ئە‌وه‌ی.
- ۹۱..... هەشتەم: چاوپێکە‌وتنی بە‌حیرای قە‌شه‌ به‌ پیغمبەر ﷺ له تافی لاویدا.
- ۹۲..... له به‌سەرھاتی بە‌حیرا ئە‌م سوودانە وەرە‌گیرین:
- ۹۳..... تۆیەم: جەنگی فیجار.
- ۹۴..... دە‌یەم: (حلف الفضول).
- ۹۸..... باسی شە‌شەم: بازرگانی کردنی وهاوسەریتی له‌گە‌ڵ خە‌دیجە‌و.
- ۹۸..... یە‌که‌م: بازرگانی کردنی له‌گە‌ڵ خە‌دیجە و ئینجا هاوسەرگیریان.
- ۱۰۲..... دووهم بە‌شداریکردنی پیغمبەر ﷺ له‌ دروستکردنی کە‌عبە.
- ۱۰۵..... سێ یەم: ئامادە‌کردنی خە‌لکی بۆ پیشوازیکردنی پیغمبەرە‌یە‌تی موحه‌ممەد ﷺ.
- ۱۱۳..... بە‌شی دووهم: دابە‌زینی وە‌حیی خاوا بانگە‌وازی نە‌یینی.
- ۱۱۳..... باسی یە‌که‌م: دابە‌زینی وە‌حیی خوا له‌ سەر گەرۆه‌ی هە‌موان موحه‌ممەد ﷺ.
- ۱۱۴..... یە‌که‌م: خە‌ونی پاست.
- ۱۱۶..... دووهم: خە‌ڵە‌وتی بە‌لاوه‌ دلگیربوو، بە‌تە‌نھاش له‌ ئە‌شکە‌وتی.
- ۱۱۷..... سێ یەم: تا ئە‌وکاتە‌ی راستی و دلنایایی بۆ‌ هات له‌ ئە‌شکە‌وتی.
- ۱۱۹..... چوارەم: ئە‌و نا پە‌حە‌تیە‌ی تووشی پیغمبەر ﷺ بوو.
- ۱۲۲..... پیتجەم: جۆرە‌کانی وە‌حی.
- ۱۲۴..... شە‌شەم: کاریگە‌ری ئافەرە‌تی چاک له‌ خزمە‌تکردنی بانگە‌وازدا.
- ۱۲۸..... حەوتەم: بە‌ ئە‌مە‌ک بوونی پیغمبەر ﷺ بە‌رامبەر خاتوو خە‌دیجە‌ل.
- ۱۲۹..... هە‌شتەم: بە‌درۆ‌خستنه‌وه‌ی پیغمبەرە‌ن.
- ۱۳۰..... تۆیەم: (وفترالوحی) خاوبوونه‌وه‌ی وە‌حیی.
- ۱۳۲..... باسی دووهم: بانگە‌وازی نە‌یینی.

- ۱۳۲.....یه‌که‌م: فرمانی خوایی به‌گه‌یاندنی په‌یام.
- ۱۳۴.....دووه‌م: ده‌ستپیکردنی بانگه‌وازی نه‌یینی.
- ۱۴۳.....سئ یه‌م: به‌رده‌وام بوونی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له بانگه‌وازا.
- ۱۴۷.....چواره‌م: گزرتین تایبه‌تمه‌ندیه‌کانی کومه‌لی یه‌که‌م.
- ۱۴۸.....پینجه‌م: که‌سایه‌تی پیغه‌مبه‌ر ﷺ و کاریگه‌ری له‌سهر دروستکردنی سهرکرده.
- ۱۵۰.....شه‌شه‌م: بابه‌تی خویندن له‌مالی ئه‌رقه‌م.
- ۱۵۱.....حه‌وته‌م: هژکاره‌کانی هه‌لبژاردنی مالی ئه‌رقه‌م.
- ۱۵۲.....هه‌شته‌م: خاصیه‌ته‌کانی کومه‌لی یه‌که‌م.
- ۱۵۵.....تویه‌م: بلاءوبونه‌وی بانگه‌واز له‌تیره‌کانی قوره‌پیش و.
- ۱۵۸.....باسی سئیه‌م: بنیاتنانی بیروباوه له‌سهرده‌می مه‌که‌دا.
- ۱۶۸.....باسی چواره‌م: مه‌سه‌له‌ی خواپه‌رستن له‌سهرده‌می مه‌که‌دا.
- ۱۶۸.....یه‌که‌م: خاوین کردنی نه‌وی یه‌که‌م به‌جۆره‌ها خواپه‌رستن.
- ۱۷۰.....دووه‌م: په‌روه‌ده‌ی بیرو هۆش.
- ۱۷۱.....سئ یه‌م: په‌روه‌ده‌ی له‌ش.
- ۱۷۲.....چواره‌م: په‌روه‌ده‌کردنی هاوه‌لان له‌سهر په‌وشتی جوان و.
- ۱۷۴.....پینجه‌م: په‌روه‌ده‌کردنی هاوه‌لان له‌سهر په‌وشته‌جوانه‌کان.
- ۱۷۹.....به‌شی سئیه‌م: ناشکراکردنی بانگه‌وازو شیوازه‌کانی دژایه‌تی.
- ۱۷۹.....باسی یه‌که‌م: ناشکراکردنی بانگه‌واز.
- ۱۸۲.....* گزنگرتین رخنه‌ی بته‌رستان.
- ۱۸۲.....یه‌که‌م: په‌رخنه‌کانیان له‌سهر یه‌کتاپه‌رستی.
- ۱۸۴.....دووه‌م: باوه‌پنه‌بوونیان به‌پۆژی دوابی.
- ۱۸۷.....سئیه‌م: په‌رخنه‌گرتنیان له‌پیغه‌مبه‌ر ﷺ.
- ۱۸۹.....چواره‌م: هه‌لوئیستیان له‌قورتانی پیروز.
- ۱۹۲.....باسی دووه‌م: تاقیکردنه‌وه.
- ۱۹۳.....حیکمه‌تی تاقیکردنه‌وه و سوده‌کانی.
- ۱۹۷.....باسی سئیه‌م: شیوازه‌کانی به‌ره‌نگاری بانگه‌وازی ئیسلام له‌لایه‌ن.
- ۱۹۷.....یه‌که‌م: هه‌ولدان بۆ قوره‌پیش بۆ دوورخستنه‌وی ئه‌بو تالیب.
- ۲۰۰.....دووه‌م: هه‌ولدان بۆ ناشیرین کردنی بانگه‌وازی پیغه‌مبه‌ر ﷺ.
- ۲۱۴.....سئیه‌م: ئه‌و نازارو ئه‌شکه‌نجان‌ه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ تووشی بوون.
- ۲۱۹.....چواره‌م: ئه‌و نازارو ئه‌شکه‌نجان‌ه‌ی تووشی هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ر بوون ﷺ.

- ۲۳۹..... پنجم: هوی شه‌رینه‌کردن له‌مه‌ککه‌و، گرن‌گیدانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌بنیاتنانی ناو‌خویی.
- ۲۴۷..... شه‌شم: کاریگری قورنانی پیروز له‌به‌رزکردنه‌وی وده‌ی هاوه‌لاندا.
- ۲۵۲..... چه‌وتم: شیوازی دانوستان.
- ۲۶۱..... هه‌شته‌م: شیوازی مشت و مرو هه‌ولی یه‌کخستن.
- ۲۷۰..... ده‌یه‌م: نابلقه‌ی ئابووری وکومه‌لایه‌تی له‌کوتایی ﷺ.
- ۲۷۹..... به‌شی چواره‌م: کۆچکردنی چه‌به‌شه‌و، دهرده‌سه‌ری تائف و،
- ۲۷۹..... باسی یه‌که‌م: مامه‌له‌کردنی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌گه‌ل سوننه‌تی
- ۲۸۲..... باسی دووه‌م: کۆچکردن بۆ چه‌به‌شه
- ۲۸۲..... یه‌که‌م: کۆچکردنی یه‌که‌م بۆ خاکی چه‌به‌شه.
- ۲۸۲..... * ئاشکرا بوونی ئیمان:
- ۲۸۴..... * هه‌لهاتن به‌ئاین :
- ۲۸۴..... * بلاوکردنه‌وی بانگه‌واز له‌ده‌ره‌وه‌ی مه‌ککه:
- ۲۸۵..... * گه‌ران به‌دوای جیگایه‌کی بۆ مه‌ترسی بۆ موسلمانان :
- ۲۹۱..... دووه‌م: کۆچی دووه‌می موسلمانان بۆ چه‌به‌شه.
- ۳۱۰..... باسی دووه‌م: سالی خه‌م وده‌ره‌سه‌ری تائف.
- ۳۱۰..... یه‌که‌م: سالی خه‌م.
- ۳۱۱..... دووه‌م: گه‌شته‌که‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ بۆ تائف.
- ۳۲۹..... باسی چواره‌م: ئیسراو میعراج..... ئه‌وپه‌ری پیزلینان.
- ۳۳۵..... دووه‌م: سوودو وانه‌و په‌نده‌کان.
- ۳۴۳..... به‌شی پینجم: گه‌ران به‌سه‌ر هۆزه‌کانداو کۆچکردنی هاوه‌لانی بۆ مه‌دینه
- ۳۴۳..... باسی یه‌که‌م: گه‌ران به‌سه‌ر هۆزه‌کاندا بۆ به‌ده‌سته‌هینانی پشتگیری.
- ۳۴۴..... یه‌که‌م: مه‌ندیک له‌شیوازه‌کانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌به‌ریه‌رچدانه‌وه‌ی.
- ۳۴۶..... دووه‌م: دانوستان له‌گه‌ل به‌نی عامیر.
- ۳۴۶..... سی‌یه‌م: دانوستان له‌گه‌ل به‌نی شه‌بیان.
- ۳۴۸..... چواره‌م: سوودو وانه‌و په‌ند.
- ۳۵۱..... باسی دووه‌م: که‌ژاوه‌ی چاکه‌و پیشه‌نگی پوناکی.
- ۳۵۱..... یه‌که‌م: په‌یه‌وندیه‌ سه‌ره‌تاییه‌کان به‌ئه‌نصاره‌کان له‌کاتی حه‌ج و عومره.
- ۳۵۲..... دووه‌م: سه‌ره‌تای موسلمان بوونی ئه‌نصاره‌کان.
- ۳۵۴..... سی‌یه‌م: به‌یعه‌تی عه‌قه‌به‌ی دووه‌م.
- ۳۵۶..... چواره‌م: به‌سه‌ره‌اتی ئوسه‌یدی کۆپی حوزه‌یرو، سه‌عدی.

- ۳۵۹..... پینجه م: سوود وانه و په نده کان.
- ۳۶۳..... به یعتی عهقه بهی دووه م.
- ۳۷۳..... باسی چواره م: کوچ کردن بؤ مه دینه
- ۳۷۴..... دووه م: پیشه نگی موسلمانان.
- ۳۷۶..... سیّ یه م: جزیره کانی دزایه تیکردنی قوره یش بؤ موهاجیره کان.
- ۳۸۴..... چواره م: ماله له نامیزگره کان و کاریگری له سره دله کان.
- ۳۸۸..... پینجه م: بؤچی مه دینه وه کو پایته خت هه لبریزدرا.
- ۳۹۵..... بهشی شه شه م: کوچکردنی پيغمبر ﷺ و نه بو به کر ﷺ.
- ۳۹۵..... باسی یه که م: تیکشکانی پلانی بنپه رستان بؤ تیرورکردنی پيغمبر ﷺ.
- ۳۹۶..... دووه م: ریکخستنی پيغمبر ﷺ بؤ کوچکردن.
- ۳۹۸..... سیّ یه م: دهرچوونی پيغمبر ﷺ و گه یشتنی به نه شک و ته که.
- ۳۹۸..... چواره م: دل ناسکی پيغمبر ﷺ له کاتی دهرچوونی له مکه که.
- ۳۹۹..... پینجه م: چاودتیرکردنی خوی گوره بؤ پيغمبر ﷺ.
- ۴۰۰..... شه شه م: په شمالی نومومه عبه د له پنگای کوچدا.
- ۴۰۲..... حه و ته م: پاونانی سوراقي کوی مالیک بؤ پيغمبر ﷺ.
- ۴۰۴..... هه شته م: پاکي بؤ نه و خوی بهی که دله کان ده گوی.
- ۴۰۴..... تویه م: پیشوازیکردنی نه نصاره کان له پيغمبر ﷺ.
- ۴۰۷..... ده یه م: په نده و ناموزگاری.
- ۴۲۷..... باسی دووه م: ستایش کردنی موهاجیره کان و، هه په شه کردن له دواکه و توه کان.
- ۴۲۸..... یه که م: وه سف کردنی موهاجیران به خسله تی چاک.
- ۴۳۱..... دووه م: به لاین به موهاجیران.
- ۴۳۲..... سیّ یه م: هه په شه کردن له وانه ی دواکه و تن له کوچکردن.
- ۴۳۷..... بهشی حه و ته م: کوله که کانی ده ولته ی نیسلام له مه دینه
- ۴۳۸..... باسی یه که م
- ۴۳۸..... کوله که ی یه که م: دروستکردنی مزگوت له مه دینه.
- ۴۵۸..... باسی دووه م: برایتی له نیتوان موهاجیرو نه نصاره کاند.
- ۴۷۵..... باسی سیّ یه م: ده ستوری مه دینه
- ۵۲۳..... باسی چواره م: به ربیره کانی یه کتری کردن و بزوتنه وه ی پوله سه ربازیه کان.
- ۵۲۳..... یه که م: سوننه تی به ربیره کانی.
- ۵۵۳..... باسی پینجه م: به رده و امی بونیاتنانی په روه رده ی و زانستی.

- ۵۷۱..... باسى شه شه م: ږوواوه كان و ياسادانان
- ۵۷۱..... يه كه م: چاره سر كړدنى قهيرانى نابورى.
- ۵۷۲..... دووه م: هه ندې له ياساكانى نيسلام.....
- ۵۷۷..... به شى هه شته م: غه زاي به درى گوره.....
- ۵۷۷..... باسى يه كه م: قوناغى پيش جهنگه كه.....
- ۵۹۴..... باسى دووه م: پښتانه مېر ښكلكه و موسلمانان له كوره پانى جهنگدا.
- ۵۹۴..... يه كه م: دروست كړدنى كه پرى سر كړد ايه تى.....
- ۵۹۵..... دووه م: هه نديك له نيعمه ته كانى خوا له سر موسلمانان پيش شه پره كه.....
- ۵۹۷..... ستيه م: پلانى پښتانه مېر ښكلكه له جهنگه كه.....
- ۶۰۵..... باسى دووه م: هه لگيرسانى جهنگ وشكسته پښتانه بته رستان.....
- ۶۱۵..... باسى چواره م: چند ديمه ن و به سهراتيك له جهنگه كه وه.....
- ۶۱۵..... يه كه م: كوژراوى سته مكاران.....
- ۶۲۱..... دووه م: له ديمه نه مه زنه كان.....
- ۶۲۵..... ناوه پوك.....